Madras University Telugu Series No. 16

[illegible]

N. VENKATA RAO, M.A

THE SOUTHERN SCHOOL IN TELUGU LITERATURE

(SECOND EDITION)

UNIVERSITY OF MADRAS

1960

Madras University Telugu Series No. 16

THE SOUTHERN SCHOOL IN TELUGU LITERATURE

N. VENKATA RAO, M.A.
Reader in Telugu
University of Madras

UNIVERSITY OF MADRAS
1960

దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము

నిడుదవోలు వేంకటరావు ఎమ్. ఏ.

అధ్యక్షులు - తెలుగు పరిశోధనశాఖ

ప్రాచ్య విద్యాసంస్థ

మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము

1960

ముద్రణ :
రత్నం ముద్రాక్షరశాల
11, బ్రహ్మణ్య వీధి
మద్రాసు-1.

PREFACE TO THE FIRST EDITION

The present publication entitled "The Southern School in Telugu Literature" is one of the research works undertaken by me in the University. The subject itself is a new field of investigation. The literature which developed in the southern parts where Tamil is the spoken language i.e. Tanjore, Madura, Pudukottai, Salem and Turayur is known as the Southern School in Telugu Literature. It includes Mysore also. This School of Literature flourished under the patronage of the Telugu Nayaks and their subordinates during the 17th and 18th Centuries. It is a peculiar phenomenon that even the Marata rulers of Tanjore have patronized Telugu, which was neither their own language, nor that of the people who were under their sway. The present great manuscripts Library at Tanjore is known as "The Tanjore Maharajah Serfoji Saraswati Mahal Library in the name of the Marata king, and it contains many works relating to the Tanjore and Madura Nayaks hitherto unknown to the Telugu Literary world.

The following observations of well known South Indian Historians reveal the fact that Telugu Literature and Culture flourished extensively in those parts.

"It is a sad contrast to find comparatively little of Tamil Literature during the Marata period, the literature of the bulk of people. There was a revival of Sanskrit and Telugu but not of Tamil. The new dynasty continued the Nayak legacy and cared as little for Tamil as its predecessors. But Tamil continued to be patronized by mutts. "The Marata Rajas of Tanjore"—Dr. K. R. Subrahmanian, M.A., Ph.D. (1928 pp. 34—35.)

"The rule of a Telugu Dynasty over a Tamil kingdom, with such cultural and other benefits to the land, is indeed a most striking and creditable feature, in the history of South India, and forms a most pleasing epoch of vigorous and continuous Cultural growth"—(Prof. C. S. Srinivasachari-introduction to the work Nayaks of Tanjore by Vriddhagirisan—Page X IV, Annamalai University Publication (1943).

Many of the works relating to this Southern School are valuable sources for the history of Telugu Nayaks and the Telugu Subordinate chiefs under them. SinceTelugu is the Court language, there are Telugu inscriptions issued by the Nayak kings and their subordinates in the heart of the Tamil land. But none of these were taken into consideration in the histories already published on the subject. In Mysore there are more than three hundred inscriptions in Telugu issued by the Rulers' subordinates. All these throw a great light, on the political, social and religious conditions of South India in the 17th and 18th Centuries, and are worthy of investigation. As a sequal to the present work, I am bringing out another work in English embodying the results of the latest researches on the subject bringing out all the historical data according to Telugu sources.

Many problems that now confront the Southern Historians regarding this period can be easily solved by a thorough investigation of the Southern School in 1949, I was appointed as an expert Committee member for selection of Telugu manuscripts by the Government both for the Madras Government Oriental Manuscripts Library and Tanjore Saraswati Mahal Library. This afforded great facilities to complete the work.

I have endeavoured to gather all the necessary information relating to this literature from the available sources and mention was made of all the works and scholars both in the body of the work and in the bibliography.

My thanks are due to the Syndicate of University of Madras for having graciously sanctioned the publication of the work, and to Sri S. Govindarajulu Naidu Garu for having encouraged me to take up the work as a part of my programme. I have to thank Sri N. S. Sundareswara Rao, Ex-Pandit (Telugu) Government Oriental Manuscripts Library Madras for the assistance rendered to me in the completion of the work.

N. VENKATA RAO.

Preface to the Second Edition.

The Southern School in Telugu Literature was first published in 1954, and the great demand from Academical bodies as well as literary public necessitated the second edition of the work within a year of its publication, as it is hailed as the most comprehensive work on the subject.

A study of the Southern School is important to the students of South Indian History for more than one reason. Firstly the literature that flourished in Tanjore, Madura, Pudukkottai and Turaiyur under Naik kings and their subordinates is the main source of information regarding the political, social and economic conditions of South India in the 17th and 18th centuries particularly of the Tamil Nad. As in Vijayanagar period, the literary works dedicated to Nayak kings and other chiefs furnish us with geneologies, which are again valuable sources for history. The subject was not thoroughly investigated and made known to research scholars, and as such these sources which are exclusively in Telugu, were not available to the historians who have written treatises on this subject. The Nayaks of Madura (1924) The Marata Rajas of Tanjore (1929) The Nayaks of Tanjore (1942) do not contain any information that may be gathered from the Telugu sources. The recent work on the subject "Tamilikam in the 17th Century" (1956) is mainly based on foreign Jesuit records.

Another importance of the subject is that it presents the happy cultural relationships that existed between Tamilians and Telugus in those memorable days of Nayak and Marata rule.

However, this literature labelled as Southern School in Telugu was accessible to scholars from the beginning of the present century as all the books pertaining to this school, were deposited in the Saraswati Mahal Library at Tanjore, which is very far from the Telugu Country. Though the literary intelligentia of the country are acquainted with three or four popular works, relating to this school, they are not aware of the rich literature, which made outstanding and lasting contribution to Telugu by way of original Drama, Musical Compositions, Dwipada, Prose and rare technical works.

Late M. Ramakrishnakavi M.A. and Late V. Prabhakara Sastry, the beacon lights of Sanskrit and Telugu research in the Telugu Country first brought to the notice of the scholars, the invaluable treasures of this Library. Later on the Late Akkiraju Umakantam, the then [illegible]

of the Andhra Sahitya Parishad, brought out a brochure on the subject entitled "Aravadesamandali Andhra Vangmayamu" i. e., Telugu literature in Tamil Land.

The Andhra Sahitya Parishad, with its illustrious President Late J. Ramayya Pantulu not only published few works relating to Southern School, but also collected original manuscripts relating to this school. It is late Ramayya Pantulu that first named this school as "Southern School in Telugu Literature".

But the entire credit of focussing the attention of the litterateurs of Andhra Desa on the Tanjore Library goes to Sri P. Lakshmikantam M. A. Retired Head of the Telugu Department of the Andhra University, through an article in the Hindu dated 12-7-1932. He has not only brought to light the importance of the manuscripts and more than that, he made arrangements for the entire collection of the manuscripts to be transcribed and thus made available, the distant manuscript treasure in Andhra Desa. He himself gave great impetus for a study of the works of Southern School, by editing the Adi, Sabha Parvas of the Dwipada Bharata of Timmayya, published under the auspicies of the Andhra University. This scheme, of publication sponsered by Sri Lakshmikantam is now profitably followed by the Andhra University by publishing rare Dramas of Nayak kings and their court poets.

It is due to Sri Lakshmikantam again that the Southern Literature has gained a permanent status in Telugu Literature. He named it "Dakshinandhrayugam" and it is now recognized by all the Historians of Telugu Literature. This distinct and memorable service which he rendered generally to Telugu Literature and particularly to this school, entit'es him to the greatest respect and veneration by succeeding generations of scholars.

I have been working in the field for more than quarter of a century and as such, I was able to present to the literary world, a work of the above standard in 1954. In the present edition, the whole text has been carefully revised, additions and alterations being made, as and when they are found absolutely required. The following are the new features of the present publication.

(1) A Summary in English of the history of this school is given at the beginning to acquaint the non—Telugu scholars with this subject.

(2) A Complete review of literature, the evolution of the various types and its chief features is appended.

(3) An index has been added.

(4) A Map showing the literary centres in South is a new addition.

(5) The Bibliography is brought up to date.

Every possible care is taken to aviod to typographical errors and every effort is made to maintain the Comprehensiveness of the work.

Still there is scope for more details. Recently an enthusiastic literary worker Sri S. Kodandaramaih, M. A. of Hosur (Salem District) has unearthed many manuscripts in Hosur, Nanjangud and other places, which are not hitherto known. He was kind enough to furnish me with new information, which I have incorporated in the present volume, and my thanks are due to him. This shows that there is still a field for investigation of Telugu manuscripts in South.

It now remains for me to acknowledge the help rendered by the following in seeing this voluminous work through the press.

(1) Vidwan R. Doraswami Sarma, M.A., B.O.L., Telugu Pandit, Hindu High School, Madras.

(2) Sri V. Sundara Sarma, (S'iromani) Pandit, Tanjore Saraswati Mahal Library.

(3) Sri N. Sundareswara Rao, Ex. Pandit, Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

(4) Sri N. Sarveswara Rao, B.A. Hons., Mackenzie Pandit, Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

(5) Sri R. Rajagopal, B.A. Hons., (on the Telugu staff of Madras Christian College, Tambaram) for preparation of the index and the Map.

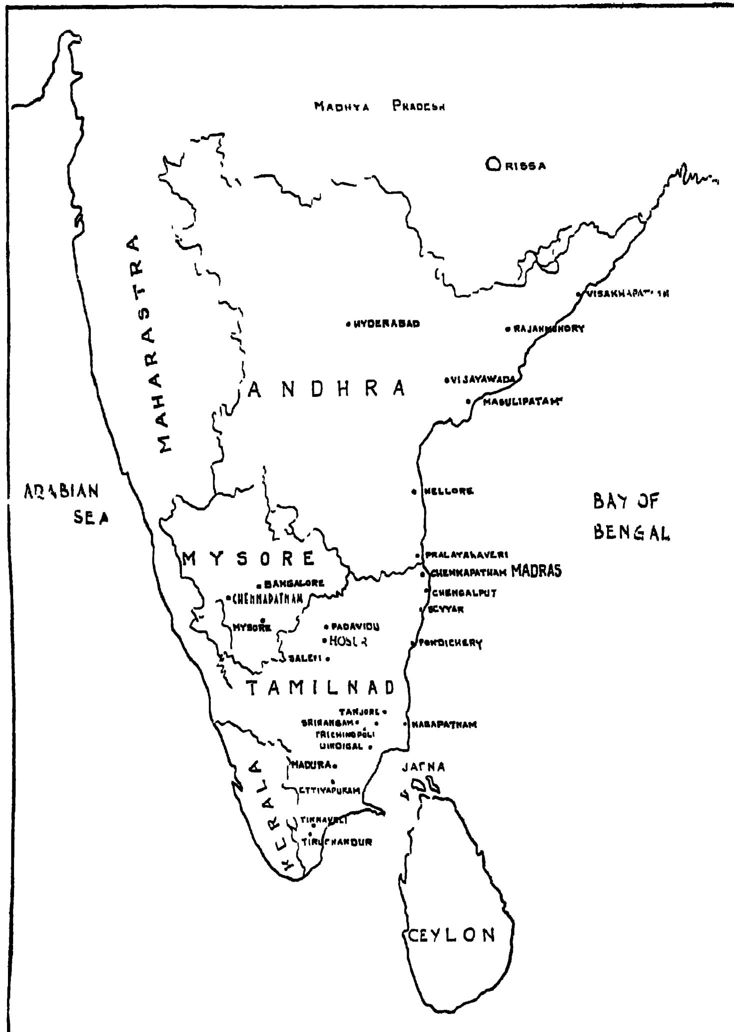
To all these I tender my most greatful thanks. I do not know how to adequately thank Dr. A. Lakshmanaswami Mudaliar, M.D., LL.D. D.SC., D.C.L ,D.Litt., F.R.C.O.G. F.A.C.S., M.L.C., Vice-Chancellor of the Madras University, and the Syndicate for immediately sanctioning the revised second edition of the work. Finally I have to thank the Ratnam Press for having brought out this great work in a speedy and worthy manner.

Madras University Buildings.
18 Oct 1959

N. VENKATA RAO,
Reader in Telugu.

CONTENTS

MAP SHOWING THE CENTERS OF TELUGU LITERARY ACTIVITY IN TAMILNAD & MYSORE

SOUTHERN SCHOOL IN TELUGU LITERATURE

The Beginnings:

In the history of Telugu Literature, the period from 1600 to 1850 A. D. is generally termed as the Southern School in Telugu Literature. This school comprises of Literature that flourished under the patronage of Telugu Naiks in the South, with their capitals at Madura, Tanjore, Pudukkota and Turaiyur. Salem and Mysore also had their share in the development of this literature, in the extreme south of India, where Tamil is the mother tongue of the people.

Though Raghunātha Nayaka of Tanjore is generally considered as the inaugurator of the Southern School, yet we have historical evidences to show that Telugu poets flourished in the South, long before Raghunātha Nāyaka.

GOPANA

Gopana, the well known commander of Kumara Kampana, is the first poet known to us in Southern School. Every student of South Indian history is acquainted with Gopana's memorable achievement of the warding off the Muhammadans from Sri Rangam, and installing the image of Sri Ranganatha in its proper place after a lapse of years. The two Sanskrit verses in praise of Gopana by Vedanta Desika, inscribed on the walls of SrirangamTemple[1] bear testimony not only to the great military prowess of Gopana, but also to his patronage of Vaishnavism. The only work of Gopana now available is "Sindhumati-vilāsamu." It is a Telugu poetical work in two cantos, interspersed with Slokas in Sanskrit. It deals with a love episode of Jaya and Sindhumati at Madura. The Colophon of the work is very important as it states that Gopana was intiated into Visistādwaita Philosophy by Vedanta Des'ika himself together with the Astākshari mantra. It also gives some details regarding his gotra and father's name.

It reads thus—

"Idisrīmadāpastamba sūtra, Bhāradvājasa gotra, Narasanāmātya-putra, Sri Venkateswara karuṇa kavitavilāsa, Srimatprativādi bhayankara Vedānta des'ikopadēśa vimalikrita śikshita s'rimadastākshari mantrarajajapa virajamana. nija hridaya kamala karnikāra sukavi jana vidhēya Gopana nāma dhēya praṇītambaina Sindhumati vilāsambanu Sringārarasa pradhāna prabandhambuna pradhamās'wāsamu."

---

1. Ranganatha Inscription of Gopana. S. S. 1293, 1371 A.D. Epigraphica ndica Vol. VI No. 33 pages 322—330.

From the above, we learn that Gopana belongs to Bharadvaja gotra, and Apastamba sutra, and his father is one Narasanāmatya.[1] Vedanta Dēsika bearing the title Prativadi Bhayankara actually initiated the astāksharimantra to him and that Gopana became a poet through the grace of God Sri Venkateśwara. The appellation 'Amātya' suggests that Gopana belongs to the Arvēla Niyogi Brahmin sect of the Telugu Country. It may be noted in this connection, that many of the great poets and well known Commanders and Ministers belonged to this sect. Hence it is known as ministerial class in Brahmins of the Telugu Country.

The work contains good poetry and still unprinted[2]. This is the first Telugu work relating to the Southern School.

The two facts relating to the life of Gopana as an author in Telugu and as a direct disciple of Vēdanta Dēsika, are unknown to both Andhra and Non-Andhra Scholars. They were first brought to light by me through the first edition of the work in 1954, and Prof. Dr. Tiruvengadachari M.A., has incorporated this information in his introduction to Madura Vijayam published by the Annamalai University.

PACCAKAPPURAPU TIRUVENGALAKAVI

Tiruvengaḷakavi, the author of Cokkanātha Caritra belonged to Bhatrāju community. The term Paccakappurapu was at first a title conferred by the rulers of those days and subsequently it became the surname of the family. The author's grandfather Timmarāju and his grand-uncle Ayyalaraju were presented with Paccakappuram (Camphor) for their scholarship by Proudhadēvaraya of Vijayanagar who ruled from 1422—1446 A.D.

Chokkanātha Caritra was dedicated to a chieftain known as Gōḷḷa Peda Rāma Nripati, at the instance of his brother Gōḷḷa Chinarāmanripati. Both were the sons of Goḷḷa Basavabhūpala. These two brothers, Peda Rāma and Chinna Rāma were ruling Tirupattur Sima in Ramnad District under Achyutadēvaraya of Vijayanagar (1530—1542). The two brothers belonged to Kamma Community[3] and belonged

1. All these facts can be corroborated with the details given in the Accharapakam inscription of Gopana in Tamil. *vide* Epigraphical Report No. 250 of 1901.

2. One Manuscript Copy of the work is avilabie at The Telugu Academy. Kakinada (Andhra Pradesh.) The work is described in Andhra Sahitya Parishad pustaka Bhandaram serial in Vol. No. 5 (pages 396—397) of their Journal. Another Copy is described in Golakonda Kavula Sanchika. (Page 398) published from Hyderabad in 1933.

3. This Kamma Community is noted for its physical strength and military prowess. Many of the commanders chosen by Vijayanaga kings to rule southern region are from Kamma Community.

to Pippala Gotra. They are the disciples of Vyāsa tirtha, the well known Madhva Ascetic. They bore the title 'Upanūri Simhams' or Lions of Upanūru for their valour.

The two brothers also were great donors. Peda Rāma Nrpati made a grant[1] of the village S'antamangala to the temple of Tiruttali Nayanar at Tiruvattur in 1538 A.D.

Chinna Rama ... his elder brother Timmappa made a grant of 15,000 paṇams to Venkateswara at Tirupati[2] to be deposited in Srī Bhandaram in the Temple.

The work, as the name suggests, deals with the sixty four divine deeds of Cokkanātha or Halasyanatha, the presiding Deity at Madura with his consort Minākshi, the daughter of Malayadhwaja Pandya. It is also called Chaushastililāvilasamu as it describes the sixty four deeds of Siva.

The work is in Dwipada metre and best suited for narration of stories. It is a voluminous work in 11380 Dwipadas and closely follows the Dwipada works of Palkuriki Somanātha, the inaugurator of Dwipada kavya Literature in Telugu only so far as the peculiar expressions of the Language known as Jana Tenugu are concerned. The style is chaste, elegant and easily understood by all. The work is recently printed.[3]

BHADRAKAVI—LINGAKAVI

Lingakavi is a Veera Saiva poet and a resident of Padavīdu in North Arcot District of Tamilnad. His father is Rāmayaprabhu and his mother is Amalāmba. He wrote two works in Telugu—Devānga-puranamu, and Sānandacharitra both in Dwipada metre.

As regards his date, it may be fixed between 1530—1540 A,D. by inscriptional evidence. Devāngapuranamu was dedicated to a Chieftain named Śrikaḷahasti Nayaka, who ruled at Padavīdu under Achyutadēvarāya of Vijayanagar. Four inscriptions of this Chief are found in Brihadamba Temple at Devakipuram in North Arcot District as under.

1. 1530 A.D. Grant[4] for the construction of Vasantamandapam, of Tirumalēs'war temple at Padavīdu.

2. do. Devakipura Temple. Inscription mentions Śrī-kalahastinayaka as Dharmakarta.

---

1. *Vide* Epigraphical Report 1790 of 35-36.

2. Epigraphical Report of T. T. Devastanam pages 244-245.

3. No. 35 of the Madras Government Oriental Series by the Government Oriental Manuscript Library, Madras 1954.

3. 1532 A.D. Institution of the services of Sheppard class in the time of S'rīkalahastinayaka.

4. 1532 A.D. Taxes on handlooms in the time of Śrīkalahastinayaka abolished.

Descriptions of the works—

Devangapuraṇamu—a work in seven cantos. The basis of the work is Brahmandapurānamu in Sanskrit. It deals with the origin of the Devanga or weaving caste. The emergance of the art of weaving through Dēvānga Rishi, and the preparation of cloth are fully described. The various incarnations of Devanga Rishi, i.e., Vidyadhara, Pushapadanta Betala, Vararuchi, Divasāli, Devaradāsi are detailed in a lucid manner.

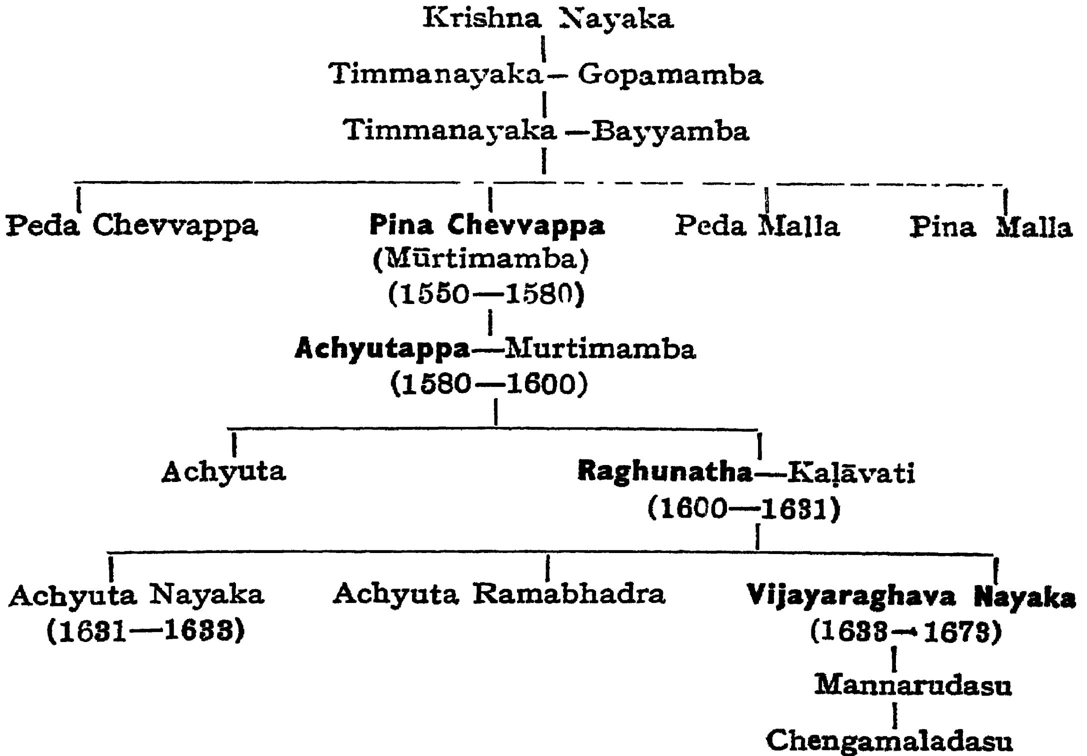
Sānanda Caritra—This is also a dwipada work and deals with the story of Sānanda, a great devotee of Siva. The work is dedicated to one S'aiva devotee Vīrabhadrayya, who is a resident of Aruṇādrimangalam near Aruṇāchalam or Tiruvaṇṇāmalai.

Thus we see that Gingee (South Arcot) Tirupattur (Ramnad) and Padavīdu (North Arcot) are the first centres of Telugu literary activity in Southern School, and that the last two poets Tiruvengaḷa kavi and Lingakavi belong to the reign of Ahcyuta Dēvarāya.

After the dissolution of the Vijayanagar Empire, the Nayak kingdoms of Tanjore and Madura established by the Vijayanagar Commanders became independent. The Telugu Nayaks at Tanjore and Madura ruled at a time when South India was not seriously exposed to invasion. They had, therefore no occasion to concentrate their attention on the arts of war; and on the other hand they had ample opportunities to devote themselves entirely to the arts of Peace. Tanjore, the Elderado of the South, and Madura, the seat of ancient Tamil Culture, became the chief centres of Telugu literary activity. Not only literature, but Music, Dancing and other fine arts were developed to the highest degree in Tanjore, under the suzerainty of the Nayaks, and subsequently under rule of the Marata Rajas.

TANJORE - NAYAKS

GENEOLOGY.

RAGHUNATHA NAYAKA

Though Tanjore was ruled by the Telugu Nayaks from 1550 A D. it was from the time of Raghunātha Nayaka, the grandson of Chlna Cevvappa, its first Nayaka ruler that Telugu Literature in South began to take a definite shape, which was afterwards termed as "Southern school in Telugu Literature."

Raghunātha ruled Tanjore from 1600-1631. A Solomon in wisdom and an Absālom in beauty - Raghunātha is the greatest Nayak king that ruled South. He may be aptly likened to Krishnadēvarāya the well known Vijayanagar Emperor, who preceded him exactly by a Century. There are many parellels in their careers both in political and literary activities. The following are some of them

	Kr.shnaraya.	Raghunātha.
1.	Minister Timmarasu	Minister Govinda Dikshita
2.	Bhuvana Vijaya Sabha	Vijayabhavana Sabha
3.	Manu Charitramu by Allasāni Peddena	Vijayavilasamu-dedication by Chemakura Venkatakavi
4.	Author of Sanskrit works like Madalasa Charitra etc.	Author of Bharata Sangraha etc.
5.	Author of Āmukta malyada.	Author of Telugu works like Ramayana, Valmiki Caritra etc.
6.	Promulgator of Vis'ista-dwaita philosophy but tolerant towards other religious sects especially Saivism	Adherence to Vaishna philosophy but tolerant to other religions' specially to Saivism
7.	Patron of the musical treatise entitled " Sangitasuryodayam "	Master of the science of Music and author of Musical works

It may be said that the splendour of the Vijayanagar Court, at the time of Krishnaraya was actually revived in Tanjore Court at the time of Raghunātha. Himself a gifted writer, both in Sanskrit and Telugu, Raghunātha left us the following works in Telugu and Sanskrit though it is alleged that he has written one hundred works in both langnages.

WOMAN POETS

The one dissimlarity we find in Krishnaraya's Court is that it is lacking in women poets. Raghunathās Court is well noted for highly accomplished women poets, who are good scholars in Telugu and Sanskrit, besides proficiency in six Prakrits, completing verse puzzles (Samasya puraṇams) and in the art of S'atalēkhini, (attending to on hundred writers at a time by composing verses extempore).

RAMABHADRAMBA

Rāmabhadramba is the consort of Raghunātha Nayaka. She is the author of Raghunathanāyakabhyudayamu, the story of Raghunatha her husband, in Sanskrit. She is well versed in Telugu, and is a disciple of Chengalva Kaḷakavi, about whom we will hear later on. But no Telugu work of her has come down to us.

MADHURAVĀṆI

Madhuravāṇi is another poetess of the Court. She has rendered into Sanskrit, the Ramayana kavya, written by Raghunātha. Her original name is S'ukavāni, but was endowed with the title of Madhura vāni for the extraordinary mellifiousness of her style. Her Sanskrit work is also not completely available, but the portions available bear testimony to the title conferred upon her by Raghunatha. From the colophons of her work, we understand that she has written many works in Sanskrit like Kumarasambhavam and Naishadham.

Raghunathas works—Parijatapaharanamu. This is a Telugu prabandha composed by Raghunātha in an extempore manner (Ās'ukavita) in two yāmas (six hours). Achyutappa Nayaka, his father, was much pleased with his son's wonderful poetic performance and bathed him in gold (Kanakābhisheka).

Gajendramokshamu, Rukminikrishna vivahamu and Janakiparinayamu, are the three works of Raghunātha in Yakshagāna type.

Achyutabhyudayamu—is a dvipada kavya, by Raghnnātha depicting the life of Achyutappa nayaka, his father. This is the first of the type of Abhyudaya kavyas in Southern School. All the above are not available.

Available works—**Valmiki caritra**. This is a prabandha in three cantos, describing the story of Vālmiki from the beginning of his career as a huntur, and afterwards by becoming Vālmiki (One who is born out of Vālmika i. e. ant-hill) by the initiation of Rāmamantra by the Seven Sages. Here Raghunatha exhibits his acquaintance with all the sacred places of pilgrimage in India from Kanyakumari (Cape comorin) to Himalayas, by describing the route of the Seven Sages, even though it is not in the original. Though small, work Vālmiki caritra should be ranked as a first rate Prabandha in Telugu in which, the psychological evolution of Vālmiki's character is masterely potrayed, by presenting to us, the crude, hot headed, iron-hearted hunter of animals, being transformed into a humble, nector-hearted ascetic, hunting after spiritual happiness.

Raghunatha Ramayana—It is said that Raghunatha has written the whole of Ramayana in Telugu, but only the first four Cantos of the work is available. Even the fourth Canto is not complete and stops with a description of Śwetadwīpa. However, even the three Cantos are enough to exhibit the wonderful skill of Raghunatha in Telugu poetic art.

Nala Caritra—This is a Dvipada work in eight Cantos describing the complete story of Nala as found in a Mahabharata by Nannaya. Raghunātha has also taken into consideration, Srungara Naishadham of S'rinātha which is a Telugu rendering of Srihharsha's Naishadhīya Carita in Sanskrit. In this work, therefore, we find the inflnence of both Nannaya and Śrīnatha on Raghunāthā. This work is in chaste style, and is the first work in Telugu giving the story of Nala in a complete form separately from Mahabharata. It was followed by other authors.

Another work by name **Srungera Savitri** is available as a work of Raghunātha but, as there is no colophon of Raghunatha which is invariably attached to his works, and as the beginning is also wanting, it cannot be considered as a work of that Nayak king, until further information is forth coming.

Raghunātha is the third of the Rājakavitraya (trio of king poets) in Telugu, the other two being Nannichodadēvakavirāja Śikhamani of Kumarasambhava fame, and Krishnadēvarāya of Āmuktamālyada reputation—Raghunātha is not mearly a Royal poet or Rajakavi but also a great patron of Kavirajas or poet kings.

POETS OF RAGHUNATHA'S TIME

Chemakura Venkataraju is the most celebrated Telugu poet of Raghunāthā's Court. He is the author of two works in Telugu Vijayavilasamu[1] and Sarangadhara Charitra. These two poems are greatly admired for the beauty of the style, which at times though intricate, yet exhibits the authors' mastery over Telugu idiom and poetical ant. The first is a prabandha relating to the marriage of Arjuna, the Bhārata hero, with Ulūchi, a Naga damsel, with Chitrangada, of Manipura, and finally with Subhadra, the sister of Srikrishna at Dwaraka. In the introduction, Chēmakura describes Raghunātha as a person, possessing all the qualities of Mahānāyaka as laid down in Alankara works.

Sarangadhara Charitra, is also a work in three Cantos. The story of Sarangadhara at first originated in Western India. Sarangadhara is no other than Chowrangi Siddah one of the nine Siddhas of Nathapathiya cult as described in the Navanadha Charitra by Gaurana

1. Vijayavilasamu derives its name from the fact that it is dedicated to Raghunatha Naika in the palace known as Vijayavilasa Bhavana after the successes (Vijayas) of Raghunatha over Solaga, ruler of Jaffna, and Gobburi Jaggaraja at the famous encounter at Topur.

in Telugu about 1450 A. D. Chemakura is the first poet to handle the story separately as a prabandha. Chemakura handles the themse in a very impressive manner, and his works became extremely popular in the whole of the Telugu Country within a comparatively short period of their inception.

KRISHNĀDHWARI

Another poet of outstanding merit is Krishnadhwari, who wrote Naishadha Parijāteeyamu a S'lesha kavya - or double entende i.e. each verse yielding two meanings relating to the two stories of Nala and Krishna. Since Krishnadhwari is a great scholar and poet, he could compose and complete such a difficult literary work. This work is the only one of its type in Southern School.

Besides these two poets, we have references in Telugu Literature that the well-known musical composer, **Kshetrayya,** and the humorous Telugu poet **Kavi Chaudappa** visited Tanjore Court at the time of Raghunatha.

NARAYANA TIRTHA

Narayana Tirtha, the illustrious author of Krishnalilatarangini belonged to Tanjore District, though he is a Telugu Smartha Brahmin. He lived for many years in the Telugu Country particularly at Challapalli and Muktyala in Krishna Dt. His parents were Gangadhara and Parvati, and his guru is the renowned ascetic Sivaramananda Tirtha, to whom Narayana Tirtha pays homage at the end of the 1st Taranga and 8th Taranga ot his immortal work.

Narayana Tirtha is Jayadeva reborn in the South. His Krishnalātarangini is the finest and the longest opera in Sanskrit dealing with the life of Krishna from his Avatar to the marriage of Rukmini. In the opinion of competent critics of Music, Dance and Dramatic technique, the Sanskrit opera reached the acme of perfection in the hands of Narayana Tirtha, and the work is considered to be an anthoritative treatise or Lakshya grandha for Raga and Rasa.

Besides this inimitable Sanskrit opera, Narayana Tirtha wrote in Telugu, a play known as **Parijatapaharana Natakamu** relating to the know theme of the same name. This nataka bears evidence that Narayana Tirtha visited Merattur—the seat of many a famous Telugu playwrite of the South.

Narayana Tirtha lived at Varahur near Tanjore, and his Samadhi is still at that place. Though no definite date can be assigned to him

he is alleged to have lived at the beginning of the 16th century: i. e. in the last years of Achyutappa Nayaka, and the first years of Raghunatha Nayaka of Tanjore.

VIJAYARĀGHAVA NAYAKA

Vijayaraghava Nayaka, the son of illustrious Raghunātha Nayaka succeeded his father and ruled Tanjore from 1633—1673. He is the last of the Nayak kings of Tanjore, and the kingdom afterwards passed to Marata Rajas.

The long reign of Vijayaraghava witnessed the greatest amount of literary output both in Sahitya and Sangita, in Telugu than any other ruler in South or in the Andhra country except Krishnaraya of Vijayanagar and Sahaji the Marata king, who succeed to Nayak throne of Tanjore in in 1634 A D. Vijayaraghava is a great poet like his father, and has written many works in Telugu. He has a number of good poets in his Court, and the most interesting feature of his Court which distingishes it from others, is that it is filled with a large number of highly accomplished women poetesses learned both in Sanskrit and Telugu, many Court and who are adept in Bharata Natya Sasttra.

Chengalva Kālayakavi a Court poet of Vijayarāghava describes the Tanjore Court in Vijayaraghava's time in his Rajagopalavilasamu.

The Palace of the king is called **Vijayaraghavavilasamu**. In the hall, the outstanding feature is Śāradadhwaja or literary banner. Then the art of Dancing and Music is described and a reference is made to Chandrarēkha the greatest Dancer of the Court, who was formerly at the Court of Vira Venkatapatiraya of Vijayanagara (1584—1616 A. D.) The names of artists like Rūpavati, Champakavalli, Murti Komalavalli, Sasirekha, Lokanayika, Ratnagiri are known from this introduction. It also gives a beautiful description of the Sahitya Rayapenderam or the Gold Anklet worn by Vijayaraghava nayaka, representing his sway over his literary opponents.[1]

WORKS OF VIJAYARAGHAVA NAYAKA

Vijayaraghava Nayaka has to his credit more than thirty works in Telugú and the following list of his works is given at the beginning of his Drama-Prahlada Nataka

---

1. For a complete description of the Court the reader is referred to English introduction to Rajagopalavilasam, edited by the preseni writee.

DRAMAS

1. Chengamalavalli Parinayamu
2. Dakshinadwaraka stalavarnamu
3. Dhanabhiramamu
4. Govardhanoddharanamu
5. Janakikalyanamu
6. Kamsavijayamu
7. Kaliyamardanamu
8. Krishnavilasamu
9. Mohinivilasamu
10. Pranayakalahamu
11. Parijatapaharanamu
12. Putanaharanamu

[illegible] Prahlada Charitra

14. [illegible]unanmadhavilasamu
15. Rādhamadhavamu
16. Rāsakridanavanithchoramu
17. Raghunathabhyudayamu
18. Rajagopalavilasamu
19. Rukmini Kalyanamu
20. Samudramathanamu
21. Satyabhamavivahamu
22. Ushaparinayamu
23. Vipranarayanacharitra

DVIPADAS

24. Padukasahasramu - A translation of Sri Vedanta Desika's famous work of the same name
25. Gopikagitalu } From Bhagavatamu
26. Bhramaragitalu } From Bhagavatamu
27. Mohinivilasamu
28. Raghunathanayakabhyudayamu

RAGADA

29. Phalgunotsavamu

DANDAKAMU

30. Rajagopala Dandakamu

But among the above, the following are the available.

Dvipada Raghunāthanayakābhyudayamu. It is a work dipicting the biography of Raghunātha. It contains 910 Dwipada lines and breaks of in the third Canto.

NATAKAS :

1. Raghunāthābhyudayamu. The theme of this work is the same as that of the above, but this is complete and written in the form of a Drama (Nataka).

2. Prahlada Caritra—The story of Prahlada from the Bhagavata. Cast in a dramatic mould.

3. Pūtanaharaṇamu—The killing of Putana by Krishna. This theme is from Bhagavata Dasamaskandha.

4. Kaḷiyamardanamu—from Bhagavata.

5. Vipranarayana Charitra—An esquisite Dramatic Composition relating to the life of Thondaradippodiyaḷwar.

6. Krishnavilasamu—A Drama dipicting krishna's child hood. Poets and Poetesses patronised by Vijayaraghava.

POETS

1. Chengalva kalakavi.
2. Koneti Dikshita Chandra.
3. Purushottama Dikshita.
4. Kamarasu Venkatapathi Somayaji.

POETESSES

5. Rangajamma.
6. Krishnaji.
7. Lilāvati.

CHENGALVA KAḶAKAVI

Kaḷakavi, is the Court poet of Vijayarāghava Nayaka, and was greatly honoured by him. He belongs to Pākanati Niyogi Brahmin amily of Srivatsa gotra. His parents are Krishnamamba and Venkatayya As for his literary attainments, he is known as "Lalitokti Bharavi" and was a great devotee of S'rikāḷahastiswara. Ramabhadramba, the wife of Raghunatha, and a great Sanskrit and Telugu poetess, is the disciple of Kaḷakavi.

The only work of Kaḷakavi that came to us is **Rajagopalavilasamu** in five Cantos, describing the greatness of Dakshina Dwāraka or Mannārugudi near Tanjore. But the actual description of the Kshetra begins and ends in fifth Canto. The other four Cantos deal with the amorous sports of Sri krishna with his eight Consorts (Ashta Mahishis) But Kaḷakavi struck a new path in delineating S'ringararasa He treated the subject from a purely Alankārika point of view by making them the Nayikas of Rasabhava as under.

1.	Rukmini	Kalahantarita
2.	Bhadra	Jarini
3.	Lakshana	Vasakasajjika
4.	Jambavati	Vipralabdha
5.	Mitravinda	Khandita
6.	Sudanta	Virahotkanthita
7.	Kālindi	Proshita Bhatrika
8.	Satyabhama	Swādhinapatika

Kāḷakavi handled this theme in an excellent manner, and his work is one of the best Prabhandas of Southern School.

1. **Koneti Dikshita Chandra,** son of Rāmānujācharya is the author of **Vijayaraghava Kalyanamu,** a drama in which the marriage of Vijayarāghava nayaka with Madanamanjari is described. From a reference in the middle of the Drama, we can state that this drama is written between 21-4-1669 and 7-5-1669 in the reign of Vijayaraghava nayaka.

2. **Purushottama Dikshita** is the author of **Tanjapurannadana mahanatakamu** in which Vijayaraghavanayakas' great devotion to Brahmins, and the keen interest evinced by him in feeding fifty thousand Brahmins daily, are described. Tanjore and its Choultries or Satrams became proverbial for feeding of the Brahmins not only in the south but thorought the Telugu Country.

3. **Kamarasu Venkatapathi Somayaji**— Styles himself as the Pattampukavi (Court poet) and wrote a Drama styled as **Vijayaraghva Chandrikaviharamu** in which the marriage of Vijayaraghava and Lilāvati is described.

POETESSES

4. **Rangajamma** of Vijayarāghavās' Court, is an outstanding poetess not only in Southern School but in the whole range of Telugu Literature. She was a very learned and accomplished lady, who

could compose poems in eight languages (Ashtabhāsha - Sanskrit, Telugu, and six prakrits) and was the recipient of the unique honour of "Kanakābhishēka" at the hands of Vijayaraghava nayaka. She belongs to Pasupuleti family, her parents being Mangamamba and Venkatadri. The following are her works.

1. Mannarudāsavilasamu — Prabandha
2. Mannarudāsavilasamu — Drama
3. Ushapariṇayamu — Prabandha
4. Ramayana Sangrahamu — Prose work
5. Bharata Sangrahamu — ,,
6. Bhagavata Sangrahamu — ,,
7. Padas or Musical Compositions.

Among the above, only the first three are available. Both the Prabandha, and Drama styled as **Mannarudasavilasamu** have the same theme i.e., the marriage of Kāntimati with Mannārudāsa i. e. Vijayaraghava nayaka. The Drama Mannarudāsavilasamu is reckoned as a perfect piece of Dramatic art, in Southern School.

KRISHNAMAMBA OR KRISHNAJI

5. Krishnamamba, another poetess of Vijayaraghavas Court is such an adept in Telugu prosody that she was able to compose a verse in any vritta or metre in no less than 134217726 varieties. She was able to complete any given samasya (a pada of a verse) both in Telugu and Sanskrit. She was a pupil of Kāḷakavi.

LĪLĀVATI

6. Līlāvati is a damsel attached to the open air theatre, and a vakkaṇa or a letter in the form of verse composed by her was recorded by Kamarasu Venkatapathi S'omayāji in his Vijayaraghava Chandrika-viharamu. So she may be considered as a poetess in the time of Vijayaraghava nayaka.

KSHETRAYA

This famous Composer of Padas, visited Tanjore Court in the time of Raghunātha Nayaka as already stated. But in Vijayaraghava's time he had composed Sringara padas on the king, and some of them have come down to us.

PEDDA DASARI

Another great devotee and [1]Pada writer is Pedda Dasari. He is aslo a great Musician but won't raise his voice for any body except his God Narasimha. Vijayaraghava wanted him to compose Padas on himself, but Pedda Dasari flatly refused. Enraged at the refusal Vijayaraghava put him to shame and some are of opinion that this act of demeaning a sincere devotee had brought about his downfall.

Though we meet with references in their works that both Vijayaraghava, and Rangajamma have composed Padas of Erotic sentiment, Sringara Sankirtanamulu, Padas of sacred nature (Adhyatmika Sankirtanalu and Natya Padas or Dance Compositions yet we had not come across any of them. But certainly, unlike his father's time, Vijāyarāghava made his Court as the seat of Pada Sahitya, which afterwards developed greatly in the time of Marata Rajas, who succeeded him.

MANNARUDASA

Mannārudāsa, the son of Vijayarāghava nayaka, is a poet of high order like his father and grandfather. He wrote two works, -- One Vijayaraghavabhyudayamu describing the life of Vijayarāghavānayaka on the lines of Raghunatha nayabhyudayamu and Achyutabhyudayam But this is not available.

The other work is a Drama known as **Hemabja nayika swayamvaramu**. It describes the marriage of Hemlabja nayika with Rajagopalaswami, the presiding deity of Mannargudi. From a reference in the work, we can surmise that this drama was written in March-April 1669. This Drama is also one of the best dramas of Southern School.

As ill luck would have it Mannārudasa died in the battle field along with his father Vijayaraghava nayaka in 1673. Thus ended the Nayak suzeranity of Tanjore, which made it so famous in South Indian history for two centuries, both in Arts and letters.

With Mannarudasa closes the literary history of Tanjore, and we will now pass on to the Marata Rajas of Tanjore who held sway over it from 1673 - 1855 A. D.

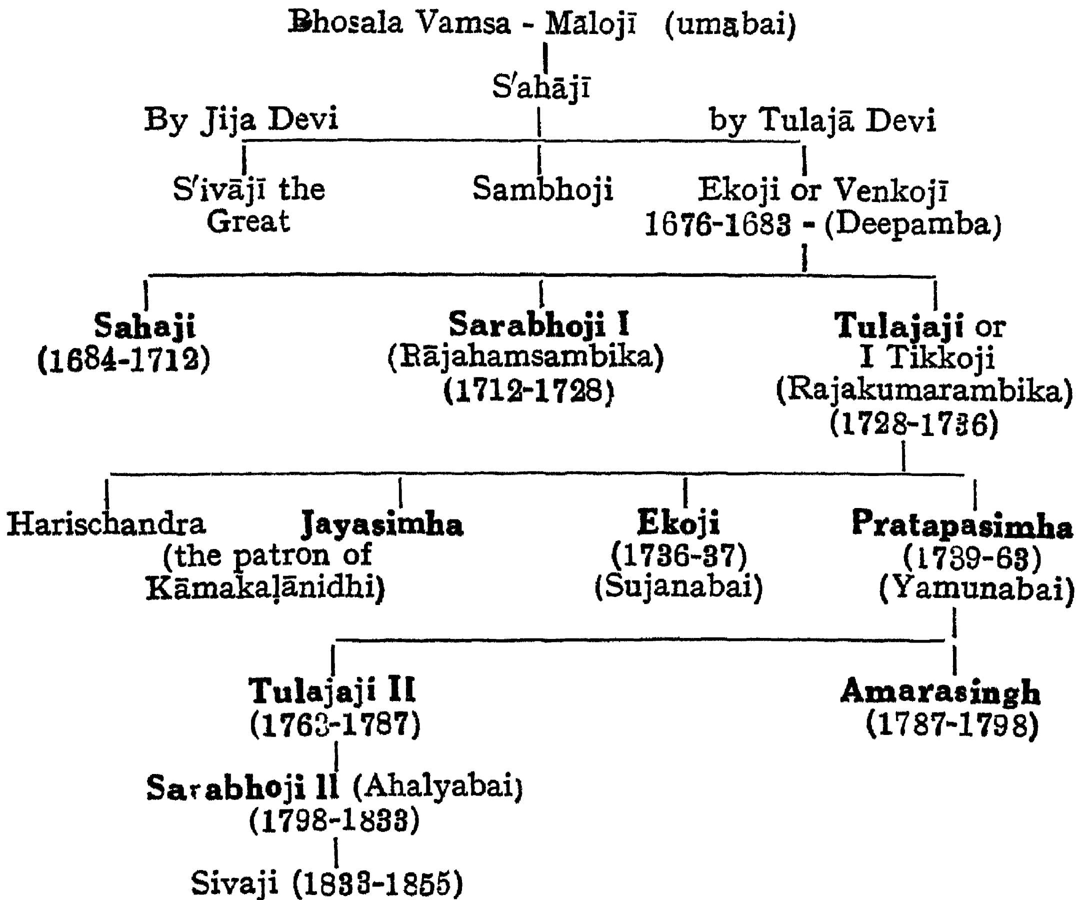
1. The Padas composed by Pedda Dasari are very popular in the Telugu country and no less than 12 editions of his Compositions appeared between 1870—1882.

TELUGU LITERATURE UNDER MARATA RULERS[1]

"[1]Wonders of the world are more than seven, and the Saraswati Mahal Library is one of them." This encomium, both thought provoking and appropriate, refers to the Tanjore Library, which is now known as "Tanjore Mahārāja Serfoji's Saraswati Mahal Library." As the name of the Marata king indicates, the Library stands as a living monument of the ever lasting contribution of the Marata kings to Telugu Literature outside the Telugu country.

It is an exceptional fortune for the Telugu people in the south that the Marata Rajās of Tanjore succeeded both to the throne and traditions of the memorable Nayak kings who preceeded them. One interesting observation to be made in this connection is that the Marata rulers whose mother longue is Marathi which is entirely different from Tamil, the language of the people whom they ruled. But the peculiarity is that the Marata Rajas fostered, both Telugu and Sanskrit learning and this is the most happy feature of the rule of Marata Kings from **1673 to 1855.**

GENEOLOGY OF TANJORE MARATA RULERS

1. Peeps into Saraswrti Mahal Library Sri R. Gopalan B.A., B.L., Hon. Secretary of the Library.

ŚAHĀJI (1684 - 1710)

Śahāji is the second Marata Ruler of Tanjore and occupies a most honoured place in the galaxy of Royal Musicologists, Royal musicians and Royal poets in Telugu Literature. Both in Sangita and Sahitya he is styled as Abhinava .Bhoja. He is proficient in many languages like Telugu, Sanskrit besides his mother tongue. Marati, in which he has written works. But by far the greatest number of his compositions are in Telugu and they are all Natakamulu of Desi type. They are of high poetic order, and are capital examples of the happy blending of Sangita and Sahitya, the twin arts for the mastery of which S'ahāji is justly famous.

The following are his works that have come down to us.

1. Draupadi kalyāṇamu
2. Rati kalyāṇamu
3. Vallī kalyāṇamu
4. Vighneswara kalyāṇamu
5. Seeta kalyāṇamu
6. Santa kalyāṇamu
7. Krishnalilavilāsamu
8. Satipatidanavilāsamu
9. Kriratavilāsamu
10. Bhaktavatsalavilāsamu
11. Gangaparvati Samvadamu
12. Rukmini Satyabhama samvadamu
13. Sankara Pallaki Sava Prabandhamu
14. Vishnupallaki Seva Prabandhamu
15. Pancharatna prabandhamu
16. Tyagarajavinoda Clntra Prabandhamu
17. S'achīpuandaramu
18. Satidāna Susamu
19. Jalakrīdalu
20. Sri Rāmapattabishakamu

The literary characteristies of the above woks are detailed in the Telugu section.[1]

---

1. Among the above No. 13 Sankara Pallakisevabandhamu was printed so long ago as 1896, by the well known Musician and scholar Sri Subbarama Dikshitar of Sangita Sampradaya pradarsini fame. An excellent edition of the work together with No. 14. Vishnu Pallakisevaprabandhamu, with a highly informative introduction, musical notations, and Tamil rendering was brought out in 1955 by Professor P. Sambamurty of the Madras University. No. 1. Draupadi Kalyanamu, 2. Rati Kalyanamu, 3. Vighneswara Kalyanamu 4. Sati Dana Suramu, 5. Pancharatna Prabandhamu are printed by the Andhra University.

Besides these works, S'ahāji the author of many musical Compositions or Padas.

POETS PATRONIZED BY S'AHAJI.

Sehachalapatikavi, who bore the title of Anahra Panini is Considered to be the foremost poet in the Court of S'ahāji He is not only a great Telugu poet but a scholar, well versed in Sanskrit Grammar' and Pakrit Languages. In his "Kosala Bhosaliyam" a Sanskrit kavya dedicated to Sāhāḷi, Venkatachalapati kavi states that he was greatly honoured by S'āhaji, who presented him with a Palanquin and bathed the poet in gold, (Kanakābhisheka) the highest honour that can be conferred on any poet.

Seshachalapati, belongs to Amātya class of Bharadwajagotra Brahmins. His family name is "Nivrithi" His father is Venkatapati, and his mother Akkamma, that his family name is "Nivirithi" is also known from other sources.

Nelluri S'ivaramakavi, who dedicated his work "Kāmakālanidhi' to Prince Jayasimha son of S'arabhoji ī states that his guru is one Nivrithi S'ēshachālarshi, and that he bore the litle Andhrā Panini, by writing a grammar for Telugu in Sanskrit. It is therefore obvious that the family name of Sēshachalakavi is"Nivrithi" and that he is a Telugu Brahmin. The following of Niyogi or class Amatya his works.

1 Kosalabhosaliyamu in Sanskrit already referred to

2. Telugu Grammar in Sanskrit. In this work Sēshachalapati styles himself as S'ēsha Sumati. The title "Andhra Panini is also indicated in the work. It is written on the lines of Panini's Grammar.

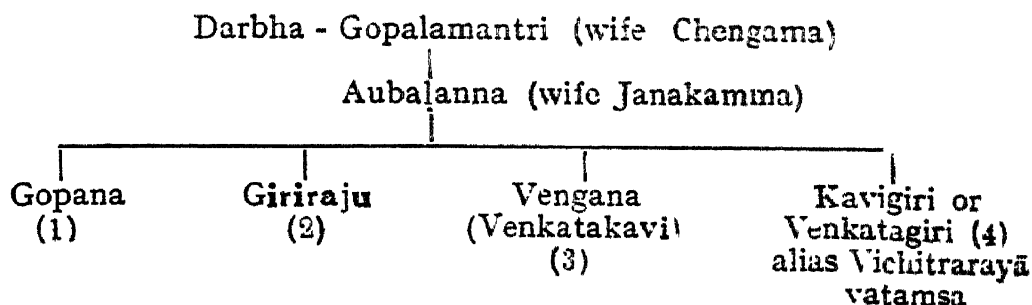
TELUGU WORKS.

Saharajavilasamu-A drama relating to the marriage of Lilāvati, who falls in love with Sāhaji, when the latter marriage from Sethuyatra. The drama is of a high order, and S'ēshachalakavi refers to some court pandits like Trayāmbakaraya, and Ramakavi who are not hither to known to us.

Sarasvati Kalyanamu—This is also a drama the plot being the marriage of Sarswati and chaturmukha (Brahma). Though S'ēshachalakavi surrendered his anothership to Śahāji, yet the colophon stānds in the name of Śēshachalapati and therefore it is considered as a work of his court poet.

GIRIRAJAKAVI.

Girirajakavi is another well known poet inthe him of Sahaji, From a Telugu work Dwipada 'Rukmangada Caritra by his brother Venkatakavi, we are able to collect the following details with regard to Girirajakavi's family. The family name of Girirajakavi in 'Darbha' and they belong to Apastamba sutra and Rohitagotra. The geneology of the family is shown below

The second son of Aubalanna is our Girirajakavi. He is a poet well versed in both Pada and Padya Sahitya in Telugu, and as such he has written, Yakshagāṇa and Koravanji type of compositions and a number of pādas. The following works of the poet are available.

1 **Sahendra Charitra**—A Yakshagava, in which the main theme is that a certain damsel falls in love with S'āhaji when he goes out for Vāhyali and eventually marries him.

2, **Ramamohana Koravanj**-A Koravanji type of Yakshagava the same there as above but, 'Koravanji' or Erukatha plays an important part in bring together both the Nayaka hero, and Nayika the heroine.

3. **Rajakanpaparinapamu** A drama with the same theme as above, with the enception of "Koravanji" "Patra"

4. **Vadajayamu** A Drama in which, two dancing Girls exhibit their talents before S'ahaji and get due rewards from him. One of them however, takes a vow that she would marry Sāhaji, and keeps her word by marrying him.

5. **Sarvangasundari Vilasamu** A Drama in which the marriage of Sarvāngasundari the daughter of the ruler of Kuntala Country with S'āhaji

Girirajakavi also composed many Padas, and some of them attracted the attention of S'āhāji, who made mention of them in his Dramas.

In Ratikalyanamu of Sahaji we find a reference to Giriraja padamulu.

> " Paruvḍai **Girirajapadamulanu**
> Sarasudainayatti Sahendruni
> Pariparividhamulabāduchunu

In S'achipuranandaramu, another Drama of Sahāji, we fined a reference to the above padas

> " Paruvaḍai **Girirajapadamulanu**
> Sarasudaivayatti Sāhendruni
> Pariparividhamulabāduchunu"

Girirajakavi was also the Court poet of Sarabhoji [1] the brother of Sahāji. Līlāvati Kalyanamu is a drama dedicated to Sarabhoji, with the same amorous theme as above. Besides this theme are many Padas written by Girirājakavai with "Sarabhoji mudra" It may be noted in this connection that this Girirajakavi, writer of Pada Sahitya is the maternal grand-father of the well known musician Tyāgaraja.

VENKATAGIRIKAVI ALIAS VICHITRARAYAVATAMSA

Venkatagiri kavi is not directly connected with Sahaji, but he is the court poet of one of his relatives residing at Tanjore i. e., Khandoji, the son of Vichiṭraraya. Khandoji conferred upon the Court poet, the little of Vichitrarayavatamsa, his father's name.

The two works of the poet that have come down to us are (1) Rukmāngada Charitra-2) Abhinaya darpanamu. The first is the Dwipada version of the well known Hari Bhakta, Rugmangada of Ekadasivrata fame. The second is the translation of Nandikeswara's workin Sanskrit Balakavi Subbanna. Is another poet in the time of Sahaji. He is the another of lilavati Sāhārajiyam, a drama relating to the love episode of Lilāvati and Sahāji.

Vasudhvakavi Vāsudevakavi is one of the Court.poets of Sahāji. He is the author of Pārvatiparinayamu, a drama relating to the wedding of Siva and Parvati. It is a drama of high order and exhibits the command of the author in Sanskrit.

Astavadhanikavi author of Chandrasekhara Vilasa Natakamu is another poet in the time of Sahāji. There are Marata passages in the Drama.

There are others in the court of Sahaji about whom we have no sufficient in formation.

Ramakavi—He is referred to in the drama Valliyapari(?) Korvanji, and Sāhāraji vilasamu. In the later work he is styled as Ramakavi proficient in poetry, and adorning the Court of Sahāji

Kasinatha kavi **Narayana kavi** **Soma kavi**	These three are known from the 'Padas' or musical compositions in the time of Sahaji. So they may be considered as Pada writers.

ŚAHĀJI AND THE ART OF TELUGU WRITING

The permanant contribution of S'ahāji which the Telugu people ever cherish is his patronage of Telugu Scribes and the encouragement he has given to the Art of Telugu writing and but for this Maratha ruler, many of the valuable classics like Nannichoda's Kumarasambhavam would have been lost for ever. From the large number of manuscript copies prepared during his time, one can observe, that every scribe was duly rewarded for his labours.

We hear of many Scribes in Śahāji's time. The names of Kuppayamantri, Nattuvachakravarti Gattu Narasimhulu, Maddali Vallabhudu, Pratapa Gajasimhulu, Nagamaih,and Venkatarangaiah are found in the manuscripts at that time. Kuppayamantri is easily the greatest scribe of the Age. Under instructions from S'ahaji, Nimboji his subordinate, appointed Kuppana for trancribing the whole of Dwipada Mahabharata, which the later completed almost single handed this giagantic task. Like wise, Dwipada works like Ranganatha Ramayanamu and Katta Varadaraju's Ramayanamu were copied in S'ahājis time. The last work[1] Varadarāju Ramayanam is the biggest Dwipada work in Telugu Literature. The special favour shown by the king towards Telugu Scribes naturally resulted in the preparation of a number of copies of the works composed by the king and his court poets. Thut we see that for twenty works of Śahāji, we have more than a hundred copies. How ever, the patronage of S'ahāji for the Art of Telugu writing, when printing was unknown, in Telugu is a memorable event in the history of Telugu Script writing.

TULAJĀJI (1728—1736)

Tulajāji is the second brother of Śahāji and came the throue after his first brother S'arabhoji I. He is also, like his elder brother a person of high literary talent. He is also proficient in Sangīta. The credit of bringing the Hindustani music traditions to South India goes to Tulajāji, and his work "Sangīta sārāmrita" is also widely known to the musical world.

In Telugu, Tulajāji is the author of two Dramatic Compositions. **1. Sivakama sundari Parinayamu 2. Rajaranjana Vidyavilasamu.**

---

1. This voluminons work is edited in four volumes by the present writer, and published in the Tanjore Saraswati Mahal Library Telugu Series.

The second Drama is of philosophical nature, and written on the lives of Prabodhachandrodayamu in Sanskrit inculcating the principles of Adwaita.

Besides these, Tulajāji has written many padas (musical Compositions) which were of a didactic nature. It is creditable that Tulajāji has written padas of Ethical nature, when the whole realm of pada Compositions are replete with Erotic sentiment.

Aluri Kuppana, a Telugu poet and author of **Acharya Vijayam** (Sankara Vijayam) in Telugu, was patrorized by Tulajāji who gave him the title of Andhra Kaḷidasa. Kuppana kavi is a deciple of Kasturi Rangakavi another well known Poet of Southern School and a protege of Anandaranga Pillai of Pondicherry.

EKOJI II (1737 A. D.)

Ekoji, the son of Tulajāji reigned for one year only. He was of very pious disposition and as such he is known as "Baba Sahib." Like his paternal uncles Sahāji and Sārabhoji, and his father Tulajāji he imbibed a taste for Telugu and Sanskrit languages. In Telugu Ekoji wrote **Ramayanam** in Dwipada which is an abridged form of the great Valmiki Ramayanam. Another work of Ekoji is **Vigneswara Kalyanamu** written on the lines of a drama of the same name by the great Sahāji. In this drama, the author's knowledge of Sanskrit is well exhibited. Ekoji has also written Padas of ethical nature.

JAYASIMHA

Jayasimha is the second son of Sarabhoji I by Rajahams'ambika. He never came to the throne, but he is also a patron of Telugu poets. **Nelluri Sivaramakavi,** son of Viraragakavi dedicated his work '**Kamakalanidhi**, in four cantos work dealing with Kāmakala (Sexual Science) to Jayasimha. This work is very useful to the students of Marata history in south particulary to Tanjore, as Sivaramakavi gives a complete [1]geneology of Marata kings of Tanjore from the grand father of Sivaji the great. Sivaramakavi is also the author of Rāmagitalu in six cantos relating to yoga philosophy. Both works are printed.

PRATĀPASIMHA (1769—178)

Iti s in the time of this Marata Ruler that **Muddu Palani**, the most popular poetess of Southern School flourished. Muddu Paḷani is the anthoress of **Radhikasantwanamu**, other wise known a Iḷādēvīyamu. This is an amatory poem in four cantors and describes the love of Ilā or Radhika and Srikrishna. Though some critics of the Puritanic School opined that this work is marred by bad taste, and lack of decency, yet all have appreciated the flowing, felicitous rhyme, and mastery of the Telugu idiom of the authoress exhibited in the work.

This work is dedicated to Pratāpasimha, who is styled as 'Dakshina Simhāsanādhyaska' (Lord of the Southern country. Muddu Palani availed this title with the caption 'Dakshiṇa' and described the patron

1. The geneological table is given on page. xx.

as " Dakshiṇa Nayaka." The authoress, who is well versed in Alankara Sastra, identified herself with Rādhika, the Nāyika of the story. Thus the story of Radhika santwanam - soothing of Rādhika by Krishna the Dakshiṇa Nayaka actually, and happily corresponded with the story of Dakshiṇa Nayaka Pratapasimha, and Muddu Palani, the authoress. The descriptions, which became the target of criticisim, does not lack decency, but confirms to the manifold situations in Sringararasa (Erotic sentiment) as laid down by great Samskrit Ālakarikas like Anandavardhana of Dwanyaloka fame.

AMARASIMHA (1788—1789)

Amarasimha, the son of Pratapasimha ruled for one year. In his time lived, **Matrubhutakavi alias Matubhutayya**, one of the famous Vāggeyakarās of South. Mātrubhutakavi, wrote **Parijatapaharanamu** a dramatic composition dealing with the well known episode of Krishna's taking the Parijāta Tree from Indra's Paradise for the sake of Satyabhāma. The work was composed at the instance of S'ivarāyamantri - a trusted minister of Amarasimha. In the body of the work Mātrubhutakavi, describes the geneology of S'ivarayamantri.

Mātrubhutakavi, is a brahmin of Sāndilya gotra, and the son of Rangayarya. He was a great devotee of Sugandhikuntala, the consort of Matrubhuteswara at Tāyimankoil and by her grace became a poet and musician, Though the drama is not well known, his padas with " Triśiragiri mudra " have an abiding place in Telugu musical literature.

S'ARABHOJI II 1798—1833

Next to S'ahāji, Śarabhoji II is the greatest Marata rule of Tanjore. He is a most enlightened prince who not only inherited the great traditions of Sanskrit and Telugu Culture, but also was acquainted with western culture which was then slowly making its way in South. His interest in Arts and Sciences, and Collection of manuscripts is amazing, and the present great Library is therefore appropriately named as Tanjore Maharaja [1]Serfoji Saraswati Mahal Library.

PALLAVI GOPALAYYA Alias

Rajagopalakavi Vaggeyakaragrani-This well known musician for singing Pallavi, is no other than Rajagopala Vaggeyakaragrani. He is a Velanati Brahmin of Atreyagotra. His father is Gopalayya and his mother Tirumalamma. He is a great scholar and poet in Sanskrit and Telugu and lived in the time of Amarasimha and Sarabhoji, the Marata Rajas of Tanjore. His only work that is availible in manuscript in

1. Serfoji is the popular form of Sarabhoji.

Tanjore Library is **Bhaktajanaparijatamu** which deals with lives of Paramabhagavatas in four cantos. Rajagopalakavi first belonged to Guntur in Andhra Pradesh, and afterwards settled at Tanjore.

MERATTUR (Mēlatur) VENKATRAMA SASTRY (1807—1860)

One of the descendents of Rajagopalakavi is Merattua Venkatarama Sastry. He is a great poet, as well as an efficient musical composer. He is also an expert in Bharata Natya Sastra and wrote eleven [1]Dramas, which are still enacted in festive days at his native place in Merattur. The following are his works which are mainly Dance Dramas.

1. Prahlada Charitra, 2. Markandeya Charitra, 3. Rukmangada Charitra, 4. Ushaparinayamu, 5. Harischandra Natakamu, (Two parts) 6. Rukmini Kalyanamu, 7. Sivaratri Natakamu, 8. Satsangaraja Natakamu, 9. Asastangarajanatakamu, 10. Sitakalyanamu, 11. Jaganmohanavilasa Natakamu.

TYAGARAJA

Though no Telugu work of S'arabhoji II has come down to us, his name is ever associated with the name of that greatest hymnologist and world renowned musician Tyagaraja, who lived from 1767 to 1847. In the Telugu musical world, Tyagaraja is the last of the Musical Trinity, the other two being Tāllapāka Annamayya, (1408—1503) and Kshetrayya (Varadayya) (About 1650 A.D.)

Besides Kirtanas, in which the Art of music has attained perfection, Tyāgaraja has written there operas or gāyanātakas. 1. Nanka Charitramu and 2. Prahlada Bhakti Viyayamu. 3. Seetarama Charitramu. The first two are only printed.

ŚIVĀJI (1833—1855)

S'ivāji, the son of Sarabhoji is the last Marata ruler of Tanjore. He has also kept up the traditions of his forefathers. His only work is in Telugu, which is in the form of a Drama known as **Annapurna parinayamu**. In the introduction of the Drama, S'ivaji gave a complete geneology of Maratarājas of Tanjore.

The plot of Annapurṇa pariṇayam is the marriage of Gop Konkaṇēswara in Tanjore with Annapurṇa Devi. In the closing part of the work, there is a reference to one Ranganāthakavi. He is identified with,

Amritakavi Tulasi Ranyya who is a poet attached to S'ivāji's Court.

---

1. The reader is referred to a highly in formative article regarding these Dramas Vide. E. Krishna Iyer : The Melatur Bhagavata Mela Dance-Drama: Bulletin of the Institute of Traditional Cultures 1959. Part II pp. 210—218 published by the University of Madras.

TELUGU LITERATURE UNDER MADURA NAIKS.

Though the Telugu Naiks ruled over Madura from 1[illegible] A.D. beginning with Viswanatha Nāyaka and ending with Minakshi (1736 A.D), yet it is from Tirumala Nayaka (1623—1659 A.D) that we find the beginnings of literary activity in Telugu in Madura. It was fostered by Chokkanātha (1659—82) and Muddalagiri, (1678 A.D) the grandsons of Tirumala and reached its zenith in the time of Vijayaranga Chokkanātha (1706—1732 A.D.).

TIRUMALA NĀYAKA (1623—1659 A.D.)

Tirumala Nayaka was a great patron of Arts and Architecture. **Linganamakhi Kameswara kavi**, the Telugu poet, who adorned the Nāyaka court at Madura for nearly a quarter of a century, first entered the court of Tirumala and was highly patronized by him. In the Colophon to his work Satyabhāmā Santvanamu, Kāmēswarakavi states that he was honoured by Tirumala with royal insignia. (Mukāt Chhatra, Chāmara, Kalāchika and Kanaka Andōlika. (Pearl Umberella, Chowrie fans, Gold spitoons Gold Palanquin).

We have not come across any piece of literature connected with Tirumala Nāyaka by Kāmēswara kavi to be worthy of the great honour conferred by Tirumala.

CHOKKANATHA NĀYAKA (1659—1682)

Kāmēs'warakavi, in the early years of Chokkanātha's reign, wrote Dhēnu Māhātmyamu, (The greatness of cows) in prose, and thus inaugurated the era of prose in Telugu Literature, for the beginnings of which the Madura Nāyaka rule is still famous in the history of Southern school in Telugu Literature. At the beginning of the work, Kāmēswarakavi invoked the blessing of God Sri Ranganātha and God Chokkanatha. He wrote this in simple and idiomatic prose with verses at the beginning and ending. The work is unprinted, and the only manuscript copy available is in the Tanjore Library.

MUDDALAGIRI (1674—1678 A.D.)

Muddalagiri is the grand-son of Tirumala Nayaka and the foster brother of Chokkanatha. Kameswarakavi to whom already a reference is made, dedicared his work Satyabhāmā santwanamu to Muddaḷagiri about 1674 A.D. when he was ruling Madura. The work is important from a historical point of view since it gives a complete geneology of Madhura Nayakas from Nagama to Muddaḷagiri. The Avatarika (Introduction) portion contains 116 verses with a big prose passage intervening. I will first give the geneology according to this work. and in comparison with that given in the [1]History of the Nayaks of Madura, enumerate the historical points that may be gleaned from the introduction.

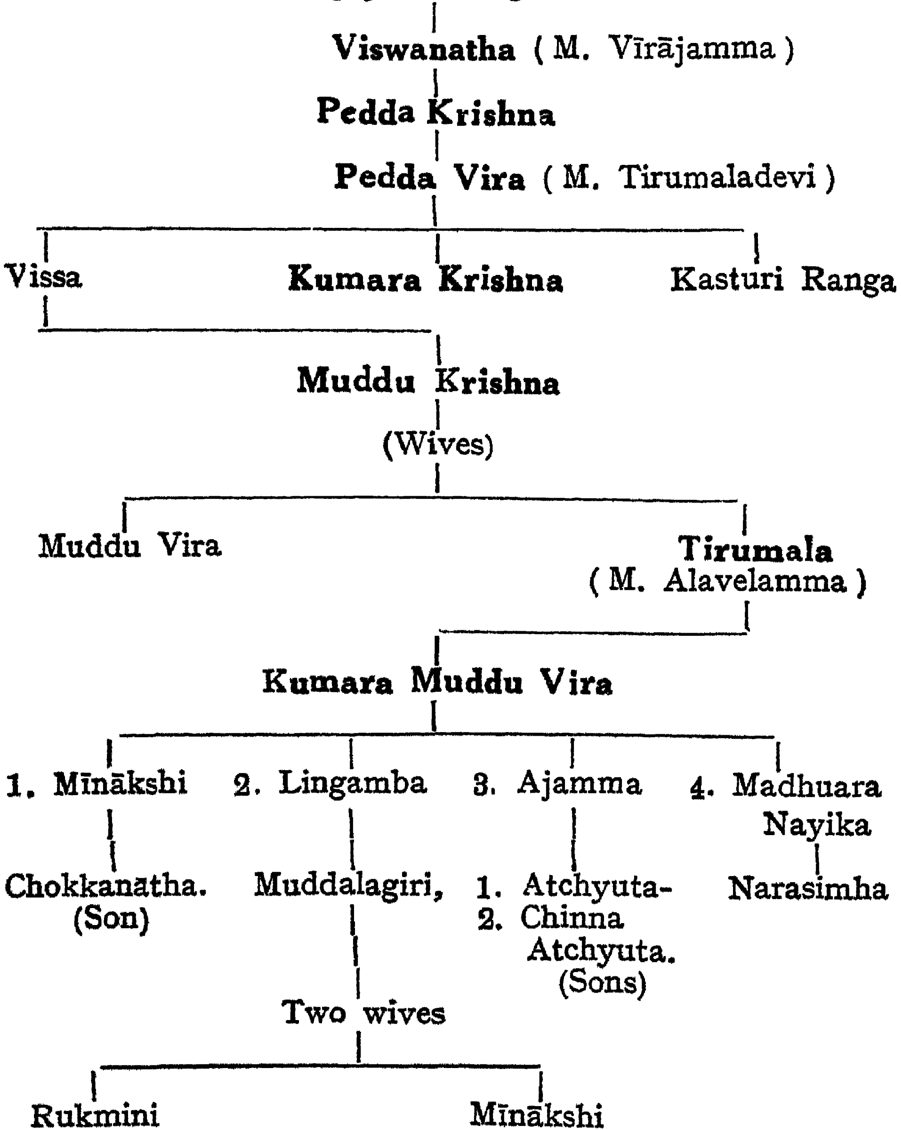
The name Muddalagiri is a shortened form of Muddu Alagadri, or Alagiri and Kameswarakavi uses this name only with very slight variations only when metrical exigencies require it. In the present histories, his name is variously given as, Muttu Aḷakādri Aḷagiri

1. Printed by the University of Madras. 1924.

Nāyaka. Muttu Linga Naika. In the Telugu grant dated 1678 issued by Muddaḷagiri, he subscribes himself as Muddu Alagiri Nayudu, the grand-son of Viswanatha Nayani Tirumala Nayadu and the son of Muddu Virappa Nayadu. Since the Madura Nayaka were Telugu Nayaks they used their mother tongue in the inscriptions and subscribed their signatures also in the truly Telugu fashion at the end eg Mahāraja Mānya Rāja Sri Viswanātha nayani Ayyalu garu[1] Vijayaranga Chokkanatha used to sign as " Vijayaranga Chokkanatha Nāyanayya vralu " [2] I have, therefore, adopted the spelling as given in the body of the work by the poet.

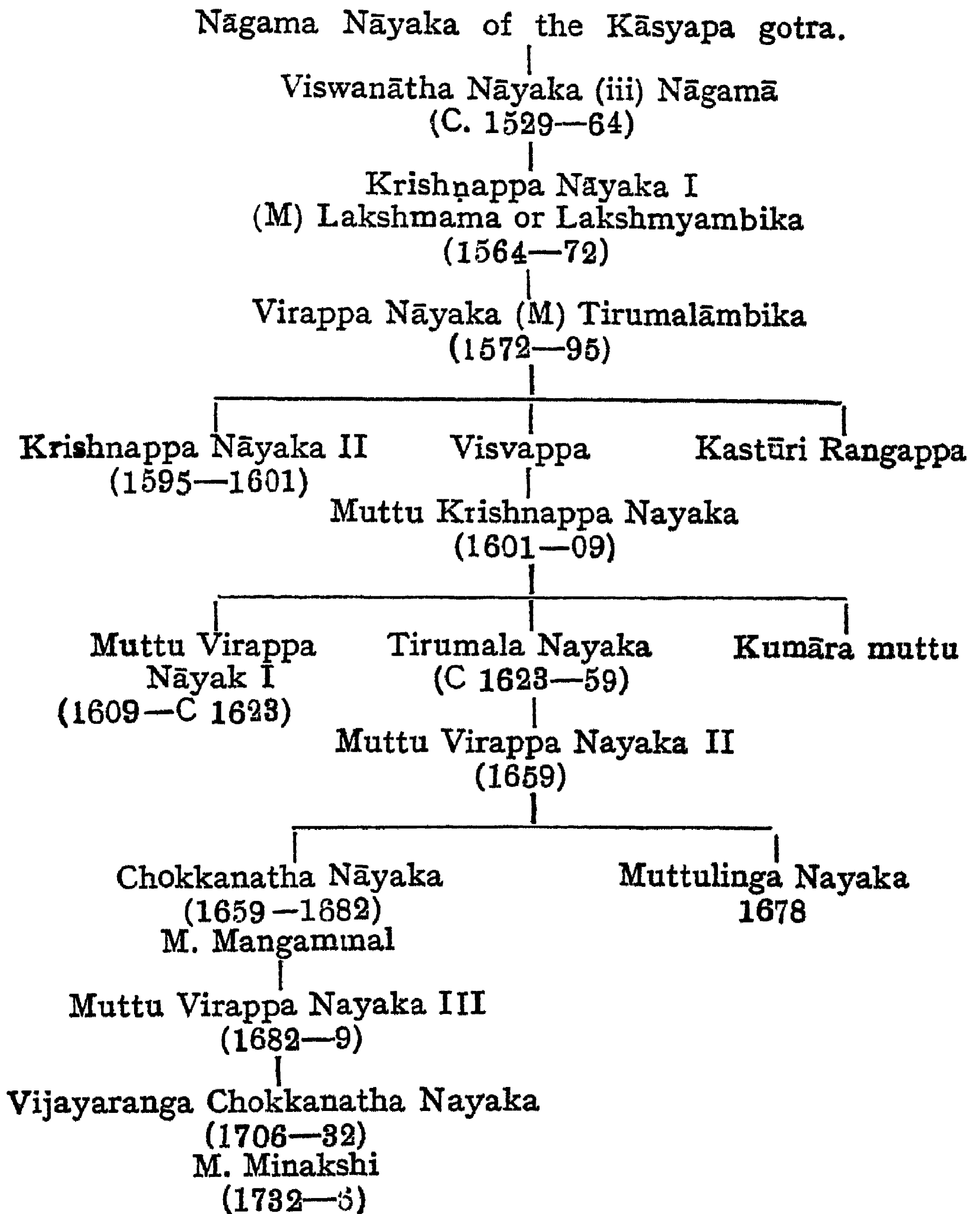
Geneology according to Satyabhama Santwanamu

In the fourth Caste.
Nagaya or Nagama

1. మహారాజమాన్యరాజశ్రీ విశ్వనాథనాయని అయ్యలుగారు.
2. విజయరంగ చొక్కనాథ నాయనయ్యవ్రాలు.

The geneology as given in the History of the Nayaks of Madura.

The geneology given in history is based on chronicles and inscriptions, while that given in literary work is based on tradition. But the latter agrees with inscriptions[1], and gives us more details about the family history of the Nayakas, which are not available to us from any other source for comparison. I will give the equivalent names used in both for clarification.

1. The Kuniyur plates of Venkata II. Eq. Indica Vol. III No. 34. page 239

Satyabhāmā Sāntwanamu.	*History*
1. Pedda Krishna	Krishnappa Nayaka I
2. Pedda Vīra	Virappa Nayaka
3. Vissa	Viswappa
4. Kumara Krishna	Krishnapya Nayaka II
5. Muddu Krishna	Muttu Krishnappa Nayaka
6. Muddu Vira	Muddu Virappa Nayaka I
7. Kumara Muddu Vira	do. No. II
8. Muddalagiri	Muttu Linga Nayaka

Other points.

1. The name of the wife of Viswanātha Nayaka is Vīrājamma. (We do not know whether the above is a pet name with which the author is familiar. It is in this name that this source differs. There can be no different reading for this as the rhyme (Prasa) in which the name occurs is Vi.)	Nāgama according to inscriptions.
2. Name not given.	Name of the wife of Krishnappa Nayaka is Lakshmamma according to inscriptions.
3. Vissa or Viswappa is the eldest son.	Viswappa is the second son.
4. The name of the wife of Tirumala Nayaka is Alamelu (Alamelu Manga), the consort of Venkateswara.	Not given
5. Muddu Vira, (Virappa Nayaka II) has four wives, and five sons.	

Kameswara kavi was at the Court of Madura since the days of Tirumala Nayaka and as such he must have had intimate knowledge of the family history of the grand children of Tirumala Nayaka. He

clearly stated that all the brothers of Muddalagiri were living at the time of the composition of the work.[1] The names of the wives of Muddalagiri are also not known from any other source.

The points relating to history are enumerated below. They confirm the incidents given both in tradition and inscriptions.

1. [2]Nāgama Nāyaka bathed in the Gānges and worshipped Vis'wanātha of Benāres and begot a son Vis'wanātha. (verse 4)
2. [3]Vis'wanātha conquered seventy-two kings (Paliyagars) and held the title of Āruhanmbbaraganda (conqueror of 72 chieftains) (47)
3. [4]He brought from Vijayanagara the imperial capital the image of Durga (the presiding deity of the Vijayanagar kingdom installed by the famous Vidyaranya) to Madura ; and by her grace became prosperous. (48)
4. This Military prowess of Tirumala Nayaka at the siege of Gingee is described. (69)
5. Tirumala Nayaka's court was Crowded with Poets, Pandits and Musicians. (73)
6. Muddalagiri was also ruling along with his brother, Chokkanātha Nāyaka. (107)
7. Muddalagiri was a musician and an adept in playing on Veena. He taught the ladies in the court this art. (Verse 111)

---

1. అన్నలు లీకరణినందఱు నొద్దికరై యశోరమన్ చెన్నువహింప. (Verse 106).

2. This is corroborated by inscriptional and traditional evidence. (Kuniyur plates of Venkata III, Ep. Ind. Vol. III, page 254, verse 49). Mrutunjaya Manuscripts Tyler O.H.M.S.S. 11, page 105). (Rev. Heras. Aravidu Dynasty, page 121).

3. This confirms the fact that 72 Palayams were in vogue even before Viswanatha, and Viswanatha systematized this Palayagar system (Rev. Heras Ibid, page 131, 134).

4. This fact is noted by Chronicles and historians thus; ' Viswanatha was a very staunch Hindu who carried from Vijayanagara to Madura the statue of the goddess Durga and as soon as he reached his capital restored and enlarged its temple ' The Pandyaraja charitra also confirms the event. Aravidu dynasty, page 167. History of Madura. Naik kingdom. I A. 1917. Tanjavur Andhra rajula charitra, Pandyarajula charitra.

Kameswarakavi thus immortalized Muddalagiri in his work by giving the above historical facts.

Kameswara kavi is also a great musician and an expert in playing on Vina. It seems he composed varnas, gitas and swaras but none have come down to us.[1] Thus we see that Kameswara kavi is great both in Sangīta and Sāhitya, and his greatness as a musician also might have attracted Muddalagiri who is also a musician.

Satyabhāmā Santwanamu or soothing the anger of Satyabhāma by Krishnā is a work in champu style (Prabandha) in four cantos. The predominant element is Sringara Rasa and the poet shows some individuality in taking this theme which has been already handled by greater poets like Nachana Soma and Pothana before him.

Another work of Kāmēśwara Kavi is Rukmiṇī Pariṇayamu dedicated to Muddalagiri before Satyabhāmā Sāntvanamu. But the work is unfortunately, not available. The work must have probably been written at the time of Muddalagiri's marriage with Rukmini his first wife and Satyabhama Santwanamu at the marriage of his second wife Meenakshi.

As regards the personal history of Kameswarakavi, we know that he belonged to the Linganamakhi family. His father is Nāganna and his mother is Kāmakshi. He is a great devotee of Sri Kāḷahastis'wara and Jnāna Prasunāmbika. He is also known as Tirukamakavi in Verse 32, he is addressed as Tirukama Satkavi. The gāna in the metre requires Tiru and not Sri. The Dhēnu mahatmyamu already referred to bears this name. But I have used Kameswarakavi throughout as this name is familiar to the Telugu scholars. Kameswarakavi is mentioned in Lives of Telugu poets by late K. Veeresalingam Pantulu nearly 53 years ago, and his book Satyabhama Santvanamu is known to the Telugu Literary world since then (Lives of Telugu poets. part III 1898 (revised) page 13. There are two editions of Satyabhama santvanamu.

1. Srungara Granthamala, Edition 1930, Madras with introduction. Not available.
2. Srungara Kavya Granthamandali, Edition 1937, Masulipatam Contains a critical and analytical introduction with variations of readings by the present writer. Available.

---

1. ధీరజనహృదయరంజక వస్తోవిహారవల్లకీవాదనధురీణ వర్ణగీతాది గాంధర్వ స్వరకల్పనాప్రవీణ. (Colophon)

GANAPAVARAPU VENKATA KAVI.

Another great poet patronized by Muddalagiri is the famous Ganapavarapu Venkata kavi Venkatakavi is a voluminous writer, on Grammar, Prosody, Poetics in Telugu and a master of Chaturvidha Kavita (four kinds of poetry Ās'u, Madhura, Chitra and Vistara). He wrote the famous **Vidyavati Dandakamu** at the instance of Muddalagiri and was greatly honoured by him. Venkata kavi belonged to Ganapavaram in Guntur District and his long journey to Madura shows the extent of the fame of Muddalagiri in the domain of Telugu Literature.

Vidyavati Dandakam is very important in determining the date of Venkatakavi. Venkatakavi in the Colophon of his Magnum Opus, the Prabandharaja Venkateswara Vijaya vilasamu[1] states that he was honoured by the Pandya king and does not fail to enumerate Vidyavati Dandakam in the list of his compositions given in work Late K. Veeresalingam in his lives of poets (Part III) places Venkata kavi after Kuchimanchi Timmakavi (1690—1760 A. D.) i. e. in the second half of the 18th century. But from the above source, we can definitely place Venkatakavi in the second half of the 17th century exactly a century back. Venkatakavi clearly says in the Dandaka that Muddalagiri is from the family of Viswanātha of the Kāsyapa gotra, grand-son of Tirumala, son of Virappa and brother of Chokkanātha, and hence there is no doubt that Venkatakavi was at the Court of Muddalagiri and he lived about 1670. This fact, that he is honoured by the Pandya King is also noted in the Colophon of Prabandharaja Venketeswara Vijaya vilasamu, and Sarvalakshana Siromani, a great work on Prosody and Poetics.

An anonymous work in Telugu known as Pedaḷgari Vijayamu (పెదళ్గరి విజయము) is found in the Govt. Oriental Library, Madras (R. 126—9) Pages 384—385 (Triennial Catalogue of Manuscripts Part 3, Telugu) (1910-11-13).

This narrates in stanzas of Utpalamalika metre, the victory won on the four ramparts of the Tanjore Fort by Pedaḷgari, a ruling chief of Tanjore over the son of Sahaji, who attacked it to regain it as one of his father's possessions. It contains four parts known as Tūrpu malika, (About Eastern gate) Dakshinapu malika (about Southern gate) Paḍamati malika (about Western gate) and Uttarapu malika (about Northern gate).

---

1. Printed in Amudrita grantha Chintamani series Nellore 1892. page 5.

In the above excerpt, Padalgari is referred to being the son of Muddu Vira. This is a scribal error for Muddalagiri. It is a historical fact that Muddalagiri was occupying Tanjore at the time when Ekoji son of Sahajee invaded it and Muddalagiri tried to defend the same. The above work might have been composed in that connection by Venkata kavi. In this connection the reader is referred to the History of Madura Naiks, page 180.

VIJAYARANGA CHOKKANĀTHA (1706—32)

The reign of Vijayaranga Chokkanātha is one of the brightest periods in the history of the Southern School of Telugu Literature. He himself is a poet of great merit and patronized a number of poets who adorned his court. Their works bear ample testimony to Chokkanatha's patronage of poets and his inordinate love for his mother tongue. Many of the inscriptions issued in his time are in Telugu[1] and he used to sign in genuine Telugu fashion 'Vijayaranga Chokkanātha nayanayya vralu.' His love for Telugu Language and literature was fostered to a great extent by his grand-mother Mangamma (Mangammal of histories) who ruled Madura during the minority of Vijayaranga Chokkanātha for 15 years from 1689—1706. Of the 16 inscriptions issued in the time of Mangamma 10 are in Telugu. Three of them are issued by Vijayaranga Chokkanātha in Telugu. I give below one more inscription in Telugu issued by Vijayaranga Chokkanātha which is not given in the list quoted below. A copy of the inscription is published in Telugu Academy Journal (Madras) now at Kıkinada, Vol. III, pages 219—223. The donor is Vijayaranga Cokkanātha. The donee is one S'ridhara Venkata Sastri.[2] It is dated S.S. 1634 i. e. 1712 A.D. It is a gift of land in Parakkudi village, east of Dindigal. This is in Telugu.

Though no Poetical work of Vijayaranga Chokkanātha has come down to us, two of his prose works are available though in manuscript. One is **Sri Ranga Mahatmyamu** and the other is **Magha Mahatmyamu.**[1] They are written in flowing[2] easy style and verses are adorned

---

1. History of the Nayaks of Madura. Inscriptions 362 to 368 Chronologically arranged.

See Nos 195, 198—212.

2. He is not to be confounded with the famous Sridhara Venkatesa (Ayyaval), who is a protege of Shahaji the Maharata Raja of Tanjore (1684—1711 A.D.)

1. Sri Ranga Mahatmyamu. Three Manuscript are available. Two are in the Telugu Academy Library, Kakinada and One in the Govt. Oriental Manuscript Library (Madras).

2. Maghamahatmyamu. One manuscript is in Telugu Academy Library, Kakinada.

at the beginning and ending of each Adhyaya. The two books deserve publication, as they show the impetus given by the King to the poets by showing an example to write prose works, and enrich prose literature, which is a distinct mark of Madura Nayak literature.

Sriranga mahatmyamu is a prose work in 10 adhyayas and describes the greatness of the shrine of Srirangam as the name indicates. Magha mahatmyamu is a prose work in 15 adhyayas. It describes the greatness of the month of Magha. It is dedicated to Ranganatha as the verse at the beginning of the work indicates.

The poets that are directly patronized by Vijayaranga Chokkanātha are :—

1. SAMUKHAMU VENKATA KRISHNAPPA NĀYUDU

He is a courtier of the Sāmantha rank and the son of Minakshi Nayudu. Vijayaranga honoured him with royal insignia. He is the author of the following works :

1. *Jaimini Bharatamu* (Aśvamēdha Parvamu) a prose work in five cantos dedicated to his patron.[1] This work is printed and is well known to Literatures of modern times.
2. *Ahalya Sankrandanamu*—A Srungara Prabandha dealing with the amours of Indra with Ahalya in 3 cantoes, contains excellent poetry.
3. *Radhika Santwanamu*—The soothing of Radha by Krishna—a a poem in one canto. This is the work which formed the basis of the work of Muddu Paḷani of the same name in the time of Pratapasimha, Maharata Raja of Tanjore.
4. *Sarangadhara Charitra*—A prose work in 3 cantoes describing the well known story of Sarangadhara based on the poetical work of Chemakura Venkata kavi's of the same name.

2. KUNDURTI VENKATACHALA KAVI

Author of two Telugu Prabandhas known as **Mitravinda Parinayamu** and **Kartika Mahatmyamu**. His prose versious of Ramayana, Bharata and Bhagavata are not available. So also his dramas and other small kavyas, are not available. His grand-father Govindāmatya was honoured by Vira Venkatapatiraya (1584-1616) of Vijayanagar, for dedicating a work known as Bharati Parinayamu to the king. Venkatachala kavi was also greatly honoured by Vijayaranga

1. By the Telugu Academy, Cocanada. In the Library 2 manuscript copies available. Printed 1916.

Chokkanatha by gold Palanquins and the poet describes Vijayaranga as Kavikalpaka, and Kavya rasagna. Venkatachalakavi's Mitravinda parinayamu is a work in 6 cantos dealing with the marriage of Mitravinda with Krishna and his Kartiki Mahatmyamu is a work in 3 cantos dealing with the holiness of Katıki month.

3. VELIDANDLA ALAGHARI

Alaghari wrote **Sudanta Parinayam** at the instance of Chokkanatha. His father, Peda Raghava was one of the courtiers of Chokkanatha. His Sudanta Parinayamu is a work in 4 cantos and deals with the marriage of Sudanta with Krishna. The work is unprinted, and the introductory portion of the work gives many interesting details about the poets in the Velidandla family including Velidandla Venkatapathi the author of Radha Madhava Samvadamu.

Alagari states that his father Velidandla Peda Raghava was one of the Councillors of the Pāndyēsa i.e. Vijayaranga Chokkanatha. He is the minister who is known to History as Venkata Raghavacharya.

4. BADDEPŪDI ERRARĀJA

Errarāja is a Sāmanta of Vıjaya Ranga Chokkanātha. He belongs to Panta vamsa and of Kāluvakolanu gōtra. He is the son of Mushṇa Bhūpa and Mīnāmba. He is a disciple of Rēvuri Ananta, a great Telugu poet, who wrote Gadhēyopakhyanamu, and Sri Krishna Mahātmyamu. His work **'Yuvajana Hridayanuranjanamu'** is the story of Tara and Chandra. Only two cantos are available in manuscript. The author states that he is honoured with royal insignia by Vijayaranga Chokkanātha.

5. SĒSHAM VENKATAPATHI

A friend of Venkata Krishnappa naika and author of **Tara Sasanka Vijayamu,** a Prabandha of the same theme as that of Yerrarāja's work. It is in 3 cantos and is admired for its felicity of expression and erotic sentiment. It is dedicated to Vangala Seenayya one of the ministers of Vijayaranga Chokkanatha.

6. VANGALA SEENAYYA

Seenayya is a excellent composer of Padas. The well known pada "S'ivadikshāparunaluura" is composed by him. He is referred to by Subbarama Dikshita in his renowned work 'Sangita Sampradaya Pradars'ini'

Seenayya was proficient both in music and poetry. He wrote the life of Viśistādwaita Teacher Ramanuja in Prabandha style. Venkatapathi in his Tarās'asānka refers to these facts. Seenayya's work is known as **Ramanuja Charitramu.** (Unprinted manuscript available in S. V. R. Institute, Tirupati). Printed editions of Tarās'asānka Vijayamu are available from 1865.

7. TIRUMALA KAVI

Tirumalakavi wrote a Yakshagāna (an indegenous dramatic composition in Telugu) known as **Chitrakuta Mahatmyamu.** In the Colophon he says that he was living at Madura in the time of Vijayaranga Chokkanātha and was greatly honoured by him. The work is unprinted and manuscript available at Tanjore Library.

(No. 520, page .09).

8. S'YĀMARĀYA KAVI

S'yāmaramakavi who wrote **Ramayanamu in prose** is of As'walāyana Sūtra and Vasista gotra. His father is Krishnayamatya and his brother is Lakshmipati. Syamaraya kavi speaks highly of his proficiency in Darasanās and his poetic skill in Sankrit and Telugu. He is known as Asahāya kavi (a poet who can compose originally without referring to any previous works and authors) and a Chatus'-śāstra Pandita.

His Rāmāyaṇamu is dedicated to one Vas'ya named to Subbaraya setti of Tummalapati family. He belongs to Parisetla gōtra. His grand-father is Mannarusetti and his parents are Krishnamāmba and Venkata Kamisetti. He was a favourite of Vijayaranga Chokkanātha.

The Ramayanamu of Syāmarāyakavi has not completely come down to us. We have 75 sargas of Araṇya kanda in manuscript. Yet from the introductory and concluding verses in the work, it may be presumed that he wrote the whole of Ramāyaṇamu. (Journal of the Telugū Academy Vol. 18, pages 60—63. Mss. No. 168).

9. SRIPATI RĀMABHADRA KAVI

Ramabhadrakavi wrote **Halasya mahatmyamu** in prose in 8 As'wāsas from the original Sanskrit work of the same name. He belonged to Aswalayana sutra and of Kāśyapa gōtra. He is the son of Giriamāmba and Surayya. There is no indication in the work that the author belonged to the reign of Vījayaranga Chokkānātha. But he is included in the list of poets in Vijayaranga Chokkanātha's time by H. Sēturamayya a scion of the family of the famous Nudurmati family of Pudukkota state, whose writings are authoritative about

Southern School of poets in Madura and Tinnevelly Districts. Vide his article on 'Influence of Telugu Literature in Chola and Pandya countries. Telugu Academy Journal Nol. V. page 88. Hālāsya Mahatmyamu is noticed in Vol. 18 of the same Journal Pages 78 and 79.

10. VELAGAPŪDI KRISNAYĀMĀTYA

Krishnayāmātya in his work **Bhanumadvijayamu** gives a full description of his family and works. His father Narahari was honoured by Vijayaranga Chokkanatha and he was the brother-in-law of Boppudi Sāmbaya, the commander of Vijayaranga Chokkanatha.

Boppudi Sambaya is highly spoken of in this work together with his exploits. He is the Commander for 44 lakhs of Madura army and was highly honoured by Vijayaranga. Sambaya was a contemporary of Sādula Khan, Nawab of Arcot, Anandarao Peshwa and Nanjaraja of Mysore. In his command, there were always sixty thousand infantry and six thousand horses. He was such a great Commander that he was feared by the rulers of Tanjore and Jingee, the coastal towns and Arcot, Srirangapatam and the Kerala Desa (Travancore).

Sambaya was a great donor. He endowed many Agraharams to Brahmins well versed in vedas. He constructed Gōpuras and Prākāras to Saiva and Vaishṇava temples. He started many Schools for promotion of learning with yearly grants. He established many choultries for travellers and also water sheds, and shades Many groves wore planted and many tanks were dug under his patronage. His sister Tirupatamma is the mother of poet Krishnayāmātya. Sambaya's son is Govindaya, and Krishnayāmātya makes mention of him in his work.

Since Krishnayāmātya's father was a Minister under Vijayaranga Chokkanatha, he might have been living in his time and might have probably written the work about 1740 A. D. He gives a list of his works, but all of them are lost.

1. Māḷinī mādhaviyamu.
2. Gaulika S'āstra – One Canto.
3. A S'ataka in kanda metre describing the four kinds of Yōga (Hatha, Rāja, Amanaska and Tāraka) known as Chaturvidha Kanda Padya S'atakamu.
4. Vēdānta Sāra Sangrahamu, - a Vachana Kāvya-Yelagapūḍi Vengamātya, translator of Krishṇa Karnāmrutam is one of the ancestors of Krishnayāmātya.

The work Bhānumadvijayamu is a Prabandha in 5 Cantos. The plot is taken from Uttara Kāsi Khandamu of Skandapurana. In this work the marriage of Bhanumantha, a Brahmin youth with Padmavati, the daughter of the King of Ujjain. It contains some adventures of Bhanumantha in which he succeeded. Therefore, it is styled as the succes of Bhanumantha. Since the author, Krishnayamatya was an expert in Transcendental Philosophy (Yoga sastramu he had embedded the principles of that Philosophy in the 5th Canto of the work and hence a commentary became an absolute necessity for the clear understanding of the text. The author himself added a commentary. The work is unprinted. (A descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts Vol. II, Prabandhams, Srungara Prabandams No. 606, pages (773—783).

The name of Vijayaranga Chokkanatha was familiar to Telugu people as some of the Chatu verses refer to him.

From the above, one can easily see that he stands in comparison with the Raghunatha of Tanjore and with the still more famous Krishna Deva Raya of the Imperial Dynasty. It is a pity that even one of his two prose works has not appeared in print so far, so also of the authors patronised by him.

An account of Telugu works of importance but of anonymous authorship relating to Madura Nayaks is given below.

1. RĀYĀVĀCHAKAMU

This is a prose work in Telugu giving details about Krishnadevaraya[1] and his campaigns and is considered to be a valuable source for the Vijayanagara History. It is written by a Stānāpati (Agent) of Viswanatha Nayaka who is identified as Viswanatha Nayaka, the founder of Madura Nayak kingdom. It must have evidently been written either in the time of Viswanatha Nayaka prior to his death about 1534 A.D. or some time immediately afterwards. Anyhow it belongs to Madura in Southern School of Telugu Literature. (Printed by the Telugu Academy, Kakinada.)

2. MADHURA MANGĀPUMŚCALĪ LĪLAVILĀSAMU

This is a prose work[2] describing the amorous connection between one Madhura Manga and China Vengamarayalu of Anegondi and other princes. i.e. Vijayaraghavarayalu of Tanjore, Venkoji, Rajaram, Chokkanatha Nayudu. Some other characters also appears in this work. Though

1. Vide Sources of Vijayanagar History PP. 110 to 129. Edited by Late Dr. S. K. Iyengar Published by the University of Madras, 1919.

2. (Unprinted No. D. 1446). A descriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts. Govt. Oriental Library, Madras, Vol. VI Pages 1766—68.

this is a work of obscene nature, it is useful to the students of South Indian History who deal with Madura and Tanjore. There is a controversy as to authorship of this work. Dr. N Venkataramaniah, M.A., PH.D. states that the work is written by one Chinna Venganna, (Bharati July 1953. Page 31) while Sri Challa Radhakrishna Sarma, M.A, (Assistant, Sahitya Akademy, New Delhi) states that it is written by one Vikatakavi Gopalarayakavi (Bharati Vol, 30, No. 10, Pages 332—338).

That Madura Manga was a well known damsel is testified in a Chātu verse given in Telugu Academy Journal, Vol. 18, Page 57. The verse states that she was honoured by Ekoji, the Maharata Raja of Tanjore for her music and dancing. The work also refers to the time of Chokkanatha Nayaka and therefore it must have been writter about 1680 A.D.

3. NARASABHŌJA NUTI

This is an anonymous work in Telugu verse praising the great qualities of Dalavay Narasappa, the famous minister of Mangamma (1689—1706,. In one of the verses a reference is made to the exploits of Narasappa who died in the battle of [1]Marva in 1702.

The verses[2] are in Śisametre and each verse ends with a title "Dalavayi Narasabhoja."

4. BANGĀRU TIMMARĀJU KATHA

This is a prose work, of anonymous authorship and purports to be a life of Bangaru Timmaraju, who appears to us in the last of the Nayaka rule at Madura in the time of Minakshi before her death. (1732—1736). The name of Bangaru Timmaraju is mentioned often in the work.

5. PĀNDYARARYA CHARITRA

This is a Panegyric poem regarding Madura Nayaks. The manuscript is in the Adyar Library 32-E, 31. This is also unprinted. It gives the traditional history of the Nayaks of Madura.

TELUGU LITERATURE UNDER PUDUKKOTTA RULERS

The literature that flourished under their patronage of Pudukkotta Rulers forms the trird chapter in the [3]History of Southern School in Telugu Literature.

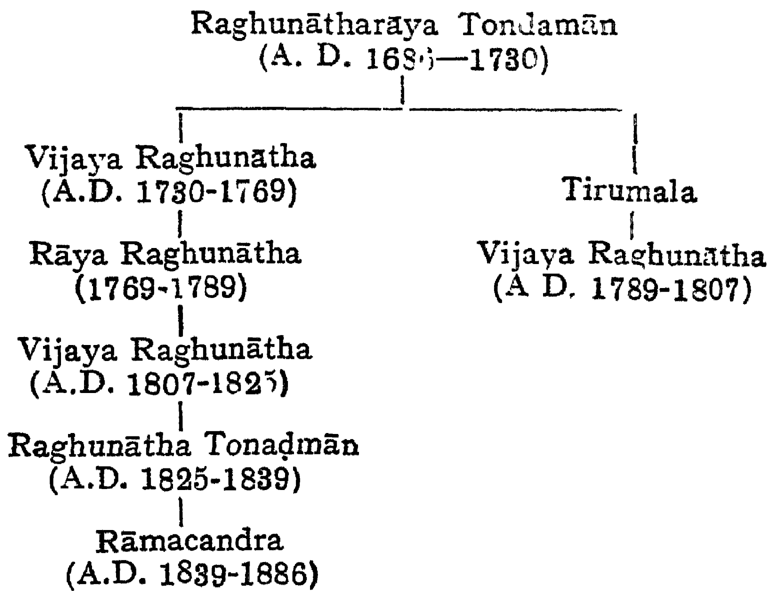
1. History of the Nayaks of Madura P. 213.

2. Unprinted vide. A descriptive Catologue of Telugu Manuscripts in Tanjore Library No. 382. Page 138. (Ibid No. 680, page 283)

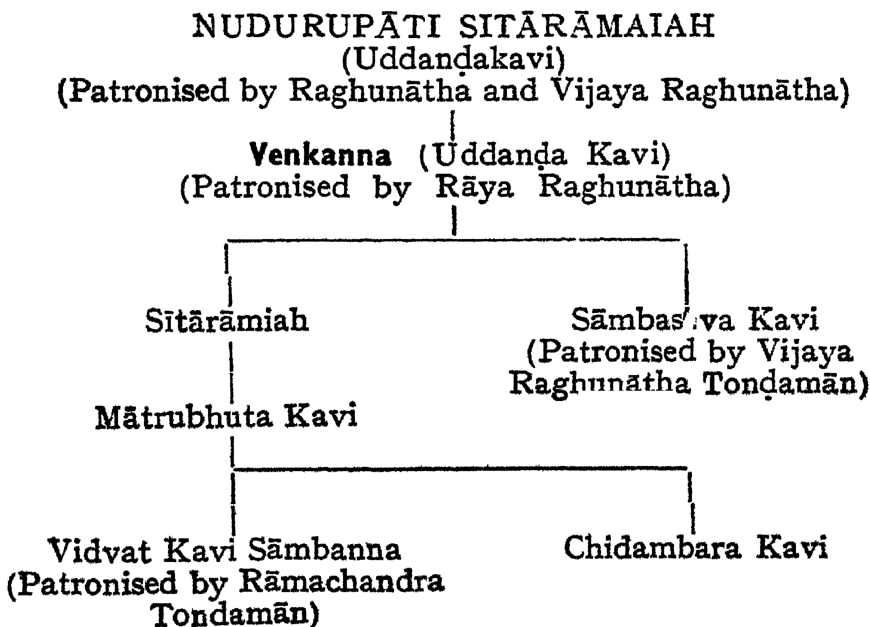
3. "Koti" which is the family or house name of the rulers show that they are of Telugu Nayaka origin.

It is the Nudurupāṭi family of Telugu poets that have given us all the details of the political history of the State. It is a Velanāti Brahmin family, formerly residing at Nudurupādu in Narasapur Taluq of the West Godavari district in Andhra Pradesh and migrated to the Southern country in the time of Krishnappa Naika of Madura. They are the Āstānakavis or the court poets of the Pudukkotta Kings for generations and the following geneological trees will show the relationships between them.

Geneology of the Pudukkotta Kings

Geneology of Nudurupati Family of Poets

Two poets of the family Nudurupāṭi.[1] Venkanna and his son Sāmbaśiva Kavi have completely given the political history of the state from the earliest ruler from Vijayanagar times to the days of the Company's rule by their two works, "Tondamān Vamśāvaḷi" and "Tonḍamān Vamśa Pratāpa Mālika." The Pudukkotta Manual refers to the Vams'āvaḷi of Venkanna and not to the Mālika of Sambasiva Kavi. It may be noted here that both the works were printed in 1914 and 1917 respectively. The Manual of Pudukkotta was published in 1921. It is strange that some of the details given in the above works are not found in the Manual. Venkanna has written the history till Rāya Raghunātha and Sāmbas'iva continued the theme with elobarate details. If the two works are edited thoroughly on historical lines with notes, it would certainly bring to light more facts which are unknown to modern students of South Indian History.

Raya Raghunatha Tondaman (1769—89)

He is one of the wellknown Rājakavis in Telugu Literature who are both poets and patrons of Telugu Learning and Culture. Two of his works are available in print, and they clearly testify that he is a Telugu poet of the first rank.

1. **Parvatiparinayamu**—This is a prabandha in five cantos and was printed in 1908. The story as the title suggests, is taken from Kumārasambhava of Kalidasa. Though the theme is handled by master hands like Nanni-chōḍa Dēva and Srīnātha before Rāghunātha, yet this Royal author has excelled them in many a place. This excellent work is not available now and it is worth publishing. Since works relating to the same theme have now been published after this first appeared in print, a new edition will greatly enhance its value.

2. **Kavijanojjivani**—This is a poetical work containing 100 verses. Each verse is composed by the king for a *Samasya,* which was given by his court poet in extempore, and afterwards committed to writing. This exhibits not only retentive memory of the author, but also his great knowledge of human experiences, and command of the Telugu language. (Printed by the Telugu Academy of Kakinada, East Godavari District in 1937.)

---

1. Late K. Veeresalingam Pantulu in his "Lives of poets" Part III. 67 Page has given the family name of the above poet wrongly as "Koti Venka. narya" by an incorrect reading the colophon of the work. Koti Vamsa in Andhra Bhasharnavam, which the author used, is the Vamsa-epithet for his patron and not for himself and the mistake still continues in the printed editions !

Nudurupati Family of Poets

SITĀRĀMAIAH

The first member of the family who bore the title of Uddanda Kavi is Sītārāmayya. He is the father of Venkanna and is much honoured by Tirumala Tondamān, father of Rāya Raghunātha, as stated in "Tondamān Vams'āvaḷi." But no work of this poet has come to light so far. A few Chātu verses are only available.

VENGANA OR VENKANA KAVI

He is the most well-known poet not only in Southern country, but also throughout Āndhra Dēs'a as his Laxicon "Āndhra Bhāṣhārṇavamu" is an indispensable work to poets and scholars. He is the author of many works, but the following only have come down to us.

(1) **Andhra Bhasharnavamu**—This it the biggest of the Telugu Lexicons in Verse and is modelled on Sanskit Amara Kōs'a. It has three Kāṇḍās, and gives pure Telugu synonyms for Sanskrit words. This lexicon exhibits that pure Telugu or Accha Telugu,[1] as it is called, is also capable of highest expression.

(2) **Raghunathivamu**[2]—This is a work on Alankāra. These Ālankāras are taken from Sanskrit and the examples are given in the name of his patron Raghunātha.

(3) **Parvati Kalyanamu**[3]—A Yakṣhagāna in Telugu interspersed with Sanakrit gēyās and Kīrtanās. It describes the marriage of Pārvati and Paramēs'wara. It is dedicated to Mīnākṣhi Sundarēs'wara. A Sanskrit gēya is quoted here :

घनमणिदीपे कल्पितधूपे कनदतिचित्रकलापे
कनकमयोल्लसदनुपमनैजभवनशुकमधुरालापे
श्रीकरविभवश्शिवया समेतश्शेते माणिक्यसौधे
श्रीकामहर हर हरेति गीतं प्राकाररक्षणं कुर्वन्तु ॥

---

1. Accha Telugu means, the language exclusive of Sanskrit Tatsama words.

Printed
1. Arsha Press 1898, Vizagapatam.
2. Chintamani Press 1900.
3. Vavilla, 1910.

2. A. S. P. P. Vol. 3, Page 311.

3. A. S. P. P. Vol. 3, Page. 312.

(4) **Mallupuranamu**—This is the only work in Telugu Literature on the art of wrestling or Mallayuddha It is in four cantos, and gives the descriptions of thiry-two kinds of Vignānās.[1] It is dedicated to one Birudu Kuppāl 'alla, a famous wrestler living in Gandharvakōṭa,[2] and patronised by Muddu Vaduka Nātha, The author also uses the the word Jeṭṭi with regard to the patron's father's brother as Aḷagādri Jeṭṭi which shows that they are Telugu wrestlers domiciled in the Tamilnad. (p 309-10, Descriptive Catalogue of Mss. Government Oriental Library, Madras.

(5) **Brhannayika Dandakamu** :—This Daṇḍaka by Venkanna is written in honour of his patron Rāghunātha. This reveals the command which the author possessed in Sanskrit and Telugu. It is addressed to Goddess Bṛhadāmbika worshipped at Pudukkotta. Venkanna used his title "Uddanda Kavi" in this work. (D. C. of Telugu Mss. Vol. III, Yaks'agāna and Daṇḍaka, No. 1992-Unprinted).

It is interesting of note that the Pudukkotai Rulers issued three inscriptions in Telugu. (Vide list of Inscriptions of Pudukkottai state. Nos. 890, 891 and 1093.)

(6) **Tondaman Vamsavali**—By far the most important work of Venkanna from a historical point of view is the above work. This is Sīsa Mālika an 373 lines. It traces the history of Pudukkotta kings from twenty generations and gives all the necessary details. The author in a truly historical manner gives all the details without the stock phrases and as such it is a valuable source of information. (A. S. P. P. Vol. II 1914 Pages 304-17.)

This gives complete history of the Toṇḍamāns till Rāya Raghunātha (1769-1789) and this is continued by his son Sāmbas'iva Kavi till Raghunātha Toṇḍamān, from 1825-1839.

SĀMBAŚIVA KAVI

Besides the continuation of the Vamśāvaḷi[3] Sāmbas'ivakavi wrote two other works **Bilhaniyamu.[4] Candrananadandakamu.** The former is a Prabahdha in two parts, and relates to the amorous story of the Poet Bilhaṇa with Yāmini Pūrṇatilaka, daughter of Madanābhirāma. He was patronised by Raghunātha Toṇḍamān (1825-1839) and also by his son Rāmachandra. He gives the title of His Excellency conferred by the East India Company on Raghunātha Toṇḍamān.

---

1. Vignana is used by both Chalukya Someswara in his Manasollasa and. Keladi Basavaraja in Sivatattvaratnakara.

2. This is Twentytwo miles from Pudukkotta.

3. This is in 342 lines of Sisa metre (Vide Telugu Academy journal Vol VI (1917) Pages 198-212.

4. A. S. P. P. Vol. 3. Page 312.

CHIDAMBARA VIDVATKAVI

Candrananadandakamu[1].—This member is the last scion of the family who wrote the another Chandrānanadandakamu in praise of Rāmachandra Tondamān who ruled from 1844-86. His grandson Lakshmayya was living in a village near Pudukkotta in 1914.

SESHAYYA

He is one of the court poets of Vijaya Raghunātha Tondamān (1730-1769). He wrote the Vijaya Raghunātha S'atakamu[2] in Sisa metre praising his patron. This S'ataka which is unprinted gives many historical details not available elsewhere.

SURYAŚEKHARAKAVI

This poet wrote a S'ataka and many a stray verse, on Raghunātha Tondaman (1769-89) and they are only available in Anthologies in Telugu.

MANNARAYYA

The above poet translated **Rasamanjari** of Bhānukavi into Telugu and dedicated to Vijaya Raghunātha Tondamān who ruled Pudukkotta from 1787-1807. He is a Vaishnavite. He belongs to Bhāradwājagōtra. He is popularly known as Mannārayya but really Nārāyaṇayya son of Venkaṭāchārya and grand-son of Appalāchārya. This is a complete translation of Rasamanjari is four cantos The above book is unprinted and is an important contribution to Te ugu Alankara Literature.

---

1. No. 55, A. S. P. P.
   (A unprinted No. 65 A. S. P. P. Catalogue)

2. A. S. P. P. Vol. III Page.

Sri Hari Seturamayya, one of the relations of Nudurpati Venkan states (in 1908) that Venkana was granted an extensive land known as "Sarvamanya" by the Pudukkotta rulers. It is this gentleman that has first sent the manuscript copy of Parvatiparinayamu to the Editor "Sarvaswati Patrica" (1898-1911) and furnished the necessary information regarding Venkana kavi. He had read an article relating to Southern School of Telugu Literature under the title of "(Choladesandhraprabalvamu) (Influence of Andhras in the Chola Country in the annual session of the Telugu Academy held at Madura (South) in 1917, under the Patronage of the late lamented Diwan Bahadur V. Ramabhadra Naidu Garu B. A., zamindar of Doddappanayakanur, in Tirumangalam Taluk of Madura Dist. He is a descendent of Samukham Venkata Krishnappa Naidu authors of Ahalyasankrandanamu and a protege, of Vijaya Ranga chokkanatha of Madura (1704-1732).

TELUGU LITERATURE UNDER MYSORE RULERS, THE ROYAL FAMILY

CHIKKA DEUARĀYA—1672-1704

The reign of Chikkadēvarāya is a glorious chapter in Mysore history. He is a great patron of letters and in his time both Kannada and sanskrit poets flourished. That Chikkadēvarāya has also favoured the Telugu poets and fostered the Telugu learning is known from the following works relating to that great and memorable ruler.

Chikkadevaraya Vilasamu[1]

This is a yakshagāna which deals with the life of Chikkadēvarāya king of Mysore, who ruled over Srīrangapattanam. It contains a few historical details. It is in a highly classical style and the author is not known. The work is unprinted (palm leaf manuscript).

Chikkadevaraya Vilasamu[2]

This is a translation of Dindima prahasana in Sanskrit but contains 98 Seesameters. Each verse ends with a mention of Chikkadēvarāya (unprinted).

Chikkadvarayodaharanamu.

This work is in Sanskrit and belongs to a rare type of kavya known as Udāharaṇa a branch of Dēsi Literatuve in Telugu. I have given the full text of this Udaharana in my history of Udāharaṇa Literature (Pages 183-190) in Telugu and printed in the Annals of in Devanagari script for the benefit of non Andhra scholars

Chautu verses.[3]

There are excellent Chātu verses in Telugu about Chikka dēvarāya They also give interesting details of the achievements and attainments of the ruler in a very attractive style.

KANTHIRAVA RĀJA (1704-1713) AND HIS WORKS

Kanthīravarāja is the son of Chikka Devaraya and is known as Kanthīrava Narasarāja the second, as there was before him the famous Kanthīvarāya, who ruled from 1638-1659. Since Kanthīrava

1. D. C. Telugu manuscripts Vol. Yakshaganas. No 1880
2. K. 4-11 R. 13. (Telugu)
3. The verses were first published in Saraswati, (a Telugu Monthly now defunct) in 1911. They are given again in Chatupadyamani manjari by V. Prabhakara sastry in 1917,

the second was born deaf and dumb, he was known as Mūkarasu.[1] To counteract the inborn physical disabilities, God has endowed Mūkarasu with a high literary talent, both in poetry and in music. He is a master of five languages, Sanskrit, Prakrit, Tamil, Telugu and his mother tongue Kannada. He composed works in all these languages which have fortunately come down to us and it is very pleasant to find that most of his works are in Telugu, and these also in Yakshagāna type, a branch of Dēsi literature which has not received adequate attention from Telugu scholars and has not been worked out well.

Seven years ago, myself and my son[2] came across a manuscript which contained the works of Kanthīravarāja and our hearts were filled with joy and emotion at this rare find. The manuscript contained the following seventeen works and is written in Kannada script. From a perusal of the works, it can be said that Kanthīravarāja occupies a permanent place in the distinguished list of Royal poets in Telugu Literature, in general and Yakshagāna writers in particular, in the Southern school of Telugu Literature.

But up to this time, it was not known to any South Indian historian and scholar that Mūkarasu had literary talents and therefore I had brought to the notice of Telugu scholars through the well known Telugu Monthly Bhārati (October and November issues 1952) from Madras, about Kanthiravarāja and his works.

The works are:

1. Koravanji[3] katle. This contains four works.
    (*a*) Andhra Koravanji or Telugu Koravanji.
    (*b*) Kannada Koravanji.
    (*c*) Tigula Koravanji or Tamil Koravanji.
    (*d*) Prakrita Koravanji in Prakrit.
2. Panchāyudha katle.
3. Lakshmivilāsamu.
4. Kalavāṇi vilāsamu.

1. Vide History of Mysore Vol. II Chapter I page 1-17 C. Hayavadana.Rao
2. N. S. S. Rao formely Telugu Pandit in the Government Oriental Manuscript Library Madras. The manuscript is in the above library No. D. 1228 in Kannada manuscripts.

3. The Koravanaji is the most ancient form of the yakshagana and the Drama in South India Languages and referred to in the well known Tamil Classic silappadigaram.

5. Nātyavidya vilāsamu.
6. Vasantotsava vilāsam.
7. Vibhakti kānta vilāsamu.
8. Astadikpālaka vilāsamu.
9. Pavaki nātakamu.
10. Vaivaswata nātakamu.
11. Nairuti nātakamu.
12. Vāruni nātakamu.
13. Vāyavi nātakamu.
14. Kaubēri nātakamu.

From a study of the above works, the following general features may be deduced.

1. In some works, there is a Sanskrit Sloka in the beginning.
2. In some works Telugu verse appears.
3. There are some prose passages.
4. Telugu metres, Sīsa and Dwipada relating to Matra chandam are used.
5. Sanskrit metres like Mattēbha and Sārdūla are also used.
6. Padas like, Daruvu, Triputa and Jampe are employed.
7. Ata tāḷa, Dhruva tāḷa and Mathya tāḷa are employed.
8. In some places Kannada and Prakrit languages are used.
9. The works exhibit some of the features of Sāngatya in Kannada.
10. The style of these dramas is lucid.

PARTICULARS

1 Andhra Koravanji.

The subject of the work is that, while Kanthīrava rāja is returning from Srīrangam, Kānchanalata, a fair damsel fell in love with him. Kanthīrava also loved her. On his return to the palace, a Koravanji came to him and told him that Kānchanalata was enamoured of Kanthīrava and will marry him. The Koravanji was highly rewarded for bringing the news. In this work, ragas like Abbhiri. Māḷavi, Kāmbhoji and Ghamtārava are used. In the prologue, the author speaks about his work.

2. Panchayudha Katle.

In this, the five weapons of Sri Maha Vishnu were invoked to protect Kanthīravarāja. It contains much of Sanskrit. Begins with a Sanskrit sloka.

3. Lakshmi vilasamu.

This work relates to one Dancer named Lakshmi who was highly rewarded for her proficiency in dancing by Kanthirava. Begins with a Sanskrit sloka.

4. Kalavani Vilasamu.

This work begins with a Telugu verse, and relates to the amours of Kalavani who fell in love with Kanthīrava.

5. Natya vidya vilasamu.

In this, each dancer at the court of Kanthırava exhibits. Her proficiency in dancing. Begins with a Sanskrit sloka and contains many portions in that language. Telugu verses appear here and there.

6. Vasantotsatava vilasam.

This is an excellent work, dealing with the festivals in spring. It begins with a sanskrit sloka and in the prologue the sūtradhārā gives interesting details about the author Kanthiravarāja, who belong to Soma vamṣa. He is a great patron of letters and highly benevolent. He is of spotless character, and possessed a handsome personality. There are Prakrit geyas, and Telugu padas in the work.

In this work, the names of actresses in the then Mysore court were given. They are Mallika, Mandarika, Manjubhashini and Madhura vāhini.

7. Vibhaktikanta vilasamu.

This is another work, which exhibits the Sanskrit scholarship of Kanthirava. It begins with a sanskrit sloka and a Gadya follows it. There are Telugu verses and padas in the work. Verses relating to seven cases in sanskrit were given in this work and in some cases the connecting prose sentences are in sanskrit. A highly scholary work.

8. Astadikpalaka vilasamu:

This is a very interesting work. The theme of the work is this. One day Indra was having his court in the Dancing hall in Swargaloka. Then eight damsels known as Vāsavi, Pāvaki Vaivaswati, Nairuti, Vāruni, Vāyavi, Kauberi and Īśāni entered the court and requested

Indra to judge their merits in the art of dancing. Then Narada said that the only man, who can judge their art is Kanthīrava raja of Mysore and then gives some details about him. Indra at once asked them to go to the court of Kanthīrava of Mysore. They went to his court and Kanthīrava adjudicated their merits according to the laws of Dancing.

From this it is evident, that Kanthīrava is a master in the science of Dancing. He accordingly wrote small dramas for each of the dancers who came to his court and exhibited their genious.

The first is vāsavi and was rewarded highly for and then follows Pāvaki and others her art by Kanthīrava.

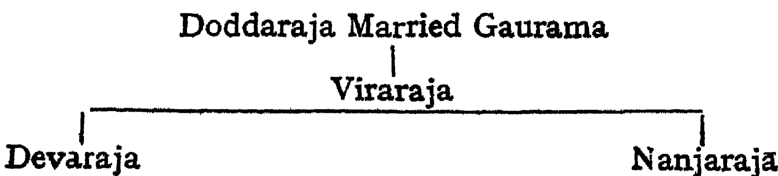
9. Pāvaki nātakamu
10. Vaivaswati nātakamu
11. Nairuti nātakamu
12. Vāruni nātakamu
13. Vāyavi nātakamu
14. Kauberi nātākamu

All there relates to the exhibitions of their art made in Kanthīravas court and the rewards made by him. All the above are in Telugu and contain many gēyas and tāḷas evidently written for Dancing since the theme is an examination of the Dancing art.

Kanthīrava raja was also the author of Padas or musical compositions, and I have given some of them in the article mentioned above.

THE KALULE FAMILY - VĪRĀRAJA AND NANJARĀJA

Among the Dalavay families in Mysore state noted for their remarkable bravery, patronage of learning and literary attainments, the Kalule family is the most colebrated. Originally the family were the owners of village of Kalule about four miles from Nanjangud in Mysore District and they became prominent from the time of Chikkadēvarāya. The Kalules were yādavas by birth and belonged to Bhāradwaja gōtra, Aśwalāyana śākha (Rig veda'. The geneology of Vīrarāja who belonged to this family is given below.

Doddaraja became a Daḷavāy of Chikkadevarāya and his son Virarāja occupied his father's place in the time of Kantirava raya and held it till 1724 A.D. He was succeeded by his first son Devaraja in the reign of Dodda Krishna raja (1714—1732) and Nanjaraja, the second son became a sarvādhikari in the same reign

Vīrarāja was as renowned for his military skill, as for his literary attainments in Telugu. He is a master of Sanskrit Telugu and Kannada. Vīraraja began the gigantic task of writing the whole of Mahabhārata in Telugu prose, but only Adiparva Sabhāparva and Bhīshma Parva have come down to us. The work was carried out in collaboration with Tupakula Anantabhūpa, the ruler of Gingi and belonged to the Chandragiri family of Kshtriyas. Vīrarāja, in a long colophon enumerates his military exploits and his conquest of Marata chiefs. At the end it is stated that the work was begun in S'. S'. 1652 i. e. 1730 A. D.

The chief features of Viraraja's work

1. It closely follows the original of Vēdavyāsa and done according to adhyāyās, and does not follow the well known Telugu version of Kavitrya Bhārata.

2. The prose style of the work is majestic and rhythimical and may be styled as poetic prose.

3. The author has a great command over Telugu and Sanskrit and posseses and extensive vocabulary. Though the style is sanskritic yet Vīraraja by his skill made it to read like Telugu.

4. The descriptions are artistic and reveals Vīrarajā's power of expression. The battle descriptions especially possess an individuality of their own as Vīrarāja is veteran commander and experienced Military man.

5. He is well versed in epic and puranic literature and a great poet as seen from the verses at the beginning and end of Adhyayas and Parvams.

6. He loved Mysore country the scene of his military activities and in two places in Sabha parva (chapters 34 & 108) describes Mysore in his times though in the original there is a mere mention of the place Mahishmati (Mysore). It reveals his devotion to his mother land.

The services rendered by Viraraja to Telugu prose and to the Andhras may be compared to the literary and social service rendered

by Addison and Steele at exactly the same period in England. This unique work, therefore stands as a literary monument representing the Telugu genius which flourished in Karnatake Dēsa at the end of the 17th and beginning of the 18th centuries.

In the above works, Ādiparva breaks off at 3rd adhyaya. Bhīshma parva contains 117th adhyayas. Sabhā parva[1] contains 120 adhyayas. Sabhāparvam was printed by late N. K. Venkatesam Pantulu with an excellent and informative introduction in 1928-Manuscripts of Ādiparva and Bhishma parva are available in the Telugu Academy at Kakinada East Godavary District and in the Government Oriental Manuscripts Library. (R115).

Bhishma Parva was also printed by the same Editor in 1936, at Sadhana Press Anantapur, and published by him.

NANJARĀJA[2]

Nanjarāja, the illustrious son of Vıraraja and Sarvadhikari of Mysore kingdom 1739-1759 is already familiar to the Telugu scholars through the Lives of Telugu poets written by K. Veerasalingam Pantulu (Part III No. 22, 1893.) By the publication of Nanjarāja Yaśobhūshaṇam, a Sanskrit rhetorical work dedicated to him, he was known through out the Oriental world. In this, it is stated that Nanjaraja wrote works in three languages Sanskrit, Telugu and Kannada and the following are his Telugu works.

HĀLASYA MAHATMYAMU[1]

This is a prose work in seventy two adhyayas dealing with the sixty four deeds of Halasyanātha the presiding diety of Madhura. The style is very chaste and the book has not been printed so far.

Nanjarājayaśobhūshaṇam

This is a prose work in Telugu written by Alūri Narasimba Sastry identical with the author of Nanjarājayaśobhūshṇam. This is unprinted.

1. Introduction to Sabha parva printed Saraswati power press Rajahmundry in 1928 cited above. In Kannada, Viraraja is the author of two extensive works on medicine Sakala samhita sarasangraha and Vidyasamitasararnava and a Commentary on Bhagavad Gita (Suplimental note page 2 appended to Sabhaparva) introduction.
2. Published in Gaekwad Oriental series No. Refer to XLVII. Introduction for the geneology and literary attainments of Nanjaraja.
1. Government Oriental Manscript Library Madras D. C. Vachanakavyas No. 1465, 1466.

[1]KĀŚĪMAHIMĀRTHA DARPAṆAMU

This is a translation of Kās'īkhanda into Telugu from the original sanskrit work found in Skandapurāna. Nanja rāja translated the work first into Kannada his mother tongue and again translated them into Telugu. The work is in prose and breaks off in the 26th Adhyaya. The colophon at the end of each adhyaya states that the work is translated from the Kannada language by Nanjaraja, the brother of Dēvarāja, son of Virāraju and grand son of Doddarāja, the valiant commander of forces.

This is in easy prose and though incomplete, it exihibits the chief features of Telugu prose developed in the Southern school. In this connection it may be noted that this work is written as a champu kavya, by S'rīnatha, (1375-1455) one of the greatest of Telugu poets, known as Kās'i khandamu, which is considered as his master piece. There are two Dwipada versions for the work. One by Mocherla Sāmbaya and the other Kancherla Ayyannakavi but they are not available.

SUBORDINATE CHIEFS

Peda Kempa Gowda

The Kempa Gowda chiefs, of whom Peda Kempa is the most famous, were rulers of the Sivasamudrum country from 1428 A. D. to 1728 i. e. for three centuries. Peda Kempa Gowda is the founder of the modern city of Bangalore and ruled for 56 years from 1513 to 1569 A. D.[2] He has not only constructed the Bangalore fort and Basavangudi but also the temple of Somes'wara his beloved Deity at Ulsoor. He is a great patron of learning and himself a poet of rate merit. Only one Telugu work a yakshagana by name Ganga gauri vilasamu, has come to light.[3]

GANGĀGAURI VILASAMU

Peda Kempa, being a Saivaite, has taken the well known theme, quarrel of Ganga and Gauri the consorts of Siva, in pacifying them, and loving them. The work contains padas geyas, like other yakshanas, and

---

1. D. C. Vachanakavyas. Nos. 1405, 1406.
(both palm leaf manuscripts)

2. Regarding the history of Kempa Gowda chiefs, the reader is referred to the excellent article entitled "The Kampa Gowda" chiefs by B. Puttaiya B. A., in the quarterly journal the Mythic society, Bangalore Vol. XII No. 4 July 1923.

3. Descriptive catalogue of Telugu manuscripts Vol, 8 Yaksha ganas No. 1864 of the Government Oriental Manscripts Library, Madras.

the style is attractive. This is dedicated to Someswara at Ulsoor. In Telugu he is styled as "Periya kempa nripati" and his poetry is extolled as belonging to the higest order. Though unfortunately, the latter portion of.the work is not available, yet the portion now available is enough to establish the Telugu poetical talent of Kempa Gowda.

The Telugu inscription[1] in Ranganatha's temple at Ballapurapupeta in Bangalore by Immadi Kemparāya, son of Peda Kemparay in S. S. 1549 (1627) A.D. shows that the Kempa Gowdas were of Telugu origin.

I have brought this work to the notice of Telugu scholars through the columns of Bharati (December 1952) and this attracted the Mysoreans particularly the Bangalore Telugu population as I have named my article as "Peda kempa raya the founder of Bangalore". Vidwan K. Subbaramappa, M.A., Head of the Department of Telugu in the Mysore University has translated my article into Kannada and it was published in the well known Kannada daily "Thainadu" on 15-2-53.

IMMADI JAGADEVARĀYA OF CHENNAPATTANA

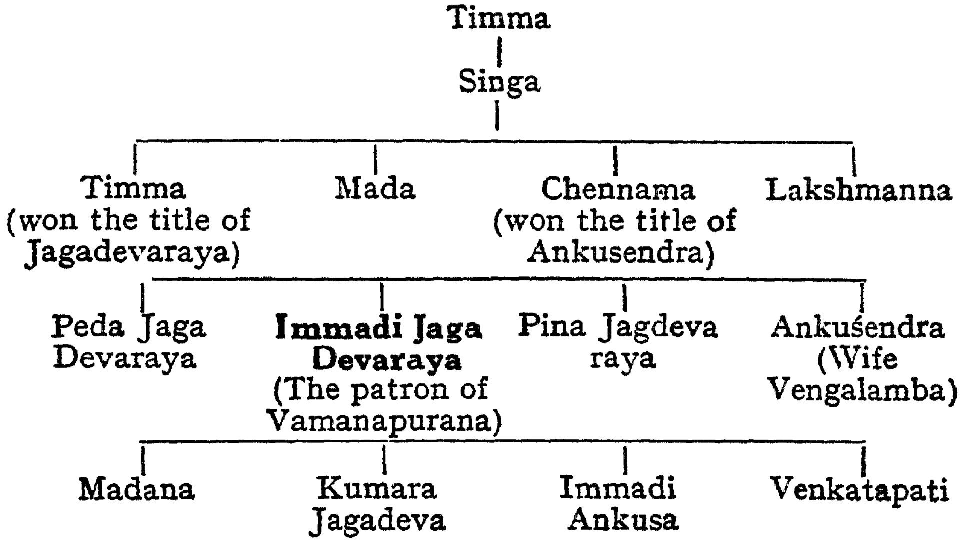
Immadi Jegadēvarāya belonged to Vishuvardhana gotra and hailed from Rāṇa family. About 1580 A D. he constructed the fort at [1]Chennappattana and made it his capital. The territory around the fort was bestowed upon him by Venkatapatirāya for his gallant defence of Penugonda. He ruled for 15 years and was succeeded his son Mummadi jagadēvarāya who ruled for 8 years. Kumāra jadadēva ruled for 7 years and in the time of Ankuśa his son, who ruled for 16 years the fort was captured in 1330 A.D. by Chamarāja Vodayar of Mysore.

The Rāṇa family were great patrons of Telugu and Sanskrit learning.

PONNATOTA AUBALA KAVI

This Telugu poet dedicated his work, Vāmanapurāṇamu to Immadi Jagadēvaraya, and in the introduction or the Avatārika, gave the geneology and the literary attainments of his patron. According to Aubala kavi this is their geneology.

1. Epigraphica Carnatica Vol. 9 Bangalore 1 Page 179.
2. Trinnical Catalogue Manuscripts Vol. IV No. 607
3. Should not be contended with Chennappattanam the City of Madras.

Immadi Jaga devaraya was one of the greatest warriors of his time. He vanquised, Murtizakhan ; Khana khan, Nurkhan and other valiant generals of Kutubshas' army.[1] There are two inscriptions of Immadi Jaga deva raya one in Kannada and the other in Telugu. The Kannada inscription is dated 1621 A.D. and found in Allala samudra village in Kankanahalli Taluq (E.P. car Vol. IX No. 108). The other Telugu inscription is from Dasavasa Village in the Chennapattanam Taluq and is dated 1623 A.D. Both relate to the donation of the Villages to Brahmins and Sri Kasiviśwanāthaswāmi.

As for the literary attainments of Immadi Jagadeva raya, Aubala kavi states that he composed in Telugu Adhyātma ramāyaṇamu from Sanskrit, but the work is not available. He is styled as "Kabbi redu" or Kavi rāja in Sanskrit. He is an expert in playing on Vina and Aubala kavi in more than one place praised his patron for his dexterity and the mastery over that art. He composed Navaratnamalika or the nine gems, on Devi, and set them to music. From this we can judge that he is well versed both in Sangita and Sahitya (music and poetry).

Jagadevaraya's brother's son Immadi Ankusa was another patron of letters. Ekamranātha kavi of the Revuri family dedicated two Sanskrit works i.e. Jāmbavatī Kaḷyāṇam and Satyā pariṇayamu

---

1. " Headed by the famous Jagadevarya the ruler of Chennappatana they chose Venkata 11 as their emperor. Jagadevaraya appears to have made a salley from the fort (Penugonda) and attacked the Kutubsashi. army. Further souces of Vijayanagar History Vol. 1 page 311-15 Vol. II page 205.)

(both unprinted[2]) to Immadi Ankusa. In the introduction of these two works, a detailed description of the Rāṇa family is given, which in some cases differ from what is given above, but the discussion about them is beyond the scope of this summary. From the work[3] of Aubala kavi we learn that another Telugu poet by name Ēavani Vēnkatesa Kavi flourished at that time.

SUGUTŪRU MUMMAḌI TAMMABHŪPA

The Suguturu family in Mysore state has also patronized Sanskrit and Telugu learning. The following account of the family gives some interesting details.

SUGUTŪRU

" A palm leaf manuscript lately obtained gives the following account of the family. They attribute their rise in power to Sugnana-murti, who was the guru of Deva raya, their progenitor. The son of the latter was Thammappa Bhupa, whose son was Chikka Tammerdra born with long matted hair. He broke the Turks, who assailed Penu-gonda and thus pleased the Karnataka king, who gave him the title of Chikaraya and the crest of a hawk. He was a devout adherent of the Jangamas and by the grace of Siva restored the sight to a blindman. His wife was Viramambika. Their son was Immadi Tamma bhupa, also devoted to the Jangamas. He captured Bhimari Durga and destroyed certain traitors for the king of Karnata. Thus gaining his friendship, he received from him the flags of Golden Bull and Virab-hadra. His wife was Vēnkatamba. They had the son Mummadi Tamma bhupa who was learned in Karnatak, Andhra, and Sanskrit languages when quite a child, he wrote the Rajendra Chola charitra, when his moustaches began to appear, he wrote the Kumararjuniya, and at mature age Saundaresa charitra. These were in Telugu. Then he composed an yakshagana work in Kannada. He also wrote in Sans-krit a commentary called Kaumudi Vyakhyana and a work called Rasika manōranjana and had the Sivadarpaṇa compiled by Brahmins. Then by general request he wrote the Kannada version of Sankara Samhita. "

---

2. Descriptive catalogue of Sanskrit Manuscripts Vol. XX No. 11535 & 11816 (pages 7732-42-7889-97)

   A description of the avatarikas of these two works are given in sources of Vijayanagar History 70-71 page 227-230 published by the Madras University 1917.

   The above information is taken from my Telugu article on Jadadeva-raya published in Bharati January 1953.

3. Aubalakavis work is unprinted. It is a voluminous work in 10 Contos. They are some chatu or stray verses on Jagadevaraya.

There are inscriptions relating to the above family in Mulbagal Kolar District[1] and from them we may deduce the following geneology.

	Sugnāna mūrti	
	Dēvaraya	
(1551-1560) A.D.	Thammappa	
(1560-1575) A.D.	Chikka Tammendra won the title-Chikkaraya	(Virambika)
(1575-1614) A.D.	Immadi Thammabhupala Chikkaraya	(Venkatamba)
(1614-1630) A.D.	Mummidi Tammabhupala[2] Chikkaraya	

Mummadi Tamma is the author of the following works in Telugu:

1. Rājēndra chōla charitra
2. Kumārārjunīyamu
3. Soundarēs'a charitamu

In Kannada :

1. Yakshagāna (name not known)
2. Sankara samhita from Sanskrit.

In Sanskrit :

1. Kaumudi Vyākhya (Commentary)
2. Rasikamanoranjanam
3. Sivadarpaṇamu

The last named work is a compilation of saiva Vedantic works which he caused to be compiled. In the colophon Mummadi chikkraya is styled as " Bhashatraya prabandhanirmana " meaning that he composed works in three languges Telugu, Kannada and Sanskrit.

Epigraphica carnatica Vol. IX B page 255-256 Lewis Rice.

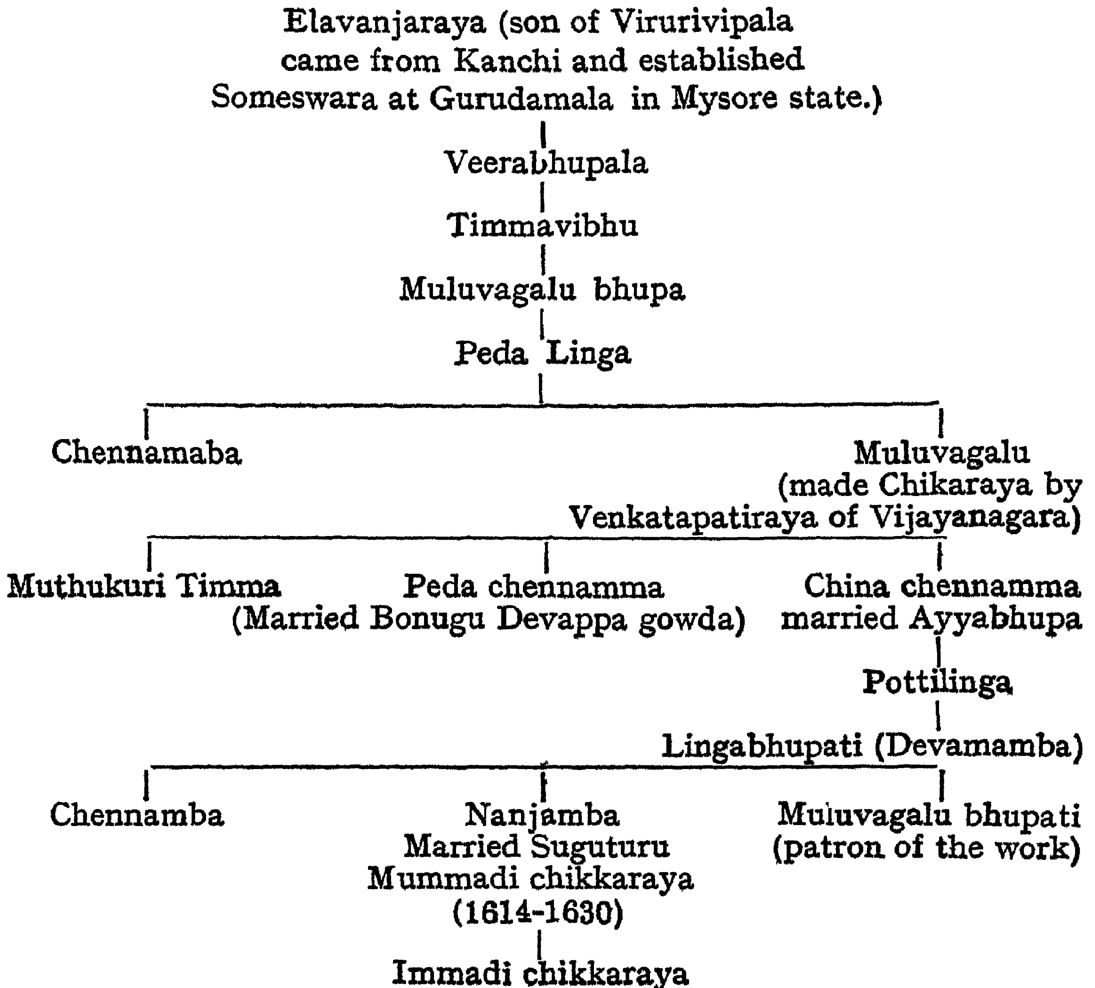
1. E. C. Vol. 10 (Mb) 114, 241, E. C. Vol. 9, 105 HT.
2. The earlist rebellion which he (Venkatapatiraya) had to face was headed by certain Tamma Gowda who seem to have had an estate some where on the frontiers of the Canarese country. He appears to be identical with Mummidi Chikkaraya. Thammaya Gowda of sugutur who figures as a subordinate of Venkata:—Further sources of Vijayanagar History Dr. N. Venkataramanayya (E.C. X KL. 241) from the inscrip. tions Immadi Thamma Cowda seems to be a correct identification.

GANITADIPIKA OR GANITA SASTRAMU BY DATTANA

There is a Telugu work dedicated to Suguturu Mummadi Chikkaraya. It is Ganitas'āstra, a work on mathematics by Baddeveeti Dattana, son of Pullayya mantri and belonged to Gautama Gotra. Dattana speaks of Mummadi chikaraya as equal to Bhoja and that he was honoured by him. This is a poetical work and the only copy available is in Adyar Library, Madras bearing No. 32 B. 3, and not noticed by scholars till now.

BHAIRAKŪRI MULUVĀGALU PRABHU

The Bhaiarakuri family were a collateral branch of Gowdas and related to the suguturu family. **Koduri Venkatachalakavi** dedicated his work **Sivarahasya Khandam** to Mulvāgaḷu prabhu to this family. He gives the following geneology in the introduction of the work.

From the above it is evident, that Muluvagalu is the paternal grand father of Pottilinga and is honoured by Venkatapati Devaraya (1584-1616). Muluvāgal, the patron of Venkatachalakavi is the grandson of Pottilinga and therefore lived about 1700 A.D. There is an inscription of Immadi chikka, the nephew of Muluvagal in 1693 A. D. and therefore the time of Muluvagal may be taken as correct.

The Bhairavakuri chiefs are staunch saivaites, and as such Venkata chalakavi dedicated his work to Muluvagal. In the work the author, states that he is a Niyogi brahmin of Kasyapa gotra, and belonged Kodur His father is Sankaramantri and his grand father is Yellanarya. He is a devote of Siva and possessed the title of Bala saraswati. His guru is Yedavalli Venkatakavi, author of Abhirama vasudeviya and other Kavyas. His maternal uncle Gunuguturi Venkatakrishna kavi is also a great poet and wrote a work which gives four meanings known as Nalarāghavayādavapāndaviyamu.

[1]Sivarahasyakhandam is a part of Sankarasamhita, which in turn is a part of Skanda puraṇamu. The work contains Seven kandas in Sanskrit and the extent of the Telugu work is give below :

		Telugu.
1.	Sambhavakandamu	5 cantos.
2.	Asurakandamu	2 cantos.
3.	Veeramahendrakandamu	1 cantos.
4.	Yuddha kandamu	4 cantos.
5.	Deva kandamu	2 cantos.
6.	Dakshakandamu	4 cantos.
7.	Upadesakandamu	10 cantos.
		28 cantos.

PULICAT (Praḷayakāveri)

Pulicat, North of Madras, was under the Dutch for some time, and before it passed into the English hands, it became the seat of Telugu Literary activity. **Velidandla Venkatapati**, author of **Radha Madhavasamvadam** an amusing and amorous poem dedicated his

1. Thus, this is a big Telugu Kavya, and among the above No. 4, 5, 6 & 7 are printed by Sri Kodimela Rajalingaradhya at warrangal between 1926 & 1933. For Manuscripts Vide Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts Vol. I Nos. 322 & 323.

work to Magadala Ramadasamatya son of Magadala Krishna Mantri, who was the Dubash for the Dutch at Pulicat. Magadala Krishnamantri is also a patron of letters **Dharanidevula Nagayamatyakavi,** dedicated his **Dasavatarachriramu** to Krishnamantri. Though in this work nothing is stated about Krishnamantri's political relations with Dutch, we are able to get this information from the first printed Edition of Das'āvatara charitra in 1849 where in it is stated that he was the Dubash of the Dutch. From other references in Dasavatara charitra, we are able to fix the date of Krishnamantri, about 1650 A.D. and therefore the date of Velidandla Venkatapati, who dedicated his work to his son must have lived about 1700 A. D.

Venkatapati's son **Ayyana** is a great scholar in Adwaita Vedanta and has written a Commentary on **Vyasatatparyanirnaya.** He is a deciple of Srdhara Venkatesa, the well known Sanskrit scholar popularly known as Ayyaval.

CHEYYUR — SAMSTANAM
(Marupeddi Chengalvaraya Kavi)

Chengalvarayakavi, is one of the most brilliant Composers of post—Tyagaraja period. He is a scholar in Sanskrit and Telugu. He attained a high degree perfection both in of music and Bharata Sastra. He is a great poet, as well as a great Composer in Telugu. As a poet he left two works Muthukumara Satakamu, and **Charulilavilasamu, a** novel in poetry. As a Composer he composed more than a Thousand kritis. He has written on opera in Telugu known as Sunderēsa vilasamu. It deals with the marriage of Minakshi and Sundareswara, and composed in a high style, interspersed with Sanskrit slokas. He lived for 90 years (1810-1900) and throught all his life he was patronized by Peria Kalappa Mudaliar of Cheyyur. To Chengalvarayasastri goes the credit of elevating the tone and standard of Sarvavidyam, which was one of the great feats in music; and also a difficult one for performance.

PONDICHERY

Pondichery, the seat of the French in South India is a centre of Literary activity in Sanskrit, Telugu and Tamil in the time of **Ananda Ranga Pillai** (1709-1761) the well known Dubash of the French under Duplex. **Kasturi Rangakavi,** a Telugu poet of high order, dedicated his work on Prosody entitled Lakshana Chūdamani to Ananda Ranga Pillai, and hence the work is known as Ananda Rangarat Chandassu. Rangakavi is one of those closely associated with Ananda Ranga Pillai, as we see from the references made to the poet in his Dairy. In the introduction of the work, Rangakavi describes the geneology of his

patron, in more than a hundred verses. It gives a Complete history of Ranga Pillai's family and their political relations with the French. Thus it is a very useful work for the students of South Indian History. Rangakavi was appointed as a Vakil at Turayur for his services. It is stated in the preface of Rangarat Chandasu, that in the Court of Ranga Pillai, there were eight poets Called Astadiggajas, and that a Telugu poet named Kumuda was one of them.[1]

Geneology of Turayur Chiefs

Kumārayerrama Reddi (1547-1582)
|
Papi Reddi (1582-1597)
|
Yerrama Reddi (1597-1632)
|
Linga Reddi (1632-1667)
|
Nallapa Reddi (1167-1696)
|
Linga Reddi (1696-1708)
(in Perama)
|
Venkatachala Reddi (1708-1740)

Venganur - Chiefs

Linga Reddi (1632-1667)
|
Varadaraja Reddi
|
Krishna Reddi (1740 A. D.)

Talamala

Ramachandra Reddi (1670-1700)

The above three places are situated in Tirisirapalli District (Trichinopoly) as follows.

Turayur — Tirisiri Taluq

Venganur — Perambalur Taluq

Talamala — Namakkal Taluq

Among the Turayūr Chiefs, Venkātachala Reddy (1708—40) is a contemporary of Vijayaranga Chokkanatha of Madura. Kundurti Venkatachalakavi, dedicated his work Kartikamahatmyamu, in six

1. Vide article by Dr. V. Raghavan in Gopalakrishnamachari book of Commemoration and Journal of Andhra History and culture.

cantos. Venkatachalakavi styles Turayūr as Tirthapuri, and gives a description of the place.

Among Venganur Chiefs, **Lingareddi** (1632—1667) is the patron of the famous **Revuri Ananthakavi** author of **Gatheyopaktyanam** and and other works. Anantakavi dedicated his work, **Vriddhacalama-mahatmyamu** (the story of the shrine of Vriddhachalēswara at Vriddha-chalam). The work is in five cantos.

Krishna Reddi, the grand son of Linga Reddi of Venganur, patronized **Revuri Anantakavi,** the grandson of above Ananta. The grandson's work is **Sri Mushnamahatmyamu**, or the greatness of the shrine of S'rimushnam.

Ramachandra Reddi of Talamala Patronized **Visweswara Pandita,** a reputed Sanskrit scholar, and Tarkika, and bore the title of "Kavi-tārkika S'iromani" His work is **Krishna Vilasamu,** the story of S'rīkrishṇa dedicated to Ramachandra Reddy his patron. The work contains excellent poetry.

ETTIYAPURAM.

The small principality of Ettiyapuram is ever remembered in Southern School for the impetus it gave to Musical studies and Telugu in the later half of the 19th century. Among the rulers of this Samastanam the well known name is.

JAGADĪS'WARA RAMA KUMARA ETTAPPA

He came to the throne 1839 A. D. succeeding his father Venkatēs'a Ettappa (1816—1839). Jagadīśwara Ettappa is an accomplished prince and a great patron of Arts and Letters. He is proficient in Telugu, Tamil, and Sanśkrit, and composed many devotional songs in those three Languages. His Court consisted of scholars poets and musicians, and the following is a list of them.

Chatuśs'astra Pandita	— 1. Sri Rangam Kuppanayya
(Master of Four S'āstras)	— 2. Viswepuri Dikshita (a scion of the family of the famous Appaya Dikshita)
Mimamsa Pandita	— Tirukkodikkaval Kodandaramastry
Vyakarana Pandita	— Villiputtur Viraraghava Chariar
Tarka Pandita	— Vitlapuram Mannarayya
Astadasāgama Vētta Telugu Sanskrit Pandit	} Gudugumula Ahobila Sastry
Telugu Grammarian	— Viḷāttiyam Krishnayamatya

Telugu Tamil Poet	— Aval Nattal Ramalingaih
Telugu Pandits	— Balayya and Gopalayya
Telugu Poet	— Kesavaraju Bhatraju
Tamil Poets	— Kadikkaippulavar Muttukumarapa-pulavar and four others
Musicians	— Balaswami Dikshita, Veena Minakshi Sundaramayya

SUBBARAMA DIKSHITAR

But the greatest Scholar - poet, and Musician who made Ettiyapuram famous is Subbarama Dikshitar. He is well versed in Sanskrit and Telugu. Since Dikshitar is the adopted son of Balaswami Dikshita the youngest brother of the well known Muttusami Dikshita, he began to lisp in music from the early age of ten. His great contribution to South Indian Musicology is the compilation of "[1]**Sangita Sampradaya Pradarsini**" a stand ard work on South Indian Music containing 34 topics and a history of the Vaggeyakaras It is an authoritative work and referred to by every research scholar in Music. Another contribution of Subbarama Dikshitar is that he translated into Tamil, prose the whole of the Mahabharata written by Kavitraya in Telugu.

T. S. MURUGESAM PILLAI

The last poet and scholar that adorned the Court of Ettiyapuram is T. S. Murugesam Pillai (1850—1915). He wrote many works in Telugu relating to Tamil. He is an excellent poet, and one of the best prose writers in Telugu His Trisiragiri S'ataka is a specimen of his poetic art, while his, prose works, the story of **Manimekkalai** and the life of **Kamban** are the first of their kind in Telugu. His essay entitled "Dravidandhrabhāshala Yanyonnyasambandhamu" is a comparative study of Tamil and Telugu Languages. He has collected ten thousand common words in both Tamil and Telugu for the Suryaraya Lexicon of Telugu Academy. Murugesam Pillai may be regarded as the pioneer for propagating Tamil culture in Telugu.

TIRUSENDUR - SEENAYA

Tīrusendur in Tirunevelly District is the place, where Seenaya a Telugu poet lived. He composed a work in Telugu known as "**Shanmukha Sahasram**" or a thousand verses on Shanmukha or

---

1. This voluminous work is printed in 1904, at Vidia Vilasini Press at Ettiyapuram extending over 1700 pages has almost become a rarity. It is highly desirable, that the work should be reprinted, as other wise this precious gem of the Musical Literary World will be lost.

Kumaraswami. The promulgator of this type of literature in composing a thousand verses is Vedanta Dēs'ika, who composed Pāduka Sahasram. The well known work in this line is Lakshmi Sahasram of Venkata dhvari. But both belong to Vaishnavism. The credit of writing a sahasram or a thousand verses relating to Saivism therefore goes to Seenayyakavi. The verses are written in Mattebha and S'ardūlaa-vikrīdita metres and are of devotional and ethical value.

TIRUPPALAYŪR—VENKATARAYAKAVI

Tiruppalayūr is the famous Gadilam (Garuda Tirtha) situated on the bank of South Pennar in South Arcot District. One Chekuri Ramaswami, a wealthy resident of that place, patronized the Telugu poet Dhurjati Venkatarayakavi, who dedicated his **Ratnavali parinayamu** to Ramaswami. In the introduction of that work, the poet states that the ancestors of his patron lived in Tiruppalayur for a long time. The poet Venkatrarayakavi, be longed to the family of the poet Dhurjati who was one of the Astadiggajas of Krishnaraya's Court at Vijayanagar.

PHILOSOPHICAL LITERATURE

It will be a surprise to many Telugu scholars and critics, that in the Southern School of Telugu Literature, which is bracketed as distinctly Erotic in character, and steeped in Erotic sentiment there are works relating to Philosophy. As a matter of fact, the severe criticism levelled against this school, by some of our scholar reformers and moral enthusiasts, is neither justifiable on literary grounds, nor are they in confirmity with the traditional trends of Telugu classical literary criticism. The scholars who criticised this School as purely Sringara of Erotic conceived their ideas mainly from a study of the principles of English Literary criticism and are entirely ingorant, of the fact, that according to our time honoured Philsophical tradition, both Sringara (Erotic) and Vairagya (renunciation) always go together, and are absolutely necessary for the existence of life and that this conception forms the basis of our whole Prabandha Literature.

While Vijayaraghava Nayaka, (the Rajagopala of Mannargudi Dakshina Dwaraka) of Tanjore was wading through the sea of Sringara Rasa, and drinking the cup of worldly enjoyment to its last drop, like Krishna of Dwaraka, there lived in the same place, and at the same time a person who renounced all worldly pleasures, and enriched the whole of Southern School by his philosophical works. He is **Paramananda Tirtha** the great exponent of

Dattatreya Cult[1], who made Champakāraṇya (Mannargudi) as his residence and who, by succession of poet desciples, inculcated the philosophy of Dattatreya Yogi, the founder of the cult, who lived about 1550 A. D. at Māhuram in Telingana (Andhra Province.)

Paramananda Tirtha has written the following works in Telugu, relating to that cult. They fall under four Catagories. Satakas, Dwipada Yakshagana and Vachana. Like Palkuriki Somanātha, the great apostle of Vira Saivism, who first handled the Telugu Language for the propagation of Saivaite philosophic cult, Paramanda Tirtha composed works in the Telugu Language only in the Tamil land, and as we will presently see that one his works has to be rendered into Tamil.

Satakas

1. **Sampagimanna Satakamu.** This is a Śataka (centum of verses) in Kanda metre, addressed to Mannarudeva at Champakaranyakshetra. Sampagimanna is a Telugu tadbhava or derivative of the Sanskrit compound Champakamanna. Though addressed to God Sampagimanna, it is full of principles of Adwaita Philosophy.

2. **Sivamukunda Paramanda Satakamu.** This is also a kanda Padya Śataka, in which the principles of Harihara cult (Sivamukunda) are explained. A complete understanding of this, will lead to Ananda and the poet's name Paramananda is also added to the makuta or address of each verse.

3. **Dattatreya Satakamu.** This is also a Kanda Padya S'ataka. This is about his Guru Dattātreya and contains a full exposition the principles of Dattātraya cult.

Dwipadas

1. **Anubhavadarpanamu.** This is a work in four cantos, and deals with the Vedantanubhava. This is in couplet style.

2. **Sivagnanamanjari.** This is also a dwipada work, relating to Dattātreya philosophy, though the title is S'ivagnanamanjari. Both the works are dedicated by Paramananda Tirtha, to his Guru Dattātreya.

---

1. This Adwaita Philosophical cult, permeated the whole of Telugu Literature from the 16th to 19th centuries of the Christian Era, and therefore requires a separate and fuller treatment. The last great representive and exponent of this cult is Parasurama Pantula Lingamurti Gurumurty, of Sitaramanjaneya Samvadam fame, and lived at the beginning of the nine. teenth century.

3. Yakshagana

Yakshagana is a type of Dēs'i Drama, and is peculiar to Telugu Literature. Generally all the Yakshaganas relate to Bhagavata stories and are particularly Erotic in character. We have recorded evidence to show that Yakshaganas in Telugu existed even from the fourteenth Century, but the credit of creating a Yakshagana relating a Philosophical theme in the first instance goes to Paramananda Tirtha. No doubt Paramananda Tirtha must have been acquainted, with Prabodhachandrodayamu, the well known Philosophical Drama in Sanskrit by Krishnamisra which also would have been his model, for contructing a similar Drama in Telugu, with a Philosophical theme. The Drama of our author is.

Muktikanta Parinayamu. In this Yakshagana, the Vivekajīva is the hero, and Muktikanta is heroine, and the jiva attaining Mukti is very beantifully described.

4. Vachana Kavya

1. **Brahmavidyasudharnavamu.** This a prose work in thirteen chapters, (Prakaranas) Containing a complete exposition of Adwaita Philosophy.

2. **Viveka Chintamani.** This prose work in three Parichedas' (Vibagas) and deals with Sriva Siddhanta, and Vedanta Siddhanta.

3. **Upadesakramamu.** A running prose commentary of Uttaragita in the Aswamēdhaparva of Mahabharata.

4. **Vedana Vartikamu.** This prose works rendered into Tamil as "[1]As'rutardhopanyasamu."

Challa Suraya

Suraya is the author of **Viveka Vijayam** - a Telugu Drama on the model of Prabodha Chandrodayam already referred to The author lived at Pondavaka, a village near Tanjore. The hero of the Drama is Vivēkēndra and the heroine is Upanishatkānta. The author styles his work as a Nātaka.

Velagapudi Venkatakrishnaya

The author belongs to Madura. He has written a philosophical work known as **Vedantasarasangrahamu** but the work. is notavailable.

---

1. For Particulars. See Journal of Sri Venkateswara Institute. Page 133-136.

In, his Poetical work. "[2]Bhanumadvijayam" a Prabandha in five cantos. Venkatakrishnaih, gives a complete exposition of Yoga Philosophy in the fifth canto, while in the other four, he narrates the main story with a sprinkling of Philosophic thought.

Sakamma of Hosuru

She is a Poetess of the Southern School, who left us two Philosophical writings Muktikanta Kalyanamu and Gurus'ishyasamvadamu. She belongs to Hosuru in Salem Taluq and lived about a Century ago.

Sangita and Natya

It is no doubt true that Raghunātha Nayaka, the inaugurator of the Southern School is an acknowledged authority on the two twin Arts, Sangita and Sahitya. But his works relating to the technical side of Sangita are in Sanskrit. Though in the time of Vijayaraghava his son, these two arts were culivated to a highdegree, no work relating to the technical side of music in Telugu has come down to us.

The credit of broadcasting the principles of Sangita and Natya, in Telugu as enunciated by Bharata in his monumental Natya Sastra and various other musical treatises in Sanskrit, goes to the Marata rulers of Tanjore, particulary to Sahaji and Sarabhoji. The procedure they have adopted in bringing into Telugu, all the original works of Standard authors on the subject is to be highly apprciated, and deserves to be profitably followed and adopted by our most modern Sangita Natya Akademies.

1. Collection and Codification

In the time of Sahaji, at the instance of that great multilinguistic scholar king, advanced study and research was undertaken both by the king and scholars. All the musical traditions regarding Ragalakshana, Tāḷalakshana, Gitas, Jatis, S'ūladi Ālāpa, Thāya, and Prabandha, were collected, arranged, and codified in thirty volumes which stand to day, as a monument of Sahaji's musical Scholarship.

2. Telugu Commentaries and Tikas.

One of the distinct services rendered by Marata kings is that they got prepared, word for word interpretation and meaning of original Sanskrit works relating to Sangita and Natya. Thus we have Telugu commentaries on Abhinayadarpanamu, Arjunabharatamu Adibharatamu, Natyavishayasangrahamu which is no other than Tāḷadīpika of

---

2. This Poem is also rendered into Tamil. It is named as Tamil Ariyum Perumal.

Gopendra Tippa Bhupala rendered into Telugu, Purvarangam, Bharatarnavam and **Tana Nighantu**. The last named work is a wonderful work in which hundred of synonyms are given for each word with a variety of syllabification to suit the exigencies of musical compositions.

It is absolutely necessary for non Sanskritists to know exactly what the original works say about the subject. To disseminate such a knowledge, among Telugu people, a word for word meaning i.e. Sanskrit word and Telugu meaning and a Commentary is the most desirable and effective method by which, the readers will not only gain a first hand knowledge of the subject but also an aptitude to learn Sanskrit.

3. Metrical Translations

Metrical translations of original works appeared during the time of Marata rulers.

Taladasapranapradipika by Poluri Govindakavi in two cantos, gives a complete description of the Marga Desi Tāḷas, the Prastara and Das'apraṇas.

Abhinayadarpanamu by Vichitrarayāvatamsa is a work in three anubimbas, and is a metrical translation of Abhinayadarpana in Sanskrit.

Parvata Naradopakhyanam was another poetical work relating to Sangita written by Govindakavi.

4. Original works.

Ragalakshanamu This is a Telugu work on Rāgas by Sahaji, and not noticed hitherto by Scholars. It is a complete treatise on Janya and Janakarāgās. The work extends over twenty two manuscripts described under under numbers 918 to 940,[1] aud deserves Immediate publication.

MALLA YUDDHA OR THE ART OF WRESTLING

Malla Yuddha, Mesha Yuddha, Kukkuta Yuddha are some of the Pastimes of Kings (Raja Vinodas.) Among them, Malla Yuddha or wrestling by men was patronized by Kings from early times. Malla is a Sanskrit word for wrestler and Jetty is the Telugu word. Jetty is derived from Sanskrit Jyeishtika, a class of wrestlers who are well known for their, physical stength and prowess.

---

1. Vide A Descriptive Catalogue of Telugu Manucripts Volume II. Pages 222 to 260.

The various manoeuvres in the Art of wrestling are styled as Vignānās in Sanskrit and [1]Vinnaṇamulu in Telugu. They are thirty two in number, and both Chālukya Somēśwara in his Mānasollāsa, and Keḷādı Basavarāja in his Śivatattwaratrakara, dealt with this subject in detail.

In Telugu, the first reference we get regarding Art of wrestling is from Tikkana's Mahabharata, Virataparva[2]. Both Nāchana Soma and S'rinātha makes casual mention of some of the Vinnaṇās like Dokkaramu, and Uttaradokkaramu, and from these we can presume that this art is in vouge during the 13th & 14th centuries in the Telugu country, During the Vijayanagar times, we do not hear much of this particular art being patronized.

The entire credit of reviving this art of wrestling during 17th and 18th centuries goes to the Telugu Naiks of Tanjore, and the Puddukkota rulers in the South.

In **Tanjore**, Raghunatha Naika paid special attention to this art. He caused the construction of a [3]Garidikuta in Dhēnuvaḷam. Garidi is derived from the Sanskrit word Khuraḷi - the place where wrestlers practice the manoeuvres.

In **Pudukkota**, the rulers not only cultivated the art of wrestling, to a high degree but also raised the status of the wrestlers to the higher level of a ruling class, conferring on them the royal insignia. The wrestlers or Mallas, in turn became patrons of poets, and gradually began to acquire literary taste. It is curious to find that there are also poets in this class. The poets attached to the court of Pudukkota were naturally fostered by Malla Chiefs and it became necessary for the poets to connect them with a ruling class, of antiquity and invest them with a puranic tradition. The result is the composition of Mallupuranamu by Nudurupāti Venkanna.

---

1. These are for the first time explained by me in Telugu. (Vide specimen number of the Telugu Encyclopedia) sponsered by the Telugu Bhasha Samiti Madras in 1949.

2. (1) Canto 1 versas (2) Uttaraharivamsam canto 3. (3) Harailasamu canto 7.

3. This is mentioned in Ragunathanayakabhyudaya of Vijayaraghavanaika thus.

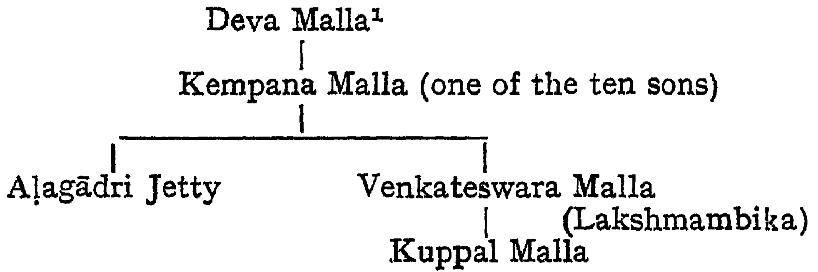
కవివర్ణనీయమన్ గరిడికూటంబు.

(Kavi varnaniyaman Garidikutambu) Canto line 414.

MALLUPURĀNAMU

This a poetical work in four cantos, and dedicated to Birudu Kuppal Malla, who was residing at Gandharvakota, twenty two miles from Pudukkota. The author Venkanna describes his patron thus.

Kuppal Malla belongs to Malla Vamsa. He is a follower of Āpastamba Sutra, and is a Gargya sagotrin (descended from sage Garga). His father is Venkateswara Malla, and his mother is Lakshmanāmba. He was patronized by Muddu Vatukanātha of Ramanātha puram principality. Kuppal Malla's geneology from Mallu Purānam is given below.

In the introduction the author says that the original of the work is from Devamalla charita of Brahmanda purana in Sanskrit. Regarding the origin of Malla clan, it is said that, once Vajradanta, the the grand son of Tārakāsura took to severe penance, to get the favour of S'iva. S'iva appeared to Vajradanta and asked him, the boon he wanted. Vajradanta, then requested Eswara, that no ruler either in heaven or earth should defeat him in the battle field. Granting the boon S'iva disappeared. Vajradanta became proud on account of the boon, and Indra, the celestial Lord became helpless.

Then S'iva appeared to one wrestler in Heaven Devamalla, and ordered him to go against Vajradanta. Vajradanta and Devamalla fought for many days, but as he does not know the art of wrestling he was defeated by Devamalla. Devamalla thus became the Kūtasta (Originator) of the Malla kula. Afterwards, the poet enumerates the names of thirty two kinds of Vinnāṇās, already referred to; but did not explain them. However, this is the only work in Telugu Literature which deals with the art of wrestling as a separate science.[1]

---

1. Malla and Jetty are invariably attached to the names of persons belonging to this class, like Raju, Reddi, Chaudari which are attached to their respective classes.

1. The work is unprinted. Manuscript Copies are available at. (1) The Telugu Academy Kakinada. (2) The Madras Government Oriental Manuscript Library, Madras.

1. Kakki
2. Kokkesa
3. Dokkaramu
4. Uttaradokkaramu
5. Kummarimpu
6. Jodimpu
7. Sandu Sisamu
8. Gontumāru
9. Samaseesamu
10. Surāṭamu
11. Jēva
12. Kandanamu
13. Kallamu
14. Dottu
15. Girla
16. Baribondu
17. Rondivetu
18. Phanamu
19. Kannatu
20. Bharamu
21. Chougiṇi
22. Betlagu
23. Tūṇimpu
24. Saribittaramu
25. Lagu
26. Vittālamu
27. Diṇingi
28. Pādamivarana
29. Pādagaḷāpti
30. Gaḷakattera
31. Kasinilkada
32. Nrusimhamu

The meaning of many of the above manoeuvres is completely forgotten, and if we search in the Telugu Lexicons for the meaning of the terms, it will be stated there that it is a kind of manoeuvre. But from the Sanskrit Synnonyms, of the same words we can explain them.

Sịsamu — (Sanskrit-Sīrshaka) - Head. wrestling relating to the Head.

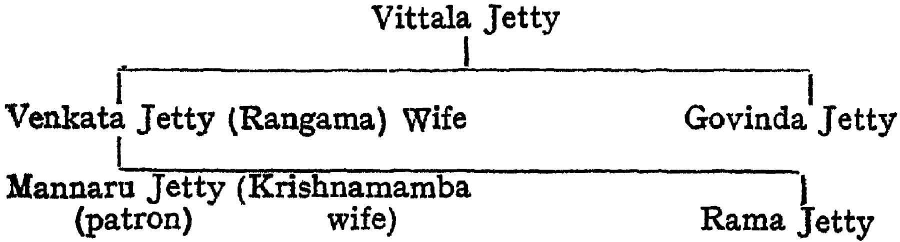
Uttaradokkaramu— (Uttara dōhkkaram). The other end of the hand i. e. Bhuja - wrestling relating to the Hand.

The above are only two examples. This science of wrestling can be revived literally by a Critical Edition of Mallupuranam, where in the manouvres are graphically explained and illustrated. To the Southern School goes the credit of preserving the tradition of wrestling as a science in literature.

In the time of Marata Rajas in Tanjore, there were many patrons of literature in Jetty or Mallakulla. As already stated, the Garidikuta started by Raghunatha Nayaka, produced many wrestlers of note, known also for their literary taste. Among them, Mannaru Jetty and Timma Jetty are famous.

MANNARU JETTY and NIMBAJAMĀHATMYAMU

Badagalanāti Narasakavi, a poet living in Tanjore has dedicated his work Nimbajā mahatmyamu to Mannaru Jetty who belonged to the Tokkadamu family. In the introduction the geneology of Mannaru Jetty is described thus.

Venkata Jetty acquired the family name of Tokkadamu on account of his ability in clearing the way, which is conjested by the numerous foot holdings of people (Janula Tokkadamu) in Tanjore.

Mannaru Jetty belonged to Kaus'ika or Viswamitra gotra and Appastambasūtra.

This work Nimbajamāhatmyamu is also known as **Ekavira-mahatyamu.** It is a Dwipada work, and deals with the origin of Mallakula. It deals with ten different sections of Mallas, beginning with Mudgala gotra. The style is good. The work is unprinted.[1]

The date of the work can be fixed tentatively as 1740 A. D. on the basis of a note writter at the end of the manuscript as under :—

"Vijayasamvatsara Bhadrapadas'uddha Das'aminātiki Nelluri Vīrarāghava Perumaḷḷakumarudu Kanaka Jetty Vrāyinchinadi."

Kanaka Jetty son of Nelluri Veeraraghava Perumallu caused this work to be copied on the 10th day of Bhadrapada in the year Vijaya Since Vijaya Samvatsara correspond to 1740 A.D. the same date is given for the composition of the work.

TOKKADAMU RAMA JETTY

Rama Jetty, the brother of Mannāru Jetty is a poet and wrote a sataka on Vemana. It is called "**Balachakravema Sataka**" as the

---

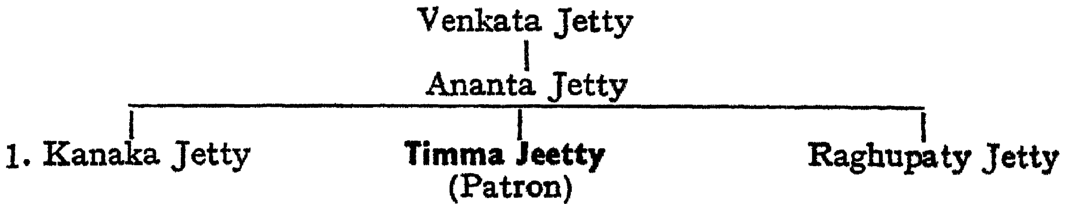
1. Only one copy on palm leaves is avaible in the Tanjore Library. (Vide Descriptive Catalogue.)

makuta or ending is "Balachakravema Bhavyanama." It is written in Ataveladi metre, i.e. the same metre used by Vemana. This is unprinted.[2]

TIMMA JETTY AND NASIKETA PURAṆAMU

Timma Jetty belongs to Pedda Garidi (Garidikutam) in Tanjore. **Sringarakavi, Tirumalanathakavi** wrote his Dwipada work, Nasiketa Puranamu,[1] at the instance of Timma Jetty. The work is dedicated to Krishna who is enshrined in Pedda Garidi.

The geneology of Timma Jetty is given below,

In the introduction of the work, Tirumalanathakavi states, that he wrote a Devamalla Charitamu in Telugu and dedicated to Timma Jetty. But this work is not available. We have now only one Devamalla charitramu or Mallupuranam written by Nadurupati Venkana (already referred to.)

The story of Nāchiketas or Nāchiketa of Kothopanishad fame is the main theme of Nāsiketapuranam. This work is in three cantos and closely follows the work of Daggupalli Duggana, of the same name.

VENKATAKRISHNA KAVI - SIVAPARIJATAMU[3]

Venkatakrishnakavi belongs to Mallukula and is the court poet in Telugu in the time of the last Marata king Sivaji (1832—1855) of

---

1. The manuscript relating to this work is in the Adyar Library. For details: The Lives of Sataka poets Revised Edition by N. Venkata Rao, M.A., (Page 715) and page 293 of the Southern School.

2. A paper manuscript of the work is available in the Madras Government Oriental Manuscript Library.

3. Tanjore Library No. 637—636 two copies.

Tanjore. In the beginning of the work, Venkatakrishnakavi states that he belonged to Mallukula, of Vasista gotra. His father is Kanakayya. The author also states that he is a young man, without any literary equipment but the grace of Chandramoulīswara and the patronage of Sivaji Raja encouraged him to undertake the work. In the colophon of the work, Venkatakrishnakavi styles himself as Venkatakrishna Jetty son of Kanaka Jetty, and as such there is no room for doubt. Venkatakrishnakavi is the popular name of the author.

Sivaparijatamu is a Yakshagana both in manner and matter. It follows the Yakshaganas of the Southern School. The subject is the appeasement of quarrel between Ganga and Gauri by Siva. Being a juvenile composition, it has no literary merit. The work is unprinted.

THE SETUPATIS OF RAMNAD

Along with Nayaks and Chieftains in South, the Setupatis of Ramnad had their share in the patronage of Telugu. Among them **Vijay Raghunatha Setupati.** (1709—1720) evinced keen interest in Dramas and Dramatic performances. He constructed a theatre, and Telugu Dramas were enacted there.

In [1]Bommalata Natakamu, a Telugu play written in the time of the above Chieftain, it is stated that the Drama is enacted before him. "Dakshinasimhāsanādhīswarundu Vijaya Setu Raghunatha Bhupaluni nataka Salayandu, anapada Chadavanērchina Vidvamsulu."

(There are many learned men, well versed in both Sangita Sahitya, that adorned the theatre (Natakasala) of Vijaya Sethu Raghunatha Bhupati)

Vadukanatha Setupati, the brother of Vijaya Raghunatha is also a patron of Telugu. Birudu Kuppalmalla to whom Telugu Mallupuranam is dedicated was honoured by Vadukanatha, and a few stray verses in Telugu regarding his liberal donations to poets are available in manuscrpt.

---

1. Unprinted Manuscript bearing No. R. B. 719 in Government Oriental Manuscript Library, Madras.

The Southern School in Telugu Literature

Articles—Reference Books—(ENGLISH)

1. Cavelly Venkata Ramaswami—Sketches of Deccan Poets, 1829.

(1) Kuppanakavi (Andhra Kalidas).

(2) Govindakavi.

(3) Mudduranganath.

(4) Bappana Kavi (Ganapavarapu Venkatakavi Andhra Prayogaratnakaramu).

2. *The Southern School in Telugu Literature*—
J. Ramayya Pantulu, B.A., B.L. Journal of the Andhra Historical Research Society, Rajahmundry, Vol. II Nos. 3 & 4 pp. 169—177—1928.

3. *The Southern School in the History of Telugu Literature*—Chenchiah and Bhujanga Rao—pp. 91—96. *Heritage of India Series*—1930.

4. *The Tanjore Saraswathi Mahal Library and its importance*—P. Lakshmikantam, M.A. Hindu (17-1-1932.)

5. *Introduction to the Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore Maharaja Serjoji Saraswati Mahal Library*—pp. 1—13. Dr P. P. S Sastri—Andhra University Publication—1933.

6. *Telugu Literature under the Naik Kings of Madura and Tanjore*—C. Satyanarayana, M. A. (Research Scholar in the Madras University—1935-36.

7. *Telugu Literature outside the Telugu Country*—

K. Ramakrishnaih, M.A. Annals of Oriental Research, University of Madras—Vol. V pp. 1—38 pages 1 to 25 dealing with literature—1941.

8. *Telugu Literature under Madura Nayaks*—N. Venkata Rao, M. A. Journal of the Andhra Historical Research Society—Vol. 17 Nos. 1—4 pp. 133—148.

Telugu Literature under Pudukkota Rulers—

N. Venkata Rao, M. A. Appended to introduction to Khadga Lakshna Siromani—Madras Government Oriental Series 1950.

9. *Telugu Literature under Vijaya Raghava Nayaka*—N. Venkata Rao, M. A. Introduction to *Rajagopalavilasamu* of Chengalva Kalakavi 1951.

10. *Telugu Literature under* Mysore *Rulers and their Subordinates*—N. Venkata Rao, M. A. Annals of Oriental Research, University of Madras—Vol. X 1952-53—pp. 1-41.

Works

1. Vijayavilasamu—A critique in English by late Dr. C. Narayana Rao, M.A., Ph. D.

History—Works consulted.

(1) Sources of Vijayanagar History—S. K. Iyengar—Madras University Publication 1919.
References relating to the works of Southern School (Telugu works).

No. 38. *Rayavachakamu*—pp. 118-129.
85. *Raghunathabhyudayamu*—110 lines (Introduction)
86. *Kammavarivakkana* 108 lines
87. *Regarding palaces* 50 ,, } pp. 254-266

Tanjavuri Andhra Rajula Charitra—pp. 327-336.

(2) The Nayaks of Madura—R. Satyanatha Iyer, M.A.,L.T., Madura University Publication 1924.

(3) The Marata Rajahs of Tanjore—Late Dr. K. R. Subrahmanian, 1929.

(4) The Nayaks of Tanjore—V. Vriddhagirisan, M.A., M. Litt, Annamalai University Historical Series No. 3. 1942.

(5) Introduction to Raghunathabhyudayamu and Ragunathanayakabhyudayamu—Dr. N. Venkata Ramanayya, M.A., Ph.D. 1959.

(6) The Salem District Gazetteer.

(7) The Trichinopoly District Gazettee.

పీఠిక

(ద్వితీయ ముద్రణము)

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము రమారమి యేఁబదేండ్ల కాలమునుండియె యెఱుకలోనికి వచ్చినది. ఈ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన గ్రంథము లించుమించుగ నన్నియు తంజావూరియందున్న శ్రీ శరభోజీ సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునఁ గలవు. కాని తంజావూరు తెనుఁగుదేశమునకు సుదూరమున నుండుటచేతను, ఒకవేళ నచ్చటికెవ్వరైన వెడలినను, గ్రంథములప్రతిని వ్రాసికొనుటకైన సాధ్యముకాని పరిస్థితులలో నవి నిక్షిప్తములై యుండుటచేతను, కవితాగౌరవముచేత ప్రచుర ప్రచారమును బడసిన యే మూఁడునాలుగు ప్రబంధములను గూర్చియో తప్ప, తక్కిన వాఙ్మయ స్వరూప మేమియు నానాఁడు గోచరింపలేదు.

ఇట్లు సమగ్రవాఙ్మయ స్వరూపము గోచరించుట కవకాశములు లేకున్నను, నీ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విజయవిలాసాది ప్రబంధములు ప్రభవించిన నాఁటినుండియు ననఁగా క్రైస్తవశకము పదునేడవ శతాబ్దినుండియు లాక్షణికులకు, కవులకు పరిచితమై యున్నవి. ఈ ప్రబంధ ముద్రణాది వ్యవహారములమున, కొందఱు మహనీయుల యొక్క భాషాభిమానము కారణముగా నీ వాఙ్మయసమగ్ర స్వరూప మీనాఁటికి సమకూడినది.

ఆంధ్ర భాషోద్ధారకులలో నగ్రగణ్యులగు బ్రౌనుదొరగారు (1798 – 1884) అముద్రితగ్రంథచింతామణ్యధిపతులు శ్రీ పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు (1860 – 1904), సరస్వతీ పత్రికాధిపతులు శ్రీ కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వేంకటకృష్ణారావుగారు (1872 – 1919), శృంగార గ్రంథమాలాధిపతులు శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు (1892 – 1950), శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి యధిపతులు శ్రీ కే. జి. మూర్తిగారు (1890 – 1945), శ్రీ శైవప్రచారిణీ పత్రికాధిపతులు

లోకారాధ్య కోడిమేల రాజలింగారాధ్యులవారు (1870 -) యీ వాఙ్మయమునకుఁ జెందిన గ్రంథములను ముద్రించి ప్రకాశమొనర్చి యున్నారు.

ఆంధ్రవాఙ్మయేతిహాస ప్రపంచమునకుఁ బెన్నిధులై సారస్వత పరిశోధనకు జగాదివ్యాటీలైన మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రులవారు నీ దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయ గ్రంథముల విలువను లోకమునకుఁ దెలిపిన మహనీయులు. ఈ సందర్భమున నీ నడుమ కీర్తి శేషులై, తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజ చరిత్రమును వ్రాసిన కురుగంటి సీతారామ భట్టాచార్యులవారిని ప్రశంసించుట కర్తవ్యము. ఇఁక నీ దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకుఁ జిరస్థాయిత్వము గల్పించిన నొక మహాసంస్థగూర్చియు, నొక మహావ్యక్తినిఁగూర్చియు మీకు విన్నవించుచున్నాను.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు చెన్నపురియం దేర్పడిన వెనుక, పరిషత్తు వారు, దక్షిణదేశమునందలి తెలుఁగుగ్రంథములకొఱకు నన్వేషణము చేయించి, తంజావూరియందే కాక, మధుర, పుదుక్కోట మున్నగు ప్రదేశములయందు వర్ధిల్లిన తెలుఁగుసాహిత్య గ్రంథములను సేకరించిరి. ఆనాఁ డాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యాలయ నిర్వాహకులును కీర్తి శేషులును నగు శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరు లీగ్రంథములను పరిశీలించి వీనికొక స్వరూపము నేర్పఱచి, "అరవదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము" అను పేర నొక చిన్నగ్రంథము వెలయించిరి. దీనినిబట్టి యీనాటి కీ వాఙ్మయము పేరు, పైని వివరించినరీతి నుండెనని గ్రహింపవచ్చును.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారాపైని తంజావూరి పుస్తకభాండాగారమునందలి గ్రంథములను పరిశోధించి, కొన్ని గ్రంథములకుఁ బ్రతులు వ్రాయించిరి. కొన్ని యముద్రిత గ్రంథములకు సూచికలు పరిషత్పత్రిక

1. వీరు ఒరంగలు పురమున శ్రీ శివధర్మవర్ధనీ రామలింగేశ్వర ముద్రాక్షరశాలలో పండితారాధ్య చరిత్రాది మహు బహుశైవగ్రంథములను ముద్రించి ప్రకటించి యున్నారు. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన, కోడూరి వేంకటాచల కవి కృత శివరహస్య ఖండములో (28 ఆశ్వాసముల మహాకావ్యము) నిరువది యాశ్వాసముల గ్రంథమును, విశేషద్రవ్యము వెచ్చించి ముద్రించియున్నారు.

యందుఁ బ్రకటించుటయే గాక, యీ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన మన్నారుదాస విలాసాది కృతులను బ్రప్రథమమున ముద్రించి ప్రకటించిరి. మఱియుఁ బరిషదధ్యక్షులగు శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారీ వాఙ్మయమునకుఁ దొలుత The Southern School in Telugu Literature అని నామకరణము గావించిరి.

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు

తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయములోని తెలుఁగు గ్రంథములయొక్క విలువను లోకమునకుఁ దెలుపుటయే గాక, ఆ వాఙ్మయమును వాఙ్మయచరిత్రమున సుప్రతిష్ఠితము గావించిన యశస్సు ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తునఁ బూర్వమాంధ్రభాషా శాఖాధ్యక్షులయిన శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతమహాశయులదని ఘంటాపథముగఁ జెప్పవచ్చును. వారు సరస్వతీమహాలునందలి తెలుఁగుగ్రంథముల విశిష్టతనుగూర్చి "హిందూ పత్రిక" 17-1-1932 తేదీని యాంగ్లేయభాషలో నొకవ్యాసముఁ బ్రకటించిరి. అంతియేకాక ఆ తెలుఁగు గ్రంథముల సమగ్రపట్టికను, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తువారు ప్రకటించుటకుఁగూడ మూలకారకులైరి. లక్ష్మీకాంతముగారికీ సరస్వతీమహాలు గ్రంథభాండాగారమునం దెంతటి యభినివేశము, ఎంత పవిత్రభావముగలదో ద్విపద భారతమునకు (ఆది సభాపర్వములు గల ప్రథమ సంపుటము) వారు వ్రాసిన పీఠికయందలి యీ క్రింది వాక్యములవలన విశదమగును.

> "దక్షిణతీర్థమును సేవింపఁబోవు నాంధ్రులు దర్శింపవలసిన ముఖ్యతీర్థము తంజావూరి సరస్వతీ మహాలులోని పుస్తకభాండాగారము. ఆ యాలయమును నిర్మించినది యాంధ్రనాయకరాజులు. అందుఁ బ్రతిష్ఠ చేసిన దేవి యాంధ్రసరస్వతి. కాలక్రమమున ఆ దేవికి యిరుపార్శ్వముల ఇతరభాషామూర్తులును, నెలకొల్పఁబడినవి. అయినను మూలపీఠమున దర్శనమిచ్చు దేవత ఆంధ్రసరస్వతియే. ఆ తీర్థసంసేవనము, ఆంధ్రు లెల్లరును, విశేషించి సాహిత్యోపాసకులును ముఖ్యముగా ఆచరింపఁ దగినది."
>
> (పుట 40)

ఇట్లీ గ్రంథ భాండాగార విశిష్టత వెల్లడించుటయేగాక వారొనర్చిన మహత్తరసేవ మఱియొకటి గలదు. అది యీ తంజావూరి గ్రంథాలయమునఁ గల గ్రంథములన్నింటికిని, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్ పక్షమున ప్రతికలను వ్రాయించుట. వారీ పనికి తగిన పండిత విలేఖరులను నియమించుటయేగాక, స్వయముగా నా లేఖనములను పర్యవేక్షించుచు, నా గ్రంథములకు సాకల్యముగా పరిష్కృతమైన ప్రతులను తయారుచేయించి, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తున భద్రపఱచి తాళపత్ర లిఖిత గ్రంథశాఖ నేర్పాటుచేసిరి. ఇట్లాంధ్ర దేశమున కెంతయో దూరమున నున్న తంజావురాంధ్రవాఙ్మయమును, సాహిత్యోపాసకుల కందుబాటులోనుండునట్లు చేయుటయేగాక, వాని యోగ్యతను విద్వల్లోకము గ్రహించునట్లుగా నందలి యముద్రిత గ్రంథములను ముద్రించు కార్యమును ప్రారంభించిరి. తెనుఁగునఁ గల పెద్ద ద్విపదగ్రంథములలో నొకటియగు ద్విపద భారతముయొక్క ముద్రణమునకు వారే శ్రీకారము చుట్టిరి. ఆదిసభాపర్వములుగల సంపుటమును, వారే పరిష్కరించి, దాని నమూల్యమగు విపులపీఠికతో నలంకరించి, యాంధ్రసాహితీ లోకమునకుఁ సమర్పించినారు. అఖండమై, అనితర సాధారణమైన వారి పరిశ్రమ మూలముననే నేఁడాంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారు తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథములను ప్రకటించుట కనువుపడినదని చెప్పుట యతిశయోక్తి కానేరదు.

మఱియు ప్రథమమున వారే వాఙ్మయచరిత్రమున దీనికి - "దక్షిణాంధ్ర యుగము" అను నామకరణము గావించి, యాంధ్రసారస్వత చరిత్రలో నీ యుగమును చిరస్థాయి కావించినారు. మఱియు కృష్ణరాయని యుగము ననుసరించుచు, నంతకంటె కొన్ని శాఖలలో నద్భుత పరిణామ వికాసములను చూపినదీ యుగమని సోపపత్తికముగా నిరూపించినారు. నేఁడు వాఙ్మయ చరిత్రలయందన్నిట నీ పేరితోడనే యీయుగము వ్యవహృత మగుచున్నది.

అనిర్వచనీయమగు శ్రీ లక్ష్మీకాంతముగారి యీ దక్షిణాంధ్ర సాహితీసేవ, వాఙ్మయచరిత్రమున ననవరతస్మరణీయమై యలరారుచున్నది.

ఇప్పటి కిరువదియైదేండ్లకుఁ బూర్వమునుండి నే దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునఁ బరిశ్రమము చేయుచున్నాను. క్రీ. శ. 1934 - లో "చంద్రిక" అను మాసపత్రికయందు, "తంజాపూరి మహారాష్ట్రరాజులు, సంస్కృతాంధ్ర వాఙ్మయము" అను వ్యాసమును బ్రకటించితిని. 1936 లో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవసందర్భమున, "తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయము" అను పేర నొకవ్యాసము వ్రాసితిని. పై రెంటను, తంజాపూరి వాఙ్మయమునుగూర్చిన యపూర్వ విషయములెన్నింటినో బహిర్గత మొనర్చినవి. క్రీ. శ. 1938 లో లింగనమఖి శ్రీ కామేశ్వరకవికృత మగు సత్యభామాసాంత్వనమును పరిష్కరించి, టీకాటిప్పణులతో వెల యించితిని. క్రీ. శ. 1940 లో వెలిదండ్ల వేంకటపతి రాధామాధవ సంవాదమును, పరిష్కరించి విపులటీక రచించితిని. క్రీ. శ. 1941 లో తంజావూరి రఘునాథనాయకుని రసవత్కృతియగు వాల్మీకిచరిత్రమును సద్వితీయముగ సంతరించితిని. ఈ ముద్రణము వలననే, యా కృతివిశిష్టత వాఙ్మయప్రపంచ మెఱుఁగఁజాలినది.

పై పరిశ్రమమును పురస్కరించుకొని నేను మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమున, పరిశోధక శాఖయందు నియమితుఁడనైనప్పుడు (క్రీ. శ. 1944) దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయ సమగ్రచరిత్ర వ్రాయుటయు నా పరిశోధక కార్యక్రమమున నొక కృత్యముగ చేర్చితిని. కాని యా కార్యక్రమమున తెనుఁగుకవుల చరిత్రయను గ్రంథము మొదటిదగుటచేత నేను దానినిగూర్చి పరిశ్రమము చేసితిని. ఆ గ్రంథము క్రి. శ. 1953 లో విశ్వవిద్యాలయమువారు ప్రకటించిరి. దాని వెనుక మఱి రెండేండ్లకు సరిగా క్రి. శ. 1955 లో "దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయచరిత్ర" ను పూర్తి చేసితిని. దానిని విశ్వవిద్యాలయమువారే ప్రకటించిరి.

దక్షిణదేశమున వర్ధిల్లిన తెలుఁగువాఙ్మయమునుగూర్చి, యీ గ్రంథముకన్న [1]సమగ్రమైన గ్రంథమింతవఱకు ప్రకటితము కాకపోవుట చేత, నొక యేడాదిలోపుగా ముద్రితములైన ప్రతులు చెల్లిపోయినవి.

---

1 ఈ తరువాత "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము" అను పేర శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారొక చిన్న గ్రంథము, "దక్షిణాంధ్రయుగ వాఙ్మయ చరిత్ర" అను పేరితో వేఱొక గ్రంథమును శ్రీ డాక్టరు కే. వి. ఆర్. నరసింహము గారును ప్రకటించిరి.

మఱియు నీ దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము విశ్వవిద్యాలయములలో 'తెలుఁగు ఆనర్సు' 'ఎమ్. ఏ.' తరగతులవారికి ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున ప్రత్యేక పఠనీయభాగమైన కారణముచేత, వెనువెంటనే దీనికి పునర్ముద్రణావకాశము లభించినది.

పూర్వముద్రణముకన్న నీ ద్వితీయ ముద్రణమునఁగల విశేషములు.

1. సాహిత్య విమర్శనభాగము హెచ్చుగాఁగల వాఙ్మయ సమీక్ష.
2. అనుక్రమణిక.
3. ఆంగ్లేయ భాషలో సంగ్రహముగా నీ వాఙ్మయచరిత్ర.
4. విపులీకృత గ్రంథసూచి.
5. దక్షిణదేశమున వాఙ్మయరంగములను సూచించు పటము.

ఈ గ్రంథమును సమీక్షించినవారు తమ సమీక్షలలో సూచించిన, సవరణ వివరణములను నేను చేకొని, యీ ముద్రణమున వానిని సరి చేసితిని. సమీక్షకుఁడు సహృదయతతో గ్రంథము విమర్శించిన నది సరసమును, సమంజసమును, సారస్వతాభ్యుదయ హేతువునునై విలసిల్లును, కాని యాతఁడు రంధ్రాన్వేషణాయత్తచిత్తుండైనచో, విమర్శనము విరసము, అసమంజసము, విద్వత్సంతాప హేతుకమునునై, వెఱ్ఱితలలు వేయును. ప్రకృత గ్రంథవిమర్శనములలో 'సత్యవాది' అను విమర్శకుఁడు ప్రకటించిన విమర్శనము – 'సంస్కృతి' అను పత్రిక ప్రకటించినది.

కాని యా సమీక్షను తిలకించిన వారందఱికి, నదియొక 'అసత్యవాది' రచితమైన యసంస్కృతమగు విమర్శ – కేవలము గ్రంథమునందలి విషయమునకే మాత్రము సంబంధించని భాషావిమర్శ మాత్రము అని తోచును. ఇఁకనట్టి సందర్భమున దానిప్రత్యుత్తరించుట యనవసరము. అట్టివానిని వివేకముగలవారు విస్మరింతురు. అట్లే మఱికొన్ని యపరిణత బుద్ధుల వ్రాఁతలును విస్మార్యమాణములు. సహృదయతతో సమీచీనముగా, సవరణములు సూచించినవారిని గ్రంథరచయిత నిరంతరము సంస్మరించుచునే యుండును.

ప్రస్తుతద్వితీయముద్రణము, విషయసేకరణముచేసి, సమర్థనా పద్ధకమునందేమి, సాధ్యమగునంతవఱకు సమగ్రముగ నుండు రీతిని రచితమైనది. అయిన నింకను తాళపత్రగ్రంథశోధన జరుగవలసి యున్నది. నేఁడట్టి పరిశోధనము చేయుచున్నవారిలో నగ్రగణ్యులు సేలముజిల్లా హోసూరు వాస్తవ్యులు. శ్రీ యస్. కోదండరామయ్యగారు. దక్షిణప్రాంతముల కవులీవఱవారు కపరిచితులను నెందఱనో తెలిపిరి. అట్టి వారిలో కొందఱ నిందుఁ బేర్కొనుచున్నాను.

కొణిదెన నాగయకవి :— ఈతఁడు మైసూరిసీమలోని నంజనగూడి వాస్తవ్యుఁడు. బ్రహ్మనారదసంవాదము - అను నాలుగాశ్వాస ప్రబంధము రచియించియున్నాఁడు. మఱియు, పతివ్రతా భరణము, రాధామాధవసంవాదము అను రెండు కృతులను రచించెనఁట.

హోసూరి సాకమ్మ :— ఈకవయిత్రి రామాయణ ముక్తికాంతా విలాసాది బహుగ్రంథములు రచించినది.

రాఘవదాసకవి - అచ్యుతరాయశతకమును తంజావూరి వరదరాజ శతకమును రచించెను.

ఇఁక కర్తృత్వము తెలియని యీక్రింది శతకములు లభ్యము లైనవని వారు తెలుపుచున్నారు.

౧. సుబ్బరాయ శతకము. (సీసపద్యములు)
౨. అంబాయమ్మ శతకము. (కందములు)
౩. సర్వేశ్వర శతకము (మత్తేభ శార్దూల వృత్తములు)

ఇది యథావాక్కుల యన్నమయ కృతికన్న వేఱైనది.

మైసూరు చెన్నపట్టణ పరిపాలకుఁడగు జగదేవరాయనిగూర్చి వీరు చక్కనిపరిశోధన సలిపిరి. ఆ ప్రాంతమున "జగదేవిదుర్గము" నుండి యీతఁడు పరిపాలించినాఁడని, రెండవ జగదేవరాయని యాస్థాన పండి తుఁడగు కాళహస్త్యధ్వరి రచించిన "చతుశ్శ్లోకి" కల్పతరు వ్యాఖ్య యందు, జగదేవరాయనిగూర్చి గలదనియు నాగ్రంథము కలకత్తా విశ్వ విద్యాలయము వారచ్చువేయించిరనియు మున్నగు విషయములెన్నో వారు లేఖామూలముగ నాకుఁదెలిపిరి. వారి లేఖలనుబట్టి చూడఁగా నింకను దక్షిణప్రాంతమున, మైసూరు సీమలోను, తెలుఁగు గ్రంథములగూర్చి అన్వేషణ చేయవలసిన యావశ్యకమున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్టి

యపూర్వవిషయములు దెలిపిన శ్రీ కోదండరామయ్యగారికి పీఠికమూలమున నా కృతజ్ఞతను దెలుపుకొనుచున్నాను. వారింకను తమ పరిశ్రమము నితోఽధికముగ కొనసాగింతురని యాశించుచున్నాను.

ఇఁక ప్రస్తుతగ్రంథముద్రణము పూర్తియగువఱకును నాకు సహాయభూతులైన వారినిందు పేర్కొనుచున్నాను.

1. విద్వాన్ రావూరి. దొరస్వామిశర్మగారు ఎమ్.ఏ., బి.ఓ.ఎల్. హిందూ హైస్కూలు పండితులు - తిరువల్లిక్కేణి, మదరాసు.
2. విద్వచ్ఛిరోమణి విఠలదేవుని సుందరశర్మగారు, తంజావూరి సరస్వతీమహాలు లైబ్రరీ పండితులు
3. శ్రీ మల్లంపల్లి శరభేశ్వరశర్మగారు, మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము తెలుఁగు పండితులు.
   వీరికి నానమస్సులు.
4. శ్రీ యన్. శివసుందరేశ్వరరావు, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలా పూర్వ పండితుఁడు.
5. యన్. సర్వేశ్వరరావు 'బి. ఏ. ఆనర్సు' మదరాసు పాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయమునఁ బ్రకృతము మెకంజీ పండితుఁడు.
6. శ్రీ ఆర్. రాజగోపాల్ 'బి.ఏ. ఆనర్సు' మదరాసు క్రైస్తవ కళాశాల - తాంబరము.
   ఈతఁ డీ గ్రంథమునకు ననుక్రమణికను రచించుటయే గాక, దేశపటమునుకూడ తయారుచేసి యున్నాఁడు.
   వీరికి నా యాశీస్సులు.

ఇఁక నీ గ్రంథ ముద్రణమున కనుజ్ఞ నొసంగిన మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము సిండికేటువారికిని, విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన డాక్టరు సర్ ఎ. లక్ష్మణస్వామి మొదలియారు M.D L.L., D.D Sc., D.C.L.D. Litt M.L.C. వారికి నా మనఃపూర్వక కృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాను. ఈ గ్రంథమును సర్వాంగ సుందరముగా ముద్రించిన 'రత్నం' ముద్రణాలయాధికారులను మిక్కిలి ప్రశంసించుచున్నాను.

మదరాసు
విశ్వవిద్యాలయ భవనములు
తేది 20-3-1960

నిడుదవోలు వేంకటరావు : రీడరు
ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షుఁడు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము

సాహిత్య సమీక్ష

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయము కృష్ణరాయని యుగము వెనుక వెలసినదని సాహితీ విమర్శకులును, చారిత్రకులును నంగీకరించిరి. సాహితీక్రమ పరిణామదృష్టి ననుసరించి కృష్ణరాయ యుగము ప్రబంధయుగముగా పరిగణితమైనది. అందు ప్రబంధ రచనలే ప్రధానములై ప్రకృష్ట స్థానమునాక్రమించినవి. ఇక దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రబంధములేకాక ఇతఃపూర్వమాంధ్రవాఙ్మయమున వెలయని యక్షగాన, నాటక, వచన, గేయరచనా శాఖలు వర్ధిల్లినవి. ఈ నాలుగు శాఖలును దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయముననేకాక, యాంధ్రవాఙ్మయమున కంతటికి నొక ప్రత్యేక విశిష్టతా గౌరవములను సంపాదించినవి. కాఁబట్టి యీ యుగమునందలి సాహిత్య రచనలను నీ గ్రంథమున సమీక్షించుట ప్రధానకర్తవ్యమైయున్నది.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకత నొడఁగూర్చిన పై నాలుగు శాఖలలో వచనముతప్ప తక్కినవి సంగీతసాహిత్య సమప్రాధాన్యము గలవి. తెలుఁగు భాషలో సంగీతసాహిత్యములకు గల యవినాభావ సంబంధమును గుర్తించి మన లాక్షణికులు కవితారచనలన్నింటిని "ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితలు" అని చతుర్విధములుగా విభజించి, వానిని నిర్వచించిరి. వీనిలో మధురకవితలు సంగీతసాహిత్య సమప్రధాన కృతులు. విస్తరకవితలు-ప్రబంధములు మొదలగు కృతులు; కావున దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున సాహిత్యరచనలు పై విభజన దృష్టితో విమర్శించిన నది సాహితీక్రమ వికాసమును, ప్రత్యేక లక్షణములను నిరూపించునని యెంచి యీ పథకము నవలంబించినాఁడను.

ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితలనునవి నన్నయనాఁటి నుండి యున్నవే కాని నిన్న మొన్నటివి గావు. కాఁగా నీ విభజనము సంస్కృ

తాలంకార శాస్త్రదృష్టితో చేయఁబడినదియుఁ గాదు. ఇది [1]దేశీయమైనది. చతుర్విధ కవితలనఁగా నీ తరువాత ఆశు, బంధ, గర్భ, చిత్ర కవిత్వములను నొక మతభేదము పొడసూపినది. ఇది యల్లసాని పెద్దనగారి "చతుర్విధ కవితామతల్లి యల్లసాని పెద్దన" అను వాక్యమునకు జూలూరివారు వ్రాసిన టీకయందున్నది. కాని పెద్దన తరువాతి కవులందఱును ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవిత్వములనియే పేర్కొనిరి. కళాపూర్ణోదయకర్త ఆశు, మధుర, విస్తర కవితలఁ (1-11) బేర్కొన్నాఁడు. పరమయోగి విలాసకర్త "ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవిత్వతత్త్వ కోవిద ప్రసక్తి" అని వీని నుట్టంకించినాఁడు.

ఇక దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ సంప్రదాయమే కవులు గ్రహించిరి. విజయరాఘవభూపాలుఁడు "పూతనాహరణము" అను నాటకమున నవతారికలో "చతుర్విధ కవితా నిర్వాహక సార్వభౌమ బిరుదాంగద విరాజమాన చరణాంభోజ" అని పై చతుర్విధ కవితలఁ దడవియున్నాఁడు.

గణపవరపు వేంకటకవి తన ప్రబంధరాజమున "అమితాశువు, మధురము, చిత్రము, విస్తరము నా చతుర్విధ కవితల" గవిత రచింపఁ గలనని ప్రతిజ్ఞచేసినాఁడు.

తారాశశాంక కర్త "చిత్ర విస్తర మధురాశులీలఁ గవితల్ రచియింపఁగ నేర్చి" (2-54) అని చతుర్విధ కవితలను జెప్పియున్నాఁడు.

మహారాష్ట్రరాజ మాణిక్యమగు శహాజీ నాటకరచనలయందు నీ చతుర్విధ సాహితీ రీతులు ప్రయుక్తములై యున్నవి.

1, వీని స్వరూప స్వభావాదులను గూర్చినా 'తెనుఁగు కవుల చరిత్ర' అవతారికలో చర్చించియున్నాను.

ద్రౌపదీ కల్యాణము :

శ్లో. " శాహేంద్రదస్సకలానవద్యసుకలా పాండిత్య జాగ్రద్యశో
హారాలంకృతదిగ్వధూకుచతటీ కాశ్మీరపంచస్మహాః
అత్రత్యాః కవయశ్చతుర్విధమహాసాహిత్య నిర్వాహకా
సోహంచేద్దశరూపకాభినయధీ పారంగతో రంగతః "

త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధము :

" సర్వగుణభరిత సకలభాషాచతుర్విధసాహితీ నిర్వాహకుండు "

అను విశేషణము ప్రయుక్తమైనది. గంగాపార్వతీ సంవాదము :

" గుణభరిత సకలభాషా చతుర్విధసాహితీ నిర్వాహకుండు "

ఇట్లే యాతని పంచరత్న ప్రబంధమునఁ గలదు.

" సకలభాషాచతుర్విధ సాహితీనిర్వాహకుండు "

ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనములో (1-50)

సీ. " ఆశుకవిత్వంబు లల్లితేనే సరా చిత్రప్రబంధముల్ చెప్పవలదె ? "

అని చతుర్విధ కవితలలో నాశు, చిత్ర కవితలఁ బేర్కొన్నది.

పైని వివరించిన రీతిని నాయకరాజులు, మహారాష్ట్రరాజులును, కవులును నీ చతుర్విధ కవితలను పేర్కొనుటచే నీ పద్ధతినే సాహిత్య సమీక్షయొనరించుచున్నాను.

ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తర కవితాలక్షణముల నాయా శీర్షికల క్రింద నుదాహరింపఁబడి యుండుటచేత నిచట ప్రత్యేకముగ నీయఁబడ లేదు. ఇందు మొదటి శీర్షిక యగు నాశు కవితయందు ఆశు కవిత, సమస్యాపూరణములు, శతలేఖినీ, సమయలేఖినీ, మాలికా కవిత్వము అను విభాగములుగలవు.

సాహిత్యరచనలు - ఆశుకవితలు

" ఏకపాద, త్రిపాద, కఠినప్రాస, విషమసమస్యాపూర్తులు, వ్యస్తాక్షరీ సంఘటిత పద్యంబులును, ఇష్టార్థదేవతావరప్రతిపాది నిషేధాక్షర రచనా చమత్కృతియు, అష్టావధానంబులు, ఘటికాశతగ్రంథ కల్పనయు, ఆకాశపురాణంబు లని తత్కాలోచితాతిత్వరితగతిని రచియింపఁబడునది."

యాశుకవిత్వంబని లాక్షణిక గ్రంథనిర్వచనము.

నాయకరాజుల యేల్బడిలో స్త్రీయాశు కవితకు నెక్కువ యాదరువు లభించినది. రఘునాథుని కాలమున విలసిల్లిన కవయిత్రి రామభద్రాంబ శతలేఖినీ, సమయలేఖినీ, అష్టభాషా కల్పిత చతుర్విధ కవితాను ప్రాణిత సాహిత్యసామ్రాజ్యభద్ర పీఠారూఢ" యని తన రఘునాథాభ్యుదయ గద్యయందు చెప్పుకొన్నది. తేనియ సోనలై, రసిక వేద్యములైన కావ్యముల నెన్నియేని రచించిన కాళకవి కీమె శిష్యురాలు. ఆయన చేతి చలువచేతనే గాంబోలు నీమెకు "ఘటికాశత గ్రంథఘటనోత్కటన" పాండిత్యము "ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యాది కోద్దామరసగర్భ" కవన చాతుర్యధుర్యత లభించినవి. లక్ష్మీసరస్వతులు తాండవించిన రఘునాథనాయకుని కొలువున రామభద్రాంబ పూరించిన సమస్యలను రఘునాథాభ్యుదయ నాటకమున 19, 20, 21 పుటలలో గాంచనగును. తెలుఁగు భాషయందే కాక సంస్కృతప్రాకృతములందును సమస్యలను రామభద్రాంబ పూరించినది. రామభద్రాంబయే కాక మధురవాణియను కవయిత్రిగూడ రఘునాథనాయకుని కాలమున నాశు, చిత్ర కవిత్వములందు నేర్పరియని తన సంస్కృతరామాయణ గద్యపంక్తులను బట్టి తెలియుచున్నది.

> "వీణావాదకళావినోద సముద్ధృత్వా సమస్యాశతం సద్యస్సంసది సాధుపూరయతయాదత్తా కవీంద్రైస్త్రియా......నద్యోవిస్మయకృన్ని రోష్ఠ్య కవితాసందర్భధారా సుధాసారోర్మి పరిపూరిత శ్రుతిసుధీసంభావితాభిఖ్యయా ...ఘటికార్ధనిర్మిత శతశ్లోకీ ఫణిగ్రామణీ ప్రస్తారాభినవాత్త వృత్తకవితాధాటీ కథాశుక్రియా షడ్భాషా రచనా విశేషబహుధావిఖ్యాత కీర్తిశ్రియా" యగు

నీమెయు రామభద్రాంబతోఁబాటు రఘునాథుని కొల్వున సమస్యలను బూరించినది. ఆశు చిత్ర కవిత్వ రచన యాడువారి కానాడు నల్లేరుపై బండినడకయైనది. విజయరాఘవునిచే కనకాభిషేకసమ్మానితయైన రంగాజమ్మ,

> "విచిత్రతర పత్రికాశత లిఖితవాచికార్థావగాహన ప్రవీణయు, తత్ప్రతి పత్రికాశత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తియు, అతులితాష్ట భాషాకవితా సర్వంకషమనీషా విశారదయు"నై

విలసిల్లెను. రఘునాథనాయకుని కాలమున విలసిల్లిన విద్వత్కవయిత్రులు రామభద్రాంబ మధురవాణులవలె, విజయరాఘవుని యాస్థానమున

రంగాజీతోఁబాటు కృష్ణమాంబ యను వేఱొక కవయిత్రియు నాశు, చిత్ర కవనములం దారి తేరిన దిట్టయని తెలియుచున్నది. కృష్ణమాంబ,

"ప్రస్తార సంఖ్యను పదుమూడు కోటులు నలునదిరెండు లక్షల పదేను వేల నేన్నూఱును వింశతియును నాఱువృత్తంబులందు, నీ వృత్తమునకు నీ వర్ణనసమస్య గూర్పుమటన్న నా వృత్తమున సమస్యను రచించి యందుకు శ్లోకంబు లాశువుగాఁజెప్పి యవి తెనుఁగునను పద్యముచేసి, ఇరువదాఱు ఛందము లెఱిఁగి కవిత చెప్పి ఘనతగాంచినది"

అని కాళయ రాజగోపాల విలాసమున నామెను ప్రశంసించినాఁడు. ఈ యుగమున నీ యాశు కవితకును తంజావూరి రఘునాథుఁడే యాద్యుఁడు.

రఘునాథనాయకుఁడు పారిజాతాపహరణము అను తెనుఁగు కృతిని యాశువుగా యామద్వయమునఁ (అనఁగా నాఱుగంటలలో) జెప్పఁగా దానిని లేఖకు లతికష్టముతో నా యాశుధారా త్వరితగతినందుకొని వ్రాయఁగలిగిరని సాహిత్యరత్నాకరమున నిట్లుట్టంకింపఁబడినది. అంతత్వరితముగాఁ జెప్పఁబడినను నందలి కవనము మాకంద మధుఝరివలె నుండెనఁట.

"మాకందకందళదమంద మరందబిందు
త్వంపారిజాత హరణం త్వరయా నిబద్ధ(?)మ్
యామద్వయేన యదు నేతరి పారిజాత
మాజీహరత్సరస మచ్యుత భూపసూనుః
కావ్యఁతదత్ర విబుధైస్తు కథంకథంచి
దాలేఖి చిత్రమవధాయ ఫణీంద్రకల్పైః"

5 సం. 30, 31 శ్లోకములు.

తండ్రియగు నచ్యుతప్పనాయకుఁడు తన కుమారుని యాశుకవితా వైదుష్యమున కెంతయు సంతసించి, గురూత్తముఁడగు గోవింద దీక్షితుని ప్రేరణచేత, రఘునాథునకు కనకాభిషేకముగావించెనఁట.

ఏవంవద స్తనయ మేష కృపారసాప్తైః
జాతాభిషేకమపితం జగతీ బిడౌజః
తత్రాభిషించితమణీభిర సౌసభాయాం
అసీత్స ఏవవసు ధేశపటాభిషేకః 5 సం. 35 శ్లో.

మధురలో విజయరంగచొక్కనాథుని కాలమున కుందుర్తి వేంకటాచల కవి "కథాశుకవి" యని ప్రఖ్యాతికెక్కినాఁడు. ఈతఁ డేకథనైనను నాశువుగాఁ జెప్పుచుండుటచే నతని కా బిరుదు వచ్చియుండును.

సమస్యాపూరణములు

దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ [1]సమస్యాపూరణ ప్రక్రియ మిక్కిలిగా వ్యాప్తినందినది. మఱియు నొక్క తెలుఁగు భాషయందే కాక, సంస్కృత ప్రాకృతాష్టభాష లందును సమస్యాపూరణములు జరుగుచుండెడివి.

రఘునాథనాయకుని కాలమున నీ సమస్యాపూరణ ప్రక్రియ సార్వత్రికమైన దని చెప్పనొప్పును.

సమప్రధానం శతశేఖినీసమం ప్రక్లప్త నానావిధపద్యపూరణమ్
నలీలజాగ్రత్ ఘటికాశతో చితక్రమాష్టభాషాకవితావిజృంభణమ్.
యజ్ఞనారాయణ దీక్షితుని సాహిత్యరత్నాకరము ౧౧-౩౪

పై శ్లోకమున 'పాదపూరణము' అను ప్రక్రియయే సమస్య. అనఁగా పద్యమునగాని, శ్లోకమునగాని యొక పాదమునిచ్చి తక్కిన పాదములు

---

1. సమస్యలనఁగాఁ గవినిబరీక్షించుటకై పెద్దలిచ్చెడు పద్యాదిభాగములు. కవికిఁగల భాషాపాటవమును, కవితయందలి యభ్యాసవిశేషములను దెలిసికొనుటకై యొసఁగెడు పద్యరూప ప్రశ్నలనే సమస్యలనవచ్చును. ఇవి సంస్కృతమునందును గలవు. తద్ద్వారముననే తెలుఁగునకు వచ్చినవి. సమస్యాపూరణమునఁ గవికి లోకజ్ఞానము, బహుభాషా పాండిత్యము, మాతృభాషయందు పరిణతి, ప్రజ్ఞయుండవలెను. అష్టావధాన, శతావధానములందిది యొక యంగముగానున్నది. పూర్వకాలమున కవి యెవ్వఁడైన రాజాస్థానమునకు వచ్చునెడల కవి సామర్థ్యము పరీక్షించుటకు సమస్యలే ముఖ్యాధారములు. అల్లసాని పెద్దన రాధామాధవకవి సామర్థ్యమును సమస్యాపూరణమువలననే కనిపెట్టెనను విషయమందఱికి విదితమే. సమస్యలు తెలుఁగున తిక్కననాఁటినుండి ప్రచారములోనున్నవి. ఈ ఆశు కవితలనుగూర్చి ప్రత్యేక పరిశ్రమయేమి జరుగలేదు. సమస్యాపూరణప్రక్రియ, తమిళ, కన్నడ, మళయాళ భాషలలో గాని తదితర రాష్ట్రేతర భాషలలోగాని యున్నట్లు కానరాదు. పరిశీలించుట కర్తవ్యము.

పూరింపుమని పృచ్ఛకులు కవి నడుగుదురు. అది యాతని కొక సమస్యగాపరిణమించును. కావుననే పాదపూరణము సమస్యయైనది. దీనికి సరియగు తెలుఁగు మాట "కైపదము"; అనఁగా చేతికందిచ్చుపదము. భోజరాజీయమున (౨-౮౦) (క్రీ. శ. 1430) అనంతుఁ డీ పదము నుపయోగించి యున్నాఁడు.

" కైపదమిచ్చువారలును గ్రక్కునఁ బద్యముఁ జెప్పువారలున్ "

రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున నీ ప్రక్రియ సూచితమైనది.

" తానిర్వహించిన తక్కినసత్కృతులు
కొందఱు వినిపింపఁ గొందఱుతగిన
సందర్భములసమస్యలు [1]సేకరింప
నెదుట సంగీతసాహిత్యనాట్యములు
మొదలైన విద్యలు మూర్తిభవించె."

రఘు. ప్ర ౫-౨౦-౫-౨౫ పంక్తులు.

రఘునాథనాయకుని కాలమున కొలువున నడచిన సమస్యాపూరణములు రఘునాథాభ్యుదయమున (నాటకము) నుదాహృతములైనవి.

---

1. " సేకరించు " అను ముద్రితపాఠము " శేఖరించు " అని యుండఁదగును. " శేకరించు or శేఖరము చేసుట u. a. to prepare, collect సిద్ధముచేసుట కూర్చుట " అని బ్రౌణ్యనిఘంటువు పుట. ౧౦౪౯. శేఖరము అనగా శిరోభూషణము శిరస్సునకు భూషణమును సమకూర్చఁగనే యెట్లుగా నలంకరణము పూర్తియగునో, యట్లే పద్యములో నాల్గవపాదమున గల సమస్యను, తక్కిన మూఁడు పాదములతో పూర్తిచేసిన పద్యము పూర్తియగును. 'శేఖరించు' అను పదము శబ్దరత్నాకరమున పుట ౩౫౭ లో నున్నది. అర్థము 'గొప్పపడు' అని కలదు. కాని యది సరికాదు. బ్రౌను చెప్పినదే సరియైనది.

"రఘునాథనాయునివారి మాట వింటిరా! కవులార! ఈ పడుచు లాంధ్ర గీర్వాణ ప్రాకృతసమస్యలు పూరింపఁ గోరుచున్నారు వీరినిఁ బరీక్షింపరయా!

వా. అనిన విని యమ్మహారాజుతోఁ గవిరాజు లేమనుచున్నారు.

"అయ్యయ్య! స్వామి నగరలక్ష్మీసరస్వతులు సాక్షాత్కరించి యుండఁగఁ బరీక్షయేలయ్య? అయినను మీరానతిచ్చిన మీఱరాదుగద. ఈ కమలాస్యలకు సమస్యలు యిచ్చేమయ్య" అని సమస్యలు యిచ్చిరట యెటువలెను.

సమస్య: రారాజని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

వా. ఔరా! రామభద్రమ్మవారు ఆ సమస్యపూరించి చదివిరట యెటువలెను.

క. ఏరీ నీసరిరాజులు
భూరమణులు నిన్నుఁ జాలఁబొగడుదురు భళీ!
స్వారాజని రేరాజని
రారాజని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథ నృపా!

విజయరాఘవనాయని కాలమున సమస్యాపూరణములు విజయ రాఘవ కల్యాణము అను నాటకమున పేర్కొనబడినవి. అందు సంస్కృతము, ప్రాకృతము (అష్టవిధప్రాకృతములు), తెలుఁగు సమస్యలు గలవు.

సమస్యనిచ్చినవారు:	పూరించినవారు:
సంస్కృతము చిట్టొ జళ సోమయాజులు	గోవిందభట్లు
"విద్యానిధిర్విజయరాఘవసార్వభౌమ"	"సద్యోదదాతిసుకవి ప్రకరేప్సితార్థాన్ హృద్యానవద్యతర పద్యరసేష్వభిజ్ఞః ప్రద్యోతన ప్రతిమ బాహుమహోభిరామో విద్యానిధిర్విజయరాఘవసార్వభౌమ"

ప్రాకృతము మొదలగు నష్ట భాషలయందు, మధురకవి యిచ్చిన సమస్యలను సకల విద్యాసార్వభౌముఁడు పూరించియున్నాఁడు.

౧. శౌరసేని :

[1]మ. తుహాప్పదావోతమోహారది

[2]స. సా. సుయ్యోత్థవం మహందోమణ్ణారుదాస ఛమావాళ
జుత్తణ్ణిమంఖుదాణిం తుహాప్పదావోతమోహారది ॥

ఛాయ. శ్లో. సూర్యోద్భవాన్ మహాన్ మన్నారుదాసక్షమాపాల
యుక్తమిదం ఖల్విదానీం తవప్రతాపస్తమోహారతి ॥

౨. మాగధి

మ. వియయపదాశూడ శాహవేజయది

స. సా. శ్లో. శోహణబంహణశంఖం
లుకందె లజ్జలఖ్ఖణోవేదో
అన్నాళియమహిమనిహీ
వియయపవాశూఢ శాహవోజయది

ఛాయ. శ్లో. శోభన బ్రాహ్మణసంఘం
రక్షన్ రాజలక్షణోపేతః
అన్యాదృశ మహిమనిధి
ర్విజయపదారూఢ రాఘవోజయతి

3. పైశాచి :

మ. తుఝుసమోనద్ది భూతలంమికయో
మన్నలతాసోకునాది బూమిపయో

స. సా. ఔన్నుసరిఛోవిజ్జే పున్నమచందొద్దిదంసనంమితుమం
దహునాథతమాయపునో తుఝుసమోనద్ది బూతలమ్మికయో

ఛాయ. విష్ణుసదృశోవీర్యే పూర్ణిమచంద్రోసి దర్శనేత్వం
రఘునాథతనూజ పునస్తవ సమోనాస్తి భూతలేకవిః

---

1. మ. మధురకవి.
2. స. సా. సకల విద్యాసార్వభౌముఁడు

౪. చూళికాపైశాచి :

ప. దవతివన్నెదమ్మె తేతి
తుచాతిన కంకితాయింపలాయిం
బత్తాసనాహిలూడో
మన్నలుతాసోకునాదికో బూమిపయీ

ఛాయ. స్థాపయతి వర్ణధర్మాన్
దదాతి ద్విజాతీనాం కాంక్షితానిఫలాని
భద్రాసనాధిరూఢో
మన్నరుదాసోగుణాధిపోభూమిపతిః

౫. అపభ్రంశము :

ప. రావూవియయరాహవూ

స. సా. వెణ్ణుపావుపయోజాద భమరికియ మానసు
సయాజయది తంకేసు రావూవియయరాహవూ

ఛాయ. విష్ణుపాదపయోజాత భ్రమరీకృతమానసః
సదాజయతి తంజేశో రాజావిజయరాఘవః

౬. ప్రాకృతము :

ప. జయయిసయా వియయరాహవోరాయా

స. సా. వయణరుయివిజియచందో
వయణవిలాసాహినంది యాయరియో
జువయీ జణణవమయణో
జయయిసయా వియయరాహవోరాయా

ఛాయ. వదనరుచి విజితచంద్రో
వచనవిలాసాభినందితాచార్యః
యువతీ జననవమదనో
జయతి సదావిజయరాఘవోరాజా ||

భాండీరభాష :

దీని లక్షణము.

> "కాంభోజామాగధీగౌడీ మహారాష్ట్రి కళింగజా
> గైర్వాణీమిశ్రితాభాషా భాండీరేతిప్రకీర్తితా"

సార్వభౌముని సమస్య.

రాయగోపాళుచెసయా

మధురకవి పూరణ.

శ్రీకృష్ణవానందకరు
తుహామన్నారు దాసుర
తుహామానంద కరుహే
రాయగోపాళు చెసయా

ఛాయ.

హేమన్నారుదాస
తవ శ్రీకృష్ణ ఆనందకరః
త్వం రాజగోపాలస్యః
తథానందకరస్సదా

పుదుక్కోటరాజగు కోటి రఘునాథనాయకుఁడు ప్రౌఢ ప్రబంధ రచన యందే గాక సమస్యాపూరణమందును మిక్కిలి చతురుఁడు. తన యాస్థానకవియు నుద్దండకవియునగు నుదురుమాటి వెంకనార్యుఁడిచ్చిన నూఱు సమస్యల నాతఁడుపూరించెను. అవి "[1]కవిజనోజ్జీవని" అను పేర సంగృహీతములై ప్రకటితములైనవి.

రఘునాథతొండమాన్ రాజు సమస్యాపూరణమునం దెంత సమర్థుఁడో తెలుపుటకు నా గ్రంథమునుండి కొన్ని సమస్యలను వాని పూరణములను నీ క్రిందనిచ్చుచున్నాను.

---

1. కవిజనోజ్జీవని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే క్రీ. శ. 1937 లో ముద్రితమైనది.

౧. "మీసానకుఁ గాల్లుమూఁడు మేదిని గల్గెన్"

క. మీ సానకుఁ గాళ్లెక్కడ
వాసిగవిన్నదియు లేదు వసుధాస్థలిలో
వాసనగందము రాచెడు
మీసానకుఁ గాల్లుమూఁడు మేదినిగల్గెన్.

మీసానకు - మీసమునకు. మీసానకు - మీగందపుసానకు.

శబ్దచిత్ర సమస్య:

౨. "వావిలిలోఁద్రోయఁ గ్రోతివలెనే యుండెన్" వావిలి చెట్లలోఁద్రోయఁగాఁ గ్రోతివలెనే కన్పట్టుచుండెనని సమస్య.

క. ఓ విద్వన్మణినను సు
గ్రీవునియన్నకును బేరెతింగింపుము రూ
పేవితమనియెదు మధ్యము
వావిలిలోఁద్రోయఁ గ్రోతివలెనే యుండెన్.

వావిలి యను పదమున మధ్యము వి - ద్రోయఁగా-వాలి యగును.

3. యతివంచన సమస్య:

"గ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా" ఇది ద్విపదపాదముగాఁ గను పట్టఁజేసినది. కాని చివరి దీర్ఘమున్నది.

క. దిగ్గలలనాకబరీధర
స్రగ్గాలితకీర్తిజాలసద్గుణశీలా
విగ్లపితరక్షమార్త్తాం
డగ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా

ఇచట 'గ్లా' ప్రాసలో కందపద్యమున నిముడుటచే సమస్యనిచ్చిన వారు వంచితులైరి.

ఈ క్రింది సమస్యాపూరణమువలన రఘునాథ తొండమానురాజు సంస్కృత వ్యాకరణమందు నిష్ణాతుఁడని తెలియనగును.

క. అగ్రజగోశబ్దముపై
నగ్రణిశబ్దంబు గూడనది యెట్లగు సం
ధి గ్రహణముఁ దెలుపుమనన్
గోగ్రణిగో అగ్రణీగి వాగ్రణియనియెఁ.

శతలేఖిని విద్య లేక శతావధానము

అద్యతన కాలమున నాంధ్రదేశమంతయు తమ శతావధాన విద్యచే మాఱుమ్రోఁగింపఁజేసినవారు తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు. వారే బుద్ధ చరిత్రమున శతలేఖినీ విద్యయే శతావధానమని యిట్లు చెప్పియున్నారు.

మ. శతలేఖిన్యవధానపద్యరచనా సంజాతభాస్వద్యశో
వితతాశేషవరాంధ్ర భూపతిసభా విఖ్యాతనామాస్మదో
న్నతికిం గారణమైన దేవి ఘనవీణా పాణియవ్వాణి సం
తతమున్ వేంకటకృష్ణరాయనృపు వాగ్ధామంబుఁగామించుతఁ

శతలేఖినీవిద్య యనఁగా నూఱుమంది తమ చేత లేఖినులు లేక గంటములు బట్టి వ్రాయుచుండగా, విరామము లేక నూఱుమందికిని నూఱు పద్యములు చెప్పుట. శతమనునది యాశుకవితలలో నొక పరిమితిగా నేర్పడినది. ఈశతలేఖినీ విద్య దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున రాజాస్థానములయందు ముఖ్యముగా తంజాపురాస్థానమునందు ప్రచారములో నున్నట్లుగా నీక్రింది వివరణమువలనఁ దెలియుచున్నది.

తంజాపురాస్థానమున నీ విద్య వెలయుటకు ముందు క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతముల విలసిల్లినవాఁడును కృష్ణరాయల నమకాలికుఁడుననగు చఱిగొండ ధర్మన యను కవి యీ శతలేఖిని విద్యయం దాఱతేఱినట్లు తన చిత్ర భారతమునఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు.

మ. శతలేఖిన్యవధాన పద్యరచనా సంధానురత్రాణ చి
హ్నితనామా! చఱిగొండ ధర్మసుకవీ! నీ వాగ్విలాసంబులా
శితికంఠోజ్జ్వల జూటకోటరకుటీ శీతాంశురేఖాసుధా
న్వితగంగాకనకాబ్జ నిర్భరసావిర్భూతమాధుర్యముల్

కాని తంజాపురాస్థానమునగాని తదితర స్థలములయందుఁగాని జరిగిన యీ శతలేఖినీ విద్యాప్రదర్శనముల వివరములు మనకు లభ్యము కాలేదు. కాని యన్నింటికన్న విశేష మేమనఁగా నీ కాలమున శతావధాను లందఱు పురుషులే. స్త్రీలే లేరు. అట్టిచో తంజావూరి వాఙ్మయమున రామభద్రాంబ, మధురవాణి, రంగాజమ్మ శతలేఖినీ విద్యాప్రపంచమునకు త్రిశక్తులవలె తేజరిల్లుచున్నారు! ఇదియే యచ్చటి విశిష్టత విద్యా.

సమయలేఖినీ విద్య

ఒక నిర్దిష్ట సమయములో ననఁగాపరిమిత కాలములో పద్యములు చెప్పుట. ఇది సాధారణముగా 'గడియ' (అనఁగా నిరువది నాలుగు నిమిషములు) లో నూఱు పద్యములు జెప్పుట యను నియమముతో నుండును. అడిదము సూరకవి "గడియకు నూఱు పద్యములు గంటము లేక రచింతుదిట్టనై" అని ప్రతిజ్ఞ చేసిన దిట్టిదియే యని యెఱుఁగవలెను.

"ఘటికాశత గ్రంథకల్పను" అనునదియు సమయలేఖినిలోఁ జేరును. ఇచట గ్రంథమనఁగా, ముప్పది రెండక్షరములు గల శ్లోకరచన. ఈ విద్యయందును దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున స్త్రీలకే ప్రాధాన్యము. రామభద్రాంబ, రంగాజమ్మ, ఘటికాశత గ్రంథ సమయలేఖినీ విద్యలు నేర్చిన వారు. మధురవాణి, ఘటికార్థ నిర్మిత శతశ్లోకి" నని చెప్పుకొన్నది. నిక్కువముగా వారందఱును సరస్వతీ మూర్తులు.

మాలికాకవిత్వము[1]

ఆశు కవితలలోఁ జేరిన మఱియొక ముఖ్యశాఖ, మాలికాకవిత్వము. దీనికి "నల్లసాని పెద్దనగారి "పూఁతమెఱుంగులున్" అను

1. మాలికా కవిత్వము నేటికిని ప్రత్యేకముగా నొక వాఙ్మయశాఖగాఁ బరిగణితము కాలేదు. మొట్టమొదట యాశుకవితఁగూర్చియే పరిశ్రమ జరుగలేదు. నేను తొలుత మాలికాకవిత్వము యొక్క విశిష్టత, ప్రాధాన్యమునుగూర్చి పెద్దన మనుచరిత్ర అను వ్యాసమున (భారతి నవంబరు 1954) నాంధ్రలోకమునకుఁ దెలిపితిని. దానినిఁ గూర్చి యీతరువాత పెక్కువిషయములు సేకరించితిని. అవకాశము కలుగగానే మాలికాకవిత్వచరిత్రను విద్వల్లోకమునకు నివేదింపఁగలను.

నుత్పల పద్యమాలిక నాంది. ఇచట విశేషమేమనఁగా చంపకోత్పలములు, శార్దూలమత్తేభములు నాల్గుపాదములు నియతముగా గల వృత్తములు. వీనిని ద్విపదలవలె నొక దానితో నొకటి చేర్చి కొన్ని పంక్తుల మాలికలుగా వ్రాయకూడదు. భావము నాలుగు పాదములలో నిముడక పోయిన నైదుపాదములుగా వ్రాయవచ్చును కాని యది సాధారణము కాదు. పెద్దనగారు " వ్రాతమెఱుంగులున్ " అన్న మాలికలో ముప్పది చరణములు చెప్పిరి. ముప్పది రెండయిన నెనిమిది యుత్పలమాలలగును. కాని యీ ముప్పది చరణములు నొకే ప్రాసలోనున్నవి, కాగా నొకే ప్రాసతో పదులు, వందలు చరణములుగా మాలికరచించు సంప్రదాయము పెద్దనగారితో ప్రారంభమైనది.

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ మాలికా కవిత్వమును పెంపొందినది. మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయమున ముద్దళగిరికాశ్రితుఁడగు గణపవరపు వేంకటకవి 'పెదల్గిరి విజయము'ను నుత్పలమాలికలుగా రచియించి యున్నాఁడు. వివరము లిక్రింద నీయఁబడినవి.

మాలికాకవిత్వమువ సీసమాలికలు చెప్పుటకంటె చంపకోత్పల మాలికలు చెప్పుట కష్టతరము. ఏలననగా సీసములయందు యతి నియమమే తప్ప ప్రాసనియమము లేదు. వృత్తములలో యతి ప్రాస నియమములు రెండును నుండును.

వేంకటకవి చెప్పిన 'పెదల్గిరి విజయము'న తూఱ్పుమాలిక, పడమటి మాలిక, ఉత్తరపుమాలిక, దక్షిణపుమాలిక గలవు. ఈ నాల్గును ఉత్పల మాలికలే. వాని వివరము.

తూఱ్పుమాలిక - టకారప్రాసి - 74 చరణములు :

ఇందు 342 పంక్తులు గలవు.

మొదలు ఉ. పోటరినంటఁదాశిహాజి పుత్రుఁడొకానొక నాఁడుతూరపుం
బేటకుఁ జేరి..............................స

తుది యూటలొనర్చికాచుమ పెదల్గిరి ధీరుఁడు వర్ధిలుఙ్
..................................ధరఙ్.

పడమటి మాలిక - సకారప్రాస - 69 చరణములు :

మొదలు ఉ. శ్రీసతిమందిరంబున వసించి సమంచితభూరి...
వాసవిశేష సంపదల....................వైభవా

తుది దాసాబగొంది సంతసము దాల్చి పెదల్గిరి శౌరివర్ధిలున్.

ఉత్తరపుమాలిక - లకారప్రాస - 163 చరణములు :

మొదలు ఉ. శ్రీలలితాంగియున్ బుడమి చెల్వయుఁ గొల్వఁగ చెల్వుచూపు గో
పాలుఁడు...............................

తుది. ....ముద్దువీర భూ
పాలు పెదల్గిరి ప్రభుఁడపార శుభోన్నతి ధాత్రివర్ధిలున్.

దక్షిణమాలిక - రకారప్రాస - 119 చరణములు :

మొదలు ఉ. శ్రీరమణీయమూర్తి నృపసింహుఁడు దుర్జయవైరివీరసం
హారుఁడు ముద్దువీరయ పెదల్గిరి ధీరుఁడు.........

తుది. ....పెదల్గిరి ధీరుఁడు దక్షిణక్షితి
శ్రీరుచిరస్ఫురజ్జయముఁ జేకొని పౌరులు సన్నుతింపఁగా
వారణమెక్కి-వచ్చి శుభవైభవలీలల ధాత్రివర్ధిలెన్.

మొత్తము చరణములు - 426.

సీసమాలికలు

వేంకటకవియే సీసమాలికలు రచించుటలోఁ బ్రథముఁడు. ఈతని యాంధ్ర కౌముది వేయి చరణములుగల సీసమాలిక.

వేంకటకవి ననుసరించి పుదుక్కోటలో, నుదురుమాటి వెంకన కవీంద్రుఁడు తొండమాన్ వంశావళిని సీసమాలికగా పూర్వతరముల నుండి తనకాలము వఱకుగల రాజుల వృత్తాంతము రచించెను. ఇందు 373 పంక్తులు గలవు.

తత్పౌత్రుఁడు సాంబశివకవి తన కాలము వఱకుఁ గల రాజుల చరిత్ర నొక దానిని సీసమాలికగా పూరించెను. ఆ మాలికయందు 342 పంక్తులు గలవు. మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయమునకుఁ జెందిన బాలకవి యనంతయ రచితమగు నల్లందిగళ్ వారి వంశావళి యను నదియు సీసమాలికయే. ఇందు 202 పంక్తులుగలవు.

సాహిత్య రచనలు - మధుర కవితలు

నాటకాలంకారములు, కళికోత్కలికలు, విభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్లాట్లు, గీత ప్రబంధములు, చతుర్భద్రిక, అష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, రంగఘోష, జయఘోష చతురుత్తర సంఘటనలు, యక్షగానంబుల వెలయుపదంబులు, దరువులు, ఏలలు, ధవళంబులు, మంగళ హారతులు, శోభనంబులు, ఉయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకు పదంబులు, చందమామ సుద్దులు అష్టకంబులు, ఏకపద, ద్విపద, త్రిపద, చతుష్పదాష్టపదులు, నివియాది గానన్నియు లయప్రమాణంబుల నొప్పిమృదుమధుర వచన రచనలఁ బ్రసిద్ధంబైన యవి మధుర కవిత్వంబులు. (లక్షణశిరోమణి)

మధుర కవితలలోఁ బైని పేర్కొనఁబడిన రచనాభేదములలో నాటకాలంకారములు, యక్షగానపదములునను నివిరెండును దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునుగూర్చి వ్రాయునపుడు మనము ముఖ్యముగఁ బరిగణింపఁ దగినవి. ఈ రెండింటినిగూర్చి యిటీవల విశేషపరిశ్రమ జరిగినది. వీనిని గూర్చియేగాక, తదితర పదరచనలనుగూర్చి యిప్పటికెన్నియేని వ్యాసములు వెలువడినవి. కాని తద్రచయితలెవ్వరును, సంప్రదాయసిద్ధమును, శాస్త్రీయమునునగు సంగీత భరతనాట్యవిజ్ఞానముతో సమన్వయ మొనర్చి యక్షగాన స్వరూపముగూర్చిగాని, పదరచనా పథకమునుగూర్చిగాని సామాన్యులకేగాక, సాహిత్య జిజ్ఞాసువులకుఁగూడ నిదమిత్థమను లక్ష్య లక్షణస్వరూపము నందింపలేకపోయిరి. ముఖ్యముగా మధుర కవితా రచనలను విమర్శించునపుడు సాహిత్యజ్ఞాన మేగాక సమధికమైన సంగీత శాస్త్ర పరిజ్ఞానముగూడ నావశ్యకమైయున్నది. అందును దక్షిణ దేశమున

యక్షగాన నాటక పదరచయితలందఱును సంగీతసాహిత్యములలో సమర్థమును శాస్త్రీయమును నగు జ్ఞానముగలవారు. కావున నట్టిరచనలను మనము విమర్శించునపుడు కడుజాగరూకులమై యుండవలయును.

యక్షగానము – నాటకము

యక్షగానము, నాటకము భిన్నరచనా ప్రక్రియ లైనను, దక్షిణ దేశమున, తంజావూరిలో నాయకమహారాష్ట్ర రాజపరిపాలనలో యక్ష గాన రచన యపారముగా నభివృద్ధిచెందినదని సాహితీచారిత్రక విమర్శకు లెల్లరును వ్రాసియున్నారు. కాని యాగ్రంథములను సాకల్యముగాఁ బరి శీలింపఁగా, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున, నభివృద్ధిచెందినది నాటక రచనయా? లేక యక్షగానరచనయా? యనుసందేహము పొడసూపినది. ఈసందర్భమున సందేహ నివృత్తిచేయుటకు నావాఙ్మయమున నేఁడుప లబ్ధములగుచున్న కృతులనుండి యాయాగ్రంథకర్తలు తమరచనల నే రీతిగా పరిగణించిరో తొలుత తెలియఁజేయుచున్నాను.

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయ ప్రారంభకుఁడు తంజావూరి రఘునాథుఁడు. అతఁడీ క్రింది యక్షగానరచనలను చేసినట్లుగా నాతని యాస్థాన కవులును, కుమారుఁడు విజయరాఘవ నాయకుఁడును స్పష్టపఱచి యున్నారు.

౧. శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహము. ఇది యక్షగానమని గోవిందదీక్షితుల వారు, సాహిత్యసుధలో "శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహ యక్షగానం ప్రబంధాన్ నటనైకభేదాన్" అనివ్రాసియున్నారు, కావున నిది యక్షగానమే కాని యలభ్యము.

౨. జానకీకల్యాణము. ఇది రఘునాథునికృతియే. దీనిని చాటు కావ్యమని విజయరాఘవ నాయకుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

"మెఱవడిఁ జూపు వాల్మీకి చరిత్ర
జానకీకల్యాణ చాటుకావ్యంబు
తానిర్వహించిన తక్కినకృతులు" "రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము"

పైపంక్తులే రఘునాథాభ్యుదయమున నున్నవి.

ఇది చాటుకావ్యమని పేర్కొనఁబడుటవలన, పద్యద్విపద కృతుల కన్న విలక్షణమైనది యనిమాత్రమే మనము తెలిసికొనఁగలము. ఇదియు నలభ్యమే కావున నితమిత్థమని నిర్ణయింపలేము. కావున నీమధుర కవితలలో రఘునాథునిరచన యొక యక్షగానము మాత్రమే.

ఇఁక విజయరాఘవ నాయకునికాలమున నీరచనలు విరివిగా సాగినవి. ఆతని యాస్థానమున నున్నవారట్టి రచనలఁగావించిరి. ఒక్క విజయరాఘవుని రచనలనే మొదట గ్రహింతము.

పేరు	రచనాభేదము —	లభ్యమా ? అలభ్యమా ?
	నాటకము	అలభ్యము
1. రాజగోపాల విలాసము	"	"
2. ఉషాపరిణయము	"	"
3. మోహినీవిలాసము	"	"
4. మంజరీద్విపద	"	"
5. సముద్ర మథనము	"	"
6. జానకీకల్యాణము	"	"
7. పుణ్యకవ్రతము	"	"

లభ్యములు

1 కాళియమర్దనము – ముద్రితము – గ్రంథారంభమున స్పష్టముగా "కాళియమర్దన నాటకంబు నృత్యగీత వాద్యపద్య వైశారద్యంబు గనిపింప"

2. రఘునాథాభ్యుదయము – ముద్రితము – గ్రంథారంభమున రఘునాథనాయకాభ్యుదయ నాటకంబునకు సంవిధానం బెటువలెను అని కలదు.

3. ప్రహ్లాదచరిత్రము - ముద్రితము. "స్వామివారు హావణించిన ప్రహ్లాద నాటకంబు"

4. పూతనాహరణము - ముద్రితము "స్వామివారు హావణించిన పూతనాహరణ నాటకంబు"

5. విప్రనారాయణచరిత్ర - ముద్రితము "స్వామివారు హావణించిన విప్రనారాయణ చరిత్రమను విచిత్ర నాటకంబు"

6. కృష్ణవిలాసము - ముద్రితము. విజయరాఘవ సార్వభౌముఁడు హావణించిన కృష్ణవిలాస నాటకము.

విజయరాఘవ నాయకుని యాస్థానకవులు.

కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి - విజయరాఘవ చంద్రికా విహారము. (ముద్రితము)

"శృంగార రసవర్షా విర్భావంబునకు గర్భోటకంబుగా నొక నాటకంబు"

కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు - విజయరాఘవ కల్యాణము - ముద్రితము "విజయరాఘవ కల్యాణంబను నాటకరాజంబు"

పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు - గ్రంథము పేరే తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము ముద్రితము

రంగాజమ్మ - గ్రంథము పేరే మన్నారుదాస విలాసనాటకము ముద్రితము విజయరాఘవుని కుమారుఁడు మన్నారుదాసు.

హేమాబ్జ నాయికాస్వయంవరము (ముద్రితము) "హేమాబ్జ నాయికాస్వయంవరంబను నాటకంబునకు"

నాయకరాజుల వెనుక పాలించినవారు, మహారాష్ట్ర రాజులు. వారును, వారియాస్థానకవులును బహుళముగా నీనాటకరచనలను వెలయించినారు. వారిలో సాహితీ భోజుఁడు శహాజీమహారాజు ప్రధముఁడు. అతని నాటకరచనలు మనకు లభ్యమైనవి. ఇవియన్నియు నాటకములనియే పేర్కొనఁబడినవి.

1. కిరాతవిలాసము "కిరాతవిలాసంబనెడు నాటకంబునందు"
2. కృష్ణలీలావిలాసము "కృష్ణలీలా విలాసనాటకమ్..సకలశ్రేయసే"
3. గంగాపార్వతీసంవాదము 'గంగాపార్వతీ సంవాదంబనెడునాటకంబు'
4. జలక్రీడలు "జలక్రీడలనియెడు నాటకంబు"
5. ద్రౌపదీ కల్యాణము "ద్రౌపదీ కల్యాణంబనెడు నాటకంబునందు"
6. భక్తవత్సల నాటకము — నాటకము పేరుతోనున్నది.
7. రతీకల్యాణము "రతీకల్యాణ నాటక కథాక్రమము"
8. రామపట్టాభిషేకము "రామపట్టాభిషేక మనెడునాటకంబు"
9. రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదము "రుక్మిణీ సత్యభామా సంవాదంబనెడునాటకంబు"
10. వల్లీకల్యాణము "వల్లీకల్యాణ నాటకము"
11. విఘ్నేశ్వర కల్యాణము "విఘ్నేశ్వరకల్యాణ మనెడునాటకంబు"
12. శచీపురందరము "శచీపురందర కల్యాణనాటకము"
13. శాంతాకల్యాణము "శాంతాకల్యాణ నాటకము"
14. సతిదాన శూరము "సతిదాన శూరనాటకము"
15. సతీపతిదాన విలాసము "సతీపతిదాన నాటకము"
16. సీతాకల్యాణము "సీతాకల్యాణంబనెడు నాటకము"

ఇవిగాక యీక్రింది శహాజీకృతులు నాలుగు ప్రబంధములుగా పేర్కొనఁబడి యున్నవి.

1. త్యాగరాజ వినోద చిత్రప్రబంధము
2. పంచరత్న ప్రబంధము
3. విష్ణుపల్లకిసేవాప్రబంధము
4. శంకరపల్లకి సేవాప్రబంధము

●

ఇవి ప్రబంధములను పేరుతోనున్నను నివినాటకములే. వీనిని సంగీతనాటకములు లేక గేయనాటకములని యందురు. ఆంగ్లేయభాషలో వీనిని 'opera' అనియందురు.[1] కావున శహాజీ కృతములన్నియు నాటకములే.

ఇతర కవుల రచనలు

1. శేషాచలపతి

శాహరాజ విలాసము "లలితగతి శాహరాజు విలాసమనెడు నాటకము

సరస్వతీ కల్యాణము "సరస్వతీ పరిణయంబనెడు సరసనాటకము"

గిరిరాజకవి

రాజకన్యాపరిణయము "రాజకన్యాపరిణయ నాటకము"

రామమోహన కొరవంజి "కొరవంజి నాటకము"

లీలావతీ కల్యాణము "లీలావతీ కల్యాణ నాటకము"

వాదజయము "వాదజయంబను వరనాటకంబు"

సర్వాంగ సుందరీవిలాసము "శాహధవుని సర్వాంగ సుందరి వివాహంబు నవవైఖరులుమీఱ నాటకము"

2. బాలకవి సుబ్బన్న

పంచకన్యా పరిణయము "పంచకన్యా పరిణయంబను నాటకంబు"

లీలావతీ శాహరాజీయము "లీలావతీ శాహరాజీయంబను నాటకము

శాహమహరాజు కల్యాణము "శాహమహరాజ కల్యాణనాటకము"

3. వాసుదేవకవి

పార్వతిపరిణయము "పార్వతీ పరిణయాఖ్యమనెడు నాటకంబు"

4. రామకవి

వాదజయ కొరవంజి "వాదజయ కొరవంజి నాటకం"

. చూడుఁడు. పల్లకి సేవాప్రబంధము. ప్రొఫెసరు సాంబమూర్తిగారి యాంగ్లేయపీఠిక, శ్రీ. పి. వి. చలపతీశ్వర రావుగారి తెలుఁగుపీఠిక.

5. తులజాజీ లేక తులజమహారాజు.

౧. శివకామసుందరీ పరిణయము కృతికర్త తులజాజీయే భాసుర తుళజక్షితీశ......శివకామసుందరీ పరిణయ రూపనాటకము "బాగుగ నాడుద మీసభాస్థలిన్" అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఇందు సంస్కృత నాటకపద్ధతి గలదు. "నాద్యంతే సూత్రధారః సూ॥ వసంత ఋతువర్ణన...............

"ఓరి పారిపార్శ్వక యిటురమ్మి" అని సూత్రధారపారిపార్శ్వకులు ప్రవేశ పెట్టఁబడిరి.

౨. రాజరంజన విద్యావిలాస నాటకము. ఇది నాటకము పేరుతో నున్నది. పైనాటకమునందువలె, సూత్రధారపారిపార్శ్వకులు గలరు.

6. ఏకమహారాజు - విఘ్నేశ్వర కల్యాణము

"ఏకమహారాజు ప్రణీతమ్ - విఘ్నేశ్వర
పరిణయమ్ నామమ్ నాటకమ్"

7. శివాజీమహారాజు - అన్నపూర్ణా పరిణయము

"అన్నపూర్ణా పరిణయంబను నూతననాటకంబు
నటియింపఁ జేసి"

ఇందు 1 - 2 అంకములు గలవు.

8. మాతృభూతకవి - పారిజాతాపహరణము.

"పారిజాతాపహరణ నాటకమందు"

అని గద్యలో గలదు.

ఇందంక విభజనగలదు. అయిదంకములు గలవు.

ఇతర కవికృతులు.

9. పారిజాతాపహరము - శ్రీనారాయణతీర్థులు

"పారిజాతాపహారాఖ్యం నాటకమభినీయతే"

10. బాలకృష్ణలీలా విలాసము - అక్కనామాత్యుఁడు.

"బాలకృష్ణ లీలావిలాస లాలిత నాటకంబు"

11. శివపారిజాతము - వెంకట కృష్ణకవి.

"శివపారిజాత నాటకమాడేటటువంటి మార్గము"

12. అష్టావధానికవి

చంద్రశేఖర విలాసము "శ్రీర్మం నాటకమ్"

13. చల్లాసూరయ

వివేకవిజయము "అలరగనీ వివేకవిజయాభిధ నాటకమెవ్వరేని"

14. మేలత్తూరి వేంకటరామశాస్త్రి

"ఈతని కృతములగు [1]పదునొకొండింటికి నాటకము"లనియే పేరు

మధుర

కుందుర్తి వేంకటాచలకవి మిత్రవిందా పరిణయములో

సీ. "ఘటియించినావు ద్రాక్షా పాకమున
బహునాటకంబులు సమున్నతిఁ జెలంగ"

అని తాను పెక్కునాటకములు రచియించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. కాని యందొకటియుఁ గానరాలేదు.

తిరుమలకవి "చిత్రకూట మాహాత్మ్యము" అనునాటకమును రచియించెను. కవియే గ్రంథావతారికలో

"గొనబుమీఱిన చిత్ర
కూట మాహాత్మ్యమను నాటకము"

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఎల్లయ చంద్రతారా విలాసము లేక, తారాశశాంకము 'తారాశశాంక కతిపయ నాటక ప్రబంధములు.'

---

1. చూడుఁడు. మేలటూరు భాగవతమేళ నాటకములు.

మైసూరు

కంఠీరవరాజు - కంఠీరవరాజు పదునాలుగు కృతులన్నియు గేయనాటకములు.

వానిలోఁ గొన్నింటికి పావకినాటకము, నైవస్వతనాటకము, నైరుతినాటకము, వారుణినాటకము, వాయవినాటకము, కౌబేరినాటకము, అను పేరేయున్నది. తక్కినవి నృత్యగేయనాటకములు. అందు [1]వసంతోత్సవ విలాసము "నాట్యమేళానగతి ప్రబంధనాటకము."

పైని నిరూపించిన వివరణమును బట్టి, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నాటక రచనలే గాని యక్షగానరచనలకు ప్రాధాన్యమే లేదని స్పష్టమగుచున్నది గదా! యక్షగానము వేఱు, నాటకము వేఱు అను నిశ్చితమగు నభిప్రాయ మీకాలమున కవులకునుండుటచేతనే వారు తమ రచనలలో విశదముగా, 'నాటకము' రచించుచున్నానని 'యక్షగానము' రచించుచున్నానని తెలిపియున్నారు. తంజావూరిలో మహారాష్ట్రరాజగు శహాజీమహారాజు కాలమున గిరిరాజకవి, తానురచించిన కృత్యంతరములు నాటకములని చెప్పినను, "శాహేంద్ర చరిత్రము" అను కృతిమాత్రము "యక్షగానమని" యిట్లు చెప్పియున్నాడు.

> "ద్వి. సరస సాహిత్యలక్షణ విదుశేర
> నిరవొంద శాహరాజేంద్రుని పేర
> ....
> కండ చక్కెరలీలఁ గల్పించురుచుల
> గండుమీఱిన యక్షగానంబుమిగుల
> గరిమను గిరిరాజకవి విరచించె"

మైసూరిప్రభువగు చిక్కదేవరాయల పేర రచితమైన చిక్కదేవరాయ విలాసము, యక్షగానమని, కవియే యిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

---

1. ఈ గ్రంథమున పుట 430 లోను, నంతకుముందును నేను దీనిని యక్షగానములనే పేర్కొంటిని. కాని యింతరువాత పరిశోధనలవలన నివి గేయనాటకములని గుర్తించితిని.

"అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన శ్రీచిక్క-దేవరాయ విలాసంబను యక్షగానంబునకు గథాప్రారంభంబెట్టిదనిన"

బెంగుళూరునిర్మాత పెదకెంపరాయఁడు తన గంగాగౌరీవిలాసమున నది యక్షగాన మని పేర్కొన లేదు. గావున దానిని నాటకముగానే మనము పరిగణింప వచ్చును.

పై విధముగా, తంజావూరి నాయకమహారాష్ట్రరాజుల కాలమున రచితములైన పై కృతులన్నియు విశదముగా నాటకములుగా పేర్కొనఁబడియున్నవి. అయినను పై కృతులలోఁ గొన్నింటిని "ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు [1]3 సంపుటములలోఁ బ్రకటించిరి. మొదటి సంపుటమున 1. ప్రహ్లాద చరిత్ర 2. పూతనాహరణము 3. కాళియమర్దనము 4. హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము. రెండవ సంపుటమున 1. విజయ రాఘవచంద్రికావిహారము 2. విజయరాఘవ కల్యాణము 3. తంజాపు రాన్నదాన మహానాటకము. మూఁడవ సంపుటమున 1. ద్రౌపదీ కల్యాణము 2. రతికల్యాణము 3. శచీపురందరము 4. సతిదానశూరము 5. పంచకన్యాపరిణయము. మొత్తముమీఁద పండ్రెండు నాటకములు గలవు.

పై మూఁడు సంపుటముల ముఖపత్రములపైని పెద్దయక్షరములతో యక్షగానములు (తంజావూరు) సంపుటము అని కలదు. పైన నేనుదాహరించిన రీతిని నీ సంపుటములలోఁ బ్రకటితములైన వన్నియు నాటకములుగా కృతికర్తల చేతను, తంజావూరి కేటలాగు సంపాదకుల చేతను (ఇది యాంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్ప్రకటితమే!) పరిగణితములు కాగా, ప్రస్తుత సంపాదకులు యక్షగానములుగా వాని నెట్లు పేర్కొనిరో దురూహ్యముగనున్నది. ప్రథమ సంపుటము యొక్క యుపోద్ఘాతములో సంపాదకు లిట్లువ్రాసిరి. "ప్రహ్లాదచరిత్రము - విజయరాఘవ కృతము.

---

1. ఈ మూఁడింటికి పరిష్కర్తలు, పీఠికాకర్తలు ప్రొఫెసరు గంటిజోగి సోమయాజిగారు, ఎమ్. ఏ,

ఇది యొక దృశ్యకావ్యము ఇట్టి రచనములను యక్షగానములనియు ప్రబంధములనియు, మహానాటకములనియు నాటకములనియు నాయకావులు పేర్కొనుచు వచ్చిరి. ఈ జాతి కావ్యములు నాట్యసంగీత ప్రధానములై నేఁటివీధి భాగవతములను బోలియుండును"

కాని పరిష్కర్తలు పై వివరించిన రీతిని నాయకావులు నాటకములని పేర్కొనిన వానిని యక్షగానమని పేర్కొనలేదు. ఇక ప్రబంధములను పేరుతోనున్నవి కూడ నాటకములు గానే పరిగణితములు. త్యాగరాజ వినోద చిత్రప్రబంధము. ఇది నాటకముగానే పరిగణితము దీనినే, "కాళీతాండవ నాటకము" అని ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక పేర్కొనినది. పంచరత్న ప్రబంధము, శంకర విష్ణుపల్లకి సేవప్రబంధములు, రచనారీతిచే ప్రబంధములైను నాటకముల క్రింద పరిగణితములు. ఈ ప్రబంధములు నాటకభేదములలో [1]గేయ నాటకములు లేక సంగీత నాటకములు అను రచనకుఁ జెందినవి. పంచరత్న ప్రబంధము నిట్టిదియే. "మహానాటకము" అని యొక్క తంజాపురాన్నదాన మహానాటక కర్త మాత్రమే పేర్కొన్నాఁడు గాని వేఱెవ్వరు పేర్కొనలేదు. కృతికర్తలు నాటకములనియే వీనిని పేర్కొనగా, పరిష్కర్తలు, వీనికిన్ని నామాంతరములున్న వనుటయెంత మాత్రము సమంజసముగ లేదు.

"హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము" ఉపోద్ఘాతములో

"ఈ యక్షగానమును రచించిన వాఁడు మన్నారు దేవుఁడు" అని వ్రాసిరి కాని కవియే - ప్రస్తావనలో - మన్నారుదేవుండు...హవణించిన హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరంబను నాటకంబునకు అని వ్రాసియున్నాఁడు. పరిష్కర్తలు దీనిని చూచియుండరు.

---

1. శంకర విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధములఁ బ్రకటించిన ప్రొఫెసరు సాంబమూర్తి గారు, వీనిని గేయరూపములు (వీనినే యింగ్లీషులో operas) అందురు. లేక సంగీత నాటకములుగా పరిగణించిరని యీ వఱకే తెలిపితిని.

మూఁడవ సంపుటమున నిట్లే శహాజీ కృతులను గూర్చి (పుట IV) "శహాజీ అతని యక్షగానకృతులు" అని వ్రాసి, తిరిగి V-వ పుటలో శహాజీకృతులు "ఆ యిరువదింటను బదునాలు నాటకములుగను నాలుగు ప్రబంధములుగను, గ్రంథకర్తచేఁ బేర్కొనఁ బడినవి" అని కలదు. పైయుద్ధృతాంశములవలన పరిష్కర్తలకు, యక్షగాన నాటక భేదమవగాహనముకాలేదనుట స్పష్టము.

XV-వ పుటలో రాజమోహన కొరవంజి-ఇది కొరవంజి అనఁగా ఎఱుకత పాత్రవిశిష్టమైన యక్షగాన ప్రాయరచన అని కలదు. కాని తంజావూరి కేట్లాగులోనిది "కొరవంజి నాటకం" అని కలదు. (చూ. పుట 205) యక్షగానములు నాటకములు భిన్నరచనములు కావుననే, తంజావూరి కేటలాగునందు, యక్షగానములు వేఱుగను, నాటకములు వేఱుగను పరిగణితములై యున్నది.

సారాంశమేమనఁగా తంజావూరిని వెలసినవి యే యొకటి రెండు యక్షగానములు తప్ప తక్కిన వన్నియు నాటకములే. ఇవి యన్నియు సంస్కృతనాటకముల పద్ధతి పూర్తిగా ననువదింపక, దేశీయమైన పద్ధతు లలో నూతనముగా రచితములైన స్వతంత్రనాటకములు - దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము యొక్క ప్రత్యేక విశిష్టత యీ స్వతంత్రనాటక రచనము. నాయకరాజు లీ స్వతంత్రనాటక సృష్టి యెట్టులొనర్చిరో కనుగొందము.

నాయక రాజుల స్వతంత్రనాటక రచన విధానము

౧. నాయకరాజుల కాలమునకు ముందు యక్షగానములను నొక గేయరచనా భేదము వెలయుచుండెను. అందు కథావస్తువున్నను ప్రాయికముగా నవి సంగీతపద ప్రాధాన్యములైనవి. అవి కేవలము శ్రవ్యములే కాని, ప్రదర్శన యోగ్యములు కావు. ఇట్టి రచనలు, శ్రీనాథ మహాకవి యొక్కయు, నాతనికి సమకాలికులును తిరుపతి క్షేత్ర మున సంకీర్తనాచార్యులునగు అన్నమయ్యగారి యొక్కయు, కాలమున ప్రవర్తిల్లినట్లుగా నీ క్రింది పంక్తులను బట్టి తెలియనగును.

సీ. "కీర్తింతురెవ్వాని కీర్తిగంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్షగానసరణి"

అని శ్రీనాథుని భీమఖండము.

"యక్షగాన పదంబుల నలరునట్టి" అని అన్నమయ్యగారి సంకీర్తన లక్షణమునఁగలదు. ఆనాటి యక్షగాన కృతులు మనకు లభ్యము కాలేదు కాని ప్రోలుగంటి చెన్నకవి సౌభరి చరితము, కర్తృత్వము తెలియని "లక్ష్మీకల్యాణము" అను యక్షగాన కృతి క్రీ.శ. 1500 నాటికే వెలసినవి. ఆ వెనుక విజయనగర రాజుల కాలమున వెలసిన కందుకూరి రుద్రకవి యక్షగానము సుగ్రీవ విజయము చాల ప్రసిద్ధమైనది.

నాయకరాజులలో రఘునాథుఁడొక యక్షగానమును రచించినట్లు మనకుఁ దెలియుచున్నది గదా! కాని తరువాత రెవ్వరును యక్షగానము (పైరీతిగా శ్రవ్యగాన ప్రయోజనము మాత్రమే గలది.) వ్రాయలేదు, సరికదా నాటకములే వ్రాసినట్లు పై వివరణము తెలుపుచున్నది. దానికి కారణము నాకిట్లు లోచినది. సాహిత్యానుభవముగల పెద్దలు వితర్కింతురు గాక!

సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారదుఁడు, మార్గదేశి సంప్రదాయ సమభిజ్ఞుండును నగు రఘునాథ నాయకుఁడే తంజావూరున ప్రభవించిన స్వతంత్రమైన తెలుఁగు నాటకరచనకు మూలపురుషుఁడని నా యభిప్రాయము. ఆతఁడు యక్షగాన కృతిని రచించినను నది శ్రవ్యప్రధానమే యగుటచేత, నందలి నాటకోపయోగ గేయపద పరికరసంపత్తిని గ్రహించి సంస్కృత నాటకరీతులను మేళవించి, ప్రదర్శన యోగ్యమై దృశ్యమానమగు నొక నూతన నాటకసృష్టి గావించుటకు పథకము నేర్పఱచెను. రఘునాథ నాయకుఁడొనర్చిన నాటకశాలా నిర్మాణము కూడ నీ నాటక సృష్టికిఁ దోడ్పడి యుండవచ్చును. రఘునాథనాయకుని కుమారుఁడగు విజయరాఘవుని కాలమున నీపథకము క్షుణ్ణమైనది. ఆతఁడు పెక్కు నాటకరచనలు గావించి దీనిని వాఙ్మయమున సుప్రష్టితము చేసెను. నాయకరాజుల కాలమున నీ రచనావిధానమెట్లు పరిణతిఁ జెందినదియు నీ క్రింద వివరించుచున్నాను.

౧. సంస్కృత నాటకములలో పురుషులే, పురుషవేషమును, స్త్రీ వేషముకూడ వేయవలసి యుండెను. అట్టి వేషధారులగు పురుషులకు "భృకుంసుఁడు" అని పేరు. కాని రఘునాధనాయకుఁ డాపద్ధతి మాన్పించి, స్త్రీలచేతనే స్త్రీవేషములు వేయింప నారంభించెను. ఈ విషయమునే,

"భరత విద్యాధురంధరుఁడాట
రంగస్థలంబు రామాలంకృతంబుచేసె"

అని విజయవిలాసమున చేమకూర వేంకటకవి చెప్పియున్నాడు.

౨. రంగస్థలమనఁగనే మనకు నాటకశాల జ్ఞప్తికిరాక మానదు. "భరత విద్యాధురంధర" అను పైవిశేషణము రఘునాథుని భరత నాట్యశాస్త్రము ననుసరించి రంగస్థల నిర్మాణము చేసెనని సూచించు చున్నది. మఱియు, నాటకశాలను నాతఁడు నిర్మాణము చేయించెనని వేంకటకవి చెప్పియున్నాడు.

ఉ. మాటలనేర్పులా .... బహుదానలీలలా
నాటకశాలలా యొకటనవ్వలదు. (1 - 28.)

అనఁగా నాటక ప్రదర్శనముకొఱకు నాటకశాలల నిర్మాణముచేసెను.

నాటకశాలలయందు నాయకరాజులు కొలువు తీర్చెడి వారని ప్రహ్లాద చరిత్రనుండి తెలియుచున్నది.

"హిరణ్యకశిపు వాక్యం — రారా! కటికి నాటకశాల కొలువుకు ఆచార్యులు మొదలైన వారిని రప్పించరా.

కటికి - అయ్యయ్య అయ్యా ఆచార్యనందన! ఏలినవారు నాటక శాల చూస్తామన్నారు రారయ్య!"

హిరణ్యకశిపుడు పిలువగా నాటకశాలవారు వచ్చిరట యెటువలెను. విజయరాఘవ చంద్రికావిహారనాటకమున తంజావూరి వర్ణనలో నాటక శాలల ప్రశంసగలదు.

"భూరమణీమణిహారము, తంజపురము సంపదల కొటారము, వలరా యని మీాద నేలలు చాలవర్ణింప నేర్చిన బాలలు విలసిల్ల నాటకశాలలు నందు వింతవింతలు కృష్ణలీలలు" హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరమున నాటకశాలప్రశంసగలదు. గోపాలుండు రావే యోజరాజ! నాటకశాలలోని బిరుదు పాత్రను రప్పించవె."

నాటకశాలను (Theatres) గాక బయలు నాటకశాలలు (Open air theatres) నాయకరాజుల కాలమున నుండెడి వని విజయరాఘవ చంద్రికా విహారనాటకమునగల కమ్మ వక్కాణనుండి తెలియుచున్నది.

సీ. శ్రీరాజగోపకుమారుతో విజయ రా
ఘవనాయనయ్య వారవధరింపఁ
గదరయ్య దేవరపదపద్మములకు మీా
బయలినాటకశాల పడుచుసైన
లీలావతిని వదివేలదండంబులు

బయలున నున్న రంగస్థలమున నాడు నాటకములకు "బయలునాటకము అని పేరు. అముద్రితమైన గొడగూచి బయలునాటకము" అడయారు (మదరాసు) పుస్తకభాండారమున నున్నది.

3. సంస్కృత నాటకములయందువలె, ప్రాకృతాది భాషాభేదములను విడనాడి, తెలుఁగు భాషలోనే, గ్రాంథిక వ్యవహారిక భాషా మూలమున నుత్తమ నీచపాత్రల సంభాషణములను రచించు పద్ధతి యీ నాటకములలోఁ గలదు.

నాటకములలోని పాత్రలొండొరులతో భాషించుట సంభాషణ యనఁబడును. యక్షగానములలో నీసంభాషణయే యుండదు. "కవి యే పాత్రయేమను చున్నాడు" అని చెప్పును. కావున సంభాషణ యను నది, యక్షగానములను సంస్కరించుట యందు చేసిన యొక గొప్ప మార్పుని తెలియవలెను.

౪. సంభాషణ యనఁగా భాషాసంబంధిముగాన నిచ్చట కొంత వివరణము కావలసియున్నది. నాయకరాజులు తెలుఁగువారైనను, వారు తెలుఁగును రాజభాషగా చేసినను, వారు పాలించినదేశము ద్రవిడ దేశము. కాబట్టి యచ్చటి ప్రజావ్యవహారభాష తమిళము. ఆ కారణము చేత వారు నాటకములలో తమిళభాషలో సంభాషణము ప్రవేశపెట్టిరి. ఇక ఉత్తమపాత్రలకు, విద్వాంసులకు, సంస్కృతభాషనే ప్రవేశపెట్టిరి. (చూ. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయముభాష) అచ్చటచ్చట కన్నడముకూడ కన్పట్టును. మహారాష్ట్ర రాజులు వచ్చిన వెనుక, మహారాష్ట్రమునకుఁగూడ యీసంభాష ణలలో ప్రవేశము గన్పట్టుచున్నది. ఇట్లు సంభాషణలయందు భాషా సాంకర్య మగుపడుచున్నను, నది నాటకోచితమై రసస్ఫురణ కల్గించు చున్న దేగాని వైరస్యకారణము కాలేదు. ఇన్నిభాషలున్నను, నాటక ములందు తెలుఁగు ముద్ర యేకలదు. ఇంకొక విషయముగూడ నీ సందర్భ మునఁ దెలుపవలసి యున్నది. ఈనాఁడు మనము సంస్కృతనాటకముల ననువదించునపుడు పాత్రోచిత భాషవాడక, గ్రాంధిక భాషనే సర్వేసర్వత్ర వాడుచున్నాము. అట్టి పరిస్థితులలో పాత్రోచిత భాషోపయోగావకాశ మున్నయీనాఁడు నాయకరాజులు కేవల సంస్కృతనాటకానువాదములు చేయక ప్రత్యేకముగ నంధ్రతాముద్రగల నాటకములను సృష్టించుటయే వారి యపూర్వ సాహిత్యభిజ్ఞతకు నిదర్శనము.

౫. సంస్కృత నాటకమునందువలె, నాంది ప్రస్తావనలను విసర్జించి 'కైవారము' ను ప్రవేశపెట్టుట. విజయరాఘవుని విప్రనారాయణ చరిత్ర మున కైవారము గలదు. మేళగాంఁడ్రది చదువుదురు.

౬. యక్షగానముల యందిష్టదేవతాస్తుతి యున్నది. కాని విజయరాఘవనాయకుఁడు సీస పద్యముతో నాటకము ప్రారంభించుచు నొక క్రొత్త పథము ద్రొక్కినాఁడు.

సీ. భోజకన్యా ముఖాంభోజ రాజమరాళ
సత్యాఘనస్తన స్తబక భృంగ
జాంబవతీ విలోచన చకోరశశాంక
మిత్రవిందా తటిన్మేఘరూప

భద్రవశావశ భద్రదంతావళీ
వరసుదంతా మశోవన మృగేంద్ర
లక్షణారూప కలాపినీపర్జన్య
భానుసుతాలతా పారిజాత

గీ. షోడశ స్త్రీసహస్ర చతుఃప్రసార
హారసారమసార మోహనశరీర
విజయరాఘవ భూపాల భజనలోల
కేలుమోడ్చెద రాజగోపాల! నీకు

పై పద్యమున శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషులను పేర్కొనుటయే గాక, తన నామముకూడ నిష్టదేవతాస్తుతిలో నుల్లేఖించియున్నాఁడు. ఇది యెంతయు నూతనము. యక్షగానములయం దిట్టి విధానము లేదు.

౭. నాటకమున విదూషక పాత్రగాని, [1]అంకవిభజనముగాని లేవు.

౮. అన్నింటి కన్న ముఖ్యమైన సంస్కారము, నాటకమునందలి సంగీత నాట్యవిధానము. యక్షగాన రచనలు ప్రాయికముగా దేశిపద ప్రాధాన్యములని తెలిపితిని. అందు ప్రయుక్తములైన, ఏలలు, జోలలు సువ్వాలలు, మంగళారతులు, ధవళములు, చందమామపదములు దరువులు, ద్విపదలు, చౌపదలు, జేకులు మొదలగు వానికి నాటకము లలో ప్రవేశము గల్పించిరి. క్వాచిత్కముగ పద్యములుండును. ఇవియే గాక, సుసంస్కృతములైన పదరచనలును నాటకమున నుండును. అవి రాగతాళప్రయుక్తములై యుండును.

౯. నాటకములలో నచ్చటచ్చట నాట్యముగలదు. నాట్యగేయము లును రచితములైనవి. బిరుదు, పాత్రలు (నాట్యకత్తెలు) పదకేళివినిపించి నాట్యముచేయుట గాననగును.

౧౦. భరతవాక్యము కొన్నింటగలదు.

---

1. అంకవిభజనము–శివాజీరాజు "అన్నపూర్ణాపరిణయ" నాటకమునందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఇందు రెండంకములు మాత్రమే గలవు.

నాయకరాజులును, తదాస్థానకవులు వ్రాసిన నాటకములకు తరువాత తంజావూరును పాలించిన మహారాష్ట్రరాజుల నాటకములకుఁ గొంత భేదమున్నది.

౧. నాయకరాజులు వైష్ణవులగుటచేతను, నందు ముఖ్యముగా విజయరాఘవ నాయకుఁడు వీరవైష్ణవ సార్వభౌముఁడగుటచేతను, వైష్ణవ భక్తి ప్రపత్తిగల కథావస్తువులనే యొతఁడితి వృత్తములుగా గ్రహించెను. పూతనాహరణము, కాళియమర్దనము, ప్రహ్లాదచరిత్ర, విప్రనారాయణ చరిత్రము మొదలగునవి.

మహారాష్ట్రరాజులు ప్రాయికముగా శివభక్తులు. అందును శహాజీ తిరువారూరునందు త్యాగేశ స్వామిభక్తుఁడు. అందుచే, శివసంబంధమైన యితివృత్తములుగల నాటకములు వెలసినవి. గంగాపార్వతీ సంవాదము, పార్వతీ పరిణయము, విఘ్నేశ్వరకల్యాణము, వల్లీ కల్యాణము మొదలగునవి.

౨. నాయకరాజుల కృతులలో, రచనయందు మూడువంతులు తెలుఁగు, తెలుఁగు పద్యములు, తెనుఁగుపద రచనలేయుండును. మహారాష్ట్రరాజుల కృతులలో సంస్కృత భాషాప్రాధాన్యము హెచ్చు. అందును శహాజీరాజుకృతులలో నెక్కడచూచినను సంస్కృత భాషా ప్రభావము స్పష్టముగా కన్పట్టును.

ఈతని కృతులలో 'సతిదాన శూరము' అను నాటకమున 38 శ్లోకములున్నవి. కాని యవియన్నియు శహాజీకృతములుకావు. ప్రాచీన కావ్యములనుండి యుదాహరింపఁబడినవి పెక్కులు.

3. మహారాష్ట్రరాజుల కృతులలో కవిత్వముకన్న పాండిత్యప్రదర్శనము హెచ్చుగానుండును. త్యాగవినోద చిత్రప్రబంధ మిందులకు సాక్షీభూతము.

౪. పురోహితుల సంభావనతగవులు, ముత్తయిదువులముచ్చటలు, ఆస్థానవిద్వాంసుల యేషాగాథాలు, మహారాష్ట్రరాజుల కృతులలో నంతగా కన్పట్టవు.

౫. జానపద గేయములు నాయకరాజుల కృతులయందు తక్కు- మహారాష్ట్రరాజుల నాటకరచనలలో నున్నవాయను విషయము పరిశీలింపఁ దగినది. నాయకరాజుల నాటకములలో నున్న జానపదముల నిందు పొందుపఱచు చున్నాను.

సుసంస్కృతమగు పదములను గేయములను, నాటకములలో నాయకరాజులు హెచ్చుగా వాడియున్నను, సామాజిక ప్రజాభిరుచి ననుసరించివారు జాన పద గేయములను నచ్చటచ్చట వాడిరి.

గొల్లపదాలు - పూతనాహరణమున నున్నవి.

౧. ఓటికిన్నెరమీటుకొంట గొల్లలారో ఆ
యేటి సయిసెనేటిమాపు గొల్లలారో!
తందనాలు పాడుకొంట మనమురాగా ఆ
మందలోన సద్దుశేగి గొల్లలారో!
....
బూసినూసి కేకచేసి గొల్లలారో వాడు
గోసివిడఁగ దూసెగదర గొల్లలారో!

౨. రెండురెండు యిప్పగింజలే తుమ్మగిలో
రెండువేల మాయావుమందల్ తుమ్మగిలో
మూడుమూడు యిప్పగింజలే తుమ్మగిలో
మూడువేల మాయావుమందల్ తుమ్మగిలో

౩. కుడుములు పిండికూర వెన్నెలాహే
కూకుండితినఁగదే వెన్నెలాహే
నల్లేరుమురదంట వెన్నెలాహే
నములవెఱచునె మాగంగ వెన్నెలాహే
పల్లేరుముండ్లంట వెన్నెలాహే
పాలువెఱచునె మాగంగ వెన్నెలాహే
సాకబెట్టి నీకుమ్రొక్కే మేకవీర మమ్మో
సాకిసంతరించవమ్మ యేకవీర!

౪. ఏట్లో పాకోటి యెజ్జ నిన్నగంగా
పాలలోనుండేటి పచ్చటీగంగా
ఎట్లో మాయెజ్జ నన్న యెచ్చరించంగ
పాకోటిగంగొచ్చి పవ్వళించంగ
చల్లనితల్లి మీకుజాతరలు సేసేమమ్మా
నల్లావుల పాలపొంగళ్లు పెట్టేమమ్మా
గొల్లాలకెల్లాను కొలముదేవరవై
యెల్లమ్మ! యెల్లమ్మ! ఏలుకోవమ్మ!

౫. నల్లనిదేవర నామాముసాటిన
బళ్లారాయుఁడు బసవయ్యకొడుకు
నారదమయసుప్ప నాతినిపెండ్లాడి
బారతకతసెప్పి బైరదేవరకు
రంబకుపుట్టెను రావణుండనగాను
కుంబకర్ణుని పెద్దకొడుకు గాదటరా
అతికాయుదంగమండల ధమ్మరావుతో
అతివక్కై పోరాడి రదివింతగాదా
మనకువరాలిచ్చే మైలారుదేవర
అనుమంతుదేవర కల్లుండుగాడా

౬. మత్తిమాని కిందనున్న మాతంగిరాణి
యెజ్జమ్మ చెఱుపు చేయించేనుగాని
చింతమాని కిందనున్న శివసత్తిరాణి
గంతబయటనున్న ఓసాంబవీరాణి
బత్తితో తిరువళిక యెత్తేనునీకు
బుత్తిముత్తు వియ్యావమ్మ పోతేరమ్మ
సత్తెముగల్గినతల్లి చాలమేలు
పత్తిచేను బయటనున్న ముత్తేలమ్మనీవు
పళ్లెండు నేతిదీపం పట్టేనునీకు
సిళ్లాడెనమ్మ ఓ కోట్లారిగంగా

కాటమరాజు పదాలు - (విజయరాఘవ కల్యాణము నుండి)

౧. కుంభములో పుట్టినట్టి కుంభకర్ణుడి కొడుకువై
కుంభమల్లా దింటివిగదర ఓ కాటమరాజా ?
కూరసార చెతకవుగా ॥

౨. అంబాలిక సాగసాన అంబోధి దాటువేళ
పంబలు వాయింపుచును – ఓ కాటమరాజ
కంబళి నామకొంటివిగా ॥

౩. సుప్పనాతి ముక్కుపోయి నొప్పిచేత మూలుగంగ
ఇప్పపూలదండవేసి – ఓ కాటమరాజ
అప్పుడే కూడితివిగదర ॥

కంబమురాయుని మీది పదములు.

౧. సరిద పారకేలబూని
చెలుగుమీది తొండవలెను
ఎలుగురాజు మీదనెక్కి – ఓ కంబమురాయ
జలదారి దాటితివేర

౨. మంచము నెత్తిబెట్టుక
కంచము వాయించుకొంటి
మంచుకొండ మీదనెక్కి – ఓ కంబమురాయ
చెంచివికూర దెచ్చితిగా

పోలేరమ్మ పదాలు.

౧. బూరుగమాని గని
బూచియని తెలిచుకొని
బొబ్బరింతవు గదమ్మ – పోలేరమ్మా

౨. వాలు చన్నులల్లాడగ
నాలుకను తెల్ల బెటుక
వూళ బెట్టుదువుగదమ్మ – పోలేరమ్మా

కూనలమ్మ పదాలు.

౧. కుండనిండ కొండగోగు
(దండిగాను) కూరవండి
కూకుండి తిందువమ్మ — కూనలమ్మా

౨. కోతికూన చంక బెట్టి
(బాతిగాను) కోటయెక్కి
కొక్కిరింతువు గదమ్మ — కూనలమ్మా

౩. కూటికుండ తెఱచి వేసి
(గునిసి) గునిసి యాడుచూను
కుక్కల దోలుదువమ్మ — కూనలమ్మా

దరమరాజుమీఁది పదాలు. ౧

౧. ఊడుమూల బట్టి తెచ్చి
నడుములకు తాడుగుచ్చి
కొడవలి చేతికిచ్చి — ఓ దరమరాజ
అడవులలో నాడితివిగా

౨. బొద్దికూర సద్దిగొంచు
మద్దెల నెత్తిబెట్టుక
మద్దిమాని మీనకెక్కి ఓ దరమరాజ
యెద్దులను మేపుదువుగా

దరమరాజు పదాలు. ౨

౧. ఉప్పులేని సద్దిగంజి ఓ దరమరాజ!
వూదుక తాగుదువయ్య ఓ దరమరాజ!

౨. ఉట్టిమీఁది కెగరబోయి ఓ దరమరాజ!
కాలువూనమాయెగద ఓ దరమరాజ!

౩. వొద్దిమాని మీదనున్న ఓ దరమరాజ!
వూగివూగి యాడుమయ్య ఓ దరమరాజ!

౪. ఉల్లంకి పిట్టవలె ఓ దరమరాజ!
వులికి వులికి అడుమయ్య ఓ దరమరాజ!
౫. ఊసర వెల్లివలె ఓ దరమరాజ!
వూచితల యాడుమయ్య ఓ దరమరాజ!

కేతినాయకుని పదం - (పంచకన్యా పరిణయము నుండి)

కేతినాయకుడే
విందులకై తేను ముందువచ్చువాడె
కదనాలకై తేను కడకేగువాడే
కవిగాయకులకై తె - కానేయనివాడే
ఎల్లలంజలకై తే కొల్లబెట్టేవాడే
తోయజాతులపై దమిగల్గువాడు
కేతినాయకుడే

చందమామ పదం - శాహేంద్రచరిత్ర - గిరిరాజుకవి.

వలనొప్పచల్లనివాడవు గదవోయి చందమామా చాల
వలనున్న యింతులనెలిచెదేటికి చందమామా

పైని వివరించిన వివరణమువలన, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు ప్రత్యేకత నాపాదించినవి, దృశ్యకావ్యములైన నాటకములేగాని, శ్రవ్యము లగు "యక్షగానములు" కావని తేటపడుచున్నది. అందును తంజావూరి యందు వెలసిన రచనలలో యక్షగానరచన మొక్కటియేయని నిరూపించితిని. వాస్తవస్థితి యీవిధముగా నుండఁగా, యక్షగానమునుగూర్చి వ్రాసిన విమర్శకులెల్లరు నీ క్రిందిరీతిని లిఖించుట దురూహ్యముగనున్నది.

"తంజావూరి ప్రజాసాహిత్యము నంబారీయెక్కించి, యక్షగానమునకు బ్రహ్మరథము పట్టిన దినములవి". (కిన్నెర. మే. 1954)

"లలితకళ" లను పోషించిన తంజాపురాంధ్ర నాయకులలో మొట్టమొదట చెప్పుకొనఁ దగినవాఁడు రఘునాథరాయలు.........
ఈ మహారాజు కోటలో నాటకశాలలు కట్టించి, యక్షగానములను ప్రద

ర్శింపఁజేసి సపరివారముగా వినోదించువాఁడఁట. [1]ఇతఁడచ్యుతాభ్యుదయాది కావ్యములనేకాక పారిజాతాపహరణాది నాటకములనుగూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని దృశ్యకావ్యములు తప్ప శ్రవ్యము లేవియు నీతనివి లభింపలేదు.........విజయరాఘవ నాయకుఁడు యక్షగాన పితామహుఁడు......"ఈ రీతిగా యక్షగాన రచనయు ప్రదర్శనమును", మహారాష్ట్రరాజులు యక్షగానప్రియులే", "తంజావూరి పాలకుల కాలములో బయల్వెడలిన యక్షగానము నూటికిపైనున్నవి". యక్షగానములను పరిశీలింపగా...... అయిదు భాగములుగా గోచరించును.

(భారతి. అక్టోబరు. 1954.)

"తంజావూరికవులసలు యక్షగానాలను కేవలం నాటకాలనే వ్యవహరించడం మొదలుపెట్టారు".

(కిన్నెర. జనవరి 1955.)

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున ముఖ్యముగా తంజావూరియందుద్భవిల్లిన యీ మధురశాఖారచనలు నాటకములోలేక యక్షగానములో నిర్ణయముకానప్పుడిక యక్షగాన శబ్దవ్యుత్పత్తినిగూర్చి, పుట్టుపూర్వోత్తరములనుగూర్చి చర్చించుట యంతసమంజసము కాదని తోఁచుచున్నది. అవకాశము లభించినపు డావిషయమునుగూర్చి విపులముగ చర్చించెదను.

పదకవితలు - పదకవితలు మధురకవితాశాఖకు సంబంధించినవయినను దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున, మధుర, తంజావూరు అను నీ రెండింటిలో, 'మధుర' అనుపేరుగల రాజ్యమున నీ పదకవితలు పదమూనలేదు. తంజావూరియందే విద్వద్రంజకముగ విలసిల్లినవి. తంజావూరి

---

1. ఇది యెంతయు నసంబద్ధమగువ్రాఁత. రఘునాథునికృతి పారిజాతాపహరణము ప్రబంధమని, అది యాశువుగా చెప్పఁబడినదని గ్రంథములు నేర్కొ(ఁ)డుచున్నవి. నాటకము లాశువుగాఁ జెప్పుట యెచ్చటనైన కలదా? ఇఁక రఘునాథుని కృతులు - దృశ్యకావ్యములుఁతప్ప శ్రవ్యము లేవియు లభింపలేనట. వాల్మీకిచరిత్రము, రఘునాథ రామాయణము దృశ్యములనియే వీరియభిప్రాయము గాఁబోలు. వ్యాసకర్తకుఁగల దృశ్య, శవ్యకావ్య విచక్షణాజ్ఞానము శంకింపవలసి వచ్చుచున్నది.

నాయకరాజుల కాలమునకుముందే, నాంధ్రదేశమున తిరుపతిక్షేత్రమున తాళ్లపాక యన్నమాచార్యులవారు, సంకీర్తన లక్షణమేర్పఱచి, ముప్పది రెండువేల సంకీర్తనములురచించి, పదకవితాపితామహులైరి. తెలుఁగునసే కాక, ద్రావిడ కర్ణాటక దేశములలో సంకీర్తనశాస్త్రమును గల్పించిన యాచార్యపురుషుఁడన్నమయ్యయే. అన్నమాచార్యుని సంగీతపద రచనలు శ్రీ దివ్యతిరుపతి క్షేత్రమున వేంకటేశ్వరస్వామి సన్నిధిని, సంకీర్తనముకొఱకు రచితములైనవి. అవి ముప్పదిరెండువేలు. వీనిలోని గొంత భాగముమాత్రమే రాగిరేకులపైఁ జెక్కఁబడి సురక్షితములై యున్నవి. కాని తక్కినవి విద్యానగర రాజ్యపతన కారణముగా వ్రాత కెక్కినను, సురక్షితములు కాకపోయినవి. కాని యాంధ్రదేశమున వానికి గొంత వ్యాప్తియుండెను.

దక్షిణదేశమున నాయకరాజుల యేలుబడి ప్రారంభమైన వెనుక, రఘునాథనాయకుని కాలమున సంగీతవిద్యయు, ప్రధానముగా వ్యాప్తిలో నుండుటవలన, తత్పుత్రుఁడగు విజయరాఘవ నాయకుని కాలమునుండి యీ పదకవిత తంజావూరిలో నభివృద్ధి నందఁజొచ్చినది. విజయరాఘవుఁడు పదకవితాప్రవీణుఁడు. "ఏలలు, విడిపదాల్ హెచ్చుసంకీర్తన లాధ్యాత్మ లొనరించు నతులచర్య!" అని ప్రహ్లాదనాటక ప్రారంభమునగలదు. కాని యీతని పదములు లభింపలేదు. ఇఁక నీతని కాలమున రసవత్కవయిత్రియని పేరందిన రంగాజమ్మ 'మిగుల శృంగారంబుఁ గన్పట్టు పదములు మృదురసాస్పదములగుచు, రాణింప' రచియించెనఁట. అవియు లభ్యము కాలేదు. పదకవితా ప్రవీణుఁడగు క్షేత్రయ విజయరాఘవునిపై "వేయిపదములను" జెప్పియున్నాఁడని తెలియుచున్నను, వానిలో నత్యల్పసంఖ్యగల పదములు మాత్రమే లభించినవి.

మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున, పదకవితకునంతకు మున్నెన్నఁడు లభింపని ప్రాధాన్యము లభించినది. సంగీత సాహితీ విద్యా భోజుఁడగు శహాజీ పదకవిత్వమునఁ బ్రవీణుఁడు. ఈతఁడు రచించిన పదముల వివరణ మిప్పుడిప్పుడే తెలియుచున్నది. తనయిష్టదైవమగు త్యాగేశునిపై నీతఁడు

భక్తి, భావ, వైరాగ్య, శృంగార, హాస్యనీతి, మంగళపదములను శీర్షికలతో రెండువందలకుఁబైగా రచించియున్నాఁడు[1] "త్యాగేశపదములు" అను పేరితోనున్న మఱియొక [2]తాళపత్రగ్రంథమున, 353 పదములున్నవి. ఇవి యన్నియు శహాజీ రచనము లే.

శహాజీ ననుసరించి యాతని యాస్థానకవులు పదకవితలు వెలయించిరి. వారిలో గిరిరాజ కవి ముఖ్యుఁడు - ఈతని పదరచనలాకాలమునఁ జాలవ్యాప్తిలోనుండుటచేత శహాజీ తన నాటకములలో వీని నుట్టంకించియున్నాఁడు. ముద్రితమైన 'రతికల్యాణ నాటకమున' (పుట 70)

> " పరువడి గిరిరాజకవి పదములను"
> సరసుఁడైన యట్టిశాహేంద్రుని
> పరిపరివిధములఁ బాడుచును "

అనియు, 'శచీపురందరము' అను మఱియొక ముద్రిత నాటకమున. (పుట 180)

> " పరువడి గిరిరాజపదములను
> సరసుఁడైన యట్టిశాహేంద్రుని
> పరిపరివిధములఁ బాడుచును "

అనియు, నీ పదముల ప్రశంస గలదు.

గిరిరాజ కవి శహాజీరాజుపై చెప్పిన పదములు ముద్రితములు కాలేదు. వానిలో [3]నూటయిఱువది పదములు మనకు లభ్యమగుచున్నది. సోమకవి - ఈతఁడు శహాజీరాజు కాలమున పదకవితలవెలయించినకవి. ఈతఁడు శహాజీపై చెప్పిన శృంగార రసప్రధానములగు పదునేడు పదములు లభ్యములగు చున్నవి.[4]

---

1. చూ. తంజావూరి కేట్లాగు - రెండవసంపుటము. 852 - 853 సంఖ్య.
2. చూ. ,, మొదటి ,, 431 - 433 ,,
3. చూ. ,, రెండవసంపుటము. 854 - 856 ,,
4. చూ. ,, ,, 855 ,,

" సోమకవి వరనుత నన్ను
విరులసరుల నరిగురుల
తురిమి యెంతో వేయిగ
శాహభూవర యేతెరా "

శహాజీ సోదరుఁడగు మొదటి శరభోజీకాలమున, గిరిరాజకవి యుండి కొన్ని పదములాతని పేరరచించి యున్నాఁడు. శరభోజీ సోదరుఁడగు తులజాజీ లేక తులజమహారాజు పదములను రచించియున్నాఁడు. పదకవిత యందీతనికొక విశిష్టస్థానమీయఁదగి యున్నది. ఏలయన నీతఁడు శృంగార, వైరాగ్యపదములను విడిచి నీతిపదములను రచియించి యున్నాఁడు.

" నీతి గలిగియందు నిత్యశ్రేయమువచ్చు
నీతియె భూషణము నృపతుళజ రాజేంద్ర "

" భూలోకజనులకు ముఖ్యమీనీతి
వేలాది శాస్త్రములు వెదకి చూచినగాని "

ఇట్టి మనోశిక్షణ హేతువులగు పదములలోనే మూఁడునాలుగు మాత్రమే ముద్రితములై యున్నవి. ఈపదములకుఁ గర్తయగు తులజాజీ 'సంగీత సారామృతము' అను సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును రచియించి యుండుటచేత, నీ పదములు గీతిపదములేగాక, నీతిసాహితియందును, గీర్తనీయములై యున్నవి.

రెండవ శరభోజీ కాలమున, కాశినాథనారణ కవులను నిద్దరు పెక్కుగీతములను, పదములను రచించిరి. వీరిరువురును నీవలకపరిచితులు. [1]వీరిరచనలు క్రొత్తఁగ మనకెఱుక పడినవి.

పై శరభోజీ పేరవెలసిన తంజావూరి సరస్వతి గ్రంథాలయమున, 'పదములు' 'కీర్తనలు' అను శీర్షికతో కొన్ని వేలపదము లపరిశీలితముగా నున్నవి. అందుదాహరింపఁబడిన, తాళపత్ర [2]గ్రంథసంఖ్య

1. చూడుఁడు. తంజావూరి కేట్లాగు గ్రంథసంఖ్య 904 – 905.

2. గ్రంథమనఁగా ముప్పది రెండక్షర పరిమితిగల రచన,

ననుసరించి చూడఁగా నవియన్నియు ముద్రించిన నవి యించుమించు రెండువేలపుటల గ్రంథమగును. పదకవితా సంకలనము పరిశీలితమై, సుపరిష్కృతమై, ప్రకటితమైనపుడే మనము, తంజాపూరి పదసాహిత్యము దానియుత్కృష్టత, ఆంధ్ర గేయపద వాఙ్మయమున దానికిగల యున్నత స్థానము నెఱుంగుటకు మనకర్హతగలుగును.

ఉదాహరణములు: మధురకవితాశాఖలోఁ జేరిన యుదాహరణ ములు మూడుమాత్రమే యీ వాఙ్మయమున లభించినవి. మొదటిది 'బాల కవి యనంతయ రచితము. రెండవది నుదురుపాటి సీతారామయ్యా, రఘునాథ తొండమాన్ తండ్రి తిరుమల రాయని పై రచించినది. కాని సమగ్రముగ యిది దొరక లేదు. [1]మూఁడవది చిక్కదేవరాయో దాహరణము.

మధురకవితలోఁ బేర్కొనఁబడిన కళికోత్కళికలు విభక్త్యధి దేవతోదాహరణములకు నుదాహరణముగా దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయ మున శేషార్యోదాహరణము, చిక్కదేవరాయోదాహరణము అనునవి గలవని తెలిపితిని. శేషార్యోదాహరణము, తెలుఁగు కృతి. బాలకవి యనంతయ శేషార్యుఁడను నొక మహనీయుని (ఈతఁడు మధుర నాయకులగు విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున మంత్రిత్వము వహించిన పెద్ద రాఘవాచార్యుని సోదరుఁడు) గూర్చి చెప్పినది.

చిక్కదేవరాయోదాహరణము సంస్కృత కృతి. దీనిని తిరుమ లార్యుఁడను కవిరచియించెను.

ఉదాహరణములనఁగా గీతసాహితీలక్షణలక్షితములగు లఘు కృతులు. భాషలో సప్తవిధవిభక్తులను సంబోధన నుదాహరించుచు, నొక్కొక్క విభక్తికి పద్యమొక్కటియు, దానితో రగడభేదములగు కళిక

1. ఈ మూఁడుదాహరణములను నా "ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్రమున" ముద్రించితిని.

ఈ యుదాహరణములను గూర్చిన, సంపూర్ణ వివరములకు, సాహితీ క్రమ వికాసమునకు నేను రచించిన పై గ్రంథము చూడనగును.

లను చేర్చిరచించిన కృతికి యుదాహరణమని పేరు. కళికోత్కళికలు తాళలయాన్వితముగా పాడఁదగిన వగుటచే నివిమధుర కవితలలోఁ జేరినవి.

చిత్రకవిత్వము :

చిత్రకవిత్వంబన పాదగోపనంబును పద్యభ్రమకము, పాదభ్రమకంబును నామగోపనంబును, ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్య సంకరజిహ్వా, అచల జిహ్వా వృత్తంబులు, బంధకవిత్వము మొదలైన బహువిధ చమత్కారంబులగు రచనలు చేయుట.

పై వానిలో చిత్ర బంధకవిత్వములు తెలుఁగున మొదట ప్రవేశ పెట్టినవాఁడు నన్నెచోడ కవిరాజశిఖామణి. ఈతని కుమారసంభవమున, నాగ మురజ గోమూత్రికా చక్రబంధములు గలవు. కాని యివి యన్నియు నన్వర్థములై సందర్భశుద్ధిని గలిగియున్నవి.

చూడుఁడు — నాగాభరణుఁడగు శివునినాగమురజబంధములఁ బ్రస్తుతించెను. "చక్రిశక్రాద్యమర చక్రంబు చక్రబంధాద్యనేకస్తుతిశతంబులఁ బ్రస్తుతించెను."

నన్నెచోడఁడు ప్రాచీనుఁడు. పండ్రెండవ శతాబ్దినాఁటి వాఁడు ఆనాఁటినుండి క్రీ. శ. 16-వ శతాబ్దివఱకు కవులీ చిత్రబంధ కవిత్వముపై మొగ్గుచూపలేదు. అచ్చటచ్చట ప్రబంధములలోఁ గ్వాచిత్కముగ నీ బంధకవిత్వము కానవగును.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయము, శృంగారరస చతురశీతి బంధముల కుత్పత్తిస్థానమైనట్లు ప్రబంధ కవితాచిత్రబంధములకును నుత్పత్తిస్థానము అని చెప్పవచ్చును [1]గణపవరపు వెంకటకవి కవితయం దీరచన పరమావధి

---

[1]. గణపవరపు వెంకటకవి ననుసరించి గుడారు వెంకటదాసకవి తనప్రకృష్ట బలరామచరిత్రమున, నిట్టిరచన గావించియున్నారు. అద్యతనులలో మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు (1833 – 1897) "ప్రబంధ సంబంధబంధని బంధనగ్రంథము" అను లక్షణగ్రంథమును రచించి, దానికి లక్ష్యముగా "కవితావినోదకోశము" అను నానాబంధవివరణగ్రంథము రచించిరి.

నందినది. ఈతఁడు తన ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసమున ౨౦౨ సంఖ్యగల యొకే సీసపద్యమున నరువదింటికిఁబైగా గర్భితములైన రచనలలో నొక కందమున నిరువది బంధము లిమిడ్చియున్నాఁడు.

ప్రబంధసాహిత్యములో వేంకటకవికి చిత్ర కవిత్వమునందెట్టి యున్నత స్థానముగలదో, మహారాష్ట్ర రాజశేఖరుఁడగు శహాజీకి సంగీతనాటక ప్రబంధ సాహిత్యమున నట్టియున్నత స్థానముగలదు.

శహాజీ రచించినది త్యాగవినోదచిత్ర ప్రబంధము. "చిత్ర ప్రబంధము" అను పేరు చూడఁగనే యిందు చిత్రకవిత్వ రచన ప్రధానముగానున్నదని గ్రహింపవచ్చును. ఇది యొక నాటకము - శహాజీ కిష్ట దైవమగు త్యాగేశమహిమ యిందు ప్రతిపాదితము. అయిన నిందు కథ స్వల్పము. కవితా చిత్రకల్పనమనల్పము. శహాజీరాజు సంస్కృతాంధ్ర మహారాష్ట్రభాషలలోను, సంగీతశాస్త్రమునందును నుద్దండుఁడైన మహా పండితకవి రాజశిఖామణి. పంచరత్న ప్రబంధమను నీతని మఱియొక కృతి యందు సూత్రధారుఁడు శహాజీ సంగీత విద్యానైపుణ్యము నిట్లు ప్రస్తుతించినాఁడు "కలిత సంగీత తానశ్రుతి స్వరస్థాన రాగాంగగాన క్రియా స్థాయిగమక ప్రబంధ సహిత గాయకగుణతతానద్ధ ఘనసుషిర గాత్ర భేదక్రియాగ్రహ జాతి మార్గతాళ, దేశితాళ తత్త్వజ్ఞుండును." ఈ నాటకమున నీ క్రింది కవివచనము వలన నీతని వైదుష్యము తెలియఁ గలదు. "సకల భాషాభూషిత సకలార్థ విలాసిత, సకలచిత్ర సాహితీ సంగీత భరత సంభరిత విద్వద్భ్రమర చాతురీమాధురీ సుధాప్రద త్యాగ వినోద చిత్రప్రబంధము సంపూర్ణము"

ఒక్క దరువున చతుర్విధ రాగాలాపనలు, భాషాభేదము, అందు శ్లేషలు, శబ్దాలంకారము, అందులో ననులోమ విలోమాది ప్రక్రియలు, ఏకద్విత్రి చతుఃపంచాక్షర దరువు, లీలా యను పేరితో రచనలు, సంపూర్ణ పాదైకయమక లీలా జ్ఞానాజ్ఞానైక శబ్దభిన్ననామకల్పనాలీలా-అనేక కోశ

నామక [1]శబ్దార్థ గ్రహణపదార్థలీలా - కవిభావనిగూఢ వ్యంగ్యార్థలీలా - ఆద్యసరాక్షరఘటితలీలా-సవ్యాపసవ్యసమపదలీలా మొదలగు, చిత్రాతి చిత్రరచనా ప్రక్రియ లిందుగలవు.

ఈ చిత్రప్రబంధమువంటి చిత్రకృతి వేఱొకటి లేదని చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథరచనమువలన శహాజీ వశ్యవాక్తముఁడనియు, సంగీత సాహిత్య విద్యారంగమున జగజెట్టియనియుఁ జెప్పుట సత్యోక్తియే గాని యతిశయోక్తి కాదు.

గర్భకవిత్వము - చిత్రకవితలోనంతర్భూతము

గర్భకవిత్వమనఁగా నొకే వృత్తమునందు, వేఱొక వృత్తముగాని వృత్తములుగాని యిముడ్చుట. ఈప్రక్రియకును నన్నెచోడఁడే ప్రథముఁడు, అతఁడు కుమారసంభవమున నొక చంపకమాలలో కందమునిమిడ్చి వ్రాసియున్నాఁడు. గర్భకవిత్వమునకు వేంకటకవి రచనమే పరమావధి. ఒక్క సీసపద్యమున నఱువది పదపద్య వృత్తభేదము లున్నవి. అవి కందములు, తేఁటగీతులు, ఆటవెలఁదులు, శోభనములు, మంగళహారతులు చౌపదలు, వృత్తములు, అష్టకములు, దరువులు, రగడలు, శ్లోకములు. ఉభయభాషాకందములు అను రీతిగా నందుండి వేఱుగా వ్రాసి చూపుట కనువుగానున్నది.

ద్వ్యర్థి కావ్యములును చిత్రకవితలోనే పరిగణితములు. కృష్ణాధ్వరి రచించిన నైషధపారిజాతీయము అను ద్వ్యర్థి కావ్య మొకటియే దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునఁగాన నగు చున్నది.

సాహిత్యరచనలు - విస్తర కవిత్వము

విస్తరకవిత్వమనఁగా నష్టాదశవర్ణనాత్మకమై కథాసరణి గల్గిన ప్రబంధరచనము. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రబంధములు గద్య పద్యాత్మకముగానే గాక ద్విపద వచనరూపములుగా కూడ వెలసినవి.

1. శహాజీకృతమైన శబ్దరత్న సమన్వయము. అనుకోశమిందు సూచితమైనది. ఇది యొక సంస్కృత నిఘంటువు. ముద్రితమైనది.

ప్రబంధములలో నష్టాదశవర్ణనలలో కొన్ని విడనాడి శాస్త్రీయమైన విషయములనే నొప్పారుచున్నవి గాన నవి శాస్త్రీయగ్రంథములనఁబడును. ఈ విస్తర వాఙ్మయమునకు కథాసూత్రములు - కొన్నింటిలో నాయా రాజుల చరిత్రలు, కొన్నింటిలో స్థలపురాణ మాహాత్మ్యములు, కొన్నింటిలో పురాణకథలు, కొన్నింటిలో జాతుల వృత్తాంతము.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రబంధముల యందలి కొన్ని యితి వృత్తములు క్రొత్తవి.

౧. వాల్మీకి చరిత్రము - వాల్మీకి చరిత్రనే యితి వృత్తముగా గ్రహించి రచించిన పద్య కృతులలో[1] రఘునాథుని కృతియే మొదటిది, కడపటిది యని చెప్పనొప్పును. ఈ కృతిలో మనః ప్రవృత్తులయందు గలుగు మార్పులను కవి చక్కఁగ ప్రదర్శించియున్నాఁడు. నవీన విమర్శక పథకము ననుసరించిన దీనిని "మనస్తత్త్వప్రబంధము" (Psychological Prabandha) అని చెప్పవచ్చును. ఇందలి కవిత్వ రచనయు మనోరమ మగుటచేత, "ప్రబంధమణి భూషణము[2]" అను నొక సంకలన గ్రంథమున నిందుండి పెక్కు పద్యములుద్ధాహృతములై యున్నవి. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతముల సంధానితమైనది.

శృంగార సావిత్రి

ఈ పద్యకృతి రఘునాథరాయల కృతమని చెప్పుటకు [3]ముద్రిత గ్రంథ పీఠిక మొదవపుట యందలి యీ క్రింది వాక్యమాధారము. పీఠికలో రఘునాథరాయని గూర్చి చెప్పిన వెనుక,

---

1. ౧. వంగభాషలో వచనరూపమున శ్రీ సీతానాథ తత్త్వభూషణులు రచించిన కృతిని తెనుఁగున వచనరూపముగ కీ. శే. కాతా శ్రీ రామశాస్త్రిగారు వెలయించిరి. వాల్మీకి చరిత్రమునే ౨. కీ. శే. కాళ్లకూరి గోపాలరావుగారు "వాల్మీకి" అను పేర నొక నాటకమును, రచియించి యున్నారు. అందును వాల్మీకి మనఃప్రవృత్తి చక్కఁగ చిత్రింపఁ బడినది.

2. దీనిని కీర్తిశేషులు, విద్వద్వర్యులు మా. రామకృష్ణ కవిగారు క్రీ. శ. 1909 లో ముద్రించిరి.

1. జి. యస్. శాస్త్రి అండుకో వారిచే ముద్రితమై ప్రకటితమైనది. 1928. మదరాసు.

సావిత్రి చరిత్ర

"రసవంతమగు నీ ప్రబంధమును గూడ నా మహారాజకవియే రచియించి యుండునని మే మనుకొనుచున్నాము. దీని మూలము [2]తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తకశాలలో నున్నది." కాని ముద్రిత గ్రంథము చివర (౧౩౭ పుటలో) సావిత్రీ చరిత్ర సమాప్తము" అను వాక్యము క్రింద నీ పద్యము కలదు.

> "తంజావురి రఘునాథుని
> అంజరయొ యతఁడో వచోవిలాసము పెంజయన్
> రంజిల్ల బుధులు రచనా
> మంజిమ సావిత్రిచరిత మహిరచియించెన్"

పై పద్యమును బట్టి ప్రకటన కర్తలకే యీ గ్రంథ కర్తృత్వమునందు సందేహమున్నట్లు స్పష్టము. మఱియు నిచట చిత్రమే మనఁగా, ముద్రిత గ్రంథమునకు మూలమగు తంజావూరి పుస్తక శాలలోని ప్రతిలో నీ కందపద్యము లేదు.

> చ. చని మఱునాడు తాసకల సంభ్రమముల్ తనరంగ"

అనునదియే చివర పద్యము. అట్టి సందర్భములో పై పద్యముయొక్క యునికిని తెలుపకుండ ప్రకాశకులు ప్రకటించుట యెంతమాత్రమును సమంజసము గాలేదు. మఱియు ముద్రితగ్రంథమున నున్న యాశ్వాస విభాగము మూలగ్రంథమున కానరాదు. గ్రంథమునకుఁగూడ, శృంగార సావిత్రి" యను నామకరణము గ్రంథము ప్రకటించిన శృంగార గ్రంథ మాలాధిపతులే చేసిరనుట నిర్వివాదాంశము. ఏలననగా, తంజావూరి పుస్తకశాలలో నీ గ్రంథమునకు "సావిత్రీకల్యాణము" అను పేరున్నది. పై కందపద్యమునుగూడ వారే చేర్చియుందురేమో యని యనుమానించుచున్నాను. కావున రఘునాథరాయని కర్తృత్వమనిశ్చితమనియే తీర్మానింపవచ్చును.

---

2. తంజావూరి కేట్లాగు. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటితము సంఖ్య 283.

కృష్ణరాయ విజయప్రబంధ కర్త యగు కుమార ధూర్జటి, తానొక సావిత్రి చరిత్ర రచించినట్లు కృష్ణరాయ విజయమున చెప్పి యున్నాఁడు.

"చిత్రముగాఁగ...చిన్నపుడె...సావిత్రి వివాహమున్"

ఒకవేళ, చిన్నప్పుడే రచించి, యెవ్వరికి కృతిసీయకుండ యుంచిన ధూర్జటి సావిత్రి చరిత్ర యిదియోమో తెలియరాదు.

కవి యెవ్వరైనను కావ్యము [1]సంపూర్ణముగా లేకున్నను సరస ముగానున్నది. తేట యగు కూర్పు, భావవైశద్యము, సరసపదసంవి ధానము నీ గ్రంథమున ముఖ్యగుణములు. సావిత్రిచరిత్రము శాంతరస ప్రధానము. అయిన కవి యిచట శృంగార రసమునకుఁ గొంత యవ కాశముగల్పించినాఁడు. అచ్చటచ్చట వ్యంగ్యచమత్కృతిగలదు.

ద్వితీయాశ్వాసమున నీ క్రింది పద్యమున సావిత్రీ దేవికి శ్రీమహా విష్ణువు ప్రత్యక్షమైనపు డామె యొనరించిన స్తుతిలో దశావతారములు వ్యంగ్యముగాఁ దెలుపఁబడినవి.

సీ. ఈఁదుచు జలరాశిపైఁ దేలునొకవేళ	మత్స్యావతారము
నూరకే మునిగుందు వొక్కవేళ	కూర్మావతారము
బొలుపుగా మొగము ద్రిప్పకయుందు వొకవేళ	వరాహావతారము
నుగ్రంబుగాఁ జూచెదొక్కవేళఁ	నరసింహావతారము
బ్రభువుల చేసాచి బ్రతిమాలు దొకవేళఁ	వామనావతారము
జక్కఁగా జెండుదు వొక్క వేళ	పరశురామావతారము
రాజవై ధరయెల్ల రక్షింతు వొకవేళ	రామావతారము
గ్రక్కున బెకలింతు వొక్కవేళ	కృష్ణావతారము

1. నారదుఁడు సత్యవంతుని జీవితపరిణామమును, సావిత్రికిని, నామెతండ్రికినిఁ జెప్పుట. సావిత్రి యేమైనను సత్యవంతునే వరింతుననుట. సావిత్రీ సత్యవంతుల వివాహము మొదలగు గ్రంథభాగ మందు లోపించినది.

గీ. నుందువొక చోటతలఁగక యొక్క-చో   నుప్తాపతాము
దిక్కులల్లాడ దిరుగుదు వొక్క-చోఁ   కల్గియుపతాకము
బరిపరి విధంబులగు మీ ప్రభావ మెఱుఁగ
బ్రహ్మకైననుదరమె యోపద్మనాభ!   (౧౯౨ ప)

ఆ యూశ్వాసముననే గల యీ క్రింది పద్యములో 'పచ్చితురక' యను పదము ప్రయుక్తమైయున్నది.

క. ఆ హరుని కన్నుగానక
యహా! తలఁ ద్రొక్కి-నావటందురు చంద్రా!
సాహసమటరా దేవ
ద్రోహమునేఁ జెల్లపచ్చి తురకవు గదరా!

ఇది సావిత్రికి శైత్యోపచారములు చేయునప్పుడు సఖులు చంద్రోపాలంభనము చేయుపట్టు నందలి పద్యము. ఈ'పచ్చితురక'అను పదమే విజయవిలాసమున సుభద్రావిరహ ఘట్టమున మన్మథోపాలంభనమున నున్నది.

పచ్చితురకాగద యమ్మదనుండు చూడఁగన్-   (విజయ, ౩. ౬౬)

దీనిని బట్టి సావిత్రికృతికర్త విజయవిలాసకారుని ననుసరించెనని తోచును.

ఇక రచనా విషయమున నిందలి భాష యితర దాక్షిణాత్య కృతులవలె, నందరోచితమైన వ్యావహారిక పదజాలముతో కూడుకొని మనోహరమైయున్నది.

అబ్బైయేవురు - (౧-౩) ఆటందు ౧-౧౬) త్రొక్కటలు (౧-౧౭) మంకు (౧-౬౩) పెంకె (౧-౬౩) భ్రష్టు (౧-౬౩) కొలారికము (౧-౭౮) పరమాణ (పరమానా) (౧-౯౫) వాసవుండు బిరుదపాత్ర మేనకపాలికనుపు పరమానయిది. (పెదమాణువిదియని ముద్రితము) చూచేవు (౨-౧౮) జిల్లేడాకుల దొప్ప (౨-౫౯) కళంకు (౨-౮౯) సాహెంబూపంపు (౨-౫౦) కోణెపాకిట (౨-౯౫)

గ్రంథమంతయు నుదాత్తరీతినుండి పాతివ్రత్యభావమును ప్రస్ఫుటీకరించుచున్నది. సావిత్రిపాతివ్రత్యమునకు నారాయణుఁడు ప్రత్యక్షుఁడై యమునితో

“ అంతక ! నిన్ను నీ పురికినంపుదు నింతకునేఁటికీ మహీకాంతుని గృపాంబుధిఁ బ్రతుకుగంటి పతివ్రతలున్న త్రోవ నీ వింతటినుండిపోయిన సహించను, నీ మనసు,...అని పల్కెను.” యముఁడుకూడ సావిత్రిని బ్రశంసించుచు

“ ఎంత భాగ్యవతియొ యెంచంగ సావిత్రి
యంత దేవిగొలిచి యముని గెలిచె
శంఖచక్రధరుని సత్యంబుగాఁ జూచెఁ
బులకలాడఁ జె”

అని పలికెను.

ఇందు విసువు పుట్టించువర్ణనలులేవు – “ కవితలాలోచించు గతి మిన్ను దెసఁ జూచి యేమేమొ తలపోయునెఱుఁగకుండ ” అను రీతిమనోహరభావములు గలవు.

‘ శృంగారసావిత్రి ’ యని పేరితోనుండుటచే నిది శృంగారభూయిష్ట మనుకొను వారుండవచ్చును. కాని యీ గ్రంధమట్లుగాదు. అందఱకును పఠనీయమగు రీతి నున్నది.

విజయవిలాసము

దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున, నవతరించిన నాటినుండి విజయవిలాసము, విపులప్రచారము వడసినదియని వెనుక నిరూపించి యున్నాను. గ్రంథము రచితమైన మున్నూదేండ్లలో నప్పకవివంటి లాక్షణికులదృష్టి నాకర్షించినదనిన, నీ కావ్యప్రాశస్త్యమునుగుఱించి వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు. “ క్షితిలో నీ మార్గమెవరికెన్ రాదుసుమీ ” అని సాహితీభోజుఁడగు, రఘునాథ భూజానిచే మెప్పుగన్నకవి విజయవిలాస కర్త వేంకటరాజు. బహుమహాకృతులు రచియించిన రఘునాథభూపతి “ చెవిసోఁకఁ జెప్పుటకు ” శక్తికల కవియేయుండఁడని, అట్టి మహారాజ కవీంద్రుని తనకవితచే నలరింపఁజేసి, యాతనిచే బహుకృతుఁడనైతినని వేంకటరాజకవియే స్పష్టపఱచి యున్నాఁడు. వీరేశలింగము పంతులు మొదలువిమర్శకులెల్లరు విజయవిలాసమును బ్రశంసించిరి.

గీ. పేరునకు కాని గ్రంథము నారయంగఁ
బసఁగఁ బొసఁగెడునని కీర్తినెసఁగి నట్టి
చేమకూర వేంకటకవి చేసిన యది
యౌర విజయవిలాసమహా నాంధ్రమునకు ”

అని బిల్వేశ్వరీయమున కొక్కొండవారితిని ప్రత్యేకముగ స్తుతించినారు. ఇక తక్కిన విషయములలో కొక్కొండవారికి ప్రతిస్పర్థులైనను, వేదము వారు, చేమకూర కవితావిషయమున మాత్రము కొక్కొండవారితో నేకీభవించిరి. దీపాలవారు, సారంగధర చరిత్ర వ్యాఖ్యానమున, చేమకూర తెలుఁగుకవితలో సిద్ధహస్తుఁడనిరి. చేమకూర కవితాధర్మములు, తాపీగా నాలోచించినగాని నాకళింపునకురావని తాపీధర్మారావుగారు ప్రతిపదాక్షర వ్యాఖ్యానము గావించిరి. ఇక నందఱిప్రశంసలు క్రిందుపఱుచునట్లుగా నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు, దాక్షిణాంధ్ర సాహిత్యమున “ ఇతఁడు చేమకూర (వేంకటకవి) రామరాజభూషణునుని కంటెను, వేయేల ఆంధ్ర కవులందఱికంటెను మిన్నయై వన్నెకెక్కినాఁడు ” అనియొక యపూర్వాభిప్రాయము వెలిబుచ్చినారు.[1] (పుట 29).

కాని పై విమర్శకులెల్లరును, విజయ విలాసములోనే, కవి రాత్రి వర్ణన సందర్భమున నీ క్రింది పద్యము నెందుకొఱకు రచించెనో విచారింప లేదు.

చ. క్షితిపయివట్టి ప్రూఁకులుఁ జిగిర్పవసంతుఁడు దారసోపగుం
భితపదవాసనల్ నెఱప, మెచ్చుకచంద్రుఁడు మిన్నునం బ్రస
న్నతయును సౌకుమార్యముఁగనం బడ తొల్లరగంగఁ జేసె నే
గతి రచియించిలేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా! (౧-౨౧౦)

ఇచట కవి స్పష్టముగా, తన కవిత్వమునకు, రాజాదరణమున్నను, కవి రాజులు, పండితరాజులునైన సమకాలికుల యాదరణమునే పడయలేదని

1. చేమకూర వేంటకకవి, రామరాజ భూషణుని కన్న, అందఱాంధ్ర కవుల నధికుఁడను మాటలు, కేవల మత్యుక్తులగుటయేగాక రచయిత యొక్క కవితా తారతమ్య వివేచనారాహిత్యమును విస్పష్టము చేయుచున్నవి. “ విజయవిలాసమును పిల్లవసు చరిత్రమందురు ” అన్నవాక్యము రచయితకు జ్ఞప్తియందుండిన నీరీతిఁవ్రాతను వ్రాసి యుండునా ?

తెల్పుచున్నాఁడు. దీనికిఁగారణము మనసాహితీ విమర్శకులారయ లేదు. వేంకటకవి యవతారికలో తననుగూర్చి వ్రాసికొనిన దానినిఁబట్టి చూడఁగా నాతఁడు రఘునాథుని భక్తివిశ్వాసములతో సేవించుకొలువరియై చనవరియై, యాతని సముఖముననుండు వాఁడని తెలియుచున్నది గాని, ఆ కాలమున రఘునాథనాయకుని యాస్థానమునందలి కవులతో నాతనికి సంబంధమున్నట్లు తెలియుటలేదు. రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున రామభద్రాంబ మధురవాణి మున్నగు కవయిత్రులులే గాక, కృష్ణాధ్వరి యను విద్వత్కవియు నున్నవారు. వీరుగాక రామభద్రాంబ గురువును, ప్రశస్తాంధ్రకవియునగు చెంగల్వ కాళకవియు నా కాలమున నుండెను. కాని యాతఁడు రఘునాథుని యాస్థానములేఁడు. ఆతఁడు ప్రసిద్ధికెక్కినది రఘునాథనాయకుని తనయుఁడగు విజయరాఘవనాయకుని కాలము. "అయ్యా దినముల రామభద్రాంబవారు నేఁడు కృష్ణాజి కవితచే నేర్పుమెఱసి వినుతిసేయుటలెల్ల నీ ఘనతగాదె. కవి వినుతచర్య చెంగల్వ కాళ నార్య!" అను రాజగోపాల విలాసమందలి వాక్యము పై విషయమును ధ్రువపఱచుచున్నది. ఆస్థాన కవయిత్రి గురువగుటచే నాతఁడు తంజావూరి యందే నివసించుచుండెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

సాధారణముగ [1]రాజాస్థానములలోరాజు రసజ్ఞుఁడై సాహితీ పోషకుఁడై, కవితాభిమాని యగుచో, నాస్థాన విద్వాంసులు కవులే కాక, తక్కిన పరిజనమును రాచకార్యములు నిర్వహించువారిలో కొంతమంది నిరంతరకవి పండిత సాహచర్యముచేత కవితా సాహితీ

1. ఆద్యతన కాలమున నాంధ్రభోజుడని ప్రఖ్యాతిఁగాంచిన పీఠికాపుర సంస్థానాధీశుఁడు సూర్యరాయ మహీపతి సంస్థానముతో సన్నిహితసంబంధ మున్నవారికి పైవిషయమవగతము కాగలదు. వారి యుద్యోగులలో సేవకులలో చాలమంది సాహిత్యాభిరుచిగల వారు. వారిసేవకులలో నగ్రగణ్యుఁడగు శ్రీ దాసరి లక్ష్మణస్వామి, వర్ణన రత్నాకరాది బహుమహాగ్రంథములు సమకూర్చి, విద్వత్కవియై పిలసిల్లినాఁడు. ఆ మహారాజు, ఆస్థానకవి మొదలుగా నాంధ్రకవితఁ జెప్పిన తన సన్నిధానవర్తుల రచనలను స్వయముగా విని యానందించి వారిని ప్రోత్సహించుట నేను స్వయముగా నెఱిఁగినది. ఆస్థానములో నున్నకవులును, నితర ప్రదేశములనుండి వచ్చుకవులును తమ రచనల నాస్థానకవికి తొలుత వినిపించు సంప్రదాయమచ్చట నుండెడిది.

వ్యాసంగము చేయుచుందురు. కొందరు కనసము నల్లునేర్పు కూడ సంపాదించి, కృతులు రచియించెదరు. అందును రఘునాథనాయకుని యాస్థానమంతయు కవితా సక్తకీరంగమే కావున చేమకూర వేంకట రాజును, నిట్టి కృతిని రచియించి రఘునాధనాయకుని మెప్పుపొందిన వెనుక, యాస్థానమున నున్న కృష్ణాధ్వరికి, నా యూరనేయున్న కాళ కవికి తన రచన మగు విజయవిలాసమును వినిపించి యుండును. కాని వారు వేంకటపతి రచనమును నెంత మనోహరముగనున్నను మెచ్చి యుండరు. కారణము వారు సంస్కృతాంధ్రభాషల యందుద్దండులగు పండితులు మహాకవులు. కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతీయ మను శ్లేషకావ్య కర్త. కాళయ విద్వాంసుఁడేగాక కమనీయ రచనావిశారదుఁడగు కవి. ఇరువురును నలంకారశాస్త్రమున పండితులు అట్టివారు, కేవలము తెలుఁగు ప్రబంధములను, సంస్కృతాలంకార శాస్త్రీయ దృష్టితో బరిశీలింతురు. విజయవిలాస కృతియెంత రసవంతముగనున్నను నది తెలుగుఁజాతీయత హెచ్చుగాగలది. తెలుఁగు ప్రబంధము కావున వారిరు వురును విజయవిలాసమును మెచ్చియుండరు.

ఇఁక రాజ్యాధీశుఁడగు రఘునాథుఁడు ప్రశంసించెనుగదా! ఆతని కభిమాన పాత్రుఁడగు తెలుఁగు కవిని యామహారాజాశ్రితులమగు మనము మాత్రమేల ప్రశంసింపరాదు? అను భావము వారికి కలుగక పోవచ్చును. నేఁటివలె, రాజకీయాధినేతల మనోగతుల కనుగుణముగా విచక్షణ లేకుండ కవికృత గ్రంథములపైఁ నభిప్రాయములను యోగ్యతాపత్రముల నొసఁగెడి యాచారమాకాలమున ప్రచారమునలేదు. కవి పండితులు స్వతంత్రులు. భాషాసాహిత్యవిషయమున, రాజుగారి యభిప్రాయములనే యనుసరింపవలెనను నియమముగలవారు కారు. అట్లయిన యాస్థానము నందే,రాజుగారి సముఖమునందే ఒకరి తప్పుల నొకరెత్తి పాడుచు కుందురా[1]? "త్వంశుంఠ త్వంశుంఠ" యనుకొందురా? సాహిత్య విషయమున స్వాతంత్ర్యము వహించిన వారానాఁటి కవిపండితులు.

1. ఆస్థానకవులెట్లు వాగ్వాదముచేసి దూషించుకొనెడివారో విజయరాఘవ కల్యాణ నాటకమున, మధురకవి సమస్యాపూరణఘట్టము చూడనగును.

ఇట్టి సంఘటన నేదియో మనసున నుంచికొనియే, వేంకటరాజుకవి "ఏగతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా" అన్న యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చియుండును. ఈ సందర్భమున మఱియొక విషయమునుకూడ మనము జ్ఞప్తియందుంచుకొన వలసియున్నది. రఘునాథనాయకుఁడు తెనుఁగున ప్రశస్త కవియైనను సంస్కృతమున మహావిద్వాంసుఁడు, కవి యని ప్రసిద్ధిగన్నవాఁడు ఆతనికి తెనుఁగు కన్న సంస్కృతము ప్రియతరము. ఆతని యాస్థానమున సంస్కృత విద్వాంసులకు, సంస్కృత కవులకున్న ప్రాధాన్య మాంధ్ర కవులకులేదు. కావున నచ్చటి తెలుఁగు కవులైన సంస్కృత పండితులు కవిత్వమే గాని పాండిత్యవిశిష్టత లేని విజయవిలాసము వంటి తెలుఁగు కృతి యందలి విశేషములను గ్రహింపక లేక పోవుట వింతకాదు.

వేయేల రాజుగారు మెచ్చిన మఱియొక ప్రసిద్ధ కృతినిఁ గూర్చి వినుఁడు. సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌములగు శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారి సభలో, అష్టదిగ్గజములలో నగ్రేసరుఁడైన అల్లసాని పెద్దన్న గారున్నారు గదా! ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడగు నాతని మనుచరిత్రను రాయలవారంకితముగొని దానిని పల్లకిలో నూరేగించునపుడు, స్వయముగా తన హస్తముతో నెత్తినారు గదా! రాయలవారి కంత ప్రియతమమై, ప్రశంసించిన గ్రంథము, నాస్థానమునగల తక్కిన కవులు తిమ్మన మల్లన, ధూర్జటి, రామకృష్ణకవి మొదలగు వారుగాని, సమకాలికులగు నెడపాటి యెఱ్ఱన, భానుకవి, వల్లభాచార్యులు మొదలగువారు గాని మనుచరిత్రనుగాని పెద్దనను గాని ప్రశంసించిరా? ఆయుగముననే, మఱి కొంత కాలమునకు మహాప్రసిద్ధులైన, పింగళిసూరన, రామరాజభూషణుఁడు మొదలగు వారైన పెద్దన పేరెత్తలేదు. కావున, నేఁటి మన విమర్శన పథకము ననుసరించి పూర్వకావ్యములను విమర్శింపరాదు.

వేంకటకవి "ఏగతి రచియించిరేని సమకాలమువారలు మెచ్చరే కదా" అను వాక్యము, రఘునాథ నాయకుని యాస్థానముగల కవి పండితుల మెప్పును పొందలేక పోవుటవలన వ్రాసిన యది యని విమర్శక లోకమెఱుంగును గాక!

సారంగధర చరిత్ర - చేమకూర వేంకటరాజు

ప్రత్యేక గ్రంధరూపమున తొలుత సారంగధర చరిత్రను వ్రాసిన కీర్తి చేమకూర వేంకటరాజు దని చెప్పవచ్చును. వేంకటరాజ కవి సారంగధర చరిత్రవ్రాసిన వెనుకనే, యది తెలుఁగు దేశమున చాలఁగా వ్యాపించి నది. దాక్షిణాత్యసాహిత్యమున నీ గ్రంధము వెలువడిన వెనుక సారంగధర కథ, ద్విపద, వచన యక్షగానాది శాఖలలో విస్తరిల్లినది. తెనుఁగు దేశ మున బహుప్రజారంజకములైన కథలలో నిది యొకటిగాఁబరిణమించినది.

ఈ సారంగధర కధకు తెలుఁగు దేశమునకు తొలుత సంబంధము లేదు. ఇది పరిశీలించునపు డీ క్రింది ముఖ్యవిషయములు మనము గమనింప వలెను.

ఈ కధను తొలుత తెలుఁగున చెప్పినవాఁడు శ్రీగిరి కవి. ఆతని గ్రంథము మనకు లభ్యము కాలేదు. ఆతఁడు క్రీ. శ. 1350 ప్రాంతము వాఁడు. ఆ వెనుక క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతమున గౌరన తన “నవనాథ చరిత్ర” అను గ్రంథమున, తొమ్మండుగురు సిద్ధులలో నొకఁడగు చౌరంగి సిద్ధుని చరిత్రగా సారంగధరుని కథ చెప్పియున్నాఁడు. అందీకధ భారత వర్ష పశ్చిమ ప్రాంతమున నున్న మాళ్వాప్రదేశమున జరిగినట్లు వర్ణిత మైనది. అందు మాళవదేశము, మాంధాతపురము, రాజరాజ నరేంద్రుఁడు గలరు.

దీనినిబట్టి క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతమునగూడ యీ సారంగధర కథకు తెలుఁగుదేశముతో నేమాత్రము సంబంధము లేదని తెలియుచున్నది. ఇఁక క్రీ. శ. 1549 లో ద్విపద బాలభాగవతమును వ్రాసిన దోనూరి కోనేరు నాథుఁడు ద్విపద బాలభాగవత గ్రంథాంతమున, తన కృతిపతి యైన ఆర్వీటి తిమ్మరాజు వంశమును, తత్పూర్వులను వర్ణించునపుడు తూర్పుచాళుక్యులను గూర్చి కొంతఁ దెలిపియున్నాఁడు అందు ముఖ్యముగా భారత కృతిపతి యగు రాజరాజ నరేంద్రునిగూర్చి యిట్లు వ్రాసి యున్నాఁడు.

“ ద్వి. అతనికిఁదగ విమలాదిత్యుఁడొదవె
రతికిసీడనఁజాలు రత్నాజియందు
నాజగతీశుతొయ్యలి భానుమతికి
రాజరాజనరేంద్ర రాజన్యుఁడొదవె
అతఁడు వేంగిదేశమను హారమునకు
నతులనాయకమణి యనఁదగునట్టి
రాజమహేంద్రవరంబను పేరి
రాజధాని మనోహరముగఁ గట్టించె
నారాజమణి కార్యుఁడగు పెద్దకొడుకు
సారంగధరుఁడతి శాంతుఁడైయుండి
యాసక్తిఁ బినతల్లి యైనచిత్రాంగి
చేసిన యాపదఁ జెచ్చెరఁగడచి
యనఘుఁడై “ చౌరంగి ” యను సిద్ధుఁడయ్యె
జననాథ! నేఁడును జగతిపైనిలిచె
నాతఁడె యాభారతాఖ్యాన మందుఁ
బ్రతిలేని మొదటిపర్వంబులు మూఁట
నంద తెనుంగున నానన్నపార్యుఁ
డందఱు వెఱగొందునట్లుగా నొడువ. ”

ఈ భాగమంతయు నముద్రితమే.[1]

పై విషయములను బట్టి యీకథ పశ్చిమ ప్రాంతమునుండు మాళ్వానుండి తూర్పుప్రాంతమగు వేఁగీదేశమునకుఁ బ్రాకినదనియు వేఁగీదేశమున మొదటనుండియు లేదనియుఁ దెలియుచున్నది. చదువరులకు సుగమముగ నుండుటకై కథాప్రచారమును, మార్పులను నీ క్రింద సూచించుచున్నాను.

---

1 దీనివెనుక నున్న యార్విటీరాజుల వంశక్రమమమును శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు భారతి (జూన్ 1929) లో ప్రకటించిరి. అవతారిక లేక గ్రంథము కొంతభాగము 1929 లో ముద్రితమైనది.

	దేశము	పురము	రాజు
గౌరన	మాళ్వా	మాంధాత	రాజరాజనరేంద్రుఁడు
కోనేరు నాథుఁడు	వేఁగి	రాజమహేంద్రవరము	రాజరాజనరేంద్రుఁడు
[1]చేమకూర వెంకటరాజు	మాళ్వా	,,	,,

నవనాథ చరిత్రమున నున్న కథను [2]నాంధ్రదేశముతో ముడి పెట్టినవాఁడు కోనేరునాథుఁడని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఏలనన నాతఁడు మూలముననున్న రాజరాజ నరేంద్రుని నామ మాధారముగాఁ గొని, ఆతనిది వేఁగిదేశమని, రాజమహేంద్రవరము రాజధాని నాతఁడు కట్టించెనని యీ కథకు సంబంధము గల్పించినాఁడు. మఱియు నీ సంబంధమునకు స్థిరత్వముఁగల్పించుటకు, నీ కథయందలి రాజరాజనరేంద్రుఁడే, నన్నపార్యునిచేత, మహాభారతము నాంధ్రీకరింపఁ జేసిన రాజేంద్రుఁడని స్పష్టముగా దెలిపియున్నాఁడు. ఆంధ్ర మహాభారతమునఁ జెప్పఁబడక పోయినను నన్ని చరిత్రల మూలమున రాజరాజనరేంద్రుని తల్లి - విమలాదిత్యుని భార్య చోళసామ్రాజ్యాధిపతి యగు రాజేంద్రచోళుని కుమార్తె యగు "కుందవాంబాదేవి" యని యందఱకు తెలిసిన విషయము. ఇది నిర్వివాదమైనది. ఆమెకు మఱి యొక నామధేయమే లేదు. అట్టిచో, విమలాదిత్యుని భార్య 'భానుమతి'కి భారత కృతిపతి యగు రాజరాజనరేంద్రుడు జన్మించెనని కోనేరునాథుడు వ్రాయుట కల్పితము గాక మఱేమగును? ఇఁక భారత కృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రునికి, 'అమ్మంగదేవి' 'రేవలదేవి' అని యిరువురు

---

1. వేంకటరాజు కథయందు చేసిన మార్పులను గ్రంథమునఁ జూడనగును.

2. సారంగధర చరిత్రకథను, సాంధ్రభారత కృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రునితో ముడిపెట్టుటకు మూలకారణము కాకునూరి అప్పకవియని ఇప్పటికి ముప్పదేడేండ్ల క్రిందట, కీ. శే. భావరాజు వేంకటకృష్ణారావుగారు వ్రాసియున్నారు, (చూడుఁడు. రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకసంచిక. (1922) సారంగధరుఁడు అనువ్యాసము. పుటలు. ౧౫౪ – ౧౬౧.) కాని, యప్పకవికన్న యొక శతాబ్దికాలము ముందున్నవాఁడు కోనేరునాథుఁడు. కావున, యాతఁడేదీనికి కారణమని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును.

భార్యయున్నట్లు తెలియుచున్నది. అందును అమ్మంగదేవి పట్టపురాణి. ఈమె పేరు శాసనములను గన్పట్టుచున్నది. కాని 'రత్నాంగి' 'చిత్రాంగి' యను పేరు లే శాసనములలోను గన్పట్టలేదు. కాబట్టి యిదియును కల్పితమనియే నిశ్శంకముగాఁ జెప్పవచ్చును. మఱియు రాజరాజనరేంద్రునకు రాజేంద్రచోళుఁడను కొమారుఁడు తప్ప వేఱుపుత్రులు లేరు. అట్టిచో "పెద్దకొడుకు" అనునది కూడ కల్పితమే గదా!

చేమకూర వేంకటరాజు కృతియేగాక క్రీ. శ. 1656 సంవత్సరమున కాకునూరి అప్పకవి రచితమైన అప్పకవీయమునందలి, ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి వృత్తాంతము మూలమున నీ కథ కవిపండిత లోకమున వ్యాప్తమగుటకుఁ గారణమైనది.

ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి నన్నయ కృతమని నిరూపించుటకు నప్పకవి, తన గ్రంథమున నీ సారంగధర కథను చొప్పించినాఁడు.

గీ. రాజరాజనరేంద్ర తనూజుఁడార్య
సఖుఁడు సారంగధరుఁడు శైశవమునందు
నన్నయ రచించుపెడ(బఠనంబొనర్చె)
నన్యులెవ్వరెఱుంగరీ యాంధ్రఫక్కి

క. అతఁడు తనకాళ్లుసేతులు
మతిసెడి జనకుండు దఱుగ మత్స్యేంద్రుని సం
గతినవిక్రమ్మఱ మొలచిన
క్షితిసిద్ధులగలసి యొక్క సిద్ధుండయ్యెన్. (పీఠిక 48, 49 పద్యములు)

అసలు సారంగధరుని కథయే కల్పితమైనపు డప్పకవి కథ యంతకంటె కల్పితము. తన్మూలముగ నేర్పడిన నన్నయ యాంధ్రశబ్ద చింతామణి కర్తృత్వమంతకంటె కల్పితము.

అప్పకవికి నూరేండ్లవెనుక, నీ సారంగధర కథనే యహోబలపతి పండితుఁడు తన గ్రంథమున సరిగా నట్లే యనువదించియున్నాఁడు. తెనుఁగుమహాభారతము-రాజరాజనరేంద్రుఁడు-నన్నయ-ఈత్రయముతో సంబంధించినట్లు తోచిన కథ కాబట్టి యాంధ్ర దేశమంతయు నల్లుకొని

పోయి తెలుఁగు సాహిత్యమున, విపుల ప్రచారమునందినది. కొంతఱు కవు లిట్టి కథలను గ్రంథస్థముగాపించుట చేత, వాస్తవమగు నాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకొన్ని పట్టుల మఱుఁగుపడియున్నది. సత్యాన్వేషణమే పరమావధిగాఁగలనేఁటి సారస్వత చారిత్రక పరిశోధనమూలమున కొంత వఱకు నిజమగు సాహిత్య చరిత్ర తెలియుట కవకాశము లభించుచున్నది.

విలాసము - అను పేరితో వెలయుకృతులుకూడ దాక్షిణాత్య సాహిత్యమున కానగుచున్నవి.

విజయవిలాసము

రాజగోపాలవిలాసము

మన్నారుదాస విలాసము (ప్రబంధము)

,, (నాటకము)

ఆంధ్రవాఙ్మయమున పై రచనలకు ముందుగా ప్రాచీనకాలము నుండి యిట్టివి వెలసినవి.

నన్నెచోడ కవి	-	కళావిలాసము.
నాచనసోమన	-	వసంతవిలాసము.
శ్రీనాథుఁడు	-	హరవిలాసము.
నిశ్శంకకొమ్మన	-	శివలీలావిలాసము

కాని యీకృతులన్నియు నిష్టదేవతా, ప్రత్యేక వ్యక్తిలీలా విలాసములు. పై నుదాహరించిన దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయ విలాస కృతు లొక ప్రత్యేక సంప్రదాయము ననుసరించినవి. ఆ సంప్రదాయ మిా క్రింద వివరింపఁబడినది.

విజయవిలాసము, రాజగోపాలవిలాసము, మన్నారుదాస విలాసము — ఈ మూఁడింటి కాపేళ్లు సార్థకములై యున్నవి. అవి భవనముల పేళ్లు.

విజయవిలాసము — విజయభవనవిలాసము అను భవనమున కృతి యీయఁబడినది.

రాజగోపాలవిలాసము — రాజగోపాల విలాసభవనము పేర వెలసినది.

మన్నారుదాసవిలాసము — మన్నారు రంగకూటము లేక విలాసము అను భవనమునకు సంబంధించినది.[1]

దేవతాసంబంధములగు విలాసకృతులును లేకపోలేదు. పచ్చ కప్పురపు తిరువెంగళకవి చొక్కనాధచరితకు "చౌషష్టి లీలావిలాసము" అను నామాంతరముగలదు. ఇందు మధురాపురాధిదైవమగు హాలాస్యేశ్వరుని యరువదినాలుగు లీలలు వర్ణితములైనవి. ఇదిగాక, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నీ క్రింది విలాసకృతులు కాననగుచున్నవి.

గ్రంథము	కావ్యభేదము	గ్రంథకర్త
రాజగోపాల విలాసము	- నాటకము	విజయరాఘవనాయకుఁడు
రతిమన్మథ విలాసము	- ప్రబంధము	,,
మోహినీ విలాసము	- ద్విపద	,,
,,	- నాటకము	,,
శ్రీకృష్ణవిలాసము	,,	,,
విజయరాఘవచంద్రికా విలాసము	,,	కామరుసు వేంకటపతి సోమయాజి
కిరాత [1]విలాసము	,,	శహాజీ
కృష్ణలీలా విలాసము	,,	,,
సతీపతిదాన విలాసము	,,	,,
భక్తవత్సల విలాసము	,,	,,
శాహరాజవిలాసము	,,	శేషాచలపతి

1. సాధారణముగ నాయాభవనముల పేళ్లు వానిపై చెక్కియుండును. ఆవిలాసము లోనున్నవారి తోనుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచో పేరువ్రాసి భవనముపేరు వ్రాయవలెను. అందుచేతనే నేడు "విలాసము" అనఁగా చిరునామా (postal address) అను నర్థములో వ్యాప్తమైనది. "ఈ పైవిలాసము" నకుఁ బంపుడు. నా "పైవిలాస మిది" అని వ్యవహారము బాహాటముగా నీనాటికిని గలదుగదా!

గ్రంథము	కావ్యభేదము	గ్రంథకర్త
సర్వాంగసుందరీ విలాసము	నాటకము	గిరిరాజకవి
బాలకృష్ణలీలా విలాసము	,,	అక్కనామాత్యుఁడు
చంద్రశేఖర విలాసము	,,	అష్టావధానికవి
శ్రీకృష్ణ విలాసము	ప్రబంధము	చల్లాపల్లి వెంకన్న
రాజరంజనవిద్యావిలాసము	నాటకము	తులజాజీ
జగన్మోహనవిలాసము	,,	మెలత్తూరి వేంకటరామశాస్త్రి
ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసము	ప్రబంధము	గణపవరపు వేంకటకవి
మధురామంగపుంశ్చలీ లీలావిలాసము	,,	చిన్నవెంగన ? వికటకవి గోపాలకవి
చంద్రతారావిలాసము	నాటకము	ఎల్లయ
రంగవిలాసము	యక్షగానము	హొసూరిసాకమ్మ
ముక్తికాంతావిలాసము	,,	,,
చిక్కదేవరాయ విలాసము	,,	,,
లక్ష్మీ విలాసము	,,	కంఠీరవరాజు
కలవాణీ విలాసము	,,	,,
నాట్యవిద్యా విలాసము	,,	,,
విభక్తికాంతావిలాసము	,,	,,
అష్టదిక్పాలక విలాసము	,,	,,
గంగాగౌరీ విలాసము	,,	పెదకెంపరాయఁడు
కృష్ణవిలాసము	ప్రబంధము	విశ్వేశ్వరపండితుఁడు

'అభ్యుదయ' రచనలు అనఁగా "అభ్యుదయము" అను పేరితో నున్న కావ్యరచనలు.

ప్రాచీనకావ్యములలో ప్రత్యేక వ్యక్తుల జీవితచరిత్రను చిత్రించు రచనలకు "అభ్యుదయ" రచనలని పేరు. వీనిని పద్యరూపముగానున్న జీవిత చరిత్రలని (Biographies) చెప్పవచ్చును. సంస్కృతమున వేదాంత

దేశికులవారి యాదవాభ్యుదయ మీరీతి రచనలకు మార్గదర్శకమైనదని నా యభిప్రాయము. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నిదియునొక ప్రత్యేక లక్షణముగా పరిఢవిల్లినది. ఈ రచనలను తంజావూరి నాయకరాజులు మాత్రమే కావించిరి.

తంజావూరినాయకరాజులకు ముందు, విజయనగర రాజ్యమున సాళువ, తుళువ వంశీయుల కాలమున నిట్టి రచనలు సంస్కృతమున వెలసినవి.

1. సాళ్వాభ్యుదయము - రాజనాథడిండిమకవి.

2. రామాభ్యుదయము-సాళువనరసింహానృపతి(దీని ననుసరించియే తెనుఁగున నయ్యలరాజు రామభద్రకవి రామాభ్యుదయమును రచియించి యున్నాఁడు).

3. [1]అచ్యుతరాయాభ్యుదయము - రాజనాథడిండిమకవి.

అచ్యుతరాయాభ్యుదయ కావ్యసందర్భమున నొక విషయము ప్రస్తావింపవలసి యున్నది. అచ్యుతరాయాభ్యుదయ మనఁగా, శ్రీకృష్ణ దేవరాయల తండ్రియగు నచ్యుతదేవరాయలేకాని వేఱుకాదు. కృష్ణ దేవరాయల తండ్రి చరిత్రమునే నచ్యుతదేవరాయల యాస్థానకవి రాజనాథ డిండిముఁడు రచియించెను. కాని, తండ్రిమించినకొడుకై జగత్ప్రసిద్ధుఁడగు కృష్ణదేవరాయల చరిత్రనుమాత్రము, తదాస్థాన కవు లెవ్వరును, సంస్కృతమునగాని, తెనుఁగునగాని, ప్రాంతీయభాషయగు కన్నడమునగాని రచియించియుండలేదు. కృష్ణరాయనికి రఘునాథ నాయకునికి, పెక్కుపోలికలున్నను, నీ విషయమున మాత్రము,

---

1. అభ్యుదయరచనలు, అభ్యుదయ సాహిత్యము అనునవి నవ్యసాహిత్యమున Progressive Writing.Progressive Literature అను వానికి పర్యాయపదములుగా చేర్పడినవి. ఇదియొక సాహిత్యోద్యమముగ సామ్యవాదులు నెలకొల్పిరి వీని దృక్పథము రచనావిధానమే వేఱు. కాబట్టి, పై నాయకరాజుల కాలమునాటి యభ్యుదయరచనలకు, వీనికి నేమాత్రము సంబంధములేదు.

రఘునాథుఁడు, కొంతవిశిష్టత గడించినాఁడు. ఆతనిచరిత్ర, సమకాలికులగు నాస్థానకవులచే రచితమగు భాగ్యమునకుఁ బాత్రమైనది. రాయలవారి కత్యంత సన్నిహితులుగదా అల్లసాని పెద్దన్నగారు! వారైనను మను చరిత్ర కృత్యాదియందు కృష్ణరాయని విజయములనే వర్ణించిరిగాని, రాయలచరిత్ర నభ్యుదయకావ్యముగా దిద్దితీర్చలేదు. కృష్ణదేవరాయలు దక్షిణదేశ చరిత్రముననేగాక, భారతవర్ష చరిత్రము నందొకస్థానమును గడించిన చక్రవర్తి.

వీనిననుసరించి రఘునాథనాయకుని కాలమున రామభద్రాంబ "రఘునాథాభ్యుదయము" అను కావ్యమును రచియించినది. రఘునాథుఁడు నాయకరాజేకాక, తనకునునాయకుఁడే. కావున యాతని చరిత్రను "రఘు నాథాభ్యుదయము" అను పేర సంస్కృతభాషలో వెలయించినది.

కేవలము సంస్కృతభాషలోనున్న యిట్టిరచనలను తెనుఁగునకుఁ దెచ్చినకీర్తి రఘునాథనాయకునిది. ఆతఁడు తనతండ్రి జీవితచరిత్రను "అచ్యుతాభ్యుదయము" అను పేర రచియించెను. ఈ గ్రంథమిప్పుడు లభింపకున్నను, నది తెలుఁగుగ్రంథమేయని యనియు, ద్విపదయేయనియు నాతఁడు రచించిన నలచరిత్ర వలనఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నప్పటి యాస్థానకవులందఱు నీ గ్రంథమును బేర్కొనిరి. రఘునాథనాయకుని చరిత్రను, నాతని కొమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు "రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము" అను ద్విపదకావ్యమును, "రఘునాథాభ్యుద యము" అను పేర నాటకముగాను రచియించియున్నాఁడు. ఈ రెండింటిలో ద్విపదకృతి, రెండాశ్వాసములు సంపూర్ణముగను మూఁడవ యాశ్వాసము సంపూర్ణముగను లభించినది. యక్షగానకృతి సంపూర్ణముగనున్నది. రెండును రఘునాథుని దినచర్యగూర్చియు నాకాలమునందలి రాజ్యవ్యవస్థ లనుగూర్చియు పెక్కువిషయములు దెలుపుచు చారిత్రకులత్యంతోప యుక్తముగనున్నవి.

విజయరాఘవ నాయకునికుమారుఁడగు మన్నారుదాసు తనతండ్రి చరిత్రను, "విజయరాఘవ నాయకాభ్యుదయము" అను పేర రచియించి నట్లుగ నాతని "హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము" నుండి తెలియు చున్నది. కాని, యదిలభ్యముకాలేదు.

ఉత్తరాంధ్ర దేశమున, క్రీ. శ. పదునెనిమిదవ శతాబ్దాంతమున, భద్రాయురభ్యుదయము, గణనాథాభ్యుదయము, కృష్ణాభ్యుదయము, ఉమాపత్యభ్యుదయము, శ్రీకుమారాభ్యుదయము మున్నగు నభ్యుదయ కావ్యములు వెలువడినది. ఇవియన్నియు పద్యకృతులు. వీనిలో శ్రీకుమారాభ్యుదయము అని పేరితోనున్న గ్రంథమునకుఁ గర్తలు వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు. ఇది క్రీ. శ. 1893 లో ప్రకటితమైనది. అధునాతన కాలమునఁ బుట్టినప్రౌఢ ప్రబంధములలో నిదియొకటి. దీనికి టీకకూడ యీకాలముననే రచితమైనదన్న చో గ్రంథ ప్రశస్తి తేటపడగలదు. "కుమారాభ్యుదయము" అను పేరితో నొకకృతిని కవి సామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు రిటీవల రచించిరనివింటిని. నేనాగ్రంథము చూడక పోవుటచే, విశ్వనాథవారి గ్రంథమునకుగల ప్రత్యేకవిశిష్టతలను నిందు బ్రశంసింపఁ జాలనైతిని.

రఘునాథనాయకుని చరిత్రము

అభ్యుదయ రచనల ప్రస్తావమున, రఘునాథనాయకుని చరిత్రము సమకాలికులచేత, సంస్కృతాంధ్రభాషలలో రచితమైనట్లు తెలిపితిని. కాని తెనుఁగున వచన రూపమున, నేఁటివరకు వెలువడలేదు. తెనుఁగుననున్న రఘునాథాభ్యుదయ, రఘునాథనాయకాభ్యుదయములలోని విశేషముల కన్న సంస్కృతమున రచితములైన కృతులయందు రఘునాథుని బాల్యదశ, విద్యార్థిదశ, అమేయప్రతిభ, గ్రంథరచన మున్నగువానినిఁ గూర్చి యెన్నియేని యపూర్వవిషయము లెఱుఁగనగు చున్నవి. దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయముతో మనకుఁ బరిచయముగలుగఁగానే, తంజాపుర నాయక రాజులనుగూర్చి, రాజ్యవ్యవస్థనుగూర్చి నవలారూపమున, నొండు రెండు గ్రంథములు వెలువడినవేకాని, ఆ నాయక రాజులలో నగ్రగణ్యుఁడగు రఘునాథుని సంపూర్ణ చరిత్రము మాత్రము వెలువడ లేదు. సంస్కృతములో నాతనిగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథము లొకటి రెండు తప్ప తక్కిన వన్నియు ముద్రితమై యందుబాటులోనున్నవి. వాని నన్నింటిని సమగ్రముగాఁ బరిశీలించి, రఘునాథుని చరిత్ర రచియింపవలసి యున్నది. ఆ గ్రంథములలో రఘునాథునిగూర్చి వర్ణితములైన విష

యము లీ వఱకు నాంధ్రలోకమునకుఁ బరిచితములు గాక పోవుటచే, స్థాలీపులాక న్యాయమున, నా గ్రంథములలోని కొన్ని శ్లోకములను నాంధ్ర తాత్పర్యముతో నిందుపొందుపఱచుచున్నాను.

శ్లో॥ లిఖనాయ లిపేః కృతః పురస్తాత్సికతాకల్పిత రత్నరాశిరస్య।
వరణాయ వసుంధరేన్ద్రసూనోరఖిలే వాఙ్కురితా కలాస్వ్యాసీత్ ॥
(స. 5 శ్లో, 2)

తా. అక్షరములు వ్రాయుటకొఱకు శిశువగు నారాజకుమారుని యెదుట ఇసుకయుంచినట్లు రత్నరాశినుంచిరి. అట్లుంచబడిన యీ రత్నరాశి రాజకుమారుని వరించుటకు సమస్తకళలును అంకురించినవో యనినట్లుండెను.

శ్లో॥ ప్రణవం లిఖతిస్మ పార్థివేన్ద్రోస్తనయో భూమితలే సువృత్తరేఖం।
ఇయదేవ మమేదమబ్ధి కాంచీవలయం వోఢురితి ప్రదర్శయన్ కిం (స. 5 శ్లో. 4)

తా. భూభారమును వహించెడినాకు సముద్రమనెడి కాంచీవలయము ఇంతమాత్రమైనదే యని ప్రదర్శించుచున్నట్లు ఆ రాజకుమారుఁడు ఓంకారమును వర్తులముగా వ్రాసెను.

శ్లో॥ అఖిలానపి పంచషైంరహోభిర్ధరతో వర్ణచయాన్ ధరేన్ద్రసూనోః।
స్తుతిమస్య పరమ్పరాసుసిద్ధః క్వ చతుర్వర్ణభృతిక్రమః సహేత ॥ (స. 5 శ్లో. 7)

తా. ఈ వంశమువారికి పరంపరగా ప్రసిద్ధమైన చతుర్వర్ణములయొక్క భరణక్రమము, ఈనాఁడీ రాజకుమారుఁడు సమస్తవర్ణములను అయిదారు దినములలో ధరించుటవలన కలిగిన స్తుతి యెట్లు సహించును? (అలంకారము-విరోధాభాస, వర్ణపదమునకు శ్లేష)

శ్లో॥ సమమేవ చతుర్విధం కవిత్వం మతిరాపోన్నతి పురామహేన్ద్రసూనోః:
అమృతాంశు శిరోరభీశురేఖా నిఖిలం దిగ్వలయం యథానిశాయాం ॥
(స. 5 శ్లో 7)

తా. బాలచంద్రుని రేఖ రాత్రియందు నాలుగు దిక్కులను వ్యాపించునట్లు ఈ రాజకుమారుని యొక్క బుద్ధి, చతుర్విధ కవిత్వమునందు సమకాలమందే ప్రసరించెను.

శ్లో॥ సమితిప్రియ తాపసః స యోద్ధుర్వ్యతనోదస్య విపంచికాసు శిక్షాం ;
పరథామహతీ విపంచికాయాం పటుతా కిం ప్రభవేన్నృపాత్మజస్య ॥
(స. 5. శ్లో. 8)

తా. సాక్షాన్నారదమహామునియే యీ రాజకుమారునకు వీణయందు శిక్షనిచ్చియుండవలెను. లేనియెడల యుద్ధప్రియుఁడగు నీరాజకుమారునకు వీణావాదనమందింత సామర్థ్యమెట్లు కలిగియుండును ?

శ్లో॥ అస్యాచ్యుతాభ్యుదయ పూర్వశత ప్రబన్ధకర్తుర్మహీతల శతక్రతురాత్మజస్య ।
అశ్వోవరసాని గజతాం స్వవిభూషణాని దేశాన్ బహూంశ్చ దయమానమనావ్యతారీత్ (స. 6. శ్లో. 8)

తా. అచ్యుతాభ్యుదయము మొదలగు శతప్రబంధకర్తయగు నీతనికి భూతలేంద్రుఁడైన తండ్రి అశ్వములను, గజసమూహములను, విశేష భూషణములను దేశములను ఇచ్చెను.

శ్లో॥ ఆవర్తనాదార్జిత మాగమానాం జాడ్యం చతుర్ణాం జలజాసనేన !
సంత్యజ్యతే సాంపత్రమేష భూత్వా చతుర్విధేఽపి ప్రభవన్ కవిత్వే ॥
(స. 16. శ్లో. 60)

తా. నాలుగువేదములనదేపనిగా వల్లెవేయుటచేత తనకు జాడ్యము కలిగెను. అంతబ్రహ్మదేవుఁడే రాజుగా ప్రభవించి నాలుగు విధములగు కవిత్వములందు ప్రవీణుఁడై యా జాడ్యమును త్యజించెను.

శ్లో॥ ప్రబంధ మాత్మన్యకరోత్ప్రసిద్ధం వాల్మీకిరాదావితి వాగ్విలాసైః ।
స ఏవ రామస్తనుతేస్మ కస్మిన్ భూత్వా నిబంధం రఘునాథభూపః ॥
(స. 16. శ్లో. 61)

తా. ఆదియందు వాల్మీకి ప్రసిద్ధమగు రామాయణ ప్రబంధమును తన వాగ్విలాసముచే వ్రాసెనని యా శ్రీరాముఁడే యిప్పుడు రఘునాథ భూపాలుఁడై యా వాల్మీకిని గుఱించి ప్రబంధమును వ్రాసెను.

శ్లో॥ సయత్నమాహృత్య సుదృక్ ప్రమోదం స పారిజాతం హరిరబ్ధమేకం ।
అథాదయం త్యస్య కథాం నిబధ్నన్నయత్న మాకల్పమహో తనోతి ॥
(స. 16. శ్లో. 62)

తా. శ్రీకృష్ణుఁడతి ప్రయత్నముతో పారిజాత వృక్షమును తెచ్చి ఒక్క-సంవత్సరము మాత్రమే తన భార్యకు సంతోషము కలిగించగలిగెను. కాని రఘునాథభూపతి యా పారిజాతాపహరణ కథను అప్రయత్నముగానే రచియించి కల్పాంతము వఱకు పండిత ప్రమోదమును కలిగించెను.

శ్లో॥ రామాయణోక్తా రఘునాథనేతా ప్రాచేతసాదప్యజని ప్రతీతః।
తత్రాన్యవృత్తం వదతః స్వకీయవృత్తస్య వక్తుశ్చ న కిం విశేషః ॥ (స.16. శ్లో. 63.)

తా. రామాయణ రచనయందు ఈ రఘునాథభూపతి వాల్మీకి కంటె మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనవాఁడాయెను. ఒకఁ డితరుని చరిత్రను వ్రాయుట కంటె తాను తన వృత్తాంతమును రచించుటలో విశేషమున్నది కదా!

"రామభద్రాంబ" రఘునాథాభ్యుదయము. (సంస్కృతము)

చిత్రకథా రచనలు

చారులీలావిలాసము

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలువడిన ప్రబంధములలో చెంగల్వ రాయ విరచితమైన చారులీలావిలాసమొక ప్రత్యేకవిశిష్టతగలది. ఇది కళాపూర్ణోదయము, భద్రరాజ పుత్రచరిత్ర, మదనమోహినీ విలాసము, చిత్రసీమ మొదలగు నూతనచమత్కార కథాకావ్యములవంటిది. గ్రంథము మూఁడవయాశ్వాసమున నడిమిభాగమువఱకే లభించినది. అవతారికా పద్యములు లేవు. కథాప్రారంభమునుండి చదువఁగ గ్రంథమందింకను కొన్నియాశ్వాసము లుండవలెనని తోచుచున్నది. ఈ గ్రంథమున గద్యయిట్లుగలదు.

"ఇది శ్రీ మదుమారమణ చరణారవింద సేవాసమాసాదిత కవితా పవిత్ర కౌశికగోత్ర పవిత్ర మారుపెద్ది తిరుమలరాయపౌత్ర వేంకటరాయ పుత్ర చెంగల్వరాయ నామధేయప్రణీతంబైన చారులీలావిలాసంబను ప్రత్యగ్రప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము" ....

"ఈ గ్రంథము కృతిపతి వైద్యనాథ భూరమణుఁడు. ద్వితీయాశ్వాసాంతమున

ఉ. రాజకులావతంస, కవిరాజ సరోవరహంస, కీర్తివి

భ్రాజితదిగ్విటంక, పరిభావిత శాత్రవయూథనాథనా

నాజగదీశ్వరాదృత గుణాకర, కాంతిజితప్రభాకరా

వ్యాజసుఖప్రదైక విభవాస్పద, వస్తువిచార తత్పరా !

అను పద్యమువలనను తృతీయాశ్వాస ప్రారంభమున

క. శ్రీధుర్వహాకాళమహీ

నాథకుల సుధానిధాన నారీమదనా

సాధుజనాంబుజినీదిన

నాథా ! వరవైద్యనాథ నాట్యవినోదా!

అను పద్యమువలనను గానవచ్చు ఘట్టములే కృతిపతి చరిత్రబోధకములు" అని యీగ్రంథము తొలుత నాంధ్రవిద్వల్లోకమునకుఁ దెలుపుచు కీర్తిశేషులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు కృతిపతినిఁగూర్చి యిట్లువ్రాసిరి.[1]

"భూరమణశబ్దము కేవల మాపచారికముగాక రాజకులావతంస యను విశేషణముచే వైద్యనాథుఁడు రాజేయైయుండవచ్చును. కాళ భూపతి యెవ్వఁడో యెఱుంగరాదు. నెల్లూరి మనుమసిద్ధివంశ్యులలో తిరు కాళభూపతి యుండుటను ప్రసిద్ధము. ఈ గ్రంథరచనమును, బరిశీలింప నిది రెండుశతాబ్దంబుల క్రిందట రచియింపఁబడి యుండునని తోఁచుచున్నది."

కాని కవిగారి యభిప్రాయమును సవరించుచు, కృతికర్త వంశ సంబంధులిట్లువ్రాసిరి.[2]

"కృతిభర్త క్షత్రియుఁడుకాఁడు. శెయ్యూరు (చెంగల్పట్టుజిల్లా మధురాంతకము తాలూకా) జమీందారగు తిరుకాళత్తి మొదలారిగారు కృతికర్తయే యితనికి విద్యాభ్యాసముచేసి రసికశేఖరునిగ నొనరించెను. కృతిభర్తయగు తిరుక్కాళత్తి మొదలారిగారి పౌత్రుఁడు, అదేపేరుగల యాతఁడు నాల్గుసంవత్సరములనాఁడు శివసాయుజ్యమును బొందెను."

1. భారతి. సం ౪. సం. ౭. (జూలై ౧౯౨౭), పుట ౬

2. శ్రీమామిడి వర్షుల వెంకటకృష్ణ శర్మగారు. భారతి. సం. ౪. ౧౧. (నవంబరు ౧౯౨౭). కలగూరగంప ౧౩౪ పుట

పైని యుదాహరించిన యంశములనుబట్టి చారులీలావిలాస కృతిపతి, తిరుక్కాళత్తి మొదలియారనియు కవి సంగ్రహముగా, కాళమహీనాథుఁడని చెప్పినాఁడనియు వైద్యనాథనామముతో సంబంధములేకనియు స్పష్టమగు చున్నది. "వరవైద్యనాథ నాట్యవినోదా!" అనునది కృతిపతియగు కాళమహీపతికి విశేషణము. వైద్యనాథదేవునియొక్క నాట్యవినోదములను జరిపించువాఁడని యర్థము. కృతిపతి పౌత్రుఁడు క్రీ. శ. 1923 లో చనిపోయినాఁడు. కావున, చారులీలావిలాస కృతిపతి, రెండు శతాబ్దుల క్రిందటివాఁడుగాక, 1850 - 60 ప్రాంతము వాఁడగుచున్నాఁడు.

ఇఁక నితని కావ్యమునుగూర్చి ప్రస్తావించెదను.

కథాసారము

శోభావతి యనుపురమును సుదర్శనుఁడగురాజు పాలించుచుండెను. ఆతనిభార్య ప్రశాంత. వారిరువురు హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునఁజరించుచు, నందలి యాశ్రమముల నివసించు తపోధనులను దర్శించుచుండిరి. వారిలో నొకమహర్షి సుదర్శనుఁడు సభార్యుఁడై చేసిన పరిచర్యలకునలరి, సర్వదేవతలను నాహ్వానించుటకు సమర్థమైన యొకజపమాల నొసంగెను. సుదర్శనుఁడాజపమాలతో స్వపురమునకువచ్చి, కొంత కాలమైనతరువాత యొకనాఁడు వేఁటకువెడలెను. ఒక దినమంతయు నుదయాస్తమయములెఱుంగక వేఁటాడి, మిక్కిలియలసి, సుదర్శనుఁడొకచో మైమఱచి నిద్రించెను. అప్పుడొక రాక్షసుఁడు రాజును పరిభవించుటకు, నొకయుక్తి పన్నెను. నిద్రించుచున్న రాజునట్లే యెత్తికొనిపోయి సముద్రమధ్యమున నొకపర్వతసానుప్రదేశమున విడిచి రాక్షసుఁ డదృశ్యుఁడయ్యెను. అపుడు సుదర్శనుఁడు నిద్రమేల్కొని, తనకుఁదగిలిన యవస్థకుఁజింతిల్లుచు, జపమాల చేఁబూని శివునాహ్వానించెను. శివుడు ప్రత్యక్షముకాగా రాజాతని స్తుతించెను. పరమేశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడై వరమును కోరుకొమ్మనెను. రాజు సంతానమునుకోరెను. మహేశ్వరుఁడిట్లు చెప్పెను.

"మేము విలాసముగా, వెలఁదులతో మేలములాడునపుడు, రప్పించితివి. కాన, నీకు శృంగార చారులీలా విలాసవతియగు కూఁతురు గలుగును. మఱియు నామెను, ఆఁడదిచూచిన మగవాఁడగును. మగవాఁడు చూచిన నాఁడదియగును."

రాజు తిరిగివచ్చిన కొంతకాలమునకు శివమహిమవలన ప్రశాంతకుఁ దనయ కలిగెను. ఆమెకు "చారులీల" అని పేరుపెట్టిరి. ఆమె క్రమక్రమముఁగా పెరిగి యారూఢ యౌవనమయ్యెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు త్రికాలజ్ఞుఁడగు నొక మహాయోగి వచ్చెను. రాజును నాతనిచారులీలకు భర్త యెట్లు సంఘటించునని యడిగెను. యోగియునిట్లుచెప్పెను. "చిత్రరశ్మి భూపాలుఁడను నొకరాజుగలఁడు. ఆతనికి సారసధ్వజుఁడను కుమారుఁడుగలఁడు. ఆతఁడతి సౌందర్యవంతుఁడు. ఆతఁడే చారులీల భర్త యగును."

ఇంతటితో ప్రస్తుతములభ్యమగుచున్న ప్రతియాగిపోయినది. తరువాత నింక నెంతయో, చిత్రతరమును, రసవత్తరమును నగు కథా సంవిధానము గ్రంథాంతరమున నుండియుండును. "చారులీల నెవ్వతయో చూచినంత నది పురుషుఁడు గాఁదోఁచి యను రాగప్రవృత్తి పెంపొంది, విస్మయాపాదకముగ మఱల సారసధ్వజుఁడే తేర స్త్రీగానై యుండు కథా వైచిత్రియుండుండక తప్పదు" అని విమర్శకాభిప్రాయము. ఇది యెంతయు సమంజసమైయున్నది. ఇందలి కవితా శైలిని నిరూపించుటకు నీక్రింది పద్యములుదాహృతములు.

చిలుక తన ప్రజ్ఞావిశేషము నెఱుకపఱచుట.

సీ. అఖిలదిగ్దేశ రాజాధిరాజాంతః పు
రములెల్ల కొలువుకూటములు మాకుఁ
బార్వతీగోమతీ భార్వతీప్రముఖామ
రాంగనల్ బలుకులతోడంద్రు మాకుఁ
బృథులనందన చైత్రరథముఖ్యవివిధోప
తనవిహారములు మాకనుభవములు
ఘనసారకదళికా పనసామ్రఖర్జూర
ఫలభక్షణములు మాప్రాభవములు

గీ. వసుమతీ స్థలివేయు సంవత్సరములు
బ్రదికి యొండొంటికిని సంధిఁజూపునొత్త
మంబుదాలక ! సకలలోకంబులందు
మేమెఱుంగని చిత్రంబులేమి కలవు ?

చారులీల విరహావ్యథ.[1]

గీ. సకలచిత్తవ్యథలనాఁగఁ జాలినట్టి
కాంచనవిపంచి చేసినకర్మమేమి ?
కేలనంటదు బెబ్బులి లీలఁజూచు
దళితరిపుజాల ! సారసధ్వజనృపాల !

శా. ప్రావీణ్యంబునఁ బల్కునేర్తునని చెప్పంగాదుగా చారులీ
లావైదగ్ధ్యము ముగ్ధభావములఁ జాలంబాలఁ గాక్షించునే
వేవేగం బయనంబుచేసికొని నావెంటన్ దయన్ రమ్మటన్
నీవేకన్నులఁ జూచినన్ బెలియ దానిక్కుంబు రాజేంద్రుఁడా !

ఆ. వె. సీమలోఁగలట్టి భామలవలెగాని
తాళఁజాల దట్టితనువు గాదు
అంటిచూడఁ జేతికంటును లావణ్య
గరిమ యేమనందు ధరణినాథ !

ఈ క్రిందిపద్యములవలన కవియొక్క భరత సంగీత నాట్య సంప్రదాయపరిజ్ఞానము తెలియవచ్చును.

భరతము.

సీ. వినుసారసధ్వజ ! విశ్వప్రసిద్ధమౌ
భరతంబు పదియాఱు తెఱఁగులయ్యె
నది యెట్టులనినఁ గోహళమతంబును శుక్ర
గురునారదర్షి ఫల్గునమతములు
నందికేశ సమీరనందన యాజ్ఞవ
ల్క్యయ భరతాచార్య కృతమతములుఁ
గీర్తింపఁదగిన సంగీతరత్నాకరా
దులుపది యిలలోనఁ గలిగియుండుఁ

---

1. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. సంఖ్య R. 1052.

గడమ యెచ్చుటనున్నదో పడయుటరిది
గాన నానేర్చినంత నిక్కముగ సభ్యు
లలరఁబలికెదఁ జారులీలాంతరంగ
జలజమదభృంగ! సకలశాస్త్రప్రసంగ!

సంగీతము.

సీ. శాస్త్రరీతినెసంగు సప్తస్వరంబులు
లక్షణ లక్ష్యమ్ములనుఘటించి
రచనమై దేశిమార్గములను నిరికించి
షాడవముఖరాగ సరళినరసి
ఆరోహణావరోహణ గమకస్ఫూర్తి
తెలసి డెబ్బదిరెండు విధములైన
మేళకర్తల నేర్పుమీఱంగఁ బాడుచో
గలుగు వర్జావర్జములనెఱింగి

గీ. యొలమి స్త్రీపురుషాఖ్యల తెలయురాగ
మైత్రిగనుఁగొని గానవైచిత్రిమెఱయ
నచ్చరలు మేలుమేలని యిచ్చవలర
మించుప్రౌఢిమ వీణవాయించుచుండె.

ఇది 'తతనితంబా భోగధవళాంశుకము' గట్టిన యలివేణి వీణవాయించు పెద్దన్నగారి పద్యముతో నీడురాలేదని విమర్శకు లనుకొనవచ్చును. కాని యిందు సంగీత శాస్త్రవిషయము కొంతవిపులముగా ప్రపంచితమగుట చేత, మనుచరిత్ర పద్యముకన్న విశిష్టతగలది. చారులీలావిలాసము నందలి పద్యమున డెబ్బది రెండు మేళకర్తల ప్రస్తావమున్నది. ఇది కృష్ణ దేవరాయల కాలముననే ప్రారంభమైనది. ఆ విషయము మనుచరిత్ర కారుఁడు సూచించిన సమంజసముగనుండెడిది. చారులీలావిలాసకర్త సంగీత నాట్యశాస్త్రజ్ఞాన మాతని "సుందరేశ్వరవిలాసము" వలనఁ దెలియఁగలదు.

సాంత్వన రచనలు

అనఁగా "సాంత్వనము" అను పేరు గలిగిన రచనలు. ఇవియు ప్రబంధములే కావున వీనికి విస్తర కవితలో స్థానము లభించినది. సాంత్వన శబ్దమునకు "అనునయించుట" లేక "ఊఱడించుట" యని యర్థము. నాయిక కోపము వహించినపుడు నాయకుఁడామె నూఱడించుట యనున దీ రచనలలో ప్రధానఘట్టము. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున నిట్టి రచనలలో తొలుతటిది.

1. సత్యభామాసాంత్వనము - ఇది మధుర నాయక రాజగు ముద్దళగిరికి సంకితముగా రచింపఁబడినది. లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవి దీనికిఁ గర్త (క్రీ.శ. 1670 ప్రాంతము). దీని వెనుక నీ క్రింది రెండురచనలు వెలసినవి.

2. రాధికాసాంత్వనము - సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయక రచితము. ఏకాశ్వాసప్రబంధము. ఇదియు మధురకు సంబంధించినదే) విజయరంగచొక్కనాథుని కాలమున రచితమైనది. క్రీ. 1710 ప్రాంతము.

3. రాధికాసాంత్వనము - ముద్దుపళని రచనము తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజగు ప్రతాపసింహుని కాలమున రచితమైనది. (క్రీ.శ. 1740 ప్రాంతము)

పై వానిలో కాలక్రమము ననుసరించి కామేశ్వరకవి సత్యభామా సాంత్వనము "తొలికృతి" కావున సాంత్వనకవిత్వ రచనకుఁ గామేశ్వర కవియే మూలపురుషుఁడని చెప్పనొప్పును.

ఈ కృతులలో శృంగార రసాధినేత యగు శ్రీ కృష్ణుఁడు నాయకుఁడు శృంగార రససీమ సత్యభామ యొక నాయిక. రాసిక్య శృంగార లీలావధిక యగు రాధికమఱియొక నాయిక. కాబట్టి శృంగార రసశౌండీర్యమీకృతులందు పండఁబాఱినది.

మోహాశృంగారము

ఇఁక నీ సాంత్వన రచనల యందలి శృంగారము, "మోహా శృంగారము" అని విమర్శకులు నామకరణము గావించిరి. 'మోహాము' అనునది గుణవాచకము. శృంగారము రసవాచకము. ఈ రెండింటిని ముడి బెట్టి, మోహాశృంగారమనుటయు, నది విప్రలంభ సంభోగశృంగార విభాగములవలె, నొక శృంగారరస విభాగముగాఁ బరిగణించుటయు చూడఁగా మన విమర్శకులు దాక్షిణాత్య కృతులయందు ప్రపంచితమైన శృంగారరసమును సరిగానర్థము చేసికొనక, ప్రాచీనాలంకారిక రససంప్రదాయములను సరిగా నవగాహనము చేసికొనలేక, కేవల నవీన పాశ్చాత్య విమర్శనాపథకము ననుసరించిన బాహ్యనైతిక దృష్టికి వ్యామోహితులై యొనర్చిన కల్పనగాని వేఱొండు కాదు. సంస్కృతాలంకార శాస్త్రము నందుగాని, వాని ననుసరించిన యాంధ్రాలంకార గ్రంథములయందుగాని 'మోహాశృంగారము' అను విభాగమెంత మాత్రమును గానరాదు. అట్టి మోహాశృంగార కావ్యముల కాది యని విమర్శకులు పరిగణించిన సత్యభామా సాంత్వనమునందలి శృంగారమును గూర్చి తొలుత చర్చింతము.

సత్యభామాసాంత్వనము

ఇందు నాయిక సత్యభామ-నాయకుఁడు కృష్ణుఁడు. ఈ గ్రంథమున నాలుగాశ్వాసములున్నవి. మొదటి యాశ్వాసము మధురాపుర వర్ణన, కృష్ణవర్ణనలతో ముగియుచున్నది. రెండవ యాశ్వాసమున, నరకాసురవధోద్యోగము, యుద్ధ ప్రయాణము, సత్యా కృష్ణుల మన్మథ క్రీడ, యుద్ధమున సత్యభామ పాల్గొన గోరుట, శ్రీకృష్ణుఁడంగీకరింపకుండుట వర్ణితములు. మూఁడవ యాశ్వాసమున సత్యా కృష్ణుల విరహాము ప్రద్యుమ్న ప్రయాణము. సత్యారాక-మున్నగు నంశములున్నవి. నాల్గవ యాశ్వాసమున, నరకాసుర యుద్ధము, సత్యభామ యుద్ధమున తన నైపుణ్యముఁ బ్రదర్శించుట. నరకాసుర వధ, భగదత్త పట్టాభిషేకము సత్యభామ కోపము, కృష్ణుఁడామెను సాంత్వనోక్తులతో కోపముపశమింపఁజేయుట, వారి సమాగము వర్ణితములైనవి.

పైనుదాహరించిన కథాక్రమము ననుసరించి చూడఁగా సత్యభామా సాంత్వనమున శ్రీకృష్ణుఁడు నరకాసురునితో యుద్ధముచేయుట సత్యభామ యుద్ధమునందు పాల్గొని, వీరత్వమును బ్రదర్శించి కృష్ణునిచే వీరవనిత యనిపించుకొనుట, అను నంశములు, వీరశృంగారరసము కూడ నిండునట్లు విశదము చేయుచున్నవి. ఆ సందర్భమున కామేశ్వర కవి రచించిన పద్యములు

శృంగార వీరమునకు

"కంకణ క్రేంక్రియల్ కటు చాపటంక్రియల్
చిఱునవ్వు మెఱయింపు జేవురింపు"

అను సీసమును,

రౌద్రశృంగారమునకు

"సంవర్తకీలియై చంద్రికాపాళియై
కనుగెంపు నునుగెంపు గ్రక్కతిల్ల"

అను సీసమును,

శృంగారాద్భుతమునకు

"వెన్నెలమూఁకయో విడిరేయెండకాఁకయో
యనననొప్పు చంద్రాస్య మినుకుఁజూపు"

అను సీసమును,

అందఱు విమర్శకులును నేక గ్రీవముగాఁ బ్రశంసించినవియే! మఱియు నీ సందర్భమున, నరకాసుర యుద్ధఘట్టమున సత్యభామ నైపుణ్యమును, కవితా సిద్ధహస్తులగు కవిత్రయమువారి యెఱ్ఱన, నాచన సోమన, బమ్మెరపోతన హృద్యముగను ననవద్యముగను వర్ణించియున్నారు. కామేశ్వర కవియు సిద్ధహస్తుఁడు గనుకనే, యీ ఘట్టమున వారికిఁ దీసిపోకుండ కవితారచన గావించియున్నాఁడు.

పైదానివలనఁ దేలిదేమనఁగా నీ కృతియందు కేవలము విమర్శకులను కొనునట్లు సంభోగశృంగారమే గాక, వీరశృంగారముకూడ నున్నది.

అది యంగాంగీ భావసమన్వితముగానున్నది-అను విషయము విస్పష్టమగుచున్నది. శృంగార రససంవిధానమున నీ కృతియందు తొలుత సంభోగ శృంగారమును, నా వెనుక విప్రలంభము, నా వెనుక తిరిగి సంభోగ శృంగారము నొక క్రమరీతిని వర్ణితములైనవి. ఈ రచనా క్రమము నన్నెచోడ మహాకవి కుమారసంభవ రచనాక్రమమును స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది.

కుమారసంభవము	సత్యభామాసాంత్వనము
1. గజక్రీడ-సంభోగ శృంగారము	సత్యా శ్రీకృష్ణ క్రీడ (సంభోగము)
2. పార్వతీపరమేశ్వర విప్రలంభము	సత్యాశ్రీకృష్ణుల విరహము — (విప్రలంభము)
3. పార్వతీ పరిణయము. శివపార్వతి మన్మథ క్రీడ-సంభోగశృంగారము	నరకాసురయుద్ధము-సత్యభామ వీరశృంగారప్రదర్శనము (వీరము)
4. కుమారస్వామి తారకాసుర యుద్ధము-వీరరసము	సత్యాకృష్ణుల సరసక్రీడ - (సంభోగము)

కథా ప్రణాళికననుసరించి, చివర కొంచెము వ్యత్యాసమున్నను పైవానిలో నొక దానితో నొక దానికి పోలికలున్నవనుటస్పష్టము.

ఇట్టిదియే గాక, మఱియొక సందర్భమునఁగూడ నీ రెండింటికి పోలిక కానవగుచున్నది.

కామేశ్వరకవి శ్రీకృష్ణునికి విరహమును గల్పించి యాతనిని సామాన్యమానవునిగఁ జిత్రించెనని యొక విమర్శ లిట్లు వ్రాసిరి. "కామేశ్వరకవి శృంగారరసావిష్టుఁడై యౌచిత్యమును పీటి బుచ్చినాఁడు. ఈ నరకాసుర వధను ఎట్టిన సోమనపోతన మున్నగు మహాకవు లెందఱో వర్ణించినారు. శ్రీకృష్ణునింతటిసైసి మాలిన వ్యక్తిగ నెవ్వరును ప్రదర్శించి యుండలేదు........

కామేశ్వరకవి భావించిన శ్రీకృష్ణుఁడు స్త్రీలోలుఁడు, విషయాసక్తుఁడు కాంతావియోగము నొక్కనిముసమైన వహింపఁజాలఁడు.''
(దాక్షిణాంధ్రసాహిత్యము. పుట 40.)

పైని యుదాహరించిన వాక్యములను పరిశీలింపగా, విమర్శకులెఱ్ఱన సోమనపోతనల రచనలను చక్కఁగాఁజదువలేదని తెలియుచున్నది. చదివినచో నెఱ్ఱన సోమనపోతనలలో నెవ్వరైన, నరకాసుర యుద్ధమునే వర్ణించిరి గాని, సత్యభామ సాంత్వనమును, నా ఘట్టముతో పాటు వర్ణించిరా ? అను సందేహము వెంటనే వారికిఁ గలుగవలసియుండెను. నరకాసుర వధానంతరమున సత్యభామ సాంత్వనము సత్యముగా నా యా గ్రంధములందు లేనేలేదు. అందుచేత విమర్శకుల వాక్యము లసంబద్ధములని తేలుచున్నది. నరకాసుర యుద్ధవర్ణన సందర్భమున మహావీరునిగనే నౌచితినిఁబాటించి చిత్రించిన కామేశ్వర కవి, సాంత్వన సందర్భమున నాతని విరహావస్థను స్వల్పమగు రీతిని వర్ణించినాఁడుగాని "బైసిమాలిన వ్యక్తి"గా వర్ణింపలేదు. విరహావస్థయందందఱకు, ననఁగా పరమేశ్వరుని మొదలు పామరుని వఱకు భావము లొక్కటిగనే యుండును గదా !

త్రిమూర్తులకంటె శివుఁ డెక్కువ యని తెలుపు శివపారమ్యవాది యగు నన్నెచోడ మహాకవి పరమేశ్వరుని విరహాతాపము నెట్లు వర్ణించి నాఁడో చూడుఁడు.

వ. "అంత నటచని కృతాంతాంతకుండు కంతులతాంతాస్త్రహతాంతరంగుండై కాంతావియోగమ్మునం దురుపిల్లుచు.

సీ. హిమవంతుఁ డింతినాకీఁజెచ్చు డెటీఁగియు
నామాటలేనేడ నాడనైతి
నతఁడొండునానోడి యతివనాకడనుంచి
యేఁగినకన్నెల యెఱుఁగనైతి
నాబాళననుఁగూడి యాసించుచున్నచో
మిన్నకతపమేల పన్నికొంటి
నెలనాఁగనామీఁద నెలయింపవచ్చిన
భావజాతో నేలపగయుఁగొంటి

ఆ. వె. తరుణి వలరసంబు దఱిమి పైఁబడనున్న
నెఱవెఱంగి కూడ నేరనైతి
బేలనైతిననుచు బాలేందు ధరుఁడాత్మ
చింతవిడిచి విరహచింతఁ దగిలె

మ. అలిధమ్మిల్ల మృణాళహస్తఁ గమనీయావర్తనాభిన్ మహో
త్పల గంధిన్ గలహంసయాన విలసద్బింబాధరక్తోష్ఠను
త్పలనేత్రిన్ గమలాస్య నంగజరసాంభఃపూరఁ దత్పార్వతీ
జలజావాసముఁ జొచ్చియాడక మనోజాతానలం బాఱునే ?

ఉ. అత్తను మధ్యరూపు కడునందము గాఁగ సుమాయుధుండు ధా
చిత్తమునందు రేఖఁగొని చిత్రము వ్రాసెనో పోలుపొందన
చ్చొత్తెనో నేర్పునంగలయనూన్చెనో గాకిది తన్మనోభవో
న్మత్తవికారమో మదనుమాయయొ నిక్కువమో తలంపఁగాన్

వ. అని యనేక ప్రకారములఁ ద్రిలోచనుండు రణరణకవ్యథాకులిత హృదయుండగుచునుండె.''

సాక్షాత్తు మన్మథునే సంహరించిన మహాశక్తి సంపన్నుఁడగు నీశ్వరుని విరహావస్థను నన్నెచోడకవి, సాధారణమానవ విరహావస్థవలెనే వర్ణించియున్నాఁడు. మఱియు నీశ్వరునిచేతను "తాను బేలనైతిని" యని యనిపించినాఁడు. అట్టిచో నన్నెచోడకవి గూడ యీ సందర్భమున నౌచిత్యము పాటింపలేదని చెప్పనగునా ? సత్యభామా సాంత్వనమున శ్రీకృష్ణుఁడంతకుముందు సత్యాసమాగమ సౌఖ్యమును బొందినవాఁడు గావున, విరహమున నానాఁటి యనుభవములనే పలుమాఱులు తలఁచువాఁడుగావున, నట్టి కృష్ణవిరహావస్థకనుకూలముగా నాయికాశృంగార చేష్టలనుఁబెంచి కవి వ్రాసినాఁడు. ఆతఁడా కాలమునాఁటి శృంగారాభిరుచుల ననుసరించి వ్రాసెనని చెప్పవలయునే కాని యచ్చట వేఱొక యభిప్రాయముతో వ్రాసెనని తెలుపుటకు నేమాత్రము నాస్కారము లేదు.

సత్యభామా సాంత్వనమున కామేశ్వరకవి యౌచితిని గోల్పోయినాఁడని వ్రాసిన విమర్శకు లాగ్రంథమును సాంతముగాఁ జదివిరాయని

యనుమానముగలుగుచున్నది. "అసభ్యశృంగార వర్ణనాత్మకములైన పద్యములు" వ్రాసిన కామేశ్వర కవియే వేశ్యాసమాగమ సౌఖ్యమును దూషించుచు, కులకాంతా సమాగమ సౌఖ్యమును భూషించుచు వ్రాసిన యీ క్రింది పద్యముల యుదాత్తతను నొచితిని జూడుఁడు.

క. జాలము మందుల పొందుల
జాలంబడఁజేసి తాళఁజాల మటంచున్
తేలింతురు వెలజంతలు
గాలింతురు చేతిసొమ్ముగడె వడిలోనన్

క. వలపొకచో, పిలుపొకచోఁ
బలుకులు వేఱొకచోట భావంబొకచో
వెలయించు వెలమిటారుల
వలకగపడి మోసపోవువారలు గలరే ?

శాస్త్రవిహితముగ వివాహమైన దాంపత్యమున కులకాంతా సమాగమ సౌఖ్యమిట్లు వర్ణితమైనది.

క. మేలెంతురు కులకాంతలు
తేలింతురు రతులఁగొంకుఁ దీర్చినకొలఁదిన్
పాలింతురు కులధర్మము
తాలిమిపచరింతు రెంత తహతహయైనన్.

చ. అహరహరైధమాన శుభమన్వయవృద్ధికి సాధుబుద్ధికిన్
విహితము ప్రేమభావనవు విశ్రుతకీర్తికి నున్కిపట్టునై
యిహపరసాధకంబగు కులేందుముఖీ సుఖమెంత వానికిన్
బహుతర జన్మపుణ్య పరిపాకమునన్ ఫలియించు నెంచఁగన్

సీ. దాక్షిణ్యములగీము - లక్షణంబుల దీము
వ్రతముల యొరగల్లు - రతికినిల్లు
నెఱతనంబుల తావు - నిక్కువంబుల ప్రోవు
కలిమికిదావు భా - గ్యములకోవు
వినుతికి విడిపట్టు - వినయంబులకు గుట్టు
కలఁకకుఁ గెలవుకీ - ర్తులకు నెలవు
పతిభక్తికిబిడారు - సుతరత్నపుగొటారు
ధర్మంబులకు మూట - దయకుఁగోట

గీ. యనుచు నందఱుఁ గొనియాడ నతిశయించు
కులసతినిఁజేరి యన్నింటఁ గొంకుదీరి
యాత్మ సుఖియించునే ధన్యుఁడట్టివాని
కడక చెలువొందు నెందు నీ పుడమియందు

పరకీయాశృంగార సౌఖ్యము కేవలమైహికమే యనియు దంపతీ నిష్ఠమైన శృంగారము సౌఖ్యమిహమునకే గాక, పరమునకుగూడ సాధక మనియు నది పూర్వజన్మ పరిపాకముననే లభించుననియు, నదియే సాంఘికాభ్యుదయ హేతువనియుఁ దెలిపిన కామేశ్వర కవి యెంతటి శృంగార రసవివేచన కలవాఁడో ప్రాజ్ఞు లూహింతురు గాక!

రాధికాసాంత్వనములు

సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయని [1] రాధికాసాంత్వన మేకాశ్వాస కృతియు, ముద్దుపళని నాలుగాశ్వాసములకృతికి మూలమైనది. ఇందు సంభోగవర్ణన యతిమాత్రముగ నున్నదనియు, మఱియునిందు వరాంగ వర్ణన నొకటిగాక రెండు పద్యములతో నున్నదనియు, నిది యసభ్య మనియు నందుచే నిషేధమునకుఁ బాత్రమైన గ్రంథముగాఁ బరిగణించి నారు. ఇందలి వర్ణనా భాగములన్నియు ముద్దుపళని కృతియందుగలవు. కాని యిట్టి రచన లొక్క దాక్షిణాత్యవాఙ్మయముననే కాక, ఉత్త రాంధ్ర ప్రదేశవాఙ్మయమునను గలవు. నన్నెచోడ మహాకవి కుమార సంభవమున పార్వతీదేవి యువయువ వర్ణనమున

క. " స్మరమందిరంబుశోభా
కరముగ మెఱుఁగారు బసిఁడి కంబములనఁగా "

---

1. సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయనికృతి క్రీ. శ. 1938 లో శృంగార కావ్య గ్రంథమండలి (బందరు) వారు ముద్రించి ప్రకటించియున్నారు. కాని, యీ ముద్రణ సంగతి తెలియఁగకయే, తామీగ్రంథమును క్రొత్తగఁ గనిపెట్టినట్లు లోకమును భ్రమింప జేసి యొక పరిశోధకశిరకంఠుఁ డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించెను. దీనినిఁగూర్చి నేను "త్రిలిఙ్గ" పత్రిక యందునొక వ్యాసము తే 8–3–1954 దిని ప్రకటించి సత్యము నిరూపించి, లోకమునకు వెల్లడించితిని.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. శ్రీనాథమహాకవి రచితమగు "యజమాన ప్రమదావికస్వర...న్యస్త్రాశ్వ" అను నైషధ కావ్యగత పద్యమందరి తెలింగినదియే. మఱియు క్రీడాభిరామమున శంబరభంజను గేహములు పంచబాణమందిరములు, అసమశరాలయములు బాహాటముగ గన్పట్టుచున్నవి. ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమున "మరునిల్లు బయల్పడఁ జేసి" అని చెప్పియున్నాఁడు. ఇక వీనినన్నింటిని మించిన వైజయంతీ విలాసమున (సారంగు తమ్మయ్యకృతము) నీ క్రింది పద్యముగలదు.

సీ. పెదఁజేయనదనైన మదనుక్రొవ్విరితేనె
దొరిఁకన్నహరిణీ పదంబనంగ
ననవిల్తు కేళీవనము చక్కఁజూపట్టు
తరుణారుణాశ్వత్థ దళమనంగ
దర్పకాలయ బహిర్ద్వార తోరణమునఁ
దళుకొత్తు మించు టద్దంబనంగఁ
గందర్పదేవు శృంగారంపుఁ దోఁటలోఁ
బొలుపారు దింటెన పూవనంగ

తే. నతనుఁ డంగడినమ్మమోహ నపుఁబనస
తోలయనఁగ దీనికిలలేదు తులయనంగఁ
దగినవస్తువుఁ జూచెనమ్మగువమేన
బలితమగు వాంఛగూరి యాబ్రహ్మచారి (3 - 35)

దీని ననుసరించియే రాధికాసాంత్వనమున రెండు పద్యములును నిట్లే సీస పద్యములలో నున్నవి.

సీ. శృంగార జవ్వనక్షీరాబ్ధినడుమను
దనరారు బంగారు దమ్మియనఁగ

సీ. పంచబాణుని చేతిబాణములోన్నీక
పరగాడు నమృతంపు బావియనఁగ

కావున నముఖముగాని, ముద్దుపళనిగాని, యిట్టి రచనలను తామై సృష్టించి రచింపలేదనియు, నంతకుముందున్న వాని ననుకరించి రచించిరనియు

నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇంతకు నిట్టి రచనలు కొంత భాషా సాహితీ సంస్కారమున్న వారికి గాని యవగతము కావు గదా! అట్టియెడల జనసామాన్యమున కీగ్రంథములు దుర్నీతిని బోధించుచున్నవను విమర్శ కాభిప్రాయమున కెట్టి విలువ నీయవలయునో ప్రాజ్ఞులు విచారింతురు గాత!

సంభోగ వర్ణనలును, వరాంగవర్ణనమును, సంస్కృతభాషలో సంస్కృతసమాసములలోనుండిన యది సభ్యమై యొప్పుచున్నది. వానినే సంస్కృతసమాసములలో తెనుఁగు ప్రత్యయములు చేర్చిచెప్పినపుడది యసభ్యతాదోషమునకు పాల్పడుచున్నది. ఇదేటి న్యాయము? ఇట్టివి కేవలమచ్చతెలుఁగులలో చెప్పిననవి యసభ్యములు, అట్టి వానిని మన వైయాకరణులు గ్రామ్యములని వర్గీకరించి కావ్యముల యందెంత మాత్రముపయోగింప కూడదని నిర్ణయము చేసియున్నారు. ఈసూత్రము ననుసరించియే శ్రీనాథాది మహాకవు లిట్టి వర్ణనలను సమాసయుక్తముగ వ్రాసియున్నారు. ఇది యుక్తమే! సంభోగ మిరువురు ప్రాణుల సంయుక్త స్థితియేగదా! మఱియు నిట్టి ప్రాణి బంధమును వర్ణించుటకు సమాస బంధమే సరియైనదని గ్రహించి, శృంగార రసార్ణవకర్ణధారుఁడగు శ్రీనాథమహాకవి సమాసబంధమున నిట్టి రచనగావించినాఁడు. ఇది యెంత సరసము, సమంజసము సయుక్తికముగ నున్నదో ప్రాజ్ఞ విమర్శకులు పరిశీలింతురుగాక. శ్రీనాథుని ననుసరించి పెద్దనాది కవులును నిట్టి రచనము గావించిరి.

సీ. పతిపాణి పల్లవచ్యుత నీవిబంధన
వ్యగ్రబాలాహస్త వనరుహంబు (నైషధము. 7. 177.)

సీ. సహసానఖంపచస్తన దత్తపరిరంభ
మామూలపరిచుంబితాధరోష్ఠము (మనుచరిత్ర 3. 116.)

శ్రీనాథమహాకవికిఁ బూర్వము నన్నెచోడ మహాకవియుఁ గుమార సంభవమున, (8 - 144 - 153) సంభోగ శృంగార వర్ణనము గావించియే యున్నాఁడు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు పండితారాధ్య చరిత్రమున, గురుభక్తాండారి కథయందు, కామశాస్త్ర తంత్రమును చవిచూపించి

యున్నాఁడు. ఇఁక మహాభక్తులై, తిరుపతి క్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యు లగు తాళ్లపాక యన్నమయగారు, తమ వేంకటేశ్వర శతకమున యల మేలుమంగా సంభోగ శృంగారమును వర్ణించియే యున్నారు. వారి సంకీర్తనములలో "శృంగార సంకీర్తలు" అను విభాగమాధ్యాత్మ సంకీర్తనములతో నవినాభావ సంబంధము గలిగియున్నదన్న విషయ మిప్పటికి మనవిమర్శకులకు గోచరింపలేదు.

ఉత్తరాంధ్ర దేశమున సారంగు తమ్మయయే కాక ప్రబంధ యుగమున, కనుపర్తి యబ్బయామాత్యుఁడు ననిరుద్ధచరిత్రమున, సంభోగ శృంగారముతోపాటు ప్రసవానంతర ప్రథమ ద్వితీయా సంభోగములను గూడ వర్ణించియున్నాఁడు. దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యముననే, శృంగార భూయిష్ఠములై, యసభ్యములైన ప్రబంధములు వెలువడినవని బాహాట ముగ విమర్శించిన విమర్శకులు పైయుత్తర దేశీయాంధ్ర కవుల కృతులను గాని, వానియందుగల సభ్యతాసభ్యతలుగాని, దృష్టిలోనుంచుకొనక తమ యభిప్రాయముల నెట్లు ప్రకటించిరో దురూహ్యముగనున్నది.

కావున నీ విషయమున కేవలము ముద్దుపళని కృతినే నిశితముగ విమర్శించుట సమంజసముగాదు. మఱియు నీ రాధికాసాంత్వనమునందలి పద్యములు ధ్వన్యాలోకమువంటి సుప్రసిద్ధ సంస్కృతాలంకార శాస్త్ర లక్షణములకు లక్ష్యములైన వన్నచో, నట్టి కృతులను మన మెంత జాగరూకతతోఁ బరిశీలింపవలయునో స్పష్టమగు చున్నది గదా!

[1]స్త్రీలయొక్క ప్రత్యేకావయవ వర్ణనలు, ప్రబంధకవులే ప్రత్యేక ముగ నొనర్చిరనుట సరికాదు. నన్నెచోడ మహాకవి కుమార సంభవమున, పార్వతీదేవి యవయవ వర్ణనము ముప్పదిరెండు పద్యములలో రచించి యున్నాఁడు. శృంగార నైషధమున నిట్టి రచనలు గలవు. తక్కిన ప్రబంధ వాఙ్మయమందంతటను గలవు. కావున నిట్టి వర్ణనప్రక్రియ వాఙ్మయమునం దనుస్రుతముగా వచ్చుచున్నదే గాని, వేఱుకాదని తెలియనగును. కాని

1. స్త్రీలపయోధరములను మాత్రమే నూఱు శ్లోకములతో వర్ణించుచు నొక సంస్కృతకవి "కుచశతకము"ను రచియించెను.

యనుశ్రుతముగా వచ్చునట్టి వర్ణనల యందైన కవులు తమతమ ప్రత్యేకతను చాలపట్టుల ప్రదర్శించిరి. వాని నిచ్చట విపులీకరించుటకుఁ దావు లేదు. అట్లు ప్రదర్శితమైన సన్నివేశములను, వర్ణనలను, బాగుగ పరిశీలించియే దాక్షిణాత్యప్రబంధ విమర్శనకుఁ గడఁగుట సాహితీ విమర్శకుల కర్తవ్యమైయున్నది.

తారాశశాంకము

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున దుర్నీతిని, వ్యభిచారమును సమర్థించు కృతులలో తారాశశాంకము ముఖ్యమైనదని విమర్శకుల యాశయము. "తాటాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగన గూడిన పాపమంచు" "ఎన్ని పూవులన్ వ్రాలదు తేఁటి యట్లిమగవాఁడను వానికి దోసమున్నదే?" అను గ్రంథమునందలి వాక్యములు, విమర్శకులకు నూఁతకోలలైనవి. మఱియుఁ గొందఱు విమర్శకులు దుర్నీతిని వర్ణించునపుడు కవి నీతిసూత్రములను వక్కాణించి యట్టి చర్యలదోషమును గర్హింపలేదనియు నందుచేత, నీతఁడట్టి చేష్టలను సమర్థించెననియు వ్రాసిరి. కాని గ్రంథము నామూలాగ్రముగ చదివిన వారికీ విమర్శనము లెంతమాత్రమును సరియైనవి కావని ఘంటాపథముగఁ జెప్పవచ్చును.

తారయే తొలుత చంద్రుని గోరినపుడు చంద్రుఁ డీక్రింద విధముగ నామె చర్య యెంత మాత్రమును సమంజసముగ లేదని చెప్పియున్నాఁడు. ఆ ఘట్టమున తారా చంద్రుల సంభాషణముననే, పైనియుదాహరించిన వాక్యములున్నవి.

చంద్రుని మాటలు.

క. తగునే నీకిది? యెంతటి
తెగువే? యీసుద్దొకింత తెలిసినజగతి
న్నగవారడి యపయశమున్
మగువా! చేపట్టినట్టి మగవానికగున్

ఉ. ఇంతిరో! పాలవంటి కులమీవు జనించినచోట నెన్నఁగా
నెంతయు వన్నెవాసి గనునింటను జొచ్చితివేమి చెప్పఁ గం
చంతటి కాపురంబు సతులౌననఁజేసెను జాతినీతి యొ
క్కింతఁదలంప నిప్పునికి నేఁటికినేఁటికిఁ గ్రొత్తగాఁజొరన్

ఉ. ఓర్వదు బంధుజాల మడకొత్తున నొత్తునుమామగారిదే
పర్వినమాత్ర పంటపగఁబట్టును బావ, మగండటంచిమా
దుర్వహరోష భీషణతఁ దోడనె చంపఁగఁ జూచుఁగావునన్
సర్వవిధంబులన్ సతికి జార సమాగమ కాంక్షఁ జెల్లునే!

ఆ మాటలకు తార ప్రత్యుత్తరము చెప్పుచు నిట్లు పలికినది.

"లోకములోనఁ గొంద ఱబలల్ సతులన్ దనియింపలేక న
స్తోకమనీష నన్యపురుషుల్ తమభామల నంటకుండఁ దా
టాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగనఁ గూడిన పాపమంచున
య్యాకుల పాటుచూచి యిపుడాకుల పాటొదవెన్ మనంబునన్"

తారాశశాంకమనఁగనే జ్ఞప్తికి వచ్చు నీ పద్యమే గదా విమర్శకుల యభిప్రాయమునకు నాలంబనమైనది! పై పద్యమందలి కల్పనయే కదా కవి దుర్నీతిని బోధించినాడను విమర్శకు నాధారమైనది! కాని యిచట విమర్శింపవలసిన విషయ మొకటి గలదు. పై పద్యభావము తాను స్వంతముగ కల్పన చేసినచో కవి యిచట విమర్శకుల యాక్షేపణలకుఁ బాత్రుఁడే. కాని యిది శేషము వేంకటపతి స్వంతకల్పన కాదు. వేంకటపతి కన్న రెండువందల యేండ్లకుముందు, శ్రీ కృష్ణదేవ రాయల యాస్థానమున 'అష్టదిగ్గజములలో' నొకఁడైన యెలకూచి రామ భద్రకవి తాను రచించిన [1]సకల కథాసారసంగ్రహమున నిట్టి కల్పన కావించియున్నాఁడు. ఆ పద్య మిది.

మ. కలిమిం గొందఱు శ్రోత్రియుల్ సతులకాంక్షల్ దీర్పఁగాలేక యా
కలకంఠుల్ తముబాసి చక్కఁదనమున్ గాంభీర్యమున్ మన్మథో
త్కలనారంభము వాగ్విజృంభణము సత్కారుణ్యముం గల్గువా
రలతోఁ బొంది తముంగణింప రనుచున్ గ్రంథములం దట్లువ్యా
కులురై వ్రాసిన మార్గముల్ దలఁతురే కుంభిం భుజంగాగ్రణుల్ (4. ఆ.)

1. సకల కథాసార సంగ్రహమముద్రితము. దీని యేకైకప్రతి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున గలదు. గ్రంథసంఖ్య. (డి. 855.)

పై పద్యమున, పొల్లుపదములతో నైదుపాదములతోనున్న భావమును గ్రహించి వేంకటపతి రామభద్రుని కవిత సంస్కరించి, యిందలి భావము నెంత యర్థవంతముగ నాల్గుపాదములలో నిమిడింపపచ్చునో యీ కవితా శిల్పమును తన పద్యమున చూపియున్నాఁడు.

దీనినిఁ బట్టి వేంకటపతి తారాశశాంకమున వ్రాసిన పైపద్యము దుర్నీతిని సమర్థించుటకుఁ గాదనియు, పూర్వకవి కృతమగు పదభావమునే గ్రహించి, దానికి మెఱుఁగుఁ బెట్టునట్టి శక్తి తనకున్నదని చూపుటకు మాత్రమే వ్రాసినాఁడనియు, దానిని సందర్భోచితముగా నెలకొల్పినాఁడనియు నూహించుట సమంజసము.

ఇట్లే "ఎన్నిపూవులన్ వ్రాలదు తేఁటియట్లె మగవాఁడను వానికి దోసమున్నదే" అను పద్యమును జూడుఁడు.

ఉ. ఏలరజాలిఁ బెట్టెదిపుడేలర వేగమె యెన్నిపువ్వులన్
వ్రాలదు తేఁటి యట్లెమగవాఁడను వానికిదోసమున్నదే ?
బాళిని దానెపైఁబడిన భామనుబిగ్గ కవుంగిలించినన్
జాలరు యింద్రభోగ పదసౌఖ్య మనన్మది వేఱయున్నదే (3 - 86)

ఇందలి భావమును వేంకటపతిది కాదు. ఇది యాంధ్రదేశమున పదునొకొండు, పండ్రెడవ శతాబ్దులలో ప్రచురప్రచారముననున్న "తుమ్మెద పదముల"లో నిది.

"యవ్వనమందున తుమ్మెదా! బహు
పువ్వులవాసనె తుమ్మెదా
అవ్విగ్రోలుచునున్న తుమ్మెదా! నీ
కవ్వినేరము లేల తుమ్మెదా!"

పై పదమునగల భావముగ్రహించి, వేంకటపతి పద్యమున నను సంధానించినాఁడు. మఱియు పై పద్యమున, "మగవాఁడను వాని దోసమున్నదే" అను పాదమున "మగవాఁడను వాఁడు" అనునది శ్రీనాథ మహాకవి హరవిలాసమునుండి గ్రహించినది. అర్జునుఁడూర్వశిని తిరస్కరించి నపుడామె యర్జునుని నీ క్రిందిరీతినుపాలంభించినది.

ఉ. వాసవు నిందుకోల్వునకు వచ్చినయప్పుడ తత్సమంచితా
ర్ధాసన మెక్కియున్న నినునంగజ సన్నిభుఁజూచి పుష్పవా
ణాసను పుష్పబాణ నివహమ్ములకుం గుఱిమైతి నిట్టినా
యాస నిరాకరింపఁదగవా ! మగవాడవు కావ యర్జునా! (7 - 129)

మఱియు, తారాశశాంక విజయమున కేవలము శృంగారమేగాక, వీరరసమును ప్రపంచితమైనది. పంచమాశ్వాసాదియందు, కవియే, వీర శృంగారములు రెండును నీకావ్యమున నున్నటుల వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంద్రునికి చంద్రునకు జరుగఁబోవు యుద్ధప్రారంభమున, యింద్రుని యుద్ధప్రయాణమును కవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

క. అంత శచీకాంతుఁడు మది
నెంతయుఁ గుతుకమున వీరశృంగారరసా
త్యంతరమణీయ వైఖరి
వింతైకనుపట్టు సహితవిభవము మెఱయన్ (5 - 3)

యుద్ధవర్ణన మంతయు నొకటిగాదు, రెండుగాదు, నూటపది యాఱు పద్యములలో నందును రెండు పెద్దవచనములతో సంపూర్తి యైనది.

ఇంద్రుఁడు, జయంతుఁడు, సూర్యుడు వీరొక్కొక్కరు క్రమముగా యుద్ధమొనర్చిన విషయము విపులముగా వర్ణితమైనది. సూర్యుఁడును చంద్రుఁడును పోరాడు సమయమున జగమంతయుఁ దల్లడిల్లుటచేత, బ్రహ్మ యప్పుడు శివునాహ్వానింప, నాతనికి చంద్రునకు యుద్ధము జరిగెను. బ్రహ్మ వారినడుమ నిలిచి యుద్ధము వారించెను. శృంగారరస వర్ణనలనెంత సామర్థ్యముతో రచియించినాఁడో, యుద్ధవర్ణనలనుకూడ నంతసమర్థతతో వేంకటపతి రచించెను.

ఇట్లించుమించుగా శశాంక విజయమున నొక యాశ్వాసమునం దంతయు, వీరరసప్రధానమైన యుద్ధము వర్ణితముకాగా. నొకయాశ్వాస మున నొకేఘట్టమున నున్న శృంగార రసోక్తులను పురస్కరించుకొని, గ్రంథమంతయు, పచ్చిశృంగారమని, యసభ్యమని, యౌచితిమీఱినదని విమర్శించుట యెంత "యౌచితి" మీఱిన విమర్శనమో, విద్వల్లోక మెఱుఁగఁగలదు. ఇంతకు వేంకటపతి దుర్నీతిని బోధించునను పట్టునగల

భావములన్నియు, నాతని స్వంతములు కావనియు నవియన్నియు నంతకు ముందు వాఙ్మయమున వెలయుచున్నవనియు చూపితిని. గ్రంథముల నామూలాగ్రముగ చదువకయే విమర్శనము ప్రకటించుట పరిపాటియైనది గాన యింతగా వ్రాయవలసి వచ్చినది.

సారాంశమేమనఁగా దాక్షిణాత్యాంధ్ర వాఙ్మయమున గనుపట్టు శృంగారమునకు "మోహాశృంగారము" అని వాడుట కేవల కల్పితమనియు, నానాటి కవులు సంప్రదాయసిద్ధముగ వచ్చుచున్న తత్తత్పూర్వ కవుల పోకడలను గ్రహించి, శృంగారరసము వర్ణించిరే కాని సభ్యత, యౌచితిని పాటింపకరచింప లేదనియు, నందుచేత నవివాఙ్మయమునకు 'కళంక' మాపాదింప లేదనియు, నాంధ్రప్రబంధ వాఙ్మయమున నవి యొక ప్రత్యేక విశిష్టత నాపాదించిన కావ్యములనియు సాహితీ విశిష్టులు గ్రహింతురు గాక!

ఈ యుగమందు వెలసినకావ్యములలో కనిపించు శబ్దచమత్కారములు, జాతీయములు, శ్లేషవైచిత్రి, నాటకీయ సంభాషణపద్ధతి, రసపుష్టి మున్నగు గుణములు కావ్యరచనా సౌందర్యమును తీర్చిదిద్దినవి. అందులకు వాల్మీకిచరిత్రము విజయవిలాసము, సారంగధర చరిత్ర, కోటి రఘునాథరాయని పార్వతీపరిణయము చక్కని యుదాహృతులు. దక్షిణ దేశ నాయకత్వముగలుగుటచేత "దక్షిణనాయకత్వమ"ను నాలంకారిక గుణము చూపట్టుకావ్యములును లేకపోలేదు. అందులకనుగుణముగా [1]రాజగోపాలవిలాసము, విజయవిలాసము. సత్యభామా రాధికా సాంత్వ

1. "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము" అనుగ్రంథమున 'రాజగోపాలవిలాసము' గూర్చి వ్రాయుసందర్భమునఁ దత్కర్తలిట్లు లిఖించిరి. "కృష్ణుని యష్టభార్యలను అష్టవిధనాయికలుగఁ జిత్రించుట కావ్యప్రధానోద్దేశమని తెలియవచ్చుచున్నది. పంచమాశ్వాసమున మన్నారుగుడిస్థల మాహాత్మ్యకథనముగలదు. కవిత్వము సరసమైనదే ఇతని సమానరచన శ్రీనాథుని రచనఁ దలపించుననియు, నన్నయవలె మత్తేభవృత్తమును నడిపించుటయందు గట్టివాఁడనియు, శృంగార రసమును ఆంధ్రకావ్యములందువలె గాక, అమరుక కావ్యమునందువలె భావప్రధానముగనే యా విష్కరణము గావించినాడనియు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారనుచున్నారు. వ్రతానాముత్తమ వ్రతమనున్యాయముబడి చెప్పినమాటలని తోచుచున్నది. ఇంతకంటె 'ఈయన కవిత్వము రసవంతమైనదేకాని విశిష్టగుణములు కలదికాదు' అను సీతారామ భట్టాచార్యులవారి యభిప్రాయమే సత్యమునకు చాపునసున్నది. (పుట. 33) పైని యుదాహరించిన గ్రంథభాగమును బట్టి

నములు, రాధామాధవ సంవాదము తారాశశాంకము మొదలగు కావ్యము లెక్కువగా శృంగార రసమునే పోషించినవి. మహారాష్ట్రనాయకులు మాత్రము శైవమతాభిమానులగుటచే శివకథలను కూడ చేపట్టి, భక్తి శృంగారమును నెక్కువగా పోషించిరి. దాక్షిణాత్య ప్రబంధ కృతులలో జాతివార్తా చమత్కారము లెక్కువగా ప్రవేశపెట్టబడుటచేత, సంస్కృతపద భూయిష్ఠరచన సన్నగిల్లి, తద్భవ దేశ్యపద బాహుళ్యమగు మెత్తని, కమ్మని, రచనలు, చక్కని తెనుగు నుడికారపు సొంపులతో తల లెత్తినవి. కనుకనే నవి ప్రజాబాహుళ్యమును నెక్కువగా నాకర్షించినవి. తెనుగుదేశమందు విజయవిలాసాది ప్రబంధములలోని పద్యమును కంఠస్థములుగా వచ్చినవారు చాలమంది కలరు.

తత్కర్తలు రాజగోపాల విలాసగ్రంథ సంపాదకుఁడు తెలుపజేసిన యభిప్రాయము 'సత్యమునకు దాపునలేదని' తీర్మానించిరి. ఇఁక వారితీర్మానమున కాధారమును ప్రమాణమునునైన సీతారామ భట్టాచార్యులవారి యభిప్రాయమెంత "సత్యమునకు దాపుననున్నదో" తెలిసికొందము. సీతారామ భట్టాచార్యుల వారనఁగా శ్రీకురుగంటి సీతారామయ్య ఎమ్. ఏ. గారు. వీరు 'కొందఱు తంజాపూరి కవులు పండితులు' అను నొకగ్రంథమును క్రీ. శ. 1943 లోఁ బ్రకటించిరి. ఇందు 121 పుట మొదలు 185 పుటవఱకు తెనుఁగుకవులగూర్చి గలదు. అందు కాళకవినిగూర్చి రాజగోపాల విలాసమునుగూర్చి యేమివ్రాసిరో దానిక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

కాళకవి మొదలగువారు: "ఈయన విజయరాఘవుని యాస్థానాంధ్రకవులలో వన్నెకెక్కినవాఁడు. ఈయన 'రాజగోపాలవిలాసము" ను గ్రంథమును రచియించెను. ఈయన యింటిపేరు చెంగల్వలవారు. వెంకటయ్య తనతండ్రిపేరనియు, తాను "విజయరాఘవ భూపప్రసాదాసాదిత వివిధరాజ చిహ్నచిహ్నిత భాగధేయుఁడ" ననియు, తెల్పుకొని యున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమొక స్థలపురాణము. మన్నారుగుడి స్వామి చరితము ఈ గ్రంథముతోపాటు మఱియొకటి విజయరాఘవుని వంశచరిత్రము మాత్రముకలది యున్నది. దానికి విజయరాఘవ వంశావళి యనినామమున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈయన కవిత్వము రసవంతమైనదేగాని విశిష్టగుణము కలదికాదు. అప్పటికింకను ప్రబంధ కవిత్వమే యేలుచున్నకాలము. అందుచే కాలానుగుణముగ వ్రాసెను. ఈయన విజయరాఘవుని తుదిదినములవరకును దాదాపున్నట్లు కన్పడును.(పుట 176,177) పైనియుదాహరించిన భాగమునుబట్టి చూడఁగా తత్కర్తలు కవిత్వముమాట యటుండ నిచ్చి గ్రంథముయొక్క స్వరూప స్వభావములుగూడ తెలియఁగరని స్పష్టమగుచున్నది. గ్రంథమున మన్నారుగుడి క్షేత్రమాహాత్మ్యము పంచమాశ్వాసముననే యున్నది. తక్కిన నాలుగుశ్వాసముల భాగమును శ్రీకృష్ణుఁడష్ట మహిషులతో విహరించిన

దాక్షిణాత్యాంధ్రకృతులలో నొక్క-శృంగారరసమే కాక, నాటకములయందు హాస్యరసము ప్రపంచితమైయున్నది. శృంగారమున మోహాశృంగారములె, హాస్యమున, సనభ్యము ననౌచితి యాకృతులయందుగలవని విమర్శకులు వ్రాసియున్నారు. వీరి విమర్శనమునకు గుటియైనవి రెండు నాటకములు. ఒకటి పురుషోత్తమ దీక్షితుని తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము. రెండవది వాసుదేవకవి కృత పార్వతీ పరిణయనాటకము. లోకసామాన్యరీతిగా నిట్టి యితివృత్తములయందు,

---

విషయములతో (శృంగార రసమున అష్టవిధనాయికల స్వభావాదుల ననుసరించినవి) తోనున్నది. ప్రస్తుత గ్రంథకర్తలీ విషయమే ప్రస్తావింపలేదు. సరికదా మఱియొక వ్రాఁత నిట్టువ్రాసిరి. "ఈ గ్రంథముతో పాటు మఱియొకటి విజయరాఘవుని వంశచరిత్రము మాత్రము కలదియున్నది. దానికి విజయరాఘవవంశావళి ' అనునామమున్నట్లు తెలియుచున్నది.' కాని, "విజయరాఘవ వంశావళి" యనునది వేఱు గ్రంథముకాదు రాజగోపాల విలాసములోనఁగల గ్రంథావతారికా భాగము లేఖకులు ప్రత్యేకముగ నామకరణముచేసి వ్రాసినదిగాని యది ప్రత్యేకగ్రంథము కాదు. ఈ విషయమును నేనిప్పటి కిరువదిమూడేండ్ల క్రిందట ననఁగా క్రీ. శ. 1936 లో వ్రాసిన "తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయము" అను వ్యాసమునఁ దెలిపియుంటిని. చూడుఁడు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవసంచిక (పుటలు 151 – 164) ముద్రితమైన రాజగోపాల విలాసగ్రంథము చూచిన నీ విషయము స్పష్టము. పీఠికయందును నీ విషయముఁ దెలిపితిని

గ్రంథావతారిక యందుగల విషయములేవో తెలియక గ్రంథస్థమై, గ్రంథము నాల్గాశ్వాసములలో నున్న యష్టమహిషుల విషయమైనను స్పృశింపక, కవిత్వమును గూర్చి యొకవాక్యమును వ్రాసిన పై గ్రంథకర్తలు గ్రంథమును నొకపరియైన నామమాత్రముగ చదివిరా యను యనుమానము గలుగుచున్నది. ఇట్టి సందర్భమున సీతారామ భట్టాచార్యులనారి యభిప్రాయమే 'సత్యమునకు దాపుగ' నున్నదను నభిప్రాయము ప్రకటించిన దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్య కర్తయభిప్రాయము సత్యేతరమనుటలో సందేహము లేదు. రాజగోపాల విలాస సందర్భమున గాళియకవిని గూర్చియేగాక, మఱియొక కవయిత్రినిగూర్చి సీతారామ భట్టాచార్యులనారు వ్రాసినది చూచిన, వారందఱి పద్యములను సరిగా నర్థముచేసికొనలేదని చెప్పవలసి వచ్చినందులకు జింతిల్లుచున్నాఁడను. కాళియకవి శిష్యురాలగు "కృష్ణమాంబను" గూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

హాస్యరస నన్ని వేశములుండుననియు నాకారణమున నాయాసంస్కృతమున జరుగు సంభాషణాదికము లసభ్యముగఁ బరిగణింపఁబడవనియు, విమర్శకులు గ్రహింపకుండుట చిత్రము! పై వానిలో మొదటిదగు కంజాపురాన్నదాన నాటకమునందలి హాస్యమునగల సభ్యతా సభ్యతలను గూర్చి యీ వళికే గ్రంథమునందు చర్చింపబడియున్నది. ప్రస్తుతము రెండవది యగు పార్వతీపరిణయమును గూర్చి విమర్శించుచున్నాను.

సీ. "..

యిరువదారును ఛందంబు లెరిగియిట్లు కవిత చెప్పినవారు లోకమున గలరె,
యనుచు వినుతింప వినిపించి ఘనతగాంచ గీర్తనీయ గుణాలంబ కృష్ణమాంబ

ఈ కృష్ణమాంబ రచియించిన గ్రంథమెద్దియు దొరకలేదు. ఈమె రావినూతల తిరుమలయ్యకు కూతురని మరియొక పద్యములో చెప్పబడి యున్నది రావినూతల యనుగ్రామము గుంటూరి మండలమున ఒంగోలుతాలూకాలో నున్నది. ఈగ్రామమున రావినూతల వారను నియోగిబ్రాహ్మణ కుటుంబములున్నవి, కావున నీయమ యట్టి కుటుంబమునకుజెందిన యువతి కావచ్చును. ఇంటిపేరునుబట్టి జాతిని నిర్ధారణము చేయుట సుసాధ్యముకాదు. ఈమెను కృష్ణాజి యనికూడా పిలుచుచున్నట్లు తెలియును. (పుట. 179 - 180)

ఈ యుదాహృత భాగమున "ఈమె రావినూతల తిరుమలయ్య కూతురని మఱియొక పద్యములో చెప్పబడి యున్నది." అనునొక వాక్యముగలదు. ఆ పద్యమందుదాహృతము కాలేదు. పద్యమిది.

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుండు శ్రీకరపాక నాటార్వేల బంధుజనాతి శాయి
కాళయమంత్రి పుంగవునకు గంగమాంబకు నుదయించు తపఃఫలంబు
రణరంగ గంధవారణ బిరుదాంకిత స్వకులజ శ్రీకంఠ సచితహాళి
పార్వతీపరిణయ ప్రముఖ ప్రబంధ నిబంధ ధురంధర ప్రౌఢఫణితి

గీ. యైన చెంగల్వ వేంకటయ్యయును, రావినూతుల తిరుమలయ్య తనూజ కృష్ణ
మాంబమును గన్ననిధి కాళహస్తిగిరిశ కవితలలితోక్తి భారవి కాళనుకవి

ఈ పద్యమున 'కృష్ణమాంబ' యను పేరును చూచి ఈ కృష్ణమాంబయే కాళకవి శిష్యురాలగు 'కృష్ణమాంబ' యని భట్టాచార్యులవారు భ్రమించి వ్రాసిరి. కాని పద్యమును సరిగానవగాహన చేసికొనలేదు. ఇందు దాహృతమైన 'కృష్ణమాంబ' కాళయకవి తల్లిగాని, కవయిత్రియగు కృష్ణమాంబ కాదు.
చూడుడు.

పార్వతీపరిణయము

శహాజీకాలమున, వాసుదేవకవిరచియించినపై నాటకమునుగూర్చి సమీక్షలో నిట్లుకలదు.

2. "శివుడిందుపార్వతితపోదీక్షను పరీక్షింపగోరి వృద్ధబ్రాహ్మణ రూపమున వచ్చును......ఈ వృద్ధుడా బ్రహ్మచారిణి ప్రత్యంగవర్ణన చేయును. ఇది కేవలమనుచితము. అతని విరహావర్ణనము యింకను అనుచితముగానడచును...

6. పర్వతరాజసప్తర్షులు పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహావిషయమై నిశ్చయతాంబూలములు జరిపిన సంకల్పము.

"అస్యశమమోది ద్రావిడస్య......అస్మిన్ వర్తమాన వ్యావహారిక చాంద్రమానే......అపడ్డాళనామ సంవత్సరే అభాసమానే... పార్వతీదేవి శర్మణాపికన్యయాః పరమేశ్వరనామ్నేవరాయ నిశ్చల తాంబూలం కరిష్యే.

ఇంకొక శుద్ధానౌచిత్యమిది. గ్రంథకర్తకు సప్తర్షుల సంకల్పమును ఎంత చులకనమైపోయినది !

శ్రీవత్సగోత్రమున పాకానాటూర్వేల వంశీయుడై తెలసినవాఁడు.

కాళయమంత్రి – భార్య గంగమాంబ
|
తెంగల్వ వేంకటయ్య – భార్య కృష్ణమాంబ ఈమె రావినూతల తిరుమలయ్య తనూజ
|
కాళయకవి
రాజగోపాలవిలాస కర్త

పై పద్యమున వంశవృక్షమునుబట్టి యిందున్న కృష్ణమాంబకు కవయిత్రి కృష్ణమాంబకు నేమాత్రము సంబంధములేదు. కాని భట్టాచార్యులవారు మాత్ర మీకృష్ణమాంబయే, కృష్ణాజియని వ్రాయుటచేతను, ఇంటిపేరునుబట్టి జాతిని నిర్ధారణ చేయుట సుసాధ్యము కాదని వ్రాయుటచేతను, నిరువురనొక్కరేయని భావించినట్లు స్పష్టము. ఇంత యవ్యవస్థితమగు గ్రంథమును ప్రమాణీకరించుచు విమర్శించుట యెంత సమంజసమో విజ్ఞులు తెలుపుదురు గాత !

7. మంగళాష్టకము. కల్యాణవేళమున ప్రోక్తమైన "కావేరీయమునానదీచ...కుర్వంతువామ్మంగళమ్" అనునది. చెంబూకంబళ్లి, నంబివానిదిగదా చెంతాడుమందేగదా! గంతల్ బొంతలులోభివానివి గదా గార్ధంబు చాకింటిదే. అన్నాదమ్ముడు యిద్దఱున్ కూడుకొని యొక్కత్రైన్ కుర్వంతువాంమైధునమ్." అని 'పేరడీ' చేయఁబడినది. ఈ రెండవది మంగళాష్టకముగాదు-శుద్ధ-అమంగళాష్టకము. అత్యంత అసభ్యమైనది.

కవి విదగ్ధుడే కాని రచనలో ఇతివృత్తమునకు తగిన యుదాత్తత ప్రదర్శించలేక పోయినాఁడు. కోరి అనౌచిత్యమున కొడిగట్టినాఁడు. ఇది పురాణదంపతుల పుణ్యకథ అన్నమాటే మఱచిపోయి నట్లు వ్యవహరించినాఁడు. హాస్యముకోసమసభ్యత నాదరించినాఁడు."

పై సమీక్షావాక్యములు చదివినవారి కీ నాటకమంతయు, ననౌచితికి, అసభ్యతకు నొక యుదాహరణగా కన్పట్టవచ్చును. కాని యీ సమీక్షను జాగరూకతతో సమీక్షించిన వారి కీ సమీక్షా రచనయంతయు, నసంబద్ధము, అజ్ఞాన నిరుద్ధము, లోకానుభవవిరుద్ధముగాఁ గన్పట్టకపోదు. గ్రంథవిమర్శనమునకు, కేవలము విషయసేకరణమేకాక లోకానుభవము, సంప్రదాయ పరిజ్ఞానముకూడ చాలగానావశ్యకము. ఇవి రెండును, రెండు నేత్రములవంటివి. ఈ రెండింటిలో నేది లోపించినను, నట్టి విమర్శనము గ్రుడ్డెద్దుచేన బడ్డగతిమడ్డి యగును.

ఏకరాత్రములు, లేఖ్యారూఢములు. పరస్పర ముద్రికాగ్రహణములు, పుష్పహారాలంకరణములు, తపాలా, తంతిమూలకములు దూరశ్రవణయంత్ర సంభాషణా పూర్వకములు. ఇత్యాదిగా వివాహప్రక్రియలు జరుగు నేటికాలమాన పరిస్థితులలో నయిదు దినములు జరుగు పూర్వకాల వివాహసంప్రదాయములు, (అయిదువ కయిదు దినములు పెండ్లి జరుపుట సమంజసమే కాక శాస్త్రీయము.) వివాహకాలమున నడచు,

వ్యంగ్యసంభాషణా చమత్కారములు నూతన వైవాహిక మంత్రప్రతికల్పనలు విస్మృతప్రాయమైనవి. ఈనాఁటి యువకమాణవక లోకమున కిట్టివి యశ్రుతపూర్వములు నపరిచితములు కావచ్చును. కాని యిప్పటి కొకటి రెండు తరముల క్రిందటి వారికి పై సమీక్షయందసభ్యము, అమంగళము, అనౌచిత్యముగల ప్రతికల్పలన్నియు, సుపరిచితములే! 'శుద్ధ అమంగళాష్టకమని' పేర్కొనఁబడినవానాటివి రెండు వినుఁడు.

"గూనాబల్లాచాకలాడిదైతే బట్టయితేమంటేగదా
ఉతికేటందుకువాడి యిష్టమెకదా కుర్వంతు వాంమంగళమ్
సుముహూర్తస్సావధాన శుభలగ్నస్సావధాన.

"ఇల్లూవాకిలి యింటివాడిదైతే యిల్లాలుమందేగదా
వచ్చేటందుకు దాని యిష్టమెకదా కుర్వంతువాంమంగళమ్
సముహూర్తస్సావధాన శుభలగ్నస్సావధాన.

పై మంగళాష్టకము లాంధ్రదేశమున కుత్తరపు చివరనున్న కళింగదేశము. (విజయనగము, విశాఖపట్టణ, శ్రీకాకుళ, సోంపేట ప్రాంతము) నందు [1]ప్రచారమున నున్నవి.

ఇట్టి సందర్భములో, నాంధ్రదేశమునకుసుదూరమున దక్షిణదేశమున దక్షిణప్రాంతమునున్న తంజావూరియందు వాసుదేవకవి, యిట్టి సంప్రదాయమును నాటకమునఁ దెలియఁజేసినందులకు కవిని ప్రశంసించుటకు బదులుగా నిది "శుద్ధ అమంగళము అనౌచిత్యము"అని సమీక్షించుట దే "శుద్ధ అనౌచిత్యము."

---

1. అనాఁడు–అనఁగా నలుబదేండ్ల క్రిందట జరిగిన నా వివాహ కాలమున చదివిన పైమంగళాష్టకములు, నాచెవిలో నేఁటికిని మాఱుమ్రోఁగుచున్నవి.

నాటకకర్త వాసుదేవకవి వ్రాసిన వ్రాఁతను సరిగా నర్థము చేసికొనకయో లేక సంప్రదాయము నెఱిఁగిన పెద్దల నడిగి మనము తెలుసుకొనుటా ? అను నహంభావముచేతనో, సమీక్షాకర్త "అన్నాదమ్ముఁడు...... యొక్క రైక కుర్వంతు వాంమైథునమ్" అను పాదము నత్యంతమున సభ్యమని వ్రాసియున్నాడు. కాని యన్న చనిపోయిన వెనుక తమ్ముఁడన్నయొక్క భార్యను పెండ్లియాడు నాచార ముత్కళదేశమున నున్నదని యతని కెఱుకలేదు. మఱియు టిబెట్టుదేశమున నేఁటికి సోదరులిరువురికి నొక్కతే భార్యయుండునను విషయము (వివేకానందస్వామి వంటి మహనీయుఁడు తెలిపినది) వ్యాసకర్తకు, కలలోనైన కనుపింపలేదు.[1] వాసుదేవకవి వివాహసంకల్ప సమయముననే సందర్భశుద్ధిగా యిట్టి యాచారమును, సంప్రదాయమును తెలిపినందులకు కవిని ప్రశంసింపవలసినదే గాని, అసభ్యమని విమర్శించుట విమర్శకుని సభ్యతా లోపము.

ఇఁక సంకల్పముమాట - సప్తఋషుల సంకల్ప మెంత చులకనమైనది ! యని యొక యాశ్చర్యార్థక చిహ్నితవాక్యము. ఇచట విమర్శకుని జ్ఞాన మెంతచులకనయో మనమాశ్చర్యపడవలసినదే కాని వేఱొండుకాదు.

మన వివాహములలోని మహాసంకల్పమునకు బదులుగా, కొంత కాలము క్రిందటనే అనఁగా నింగ్లీషువారి పరిపాలన బాగుగనాఁటుకొనిన

---

1. అన్నయొక్క భార్యను తమ్ములనుభవించు సంప్రదాయము, దక్షిణ హిందూదేశమున నీలగిరిప్రాంతమున "తోదువ" రను కొండజాతివారి యందునున్నట్లు "నీలగిరి యాత్ర" యను వచనగ్రంథమున నిట్లు గలదు. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1846 లో వ్రాయఁబడినది. "ఏక కుటుంబమునందు సోదరులందఱు నగ్రజు భార్యంగూడు వాడుకగలదు. అగ్రజుండు వార్ధకంబు నొందియుండుతఱి నేని దత్కళత్రంబు కాలధర్మంబు నొందిన నయ్యగ్రజునకు పరిణయం బొనరించి తత్కళత్రంబుతోన మఱందులందఱుఁ గూడెదరు. జ్యేష్ఠుండు జీవింపఁ గనిష్ఠులు పరిణయంబు చేసికొనరు. (పుట 41.) మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగార ప్రకటితము. గ్రంథసంఖ్య 65.

కాలముననే [1]లండర్ సంకల్పముదయించినది. ఇది "ఓం లార్డ్ వే స్వాహా, ఓం జీసస్ స్వాహా మను ఉపాత్తధనవ్యయద్వారా......అని మొదలిడి ఉభయకుల కామర్ గోత్రస్య మిస్టర్ అండ్ మిస్సర్సు నామధేయస్య ......ధేమ్సునమహానద్యాం, జ్ఞానకల్యాణ స్నానమహంకరిష్యే" అని పూర్తి యగును.

ఈ లండర్ సంకల్పము నీనాఁ డేసాంఘిక నాటకముననో నిమిడించి ప్రకటించిన కొంతకాలమునకు సమిత్రాకర్తవంటి విమర్శకులు దీనిని 'పేరడీ' యందురో లేక సాంఘిక వ్యవస్థలో, పాశ్చాత్యులగు నాంగ్లేయుల, దేశ భాషాప్రభావ మెంతవఱకుఁ బ్రాకినదో తెలిసికొనుటకు నవకాశము గల్పించిన 'సూచన' యందురో యూహింపవలసియున్నది.

"కవి విదగ్ధుఁడే కాని...కోరి యనౌచిత్యమున కొడిగట్టినాఁడు. ఇది పురాణదంపతుల పుణ్య కథయను మాటయే మఱచిపోయినట్లు వ్యవహరించినాఁడు." అని విమర్శ. పురాణదంపతుల పుణ్యకథయని రెండు శతాబ్దులనాఁటి వాసుదేవకవియే మఱచుటయేమి? కవికుల గురుఁడగు కాళిదాసకవియే యిప్పటికి పదమూఁడు శతాబ్దులక్రిందట, మఱచినాఁడన వచ్చునా? "జగతః పితరౌ వందే" అని రఘువంశము ప్రారంభించిన మహాకవి కుమారసంభవమున, దంపతీరతిని బట్టబయలుగా నెట్లు వర్ణించెను? ఇంతయేల? ఇప్పటికయిదు శతాబ్దులు క్రిందట దివ్యతిరుపతి క్షేత్రమున, సంకీర్తనాచార్యులు తాళ్ళపాక అన్నమయగారు "అమ్మకు తాళ్ళపాక ఘనుఁడన్నఁడు పద్యశతంబుఁజెప్పెఁ గోకొమ్మని వాక్ప్రసూనముల కూరిమితో నలమేలుమంగన్" అని "అమ్మకు" సమర్పించిన పద్యశతము (వేంకటేశ్వర శతకము) సంభోగ శృంగార వర్ణనాత్మకము.

---

1. ఏదైన గ్రంథమునుగూర్చి వ్రాయునపుడు, ఆ గ్రంథముద్రణమునుగూర్చి యింతకుముందు వ్రాసిన పరిశోధకులనుగూర్చి "వీరికి గ్రంథ మెన్ని పరియాయములు ముద్రితమైనది తెలియలేదు" అని యవహేళనముచేయు వ్యాసకర్త, పైలండన్ సంకల్పమెచ్చట నున్నదో, కనుగొనుటకు పరిశోధన చేయునని, సంకల్పమంతయు నాకుఁదెలిసినను నిందుదాహరింపనైతిని.

అన్నమయ్యగారు అలమేలుమంగ వేంకటేశ్వరులు, పుణ్యదంపతులను మాట మఱచినారని చెప్పనగునా! పై యిరువురునుకోరి యనౌచిత్యమున కొడిగట్టినారా?

కవిహృదయము రీతి, కావ్యవిమర్శనగతి కవియైన వానికేగాని, కలముపట్టిన వారికెల్ల నవగతముకాదు. వ్యాసకర్తయే యీ పట్టున వాసుదేవకవి వ్రాసినది 'నాటకము'ను మాట అనౌచిత్య, అసభ్య అమంగళీత్యాది పదప్రయోగ వ్యవహారములలో మఱచినాడేకాని, అసలు గ్రంధకర్త మఱువలేదు.

ఆ నాటకరచన కంతరార్థము సంకల్పించియే కవియీరీతి నితివృత్తము సాగించినాఁడు. ఆయంతరార్థము గ్రహించుటకు నీ విమర్శకుని హృదయాంతరాళమున నావంతయును, తావులేదు. అది యట్లుండనిండు. ఈ నాటకమున వినాయకుని నర్చించుటకుముందు పూజారివచ్చియున్నను పరిచారికుఁడు వచ్చినవెనుక జరిగిన సంభాషణ "ఇక్కడ హాస్యము" అను శీర్షికక్రింద చూపఁబడినది. ఆ సంభాషణ సూత్రధారునికి పరిచారకునకు జరుగును. "పరిచారిక గాడిదముండాకొడుకు" రాగానే, సూత్రధారుఁడు "ఇంతసేపు స్వయంపాకం సేయక యెక్కడికిబోయి యుంటివిరా?" అని ప్రశ్నించును. "దినము సల్ది వంటకముపిడిచి తళిగెసేసుకవత్తును. ఈ పొద్దుసల్ది మిగులలేదు. వండుకొంచు వచ్చేటందుకు యింతసేపు పట్టెను." అని జవాబిచ్చును.

సూత్ర. ఓరి! తిమ్మన్మూత్ర ముండాకొడుక! ఓరీ! దేవునికి సల్దివంటకము పెట్టుదురటరా!

పరి. ఇప్పుడు పదినాళ్లనుంచి నీన్ని పిళ్లారికిన్ని (వినాయకునకు) పూజారి కిన్ని కడుపు సెగయెత్తింది. అందునుంచి సల్దివంతం నైవేద్యం పెట్టుతున్నాము.

సూత్ర. ఓరోరి వెర్రివాడా! రేవటినుంచి స్వయంపాకంచేసి వేడితళిగను గొంచురారా!

పై విధముగానే, శహాజీ రచితమైన శచీపురందరము అను నాటకమున, సూత్రధారునికి అర్చకునికి సంభాషణ.

సూత్ర. ఓహోయి అర్చకుండెవరోయి! విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చి యింత తడవాయెనే. యింతసేపు పూజసేయక యెక్కడికిపోతిర దుక్కముండాకొడక!

అర్చ. ఏలరా! ఊరకే వదరుతున్నావు వెట్టిపెత్తాకొడక ... అర్చకుని శప్పాలుమాత్రం తెంచుకొని వత్తువురా. నీవాండ్లను దండించేది లేదు. ఏమిన్ని లేదు.

అందే పూజారి పరిచారకునిచూచి "ఓరి పరిచారిక భ్రష్టు ముండాకొడక ...... నైవేద్యమైన పదార్థాలు యివన్నీ నెత్తిమీద పెట్టుకొని, మణివగాని గుత్తలంజ తోత్తుకుయిచ్చి, దానిదగ్గఱ పండుకో ఉండి స్నానమున్ను చేయకనే తడిబట్టతో ఒళ్లుతుడుచుకొని తారుమారుగా విభూతిపూసుకొని, విఘ్నేశ్వరమూర్తికి పరిచారికము చేయవస్తివి. విఘ్నేశ్వరుని సొమ్మంతాను తిని తోత్తుకొడుకులకున్ను ముండమోపులకున్ను ...... క్రొవ్విపోయెను.

ఈ నాటకముననే, వక్రదంతుఁడు "ఓరి తిష్ఠన్మాత్ర ముండా కొడుకుక్కల్లారా!" అని సూత్రధారుని సంబోధించును.

శచీపురందరము, శహాజీమహారాజు కృతము. ఆతఁడేతనరచనలలో పై విధముగ వ్రాసినపుడు తదాస్థానకవియైన వాసుదేవకవియు నట్లే రచియించి రాజాదరణము గాంచినాఁడు.

ఇట్టి రచనలయం దంతరార్థము, సుంతయేని పరిశీలించినగాని చింతనీయముకాదు.

తంజావూరి నాయక రాజులవలె, మహారాష్ట్ర రాజులు దేవాలయములలో, నిత్యనైమిత్తిక పూజావిధానములు సక్రమముగా జరిపించుటయందు శ్రద్ధవహించినవారు. వారికాలమున సాధారణముగా కొన్నిచోట్ల పూజారులు దేవాలయములలో, నైవేద్యపదార్థములు, పూవులు, పండ్లు పడుపుకత్తెల యిండ్లకుఁగొనిపోవుట, పూజా సమయమునకు శుచిగా రాకుండుట, మున్నగు నరాజకములు జరుగు

చుండెడివి. అట్టివానిని తొలగించి, [1]పూజారులకు గుణసారము నేర్పుటకు నాటకప్రదర్శనముల నట్టి యకృత్యములను బైటపెట్టుటకంటె, వేఱు మార్గములేదని వారీపథకముఁ ద్రొక్కిరి. నగరిలో బహిరంగముగా నాటకము ప్రదర్శించునపుడిట్టి యకార్యములకు స్పష్టముగా ప్రజానీక మునకుఁ జూపునపుడు నిజముగా నట్టి యకార్యములను చేయువారికంత కంటె శిక్ష యేమున్నది? వారితప్పు నడవడికలకు వారేదిద్దుకొందురు. మఱి యొకవారిని దండనలచే శిక్షించిన లాభమేమి? ఇట్టి ప్రయోజనము నభిలషించియే, యానాటి నాటకరచయితలు తమనాటకముల నిట్టి హాస్యరసప్రధానరచనలు గావించిరి.

పూజారులవలెనే వైదికులు వివాహకాలమునందు, సంస్కృత భాషాజ్ఞానములేక సంకల్పము చెప్పునపుడు చేయులింగ వ్యత్యాసములు, అపభ్రంశములు మొదలగునవి మృదువుగా విమర్శించుటకు, వాసుదేవ కవి యిట్టి నూత్నసంకల్పరచన కావించినాఁడేకాని వేఱుకాదు. అట్టి సందర్భములు, పార్వతీ పరిణయమువంటి వివాహకథావృత్తమున్న నాటకములయందేగాని తక్కిన వానియందతుకు కొనఁజాలవు. కవి యాశయమును సిద్ధింపదు.

---

1 పూజారులుగాని యర్చకులుగాని యిట్టివిచేయుట పరిపాటియైనట్లు తూర్పు గోదావరీ మండలమున పలివెల కొప్పు లింగేశ్వరస్వామి కథ తెలుపుచున్నది. పలివెల యందలి, ఈశ్వరాలయమున, లింగమునర్చించు పూజారి ప్రతిదినము తనవేశ్యయింటివద్ద పూదండలుంచి, యవి యాలయమునకు దెచ్చి యర్చించువాడు ఆవేశ్య వానినొకమారు ధరించి, యశ్లేయేమియు నెఱుఁగనట్లు వానినుంచెడిది. ఒకనాఁడు పూజారిమామూలుగా దండలను తీసికొని దేవునికిసమర్పించెను. అప్పుడే దేవదర్శనమునకు వచ్చిన రాజుగారి కాదేవునికర్పించిన దండనిచ్చెను. వారాదండను కొనిపోయి నగరిలోచూడగా నందు వెంట్రుకలుండెను. ఇదియేమి లింగాకారుండైన ఈశ్వరుని పూజాపుష్పములలో వెంట్రుకలెట్లు వచ్చినవియని పూజారిని గద్దించియడిగిరి. ఈశ్వరునికి కొప్పు (వెంట్రుకలు) గలవు. తాము బరీక్షించవచ్చునని యాతఁడు చెప్పెను. మఱునాఁడు రాజుగారు వచ్చిచూచుసరికి యశ్లేయుండెను. కావుననే యా లింగమూర్తి కొప్పు లింగేశ్వరుఁడయ్యెను.

మంగళాష్టకములలో, తెలుఁగు సంస్కృతపదములను కలిపి రచనచేయుట (మణిప్రవాళరచన) తొలుదొల్త వైదికులవలననే, ప్రారంభమైనది. వారు కర్మకాండలో సంస్కృతమునే నుపయోగించుట విధియై యున్నది. కాగా నిత్యవ్యవహారమున తెనుఁగున నున్నప్పుడు సంస్కృత పదము వానితో సంపుటీకరించి, వ్యవహరింపక తప్పదు.

" ఆషాడ శుద్ధపంచమ్యాం వచ్చెనే వృద్ధగౌతమీ
అథవాతప్పిదా రేణ ద్వాదశ్యామదితప్పదూ "

ఇత్యాదిరచనలు, మనకు పరిచితములే. కాని తరువాత తెలుఁగు కావ్య రచనలో నీ పద్ధతి యుండకూడదను నను శాసనము వెలసినది. అట్టిమణి ప్రవాళరచనను తలపింపఁజేయుటకు నీ మంగళాష్టక మణిప్రవాళరచన యావశ్యకమైనది.

మన మత, సాంఘిక, భాషాసంప్రదాయములీ నాఁడుమఱుఁగు పడినను, మన సాహిత్యరచనలలో నవి గర్భీకృతమై యున్నవి. కావున నట్టిరచనలు విమర్శించుటకు ముందు, మనపరిశోధక క్షీరకంఠులింక యెంతవరకో పెరిగిపెద్దవారైనగాని యర్హత గడింపలేరని తెలిసికొన వలసి యున్నది.

క్షేత్రమాహాత్మ్యములు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రత్యేక శాఖగా నెన్నఁదగినవానిలో క్షేత్రమాహాత్మ్య శాఖయొకటి. ఇది నాయకరాజుల కాలమునకుముందే దక్షిణదేశమున ప్రారంభమైనది.

౧. చొక్కనాథ చరిత్ర - ఇది క్రీ. శ. 1540 ప్రాంతమున, వెలసిన పచ్చకప్పురపు తిరువెంగళకవి రచితము " హాలాస్యక్షేత్ర మాహాత్మ్యము" అనఁబడు మధురాపురక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును నిది వివరించును. ద్విపద కృతియగు దీనినే, మైసూరి పరిపాలకుఁడగు ' నంజరాజు వచనకృతిగా రచియించియున్నాఁడు.

౨. మన్నారుగుడిక్షేత్ర మాహాత్మ్యము – ఇది తంజావూరునకు సమీపమున నున్నది. నాయకరాజులకు ముఖ్యక్షేత్రము. దీనికి "దక్షిణ ద్వారక" యనియు, "చంపకారణ్యక్షేత్ర మాహాత్మ్యము" అనియుఁ బేళ్లుకలవు. ఇచ్చటి రాజగోపాలస్వామి యపరావతారమగు విజయ రాఘవ నాయకుఁడు. తానీ దివ్యస్థలవర్ణన రచించినట్లుగా ప్రహ్లాద విజయ నాటకావతారికలో నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

"దక్షిణ ద్వారకాస్థలవర్ణనాభాగ
మ ధ్ధరించిన సుప్రసిద్ధచరిత"

కాని, యిది కానరాలేదు. ఇఁక చెంగల్వ కాళకవి విరచిత[1]రాజ గోపాల విలాసమునందలి మొదటియాశ్వాస మీ మన్నారుగుడియను చంపకారణ్య క్షేత్రమాహాత్మ్యమే. ఇది సంస్కృతమున, బ్రహ్మాండ పురాణమున విష్ణుక్షేత్ర ఖండమున, నుత్తరభాగమున, నరువదియొకటి మొదలు నరువదియెనిమిది యధ్యాయములలో నున్నది. మన్నారుగుడిక్షేత్ర మాహాత్మ్యము వచనములోఁగూడ నొకటియున్నది. కాని యత్కర్తృక తెలియరాదు.[2]

3. పంచనదస్థలపురాణము – దీనినే 'తిరువాడి' క్షేత్రమందురు. ఈ స్థలపురాణమును తులజాజీరాజుకాలమున నాబూరి కుప్పనకవి తెనిఁ గించినట్లు తన శంకరవిజయమున నిట్లు చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

సీ. "లీలఁబంచనదీస్థలీపురాణము తెనుఁ
గించితి వారూఢకీర్తి మెఱయ"

కాని యీ గ్రంథమలభ్యము.

---

1. నాచే సంపాదితమై ప్రకటితమైన రాజగోపాల విలాసమున గ్రంథాంతమున తెలుఁగు లిపిలోను, నాగరలిపిలోను, పైని తెలిపిన మూలసంస్కృత భాగము ముద్రితమై యున్నది.

2. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము మన్నారుగుడి కైఫీయతు.

౪. శ్రీరంగమాహాత్మ్యము-సుప్రసిద్ధ వైష్ణవ క్షేత్రమగు శ్రీరంగము యొక్క మాహాత్మ్యమును, వచనరూపముగ మధురాపురాధీశుఁడు విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు రచియించినాఁడు.

౫. వృద్ధాచల మాహాత్మ్యము - వృద్ధాచలక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును ప్రబంధముగా రేవూరి అనంతయ రచించియున్నాఁడు. ఇది యముద్రితము. తురయూరు ప్రభువగు లింగారెడ్డి కంకితము.

౬. శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యము - ఇది దక్షిణ దేశక్షేత్రమే. పై యనంతయ పౌత్రుఁడు బాలకవి యనంతయరచించెను. ఇది వెంగళము కృష్ణభూపతి యానతిచేఁ దెనిఁగింపఁ బడినది. అయిదాశ్వాసముల పద్య ప్రబంధము. అముద్రితము.

౭. సేతుమాహాత్మ్యము-అనఁగా రామేశ్వర క్షేత్రమాహాత్మ్యము వెలఁగపూడి కృష్ణయామాత్యుఁడు, భానుమద్విజయావతారికలోఁ దన పూర్వులలో నొక రీకృతిని రచించినట్లు చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

క. భూనుత గాంగేయో పా
ఖ్యాన సుమంతోద యాంధ్రకర్ణామృతముల్
మానితవజ్రభుజో పా
ఖ్యానము శుభహేతుసేతు మాహాత్మ్యంబుల్

కాని యీ కృతి లభ్యమగుటలేదు.

భాస్కర వేంకటాచలకవి యను దక్షిణాంధ్రకవి సేతుమాహాత్మ్యము రచియించియున్నాఁడు. ఇది నాల్గాశ్వాసముల పద్యకృతి. అముద్రితము.

౮. చిత్రకూటమాహాత్మ్యము-తిరుమలకవి కృతము. ఇది ద్రవిడ భాషలో "తిల్ల" అనఁబరగుచున్న చిదంబర క్షేత్రమాహాత్మ్యము. అముద్రితము.

౯. గజారణ్యక్షేత్రమాహాత్మ్యము - గజారణ్యక్షేత్ర మనఁగా జంబుకేశ్వరము - ఈ స్థలమాహాత్మ్యమును, కవిధాటి బలభద్రకవి "గజారణ్యసంహిత" అను పేర పద్యకృతిగా రచించియున్నాఁడు. గ్రంథము ముద్రితము.

౧౦. కాశీ మహిమార్థ దర్పణము - ఇది జగత్ప్రసిద్ధమగు వారాణసీ క్షేత్రమహాత్మ్యము. సంస్కృతకాశీ ఖండమునుండి నంజరాజు వచన రూపముగాఁ దెలిగించినది. గ్రంధ మముద్రితము.

పైని వివరించిన వానిలో మొదటి తొమ్మిది క్షేత్రములును దక్షిణ దేశమునకు సంబంధించినవే. ఒక్క కాశీక్షేత్రముమాత్రమే యుత్తర దేశమునకు సంబంధించినది. ఈ సందర్భమున మనము, వాల్మీకిచరిత్రలో రఘునాధనాయకుఁడు మూలమున లేకున్నను క్షేత్రములను వర్ణించెనన్న మాట మఱువరాదు.

వేదాంత గ్రంథములు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమంతయుఁ గేవలము శృంగార పదమే యనియు నందును తంజావూరియందు శృంగారరస ముప్పొంగి, విశృంఖల ముగ విహరించినదనియుఁ దలంచు, వాఙ్మయవిమర్శకులకు, తంజావూరి రాజ్యమునందే వేదాంతగ్రంథము లుద్భవించుట వింతగాఁ దోచక మానదు. చంపకారణ్యక్షేత్ర వాసియగు పరమానందతీర్థుఁడీ శాఖలోఁ బెక్కుగ్రంథములు రచించియున్నాఁడు. ఈతఁడు దత్తాత్రేయ సంప్రదాయ ప్రవర్తకుఁడై, అద్వైత వేదాంతమునుగూర్చి, యీ క్రింది గ్రంథములు రచించియున్నాఁడు. బ్రహ్మవిద్యా సుధార్ణవము, వివేకచింతామణి ఉపదేశక్రమము, అనుభవదర్పణము, ముక్తికాంతాపరిణయము, శివజ్ఞాన మంజరి, సంపంగిమన్న, శివముకుంద పరమానందశతకములు.[1] ఈగ్రంథము లన్నియుఁ దంజావూరునకు సుదూరమునను్న యాంధ్రమండలములందు వ్యాప్తిగలవన్నచో వీనిప్రచారము గ్రహింపవచ్చును.

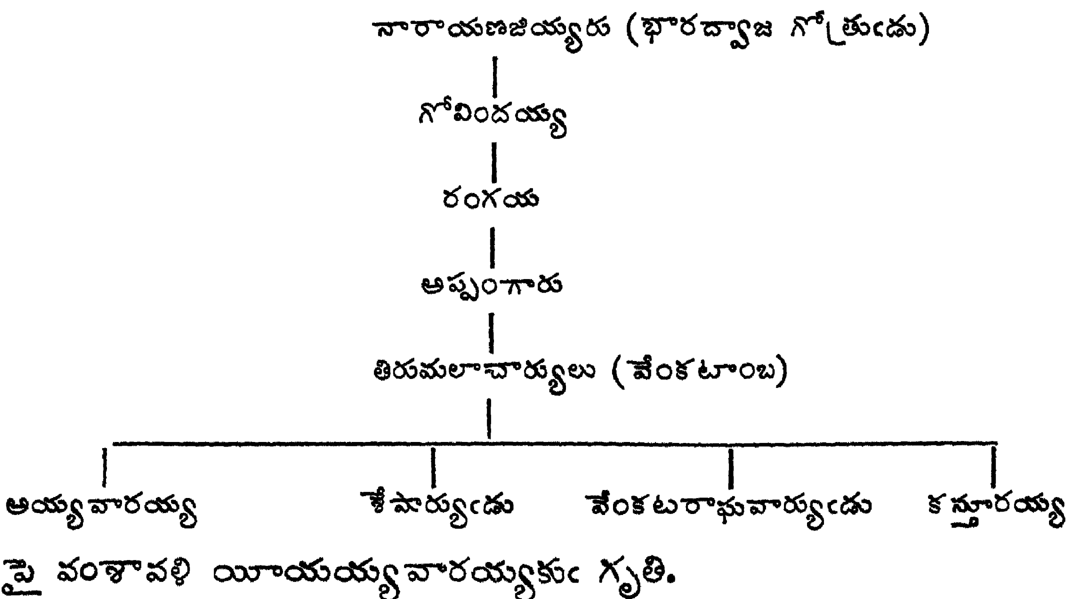
1. ఈ పుస్తక వివరణమునకు నీ గ్రంథమున పుటలు. 296 - 300 పుటలం చూడుఁడు.

తులజాజీ కృతమగు 'రాజరంజన విద్యావిలాసము', ప్రబోధ చంద్రోదయమువంటి వేదాంతనాటకము. గాత్రపురిని జీవుండు సత్య ధర్మాదుల సంగతివలన కామాదిమాయలను తఱుమఁగా, నవి దయాత్మేశునితోఁ దెలుప, మోహాన యోగి విద్యలనాడి జీవునితపఃస్థితునిగాఁ గావించును. జీవునకీశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁడగును. జీవేశ్వరులు రతీమన్మథ వివాహమొనర్తురు.

చల్లాసూరయకవి వివేకవిజయనాటకము నిట్టిదే. ఇందు వివేకేంద్రుఁడుపనిషత్కాంతఁ గూడి ప్రమోదమునందుట ప్రతిపాదితము. జీవేశ్వరుఁడు ముక్తికాంతనుగూడి యమందానందము నొందుటను విషయముగూడ నిందు పొందుపఱుపఁబడి యున్నది.

నల్లందిగళ్ వంశావళి (సీసమాలిక)

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున వెలసిన యీ చారిత్రక సీసమాలిక[1] నల్లందిగళ్ వారను నొకసుప్రసిద్ధ వైష్ణవ వంశమును గూర్చి తెలుపునది. ఈ మాలిక యందు వారివంశమిట్లు తెలుపఁబడినది.

పై వంశావళి యీయయ్యవారయ్యకుఁ గృతి.

1. దీనిని తొలుత శేషార్యోదాహరణమునుగూర్చి తెలుపుసందర్భమున పేర్కొని యుంటిని. (చూడుఁడు. ఉదాహరణ వాఙ్మయచరిత్ర. పుట 157, 158 1950) అటనుక నిది క్రీ. శ. 1952 మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారి బుల్లెటెను (సం. 5. సం. 1) లో శ్రీమల్లంపల్లిశరభేశ్వరశర్మగారి సంపాదకత్వమునఁ బ్రకటితమైనది.

౧. పై వారిలో నారాయణ జియ్యరు శ్రీరంగక్షేత్రమున జియ్యరై యుండెను. తురకల దండయాత్రవలన శ్రీరంగనాథస్వామి మళయాళ దేశమున వలసకుఁ గొంపోఁబడి యరువది సంవత్సరములు పొడవడగి యుండ, స్వామినిమఱల సంస్థానమునఁ బ్రతిష్ఠించి తనమంత్రశక్తివలన ననేకాద్భుత క్రియలనొనర్చెను.

౨. నారాయణ జియ్యరునకు నాలుగవతరమువాడగు తిరుమలా చార్యుఁడు గానాభినయల విద్యలయందారితేఱి, అపరవారదుఁడని ప్ర ఖ్యాతివహించెను. ఆతఁడు విజయనగర రాజ్యాధీశుఁడగు శ్రీరంగరాయల వారిచేతను, తుపాకుల లింగభూపతిచేతను, పాండ్య రాజ్యాధీశుఁడగు ముద్దు వీరప్పనాయని వారిచేతను సమ్మానితుఁడయ్యెను.

3. తిరుమలాచార్యుని నలువురు కొమారులును, పాండ్యదేశా ధీశుఁడగు [1]విజయరంగ చొక్కనాథ నాయకునికి (1704 - 1732)యాప్తులై యున్నట్లుగా నీ గ్రంథమున నిట్లు తెలుపఁబడినది.

" సీ. .... మన్మథమన్మ
థాకృతి నిన్నంటె వెనుక (అయ్యవారయ్య)
శ్రితజన సంస్తుత్య శేషయామాత్య ప
ర్వతధైర్య వేంకటరాఘవార్య
ఘనకీర్తి నిస్తంద్రుఁ గస్తూరిమంత్రీంద్రు
వారు తేజోరూప వైభవములఁ
దులవేక సకలవిద్యలునేర్చి నానాఁట
నభివృద్ధిఁ బొందుచు నహరహంబు
నీమాటజవదాట కామోదమునుగూర్చు
చలరామచంద్రుని కనుజులైన
శత్రుఘ్న భరతలక్ష్మణుల చందంబునఁ
దమ్ములై నీకుఁ జిత్తమ్ములలర

---

1. ఈ వేంకట రాఘవాచార్యుఁడు మధుర నాయకరాజచరిత్రలో నొక ప్రసిద్ధ పురుషుఁడు. విజయరంగ చొక్కనాథుని వెనుక రాజ్యముపాలించిన మీనాక్షి కాలమున (1732 - 1737)కూడ రాజ్యతంత్రమునఁ బాల్గొన్నవాఁడు.

సేవసేయుచుఁ బాండ్యసింహాసనస్థుఁడై
    దక్షిణరాయలై తనరువిజయ
రంగచొక్కనృపాలు రత్నసమ్ముఖమునఁ
    నాప్తులై, మిత్రులై యధికులగుచుఁ
గొలువఁగా వారిలో గుణఖనియని యైనవేం
    కటరాఘవాచార్యుఁ గదనశౌర్య"
జేపట్టి ....
సకలాధికారములే చక్కఁగాదయచేసి
    ప్రతిలేకపాలిం బ్రబలెనతఁడు"

పై యున్నదమ్ములలో శేషార్యుని పేరనే శేషార్యోదాహరణము రచితమైనది. అందు శేషార్యుని వంశమును గూర్చియిట్లు చెప్పఁబడినది.

శా. శ్రీనల్లంది గళిన్వవాయ మవనిన్ జెన్నొందు నేవంశమం
దానారాయణ జియ్యరంచనఁగఁదా నారాయణుండుద్భవం
బైనాఁడందు జెలంగు తిర్మలసుధీయాదోధి చంద్రుండు దా
నానూన స్థిరకీర్తిశేషఘనుఁడు ద్యద్ధర్మ శర్మాఢ్యుఁడై

శా. రాకేందుద్యుతి తిర్మలార్యసుతు భారద్వాజ గోత్రున్ దయా
లోకశ్రీకరుఁడయ్యవారయకు మేలుంగూర్చు నాతమ్మునిన్
జోకన్వేంకట రాఘవార్యునకుఁ గస్తూరయ్యకున్ పెద్ద నా
లోకైకస్తుత కీర్తిశేషఘను సుశ్లోకున్ బ్రశంసించెదన్.

ఈ శేషార్యోదాహరణము రచించిన కవి బాలకవియనంతయ్య కావున నల్లందిగళ్ వంశావళి కృతికర్తయు యనంతయ్యయే. యగుట స్పష్టము.

ఈ వంశావళి చారిత్రకాంశములతో సమన్వయించి [1]ప్రకటించిననది దేశచరిత్రకు నెంతయో యుపకరించును.

---

1. ఈ సందర్భమున చారిత్రక సంబంధములైన మాలికల ముద్రణఃమునుగూర్చి విమర్శకులకెట్టి యభిప్రాయములున్నవో గమనింపుఁడు. గణపవరపు వేంకటకవి రచించిన 'పెదళ్గిరివిజయము' ను గూర్చి "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యము" న నెట్లున్నదో చూడుఁడు. "పెద్దళగిరివిజయము చారిత్రకముగను వాఙ్మయదృష్టియందును ముఖ్యమైనది. భాషాభిమానులెవ్వరైనను దీని ప్రతినివ్రాయించి ప్రచురింతురుగాక! పుట. 38." కాని గ్రంథకర్తలు కొంచెము పరిశోధన చేసిచూచిన 'పెదళ్గిరివిజయము' తమ గ్రంథ రచనాకాలముకంటె (1955) మూడేండ్లు ముందుగనే ముద్రితమై ప్రకటితమైనది.

Bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library. Vol. V. No. 2. 1952. P P. 50-63.

దండకములు

దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున దండకములు చాలతక్కువగనున్నవి. ఉన్నవానిలో నొకటి రెండు భక్తిపరముగనున్నవి. తక్కినవన్నియు శృంగారపరములే! ఆంధ్రవాఙ్మయమున దండక రచన నన్నయతో ప్రారంభమైనది. నన్నయ రచించిన దండకము, కావ్యమధ్యమున నున్నది. దండకము, కావ్యగ్రథితము గాక, ప్రత్యేక గ్రంధరూపమున రచితమైనది పోతనామాత్యుని భోగినీ దండకము. దండకములను భక్తి పథకమునుండి తప్పించి శృంగారపరముగాఁ జేసినదీ భోగినీ దండకమే.

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున శృంగారమునకుఁ బ్రాధాన్యముకలదు. కావున శృంగారదండకములే చాలఁగా వెలువడినవి. ఒక రాజు స్వారి వెడలుట, ఆ సందర్భమున నొక స్త్రీనిఁ జూచి మోహించుట, ఆమె రాజుపై విరాళిగొనుట, రాయబారములు, తుదకు వారి సమాగమము ఇదియే దండకముయొక్క యితి వృత్తము.

భక్తిపరముగ నున్న దండకములలో వాల్మీకి చరిత్రమున ప్రథమాశ్వాసమున మునీశ్వరులు విష్ణుమూర్తిని స్తుతించునపుడున్న దండకము మొదటిది యని చెప్పనొప్పును. విజయరాఘవ నాయకుఁడు రాజగోపాలదండకమును రచించినట్లు చెప్పకొన్నాఁడు. "ధరరాజగోపాల దండక సందర్భవైదర్భిగన్న విద్వత్కవీంద్ర!" ఇందలి వైదర్భి శబ్దముచే దండకము 'వైదర్భి రీతిని' రచితమైనదని యెంచ వచ్చును. ఈ దండకము లభ్యముకాలేదు.

రాజగోపాల దండకము

తంజాపూరి పుస్తకశాలలో రాఘవకవి ప్రణీతమగు నొక రాజ గోపాల దండకముగలదు. కాని యది విజయరాఘవనాయకుని రచనే కన్న భిన్నమైనట్లుగా దండకమునందలి చివరభాగము తెలుపుచున్నది. ఇది ముద్రితము గానందున నిందలి శైలి తెలియుటకును నాద్యంతముల నిచ్చుచున్నాను.

మొదలు - శ్రీ రుక్మిణీసత్యభామాకుచద్వంద్వ విన్యస్త కస్తూరికాసార భోదార భూరిప్రభావిస్ఫుర త్కౌస్తుభప్రోల్లసద్వత్స, వత్సాభిరక్షాసముత్సాహవేళా వినిర్వాహితాఖర్వ దోర్గర్వదుర్వార పూర్వామర గ్రామణీవార వారాశిరాట్కన్యకాధీశ.

తుది - మాధుర్యముం జెందు సంస్కారముంజేయఁగానెంచి నానేర్చినట్లుల్లసన్మాధురీసాధురీ రీతినివ్వీడంబించు మీదివ్యలీలావిలాసాబ్ధిలోనన్ లవాంశంబులీ దండకస్ఫూర్తిగావించి యర్పించితిన్ సత్కృపాశీల సంసేవితాదిత్య దైత్యాహితారాణ్మణి జాలాంశుభావాల శ్రీరాజగోపాలకైకొమ్మటంచున్న హిన్నించునీ దండకంబున్న తిన్ జెప్పె...నాపాకనాఁటన్ గడున్ మేటియై కావటూరన్ విరాజిల్లు వృద్ధాచలా మాత్యపౌత్రుండు, సత్సంస్కృతాంధ్ర ప్రబంధైక సందర్భలీలా కళాశారదామూర్తియై మూర్తివిద్వత్తనూజాతుఁడౌ రాఘవాఖ్యుడతి ఖ్యాతి నాచంద్రతారార్కమై - మించఁగాన్.

పై దానిని బట్టి యీ దండకకర్త రాఘవకవి, మూర్తికవి పుత్రుఁడు, వృద్ధాచలామాత్యుని పౌత్రుఁడు - పాకనాటినియోగి - కావటూరునివాసి యని తెలియుచున్నది. [1]ఇది యముద్రితము.

విజయరాఘవ దండకము

రసవత్కవయిత్రి రంగాజమ్మ, విజయరాఘవ నాయకునిపై యొక దండకమురచించినది. కాని దానిని 'మోహిని' యను నామె సంగ్రహించి, అల్లాడ విజయభూపతి పేర సమకూర్చినది. దానికి 'మోహినీ దండకము' అని పేరు. వివరములకు గ్రంథములోని పుటలు చూడుఁడు. ఇది యముద్రితము.

---

1. సంఖ్య 423.

విద్యావతీ దండకము

ఈ ప్రశస్తదండకము, మధురనాయకరాజ సోదరుఁడగు ముద్దళగిరిపై, గణపవరపు వేంకటకవి రచించినది. ఇదియు నొక పెద్దదండకము. ఈ దండకము వేంకటకవి కాలనిర్ణయమునకుఁ జక్కఁగ దోడ్పడుచున్నది. ఆ విషయమంతయుఁ బాఠకలోకమునకు దెలిసియేయున్నది. అయినను "దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యమున" పై విద్యావతీ దండకమునుగూర్చి, వేంకటకవి కాలమును గూర్చి పరిశోధకు లీవఱకు తెలియనట్లుగా నిట్లు వ్రాసిరి.

పుట 43 "చిరకాలము నుండియు వేంకటపతికవి యొక్క వాస్తవ కాలము దెలియక వాఙ్మయ విమర్శకులును జరిత్రకారులును దిప్పలు పడుచు పలువిధముల నూహించుచుండిరి." అని యిదివఱకు విమర్శకులు కవిచరిత్ర కారులు వ్రాసిన వానిని యనువదించి చివఱకు "ఈ విద్యావతీ దండకప్రతి" యొక్కటి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమునందున్నది. అందు "శ్రీ విశ్వనాథాన్వయాంబోధి......శ్రీ ముద్దళ్గురి క్ష్మాతలాధీశు పేరన్......వేంకటార్య ప్రణీతంబుగా బొల్చునాపుష్పకోదండకంబైన విద్యావతీ దండకంబుర్వినా చంద్ర తారార్కమై యొప్పెడుక్" ఇందువలన "గణపవరపు వేంకటకవి చొక్కనాథుని తమ్ముఁడైన ముద్దళగిరికి సమకాలికుఁడని స్థిరపడుచున్నది" అని తమ చిన్నగ్రంథమున ముప్పతిప్పలుపడి, మూఁడు పుటలు వ్రాసి గ్రంథకర్తలు కాలనిర్ణయ మొనర్చినారు.

విద్యావతీ దండకము క్రీ. శ. 1948 లో ననఁగా తమ గ్రంథమింక నాలేండ్లకు ప్రకటిత మగుననఁగా ప్రకటితమైనది.[1] దానిని గ్రంథకర్తలు చూచియుండిన నింత శ్రమపడియుండరు.

---

1. Bulletin of the Government Oriental Manuscript Library Madras Vol. I No. I PP. 89-102, 1948.

శహోరాజ దండకము

పై శీర్షికతో నొక దండక రచన తంజావూరి పుస్తకశాలలో గలదు. (గ్రంథ సంఖ్య 426). ఇది యసమగ్రము. అయినను నుపలబ్ధభాగ మును బట్టి చూడనిది శహాజీ యాస్థానకవి యగు గిరిరాజకవి రచియించి యుండవచ్చునను నూహ పొడమచున్నది. ఇది శృంగారపరమే.

మొదలు – శ్రీశంభుపాదాబ్జ భృంగాయమానాంత రంగుండు, రంగత్కృపా పూర్ణనిర్ణిద్రలక్ష్మీ కటాక్షప్రవేశామృతానేక నిత్యాంకుర శ్రీసముద్రుండు, భద్రాసనాధ్యాసి, చోళక్షమాశాసి, తంజా పురీవాసి, భూచక్రధౌరంధరీ భావభృన్నిర్జరేంద్రార్చిత శ్రీ పురీవాసత్యాగేశ పాత్రుండు. ...... శ్రీ శాహభూపాలుఁ డెంతేరహిన్......యేరీతినేరేయి యారాజకందర్పునింగూడు చందంబునూహించు ... కేళ్వరుంజేరి, యోరాజదేవేంద్ర! యోరక్షణోపేంద్ర! యోయాటపాంచాల! యోసత్కృ పాశశీల! యోదానసంతాన!......

బృహన్నాయికా దండకము

నుదురుమాటి వేంకనార్యకృతము. అనర్గళధారకలది. తొండమాను రాజులకిష్టదైవమగు బృహదాంబాదేవిపై రచితమైనది. భక్తిశృంగార పరమైనది.

చంద్రాననా దండకము

వేంకన ప్రపౌత్రుఁడు సాంబశివకవి రచించినది. శృంగారపరము.

శాస్త్రగ్రంథములు

భావప్రధానములై రస నిష్యందములగు కావ్యములేగాక, శాస్త్రీయ గ్రంథములుగూడ చాలినంతగా నీ యుగమున పుట్టినవి. వీనిలోఁ బేర్కొనఁదగినవి.

1. ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి-నవనప్పరచితము. పుదుకోట్టలోఁ బుట్టి నది. కత్తులకు సంబంధించిన యిట్టి శాస్త్రగ్రంథము తెలుఁగున వేరొకటి లేదు. దీనివివరములీ గ్రంథమున (438-443) పుటలలోఁ జూడనగును.

2. మల్లుపురాణము - వెంకనార్య రచితము - మల్లుల పుట్టు పూర్వోత్తరములను దెలుపునదియుఁ బుడుకోట్టలోఁ బుట్టినది.

3. గణిత దీపిక - గణితశాస్త్రమునకు సంబంధించిన యేకైకకృతి.

4. సంగీతశాస్త్ర సంబంధరచనలు.

భరతసంగీత విద్యలపారముగఁ బ్రవర్తిల్లిన దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున సంగీత నాట్యములకు సంబంధించిన లక్షణగ్రంథములు, రాగతాళ చింతామణి - అభినయదర్పణము - తాళదశ ప్రాణప్రదీపిక మొదలగునవి లభించుటలో నాశ్చర్యమేమియును లేదు. కాని వాస్తవముగాఁ జూచిన, లక్షణగ్రంథములకన్న, లక్ష్యగ్రంథముల బాహుళ్యమే ఆయాశాస్త్ర ప్రాభవ పరిపూర్ణతను, ప్రచారమును దెలుపును. నాయక మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన గీత, నాట్యప్రాధాన్యములగు, నాటకకృతులు, స్వరజతులు, నసంఖ్యాక ములగు పదరచనలు, వీనికి మూలభూతములైన సంస్కృత గ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములు మొదలగునవి తెలుఁగుననే యుండుటచేత, భరతసంగీత శాస్త్రములు రెండింటికి లక్ష్యలక్షణ సమన్వయము కుదిరిన సన్నివేశ మాంధ్ర సాహితీప్రపంచమున, నొక్క దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయముననే, యందును తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయముననే యని చెప్పనొప్పును.

మహారాష్ట్రరాజగు శహాజీ కాలము సంగీతశాస్త్ర చరిత్రలో నొక చిరస్మరణీయఘట్టము. అతఁడు సంస్కృతమునగల సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములన్నింటిని, సేకరించి, యొక బృహత్ సంగీతకోశమును నిర్మించు టయే గాక, కొన్ని సంస్కృత గ్రంథములకు తెలుఁగుటీక వ్రాయించి యున్నాఁడు. తాను ప్రత్యేకముగ రాగములనుగూర్చి "రాగమేళ వివేకము" అను గ్రంథము రచించినాఁడు. ఇదియముద్రితము. గ్రంథాదిని శ్రీ భోసలకులతిలక శ్రీశాహరాజేంద్ర......తత్రరాగ మేళ సముద్భూత రాగాః క్రమేణలిఖ్యంతే" అని కలదు. గ్రంథాంతమున "ఇతి శ్రీభోసల కులావతంస శ్రీశాహరాజ శశాంకప్రకాశితః రాగమేళవివేకః అష్టమః" అని కలదు. ఈ సంస్కృత గ్రంథమునకుఁ దెనుఁగు వివరములు గలవు.

సంస్కృత భాషలోనున్న ప్రామాణికములగు భరతనాట్య శాస్త్రాది గ్రంథములకు తెలుఁగు భాషలో టీకలు వ్రాయించి యా శాస్త్రజ్ఞాన మును తెలుఁగువారి కందించిన కీర్తి తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజులదని చెప్పనొప్పును. అభినయ దర్పణము, అర్జునభరతము, ఆది భరతము, భర తార్ణవము మున్నగు గ్రంథములకు సందఱకు సుబోధకముగనుండు రీతిని టీకలు వ్రాయించిరి. మఱియు 'తాన నిఘంటువు' అను సంగీతశాస్త్ర నిఘంటువును తయారుచేయించిరి. ఇది తానము నాలాపించునపు డెన్ని రీతుల నక్షర విన్యాసముండునో, యన్నింటికి నర్థము వ్రాయఁబడి యున్నది.

తాన - ఇంద్ర, శక్ర, వజ్రి, విష్ణు

తానా - స్వారాటీ

తన - హరి, వృష

తనానా - మరుత్వాత్, బిడౌజస్, వలద్విట్, వలద్రుట్, వలచ్చిత్ తుషారాట్

తాననా - పాకజిత్, పాకభిత్, జంభజిత్, జంభభిత్, వృత్రజిత్, గోత్రభిత్, వజ్రభిత్, దేవరాట్, స్వర్గరాట్, నాకరాట్.

ఇట్లు దేవతల పేర్లు కాక, నీటి మనుష్యులయొక్కయు మత్స్య ముల యొక్కయు నర్థము లీయఁబడియున్నవి.

తనతాన - జలమర్త్య - అపూరుష, పాథోనర

తానాతాన

తనతన - జలనర, పయోమర్త్య.

తనతనన - జలమనుజ.

తాన - మీన, మత్స్య, అండజ

తానన,

తనరుమ - తనతన, అనిమిష

ఇట్లే గ్రంథమంతయు గలదు. ఇట్టిలోకోత్తర [1]గ్రంథము నింత వఱకే భాషయందును నుద్భవిల్ల లేదు.

శహాజీకృతమగు త్యాగరాజవినోద చిత్రప్రబంధనాటకము - సంగీత సాహితీ కల్పనా శిల్పమునకుఁ బరమావధి - ఆతని పంచరత్న ప్రబంధ కృతియందును కొన్ని యపూర్వ దేశి సంగీతశాస్త్ర ప్రక్రియలు దాహృతములైనవి.

పంచరత్న ప్రబంధము

ఇందొక కథగాని సన్నివేశముగాని లేవు. నాట్యోపయోగి గీత ప్రబంధ విశేషము లనేకములు గలవు. భాష తక్కువ. స్వరతాళముల విన్యాసముగలదు. కొన్ని యుదాహరణములు.

౧. మోహరం

తత్తక్కారం ఝుకఝుక తత్తత్తతాం దత్తా తోధికితా
తిరుమానం......తందక తకతక తందక తకతక

౨. గణపతి కవుత్తం

ధీత్తత్తై ధీత్తత్తై తద్దాదిద్ధితోనంతా

3. నెలకట్లు

తెయితెయిందత్త తాహత్తతెయితెయిం

౪. సొల్లుకట్టు

తాంధి తద్ధిమి తక ఝుం గణక ఝుగ తత్తోంగుడు

౫. జతి

తాంధిధితాందాం ధిద్ధితాంతాం

౬. ప్రబంధదరువు

ఇందు కళాధర సుందరవదన పు
రందర వందిత చరణురె

---

1. చూడుఁడు తంజావూరి తెలుఁగు పుస్తకముల కేటలాగు ద్వితీయ సంపుటము. సంఖ్య. 909 - 910.

౭. త్రికాలస్వరం

సారిగ గారిస రీగప పామ్మగ గపధస సానిసీధ

౮. పదాభినయము దరువు

దేవదేవేశ నన్నెప్పు గావుమహేశ

౯. వర్ణత్రికాల సొల్లు

ధిమిధిమికిట తకఝుణు తతకిట

౧౦. పాదనకాండ్ల సలాముబదము

సల్లాము, సల్లాము, సల్లాముల్ మీకే

భాషాలక్షణ గ్రంథములు

అచ్చ తెనుఁగు నిఘంటువులు. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము తంజావూరిలో రఘునాథనాయకునితో ప్రారంభమగు నాఁటికిఁ గొంచెము ముందుగా నుత్తరాంధ్ర ప్రాంతమైన తెలంగాణమున, గోలుకొండలో "యయాతి చరిత్ర" అను నచ్చ తెనుఁగు కావ్యముద్భవించినది. అంతకు ముందు తెలుఁగులో తత్సమ భాషాసహితములగు కావ్యములే గాని, కేవల మచ్చ తెనుఁగుతోఁ జెప్పఁబడిన కావ్యములులేవు. కాఁబట్టి యీ గ్రంథమునకు విశేషవ్యాప్తి కలిగినది. అయినను దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయ యుగమునఁ గవులెవ్వరును నొక్క యచ్చ తెనుఁగు కబ్బమును వ్రాయ లేదు. దీనినిఁబట్టి దాక్షిణాత్యకవులు, ప్రబంధకవులను గతానుగతికముగ ననుసరింపలేదనియుఁ దమ ప్రత్యేకత నిరూపించిరనియు తెలియనగును.

అచ్చ తెనుఁగున ప్రత్యేకరచనలు గావింపక పోయినను, నది కావ్యభాషగా పరిణమించుటచేత, తరువాతికవుల కుపయుక్తమగునట్లు నచ్చ తెనుఁగు పర్యాయపద నిఘంటువులను దాక్షిణాత్యకవులు నిర్మించిరి.

అందు మొదటిది గణపవరపు వేంకటకవి వేంకటేశాంధ్రము. ఇది నూఱు సీసపద్యములతో నున్నది. రెండవది, కస్తూరి రంగకవి సాంబ నిఘంటువు. మూఁడవది, నుదురుపాటి వేంగనార్య కృతమగు నాంధ్రభాషార్ణవము. ఇది సంస్కృతమున నమరనిఘంటువు పద్ధతిని,

మూఁడు కాండములుగా విభక్తమై సీసపద్యములతో నున్నది. మఱియుఁ దెలుఁగు పదమునకు సరియగు సంస్కృతపదమును చూపఁబడి యున్నది. ఇది యాంధ్ర నిఘంటుపుకారుల కెల్లరకును పరిహార్యమైన ప్రామాణికమగు కృతి.

ద్విరూపకోశము - సంస్కృతమున ద్విరూపకోశము ననుసరించి యచ్చతెనుఁగు పదమునకుగల రెండేసిరూపము లిందు చూపఁబడినది. ఇందుపయుక్తములైనవి సీసములే. ఇది కవులకు నిఘంటు రచయితలకు నుపయోగించు కృతి. అముద్రితము.

ఛందోలక్షణ గ్రంథములు

ఛందోలక్షణ గ్రంథములయందు, కొన్ని ప్రశస్త గ్రంథములు దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలసినవి. వానిలో మొదట పేర్కొనఁ దగినది.

ఆంధ్ర ప్రయోగరత్నాకరము. ఇది గణపవరపు వేంకటకవి కృతము. ఇది తెలుఁగు దేశమునఁ బ్రచారములోనున్న అప్పకవీయ ముతో సమకాలికమగు గ్రంథము. అప్పకవీయమునందుకంటె, ప్రయోగ రత్నాకరమున, మనకిపుడు లభ్యముగాని, భీమన నృసింహపురాణము రంగనాథుని వనమాలి విలాసము, మున్నగు కృతులయందలి పద్యములు దాహృతములై యున్నవి. ఇదివఱకు వాఙ్మయ చరిత్రకారులకుఁ దెలి యని, మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల వారి శివతత్త్వసారము మొదట బయలుపడినప్పుడందలి పద్య మొకటి యంతకుముందే, ఆంధ్రప్రయోగ రత్నాకరమున నుదాహృతమైయుండుట సాహిత్యచరిత్రకారుల కత్యా శ్చర్యము గలిగించినది. ఇందు "స్థానశబ్ద యతి" మున్నగు శాబ్దిక విషయములు చాల చర్చింపఁబడినవి. గ్రంథ మముద్రితము. రెండవది "ఆనంద రంగరాట్ ఛందస్సు" ఇది కస్తూరిరంగకవి రచితము. ఆనంద రంగపిళ్లె కంకితము. లక్షణ చూడామణి యను నామాంతరము గలది. ఇదియును నప్ప కవీయము తరువాత ప్రామాణికముగ నెన్నఁదగినది.

మైసూరిరాజ్యమున, కళువె వీరరాజునకుఁ గృతిగా "వీరనఛందస్సు" అను నొక లక్షణ గ్రంథమును, శ్రీకృష్ణరాజ వొడయరునకుఁ గృతిగాఁ "కృష్ణభూపాలీయము" అను నొక లక్షణ గ్రంథమును నుద్భవిల్లినవి. కాని యవి యంత ప్రసిద్ధినిఁబడయలేదు.

అలంకార గ్రంథములు

ఈ శాఖకు సంబంధించిన రెండుగ్రంథములు పుదుక్కోటయందే పుట్టినవి. ఒకటి నుదురుమాటి వెంకనార్య కృతము. రఘునాథీయము. రఘునాథరాయ తొండమాన్ పేర రచితమైనది. ఇందర్థాలంకారములు మాత్రమే గలవు. రెండవది [1]రసమంజరి. ఇది సంస్కృతమున భానుకవి రసమంజరికి తెలుఁగుసేత.

వచనరచనలు

నంజరాజు చరిత్రము

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రసిద్ధుఁడైన నంజరాజు, సంస్కృతకర్ణాట వాఙ్మయములఁగూడ బ్రసిద్ధుఁడే. సంస్కృతమున, నాలూరి నరసింహాకవి "నంజరాజ యశోభూషణము" అను నలంకార శాస్త్రమును రచియించి నంజరాజునకే కృతినిచ్చియున్నాఁడు. నరసింహాకవికి "అభినవకాళిదాసు" అని బిరుదముకలదు. ఇది ప్రతాప రుద్రయశో భూషణము" ననుసరించి రచితమైనది. ఆ గ్రంథమునందువలె నంజరాజ యశోభూషణమున, నంజరాజు కథానాయకుఁడు, మఱియు నందువలె, నీ గ్రంథమున నాటకప్రక రణముగలదు. సంస్కృతమున నంజరాజ యశోభూషణమున గల నాటక

---

1. ఇది గొనసూరి నారాయణయ్య రచితము. దీనినిగూర్చి దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యమున (61 పుటలో) విట్లు గలదు. "ఇతని యాంధ్రరసమంజరి గుడిపాటి కోదండకవి యాంధ్రీకరణమువలె. నింకను నముద్రితమే. కాని, గుడిపాటి కోదండకవి రసమంజరి యముద్రితము కాదు. ముద్రితమే క్రీ. శ. 1873 నాటికది ముద్రితమైనది. చూడుఁడు బ్రిటిషుమ్యూజియము గ్రంథాలయము తెలుఁగు కేట్లాగు.

ప్రకరణమునకు నరసింహకవియే యొక యాంధ్రానువాదమొనర్చి యున్నాఁడు. అదివచనకృతి. నంజరాజచరిత్ర[1] మని దానికిఁ పేరు.

ఈ గ్రంథశైలినిఁ దెలియుటకై యాద్యంతభాగముల నిందుదాహరించుచున్నాను.

"శ్రీరంగపట్టణము ప్రభుత్వముచేసిన నంజరాజచరిత్రము శ్రీరంగపట్టణమని యొక, పట్టణమనాదీయమై కావేరీతీరమందు ఉండెను. ఆ పట్టణమందు అనేకదినములుండి బహుభాగ్యవంతుడున్ను అయిన నంజరాజు అనే రాజుప్రభుత్వము చేస్తూ ఉండెను. ఆయనకు శ్రీరంగనాథస్వామి ప్రత్యక్షమై సకలభాగ్యంబు లిచ్చుచుండెను. దేవతావరలబ్ధసామర్థ్యుఁడై తన పరాక్రమముచేత సకలదేశములు జయించి సకలదేశములు తన స్వాధీనమం దుంచుకొనెను.

అటుతర్వాత ఆ విద్వాంసులలో సకలశాస్త్రములను ఎఱిగినవాడగు శివరామశాస్త్రుర్లు అని పేరుగలిగి ఉండెను. ఆయన కుమారుడు నవీనకాళిదాసు అని పేరుగలిగిన నరసింహశాస్త్రుర్లు నేను మీా విషయముగ ప్రబంధము నిర్మాణముచేస్తానని మందలించినాడు. అతరవాత ప్రభువు బహుసంతోషపడి సకల బహుమానములుచేసి, తాంబూలము చేతికియిచ్చి ప్రబంధము నిర్మాణించుమన్నాడు. ఆ శాస్త్రుర్లు ప్రబంధముచేసి యీా ప్రబంధమునకు నంజరాజ యశోభూషణమని నిశ్చయముచేసెను. ఆ తర్వాత నొకనాడు ప్రభువు బహుసంతోషపడి యుండేటప్పుడు యీా ప్రబంధమును తీసికొనిపోయి కచ్చేరీలో ప్రభువుచేతికిచ్చెను. ఆ తర్వాత ప్రభువు ఆ పుస్తకముతీసికొని నరసింహశాస్త్రుర్లుకు తొమ్మిదిఅంబారీలు పన్నెండుహాయ రత్నములు, ముత్యాలపల్లకి, లక్షవరహాలున్ను పన్నెండు వేలవరహాలుమొత్తే జాగీరులున్ను యిచ్చినాడు. తరువాత ఆ ప్రబంధమును అనేకమందిశిష్యులకు పాఠముచెప్పినాడు. అందరున్ను ఈ నాటకమును నేర్చుకొని సుఖంగాఉండిరి.

---

1. ఈ గ్రంథమముద్రితము, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున R, 731. అను సంఖ్యతోనున్నది

ఈ రాజు ప్రభుత్వము చేస్తూఉండేటప్పుడు నిత్యమొకగజదానమున్ను, పది గోదానములున్ను విద్వాంసులకు ఇచ్చుచు వచ్చినవాడాయెను. గజదానమునకు వేయివరహాలుదక్షిణ. గోదానమునకు నూటపదహారు వరహాలుదక్షిణ. ఈ ప్రకారము బ్రాహ్మణులకిచ్చుచుండెను.

హాలాస్యమాహాత్మ్యము నంజరాజుకృతము. గ్రంథవిషయము

ప్రారంభము

కైలాసనగవర్ణన - సూతమహామునిని ఋషీశ్వరులు ముఖ్యమైన శివస్థలమాహాత్మ్య మెఱింగింపుమని కోరుట. అగస్త్యసంహితయని దీనికి నామాంతరము గలదని హాలాస్యమాహాత్మ్యమును గూర్చి యొకుక పలుచుట. స్కాందంబాఱు సంహితతో గూడిన నందేబది ఖండమ్ములు బొదలు. అవి 1. సనత్కుమార సంహిత 2. సూతసంహిత 3. శంకర సంహిత. చతుర్వేదసారము - దీనికే అగస్త్యసంహిత యని నామాంతరము.

గ్రంథాంతము

పుణ్యప్రపంచంబగు యీ ప్రశ్నాధ్యాయంబు స్వస్థచిత్తుండై వినినయతండు గంగాస్నాన ఫలంబుచెంది సమస్తపాపా పదమ్ములవలన విముక్తుండగు. గద్యము: ఇది శ్రీ భారద్వాజగోత్రాభిరామ ఋక్శాఖాను వర్తిమహీశూర సేనాధిపతి కళువెదొడ్డ మహీపాల పౌత్ర వీరరాజపుత్ర విద్వజ్జన కల్పభూజ నంజరాజ ప్రణీతంబైన స్కాందోక్తంబును యగస్త్య సంహితా ప్రతిపాదకంబునగు హాలాస్య మాహాత్మ్యంబునందు ప్రశ్నవిధి యనునది ప్రథమాధ్యాయము.

ఇందు శివుని యఱువదినాలుగు లీలలు వర్ణితములైనవి. అవి యీ గ్రంథమున 20, 21 పుటలలో తెలుపఁబడినవి. గాన ప్రత్యేకముగ తెలుపఁబడ లేదు.

ఫలశ్రుతి

ఓయిమునిశ్రేష్ఠులారా! మీరాదియందు శ్రేష్ఠంబగు లింగంబును అద్భుతంబగు తీర్థంబును యుత్తమంబగు శివక్షేత్ర మహిమంబును నెఱింగించితి. సకలజగమ్ములు గష్ట బతిక్రమింతురు గాక! ఎల్లవారు భద్రమ్ములుం బొందనిమ్ము. అందఱు సద్గతిం బొందుదురు గాక! సమస్తమైన వారికి శ్రేయస్సు గాకమ్మనుచుం బ్రార్థించినవాఁడై సర్వజ్ఞుండైన సూతపౌరాణికుండు శంభు భక్తాదిమునిశ్రేష్ఠుల కృపాదృష్టిచేత నను గ్రహించినవాఁడై శివధ్యానపరుండై యుండె"

భాషావ్యవస్థ

దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమున వెలసిన కృతులయందలి భాష సలక్షణముగాదనియు, నాంధ్ర వ్యాకరణ నియమముల నుల్లంఘించి, విశృంఖలముగా భాషను వాడిరనియు, నీవఱకు విమర్శకులందఱును వ్రాసియున్నారు. కాని, ప్రాచీన కాలమునుండి పరంపరాయాతముగా వచ్చుచున్న మన భాషాసంప్రదాయములను బరిశీలించిన నవి రెండువిధములుగా గోచరించును. ఒకటి నన్నయభట్టారక భాషా రచనా సంప్రదాయము. ఇది సుసంస్కృతమైన భాష. దీనిని మార్గ సంప్రదాయమని చెప్పవచ్చును. రెండవది నన్నెచోడ పాల్కురికి సోమనాథాది శివకవులచే ప్రతిపాదితమైన భాషారచనా సంప్రదాయము. దీనిని దేశియని చెప్పవచ్చును. ఈ దేశి సంప్రదాయమున, లక్షణములు మార్గపద్ధతికన్న విలక్షణములై యుండును. కారణమేమనఁగా, తెనుగు భాషలో వ్యాకరణములు వ్రాసిన లాక్షణికులందఱు, నన్నయభట్టారక భాషాసంప్రదాయము ననుసరించియే వ్రాసిరి. కాబట్టి యట్టి వ్యాకరణముల ననుసరించి, శివకవుల గ్రంథములఁ బరిశీలించిన నవి వ్యాకరణ విరుద్ధములగుటనే గన్పట్టును. కాని, కాలక్రమమున కొంద ఱుత్తరాంధ్ర కవులు నట్టి ప్రయోగములు కావించిరి. అట్టివి ప్రాచీన భాషాలక్షణములకు సరిపోకపోవుటచే, నర్వాచీన లాక్షణికులిట్టి విరుద్ధప్రయోగములకు గతికల్పింపవలసి వచ్చెను. శివకవుల గ్రంథములామూలాగ్రముగఁ

బరిశీలించిన నర్వాచీన ప్రబంధకవులు చేసిన ప్రయోగములను నంతకు చాలకాలమునకు ముందే శివకవులు వానిని లాక్షణికముగా నంగీకరించి రని తెల్లమగును. ప్రసిద్ధముగా ప్రచురముగా నుండెడి దేశభాషా సంప్రదాయమును విస్మరించి, మార్గసంప్రదాయము ననుసరించుటచేత నే మన భాషావిమర్శన నిట్టి యవ్యవస్థకు సహోహకుఁ బాల్పడినది.

ప్రస్తుతము దక్షిణాంధ్ర కృతులలో లక్షణవిరుద్ధములని విమర్శకు లెత్తిచూపినవానికి ప్రాచీన ప్రయోగములు చూపుచున్నాను.

సంధి.

౧. అత్వసంధి విజయవిలాసము.

లేనెలంత - ఈ బిడారు. (1 - 195) ఇచట లేనెల యంత - ఈ బిడయారు అని యుండవలెను. అట్లున్న గణభంగము.

చీరెల్ల = చీర + ఎల్ల - బసవపురాణము, పాల్కురికి సోమనాథుఁడు పుట. ౫౪

కోకమ్మి = కోక + అమ్మి - ,, ౧౧౪

ప్రాఁతప్పు = ప్రాఁత + అప్పు - ,, ౧౩౩

దుగ్గళవ్వనియె = దుగ్గళవ్వ + అనియె ,, ౧౧౧

౨. ఇత్వసంధి.

బంతి + అనున్ = బంతనున్ - విజ. వి. ౧. ౫౯

బంతి + ఇది — బంతిది - ,, ౨. ౧౦౭

మఱఁది + ఇంత = మఱదింత - ,, ౩. ౧౭౦

జగితి + ఏడ బగితేడ — పా. సో. బసవపురాణము. పుట. ౨౩౮

కాకి + అఱవులు — కాకఱవులు ,, ౧౧౨

తిత్తి + ఒలిచి — తిత్తొలిచి ,, పండితా. ౧. ౯౧౮

౩. క్త్వార్థకసంధి.

అడిగి + ఇచ్చునో — అడిగిచ్చునో విజ. వి. ౧. ౫౯

అనవలసి + అంటి — అనవలసఁటి ,, ౧. ౧౯౧

చూపి + ఇటు — చూపిటు

తెలిచి + ఉండుము — తెలిచుండుము బస. ౩౧ పు.

కూడి + ఉండు — కలిగుండు } ,, ౧౨౨ పు.
కలిగి + ఉండు — కూడుండు }

ఎగిరి + ఆడువారు — ఎగిరాడువారు పండి ౧. ౧౯౦

౪. ఉదంతమగు కుషష్ఠియందు నగాగరామి.

వాదుకు — వాదునకు యని యుండవలెను. విజవి. ౧. ౧౩౪
సిగ్గుకు — సిగ్గునకు ,, ,, ,, ౨. ౩౦
మంతుకు— మంతునకు ,, ,, ,, ౨. ౭౩
కానుకు..........నన్నెచోడని కుమారసంభవము ౭. ౧౬
నభముకెగయు.... ,, ౯. ౩౩

దీనికి శ్రీ నాథాది మహాకవుల ప్రయోగములులు గలవు.

౫. షష్ఠీసమాసమున నుదంతమునకు నజాదిపదము పరమైనప్పుడును గాగమురామి.

తెన్నుని యన్నన్న — తెన్నుని యన్ననన్న యని యుండవలెను విజవి ౧. ౧౪౭
కూడటకులు — కూడు + అడుకులు కూడు నడుకులు కాలేదు బస. ౩౧ పు.
జిల్లెడాకులు — జిల్లెడు + ఆకులు జిల్లెడు నాకులుకాలేదు. ,, ౩౩ పు.

౬. స్వరలోపము.

ఎట్టి — ఎతిగి యనుటకు విజవి. ౨. ౧౪౩
చాల్నిలుఁడు — చాలునిలుఁడు అనుటకు ౩. ౬౧.
ఎట్టి బసవు. ౩.
కన్నెట్టి ,, ౩.
తెల్లిదియు — తెల్లి + ఇదియు ,, పండి. ౨. ౪౦౦
(ఇత్వ, ద్విత్వలోపములు)

౭. సంస్కృతాంధ్ర మిశ్రసమాసములు.

[1]దినచల్వ — విజవి. ౨. ౧౪౪
ఇతరవేల్పులు — బసవు. ౨౦౧
అధమపాలులు — పండి. ౧. ౧౩౧

---

1. దీనిని దుష్టసమాసమని వే. వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారు. విజవి పీఠి 6. ఇట్టివి వైరిసమాసములుగావు, ప్రాచీన లాక్షణికుల ననుసరించి యువిసరియైనవి. చూడుఁడు. నా వ్యాసము బసవపురాణ ప్రయోగాలసమర్థన. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక వికారియుగాది. (1959)

ఛ. అత్మనేపదమున ననుప్రయుక్తమగు 'కొని' కి 'కా' వచ్చుట (కొను ధాతువు క్త్వార్థకరూపము)

యనుదానికి 'క' వచ్చుట.

పట్టుకొని – పట్టుక పుచ్చుకొని పుచ్చుక

తెచ్చుక —		విజవి. ౧. ౪౫
ఊదుక —		,, ౧. ౧౭౪
తప్పించుక —		,, ౨. ౧౯౫
కట్టుక —		,, ౩. ౧౫౪
ఎత్తుక —	భాస్కర రామాయణము.	,, ౧. ౩౦
కూడుక —	పద్మపురాణము.	,, ౧. ౧౦౦
సంధించుక —		,, ౩. ౭౨
కూడుక —		అనంతుని ఛందస్సు
తప్పించుక —	తప్పించుక తిరుగువాడె ధన్యుఁడు సుమతీ!	(సుమతిశతకము)

ఇట్టివి చాలఁగలవు.

దక్షిణాంధ్ర కృతులలో ధారాళముగా వ్యవహారిక భాషా పదములు, రూపములు – వరించేవేళ, చూచేవు, అయినా మొదలగునవి మస్తు, వజీరు, అవుత్ నా, బంగళా మొదలగు నన్య భాషాపదములు ప్రయుక్తములైనవి. ఆ వాఙ్మయమున ప్రత్యేక విశిష్టత గడించిన నాటక ములయందు పాత్రోచితముగ వ్యవహారిక భాష సంభాషణలలో ప్రయుక్త మగుటయు, నిట్టి రచనలకు దోహదము కలిగించి యుండవచ్చును. విశేషమేమనఁగా నాటక సంభాషణలయందు పాత్రోచితభాష తెనుగుననేగాక సంస్కృతమున, స్థానికమగు ద్రావిడ భాషయందుఁ గ్వాచిత్కముగ కన్నడమున గలవు. మహారాష్ట్రరాజ పరిపాలన ప్రారంభ మైనవెనుక నాటకరచనలలో మహారాష్ట్రభాషకూడ ప్రయుక్తమైనది. ఆయాభాష లేవిధముగ ప్రయుక్తమైనవి యీ క్రింది యుదాహరణములను బట్టి గ్రహింపవచ్చును.

సంస్కృతము.

చిట్టిబాబు సోమయాజులు - నాటు. అకాలోసభ్యా: అలమేత్రై: కవిత్వప్రసంగై: శాస్త్రప్రసంగి। కిమేపచ్చాటున సంత్రేసః। గోవింద భట్ట శ్రూయతాంమయా తర్కప్రసంగః క్రియతే త్వయాస్మత్సర్వాం.

అనన్యథా సిద్ధనియత పూర్వభావిత్వం కారణత్వం

గోవిందభట్టు :- అన్యనథా సిద్ధనియత పూర్వభావిత్వం కారణత్వమితి కిమర్థముచ్యతే। పూర్వభావిత్వం కారణత్వ మిత్యేవాలం.

చిట్టిబాబు:- హేశ్రూయతాం ఘటాది కార్యం ప్రతిదైనాదాగిరస్య రాసభస్య పూర్వ భావిత్వమస్త్యేవ. రాసభః కారణంవా!

గోవిందభట్టు - గర్దభం కిముదాహరణముచ్యతే।

సోమయాజులు - ఏవం వృథాకత్థనేన త్వమేవగర్దభః

గోవిందభట్టు - ఏవం వృథాకత్థనేన త్వశునకః

సోమయాజులు - త్వం శూకరః

విప్రనారాయణ చరిత్రనుండి

విప్రనారాయణుడు దేవదేవినిజూచి

హేతరుణి! కిమేతదత్రాగమనం! కిమావాసస్థానం కింభవదీయం నామధేయమ్? కాషాయాంశుకాది విశేషధారణం కింకారణమ్! కిమేతా దృశదీనతయా? మయామాదవశశాంక కింకరేణ తవకింకరణీయం తావకీనం కథయవృత్తాంతమఖిలమ్.

దేవదేవి ఆకర్ణయమాని జనవరేణ్య! దేవదేవీనామ్న్యాహాం దేవదాసీలోభాదిదుర్గుణ సమేతాం మాతరం విహాయవైరాగ్యేణ సమాగత్య భవద్దివ్య సందర్శనం లబ్ధ్వాస్వామినాం చరణావింద సేవాం కరోమి కరుణాకటాక్ష వీక్షణేన పరిరక్షణం కర్తవ్యమ్.

కన్నడము

ఇది క్వాచిత్కముగ నుపయుక్తమైనది,
శహాజీ రతికల్యాణ నాటకము (పుట 69).

గేయము

బసవయ్యా నిన్న-పదగళ జేరగొదను
వళవానితం దసరతనకోడుననగే
హుల్లూ నీరుగళు - వుష్పిన అవరుగళు
కోళైయాగినిన - కోరెనుదాసలహు.

(రఘునాథాభ్యుదయము నుండి)

కస్తూరిమాట - ఎనయ్యా రంగయ్యా ధర్మాసన మొదలాద వెక్క-సముఖదల్లి హేళిదెల్ల రాణువెలి అవరవరు హిడిదలంచ పరిధానవహేళి బేడాయందు నినగె అవరవరు ప్రియహేళిద్దు నానరియినే.

అట్టవణరంగయ - నేనేను బల్లెయయ్యా. అంథాద్దు ఉంటాదరె తూపిసు. యేను బగులు తిద్దియ.

అరవభాష - నాయకరాజులు పాలించినది ద్రవిడదేశమగుటచేత రాజభాష తెలుఁగేయైనను ప్రజావ్యవహారములో స్థానికమగు ద్రవిడభాషయే యుండెడిది. అందుచేత రాజకీయ వ్యవహారములు, మణియము, లెక్కలు, సంభాషణ అరవములోనే జరిగెడివి. నాయకరాజుల కాలమున నాటకకృతులలో నరవమచ్చటచ్చట వాడఁబడినది.

రఘునాథాభ్యుదయము నుండి :—

చిదంబరనాథ మొదలారి :- సముఖత్తిల నీంగళేన్ అడిచ్చిపడ్డీర్ ఎల్లాంకరైక్కళ్ చిత్తమరియుం సువ్వామియిరుంగో

విప్రనారాయణ చరిత్రనుండి

పూజారి - ఓహోహో! యిదెన్నడా! యిదెన్నడా! పంచపాత్రంగళిలే వొరు పొన్నుకిణ్ణి కాణోం. మోసంవందుదే. అడ కూరత్తాళ్ వారే!

కూర - అడియేన్

పూ - అడ యెంబరుమాన్!

ఎం - అడియేన్

పూ - అడ పరాంకుశా!

పరా - అడియేన్

పూ - సన్నిధియిలే వారుపొన్నుకిణ్ణం యేన్ కాణోం. యిదెన్నపిళ్లాయి ?

పరా - ఇదెన్నమయ్యా ! నమ్మైకేళ్ కృరీర్. నాంగళెల్లాం శోపకీర్ కిరక్కే అనోన్నవందోం

పూ - ఆనాక యిండైక్కుపంచపాత్రంగళ్ శుద్ధిపణ్ణినవరార్ ?

విళ్లాయి - ఉమ్మైత్తవిర నాంగళెన్న తిరుక్కాప్పు పూట్టువాంగినోమో కిణ్ణంగళై తొట్టమో నమ్మైకేళ్ప్పానేన్ యిండైక్కు పుమ్మడయ వరిశైయండ్రో

పూ - ఆమాం అప్పడి శెల్లుంపిళ్లాయి నమ్ముడయ మేశేదానే శొప్పుత్తినీర్ గళ్ ఆనాలే ఉంగళైకేళ్క కార్యమెన్న యిన్నైరత్తిర్క్కు తిరువారాధనం సంక్షేపమాకప్పణ్ణువోం

మహారాష్ట్రరాజుల పాలనలో, నరవము వ్యవహారమున నున్నను, వారికృతులలో వారిమాతృభాషయైన మహారాష్ట్రభాష కానవచ్చును.

మహారాష్ట్రభాష

చంద్రశేఖర విలాసమున దరువు - మహారాష్ట్రాంధ్ర మిశ్రమము.

అంతాతాగితె అబ్బాయ తాలి తాలి తాలెల్లలో
మీరు వకాతరులు మేము మీబిరలం
బిరలుంతరులుం గూడుకొని ఆడవారితల్లి ఆడినమ్మ
గోకుడుపకల్లినో వాక్కమం కొండాడాయో
తాలి తాలి తాలెల్లలో - తాలి తాలి తాలి తాలెల్లో

దరువు - హెనుబాణు మేరబిమేరుడా అకదిల్లి జాణుమేరె బెమేరుడ అల్లకు జాణు మెరబిమేరుడ అకదిల్లి జాణురబిమేరుడ. త్యాగరాజవినోద చిత్ర ప్రబంధము అను నాటకమున మహారాష్ట్రభాష హెచ్చుగా వాడఁబడి యున్నది.

పాత్రోచిత భాష

నాటకములలో సంభాషణులయందు పాత్రోచితభాషవాడఁబడుటచేత వా కాలమున బ్రాహ్మణాది నానావర్ణములవారును, స్త్రీలును నేవిధముగా మాటలాడు కొనుచుండిరో తెలుసుకొనుటకు చక్కటి యవకాశము లభించుచున్నది.

విద్వాంసుల సంభాషణ (మన్నారుదాస విలాసమునుండి)

మల్లుభట్టు - అవునోయి: యెషువంటి భ్రాంత్తుఁడైనా యిషువలె భ్రమనుకొనునా! భుజిధాతువుకు అనుభవపుర్థమని యెషువలె చెప్పుచున్నావోయి?

ఇంకొక పండితుడు - వ్రజశుంఠ మల్లుభట్టిగాండు యేమోయి అనే అట్టు ఆయనా నా బ్రదుకు.

మల్లుమట్టు - యిషువంటి బ్రహ్మిష్ఠో బ్రహ్మకొడును యేమోయి అన వచ్చునా.

ఇంకొక - వోరి! నీవలె వుభయతో బట్టి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోక వుంటివటరా

మల్లు - వోరీ నీవుపుట్టి మూండాయిత్తారాలులే నిన్నటి సుడుపడపు నావంటి యోగ్యుణ్ణిచూచి యేమి వదరేవురా శునకంవలె పాదరక్షలుతీసి రెండు ప్రహరింతురేమో.

జోస్యుల సంభాషణ ఈ గ్రంథమున చూడనగును. 131 – 137 పుటలలో
పురోహితుల సంభాషణ ,,
ముత్తైదువుల ,, ,,

గొల్లలమాటలు - ఒరే! ఒరే! దీన్నిపారేసి మనమందరం యిక్కడ పండుగ సేతాం.

గొల్లలభాష - ఒరే ఒరే చిన్నొంక! ఒరే ఒరే పెద్దొంక! ఒరే ఒరే

ఒకఁడు - నూక! ఒరే గుడ్డిబొమ్మ! ఒరే అమాసపెద్దు! ఒరే మాంచాకతిమ్మ! ఒరే గంగ! మన కిచ్చమ్మకు వచ్చిన గాచారం తీరెనే మనకాయిసారం వద్దురారోరి.

మఱొకఁడు - కిచ్చెమ్మకు ఏంగాచారం వచ్చెరా

మఱొకఁడు - మఱి నువ్వెడ నుంటివంట

మఱొకఁడు - ఒరే! నేనే పొనపొనపోనా కోడెమ్మగుంటకాడ గొఱ్ఱెల
మంద యుండదే ఆ గొఱ్ఱెలమందకాడ ఒక గుడ్డిమానిసి
మరకపోతా వుండగా ఆఅంటూ చుస్తూఉంటిరా!

పై రీతిగా దక్షిణాంధ్ర నాటకరచనలలో చైతన్యము, తొణికిస లాడుచుండును. ఇవి నాటకరంగమున రసస్ఫూర్తి గలిగి ప్రేక్షకులను నపారముగ రంజింపఁ జేసినవనుటలో సందేహములేదు. ఇంకొక విషయము గూడ నీ సందర్భమున చెప్పవలసి యున్నది. పద్యకృతుల యందలి భాషనుగూర్చి విమర్శించినట్లుగా తంజావూరి నాటకముల యందలి భాషను మనము పరిశీలింపవలయును.

నాయకరాజులు పాలించిన దేశమున స్థానికమైనది యరవభాషయే యైనను, వారు తెనుఁగును రాజభాషగా చేసినట్లు వారి శాసనములు తెలుపుచున్నవి. తంజావూరి నాయకరాజులు తెలుఁగుభాషలో శాసనములు వేయింపలేదు. విజయరాఘవనాయకుఁడు, వలాందా వారికిచ్చిన నమ్మిక శాసనము (వెండిరేకుపైనున్నది) తెనుఁగుభాషలోనున్నది. దానిని నీ గ్రంథమున చివఱ నిచ్చియున్నాను. నాయకులవెనుక పాలనచేసిన మహారాష్ట్ర రాజులును తెలుగు భాషనే రాజభాషగా నొనర్చిరి. ఈ విషయమున మధురనాయకులను మనము హెచ్చుగా మెచ్చుకొనవలసి యున్నది. వారుచాల తెలుఁగు శాసనములను వెలయించిరి. వారి శాసనములలో చేవ్రాలు స్పష్టముగా తెలుగు పరిపాటిననుసరించి "విశ్వనాథ నాయనయ్యవ్రాలు." విజయరంగ చొక్కనాథ నాయనయ్య వ్రాలు "అని యుండును, వీరి శాసనములు రెండు గ్రంథాంతముననుదాహరింపఁబడియున్నవి. ఈ శాసనములన్నింటిని క్రోడీకరించి ప్రకటింపవలసియున్నది. పుదుకోట రాజులు వేయించిన శాసనములలో నొకటి మాత్రమే తెలుఁగు భాషలోనున్నది. ఇక మైసూరి పరిపాలకులును, వారి సామంతులును తెలుఁగుభాషలో వెలయించిన శాసనములు, వందల కొలదిగాయున్నవి. ఇవియును వేఱుగా ప్రకటితములుకాలేదు,

ఇక శాసనములయందలి భాషయంతయు వ్యావహారిక భాష. శాసనములు సర్వప్రజానీకమునకు తెలియవలసినవిగాన నవి యెప్పుడును ప్రజావ్యవహార భాషలోనుండును. కాబట్టి దక్షిణదేశమున ననఁగా ద్రావిడ, కర్ణాటక దేశములనలభ్యమైన తెలుఁగు శాసనములన్నియు ప్రకటితములైన నవి తెలుఁగుభాషా పరిణామమును తెలుసుకొనుట కెంతయేని యుపకరించును. ఇట్లు శాసనములేకాక ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు, వ్యావహారిక భాషలోనే జరుగుచుండెడివి. అందుల కుదాహరణములుగా, తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల కాలమున వ్రాయబడిన యుత్తరములను మూఁడింటి నిందు ప్రకటించుచున్నాను.

[1]అమరసింహుఁడు శంకరాచార్యుల వారికి వ్రాసినది.

"త్మముఖ్యశిష్యులైన శ్రీమదమరసింహ్మ భూపాలకులు అన్కే-దండవత్ప్రణామములుచేసి శాయంగల విజ్ఞాపనములు శ్రీవారు చెన్నపట్నప్రదేశాన్కి తగ్గి చాలాదినములాయను గన్క-శ్రీవారి చరణారవింద్ధ దర్శనాపేక్ష చాలవున్నదిగన్క- అచ్చటి ప్రదేశపు సంచారం శ్రీఘ్రంగాచేసుకొని ఆషాడ శుధపౌర్ణమి యీవలో కుంభకోణప్రదేశానికి వచ్చి చేరితె చాలా సంతోషంగ్గా వుండును. హరిభట్టు ధవళీకర్ అనే బ్రాహ్మణుడ్కి-ని కొంచ్చెం అపవాదం వచ్చింది త్మసముఖానికి విశదంగ్గా శ్రుతమైవుండునుగద ఆ బ్రాహ్మడు ధర్మశాస్త్ర్ర విధాయకుడు గన్క-వారి బంధువులు మరిన్ని వుండే బ్రాహ్మణులు నగరి వారివద్ద వచ్చి చాల అర్జుచేసిరిగన్క- మనకున్ను ఆబ్రాహ్మణ్ణి పునీతుడు శాయవలెనని శ్రీవారి సముఖాన్ని విజ్ఞాపనము వ్రాసుకొన్నది. హరిభట్టు చెన్నపట్టణములో వున్నాడు. అతడు శ్రీవారి సముఖాన్కు- వచ్చును. వాడి యందు శ్రీవారు దయచేసి ప్రాయశ్చిత్త రూపంగా యేమైనా చేయించ్చివారిని పునీతుడుగా శాయ తగ్గది. యీకార్యంనిమిత్య మనవక్కీ-లు త్రియంబక సంభాజీ బావాహారు శ్రీవారి సన్నిధానమందు విజ్ఞాపనము చేస్తురు. అలాగున దయచేసి శాయతగ్గది.

పుదుచ్చేరి నవాబు అమరసింహ మహారాజునకు వ్రాసిన జాబు

"షహామతు అవాలిమర్త బతుషవుకతు వమావీమంజాలతు మలాజు మెహారుబాన్ మెుకర్రం మెుకలీసాన్ మహారాజ అమరసింహ్మరాజే సల్లమల్లాహుతాలా

---

1. ఈ అమరసింహుఁడు క్రీ. శ. 1797-1798, సంవత్సరమున తంజావూరి నేలిన మహారాష్ట్రరాజు తులజాజీ సోదరుఁడు. రెండవ జాబుకూడ నీతనికి సంబంధించినది.

మేమున్నూ ఖుషీని వున్నాము మీఖుశాలినామా హామేశా వ్రాయించ్చి పంప్పించ్తూ రావలెను. త॥ విలాయితీ హుకుంప్రకారం పునుచేరినగయిరా యీప్రదేశాలను ప్రాంసువారి తాలూకాలును మంమ్నును గవునరుహోదా మొకర్రరు చేసి రవాణా చేసినారు గనుక యిక్కడ దాఖలు అయినాము పూర్వ పూర్వంనుంచ్చి ప్రాంసు సర్కాన్ను త్మసంస్థానానకున్ను నడచుకొని వస్తూవున్నదోస్తి యత్తిపాకు దినేదినే మాదినముల యందు అధికఅభివృద్ధి కాగలందుకు మావల్లనయ్ని ప్రయత్నములు చేసి మీస్నేహం సంపాదించ్చవలెనని మామనస్సున పూర్తిగా వున్నది. త్మ అంతఃకరణములోనున్ను అదేమేరకు వున్నదనే అభిప్రాయంమాకు ముందుగావున్న గవునరుగారి వుత్తర ప్రత్యుత్తరాల వల్లను మాకుబాగా తెలిసి అధికసంతోషగా వున్న మొదలయ్ని అభిప్రాయములు శేతురాయలు త్మకు తెలిపించ్చగన్కు జ్యాదావ్రాయగలది యేమి వున్నది. హామేషామీఖయి రాఖీయతు సమాచారలు వినకోరివున్నాము. ఖాతిర్కు తెవలెను.

ఒక వేశ్యవ్రాసినది

అఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకులయ్ని మహారాజ ఛత్రపతివారి పాదపద్మములకు పుష్పగంధ కస్తూరి పంన్నీరు పరిశాదుల చాతపూజా చాయబడిన షునంట్టి పాదపద్మములకు ః

విన్నపములు–శేవకురాలు వెంకటరాఘువు నిరంత్తరమున్ను అనేక సాష్టాంగ దంణ్నములుబెట్టి శాయంగల విజ్ఞాపనములు॥ తర్వా॥ సముఖానను శెలవుతీస్కుని కటాక్షతీక్షణం చొప్పునను యిల్లు ప్రవేశించ్చినాము. సముఖమున శెలవుతీస్కుని బయలుదేరిన నాటనుంచ్చి దివ్యపాదారవిందముల మీద అచంచ్చల ప్రతిభక్తి జ్ఞానమే కాని యితరములేదు. అది అట్లావుండగా సముఖచేసినషువంటి మేలుంన్నూ ఆదరణానున్ను యిది నాశరీరంమున వున్నమట్టుకు మరవవలస్నిది లేదు. అది యెట్లాగంట్టె చంద్రుంణ్ణి యడబాశ్ని కలువలు యేరీతునవుండునో అటువలెనే సూర్యుంణ్ణి యడబాశ్నికమలములు యేరీతున వుండునో అటువలెనే దీనత్వాంన్ని వెంద్ది వుంన్నాను. ఇంతటికింన్ని తమపాదారవింద్ద దర్శనంవల్లను నాకున్కుల పాపవిమోచనం అయినద్ని అక్కడనుంచి వచ్చిన నాటనుంచ్చి సముఖమందున్న కొలువు మనస్సుకు కోరుతున్నాను గాని మరికఖటిలేదు. యేదినాన్ను అయ్ని శీఘ్రిముగ సముఖమందున్న పావచాయంగలందుకు వచ్చి చేరుతుంన్నాను పదివేల కోట్లదంణ్నములు.

సీ. వుండండి యేమేమొపూరకె చింత్తింత్తు
చింత్తించ్చినాలోనె చిన్నంబోదు
చింన్నబోయి యొకింత శేపు తెల్విగనుంద్దు
తెలివివ్వాళను మిమ్మ్తలవువచ్చు
తలచినంతనెవచ్చి నిలిచి నట్లనెతోచు
తోచినేదిగ్గునలేచి జూతు
జూచివేగమె బారజాచి కౌంగిటగృత్తు
గృచ్చికౌగిటలేక వెచ్చనోర్తు
గీ. వెచ్చనోర్చియు తపియింత్తు వెతలనింత్తు
సఖులగద్దింత్తు తెగునయోచన తలంత్తు
నీమనసింత్తు అంత్త నంన్నియు శమింత్తు
భవ్యగుణహరి వేణుగోపాలశౌరి

దాక్షిణాత్యసాహిత్యము - సాంఘికవ్యవస్థ

బ్రాహ్మణ ప్రభావము :

తంజాపురాంధ్ర సాహిత్యమున మునకుఁగానవచ్చు విశిష్టసంప్రదాయములలో బ్రాహ్మణప్రభావము; అన్నదానము అను నీరెండును ప్రశంసనీయములైనవి. ప్రాచీన వైదికమత సాంఘికవ్యవస్థ సడలిన యీ కాలములో నిట్టి సాహితీ సంప్రదాయములు హాస్యాస్పదములుగా గానవచ్చును. కాని యాంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో, బ్రాహ్మణ ప్రభావమును, అన్నదానమును వర్ణించు నట్టి ఘట్టము వేఱొకచోట నింతవిశదముగాఁగానరాదు-నన్నయభట్టారకుఁడాంధ్ర మహాభారత భాగమున సంస్కృతమూలమున లేని వైదికమత సంప్రదాయములు, బ్రాహ్మణ మాహాత్మ్యము నచ్చటచ్చట సూచించినను, ప్రత్యేకముగ, తత్పోషణ మును గూర్చి, వర్ణనలేదు-ఇక నన్నదానము, ప్రాచీనకావ్యములలో దానప్రశంస సందర్భముననే వర్ణితమగునుగాని ప్రత్యేకముగ వర్ణితము కాదు-కావున నీరెండింటి యందీ దక్షిణదేశీయ వాఙ్మయ మగ్రస్థానము వహించినది.

---

1. ఈ ఛత్రపతి తంజావూరి నేలిన కడపటి మహారాష్ట్ర రాజు శివాజీ. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1833 నుండి 1855 వఱకు నేలెను.

తంజావూరి నాయకులు విశిష్టాద్వైత మతముననుసరించిన వైష్ణవ సార్వభౌములు, అయిన పరమతసహనము గలవారు, విశేషించి బ్రాహ్మణ భక్తులు-ఇది వారిగ్రంథములయందంతటను గలదు.

రఘునాథనాయకుఁడు. ఈతని బ్రాహ్మణ భక్తిని, పోషణను గూర్చి చేమకూర వెంకటకవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

" సీ. రత్నాకరాంతోర్వరా విహారుండౌట నగ్రహారములసంఖ్యముగ జేసె "

గీ. అతఁడు ప్రభుమాత్రుఁడే బహుళాగ్రహార
నిత్యసత్యమహాదాన నికరపోషి
తాహిచమాలసేతు ద్విజాభిగీర్ణ
పుణ్యవిభవుండు, రఘునాథ భూవిభుండు (విజవి. ౧ ౬ -౨౩.)

చ. త్రికరణశుద్ధి నచ్యుతుని శ్రీరఘునాథనృపాలు వైఖరిన్
సకల మహీసురావళికి సత్రము లెప్పుడు పెట్టలేఁడకా

యొకదొర, యందు లెక్కవిని

" యొక్కొక్కనాటికి యింత రొక్కమింతవఁడెగసాగనా
యనకతాముదమందినఁ జాలు నెమ్మదిన్ " ౧ - ౨౪

" అమృపోక్తి ధర్మజునంత వాఁడౌనెకా
యునత్త్రిఖ్యాతి నంతవాఁడె
దయాదృకధుశేష ధాత్రీమరున్నిస్స్వతా. ౨ - ౨౦౯

(దయాదృక=కరుణగల చూపుచేత ధుత--పోగొట్టఁబడిన అశేషధాత్రీమరుత్ = సమస్తమైన బ్రాహ్మణులయొక్క నిస్స్వతా. దారిద్ర్యము గలవాఁడా. అనఁగా బ్రాహ్మణులలో దారిద్ర్యము" అను మాట లేకుండ చేసిన వాఁడని తాత్పర్యము.

అన్నదాన మహత్త్వము

రఘునాథుఁడు ప్రతిదినములక్ష భూసురులకు సకుటుంబముగ నన్నదానము చేసెడు వాఁడని యగ్రహారములు, నిలిపినవాఁడని విజయరాఘవ నాయకుఁ డిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

"ద్వి. శతసహస్రాధిక సకుటుంబవిప్ర
సతతాన్నదాన దీక్షాధురంధరుఁడు."

"ద్వి. అవనిఁజంపక వల్లికాభిదానమున
వివిధాగ్రహారముల్ వెలయించుమేటి"

రంగాజమ్మ మన్నారు దానవిలాస ప్రబంధమున నిట్లు చెప్పినది.

"సీ. దినమొక్కలక్ష భూదేవతోత్తములకు
సత్రంబుఁ బెట్టుఁజే స్వామివ్రతము."

ఇంతయేల? రఘునాథుఁడే తన వాల్మీకి చరిత్ర గద్యలో నిట్లుచెప్పుకొని యున్నాఁడు.

"నిరతావారి తాన్నసత్ర సంతోషిత ప్రతిదివస పంచాశత్ సహస్ర భూసుర బహువారావర్తిత, మహాదానవైభవానర్తిత భూసుర నిజనామాంకి తాకళంక వస్తుసమగ్ర బహుళాగ్రహార భూషిత చోళధరా మండల"

ఇతరులు, రఘునాథుఁడు లక్షభూసురుల కన్నదానము చేసినట్లు చెప్పిరి. రఘునాథుఁడు తాను మాత్రము "ప్రతిదినము నేఁబదివేల మంది భూసురులకు" అని చెప్పి యున్నాఁడు. ఇచట మనము సమన్వయించుటెట్లనఁగా, ప్రతిదినము రఘునాథుఁ డేబదివేలమంది విప్రులకుఁ దక్కువ కాకుండ నన్నదానము చేసెడి వాఁడని యర్థము.

బ్రాహ్మణ పోషణయందు, నన్నదానము నందు తండ్రిని మించిన కొడుకు విజయరాఘవనాయఁకుడు పూతనాహరణ నాటకకర్త వారగద్యలో. "ప్రతిదిన బ్రాహ్మణ బహుళ సహస్రాభీష్ట మృష్టాన్న దానదీక్షా ధురీణ" అని యున్నది.

చెంగల్వకాళకవి రాజగోపాల విలాసమున నీతని యన్నదాన జనిత కీర్తి యావద్భారత వర్షమున వ్యాపించినదని నీక్రింది సీస పద్యమున వర్ణించి యున్నాఁడు.

సీ. కాశికాపట్టణ ఘంటాపథంబుల
విప్రకోటుల వల్లవినుతిఁగాంచి
రామేశ్వరస్థల రాజమార్గంబుల
బ్రహ్మసంఘము లెన్నఁ బ్రణుతికెక్కి
ద్వారకాయుత పురద్వారసీమలయందు
మహిసురల్ నుతియించ రహివహించి
మధురాపురోత్తమ మధ్యవీథులయందు
వసుధామరస్తుతి వన్నెమీటి

గీ. నలరుసీయనయని, వారితాన్నదాన
మక్షిమ భూత భవిద్భావి మహిమహేంద్ర
ముఖులకరుదనిపొగడ దిఙ్ముఖములందు
ఘనతఁజెలువొందు విజయరాఘవ విభుండు

పై దానినిఁబట్టి తంజాపురాన్నదాన మహిమ యాసేతుహిమాచలము మాఱుమ్రోఁగినది.

విజయరాఘవుని కాలమున పురుషోత్తమ దీక్షితుని తంజాపూరన్నదాన మహానాటకము" నాయక రాజుల యన్నదాన ప్రశస్తి కాచంద్రార్కము నాంధ్ర సాహిత్యవీథిని నిలిపిన పతాక.

అన్నదాన కార్యము నొకమహా నాటకమున కితివృత్తముగ గ్రహింపఁబడినదనిన నాయకరాజుల కాలమున, నా దానమున కెట్టి ప్రాముఖ్య ముండెడిదో తెలియనగును. కావేరీ వారిపూరముచే ముక్కాఱుఁబండు చోళదేశమునకు రాజధాని తంజాపూరు. అది దేశమున కంతటికిని ధాన్యాగారము, ఎల్లప్పుడు సస్యశ్యామలమై యుండుట చేతనే చోళదేశమును రామభద్రాంబయిట్లు వర్ణించినది.

"అస్తి ప్రభాభాస్వరతి మాననీయా
చోళావనీశాలివనీనిచోళా
సహ్యాత్మజాపూర సరస్సమీర
సంపర్కపుణ్యా జనతాశరణ్యా"

శాలివనీ నిచోళమైన చోళదేశమును పాలించిన ప్రభువులు, తంజావూరిని నిరతావారితాన్నదాన సత్రముగ నిర్మాణించిరి, అందును విజయరాఘవ నాయకుని యన్నదాన పరాకాష్ఠ గూర్చియొక కథ వినుఁడు.

"విజయరాఘవ నాయకుని కాలములో [1]తంజావూరి నగరి సత్రమున ప్రతిదినముఁ బన్రెండు వేలమంది బ్రాహ్మణుల కన్నదానము జరిగెడిది. ఒకయేడు వర్షము లధికమైనవి. దేశములో నొక చోటనుండి వేఱొక చోటికి రాకపోకలకు నిరోధ మేర్పడినది, ధాన్యము తంజావూరిలో పండినను, వానిని పచనము చేయుటకు వంటచెఱకు ముఖ్యముగదా, రాకపోకలకు నడ్డంకులు గలుగుటచే వంట చెఱకు వచ్చుటకు వీలులేకుండ నుండెను. వంటలు సాగకపోయినవి. సత్రమధికారులు విజయరాఘవునితో నావృత్తాంతముఁ విన్నవింపఁగా నాతఁడు నగరిలోని ప్రాఁతకట్టడ ములను పగులగొట్టి యందలి కలపను వంటకట్టియలుగా నుపయోగింపుఁ డని యాజ్ఞనిచ్చెను. అట్లు కట్టడములను కొట్టి చేర్చిన కలప మూడు దినములకంటె హెచ్చు సరిపోలేదు. మరలసత్రమధికారులు వంట స్థితి గతి తెలిపిరి. విజయరాఘవుఁడు నగరిలోని వస్త్రములన్నింటిని దెప్పించి బజారులోని నూనెకుండలతో తడిపించి. అగ్నిని రగులఁబెట్టించి, అన్నము వండ నాజ్ఞాపించెను, కాని యీతంతు ముగియునప్పటికి కొంతకాలము పట్టుటచే వంట భోజనములు చాల యాలస్యమయ్యెను. అంత వఱకును విజయ రాఘవనాయకుఁడు నగరి జనమంతయు, నక్లై యుపవాస ముండిరట!" అన్నదాన విషయమున విజయరాఘవుఁడెంత భక్తి శ్రద్ధలు గలిగి యుండు వాఁడో పై కథ తేట పఱచుచున్నది. (తంజావూరి రాజుల చరిత్ర.)

సాంఘిక పురోభివృద్ధికి బ్రాహ్మణుఁడు మూలమని నాయాఁటి నాయకరాజులు చక్కఁగా గుర్తించిరి. బ్రాహ్మణులా కాలమున, రాజకీ

---

1. నేఁటికిని, నే యింటియందైన, నెడతెగకుండ, వంటలు, భోజనములు సాగు చున్నట్టియింటికి "ఇదొక తంజావూరి సత్రం" అని సామెతయేర్పడినది. ఇది సర్వాంధ్రదేశమున నున్నది. దీనినిబట్టి నాయకరాజుల అన్నదానమహిమ యెంతవ్యాప్త మైనది యూహింపవచ్చును.

యముగా నేవృత్తినవలంబినను, నితర విధములుగా జీవయాత్ర సాగించి నను నిప్పటివలె బ్రాహ్మణ మత ధర్మములను పరిత్యజించి, నామ మాత్ర బ్రాహ్మణులై యుండలేదు. వారే వృత్తినున్నను నిత్యనైమిత్తికకర్మలను విసర్జింపలేదు- "నానాటికి తీసికట్టు నాగంభట్టూ" అన్నట్లుగా నేడు పూర్తిగా వృత్తిలో బ్రాహ్మణధర్మము లేకున్నను ప్రస్తుత కాలమునకు, ముప్పది నలువ దేండ్లకు ముందు, బ్రాహ్మణులు పాశ్చాత్యుల కొలువు చేసినను, పెద్దయుద్యోగులేమి, చిన్న గుమాస్తాలేమి సంధ్యావందనాది నిత్యకృత్యములను విసర్జించిన వారు కారు. కొందఱు లౌకికులైనను, వేషభాషలలో వైదికులట్లనేయుండి బ్రాహ్మణత్వ ముట్టిపడుచున్నట్లుండెడివారు. అట్టిచో సర్వవిధముల బ్రాహ్మణులకు పోషణ జరుగుచున్నప్పుడు, లౌకికులైన బ్రాహ్మణులు తమ విధ్యుక్త ధర్మములను నెఱవేర్చుకొనుచు, అట్టి రాజపోషణకర్తృత గడించిన వారనుటలో సందేహము లేదు.

రాజగోపాల విలాసమున పంచమాశ్వాసమున రాజశేఖరుఁడను రాజు, బ్రాహ్మణునికి చూపిన కృతఘ్నతవలన రాజ్యమును కోలుపోయి, తిరిగి బ్రాహ్మణుని యాశీస్సుచే రాజ్యమును బడసెను. ఈసందర్భమున కాళయ విరచించిన యీక్రింది పద్యము, నాయక రాజుల కాలమున బ్రాహ్మణ ప్రభావమెంత యుండెడిదో తెలుపును.

సీ. చతురంగబలములై సంరక్షణము సేయు
 బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
ధనధాన్యరాసులై తనుపుసంతతమును
 బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
ప్రాకారము లగాధపరిఘులునైగాచు
 బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు
ప్రాసాదములు రత్నభవనంబులై యుండు
 బ్రాహ్మణాశీర్వాద పాటవంబు

గీ. బ్రాహ్మణులఁ బూజచేసి సద్భక్తితోడ
నన్నపానాదు లొనఁగూర్చు నవనినేత
నాయురారోగ్య భాగ్యంబులనుభవించు
సత్యమిదినమ్ము నమ్మనాసత్యరూప!

వైదిక కర్మాచరణము,

నాయకరాజులిట్లగ్రహారముల నిచ్చి, యన్నదానముచేసి బ్రాహ్మణులను పోషించుటయే గాక వైదిక కర్మ కలాపమును యథా విధిగా నెఱవేర్చి; పురోహితులకు, భూరి సంభావన లొసంగి పోషించు వారు. వివాహసమయమున సంకల్పములు కూడ, నాయకరాజుల కాల ముల కొన్ని కృతులలో గాన వచ్చుచున్నవి. విజయరాఘవ కల్యాణ మున, మన్నారు దాసవిలాసమున హేమాబ్జనాయికాస్వయం వరమున, వివాహసంకల్పము లుదాహరింపఁబడి యున్నవి. సంకల్పములలో దేశ కాల నిర్దేశముండును గాన, వీనివలన నాయాకృతుల కాల నిర్ణయము చేయుటకు నెంతయో యనుకూలముగనున్నది, చూడుఁడు.

విజయరాఘవ కల్యాణము.

సంకల్పము - శుభేశోభనే ముహూర్తే ఆద్యః బ్రహ్మణః ద్వితీయ పరార్థే, శ్వేతవరాహకల్పే, వైవస్వతమన్వంతరే, కలియుగే ప్రథమపాదే, జంబూద్వీపే, భరతవర్షే, భరతఖండే అస్మిన్వర్త మానే, వ్యావహారిక చాంద్రమానే సౌమ్యనామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ వైశాఖమాసే శుక్లపక్షే ఆద్యశుభ నక్షత్ర, శుభయోగ, శుభకరణ యుక్తాయాం అస్యాంశుభతిథౌ అచ్యుతభూపాల కుమారస్య, విజయరాఘవ భూపాలస్యవివా హాఖ్యం కర్మ కరిష్యమాణస్తదాదౌ.

పైని నిర్దేశింపఁబడిన కాలము వలన నీ నాటకము. క్రీ. శ. 1669 ఏప్రియలు-21-మే. 7-తేదీలలోపున రచితమైనట్లు స్పష్టము.

మన్నారుదాస విలాసము-

సంకల్పము - శుభే శోభనముహూర్తే...............శుభకృన్నామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే, వసంతర్తౌ, చైత్రమాసే శుక్లపక్షే ఆద్య పంచమ్యాంశుభతిథౌ గురువాసరయుక్తాయాం.........అస్యాం శ్రీ రఘునాథభూపాల కుమారస్య అచ్యుత విజయరాఘవ భూపా లస్య ఉద్వాహాఖ్యం కర్మకరిష్యమాణ తదాదౌ."

పై సంకల్పము వలన మన్నారుదాస విలాస నాటకము, క్రీ. శ. 1662 ఏప్రియలు 18 తేదిని రచితమైనట్లు తెలియుచున్నది.

రంగాజమ్మ తన నాటకమున నిట్లు రచనా కాలము నిర్దేశించుట యేగాక, వివాహప్రక్రియలో నాద్యంతము జరుగు కార్యకలాపము నంతయు సంగ్రహముగా నిట్లు పేర్కొనినది.

"సుముహూర్తో స్త్విత్యనుగృహ్ణంతు సముహూర్తమస్తు సుప్ర తిష్ఠితమస్తు

వా. అని యీవిధాన, దేవతాహ్వాన, నాంద్యగ్నిముఖ, స్నాతకవ్రత, పునఃపుణ్యాహవాచన, అంకురార్పణ, కన్యావరణ, మంగళాష్టక, నవ వస్త్రధారణ మంగళ సూత్రధారణ వివాహప్రధాన హోమాది శుభకర్మంబులాచరింపఁ జేయుసమయంబున" అనియు "మఱియు పురోహితులు వివాహ శేష హోమంబులు శేఖరించుకళ" అనియు వివాహ విధానమున చేయఁదగిన కృత్యములను విస్పష్టముగా, చక్కఁగా రంగాజమ్మ యెఱింగించినది.

మన్నారు దేవుఁడు హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమున

సంకల్పము - శుభేశోభనే ముహూర్తా......సౌమ్యనామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే, వసంతర్తే, చైత్రమాసే శుక్లపక్షే, అద్యశుభ అద్య శుభనక్షత్ర.

రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలయోః ఉద్వాహాఖ్యం కర్మకరిష్య మాణ." అనికాలనిర్దేశము గావించియున్నాఁడు దీనివలన నీ నాటకము- క్రీ. శ. 1667-మార్చి 21-ఏప్రియల్ తేదీలమధ్య రచితమైనదని చెప్ప వచ్చును.

విజయరాఘవ కల్యాణ రచనకు, దీనికిని మధ్యనొక మాసకాలము వ్యవధియుండఁ గూడును.

ఇఁకవిజయ రాఘవనాయకుఁడే పూతనాహరణమున, కాలనిర్దే శము కావించి యున్నాఁడు ఇచట వివాహము లేదుగాని, స్వస్తివాచ నము అనువైదిక ప్రక్రియ యున్నది.

స్వస్తివాచనమనఁగా, శుభసమయములను శుభసమయముల యనంతరమునందు సర్వారిష్ట శాంత్యర్థము, చేయువైదిక కర్మ. ఇచట నందుఁడు పురోహితులఁ బిలిపించి, తనకుమారుఁడగు శ్రీకృష్ణునికి స్వస్తి వాచనం బాచరింపుడని కోరును-వారును.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుమ్
శశివర్ణం చతుర్భుజమ్
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్
సర్వవిఘ్నోపశాంతయే

అని మొదలిడి,

"శుభేశోభనముహూర్తే ఇత్యాదిగా ప్రారంభించి అస్మిన్ వర్త మానే, వ్యావహారికే, చంద్రమాన ఖరనామ సంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తే చైత్రమాసే, శుక్లపక్షే ఆద్య పంచమ్యాం శుభతిథౌ గురు వాసర సంయుక్తాయాం......అస్యకుమారస్య సర్వారిష్టశాంత్యర్థం కలశపూజాంకరిష్యే. అనేనకలశోదక మార్జనేన అస్యకుమారస్య సమస్త పీడాపరిహారోస్తు...అస్మిన్ గృహేశోభన పరంపరావాప్తిరస్తు" ఖర సంవత్సరము క్రీ. శ. 1658 తో సరిపోవుచున్నది. తేదీ ఏప్రియల్ 18.

ఇచట పుణ్యాహవాచన విధానము చెప్పఁబడినది. కలశములలో నీరమునుంచు, మామిడి కొమ్మలు పైనుంచి, కలశజలమును మంత్ర సంస్కారము గావించి కలశపూజయైన వెనుక నాజలమును గృహమంతయుఁ జల్లుదురు. దానివలన, గృహములో నుండువారికి, ప్రత్యేకముగా స్వస్తి పుణ్యాహవచనము కావలసినవారికి సమస్త పీడాపరిహారమగును.

విప్రనారాయణ చరిత్రమున-తిరువారాధన సమయమున సంకల్ప మున్నది.

శుభేశోభనే ముహూర్తే ...... అస్మిన్ వర్తమాన వ్యావహారిక చంద్రమానేన నందననామాసంవత్సరే అయనే, శుభమాసే శుభకరణే ఏవంగుణ విశేషణ విశిష్టాయాం, శుభతిథే చంపకారణ్యా పుణ్యక్షేత్రే శ్రీరాజగోపాలస్వామిసన్నిధౌ.

విజయరాఘవ భూపాలస్య సర్వాభీష్ట సిధ్యర్థం శ్రీరాజగోపాల స్వామి పూజాంకరిష్యే."

ఇందుదాహృతమైన సంవత్సరము-నందన-ఇది విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున క్రీ. శ. 1652 లో వచ్చినది గావున నీ నాటకమాసంవత్సరమున రచితమైనది[1].

పైయుదాహృతులనుబట్టి వైదిక కర్మలనాచరించుట యందు, నాయకరాజు లెంతశ్రద్ధ వహించెడివారో మనము తెలుసుకొనవచ్చును. మఱియు నీ సంకల్పములలో 'చాంద్రమానము' వ్యవహరింపఁబడినది. దీనిని బట్టి నాయకరాజులు, మాసపరిగణనమున తెలుఁగు దేశపద్ధతియే యవలంబించి రనుట స్పష్టము, ఏలననఁగా, వారు పాలించిన ద్రవిడ దేశమున ప్రచారములో నున్నది, 'సౌరమానము'-ఈ కారణము చేతనే, తమిళసంవత్సరాదియు, తెలుఁగు సంవత్సరాదియు కొన్నిదినములవ్యత్యాసములో వచ్చుట జరుగుచున్నదని గ్రహింప వలెను.

---

1. నాటకాదులలో నిట్టిసంకల్పము నిచ్చుటయు నీ కాలమున కొందఱికి ఛాందసముగాఁ దోఁచవచ్చును. కాని చారిత్రముగఁజూచిన నాయకరాజులిట్టి సంప్రదాయమును కృతులలో నెలకొల్పి గ్రంథరచనా కాలనిర్ణయమున చిక్కులువడుచున్న వాఙ్మయచరిత్రకారుల శ్రమనెంతయో తగ్గించియున్నారు. వారికి వాఙ్మయచరిత్రకారులెల్లరుఁ గృతజ్ఞులుగా నుండనగును. మన ప్రబంధములలో వివాహమును వర్ణించు నపుడిట్టిపద్ధతి నవలంబించిన కవి కాలనిర్ణయమున కెంతయో తోడ్పడియుండెడిది, నన్నెచోడకవి కుమారసంభవ కావ్యమున పార్వతీవివాహ సందర్భమున నిట్టి సంప్రదాయమును పాటించిన, మనకాతని కాలనిర్ణయము చేయుటయందింత కష్టపోటు సంభవింపదుగదా !

వివాహాదిప్రక్రియలతో, వైదికులకు పురోహితులకు-పేరటాంద్రకు ముత్తైదువులకు ప్రాధాన్యము హెచ్చయినది. పేరటాండ్ర యొక్క, ముత్తైదువుల యొక్క సంభాషణలు హృద్యముగ నాటకముల వర్ణితము లైనవి. తక్కిన బ్రాహ్మణులకు సంభావనలు విశేషముగనుట్లు చుండెడివి.

నాయకరాజుల కాలమున నిదియు నొక విశేషమే. ఏమనఁగా —

నాయకరాజుల కాలమున నాటకములలో నిట్టి బ్రాహ్మణ ప్రాభవ వైదిక కర్మ విధానములు వర్ణితములైనను- బ్రాహ్మణాభిమాను లైన మహారాష్ట్రరాజులు వ్రాసిన కృతులలో నీ విషయము కన్పట్టదు. ఇది యొక్కటియే నాయక రాజులకు బ్రాహ్మణుల యెడగల భక్తి గౌరవములను తేటపఱుపగలదు.

యజ్ఞ యాగాదిక్రతుపోషణము

నాయకరాజులు, దానశీలతచేత నేగాక, యజ్ఞయాగాది కర్మల యందును శ్రద్ధవహించిరి.

రఘునాథ నాయకుఁడు పంచమహా యజ్ఞములు ప్రతిదినము చేయువాఁడని రఘునాథా నాయకాభ్యుదయమిట్లు చెప్పుచున్నది.

"ద్వి: కడుఁ జెక్కుఁ గొలువునింగారమ్ము సొమ్ము
సడలించి, సరిగంచు చలువలుగట్టి
చిన్నారియొంట్లను శ్రీరామతాళి
సన్నవజ్రముల చేసరులుధరించి
యా వేళ పంచమహాయజ్ఞములను
గావించిపతి యున్నగతి విలోకించి

పై దానిని బట్టి ప్రత్యేకముగ గొలువునకు వేసికొనిన యాభరణములు తొడుగుట తీసివైచి, చలువలుగట్టి, యనఁగా మడిబట్టకట్టుకొని పంచయజ్ఞములను రఘునాథుఁడు నిర్వర్తించెడు వాఁడు.

ఇకమహా యజ్ఞములను నాకాలమున చేయుటకు తగిన వసతులను నాయకరాజుల కల్పించిరి. యజ్ఞదీక్షితుఁడైన వానికి దీక్షిత నామ ముండును. నాలుగుతరములుగా నాయక రాజులకు మంత్రియైయున్న గోవింద దీక్షితులవారు బ్రహ్మాండమైన యజ్ఞము నొనర్చిరి. కావేరి తీరమున యజ్ఞయాగాది క్రతువులు విరివిగా జరుగుచుండెడివి.

విజయరాఘవుని గురువైన తిరుమలతాత యాచార్యుఁడు.

"జనవిలక్షణ సలక్షణ చతుర్వేది
జనవిచక్షణ గుణ స్తవనీయ చర్య
దీక్షాదినియమవ్రాదిక మంత్రతంత్ర
దక్షిణాసాంగ శతక్రతుయాజి"

యని రఘునాథ నాయకాభ్యుదయమునఁగలదు. కావున నాతఁడు నూఱు క్రతువు లొనర్చినాడని యర్థము. విజయరాఘవ చంద్రికా విహార కృతికర్త కామరసు వెంకటపతి తన్ను [1]సోమయాజిగా వ్యవహరించు కొనినాడు. సోమయజ్ఞము చేసిన వారే యానామముతో వ్యవహరింపఁబడుదురు. కావున వెంకటపతి సోమయజ్ఞము చేసియుండును.

విజయరాఘవ కల్యాణ కృతికర్తయగు కోనేటి దీక్షితుఁడును తంజావురాన్నదాన నాటకకర్త పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడును యజ్ఞ దీక్షితులేయని మన మూహింపవచ్చును.

యజ్ఞయాగాది సంప్రదాయము లీనాఁడుత్పన్నములైనవి. యజ్ఞము చేయుటయన్న సామాన్యముకాదు. యజ్ఞదీక్షితుఁడు, వేదము చదువుకొనినగాని వానికా యర్హతలేదు. ఇక యజ్ఞశాలానిర్మాణము యజ్ఞసంభార సంగ్రహణము యజ్ఞముల నన్నదానము, అధ్వర్యులకు

---

1. ఈ కాలమున శాస్త్రి సోమయాజి, మొదలగు శబ్దములు నామమాత్రములై వ్యవహారములో వాని వ్యుత్పత్త్యర్థములు గోల్పోయినవి. కాని యా కాలముననట్లు కాదు. తండ్రి సోమయాజియైన, కొడుకును సోమయజ్ఞము చేసినకాని యాతనిని సోమయాజియని వ్యవహరించెడివారుకారు. ఉదా. తిక్కనసోమయాజి, తండ్రి కొమ్మన కొమ్మనయే గాని సోమయాజికాడు.

దక్షిణ మొదలగువాని కమితవ్యయమగును. కావుననే యజ్ఞము చేయు వారు రాజులను యజ్ఞమునకై ధనము నర్థింతురు.

యజ్ఞహోమ ధూమముచే, మేఘములుత్పన్నములై వర్షము కురియునని వైదికశ్రుతి యుండుటచేతను, భూమి సస్యశ్యామల మగుటకు, వర్షము ముఖ్యమగుటచేతను రాజులీ యజ్ఞములు చేయువారికి సకల సౌకర్యములొసఁగుచుండువారు-అందును నాయకరాజు లీవిషయమున నెంతయో శ్రద్ధ వహించినట్లు పై యుదాహృతులు తెలుపుచున్నవి.

ఆహవనీయము, గార్హపత్యము. దక్షిణాగ్నియను త్రేతాగ్నుల ధూమముచే తంజావూరి రాజ్యమున వీధికాంగణములు పరివృతములై యుండెడివని ధర్మరాజాధ్వరి తన "తత్త్వ చూడామణి ప్రకాశ" వివృతి యందిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

త్రేతాగ్నిధూమకుల వీథికాంగణే
గృహేగృహే యత్రవసంతిసూరయః
అధీతసర్వశ్రుత కథాంతరో
వినిర్జిత ప్రత్యనుమాన వేదినః

దానశీలురై అగ్రహారములు నొసంగి, యన్నదానము చేయుట చేతనేకాక నాయకరాజులు తమ యఖండ దానపరతచేత, బ్రాహ్మణ మతధర్మము లను బోషించిరి.

రఘునాథనాయకుని తండ్రి యచ్యుతప్పనాయకుఁ "డర్థితతికిందిన మిచ్చిన యీవుల లెక్కలు, చూడ, కోటికర్ణులఁ దలపించు" నని విజయ విలాసకర్త వ్రాసియున్నాఁడు. ఇఁక రఘునాథుఁడు "అమిత దానవినోది," అని విజయవిలాసము. రఘునాథుఁడే తనగద్య యందు "నిత్యవితీర్ణిధారా రాధేయ," అని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. ఇందతిశయోక్తి లేదనియే చెప్పవచ్చును. రఘునాథునియన్నదాన ప్రసిద్ధి యీవలకుఁ దెలియఁ జేసితిని.

షోడశ మహాదానములు

ఇఁక విజయరాఘవనాయకుఁడు, దానశీలతలో తండ్రి తాతలను మించినవాఁడు. శాస్త్రోద్దిష్టములైన షోడశమహాదానములు (పదియాఱు దానములు) నొక్క సమయముననే చేసినాఁడట! ఈ విషయమును కాళకవి యిట్లు వర్ణించినాఁడు.

సీ "...... దక్షిణద్వారకను, కృష్ణతీర్థమందు నియమమున
స్నానంబుఁగావించి సంకల్పపూర్వము
గాను షోడశమహాదానములను

గీ. ఘనతమీఱఁ గళావతీగర్భశుక్తి
మౌక్తికధనంబు రఘునాథ మహిపసుతుఁడు
విజయరాఘవమేదినీ విభుఁడొసంగె
వేద వేదాంతవిదులైన విప్రులకును. (౧. ౭౯.)

ఈవిషయమునే విజయరాఘవనాయకుఁడు రఘునాథనాయకాభ్యుదయములో నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

" ద్వి. తడయక పదియాఱు దానంబు లొక్క
గడియలోఁ జేసిన ఘనదాన పరుఁడు "

పైని చెప్పిన దానములు కృష్ణతీర్థ మందొక సమయమున చేసినట్లు కాళకవి చెప్పఁగా, విజయరాఘవుఁ డా సమయ మొక గడియ యని స్పష్టపఱచినాఁడు.

షోడశదానములొక్కగడియలో చేయుట యన్నయది యతి దుర్ఘటకార్యము. రాజులైనను నంతకు ముందెంత కాలమునుండియో వానిని సేకరించి యాసమయమునకు సిద్ధముచేసి యుంచవలెను. షోడశ మహాదానములననివి.

శ్లో॥ బ్రహ్మాండం విశ్వచక్రం ఘనముదితమహాభూతకం రత్నధేనుం
సప్తాంభోధించ కల్పక్షితిరుహాలతికే కాంచనీం కామధేనుమ్
స్వర్ణక్ష్మాం యోహిరణ్యాశ్వరథ మపితునా పూరుషంగోసహస్రం
హేమాశ్వం హేమగర్భం కనకకరిరథం పంచమాంగల్యతానీత్

(1) బ్రహ్మాండదానము[1] (2) విశ్వచక్రదానము (3) ఘటదానము (4) మహాభూతదానము (5) రత్నధేనుదానము (6) సప్తసముద్రదానము (7) కల్పవృక్షదానము (8) కాంచనకామధేను దానము (9) స్వర్ణభూమి దానము (10) హిరణ్యాశ్వరథ దానము (11) తులాపురుష దానము (12) గోసహస్రదానము (13) హేమాశ్వదానము (14) హేమగర్భదానము (15) కనకకరిరథదానము (16) పంచలాంగలీదానము. పై వానిలో 1, 2, 4, 6, 7 - వీనిలో నాయాదానములకు తగిన ధనము దానమీయఁబడును. తక్కినవి బంగారుతో చేసిన యాయా వస్తువుల నీయవలెను. తులాపురుషదానమనఁగా తాను తులాభారము తూగి, త్రాసులోఁ నొకవైపుతాను, వేఱొకవైపు తన యెత్తుధనమునుంచి ఆ ధనమంతయు దానముచేయుట.

రఘునాథ నాయకుఁడీ తులాపురుషదానమును చేసియున్నాఁడు. ఆతఁడు తన యెత్తు రత్నముల నొకవైపు, తానొక వైపుతూఁగి, యారత్నములను దానము చేసినాడు - చేమకూర వెంకటకవి యిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

తోటకము- అతులాగమశాస్త్ర నిరస్త సురే
జ్యతులాది కవిద్వదవాప్త శత
క్రతులాభ శుభోదయ కారణ ర
త్నతులాపురుషాదిక దానచణా

మఱియు నీదానములన్నియు సంకల్పపూర్వకముగ ధారాదత్తము చేయఁబడిన వగుటచేత వైదికమతాను సారముగ నీయబడినవనుట స్పష్టము. వేదవేదాంగ విదులైన బ్రాహ్మణులకు తక్కతక్కిన వారికివి పరిగ్రహించుట కర్తవ్యతలేదు.

విజయరాఘవుఁడు ప్రతిసంవత్సరము హిరణ్యగర్భదానము గావించువాఁడని రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునఁ గలదు.

" నిర్భరభక్తితో నీవు హిరణ్య
గర్భ దానంబులు గావించువేళ "

---

1. Vide T. T. Devastanam Inscriptions. Vol. III No. 65 Inscriptions in Krishnaraya's Time Page 153,

గోమాహాత్మ్యము

"గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యమ్" అనుసూక్తి ననుసరించి బ్రాహ్మణ మాహాత్మ్యముతో గోమహాత్మ్యము, దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమున వ్యక్తమగుచున్నవి. మధుర చొక్కనాథనాయని వారికిఁ గృతిగా లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవి 'ధేనుమాహాత్మ్యము' అను నావుల మహాత్మ్యమును రచియించి యున్నాఁడు. ఆంధ్ర వాఙ్మయములో గోవు యొక్క సత్యసంధత నిరూపించుకథ యొకటి భోజరాజీయము నందున్నది కాని, ప్రత్యేకముగా నావుల మహాత్మ్యము నిరూపించు గ్రంథములేదు. అట్టిరచన దక్షిణదేశ వాఙ్మయముననే వెలయుట విశేషము.

కార్తిక మాహాత్మ్యము
మాఘమాహాత్మ్యము,

మాసములలో కార్తిక, మాఘమాసముల యందు చేయు స్నానములకు నొక విశేష ప్రభావముగలదు. ఆస్నానములు జన్మాంతర కర్మాంతర, పాప కృత్యములను విశేషముగాఁబాఱఁద్రోలి, యాయుర్వృద్ధి కరములగుటయేగాక, మోక్షమును సంఘటించును. ఈ స్నానములు వైదిక కర్మానుసారముగ సంకల్ప పూర్వకముగ ప్రతిదినముచేయఁదగిన వియేగాని నేటి గజస్నానములవంటివి కావు, ఆకాలమున, భక్తి శ్రద్ధలతో నీస్నానములు, జనులాచరించు వారు కావుననే, వాని విశిష్టతను దెలుపు గ్రంథములును నావశ్యకములైనవి.

పై రెండు కృతులును, దక్షిణదేశమునందలి ప్రజలలో వైదిక కర్మానుష్ఠానత్వమును విశదీకరించుచున్నవి.

దేవాలయోద్ధరణము - దేవతాభక్తి

నాయకరాజుల కాలమున దేవాలయములు క్షేత్రస్థలములు, నుచ్ఛ్రదశయందుండెడివి. విజయనగర రాజుల వలెనే, తంజావూరి నాయక రాజులు, దేవాలయములకు శాశ్వతానేకకైంకర్యము లొనర్చిరి.

నాయకరాజులయందాద్యుఁడగు చినచెవ్వనృపతి శ్రీశైలమందున ప్రాకారసోపానపాళి నిర్మించెను. వృద్ధాచలమున ప్రాసాదమండపముల నిర్మించెను. అరుణాచలమున గోపురము సంఘటించెను. గోపర్వతమున పూజావిశేషాదికముల నేర్పాటుచేసెను. చెవ్వనృపతి కుమారుఁడచ్యుతప్ప నాయకుఁడు శ్రీరంగపతికి సింహాసనము ప్రణవమయంబగు పసిఁడిసజ్జ దేవాలయమున కష్టమప్రాకారము - గోపురము సమర్పించెను. మఱియు రత్నాంగద కిరీటము, అభయహస్తము నిచ్చెను. అచ్యుతప్ప నాయకునిఁగూర్చి చేమకూరకవి యేమనుచున్నాఁడో చూడుఁడు.

శా. శ్రీరంగేశుఁడువచ్చి, యచ్యుతధరిత్రీభర్తయై, భాగ్యశే
ఖారూఢిన్విలసిల్లి తాన తనకుం గైంకర్యముల్ చేసెఁగా
శేరాజైనను జేయఁగాఁ గలిగెనే యిట్లే విమానంబహో
భూరిస్నిగ్ధముగా మహామణి మయంబుల్గాఁ గిరీటాదులున్.

అచ్యుతునికి శ్రీరంగనాథుఁ డిష్టదైవము, కుమారుఁడగు రఘునాథునికి రాజ్య మప్పగించి, అచ్యుత నాయకుఁడు తన చరమదశను శ్రీరంగ క్షేత్రమందే గడపినాఁడని సాహిత్య రత్నాకరాది గ్రంథములు సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి.

రఘునాథనాయకుఁడు కృతయుగ రఘునాధుని యపరావతారముగాఁ గీర్తిఁగన్నవాఁడు. రఘునాథ నాయకుడు తన కిష్టదైవమగు రామచంద్రుని రమణీయ వాగ్రచనాపుష్పములఁ బూజించినాఁడు రామాయణమునేకాక, రామాయణ కర్తయగు వాల్మీకి చరిత్రమును రచించి, రామునకే యంకితమొసగి యున్నాఁడు, ప్రత్యేకముగా జానకీ కల్యాణ చాటుకావ్యమును రచియించి యున్నాఁడు. తనకు సంభవించిన సాహితీసౌష్టవము, రచనాశక్తి శ్రీరాముని ప్రసాదముచేతనే యని తన గద్యలోనిట్లు మొదలనే చెప్పుకొనినాఁడు.

"ఇది శ్రీరామచంద్ర సాంద్ర కరుణా కటాక్షలబ్ధసిద్ధ సారస్వత విశేష నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష సరససాహిత్య కళాభోజ"

ఇట్లు సాహిత్యము మూలముననేగాక సభక్తి మూలకముగ రామభద్రునికి శాశ్వత కైంకర్యము గావించినాఁడు - శ్రీరామ విగ్రహము లను, రామసేతు, శ్రీరంగ, విజయరాఘవపుర, కుంభ కోణాది స్థలముల ప్రతిష్ఠాపించి నట్లుగా నాతని గద్య వలనఁదెలియుచున్నది. (రామసేతు, శ్రీరంగ విజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపిత రామ భద్ర-)

క్షేత్రస్థలములు

ఇఁక క్షేత్రస్థలములయందును దద్వర్ణనలయందును రఘునాథుని కెంత మక్కువయో, యాతని వాల్మీకి చరిత్రమునుండి తెలియవగు చున్నది. వాల్మీకి చరిత్రలో సంస్కృత మూలములోలేని క్షేత్రముల వర్ణన, తెలుఁగున ప్రత్యేకముగా వ్రాసియున్నాఁడు, సప్తర్షులు వైకుంఠమున శ్రీనారాయణుని సేవించి, తిరిగి, హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునకు వెడలునప్పుడు, భారతవర్షమున తొలుత దక్షిణ ప్రాంతమునుండి, ఉత్తర ప్రాంతములకు వెడలిరని రఘునాథుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు. అందు మొదట వారు దర్శించినది.

1. గజతీర్థము - ఇది తామ్రపర్ణి నది సంగమస్థలమునఁ గలదు. గజేంద్ర మోక్షణకథ జరిగిన పవిత్రస్థలము.
2. బాలకృష్ణ తీర్థము - ఇది గజతీర్థము తరువాత నున్నది.
3. రామసేతువు - జగత్ప్రసిద్ధమగు రామేశ్వరము - ఇచట గల పవిత్ర స్థలములు - చక్రతీర్థము - భేతాళ వారిధి - పాపవినాశిని - సీతా సరస్సు-మంగళ తీర్థము - అమృతవాటిక - లక్ష్మణతీర్థము. రామ తీర్థము, శంఖచక్ర జటా తీర్థములు - వీని నన్నింటిని రఘు నాథుఁడు తెలిపియున్నాఁడు.

ఇంతియేగాక, హనుమత్కుండము - బ్రహ్మకుండము - కోటి తీర్థము - ధనుష్కోటియందు గ్రుంకులిడి, సప్తర్షులు రామలింగముఁ గొలిచిరని తెలిపియున్నాఁడు. రామసేతువర్ణనమున పదునాలుగు

పద్యములున్నవి - రఘునాథునకభిమత క్షేత్రములలోనిది యొకటి. ఇచట రామభద్రుని రఘునాథుఁడు స్థాపించి యున్నాఁడని మనము ముందఱ తెలిసికొంటిమి గదా!

4. మధురాక్షేత్రము, ఇచట నీపవనము, హేమపుష్కరిణి ప్రశంసగలవు హాలాస్యక్షేత్రము, హాలాస్య నాథుని చతుష్షష్టి లీలావినోదములను వర్ణించి రఘునాథుఁడు తన శైవ వాఙ్మయ వేత్తృతమును వెల్ల డించినాఁడు.

5. శ్రీరంగము - ఇదియు రఘునాథుని కభిమతక్షేత్రము. ఈక్షేత్ర ప్రశంస పది పద్యములలోనున్నది.

6. తంజావూరు తనరాజధాని. అచ్చటి బృహదీశ్వరస్వామిని నృసింహ స్వామిని, విష్ణుస్వామిని, యానందవల్లిని సుందరేశ్వరుని పేర్కొ న్నాఁడు.

7. దక్షిణద్వారక - మన్నారుగుడి - రాజగోపాల స్తుతి. కమలాపురము, త్యాగేశస్థలము రెండు నందుట్టంకింపఁబడినవి.

8. కుంభకోణము - అచట దైవతములు - చక్రపాణి శార్ఙపాణి, కుంభే శ్వరుఁడు. సోమనాథుఁడు, నాగనాథుఁడు విశ్వనాథుఁడు, అవిముక్త శివుఁడు.

9. శ్రీముష్ణము - శ్వేతవరాహస్వామి,

10. చిదంబరము - కనకసభ : తిల్లగోవిందరాజులు : నటరాజవర్ణన.

11. అరుణాచలము - అరుణాచలేశ్వరుఁడు.

12. కంచి - వరదరాజు, ఏకామ్రేశ్వరుడు.

13. వేంకటాచలము - తిరుపతిక్షేత్రము వేంకటేశ్వరుని వర్ణన 7 పద్య ములు.

14. అహోబలము - నృసింహస్వామి.

15. శ్రీశైలము - శ్రీశైలమును గూర్చి మల్లికార్జునుని గూర్చి - 7 పద్యములు గలవు.

16. శ్రీకాశీక్షేత్రము - విశ్వనాథుని వర్ణన.

విజయరాఘవనాయకుఁడు, రాజగోపాలస్వామి కతిప్రియతముఁడైన భక్తశిఖామణి - మన్నారుగుడి యందలిరాజ గోపాలస్వామికి రత్నాంగి, రత్నకిరీటము, దివ్యరత్నభూషణములు నవార్యరిగా నొసఁగినాఁడు. మఱియు, గోపుర ప్రాసాదములు, ప్రాకారము, నాలయమున గట్టించినాఁడు - వైకుంఠ సభనందు నిర్మాణముచేసి, పుష్పవనతటాకాదులచే, మన్నారుగుడిని భూలోక వైకుంఠము కావించి యున్నాఁడు ఇట్లు రాజగోపాల దేవునికి సకల శాశ్వతానేక కైంకర్యములు గావించి యున్నాఁడు. ఆదేవునకు ప్రతివత్సరము జరుగు ఫాల్గునోత్సవ తిరునాళ్లకు, తాను స్వయముగాపోయి కైంకర్యము చేయువాఁడు - మఱియు నాయుత్సవ సందర్భమును, 'రగడతోను చౌపదములతోడను వర్ణించి యున్నాఁడు. మఱియు రాజగోపాలుని గూర్చి, యొక దండకము గూడ రచించినాఁడు. సంపగిమన్నారుపై, యక్షగానరచనా భేదమగు నొక సాంగత్యము రచియించినాఁడు. వేఁకుగోలువిన్నపములు, దరువులు నాదేవునిపై వ్రాసినాఁడు - తాను మన్నారుదాస భక్తుఁడనని ప్రజానీకమునకుఁదెల్పుటకు, తన విగ్రహమొకటి, రాజగోపాలదేవున కెదురుగా కైమోడ్పుతో నిలిచినట్లు నిర్మింపఁజేసి యున్నాఁడు.

ఇట్లే, విజయరాఘవ నాయకుఁడు శ్రీరంగనాథస్వామికిని భక్తుఁడు, ఆతఁడు ప్రతిదినమును ముప్పదిమైళ్ల దూరమున స్వయముగా శ్రీరంగనాథుని దర్శించి తిరిగి తంజావూరునకు వచ్చుట చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనది.

నాయకరాజుల వెనుక పాలించిన మహారాష్ట్ర రాజులలో శహాజీ మహారాజు త్యాగేశభక్తుఁడు. ఈత్యాగేశుఁడు తిరువారూరు క్షేత్రమున వెలసిన శివమూర్తి. శహాజీ కృతులన్నియు నీ దేవున కంకితము. అందు ముఖ్యముగా నీ దేవుని యుత్సవములకు సంబంధించిన శంకరపల్లకి సేవా ప్రబంధము అనుగేయ నాటకము రచించి, యది శాశ్వతముగా నాదేవుని యెదుట ప్రదర్శించుటకు, పదిపుట్ల భూమిని దానముచేసి యున్నాఁడు.

తంజావూరి రఘునాథనాయకుఁడు, వాల్మీకి చరిత్రమున సంస్కృత మూలమునందు లేకున్నను, తెలుఁగున క్షేత్రవర్ణనకుఁ బ్రత్యేకముగా బ్రసక్తి కల్పించినట్లుగా శహాజీరాజు, శచీపురందరము, అనునాటకమున క్షేత్రములను గూర్చి ప్రశంసించుటకు నొకసన్నివేశము గల్పించినాఁడు.

"కపిల కణ్వాదులగు ఋషులు తపస్సు చేయుటకు ననువగు స్థలముచూచి రమ్మని తమశిష్యుఁడగు వక్రదంతుని కాజ్ఞాపింతురు. వక్ర దంతుఁడును కమలాపురియను క్షేత్రమును గనిపెట్టి, గురువులకుఁ గపిల కణ్వాదులకు, మార్గమధ్యమున క్షేత్రములను జూపుచు నక్కడకు తీసికొని వెళ్లును - పంచనదీ క్షేత్రము - (తిరువాయూరు) - కుంభకోణము మధ్యార్జునము - శ్రీవాంఛము - వేదవనము - ఇచ్చట నున్నవనమాలి సూర్య మూర్తములను రెండు తీర్థములు - ఆపైని కమలాపురము చూపును. కమలాపురము (తంజావూరివద్ద నున్నది) నే వారు తపస్సు చేయుస్థలముగా నెన్నుకొందురు - ఇచట - కమలాలయ తీర్థము, త్యాగ రాజుసన్నిధి - వాల్మీకేశ్వరుని సన్నిధి - ఉత్తమ స్థలములు. దీనినిఁబట్టి క్షేత్రస్థలములయందు శహాజీ రాజునకుఁగల భక్తిప్రపత్తులను గ్రహింప నగును.

మధుర నాయకులలో విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు శ్రీరంగ నాథుని భక్తుఁడు - అతఁడు శ్రీరంగమాహాత్మ్యము" అను నాక్షేత్ర మహాత్మ్యము, చక్కని వచనముగా రచియించి యున్నాఁడు. సముఖము వెంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు, విజయరంగ చొక్కనాథుని, "శ్రీరంగపతి పదాంబుజ సారంగుని" గాఁ బేర్కొని యున్నాఁడు.

ఇట్లు క్షేత్రములయందు దేవతలయందు నత్యంతభక్తి శ్రద్ధలు చూపుటయేగాక దేవాలయమునందలి నిత్య నైమిత్తిక కర్మలు క్రమముగా జరుగుటకు, నాయకరాజు లత్యంత శ్రద్ధ వహించిరి నిత్యో త్సవములేగాక, వారోత్సవ, పక్షోత్సవ, మాసోత్సవ, వర్షోత్సవము లను, నిర్ణీతకాలమునందు సక్రమముగా జరుగుటకు శాశ్వతస్థితుల నేర్పాటు కావించిరి. దక్షిణదేశమున, దేవాలయములన్నింటి యందు

రాగభోగములు నేటికిని క్రమముగా జరుగుచున్నవన్న యాకీర్తి యంతయు, తంజావూరు నాయకమహారాష్ట్ర రాజులది యనిచెప్పుట యతిశయోక్తి కానేరదు.

కనకాభిషేక సత్కారము :-కవిగౌరవము

కనకాభిషేక మనగానే మనకు శ్రీనాథమహాకవి జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచుండును. విజయనగర రాజ్యము చాపచిఱిగి చదరలైన తర్వాత దక్షిణమునకు తర్లిపోయి, స్వతంత్ర రాజ్యముల నేర్పాటు చేసికొనిన తెనుగు నాయకరాజులు, అందు ముఖ్యముగా తంజావురి రఘునాథవిజయ రాఘవులు మహాదైశ్వర సంపన్నులై ప్రాచీన హైందవరాజ మర్యాద లను పాటించుచువచ్చిరి. తమకు పూర్వులైన విజయనగర సార్వభౌములు కదన వీరులేగాక కవిత్వపోషకులై యశఃకాములైరి. వారి చలువచేత సంక్రమితమైన రాజ్యమును స్థిరపఱచుకొని, వైరి రాజుల విప్లవములనడచి, శాంతియుతులై, వారివలెనే తాముకూడ కవిపండిత పోషణము, స్వయముగా కవన మల్లగల నేర్పును సంపాదించుకొనిరి. ఇందులకు నిదర్శనము వారు కవిపండితులపై జూపిన యాదరణమే! రఘునాథుడు తనతండ్రిచే కనకాభిషేక సత్కారము బడసినాడు.

> ఏవమ్ వదమ్ స్తనయమేష కృపారసార్ద్రైః
> జాతాభిషేక మపితం జగతీబిడౌజః
> తత్రాభిషించిత మణీభిరసౌ సభాయామ్
> ఆసీత్సఏవ వసుధేశ పటాభిషేకః
>
> (సాహిత్య రత్నాకరము. 5. 35

తన యాస్థానమున గీర్వాణ వాణిని మధురవాణిగా నొనర్చిన మధుర వాణికి కనకాభిషేక మొనర్చి యున్నాడు, "ప్రౌఢ శ్రీరఘునాథ నాయక కృత స్వర్ణాభిషేక క్రియాదీవ్యోద్యన్మతి" యని మధురవాణి రామాయ ణమే కాదశసర్గ గద్యలో తన యేలికకు కృతజ్ఞతను జూపుకొన్నది.

సుధీంద్రుడను మధ్వయతీంద్రునకు కనకాభిషేక గౌరవము రఘునాథ నాయకుని కొల్వుకూటమున జరిగినట్లు నారాయణకవి రాఘవేంద్ర విజయమున చెప్పినాడు.

> అతులవివిధ విద్వన్మండ లీలాస్వమానః
> ప్రభుమణి రఘునాథ ప్రౌఢభూపాల కేన
> నిహిత నిఖిల విద్వన్మౌళి పాదస్సుధీంద్ర
> పరజన దురవాపం ప్రాపహేమాభిషేకమ్ ॥

తండ్రివలె విజయరాఘవుఁడు గూడ నిట్టి మర్యాదకులోటు కలుగ జేయలేదు. శృంగార రస తరంగితములైన పదములను చెప్పించుకొని, తన వృత్తాంతమును మన్నారుగుడి యందలి దేవర వృత్తముతో నభేద వ్యవసాయ మొనర్చిన కావ్యములను స్వీకరించి, 'నావిభుండని' తనపై మరులుగొన్న రంగాజీకిని కనకాభిషేక సత్కారముతో సంతృప్తి నొందించినాడు. మహారాష్ట్రనాయకులు గూడ నిట్టి విషయమున దీసి పోయిన వారుగారు. సంగీతసాహిత్య విద్యాలోలుడైన శహాజీ మహారాజు తన యాస్థాని నాంధ్రపాణిని బిరుదాంకితుని, శేషాచలర్షిని, కనకాభిషిక్తునిగా జేసినాడు. ఆంధ్ర మాగాణమును వీడి శుద్ధద్రవిడ దేశమైన తంజావూరును చేరిన కవులకు నది రాజాశ్రయముచే రమానటీ రంగస్థలమైనది. కాబట్టియే తెలుగు కవులకు పండితులకు నాకాలముననెల్ల ఋతువులందును కనకవర్షము కురిసినది.

దాక్షిణాత్యాంధ్ర వాఙ్మయమును నింకను కూలంకషముగఁ బరిశీలించిన యెడలనింకనెన్నియో విషయములు మన తెలుఁగు భాషకు, తెనుఁగు వాఙ్మయమునకు, తెలుఁగు సంస్కృతికి సంబంధించినవి లభింప గలవు. గ్రంథవిస్తర భీతిని నింపు స్థాలీపులాకన్యాయమున వివరించితిని. ప్రాజ్ఞులు మేలేర్చి కొందురు గాక !

విషయసూచిక

అనుబంధము

దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయము

అవతారిక

ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున క్రీ. శ. 1600 నుండి క్రీ. శ. 1775 వఱకును వర్ధిల్లిన వాఙ్మయ యుగమును "దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయ యుగము" అను పేర వాఙ్మయ చరిత్రకారులు వ్యవహరించుచున్నారు. ఈ యుగముయొక్క స్థానమును, ప్రత్యేకతను నిరూపించుటకు ముందుగా నీ యుగమునకుఁ బూర్వమందు [1]వెలసిన వానిని గూర్చి తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఆ యుగము లివి :

1.	నన్నయకుఁ బూర్వయుగము	క్రీ. శ.	800–1000	తూర్పు చాళుక్యులు.
2.	నన్నయ యుగము	,,	1000–1100	
3.	శివకవి యుగము	,,	1100–1250	చోళులు.
4.	తిక్కన యుగము	,,	1250–1330	కాకతీయులు.
5.	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యుగము	,,	1330–1400	1. రెడ్డి రాజ్య స్థాపన. 2. విజయనగర రాజ్యస్థాపన, రెడ్డి రాజుల యుచ్ఛదశ.
6.	శ్రీనాథ యుగము	,,	1400–1500	
7.	కృష్ణరాయ యుగము	,,	1500–1600	విజయనగర రాజుల యుచ్ఛ్రాయదశ.

1 చూడుఁడు తెనుఁగు కవుల చరిత్ర. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రకటితము (1953) పుట 2–4.

పై వానిలోఁ బ్రధానముగా యుగముల పేళ్లన్నియు యుగకర్తలైన ప్రసిద్ధ కవుల నామములతో వెలసినవి. ఒక్క శివకవి యుగమునకు మాత్రము ప్రత్యేకముగ నా కాలమునఁ బ్రచుర ప్రచారమును గాంచిన వీర శైవమత వాఙ్మయము ననుసరించి యా నామకరణము చేయఁబడినది. వీరశైవమతస్థులయిన కవుల పేర నా యుగమెట్లు వ్యవహరింపఁబడినదో, ఆ రీతిగనే, వాఙ్మయము వర్ధిల్లిన ప్రదేశమునుబట్టి యీ యుగము "దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము" అని వ్యవహరింపఁబడినది. దేశకాలపాత్రము లనియెడి యుపాధులలో మిగిలిన యుగములు పాత్రల ననుసరించి ప్రాధాన్యమును బడయఁగా నీ దక్షిణాంధ్ర యుగము దేశము ననుసరించి ప్రత్యేక ప్రాధాన్యముఁ బడసినది. ఏలయనఁగా నింతకుముందు వెలసిన వాఙ్మయమంతయును శ్రీశైల కాళేశ్వర దాక్షారామములను శివస్థలములకు మధ్యనున్న యాంధ్ర దేశముననే వెలసినది. ఇది తెలుఁగు భాష మాతృ భాషగాఁగల తెలుఁగు దేశము. దీనికి దక్షిణపు సరిహద్దు నేఁటి కర్నూలు మండలమునఁగల శ్రీశైల క్షేత్రము. దీనికి దగ్గఱగ దక్షిణ పశ్చిమభాగమునఁ గర్ణాటప్రాంతమగు మైసూరును, దక్షిణ ప్రాంతమున ద్రావిడదేశము లేక తమిళదేశమును గలవు. ఈ ద్రావిడ దేశము దక్షిణ భాగమునకుఁ జివరనున్న కన్యాకుమారి వఱకును వ్యాపించియున్నది. ఇచ్చట వ్యవహారముననున్న భాష తమిళము (అఱవము) ఈ దేశముననే, బహు ప్రాచీనకాలమున ద్రవిడ నాగరికతకుఁ బట్టుఁగొమ్మలైన పాండ్య చోళ రాజ్యములు వర్ధిల్లినవి. అందు చోళ రాజ్యమునకు తంజావూరును, పాండ్యరాజ్యమునకు మధురయును ముఖ్య పట్టణములు. ఈ రెండు రాజధానులేకాక పుదుక్కోట, తురయూరు, సేలము, తిరునల్వేలి మొదలగు ప్రదేశములన్నియు నీ ద్రావిడ దేశమునకు సంబంధించినవే. కేవలము తమిళము మాతృ భాషగాఁగల యీ ప్రదేశములలోనే గాక మైసూరు మొదలగు కన్నడ ప్రాంతములలోఁ గూడ క్రీ. శ. పదునేడవ శతాబ్ది ప్రారంభము నుండియు వర్ధిల్లిన తెనుఁగు వాఙ్మయమును "దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయము" అని మనము వ్యవహరించుచున్నాము.

ఈ ప్రదేశములు తెలుఁగు దేశమునకు సుదూరమున నున్నను క్రీ. శ. 11-వ శతాబ్ది ప్రారంభమునుండియు ననఁగాఁ దూర్పు చాళుక్య వంశీయుఁడగు రాజరాజ నరేంద్రుఁడు (1019-1061) తంజాపూరు రాజధానిగాఁగల చోళసామ్రాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియగు రాజేంద్ర చోడ చక్రవర్తి కూఁతురయిన అమ్మంగదేవిని వివాహమాడిననాఁట నుండియు రాజకీయముగ సంబంధములును రాకపోకలును దొలుత నేర్పడినవి. ఈ కాలముననే పెరియూరు, కావేరీనదీతీర ప్రాంతములనుండిన యరవలు రాజు యొక్క యాహ్వానము ననుసరించివచ్చి గోదావరీతీర ప్రాంతముల నివాసములు గల్పించుకొనిరి. * శ్రీ రాజేంద్రుని వెనుకఁ జోళరాజ్య ప్రతినిధులే యీ దేశమును బాలించుచుండిరి. కాని యావెనుకఁ, దెనుఁగునాటి నేలిన వెలనాటి రాజులయుఁ, గాకతీయులయు కాలమున (11[illegible]2-132[illegible]) నీ సంబంధము చాలవఱకు సడలినది. ఆంధ్ర భాషాపోషణము, ఆంధ్ర సంస్కృతి దేశమున విస్తరిల్లినది. కాకతీయ సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్త్యనంతరమున క్రీ. శ. 1336 లో విజయనగర సామ్రాజ్య మేర్పడినది. హరిహరరాయల బుక్కరాయల కాలమునఁ గుమారకంపన దక్షిణదేశముపై క్రీ. శ. 1356 లో దండెత్తి యాప్రదేశమును వశపఱచుకొనెను. కాని క్రీ. శ. 1370 ప్రాంతములో మహమ్మదీయులు దక్షిణ దేశముపై దండెత్తి శ్రీరంగనాథస్వామి దేవాలయము కొల్లగొట్టినపుడు గోపన యను ప్రసిద్ధ దండనాయకుఁడు, శ్రీ వేదాంత దేశికుల నియోగమున వారినిఁ దఱిమి, వేఱొకచోటికిఁ దరలింపఁబడిన శ్రీరంగనాథుని విగ్రహమును దిరుగ యథాస్థానమునఁ బ్రతిష్ఠఁ గావించెను. ఈవిజయము తాత్కాలికమే. ఆంధ్ర నాయకత్వ మా ప్రదేశమునఁ బ్రవర్తిల్లనేలేదు. ఈ గోపనయే దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన మొదటి తెలుఁగు కవి.

* వీరు ఆరామములు లేక తోఁటలకు నిలయమైన కోనసీమ ప్రాంతమునే నివాసముగఁ జేసికొనుటచే, వీరిని ఆరామ ద్రావిడులని మనము వ్యవహరింతుము.

గోపన - సింధుమతీ విలాసము

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమున గ్రం. సం. 1660 'సింధుమతీ విలాసము' అను గ్రంథము గలదు. ఇది రెండాశ్వాసముల ప్రబంధము. దీనిని రచించిన కవి 'గోపనమంత్రి' యని యీ క్రింది గ్రంథాంత గద్యవలనఁ దెలియుచున్నది.

"ఇది శ్రీ మదాపస్తంబసూత్ర, భారద్వాజసగోత్ర, నరసనామాత్యపుత్ర శ్రీ వేంకటేశ్వర కరుణాకలితకవితా విలాస శ్రీమత్ప్రతివాది భయంకర వేదాంత దేశికోపదేశ విమలీకృత శిక్షిత శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్రరాజ జపవిరాజమాన నిజహృదయ కఃకులకర్ణికార సుకవిజన విధేయ గోపన నామధేయ ప్రణీతంబైన సింధుమతీ విలాసం బను శృంగారరస ప్రధాన ప్రబంధంబునఁ బ్రథమాశ్వాసము."*

శ్లో. యోఽయం సింధుమతీ విలాస మఖిలం శృంగార సంపత్కరం
వాచామంజుద్రవీయకం సకుముదం నానావిధోద్వాహకం
పశ్యన్సాధు జన స్సుకార్య రచనః కోవాత్షమ స్వాపిచ
బిందుర్వాయది గీతివా బహువిధాః పాత్రర్మమైవా యది.

పద్య రచన.

చ. కడు భ్రమఁజెంది కొంకుచు వికారము నొందుచు ఖిన్నమూర్తియై
పొడమిన సెవ్వగ న్విభుఁడు భూరి దయారహితాత్ముఁడైనఁ దా
నడఁచెడు పద్మినీ ముదిత యందము నాఁబటు సాంద్రనాదమై
కడువడిఁ గేకి సంఘము కకారవమంటి చెలంగె దిక్కులన్.

ఈ ప్రతిని ప్రమోదూతనామ సం. శ్రావణ బ. ౫ భౌమవారము సంపూర్ణముగా చందానాగలింగము వ్రాసికొనెను.

---

*"పై గద్యమువలన గోపన పౌముశా సహస్రంబు రచించిన వేదాంతదేశికాచార్యుని శిష్యుఁడగుట స్పష్టము. కవిత్వము మిగుల శృంగారమన నొప్పును. మధురాపురమునందుండు జయుఁడను వానికిని సింధుమతి యను నొక వేశ్యాంగనకును గల సంబంధమే యిందు వర్ణింపఁబడినది. మధ్యమధ్య సంస్కృత శ్లోకములు గూడ గలవు"

(ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తక భాండాగారము సంపుటము 5 పుటలు 396–397.)

ఈ గోపన కవినిగూర్చియు, గ్రంథమునుగూర్చియు గోలుకొండ కవుల సంచికలో పూర్వకవి పరిచయము అను శీర్షికక్రింద 398 పుటలో నిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది.

"35 గోపమంత్రి. ని. (నివాసము) గార్ల. కా. (కాలము) క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతము. ర. (రచన) సింధుమతీ విలాసము. పద్య కావ్యము.

వి. (విశేషములు). కవి భారద్వాజ గోత్రుఁడు. సింధుమతి యను వేశ్యకు, జయుఁడను యువకునకుఁ గల సంబంధముఁ దెలుపు శృంగార కావ్యము. ఇందు సంస్కృతాంధ్రకవిత కలదు."

దీనినిబట్టి పై నుదాహరించిన పరిషత్తులోని గ్రంథమును, నిది యును నొకటియే యనియుఁ, గవి యొకఁడేయనియు, గ్రంథవిషయము కూడ నొకటియే యనియు మనకు స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు గోపన కవి తెలింగానా ప్రాంతము వాఁడనియు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతము వాఁ డనియుఁగూడఁ దెలియుచున్నది. కాని గద్యమందలి 'శ్రీ మత్ప్రతివాది భయంకర వేదాంత దేశికోపదేశ విమలీకృత శిక్షిత శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్రరాజ జపవిరాజమాన నిజహృదయ కమలకర్ణికార' అను విశేషణ వాక్యమును జూచిన గోపనకవి విశిష్టాద్వైత మతమునఁ బ్రత్యేక విశిష్టత గడించిన శ్రీ వేదాంత దేశికుల వారిచే స్వయముగా నుపదేశము నొందిన వైష్ణవాగ్రేసరుఁడనియు నాతఁడుకూడ శ్రీ వేదాంత దేశికుల కాలమువాఁడే యనఁగా క్రీ. శ. 1370 ప్రాంతమువాఁడే యనియు మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

ఈ గోపన, విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపనమైన మొదటి ఘట్ట ములో, మహమ్మదీయులను దక్షిణదేశములోఁ గాలు నిలుపకుండ నరికట్టిన చారిత్రక మహాపురుషుఁడు. ఈ క్రింద వివరించిన చారిత్ర కాంశములవలనఁ జారిత్రక పురుషుఁడగు గోపనయే సింధుమతీ పరిణయ మును రచించిన కవియని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇందులో నుదాహ

రింపఁబడిన శాసనములలోని విషయములు పై గ్రంథమునందలి గద్య లోని విషయములతో సమన్వితము లగుచుండుటవలనఁ బ్రాచీనాంధ్ర కవులలో గోపన యొకఁడని నిర్వివాదముగాఁ దేలుచున్నది. మఱియుఁ గృష్ణమాచార్యుల వెనుక నాంధ్రవైష్ణవ వాఙ్మయమున నితఁడు రెండవ వైష్ణవ కవియని యెన్నఁదగును.

దక్షిణదేశముపై క్రీ. శ. 1327 ప్రాంతమున మహమ్మదీయులు దండెత్తివచ్చి తొండమండలమును జయించి శ్రీరంగ క్షేత్రమును గొల్ల గొట్టవచ్చినప్పు డా దేవాలయమునందలి యర్చకులు శ్రీ రంగనాథుని విగ్రహమును మైసూరు మండలముననున్న తిరునారాయణపుర మను నామాంతరము గల మేల్కోటయందుఁ గొన్ని దినములు భద్రముగా దాఁచిరి. ఆ వెనుక నా విగ్రహమును శ్రీ తిరుపతి క్షేత్రమునకుఁ దీసికొని పోయి శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామివారితోఁగూడ నచ్చటనే దానికి నిత్య పూజాదికములను నెఱవేర్చుచుండిరి.

క్రీ. శ. 1336 లో విజయనగర సామ్రాజ్య మేర్పడిన వెనుక సంగమ వంశీయుఁడగు హరిహరరాయలు తన సోదరుఁడును, సైన్యాధి పతియు నగు వీరకంపరాయని మహమ్మదీయుల నివారించి తొండ మండలములను జయించుటకు పంపెను. ఈ వీరకంపరాయనికి సహాయ భూతుఁడుగానున్న సేనానాయకులలో సింధుమతీ పరిణయ ప్రబంధకర్త యగు గోపన యొకఁడు. ఈతఁ డాకాలమునాఁడు 'చెంజీ' దుర్గమునకుఁ బరిపాలకుఁడుగా నుండెను. మధురనుగూడ వశపఱుచుకొన్న మహమ్మ దీయులను జయించి[1] కంపరాయఁడు దక్షిణదేశాంతర్గతమగు పాండ్య చోళరాజులను విజయనగర పాలనక్రిందికిఁ దెచ్చెను.

---

1. ఈ జయవృత్తాంతమే 'కంపరాయ చరిత్ర' లేక మధురా విజయము అను సంస్కృత కావ్యమున వర్ణితమైనది. కంపరాయని రాణులలో నొకతెయు, కమ నీయ కవయిత్రియునగు గంగాదేవి లేక గంగాంబ రచియించినది. ఇందులో సంస్కృత కవిస్తుతిలోఁ దెలుఁగుకవి తిక్కయజ్వస్తుతి గలదు. ఈ కావ్యము క్రీ. శ. 1924 లో ముద్రితమైనది. దాక్షిణాత్య కవయిత్రులు రచియించిన కృతులలో నిదియుఁ బరిగణింపఁదగియున్నది.

చెంజిదుర్గమునుండి యొకనాఁడు గోపన సేనాని శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామిని దర్శించుటకై తిరుపతి క్షేత్రమునకు వెడలి యచ్చట వేంకటేశ్వర దేవుని ప్రక్కనున్న మఱియొక విగ్రహముఁ గాంచి యచ్చటి యర్చకులను బ్రశ్నించెను. వారును నది శ్రీ రంగనాథుని విగ్రహమనియు, మహమ్మదీయుల బారినుండి తప్పించి, యచ్చట భద్రపఱుచుచుంటి మనియు నాతనికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. అంత గోపన, రంగనాథుని విగ్రహమును దిరిగి శ్రీరంగమునఁ బునఃప్రతిష్ఠ చేయుటకు వారి యనుమతిని బడసి, యా విగ్రహమును, దిరుపతినుండి తీసికొనిపోయి తన రాజధాని యగు చెంజి దుర్గమునకుఁ జేరువనున్న సింగవర గ్రామమున రాతి దేవళములో నిలిపెను.

ఇంతలో మహమ్మదీయులు శ్రీరంగము నాక్రమించుకొనిరి. కాని మహమ్మదీయ సైన్యాధ్యక్షుని కా ప్రదేశము సరిగా నుండకపోవుటచే, శ్రీరంగమును విడిచి యాతఁడచ్చటి కాఱుమైళ్ళ దూరముననున్న సమయవరమును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను. తురుష్కులిట్లు దేవాలయ ప్రదేశమునుండి తొలఁగిపోవుట, కంపరాయలు మధురా పట్టణమును జయించుట, గోపన్న వైష్ణవభక్తి గలిగియుండుట శ్రీరంగమునందలి యర్చకు లెఱింగి, గోపన్నతో నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుచుండిరి. గోపన్నయు సరియగు సమయము చూచుకొని, క్రీ. శ. 1371 లో బ్రహ్మాండమగు సైన్యమును గూర్చికొని, మహమ్మదీయులను బూర్తిగ నోడఁగొట్టి, సింగవరములో వేంచేసియున్న శ్రీరంగనాథుని విగ్రహమును మహావైభవముతో శ్రీరంగమునఁ బ్రతిష్ఠించెను.

ఈ మహాకార్యమున కత్యంతానందము నొంది, మహాప్రసిద్ధులగు శ్రీ వేదాంతదేశికులవారు గోపనను స్తుతియించుచు రెండు శ్లోకములను జెప్పిరి. అవి రెండును, శ్రీరంగము దేవాలయమునఁ దూర్పు ప్రాకారమున శిలాశాసనరూపమున వెలయుచున్నవి.[1] ఆ శ్లోకము లివి. ఈ శాసనకాలము. "క్రీ. శ. 1371 స్వస్తిశ్రీ బంధుప్రియే శాకాబ్దే.

1. Ranganatha Inscription of Gopanna S. S. 1293—Epigraphica Indica, Vol. VI No. 33, Page 322-330.

"౧. ఆసేతూ నీల శృంగద్యుతి రచిత జగ ద్రంజనా దంజనాద్రేః
స్వేచ్ఛామారాధ్య కాంచిత్సమయ మథ మ్లేచ్ఛానుష్కాన్ తురుష్కాన్
లక్ష్మీక్ష్మాభ్యాముభాభ్యాం సహనిజ నిలయేస్థాపయన్ రంగనాథమ్
సమ్యగ్వర్యం సమర్ప్యం కురుతెనిజ యశోదర్పణో గోపణార్యః.

౨. విశ్వేశం రంగరాజం వృషభగిరి తటాత్ గోపణ క్షోణిదేవో
నీత్వాస్వాం రాజధానీన్ని జబలనిహతాత్ సిక్తతౌలుష్కసైన్యః
కృత్వా శ్రీరంగభూమిం కృతయుగ నిహితాస్తు లక్ష్మీమహీభ్యామ్
సంస్థాప్యం సరోజీత్ భవ ఇవహుతే సాధుచర్యాంసపర్యామ్."

ప్రతివాది భయంకర బిరుదము ధరించిన వారిలోఁ బ్రథములు వేదాంతదేశికులే. వీరు శతాధిక గ్రంథకర్తలై శతవర్షాధికముగ జీవించిరి. (క్రీ. శ. 1270-1382)

ఈ శాసనములోని మొదటి శ్లోకము గురుపరంపరా ప్రభావము అను తమిళ వైష్ణవ మతగ్రంథమున నుదాహృతమై యున్నది. మఱియును వైష్ణవ దేవాలయములను గూర్చి తెలుపు "కోయిళ్ళులొగు" అను చారిత్రిక గ్రంథమునఁగూడ నీ గోపన మహాత్మ్యము విశదీకరింపఁబడియున్నది. ఆ గ్రంథమున గోపన, శ్రీ రంగనాథుని ప్రతిష్ఠించు సమయమున నా దేవునికి ౫౨ గ్రామములను సమర్పించెనను విషయము కూడఁ గలదు.

గోపన యాంధ్రబ్రాహ్మణ నాయకుఁడైనను, నాతఁడు ద్రవిడ దేశమునందుఁ బరిపాలన మొనర్చుటచే నాతనిఁగూర్చిన శాసనము లఱవ భాషలో నున్నవి. అచ్చారపాకము శాసనమున[1], గోపన బ్రాహ్మణుఁడును, ఆపస్తంబ సూత్రుఁడును, భారద్వాజ గోత్రుఁడు నైనట్లు తెలుపఁబడి యున్నది. కాంచీపురము శాసనములలో మూఁడింటియందును,

---

1. Epigraphical Report, (Achchara-pakam No. 250 of 1901)

గోపన పేర్కొనఁబడి యున్నాఁడు. అందొక దానిలో గోపనకు 'అయ్యణ' యను కుమారుఁ డున్నట్లు తెలియుచున్నది.[1]

ఇఁక 'సింధుమతీ పరిణయము' ముద్రితమై ప్రకటితమైనచో, నది యాంధ్ర సాహిత్యమున కొక యమూల్యాలంకార మే యగును.

సంగమ సాళువ వంశీయుల యనంతరము తుళువ వంశీయుఁ డగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు క్రీ. శ. 1509 లో రాజ్య మధిరోహించెను. అతఁడు దక్షిణదేశమును జయించి, యా ప్రదేశములలోఁ దెనుఁగు నాయకులను బరిపాలకులుగా నియమించుటయే తెనుఁగు వాఙ్మయ మానాటఁ బ్రవర్తిల్లుటకు హేతువైనది. దీనిఁబట్టి దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయ మేర్పడుట రాజకీయపరిస్థితుల మూలముగనే యని గ్రహింపనగును. మధుర తంజావూరులలో నియమితులైన తెనుఁగు నాయకులు తమతోఁబాటు, తమ భాషనుఁ దమ సంస్కృతినిఁ దమ పరివారమును నచ్చటకుఁ దీసికొనిపోయి, తెనుఁగు యశస్సును స్థిరముఁ గావించిరి. పూర్వ మేనాఁడో తెలుఁగువారైన యాంధ్రులు స్వరాష్ట్రేతరమగు మగధదేశమును బాలించిన విషయము మన కంతఁగాఁ దెలియలేదు. కాని దక్షిణదేశమును బాలించిన యాంధ్రనాయకు లాంధ్రేతర రాష్ట్రములయందు నాంధ్రత్వము, నాంధ్రసాహిత్యము శాశ్వతముగ నిల్పిన విషయముమాత్రము మనకు స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలయుగమున తెనుఁగుభాష యుచ్చస్థితిని బొందినది. ఆ యుగమున—తెనుఁగు రాష్ట్రభాషగా నేర్పడుటచే 'దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స' యైనది. అట్టి రాయల యాస్థానమున

1. South Indian Inscriptions Vol. 1 (No. 86-88 & E. P. R No. 33 of 1890.)

దొడ్డయాచార్యులవారి వేదాంతదేశిక వైభవ ప్రకాశికలో గోపనగూర్చి యిట్లు గలదు :

శ్లో॥ జిత్వాతులుష్కాన్ భువిగోపణేంద్రో రంగాధిపమ్ స్థాపితవాన్ స్వదేశే
ఇత్యేవమాకర్ణ్యగురుః కవీంద్రో హృష్టోభవద్యస్తమహంప్రపద్యే.

మెలఁగిన నాయకులును నట్టి భాషాభిమానమే యాలంబనముకాఁగాఁ దాము పాలించిన ప్రదేశములలోఁ గవులను పోషించి, గ్రంథములు వ్రాయించి, తాము స్వయముగఁ గృతికర్తలై కృతిభర్తలై, యాంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రమున నొక ప్రత్యేకయుగము నేర్పఱుచుటకుఁ గారణ భూతులైరి.

కృష్ణదేవరాయల యనంతరమున నచ్యుతదేవరాయల కాలమున (క్రీ. శ. 1530-42) దక్షిణదేశములో నిద్దఱు తెలుఁగు కవులు రచనలు గావించి యచ్చటి నాయకులకుఁ గృతి నిచ్చిరి. వారినిఁ గూర్చిన వివరము లిచ్చుచున్నాను.

1. భద్రకవి లింగకవి

(క్రీ. శ. 1530-40)

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యుగమున నచ్యుతదేవరాయల కాలమున వెలసిన ద్విపద కవులలో నొకఁ డగు నీ లింగకవి చరిత్ర మింతదనుకఁ గవిచరిత్రల కెక్కలేదు. మఱియు నీతఁడు వీరశైవుఁ డగుటచేఁ గేవల వైష్ణవ యాగమనఁ దగిన రాయల యుగములోఁ బ్రసిద్ధుఁడైన యీ కవి కాల మెఱుంగుట యావశ్యకమే యగును.

వంశవృత్తాంతము : ఈతఁడు రచించినవి రెండు ద్విపద కావ్యములు 1. దేవాంగపురాణము, 2. సానంద చరిత్ర. వీనివలన నీతని వంశవృత్తాంతమును గాలమును నెఱుకపడుచున్నవి. ఈతఁడు కూడలి సంగమక్షేత్రనివాసి. ప్రసిద్ధ శైవభక్తుఁడగు దేవరదాసుమయ్యవంశీయుఁడు. రామయప్రభునికిని నమలాంబకును బుత్రుఁడు. ఈతని వంశ వర్ణనముఁబట్టిచూడ నీతఁడు రాజ్యాధికారి యని తోఁచుచున్నది.

"ధరణిపై దేవర దాసయ్య వంశ
వరనిధి సంపూర్ణ వార్ధి చంద్రుండు
దురిత దూరుఁడు శివద్రోహరగండ
బిరుద ప్రతాప గంభీర వర్ధనుఁడు

చరితార్థ చరితుండు సత్య సంధుండు
సరసుండు శివ ధర్మ శాస్త్ర కోవిదుఁడు
పరమశివజ్ఞాన భరితాత్ముఁ డనఁగఁ
బరఁగిన రామయ ప్రభు కూర్మిసుతుఁడు. "

(దేవాంగపురాణావతారిక)

" జంగమ కులవార్ధి చంద్రోదయుండు
లింగైకనిష్ఠా విలీన మానసుఁడు
...   .
భాసిల్లు రామయ ప్రభువరేణ్యుండు
తనదుపాతివ్రత్య ధర్మమార్గమున
ననసూయ కెనయైన యమలాంబ వలనఁ
గనిన పుత్రుఁడు భద్రకవిలింగవిభుఁడు "

(సానంద చరిత్ర యవతారిక)

ఈతని గురువు శ్రీ కాళహస్తిసంగమేశ్వరుఁడై నట్లు—

" చిరభవాంబుజ హస్తి శ్రీ కాళహస్తి
గురుసంగమేశ్వరుఁ గొనియాడి పాడి "

అని తన గ్రంథములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

కాలము: లింగకవి తన దేవాంగపురాణమును రచియించు నాఁడు పడవీడున కధిపతియగు శ్రీ కాళహస్తీశుఁడను నొక మహా పురుషుఁడున్నట్లుగా నిట్లు చెప్పినాఁడు.

" భూనారికిని శిరోభూషణంబైన
మానిత ద్రావిడ మధ్య దేశమున
నడరు మర్త్య స్వర్గమగు మధుర రస
పడవీడు సకల సంపదలకు వీడు
ఇర వొప్పఁ గాళహస్తీశ్వరుఁ డనెడి
పురుషాగ్ర గణ్యుఁ డప్పురి కధీశ్వరుఁడు
పట్టణంబుల కెల్లఁ బరఁగిన తల్లి
పట్టణంబయినట్టి పడవీటియందు. "

పైనిఁ బేర్కొనఁబడిన కాళహస్తీశ్వరుఁడు కృష్ణదేవరాయని వెనుక విజయనగర సామ్రాజ్యమును బరిపాలించిన యచ్యుత దేవరాయల

కాలమువాఁడు (క్రీ. శ. 1530-1542). ఈతఁ డాకాలమునఁ బడవీడును బాలించుచుండిన ట్లీక్రింది శాసనములు తెలుపుచున్నవి :—

ఉత్తరార్కాడు జిల్లా, దేవకీపురమున బృహదంబా దేవి యాలయమున శాసనములు.

శా. శ. 1452 (క్రీ. శ. 1530). పడవీడు తిరుమలేశ్వరుని వసంత మంటప నిమిత్తము భూదానము.

శా. శ. 1452 (క్రీ.శ. 1530). దేవకీపురము దేవాలయము - ధర్మకర్తృత్వము (శ్రీ కాళహస్తి నాయకుఁడు)

శా. శ. 1454 (క్రీ.శ. 1532). ఇందులో స్పష్టముగాఁ గొండమ నాయకు డనువాఁ డా కాలమున గొల్లలను దేవాలయమునకు సేవకై విని యోగించుటకుఁ బడవీడును బాలించుచుండిన కాళహస్తీశ్వర నాయకుని యనుమతిని బొందెనని కలదు.

శా. శ. 1454 (క్రీ.శ. 1532) దేవాలయమునకుఁ బ్రతిమగ్గముపైని 11 పణములు పన్ను కట్టుటకు శాసనము. ఇందు కాళహస్తీశ్వరుఁడు పేర్కొనఁబడినాఁడు.

(E.P. Reports 1913, pages 44, 45 Nos. 364, 374, 373, 377)

పై శాసనముల ననుసరించి లింగకవి యచ్యుత దేవరాయల కాలము వాఁడనుట నిశ్చితము.

కవిత్వము, కావ్యములు : ఈతఁడు శివకవి కావునఁ గృత్యాదిని బండిత త్రయమును, పాల్కురికి సోమనాథుని, పిడుపర్తి బసవేశ్వరుని, శేషయోగీంద్రుని (నాగులూటి శేషనారాధ్యుఁడు - పర్వత పురాణ కర్త), రంగనాథుని స్తుతించియున్నాఁడు. ఈతని కాలము క్రీ. శ. 1530 ప్రాంత మగుటవలన పిడుపర్తి బసవన, శేషయోగీంద్రుఁడు ననువారి కాలములు గూడ స్పష్టముగా దెలిసికొనుటకు వీలు కలుగుచున్నది. ఈతఁడు తన కవిత్వమును గూర్చి:-

" తెనుఁగుకు నెఱవాది ద్విపదకు రాజు "

" వినుత శబ్ద బ్రహ్మ విద్యా నిరూఢి
ఘనత మించిన భద్రకవి లింగ విభుఁడ
రమణీయ శివకవి రాజన్య హృదయ
కమల మిత్రుఁడు భద్రకవి లింగ విభుఁడు
నెఱయ నాతని కంటె నేర్పరి గలఁడె "

అని తెలుపుకొనినాఁడు. మఱియుఁ గృతిపతి యాతనిఁ బిలిపించి,

" అనఘాత్మ ! సంతోషమయ్యెడి మాకు
మాకులమునకు నీ మహనీయచరిత
శ్రీకరాభరణమై చెలువుదీపించుఁ
గావున దేవాంగ ఘన చరిత్రంబు
పావిరి ద్విపద కావ్యంబుఁ గావింపు.
నగజాధినాథుఁ డున్నతకులదైవ
మగు రామలింగంబు నధిపతిఁజేసి
స్థిరముగాఁ, గీర్తిమందిరముగాఁ బుణ్య
కరముగా, నవరసాకరముగాఁ, జారు
తరముగా, నర్థసుందరముగా, దురిత
హరముగా, జనమనోహరముగా ననుచు "

గ్రంథముసేయు నాజ్ఞాపించెను. ఈ ద్విపదకృతియు నల్లే మనో హరముగా నుండును.

దేవాంగ పురాణము : ఇది యేడాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యము. దీనికి మూలము బ్రహ్మాండ పురాణము. ప్రథమాశ్వాసమున దేవాంగ మహర్షి జననమును దేవతా వస్త్రనిర్మాణమును వర్ణితములైనవి. రెండవ యాశ్వాసమునుండి యాఱవ యాశ్వాసము వఱకు నాతఁడు విద్యాధర, పుష్పదంత, బేతాళ, వరరుచి, దివసాళి, దేవరదాసి యవతారముల నెత్తిన కథ వర్ణితము. సప్తమాశ్వాసమున దేవాంగకులమున జన్మము,

తత్కాల ప్రశస్తి చెప్పఁబడినది. దేవరదాసి జైనులను ఖండించి శైవమును బెంపొందించెను. ఈ గ్రంథము చివరఁ గోమ రేంద్రుఁడను నొక దేవాంగుని వంశ క్రమము వర్ణితమైనది.

ఈ కృతిలో నింద్రజాల, రస, వైద్యాదివిషయములు పెక్కులు వివరింపఁబడినవి. ఈ గ్రంథము మునునూరి రామేశ్వరస్వామి కంకిత ము.

సానంద చరిత్ర : ఇది సానందుఁడను శివభక్తుని చరిత్రమును దెలుపును. మూఁడాశ్వాసముల కృతి. ఇది యరుణాచలమున కుత్తరముననున్న యరుణాద్రి మంగళ మను గ్రామముననున్న వీరభద్రయ్యా యను జంగమ దేవర కంకితము. ఈతఁడు సంగయ దేవర కుమారుఁడు. ఈ ద్విపదరచనమునకును కోట శివరామకవి రచిత పద్య సానందోపాఖ్యానమునకును జాలచోట్లఁ బదసాదృశ్యము గలదు. లింగకవి శివరామ కవికంటె ముందువాఁడు కావున, యీతని ద్విపద గ్రంథమే పద్య గ్రంథమునకు మూలమని చెప్ప నొప్పును.

లింగకవి సానందోపాఖ్యానము - ప్రథమాశ్వాసము

ద్వి. ఫలవిశేషంబులు పరిమళద్రవ్య
కలితోదకంబులు కలవంటకములు
పసమించు చక్కెర పానకంబులును
మిసిమించుకమ్మని మీగడ పెరుగు
అరిశలు బూరెలు నతిరసంబులును
కరణమణింగలు గారెలు నమృత
కలశంబులును చంద్రకళలు సేవియలు
అలరుగుత్తులు రసాయన మప్పడములు
పూసనఁబులు సుంద్రములు మంచి వెన్న
దోసెలు మీగడ దోసెలు వడలు
సారెసత్తులు పేలు జంతిక చుట్లు
పూరణంబులు రసపూర్ణంబులైన
కడియంపుటట్టులు గంగ నురుగులును
కడు నొప్పురస ఘటికలును చాపట్లు
లడ్డువంబులు చక్కిలంబులు మఱియు

నిడ్డియల్ మోచంచెలివి యాదిగాఁగ
కలపిండివంటలు కమ్మని ఘృతము
సెలకొనివడఁ దీర్చు నీరుమజ్జిగలు
చారపప్పును పాయసములు తేనియలు
చారుతరంబైన శాకపాకములు
......................కలవు.

శివరామకవి - పద్యకృతి ప్రథమాశ్వాసము

గారెలు బూరె లిడ్డెనలు కమ్మని దోసెలు చక్కిలంబులున్
చారులు కూరలున్ ఫలరసంబులు తేనెలు పానకంబులున్
సారెలు పాయసాన్నములు చక్కెరలుక్కెర లప్పడంబులున్
పేరిన నేతులున్ చెఱుకు బిళ్ళలు చల్లని నీరు మజ్జిగల్.

సీ. కలవంటకంబులు కజ్జాయములు మనో
హరములు తీయని యానవాలు
మీఁగడ పెరుగు మామిడి పండ్లరఁటిపండ్లు
ఖండశర్కరలు కెంకాయపాలు
పనసపండులు ద్రాక్షపండులు ఖర్జూర
ఫలములు గజనిమ్మపండ్లు దోస
పండ్లు కమ్మని చారపప్పులు గసగసాల్
శీతలోదకములు చెఱుకురసము

భక్ష్యభోజ్య లేహ్యపానీయముల నిట్లు
తృప్తఁ బొందఁజేసి దివ్యవిభవ
మలరఁగొంచు బోయి యర్కజుపుర బహి
ద్వార దేశమందు వారిడించి.

౧. దేవాంగ పురాణము

ఈతని గద్యలు :

"ఇదివీరభద్ర మహేశ్వరప్రసాద
విదితసత్కావ్య ప్రవీణధురీణ
సంగమేశ్వరగురు చరణారవింద
సంగతగంధ పుష్పంధయమాన
ఘనయశోనిధి భద్రకవిలింగధీర
వినుతమాధుర్య వాగ్విరచితంబైన
ప్రకటదేవాంగ పురాణంబునందు
నలంకముగ...ఆశ్వాసము య్యో."

ఈ గ్రంథమునకు వ్రాఁతప్రతి యొకటి గలదు. (మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాల సంఖ్య D. 941). ఇది క్రీ. శ. 1879 లో నారాధ్యుల వీరేశలింగము గారిచేఁ జెన్నపురిలో ముద్రితమైనది.

౨. సానంద చరిత్ర*

" ఇదివీరభద్ర శ్రీ హేలాప్రసాద
సకమలసత్కావ్య సందర్భకుశల
చిరపుణ్యశోభిత శ్రీ కాళహస్తి
గురుసంగమేశ్వర కోమలచరణ
జలజాతగంధ పుష్పంధయమాన
కలితమానసభద్ర కవిలింగధీర
విరచితసానంద విమలచారిత్ర
మనదైనధవలతాయతలవిత్రంబు
సకలపవిత్ర మీ సత్కథయందు
నకలంకగతిఁ దృతీయాశ్వాసము. "

పల్నాటి వీర చరిత్రమునఁ గోళ్ల పోట్లాట యను భాగమును రచించిన మల్లనకవి తల్లిదండ్రులు కూడ అమలాంబ, రామనలే. కాని వారు కౌండిన్య గోత్రులగుటచే లింగకవి తలిదండ్రులు కారని యెఱుంగునది. (ప్రా. సంఖ్య. D. 1112).

---

*దీనికిఁ వ్రాఁతప్రతులు తొమ్మిది కలవు. (సంఖ్య D. 1164–92) అందు రెండు కాగితపుఁ బ్రతులు. తక్కినవి తాళపత్రప్రతులు. ఈ గ్రంథము కూడ క్రీ. శ. 1885 లో నారాధ్యుల వీరేశలింగముగారిచే ముద్రితమైనది. తంజావూరి పుస్తకశాలలో దీనికి నాలుగు తాళపత్ర ప్రతులు గలవు. సంఖ్య 364–367.

2. పచ్చకప్పురపు తిరువేంగళకవి

(క్రీ. శ. 1530-ప్రాంతము)

అచ్యుతదేవరాయల కాలమునఁ బ్రసిద్ధుఁడైన యొక ద్విపద కావ్యకర్త తిరువేంగళకవి. ఈతఁడు భట్టుకులజుఁడు. మనకుఁ దెలిసి నంతవఱకు భట్రాజులలో నితఁడు మొదటి కవి యని చెప్పవచ్చును. ఈతఁడు రచించిన చొక్కనాథచరిత్ర యను గ్రంథమున నీతని వంశ వృత్తాంత మిట్లు కలదు :

కృతిపతి యీతనిఁ గూర్చి ప్రస్తావించుచు :

“ అనఘుండు మీ తాత యగు తిమ్మరాజు
తన తమ్ముఁ డయ్యలు దాను నిమ్మహినిఁ
బ్రౌఢుఁడై చదువులఁ బరఁగ మెప్పించె
ప్రౌఢ రాయలచేతఁ బచ్చ కప్పురము
రాజనఁగా దిమ్మరాజుకుఁ దిప్ప
రాజుదయించె విరాజితమ్ముగను
రాజుల మెప్పించె రసికుఁ డాతని త
నూజుఁ డవార్య సన్నుత కవీంద్రుఁడవు ”

అని చెప్పినాఁడు. తిరువేంగళుని తండ్రి తిప్పరాజు. అతని తండ్రి యగు తిమ్మరాజును నాతని తమ్ముఁ డయ్యలరాజును దమ విద్యా విశేషముచేఁ బ్రౌఢదేవరాయలను మెప్పించి, పచ్చ కప్పురము బహు మతిగాఁ బడసిన నాఁటినుండియు వీరు పచ్చ కప్పురము వారైరి. ఈ ప్రౌఢదేవరాయలు క్రీ. శ. 1422 నుండి 1443 వఱకు విజయనగర సామ్రాజ్యమును బాలించిన యిమ్మడి దేవరాయలు కాఁదగును. మను మఁడు క్రీ. శ. 1538 ప్రాంతమున నుండుటచే, తాత క్రీ. శ. 1450-60 ప్రాంతముననుండుట విరుద్ధము కానేరదు.

కాలము; తిరువేంగళకవి తన చొక్కనాథ చరిత్రను "వన్నె వందలి" పురాధ్యక్షుఁడగు గోళ్ల పెద్దరామనాయకునికిఁ గృతిగా రచించెను. ఈతఁడు గోళ్ల చిన్న రామనాయకుని యన్న. అన్న దమ్ము లిరువురును నచ్యుతదేవరాయ ప్రతాప కార్య ధురంధరులై దక్షిణ దేశమున రామనాథపురము జిల్లాయందలి తిరుపత్తూరి సీమను బరిపాలించుచుండెడివారు. వీరు కమ్మ కులస్థులు; బసవనాయకునికిఁ దిప్పమ్మ వలన జన్మించినవారు; పిప్పాలగోత్రులు; సుప్రసిద్ధ మధ్వ మతాచార్యుఁడగు వ్యాసతీర్థుని శిష్యులు. వీరికి ఉపనూరి సింహాములను బిరుదు కలదు. వీరిలో గోళ్ల పెద్ద రామనృపాలుఁడు అచ్యుతదేవరాయల పుణ్యమునకై శా. శ. 1460 (క్రీ. శ. 1538 లో) విళంబి సంవత్సర దక్షిణాయన పుణ్యకాలమున తిరుపత్తూరు నందలి తిరుత్తళి నాయనారు దేవాలయమునకు శాంత మంగళ మను గ్రామమును దానమొసర్చి శాసనము వేయించినాడు.[1] మఱియు నీ పెదరామనృపాలుఁడు (రామప్పయ్యనాయని వారని వ్యవహారము) సదాశివరాయల కాలమునఁ గూడ నున్నట్లు వేఱొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు శా. శ. 1472 (క్రీ. శ. 1550) సంవత్సరమున తిరునల్వేలి జిల్లా అంబసముద్రము తాలూకా బ్రహ్మదేశమను గ్రామమును కైలాసనాథ నాయినారను దేవునకు సమర్పించి యొక శాసనము వేయించియున్నాఁడు.[2]

గోళ్ల చిన్నరామప్పయు, నాతని యన్న పెద తిమ్మయ్యయుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరునికిఁ దిరువీధి యుత్సవముల నిమిత్తము 15,000 పణములు శ్రీ భాండారమున కర్పించినట్లు తిరుపతిలో శాసనము కలదు. ఈ శాసన కాలము శా. శక. 1462 శార్వరి (క్రీ. శ. 1540).[3] ఈ శాసన కాలమునఁ జినరామప్ప రామనాడు జిల్లానుండి చంద్రగిరి రాజ్యమునకు నాయకుఁడుగా మార్పఁబడెనని నివేదికయందు సూచింపఁబడినది.

1. (E. P. 1790 of 35-36).
2. (A. R 373 of 1916).
3. (Epigraphical Report of T.T. Devasthanams-Pages 244-245).

దీనిఁ బట్టి తిరువేంగళకవి క్రీ. శ. 1530 ప్రాంతమున నున్నటుల స్పష్టమగును.

చొక్కనాథ చరిత్రమున నీక్రింది పంక్తులు పైవాని కాధారములు:

"చెలఁగుచు నుపనూరి సింహంబుపేరఁ
బురుషోత్తమధ్యాన పూర్ణాత్ము పేరఁ
దగుగోళ్ళ బసవేంద్రు తనయుని పేర
సుగుణాఢ్య పరసతీ సోదరు పేర
ఘనత స్వామి ద్రోహ గండని పేరఁ
జినరామ విభునికి జ్యేష్ఠుని పేర
దీపించు నచ్యుత దేవరాయ ప్ర
తాప దక్షిణ బాహు దండాంకు పేరఁ
జతురత నీ కావ్య సారంబునకును
బతియైన పెదరామపార్థివు పేర"

"అరుణాచలేంద్ర పూజామోద విభవ
ధరమించు నన్న నందలి పురాధ్యక్షు
ప్రియబంధు వనచైత్ర పిప్పాల గోత్ర
దయసత్య దాక్షిణ్య ధర్మ స్వరూప
తగ మించు వ్యాస తీర్థ ప్రియశిష్య
సుగుణాఢ్య పరసతీ సోదర చరిత
ఆయతోన్నత బాహ యచ్యుత దేవ
రాయ ప్రతాప కార్య ధురంధరుండ
అంచిత కోదమనాయంకర గండ
మించి వర్తించు స్వామి ద్రోహగండ
చేకొన్న నుపనూరి సింహధ్వజాంక
వాకిటి చిన్న భూవర సహితుండ
బసవ భూవర తపః ఫలసత్కుమార
వసుధఁ గల్గిన కమ్మ వంశ వర్ధనుఁడ
బాగొప్పఁ దిప్పమాంబాదేవి గర్భ
సాగర సంభవ సంపూర్ణ చంద్ర
చిరకీర్తి యుతుఁడైన చిన్నరామప్ప
పురుష రత్నంబనఁ బొగడంగ విలిది
విలసిల్లు పెదరామ విభవసుత్రాము"

చొక్కనాథ చరిత్ర తొమ్మిది యాశ్వాసముల ద్విపద కావ్యము. ఇది స్కాందమున, మధురా ఖండమున, హాలాస్య క్షేత్రమున వెలసిన సుందరేశ్వరుని (చొక్కనాథుని) యఱువదినాలుగు లీలలను దెలుపు హాలాస్యక్షేత్ర మాహాత్మ్యమునకుఁ దెలుఁగు కృతి. దీనికి చౌషష్టి లీలా విలాసమను పేరుకూడఁ గలదు. ఆ చౌషష్టి లీలల వివరముల నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను *

తిరువేంగళకవి చెయ్యేటి దరిని (బాహుదానదీతీరమున) వెలసిన ఓరుగంటమ్మను, ఏకవీరా దేవిని స్తుతించినాఁడు. కవి స్తుతిలో:

"బిరుదు వేములవాడ భీము నన్నయను
అరయఁ దిక్కన నెఱ్ఱనార్య శ్రీనాథు
నిలఁగల్గు కవులను నెల్ల సద్భక్తి"

వినుతించినాఁడు. ఈతఁ డల్లసాని పెద్దనకు సమకాలీనుఁడగుటచే నాతని నుతింపలేదు. ఈ తరువాతి కవులు పెద్దనను బెద్దగా స్తుతిం

* 1. వృత్రాసురుని జంపినందువలన యింద్రునకుఁ జుట్టుకొన్న బ్రహ్మహత్యా పాతకమును శివుఁడు పోఁగొట్టుట. 2. ఐరావతమునకుఁ గల శాపమును నివారించుట. 3. కదంబవనమున మధురాపురిని ప్రతిష్ఠించుట. 4. తటాతకా లేక మీనాక్షీదేవిజననము. 5. మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల వివాహము. 6. సుందరేశ్వరుఁడు వ్యాఘ్రపాదునికి పతంజలికి తన నాట్యకౌశలము చూపుట. 7. గుండోత్తరుని కపరిమితాహారమును జీర్ణించుకొను శక్తి నిచ్చుట. 8. పర్వతమంత యెత్తుగల యన్నరాశిని గుండోత్తరునికిఁ జూపుట 9. ఏడు సముద్రములను నొకదగ్గఱ చేర్చుట. 10. మలయధ్వజుఁడు స్వర్గంబునుండి వచ్చు నవకాశము కల్పించుట. 11. ఉగ్రపాండ్యుని జననము. 12. సుందరేశ్వరుఁ డుగ్రపాండ్యునకు నాయుధములు నొసఁగుట. 13. శక్తివలన సముద్రమును తటిమి చేయుట. 14. ఇంద్రుని కిరీటమును దీసికొనుట. 15. మేరు పర్వతము నుండి బంగారముఁ దెచ్చుట. 16. ఋషులకు సుందరేశ్వరుఁడు వేదార్థము నెఱింగించుట. 17. రాజునకు వజ్రముల నొసఁగుట. 18. సముద్రోదకములను మేఘములు త్రాగునట్లు చేయుట. 19. మేఘముల ఖండముగా వర్షించునపుడు వాని నడ్డుపెట్టుట. 20. సుందరేశ్వరుఁడు సిద్ధుని వేషము వేయుట. 21. రాతి యేనుగుచే చెఱకు గడలు నమలించుట. 22. దిగంబర జైనుల కృత్రిమకుంజరమును సంహరించుట. 23. బ్రాహ్మణ కన్యకకు వరములిచ్చుట. 24. అనేకాద్భుతకృత్యము లొనరించుట. 25. బ్రాహ్మణ స్త్రీ వధ నడ్డగించి యామెను రక్షించుట. 26. దుష్టుఁడగు బ్రాహ్మణుని క్షమించుట. 27. మల్లయుద్ధమున జయమందుట. 28. జైనులు పంపిన మహోరగమును సంహరించుట.

చిరి. కాని కృష్ణరాయ యుగమున కవులెవ్వరు నీతని స్మరింపలేదు. తిరువేంగళకవి గద్యలోఁ జెప్పుకొనినట్లుగా, నీతని కవితయుఁ బచ్చకప్పుర సౌరభ్యమును గుబాళించుచున్నది.

"ఇది సర్వ ఘనసత్కవీంద్ర పాదాబ్జ
విదితపూజామోద విమలుండు, పచ్చ
కప్పుర సౌరభ్య కలితనామాంక
తిప్పరాజు సుపుత్ర తిరువేంగ కేంద్ర
విరచితంబుగ లోక విఖ్యాతమైన
సరస లక్షణ కావ్య సత్కవీంద్రాభి
నందిత శ్రీ చొక్కనాథ చరిత్ర
మందును నిది నవమాశ్వాస మయ్యె"

హాలాస్య మాహాత్మ్యమును దెలుఁగులోఁ జెప్పుటకుఁ దిరువేంగళకవియే తొలివాఁడు. ఈ ద్విపదకృతి వెలసిన తరువాత 18,

---

29. జైనుల కృత్రిమపు గోవును వధించుట. 30. పాండ్య సేనానాయకునికి, అసంఖ్యాకములైన సైన్యములను కనఁబఱచుట. 31. పాండ్యరాజునకు నిధి నిక్షేపములు బహుమతిగా నొసఁగుట. 32. గాజుల వర్తక వేషము ధరించి వైశ్యవాడలో స్త్రీలకు గాజులు తొడిగి, వారల గర్భవతులుగ నొనరించుట. 33. యక్షకన్యలగు నా స్త్రీలకు అష్టసిద్ధుల నొసఁగుట. 34. చోళులకు ద్వారములు తెఱచుట. 35. పాండ్యరాజుపై వేడినీరును పోయుట. 36. పుష్పవాటికలో బంగారముచేయు విద్య ప్రదర్శించుట. 37. చోళరాజును జయించుట. 38. ఎల్లప్పుడు నిండుగానుండు నొక బియ్యపుసంచి నొక సిద్ధున కిచ్చుట. 39. వ్యాసుని కుమారునకు జయము నిచ్చుట. 40. పాండ్య రాజునకు గలిగిన బ్రహ్మహత్యాదోషమును నివారించుట. 41. సుందరేశ్వరుఁడు కట్టెలను మోయు భారము వహించుట 42. చేరరాజునకు నుత్తరములు పంపుట, 43. భద్రునకు వజ్రసింహాసన మిచ్చుట. 44. భద్రుని భార్యకు విజయము చేకూర్చుట. 45. అడవి పందిపిల్లలకు పాలిచ్చి సాకుట. 46. ఆ పందిపిల్లలకు మంత్రిత్వ మొసఁగుట. 47. భారద్వాజ పక్షికి కాకులపై విజయము సమకూర్చుట. 48. నీటి కాకికి ముక్తి ప్రసాదించుట. 49. మధురాపట్టణపు సరిహద్దులను నిర్ణయించుట. 50. శివుని పేరిట చోళరాజును జయించుట. 51. మధురరాజు నాస్థానమునందు "సంగము కవీశ్వరులు" కూర్చుండు "శంఖపీఠము" ప్రతిష్ఠించుట. 52. స్వరచితపద్యమును బ్రాహ్మణున కొసఁగుట.

19, 20 శతాబ్దములలో దీనికిఁ బద్య గద్యాత్మకకృతులు వెలసినవి. మైసూరు దొడ్డరాజు దళవాయి యగు కెళువె నంజరాజు దీనిని వచన కావ్యముగ రచియించి యున్నాఁడు. మల్లంపల్లి బుచ్చికవీంద్రుఁడును, వెంకటగిరి సంస్థానమునఁ దిరుమలసెట్టి జగన్నాథ కవియు, శ్రీ 'కళా ప్రపూర్ణ' జనమంచి శేషాద్రి శర్మయుఁ బద్యకావ్యములుగ రచించిరి. పై వానిలో వచన కృతిమాత్రము ముద్రితము కాలేదు.

ఇందలి శైలిఁ దెలుపుటకుఁ గొన్ని పంక్తుల నుదాహరించు చున్నాను,

" ద్వి. ఘనమైన యొక మహా కమలాకరంబు
పురణింప వైకుంఠపురమునుఁ బోలె
నరుదైన వేడ్క శ్రీ హరి యుక్త మగుచుఁ
గమలనాభుని దివ్యకరములఁబోలె
రమణీయ శంఖ చక్ర స్థిత మగుచు
సన్నుత విహగేంద్ర చరితంబుఁ బోలె
పన్నగ గజ కచ్ఛపంబులు గలిగి
వినుతింప దేవేంద్రు వీడును బోలె
యనిమిషాహార విహారంబుగలిగి
ప్రకటిత నక్షత్ర పథమునుఁబోలె
మకర కర్కట మీన మండలి గలిగి
యనుపమ రాజ చిహ్నంబులఁబోలె

53. నక్కీరుని సంరక్షించుట. 54. నక్కీరునకు ద్రావిడసూత్రముల ననుగ్రహించుట. 55. కవీశ్వరుల రచనలను పరీక్షించుట. 56. సుందరేశ్వరుఁడు ఉత్తరహాలాస్యక్షేత్ర మునకుఁ దరలుట. 57. జాలారి కన్యను వివాహమాడుట. 58. వాతపురీశ్వరుని సంస్థాపించుట. 59, నక్కలను గుఱ్ఱములుగా మార్చి మాణిక్యవాచకుని కిచ్చుట. 60. వైగ నదియందు వరదలు కల్పించుట. 61. పిట్టవ్వకై మట్టితట్టలు మోయుట. 62. గూని సౌందర్యునకు జ్వరమును గూనిని పోఁగొట్టుట. 63 కఱ్ఱశూలములతో జైనులను సంహరించుట. 64. జమ్మిచెట్టుక్రిందనున్న లింగములను సాక్షులుగా నొనరించుట.

ఘనతర పుండరీకంబులు గలిగి
యమృతాబ్ధి మథన విహారంబుఁబోలె
రమణీయ సుమనసరాగంబుఁ గలిగి
దారుణంబైన కాంతారంబుఁబోలె
సారంగ పటల సంచారంబుఁ గలిగి
యరుదైన శైల గహ్వరములఁ బోలెఁ
దిరముగాఁ గేసరోదీర్ణంబు గలిగి
మహనీయ పుణ్యాశ్రమంబునుబోలె
నహరహంబును మేటి హంసలు గలిగి
కలిత భూపాంగనా కరములఁబోలె
పొలుపొందఁ గంకణ స్ఫురణంబుఁ గలిగి
జన నుతంబగు దివ్య శరధియుఁబోలె
మునుకొని బహు శిలీ ముఖములు గలిగి
కడునుత్త మాశ్వ లక్షణములఁబోలె
వడిమించు ఘనతరావర్తమ్ము గలిగి
చెన్నొందు నాసరసీరుహాకరము." —చొక్కనాథచరిత్ర*

---

*ఈ గ్రంథము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలవారిచే సంపూర్ణముగ, ముద్రితమైనది. (సంఖ్య - 25 - 1954)

చొక్కనాథ చరిత్రకుఁ బ్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో మూఁడు ప్రతులు గలవు 1. కాగితము, 2. తాళపత్రములు.

D. 1051 సంఖ్యగల వ్రాఁతప్రతియందు బ్రౌనుదొరవారీ గ్రంథమును గూర్చి యీ క్రిందిరీతిని వ్రాసియున్నారు.

"This is a collection of 64 Tales or Legends (లీలలు) intended to describe the miracles or pranks of the God Siva. — It pretends to be translated from Sanskrit. It is also met with in Tamil. The Telugu style is low and easy enough."

D. 1053 సంఖ్యగల వ్రాఁతప్రతి. ఆరాధ్య కులశేఖరుఁడు శరభేశ కృపగల సత్కవీంద్రుఁడు, ఏగంటి పెదసోమయ్య కుమారుడు సోమన, కీలక శ్రావణ బ॥ ౧౨ నాఁటికి పైడిపాటి రాచయ్యగారికొఱకు వ్రాసెను.

తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయము

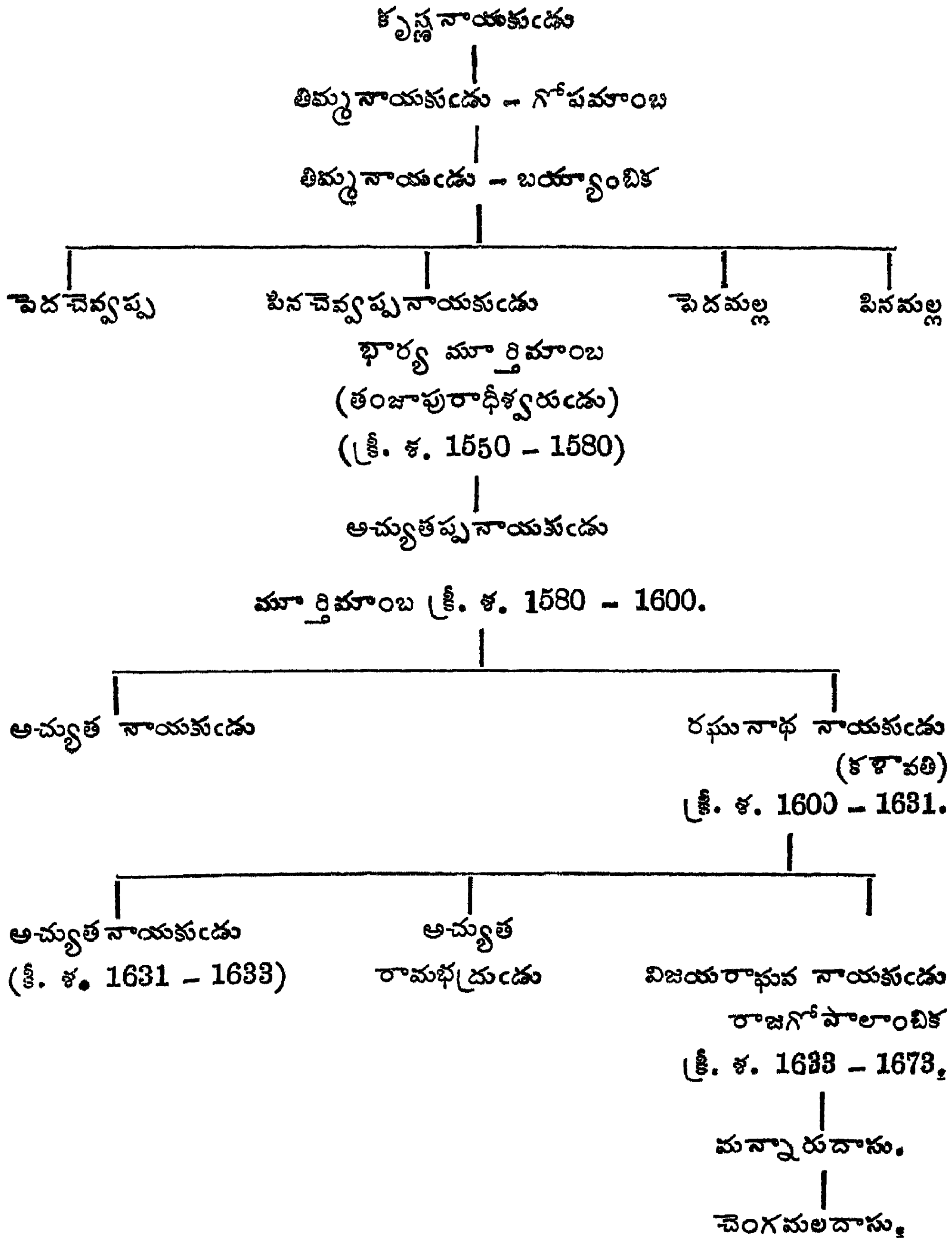
క్రీ. శ. 1565 లో నవఁగా బదునాఱవ శతాబ్ది మధ్యమున విజయ నగర సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్త్యనంతరము, చిరకాలమునుండి దాక్షిణాత్య రాజ్యములని పేరెన్నికగన్న పాండ్య చోళరాజ్యము లాంధ్ర వాఙ్మయ మునకుఁ బట్టుఁగొమ్మ లయినవి. ఆంధ్రసాహిత్యాభివృద్ధి కనుకూలము లగు పరిస్థితు లేర్పడినకతన - తంజావూరు - మధుర - పుదుక్కోట - సేలము - మైసూరు మున్నగు రాజ్యాస్థానము లాంధ్రవాఙ్మయ రంగము లైనవి. అందు తొలిరంగమగు తంజావూరిని క్రీ. శ. 1535 మొదలు క్రీ. శ. 1673 వఱకుఁ బరిపాలించిన నాయకరాజుల కాలమున నాంధ్ర వాఙ్మయ మెంతేని యభివృద్ధిగాంచినది.

నాయకరాజుల వెనుక క్రీ. శ. 1674 నుండి క్రీ. శ. 1850 వఱకును మహారాష్ట్రరాజులు తంజాపురమును పరిపాలించిరి. వారును ప్రాంతీయ మైన తమిళభాషనుగాని, తమ మాతృభాషయైన మహారాష్ట్రభాషను గాని యాదరింపక సంస్కృతమును, నంతకంటె విశేషముగ తెలుఁగు భాషను బోషించి తమపేరు వాఙ్మయచరిత్రలో శాశ్వతముగ నిలుపు కొనిరి కాబట్టి యీ తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమును రెండు యుగములుగ విభజింపవచ్చును: 1. నాయకరాజులయుగము, 2. మహారాష్ట్రరాజుల యుగము. ఈ రెండింటిలోఁ గాలక్రమమున మొదటిది నాయకరాజుల యుగము.

నాయకరాజ యుగము

తంజావూరను పేరుతో వెలయు నాయకరాజ్యమును సంస్థాపకుఁడగు చినచెవ్వప్పనాయకుఁడును, నావెనుక నాతని కొమరుఁడగు నచ్యుతప్పనాయ కుఁడును క్రీ.శ. 1614 వఱకుఁ బరిపాలించిరి. అచ్యుతప్ప నాయకుని వెనుక రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు తంజాపురాంధ్ర నాయక రాజశిరోమణి రఘు నాథనాయకుఁడు. ఈతఁడే తంజాపూరి రాజ్యమునఁ దొలుత దక్షిణదే శాంధ్రవాఙ్మయమునకు శ్రీకారము చుట్టిన రాజకవి. కాఁబట్టియే యీ వాఙ్మయ యుగము పదునాఱవ శతాబ్దినుండి ప్రారంభమైన దనవచ్చును.

తంజావూరి నాయకరాజుల వంశవృక్షము

(రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము పీఠిక 11 పుట.)

ఈ నాయకరాజుల పాలనమున వర్ధిల్లిన వాఙ్మయ యుగమునకే నాయకరాజ యుగమని పేరు.

నాయక రాజయుగము

రఘునాథ నాయకుఁడు

దక్షిణ హిందూదేశ సారస్వత చరిత్రమునఁ గృష్ణదేవరాయల వెనుక రఘునాథ నాయకుఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు. ఇతఁడు కృష్ణదేవ రాయలవలె, మహాపరాక్రమశాలియై, సంగీతసాహిత్య విద్యావిశారదుఁడై, కవిపండిత పోషకుఁడై, కృతికర్తయై, కృతిభర్తయై తెనుఁగు వారికిఁ జిరస్మరణీయుఁడైన నాయకరాజు—విజయనగరమున కృష్ణరాయల నాఁటి వైభవము, తంజాపురమున మఱి నూఱేండ్లకుఁ బునరుద్ధరణముఁ జెందినది. వారిరువురి చరిత్రలలో నీ క్రింది సమానాంశములను గమనించితిమేని, కృష్ణదేవరాయలే రఘునాథరాయలై తిరిగి జన్మించెనా యను నూహ కలుఁగక మానదు.

కృష్ణరాయలు	రఘునాథరాయలు
అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్ర	చేమకూర వెంకటకవి విజయ విలాసము
భువన విజయసభారంగము	[1]విజయభవన సభారంగము
తిమ్మరసు మంత్రి	గోవింద దీక్షితుఁడు
ఆముక్తమాల్యద తెలుఁగుకృతి	వాల్మీకి చరిత్ర రామాయణాది బహుకృతులు
మదాలస చరిత్రాది సంస్కృత కృతులు.	భారత సంగ్రహాది బహుకృతులు
వైష్ణవ మతాభినివేశము పరమత సహనము	వైష్ణవమత ప్రవిష్టత – పరమత సహనము
సంగీత విద్యాభిజ్ఞత	[2]సంగీత శాస్త్ర వైదుష్యము–శాస్త్ర గ్రంథ కర్తృత్వము

---

1. విజయ విలాసమను నీ సభా భవనమున, రఘునాథరాయలు నేపాళ చోళగుల జయించిన వెనుక, కృతినిచ్చి యుండుటచే వేంకట కవి భావస్ఫోరకముగఁ దన రచనకు విజయ విలాసమను పేరు పెట్టియున్నాఁడు.

2. కృష్ణదేవరాయఁడు సంగీత విద్యా ప్రవిష్టుఁడు. బండారు లక్ష్మీనారాయణ యను కవీశ్వరుఁడు "సంగీత సూర్యోదయము" అను సంగీత శాస్త్రగ్రంథమును సంస్కృతమున రచియించి రాయలకుఁ గృతిగానిచ్చి యున్నాఁడు. మఱియు రాయలు మధ్వయతి శ్రీ కృష్ణాచార్యుల వారి యొద్ద వీణావాదనము నేర్చెను. రఘునాథుఁడు ప్రవీణుఁ డనుట (ప్ర – వీణ) సార్థకమే.

శ్రీకృష్ణరాయల కాలమునకంటె, రఘునాథనాయకుని కాలమునఁ గవయిత్రులు పెక్కురు విలసిల్లిరి. వారిలోఁ దొలుతఁ బేర్కొనఁదగినది రామభద్రాంబ.

రామభద్రాంబ

సాహితీ భోజుఁడగు తంజావూరి రఘునాథరాయని కాలములో (క్రీ. శ. 1614–1633) విలసిల్లిన ప్రఖ్యాత కవయిత్రి రామభద్రాంబ. ఈమె రచించిన గ్రంథములలో సంస్కృతమున "రఘునాథాభ్యుదయము" అనునది మాత్రము లభ్యమై ప్రకటితమైనది. (మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము - ప్రాచ్య పరిశోధనాలయము - సంస్కృతశాఖాప్రచురణము - సంఖ్య 2) తెలుఁగుగ్రంథము లేవియు లభింపలేదు. అయినను నీమె తెలుఁగు కవయిత్రి యని విజయరాఘవనాయకుని కాలముననున్న చెంగల్వ కాళకవి రచితమైన రాజగోపాల విలాసమునందలి యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. విజయరాఘవనాయకుఁడు కాళకవి కవిత్వమును బ్రశంసించుచుఁ జెప్పిన పద్యము:

సీ. ఘుటికాళత గ్రంథ-ఘుటనోత్కట నవీన, పాండిత్యగరిమలు-భళి యనంగ
నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యాది – కోద్దామ రసగర్భ, సందర్భ వైఖరి-సన్నుతింప
మాకందమంజరీ–మధుఝురీ మాధుర్య, రచనావిశేష మౌ–రా యనంగ
పరిహృతేతరయుక్తి–భాగ నూతనకథా, చాతుర్య ధుర్యత–సన్నుతింప

గీ. అయ్యు దినముల " రామభ–ద్రాంబ " వారు
నేఁడు " కృష్ణాజి " కవితచే-నేర్పు మెఱసి
కవితసేయుట లెల్ల మీ-ఘనత గాదె
కవివినుతచర్య ! చెంగల్వ-కాళి నార్య !

(రాజగోపాల విలాసావతారిక ముద్రితము.)

పై పద్యమువలనఁ జెంగల్వ కాళకవి రామభద్రాంబ గురువనియు, నామె యాతని యనుగ్రహమువలననే తెలుఁగు కవిత్వము చెప్ప నేర్చినదనియు మనము గ్రహింపవలయును. తెలుఁగున నీమె కవిత్వము నెఱుంగుటకు నీమె కవితాగోష్ఠిలో రఘునాథుని యాస్థానమునఁ బూరించిన సమస్య యొక్కటియే కన్పట్టుచున్నది. సంస్కృత కవిత్వమందీమె యతిప్రాసలు మొదలగు నాంధ్రకవితా ప్రత్యేక లక్షణములను బాటించుటచే నీమె తెలుఁగు కవయిత్రియే యని చెప్పనగును. మచ్చునకు,

కటాక్షజాతాః – కరుణా రసోన్మయే, నక్షేవలం తే – నతతాపహారిణః,
ప్రవర్థయంతే – ఫలభార సంగతః, సమస్త సంప – ల్లవలీశ్చ సంతతమ్.
ఏకాదశసర్గము శ్లో. 72.

దళత్ప్రసూనాంకిత – దామసౌగభీ, ర్మిళన్మి ళిందారవ – మేదురోదరామ్,
సలీలలాస్యాక్రమ – చంక్రమోచిత ప్రక్లిప్తకర్పూర పరాగ భాసురామ్.
ద్వాదశసర్గము శ్లో. 3.

ఈ రఘునాథాభ్యుదయ కావ్యమున సుగృహీతనాముఁడగు తంజావూరి రఘునాథనాయకుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. రాజాస్థానమున రాజసన్నిధానమున మెలఁగిన విద్వత్కవయిత్రి రచన మగుటచేఁ గేవల సాహిత్య విషయముననేకాక చారిత్రకముగఁగూడ నీ గ్రంథ ముపాదేయమైనది. కావుననే విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్రకారులు, తమ చారిత్రకసాధనములలో నీ గ్రంథము నొక ముఖ్యసాధనముగ క్రీ. శ. 1917 లో గుర్తించిరి. (**Sources of Vijayanagar History. S.K. Iyengar. 1917**).

ఈ సంస్కృతకావ్యమునఁ బండ్రెండు సర్గలు కలవు. ప్రతిసర్గాంతమునను నొక గద్యగలదు. ఇందులో 900 శ్లోకములు గలవు. తృతీయ, దశమైకాదశ సర్గాంతములలో శార్దూల వృత్తములు, మాలినియు, ద్వాదశమున స్రగ్ధరయుఁ గలవు. తక్కిన భాగములయందెల్ల రఘువంశమునందువలె నొకే వృత్తము వాడఁబడినది. ఇదియు రఘునాథుని చరిత్రమే యగుటచే రామభద్రాంబ రఘువంశము నాదర్శముగఁ గొని యుండును.

రఘునాథాభ్యుదయము. సర్గలవిషయములు : ప్రథమసర్గ-చోళ దేశ వర్ణనము, 2. తంజాపుర వర్ణనము, 3. రఘునాథనాయక వర్ణనము, 4. రఘునాథుని దినచర్య-కమలావిలాసము, 5. సభా వర్ణనము, 6. రఘునాథుని వంశావళి, 7. రఘునాథుఁడు, యువరాజు, వివాహము, తుండీరదేశజయము, 8. చోళగుని జయము, 9. సేపాళ (జాఫ్నా) జయము, 10. పాండ్యరాజుల జయములు, 11, 12. రఘునాథరాయని కాలమున స్త్రీ విద్య-స్త్రీల సంస్కారము, సంగీతవిద్య, రావణహస్తము, నాటకరచన, రాగములు, నృత్యములు, వాని విశేషములు చెప్పఁబడినవి. ఈ సర్గలన్నియుఁ జదువఁదగినవి.

ఇందలి గద్య :

" ఇతి శ్రీ రామభద్ర కరుణాకటాక్ష లబ్ధ సారస్వత ప్రవర్ధమాన శతలేఖినీసమ సమయ లేఖినీ యాష్టభాషాకల్పిత చతుర్విధ కవితాను ప్రాణిత సాహిత్య సామ్రాజ్య భద్రపీఠారూఢ రామభద్రాంబా విరచితే రఘునాథాభ్యుదయే ప్రథమస్సర్గః "

ఇట్లే తక్కిన సర్గలయంతములందును గల గద్యల నూహించుకొనునది.

ఈ క్రింది సమస్యను రామభద్రాంబ యాశువుగాఁ బూరించినది. సమస్యా సందర్భము విద్యాగోష్ఠిలోఁ జూడనగును.

" కింతే సంతాన పాదపాయంతే "
కతికతి నః క్షితిపతయః
కింతే రఘునాథ నాయకాయంతే,
భువి బహవః కిల తరవః
కింతే సంతాన పాదపాయంతే.

రసవత్కవితా సామ్రాజ్య భద్రపీఠాదిరూఢ యగు రామభద్రాంబకావ్యము తెలుఁగు భాషలోనికి ననువదించిన నామె వైదుషీ విశేష మింకను బ్రస్ఫుటము కాఁగలదు.

మధురవాణి

రఘునాథనాయకుని కాలమున విలసిల్లిన కవయిత్రులలో మధుర వాణి మకుటమని చెప్పనొప్పును. ఈమె సంస్కృతమున రచించిన రామాయణ కావ్యము సుందరకాండమువఱకు 14 సర్గలుగల భాగము లభించినది. తెలుఁగున నీమె రచించిన కృతులు లభింపలేదు. కాని యీమె సంస్కృత ప్రాకృతాంధ్ర భాషలలోఁ బ్రఖ్యాత కవయిత్రియై రఘునాథ భూపాలునిచే స్వర్ణాభిషేక మహాగౌరవము నొందిన దని యీమె గద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

తత్తాదృక్ ఘటికార్ధ నిర్మిత శతశ్లోకీ ఫణిగ్రామణీః,
వాణీ ప్రాకృత శాస్త్ర నైపుణ సమున్మీల ద్యశః శ్రీ జుషా,
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే సర్గస్తృతీయో భవేత్.

ప్రస్తారాభి నవాత్త వృత్త కవితాధాటీ కథాశుక్రియా,
షడ్భాషారచనా విశేష బహుధా విఖ్యాత కీర్తి శ్రియా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గస్తురీయో (సమస్యా) గమత్.

వీణా వాదకళా వినోద సమయే ధృత్వా సమస్యాః శతం,
సద్యస్సంసది సాధుపూర యతయా దత్త్వా కవీంద్రైస్తయా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గోఽభవత్పంచమః,

ప్రఖ్యాతార్జవ యా పదార్థగమక వ్యాఖ్యాన పఞ్చాన్వయ
ప్రాగల్భ్యస్ఫుద నైషధ ప్రతివిధాసానంద సూరీంద్ర యా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గోఽత్రషష్ఠోఽభవత్,

సద్యోవిస్మయకృన్నిరోష్ఠ్య కవితా సందర్భ ధారాసుధా
సారోర్మి పరిపూరిత శ్రుతి సుధీ సంభావితాభిఖ్యయా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... సర్గోఽజనిష్టాష్టమః.

మాధుర్యైకధురంధరాంధ్రకవితా నిర్మాణ సమ్మాన్యయా,

దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవాణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే,
శ్రీ రామాయణ సారసామని మహాకావ్యేతి భవ్యేసుధీ,
వర్గోల్లాస విశేషధామ్ని నవమస్సర్గో మనోజ్ఞోఽభవత్.
సూరిస్తవ్య కుమారసంభవ మహాకావ్య ప్రతిగ్రన్థన,
ప్రాగల్భ్య ప్రకటప్రియా పదపదః ప్రఖ్యాతవైదుష్యయా,
దీవ్యోద్యన్మతి ... ...
... ... దశమస్సర్గోఽత్ర కావ్యేఽభవత్.
ప్రౌఢ శ్రీ రఘునాథ నాయకకృత స్వర్గాభిషేకక్రియా,
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా ... ... సర్గస్తథైకాదశః.

రఘునాథుఁడు రచించిన తెలుఁగు రామాయణము నాతని యాస్థానములోని విదుషీమణులు పఠించుచుండఁగా నొకనాఁ డాతఁడు "తన యాంధ్ర రామాయణమును సంస్కృతీకరింపఁగల కవయిత్రు లెవ్వరైనఁ గలరా?" యని ప్రశ్నించెనఁట. ఆ ప్రశ్నకు జవాబుగా శ్రీరామచంద్ర మూర్తియే రఘునాథునికి స్వప్నములో దర్శనమిచ్చి యిట్లు చెప్పెనఁట.

చతుర మధురవాణీం సమ్యగాకర్ణ్యయస్యాః
సదసి మధురవాణీ నామదత్తం త్వయైవం
సరస కృతివిధాయాం సాధుమేధా విశేష
స్వధిక పటురశేషా స్వంబుజాక్షీషు సైషా.

"నీకు మధురవాణి యను బిరుదముపొందిన మేధావతి, సరస కృతి నిర్మాణ నైపుణిగల కవయిత్రి గలదు. ఆమెచే నీ గ్రంథము రచితమైన దివ్యముగ నుండు"నని చెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. రఘునాథుఁడును నామెను బిలిపించి రామాయణమును సంస్కృతీకరించుట కాజ్ఞయొసఁగెను.

రఘునాథుని రామాయణముకూడ మనకుఁ బూర్తిగ లభ్యము కాలేదు. గ్రంథాదినుండి నాలుగాశ్వాసములదాఁకఁ గల గ్రంథము దొరకుచున్నది. (రఘునాథ రామాయణము అను పేరఁ బ్రకటిత

మైనది. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికటితము, కాకినాడ.) దొరకినంత వఱకు సంస్కృతాంధ్ర రామాయణములనుబట్టి చూడఁగాఁ దెలుఁగున కన్న సంస్కృతమునఁ గొంత విస్తృతి కలదని చెప్పనొప్పును. మధుర వాణి తెలుఁగు కవయిత్రి గావున సంస్కృత కవితలో నచ్చటచ్చట యతి మైత్రిని బాటించినది. మంగళశ్లోకములో,

లక్ష్మీం దిశే - ల్లక్ష్మణ పూర్వజన్మా
 వీరో రఘూణాం - విజయం ప్రయచ్ఛేత్
ఆరోగ్యమర్కా - భి జనశ్చదద్యాత్
 రతీశమూర్తే - రఘునాథ నేతుః
ప్రకృతి మధుర కావ్య - ప్రౌఢ సందర్భ విద్భి
 ర్యువతి జనమణీభి - ర్వ్యక్త పార్శ్వద్వయోఽసౌ,
అథసవిధ ముపేతాం - సౌహృదాహ్వాయ మన్మా
 మవపనరివృఢానా - మగ్రణీ రిత్యభాణీత్.
అజహ దలంకృతిక్రమ - మనేకరసోల్లసితం
 సరసపదార్థ సంగతి - సమగ్రగుణాను గుణమ్,
రఘురమణ ప్రబంధతిలకం - రసికాభిమతం
 సుదతి విధీయతామితి - సుధీరగదీన్నృపతిః.

ఇట్లే యతులు పాటింపఁబడినవి. [1]పై యుద్ధ కృతాంశములఁబట్టి యీమె యాంధ్రభాషా కవితా పాండిత్యము నూహింపనగును.

వీరి విద్యాగోష్ఠి :

ఆ రఘునాథభూపాల చంద్రుండు విద్వత్కవీంద్రులంజూచి యే మనుచున్నాఁడు.

రఘునాథరాయని వారిమాట: వింటిరా! కవులార! ఈ పడుచు లాంధ్రగీర్వాణ ప్రాకృతసమస్యలు పూరింపఁగోరుచున్నారు. వీరినిఁ బరీక్షింపరయ్యా!

---

1. భారతి ధాతమార్గశీర్షమునఁ బ్రకటితమైన శ్రీరామకృష్ణ కవిగారి మధురవాణి అను మధురవ్యాస మిందుల కుపజీవ్యము.

వా : అన విని యమ్మహారాజుతోఁ గవిరాజు లేమనుచున్నారు.

అమ్మయ్యా! స్వామినగర లక్ష్మీసరస్వతులు సాక్షాత్కరించి యుండఁగఁ బరీక్షయేలయ్యా? అయినను మీ రానతిచ్చిన మీఱరాదు గదా. ఈ కమలాస్యలకు సమస్య లిచ్చెదమయ్యా! అని సమస్యలు యిచ్చిరట యెటువలెను.

సమస్య : రారాజని యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

వా : ఔరా! రామభద్రమ్మవారు ఆ సమస్య పూరించి చదివి రట యెటువలెను.

క. ఏరీనీసరిరాజులు, భూరమణులు నిన్నుఁ జాలఁ బొగడుదురు భళీ!
స్వారాజని తేరాజని, రారాజని యచ్యుతేంద్రరఘునాథనృపా!

వా : ఔరా! ఈ పద్యంబు విని యాంధ్రకవితా నిర్వాహణంబు నకు మెచ్చి చదివెనట యెటువలెను.

సమస్య : కింతే సంతానపాదపాయంతే

వా : అవురా! ఆశుకవితావాణి యగునాశుకవాణి యీ సమస్య పూరించి గీర్వాణభాషను సమస్య నిచ్చిరట యెటువలెను.

శ్లో. కతికతిన క్షితిపతయః, కింతే రఘునాథనాయకాయంతే,
భువి బహవః కిలతరవః, కింతే సంతానపాదపాయంతే.

వా : అవురా! యీరీతి సంస్కృత సమస్య పూరించి చదివిన విని మెచ్చి ఆ రామభద్రమ్మకు మధురవాణమ్మకు వేర్వేర ప్రాకృత సమస్య లిచ్చిరట యెటువలెను.

౧ సమస్య : రహుణాహక్కితి చందిరోవిహాఇ

౨ సమస్య : వడ్డఇ రహుణాహరాయసాహాహి

వా : అవురా! ఈ రెండుసమస్యలు వారు పూరించి చదివిరట యెటువలెను.

5

రామభద్రాంబ

శ్లో. పరిపుణ్ణకళాహిం సోహమాణో, అహియంసక్కుళ ణిచ్చ సెవ్వమాణో
సహిఏ (స?) చెందిఆఏ, రహుణాహఖ్కుతి చందిరోవిహాఇ.

ఛాయ: పరిపూర్ణకళాభిశ్శోభమానః, అభితస్సత్కులనిత్య సేవ్యమానః
సఖియ (శః?) చంద్రికాఢ్యో, రఘునాథక్షితి చంద్రోవిభాతి.

వా: అవురా! ఆ రెండవ సమస్య పూరించి చదివెనట మెటువలెను.

మధురవాణి

తేళ్లొక్కొక్కసుహావహాసుహాయర విఅయరాహవంస ఇణం
దెత్తూణణిఅతణూఅం వడ్డఇరహుణాహరాయపాహోహి.

ఛాయ: త్రైలోక్యైకసుఖావహా, శుభకర విజయరాఘవం శశినం
దృష్ట్వానిజతనూజం, వర్ధతే రఘునాథరాజపాథోధిః.

వా: భళి! భళి! మేలు! మేలు! సాహిత్యసామ్రాజ్యపట్టభద్ర! ఈ మహామహిమంబు స్వామినగరగాక తక్కినరాణుల కెక్కడిదయ్యె?

(రఘునాథాభ్యుదయమునుండి)

రఘునాథనాయకుని రచనలు

1. పారిజాతాపహరణము

ఈ ప్రబంధమును రఘునాథుఁడు రెండుజాములలో నత్యాశువుగ రచించెనని యజ్ఞనారాయణదీక్షితుఁడును రాజచూడామణి దీక్షితుఁడును జెప్పియున్నారు. ఈ రచనకు మెచ్చి తండ్రి యచ్యుతప్పనాయకుఁడీతనికిఁ గనకాభిషేకము గావించినాఁడు. దీని నాతని యాస్థానములోఁ జదివినట్లు రఘునాథనాయకాభ్యుదయములోని యీ క్రింది పంక్తులవలనఁ దెలియుచున్నది.

"విరిబోఁడ్లు కొందఱు వినిపించి రపుడు, హరుసమైన పారిజాతాహరణంబు"

ఇదియు నేఁడు లభ్యముకాలేదు.

2. గజేంద్రమోక్షము, 3. రుక్మిణీకృష్ణవివాహము, 4. జానకీపరిణయము

ఈ మూఁడును యక్షగానకృతులు. వీనిలో గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీకృష్ణవివాహరచనలు, సాహిత్యసుధలో యక్షగానములుగాఁ జేరొకొనఁబడినవి. జానకీపరిణయము రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున 'చాటుకావ్యము' అనఁగా యక్షగాన మని చెప్పఁబడినది. ఇవియును లభ్యములుకాలేదు. వీనినిగూడ నాస్థానములోఁ జదివినట్లు పై గ్రంథము నుండి తెలియుచున్నది.

> " జానకీకల్యాణ చాటుకావ్యంబు
> తా నిర్వహించిన తక్కినకృతులు ; కొందఱు వినిపింప "

5. అచ్యుతాభ్యుదయము (నాయకాభ్యుదయ రచనలు)

రఘునాథుఁడు తన తండ్రియగు నచ్యుతప్పనాయకుని జీవితచరిత్రను రచియించి నాయకాభ్యుదయ రచనలకు మార్గదర్శకుఁడయ్యెను. రఘునాథుఁడు తన తండ్రి చరిత్ర రచియించినట్లే, యాతని కుమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు తన తండ్రియగు రఘునాథుని జీవితచరిత్రను 'రఘునాథనాయకాభ్యుదయ' మనుపేర రచించినాఁడు—విజయరాఘవ నాయకుని కుమారుఁడు మన్నారుదేవుఁడు తన తండ్రి చరిత్రమును 'విజయరాఘవనాయకాభ్యుదయము' అనుపేర రచించియున్నాఁడు. వీనికి నాయకాభ్యుదయ రచనలని పేరు.

రఘునాథుఁ డీ గ్రంథమును ద్విపదగా రచించినట్లు నలచరిత్ర యందలి యీ క్రింది పంక్తులు తెలుపుచున్నవి :

> " భూషించి యచ్యుతాభ్యుదయ ప్రబంధ
> నిర్మాణమున మాకు నిఖిలదేశముల
> నిర్మలసత్కీర్తి నెగడుఁ గావునను
> నటువలె ద్విపదకావ్యము వేఱె యొకటి
> ఘటియించి సత్కీర్తిఁ గైకొందు ననుచు
> మది నెంచి............... "

అచ్యుతాభ్యుదయ రచనమును గోవిందదీక్షితులవారు సాహిత్య సుధలో నుట్టంకించి యున్నారు. రఘునాథుని రామాయణమున నిది పేర్కొనఁబడినది. ఈ ద్విపదకృతిని రఘునాథనాయకుని యాస్థానమున విద్యావతులైన వెలఁదులు చదివి వినిపించినట్లు రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునందలి యీ క్రింది ద్విపదవలనఁ దెలియుచున్నది:

"విరిఁబోండ్లు కొందఱు వినిపించిరపుడు
భువి మెచ్చ నచ్యుతాభ్యుదయ కావ్యంబు"

ఈ కావ్యమును, మన్నారుదేవుని విజయరాఘవనాయకాభ్యుదయమును నేఁడు లభ్యములు కాకయున్నవి.

6. నలచరిత్ర

అచ్యుతాభ్యుదయరచనానంతరము రఘునాథుఁడు నలచరిత్రమును ద్విపదకృతిగా రచియించెను. ఇందెనిమిది యాశ్వాసములు గలవు. మహాభారతారణ్య పర్వమునందలి కథను, శృంగారనైషధకథను జోడించి రఘునాథుఁ డీ నలోపాఖ్యానమును రసోల్లసితముగా సంతరించినాఁడు. రఘునాథుని తక్కిన గ్రంథములతోఁబాటు దీనినిగూడ నాస్థానమున సాహిత్య విద్యాచతురలగు సారసాక్షులు చదివి వినిపించినట్లు రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునందలి యీ క్రింది పంక్తులనుబట్టి తెలియుచున్నది:

"విరిఁబోండ్లు కొందఱు వినిపించి రపుడు, నవరసచిత్రంబు నలచరిత్రంబు
హరుసైన పారిజాతాహరణంబు, మెఱవడిఁ బాఁపు వాల్మీకిచరిత్ర
జానకీకల్యాణచాటుకావ్యంబు, తా నిర్వహించిన తక్కిన కృతులు

గోవింద దీక్షితులవారు "సాహిత్యసుధ" లో నీ గ్రంథరచనమును నిట్లు ప్రశంసించిరి :—

"శ్రీ పారిజాతాహరణప్రబంధ, చిత్రం చ వాల్మీకిచరిత్రకావ్యమ్
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర, మోక్షం చరిత్రంచ నలస్యచిత్రమ్.
నిర్మాయ వాగ్భి ర్విబుధార్థభాగ్భిః"

తెనుఁగుభాషలోని ప్రశస్తద్విపదకృతులలో నీ నలచరిత్రము పరిగణింపఁదగినది. ఇది శ్రీరాముని కంకితము. గ్రంథావతారికలో నలమహారాజుకథను దనకుముందు రచించిన నన్నయ శ్రీనాథులను నిట్లు పొగడియున్నాఁడు.

" శిలలలోపల వెన్న చిలికినకరణి
నలఘుసంస్కృతముల యర్థంబులెల్లఁ
దెలుఁగుమాటలఁ దేట తెల్లంబు గాఁగఁ
జెలువొందఁ బల్కు నేర్చిన నన్నపాఠ్యఁ
దిక్కయజ్వను నెఱ్ఱధీమణిఁ దలఁచి
యక్కజంబుగ నిటు లౌనను నుభయ
భాషల నానార్థభంగులింపార
నైషధాదిక ప్రబంధంబు లెన్నేని
భువి నిల్పి సత్కీర్తిఁ బొందినయట్టి
నవరసనాథు శ్రీ నాథునిఁ బొగడి "

శ్రీనాథుని "తల్లి మదేకపుత్రక" యన్న పద్యము ననుసరించి వ్రాసిన యీ క్రింది ద్విపదలు హృద్యములై యున్నవి.

రఘునాథుఁడు :-

" ఒంటిగాఁడనె నాకు నూరంతబలగ
మింటి కెల్లను గర్తనే నొక్కరుండ
నాతల్లి యెంతయైనను గలదయ్య
నాతల్లి కూటికి నవయ దెన్నఁడును
నూళ్లపండు కన్నులుగాన దిపుడు
గారాబుపట్టి నొక్కఁడ నే నరయ
నిల్లాలు కడుగోల యొండ కన్నెఱుఁగఁ
దల్లడిల్లఁగ నుండునట్టిది యేను
కొడుకులు గుడ్డలోఁ గూనలు నన్నుఁ
బెడఁబోయ రెన్నఁడు పెంచిన మమత
విసఖండములు తెచ్చి పెట్టుకుండాక

వెసలఁజూచుచు నోరు తెఱవియుండుదురు
కన్నవారికిఁబోలె కాన్పించునయ్య
విన్నవారల కట్టి వేదనలెల్ల
దయఁ జూడుమయ్య సంతపనీయ చరిత !
నయ మెంచవయ్య యోనవనీతభావ !
నిగ్రహింపకుమయ్య నిషధేశ ! నన్ను
నుగ్రహింపుము చాల నుతులు గాంచెదవు.” —ద్విపద నలచరిత్ర

శ్రీనాథుఁడు :-

సీ. తల్లిమదేకపుత్రక, పెద్ద, కన్నులుఁ
గాన దిప్పుడు మూఁడుకాళ్ళ ముసలి
ఇల్లాలుఁ గడుసాధ్వి నేమియు నెఱుఁగదు
పరమపాతివ్రత్య భవ్యచరిత
వెనుక ముందఱ లేరు వెన్నరైన చుట్టంబు
లేవడి యొంటేని జీవనంబు
కానక కన్న సంతానంబు శిశువులు
జీవనస్థితికేనతావలంబ

గీ. కృపఁదలంపఁగదయ్య యోనృపవరేణ్య !
అభయమీవయ్య యోతుహినాంశువంశ !
కావఁగదవయ్య యర్థార్థి కల్పశాఖి !
నిగ్రహింపకువయ్య యో నిషధరాజ !
—నైషధము 1-108.

ఇందలి శైలి జాతీయమైనది. “ మసిఁబిసికినయట్లు, ఇనుపదబ్బనముల జుంజురులు, చక్కిలములవలెఁ జిక్కుట” మొదలగు పలుకుబళ్లు; “నల్లమంది – ఏనుఁగుఁ గంబానకెలయించినట్లు-ఆనాలు చవిచూచుట-” మొదలగు జాతివార్తాచమత్కారములు నిండు నిండుకొనియున్నవి. అచ్చటచ్చట శ్రీనాథుని నైషధ పద్యములకు ద్విపదానువాదము లెట్లుండునో పైని చూపితిని ఈ గ్రంథములోని యాశ్వాసాంత గద్యయిది ;

“ ఇది రామచంద్ర మహిత దయాసాంద్ర
విదిత సాహిత్య నవీన సాహిత్య
చినచెవ్వయాచ్యుతక్షితిపాల తనయ
వినయాది శుభగుణ విభవ సనాథ
రఘునాథ భూపాల రమ్యవాగ్జాల
సుఘటిత నవరసస్ఫుట శబ్దమహిమఁ
దనరెడు నలచరిత్రమను ప్రబంధ
మునఁ బ్రథమాశ్వాసమును దగు శ్రీ ల ”

రఘునాథుఁడు పూర్వోత్తర కథాసందర్భములను గమనించి కొన్ని సముచితవర్ణనలు కావించినాఁడు. ప్రథమాశ్వాసమున నలుని యశ్వకళా నైపుణ్యము, చతుర్థాశ్వాసమున సంగీతశాస్త్రవివరణము. షష్ఠాశ్వాసమున నలదమయంతుల కష్టదశ, కలివర్ణనము, రఘునాథుని కవితాచాతుర్యమును, శాస్త్రవైదుష్యమును బ్రస్ఫుటీకరించుచు నీ గ్రంథరచనను బ్రత్యేకించుచున్నవి. ఇందలి రచన కొకమచ్చుతునుక : (హంసను నలుఁడు పట్టుకొనినప్పుడు చెప్పిన మాటలు.)

“ మొదలకుండఁగఁ బట్టె మేదినీశ్వరుఁడు
నదిగని విడువఁడీ యవనీశుఁ డనుచు
నలువంకలును జూచి నలువంకఁ జూచి
తలఁపునఁ గడునద్భుతము పిక్కటిల్ల
మనుజభాషల నంచ మనుజేశుఁ బలికె
వినవయ్య ! యోరాజ వీరశేఖరుఁడ
ధరణి నాజాడ మేఁతకుఁగాఁగఁ దిరిగి
తిరిగి బడలికలెల్లఁ దీర నీయూర
వంచన నయమార్గవర్తన చించి
పొంచిపట్టితి వేమి పుణ్యంబు గలిగె ?
రాజహంసుఁడవయ్యుఁ బ్రోషిసెంచకయ
రాజహంసము ముట్టరాదయ్య నీకు
ద్విజరక్షణంబు సంధిలఁజేయుచేత
ద్విజశిక్షణంబు సంధిలఁజేయుఁదగునె

దక్షిని గాని యేఁ బ్రతిపక్షిఁ గాను
భక్షింపఁ దలఁచి నన్‌ బట్టితే నీవు
ఘట్టిఁడైనను లేదు ఫలలంబు నీవు
పట్టినక్షణమున ప్రాణియుగంబు
కొట్టుచే నదియును కొసగఁ గరఁగెఁ
బుట్టుచే పులుఁగులు భూమిలోపలను
కాంచనపక్షముల్‌ గలవంచు నెంచి
యుంచలడినువార లవనిలోఁ గలరె?
బొమ్మని విడువుమో పుణ్యచారిత్ర!
నమ్మి నిద్రించితి నా కొక్కఁ తుదల
బంగారమున కాసపడితివో రాజ
సింగారమే కాని చేతికి రాదు."

నలోపాఖ్యానము ప్రత్యేక ప్రబంధరూపమున వెలువడుట కిదియే మొదలు. దీని వెనుక చక్రపురి రాఘవాచార్యుఁడు ద్విపదగను, సిరి ప్రగడ ధర్మనామాత్యుఁడు, బెహరా రామకృష్ణకవి పద్యకావ్యములుగను రచించిరి. ధర్మవరము రామకృష్ణమాచార్యులవారి 'చిత్రనళీయము' చాల వ్యాప్తమైన గ్రంథము.*

నలచరిత్రమున నేడాశ్వాసములును, నెనిమిదవ యాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును గలదు. ఋతుపర్ణుఁడు కుండిన నగరమునకు గుఱ్ఱముల నాయత్తపఱుపుమని చెప్పఁగా నలుఁడు (బాహుకుఁడు) చిక్కిన గుఱ్ఱములను సిద్ధముచేసిన యీ క్రింది పంక్తులతోఁ నాగ్రంథము ముగియుచున్నది:

"సింధుజంబులగు తేజీల నేఱ్పఱిచి
తెచ్చితి ముందఱదేవ! నామనసు
వచ్చినవీ వారువములని పలుక
ఋతుపర్ణవిభుఁడాగ్రహించి 'మేల్‌ మేలు'

---

*ఇది తొలుత కీ. శే. చెలికాని లచ్చారావుగారి 'ఆంధ్రభాషావిలాసిని' అను పత్రికలోఁ బ్రకటితమై యావెనుక క్రీ. శ. 1929 లో గ్రంథరూపమున వెలువడినది. ముద్రితప్రతి డెమ్మీసైజున నూటయిరువది పుటలలో నున్నది. ద్విపద లొకే పంక్తిగా చిన్న యక్షరములతో ముద్రితములైనవి. పై రఘునాథుని నలచరిత్ర తత్‌క్షణమే సమీచీనముగఁ బునర్ముద్రితము కాఁదగినది. దీని వ్రాఁతప్రతి తంజావూరిలో లేది పోవుట విశేషమే. ద్విపదకృతులు పెక్కులు ముద్రితము లగుచున్న కాలమున నిది యును సుముద్రితమై వ్యాప్తిచెందఁదగియున్నది.

మతిమంతుఁడని నిన్ను మన్ననఁ జేసి
యడిగినందుల కిట్లు హాస్యాస్పదములు
బడుగుగుఱ్ఱములఁ జూపఁగఁ బాడియగునె ?
చక్కలంబులుఁ బోలె చాలఁదూలంగఁ
జిక్కనవిని చూడు చేరు నేయొక్క
నాఁటనెయా కుండినమునకు నేఁటి
మాటలు చాలింపుమా ! యని పలుక
బాహుకుండనియె నాపార్థివు తోడ
వాహంబులివి కృశత్వముఁ బొందియున్న
నుండనీ యివియేఁగు నొకనాఁటిలోనె
కుండినంబునకు నిక్కము నాపలుకు
కండలు పెరిగిపై గదలంగ లేక
కొండలవలె నుండు గుఱ్ఱంబులేల ?
పంచకంబులు నున్నఁ బాటినవెల్ల
కొంచఁగ నేఁగునే క్రోశమాత్రంబు
బక్కచిక్కిన నేమి బలసిననేమి
యుక్కళంబగు మనసుండంగ వలయు
పోటాసపడక, బల్విడి జగ్గఁగొనక
కాటుఁజూపక యసంగంబుగా వెనుక
జిహ్మాక కరసంజ్ఞ చేతనె మదికి
సమ్మతంబగు మహాజవమున మెలఁగు
హయరత్నముల నేలునట్టి రాజునకు
జయముగల్గుటకు సంశయమును గలదె ?
కడుఁజిక్కి యున్నవిగా యనిమెచ్చి
వడినేఁగి యాడంగవశమె యశ్వములు
పచ్చిపుఱ్ఱులుగానె పరికించి వాని
యిచ్చ నెఱుంగుచు నెక్కడ వలయు
... ... ”

దీని తరువాతి కథలో, నలుఁడు నిజరూపము నొందుట, దమయంతితోఁగూడి రాజ్యము పాలించుట యను నంశములు మాత్రమే యుండుటచేత నీ కథయంతయు నెనిమిదవ యాశ్వాసముతోఁ బూర్తియైనదని నిశ్చయింపవచ్చును.*

* పై నలచరిత్ర వివరణమునుబట్టి యది రఘునాథనాయకునిదని నిర్వివాదముగ నిశ్చితమైనది కాని ‘ దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర ’ యను గ్రంథమున 60-65 పుటలలో తద్గ్రంథకర్త వేరొక ద్విపద నలచరిత్ర నుదాహరించి రఘునాథరాయని కృతి లభ్యము కాలేదని వ్రాయుట దురూహ్యముగా నున్నది. అతని నలచరిత్రకృతి యిప్పటికి నిరువదెనిమిదేండ్ల క్రిందటనే ముద్రితమై విమర్శకులచే నుదాహృతమైనది, కావున రఘునాథరాయని గ్రంథమును గూర్చి శంకించుటకు ఆస్కారమేమియును గన్పట్టదు

7. రఘునాథరామాయణము

శ్రీరామచంద్ర భక్తుఁడగు రఘునాథుఁడు వాల్మీకి చరిత్రమును రచియించుటయేగాక, వాల్మీకిమహర్షి ప్రణీతమైన శ్రీమద్రామాయణమును జంపూకావ్యముగా రచియించెను. ఈ గ్రంథమంతయు నాతఁడు పూర్తిచేసెనో లేదో కాని నేఁడు లభ్యమగుచున్న భాగమున బాలకాండమున మూఁడాశ్వాసములు సంపూర్ణముగను, నాల్గవ యాశ్వాసమున 26 పద్యములు మాత్రమే గలవు. ఇది ముద్రితమైనది. లభ్యమైన భాగము రఘునాథరాయని రసవత్కవితకు చక్కని యుదాహరణమై యొప్పుచున్నది. ప్రథమాశ్వాసమున అవతారిక, సంగ్రహరామాయణము, వాల్మీకి శోకము శ్లోకమగుట; రెండవయాశ్వాసమున కోసలదేశవర్ణన, అయోధ్యాపురవర్ణన, దశరథమహారాజువర్ణన, పుత్రుని గూర్చిన చింత, పుత్రకామేష్టిచేయు ప్రయత్నము, ఋష్యశృంగచరిత్ర; మూఁడవయాశ్వాసమున ఋష్యశృంగుఁడయోధ్యకువచ్చుట, దశరథుఁడశ్వమేధయాగముచేయుట, దశరథునకుఁ బుత్రప్రసాదము లభించుట యను వృత్తాంతములు కలవు. నాల్గవయాశ్వాసము శ్వేతద్వీపవర్ణనతోఁ బ్రారంభమైనది.

ఇందలికవిత జాతివార్తాచమత్కారములు గలిగి రసభావగర్భితమై యలరారుచున్నది. రసస్ఫోరకముగ వ్యావహారికపదము లుపయోగించి రఘునాథుఁ డొక క్రొత్తవన్నె కవితకుఁ గూర్చినాఁడు. ఋష్యశృంగునిఁ జూడఁగానే యప్సరస లను కొనుమాటలు

"సీ. కొమ్మరో నడునెత్తి కొమ్మొకటి యామిట్టు
జడలు చెంపల వ్రేలఁబడుట యేఁది
మెడమట్టుఁజల్లుల చిడిపిరాల్గూర్చిన
తీరునఁ బూసలపేరు లేంది
బుసి గప్పుకొన్న చొప్పున మేన నిండఁగ
మేదించినట్టి యీబూది యేంది
కసవు ముప్పిరి త్రాటఁ బొసగంగఁ గట్టిన
పొడచింకతోలు కచ్చడమదేంది

గీ. నొసల మసిబొట్టిదేంది యొద్దాసలనిట్టి
జూచి గనుగొను మమ్మక్క జూచినపుడె
తెలుపడరెయుండమ జేతులొమ్ము పలుచికొనుచుం
గడంగి దగ్గఱం జేరక కడవ యుండి." (2-145)

దశరథుండు పుత్రులు లేరని చింతించు సమయమున పలికిన పలుకులు బాల్యచేష్టలనుం జక్కంగ నిరూపించుచున్నవి.

" చ. కలుగునొకో చకోరహితుం గన్గొని తెమ్మని పోరుపెట్ట దా
దులు గికురించి యద్దమునం దోంచిన చందురుం జూప రెండుచే
తులంగొని పట్టి సంతసముతోం దనచేతికిం జిక్కె నంచు న
గ్గలికం జెలంగుబాలకుని కన్నులం జూడంగం గల్గుభాగ్యముల్." (2-52)

రాజులెంత సర్వజ్ఞులైనను రమణులకు లోంబడుదు రని యీ క్రింది పద్యమునం జక్కంగాం దెలిపియున్నాండు.

" సీ. షడ్దర్శనీ పరిశ్రమ సమంచిత బుద్ధి
వాసింగన్నట్టి విద్వాంసులకును
కర్ణామృతస్యంది కవితా నిరూఢిచేం
బ్రౌఢిమించిన కవిరాజులకును
గాంధర్వ సర్వస్వకళం గళంకము లేక
జాణలౌ జగజెట్టి జాణలకును
దత్తిలభరత మతంగాది మతముల
వలెతెడినాట్య తత్త్వజ్ఞులకును
గీ. నిచ్చి యీ కొల్వులందెల కీయం దగునె
పల్లకీలను హెచ్చు సంబళము బిరుదు
వాద్యములు జూడ నృపులు సర్వజ్ఞులయ్యుం
దెలియలేరని కొందఱు పలికె రఘుకు." (2-125)

విజయనగర సామ్రాజ్య కాలమునం బుట్టిన ప్రబంధములవలె నిందును సమకాలిక జాతీయ జీవితము ప్రతిబింబించియున్నది. కోసల దేశవర్ణనయందలి ప్రాసంగులు, సన్నవంకలు, బంగారు తీగెలు

మున్నగు ధాన్యములను గూర్చి చెప్పుట, పొలములకు నీటిపాఱుదల జల సమృద్ధి ప్రత్యేకించి వర్ణించుట యీనాఁడు తంజావూరి రాజ్యమండల మెంత సుక్షేత్రఖండముగా నుండెనో తెలియఁగలదు.

సీ. పుష్పమంజరు లిప్ప పువ్వు రాజనములు
కస్తూరి నిగరాలు గంధసరులు
గంగాజలంబులు బంగారు తీగియ
లేనుంగు దంతముల్ దీనసరులు
సన్నవంకలు ముత్తెసరులు ప్రాసంగులు
రాయమెచ్చులు నీశ్వరప్రియములు
నయములు రామబాణములు సీతాభోగ
ములు బాలకేసరుల్ మోసనములు
గీ. కఱియమేనులు సన్నబక్కుండ మఱియుఁ
గలుగు ధాన్యంబులెల్ల ముక్కారుఁబండి
నిండి యెల్లెడఁ జూచిన నెగడు చుండు
క్షామ మనుపేరి నెఱుఁగరా భూమిజనులు (2-11)

మఱి యీ క్రిందిది దశరథుని కొల్వుకూటములోని వేత్రధరుల వర్ణనము :

సీ. జెన్నముద్దలువోలె సన్నసుగ్గడితంపుఁ
జెలిచల్వబటువు పాగలు పొసంగ
నునుపారి యుఱుచట్టలును బాని కొనరిన
జలిపెపచ్చడములు జెలువ మెసఁగ
కొండ్కొంట నొరవచ్చు చున్న చెంపలగొప్ప
నీలాలప్రోగుల నిగ్గుదోలఁక
న్నృపముద్రలఁ జెలంగు నపరంజి ముద్దుటుం
గరములు కరములఁ గరము మెఱయ
గీ. శుద్ధవేషంబులోడఁ బ్రసిద్ధులైన
సచివు లధిపుహజారంబు సరణి దఱిసి
క్రమమునరి కొన్ని కక్ష్యాంతరములు గడచి
యుంత హెగ్గళ్ళువచ్చి రమ్మనుచుఁ బిలువ. (2-60)

వీరు రఘునాథనాయకుని కొలువులోని పెగ్గళ్లేగదా!

ఇందలి శ్వేతద్వీపవర్ణనలోని కొన్ని భావములు ప్రవరసేనుని సేతుబంధ మహాకావ్యమునుండి గ్రహింపబడినవి. ఇది రఘునాథుని వస్తుకవితాసామర్థ్యము (అనగా వర్ణితవిషయము నొక్కదానినే బహు రీతులు, బహుభంగిమములు నొప్పునట్లుగా రచించుట) నిరూపించు చున్నది. కొన్ని స్వతంత్రభావములును గలవు. రెండింటినిమాత్ర ముదాహరింతును.

" సీ. రమ పెండ్లినాటము త్తెముల ప్రాల్ నిండిన
విధుకాంతమణికాంత వేది యనఁగ
జలవారణములపోరులు సూచు సలిలభ
ర్తకు నొనర్చిన పెండితమక మనఁగ
జలశాయి హరినాభిచతురాస్యు గొలువ వ
చ్చిన వాహనమరాళిసేన యనఁగ
మున్నీటిరాయని ముంజేతివజ్రము
యంపుహంవీరుతాయత యనంగఁ

గీ. పాలసంద్రంబు ఘనయాచకాళి కెల్లఁ
దోరహత్తుగాఁ దీరసపూర మిత్తు
ననుచు నెత్తినధవళ పట్టాంబరధ్వ
జంబనఁగ పాండురాంతరీపంబు వెలయు.

గీ. నీరుపాపలు గుమిగూడి నింగి కెనయు
వీచికారజ్జువులఁ గట్టి విడిచినట్టి
కాగితపు గాలిపటము నిష్కంపలీల
నున్నదో యన తెలిదీవి చెన్ను మీఱు. " (4-11)

ఇట్లు తెలిదీవిని నలువది విధములుగా వర్ణించిన రఘునాథుని కవితావైశద్య మెట్టిదో పాఠకు లూహింపఁగలరు. ఇందులో 467 గద్యపద్యములు గలవు. (1-138, 2-192, 3-111, 4-26) ఆశ్వాసాంత గద్య వాల్మీకి చరిత్ర గద్యవలెనే యుండును.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ప్రచురణము సంఖ్య 40.

రఘునాథనాయకునికి శ్రీనాథునికవితయందు దెక్కువ మక్కువ. రామాయణమునను, వాల్మీకి చరిత్రమునను, నలచరిత్రమునందును శ్రీనాథుని బ్రత్యేకముగఁ బేర్కొనుటయే యిందులకుఁ దార్కాణము.

రామాయణమున :

క. నానా శాస్త్రపురాణ
జ్ఞానము సందర్భమునఁ బొసంగఁగఁ గృతులె
న్నేనియొనరించి మించిన
శ్రీనాథుని వచన వైఖరిన్ మదిఁ దలఁతున్. (1-12)

వాల్మీకిచరిత్రమున :

శా. సందర్భంబు నవార్థగర్భనుగుచున్ జాటుక్రియన్మించుగన్
జిందుల్ ద్రొక్కుచు నిండియంతట రసశ్రీ మెచ్చుఁ గొల్పంగనా
నందాంభోధి తరంగముల్ బలెఁ బ్రబంధంబుల్ భువిన్నిల్పిదా
నం దెల్లంబుఁగఁగీర్తి గాంచుమను శ్రీ నాథున్మదిం గొల్చెదన్. (1-12)

నలచరిత్రమున శ్రీనాథ స్తుతి ముందుదాహరించితిని. (పుట. 37.)

పద్యముల యెత్తుగడలు :

ఉ. పంచమ వేదమైపరఁగు భారత సంహితనంధ్రభాషఁ గావించె
భీమఖండము. (1-5)

పంచమ వేదమైపరఁగు భారత మంధ్రవచో విలాసముల్ నించి
రామాయణము. (1-11)

ఉ. కప్పుర భోగివంటకము కమ్మని గోదుమపిండి సొజ్జయున్
క్రీడాభిరామము. (1-11)

కప్పుర భోగివంటకము కమ్మని సేవడియన్నుబ్బ జించిమేల్. (2-13)

“ సీ. తన దానమహిమ చింతామణి కామధు
క్సంతానముల కోజబంతిగాఁగ ” రామాయణము. (1-38)

“ సీ. తన దానమహిమ సంతాన చింతారత్న
జీమూత సురభుల నిగ్గుపఱుప ”, నైషధము (1-9)

ఈ క్రింది పద్యము కృష్ణరాయుల యాముక్తమాల్యద యందలి రెడ్ల హేళన వర్ణనకుఁ బ్రత్యుత్తరము.

"కప్పుర భోగివంటకము కమ్మని నేవడియన్ను భుజించి మేల్
దుప్పటు లట్లు మూరగల తోరపుఁ బచ్చడము ల్బెలంగఁగా
గొప్పక దానిపైఁడి జిగిగుత్తపుటుంగరముల్ గరమ్ములన్
ద్రిప్పుచు రచ్చసేయుదురు రెడ్డిదొరల్ తమి హెచ్చనచ్చటన్." (2-13)
-ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ ప్రచురణము. 40. 1937.

ఆముక్తమాల్యద యందలి పద్యమిది.

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేఁదగిరి సాకుంద్రింత్రిణీ పల్లవో
త్కరముంగూడఁ బొరంటినూనియలతోఁ గట్టావి కుట్టాడు గో
గిరము ల్మెక్కి, తమింబసుల్ పాలముపోఁ గ్రేపుల్ మెయిన్నాకమే
కెరవుం గుంపటి మంచ మెక్కి రిత్రభుత్వైవకాష్టి రెడ్లజ్జడిన్. (4-134)

8. శృంగారసావిత్రి

ఇది రఘునాథభూపాలునికృతిగాఁ బ్రకటితమైనది. ఇందలి కవితా సౌకుమార్యమును, రాజస్థాన సంప్రదాయములును రచనారీతులును రఘునాథనాయకుని కృతిగాఁ బట్టియిచ్చుచున్నవి. కాని యాశ్వాసాద్యంత పద్యములుగాని గద్యగాని కన్పట్టుట లేదు - రఘునాథుని కృతులలో నెవరును నీ గ్రంథము తడవియుండలేదు - భావిపరిశోధనమున నింతకన్న వివరము లిచ్చుటకు వీలుగలుగునేమో గమనింపవలసి యున్నది.

ఈ కృతి క్రీ. శ. 1928 లో శృంగార గ్రంథమాలలో గంటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారిచే ఇండియా ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడినది. ఇందుగల పీఠికలో 5, 6 పుటలలో నిట్లున్నది:

సావిత్రీ చరిత్ర

"రసవంతమగు నీ ప్రబంధమునుఁగూడ నా మహారాజ కవియే (తంజావూరి రఘునాథుఁడు) రచించియుండునని మేమనుకొనుచున్నాము. దీని మూలము తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తకశాలలో నున్నది. అది ప్రాఁత

పుస్తకము. గ్రంథారంభ మొక యాశ్వాసము లేనట్లున్నది. ఆశ్వాసాద్యపద్యములు లేవు. నడుమఁగూడ నొకచోఁ గొంత గ్రంథపాత మున్నది. ఈ గ్రంథమును ముగియ రచింపకపూర్వమే గ్రంథకర్త స్వర్గస్థుఁడై యుండునని యూహాము. ఆ ప్రతినిఁబట్టి తత్కర్తను గుర్తింపఁ గుదురదయ్యెను. కాని శ్రీరఘునాథరాయ మహాకవి రచియించిన రామాయణమునందలి పద్యములు (ఋష్యశృంగ తపోభంగము పట్టునను న్నవి) ఈ గ్రంథమునందును నుండుటచే తత్కర్త యేతత్కర్త యని మేమూహించితిమి.'' కాని నేఁడు ముద్రితమైన పై రఘునాథ రామాయణమున ఋష్యశృంగ తపోభంగముపట్టున 'శృంగార సావిత్రి' లోని యొక్క పద్యమైనను గానరాలేదు. కావున నీ గ్రంథకర్తృత్వ మింకను నిశ్చితము కాలేదని చెప్పనగును.

9. వాల్మీకి చరిత్ర

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిరాజశిఖామణి నన్నిచోడదేవుఁడును, సాహితీసమరాంగణ సార్వభౌముఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలును, సంగీత సాహిత్య విద్యాధురంధరుఁడు రఘునాథనాయకుఁడును రాజకవిత్రయముగాఁ గీర్తింపఁదగినవారు. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమునఁ బ్రత్యేకవిశిష్టత గలిగిన తంజాపురాంధ్రవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుఁ డీ రఘునాథనాయకుఁడే.

ఈ ప్రబంధమునఁ గథావస్తువు కవితావతార ప్రథమతీర్థంబగు వాల్మీకి చరిత్రము. పరమపవిత్రమగు నా రఘునాథుని చరిత్రము జగదాదిమకావ్యముగ సంస్కృతభారతిని వాల్మీకి రచియించి కవియై కీర్తినందగ, నా వాల్మీకి చరిత్రమును నీ రఘునాథుఁడు సహజమాధురీ ధురీణమగు నాంధ్రభాషలోఁ బ్రబంధరూపమున రచియించి, రఘునాథునికే యంకితమొసంగి, కవిరాజై కవితాచరితార్థత గాంచినాఁడు. రఘునాథనాయకుఁ డీ ప్రబంధమును రచియించినట్లు గోవిందదీక్షితుల వారు తమ సాహిత్యసుధయం దిట్లు చెప్పియున్నారు.

శ్రీ పారిజాతాపహరణ ప్రబంధ, చిత్రంచ వాల్మీకి చరిత్రకావ్యం
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్ర, మోక్షం చరిత్రంచ నలస్య చిత్రమ్
శ్రీ రుక్మిణీ కృష్ణవివాహ యక్ష, గానం ప్రబంధానటనైకభేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భి, ర్విద్వత్కవీనాంవిదధాసి హర్షమ్.

గ్రంథమున నాశ్వాసాంతగద్యలో రఘునాథుని పేరే యుండుట చేత నిది రఘునాథకృత మనియే నిస్సంశయముగఁ జెప్పనొప్పును.

గద్య

"ఇది శ్రీరామచంద్రసాంద్ర కరుణాకటాక్షలబ్ధ సిద్ధసారస్వత విశేష, నిరర్గళ వాగ్వైభవాశేష, సరససాహిత్యకళాభోజ, సత్య సంభాషిత ముఖాంభోజ, సకలసామ్రాజ్యధౌరేయ, నిత్య వితీర్ణిధారారాధేయ, నిరతావారితాన్న సత్రసంతోషిత ప్రతిదివస పంచాశత్సహస్రభూసుర, బహువారావర్తిత మహాదానవైభవావర్తిత కీర్తిభాసుర, నిజనామాంకితాకలంకవస్తుసమగ్ర, బహుళాగ్రహారభూషిత, చోళధరామండల నిఖిలభోగవిభవ నిర్జితాఖండల సాధితసముద్రాంతరద్వీప, పరనృపాలసంస్తుతప్రతాప, నేపాల భూపాలస్థాపనాచార్య, కర్ణాటరాజ పూజనీయధౌరంధర్య, రామ సేతు శ్రీరంగవిజయరాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపిత రామభద్ర, సర్వజనసంభావిత, గాంభీర్యముద్రావినిర్జిత సముద్ర, సదాశ్రితభరణ దీక్షాదక్ష, దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష, రాజాధిరాజ సన్నుతాసాధారణశౌర్య, దిగంత ప్రసిద్ధతరౌదార్య, సుజ్ఞానజనక, సతతసంసేవితజనక, పోషితవిద్వత్కవియూథ, భువనశోభితగుణసనాథ, బలవత్పరిపంథిగృహీత సామంతమహీకాంత విమోచన శ్లాఘనీయబాహాబల, మూర్తిమాంబాగర్భ శుక్తిముక్తాఫల, చిన చెవ్వయాచ్యుత నృపాలపుత్ర సజ్జనస్తోత్రపాత్ర, రూపరేఖావిజిత కుసుమసాయక, సకలధర్మసంధాయక, రఘునాథనాయక ప్రణీతంబైన వాల్మీకిచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము."

కథావిమర్శనము

వాల్మీకిచరిత్ర మూలము సంస్కృతమున ధర్మఖండమున నున్నది. మరియు వాసిష్ఠ రామాయణము, భక్తవిజయము మున్నగు గ్రంథములలో నీకథ యున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ రెండింటియందును గథలు కొంచెము భిన్నముగ నున్నవి. ధర్మఖండమున వాల్మీకి కిరాతకులుఁడనియు, దోపిడివృత్తిచే జీవించుచుండె ననియు, సప్తర్షి దర్శనముచే రామ మంత్రోపదేశమునుబొంది మహర్షియై విలసిల్లెననియుఁ గలదు. వాసిష్ఠరామాయణ భక్తవిజయములలో నీతఁడు తొలుత నుత్తమ బ్రాహ్మణుఁడై, యౌవనమునఁ గిరాతవనితాలోలుఁడై సాధుపురుష సందర్శసాంగత్యములచే మహాపురుషుఁ డయ్యె ననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. పై రెండింటిలో *ధర్మఖండములోని కథయే వాల్మీకి చరిత్రమునఁ బ్రపంచితమై యున్నది. రమారమి మూఁడు పంక్తులలోఁ జెప్పఁదగిన యీకథను మూఁడాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించుటయే రఘునాథరాయని కవితాప్రతిభను జాటుచున్నది. వాల్మీకి చరిత్రకథా సూత్రము గమనించిన నీవిషయము మఱియు స్పష్టమగును.

ముక్తిసుందరీ యౌవనమగు బదరీవనమున శౌనకాదిమహర్షులు హరిస్మరణచిత్తులై యుండ నారదుఁ డచటికి వచ్చెను. మునులు నారదుని విష్ణుకథలను దెలుపఁగోరిరి. నారదుఁడు వైకుంఠమునకుఁ బోఁదలంచి తన సఖుఁడగు పర్వతమునిని వారికిఁ జూపి యాతనివలనఁ విష్ణుకథ లెఱుంగుఁడనిచెప్పి వెడలిపోయెను. పర్వతుఁడు వారల కిట్లు చెప్పెను:

తెలిదీవియందు శ్రీ మహావిష్ణువును సేవించి సప్తర్షులు తిరిగి వచ్చుచు సప్తద్వీపములు, సప్తకుల పర్వతములు గడచి తామ్రపర్ణిఁ

* ధర్మఖండము క్రీ. శ. 1700 సంవత్సర ప్రాంతమున గోదావరీమండల ప్రాంత వాస్తవ్యుఁ డీమరుపల్లి భవానీశకవి ఆంధ్రమున బదియాశ్వాసముల మహాప్రబంధముగా రచియించి యున్నాఁడు. ఈ గ్రంథమును అభినవాంధ్రభోజులు శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులు క్రీ. శ. 1931 లో నచ్చువేయించిరి.

జేరిరి. ఆ తామ్రపర్ణి చెంగటఁగల[1] గజతీర్థము నీక్షించి, తన్మాహాత్మ్య మెఱింగి సేతువునొద్ద ధనుష్కోటియందుఁ గ్రుంగి, రామలింగేశ్వరు దర్శించి మధుర కేతెంచిరి. అచ్చట సోమసుందరు సేవించి యూపై శ్రీరంగపతికిఁ గైంకర్యముగావించి, తంజావూరుచేరి, దక్షిణద్వారకయగు మన్నారుగుడి వీక్షించి, కుంభకోణము, శ్రీముష్ణము, చిదంబరము దర్శించి, శ్రీ తిరుపతి క్షేత్రమున శ్రీ వేంకటేశునికి సపర్యలొనర్చి, శ్రీశైలముఁజేరిరి. అచ్చట మల్లికార్జును సేవించి, వింధ్యదాఁటి శ్రీ వారణాసీ క్షేత్రమున విశ్వనాథు సంభావించునంతలో గ్రీష్మము వచ్చెను. ఆ గ్రీష్మబాధ కోర్చి వారు తమసానిమ్నగఁ జేరఁగనే యొక కిరాతుఁ డడ్డపడి వారిని హింసించెను. వారును వానికి తత్త్వబోధచేసి రామ మంత్ర ముపదేశించిరి. కిరాతుఁడు బహుదీక్షతోఁ దపముసల్ప, నా తపోభంగముసేయ నింద్రుఁడు రంభోర్వసులఁ బంపిన వారు విఫలమనోరథలై తిరిగిపోయిరి. అప్పుడు మహర్షు లరుదెంచి యాతని తపోనిష్ఠ కాశ్చర్యమనస్కులైరి. ఆతని చుట్టుపుట్ట పెరిగెను. వల్మీకమునుండి వెడలుటచే వాల్మీకి యయ్యెను. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు ప్రత్యక్షమై తన కథను గావ్యముగాఁ జేయుమని యానతిచ్చెను. వాల్మీకి యట్లే రామాయణము రచించి యశశ్శరీరుఁ డయ్యెను.

ఇందు మొదటి రెండాశ్వాసములలో క్షేత్రవర్ణనము, తృతీయాశ్వాసమున రంభోర్వశీ వివాదఘట్టమున నాట్యవర్ణనము కవికల్పితములు. ఈ క్షేత్రము లన్నింటిని రఘునాథరాయలు దర్శించినవాఁడు. రామసేతు శ్రీరంగ కుంభకోణాది దివ్యక్షేత్రముల శ్రీరామభద్రుని ప్రతిష్ఠించినవాఁడు. తంజావూరు తన రాజధాని. దానిని వర్ణించి తన స్వదేశాభిమానముఁ గనఁబఱచియున్నాఁడు. సంగీతనాట్యకళ రఘునాథ రాయుని కాలమున నత్యున్నత స్థితిలో నుండెడిది. కావునఁ గథాభాగమున వీనికిఁ బ్రసక్తిఁగల్పించి రఘునాథుఁడు తన కవితాచాతుర్యముఁ

1. గజతీర్థ మనఁగా గజేంద్రమోక్షస్థలము. భాగవత గజేంద్రమోక్షణ కథ యిందు సంగ్రహింపఁబడినది.

జూపినాఁడు. రఘునాథుఁడు క్రొత్తగాఁ గనిపెట్టిన "రఘునాథమేళ"ను నిట్లు వర్ణించినాఁడు:

"సీ. ఆదితాళము ద్వితీయక మంతరక్రీడ
జయమంగళంబును జంపె లీల
చాచపుటంబు చంచత్పుటంబును షష్టి
తాపుత్రకంబు విద్యాధరంబు
రతిహంస లీల శ్రీరంగంబు రంగంబు
కంకాళ ఖండ కాకాథములును
కోకిలప్రియము విలోకితంబుహు డుక్క-
డెంకి త్రిభంగి మట్టిగ విజయము

గీ. నంది నందన జయసింహ నందనములు
మొదలు గాఁగల తాళముల్ మొనసియున్న
గూడి కవచట్టముగఁ గొని యాడి తేని
బిరుదు లిచ్చియిత్తు నీకు నే బిరుదటందు" (3-52)

కథయం దిట్టిపట్టులు మొత్తముమీఁద మనోహరములై యున్నవి.

ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురపదఘటితమై ధారాశుద్ధి గలిగి ప్రసన్నగంభీరమై యొప్పుచున్నది. కావ్యమంతయు స్వతంత్రముగ రచియింపఁబడినదయ్యు నచ్చటచ్చటఁ గొన్ని ప్రాచీన శ్లోకముల కనువాదములును, ప్రాచీనకవికృత పద్యముల కనుస్మృతులును లేక పోలేదు. మచ్చునకు:

హనుమంతుని వర్ణన - కృత్యాది

ఉ. ఎక్కడఁ రామకీర్తన మొకించుక యేవినసైన వేడ్కఁదా
నక్కడ వచ్చి రంజలికృతాంజలియై ప్రమదాశ్రు పూరముల్
పిక్కటిలంగ మైఁబులకబృందము జాదుకొనంగఁ బాడుచున్
జొక్కుచు నాడు నయ్యనిలసూను ప్రభానతభానుఁ గొల్చెదన్, (1-3)

ఇది "యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృత మస్త కాంజలిమ్, బాష్పవారి పరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్."

అను శ్లోకమునకుఁ దెలుఁగుచేఁత.

సీ. పంకజబిందు బింబస్థాయి త్రైలోక్య
మంగళదాయి శ్రీరంగశాయి
సకల జనానంద సంధాయి గరుడ తు
రంగమయాయి శ్రీ రంగశాయి
సహ్యకన్యాతటాంచలకులాయి ప్రపంచ
రక్షణోపాయి శ్రీరంగశాయి
అఖిలదైవతసంసదతిశాయి యగణిత
బ్రహ్మాండకాయి శ్రీరంగశాయి

గీ. నిఖిలజగదింద్రజాలంబు నెఱపుమాయి
అచ్చులకునెల్ల మొదల నచ్చైనద్రాయి
కొలుచువారలపాలిటి తలఁపురాయి
రావణానుజదాయి శ్రీరంగశాయి. (2-30)

పై పద్య మనుప్రాసఘటితమైయున్నను నిది చదివినతోడనే సంకుసాల నృసింహకవి కవికర్ణరసాయనములోని యీ క్రింది పద్యము స్మరణకు రాకమానదు.

సీ. అపవర్గకాంతుచే నాకొన్నవారికిఁ
దంగేటిజున్ను శ్రీరంగశాయి
నిర్వాణదారిద్ర్య నిర్విణ్ణుఁడగువాని
ముంగిటిసేవధి రంగశాయి
సంసారమల విమోచనము నాకాంక్షించు
పంగువు పై గంగ రంగశాయి
పరమార్థలాభతత్పరుఁ డైనవానికి
ముంగొంగు పసిఁడి శ్రీరంగశాయి

గీ. బెదరకాకట్టి యమృతంబుఁ బిదికికొనఁగ
శృంగములు లేని మొదవు శ్రీరంగశాయి
కోరువారలకోర్కి లీఁగోరివచ్చు
జంగమామరతరువు శ్రీరంగశాయి. (1-91)

సీ. కమల గర్భాండభాండములఖండ జ్యోతి
నెనయు బంగరు బొమ్మరిండ్లుగాఁగ
నీరేడులోకంబు పెడసెడఁ జెన్నారు
పన్నారు దొంతుల బాగుగాఁగ
.... (1-2)

ఈ పద్యమున రెండవపాదముయొక్క భావము చిత్రభారతము (5-134) నుండి గ్రహింపఁబడినది.

సీ. "తన వినోద క్రీడకును పద్మసంభవాం
డంబులు చిన్నిపన్నాళ్లగాఁగ."

అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు హృదయంగమములై కవితకుఁ గణన కూర్చుచున్నవి.

క. లోపలఁ జని చని హరినీ
లోపలకురువిందకందళోజ్జ్వల కనకా
లోపల సద్రచనాజా
లోపలలితమైన యొక్క యున్నతవేదిన్. (1-75)

మ. తమసానిమ్నగదాఁటి తజ్జలసముద్యద్బాల శైవాల జా
తమసారద్యుతి తీరభూరుహ విభాధట్టంబుతోఁగూడి సం
తమసానీకముఁబోలె నద్దెసలు నిండం జూచి యోహో! మహా
తమసానీరము నిండెఁ జెల్లదని చింతంజాలఁ బల్కుంపుచున్ (2-83)

వాల్మీకిచరిత్రము స్వతంత్ర ప్రబంధముగా నెన్నఁదగినది. కవితా ప్రౌఢిమయందేమి, కావ్యనిర్మాణమునందేమి, కళాప్రదర్శనమునందేమి, ఆంధ్రప్రబంధములలో నున్నతస్థాన మాక్రమించుచున్నది. రసౌచిత్య విషయమున దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున నీ కావ్యమునకుఁ బ్రత్యేకవిశిష్టత కలదు. రఘునాథభూపాలుఁ డుపయోగించిన శబ్దజాల మూలని,

నన్నిచోడని కుమారసంభవముతోడను, శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి యాముక్తముతోడను బరిచయమున్నట్లు తెలుపుచున్నది. 'తృణజ్యోతి, ఓహరిసాహరి' మున్నగు పదము లిందులకుఁ బ్రమాణము. 'ఉగము' మున్నగు నపూర్వపద ప్రయోగము లిందు కానఁబడుచున్నవి. రఘునాథభూపాలుఁడు శ్రీరామభక్తుఁడయ్యును, బరమత సహిష్ణుతకలవాఁడు. వాల్మీకి చరిత్రమున క్షేత్రవర్ణనమున శైవక్షేత్రములఁగూర్చి చేసినప్రశంస లాతనికిఁ బ్రాచీన శైవవాఙ్మయమునఁగల పాండితిని సూచించుచున్నవి. చూడుఁడు. మధురయందలి సోమసుందరుని వర్ణనము:

సీ. మునులకందగరాని మోక్షంబు పక్షికి
దయచేసె నెవ్వాఁడు నయమెనర్ప
వివిధార్థములుగ ద్రావిడసూత్రములు సల
క్షణముగా నెవ్వాఁడు సంగ్రహించె
జంబుకంబులు తురంగంబులుగాఁజేసి
యమ్మె నెవ్వాఁడు పాండ్యాధిపతికి
శ్రుతినిందలకుఁ దామసుల శూలవిద్ధులఁ
గావించె నెవ్వాఁడు ఘనత మెఱయఁ

గీ. దట్టఁదలఁబెట్టపట్టెఁడు పిట్టొసంగు
ముసలియవ్వకునై మన్ను మోసె నెవ్వఁ
డట్టి లింగస్వరూపున కఖిలపతికి
సోమసుందరునకు నీడు జోడు గలదె. (2-20)

జంబుకంబులు తురంగములు చేయుట, పిట్టవ్వకుఁ దట్టలు మోయుట మున్నగుకథలు దాక్షిణాత్యశైవవాఙ్మయముతోఁ బరిచయమున్నఁగాని సాధారణముగఁ దెలియనట్టివి. ఇట్లే తంజావూరు, అరుణాచలము, శ్రీశైలము మున్నగు శివక్షేత్రముల వర్ణనములు రఘునాథుని పరమతసహనముఁ దెలుపుచున్నవి. ఇట్లు పరమతసహనము గలిగినవాఁడయ్యుఁ, దన రామభక్తిని గ్రంథమునందుఁ బ్రస్ఫుటముఁ గావించినాఁడు. గజతీర్థమును వర్ణించుపట్టున భాగవత గజేంద్రమోక్షణ కథను సంక్షేపముగ భావగర్భితముగఁ జెప్పియున్నాఁడు. కథయందుఁ బ్రసక్తి లేకపోయి

నను, దన కాలమునఁ దానత్యున్నత స్థితికిఁ దెచ్చిన నాట్య సంగీతకళా విశేషముల నీ గ్రంథమునఁ దృతీయాశ్వాసమున వివరించినాఁడు. పుట్టి తేనియపోలిక నిట్టలంపుఁ దీయఁదనముఁగలిగిన తెలుఁగుభాషయందుఁ బుట్టఁబుట్టవు మనుగడను నీరాచకయినరి వ్రాసి, తనుఁ గొల్చు వేల్పునకు నీకబ్బపుఁగన్నె నిచ్చి యెల్లకడల నెల్లవేళలఁ దెలుఁగువారిలో నెలకొనిన పేరుగడించినాఁడు. మహాదాతయై, శత్రుజేతయై, కృతిప్రణేతయై శరణాగతత్రాతయై, గాంధర్వ విద్యాధిష్ఠాతయై కవిపండిత హృదయ సంస్థాతయగు నీరఘునాథభూనేత చరిత్రము సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగినది. రాజకవీంద్రకృతమై కవిరాజసమ్మానితమగు నీతని కృతు లాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !*

ఈతని యాస్థానమండలి కవులు :

చేమకూర వేంకటరాజు

ప్రబంధవాఙ్మయమున బహుళ ప్రచారములోనుండి తెలుగువారికి తొలినుండి తెలిసిన దాక్షిణాత్యకృతి విజయవిలాసము. ఈ రసవత్తర ప్రబంధము రచియించినకవి చేమకూర వేంకటరాజు. కృతిభర్త అభినవ భోజరాజ బిరుదాంకుఁడు రఘునాథరాయలు. రఘునాథనాయకుఁడు పాండ్య, తుండీర, [1]సేపాళ [2]చోళగులను జయించిన వెనుక, క్రీ. శ. 1516 ప్రాంతమున విజయభవన మను సౌధమున నీకృతి సంకితము గొని యుండును. ఈ విజయభవనరాజము రఘునాథనాయకునిచేఁ దాను బొందిన విజయములకుఁ జిహ్నము (పుట 18-41-424-25) గాఁ గట్టింపఁ బడినట్లు, రఘునాథనాయకాభ్యుదయమున నిట్లు చెప్పఁబడినది.

---

* వాల్మీకి చరిత్ర – ప్రతుల వివరము. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య. 247 – 248, ముద్రితము – సరస్వతీ పత్రిక. కొంత భాగము రామవిలాస గ్రంథమాల 1911 – 1921. ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి గ్రంథమాల. 1940 విజయనగరము. (సంపాదకుఁడు, పరిష్కర్త-ప్రస్తుత గ్రంథకర్త)

1. సేపాళమనునది - నేటి జాఫ్నా (Jaffna) అరవమున దీనిని 'యాప్పాణము' అందురు.

2. 'చోళగ' అనునది, దేవికోట ద్వీపమును బాలించు నొక నాయకుని పేరు.

" విజయచిహ్నములచే వెలయుచు నున్న,
విజయభవనరాజ వేది కాస్థలిని "

విజయవిలాసమునఁగూడ నీభవనము పేర్కొనఁబడియున్నది.

" క. చెలులు ప్రసంగవశంబున
నలరెం గడు విజయభవన మునిన్ " (3-26)

ఇచ్చటి కథాభాగమున విజయుఁడు(అర్జునుఁడు)న్న భవనమని యర్థము. రఘునాథరాయలు పై విజయములను బొందినవెనుక, నాతనికి నీ భవనమునఁ గృతి నిచ్చుటచేతనే, భావస్ఫోరకముగ నీ గ్రంథమునకు విజయవిలాసమని పేరుపెట్టియున్నాఁడు. దీనికి 'సుభద్రాపరిణయ' మని నామాంతరము. ఇదియును పై విషయమును స్పష్టపఱచుచున్నది.

క్రీ. శ. 1656 లోఁ బ్రసిద్ధలాక్షణికుఁడగు నప్పకవి తన గ్రంథమున విజయవిలాసమునుండి పద్యము లుదాహరించుటనుబట్టి చూచినచో నీ కృతి రచితమైన ముప్పది, నలువదేండ్లలో నెంత ప్రఖ్యాతిగన్నదో తెలియఁగలదు.

మఱియుఁ బల్నాటిలోని తంగెడసీమ కాపురముగాఁగల యప్పకవి దక్షిణదేశమున సుదూరమున నున్న తంజావూరిలో రచితమగు కృతి నుదాహరించుట చూడఁగా నప్పటికి రెండింటికి నడుమ రాకపోకల వ్యవహారము లెంత నిరంతరాయముగా సాగుచుండినవో తెలియఁగలదు.

కులభేదముచేత లోకోత్తరమగు వసుచరిత్రమునుండి పద్యము లుదాహరింపని యప్పకవి, విజయవిలాస రచయిత వేంకటరాజు కులము తెలియకపోవుటచే 5 పద్యము లుదాహరించినాఁడు. చేమకూర వేంకటరాజు కులమునఁ గళంకముగలవాఁడే యనుటకు శ్రీ వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రి నాయనివారి కాలమున నడచిన యీ ప్రసంగమువలన దెలియవచ్చుచున్నది.[1]

---

1. చాటుపద్యరత్నాకరము శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారిచే సంపాదితము, పుట. 162.

కులమునఁ గళంకముగల బుచ్చివెంకు అను నొకకవింగూర్చి వేఱొకకవి, ప్రభువుయొక్క యభిప్రాయమును :

"కులమునఁ గళంకు కలదనుకొందుఁ గొంకు
బుధజనాటన్యవన్యంకు బుచ్చివెంకు."

అనెనఁట. అంతట వేఱొకకవి లేచి,

కొంకక తమరాడిన యది
బొంకేలగు వేంకటాద్రిభూపాలక యీ
న్యంకేల వానికిం గల
రంకే యిట్లోటు నిలుప రసవంతుగుగున్.

అని చమత్కరించెనఁట. అందుల కా బుచ్చివెంకు :

ఉ. పన్నినసత్ప్రబంధమున బాగునునోగును జూడ కీసుచే
మన్ననమాలి మా కులముమాటఁ దలంతురె? చేమకూర వెం
కన్నకు లోప మేమి? కులమా కవనానకు? వెంకటాద్రిరా
జన్న గణించి మీగలు దయామతిఁ బ్రోచిన మాకుఁ జాలదే?

చేమకూర వేంకటకవి తాను లక్ష్మణామాత్యతనయుఁడని చెప్పుకొనుటచేత, అప్పకవి యీతఁడు నియోగి యని భ్రమించియుండును గాఁబోలు!

ఉత్తమ సాహితీరంగమున జాతిమతభేదములు లేవుగదా! అప్పకవి యిందలి రచనా నైపుణికి ముగ్ధుఁడై పద్యము లుదాహరించియుండును. అప్పకవియే యననేల, అఖండకవితా సాహితీసంపన్నుండును, అనుపమాన వైదుషీ భూషణుండును, అభినవభోజరాజ బిరుద విరాజమానుండును నగు రఘునాథరాయలే వేంకటకవినిగూర్చి "వాఙ్నయమహాఘిసియంతవాఁడి కేఁడి"[1] అనియు, "ప్రతిపద్యమునందుఁ జమత్కృతి గలుగం జెప్పనేర్తు"వనియు, క్షితిలో నీమార్గ మెవరికిన్ రాదుసుమీ"[2] అనియు, ప్రశంసింపఁగా నిఁకఁ దక్కినవారి ప్రస్తావనయే యనావశ్యకము. నాఁటినుండియు దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయముననేగాక నా యుగమునం బ్రభవించిన ప్రబంధము లన్నింటికి నిది తలమానికమై వెలయుచున్నది.

---

1. విజయవిలాసము : 1-48. 2. విజయవిలాసము : 1-50.

విజయవిలాసమున మూఁడాశ్వాసములలో క్రమముగా 228, 206, 238 ; మొత్తము 672 పద్యములు గలవు. ఇందు వచనము లెనిమిది మాత్రమే యుండుటచేత నిది కేవల పద్యకృతియనియే చెప్పనగును. ఇందు ప్రతిపద్యచమత్కృతి యిట్లు సాధింపఁబడినది :

1. జాతీయముల కూర్పు, 2. యమకము (గమకము)ల పేర్పు, 3. శ్లేషల నేర్పు, 4. సామెతల చేర్పు.

1. "ఆనతియిచ్చెనాయది 'శిలాక్షరము', దానమిచ్చెనా 'ఏనుగు పాఁడి', కంకణముగట్టు పంచబంగాళమైపాఱు, పెట్టనికోట, దెబ్బదీయుట, చిదిమిపెట్టినబంటులు, ఉక్కుతునకలు, కొంగుఁబసిండి, నడుమంత్రపుఁ గల్మి, జాదులు ప్రసాదములు, కాలుద్రొక్కు, పెట్టనిసొమ్ములు " మొదలగు జాతీయము లిందుఁ జక్కఁగఁ బ్రయుక్తములైనవి. వీని సార్థక్యము నెఱుకపఱచుట కొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

చ. జలరుహగంధివీనులపసల్ నవసంఖ్య నదేమి లెక్కనున్
చెలియ నఖాంకురాళి నెలచేడియసైకము దానుజొక్కనుఁ
బొలఁతుక గబ్బిచన్నుఁ గవపువ్వులచెండ్లను లేదు బంతనుఁ
గలికిముఖారవింద మల కల్వలరాయనిఁ దోసిరాజనున్. (1–102)

2. సామెత లచ్చటచ్చట ముచ్చట గూర్చుచుండును :

"వంటయింటికుందే లిది యెందుఁబోఁగలదు (1–71). ఏఁటికివచ్చె నమ్మ తాఁబిలువని పేరంటమునకు (1–73). ఈఁతకు మిక్కిలి లోఁతుగల్గునే (1–167). మోక్షమునకుఁబోవ మొసలెత్తుకొనిపోయె (2–43). పెద్దలున్నారు వారెర్గి పెండ్లిసేయఁగలరు (2–187). విండ్లమ్ములుగల వారికిఁ దోడుచల్లకడవలవారే (3–44). శోభనముమీఁద నె శోభనము (3–138)."

3. యమకము లప్రయత్నముగనే యర్థస్ఫురణను గలిగించున :

"ఆపుర మేలు మేలు భళియంచు (1–84). యమునాతరంగిణీతో యమునా (1–121). తియ్యనివింటివాని వెనుదియ్యక (1–143). గోష్ఠి

నుండెడు పద్మరాగోష్ఠి (2-100). చొక్కమగు దీనిఁజూచినఁ జొక్కమనం (2-133). కలశస్తని మణికంకణ కలశస్త నినాదము (?-79).

కొన్ని పద్యములలో నన్ని పాదములం దిట్టి చమత్కృతియుండును:

గీ. నలినలీలసంచు నలినలి గావించు
నించుమించులాడు నించుమించు
లేమ నగవుఁజూపు లే మన నగు! బాపు!
జగ మెఱుఁగుదాని జగ మెఱుఁగు. 1-101.

గీ. హిమకరసైకసైకతమునందు విహరించు
కైరవేషువేషు ఘననిభాంగు
నెనరుఁదవుల దవులనే చూచి క్రీడగా
నెటిఁగి యారా! యారగేందువదన. 2-121.

గీ. ముదితచేతులఁ దలఁబ్రాలము త్తియముల
ముదితచేతులగుచు............... 2-24.

ముదితచేతస్కులగుచు అని యుండఁదగును.

క. మంగళసూత్రంబు చతురిమం గళసీమన్.[1] 2-22.

మనశ్శబ్దము తుది సకారంబునకుఁ దత్సమమున ద్విత్వలోపంబగుటకు నీ క్రింది పద్యములోని (మనసు) ప్రయోగము లక్ష్యమగు:

గీ. మనసు భద్రసుకృత మహిమ యేమనవచ్చు
మనసు భద్రమయ్యె మనకునెల్ల. 3-87.

ఒక్కొక్కచో రేఫ, శకటరేఫముల సాంకర్య మీ ప్రబంధమునఁ గొట్టుకొనిపోవుచుండును. అయిన నివి రసోత్పాదకములే.

"కురువీరవసింపఁగ నీకురు (కుఱు) వీర (1-145). వేమఱున్ మరున్ మరున్మృగాంక (3-42)."

---

1. (చతురిమన్ + గళ) సీమన్.
సరళపరతత్వమున ద్రుతము పూర్ణబిందువగుటకు లక్ష్యము.

వశ్యవాక్కగు చేమకూర వేంకటకవికిఁగాక యొరుల కింతటి సామర్థ్యము కలుగుట యరిది. ఇట్టింక నెన్నో పద్యము లుదహరింప వచ్చు. (అనుప్రాసములకు చూ. 1-130, 1-155, 196)

4. శ్లేషలు - యమకానుప్రాసములు మొదలగు శబ్దాలంకారముల చిత్రణమందేకాక శ్లేష మొదలగు నర్థాలంకారముల రచనయందును నీకవి యందెవేసినచేయి.

గీ. పోఁకమ్రాఁకులమహిమ కప్పురపుటనఁటి,
యాకుఁదోఁటలసౌభాగ్యమందె గలదు
ప్రబలు మౌక్తికసౌధ సంపదల మహిమ
వీటిరహి మెచ్చనలయుఁబో వేయునోళ్ళ. 1-82.

ఇందు పోఁక - కప్పురము - ఆకు - మౌక్తికము - వీటిరహి అనుచో, శబ్దశ్లేషలవలన కర్పూరసహితమైన వీడియము (తాంబూలము) వ్యక్తమగుచున్నది.

ఉ. ఊఁదుకపోవుశంఖము నహో! గళరేఖ, శరాసనమ్ములన్
వాదుకుఁబట్టి కన్బొమలవైఖరి వంకలుఁ దీరుచున్, గటా
క్షోదయ లీలసాయకసమూహములన్ విషమాస్త్రు గెల్చుఁబో
యేదొగసాటి యీ నరున కెన్నఁగ వీరవిలాససంపదన్. 1-34.

ఈ పద్యమున ఊఁదుకపోవుట - వాదుకుఁబట్టుట - వంకలుతీర్చుట మొదలగు తిరస్కార పదములకు నాయా యుపమానవాచకముల స్వభావమునకు చక్కని యర్థభావసమన్వయము శ్లేషమూలమున సమకూడినది.

5. జాతీయధ్వనులు : ఊఁత - (Accent) మనోభావవ్యక్తీకరణమునకు :

క. మీరింద్రప్రస్థముఁ గ
న్నారా? పాండవులఁ జూచినారా? సుఖులై
వారందఱు నొకచో ను
న్నారా? వీరాగ్రగణ్యు నరు నెఱుఁగుదురా? (2-163)

తెనుఁగున ఊఁత (Accent) యున్నదని చెప్పుటకు సి గ్రంథమునం జక్కని యుదాహరణములు గలవు. ఒకటి :

క. అరచందమామ నేలిన,
దొరగా [1]నెన్నుదురు, నెన్ను[2]దురు బిత్తరికిం
బరువంపు మల్లెమొగ్గల,
దొరగాఁ[1]బల్కుదురుఁ, బల్కు[2]దురు జవ్వనికన్. * (2-78)

ఇట్టి మనోహరకావ్యమున పాతాళలోకమున గల నాయిక యులూచిని, మర్త్యలోకమున గల నాయిక చిత్రాంగదను దివ్యాంశ సంభూతురాలగు నాయిక సుభద్రను (సుభద్ర శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు) చిత్రించి చేమకూర వేంకటకవి సిద్ధహస్తుఁడైనాఁడు. 'విజయవిలాసము' దక్షిణ దేశీయాంధ్రకవితా విజయవిలాసము.

విజయవిలాసకర్త తన కృతిపతి మహానాయకుఁడని యీ క్రింది విశేషణములచే సూచించియున్నాఁడు :

1. కావ్యగీతి ప్రియత్వము :—అభినవ భోజరాజ బిరుదాంకుఁడు (1-53). అభినవ భోజరాజవర బిరుదాంకా. (1-225) విద్యాధిక (2-1). స్నిగ్ధసారస్వతా (2-206). విరాజచ్చతుష్షష్టి విద్యాప్రవీణా (3-238). క్షోదక్షమ రసభావ సుకవితా భోజ (1-61). సరసాగ్రేసర (1-225). భరత శాస్త్ర ప్రౌఢమార్గైక లాస్య రసాస్వాదన కోవిదా (1-225). కవ్రమకవిత్వాలోచన కందళిత హర్షలోలుప హృదయా (1-227). అతులాగమ శాస్త్ర నిరస్తసురేజ్య (1-227).

---

* పై పద్యమున 1 యని సూచించినచోట నూఁదిపలికిన ఒక యర్థమును, 2 సూచించినచో నూదిపల్కిన మఱియొక యర్థమును దెలుపును. మొదటి నెన్నుదురు=గణింతురు; రెండవ నెన్నుదురు=నెఱ + నుదురు. మొదటి పల్ + కుదురు = పలువరుసకుదురు, చాలు అనగా దంతపంక్తి. రెండవ పల్కుదురు = చెప్పుదురు.

2. కులీనత :—అచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా (2-1). అచ్యుతేంద్ర రఘునాథ (3-1). మూర్త్యంబా గర్భశుక్తి ముక్తామణి (1-63). అచ్యుత రఘునాథ వసుంధరాది రాడ్వర్య (1-64)
3. ధార్మికత్వము :—వాసరప్రభుతనూజ స్థూలలక్షా (1-225). తులాదిక విగ్రదవాప్త శతక్రతులాభ (1-228). శుభోదయకారణ రత్నతులాపురుషాదిక దానచణా (1-228) షోడశమహాదానాఢ్య పుణ్యక్రియాదక్షా (2-204). దయాదృగ్ధుతాశేషధాత్రీమరున్నిస్స్వతా (2-206). ఘనావేలగరిష్ఠ దానపదవీ పరితోషిత కాళగాతమిా చోళకవిద్విజస్తుతవచోలగ (3-237).

4. గుణాఢ్యత్వము:—సత్యాదిమ చక్రేశ్వర (1-226). శ్రీజానకీ మనోహర పూజాంచిత హృత్సరోజ (3-1). రామసేవాధురీణా (3-238). సీతాదృఙ్మహానాంఘ్రి సేవాధని (1-60). సకలాప్తానప్రణుత వరగుణాభరణు (1-62). అఘటన ఘటనా చాతుర్యఘనోర్జిత కార్యనిర్వహణ ధుర్వహధీమఘు వాచార్య (1-64). దక్షిణ సామ్రాజ్య విభవధారేయు (1-61 షష్ఠ్యంతములు.)

5. మహాభాగ్యము :—పురందర జిదోభ్భగధురంధరా (2-225). విభవభృత్తంజాపురీవల్లభా (1-225). ఆదిగర్భేశ్వర (2-1). శాశ్వతకీర్తివైభవ రమాభృచ్చోళసింహాసనాధ్యక్షా (2-204). దుగ్ధవారాశి విద్యోతికీర్తి (3-238). సుధాభుగ్ధురీణామ నాగభోగవర్తీ (3-238). హోష్యాఖిలదిగ్రాజ (3-1). శ్వేళగళైకలాంఛన విజిత్వర శుభ్రయశో విశాల (3-237). ధారాళగళన్మదద్విరద రాజివిరాజి సభాంగణా (3-237).

6. వైదగ్ధ్యము :—తరుణీమన్మథ (1-226). శ్రవణభూషా దివ్యరత్నత్విషాతరణి శ్రీకరగల్లభా (1-225). వనితాసేచనక మనోహరాంగ (1-227). శృంగార కళాసూచన (1-227). నరాధీశ్వరాకార నాళీకబాణా (2-237). స్థిరానందనా (3-236). సాక్షాన్మనోజు (1-69). దాక్షిణ్యాగణేయున (1-61). కీర్త్యాద్యార్యా ధరితామర్త్య మహీరుహాసుధాబ్ధి మహికాఘృణి (1-63).

7. ఔదార్యము :—ఆశ్రితభరణ గుణాభరణ (1-226). యాచనకవినుత (1-227). దాక్షిణ్యాకర మూర్తి (2-204). ఆశ్రిత నీరరక్షణ కళాధౌరంధరీ సత్కృపావీక్షా (2-204). సకలార్థిజన నిర్వ్యాజ కృపా (3-1).

8. ప్రతాపసుభగత్వము:—శౌర్యబహురాజ్య ధురంధర (1-226). శ్రీధుర్య శౌర్య (2-1). ధైర్యక్ష్మాధర మూర్ధన్య (2-1). మద్గుమరాట్ కిరీట దళనైకాక్షేయ కౌక్షేయకా (2-204). కలహారంభణ కౌతూహల పులకిత భుజపరాక్రమార్జిత నానాజల దుర్గవనీదుర్గస్థల దుర్గాహార్య దుర్గ సామ్రాజ్యనిధీ! (2-205). వోళగమానభంజనా (2-237).ఆరాతి క్షమాభృద్విదాంచత్ కృపాణా(2-237). శాతాసి కలిత బాహాస్వీతాసికవి మతరాజ నిఖిలావని (1-60). నేపాళ నృపాల స్థాపన చణు (1-62). ధార్తవదరికరిస్సృణి (1-63).

9. కవితాశక్తి:—కృతిపతియగు రఘునాథనాయకుని కవిత్వముమగూర్చి, వేంకటరాజు,

"ఉ. తారసపుష్టిమైఁ బ్రతిపదంబున జాతియువార్తయుఁ జమ
త్కారము నర్థగౌరవముఁ గల్గనెక కృతుల్ ప్రసన్నగం
భీరగతిన్ రచించి మహిమించినవారో నీకళత్తు లెవ్వర
య్యా! రఘునాథ భూపరసికాగ్రణికిన్ జెవిసోఁకఁ జెప్పఁగన్ "(1-31)

అని వ్రాసిన పద్యము ప్రత్యక్షరము సత్యము.

రఘునాథుఁడే తన కవితఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు :

క. "చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు కుంకుమపైపైఁ
గుప్పిన క్రియ విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలోన్

క. చెవులకుఁజవులై చల్లఁగఁ
గవులకుఁదవులై సమస్త కావ్యకళాజం
ధువులైన రససింధువులై
యవురా! యనఁ గవితలవని నలరఁగవలదా?" వాల్మీకి చరిత్ర.1-12,13.

రఘునాథుఁడు తనకృతులయందు పేర్కొనని కవితాగుణవిశేషములను వేంకటరాజు పేర్కొనుటయే పై పద్యమున విశేషము.

విజయవిలాసకర్త వేంకటరాజు తన పూర్వులనుండి గ్రహించిన పట్టులు.

అర్జున వర్ణనము

సీ. ఎగుబుజంబులవాఁడు మృగరాజమధ్యంబుఁ
బుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుమువాఁడు
నెటిచెంద్రుకలవాఁడు నీలంపు నికరంపు
మెఱుఁగుఁ గామన చాయమేనివాఁడు
గొప్ప కన్నులవాఁడు కోదండ గుణకిణాం
కములైన ముంజేతు లమరువాఁడు
బవిరిగడ్డమువాఁడు పన్నిదంబిడి దాఁగ
వచ్చు నందపుఁబెన్ను మచ్చవాఁడు

గీ. గరగరనివాఁడు నవ్వు మొగమ్మువాఁడు
చూడఁగలవాఁడు మేలైన సొబగువాఁడు
వాని మేనత్తకొడుకుఁ గావలయునాకు
నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జనుండు. విజయ. (2-164)

పై వర్ణనము క్రీ. శ. 1450 ప్రాంతముల విలసిల్లిన ప్రసిద్ధ సంకీర్తనాచార్యులు తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారి సతి తిమ్మక్క రచించిన సుభద్రా కల్యాణములోని యీ క్రింది మంజరీపాదముల ననుసరించియున్నది.

మం. “ఎగుబుజంబులవాఁడు మృగరాజు నడుము
నడచి పుచ్చుకొను నెన్నడుము గలవాఁడు
గరగరనివాఁడు చక్కనివాఁడు నతఁడు
గొప్ప కన్నులవాఁడు కోదండగుణకి
ణాంకంబులౌ బాహు లమరినవాఁడు
పెన్నున మచ్చగల విభవంబువాఁడు
బవిరిగడ్డమువాఁడు పన్నిదంబిడిన
పెన్ను పగడసాల పెసనాడవచ్చు
చిగురొత్తు చెంద్రిక చెలఁగు పాదములు.”

సుభద్రాకల్యాణము పుట. 32.

"అయ్యా మీరే దేశ మరసి చూచితిరో?
ఎయ్యది మీ నామ? మెచట నుండుదురో?
పంగ నింద్రప్రస్థ పట్టణమ్మునను
బహుళ సంపదలతోఁ బరగుచున్నార
ధీరమానసులు కుంతీసుతుల్ ? వారు
నారయఁ గడుసుఖులై యున్నవారె?"

సుభద్రా కల్యాణము. పుట 28.

క. మీరింద్రప్రస్థముఁ గని
నారా? పాండవులఁ జూచినారా? సుఖులై
వారందఱు నొకచోను
న్నారా? వీరాగ్రగణ్యు నరు నెఱుఁగుదురా?

విజయ. (2-163)

"అమరఁగాఁ బలికెను నలినతో నపుడు
కోమలి యిద్దరము గోకర్ణమందు
....
చెలియ యుంటిమి మేము చెలికాండ్రవలెను
అతనికి నాకును నరమర లేదు
అతనికి నాకైక్యమతివరో వినవె"

సుభద్రాకల్యాణము. పుటలు 31, 32.

ఉ. కోమలి యీ గతిన్మదిఁ దగుల్వడఁ బల్కిన నవ్వి నిర్జర
గ్రామణిసూను మీరెచటఁ గంటిరో యంటివి కన్నమాత్రమే
ఏమని చెప్పవచ్చు నొకయించుక భేదములేక యాయనే
మేమయి యున్నవారము సుమీ! వికచాంబుజపత్రలోచనా!

విజయ. (2-168)

ఆ. వె. తీర్థములనుఁ గ్రుంకి దేవతాసేవలు
చేసికొనుచుఁ బెక్కువాసరములు
కూడి యతఁడు మేము గోకర్ణమునయందు
నుంటి మనిన మచ్చెకంటి యలరి. విజయ. 2-169.

ఇది ముద్రితమున 'గీ.' అని యుండుటవలన స్వారస్యము చెడినది. అది సుభద్ర చెప్పుచున్నదిగాన ఆఁటవెలది.

ఇంకను పూర్వకవి యనుస్మృతులను జూపుచున్నాను.

ఉ. తియ్యని వింటి వాని వెనుదియ్యక దగ్గర
జాలునయ్యసాహాయ్య తనూవిలాసి — విజయ. (1-143)

ఉ. తీయని వింటనే వెనుక తీయని బీరము న
న్మనోభవా ... ... — చిత్రభారతము† (2-80)

సీ. చిన్నిప్రాయపు వేడిచెవులు వట్టాడించు
గతి నున్నదీరామ కన్నుదోయి — విజయ. (2-106)

సీ. తే. గరుడ గంధర్వ యక్షకిన్నరులఁ గన్నఁ
జెవులు వట్టియాడించు నశేషలోక
భీకరములగు విధములు...............
తిక్కన - నిర్వ. రా. (4-22)

క. చెఱకు విలుఁ బూనఁజూచిన
చెఱకున్ లోనైరి సకలసిద్ధులుఁ దలఁపఁగ. — చిత్రభారతము. (1-81)

గీ. చెఱకు విలుకాని బారికి వెఱచినీవు
మఱుఁగుఁ జేరితి......... — విజయ. (1-158)

(చెఱకు - కన్య చెఱకు - ఇప్పటికి - కన్నె చెఱవిడిపించుట. వ్యవహారములో గలదు.)

గీ. మన సుభద్ర...... మనసు భద్రమయ్యె — విజయ 3-87.
మనసుతో దారసంగమమున. (రాఘవ పాండవీయము - పింగళిసూరన.)

క. నీకై తపంబుఁ జేసెద
నీకైవడిఁ దాపనేల యేనర్జునుఁడఁగ, — విజయ. (3-175)

ఈకై వడి - ఈ ప్రకారము - ఈ వేషము, నీకై వడి - నీయొక్క - కై - చేతిని. వడిగ = వేగము - దాపనేల.

నీ చేయి వెనుక త్రిప్పనక్కరలేదు. నేను చెప్పగానే నా చేతిలో చేయి వేయుము - అని భావము.

---

† చిత్రభారతకర్త చరికొండ ధర్మన. విజయవిలాసకర్త కంటె నూఱేండ్లు పూర్వుఁడు - క్రీ. శ. 1530 ప్రాంతమువాఁడు.

అప్పకవీయమున విజయవిలాసమునుండి యుదాహృతములైన పద్యములు :

ప్రథమాశ్వాసము		- 1-83	ఆణిముత్తుంగు...
,,		- 1-85	దేవబ్రాహ్మణ...
,,		- 1-114	తాస్వైరింపక......
,,		- 1-158	చెఱకువిలుకాని...
ద్వితీయా	,,	- 2-4	అనిన స్నిమది ......
తృతీయా	,,	- 3-15	చిత్తజుఁడల్లి తూపు...
	,,	- 3-56	కొమ్మపయినీవు......

వ్యాకరణవిశేషములు

అత్త్వసంధి :—లేనెలంత, ఈబిడారు (1-185).

ఇత్త్వసంధి :—బంతెనున్ (1-102) బంతిది (2-107) తండ్రే (3-165) మఱఁదింత (3-107).

క్త్వార్థేకారసంధి :—అడిగిచ్చునొ (1-59) దీనిని గవిసంశయ విచ్ఛేదకారుఁడు 'ఇడగవచ్చు నుల్యప్పుపై నిత్యసంధి...అఘుమండపం గోరిందు శేఖరు నన్నయట్లు కవిజనానుమతిని' అని సమర్థించినాడు. అనవలసంటి (1-161), చూపిటు (2-202), ఉదంతంబు

విజయవిలాసము తాళపత్రప్రతులు, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారము: విజయవిలాసము. 769 నుండి 781 వఱకు తాళపత్రప్రతులు 782, 783, 784. సవ్యాఖ్యానము.

785. Note of C. P. Brown: This Commentary on the Vijayavilasam, a very Celebrated Telugu poem written by the learned Zuluri Appaya, on a Comparison of six manuscripts under the direction of C. P. Brown at Masulipatam in 1831.

N. B:—The preface is wanting in this Copy and must be supplied from my first manuscript when the book is Copied fair.

The name of the Commentator and the date of the Completion of Commentary are expected as given at the end of the M. S.

"ఈ విజయవిలాస ప్రబంధమునకు టీకరించేలాగున చార్లీసు ఫిలిప్ బ్రౌన్ దొరవారు సెలవిచ్చినందున మచిలీపట్టణమందు జూలూరి అప్పయపంతులు రచించబడ్డైనది. ఇంగ్లీషుసంవత్సరము 1830 డిశంబరు తే 11 ది విక్రృతినామసంవత్సర మార్గశిర బ|| 12 ॥

నకు షష్ఠీకువర్ణకంబు పరంబగుచో నగాగముకాంమి: వాడుకు (1-134), సిగ్గుకు (230), మంతుకు (2-37), స్వరలోపము: ఎత్తి (2-187), చాల్నిలుఁడు (3-61), మిశ్రమానములు: దినచలువలు (2-144). ఆత్మనేపదార్థమునం దనుప్రయుక్తమగు కొను ధాతువు యొక్క క్త్వార్థక రూపమగు 'కొని' కి 'క' ప్రత్యయము వచ్చును: ఊఁదుక (1-134), కట్టుక (-3 154).

లఘ్వలఘు రేఫలకు మైత్రి :—రూపము తారతమ్యము నెఱుంగు.

పై విశేషములన్నియు శివకవుల జాను తెనుఁగు సంప్రదాయము ననుసరించి సరియైనవియే. అద్యతన వైయాకరణ సంప్రదాయము ననుసరించినచో సరియైనవి కావు.

సారంగధర చరిత్రము

చేమకూర వెంకటరాజు రెండవకృతి సారంగధరచరిత్ర, ఇదియును విజయవిలాసమువలె మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఈ ప్రబంధమున నవతారిక లేదు. ఆశ్వాసాద్యంతముల నున్న పద్యములు విజయవిలాసమునుండి గైకొనబడినవి. గద్య విజయవిలాసమందలి గద్యయే. 'ఇది శ్రీ సూర్యనారాయణ వరప్రసాద లబ్ధప్రసిద్ధ వాగ్విభవ సుధాసార జనిత యశోలతాంకూర చేమకూర లక్ష్మణామాత్య కుమార సమారాధితబుధసమాజ వేంకటరాజ ప్రణీతంబైన ...... తృతీయాశ్వాసము.' ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున 136 గద్య పద్యములును, ద్వితీయాశ్వాసమున 283 ను, తృతీయాశ్వాసమున 270 యును,

---

వరకు సంపూర్ణమైనది." తంజావూరి పుస్తకభాండాగారము 251-255. 5 ప్రతులు 1 సమగ్రము, 4 అసమగ్రము.

ముద్రితప్రతులు :— 1860 వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాల. 1883 బహూరి త్యాగరాయ శాస్త్రిగారి టీకతో ముద్రితము. 1894. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి మూలము మాత్రమే. 1900. కొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వేంకటకృష్ణారావుగారిచే ముద్రితము. 1911. వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి టీకతో ముద్రితము. 1952. శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారి టీకతో ముద్రితము (వావిళ్ల.)

మొత్తముమీఁద 689 గద్యపద్యములు గలవు. దీనికి వ్యాఖ్యగలదు. వ్యాఖ్యతో నీ గ్రంథము ముద్రితము.[1]

మూలకథ

తెనుఁగు దేశమున జనరంజకములగు కథలలో నొకటియగు నీ సారంగధర చరిత్రకథను దొలుత గౌరన 'నవనాథ చరిత్ర'మను ద్విపద కావ్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1480 ప్రాంతము వాఁడు. అందు 'చౌరంగి' అను సిద్ధుని కథయే సారంగధరుని కథ. ఇది మహారాష్ట్ర దేశమున వెలసిన 'నాథపథీయ' సంప్రదాయమునకుఁ జెందినది. మాళ్వాదేశమున జరిగినది. గౌరనకృతిలోఁ గథారంగము మాళవదేశమనియు, మాంధాతపురమనియు రాజు రాజమహేంద్రుఁ డనియు నున్నది. మాళవదేశమునుండి యీ కథ కాంధ్రదేశముతో సంబంధముఁ గల్పించినవాఁడు దోనూరి కోనేరునాథుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1549 లోఁ దాను రచించిన ద్విపద బాల భాగవతమునకుఁ జివర నార్వీటి రాజుల పూర్వులను వర్ణించుచు నందులో విమలాదిత్యునికి భానుమతికిఁ దనయుఁడైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు, రాజమహేంద్రవరమను పురము గట్టించి వేగిదేశమేలెననియు, నాతని పెద్దకొడుకు సారంగధరుఁడనియుఁ బినతల్లియైన చిత్రాంగి చేసిన యపకృతిగడచి చౌరంగి (సారంగధరుఁడు) అను సిద్ధుఁడయ్యెననియుఁ జెప్పినాఁడు. క్రీ. శ. 1620-30 ప్రాంతముల నీ కథనే తొలుతఁ బ్రత్యేక పద్యకావ్యముగ వ్రాసిన చేమకూర వేంకట రాజు, మాళవ మాంధాత నామములుజ్జగించి, రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగాఁజేసి, మహాభారత కృతిభర్తయగు రాజరాజనరేంద్రునితో నీ కథకు సంబంధము దృఢపఱచియున్నాఁడు. చేమకూర వేంకట కవి కృతి ననుసరించి యీ కథను రచించిన, బాణాల శంభుదాస కూచి

---

1. (a) బరూరివారి ప్రతి 1855. b. వేదమువారి ప్రతి. c. వావిళ్ళవారి ప్రతి, d. కొండపల్లివారి ప్రతి. e. శ్రీ దీపాల పిచ్చయశాస్త్రిగారి ప్రతి 1942. జితకాశి వ్యాఖ్యా సమేతము. ఇది నవీనపథకము ననుసరించి కూలంకషముగా వ్యాసంగము చేసి ప్రకటితమైన ప్రాచీన కృతులలోఁ బ్రత్యేకముగఁ బరిగణింపఁదగినది. ఈ గ్రంథము నుండి యనేక విషయములిందు సంగృహీతములైనవి.

మంచి తిమ్మకవ్యాదులందఱును నీ కథ యాంధ్రదేశమున జరిగినట్లే వ్రాసినారు. క్రీ. శ. 1656 లో నప్పకవి యీ కథకు స్థిరత్వము గల్పించుటకు సారంగధరునికి నాంధ్రశబ్ద చింతామణికి ముడిపెట్టినాఁడు. ప్రజాసామాన్యమున బహుళ ప్రచారమందిన యీ కథకు సంబంధించి నవి ముప్పది రచనములు వివిధ వాఙ్మయ శాఖలలో గలవు.

వేంకటరాజు గౌరన గ్రంథమునందువలె చిత్రాంగి యుంపుడుగత్తె యని చెప్పఁగా, బాణాలశంభుదాసుఁడు పైకోనేరునాథుని వ్రాఁతకు భంగమువచ్చునని రాజనరేంద్రుని భార్యగా నొక చిత్రకథ కల్పించి నాఁడు. తిమ్మకవి దాని ననుసరించినాఁడు. కాని యీ మార్పు సరసముగ నుండలేదు. గౌరన కృతిలో సారంగధరుని భార్య పేరు మంగళాంబయని యుండగా వేంకటరాజు 'మంజువాణి' యని మార్చినాఁడు. ఇది సరస ముగ నున్నది.

కథాసంగ్రహము [1]

ప్రథమాశ్వాసమున రాజనరేంద్రుని సంతానచింత - ఈశ్వర ప్రసాదమువలన సారంగధరుఁడు జన్మించుట - ఆతఁడు దినదినాభివృద్ధి నంది యౌవనవంతుఁడగుట - చెంచుల విన్నపమునసుసరించి రాజు వేఁటకుఁ బోవుట-సారంగధరుడు పావురాల పందెము నాడుట - ఆ పందెములో సారంగధరుని పావురము చిత్రాంగి మేడపై వ్రాలుట - అను విషయ ములు గలవు.

ద్వితీయాశ్వాసమున సారంగధరుని చిత్రాంగివద్దకుఁ బోవలదని సుబుద్ధి నివారించుట - సారంగధరుఁడు వినక వెడలుట - చిత్రాంగి వలపు- సారంగధరుని నిగ్రహము - చిత్రాంగి సారంగధరుని హింసించుటకుఁ బ్రతినపూనుట - రాజు చిత్రాంగికై విరాళిగొనుట - విరహబాధ సహింపలేక రాజధానికి వెడలుట - చిత్రాంగిసాంత్వనము - చిత్రాంగి సారంగధరునిపై నేరము మోపుట - రాజు మంత్రులతోఁ బెద్దలతో

1. జిత కాశి, పుట 55 పీఠిక.

నాలోచించుట - యను విషయములు గలవు. తృతీయాశ్వాసమున చిత్రాంగి నదలింప నామె నేరముస్థిరీకరించుట - రాజు సారంగధరునికి కాలుసేతులు ఖండించు శిక్షవిధించుట - తలారులు కొనిపోవుట - రత్నాంగి చిత్రాంగి సంవాదము - రత్నాంగి రాజుతో మొఱపెట్టు కొనుట - ఆమె సారంగధరుని జూచి దుఃఖించుట - సారంగధరుఁడామె నోదార్చుట - తలారులు సారంగధరుని కాలుసేతులు నఱకి పోంచి యుండుట - మత్స్యేంద్రనాథుఁడు వచ్చి సారంగధరునితో నాతఁడు దోషికాఁడని చెప్పుట - ఆమాటలు తలారులు రాజునకెఱింగించుట - రాజు చిత్రాంగిని బిలిపింప నామె యబద్ధమాడుట - ఆకాశవాణి నిజము చెప్పుట - రాజు చిత్రాంగిని బావిలోనికిఁ ద్రోయించుట సారంగధరుఁడు మత్స్యేంద్రనాథుని యనుగ్రహంబున కాలుసేతులు వచ్చి సిద్ధుఁడగుట - అను విషయములు గలవు.

వేంకటకవి కథాభాగమున ననుసరించుటయేగాక, గౌరన ద్విపద పంక్తులకుఁ బద్యానువాదములఁ గూర్చియున్నాఁడు.

గౌరన :

ద్వి. తల్లి ! నాయెడ నీకుఁదగునె కోపంబు
మల్లడిగొనుచున్న మన్మథు వెతకుఁ
గాక నీపలుకు విఘాతమాటలకుఁ
జీకాకుపడి ధర్మశీలంబువదలి. (పుట. 51)

వేంకటకవి :

క. తల్లీ ! నాపైనీకుం
జెల్లునెకోపంబు మదనశితశరపాళీ
హల్లకనిహతి వ్యథచేఁ
దల్లడపడి పట్టిదూరు తగవా పూనన్ ? (2-140)

గౌరన :

ద్వి. పలికితినోరి ! నాపతిలేనివెనుక
నలుకక కనుఁబెట్టి యంతఃపురంబు
వన్నెలుపచరించి వడిఁజొచ్చివచ్చి
నన్నుఁజేపట్టి మన్మథ వికారమున

ఇడుమాటలాడెదు విభునికేఁగూర్తు
నొడలుఁబ్రాణంబులు నుర్వీశుసొమ్ము
పాపాత్మ ! పినతల్లిఁ బట్టియీరీతి
చేపినకష్టులే యెద్దైనఁ గలదె. (పుట 85)

వేంకటకవి :

శా. ఓరీ ! నాపతిలేనిచో భయములేకొక్కింత శుద్ధాంత మె
య్యారంజేర్పడఁ జొచ్చినన్నుఁగని కామాంధుండవై ప్రేలెదీ
వారాజన్యుని సొమ్ముప్రాయమును నా ప్రాణంబుఁ బొమ్మారకే
యీగీతిన్ పినతల్లిఁ బట్టిన ఖలుండెచ్చోఁ గలండేమహిన్ ? (2-228)

ఇట్లనువాదములున్నను చేమకూరకవి సిద్ధహస్తుఁడగుటచే, నీ ప్రబంధమున కొక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము నొడఁగూర్చినాఁడు. సారంగ ధర చరిత్రలోఁ దెనుఁగు నుడికారము పెంపునింపు నింపుచున్నది.

లోకోక్తులను వాడుటలో నీకబ్బమునఁగవి చాల నేర్పు చూపినాఁడు. "కొండంత దేవరకు కొండంతపత్రి - గ్రామోనాస్తికుతస్సీమా - ఏటావలి గిలిగింతలు - తలప్రాణము తోఁకకువచ్చె - మేనమామపోలిక" మొద లగునవి యితరకవులు వాడినను నీతని వాడుకయందవి యన్వర్థమైనవి.

జాతియోక్తులతో శ్లేషార్థమును సమర్థించుట- "శకునమడ్డగించిన పని, బొట్టుపెట్టినట్లు, పులుసువిఱుగు, బుజాలు మూఁడయి" మొదలగునవి.

శ్లేషబిగింపులు "మనసెఱుఁగని కల యొడలు మఱచిన శివము - మెత్తనిచోటనె గుద్దలివాడు - మూడుత్తరవులు."

శబ్దాలంకారమున యమకమున కీతఁడు పెట్టినదిపేరు. అవి యప్రయత్నముగనే వచ్చిపడుచుండును: "జనవరు కేలన్ - మనసరులన్- పరియలుగా - మురియలుగా - నురియలుగా." ఇక తెనుఁగునఁ బదముల విఱుపులలో నర్థాంతరములు గలుగునట్లు రచించు నేర్పితని కలవడినట్లు వేఱొక కవి కలవడలేదు. "సారంగధరునకు న్మనసారంగను - సెలవిండు లెక్కపెట్టుచు సెలవిండు నృపాలయనుచు - మేదినీవరేణ్యా నీ వరణ్యామునకు" ఇట్టివి ఎచ్చటఁజూచిన నచ్చట గన్పట్టుచు ముచ్చట లొదవించుచుండును.

ఇట్టి లోకోత్తర శిల్పనైపుణిం జూచియే, కవితామర్మజ్ఞుఁడగు రఘునాథ నాయకుఁ డీతని "క్షితిలో నీమార్గ మెవరికిన్ రాదు సుమీ" యని ప్రశంసించినాఁడు. సారంగధర చరిత్రమునందలి కవితాశిల్పమునుగూర్చి ప్రసిద్ధ విమర్శకుల యభిప్రాయముల నిందు పొందుపఱచు చున్నాఁడను.

బ్రౌనుదొరగారు :—"విజయవిలాసము a poem in three books describing the marriage of Arjuna – సారంగధర పద్యకావ్యము This poem is greatly admired for the beauty of it's style, which is very intricate."

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు :—"ఇందు పూ మొగ్గలువోలె తామే విచ్చు శ్లేషలును, ద్రాక్షాపాకంబున నోరూర రసమొలుకు రచనలును పదాచారాభిమానం బురికొల్పు ధర్మ్య నిబంధన నైపుణియు విసిగింపని వర్ణనలును, బరువులు నెఱువులుంగాని కబ్బంపుఁ దొడవులును ఈ ప్రబంధమును భారతీ భాండారమునందు కడునుచ్చస్థానమందు నెలకొల్పుచున్నవి."

విద్వత్కవి దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు :—"సారంగధర చరిత్ర చక్కని జాను తెనుగు కావ్యము. వెంకటకవి తెలుగు పొలము నాలుగంచులు తిరిగి, ఆటలు, పాటలు, ఆచారములు, అలవాటులు, సంప్రదాయములు, సాంగెములు మున్నగువాని తీరుతీయము లెఱింగి, సీమసీమలలోని జాతీయములైన పలుకుబడులను, నానుడులను (లోకోక్తులను) సంతరించి అందు మేల్తరము తేల్చికూర్చి, నుడికారపు సొంపుతో, ప్రతిపద్య చమత్కృతితో నీ కమ్మని కావ్యము తీర్చినాఁడు. విజయవిలాసమునను శబ్ద శిల్పము గలదు గాని శ్లేషాది చమత్కృతు లింత ప్రౌఢమైనవి లేవు. శిల్పనైపుణిచే చెన్ను మిగిలినను కవితా కమనీయతయందును రచనా సౌష్ఠవమునందును సారంగధర, విజయవిలాసమున కించుక వెనుకపడిన మాట నిజము"

సారంగధర చరిత్ర - వచనానువాదము

చేమకూర సారంగధర చరిత్ర పద్యకృతికి సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు తూ. చా. తప్పక వచనానువాదమును గావించి యున్నాఁడు. దాని వివరముల నాతని గ్రంథమునఁ జూడనగును.

ప్రసిద్ధ లాక్షణికుఁడగు నప్పకవి సారంగధర చరిత్రనుండి యొక సీస పద్యపాదమును నొక చంపకమాలను నుదాహరించి యున్నాఁడు.[1]

వేంకటకవి విజయవిలాస సారంగధరచరిత్రలలో సారంగధర చరిత్రయే యాతని తొలికృతి యను నూహ కాధారముగ నీ క్రింది కథను వీరేశలింగము పంతులుగారు వేంకటకవి చరిత్రమున నుదాహరించి యున్నారు.

"రసికావతంసుఁడైన కృతిపతి తన కంకితము చేయఁబడిన సారంగధర చరిత్రమునంతను విని యందు శోకరస మత్యద్భుతముగా వర్ణింపఁబడుట చూచి యది నిజముగా నేడిచినట్టే యున్నదని పలికెననియు, ఆపైని కవి తన శక్తినంతయుఁజూపి ప్రతి పద్య రసాస్పదముగా విజయవిలాసమును చేసి తీసికొనివచ్చి వినిపింపఁగా నతని యింటిపేరునుబట్టి శ్లేషించి చేమకూర మంచి పాకమునఁ బడెనని మెచ్చుకొనెననియుఁ జెప్పుదురు." (ఆంధ్రకవుల చరిత్ర ద్వితీయభాగము 246 పుట).

సారంగధర చరిత్రలో కృత్యాది పద్యములు లేకపోవుటగూడ పై కథ సత్యమనియే స్థాపించుచున్నది[2].

---

1. సీ. ఉమ్మెత్తపువ్వునా నొరపైక పచ్చెళ్లు చెలగి మీగాళ్ళపై చిందులాడ. (1-120)
చ. తలనరు లేఁగలేఁగ ... ... (3-117)

2. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునందున్న M. Nos. 13-10-20, 14-3-4, 14-19-4. సంఖ్యలుగల తాళపత్రప్రతులలో కృత్యాది పద్యములున్నను నవి చేమకూర వేంకటరాజ కృతములే యని చెప్పుట కేయాధారమును లేదు.

కృష్ణాధ్వరి

ఈతఁడు నైషధపారిజాతీయమను శ్లేషప్రబంధమును రచించి రఘునాథ భూపాలుని కంకితముఁ గావించియున్నాఁడు. ఈ గ్రంథము నీనాఁటి పరిశోధకులు కిన్ను తెలుపక పూర్వము హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యాన పీఠికలో[1] 'సముద్రితగ్రంథ చింతామణ్యాధిపతులు' పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారును, ప్రథమ కవిజీవిత రచయితలగు గురజాడ శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు తమ [2]ద్వ్యర్థికావ్య కవుల జీవితముల లోను దీనినిగూర్చి తెలిపి యీక్రింది పద్యము నుదాహరించిరి :

ఉ. శ్లేషము లేమియుం గనమిఁ బింగళిసూరప రామరాజభూ
షణ భాషితంబులగు పుణ్యకథాద్వయ సంగ్రహోచ్ఛ్రిత
శ్లేషకృతుల్ ప్రసిద్ధిఁగని శ్రీ రఘునాథ నృపాలమౌళి నా
నైషధ పారిజాతకృతి నాయక రత్నముఁ జేసి హెచ్చుగన్.

ఈ గ్రంథము నేటివరకు నముద్రితమే. తంజావూరి పుస్తకశాలలో M. 215 సంఖ్యగల యొక్క తాళపత్ర ప్రతి మాత్రమే దీనికిఁ గలదు. వేఱొక ప్రతి లేదు. తంజావూరి పుస్తక సూచికయందు నిందులో నైదాశ్వాసము లున్నట్లు తెలుపఁబడియున్నది. కాని గ్రంథాంత గద్య- 'ఇది శ్రీమద్రఘునాథ పాలనానుభవ నిష్ణాత కృష్ణాధ్వరి విరచితంబైన నైషధ పారిజాతీయంబను పుణ్యశ్లోకశ్లేష ప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము' అనునది పరిశీలించినను, గ్రంథము చక్కఁగాఁ బరికించినను నిందు నాల్గాశ్వాసములే యున్నట్లు నిశ్చయింపవచ్చును.

రఘునాథనాయకుఁ డీకృతికి ముందు పెక్కు కృతు లందినట్లు కృష్ణాధ్వరి యిట్లు తెలుపుచున్నాఁడు.

సీ. నవరస 'శ్రీ రఘునాథ భూపాలీయ'
నామభామాభీష్ట నాయకుండు
సరస 'నైషధ పారిజాత' కాహ్వయ కావ్య
కన్యా స్వయంవర వల్లభుండు

---

1. పీఠిక 12 పుట. క్రీ. శ. 1892.
2. ద్వ్యర్థికావ్య కవులు—పింగళి సూరన. పుట 314. క్రీ. శ. 1892.

కల్యాణ 'కౌముదీ కందర్ప' నాటక
కన్యోద్వహన బద్ధకంకణుండు
అమరుకాలంకారహారి భంగ్యైకశృం
గార సంజీవనీ కాముకుండు.
గీ. తాళచింతామణీ వసూతప్పుకుండు
మంచి జామాత రఘునాథమనుజనేత
తెలియ నైషధపారిజాతీయ కృతియు
నేవురకన్యల చెల్లెలై హెచ్చుననుచు.

ఇందు పేర్కొనఁబడినవన్నియు సంస్కృతగ్రంథములు - కృష్ణాధ్వరి తెలుఁగుకృతి నిచ్చుచున్నాఁడు గాన నేవురు సంస్కృత కన్యలకు నీ తెలుఁగు కృతికన్య చెల్లెలుగా విలసిల్లునని చక్కఁగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

కృతిరచనా సందర్భము

కృతిపతి రఘునాథుఁడు పారిజాతాపహరణ కావ్యమును, నలచరిత్రమును తెనుగున రచించియే యున్నాఁడు. ఇందులో పారిజాతాపహరణము లభింపలేదు కాని నలచరిత్రము లభించుచున్నది. అది ద్విపద కావ్యము. ముందుదాహృతమైనదే - కృష్ణాధ్వరియుఁ గృతిపతి రచించిన కథలనే గ్రహించి, యసమానమైన నైపుణ్యముతో నాకథలను జోడించి యేకైక కృతిగా రచించి, యాతని కంకితము గావించినాఁడు. ఈ విషయమే గ్రంథాదిని.

ఉ. నైషధ పారిజాతహరణ ద్వికథార్థ సమర్థన (క్షమా)
*శ్లేషగతి ప్రబంధము ఫలించిన మా రఘునాథశౌరి సం
తోషముఁ బొందున ట్లడకతో దశదిగ్జయ శోభిసద్యశో
భూషణమైన యీకృతికిఁ బూనితిఁ బ్రౌఢనిరూఢిఁ జెందఁగన్.

* తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజ చరిత్రమున పుట 237 లో "కృష్ణయజ్వ కూడా తెనుగున శృంగారనైషధ పారిజాతమను ద్వ్యర్థికావ్యమును రచించెను." అని కలదు. గ్రంథనామమునం దెక్కడను ముందు శృంగార పదము గన్పట్టుటలేదు. ఇది శ్లేషప్రధానమగు ద్వ్యర్థికావ్యము - గ్రంథములో "నైషధపారిజాత హరణద్వికథార్థసమర్థన క్రియా శ్లేషగతి ప్రబంధము" అనియు, గద్యలో 'నైషధపారిజాతీయంబను శ్లేషప్రబంధంబు' అని కలదు.

తనకు నీ రచనయందు మార్గదర్శకులగు సూరన, రామరాజభూష ణులను స్తుతించు పద్యము "ప్రేషములేక" ముందుదాహరించితిని. కృష్ణాధ్వరికూడ నసామాన్య ప్రతిభగలవాఁడగుటచేత నీ రచన ముత్తమ శ్రేణికిఁ జెందినదిగా విలసిల్లినది :

కథాసంపుటీకరణము

ఈ ప్రబంధ కథలలో నలకథ మహాభారతారణ్య పర్వమునను, సంస్కృతాంధ్ర నైషధములయందును గలదు. పారిజాత కథ భాగవత మున నున్నది. ఇందు మహాభారతమున నలుని కథలో నలదమయంతీ వివాహానంతరము రాజ్య వినాశమును బునఃప్రాప్తియుఁ గలవు. తెనుఁగు నైషధమున వివాహముతో గ్రంథము పరిసమాప్తమగుటచే, నా భాగ మునే కృష్ణాధ్వరి గ్రహించినట్టు లీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది :

క. శ్రీహర్ష శ్రీనాథ
వ్యాహారప్రతిభ సంస్కృతాంధ్ర నిబంధ
వ్యూహాని నాకుదొరకుట
యోహాకు వృథయా (ర్థ కథన) హేళిక కనుమః."

ప్రథమాశ్వాసము

నలకథ :– "చారులమూలమున దమయంతీ సౌందర్యగుణ విశేష ముల నెఱిఁగిన నలుఁడామెయందు బద్ధహృదయుఁడై ప్రొద్దుఁబుచ్చుటకు నుద్యానవనమున కేఁగి యందు హంసనుబట్టుకొని యార్తయై వేఁడిన దాని కభయంబిడెను. ప్రత్యుపకార మొనర్ప నెంచిన హంసయు దమయంతి యొద్ద కప్పుడె యేగియామె నలునియందను రక్తయగునట్లొనర్చెను.

పారిజాత కథ :– శ్రీకృష్ణుఁడు, చారులవలన నరకాసురుని దుష్ట వర్తనము విని యొకనాఁడు వనమున విహరించుచుండ నరకపీడితులైన దేవతలాతని శరణుఁబొచ్చిరి. ఆర్తులైనవారికభయంబిడి యాతఁడు నరకునివధియింప నిశ్చయించెను. దేవేంద్రుఁడంత నాతనికి నరకుని

కారాగారముననున్న రాజకన్యల వార్త నెఱింగించి వారి నాతనితోఁ గూర్చువాఁడై యప్పుడ రాజ కన్యలయొద్ద కేగి నారు శ్రీ కృష్ణునియందు బద్ధహృదయలగున ట్లొనరించెను.

ద్వితీయాశ్వాసము

నలకథ :- నారదుఁడు దేవలోకమున కేగి దిక్పాలురతోఁ గొలువున్న యింద్రునకు దమయంతీరూపమును వర్ణించిచెప్పి యింద్రాదిదిక్పాలకు లామెను వరింప భూలోకమున కేగఁ బ్రతిన సల్పునట్లొనరించెను. విదర్భపురమున భీమరాజు దమయంతీ స్వయంవరసన్నాహ మొనరించెను.

పారిజాత కథ :- నారదుఁడు ద్వారక కేగి శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణితో నుండ నొక పారిజాత పుష్పమును గృష్ణునకిచ్చి యాతనిచే దానిని రుక్మిణి కిప్పించెను. ఆ వృత్తాంతము విని యాగ్రహించిన సత్యభామకు శ్రీకృష్ణుఁడు దేవలోకమునుండి పారిజాత వృక్షమును దెచ్చియిచ్చుటకుఁ బ్రతినఁజేసెను. అనంతరము శ్రీకృష్ణుఁడు నరకాసుర వధకై ప్రాగ్జ్యోతిషమున కేగ సన్నాహ మొనర్చి సంసిద్ధుఁడై యుండెను.

తృతీయాశ్వాసము

నలకథ :- ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులు స్వయంవరమునకై భూలోకమున కరుదెంచి స్వయంవరమునకుఁబోవు నలుని మార్గమునఁ గాంచి యాతనిఁ బ్రార్థించి దమయంతియొద్దకు దూతగాఁ బంపిరి. భీమరాజు స్వయంవరాగతుల నెదురుకొని గౌరవించెను. నలుఁడు దమయంతి యందమును వర్ణించి యనంతరము దౌత్యమును నెఱవేర్చెను.

పారిజాత కథ :- శ్రీకృష్ణుఁడు బలదేవసాత్యకి కృతవర్మాదులతో నరకునిపై వెడలి మార్గమధ్యమునఁ దన్నుఁగాంచిన యింద్రాదులఁ బంపి నరకునిపురమును ముట్టడించి సకలబల సహితముగ నాతని ననిఁ దునిమెను ఆనంతరము ప్రాగ్జ్యోతిషమును బ్రవేశించి నరకుని కారాగారముననున్న రాజకన్యల రూపమును వర్ణించి వారితో సంభాషించెను.

చతుర్థాశ్వాసము

నలకథ :- భీమరాజు ప్రార్థింపఁగా సాక్షాత్కరించిన సరస్వతీదేవి రాజకుమారుల నొక్కొక్కరిని దమయంతికి వర్ణించి చెప్పుచు నామె వారిని వరింప నిచ్ఛగింపకుండ వేఱొక్కని వర్ణించుచు నిట్లు షోడశ సహస్ర రాజకుమారుల వర్ణించెను. అనంతరము నలరూపధారులగు నింద్రాదుల మంచెల జూసి వర్ణించి యనంతరము నలుని వర్ణించెను. అపుడు దమయంతి యుత్సుకత నొంద సరస్వతి యామెను గొనిపోయెను. దమయంతియు నలుని కంఠమునఁ బుష్పదామమును వైచి యాతని వరియించెను. ఆ యుత్సవ సమయసమ్మర్దమును గంచుకులు వారించిరి. నలుఁడు దమయంతిని వివాహమాడి స్వపురముఁజేరి యామెతో వివిధ భోగములఁదేలి పుత్త్రపౌత్త్రీణుఁడై సుఖముగా రాజ్యముచేయుచుండెను.

పారిజాత కథ :- కృష్ణునిచేఁ బ్రార్థితయై సత్య యరుదెంచి యొక్కొక్క రాజపుత్రికిఁ గృష్ణునివర్ణించి తెల్పి యామె కృష్ణుని వరించిన యభిప్రాయ మెఱింగి యన్యరాజకుమారికిఁ దెల్పుచు నిట్లు షోడశరాజ కుమారికలకును గృష్ణునివర్ణించి చెప్పెను. అంతఁ దనయందు బద్ధానురాగలగు వారిఁ గృష్ణుండు ద్వారకకనిపి సత్యతో స్వర్గమున కేగుచు మేరువునుజూసి యామె కింద్రాది నివేశంబులు వర్ణించిచూపెను, స్వర్గ ప్రవేశ మొనరించి యతిదికిఁ గుండలములర్పించి యామెపొగడ్తలంది యింద్రోద్యాన మందలి పారిజాతమును జూసి యావృక్షమును బెఱికి గరుడనిపై నిడి యడ్డగించిన దేవతలనదిమి సత్యాయుక్తుఁడై ద్వారక కేగి యామె యుద్యానమున నా వృక్షరాజమును బ్రతిష్ఠించి శుభముహూర్తమున రాజకన్యా సహస్రంబుఁ జేపట్టి దక్షిణనాయకుఁడై మెలఁగుచుఁ బుత్త్ర పౌత్త్రీణుఁడై సుఖముగా రాజ్యము చేయుచుండెను. ”

కృష్ణాధ్వరి పై రెండు కథలయందును నే కథలను బూర్ణముగా మూలమునుండి గ్రహింపక రెండింటిని నిపుణముగా మేళవించెను. భాగవత కథయందలి యింద్రాదులు శ్రీకృష్ణునితో నరకుని దుష్కృత్యములు దెల్పుటయు నాతనినరకుఁడు వధింపఁబ్రతిన వట్టుటయునను కథతో

ప్రారంభించి దానికిఁ దిమ్మన (పారిజాతాపహరణములోని) కథకుమాతృక యగు కథలోని నారదాగమనమును, అతఁడొసఁగిన పుష్పమును శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణి కిచ్చుటయు నందులకు సత్య యాగ్రహింప నామె కాతడు దేవలోకమందలి పారిజాత వృక్షమునే తెచ్చి యిచ్చుటకు బాసయిచ్చుటయు ననుకథ నతుకు వెట్టి యనంతరము నరకవధయు నదితికుండలము లిచ్చుటకు స్వర్గమున కేగి మరలివచ్చునపుడు దేవపారిజాతమును హరించుటయు, షోడశ సహస్ర రాజకన్యలఁ బరిణయ మగుటయు నను భాగవత కథాభాగముతో ముగించెను. ఈ కల్పనచే నారదుఁ డింద్రాది దిక్పాలకులకు దమయంతీ రూపగుణములు వర్ణించిచెప్ప వారామె పాణిగ్రహణమునకై విదర్భాపురమున కేగఁ బ్రతినసల్పిరను నైషధ కథ కనుకూలకథ యేర్పడుటే కాక మిక్కిలి రసవంతమై భాగవతకథకు వన్నెవచ్చినది.

ముఖ్యమగు నీ మార్పే కాక నైషధ కథానురోధముచేఁ బారిజాత కథయందును, బారిజాతకథానురోధముచే నైషధకథయందును గవిచేసిన మార్పులనేకము కలవు. శ్రీకృష్ణుఁడు తన్ను వలచిన పదునాఱువేల రాచకన్యలను మన్నించి యందలమున నిడి ద్వారకకుఁ బంపినట్లు భాగవతముననుండఁ గృష్ణాధ్వరి దమయంతీస్వయంవరానురోధముచే శ్రీకృష్ణుఁడుదన్ను రాచకన్నియలకు వర్ణించి చెప్ప సత్యను బ్రార్థించెననియు నామె యొక్కొక్కతెకు వేర్వేర నాతని గుణరూపములు వర్ణించి చెప్పెననియుఁ గల్పించెను. ఇట్లే సత్యకింద్రాదిని వేశంబులు వర్ణించి చెప్పుట మొదలగునవి కూడ కల్పింపఁబడెను. పారిజాత కథయందలి కృష్ణనరకాదుల యుద్ధమున కనుకూలముగ భీమరాజు స్వయంవరాగతుల నెదుర్కొనుటయు శ్రీకృష్ణుఁడింద్రాదులతో యుద్ధముచేయుట కనుకూలముగ నలవరణ సమయమందలి సమ్మర్దమును గంచుకులు వారించుటయు[1] లోనగునవి కల్పింపఁ బడినవి.

1. సీ. ప్రాసఖడ్గాదిసంబాధులౌ యోధుల దండకురాకుండఁ దఱిమితఱిమి, ప్రస్ఫురత్ఖురరజోభ్రాజులౌ వాజులదొమ్ముఁ గ్రమ్మరకుండఁ దోలితోలి, రజ్జన్మదస్రవారంభులౌ కుంభులకోటిదూరంబుగాఁ గొట్టికొట్టి, పటురయాక్రాంతసత్పథములౌ రథములఁగను చూపుమేరనేగదిమిగదిమి. తే. కంచురేకులధికారివక్షమునడవ (?), రాజమార్గంబుసర్వతోరణము గనుచు, నావధూవరులతి మాత్రహర్షులైరి, దైవతావనిపత్రచూతముల నీడ.
క. అమ్మహిపాలకుమారుల, యొమ్మికదెలుపంగ నేర (డొరుఁడనివిశ్వా, సమ్మునవిదర్భ భూపతి, నెమ్మదిఁ బ్రార్థింపవచ్చె నరుదయింపఁగ
వ. సారసనాభురాణియమ్మహాబాహు నెదిరి ప్రత్యక్షమయ్యె.

ఈకవి వర్ణనలకును మృదుపదరచనా నైపుణ్యమునకును సులభ గ్రాహ్యశ్లేషకు నీక్రిందిపద్యముల నుదాహరణములుగా గ్రహింపనగును.

ఉభయకథాపక్షములను జంద్రోదయవర్ణనము

" సీ. అంధకారముగొందులకరుసూకినసేమి
వెన్నెలకుబ్బఁ గావింపలేదె
అంభోరుహశ్రీలనాహరించినసేమి
కైరవంబులనెల్లఁ గావలేదె
కోకంబులకు మేలుఁ గూర్పకుండిన నేమి
సెరిఁ జకోరముల మన్నింపలేదె
విరహిదంపతులకు వేఁడి చూపినసేమి
సుఖితులకును జల్వఁజూపలేదె

గీ. మేలుదలఁచినవారికి మేలుచేయుఁ
గీడుదలఁచినవారికిఁగీడుచేయు
వీఁడు జాబిల్లి సెత్తి దీవించనేల
ధర్మమిది రాజమాత్రసాధారణులకు. "

పురవర్ణనము, స్త్రీవర్ణనము

సీ. రంగారుకడవన్నె బంగారుకుండల
నొరయుచు నుండు పయోధరములు
కంటికిదూరమౌ కాశావకాశంబు
నధరీకరించు మధ్యమునుగీవి
మాలిన్యమెఱుఁగని మణిదర్పణంబులఁ
గడకొత్తుముఖ చంద్రకాంత కాంతి
మించురత్నాకర మేఖలకును భూష
ణంబైన చారునితంబభార

తే. మారవర్ణింపఁబద్యమ్నహర్మ్యమిట్టి
దింతియోయని మరినిశ్చయింపరాని
నెపోనతిఁచెరా ... ...
నృపతి పుత్రికలు జూచి హృదయమలర,"

నోరయుచునుండు (పు)[1] రాచుకొనుచుండు (స్త్రీ) పోటీచేయుచుండు పయోధరములు (పు) మేఘములు (స్త్రీ) స్తనములు.

రత్నాకరమేఖల (పు) సముద్రము నొడ్డాణముగాఁగల భూమి (స్త్రీ) రత్నముల కాకరమగు నొడ్డాణము.

వ. సత్యాయత్తచిత్తానుపర్వకార్య నిర్వహణంబుకై వచ్చితి నంటివి తత్సాక్షికంబుగా నిన్ను వరించెద ముదితస్వయంవరోత్సవంబున ననుచు రాజకన్యలక్షణంబున విన్నవింప ననుకంపమానుండై విని రేపు సోమశ్రవణంబు శోభనకృత్యంబులకనిశిరంబు బ్రవేశించి హర్షోత్కర్షంబున సమస్త రాజలోక సాధారణ నాగరిక సౌవస్తిక సంభాషణంబుల విదర్భభూపతి పూజ్యమానుండై సముద్య దద్యశ్వీన వివాహశోభనలుండు నగరిశృంగారంబు గావింపగా మించుచుండునప్పుడు.

సత్యాయత్తచిత్తా { (నై) [2]సత్యమునకధీనమైన చిత్తముకలవాఁడా
(పా) సత్యభామ కధీనమైన చిత్తముకలవాఁడా }

తత్సాక్షికంబుగా { (నై) సుపర్వులు సాక్షులై యుండఁగా
(పా) సత్యభామ సాక్షియైయుండఁగా }

రాజకన్యలు+లక్షణంబున (పా) రాజకన్య+లక్షణంబున (నై)
విదర్భభూపతి+పూజ్యమానుఁడై (పా)
విదర్భభూపతి (చేతఁ) బూజ్యమానుఁడై (నై)
వివాహశోభ (చేత) నలుండు (నై)
వివాహశోభనలు+ఉండు (పా)

క. ధృతిచే విదర్భభూపతి, సుతనుసమాజంబునెల్లఁ జొక్కించి శుభ
స్థితిఁ బెండ్లియాడె నధిగత, రతిభావనలుండు సానురాగ శ్రీలన్.

విదర్భభూపతిసుతను=విదర్భరాజుకూఁతురగు దమయంతిని (నై)
సమాజంబునెల్లన్=సదస్యులనందఱను (నై)
విదర్భభూపతి=రుక్మిణీపతియగు కృష్ణుఁడు (పా)
సుతనుసమాజంబున్=రాజకన్యాసమూహమును (పా)

---

1. పు=పురవర్ణన. స్త్రీ=స్త్రీవర్ణన.
2. పా=పారిజాతాపహరణకథ. నై=నైషధకథ.

సూరనాదు లుపయోగించిన యాంధ్రభాషా సంస్కృతాభిభాషా శ్లేషాదులగు నన్ని శ్లేషలను గ్రహించినట్లు పై యుదాహరణముల వలననే స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది.

[1]అముద్రిత నైషధపారిజాతీయమునుండి మఱికొన్ని పద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

షష్ఠ్యంతములనుండి :

క. పరదోషాఽపరయోషా
పరభాషా రహిత భూమిపాలక ఋషికిన్
మరుదుర్వీ ధరదర్వీ
కరగుర్వీడ్య ప్రతాప ఘనతేజునకున్ ('శేముషికిన్' అని పాఠాంతరము)

క. వాణీనిపుణసభాంత
ర్వాణిహితసు వస్తుమహిత నాదాన్యకయు
క్పాణికిఁ బరగిరి బిరుదకృ
పాణికి రఘునాథభూమిపాలాగ్రణికిన్

కవి విజ్ఞప్తి :

చ. ఫణితఫణీంద్రులార ! రసభావ వశంపద భావనాఘణం
ఘణిత మదుక్తి ధోరణులఁ గల్గిన తప్పులు దిద్దరయ్య ! త
ద్గుణముగుణంబు దూషణమదూషణమౌనను వారు గాక త
ద్గుణముగుణంబు దూషణము దూషణమౌనను వారలాప్తులే.

హంస వర్ణనము :

చ. సరసులలోననే మెలఁగు జాణకవుల్ మది మెచ్చ పెద్దయౌ
నురుతరబుద్ధి జృంభణ వయోగణనం బ్రహుకాంతి మత్త్వ సం
భరణుఁడు రక్తిరంగనయుఁ బాటలవర్ణ మృదుప్రచారణం
బరగుఁ బదక్రమంబులను బ్రహ్మరథోచితుఁ డెంచిచూచినన్.

1 (నైషధ పారిజాతీయము సంఖ్య 172 – తంజావూరు పుస్తక భాండాగారము.) ఇట్టి యుత్తమకావ్య మింతవఱకును ముద్రితము కాకుండుట యాంధ్రుల దురదృష్టము. దీనినిగూర్చి మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యపరిశోధన శాఖా పత్రికలో శ్రీ చల్లా సత్యనారాయణగారి వ్యాసము చూడఁదగినది. (1937.'38)

కవివాక్యము :

ఉ. ప్రాభవ భవ్యభోగగుణ భాగ్యదురంజన దుర్ని రీక్ష్య తే
జోభరఘోరబాణ జయశోభితపాదవినమ్రరాజద
త్తాభయవీరసేన తనయాహితరాజ్యధురీణ నీదయా
వైభవమే నెఱింగి నిటవచ్చితి నీకొకమేలుఁ గూర్పఁగన్

దమయంతి వర్ణన :

సీ. గమనవైఖరిగంటె గాంగేయము యబిసా
హారాతిమదరాజ హంసవలన
వచనవైఖరిగంటె వలదామ్రపల్లవ
గ్రాసతుందిల కలకంఠివలన
కుంతల ద్యుతిగంటె ఘూర్ణమానపయోద
గర్జితోత్సవ నీలకంఠివలన
దృగ్విలాసముకంటె ధీరేతరత్రాస
శోభమానైణికి శోరివలన

గీ. గాత్రయష్టి ప్రభలుగంటె గాఢతిమిర
వారివాహన దిక్తటిద్వల్లికలన
శారదాప్తి ప్రసన్నవాక్సరణి నగుటఁ
గొంతఁ దెలిపితిఁ దల్లిల కువలయేశ !

రఘునాథుని గూర్చినవి :

శా. ఆలంకారిక హర్షమత్కృతి వరంబౌజాన సారస్వత
శ్రీలుండౌ రఘునాథశౌరిఁ గని హర్షింపంగ నన్యుల్ వృథా
స్థూలంభావుకులైన కొందఱు దృఢస్యూతోష్ఠతా సూచితో
పాలంభుల్ గనకున్న నేమి కుహనా హల్లోహలుల్ లోహలుల్.

ఉ. ఆజి జితారికోటి నతిసన్నహమున్న సువర్ణదాన సం
పూజిత విప్రకోటినుతిఁ బొందుచు నార్గురు చక్రవర్తులన్
రాజులఁ జేయునట్టి రఘునాథనృపాల్డుఁడె చక్రవర్తియౌ
నీజగమందు నేఁడు మొదలిర్వది యిద్దఱు రాజులెన్నఁగన్

ఉ. ఆయతకీర్తి ఘాతహరిదంచలుఁ డంజన లక్షణాభిఖో
పాయ దృఢప్రయోగ పరిపాటి కృతుల్ రఘునాథభోజ భూ
నాయకుఁ డందుఁగాక విగుణస్ఫుట దోషములౌ గుణాక్షర
న్యాయ జస్రప్రబంధముల నందు మనంగలనైన నందునే

మ. స్వయముక్తాత్మకృతిస్తుతుల్ జడులు భాషామంజరికిఁ లింగ ని
ర్ణయమున్ గొంత సమాసచక్రము క్రియల్ నైఘంటు కావ్యల్ నిర
న్వయతం గూర్చి కవిత్వమంచు సభలన్ వర్ణింప విద్వత్కవి
ప్రియమహా నాపదవాక్యమానసువచశ్శ్రీమత్కృతుల్ దక్కఁగాన్

కవి చౌడప్ప

ఆంధ్రవాఙ్మయమున హాస్యరసమును వెల్వరించిన కవి చౌడప్ప రఘునాథనాయకుని నెఱిఁగినట్లుగా నీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియు చున్నది.

క. నేరుతునని మాటాడఁగ
వారిజభవునంత వానివశమా తంజా
వూరి రఘునాథ నాయని
గారెఱుఁగఁగఁ గుందవరపు కవిచౌడప్పా.

క్షేత్రయ: కీర్తనీయమును మధురభక్తి సంభరితమును నగు పద వాఙ్మయమును సృష్టించిన క్షేత్రయ రఘునాథనాయకుని గూర్చి చెప్పిన యీ క్రింది పద్యము 'ఆంధ్ర కౌముది' యందుదాహృతమై యున్నది:

క. "తముఁ దామె వత్తు రర్థులు,
క్రమ మెఱిఁగిన దాతకడకు రమ్మన్నారా
కమలంబు లున్న చోటికి,
భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్రు రఘునాథ నృపా."

ఈ పద్యము తప్ప క్షేత్రయ రఘునాథ నాయకునిపైఁ జెప్పిన పదము లేవియు గానరావు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు

విజయవిలాసకృతిభర్తయై, వాల్మీకిచరిత్రాదికృతికర్తయై సంగీత విద్యావిశారదుఁడని మహాప్రసిద్ధిఁ జెంది యాంధ్రులకుఁ జిరస్మరణీయుఁడగు తంజావూరు రఘునాథరాయని కొమారుఁడీ విజయరాఘవనాయకుఁడు. రఘునాథరాయని వెనుక క్రీ. శ. 1633 నుండి క్రీ. శ. 1673 వఱకునుఁ దంజావూరును బరిపాలించెను. ఈతని కాలముననే మహారాష్ట్రులు తంజావూరిరాజ్యము నాక్రమించుకొనిరి. ఈతని కొమారుఁడు మన్నారుదేవుఁడుకూడఁ దండ్రితోఁగూడి మహారాష్ట్రులతో యుద్ధమున మడియుటచే దంజావూరు నేలిన యాంధ్రనాయకరాజులలో నీతఁడు కడపటివాఁడు.

తండ్రివలె విజయరాఘవనాయకుఁడు కృతిభర్త, కృతికర్త. ఈతఁడు తెలుఁగున నాటకములు, ద్విపదలు, చౌపదలు మున్నగునవి, పెక్కు రచించినాఁడు.

అవి యన్నియు ప్రహ్లాదచరిత్ర[1]మను నాతని నాటకము నందుదాహరింపబడి యున్నవి:

సీ. శ్రీవొంద 'రాజగోపాల విలాస నా
　　టకము' సంధర్భించు సుకవి వంద్య
మధురోక్తులను 'చెంగమలవల్లి పరిణయం'
　　బానతిచ్చిన ప్రతిభా నిధాన
కోవిదుల్ గొనియాడ 'గోవర్ధనోద్ధర
　　ణము' రచించిన కల్పనాధురీణ
'రతిమన్మథ విలాస' కృతిరాజ మొనరించి
　　పరగు ప్రాంబంధిక పట్టభద్ర
భువిని 'రాసక్రీడ నవనీతచోరంబు'
　　హావణించి తెలయు మహానుభావ

---

1. ప్రహ్లాదచరిత్రము (విజయరాఘవ నృపాల.) M. 692 తంజావూరు సరస్వతీ మహాలు పుస్తక భాండాగారము.

చాతురిచే ‘ పారిజాతాపహరణంబు ’
        రచనచేసిన మృదు వచన ధుర్య
ఘనమైన ‘ రుక్మిణీ కల్యాణ ’ మను కృతి
        నిర్వహించిన బుధ సార్వభౌమ
వరుస ‘ రాధామాధవ వివాదము చనాభి
        రామం ’ బొనర్చు సర్వజ్ఞతిలక
పాండిత్యమున ‘ సత్యభామా వివాహ ’ వ
        ర్ణన యొనర్చిన కవిరాజరాజ
ప్రాజ్ఞులౌనన ‘ నుషాపరిణయ నాటకం ’
        బమర జేసిన శారదావతార
‘ దక్షిణద్వారకా స్థలవర్ణనా ’ భాగ
        ముద్ధరించిన సుప్రసిద్ధ చరిత
మహిమచే ‘ కాళియమర్దనం ’ బొనరించు
        సరిలేని రాజుల చక్రవర్తి
ధర ‘ రఘునాథాభ్యుదయము ’ నాటకముగా
        ద్విపదగా రచియించు ధీరవర్య
అల ‘ మోహినీ విలాసా ’ ఖ్య ద్విపదకృతి
        నాటకం బొనరించు నలసమాన
అతి పవిత్రంబు ‘ ప్రహ్లాద చరిత్రంబు ’
        సవరించు ఘనమనీషా ధురీణ
హరువున ‘ పూతనాహరణం ’ బనెడు నాట
        కం బొనరించు శృంగారలోల
తగు ‘ మంజరీ ద్విపదప్రబంధము ’ నాట
        కంబుగా పావణించు గానచతుర
‘ విప్రనారాయణ విద్వత్కథా ’ సం వి
        ధానం బొనర్చిన ధీనిధాన
బుధులు మెచ్చు ‘ సముద్ర మథన నాటక ’ రాజ
        మొనరించు భువన మోహన చరిత్ర
లలితమా ‘ కృష్ణ విలాస నాటక ’ మణి
        సల్పిన యష్టభాషా ధురీణ

ఘనతరంబగు 'పాదుకా సహస్రం' బెల్ల
ద్విపద జేయు కళావతీ తనూజ
రసికులు ప్రణుతింప 'ప్రణయకలహ' మని
కృతి యొనర్చిన చమత్కృతి ధురీణ
అతులిత ప్రౌఢిచే నల 'కంసవిజయంబు'
ఘటియించు భువన విఖ్యాత శీల
ఘనమైన 'జానకీ కల్యాణ నాటకం'
బమరించు వాగ్వధూ కాగ్రగణ్య
నవ 'పుణ్యకవ్రత నాటక' వైఖరి
సేకరించిన వాగ్విశేష శేష
కేళిమై 'గోపికాగీతలు భ్రమర గీ
తలు' తెనింగించు నద్యతనభాజ
సరిలేని 'ఫాల్గుణోత్సవ' మెల్ల రగడ చా
పదము లొనర్చిన భవ్యచరిత
ధర 'రాజగోపాల దండక' సందర్భ
వైదర్భి గన్న విద్వత్కవీంద్ర
సారమౌ 'వీరశృంగార సాంగత్యంబు'
మెరయించు రసికుల మేలుబంతి
'సంపంగి మన్నారు సాంగత్యము' నమర్చి
జగతి మెచ్చిన నెర జాణరాయ
గోపాలునకు 'వేఁడుకోలు విన్నపములు'
దరవు లొనర్చు నౌదార్యధుర్య
యెలలుపీడి పదాల్ హెచ్చు సంకీర్తన
లధ్యాత్మ లొనరించు నతుల చర్య
వాల్విచిగుజ్జరివిత్వేడుదఁడు లా
స్యము కంతుకక్రీడ యల్లికయును
కొరవంజి శుభలీల గుజరాతిదేశి చా
పదము జక్కిణి దురుపదము మదన
బదదూత్యమును జోగిపదచాళి శారదా
సామ్రాజ్యమును చిందు సవతిమచ్చ
రంబులు నాట్యకదంబు మొదలైన
నాట్యముల్ హవణించు నవరసజ్ఞ
... ...

దీనినుండి యితని కృతులను నిట్లు సేకరింపవచ్చును.

నాటకములు :— 1. రాజగోపాల విలాసము, 2. చెంగమలవల్లీ పరిణయము, 3. గోవర్ధనోద్ధరణము, 4. రతిమన్మథ విలాసము 5. రాస క్రీడానవనీత-చోరము, 6. పారిజాతాపహరణము, 7. రుక్మిణీ కల్యాణము, 8. రాధామాధవము, 9. ధనాభిరామము, 10. సత్యభామావివాహము, 11. ఉషాపరిణయము, 12. దక్షిణద్వారకాస్థలవర్ణనము, 13. కాళియ మర్దనము, 14. రఘునాథాభ్యుదయము, 15. ప్రహ్లాద చరిత్రము, 16. పూతనాహరణము, 17. విప్రనారాయణ చరిత్రము, 18. సముద్ర మథన నాటకము, 19. కృష్ణవిలాసము, 20. మోహినీ విలాసము, 21. జానకీ కల్యాణము, 22. ప్రణయ కలహము 23. కంసవిజయము.

ద్విపదలు :— 1. పాదుకాసహస్రము, 2. మోహినీవిలాసము, 3. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము.

1. గోపికా గీతలు, 2. భ్రమర గీతలు, సంస్కృతమునుండి తెలిఁగించినవి.

చౌపదులు :— 1. ఫాల్గునోత్సవము రగడ - చౌపది.

దండకములు :— 1. రాజగోపాల దండకము.

ఇంకను, వేడుకోలు విన్నపములు, దరువులు, ఏలపాటలు, సంకీర్తనలు, కొఱవంజి, మొదలగు యక్షగానములు, నాట్యము సేయునప్పు నాయా యభినయములకు రాగములకు ననుకూలములగు నాట్యములు నీతఁడు రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

ఈతని గ్రంథములనుగూర్చి వివరించుటకుముందుగా, నీతని యాస్థానమున విలసిల్లిన చెంగల్వకాళకవి రచించిన రాజగోపాలవిలాసము నుండి యీతని చరిత్ర నుదాహరింతును.

విజయరాఘవనాయకుని చరిత్ర

"శ్రీహరిపాదపద్మమున నాల్గవజాతి ప్రభవించెను. ఆ జాతిలోఁ గొందఱు రాజచంద్రు లుదయించిరి. వారిలోఁ గృష్ణరాజను నాతఁడు మొదటివాఁడు. అతనికిఁ దిమ్మరాజు జన్మించెను. తిమ్మరాజు గుణాతి

శయముచే శ్రీహరియే మానవుఁడుగా నవతరించినట్లు ప్రఖ్యాతిగాంచెను. అతనిభార్య బయ్యాంబ. వారలకు మహాప్రసిద్ధుఁడు చెవ్వనృపతి కొమారుఁ డయ్యెను. ఆతఁడు శ్రీశైలమునకు సోపానపంక్తి కట్టించి, ప్రాకారమును నిర్మించెను. వృద్ధాచలమునఁ బ్రాసాద మండపములు గట్టించి గ్రామముల నాక్షేత్రపతికి దానమిచ్చెను. అరుణాచలమున దేవాలయమునకు గోపురము కట్టించెను. వృషభగిరియందుఁ బూజాదికము లేర్పాటుచేయించెను. చెఱువులు త్రవ్వించి, షోడశమహాదానములు కావించెను. ఈతనిని చిన చెవ్వప్పయనికూడ యందురు. చినచెవ్వప్ప మూర్తిమాంబను పెండ్లి యాడి యామెవలన అచ్యుతప్పనాయకుఁడను పుత్త్రునిఁ బడసెను.

అచ్యుతప్పనాయకుఁడు శ్రీరంగనాథస్వామికి సింహాసనము ప్రణవ మయమైన బంగారుసెజ్జ, రత్నాంగద కిరీటరాజము, అభయహస్తము నర్పించుటయేగాక దేవళమునకు నెనిమిదవ ప్రాకారమును గోపురమును నన్నశాలయును కట్టించెను. ప్రాకారములలో నారామములు నిలిపి, చైత్రరథారోహణోత్సవము జరిపించు నేర్పాటుచేసెను. అచటనున్న యర్చకకోటి కగ్రహారములిచ్చి, వివిధనాట్యసేవ, నివేదనములు ప్రతి దినము జరుగఁ గట్టడఁగావించెను, శ్రీరంగపతి సన్నిధానమున ముత్యాలతోఁదులాపురుష దానమును గావించెను. ఈతఁడు భక్తిపరుఁడేకాక పరాక్రమవంతుఁడని, సచుర నిశ్శంకుఁడని కీర్తిఁగాంచెను.

ఇట్టి యచ్యుతనాయకునికి మూర్తిమాంబకు రఘునాథనాయకుఁడు జన్మించెను. రణము పెండ్లిచవికెగా భావించిన మహావీరుండు రఘు నాథుఁడు. అతఁడు పాండ్య, తుండీర, చేర, పారశీక, ఆంధ్రదేశ రాజుల నందఱను జయించి, విజయలక్ష్మిని వరించెను.అతఁడపజయమన నెఱుఁగఁడు ఈతఁడు రణరంగ ధీరుఁడైనను శత్రురాజులు వెనుకకుఁ దగ్గినవారిని సంరక్షించి, వెన్నాడకయుండు నుదారుఁడు. ఈతని యేనుఁగుల శాలలో వింధ్యసింహాళపు టేనుఁగులు, గుఱ్ఱాలశాలలో శక, సింధు, బాహ్లీకదేశపు గుఱ్ఱములు నుండెడివి. భాండాగారములో కోట్లసంఖ్యకుమించు నవరత్న మయ కాంచనాభరణములు ప్రకాశించెడివి. నగరిలో మెఱపుదీగెలఁ

బోలినమొలఁతలు మెలఁగెడివారు. ఇవియన్నియు శత్రురాజుల కానుకలు. ఈతఁడు జయించిన వీరులకు లెక్కలేదు. వైరిరాజుల శిరస్సులనెడి పాషాణములతో నితఁడు కావేరినది కానకట్టగట్టినాఁడన వచ్చును. కృతులు మెచ్చంగఁ దగినసత్కృతులు, ధరాదేవికి హారములనఁదగు నగ్రహారములు, సకల దేవాలయ ప్రతిష్ఠలు, సర్వవిధములైన దానములను జేసి రఘునాథనాయకుఁడు రాజ్యమేలెను.

రఘునాథరాయని భార్య కళావతి. ఆమె పరమపతివ్రత. వారికి అచ్యుతరామభద్రుఁడని, విజయరాఘవనాయకుఁడని యిరువురు కుమారులు గలిగిరి. అందు పెద్దవాఁడగు రామభద్రుఁడు మహావీరుఁడు. అతని నిలువెల్ల కరుణ. అతనిపలుకులు నీతిప్రచారములు. తలఁపులు ధర్మమునకు పుట్టినిండ్లు. నడకలు దాక్షిణ్యసంకేతములు. అతఁడు మన్మథునివంటి సుందరుఁడు. అతనిసోదరుఁడే విజయరాఘవనాయకుఁడు. ఇతఁడే కృతిభర్త.

ఈతఁడు మహాపరాక్రమశాలి. శత్రురాజుల నిగూఢ తంత్రంబు లెఱుఁగు నింగితజ్ఞత, వైరిరాజభూతములను నిగ్రహించు శక్తి, పరిపంథి వర్గమును స్తంభింపఁజేయు మగఁటిమి, పరరాజులను జంత్రపు బొమ్మల వలె నాడించు బుద్ధిసూక్ష్మత, యితని యందు మూర్తీభవించి యుండెను. ఒకనాఁడే యైదారు యోజనములమేర దాఁడి వెడలి తిరిగివచ్చు దండితనము, ఒక గుఱ్ఱముపైనుండి వేఱొక గుఱ్ఱముపైకి నెగురులాఘవము, మావంతు నెదిరించి యేనుఁగుపైకి నెగిరి దానినదలించు భుజశక్తి, ఎట్టి శూరునైన నెదుర్కొని వానిమర్మములు నాఁటునట్టు సూటిగాఁ గత్తి మీటు చాకచక్యము నీతనియందే కన్పట్టును.

సాహిత్య రాయపెండేరము

ఈతని కాలికి 'సాహిత్యరాయ పెండేరము' అను బిరుదండె కలదు. అది వైడూర్యములతోను, పద్మరాగములతోను, ముత్యములతోను, నీలములతోను గూర్పఁబడి సామంతరాజులు మ్రొక్కుచున్నప్పుడు వారి

కిరీటముల కాంతు లీగండపెండేరమున కుపచారము సమకూర్చుచున్నట్లు మెఱయుచుండెడిది. సభయందు జరుగు తర్క-వ్యాకరణమీమాంసా చర్చలు, నవ్యకావ్యసాహితీ నైపుణ్య ప్రదర్శనములు, లక్ష్యలక్షణగ్రంథ సమన్వయ చాతుర్యములు, చమత్కారభాషాగోష్ఠీవినోదములు నీగండ పెండేరమున కుపచారముచేయుచున్నట్లు కన్పట్టెడిది. ఈపెండేరనినాదము బిరుద వాద్యములనాదమున కుత్కర్ష గలిగించుచు, విద్యావిషయిక సందేహములు గలిగినప్పుడు రాద్ధాంతనినదమును బ్రకటించుచు సకలవిద్యాసామ్రాజ్యసింహాసన మెక్కినట్లు విలసిల్లుచుండెను. మఱియు నీపెండేరమున నాతఁడు జయించినరాజులు బొమ్మలై వ్రేలుచుండిరి.

శారదాధ్వజము

ఈతఁడు ‘ విజయరాఘవవిలాసంబున ’ విద్యాగోష్ఠి నున్నప్పుడు, పై పెండేరముగాక, యాతనిమ్రోల “ శారదాధ్వజము ” నొప్పుచుండును. ఒక్కయెడ చీనిచక్కెర పానముకవలె మధురమై, వేఱొకయెడ విరజాజి పూవుదండవలె పరిమళయుక్తమై, మఱియొక్కయెడ మలయమారుతము వలెఁ జల్లనై, యింకొకయెడ నిండువెన్నెలవలె నిరతిశయాహ్లాదకారియై వెలయునట్లు కవితచెప్పఁగల చాతుర్యము విజయరాఘవనాయకునికే కలదని, తనహస్తముచే నీ ధ్వజము చాటుచుండును.

“ పద్యము నవనవోన్మేషమై వెలయవలెను. వాక్యవైఖరుల లంకారానుసారులు కావలెను. శబ్దము పతంజలీవ్యాకరణ ప్రామాణ్యమై యుండవలెను. కర్పూరమువలెఁ గవితాసందర్భము గప్పున గుబాళింప వలెను ” అని శారదాధ్వజము చాటుచుండెడిది.

విజయరాఘవనాయకుని సాహిత్యగోష్ఠిలోఁ దలిరుందీవెలఁబోలిన పడఁతులు “ పాండ్యమండల విభాళా ” యంచుఁ గైవారము చేసెడివారు. భరతసంగీతసాహితీవిద్యలు భామాస్వరూపములు దాల్చినవో యనునట్లు తమతమబిరుదు వాద్యములు, చిహ్నములు, వెలయఁగాఁ దారుణ్యవతులగు తరుణులందు తనరారుచుండిరి. వారిలో నాటకకత్తెలు, పాటకకత్తెలు నుండిరి. ఆటకకత్తెలలో చంద్రరేఖ అగ్రస్థాన మధిష్ఠించినది.

చంద్రరేఖ

ఈమె విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు శ్రీ వేంకటరాయ పృథ్వీమహేంద్రునివలన బహువిధ బిరుదగౌరవముల నందిన సత్కవయిత్రి. ఈమెకాక నీ క్రిందఁ బేర్కొనఁబడిన నాట్యకర్త్రులు నపుడు ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. వారొక్కొక్క నాట్యమున ప్రత్యేకవిశిష్టత గడించినారు.

రూపవతి	– పదములు	నాట్యము
చంపకవల్లి	– శబ్దమాలాసాణి	,,
మూర్తి	– జక్కిణి	,,
కోమలవల్లి	– కొరవంజ	,,
లోకనాయికి	– నవపదములు	,,
శశిరేఖ	– దేశి	,,
రత్నగిరి	– దరుపదములు	,,
భాగీరథి	– పేరణి	,,

ఇంకను మదనపదములు, దూత్యము, సవర్ణమాలికలు మున్నగువాని నితరు లభినయించెడివారు. అన్నియును శాస్త్రోక్తముగా నభినేయము లగుచు వారి నాట్యకళా నైపుణ్యమును సువ్యక్తము గావించెడివి.

సంగీతమును నీ విధముగనే పాటకర్త్రులు ప్రపంచించిరి. ఒక భామ వీణె, ఒక లేమ కిన్నర, నొకముదిత ముఖవీణ, నొకసామ్య పిల్లనగ్రోవి, ఒక ధవళాక్షి తంబురా, ఒక సారసాక్షి స్వరమండలము చేకొని, వానిని సంగీతము వినిపించిరి. ద్విపదలొక తెఱవ, తత్ ప్రసంగ మొకతన్వి, ముక్తు గానమొక యతివ, జోలసువ్వాలలొక సుందరి, ధవళంబులొక తరుణి, ఏల లొకయించుఁబోణి-దండె మీటులతో, రావణహస్తములతో, తాళ ములతో, చెంగులతో సకలహృదయ ద్రవీకరణకారణులై సకల సభాహ్లాద కారిణులై జంత్రగాత్రముల గాంధర్వవిద్య వినిపించిరి. కేవల శాస్త్రీయ మార్గమున నొక కీరవాణి, స్థాయిగమకము రక్తిగడలుకొన రాగాలాపన చేసెను. ఇంక దక్కిన వెలఁదులు వాద్యములతో విద్యుద్వల్లులవలె

గోష్ఠి సాగించునప్పుడు, ఆకాశమునుండి విద్యాధరులు మెచ్చఁగా విద్యు ద్వల్లులు రమణీ వేషములు ధరించి యీ విద్యలు నేర్చుటకై భూమికి వచ్చినవోయని భ్రాంతిగలిగించినవి. ఆ సభయందే కృష్ణమాంబ తన కవితాచాతుర్యమును జూపి, యందఱ నాశ్చర్యమనస్కులుగఁ జేసెడిది.

విజయరాఘవనాయకుఁ డిట్టి విద్యాగోష్ఠియందు విమగ్నుఁడై నను, నిరంతరదానశీలియై ప్రజలనేమఱక పోషించుచుండెను. కాశినుండి రామేశ్వరమునవఱకును, ద్వారకనుండి దక్షిణతీరమువఱకును, నీతని యన్నదానమును వినుతింపని బ్రాహ్మణులులేరు. ప్రతిదిన మేఁబదివేలమందికి నన్నదాన మొసఁగెడు మహాదాత.[1]

ఆతఁడు, శా. శ. 1555 నకు సరియగు శ్రీముఖ సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశీ సౌమ్యవారమున దక్షిణద్వారమున కృష్ణతీర్థమున స్నానము చేసి, సంకల్పపూర్వముగా షోడశ మహాదానములుచేసి, బ్రాహ్మణులకు నగ్రహారాదికము లొసంగెను. ఇది క్రీ. శ. 1633 వ సంవత్సరము. ఈ నాఁడే విజయరాఘవుని రాజ్యారోహణ దినము. ఇట్టి మహావిద్వత్కవి రాజచంద్రునికిఁ గాళయకవి తన గ్రంథమును పై సభయందు నంకితము గావించెను. పైనిఁ బేర్కొనిన కాలమే 'రాజగోపాల విలాస' రచనా కాలమని యూహింపవచ్చును. అట్లగుచో నిది విజయరాఘవనాయకుని రాజ్యారంభవత్సరముననే వెలసినదని చెప్పనగును. విజయరాఘవనాయకుఁడు నలువదేండ్లు పాలించినాఁడు. తరువాతి కాలమున నీతని యాస్థానమునఁ బెక్కురు కవులును, మహాప్రసిద్ధిఁ జెందిన కవయిత్రి రంగాజమ్మయు వెలసిరి. రాజగోపాల విలాసమున వారి ప్రశంసయే లేదు. ఇంతయేకాక, ప్రత్యాశ్వాసాంతమున నీ కావ్యము "చంద్రరేఖా" చిహ్నితమై యున్నది.

1. ఇప్పటికి నన్నదానములకు ప్రసిద్ధి కెక్కిన యుండ్లను గాని, సత్రములను గాని "తంజావూరి సత్రములు" అను పేరు వాడుకలోనున్నది.

ప్రథమాశ్వాసము – దావనవల్లన వేష్టన
శేవంతక "ముద్దుచంద్రరేఖా" కాంతా!

ద్వితీయా ,, – స్తపనాభ్యాంత ధ్వాంత
ద్విపుయూథా "ముద్దుచంద్రరేఖా" నాగా

తృతీయా ,, – చతురానన చతురవఘూ
శ్రితవదనా "ముద్దుచంద్రరేఖా" సుగనా!

చతుర్థా ,, – "శ్రీముద్దుచంద్రరేఖా
ప్రేమస్తేమాశ్రిరామ" (రాజగోపాలవిలాసము)

పై జెప్పఁబడిన సర్వనామములు చంద్రరేఖవే. వీర వేంకటపతి రాయల వలన మెప్పుచెందిన యీతని క్రీ. శ. 1614 ప్రాంతమున తంజావూరిని జేరి విజయరాఘవ నాయకుని జేపట్టి యుండవలెను, కాని యప్పటికి నాతఁడు యువరాజుగనే యీతని నొక మహిమగాఁ బరిగణించుటచే, కాళకవి యిట్లు నామాంకితమును గావించుట జేసి యుండును. కావున రాజగోపాల విలాసము విజయరాఘవుని కాలమునఁ బ్రాథమిక కృతియే. మఱియు నిందు విజయరాఘవనాయకుని సాహిత్య విద్యావైభవము వర్ణితమైనను ననంభ్యాకములైన యాతని గ్రంథరచనలేవియు నుదాహృతములు కాలేదు. అనఁగా నీకృతిరచనము నాఁటి కాతఁడింకను గ్రంథరచనము నారంభింపలేదని తెలియుచున్నది.

పై వానిలో లభ్యములైన గ్రంథముల వివరణము :

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము, 2. రఘునాథాభ్యుదయము, (నాటకము) 3. కాళియమర్దనము – నాటకము, 4. ప్రహ్లాద చరిత్ర, 5. పూతనాహరణము, 6. విప్రనారాయణ చరిత్రము. ఇవి యన్నియు నాటకములే.

పై వానిలో రఘునాథాభ్యుదయము, రఘునాథనాయకాభ్యుదయము (ద్విపద నాటకములును[1]), విప్రనారాయణ చరిత్రమును నేఁడు

---

1. పై రెండు గ్రంథములును సుప్రసిద్ధాంధ్రదేశీయచారిత్రక పరిశోధకాచార్యులును ప్రశస్త విద్వాంసులునగు డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారి విపుల పీఠికలతో తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు పక్షమున ప్రకటితములైనవి.

ముద్రితములైనవి. ముద్రితములైన మూఁడు కృతులును జారిత్రకముగనే కాక సారస్వతదృష్టిని ముఖ్యములైనవి.

రఘునాథాభ్యుదయము

ఇది తన తండ్రియగు రఘునాథనాయకునిఁ గూర్చి రచియించిన యక్షగాన నాటకము - శృంగార రస ప్రధానమగు నీ నాటకమున రఘునాథనాయకుఁడు చిత్రరేఖ యను వనిత మోహించుట, చిలుకచే రాయబారమంపుట, వారి సమాగమము వర్ణితములైనవి - మఱియు నందు రఘునాధరాయల కాలమున ప్రవర్తిల్లిన విద్యాగోష్ఠీ వినోదములు - రామభద్రాంబ, శుకవాణి కవయిత్రుల సమస్యాపూరణములు, రాజకీయముగా నాదాయవ్యయ విచారణలు, కమ్మవారి వక్కణ, మున్నగునవి చక్కఁగఁ జిత్రింపఁబడినవి.

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము

ఇదియు పై విధమున రఘునాథనాయకుని చరిత్ర వర్ణించునదియే. ఇది ద్విపద కృతి. ఇందు మొదటి రెండాశ్వాసములు సమగ్రముగను, మూఁడవ యాశ్వాసము కొంతకొఱతగనున్నది. ముద్రితప్రతిలో (1-684, 2-484, 3-912) 2030 ద్విపదపంక్తులు గలవు. గ్రంథమింక నెంత యుండెనో తెలియరాదు. ఈ గ్రంథము నాయకాభ్యుదయ రచనలకు సంబంధించినది.

నాయకాభ్యుదయ రచనలు

తమ తండ్రుల పూర్వవృత్తాంతమును దెలుపు నిట్టి రచనలకు రఘునాథనాయకుఁడే మార్గదర్శకుఁడు. అతఁడు తనతండ్రియైన అచ్యుతప్ప నాయకుని చరిత్రము, అచ్యుతాభ్యుదయమను పేర రచియించియున్నాఁడు. అది ద్విపదకృతియే.

రఘునాథుఁడు ద్విపద నలచరిత్రములో :

" భూషించి యచ్యుతాభ్యుదయప్రబంధ
నిర్మాణమున మాకు నిఖిలదేశముల
నిర్మల సత్కీర్తి నెగడుఁ గావునను
నటువలె ద్విపదకావ్యము వేఱె యొకటి
ఘటియించి సత్కీర్తిఁ గైకొందునంచు, మదినెంచి "

అని చెప్పియున్నాఁడు. అచ్యుతాభ్యుదయము నేఁడు లభ్యము కాలేదు. విజయరాఘవుని కాలమున దానిని సభలోఁ జదివి వినిపించినట్లు పై గ్రంథమువల్లనే మనకుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నది రఘునాథ రామాయణమునందును సంగీతసుధ యందును పేర్కొనఁబడినది. దీని ననుసరించియే ద్విపదకృతిగా "రఘునాథనాయకాభ్యుదయము" అను పేర విజయరాఘవనాయకుఁడు రచియించి యున్నాఁడు. విజయరాఘవుని పుత్రుఁడగు మన్నారుదేవుఁడును, తన తండ్రి చరిత్రమును "విజయరాఘవ నాయకాభ్యుదయము" అను పేర రచించినట్లు "హేమాబ్జ నాయికా స్వయంవరము" భరత వాక్యమున నిట్లు చెప్పఁబడినది.

"ఇవ్విధంబున ...... విజయరాఘవభూపాలక ప్రియపుత్రుండును ......"విజయరాఘవాభ్యుదయాది" ప్రబంధ నిబంధన చాతురీ ధౌరే యుండును, అతులిత పితృభక్తిగురుభక్తి భాగధేయుండును మహితానుభా వుండగు మన్నారుదేవుండు హావణించిన హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము అను నాటకము[1]......

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము రాజగోపాలస్వామి కంకితమై ప్రశస్తరచనతో నున్నది. ఇందు తంజావూరి కోటయందుఁగల భవనములు రఘునాథరాయని విజయవిశేషములు దినచర్య మొదలగునవి సంపూర్ణ ముగ వర్ణితములైనవి. వివరము లుపోద్ఘాతములోఁ జూడనగును.

విప్రనారాయణ చరిత్ర

పన్నిద్దఱాళ్వారులలోఁ దెనుఁగు వారికిఁ బ్రియతముఁడైన తొండ రడిప్పొడి యాళ్వారుల చరిత్రమును బ్రశస్తమైన యక్షగాన నాటకముగ విజయరాఘవనాయకుఁడు సంతరించియున్నాఁడు. ఈ కథను బ్రబంధ రూపమునఁ దొలుతఁ దెలుఁగున వెలయించినవాఁడు చదలువాడ మల్లన కవి. [2]ఈతఁడు భారతకవిత్రయములో నొకఁడగు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ వంశీ

---

1. తంజావూరి పుస్తక సూచిక, M. 675. పుట 277–278.

2. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (కాకినాడ) వారి సముఖమున క్రీ. శ. 1940 లో నీ గ్రంథము విపులమైన పీఠికతోఁ బ్రకటితమైనది. పీఠిక కర్త నిడుదవోలు వేంకట రావు ఎమ్. ఏ.

యుఁడు. ఈతని విప్రనారాయణ చరిత్రము ముద్రితమై ప్రచారమున నున్నది. దీని తరువాత యావదాంధ్ర దేశమున విశేషముగ వ్యాప్తిని గన్నది సారంగుతమ్మయ్య రచించిన "వైజయంతీ విలాసము" అను ప్రబంధము. ఇవి రెండునుగాక, అముద్రితములగు పిడుగు వెంకటకవి రచియించిన "విప్రనారాయణచరిత్ర[1]" ప్రబంధమొకటియు ఉత్తరరంగకవి రచియించిన "భక్తాంఘ్రిరేణువిలాసము[2]" అను యక్షగానమొకటియుఁ గలవు. కాని విజయరాఘవుని యక్షగానకృతి[3] వాని యన్నింటికన్న నొక వింతయగు విలక్షణత్వమును, ప్రత్యేకతయుఁ గలిగియున్నది. దాని నిట వివరించెదను.

ఇతర కవికృతులు.	విజయరాఘవనాయకుని కృతి.
1. విప్రనారాయణ చరిత్ర కథా సందర్భము జరిగినది. తిరుచనాపల్లి మండలములోని శ్రీరంగక్షేత్రము.	తంజావూరి మండలములోని చంపకారణ్య క్షేత్రము మన్నారుగుడి.
2. అతని యిష్టదైవము శ్రీరంగనాథుఁడు	విజయరాఘవుని యిష్టదైవము రాజగోపాలుఁడను మన్నారుదేవుఁడు.
3. విప్రనారాయణుని దొంగగు గెన్ని చౌర్యమునకు న్యాయ విచారణచేసిన రాజు చోళరాజు.	ఇచట కృతికర్త విజయరాఘవనాయకుఁడు. ఈతఁడు చోళమండలాధ్యక్షుఁడే కదా !
4. విప్రనారాయణుని భక్తప్రపత్తులు వ్యక్తిత్వము ప్రతిపాద్యము.	విజయరాఘవనాయకుని వ్యక్తిత్వమే యెల్లచోట్ల భాసించును.

---

1. తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు పుస్తకభాండాగారము. సంఖ్య. D. 256. M. 226.

2. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము. సం. 1912. యక్షగాన దండక కేట్లాగు. పంపుటము. 8.

3. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము. సంఖ్య. D. 617. M, 706. ఇది యచ్చట పండితులగు శ్రీ విశలదేవుని సుందరశర్మ, శ్రీ అ. మహాదేవ శాస్త్రిగారలచే పరిష్కరింపఁబడి తంజావూరి సరస్వతీమహాలు ప్రచురణలలో 15-వ సంఖ్యగా ప్రకటితమైనది.

విజయరాఘవనాయకుఁడు వీరవైష్ణవ భక్తశిఖామణి. అందును శ్రీరంగనాథుని కాంతరంగిక భక్తుఁడు. ఆతఁడు ప్రతిదినము నంచెలపై తంజావూరినుండి శ్రీరంగమునకు ముప్పదిమైళ్లదూరము వెడలి, స్వామి దర్శనముచేసి తిరిగి తంజావూరికివచ్చి భోజనాదికము నిర్వర్తించువాఁడు. కాలక్రమమున నట్లుచేయ వీలులేక ఏడంతస్తుల గోపురము, తనకోటలో నిర్మించి, అది యెక్కి శ్రీరంగదేవాలయ శిఖర దర్శనముచేసి, భోజనము చేసెడువాఁడని యూతని చరిత్ర తెలుపుచున్నది. అట్టి భక్తుఁడు శ్రీరంగమునందే ప్రసిద్ధికివచ్చిన విప్రనారాయణుని కథయంతయు తన రాజ్యమునందే జరిగినట్లు వర్ణించుట యసంభావ్యముకాదు. విప్రనారాయణుఁడు సేవించుటకువచ్చిన దేవాలయము "విజయరాఘవభూపాల కల్పితంబులై యుప్పరంబంటిన గొప్ప గోపురప్రాకారంబులు" గలది. అచ్చట యధిదైవమగు రాజగోపాలుఁడు "విజయరాఘవభూపాలుం డర్పించిన కిరీటి పచ్చల కిరీటంబు" ధరియించెను. ఈ వెనుక చోళ భూపాలుని ప్రశంస, విజయరాఘవనాయకుని ప్రశంసయే.

"ద్వి. శ్రీరాజగోపాల సేవచేఁజాల
పేరు గావించిన బిరుదుమన్నీఁడు
....
... ...
విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
భుజబల కంసారి పూర్ణసంసారి
యన్నింట నెఱధాని యారాజధాని
మన్ననలో నేలు మహిమేలుమేలు."

అను 38 పంక్తుల ద్విపదగలదు. ఇది కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి రచించిన "విజయరాఘవచంద్రికావిహారము" అను యక్షగానములోనిది వేంకటపతి సోమయాజి తన పట్టంపుకవి కావునను, ఈ భాగమున తన పొగడ్త యుండుటచేతను విజయరాఘవనాయకుఁడు తన యాస్థానకవి రచనను తన గ్రంథమున నెలకొల్పెనని యూహింపఁదగియున్నది.

బంగారుగిన్నె పోయిన సందర్భమున అధికారి మాటలలో విజయ రాఘవనాయకుఁడు స్పష్టముగా గోచరించుచున్నాఁడు. తలారి "తూరుపు తెరిదాంక హలకులిశ రేఖలు గలిగిన యడుగులజాడ కన్పించు చున్నది గాని మానసులు నడిచిన యడుగులు కానరావు" అని చెప్పి నప్పుడు అధికారి యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చియున్నాఁడు.

"అటువంటి యడుగులు గోపాలునికి, విజయరాఘవభూపాలునికే గాని యితరులకు లేదుగదరా? చోరుని యడుగు లెత్తమంటే నవనీత చోరుని యడుగులున్ను, యతని కుమారుని యడుగులున్ను కంటినంటా వచ్చేవు! మాకన్న నీవే భాగ్యశాలివిరా" పై యుదాహృతులనుబట్టి విజయరాఘవనాయకుఁడు విప్రనారాయణునికథను తంజావూరి క్షేత్ర మునకే సంబంధించినట్లు మార్పుచేసి రచించుట, యాతని వైష్ణవభక్తి పరాకాష్ఠవలననే యని స్పష్టమగుచున్నది.

పన్నిద్దఱాళ్వారులను ప్రసిద్ధిఁజెందిన వైష్ణవ భక్తులలో తొండ రడిప్పొడి యాళ్వారు చరిత్రయే యాంధ్రవాఙ్మయమున విశేష వ్యాప్తి గాంచినది. ఈ చరిత్రకు మూలము దివ్యసూరిచరితము మున్నగు సంస్కృత గ్రంథములోను, ద్రావిడదివ్య ప్రబంధములోను కన్పట్టుచున్నదా మూలకథకును, తెలుఁగుకవులు రచించిన కథకును నచ్చటచ్చట వ్యత్యా సములు కన్పించుచున్నవి.[1] కాబట్టి యీ కథ యాంధ్రభాషలో నవత రించినపుడే మొదట కొన్ని మార్పులు జరిగినవి. ఇది మొదటిఘట్టము. ఆపైని తెలుఁగుకవులలోనే ప్రబంధముగా నంతరించిన మల్లన, తమ్మయ్య, వెంకటకవి మున్నగువారు కథాసందర్భమున కొన్ని మార్పులు గావించిరి. ఇది యా కథావతరణమున రెండవఘట్టము. ఇక విజయరాఘవ నాయ కుఁడు యక్షగానకృతియందు నారాయణచరిత్ర కథను మూలగ్రంథము

---

1. వీనిని చదలువాడ మల్లన-విప్రనారాయణ చరిత్ర పీఠికయందు నేను విపులముగఁ జర్చించితిని. చూడుఁడు విప్రనారాయణ చరిత్ర ద్వితీయముద్రణ - పీఠిక పుట, 35 - 36.

తోడను, తెలుఁగుకవులు ప్రపంచించిన కథాసందర్భములతోడను విపులమగు విమర్శ గ్రంథము ప్రకటితమగుచో నది యాంధ్రవైష్ణవ వాఙ్మయమున కొక యమూల్యాలంకారము కాఁగలదు.

ఈ కృతి విజయరాఘవనాయకుఁడు నందన సంవత్సరమున రచియించినట్లు తిరువారాధన సమయమున సంకల్పములో "అస్మిన్వర్తమానేవ్యావహారికే చంద్రమానేన నందననామసంవత్సరే, ఆయనే, శుభమాసే, శుభనక్షత్రే, శుభయోగే, శుభకరణే, ఏవంగుణ విశేషణ విశిష్టాయాం శుభతిథౌ చంపకారణ్య పుణ్యక్షేత్రే శ్రీ రాజగోపాలస్వామి సన్నిధౌ విజయరాఘవభూపాలస్య సర్వాభీష్ట సిద్ధ్యర్థ్యం శ్రీ రాజగోపాల స్వామి పూజాంకరిష్యే" అను వచనమువలన స్పష్టమగుచున్నది. ఈ నందన క్రీ. శ. 1652 లో వచ్చినది గాన విజయరాఘవుని రాజ్యకాలమున పందొమ్మిదవయేట నిది రచితమైనదని చెప్పవచ్చును. దీనినిఁబట్టి కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి "విజయరాఘవచంద్రికావిహారకృతి రచనము" క్రీ. శ. 1652 నకు ముందే జరిగినట్లు నిర్ణయింపనగును.

ఇఁక గ్రంథమునుండి రెండు రసవత్ ఘట్టముల నుదాహరించుచున్నాను.

విప్రనారాయణుని వైరాగ్యభావ మీ క్రింది పదములో నెంత చక్కఁగ వర్ణితమైనదో చూడుడు

కాంభోజిరాగము ఆటతాళము :

చదివేది దివ్యప్రబంధము మాకు సైసమసంసారబంధము
ఎదనుండు హరిభక్తిగంధము యోగీంద్రులతో నేమాకుసంబంధము
మీతో మాకేటిమాటలు, విన
బ్రాతిగాదు మీపాటలు
భవనంబులు పర్ణశాలలు, మా
పాటలు హరిమీదియేలలు
తగిలియుందురు ముక్తిబాలలు మా

దాపురములు హరిలీలలు
మేమున్నయూరు శ్రీద్వారకా, ముక్తి
కామినిపైమాకు కోరికా
స్వామిభక్తిమాకు చేరికా వో
కోమలి నీవికపోవ యూరక
ఆలుబిడ్డలు పొందుకోరము, మేము
కోరేదీహరిభక్తిసారము
నీలవర్ణుని గొల్చువారము, మీ
యాలాపములు విననేరము
పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
పరిధానములు నారచీరలు
పరిపోవుమీకు మామేగలు మా
సంగడివాండ్రు ఫకీరులు.

దేవదేవీ విప్రనారాయణ సంవాద మీ యక్షగానమునందలి రసోత్తర రచనములలో నొకటి.

పదం – కాంభోజి ఆటతాళము :

విప్ర. ద్రావిడవేదము చదివినవాఁడనె ధవళాక్షి ! నీవు నన్నేలవె
దేవ. ద్రావిడవేదము చదివినవారు కందర్పునివేదము విందురా
విప్ర. అంగన ! మన్నరు తళిగప్రసాదము పొంగలి చవిగొన్నాఁడనే
దేవ. పొంగలి చవిగొన్నవానికి వనితల యెంగిలిచవి మనసాయనా
విప్ర. ఆరామకైంకర్య మాచరించి మన్నారుని గొలిచినవాఁడనే
దేవ. ఆరామకైంకర్య మాచరించువాని కీరామకైంకర్యమేలయా
విప్ర. చెలువ ! మన్నరుపాద తులసీదళములఁ శిరసునధరియించువాఁడనే
దేవ. తులసీదళములు ధరియించువానికీ తొలుతటిముడిపువ్వేలయా

ఇందచ్చటచ్చటఁ బాత్రోచితభాష వాడఁబడినది. అప్పటి రాజకీయ వ్యవహారము ననుసరించి తమిళభాష బహుసరసముగ నుపయుక్తమైనది. ఈనాఁడును నీ నాటకమును బ్రదర్శించిన సభ్యులను సమ్మో

దాంబుధి నోలలాడించును. ఇట్లెన్నియేని రసవత్తర ఘట్టములకుఁ బ్రత్యేకముగ స్థానమై ప్రశస్తమైన రచనతోఁ గూడిన యీ నాటకము దాక్షిణాత్య నాటకములలో మేటియని చెప్పనగును.

అముద్రిత కృతులు

అముద్రిత కృతులలో నీ క్రింది పద్యము 'నాందిగా' ముందుగాఁ గాననగును.

సీ. భోజకన్యాముఖాంభోజ రాజమరాళ
సత్యాఘనస్తనస్తబకభృంగ
జాంబవతీవిలోచన చకోరశశాంక
మిత్రవిందాతటిన్మేఘరూప
భద్రవశావశ భద్రదంతావళీ
వరసుదంతామనో వనమృగేంద్ర
లక్షణారూపకలాపినీసర్జన్య
భానుసుతాలతా పారిజాత

గీ. షోడశస్త్రీసహస్ర చ – తుఃప్రసార
హారసార మసార మో – హానశరీర !
విజయరాఘవ భూపాల – భజనలోల !
కేలుమోడ్చెద రాజగో – పాల ! నీకు.

పై రచనము లన్నిటిలోను ప్రహ్లాదచరిత్ర యను యక్షగానము వివరికృతి. ఈ యక్షగానముననే విజయరాఘవనాయకుని కృతులన్నియుఁ బేర్కొనఁబడినవి. మఱియు నిందు పై సీసపద్యములేదు. గ్రంథములో నిది చాటుకావ్యముగాఁ బేర్కొనఁబడినది.

పూతనా హరణము

ఇందు శ్రీకృష్ణుఁడు పూతనను సంహరించుట వర్ణితము. గ్రంథారంభమునఁ భోజకన్యా ముఖాంభోజమరాళ అను సీసపద్యము గలదు. తరువాత కైవారగద్యలో నీతడు "చతుర్విధ కవితా నిర్వాహక సార్వభౌమ బిరుదాంగద విరాజమాన చరణాంభోజుఁ" డని వర్ణితుఁడైనాఁడు.

కైవారగద్య[1] తరువాత రాజగోపాలస్తవము, చెంగమలవ్మ స్తవము, సూత్రవతీశస్తవము, పన్నిద్దఱాళ్వారులస్తవము మొనలైనవి కలవు. శ్రీకృష్ణుఁడు పూతన చనుబాలుద్రావి యామె ప్రాణములను హరించిన సంగతి కవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు:

"క. ఆలోన నయ్యశోదా
బాలుఁడు జగజంత వింత బాలెంత విష
జ్వాలాభీలంబగు చను
బాలానుచు దాని ప్రాణపవనం బెగిచెన్."

ఇందు యశోదాదేవి మాతృవాత్సల్యము, పూతన "బాలవర్ధని"యను బిరుదము తనకుఁగలదని గోపకన్యలను మోసగించినతీరు చక్కగా వర్ణితములైనవి. మఱియు పూతన, శ్రీకృష్ణునికి బాలగ్రహపీడ కలదని నందువలన బాలునికి పెక్కువిధముల యపాయములు రాఁగలవని యిట్లు చెప్పినది:

"వనిత సర్పభయంబు వర్షభయంబు
ఘనతరాగ్ని భయంబు గజముచే భయము
జెట్టి వీరులపోరుచేఁ గొంత భయము
పుట్టంగనున్న దీ బుడుతని కింక"

ఇచ్చట పూతనచే కవి వ్యంగ్యముగా శ్రీకృష్ణుఁడు బాల్యముననే సాధించిన ఘనకార్యములను ముందుగా సూచింపఁజేసినాఁడు. సర్పభయము-కాళియమర్దనము, వర్షభయము - గోవర్ధనోద్ధరణము, అగ్నిభయము-ఖాండవ దహనము, గజముచే భయము, జెట్టివీరులచే భయము - ముష్టికాసుర చాణూరమల్ల సంహరణము.

పై వానిలో ప్రస్తుత కథాంశమగు పూతనాహరణమునుగూర్చి విద్వదగ్రణులైన యొక విమర్శకు[2] లిట్లు విమర్శించినారు: "పూతన యనునది బాలురకు సాధారణముగవచ్చు నొక రోగము. ఇది చరక

1. తంజావూరి సరస్వతీమహలు పుస్తక భాండాగారము. సంఖ్య. 554. M.677

2. మహాభారత రహస్యము. కీర్తిశేషులు పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు.

మున శుశ్రుతమునఁ జెప్పఁబడినది. శ్రీకృష్ణుఁడు శైశవమునుండియు బలశాలియగు బాలకుఁడు గావున నారోగమును నధిగమించినాఁడు. పూతన రాక్షసియనుట శ్రీకృష్ణునికి దైవత్వము నాపాదింపఁజేయుటకుఁ జెప్పినది. ఇట్లే తక్కినవియు సమన్వయము చేసికొనవలయును.”

ఈ నాటకము ఖర సంవత్సరమున రచితమైనట్లీక్రింది పురోహిత వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. “ఖరనామ సం॥ ఉత్తరాయనవసంతర్తు పంచమీ గురువాసరమున బాలగోపాలునికి స్వస్తిపుణ్యాహములు”. ఈ ఖర సంవత్సరము క్రీ. శ. 1651 తో సరియగుచున్నది కావున నిది విప్రనారాయణ చరిత్రమునకన్న నొకయేఁడు ముందుగా రచితమైనది.

కాళియ మర్దనము[1]

శ్రీకృష్ణుఁడు కాళియుని మర్దించుట యిందలి యితివృత్తము. ఇందు విజయరాఘవనాయకుఁడు కనకాబ్జనాయిక కన్న చిన్నకుమారుఁడుగా వర్ణితుఁడైనాఁడు.

ఈ నాటకమును “భోజకన్యాముఖాంభోజ రాజమరాళ సత్యాఘనస్తనస్తబకభృంగ” అను సీసపద్యముతో ప్రారంభము. విజయరాఘవుఁడు తన నామాంకితమును కవితావైశద్యమును తెలియఁజేసిన వెనుక, రాజగోపాలస్తవము చెంగమలవల్లి స్తవములుఁ గలవు.

“ ద్వి. శ్రీరాజగోపాల చిరకీర్తిజాల
కారుణ్య గుణశీల కల్యాణలోల
... ...
దక్షిణద్వారకాస్థల కృతలీల
రక్షింపఁగదవయ్య! రాధికాలోల!
కలశాంబునిధి కన్య కల్యాణధన్య

1. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము. సం. 500, M. 707.

సలలిత సౌజన్య జగదేకమాన్య

... ...

శ్రీ సెంగమలవల్లి చెంబైసతల్లి

కాచి రక్షింపవే కనకాబ్జవల్లి !"

పై స్తవములు రెండును విజయరాఘవుని రఘునాథాభ్యుదయ నాటకము నందు కైవారగద్య తరువాత నున్నవి. రఘునాథాభ్యుదయము క్రీ. శ. 1643-44 సంవత్సరములమధ్య (పుటలు 2-3) రచితమైనదని గ్రంథ పరిష్కర్తలు పీఠికలో[1] వ్రాసియున్నారు. కాబట్టి కాళియమర్దనము క్రీ. శ. 1643-44 సంవత్సరముల వెనుకనే విజయరాఘవనాయకుఁడు వ్రాసియుండవచ్చును. పూతనాహరణమను నాటకము క్రీ. శ. 1651 లో రచితమగుటచేత ప్రస్తుతము మనకు లభించిన తేదీల ననుసరించి కాళియమర్దనము క్రీ. శ. 1643-1651 మధ్య రచితమైయుండునని నిర్వివాదముగాఁ జెప్పవచ్చును.

కథాప్రారంభమున దక్షిణద్వారకవర్ణనము శ్రీ రాజగోపాలస్వామి కొలువు ద్విపదలలో వర్ణితమైనది. గోభిల, గోప్రళయమునులు వచ్చి రాజగోపాలస్వామిని స్తుతించిరి. ఆవెనుక మునీశ్వరులు కాళియ భుజంగ నాట్యప్రసంగంబు మున్నొక్కసారియైనను, మఱియొకసారి చూడవేడుక గలదని విన్నవించిరి. రాజగోపాలస్వామి కాళిందీతీరము జేరఁగనే కొంతవడి జలవిహారమైనవెనుక కాళియుఁడను ఫణిరాజందు గలఁడని, ఆతనివలన యుపాయములు కలుగుచున్నవని తెలిసికొని, నీటిలోనికుఱికి, కాళియుని మస్తకముపై తన కాలూని, యాతని నణఁగఁ ద్రొక్కెను. కాళియుని యంతఃపురకాంత లప్పుడు శ్రీ కృష్ణుని నిట్లు వేడికొనిరి :

ఆ. వె. మమ్ము పెండ్లిసేయు మాప్రాణనాథుని
ప్రాణమిచ్చి రేఁడు భక్తవరద !
నీవుసేయు పెండ్లి నిక్కంబు భద్రంబు
చిన్ననాటిపెండ్లి పెండ్లి కాదు.

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము పీఠిక. పుట. 33.

శ్రీకృష్ణుఁడు కాళియున కభయమొసంగి, యాతని కాంతలతో నాతనిఁ బంపివేసెను. జలక్రీడానంతరము దక్షిణద్వారకయందుఁ బ్రవేశించి రక్తాబ్జనాయికగూఁడి నిండు కొల్వుండెను. గ్రంథాంతమున రాజగోపాల స్వామి తనకుఁగా నాటక చాటుకవితాకన్య నొసంగిన విజయరాఘవ నాయకునకు నవఖండమండలాధిపత్యనిత్యాయురారోగ్యభాగ్య దిగ్విజయములు గలుగున ట్లాశీర్వాదముఁగలదు.

ప్రహ్లాద చరిత్ర

[1] ఈ నాటకకృతి తక్కినవానివలె "భోజకన్యాముఖాంభోజరాజమరాళ" అను సీసపద్యముతో ప్రారంభముగాక, విజయరాఘవనాయకుని రచనలు తెలుపు సీసమాలికతో ప్రారంభమగుచున్నది. "శ్రీలాంద రాజగోపాలవిలాస నాటకము సందర్భించు సుకవివంద్య" అను పాదముతో ప్రారంభమగు సీసమాలిక నీవఱ కుదాహరించియున్నాఁడను.[2] ఇందు విజయరాఘవనాయకుని రచనలన్నియు పేర్కొనఁబడియుండుటచే, నిది యాతని చివర కృతియని చెప్పవచ్చును.

ఈ సీసమాలిక వెనుక రాజగోపాలస్తుతి చెంగమలవల్లి స్తుతియుఁ గలవు, "శ్రీరాజగోపాల చిరకీర్తిజాల" అనియు, "కలశాంబునిధికన్య కల్యాణధన్య" యనియు మొదలుగాఁగల యీ స్తుతులు రెండును, విజయరాఘవనాయకుని కాళియమర్దనమునఁ గన్పట్టుచున్నది. కాళియమర్దనము ప్రహ్లాదచరిత్రలో పేర్కొనఁబడినది గావున నందుండియే ప్రహ్లాదచరిత్రమునకు పై స్తవములు సంగ్రహింపఁబడియుండును. ఈ నాటకమున ప్రహ్లాదుని విద్యాభ్యాస సందర్భమున సంభాషణ చాల చమత్కారముగానున్నది. ఎఱ్ఱావధాని, సర్వావధానుల సంభాషణలో హాస్యరసము తొణికిసలాడుచున్నది. మఱియు నిందులో నానాఁటి వస్త్రాలంకారములుఁ బేర్కొనఁబడినవి. బ్రాహ్మణులు గంగమట్టిబెట్టి, నీరుకావిధోవతులుగట్టి, కెంగేల - దర్భముష్టి పంచాంగములఁబూని,

---

1. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము సం. 541. M. 692.
2. ఈ గ్రంథమున సె- పుటలు 87, 88, 89.

సభకు వచ్చువారు. వరుసలకు దిద్దిన వానరము వెంటరాగా, కఱకు మూపునఁ జిల్వ కావడిబూని, పరగ నాగవరాళిఁ బాడుచు పాముల జోగి సభకు వచ్చెడివాఁడు.

కథా విధానమున మార్పులేమియు లేవు, హాస్యరసము కొఱకు విదూషకుఁడును, శృంగారరసము కొఱకు రంభయు నీ నాటకమునఁ బ్రవేశ పెట్టఁబడిరి. గురుప్రహ్లాద సంవాదముతో నీ నాటక విమర్శ ముగింతును.

గురు : నమోహిరణ్యాయ! అనవోయి

ప్రహ్లా: నమోహిరణ్యాంబరాయ !

గురు : ఓయి! అటువలెగాదు అంబర శబ్దమేల చెప్పెదవు నమోహిరణ్యాయ! అనవోయి

ప్రహ్లా: నమోహిరణ్యగర్భజనకాయ !

గురు : అయితే నీకీశబ్దం రాదు గంటివి. నమోదైత్యవరాయ ! యనవోయి

ప్రహ్లా: నమోదైత్యహరాయ !

గురు : ఓయి బాలకా! యీ ప్రతికూల వచనంబులేల? నమోదేవభయంకరాయ అనవోయి

ప్రహ్లా: నమోదేవాభయంకరాయ !

గురు : భళాభళా మహాలెస్సారె

“నే నొకటి చెప్పితే నీ వొకటి చెప్పుచున్నావు. ఓయీ ఎట్లావధానులు చూస్తివా ! తన యద్వాతద్వాలు మానండు. దొరకుమారుండు గదవయ్యా.”

శ్రీ కృష్ణవిలాసము

విజయరాఘవనాయకునిచే రచితమైన యీ యక్షగాన మీ నడుమ ప్రకటితమైనది.[1] ఇయ్యది యింతకుముందు తంజావూరి పుస్తక వివరణ మునందున్నను, నిటీవలనే విజయరాఘవుని కృతిగా గుర్తింపఁబడినది.[2]

1. 1956 లో తంజావూరి సరస్వతీమహాలు పత్రికయందు ప్రకటితమై యీ వెనుక ప్రత్యేక గ్రంథముగ వెలువడినది. గ్రంథపరిష్కర్తలు–సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగార పండితులు శ్రీ విఠలదేవుని సుందరశర్మగారు.

2. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథవివరణ, సం. 2. D. 843. M. 596.

ఈ యక్షగాన ప్రారంభమున, నాతని కృతులలో సాధారణ ముగాఁగన్పట్టు "భోజకన్యాముఖాంభోజరాజమరాళ! సత్యాఘనస్త నస్తబకభృంగ!" అను సీసపద్యము లేదు. అయినను పరిష్కర్తలు ముద్రితప్రతియందు దానిని చేర్చుట సమంజసమే. కైవారగద్య తరువాత రాజగోపాల, చెంగమలవల్లికా, గురు, పూర్వకవి స్తుతులుఁగలవు. భారతీ నేతను, శారదాదేవిని ప్రార్థించి కనకసరోజాంబికాస్తన్యపాన జనిత సారస్వతసారతమిూరి, సకలసత్కవికోటి సంతసంబంద నీ నాటకమును రచియించెను.

కథాప్రారంభమున రాజగోపాలుఁడు నిండుకొలువునై యుండఁగా బరాబరి వచ్చి, విలాసవతియను యువతి రాకను తెలిపెను. రాజాజ్ఞయైన వెనుక నా విలాసవతి వచ్చి, రాజునకు మ్రొక్కి—

"చూచేవురా నీవే చూచేవు – ఓ చెల్వమన్నారు నా చెల్లుబడికి
ఎచ్చుమానిసివేర ఓరోరి! మన్న - యేమోయని యంటిర
గచ్చులు నాతోను పోర – ముచ్చుక మూరెదునోరా
ఏవేళను నామీదనుకంటా – ఆయింతితో నన్నాడుకొంటా
భావజుఁడు జేసిన జంటా – పాయఁజేసేనంటా
జాజమున నున్నగూడి – జోడుబాయనని నిలుఁవనాడి
రాజమన్నా! యేచేది పాడి నీ – సైజము యిటువంటిమోడి."

అని యొక పదకేళిక వినిపించెను.

ఆసమయమున నచటికి రుక్మిణీదేవి దూతికవచ్చి, రాజగోపాలుని, యామెవద్దకు రమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడును సముచితముగ శృంగారించుకొని బయలుదేరుచుండగా, సత్యభామ దూతికవచ్చి, రాజగోపాలుని సత్యయింటికిని రమ్మని చెప్పెను. ఆతఁడును మొదట సత్య యింటికే వచ్చెదనని చెప్పి యామెను పంపివేసి రుక్మిణీదేవి భవనమునకు వచ్చెను.

రుక్మిణీదేవియు, రాజగోపాలుఁడును కొంతసేపు ద్యూతకేళిని నెఱపిరి. ఇంతలో రాజగోపాలుని రాకకై నిరీక్షించుచున్న సత్యభామ యాతఁడిక రాఁడని నిశ్చయించుకొని, విరహావేదనాదోదూయమానయై, యాతడున్న భవనమునకు వచ్చెను. ఇంతలో, రుక్మిణి చెలికత్తె వచ్చి

రాజగోపాలు డచ్చట రుక్మిణితో రహస్యక్రీడయందున్నాఁడనియు నిప్పు డాతనిఁ జూచుటకు వీలుపడదనియు చెప్పినది. ఆ వృత్తాంతము విన్న తోడనే సత్యభామయు నత్యంత రోషావేశపూరితయై, తన భవనము నకు వచ్చి, వాకిట కావలియున్న నెచ్చెలులతో రాజగోపాలుడు వచ్చిన తలుపులు తెఱవవద్దని యాజ్ఞపెట్టెను. అంత సత్యభామ తలుఁపునకువచ్చి రాజగోపాలుఁడు సత్యామందిరోన్ముఖుఁడయ్యెను. కాని హెగ్గడికత్తెలచే నివారితుఁడయ్యెను. అంత సత్యభామకును రాజగోపాలునకును కొంత సంవాదము నడచినది. ఆపై నామె తలుపుఁదీయించి యాతనిని లోనికి రానిచ్చినది. అంత సత్యభామ తన్ను విడిచివెళ్లినందుల కాతని పలు విధముల దూరినది. ఆమె ననునయించుటకు రాజగోపాలుఁ డామెకు స్వయముగా కురులుదువ్వి, పూవులుపెట్టెను. కాని యామె కోప ముతో తన్నంటవద్దని దూరముగా తొలఁగినది. అప్పుడు రాజగోపాలుఁ డామె కాళ్లకుమ్రొక్కి యామె నెడబాయనవి శపథముచేసెను. సత్య భామయు సంతోషిత స్వాంతయై యాతని కౌఁగిటఁజేర్చెను. ఇదియే యిందలి యితివృత్తము. ఇందు ద్విపదలు, దరువులు గలవు. పద్యములు రెండుమాత్రమే గలవు. రచన యంతయు మనోరమముగా నున్నది.

విజయరాఘవనాయకునియాస్థానమునందు విలసిల్లిన కవులు,కవయి త్రులు పెక్కురు. కవులలోఁ దొలి పేర్కొనఁదగినవాఁడు చెంగల్వకాళకవి.

చెంగల్వకాళకవి

ఈతఁడు రచించినది రాజగోపాలవిలాసమను నొక ప్రబంధము. తంజావూరి పుస్తక భాండాగారమునఁదప్ప మఱెచ్చటను దీనికి వేఱుప్రతి కానరాలేదు. అచ్చట నున్నవాని వివరణము లీ క్రింద నీయఁబడినవి.[1]

---

1. తాళపత్ర ప్రతులు : సంఖ్య 222 రాజగోపాలవిలాసము (కాళయ) M. 256 ; S-18 × $1\frac{1}{4}$; L-52. 11. 6. G. 1300. గ్రంథప్రారంభము సరిగ నున్నది గాని గ్రంథాంతమున గద్యమందు సీసపద్యములోపించినది. సంపూర్ణము. వ్రాఁత చక్క నిది – 5 ఆశ్వాసమున నాఱవ పత్రమున సగము భాగము మాత్రము కలదు. అదితప్ప గ్రంథపాతముఁ గన్పట్టదు. శైథిల్యము స్వల్పము. 223 – M 257 16 × $1\frac{1}{2}$ 50 ఆద్యంతముల కొంతభాగము లేదు. 224 – M 398 18 × $1\frac{1}{4}$ 18 ఇందు విజయ రాఘవుని వంశము మాత్రము వర్ణితము.

విజయరాఘవ వంశావళి

గ్రంథావతారికలో విజయరాఘవనాయకుని వంశమునుగూర్చి, యాతని వైదుష్యమునుగూర్చి విపులముగ నుండుటచేఁ జాలకాలము క్రిందటనే యీ భాగమును వేఱుచేసి, "విజయరాఘవ వంశావళి" యని నామకరణము చేసినట్లున్నది. క్రీ. శ. 1936 లో "తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయము"ను గూర్చి వ్రాసినపు డాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తున నే నీప్రతి నుపయోగించితిని[1]; కాని యిది గ్రంథభాగమేగాని వేఱుకాదు. తాళపత్రప్రతులలో వ్రాయసగాని పేరుగాని వ్రాసిన కాలముకాని తెలుపఁబడియుండలేదు. గ్రంథాంతమునఁ బద్యములలోని స్వల్ప లోపములు తప్ప ప్రతులన్నియు బాగుగనేయున్నవి. లేఖక దోషములున్నను వ్రాఁత స్ఫుటముగ నున్నది. ఇది గ్రంథమాతృకా వివరణము.

"రాజగోపాలవిలాసము" అను నీ ప్రబంధము తంజాపురి నాయక రాజును, మహాప్రసిద్ధుఁడును నగు రఘునాథనాయకుని పుత్రుఁడునగు విజయరాఘవనాయకుని కంకితముగా చెంగల్వకాళయ కవిచే రచింపఁ బడినది. ఈ కాళకవి తన్నుఁగూర్చి యీ ప్రబంధమున నిట్లు చెప్పి కొన్నాఁడు.

సీ. శ్రీవత్స గోత్రుండు శ్రీకరపాకనా
టోజ్జ్వల బంధుజనాతిశాయి
కాళయమంత్రి పుంగవునకు గంగమాం
బకు నుదయించు తత్సఫలాబ్ధి
రణరంగగంధ వారణ బిరుదాంకిత
స్వకులజ శ్రీకంఠ సచివమౌళి
పార్వతీ పరిణయ ప్రముఖప్రబంధ ని
బంధ ధురంధర ప్రౌఢ ఫణితి

గీ. యైన చెంగల్వ వేంకటయ్యయును రావి
నూతల తిరుమలయ్య తనూజ కృష్ణ
మాంబ మునుగన్న నిధి కాళహస్తి గిరిశ
కలిత లలితోక్తి భారవి కాళసుకవి. (1-29)

1. చూడుఁడు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవ సంచిక. 1936 పుటలు 150-164.

పై పద్యమువలన నితఁడు పాకనాటి యాత్వేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడనియు, నితనితాత కాళయమంత్రి, పితామహి గంగమాంబయనియు, తండ్రి వెంకటయ్యయనియు, తల్లి కృష్ణమాంబయనియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు నితని తండ్రి రణరంగ గంధవారణ బిరుదాంకుఁడగు శ్రీకంఠునకు మంత్రియనియు, నాతఁడు పార్వతీపరిణయమను ప్రబంధమును రచించె ననియు, తల్లి రావిసూతుల తిరుమలయ్యతనూజ యనియు, నీతఁడు శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని ప్రసాదమునఁ గవితాసిద్ధిఁ బడసిన వాఁడనియుఁ గూడ స్పష్టపడుచున్నది.

ప్రస్తుత మీతని తండ్రి రచించిన పార్వతీపరిణయము లభ్యము కాదు. కాని యీతఁడు కవివంశములోనివాఁడేయని చెప్పనొప్పును. ఈతఁడు విజయరాఘవనాయకుని తండ్రియగు రఘునాథనాయకునికాలమున నుండినట్లుగ నా తరువాతి పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. ఘటికా శతగ్రంథ ఘటనోత్కట నవీన
పాండిత్యగరిమలు భళియనంగ
నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యాది కోద్దామ రసగర్భ
సందర్భమహిమని సన్నుతింప
మాకందమంజరీ మధుఝరీ మాధుర్య
రచనావిశేష మహా యనంగ
పరిహృతేతరయుక్తి భాగ నూతనకథా
చాతుర్యధుర్యత సంస్తుతింప

గీ. అయ్యదినముల రామభద్రమ్మవారు
నేఁడు కృష్ణాజి కవితల నేర్పు మెఱసి
వినికిసేయుటలెల్ల మీ ఘనతఁగాదె
కవివినుతచర్య! చెంగల్వ కాళనార్య! (1-30)

పై పద్యమునఁ బేర్కొనఁబడిన రామభద్రాంబ, సంస్కృత సాహిత్యసామ్రాజ్య భద్రాసనాసీనయని ప్రసిద్ధికెక్కిన విదుషీమణి. ఈమె సంస్కృతమున రఘునాథనాయకాభ్యుదయ మహాకావ్యమును

రచించినది. ఈమెకుఁ దెలుఁగుకవిత నేర్పినది కాళకవియేయని పై వానివలనఁ దెలియుచున్నది. కృష్ణాంబయను కవయిత్రి, విజయరాఘవ నాయకుని కాలమున నాస్థానములో నుండినట్లుగ నీగ్రంథమున తెలుపఁబడియున్నది. ఈమె ఛందశ్శాస్త్రమున, సమస్యాపూరణమున, సంస్కృతాంధ్రకవితల నిపుణురాలని కాళకవియే యిట్లు చెప్పినాఁడు.

సీ. ప్రస్తారసంఖ్యను బనుమూఁడుకోటులు
నలువదిరెండు లక్షలు పదేడు
వేలు నేన్నూటను వింశతియును నాఱు
వృత్తంబులందు నీవృత్తములకు
నీవర్ణన సమస్యనీవు గూర్పు మటన్న
నావృత్తమున సమస్యను రచించి
యందుకు శ్లోకంబు లాశువుగాఁ జెప్ప
యవి తెనుంగునను పద్యములు చేసి
గీ. యిరువదారును ఛందంబులెఱిఁగి యిట్లు
కవితఁ జెప్పిన వార లీభువిని గలరె?
యనుచు నందఱు వినుతింప ఘనతఁ గాంచె
కీర్తనీయగుణాలంబ కృష్ణమాంబ. (1-27)

పై శిష్యురాంద్ర సామర్థ్యము వర్ణించుచు, స్వోత్కర్ష యనిపించు కొనకుండ, తన సామర్థ్యమునే వ్యక్తపఱచినాఁడు కాళకవి. ఈతఁడు

1. ఘటికాశతగ్రంథ ఘటనుఁడు - ఘడియకు నూఱుపద్యములు చెప్పు సామర్థ్యముగలవాఁడు. అనఁగా ఆశుకవిత్వమునఁ బ్రవీణుఁడు.

2. ఓష్ఠ్య నిరోష్ఠ్యాది నియమములతోఁ గవిత చెప్పువాఁడు - అనఁగా చిత్రకవిత్వమున నిపుణుఁడు.

3. మాకందమంజరీమధురఝరీమాధుర్య రచనచేయఁగలవాఁడు - అనఁగా మధురకవితలో నాఱితేఱినవాఁడు.

4. పరిహృతేతరయుక్తిభాగ నూతనకథాకథకుఁడు - ఇతరుల మాటలు గైకొనక, క్రొత్తగా కథావస్తునిర్మాణము చేయఁగలవాఁడు. అనఁగా 'విస్తర' కవితావిశారదుఁడు. కాబట్టి కాళయ చతుర్విధకవితా విశారదుఁడని చెప్పనొప్పును.

ఇంక నీతఁడు సంస్కృతాంధ్రకవనమున, ఛందశ్శాస్త్రమున సంపూర్ణప్రజ్ఞ గలవాఁడని రెండవపద్యమే చెప్పుచున్నది. కాని యే కారణముచేతనో నీతఁడు రసికవతంసుఁడును, రాజకవీంద్రుఁడునగు రఘునాథనాయకుని యాస్థానమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కలేదు.

" ఉ. భూనుతకీర్తులైన కవిపుంగవులందఱు మెచ్చనిచ్చలున్
తేనియసోనలై కసటుఁదేఱిన చక్కెరపానకంబులై
వీనులవిందులై రసికవేద్యములై యల వాగ్వధూటికిన్
గానుకలైన " (1-41)

యీతని కవిత రఘునాథుని నాకర్షింపవలసినదే. దీనికి, కాళకవి తొలుతనుండి విజయరాఘవనాయకునే యాశ్రయింపఁగా, క్రమక్రమముగా కాళకవి ప్రతిభగుర్తించి యాతని కేవలకవిగానేగాక స్నేహితునిగా సంభావించి విజయరాఘవనాయకుఁడు గౌరవించుచుండ, నాతఁడు రఘునాథనాయకుని యాస్థానకవిపదమునకుఁ బ్రయత్నముచేయు నావశ్యకత లేకపోవుటయే కారణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. విజయరాఘవ నాయకుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినతోడనే గ్రంథ మాతనికిఁ గృతినొసంగుటకూడఁ బై యంశమును బలపఱచుచున్నది. మఱియును రాజైన విజయరాఘవనాయకుఁడు తన యింటికి తన భార్యలతోఁగూడవచ్చి, విందారగించి, యింటివారలనందఱను ననేకవిధముల గౌరవించెనని చెప్పిన యీ క్రింది సందర్భమునుబట్టి, వారిరువురి కెంత యన్యోన్యగౌరవ స్నేహబాంధవము లుండెడివో గ్రహింపవచ్చును.

విజయరాఘవనాయకుఁడు గ్రంథమంకితము గోరుచు నిట్లు చెప్పినాఁడు.

మ. పఱియార్వన్నె పసిండికిన్ వలపు పైపైఁ జెంద చందంబునన్
చదురల్ మీఱు భవత్ప్రబంధమిల నిచ్చల్ దక్షిణ ద్వారకా
సదనాస్థాన కథానుషంగములచే సంభావ్యమై మించె నేఁ
డది మాకంకిత మీవొనర్పుమని యాహ్లాదంబు సంధిల్లఁగన్. (1-32)

సీ. అల సహ్యజాతటి నగ్రహారంబులు
బహురేకమించు నుంబళికయీళ్లు
బంగారు టనుసుల పచ్చల పల్లకి
పసిఁడికొమ్ముల కట్ల భద్రకగులు
పడివాగె తేజీలు బంగారుకాళాంజి
హడపంబు చామరల్ హంసకంబు
తరమైన చౌకట్లు తారహారంబులు
నంగుళీయాది రాజార్హభూష

గీ. లెలమి నపరంజి హరివాణములును గిండ్లు
పెట్టెలకోలంది జాళెలు మట్టుమీటి
... ... ఘనత
కనుగుణంబుగ దయచేసి యపుడు మఱియు. (1-33)

క. కేళాకూళుల సజ్జల
కేళీవనములను మించు గృహరాజంబున్
శ్రీలెసఁగ నొసగి లోకులు
మేలని కొనియాడ కరుణ మీఱఁగనంతన్. (1-34)

గీ. విందునకుఁ దాము గతితలు వేడ్క వచ్చి
వరుస సొమ్ములు తమయింటి వారికొసఁగి
యాత్మజాలకెల్ల చతురంత యానములను
మహితభూషణములు బహుమతులుసేయ" (1-35)

పై పద్యములవలన కాళకవి నెంతగ గౌరవించినది మనకు తెలియ వచ్చును. కాళకవిని సామాన్యకవిగా నెంచక, రాజకవిగానెంచి యాతనికి వివిధరాజ చిహ్నములనొసఁగి విజయరాఘవుఁడు సమ్మానించెనని యాశ్వాసాంతగద్యవలన నెఱుకపడుచున్నది. "ఇతి శ్రీమత్కాళహస్తీ

శ్వర కరుణాకటాక్ష లబ్ధసిద్ధ సారస్వతసయ చెంగల్వ వేంకటార్యతనయ, విజయరాఘవభూపప్రసాదాసాదిత వివిధరాజచిహ్న చిహ్నితభాగధేయ కాళయనామధేయ ప్రణీతంబైన రాజగోపాలవిలాసంబను మహాప్రబంధంబునందు బ్రథమాశ్వాసము.”

కాళయ ప్రతిభావంతుఁడైనకవి. బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లుగా, నీతనికి విద్వత్కవిరాజగు విజయరాఘవనాయకుని స్నేహబాంధవము సమకూడినది. ఈ రాజగోపాలవిలాస మొకటితప్పఁ దక్కిన యీతని కృతులేవియుఁ గానరాలేదు. అయినను కాళయ కవితాచాతుర్యమును బ్రకటించుటకు నీ ప్రబంధ మొక్కటియే చాలును. ఈ విషయమునుగూర్చి విస్తరించుటకుముందు కృతిపతియగు విజయరాఘవనాయకునిగూర్చి మనము తెలిసికొనఁదగును.

రాజగోపాలవిలాసమునఁ బ్రథమాశ్వాసమునఁ గృత్యవతరణికలో రమారమి రేఁబది పద్యములలో విజయరాఘవనాయకుని యుదంతమంతయు వివరింపఁబడినది. అతని పూర్వులసంతతి సంగ్రహముగను, కృతిభర్తసంగతి సవిస్తరముగను నందు వర్ణితమైనది. ఈ భాగమునే ‘విజయరాఘవ వంశావళి’ యని వేఱుచేసి వ్రాసినట్లు మున్ను తెలిపియుంటిని.

ఇది దక్షిణద్వారకాస్థల మాహాత్మ్యమును దెలుపు నైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. దక్షిణద్వారక యనఁగా తంజావూరి జిల్లాలోని మన్నారుగుడి. అచటనున్న స్వామి రాజగోపాలుఁడు. ఈ స్థల మాహాత్మ్యమునకు మూల మగ్నికల్పమని తెలుపఁబడియున్నది. సూతుఁడు శౌనకుని నడుగగా శౌనకుఁ డాతనికి “చంపక వనాంతరమున గోప్రళయ మౌని తపస్సుచేసి హరిని వేఁడఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై యాతని కోర్కెననుసరించి పదాఱువేల గోపికలతో, నష్టమహిషులతో నచ్చటనే నిలిచెను” అని చెప్పుట కథాబీజము.

ప్రబంధమునందలి కథ

చంపక వనమున శ్రీకృష్ణుఁడు వనవిహారము సలుపుచు, అష్టవిధ శృంగారనాయికలవలెఁ జెలఁగుచున్న తన యష్టమహిషుల స్వభావములు తెలియఁగోరి వారివారి నాయాజాడలనుండ నియమించెను. తొలుత రుక్మిణిజాడకరిగి యామెకుఁ గనఁబడక పొంచియుండి, యామె యనుతాప మెఱిఁగి యెదుటఁ బ్రత్యక్షమై యానందాబ్ధినోలలాడించెను. ఆ వెనుక భద్రయొద్దకు నొక దూతినంపి సంకేతస్థలముచెప్పి తానచ్చటి కేగెను. కాని భద్ర యలిగి కృష్ణునినొకింతతడవు విరహవేదనకుఁ బాలుపఱచెను. అంత లక్షణ తన స్థలములో నొక చంద్రకాంతశిలపై కృష్ణునికొఱకు నిరీక్షించుచుఁ దన సౌధమునంతయు నలంకరింపఁజేసెను. అతఁడు రాకపోవుట చూచి యొక దూతినంపి రప్పించెను.

శ్రీకృష్ణుఁ డామెను సమ్మదాంతరంగిగ నొనర్చి తక్కిన కాంతలం దలంచుకొని వారి సమాగమము కాంక్షించుచుండెను. జాంబవతి తన దూతికతో విరహవేదన నివేదింప నామెవలన శ్రీకృష్ణుఁ డెఱింగి పొదల చాటున నామె యనురాగమ్ముగ్రహించి, యామెను మోదసునఁ దేల్చి, మిత్రవింద సౌధమునకేగి, యామెను ముదితురాలుగ నొనర్చి విరహ గ్లానిచేఁ గుందుచున్న సుదంతను సంతసపఱచెను. ఆపైఁ దనకొఱకు వ్యధచెందు కాళిందిని నానందమునఁ దేలించి, సత్యభామను సకల సౌఖ్యముల సంభావించెను.

ఆపైని దక్షిణద్వారకానగరమును గవివర్ణించి చంపకవనమునకు దక్షిణద్వారకాసంజ్ఞ గలుగుట వివరించియున్నాఁడు.

చంపకవనమునఁ దపస్సుచేసెడు ఋషులలో వహ్నిముఖుఁడను సంయమిశ్రేష్ఠుఁడు గలఁడు. అతనికి గోప్రళయుఁడు, గోభిలుఁడు నను నిరువురు తనయులుఁగలిగిరి. వారిరువురిలో గోప్రళయుఁడు స్నాన సంధ్యాజపహోమకృత్యంబులు నిర్వహించుచు, నతిథ్యభ్యాగతులను పూజించుచు, నిరంతరభగవద్భక్తి సంప్లావితుండై శ్రీహరిఁగూర్చి తపస్సు

చేయ నారంభించెను. అతఁడు శీతవాతోష్ణస్థితుల లెక్కింపక నుగ్రరీతి తపస్సు చేయుటతోడనే శ్రీమహావిష్ణు వాతని తపశ్చర్యకు మెచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను. గోప్రళయుఁ డాతనిఁ బలువిధములఁ బ్రణుతించెను. మహావిష్ణువు మిక్కిలి సంతసించి వరముఁ గోరుకొమ్మనెను. రుక్మిణి మొదలగు పట్టమహిషులతోడను పదారువేల గోపికా సమూహము తోడను విష్ణువు శ్రీకృష్ణావతారమున ద్వారకలో నున్నట్లుగా చంపక వనమునందు నివసింప గోప్రళయుఁడు కోరెను. అంత మహావిష్ణు వట్లే చంపకవనమునకు దక్షిణద్వారకా సంజ్ఞనిచ్చి యచ్చట కృష్ణావ తార రూపమున వసించెను. గోప్రళయుఁ డా క్షేత్రంబునఁ దొలుతఁ గృష్ణుని వరమువలనఁ గృష్ణతీర్థమును, నందుండి హరిద్రానదినిఁ గలుగఁ జేసెను. విష్ణు పుష్కరిణిని నిర్మించెను. అచ్చటనే బృందావన రూపమున వనమును బ్రతిష్ఠించెను. గోభిలుఁడుకూడ గోప్రళయున కీ క్షేత్రనిర్మాణ మునఁ దోడుపడెను. కొంతకాలమునకు గోప్రళయుఁడు వైకుంఠవాసి యయ్యెను.

ఇచ్చట బ్రహ్మ తొలుతఁ దపస్సుచేసెను. మహాలక్ష్మి విష్ణువును గూర్చి తపస్సుచేసెను. శ్రీమహావిష్ణువు వారివారి కోర్కెల నెఱవేర్చెను.

ఆపైని హరిద్రానదీ ప్రభావము వర్ణితము. ఏ పాపమునకైన నిష్కృతి గలదు గాని కృతఘ్నతకు నిష్కృతిలేదు. అట్టి కృతఘ్నతా దోషమును దొలగించిన హరిద్రానదీ ప్రభావమున కొక కథ యనుసం ధింపఁబడినది. గోదావరీనది యుత్తరమున సింధుసౌవీర మధ్యప్రదేశ మున సౌరాష్ట్ర దేశముగలదు. దానిని రాజశేఖరుఁడను రాజు పాలించు చుండెను. అతఁ డొకనాఁడు వేటకు ఒయలుదేఱి సాధన సామగ్రిచే నాటవికులతోఁ జాలతడవు వేఁటలాడి యనేక మృగములను జంపెను. అంత నొక వరాహము చెంచులకు వశముగాకుండఁ దన యెదుటనుండి పోవుచుండఁగా దానిని బట్టుకొనుటకై వెంటఁ దఱిమెను. కాని రాళ్ళు రప్పలు, గట్టులు పుట్టలు దాఁటినను జిక్కలేదు. అతఁడును మిగుల డస్సి, దాహము మిక్కుటముకాఁగా నక్కడ నొక యాశ్రమము గన్పడ

నందు ప్రవేశించెను. అచ్చట యజ్ఞశీలుఁడను ముని యాతని సేదదీర్చి యాదరించి, యన్నపానాదుల సంతుష్టుం గావించి పురమున కనిచెను. ఆ వెనుక నీ రాజునకుఁ గృతజ్ఞతాస్వభావ మెంతవఱకు నున్నదో పరీక్షించుటకై మునిరూపముననే దొంగవానివలెఁ, జీకటి పడఁగానే రాజుగారి ధనాగారములోని విలువగలవానిని గ్రహించి, పట్టుకొనిపోవుచుండెను. అంతఁ దలవర్లాతనిఁ బట్టుకొని కట్లుకట్టి రాజుగారి ముందఱ నిలువఁబెట్టిరి. అంత రాజు మునినిజూచి తన కుపకృతి చేసినవాఁడని గ్రహించియు సొమ్ముతీసికొని యాతని దుర్భాషలాడి యవమానపఱచి, యూరు వెడలఁద్రోయించెను. అంత కృతఘ్నతా దోషముచే, రాజు మతిభ్రాంతి కలిగి పిచ్చివాఁడై యడవులఁ దిరుగుచుండెను. తన యాశ్రమము ముందు రాఁగానే యజ్ఞశీలుఁ డతని పాపము పరిహరించెదనని యాతనిఁ జేరఁబిలిచి యిది వచ్చుటకు నాతని రాజ్యమదాంధతయుఁ గృతఘ్నతయుఁ గారణమని తెలుపును. మఱియును బ్రాహ్మణాశీర్వాదమువలన సర్వ శుభములును సమకూరవలయుననియు నచ్చట హరిద్రానదిలోఁ గ్రుంకినఁ బాప నివృత్తియై పూర్వరూపము వచ్చునని చెప్పెను. అట్లు చెప్పిన తోడనే హరిద్రానదిలో మునుఁగఁగానే తన పూర్వతేజస్సు రూపమును ధరించి విష్ణుభక్తుఁడై యచటి రాజగోపాలస్వామికి నంతయుఁ గైంకర్యము చేసి కృతార్థుఁడయ్యెను.

రాజగోపాలవిలాసము శ్రీకృష్ణుని యష్టమహిషులను సప్తవిధ శృంగార నాయికలనుగా నిరూపించి కవి యాలంకారిక శాస్త్రానుగుణముగ శృంగార రసపోషణము గ్రంథమున నిట్లనుసంధించినాఁడు.

1.	రుక్మిణి	– కలహాంతరిత	ప్రథమాశ్వాసము
2.	భద్ర	– అభిసారిక	ద్వితీయా ,,
3.	లక్షణ	– వాసకసజ్జిక	
4.	జాంబవతి	– విప్రలబ్ధ	తృతీయా ,,
5.	మిత్రవింద	– ఖండిత	
6.	సుదంత	– విరహోత్కంఠిత	
7.	కాళింది	– ప్రోషితభర్తృక	చతుర్థా ,,
8.	సత్యభామ	– స్వాధీనపతిక	

ప్రథమాశ్వాసమున మొదట నవతారికయుఁ, బంచమాశ్వాసము చివర క్షేత్ర మహాత్మ్యమును సంఘటించి గ్రంథముఁ బూర్తిచేసినాఁడు. గ్రంథమందంతటను శ్రీ రాజగోపాలనామమున వెలసిన శ్రీకృష్ణుని విలాస ముతే గావున నీ ప్రబంధమునకు "రాజగోపాలవిలాసము" అను పేరు సార్థకమగుచున్నది. "విజయరాఘవవిలాస" భవనమును రాజగోపాల విలాస మలంకరించుట విశేష సంఘటనమేగదా!

ఇందైదాశ్వాసములలో 454 పద్యములు గలవు. ఇది ప్రబంధ మని యనిపించుటకుఁ, జతుర్థాశ్వాసమున ద్వారకాపురవర్ణన, పంచమా శ్వాసమున వేఁట వర్ణన చేయఁబడినది.

కాళయకవి కవిత ధారాశుద్ధిగలిగి ప్రసన్నమై మృదుమధురమై వెలయుచున్నది. సంస్కృతసమాసము లుపయోగించిన నవి ప్రసాద గుణము గలిగి హాయిని గూర్చును. ఈతని సమాసరచన నన్నయ శ్రీనాథుల రచనఁ దలఁపించును.

మ. కలమంద్రోదిత రత్నకంకణ ఝణత్కారంబు తోరంబుగాఁ
దలిరుం దీవెల సంచలించు గతి హస్తన్యాసముల్ మీఱఁగా
లలనల్ "పాండ్య నృపాల మండల విభాళా!" యంచుఁ గైవారముల్
వలనొప్పన్ రచియించి రంత నుచిత వ్యాపార పారీణతన్. (1-20.)

చ. మలయతటీ పటీర తరుమాంసల సౌరభభార మందసం
చలన సమీర లోల జలజాత సుజాత పరాగరాగసం
కలిత మనోహరాస్తరణ కాంత నిశాకర కాంత వేదికా
తలముననుండి యవ్వికచ తామరసాక్షిఁ దలంచి నెమ్మదిన్. (2-18.)

క. హరియించె వారి బడలిక
పరిసర కాసారతీర పరిచిత హంసీ
గరుదంచల హాతిచంచల
సరసిజదళ తాళవృంత జాతా నిలముల్. (2-40.)

నన్నయవలె మత్తేభ వృత్తము నడిపించుటయందుఁ గాళకవి గట్టివాఁడు.

మ. సుమనస్సాయక లోలచాప మదఖర్జూత్కర్జనల్ సేయునీ
బొమపొల్పంబు తదీయబాణముల సొంపుల్ వంపు వాల్జూపులున్
ప్రమదాంభోనిధిఁదేల్చి సౌఖ్యముల నాపాదించె నూహించఁగా
రమణీ! కోపము సేయునట్టి యుపకారం బెన్నఁగా శక్యమే? (3-50.)

అచ్చతెనుఁగు పదములతోనిట్లు:

మ. తొగరారా తెగమేడ యోవరులజోతుల్ జీటనిద్దంపులే
జిగురు స్వెన్నెల చల్వ చప్పరమునన్ జిన్నారి వూగుత్తులన్
సెగడం జేయఁగ బాటనుండి వలి తేసెల్ చిందు చందంబునన్
చిగురం బోఁడి మురారిఁజేరి పలికెన్ జిత్తంబు రావత్తతిన్. (2-6)

మ. కలలో నైనను నీదు మాటలకు నౌఁగాదంచు మాటాడుటల్
గలవో? వాడలవాడలం దిరిగి రాఁగా నీకు మెండొడ్డుటల్
గలవో? చూచినవారలందఱు నగంగా నిన్ను విన్నాణముల్
గలవో? మానవతీవిలాస మకరాంకా! యింక నేమందురా? (1-99.)

ఇందు శృంగారరసము అమరుకకావ్యము నందువలె భావప్రధానమేగాని, యాంధ్రకావ్య సాధారణమగువర్ణన ప్రధానముగాదు. వస్తువర్ణన గావింపక, భావస్ఫోరకముగ సంభాషణ మూలముననే శృంగార రసావిష్కరణము గావించిన కాళకవి ప్రతిభ యసమానమైనది.

రాజగోపాల విలాసమునకుఁ గొంచెము ముందుగఁ బుట్టిన విజయ విలాసముతో పరిచూచిన నీ విషయము స్పష్టము - విజయ విలాసమున శ్లేషలమూలమున, వర్ణనలమూలమున వేంకటకవి రససిద్ధిఁ గావించినాఁడు. జాంబవతీ లక్షణానాయికల ఘట్టములోని సంభాషణలు చూచినఁ గాళకవి కేవల శ్లేషవర్ణనల పొంతఁబోక యెంత భావప్రధానముగ రచించినదియుఁ దెలియఁగలదు.

ఈ గ్రంథము విజయరాఘవనాయకుఁడు సింహాసనమెక్కిన తొలి సంవత్సరముననే యనఁగా క్రీ.శ. 1633లో రచియింపఁబడినది. కాఁబట్టియే యీ మహారాజు కాలమున విలసిల్లిన రంగాజమ్మ మొదలగు కవయిత్రుల వృత్తాంతముగాని, విజయరాఘవనాయకుని రచనలుగాని యిందుండుట కవకాశము లేదు. విద్వత్కవియు, విష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడునగు విజయరాఘవ నాయకుని కాలమునాఁటి విస్తృతమగు వాఙ్మయమునకు దలమానికమగు[1] నీ కృతి నింకను మనము చక్కఁగాఁ జదువవలసియున్నది.

కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు

ఈతఁడు "[2]విజయరాఘవ కల్యాణము" అను నాటకమునకుఁ గర్త. రాజగురువగు శతక్రతు చతుర్వేది శ్రీనివాస తాతాచార్యుల శిష్యుఁడు. రామానుజాచార్యతనయుఁడు. విజయరాఘవనాయకునిచేత నగ్రహార తారహారాదిబిరుదవాద్య పారితోషికములందిన మనీషి. 'కందళద్రస గర్భసందర్భంబులు హావణించునట్లు' రచితమైన యీ నాటకమునుండి యుదాహృతమైన యీ క్రింది భాగమువలన పై యంశములు దెలియుచున్నవి.

"శ్రీమద్రామాయణోపదేశ సంతుష్టాంతరంగ భగవత్కృపాపాంగ వీక్షణాను రక్షణప్రాప్త సూరాగ్రహార తారహారరచిత రత్నకంకణకేదారతాను రూపమౌక్తిక కలాపహృద్యతర బిరుదవాద్యనానా వాహనాది సమ్మాన మానసీయ శాశ్వతైశ్వర్యధుర్యుండును, బహువారరచిత యాగ భాగసంతర్పితాఖిల దేవాతావర్యుండును, సంగీతసాహిత్య విద్యా ధురీణవరేణ్యుండును, రామానుజాచార్య తనయాగ్రగణ్యుండును, భారత భాగవతాది శిక్షావైచక్షణ్య విజిత విబుధాచార్యుండును గురురాజ

1. ఈకృతి తంజావూరి సరస్వతీమహాలు వారిచే ప్రకటితమైనది. గ్రంథ సంపాదకుఁడు నిడుదవోలు వేంకటరావు ఎమ్. ఏ.

2. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథ సంఖ్య. 701.

శతక్రతు శ్రీనివాసదేశిక ప్రతిష్ఠాపితోద్ధ్యాయ వైభవధుర్యుండును, సకల సద్గుణ సాంద్రుండునగు కోనేటి దీక్షితచంద్రుండు"; విజయరాఘవనాయకుండు "శ్రీరామాభిరామంబగు శ్రీరామసౌధంబు[1]న కలువరాచెలువంబు గల చలువరాజగతిపై నూత్నరత్న సింహాసనసుఖాసీనుండై" యున్న యపుడు,

చ. చతురవచో విశేషములు శాశ్వతవైభవ శోభనంబులున్
వితరణ గౌరవంబులు నవీనయశంబులు దారతేజముల్
క్షితి కవిరాజకోటికినిఁ జేరుచునుండ దృఢవ్రతంబుగాఁ
బ్రతిదినమున్ గృతుల్ విజయరాఘవభూపతిన్నుతింపఁగాన్.

అని కృతిపతిని వినుతించి గ్రంథమును రచించెను.

విజయరాఘవ కళ్యాణ మొక పెద్ద నాటకము నాటకప్రారంభమున రాజగోపాలస్తుతి, చెంగమలవల్లిస్తుతి గలవు. ఆపై చోళదేశ వర్ణనము, తంజావూరి వర్ణనము, విజయరాఘవనాయకుని కొలువు, చెంచులు వచ్చి రాజును వేటకు రమ్మని కోరుట, రాజు వేఁట కేగుట - మొదలగునవి వర్ణితములు. చెంచువారి జీవిత మిందు చక్కఁగా స్వాభావికముగా వర్ణితమైనది. విశేషమేమనగా నిందు కొన్ని యాటవికుల పాటలును పదములును నచ్చుటచ్చుట చొప్పింపఁబడియున్నవి. కాటమరాజుమీఁద పదము, కంబమురాయనిమీఁది పదము, కూనలమ్మ పాటలు, ధర్మరాజుమీఁది పాటలు - ఇందు కన్పట్టును. రాజు వేఁటకు నేఁగునప్పుడంగన లాతనిఁ జూచి మరులుకొందురు. వారిలో కళానిధియనురాజుగారి కుమార్తెయగు మదనమంజరి యనునామె విజయరాఘవుని చూచి మోహించి యాతని పెండ్లియాడఁ దలఁచెను. విజయరాఘవుఁడును నామెపై విరాళిగొని, యామె యెట్లు తనకు లభించునాయని చింతించుచు తన రాజధానికి మరలెను.

---

1 తంజావూరికోటలో శ్రీరామసౌధము కనుక ప్రాంగణమున నీ చలువరాజగతి నేఁటికిని గలదు. జగతి యనఁగా వేదిక. ఇది రాఘునాథాభ్యుదయమునను పేర్కొనఁబడినది. దీని దగ్గఱనే మహారాష్ట్రరాజగు శరభోజీ శిలావిగ్రహము గలదు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు కొంతతడవు విద్వద్గోష్ఠి నెఱపెను. రాజసభలో సంస్కృతము ప్రాకృతము తెలుఁగు తమిళము నెఱిఁగిన విద్వాంసులుండిరి. శాస్త్రపండితులు వాగ్వాదముల నెఱపిరి. ఆయా భాషలలో పాండిత్యము, కవిత్వము ప్రదర్శించినవారిని రాజు సన్మానించెను. ఆవెనుక మదనమంజరి చెలి రాజువద్దకువచ్చి మదనమంజరి రూపరేఖా విలాసములు వర్ణించి యామెకు రాజుగారిపైఁగల యనురాగమును దెల్పెను. రాజును మదనమంజరిని వివాహమాడెదనని చెలితో మాట యిచ్చి యామెను సాగనంపెను.

ఇంతలో మదనమంజరికడకు, చెంగమలవల్లి యెఱుకతవేషముతో వచ్చి, యామె యభిలాష మీడేఱునని సోదె చెప్పెను. విజయరాఘవనాయకుని వృత్తాంతమును నాతని యాచార్యులగు శతక్రతు శ్రీనివాస తాతాచార్యులవారెఱింగి వారే మదనమంజరి వద్దకు స్వయముగావెళ్లి వివాహమును రహితపఱచిరి. అనంతరము ముత్తైదువుల సువ్వాల పాటలతో శోభనపు పదములతో మదనమంజరీ విజయరాఘవుల వివాహము వైభవోపేతముగ జరిపించిరి. విదుషీమణి యగు మదనమంజరి పదకేళి భర్తకు వినిపించెను.

ఇందు ఎఱుకతవర్ణనము, ఆమె సంభాషణము స్వాభావికముగ నున్నవి. విజయరాఘవుఁ డీకృతియందు శ్రీకృష్ణుని యపరావతారముగ వర్ణితుఁడైనాఁడు. ఈగ్రంథమున సంకల్పములో నీ వివాహము సౌమ్య సంవత్సరమున జరిగినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఈ సౌమ్య క్రీ.శ. 1669తో జరిపోవుచున్నది. గాన నీ కృతి యా సంవత్సరముననే రచితమైయుండని చెప్పనొప్పును. ఈ కృతికిని రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాస నాటకమునకుఁ జాల పోలికలున్నవి. మన్నారుదాసవిలాస రచనకాలము క్రీ. శ. 1662 సంవత్సరము కాబట్టి యీ కృతి మన్నారుదాసవిలాస కృత్యనంతరమే రచితమైయుండని చెప్పవచ్చును. కాబట్టి కోనేటి దీక్షితుఁడు

రంగాజమ్మ కృతి ననుసరించియే రచించెననుట నిర్వివాదము. ఈ విషయ మొకటియుఁగూడ రంగాజమ్మ కవితా నైపుణ్యమును ప్రత్యేక విశిష్టతయు నాకాలమున నామెకు సాహిత్యలోకమున గల గౌరవ స్థానమును దెలుపును.

పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు

ఈతఁడు "తంజాపురాన్నదానమహానాటకము" అను పేర నొక కృతిని రచియించి యున్నాఁడు. తంజాపూరి నాయకరాజు లన్నదాన మునకుఁ జాల ప్రసిద్ధికెక్కినవారు. "నిరతావారితాన్నసత్రసంతోషిత పంచాశత్సహస్రభూసుర" అని రఘునాథనాయకుని వాల్మీకి చరిత్ర గద్యయందు గలదు. విజయరాఘవనాయకుఁడును నల్లే ప్రతిదినము నేఁబదివేలమంది బ్రాహ్మణులకు నన్నదానము చేసిన యన్నదాత. ఆకాలమున తంజావూరు దక్షిణదేశమందలి "యన్నపూర్ణసత్రము", అనిన చో నది సత్యోక్తియేగాని యత్యుక్తి కానేరదు. ఈ నాటకమునం దచ్చటచ్చట పాత్రల సంభాషణములలో నరవభాష ప్రయుక్తమైనది. దీనికి సత్రమరులు అని అని నామాంతరము. అముద్రిత గ్రంథభాగము నుండి యీ క్రిందిభాగ ముదాహరించుచున్నాను.

"ఈ సత్రముల కధికారి నెల్లూరి యెల్లమరాజు ఏమనుచున్నాఁడు: మన యేలినవారు బ్రాహ్మణ్యప్రభువులు, వీరవైష్ణవ సార్వభౌములు అట్లుగనుక బ్రాహ్మణులకు అన్నపానాలపట్ల కొదువవచ్చినా తాళరు. ఎంతమాత్రపువాడైనా తంజావూర ఉపవాసము ఉండరాదు. అటుగనుక గడియలు పదెండ్రాయెను రామానుజకూటము, మధ్యకూటము, పెద్ద సత్రము పరామర్శిస్తిరా ? పొడి అమరెనా ? వంట అవుచున్నదా ? తడి యాకులు అమరిస్తిరా ? ఉప్పు, ఊరగాయలు, ఊరుబిండి, పప్పుపచ్చళ్లు వేపుడు కూరలు, తడిదాలు, పిండి మిరియాలు, పుల్లకూరలు, పాయసం, కజ్జాయిలు మొదలైన పదార్థాలకల్లా శోభనక్కరాలు అమరిఉండా"

ఇట్లు తంజాపురాన్నసత్రములు "వేంచేసియున్న సేతుకాశీస్థలాంతర నిరంతరితమతత్రయ ధరిత్రీసుపర్వులకు ఘృతగుడపాయసాపూపదధ్యన్న దుగ్ధవ్యంజనరతజీతం" బగుచుఁ దదీయారాధనంబున హర్షంబు నొందించెడివి.

ఈ కృతియందు నాయకరాజులకాలమున బ్రాహ్మణులకు గలుగు భోజన సదుపాయములు నిత్యాన్నదాన ప్రశస్తి చక్కఁగా వర్ణింపఁబడినవి. నెల్లూరినుండి తరలివచ్చిన వారిలో ముఖ్యుఁడు నెల్లూరి యెల్లమరాజు. ఇందులో విశేషముగా తెలుఁగువారి వంటకములే వర్ణితములగుటచేత నా సత్రములలో నాంధ్రబ్రాహ్మణ భోజనము విశేషముగా లభించుచుండెడి దని గ్రహింపనగును.

ఈ నాటకము హాస్యరసప్రధానమైనది. కావున నిందసభ్యములైన ఘట్టములు గలవు. వీనిని మనము నవీనవిమర్శకదృష్టితో పరిశీలించిన యవి యశ్లీలతోచును గాని మన ప్రాచీన సంప్రదాయదృష్టితో పరిశీలించిన నవి సరియైనవిగా గన్పట్టును. అది యీ క్రింది వివరణమునఁ గాననగును.

ఈ నాటకరచయితయే, తాను "హాస్యాద్భుతరసప్రధానంబుగా" దీనిని సంతరించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. పెట్టుట భోజన సమయముల యందు, ముఖ్యముగా వివాహములు మొదలగు శుభకార్యములందు, అసభ్యసంభాషణము తప్పక జరిగియే తీరును. ఆ సమయమునం దెవరును తప్పుపట్టరు. మన ప్రాచీన సంప్రదాయదృష్టితో నిట్టి సందర్భములు పరిశీలించిన, నవి లోకవ్యవహారమున సభ్యములే. ఇట్టి సంప్రదాయమును పురస్కరించుకొనియే శ్రీనాథమహాకవి నైషధకావ్యమున దమయంతీ వివాహమున భోజన సమయమున-

సీ. సర్వతోముఖపిపాసకుఁ దప్పి పడిరొందు
కామమోదనము నిక్కముగ ఫలయు
నీముఖమ్మున మాకు నెఱయంగ సుఖమబ్బఁ
గాంచుగాపుర నిన్నుఁ గమలయోని
యనులోమమున నెస్స పని యపిశీలింటిక్షు
భగవదారాధన ప్రాప్తి విధిని
విద్వజ్జనులు నిన్ను విభయించి పత్తురు
కలమధురములు నీగళరవములు.

అను పద్యముసందలి యసభ్యార్థములు చదువరులకు విదితములే. ప్రతి దినము పంచాశత్సహస్రభూసురులకు భోజనము పెట్టుట శుభకార్యమే గదా! కాబట్టి యట్టి సమయములలో హాస్యప్రసంగములు (మన దృష్టిలో నీనాటి కసభ్యములుగా దోచునవి) సర్వసాధారణములే యని నవీన విమర్శకులు గ్రహింతురుగాత! మఱియు నీ నాటకమున రాగ భోగాలవారు (వేశ్యలు) వచ్చుట, అచ్చట నొక బ్రాహ్మణుఁడు భార్యా సహితుఁడయ్యు వారిలో నొకతెను మోహించుట, సరసప్రసంగములు, మున్నగుదవి ప్రాచీన సంప్రదాయ పరిపోషకములే. వెలకై యన్నము పెట్టు పూటకూటి యిండ్లకడనే వేశ్యవాటి యుండును. "అక్కలవాడ లోని వెలయాండ్రకు" అను క్రీడాభిరామవాక్య మిందులకు స్మారకము. తంజాపురమున వెలకు గాక, అన్నదానమే జరుగుచున్నది గాన, కవి యానాటి సంప్రదాయము ననుసరించి, రాగభోగాల వారిని రప్పించి యా సంప్రదాయము నిలిపినాడు. దీనివలన యా కాలము నాటి సామాన్య ప్రజానీకముయొక్క జీవిత విధానము చక్కగా నెఱుఁగుటకు మన కవకాశముకలిగినది. కేవల సంభాషణమూలమున నుత్పన్నమైన హాస్యరసమున సభ్యతాసభ్యతలను చర్చించుట సమంజసము కాదు. అందును భోజన సమయమున జరుగు సంభాషణాలందు సభ్యతను గూర్చి ప్రసంగించుట యొక్కొక్కప్పుడు విమర్శకుల యనుభవజ్ఞాన రాహిత్య మును విశదముచేయును. తంజాపురాన్నదాన నాటకము ఇతివృత్తము ననుసరించి సరసముగను హృద్యముగను నున్నదని విజ్ఞులగు వారు వారు గ్రహింతురు గాక!

కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి

ఈతఁడు విజయరాఘవ చంద్రికా విలాస మనునాటకమును రచించిన మహాకవి, విజయరాఘవ పట్టభద్రుని పట్టపుఁగవి. ఈతఁ డీ నాటకమును 'విజయరాఘవచంద్రుని చంద్రికావిహార శృంగారలీలావిలాసంబు కవిజిహ్వారంగ శృంగాటకంబులధాటి నల్పుభారతి ఘోటకంబుగా' శృంగారరస గర్భావిర్భావంబునకు గర్భోటకంబుగా హావణించి యున్నాఁడు.

ఈ నాటకమునుండి చోళదేశ వర్ణనమును, విజయరాఘవనాయకుని వర్ణనము నుదాహరించుచున్నాఁడను. దీనివలన నందలి కవితా శైలి యెఱుకపడును.

చోళదేశ తంజాపురవర్ణన - రగడ

కవులెంతురు చోళదేశము దివ్య - కావేరీ వారి ప్రకాశము
నవరత్నములున్న కోశము సుర - నాయక రాజ్యసంకాశము
చెఱకు రాజనంపుఁబైరులు కాపు - సేమముగలిగినయూరులు
తిరముగాఁ బ్రవహించు నేఱులు చోళ - దేశంబున వెయ్యాఱులు
ఆ రాజ్యమునకు మంజీరము అల్ల - అమరావతి గన్నసారము
భూరమణీ మణిహారము తంజా - పురము సంపదలకొటారము
నవరత్నంబులపేటలు దివ్య - నారికేళంబుల తోఁటలు
నవరణ నేసిన కోటలు వీట - సరసులు నూఱాఱుకోటులు
వలరాయునివిూఁది యేలలు చాల - వర్ణింప నేర్చిన బాలలు
విలసిల్లు నాటకశాలలు అందు - వింతవింతలు కృష్ణలీలలు
పరులనుగెల్చిన ఫౌజులు మెచ్చఁ - బాలింతురు దినరాజులు
సరిలేని విద్యాభోజులు వీట - సడినున్న రాజాధిరాజులు.

విజయరాఘవనాయకుని వర్ణన

ద్విపద. శ్రీరాజగోపాల - సేవచేఁ జాల
పేరుఁగాంచిన ఱేఁడు - బిరుదుమన్నీఁడు
లక్షణాన్వితుఁడు క - ళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యు - త్తమరాజమౌళి
రణముల జగజెట్టి - రఘునాథుపట్టి
గుణరత్నముల దీవి - గురుజనసేవి
బహుదానపరుఁడు భూ - పాలశేఖరుఁడు
సహజగుణస్ఫూర్తి - సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు - రాజుల రాజు
వితరణగుణశౌరి - విభవ జంభారి
జగదుపకారి వై - ష్ణవ మతోద్ధారి
తగవులవిడు చిం - తామణిజోడు
నీతికిమాంధాత - నియమ సంధాత
జాతివార్తల మేటి - శౌర్యకిరీటి
సరసుండు నెఱజాణ - చక్కనివాఁడు
పరమవైష్ణవుల చే - పట్టు కుంచంబు
బాహు విక్రమశాలి - భరతకోవిదుఁడు
సాహిత్యభోజుండు - సంగీతవేది
కోరినవారికిఁ - గొంగు బంగారు
చేరువమేరు హా - శ్రిత వర్గమునకుఁ
పేదల పాలింటి - పెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు - వలలేనిసొమ్ము
పలికిబొంకని రాజు - పరమవివేకి
నిలుకడగలవాఁడు - నిత్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృ - పాసముద్రుండు
చుట్టాలసురభి రా - జులమేలుబంతి
వరశరణాగత - వజ్రపంజరుఁడు
నరులపాలింటి పు - న్నమ చందమామ
ఏకవీరుఁడు జగ - దేకవదాన్యుఁ

డాకారమన్మథుం - డసమసాహసుఁడు
మానినీనూతన - మకరకేతనుఁడు
భానుసమానుండు - పరతత్త్వవేది
అనుమానమునఁదేలి - యావనమాలి
చనవరి యిల్లాలి - చనుఁబాలుగ్రోలి
పెరిగిన యన్న గో - భిల మానికన్న
పరతత్త్వరుచిఁగన్న - పాయంపుమిన్న
విజయరాఘవశౌరి - విద్యావిహారి
భుజబల కంసారి -పూర్ణసంసారి
అన్నిట నవధాని - యారాజధాని
మన్ననతోనేలు - మహి మేలుమేలు.[1]

కవయిత్రి - లీలావతి - ఈమెవ్రాసిన కమ్మవక్కణ యొకటి యీ గ్రంథమున లభ్యమైనది.

సీ. శ్రీరాజగోప కుమారుతో విజయరా
ఘవ నాయనయ్యవారవధరింపఁ
గదరయ్యదేవర పదపద్మములకు మీ
బైటినాటకశాల పడుచునైన
లీలావతిని బదివేలు దండంబులు
పెట్టిచేయంగల విన్నపంబు
కలలోన ననుమీరు కలిసినదాదిగఁ
గనుఁగొని స్వారిగాఁ గదలిరాఁగ

గీ. ఆసపడిచూచి నగరిసామ్మైన దాన
మా చకోరికఁ బంపితి మనవిఁదెల్ప
గట్టిగా నన్నుమీరు చేపట్టుకున్న
నించువిల్కాఁడు మదినిర్వహింప నుండె.

---

1. విజయరాఘవచంద్రికా విలాసము అముద్రితము-M. 686 తంజావూరి పుస్తక భాండాగారము సంఖ్య 603.

ఇతివృత్తము

విజయరాఘవనాయకుని విప్రనారాయణ చరిత్ర విమర్శ వ్రాయునపు డీనాటకమునుగూర్చి కొంత తెలిపితిని. ఇందలికథ చాలస్వల్పమైనది. ముందు నే నుదాహరించిన కమ్మవక్కణ వ్రాసిన లీలావతిని విజయరాఘవనాయకుఁడు వివాహమాడుట యిందలి యితివృత్తము. కథ చిన్నదియే యైనను కవి దీని కొక నూతనత్వము నాపాదించుటకునాకు ఉషాపరిణయమునందు వలెనే స్వప్నవృత్తాంతమును ననుసంధించినాఁడు. ఉషాసుందరికివలె లీలావతికిఁగలలో నొకపురుషుఁడు కానుపించి 'పూర్వజన్మమున నీవు పూర్వసివి, నే నర్జునుఁడను. ఆనాఁడు నేను నిన్ను నిరాకరించితిని. అప్పుడు దేవేంద్రుఁడు మఱుజన్మంబున మన యిద్దఱకు సమాగమము గలుగునని పల్కె'నని యంతర్ధానమయ్యెను. అప్పటినుండియు లీలావతికి నా పురుషునిపై యపారముగు వలపుగలిగెను. అంత నామె విజయరాఘవనాయకుని చూచినంతనే తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించిన పురుషుఁడు విజయరాఘవనాయకుఁడే యని గుర్తించి మోహపరవశయయ్యెను. అంత నామె చెలికత్తె విజయరాఘవనాయకునియొద్ద కేఁగి లీలావతి వృత్తాంతము నామూలాగ్రముగాఁ దెల్పెను. విజయరాఘవుఁడును దివ్యదృష్టి నీవిషయము నెఱింగి యామెను చేపట్టుట కంగీకరించెను. ఇంతలో రంభ ఊర్వశి లీలావతిగా భూలోకమున నవతరించిన సంగతి నెఱింగి తానొక యెఱుకత వేషముతో వచ్చి లీలావతికి, విజయరాఘవునితో సమాగమము కలుగునని సోదెచెప్పి యామెను సంతోషపఱచెను. విజయరాఘవనాయకుఁడును నాతని మొహరుంగరమిచ్చి యొక చెలిచేత లీలావతికి పంపెను. లీలావతియు విజయరాఘవుని తనయింటి కాహ్వానింపఁగా నామె నాతఁడు చేపట్టెను. గ్రంథాంతమున విజయరాఘవనాయకున కాశీర్వచనము గలదు.

పసుపులేటి రంగాజమ్మ

విజయరాఘవనాయకుని యాస్థానమునకు విద్వత్కవయిత్రియగు రంగాజమ్మకు రంగాజీయని నామాంతరము. ఈమె యింటిపేరు పసుపులేటి వారు. తండ్రి వెంకటాద్రి, తల్లి మంగమ్మ. ఈమె రచించిన కృతులు,

1. మన్నారుదాసవిలాసము - ప్రబంధము.

2. మన్నారుదాసవిలాసము - నాటకము.

3. ఉషాపరిణయము - ప్రబంధము.

4. రామాయణ, భారత, భాగవత సంగ్రహములు - పద్యకృతులు.

ఇవియేగాక సంగీతమున నీమె 'లలితఫణితిని మృదురసాస్పదములగు' పెక్కు పదములు రచియించినట్లు తన యుషాపరిణయావతారికయం దిట్లు చెప్పినది. 'ఇంపుమీఱ నేనును శృంగారరసంబులఁ జెన్నుమీఱు మన్నారుదాసవిలాసంబు వినుపించుచున్న సమయంబున,

సీ. వేంకటేంద్రుని పుత్రి! వినుత సద్గుణధాత్రి!
ఘనియశోరాజి! రంగాజి! వినుము
మాధుర్యమున మించు మన్నారుదాస వి
లాస ప్రబంధంబు లలితఫణితిఁ
గావించి మిగులశృంగారంబు గన్పట్టఁ
బదములు మృదు రసాస్పదములగుచు
రాణింప రచియించి, రామాయణంబును
భాగవతంబును, భారతంబు

గీ. సంగ్రహంబుగ రచియించి సరసరీతి
మమ్ము మెప్పించితివి చాల నెమ్మిఁదనరఁ
బరగ హరివంశమున నుషాపరిణయకథ
తెనుఁగుఁ గావింపుమీఁక నీవు తేటగాఁగ.'

పై కృతులలో ఉషాపరిణయమును మన్నారుదాసవిలాస నాటకమును ముద్రితములు. ఈమెచే రచితములగు పదములుకూడ మనకు లక్ష్యములు

కాలేదు. కాని యీామె తన కృతులలో వాని నచ్చటచ్చట కూర్చు కొనియుండుటచే నుదాహరణమునకు మాత్రమే మనకు దొరికినవి.

రంగాజమ్మ కృతులనుగూర్చి యెఱుంగుటకు ముందు నామె విద్యావైదుష్య మెఱుఁగఁదగినది. దాని నాయా గ్రంథముల కడపటఁ గూర్చిన గద్యలే తెలుపఁగలవు. దానినిట నుదాహరించెదను.

'ఇది శ్రీమద్రాజగోపాలకరుణాకటాక్షవీక్షణానుక్షణ ప్రవర్ధమాన సారస్వతధురీణయు, విచిత్రతరపత్త్రికాశతలిఖిత వాచికార్థావగాహనప్రవీణయు, తత్ప్రతిపత్త్రికాశత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తియు, శృంగారరస తరంగిత పదకవిత్వమహనీయ మతిస్ఫూర్తియు, అతులితాష్టభాషాకవితా సర్వంకషమనీషా విశేషవిశారదయు, రాజనీతివిద్యావిశారదయు, విజయ రాఘవ మహీపాలవిరచిత కనకాభిషేకయు, విద్వత్కవిజనస్తవనీయ వివేకయు, మన్నారుదాసవిలాసనామ మహాప్రబంధనకృతలక్షణయు, మహనీయరామాయణ భారతభాగవత కథాసంగ్రహవిచక్షణయు, పసుపులేటి వేంకటాద్రి బహుజన్మతపఃఫలంబును, మంగమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబును, రంగద్గుణకదంబయునగు రంగాజమ్మ వచనరచనాచమత్కృతిం జెన్నుమీఱు ఉషాపరిణయ ప్రబంధమునందు తృతీయాశ్వాసము'.

పై గద్యవలన నీమె రాజగోపాలదేవుని దయవలన కవయిత్రి యయ్యెననియు, వాచకత్వమున నేగాక, చిత్రవిచిత్ర శతలేఖినీ విద్య యందుఁ బ్రవీణురాలనియు, నెనిమిదిభాషలలోఁ గవనమల్లఁగల నేర్పరి యనియు, పదకవిత్వమునఁ బ్రౌఢిమగన్నదనియు, రాజనీతినెఱిఁగిన రమణియనియు, సరసశృంగార పదకవితయందు జాణయనియు, విజయ రాఘవమహీపాలునిచేఁ గనకాభిషేక మహాగౌరవమునుబొందిన విద్వత్కవయిత్రి యనియు తెలియుచున్నది. (కనకాభిషేకముచేయు విధానముగూర్చి చూడుఁడు: గౌరవముచేయు వ్యక్తిపై బిందెలతో బంగారు నాణెములు స్నానముచేయునట్లు వెలువరింపవలెను. క్రిందపడిన యీా నాణెములన్నింటిని తక్కినవారందఱకును పంచిపెట్టవలెను. ఇందు కవికి గౌరవమేగాని కనకము లభింపదు.[1]

1. చూడుఁడు శృంగారశ్రీనాథము - కనకాభిషేకము పుట 189.

కనకాభిషేక గౌరవముఁబొందుట యనునది సామాన్య విషయము గాదు. లోకోత్తర ప్రతిభాశాలియగు మహాకవికిగాని, విద్వల్లోకమకుటాయమానుఁడగు మహావిద్వాంసునికిఁగాని చేయఁదగిన మహాగౌరవములలో కనకాభిషేకమే ప్రధానమైనది. విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు దేవరాయనిచే శ్రీనాథ మహాకవి యీ సత్కారమును గాంచినవాఁడు. వ్యాఖ్యాతృచక్రవర్తి మల్లినాథసూరి సర్వజ్ఞసింగ మహీపాలునిచే నీ సత్కారమును బొందినవాఁడు. కాని యింతవఱకు రంగాజమ్మ తప్ప స్త్రీ లెవ్వరును నిట్టి గౌరవమును బొందినట్లు మనకుఁ దెలియుటలేదు.

కవయిత్రియగు రంగాజమ్మ యిట్టిగౌరవమును బడయుట యాంధ్ర లోకమును, నందును ముఖ్యముగా నాంధ్రమహిళామండలియు గర్వింపఁదగిన విషయము. అంతియకాదు, ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రమున నిది సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగినది.

గద్యలో 'అతులితాష్టభాషాకవితా సర్వంకషమనీషా విశేష విశారద' అనునది సీమెయెడల సార్థకమే. అష్టభాషలనఁగా 1. సంస్కృతము. 2 ప్రాకృతము. 3. శౌరసేని. 4. మాగధి. 5. పైశాచి. 6. చూళిక. 7. అపభ్రంశము. 8. తెలుఁగు అనునవి. ఈ భాషలయందీమె కవితావైదుష్యము తెలుపుటకు మన్నారుదాసవిలాస నాటకము నుండి యీ క్రిందివాని నుదాహరించుచున్నాఁడను.

సంస్కృతము. ఔదార్యమంగనృపథంగవిధాన ధుర్యమ్
శౌర్యంచ ధైర్యమపి శౌర్యపలాలనీయమ్
రూపంచ పంచశరవీరవిలోభనీయమ్
యస్యాస్త్యహో విజయరాఘవ సార్వభౌమః.

ప్రాకృతము. భద్దదేయు పుణోతుహ చంపయరత్నప్పయేన సంచాళో
హరిద్దణం యితముజ్జ్వల మందిర విహయీారురాయగోపాళో.

శౌరసేని. విదదయసో వత్తదిసో జయయివిహుద్దణ్పదోయేసో
కణ్ణపదబత్తిసీళో మణ్ణరుదాసో మహీపాళో.

మాగధి. పుశుప శరాసన శరిసే రూవేణ హరియ్య మహిమాయే
దాణేహంరాహేయే వియయి రహునాహశామి సంతాణే.

పైశాచి. సౌవజ్యోగునవంతో బమ్మనహచ్చాను పూసిద్దమహానానో
అయ్యాపెన్ను సమానో శోకవిశోకస్స పున్నెనిముచందో.

చూళిక. ఖమళవిలోచనమధనే యాచకఝున ఘావ్యపాదపోయేసో
భాహాధళధళపద్దా ఆరవి కారయ వియమరాఘువో విషయ.

అపభ్రంశము పుణు కావిగోడి తుంహో పస్తూణ మణేసు హూపు అసమాణు
దూయి యనిబ్బరవిరహ పుహవు మణ్ణుమహాసు భూసాలు.

తెలుఁగున నామె గ్రంథకర్త్రయేగావున నుదాహరణమీయలేదు. సంస్కృత పదకవిత్వమునం దీమె చతురయనుట నీమె రచించిన చూర్ణిక రూపకతాళ వర్ణములు మొదలగునవి తెలుపును. ఈమెకు సంస్కృత వ్యాకరణమున మంచిప్రవేశము గలదనుటకు, మన్నారుదాసవిలాసమున నొకచో నీమెవ్రాసిన వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రసంగమే యుదాహరణము. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నుదాహరింపలేదు.

మన్నారుదాసవిలాసనాటకమున నీమె ప్రతిభ లోకజ్ఞత హాస్యరస సంవిధానము, సంగీతజ్ఞానము నిండార వెల్లి విరియుచున్నది. ఈ నాటకము నందుఁ బాత్రోచితభాష వాడఁబడుటచే నిది మఱియు రసవత్తరమై హాస్యమననిదియేయని నిరూపించుచున్నది. ఇందులకుఁ గొన్ని యుదాహరణములు :

ముహూర్తము నిర్ణయించుటకు రాజాగారి యాస్థానముననున్న గణితజ్ఞులు చర్చలు, ఒకరిపైనొకరి వాక్యములు సంభాషణ :

భైరవజ్యోస్యులు : మంచనభట్లుగారు పంచాంగం విప్రుడా ?

మంచనభట్లు ; భైరవజ్యోస్యులు, నేరనిమాటలె ఆడునువు. చక్రంగా అశ్విని భరణి
కృత్తికలు గురుతెరుగవు నీకు పంచాంగం ప్రిప్పేదిన్నా నీ భవిష్టికి.

భై : మంచనభట్లుగారికి మూలానక్షత్రమే మాటాడకమునుపే మూలంరేగుతూ ఉన్నది.

మం : ఓరి భైరజ్యోస్సిగా ! తిథివారనక్షత్రాల్లలో నొకటి గురుతెరు గవుగదా !
పంచాంగమనంగా నేందిరా ?

భై: మంచనకు ముక్కుమీదనే వుండును కోపం. అమావాస్యనాడు గ్రహణమనిన్ని ఆగ్నేయస్పర్శ అనిన్ని దబ్బరలే వ్రాస్తివే! మేము గ్రహస్ఫుటంచేసి గ్రహము లేదంటిమే.

మం: నీవు పోచన సోమయాజులవారింట మొగవాండు పుట్టునని ప్రశ్న జెప్పి యేకాక్షరప్రయోగం చేయించుకవస్తివే!

భై: నీవు బుచ్చావధాని కొడుకు బుచ్చిగాండు పదహారోయేంట పల్లకి యెక్కునని జాతకంవ్రాస్తివే – ఇదిగో బిచ్చంయెత్తుక తిరుగుచున్నాండే!

మం: నే ఫలభాగం వ్రాసినవారు పదివేలమంది పల్లకిపదస్థులు నీక్కేం తెలుసు పోరా.

మధ్యస్థులు: వోయి, చాలించరోయి, మీ జగడాలు, నగిరివారు ముహూర్తం నిర్ణయించమంటే ఏషాగాధా లాడుచున్నారు.

పురోహితుల మాటలు.

కొండుభట్లుమాట: అవునోయి యల్లుసోమయాజులు, నూరుతరాలనుంచి యీ యింటికి తగునైన పురోహితుండ నేనుండగా నీ వెవ్వండి కొడకవు నా స్వాతంత్ర్యం కొంగుముడిరాక తీసుకుపోయేటట్టుగా?

యల్లుసోమయాజులు: ఏమోయి కొండుభట్లా! మాతాతకు చవ్వపనాయనివారు పాకన సంభావన కట్టడచేసివుండగా నీ వెవ్వండవోయి అపహరించుక పోయేటట్టు. మా అన్న కొడకవా!

ముత్తైదువుల మాటలు.

యల్లమ్మ: అవునషే తిమ్మక్కా! నాకువక్కబ్రద్దా వకటి కొదవా? చాలుచాలు; నిన్న మావారు సుక్కురారం సంతలో పిండి కూరకంచున్నా గానుగపిండి దెచ్చేరు. నోరు మెదలించవలె నంచున్నానూ.

తిమ్మక్క: పొరుగింటి తిమ్మావధానిపెండ్లాం వీరమ్మ పాటలు పాడుతూన్నది, అందుకొని నీవున్నూ పాడ్రాదషవో.

యల్లమ్మ: ఇదేందో నీవు నాగపసానిలా పెత్తనంచేసును వుండేదానవున్నా కడమవారు పాటలుపాడేవారున్నా,

తిమ్మక్క: వోశమ్మా-మా యింటిఆయన యెందుకో యీవేళ రమ్మంచున్నారు. పక్కడంతా మొగవారేవున్నారు. నీవు ధవళంయెత్తు నేనుంగూడా పాడేగాని

ఇట్లే లగ్ననిర్ణయసందర్భమున నీమె జ్యోతిషపరిజ్ఞానమును, విద్వద్గోష్ఠియందీమె విద్యావిశేషములును నీ నాటకము మూలమున వ్యక్తము లగుచున్నవి.

ఇందలి కథ విజయరాఘవనాయఁడు కాంతిమతియను నొక కన్యను వివాహమునాడు నట్టి వృత్తాంతము. ఒకనాఁడు రాజగోపాలస్వామి యుత్సవము చూడవచ్చిన యువతులలోఁ గాంతిమతి యనునామె విజయ రాఘవునిజూచి, మోహించి, విరహావ్యథతో వేగి, విలాసవతి యను నొకదూతిని రాజునొద్దకుఁ బంపెను. రాజును విలాసవతిచెప్పిన విషయము గ్రహించి తాను గాంతిమతిని వివాహము చేసికొందునని తెలియఁజేసెను. ఇంతలో నొక మెఱుఁకతవచ్చి ముందుగానే రాజు పెండ్లి కంగీకరించునని చెప్పెను. విలాసవతి వచ్చి యీ శుభవృత్తాంతము చెప్పఁగానే కాంతిమతి సంతోషముతోఁ గాలము గడపుచుండెను.

ఇక్కడ రాజు కాంతిమతి విరహముచే స్రుక్కుచుండఁగా రాజ గురువగు శతక్రతు తాతయాచార్యులవారీ సంగతి గ్రహించి కాంతిమతి తండ్రియగు రాజచంద్ర మహారాజునొద్దకుఁబోయి యాతనితో కాంతి మతీ వివాహమునుగూర్చి ముచ్చటించెను. రాజచంద్రుండు నందుల కంగీక రింప వివాహప్రయత్నములు గావించిరి. రాజును భద్రగజముపై నెక్కి యూరేగిరాఁగా వధూవరులఁ బీఁటలపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి పురోహితులు వివాహసంకల్పము నడిపి "దేవతాహ్వాననాంద్యగ్ని ముఖస్నాతకవ్రత పునఃపుణ్యాహవాచన అంకురార్పణ కన్యావరణమంగళాష్టక నవవస్త్ర ధారణ మంగళసూత్రధారణ వివాహప్రధాన హోమాదిశుభకర్మంబుల" సక్రమముగా నడిపించిరి. మత్తైదువలంత ధవళంబులు శోభనములు పాడిరి. విజయరాఘవ కాంతీమతీ వివాహము పూర్తియైనవెనుక నిజ నగరప్రవేశమైనది. నాయికానాయకులు సుఖస్థితినుండిరి.[1]

1. ఈ ప్రశస్తనాటకమును క్రీ. శ. 1926 లో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు కీ. శే. జయంతి రామయ్యపంతులవారి సంపాదకత్వమునఁ బ్రకటించినారు. వారి "అధునికాంధ్ర వాఙ్మయవికాసశైఖరి"యందీ నాటకముఁగూర్చిన విమర్శనము 29-40 పుటలవరకుఁ గలదు.

ఉషాపరిణయము

ఉషానిరుద్ధుల వివాహము వర్ణితమైన యీ ప్రబంధమున మూఁడాశ్వాసములు సమగ్రముగను నాలుగవ యాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును లభ్యమగుచున్నవి. కృత్యవతరణికలో విజయరాఘవనాయకుని వంశావళి సంగ్రహముగాఁగలదు. శృంగారరస ప్రధానమగు నీ గ్రంథము నుండి కొంతభాగము నుదాహరించుచున్నాను.

ప్రారంభము :

> శ్రీవిజయాయురున్నతులచే నలరించెదఁ గొల్చువారలన్
> ధీవిభవంబు మీఱనని తెల్పుచు హేమవనింజెలంగు రా
> జీవదళాయతాక్షుఁడగు చెంగమలేశుఁడు మన్ననారు గో
> త్రావిభుధేంద్రుని న్విజయరాఘవ చంద్రునిఁబ్రోచుఁ గావుతన్.

ఇష్టదేవతాప్రార్థనమును శతక్రతు శ్రీనివాసతాత గురువర్యు వందనము నైనవెనుకఁ దంజాపురీశుఁడగు విజయరాఘవ మేదినీవిభువరుండు "రాజగోపాలవిలాసంబునందు నతులితవిలాసవతులైన కులసతులును విబుధసన్నుతమతియగు విజయవెంకటపతియు, మహితప్రభావుండగు మన్నారుదేవుండును, తతయశోధనుండగు తాతఘనుండును, రంగద్గుణ విలాసుండగు చెంగమలదాసుండును, మొదలగు నిఖిలజన మిత్రులైన పుత్రులును, నిరుపమచరిత్రపవిత్రులైన పౌత్రులును, నిరవద్యరూపరేఖా కనకపుత్రికలైన పుత్రికలును నింపుమెఱయం దామరతంపరమైనిండియుండ" రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసము నాటకము వినుపించుచుండ, విజయరాఘవనాయకుఁడు 'సంస్కృత హరివంశమున నుషాపరిణయకథ తెనుఁగుఁ గావింపు' మని యాజ్ఞాపించినాఁడు. రంగాజమ్మయు కృతిపతియగు విజయరాఘవుని వంశము వర్ణించి గ్రంథము ప్రారంభించి పూర్తి చేసినది. కాని యీ కావ్యము సంస్కృత హరివంశమునకు తెనుఁగు గాదు. కథా సంవిధానమున మార్పేమియులేదు. తెనుగులో రంగాజమ్మ రచనకు ముందు ఎఱ్ఱన హరివంశమునను, నాచన సోమన ఉత్తర హరి వంశమునను, పోతన భాగవతదశమస్కంధమునను నీ కథ గలదు.

తాళ్ళపాక చిన్నన్న ప్రప్రథమున ప్రత్యేకముగ ద్విపద ప్రబంధముగ నీ కథను రచియించియున్నాఁడు. వీనివెనుకనుగూడ వాఙ్మయమున, ప్రబంధ యక్షగాన గేయ శాఖలలో నీ కథ వెలసినది.

రంగాజమ్మ కృతియందు కావ్యశిల్పముగాని, కథా కథనమున నైపుణిగాని కానరాదు. అయినను నిందలి శైలి సమాసాడంబరములేక, చక్కని పలుకుబడితో సులభగ్రాహ్యమై యున్నది. తంజావూరి నాయక రాజుల కాలమునాటి యాచారవ్యవహారములును, అంతఃపురమున జరుగు శృంగారక్రియాకలాపములును నిందు వర్ణితములగుటచే, నిది వాఙ్మయ చరిత్రకారులకు నుపయుక్తము. మఱియు నీ గ్రంథమునందు రంగాజమ్మ కృతిపతియు, తనభర్తయునగు విజయరాఘవనాయకుని కేవలము శ్రీకృష్ణాపరావతారముగా వర్ణించినది. ఇట్టి వర్ణన మన్నారుదాసవిలాస నాటక ప్రబంధముల యందునుగలదు. ప్రస్తుత ప్రబంధమున నిట్టివట్టులు చూపుచున్నాను,

1. క. ఇచ్చకములాడి మిక్కిలి
విచ్చలవిడి గొల్ల చెలుల వేడుకమీఱన్
దచ్చనలఁగూడి జాణగాడు
నచ్చుతునకు మనుమఁ డనిన నడుగఁగ నేలా ? (3-102)

ఇట్టిచోట్ల తంజావూరి అచ్యుతరాయలకు మనుమఁడగు విజయరాఘవుఁడని యొక యర్థమును, అచ్యుతుఁడనగా ద్వారకయందలి శ్రీకృష్ణుని మనుమఁడగు అనిరుద్ధుఁడనిమఱియొక యర్థమును మనకు స్ఫురించును ఇది ద్వారకాపురమున, అనిరుద్ధుని వెదకు సమయమున చెలులు చెప్పుకొను సందర్భము లోనిది.

2. చెలువంబు మెలయంగ శ్రీరాజమన్నారు
పారిజాతముఁ దెచ్చు భావమునను (2-99)

ఇచట రాజమన్నారు - మన్నారుగుడియందలి రాజగోపాలస్వామి ద్వారకలో కృష్ణుఁడు.

(ఇది చిత్రరేఖ యనిరుద్ధుని తోడ్తెచ్చునప్పుడు గల వాక్యము.)

3. సీ. హరియప్డు మేల్కాంచి యద్దంబుఁ బువ్వులు
కపిలధేనువు క్షీర కలశములును
విప్రయుగ్మంబును వేడుక వీక్షించి
నిత్యకృత్యములఁ దీర్చి...... (3-112)

ఈ ప్రభాతవిధి విజయరాఘవనాయకుఁ డిట్లే తీర్చుచుండెనని గ్రంథాంతరములనుండి మన కెఱుకపడుచున్నది.

4. విజయరాఘవనాయకుఁడు కొలువునకు వచ్చెడి ముందుగా, నే విధముగా, నలంకృతుఁ డయ్యెనో, ఆదే విధముగా శ్రీకృష్ణుఁడు కొలువునకు వచ్చుట యిందు వర్ణితమైనది. ఈ క్రింది సంవాదములను చూడుఁడు.

ఉషాపరిణయము :

సీ. అలరుక్మిణీదేవి యందంబుగను పట్టు
నిలువుటద్దము పట్టె నేర్పు మెఱయ
... ...
మిత్రవిందా కాంత మేలైన చౌకట్లు
వీనులఁ గీలించె వింతగాఁగ

గీ. కంఠమున భద్రనిలిపెను కంటసరులు
జనవునకళింద కన్యచే సరులమర్చు
బిరుదు పెండెంబు లక్ష్మణపేర్మిఁ బెట్టె
(3-113)

సీ. పంచరత్నంబుల భాసురంబగువంకి
సుదతి యొక్కతె చెక్కె సొంపుమీఱ
(3-114)

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము :

ద్వి. నిలువుటద్దం బొక నెలఁతుక దాల్ప
నిలువుటద్దము చెంత నీటుగానిల్వ
ద్వి నిద్దంపుఁ జెక్కుల నీటులుదేర
పెద్ద చేకట్టులు ప్రియముతోఁబూని
కంటి కింపై మించు కంఠమాలికలు
కంట సరంబును కడు వేడ్కఁబూని
చెలువైన వజ్రాలచే సరుల్ కెంపు
మురువైన నవరత్నములు దీర్చినట్టి
బిరుదపెండేరంబు పెరిమదీపింప
మొలకకింపులపిడి మొలవంకిచెక్కి
(580-615, పంక్తులు)

ఇట్టి సంవాదములన్నియు, రంగాజమ్మకు భర్తయందుగల నిరవధిక ప్రేమభావమును, అనన్యసామాన్య భక్తిభావమును, సూచించుచున్నవి. కాని యీ గ్రంథమంతయు లభ్యముకాలేదు. చివర నొక యాశ్వాసము పట్టుఖిలమైనట్లు తోచుచున్నది. ఇందుండి కవిత్వశైలినిఁ దెలియుటకై కొన్ని పద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

క. కుందకయుండఁగఁ గరతుల
నిందుముఖిగా బ్రహ్మయొట్లు సృజియించెనొకో
యందంబు పొగడఁదరమా
కందర్పుని రాజ్యలక్ష్మికైవడిన మురిక. 3-14.

మ. ఘనసంఘంబు ప్రచండవాతమున వేగన్వీచు చందంబునన్
ఘనదంభోళి కఠోరఘోర పరిఘాఘాతంబునన్ నొచ్చియా,
దనుజానీకము సోలి వెంటఁజని యుత్సాహంబు రెట్టింప న
య్యనిరుద్ధుండట పోకుపోకుఁడు నిలుండంచున్ వెసంబల్కుచున్. 3-71.

సీ. ముల్లోకములు మెచ్చ ముక్కంటిచేతను
వరములు గైకొన్న వరబలుండు
వేయికరంబుల వివిధాయుధంబులు
ధరియించి యనిసేయు ధైర్యశాలి
దేవేంద్రముఖులైన దిక్పాలకులనెల్ల
క్షణమాత్రమున గెల్చు సాహసికుఁడు
మాయాబలంబున మఁగఁటిమిచేతను
బగతురసాధించు బల్లిదుండు

గీ. ప్రమథగణములతోఁ గూడ భర్గునంత
వాఁడువాకిటిగొల్లలై వచ్చికొలువ
నల్లశోణితపురమేలు నట్టిమేటి
యమితతేజోఽధికుండు బాణాసురుండు.[1] 3-130.

మన్నారుదాసవిలాసము.
ప్రబంధము.

రంగాజమ్మరచనలలోఁ బ్రథమమును బ్రశస్తమును నగు నీకృతి యింతదనుక ముద్రణభాగ్యము నందలేదు. ఈ గ్రంథ రచనాకాలము నాటికి రంగాజమ్మ కనకాభిషేక సన్మానములను బొందియుండలేదు. అందు విజయరాఘవనాయకునికి మన్నారుదేవునిపైఁ గల మక్కువయు, నా మన్నారుస్వామికై నేతద్దేవాలయమునకు విజయరాఘవుఁ డొనరించిన

1. రంగాజమ్మ ఉషాపరిణయము, తంజావూరి సరస్వతీ పుస్తకభాండాగారము వారి పక్షమున, శ్రీ వి. సుందరశర్మగారిచే పరిష్కృతమై ప్రకటితమైనది. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు (కాకినాడ) వారును దీనినిఁ బ్రకటించిరి. శ్రీ సుందరశర్మగారి పీఠికయందు యపూర్వ విషయము లనేకములు గలవు. రంగాజమ్మ కులమునుగూర్చి రసమగు సిద్ధాంతము గలదు. పరిషత్తు ప్రకటించిన గ్రంథమునకు తంజావూరి ప్రకటిత గ్రంథమునకు కొన్నిచోట్ల భేదములు గలవు, ఒక యుదాహరణము చూపుచున్నాను,

దానధర్మములు, అచ్చట ఫాల్గునమాసమున జరుగు తిరునాళ్ల వైభవములు కాంతిమతీవివాహము మున్నగునవి వర్ణితములైనవి. ఈ గ్రంథమునకుఁగల రెండు ప్రతులలో నొకటి గ్రంథలిపిలో నున్నది. ఈ క్రింది గ్రంథావతారికవలన గ్రంథ రచనాసందర్భము తెలియుఁగలదు.

గ్రంథావతారిక :

శ్రీరాజగోపాలాయనమః

ఉ. శ్రీరుచిరాంగియై వెలయు చెంగమలాంబికఁ గూడి సంతత
శ్రీరమణీయవైభవవిశేషములన్ గను మన్నవారు తా
సారెసుపుత్రపౌత్రులను శాశ్వతలక్ష్ములొసంగి వేడ్కతో
ర్వారభుజాబలున్ విజయరాఘవభూవరుఁ బ్రేమ గావుతన్.

ఉషాపరిణయము ద్వితీయాశ్వాసము 48 పద్యము. – పరిషత్తువారు ప్రకటించి ప్రతిలో నిట్లున్నది.

సీ. కన్నెపాయముదాన గదిసి నా పొవిని
బలుగంటి సేతురా ! బయము లేక
అటపాయము దాన నగడుగాజన్నులఁ
గొనగోరలుంతురా ! కొంకు లేక
ముద్దరాలను నేను ముద్దు చెక్కిలినొక్కి
జీరలుసేతురా ! చింత లేక
గోలను కౌఁగిటఁ గ్రుచ్చి నీ సరిపెన
గురుతులు నింతురా ! సరకు లేక

తే. గీ. ... ...
... ...
... ...
... ...

ఇందు తేటగీతి లేదు.

తంజావూరి ప్రతియందు పై సీసపద్యపు గీత మిట్లున్నది.

గీ. బాలికామణినైన నా పొన్పుఁ జేరి
పచ్చవిల్తుని కేళిని ముచ్చటగల
వేగుదనుకను నను గూడి వింతఁగాఁగ
గాసి సేతురే ! నీ వింత కరుణలేక. (2-43)

శా. శ్రీవిద్యానిధికొల్చువారి కెపుడున్ క్షేమాయురారోగ్యల
క్ష్మీవాణీమతికాంతికీర్తి మహిమల్ చేకూర్చు శ్రీవత్సురా
జీవాత్మున్ సకమలామరేంద్రతిలకున్ శ్రీరాజగోపాలకున్
సేవింతున్ గృతి మత్ప్రతిప్రబలలక్ష్మీసిద్ధి ప్రార్థింపుచున్.

ఉ. బంగరుతమ్మిదోయి కరపద్మములన్ ధరియించి భామహే
మాంగనిభాభిరామ కనకాంచమునన్ గొలువున్న కొమ్మ మా
చెంగమలమ్మ సత్కరుణచేతను తామరతంపరైమహిన్
రంగలరంగ నీ విజయరాఘవభూవరుఁ బ్రోచుఁ గావుతన్.

చ. ఫణిపతితావహించు మహిభారము సర్వము నిర్వహించు నీ
ప్రణుతబలాఢ్యుఁడంచు నుతి పల్మరుసేయుచు వేమొగంబులన్
గణనకునెక్క పద్యపదగద్య నిబంధన చారుసూక్తి ధో
రణులను సారెకున్ విజయరాఘవశౌరికి నిచ్చుఁ గావుతన్.

క. పక్షీంద్రుఁ డధిక శీతల
దాక్షిణ్యావిలోకనామృత స్ఫుటధారన్
పక్షంబు మిగుల నెప్పుడు
రక్షించుంగాత విజయరాఘవనేతన్.

ఉ. వేత్రముకేలఁ బూని యదువీరునికిందగు సైన్యపాలుఁడై
శాత్రవకోటిగీఁటడంచి చాలజయంబు లొసంగు మేటియా
సూత్రవతీప్రియుండు బలసూదనముఖ్యులనేలు నేత స
న్మైత్రి జెలంగ సంతతము మన్నరుదాసునిఁ గాచుగావుతన్.

గీ. విజయరాఘవమేదినీ విభునిఁ గన్న
తండ్రిగురువును దైవంబు తానెయగుచు
చెలువుమీరు శతక్రతుశ్రీనివాస
తాతయాచార్య చరణపద్మములు గొలుతు.

క. పన్నగశాయి చరిత్రము
పన్నుగద్రవిడ ప్రబంధ ఫణితినుడువు నా
పన్నిద్దరాళువార్లప్ర
పన్నుల సన్నుతులు నేని భావింతు మదిన్.

గీ. పన్ననారికరగ్రహ మహిమసహిత
జయములును దెల్పు హితులకు జయములొసఁగు
శంఖచక్ర గదాఖడ్గ శార్ఙ్గములను
వందనంబునుఁ జేతు నే వరుసతోడ.

క. కేల్మొగిచెద మృదుసూక్తుల
కల్మికినై నెమ్మ (నమున) గడఁగెడుభక్తిన్
పల్మరు సుజనాధృతికిన్
వాల్మీకివ్యాసముఖ్యవరకవి తతికిన్.

క. ఆదిమఫణియున బుధుల
త్యాదరమున పాదుకాసహస్రముఖకృతుల్
వేడ (ఁగుల) రచియించిన
వేదాంతాచార్యవర్యు వేడ్కఁదలంతున్.

ఉ. ధారుణిపై పరాంధు.....రుహరింపుచునుండు దుష్కవుల్
ధీరసభాంతరంబులను తీరుపడంగ మెల(ంగనే)స్తురే
కోరిపదార్థజాలములె కొంకక త్రైకొనుచుండు చె......
శారద చంద్ర చంద్రికల శంక దొరంగి చరింపనేర్తురే.

వ. అని ఇష్టదేవతా వందనంబును సుకవిజనాభినందనంబును, కుకవిజన నిందనంబును, గావించి యే నొక్కప్రబంధంబు సరసవచనరచనా చమత్కారంబుతోరంబుగా, ధీరజనంబుల కింపుమీఱ రచియింపుతలంపున నుండ నొక్క శుభదినంబున

సీ. ఏరాజ చంద్రుండు శ్రీరాజగోపాల
సేవాధురీణుఁడై చెలఁగుచుండు
నేరాజతిలకంబు హేమాబ్జనాయికా
వరతనూభవుఁడన వన్నెకెక్కు
నేరాజ శేఖరుఁడిలలోన పదియారు
దానంబు లొక ముహూర్తమునఁ జేసె
నేరాజసింహుండు వీరాధి వీరుఁడై
పరవీరులం గెల్చె బాల్యమునను

యతఁడు రఘునాథభూపవరాత్మజుండు
మానినీజన మోహనమన్మథుండు
భూరికీర్తి ప్రకాశిత భువనతలుఁడు
శ్రీలవిలసిల్లు తంజాపురీవిభుండు.

వ. ... ... వెండియు నఖండనిజవైభవ నిర్జితాఖండలుండును, ఖండిత ప్రతి భూపాలమండలుండును మండలాధిపకిరీటకోటిచిరత్న రత్నరచిత పాదారవిందుండును, అరవిందబంధు బంధురప్రతాపభాసురుండును, సత్రపూరతాన్నసంతర్పిత భూదేవతాలక్ష్మ్యుండును మన్నారుదాస నామాంకిత ... ... వక్షుండును, శారదాధ్వజాంకుండును, సంగర రంగ నిశ్శంకుండును, కళావత్యంబికా గర్భసుధాంబుధిచంద్రుండును, నగు నవ్విజయరాఘవేంద్రుండు నిండువేడుకతో ... ... బలుగ రాణించు నాణెము(త్యం)బుల కుచ్చులను, మగరాల నిగరాల నీడలు దేరుగోడలును, బంగారు మెఱుంగుల రంగారు కంబంబులను, డంబుగల పగడంబుల బ్రోదికను దెలను గుంపులైన కెంపుల పిడిగలుగు కోడిగలును, గప్పుగల నీలంబుల జాలంబులం బ్రకాశించు పద్మరాగానుబంధ(ంబు)గల ద్వారబంధంబుల ... ... రాగంబుల చెక్కడంబుల చొక్కటంబై వాటంబులైన కవాటంబులను హెచ్చుపచ్చలతీరునం గనుపట్టు రాకట్టునేలలను, మెండుకొను బొండుముత్తెల నుల్లసంబాడు తెల్ల జల్లులను, శ్రీమద్రామాయణాది కథాసంవిధానంబులం బ్రకటంబులగు చిత్రపటంబులను సరిగకుట్టు పనులకును హొంబట్టు మేలుకట్టులును రాజరాజ సభాతులితవిలాసంబగు రాజగోపాలవిలాసంబున యత్నంబునం బఱచిన నూత్నరత్న కంబళంబులమీఁద తద్దయు నొద్దికయగు, రతనంపు గద్దియయందు తీరుగా పేరోలగంబై యొక పడంతి యడపంబును, నొక మంజువా(ణి) కాళాంజియు, నొక పువ్వుంబోఁడి పావడయు, నొక బిత్తరిబెత్తంబు, నొక వాలుగంటి వాలును, ఒక యండజయాన గిండియునుం బూని పరిసరంబున గొలువుసలుప వామభాగంబున హేమపీఠంబున శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్య

వర్యుండు, శ్రీమద్రామాయణ భాగవత భారతార్థంబు లుపన్యసింపుచునుండ, నాజయలక్ష్మీమ్మ యనందగునాజయమ్మయు, సంపదలసొంప(ల)రు చెంపకవల్లెమ్మయు, నిరుగడల సరసనొరసుకకూర్చుండ ప్రఖ్యాతనయులగు తనయులును సకలగుణపాత్రులగు పౌత్రులును, నెమ్మిగలమున్మనుమలును, అతులితాలాపవిజితశారికలగు కుమారికలును యథోచిత ప్రదేశంబులనిండియుండ, మరియు నా దండనిస్తుల గుణప్రశస్తయగు కస్తూరెమ్మయు, నతివిశాలనయనాంబుజయగు నంబుజవల్లెమ్మయు, విశదగుణరేఖయగు శశిరేఖకమ్మయు, ప్రఖ్యాత కీర్తిగల మోహనమూర్తమ్మయు సరసగుణ నిష్ణాతయగు కృష్ణాజమ్మయు, యిలమేలనందగు నాట్యచాతుర్య విఖ్యాతయగు సీతమ్మయు, మహనీయతరరూపయగు మదనరేఖమ్మయు, మొదలుగాగల కాంతామణుల సంతసంబున వసంతకేళిక వినుపింప, ముంగల మరికొంద రంగనామణులు రంగురక్తులుమీర సంగీతమేళంబుగావింప సమ్మదమ్మునం బొదలుచు, మరియు నందు కొందరిందువదనలు మధురసమరంజిమంజిలు కామమంజరియును, మఘవగురు శ్లాఘనీయంబగు రఘునాథాభ్యుదయంబును, సంగతులంగనుపట్టు చెంగమలవల్లి పరిణయాది నాటకంబులును హృద్యంబులగు గద్యపద్యంబులును, రువారంబులగు కైవారంబులును దండకంబులు తారావళులు మొదలుగా తాము రచియించిన సరసబంధురంబులగు ప్రబంధంబులును మన్ననారున శంకితంబుగా నెన్నికమీర నానాట విన్నవించిన విన్నపంబులును, దండనుండి వినికిసేయుచునుండు నయ్యవసరంబున,

గీ. అతులకవితాప్రసంగసంగతులు (వెల)య
ప్రౌఢినసుఁజూచి యమ్మోటి పసపులేటి
వెంకటేంద్రుని సత్పుత్రి! విమలగాత్రి!
కలితసద్గుణ రాజి! రంగాజి! వినుము.

సీ. కుందముల్ వికసించు నందముల్ మీఱంగ
కందముల్ రచియించు కౌశలంబు
ప్రాసముల్ బహు యతిన్యాసముల్ వెలయంగ
సీసముల్ భాషించు చిత్ర మహిమ

జాతు లలంకార రీతులు దవరంగ
గీతులు రచియించు చాతురియును
పదములు మృదురసాస్పదములౌర ! యనంగ
పదములు జెప్పెడు ప్రౌఢిమంబు

గీ. సుచితశైఖరి ద్విపదలు రచన సేయ
ననిశమును రాయసములు వ్రాయంగ చదువ
సమయ ...... గుచ్చు కార్యభాగములు దెలుప
నిపుణభావంబు జగతిలో నీక చెల్లు.

గీ. అయ్యదినముల రామభద్రమ్మ మధుర
వాణికాంబయు సరసగీర్వాణభాష
నిట్టి కృతులను రచియించి యిలనుఁ గీర్తి
చాలగాంచిరి సుకవులు సన్నుతింప.

శా. శృంగారైకరసంబు(లౌ) ...... పదములన్ చెల్వొంద మెప్పించితౌ
సంగీతజ్ఞుల మేలునా నుభయ భాషాచాతురిన్నీవికన్
రంగత్ప్రౌఢి ప్రబంధ మొకట్టిటి యొనర్పంగావలెన్మక్కువన్
రంగాజీ ! భవదీయవాగమృతధారా శైఖరుల్ మీఱఁగన్.

వ. అట్టి ప్రబంధంబును శ్రీరాజగోపాలున కంకితంబుగావింపుము, మరియు నేతత్ప్రబంధంబునకు నత్యధికమహాత్మ్యంబు గలుగ మనవీటం జెన్నారు మన్నారుల ఫాల్గుణమహోత్సవాది దివ్యవైభవంబులు వ(ర్ణి)ంపుమని యానతిచ్చి, మెచ్చువచ్చు జాంబూనదాంబర తాంబూల మాల్యం బులు నమూల్యంబులగు మణిభూషణంబులునొసంగ, నెంతయు నంత రంగంబున సంతసింపుచు నేదలంచు తలంపునకు మద్భర్తవు మహీ భర్తవునైన స్వామి సకల విద్యావిశేషంబుల సవతులేని నాసవతు లైన యిందరిందుముఖుల ముందరనుం గటాక్షించి యింపుమీర కృతి నిర్మింపుమని యానతిచ్చిరి గనుక ధన్యనేమానవైతి నా హృదయసద నంబున ముదంబున నెలకొనియుండు నాథుండవు గావున కొదవలు దీర్చి నావచన కుసుమార్చనలు గైకొమ్మని నమ్మతో(ఁ) మొక్కన

మిక్కిలి నన్ను లాలించి సన్నిధినున్న శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యవర్యులకు దండప్రణామంబు లాచరించి యమ్మహామహుని యాశీర్వాదంబును ననుమతియును గైకొమ్మని యేనుంగావున నా మనంబున జాజులుం బ్రసాదంబు(న)య్యెనని యుప్పొంగుచు చెంగటం గనకాసనంబుననున్న యయ్యాచార్యవర్యు సేవించిన చేరరావించి, సంభావనమ్ముమీఱ దీవించి యిట్లనియె.

క. చతురాస్యుం డనఁదగు నీ
పతియిటు నిను గారవించి బహుమతిమీఱన్
కృతి రచియింపుమనన్ భా
రతికిన్ బ్రతివత్తు వమ్మ! రంగాజమ్మా!

క. నీవు రచియించు నీకృతి
భూవలయమునం బ్రసిద్ధిఁబొందంగ చాలన్
దీవించెద మిప్పుడు స
ద్భావముతోఁ బూను మిటు ప్రబంధ మొనర్పన్.

వ. అని యానతిచ్చి, మరియు నేతత్కథాసంవిధానంబునకు ప్రధాన నాయకుండును నగు నవ్విజయరాఘువచంద్రుని వంశంబు ప్రశంసించెద నని యిట్లనియె,

సీ. మహనీయతరమైన మణికిరీటమువాఁడు
మకరకుండలకాంతి మహిమవాఁడు
కరముల శంఖచక్రములు దాల్చినవాఁడు
కౌస్తుభశ్రీగల్గు గళమువాఁడు
వైజయంతి ధరించి వన్నెకెక్కినవాఁడు
శ్రీవత్సమునమించి చెలఁగువాఁడు
నీలంపుచాయల నెమ్మేను గలవాఁడు
కనకాంబరము గట్టి గల్గువాఁడు

గీ. సకల కల్యాణగుణముల సాటిలేని
లక్ష్మినురమున నెలకొల్పు లక్షణాఢ్యుఁ
డఖిలజగములఁ గరుణచే నరయువాఁడు
వేదవేదాంత వేద్యుఁడై వెలయువాఁడు.

వ. మఱియును,

సీ. నెమ్మొగంబున నవనీసురాన్వయమును
చెలువొందఁ జదయింపఁజేయు ఘనుఁడు
బాహుకాండంబుల పార్థివ సంతతి
వినుతికి నెక్కఁగాఁ గనిన మేటి
యూరుయుగంబున నొనర వైశ్యకులంబు
నవనిపై వెలయించు నమర విభుఁడు
చరణపద్మంబుల జగతి నాలవజాతి
ప్రబలఁజేసిన జగత్పావనుండు

గీ. నాభి పంకరుహంబు(ల)ననలు మొగముల
ఘనత కెక్కిన తనయుని గన్న ప్రోడ
భవ్యగుణహారి రాజగోపాలశౌరి
చెంగమలవల్లితోఁగూడి చెలఁగుచుండు.

ఈ ప్రబంధమున:

రఘునాథ నాయకునివర్ణన

ఉ. సారభుజాబలంబునను జక్కఁదనంబున సద్గుణంబులన్
ధీరనుత ప్రతాపముల దిక్కులమిక్కిలి నిండుకీర్తులన్
ధారుణిఁ బ్రోచు నేర్పున నుదారదయం గవితాచమత్కృతిన్
శ్రీరఘునాథభూమిప ఫణీమణికిన్ సము లేరె నృపాలకుల్.

సీ. దినమొక్కలక్ష భూదేవతోత్తములకు
నత్రంబుఁ బెట్టుటే స్వామివ్రతము
ప్రతివత్సరంబుఁ దప్పక యీ షోడశ మహా
దానముల్ చేయుటే ధన్యపూనిక
అనిశంబు శ్రీవైష్ణవావళికిని నగ్ర
హారంబు లిచ్చుటే యధిపుమతము
కవులవిద్వాంసులఁ గనకపద్మములఁ
గాఁచిరక్షించుటే ఘనునిరీతి

గీ. ఆ మహామహుఁడచ్యుత తిమ్మమాంబ
తనయవర్యుండు రఘునాథ ధరణివిభుఁడు
సద్గుణాయుక్తి శ్రీరఘునాథుఁ డగుచు
ధాత్రిఁ బాలింప విబుధ సంతతులు వొగడ,

ఈతఁడు రాజగోపాలదేవుని వేఁడుటచే మన్నారను పేరుగల విజయరాఘవుఁడు జన్మించెను. రాజగోపాలుఁ డిట్లనెను:

గీ. కీవి విజయాఖ్యసుతుని వేఁడితివిగనుక
లీల మము రాఘవునిగఁ గొలిచితి గనుక
విజయరాఘవనామంబు వెలయఁదాల్చి
చెలఁగి వేయేండ్లు పుడమిఁరక్షించుచుండు.

విజయరాఘవనాయకుఁడు :

సీ. తొలుదొల్త పసిఁడి యుయ్యెలలూఁగు వేళనే
తోరహత్తుగఁదులఁ దూఁగనేర్చె
దాదిపల్కులు నేర్పు తఱినె శ్రీరాజగో
పాలనామంబును బలుకనేర్చె
అక్షరాభ్యాసంబు నప్పుడె గ్రామముల్
పెద్కనొప్పంబులు పెట్టనేర్చె
గరిడిలోపల సాముదొరకొన్న వేళనె
తుసెలుగా వైరులఁ దునుమనేర్చె

గీ. జనకుఁడీతఁడు సుజ్ఞానజనకుఁడనుచు
ననుదినము తండ్రిసేవసేయంగ నేర్చె
మన్నారులభక్తుఁడై చిన్ననాఁడె
ఇతఁడు మన్నారుదాసాఖ్య నెసఁగనేర్చె.

సీ. శ్రీరాజగోపాలశౌరి కంకితముగా
మంజరీముఖకృతుల్ మహినొనర్చె
రాయలసాహిత్య రాయపెండేరంబు
శారదాధ్వజము నెసంగ నెగడె,

... ...

విజయరాఘవుని వర్ణన, మన్నారు (రాజగోపాల, విజయరాఘవుల కథేదాధ్యవసాయము).

సీ. వక్షస్స్థలంబున వన్నెకెక్కినమచ్చ
లాలితంబగు వనమాలికయును
పరిలేనికరముల శంఖచక్రంబులు
నవరత్నమయమైన నవ్యనేత్ర
మనుపమంబైమించు కనకాంబరంబును
రమణమైమీఱు వజ్రములవంకి
ముంజేతులను బొల్చుముత్యాలకడియముల్
చరణపద్మమునందు బిరుదుపెండె

గీ. మమరె నిద్దతియందును నందముగనె
నెంతభావించినను భేదమెఱుఁగరాదు
కావునను రాజగోపాలదేవుఁడిపుడు
తనరరూపద్వయంబును దాల్చెనేమొ !

పురవర్ణనలో నొకపద్యము :

ఉ. కన్నులు గండుమీలు తొలుకారు మెఱుంగులు మేనులయ్యెడన్
గన్నవి కావుకానులలకంబులు చొక్కపుటింద్రనీలముల్
చన్నులు కుంభికుంభములు సారసముల్ పదముల్ దలంపఁగా
నన్నగరంబు కామినుల కన్యవధూటులు సాటివత్తురే.

గ్రంథాంతమున :

సీ. నావిభుండైన మన్నారుదాసునిచేత
*ముదమున మంజరీముఖకృతులను
పొగడొంద నంకితంబుగఁగాంచు శ్రీరాజ
గోపాలశౌరికిఁ గోర్కెమీఱ
నేనంకితముసేయ నిటువంటి మన్నారు
దాసవిలాసంబు ధరణిలోన
పరమభాగవతుని చరితంబుగావున
వినినవ్రాసినఁజదివిన జనులకు

గీ. నాయురారోగ్యపుత్ర పౌత్రాభివృద్ధి
ధనకనక దివ్యవస్తువాహన సమృద్ధి
నిరుపమానకవిత్వ పాండిత్యమహిమఁ
గలుగు నాచంద్రరవి తారకంబు గాఁగ.

మన్నారుదాసవిలాస ప్రబంధమున కథ మన్నారుదాసవిలాస నాటకమునందలి కథయేగాని, మార్పేమియు లేదు. విజయరాఘవనాయకుఁడు రాజచంద్రుని కూఁతురగు కాంతిమతిని వివాహ మాడుటయే యిందలి యితివృత్తము. ప్రథమాశ్వాసమున తంజాపురాదివర్ణనము, నాయకవర్ణనము రాజగోపాలోత్సవ ప్రసంగము గలవు. ద్వితీయాశ్వాసమున రాజగోపాలుని తిరువీథి మహోత్సవమునఁ గాంతిమతి విజయరాఘవునిఁజూచి వలచుటయు నారాత్రి యామెలేమకు విజయరాఘవుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించుటయు నామె మరులుకొనుటయు, శిశిరోపచారములు వర్ణితములైనవి. తృతీయాశ్వాసమున విలాసవతి దూత్యము గలదు. చతుర్థాశ్వాసమున శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యులవారు విజయరాఘవుఁడు కాంతిమతియందనురక్తుడగుట యెఱింగి, యాతని పూర్వజన్మవృత్తాంతమును వివరించుట తెలుపబడినది. పంచమాశ్వాసమున కాంతిమతీ విజయరాఘవుల వివాహము వర్ణితమైనది.

మన్నారుదాసవిలాసము - (ప్రబంధము) - చిత్రకథ - సౌందరి.

రంగాజమ్మరచించిన యీకృతి తంజావూరి పుస్తకశాలలోఁ గలదు కాని, ఈ గ్రంథమే మఱియొక కవయిత్రి 'సౌందరి' అనునామె దీనిని రచించినట్లుగా నందలి గద్యములు కూర్పఁబడి 'అల్లాడ విజయసింహభూపతి విలాసము' అనుపేర మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున నున్నది. దాని సంఖ్య 786. ఇది తాళపత్రగ్రంథమే. వ్రాఁత నవీనముగ స్ఫుటముగ నున్నది. ఒక్కొక్కదానియందు 14 పంక్తులు గలవు. ఈ గ్రంథము చదివినవారి కిదియొక కూటసృష్టియని తోఁపకమానదు. ఏలయనఁగా రంగాజమ్మ గద్యయందలి పేర్లుమాత్రమే యిందు మార్పొందినవిగాని తక్కినవియన్నియు సమానమే! ఇప్పుడు ముద్రితమైన

మన్నారుదాసవిలాస నాటకములోని పద్యము లిందున్నవి. కాఁబట్టి యిది రంగాజమ్మకృతియే యగుట నిశ్చయము. 'సౌందరి' అనునామె రంగాజమ్మ కృతినెట్లో సంగ్రహించి(ఆమెయు సంగీతసాహిత్యములు నేర్చినది కాఁదగును) గ్రంథకర్తృత్వము నభిలషించి, ఈరీతిమార్పులు గావించియుండును. రంగాజమ్మ గద్యలో 'విజయరాఘవ' అని యున్నచో నిందు 'విజయసింహభూపతి' అచట 'పసుపులేటి' ఇచట 'రాచవేటి' అచట 'మంగమాంబ' ఇచ్చట 'మౌక్తికాంబ' యిత్యాదిగా వెలసినవి.

పై విషయములు స్పష్టముగాఁ దెలియుటకు నా గ్రంథమునుండి యీ క్రిందిభాగ ముదాహరించుచున్నాను.

అల్లాడ విజయభూపతి సింహవిలాసము

ప్రారంభమున నిట్లున్నది:

క. శ్రీవిజయభూపతినృప
భూవలయప్రాజ్యరాజ్యపోషణ దక్షా
శ్రీవత్సకలితవక్షా
శ్రీవరమహేంద్రపురీశ శ్రీలక్ష్మీశా!

వ. అవధరింపుము.

ఉ. ఎంతటివేడ్కఁ గాంచె నవనీశు మహోత్సవముం గనుంగొనన్
గాంతలుఁ దాము లోకమునఁ గల్గు బుధోత్తము లేఁగుదేర న
త్యంత మనోహరాకృతిని దానును వచ్చె వసంతమంతనే
కాంత సుగంధవాసిత దిశాంతలతాంతము సంతసంబునన్

దీనిలో ప్రథమాశ్వాసము లేదు. గ్రంథము చతుర్థాశ్వాసముతో ముగియుచున్నది. గ్రంథాంతమునగల గద్య యీ క్రిందివిధముగ నున్నది. ఈ గద్య రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసమునందలి గద్యతో నెట్లు సరిపోవుచున్నదో చూపుటకు, నా రెండింటిని నొకదాని కొకటి సంవాదముగా నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

విజయసింహాభూపతి సింహ
విలాస గద్యం.

ఇది శ్రీమన్నారాయణ కరుణా కటాక్షవీక్షణానుక్షణ ప్రవర్ధమాన సారసారస్వతధురీణయు, విచిత్రతర పత్రికాశతలిఖిత వాచికార్థావగాహన ప్రవీణయు, అతులితాష్ట భాషా కవితా సర్వంకషమనీషావిశేషశారదయు, విజయభూపతి సింహనరేంద్ర విభునిత్య సంభావితయు, విద్వత్కవి స్తుతగుణ సేవితయు, రాచవీటి నరపతి బహుజన్మతపః ఫలంబును, మాక్తి కాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబును సరస సద్గుణ కదంబయు నగు సౌందరి వచనరచనా చమత్కృతిం జెన్నుమీఱు అల్లాడభూపతి సింహవిలాసం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

రంగాజమ్మ మన్నారుదాస
విలాస గద్యం.

ఇది శ్రీమద్రాజగోపాల కరుణా కటాక్షవీక్షణానుక్షణ ప్రవర్థమాన సారస్వతధురీణయు, విచిత్రతర పత్రికా శతలిఖితవాచికార్థావగాహనప్రవీణయు, తత్ప్రతి పత్రికాశత స్వహస్తలేఖన ప్రశస్తకీర్తియు, శృంగారరసతరంగిత పదకవిత్వమహనీయమతిస్ఫూర్తియు, అతులితాష్ట భాషాకవితాసర్వంకషమనీషా విశేషవిశారదయు, రాజనీతి విద్యావిశారదయు, విజయరాఘవ మహీపాలవిరచిత కనకాభిషేకయు, విద్వత్కవి జనస్తవనీయ వివేకయు, మన్నారుదాస విలాస నామ మహాప్రబంధనిబంధన కృతలక్షణయు, మహనీయ రామాయణ భాగవత భారత కథాసంగ్రహ విచక్షణయు, పసుపులేటి వెంకటాద్రి బహుజన్మతపః ఫలంబును, మంగమాంబా గర్భశుక్తి ముక్తాఫలంబును, రంగద్గుణ కదంబయునగు రంగాజమ్మ వచనరచనా చమత్కృతిం జెన్నుమీఱు మన్నారుదాస విలాసంబను మహాప్రబంధంబునందు పంచమాశ్వాసము.

గ్రంథాంతగద్య వెనుక నీ క్రింది పద్యము గలదు.

సీ. శ్రీరామచంద్ర నిర్మితమైన యాసేతు
          వెన్ని వేలేండ్లు తా నెసగుచుండు
నలవిభీషణుఁడు నత్యకలంక మతిలంత
          నెన్ని వేలేండ్లు తా నేలుచుండు
... ... ఇల నెన్ని వేలేండ్లు
          సొంపు మీఱఁగ థిరయింపుచుండు
మహేంద్రనాగు చరిత్ర మహి నెన్ని వేలేండ్లు
          విబుధులు గాని యాహి తెలసియుండు

గీ. నన్ని వేలేఁడ్లు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి
రాజ్యలక్ష్మీ సమృద్ధి నిరంతరంబుగ
విజయముఁ జాలఁ గైకొని చెలువొందఁగలఁడు
విజయభూపతిసింహ నరేంద్ర ? (సృష్ట్యా) విభుఁడు.

ఆముద్రితమగు నీ గ్రంథమునుండి కవిత్వశైలి తెలియుటకు 'వసంతవర్ణన' నుండి కొన్ని పద్యము లుదాహరించుచున్నాఁడను.

మ. పరగఁ జైత్రుఁడు నవ్యసూత్రతతిల కాపాణిగ్రహించుచు మఱ
మెఱయన్ మల్లికలున్ దమ్మవ్రజములు స్వేచ్ఛందఁగా నిత్తరిన్
తెఱఁగొప్ప న్నిడి పాణిపల్లవములన్ దివ్యన్నవామోదముల్
నెఱయఁ జాల్చిన సేసఁబ్రాలనఁగఁ గన్పించెఁ బ్రసూనావళుల్

క. బాహుబలశాలి మరుఁడు
త్సాహంబున జగము గెలువఁదరలెడు.స్తో స
న్నాహంబు దెల్పు తత్ఘన
కాహళీ రావములన నళికధ్వను లెసఁగెఁ

గీ. కోమలమిాఱిన నవపల్లవముల కాంతి
గాఢమౌసాంధ్యరాగంబు కరణిమించ
నపుడు కనిపించె నందందు నందముగను
తారకంబు లనంగను గోరకములు.

క. తరుణీమాన మానమద
ద్విరదంబుల మదమడంపఁ గెవురుసుమునికిన్
దగ నగు రత్నాంకుశముల
మురువుగఁ గనుపట్టె నపుడు మోదుగమొగ్గల్.

గీ. మలయనిలయానిలుం డను మంత్రవాది
యచట భ్రమరాక్షరము ద్రిప్పుమును మఱియు
పొసఁగు కుసుమపరాగంబు భూతిఁ జల్లి
సల్పె యువతి మానగ్రహోచ్చాటనంబు

ఈమన్నారుదాస విలాసముననే రంగాజమ్మ యొకదండకము గూడ విజయరాఘవుని పేర రచించినది. అదియుఁ బైవిధముగా మార్పు చెందినది. అల్లాడ విజయసింహభూపతిపై "మోహిని" అను నామె మరులుగొనుట, పొందుట యిందలి విషయము. ఇదియు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో [1]"మోహిని దండకము" అను పేర గలదు. ఈ దండక మెట్లున్నదో తెలిసికొనుటకై క్రింది భాగమందుండియుదాహరించుచున్నాను.

మోహినీ దండకము

శ్రీమన్మహారాజరాజాధిరాజా మహేంద్రపురి లక్ష్మీనారాయణా సేవాధురీణాదిదాసుండు కిరీట సింహాసనాధీశ్వరుండున్ మహాదానకర్ణావతారుండు అష్టభాషావిశేషాభిజ్ఞాన ప్రవీణుండు వీణాది సంగీతసాహిత్య పాండిత్య భోజుండు తమ రాజరాజ అల్లాడ విజయభూపతి సింహానరేంద్ర శౌరీనాయకా తేజోమహానాయ ప్రధానాగ్రగణ్యుండు, పుణ్యుండు నానా జగన్మోహనాకార సౌందర్యకందర్పుఁ డానందచిత్తావధానుండు శ్రీరాజ్యలక్ష్మీ ప్రసన్నుండు మూర్ధన్యధన్యుండు శృంగారలీలావినోదుండు ......

... ...

సూర్యోహాం బట్టుతోయం పురీవిన్ విలాసంబుగాఁగట్టి హారైన హేమంపుదల్లడల్ కుల్కుగా నున్న మోహినీరత్నమున్ గాఁగిటిలన్

1. మోహినీదండకము సంఖ్య 2001.

జేర్చి మన్నించె కర్పూరసమ్మిశ్రతాంబూలముల్ సేయుమారున్నినున్ గెలుచు సన్నాహముల్ మీఱి నానాకళాశాస్త్ర సన్నామమర్మంబులన్ సోలి సొంపెక్కుచుం గొంతసేపు ప్రొద్దుచ్చి నిద్రించి మేల్కాంచి సూర్యోదయంబయ్యె విజయభూపతిసింహనరేంద్రశౌరినా.

నిత్యమున్ భోగభాగ్యంబులన్ పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిన్ యశస్వంతుండై భాగ్య శ్రీమంతుండై ధాత్రిని న్యాశ్రితానేకసంరక్షణాధ్యక్షుండై యుండె నాచంద్రతారార్కమై యిట్టి చందంబునన్ మోహినీదండకం బొప్పగాఁ గటాక్షించవే రాజమహేంద్రపురి లక్ష్మినారాయణా సమస్తే నమస్తే నమః. సంఖ్య. 2001.

మన్నారుదాసవిలాసకావ్యము, నాటకము రెండును విజయరాఘవనాయకుని చరిత్రాత్మకము లేగాని వేఱుగావు. రంగాజమ్మ కృతు లిట్టితరుల కృతులుగా మార్పుచెందు నవకాశమున్న దనుటకు నుటికియొక వృత్తాంతము గూడ నిటఁ దెల్పెదను.

"విజయరాఘవనాయకుఁ డెల్లప్పుడును నీమెతో (రంగాజమ్మతో) నానందించుటచూచి, యాతని పట్టమహిషి యాగ్రహము నాపుకొనఁజాలక యొక దూతికమూలమున దూషణోక్తులతో నొకవార్త నంపెనఁట! దానికి విదుషీమణియగు రంగాజమ్మ దూతికీపద్యము జవాబు నిచ్చెనఁట!

ఉ. ఏవనితల్ మముం దలఁప నేమిపనో? తమ రాడువారు గా
రో? వలపించు నేర్పెఱుఁగరో? తమకౌఁగిటిలోన నుండగా
రావది యేమిరా? విజయరాఘవ! యంచిలుదూరిబల్మిచేఁ
దీవరకత్తెసై యిటులఁ దీసుక వచ్చితినా తలోదరీ!

మఱియు నంతఃపురములో నిట్టి సందర్భములోఁ జెప్పిన చాటువులు :

ఉ. 'రాజనిభాననా ! సరసురాలవు ; జబ్బుగ నిల్చినావదే
మే జడ ?' 'యింతకంటెవలెనే' వలనొప్పు బిగించియల్లవే
ఒజవరాల ! 'వేఱెపనియున్నది' 'దోసమె' దోసమే ! మహా
రాజగునట్టి యవ్విజయరాఘవుపైఁ జిగురాకుకోమలీ !

చ. కలుకెదవేఁటికే చెలియ ! కుంచెఁడు మానెఁడు గాను నెల్లవా
రలు వినినారలే ! విజయరాఘవనాయఁడు నిన్నుఁ జూచుటల్ !
వలపులె చాటుచున్నవి ; జవాదియు నల్లపు ; విబ్భవీఁగఁగా
వలెనటె ? చూచి యోర్తురటె వంతులుజంతు లవేఁటియెమ్మెలే ?

క. ఇంతీపానుపుపై నిదె
కంతుఁడు కూర్చున్నవాఁడు ; గనుగొను !" "వహవా,
కంతుఁడనంగుఁడు ; నీ తెలి
వింతేనా ? విజయరాఘవేంద్రుఁడె, చెలియా !"

పై పద్యములు "విజయరామ" అను మార్పుతో విజయనగర రాజు (కళింగదేశమున) విజయరామరాజుపై అడిదము సూరకవి చెప్పినట్లు కీర్తిశేషులు గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు సూరకవి చరిత్రలో వ్రాసియున్నారు. ఆ వైపున నీ పద్యములు సూరకవివని యే వాడుక. పై పద్యములు చాటుపద్య మణిమంజరి (ప్రథమభాగమున) 63, 60, పుటలలో బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించి యున్నారు.

రంగాజమ్మ కులము

రంగాజమ్మ వారాంగనయని పూర్వచరిత్రకారు లభిప్రాయపడి యున్నారు. వీరుజన్మముచే వేశ్యలుగానుండియు, సంస్కార విశేషము చేత జాణలై, సాంఘికజీవిత మాధుర్యము చవిఁజూపిన సరసురాండ్రై యత్యున్నతస్థానము నాక్రమించినవారు. రఘునాథరాయలకాలమున రామభద్రాంబ, తిరుమలాంబ, మధురవాణి, విజయరాఘవుని కాలమున రంగాజీ, కృష్ణాజీ మున్నగువారు కులమున వేశ్యలైయైనను, నేక చారిణీవ్రతము ననుసరించినవారు (అనగా జీవితకాలమంతయు నొకే

నాయకుని ననుసరించియుండువారు.) కావుననే వీరిలోఁగొందఱు, తమ నాయకులకు ధర్మపత్నులుగాఁ జెప్పికొన్నారు. రంగాజమ్మయు నట్టి యేకచారిణీవ్రత సంపన్నురాలై సాహిత్యసామ్రాజ్యము సమధిష్ఠించిన పూజ్యురాలు. పరిశోధకశిఖామణులు, విద్వద్వర్యులు కీర్తిశేషులు శ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారు 'మధురవాణినిఁ' గూర్చి వ్రాయుచు నీ విషయమునఁ బై యభిప్రాయమునే వ్యక్తపఱచినారు.

ఏనాఁటిసాంఘికపరిస్థితుల నానాఁటిసాంప్రదాయముల ననుసరించి విమర్శింపవలెను. నేఁడును నీ కులజులు సంగీతసాహిత్య విద్యాసంస్కార సంపన్నలై, ఉత్తమశ్రేణిలోఁ జేరిన తారాగణముపై ప్రకాశించు చున్నారు. కావున రంగాజమ్మయు, సర్వాంధ్రలోకమునకు సంతత స్మరణీయయుఁ బూజ్యయు నగుట నిర్వివాదాంశము.

రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసనాటక ప్రారంభమున నామె "అచ్యుత విజయరాఘవసార్వభౌము ధర్మపత్నియైన రంగుమీఱు రంగాజమ్మ" అని చెప్పుకొన్నది. కాని యామె, వివాహాది వృత్తాంతము గాని, తంజాపురాస్థానమున నామె కెట్టు ప్రవేశముకలిగిన సందర్భములు గాని మనకు తెలియవచ్చుటలేదు. రంగాజమ్మ విజయరాఘవుని యాస్థానమునకు వచ్చినప్పటికే యాతనికొక పట్టమహిషి యుండెననియు విజయరాఘవనాయకుని ప్రవర్తనవిషయమై యా పట్టమహిషికిని, రంగాజమ్మకును వాదోపవాదములు జరిగిననవనియు, చివఱకు రంగాజమ్మ "ఏవనితల్ మముందలఁప నేమిపనో" అన్న పద్యము మూలమున నామెను నిరుత్తరురాలుగా నొనర్చెననియు సీనఱకే తెలిసియుంటిని. దీనినిఁబట్టి యీయామె ధర్మపత్నిస్థానము నలంకరించుటకు కొంతకాలము పట్టెనని యూహింపవచ్చును. ఆపట్టమహిషి యనంతరము రంగాజమ్మను విజయరాఘవుడు ధర్మపత్నిగా పరిగ్రహించి యుండవచ్చును. విశిష్ట కవితా విలాసలాలసుఁడును నగు విజయరాఘవనాయకుఁడు సౌందర్యవతియు, సంగీతసాహిత్యవిద్యాసరస్వతియు రాజనీతి విద్యావిశారదయు నగు రంగాజమ్మను ధర్మపత్నిగాదు చేకొనుటలో వింతలేదు. ఈ కార్యము

వలన నాతనికి తీర్థమును స్వార్థమును కలిసివచ్చినవి. మాననీయమగు తంజాపూరీ కవితాసామ్రాజ్యమును, మధురభక్తిరస భావనాపూరితమగు వైష్ణవభక్తి సామ్రాజ్యమును నీ ధర్మపత్నిమూలముననే, విజయరాఘవ నాయకుఁడేకైకభోగముగా నేలి యశశ్శరీరుఁ డయ్యెనని నిర్వివాదముగాఁ జెప్పవచ్చును. మఱియు మన్నారుదాసవిలాసప్రబంధమున రాజగురువులును, వైష్ణవాచార్యులు నగు శతక్రతు శ్రీనివాసతాతయాచార్యుల వారు, రంగాజమ్మను దీవించుచు చెప్పిన యీ క్రిందిపద్యముగూడ రంగాజమ్మ ధర్మపత్నిత్వమును సార్థకపఱచుచున్నది.

క. "చతురాస్యుండనదగు నీ
సతి యిటు నిను గారవించి బహుమతిమీఱన్
కృతిరచియింపు మనన్ భా
గతికిన్ బ్రతివత్తువమ్మ! రంగాజమ్మా!"

రంగాజమ్మ విజయరాఘవనాయకుని కాలమున నాతని రాజ్యపాలనాప్రారంభమున ననఁగా క్రీ. శ. 1633 లో నింకను తంజాపురాస్థానము నలంకరింపలేదని, రాజగోపాలవిలాస రచనాసందర్భమునఁ దెలిపియుంటిని. (పుట 123) ఆమె కృతులలో కడపటి కృతియగు మన్నారుదాసవిలాస నాటకమున[1], వివాహసంకల్పములో "శుభకృన్నామసంవత్సరే, ఉత్తరాయణే, వసంతర్తౌ చైత్రమాసే, శుక్లపక్షే, ఆద్యపంచమ్యాం శుభతిథౌ గురువాసరయుక్తాయాం, శుభనక్షత్ర, శుభయోగ శుభకరణయుక్తాయాం, అస్యాం శ్రీరఘునాథభూపాలకుమారస్య, అచ్యుత విజయరాఘవభూపాలస్య ఉద్వాహాఖ్యం కర్మకరిష్యమాణ తదాదావృద్ధ్యర్థం శుభ్యర్థమభ్యుదయాంచ, మహాజనైస్సహః పుణ్యాహవచనం కరిష్యే" అని యీ నాటకరచనా సంవత్సరము పేర్కొనఁబడినది. ఈ శుభకృత్తు సంవత్సరము విజయరాఘవనాయకుని రాజ్యపాలనకాలమున క్రీ. శ. 1662 సంవత్సరమున వచ్చినది. కాబట్టి మన్నారుదాసవిలాస నాటకము విజయరాఘవనాయకుని యిరువది తొమ్మిదవ రాజ్యపాలన

1. మన్నారుదాసవిలాసనాటకము. పుట 47.

సంవత్సరమున రచితమైనది. కావున రంగాజమ్మ క్రీ. శ. 1635 - 40 ప్రాంతముల నాస్థానమునకువచ్చి, క్రీ. శ. 1662 వఱకును విలసిల్లెనని యూహింపవచ్చును.

పదకర్తలు - క్షేత్రయ

ఆంధ్రసంగీతప్రపంచమున మూర్తిత్రయమని చెప్పఁదగినవారు తాళ్లపాక అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్య, కాకర్ల, త్యాగయ్య, అను మువ్వురు. వీరిలో తొలివారు శ్రీ దివ్యతిరుపతిక్షేత్రమున సంకీర్తనాచార్యులు. వీరి కాలము (1424-1508). వీరాంధ్రదేశీయులై యాంధ్రప్రాంతములకు సంబంధించినవారు. తక్కినవారిలో క్షేత్రయ్య యాంధ్రదేశీయుఁడయ్యు దక్షిణదేశమున తంజావూరితోనెకాక మధురతోకూడ సంబంధము కలవాఁడనుటకాతని చరిత్రము కొంత సాక్ష్యమొసఁగుచున్నది. ఇఁక త్యాగయ్యగా రచ్చముగా దక్షిణాదిని తంజావూరి మండలము వారే. క్షేత్రయనుగూర్చి కొంచెము వివరించెదను.

ఈతఁడు సంగీతవిద్యాచక్రవర్తియగు రఘునాథనాయకుని దర్శించి నట్లుగా మండ నరసింహకవి తాను రచియించిన "ఆంధ్రకౌముది" అను గ్రంథమున నీక్రిందిపద్య ముదాహరించియున్నాఁడు.

"మువ్వగోపాల భక్తేన క్షేత్రజ్ఞకవినాఽఽ క్తత్వాచ్చ"

క. తమ దామె పత్తు రఘులు
క్రమమెంజేఁగిన దాతకడకు రమ్మన్నారం
కమలంబులున్న చోటికి
భ్రమరంబుల యచ్యుతేంద్ర రఘునాథనృపా!

కాని రఘునాథనాయకునిపై క్షేత్రయ చెప్పినపదములు కానరావు. రఘునాథనాయకుని కుమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకునిపై క్షేత్రయ్య వేయిపదములు చెప్పినట్లుగా మనకు తెలియవచ్చినను నందు పదిమాత్రమే లభించినవి. ఇవి శృంగారరసవత్తరంగములై యొసగుచున్నవి. ఇందుండి యొకపదము నుదహరించుచున్నాను.

కాంభోజి – ఆది.

పల్లవి : సుదినమాయెనే యీ ప్రొద్దు సుదినమాయెనే యీ

అనుపల్లవి : మదనావతారుని సేవ మనకుఁ గలిగినే

చరణములు : ప్రొద్దుట నిలువుటద్దము పొడగన్న ఫలము – ఈతని
ముద్దుమోముఁ జూడఁ గలిగె ముద్దులగుమ్మ
ఈప్రొద్దు పూర్ణకుంభము లెదురైనఫలము ఈ
భూపాలకుంజరుని నేఁ బొడఁగంటినమ్మ
ద్విజరాజుల సేవించిన దివ్యశకునము అచ్యుత
విజయరాఘవేంద్రుని యీ విడిదిలోఁగంటి సుదిన.

ఈతఁడు తన పదములలో నొక పదమున చేమకూర వేంకటకవి విజయ విలాసమునందలి పద్యపాదము ననుకరించియున్నాఁడు.

" ఎగు బుజంబులవాఁడు మృగరాజమధ్యంబుఁ
బుడికిపుచ్చుకొను నెన్నడుము వాఁడు
నెటి శంద్రుకలవాఁడు నీలంపునికరంపు
మెఱుఁగుఁ జామన చేయ మేనివాఁడు" విజయవిలాసము. 2–164

[1] క్షేత్రయ : " ఎంతచక్కనివాఁడే నాసామి వీఁ
డెంత చక్కని వాఁడే "

అను పదములో,

" మెఱుఁగుఁ జామనచాయ మేననురువాఁడే "

అని యనుకరించినాడు.

క్షేత్రయ మధుర తిరుమలేంద్రునిపైని రెండువేల పదములు చెప్పినట్లు తెలియుచుండుటచే నీతఁడు దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన వాఁడగుట నిర్వివాదాంశము. ఈతఁడు గోలుకొండ పాదుషాను దర్శించి వేయినేనూరుపదములను చెప్పెనట. మొత్తముమీఁద యీతఁడు

1. క్షేత్రయపదములు – ముద్రణము :– 1 ఆచార్య విస్సా అప్పారావుగారు. 2. వావిళ్ళవారు. 3. శ్రీ పిఠాపుర మహారాజావారు. " క్షేత్రయ సంచిక " లో నీ గ్రంథకర్త " క్షేత్రయ పదములలోని భాష " ను గూర్చి యొక వ్యాసమును వ్రాసియున్నాఁడు. అది శ్రీ అప్పారావుగారిచేఁ బ్రకటితము.

నాలుగు వేల యైదువందల పదములు రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వీనిలో నేటికి నాల్గువందల పదములు మాత్రమే లభ్యమగుచున్నవి.

ఈ పదములు మధురభక్తి సంప్రదాయమునకుఁ జెందిన శృంగార కృతులు. వీనిలో కొన్నింటికి నాలంకార శాస్త్రానుసారముగ రసమంజరి వ్యాఖ్యగలదు.[1]

పెద్దదాసు

విజయరాఘవనాయకుని కాలమున వెలసిన భక్తులలో, పదకర్తలలో పెద్దదాసొకఁడు. ఈతని భక్తిప్రపత్తిని, పదరచనను విని, విజయరాఘవనాయకుఁ డీతని పిలిపించి, తన పూర్వులనుగూర్చి, తన రాజ్య వైభవమునుగూర్చి, తన్నుగూర్చి వర్ణించి పాటలుపాడుమని కోరినాఁడు. పెద్దదాసు మన్నారుదాసైన విజయరాఘవుని కోరికకు చాల ఖిన్నుఁడై, నిర్భయముగా,

నారసింహుని పాడిన నోటను
వూరసింహమును పాడ

అని స్పష్టముగా చెప్పి పాడుటకు నిరాకరించినాఁడు. అంతియేకాక తిరుమణిదాల్చిన పంచమదాసులనైనను కీర్తించెదను గాని నరాసవరాఘులను స్తోత్రముచేయను అని మఱియు ముక్తకంఠముగా చెప్పినాడు. అప్పుడు రాజుగారి యనుచరులు, సభవారును ఒక గాడిదకు పట్టెనామముదీర్చి దానికి దండము పెట్టుమని పెద్దదాసును కోరినారు. పెద్దదాసు ప్రదక్షిణముచేసి దండముపెట్టి దానిముందు సాగిలబడినాఁడు. సభవారును, రాజుగారును అతనిని పరిహాసించినారు. అంతేకాకుండ "గాడిదకు దండము పెట్టిన గాడిదవుకావా" అని నిందించి ప్రశ్నించినాఁడు — "ఈ గాడిదె తిరుమణిదాల్చిన నీవంటిదే. నీకు దండముపెట్టినప్పుడు గాడిదకు పెట్టి

1. క్షేత్రయపదములలోని శబ్దప్రయోగములను కీ. శే. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు ప్రామాణికముగ నంగీకరించి తమ "శబ్దరత్నాకరము" అను నిఘంటువున వానిని జేర్చిరి.

టలో తప్పేమున్నది" అని పెద్దదాసు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినాడు. విజయ రాఘవునికి వెంటనే కోపమువచ్చినది. ఆతని బల్లెములతో కత్తులతో పొడువుడని ఆజ్ఞాపించినాఁడు. పెద్దదాసు హరినామసంకీర్తనము, చేయుచు, ఆనాడు ప్రహ్లాదునివలె, వాని నన్నింటిని నిగ్రహించినాఁడు. నీట ముంచినను, నిప్పునఁ ద్రొక్కించినను, చెక్కు చెదరలేదు పెద్దదాసు. రాజునకు పెద్దగా కోపము వచ్చినది – తలారివారి కితని కొఱత వేయింపుడని యాజ్ఞాపించి నాఁడు. పెద్దదాసు కళ్లువిప్పి, తేఱిపాఱి కొఱత చూడగనే యది భస్మీభూతమైనది. కొఱతయొద్ద

"ఇదిగో వేళ, వేణుగోపాలా,
నామది గర్వ మెంచక, మన్నించి రక్షింపు
మదన జనక, తంజాపురీసదన గోపాలా"

అని కీర్తనతో హరినామస్మరణ చేసినాఁడు.

భక్తపరాధీనుఁడగు గోపాలుఁడు మన్నారు కడకు మాఱు వైష్ణవ భక్తుని వేషముతో నేగి "దాసుని మిక్కిలి దండి స్తివిరాధగిడీ, నాదాసుల నక్కట దండి స్తివిరాధగిడీ!" అని కొరడా దెబ్బలు కొట్టినాఁడట. బాధకు తాళలేక నాయకరాజు చారులని పంపి, పెద్దదాసుని పిలిపించి కాళ్లుపట్టు కొని, చేతులు జోడించి, తన్ను క్షమింపుమని కోరినాఁడు. భక్తుల కప చారము గలిగినదిగాన, రాజ్యము పరులపాలగుననియును తనకుకూడ ప్రత్యక్షముగాని పురుషోత్తముఁడగు శ్రీగోపాల దేవుఁడు, రాజునకు ప్రత్యక్ష మగుట యాతని పూర్వపుణ్య విశేషమనియు చెప్పి యాతని వీడ్కొనెను.

పెద్దదాసు శ్రీరంగమునకుఁ బోవుచుండగా, నొక ముసలి బ్రాహ్మణరూపము ధరించి శ్రీరంగేశ్వరుఁడాతని స్వయముగా తన సన్నిధికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఐహిక మంతయు మఱచి, పెద్దదాసు రంగనిలో నైక్యము గాంచెను.

పెద్దదాసు మాటలు ప్రత్యక్షరము సత్యమైనవి. విజయరాఘవ నాయకుఁడు తన కుమారుఁడగు మన్నారుదేవునితో క్రీ.శ. 1674లో మహా

రాష్ట్రరాజగు నేకోజీతో యుద్ధముచేసి మడసెను. నాఁటినుండియు నాయక రాజపాలన మంతరించి తంజావూరిలో మహారాష్ట్రరాజ్యపాలన ప్రారంభ మైనది.

పెద్దదాసు కీర్తనలు భక్తితన్మయత్వమును గలిగించునవి. అపర ప్రహ్లాదుఁ డగు నీ దాసుని చరిత్ర[1] మాంధ్రుల కనవరతస్మరణీయమైనది.

ఈతని పదములను రెంటినుదాహరించుచున్నాఁడను.

నాదనామక్రియ - ఆదితాళము

పల్లవి : కొంచాన దొరకదు శ్రీహరిస్మరణ వంచనమతి జనులకు.

అనుపల్లవి : హెచ్చుమించు నారాయణకథలు సచ్చరితము విన సైపనివారికి

చరణములు : పరనిందా పరధనములు గోసీ పరభామల బాసీ
అరిషడ్వర్గము లంటఁగఁజేసే మూఁడాశలఁగోసీ
సరసిజనాభుని పరమభక్తులెదు
కోటలుమోటిగే కుక్కలను దినవలె. కొ॥

మందమతో మోహము పోగొట్టవలెను సుజ్ఞానము చేసేన
యింద్రియములచే పట్టవలెనుముదమున గెంటవలెను
నిందను పలికే పందిని దినవలె. కొ॥

లోన తెలుపట సరిరైయె యుండవలెను
నానా కర్మలు శ్రీనాథు నకు ప్రీతి సేయవలెను
దీనుల కివవలెను క్షేమమించి శ్రీవేంకటవిఠలుని
ధ్యానముసేయని యేనుఁగు దినవలె. కొ॥

ఆనందభైరవి - ఆటతాళము

పామరుల చెంతఁ జేరము శ్రీరామనామమే నమ్మినారము
ఈమహి సంసారహీనులతో చెలిమి
సేయక శ్రీహరి శరణుఁ జొచ్చి యున్నారము. పా॥

---

1 పెద్దదాసుచరిత్ర తెలుఁగుదేశమున చాలగా వ్యాప్తినిఁ గాంచినది. క్రీ. శ. 1870 నుండియు నిది పంద్రెండు పర్యాయములు ముద్రితమైనదన్నచో దీనిప్రచారము గ్రహింపవచ్చును. ఈ చరిత్రను రచియించిన కవి సింగరిదాసు.

చపలచిత్తుల చెంతఁ జేరము
శ్రియః పతిని మతిని నమ్మినారము
కపటమానసులతో కలిసి వర్తించము
నిపుణులైనవారి కృపఁ గాచుచున్నాము. పా॥
దూషణ భూషణసేయుము ని
ర్దోషులపై యున్నవారము
పాషండులైనట్టి పతితుల కూటమి
రోసివేసి హరిదాసులైయున్నాము. పా॥
ఇందుముఖుల పొందుఁ గోరము పర
నింద కొడిగట్టి తిరుగము
పొందుగ నరసింహు పెద్దదాసును జూచు
ఇందిరేశు భజనానందులై యున్నాము. పా.

మన్నారుదేవుఁడు

ఈతఁడు విజయరాఘవనాయకుని కుమారుఁడు. మహారాష్ట్రుల పైఁ దండ్రితో యుద్ధమునకు వెడలి, వీరస్వర్గమలంకరించిన వీరుఁడు. ఇతఁడును తండ్రితాతలవలె గొప్పకవి. 'విజయరాఘవాభ్యుదయము' అను ప్రబంధమును[1] రచించెను. అది నేఁడు కానరాకున్నది. మనకు లభ్యమైనది హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము.

విజయరాఘవనాయకుఁడు రక్తాబ్జనాయిక లేక హేమాబ్జనాయిక అను చెంగమ్మను, మన్నారుఁడను రాజగోపాలునకు వివాహము చేసిన కథ యిందు వర్ణితము. ఇదియును యక్షగాననాటకమే. రాజగోపాలస్వామి స్తుతితో నీక్రింది విధమున ప్రారంభమగుచున్నది.

సీ. శ్రీరమణీ సముజ్జృంభమాన కటాక్ష
హీరమణీల సద్భూరివక్ష
వార్తాచమత్కార వైభవప్రదనామ
మార్తాండ మండల మహితధామ
మాణిక్యకేయూర మండితభుజదండ
చాణూరగర్వశిక్షా ప్రచండ
తంజాపురాధిప స్తవనీయచారిత్ర
కంజాతపత్ర సంకాశనేత్ర

1. ఇది తన తండ్రియగు విజయరాఘవనాయకుఁడు రచించిన "రఘునాథనాయకాభ్యుదయము" వలె ద్విపదకృతియైయుండనోపును. ఇట్టి యభ్యుదయ కావ్యరచనలు వెలసినవి తంజావూరి నాయకరాజుల కాలమునాఁడేయని యెఱుఁగఁదగును.

గీ. ద్వారకాధీశ కాంచన వననివాస
పాకరిపుమిత్ర చెంగమలాకళత్ర
మముఁగటాక్షించి శుభలీల మనుపుఁజాల
రాజగోపాల రాధికారతివిలోల.

ఆ వెనుక యనంతగరుడులకు, పంచాయుధములకుఁ బన్నిద్దరాళ్వారులకు నమస్కరించి, ఆదిమకవులఁ గీర్తించి ప్రపితామహ పితామహ జనకులైన అచ్యుత రఘునాథ విజయరాఘవుల వినుతించి గ్రంథము ప్రారంభించెను.

దక్షిణద్వారకలో రాజగోపాలుఁడు కొలువైయుండగా బ్రహ్మాది దేవతలువచ్చి యా భగవంతునితో క్షీరాబ్ధినిమథించి యమృతమును లోకమున కొసఁగవలయునని విన్నవించిరి. వారలతో రాజగోపాలుఁడు పాలసముద్రమున కేగి దేవదానవుల రప్పించి, మంధరపర్వతము కవ్వముం గొండగాఁ జేసి, వాసుకిని తరిఁద్రాడుగానొసర్చి క్షీరాబ్ధినిమథింపఁ జేసెను. అంతట మొదట హాలాహలముద్భవిల్లెను. పరమేశ్వరుఁడు దానిని భక్షించెను. ఆ వెనుక పారిజాతము, ఉచ్చైశ్రవము, కామధేనువు, కల్పవృక్షము, కౌస్తుభము, కంజారి కామదమణితో అమృతకలశము పుట్టెను. అదేసమయమున నా సముద్రమునుండి చెంగమలమ్మ యుద్భవించెను. శ్రీరాజగోపాలస్వామియు చెంగమలమ్మయు,పరస్పరము మోహావేశపరవశులైరి. అమృతమును పంచుకొనుటయందు, దేవదానవుల వాగ్వివాద మణఁచుకొనుటకు శ్రీరాజగోపాలుఁడు మోహినీరూపము దాల్చి, యమృతము దేవతలకొసంగి తన రాజధాని చేరెను. హేమాబ్జ నాయికయు, విరహవేదనచే మిగులఁదపించి రూపవతి యను తన చెలిని మన్నారుయొద్దకు రాయబారమంపెను. మన్నారైన రాజగోపాలస్వామి యామెను స్వయంవరమునఁ బెండ్లియాడెదనని మాఱుపల్కెను. కాని వివాహము కాకపోవుటచే చెంగమలా రాజగోపాలులు విన్నదనముతో ఖిన్నమనస్కులైరి. తంజాపురాధీశుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు రాజగోపాలుని సేవకై వచ్చి యాతఁడు ఖిన్నుఁడగుట గనిపట్టి కారణ మడిగెను. రాజగోపాలుఁడు తనకు, హేమాబ్జనాయికకు వివాహము చేయించ మని యాతనికోరెను. విజయరాఘవుఁ డప్పుడు సముద్రరాజు యొద్దకు వెడలి హేమాబ్జనాయికా, రాజగోపాలుల వివాహము నేర్పఱచి, వివాహము జరిపించి, వారి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. ఈ కథను మన్నారుదేవుఁడు బహురసవంతముగా సంతరించియున్నాఁడు.

మన్నారుదేవుఁడు వైష్ణవభక్తియందు, పితృభక్తిభాగధేయమునందు తండ్రి తాతలతో సమానుఁడని చెప్పఁదగును.

కవితారచనయు కమ్మెచ్చుతీగతీసినట్లుండును. ఈగ్రంథమున కొన్నిచోట్ల తన తండ్రి రచించిన విప్రనారాయణ చరిత్రను ననుసరించి యున్నాఁడు. మచ్చునకొకటి యుదాహరింతును.

రాజగోపాల సభావర్ణన

విప్రనారాయణ చరిత్ర

"ఆవేళ చోళభూపాలతిలకంబు సంగీతభంగితాంతరంగుండై యంగనామణులం గనుంగొని సరసవిలాస వాఙ్మాధురీ మంజరీధౌరంధర ధురీణుండై,

ఒక్క జక్కవగుబ్బెతకు పుక్కిటి విడెమొసంగి, కెంగేలనొక్క శృంగారవతికి కేలు జడగీలించి, బోట్రేల నొక్క కుటిలకుంతల నీవీబంధంబు జాఱమీటి, ఒక్కబిబ్బోకవతి నిబ్బరంపు గబ్బిగుబ్బలుబ్బరంబుగా ఘనతర నఖ రేఖలఁ జీఱి, యొక్క యంబుజనయన మధుమధురస మధురాధర సుధారసధారలఁ గ్రోలి, ఒక్క పంకజాక్షి బింకంపుఁ జాలిండ్లు సంకుమదకుంకుమ పంకంబున నలంది, ఒక్కరంభోరువు పరిరంభణం బొనర్చి, ఒక్క కుంకుమగంధి నంకంబుననుంచి యుచితంబుగాఁ గొలువై యున్న యవసరంబున"

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము

"ఈదారి రాజగోపాలశౌరి చెలువుబొంగార కొలువుసింగారమై పదాఱు వన్నెబంగారు కొలువు కూటంబునకు వచ్చి యందు చెన్నొందువినూత్న నవరత్నసింహాసనంబుచేరి చెలువుమీఱి సుళువు పట్టుగద్దియపైఁ గూర్చుండి యిరుగడల పదియాఱువేవురు చెలువలు గొలువ,

ఒక్క చక్కని కొమ్మను చక్కెరమాటలఁ దేలింపుచు, నొక్క జక్కవగుబ్బెతకు పుక్కిటివిడెము బాలింపుచు, నొకముద్దుల గుమ్మ సుద్దులకు సొక్కుచు, నొక యిందుముఖిమోవివిందుకై మ్రొక్కుచు, నొక్కమిటారి చెక్కిలిగోరఁజీఱుచు, నొక్కజవ్వనితో నవ్వుచుఁ బేరఁజేఱుచు నిత్తెఱంగున శృంగారలీలలఁ దేలుచున్న బంగారుమన్నారు తన చెంగటనున్న యొకయంగననుఁ జూచి యేమనుచున్నాఁడు."

పై సంవాదమునుఁ జూచిన మన్నారుదేవుఁడు విప్రనారాయణ చరిత్రము ననుసరించియు, నందు నౌచితినిమీఱిన కొన్ని వాక్యములను పరిహరించె

ననియు స్పష్టమగుచున్నది. ఇది మన్నారుదేవుని లోకజ్ఞతను, సరసత్వ మును వెల్లడి చేయుచున్నవి.

గ్రంథమధ్యమునుండి యొక ముఖ్యభాగము నుదాహరించు చున్నాను :

పదం – పంతువరాళి – ఆది

తలిరుబోణి! దక్షిణద్వారకాపురిని
చెలువుమీఱినయట్టి చెలువమన్నఁడితఁడే
తెలఁదిరో! పదియాఱువేవురు జవ్వనుల
వలపించిచేకొన్న వన్నెకాఁడేయితఁడు
కనకాంగి! విజయరాఘవునింట వెలయుచు
దినదినము పూజలందు దేవుఁడే! యితఁడు.
... ...

" ఈరీతింజేరి యప్పుడాకప్పురగంధి యప్పురంబున విజయరాఘవ పట్టభద్రుండు కట్టించిన గుజరాతికెంపు చెక్కడంపుపనుల మిటారించు నతిదిర్ఘప్రాకారంబులగు గోపురప్రాకారంబులు, శ్రీవైష్ణవపుంగవ గేహంబులు, శృంగార వనసమూహంబులు, హరిద్రానది మొదలు గాఁగల ననేక తటాకంబులు హాటకమయంబులైన మంటపానీకంబులు నాలోకింపుచు సొంపునంది యా సంపంగి మన్నారునగరివాకిలింజేరి యామిటారి యచ్చట నున్న యవసరంపు మచ్చెకంటిని౦ జూచి మందరధరుని సమయంబు దెలుపు మని మందలింప నాకాంత లప్పుడే కాంతసమయమని పరిహరింప ......అనిన విని యా చిగురుబోణి నగధరుని నగరు ప్రవేశించి యచ్చట హెచ్చులగు పచ్చల గచ్చులనిచ్చలంబులగు శాతకుంభస్తంభ సహస్రం బుల మించు విజయరాఘవభూపాల మంటపరాజంబు చేరువ......... రాయసంపు చెలువ చదివే పద్యం. స్వయంవరాహ్వానము కమ్మవక్కణ."

సీ. శ్రీమన్మహాగుణస్తోమ సంపన్నుఁడై
భాసిల్లు రాజగోపాలశౌరి
పాదంబులకు మ్రొక్కి పాలకడలిరాజు
వేడ్క సేయంగల విన్నపంబు

[1]సౌమ్యసంవత్సర చైత్రశుద్ధాష్టమి
మాపట్టియగు చంగమకు స్వయంవ
రోత్సవంబొనరింప నుద్యుక్తులైనాము
తామిటవిచ్చేసి యీమహోత్స
గీ. వంబు నెఱవేర్పఁగావలె స్వామి సమ్ము
ఖానకును నారదుని వెంట మా నియోగి
నంచితిమి వారిపల్కు లాలించి మీరు
వేగ నిటు సాగి రాఁగ నీవిన్నపంబు.

ఈ యాహ్వానమునకు రాజగోపాలస్వామి చాలసంతోషించి విజయరాఘవనాయకునితో నిట్లనియె.

క. రాగమ్ము విజయరాఘవ !
ధాగణి నీవంటి ముద్దుతనయులు గలుగన్
సారెకు మీమదిలోఁగల
కోరిక లొనగూడుటరుదె ! గుణరత్ననిధీ !

ఆ వెనుక రాజగోపాలరక్తాబ్జనాయికల వివాహము వర్ణితమైనది. రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసనాటకమువలె నిందును, పురోహితుల మాటలు, ముత్తయిదువుల మాటలు, వాడుక భాషలో రచితములైనవి. సువ్వాల, ధవళము, శోభనము మొదలగు దేశీయగేయములే కాక, చూర్ణిక, మంగళశ్లోకపంచకమును గలవు.

హేమాబ్జనాయికా రాజగోపాల వివాహానంతరమున, రాజగోపాలుఁ డిట్లు విజయరాఘవుని ప్రశంసించెను:

గీ. విజయరాఘవ ! వత్స ! యీపెండ్లినీవు
సంఘటింపంగ మామది చల్లనయ్యె
ప్రబలి సర్వాంసహారాజ భాగ్యములను
ధరణివర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ.

భరతవాక్యము

ఇవ్విధంబునఁ జినచెవ్వయాచ్యుతాధిపప్రపౌత్రుండును, రఘునాథజననాథ పౌత్రుండును, విజయరాఘవభూపాలక ప్రియపుత్రుండును,

1. పైపఙ్క్తియందు చెప్పఁబడిన సౌమ్యసంవత్సరము క్రీ. శ. 1664 తో సరిపోవుచున్నది గావున నది యీ గ్రంథ రచనాకాలము.

రాజగోపాలాంబికా గర్భకలశజలధి కువలయమిత్రుండును, అతులకనక తులాప్రముఖనిఖిల మహాదాన దీక్షాధురీణుండును, అనేకాగ్రహారప్రతిష్ఠాపన ప్రవీణుండును, విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధనిబంధన చాతురీధౌరేయుండును, అతులిత పితృభక్తి గురుభక్తి భాగధేయుండును, మహితానుభావుండునగు మన్నారుదేవుండు భువనస్తవనీయంబుగా రావణించిన హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరంబను నాటకంబునకు కథానాయకులగు రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులు సమప్రియపుత్రుండై ధాత్రి పాలింపుచు చాలవర్ధిల్లుచున్న విజయరాఘవ భూపాలునకు సర్వసర్వంసహాధిపత్య నిత్యాయురారోగ్య భాగ్యంబులు పాలించి రక్షింతురుగాత.”

ఇట్టి పితృభక్తి పరాయణుని తండ్రియగు విజయరాఘవనాయకుఁడు చెఱసాలయం దుంచెననియు నా చెఱసాలయందే మన్నారుదేవుఁడు హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరమును రచించెననియు నైతిహ్యములు, చరిత్రలు తెలుపుచున్నది. మన్నారుదేవుని కారాగారబద్ధుని చేయుటకు గల కారణ మీ క్రింది వృత్తాంతమట.

“మంత్రియగు గోవిందదీక్షితులయొక్క కుమార్తెలలో నొకతెను మన్నారుదేవుఁడు ప్రేమించెను. ఈ విషయమును గోవిందదీక్షితుఁడు విజయరాఘవుని దృష్టికి తేగా నాతఁడు కోపోద్రిక్తుఁడై మన్నారుదేవుని చెఱసాలయందుంచెను.”[1] ఇదియంతయు కల్పితమే. ఏలనఁగా గోవింద దీక్షితులు విజయరాఘవుని తండ్రియగు రఘునాథనాయకుని కాలమున నారంభదశయం దున్నవారు. కావున నిది పొసగదు. ఇక నిట్టి వృత్తాంతమేదైన జరిగియుండిన నది విజయరాఘవనాయకుని కులగురువైన శ్రీనివాస తాతాచార్యులవారి తనయదై యుండునని యూహింపఁదగియున్నది - ఇదియైన కేవలమూహయే. ఒకవేళ నిట్టిది జరిగియున్నను విజయరాఘవుని

1. చూ. హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము పీఠిక, పుట. 11. పీఠికాకర్త: శ్రీవిఠలదేవుని సుందరశర్మగారు పీఠికాకర్త యభిప్రాయముతో గ్రంథకర్త సంపూర్ణముగ నేకీభవించుచున్నాఁడు. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1956 లో తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు లైబ్రరీ వారిచే ప్రకటితమైనది.

వంటి రసికశిఖామణి, యింత కఠినశిక్ష విధించుట యన్నదికూడ యను మానాస్పదము. మన్నారుదేవుఁడు చెఱనుండి విముక్తుఁడుకాఁగానే, తండ్రినిఁ జూచి యీ క్రిందివిధమునఁ బల్కెనట :

క. మణిక్రిందుపడుచి జలనిధి
తృణమున్ పైనుంచె నతనిదేశౌఁబవ సుమీ !
మణిమణియె తృణము తృణమే
రణవిజయదిలీప ! విజయరాఘవభూపా !

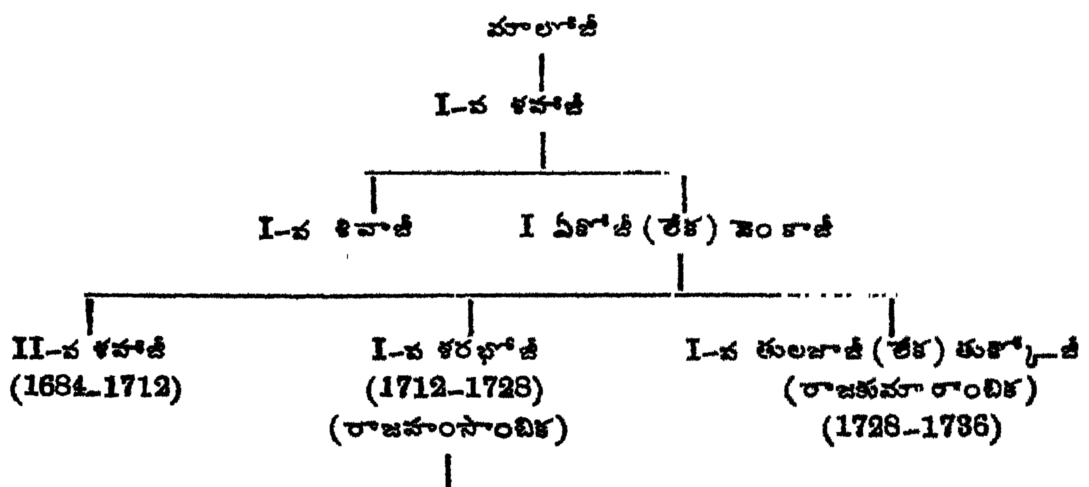
పై పద్యమును వినగానే విద్వద్వంశసుఁడగు విజయరాఘవనాయకుఁడు పుత్రునిఁ గౌఁగలించుకొని యానందబాష్పములతో నభిషేకించెనఁట. పై పద్యము తెలుఁగునాట చాలఁగా వ్యాప్తిలోనుండుటచే, మన్నారు దేవుని కారాగారవృత్తాంత మెంతవఱకు సత్యమో నిర్ణయింపఁ జాలము. మన్నారుదేవుని కారాగార నివాసమునకు, రాజకీయ సంబంధ మైన దేదో ప్రబలకారణ ముండియుంశునని యూహించుటయే సమంజ సమైయున్నది.

పితృవాక్యపరిపాలనా ధురంధరుఁడగు మన్నారుదేవుఁడు తండ్రి యగు విజయరాఘవనాయకునితో గలిసి మధురనాయకుఁడగు ముద్దళ గిరితోఁ బోరాడి క్రీ. శ. 1674 లో వీరస్వర్గముఁగాంచెను. మన్నారు దేవుని మరణముతో తంజావూరి నాయకరాజులపాలన మంతమొందినది. ఆవెనుక మహారాష్ట్రరాజులపాలన ప్రారంభమైనది. తంజావూరి సారస్వత చరిత్రమున మహారాష్ట్రరాజుల పాలన ద్వితీయఘట్టము.

తంజావూరి మహారాష్ట్ర రాజయుగము

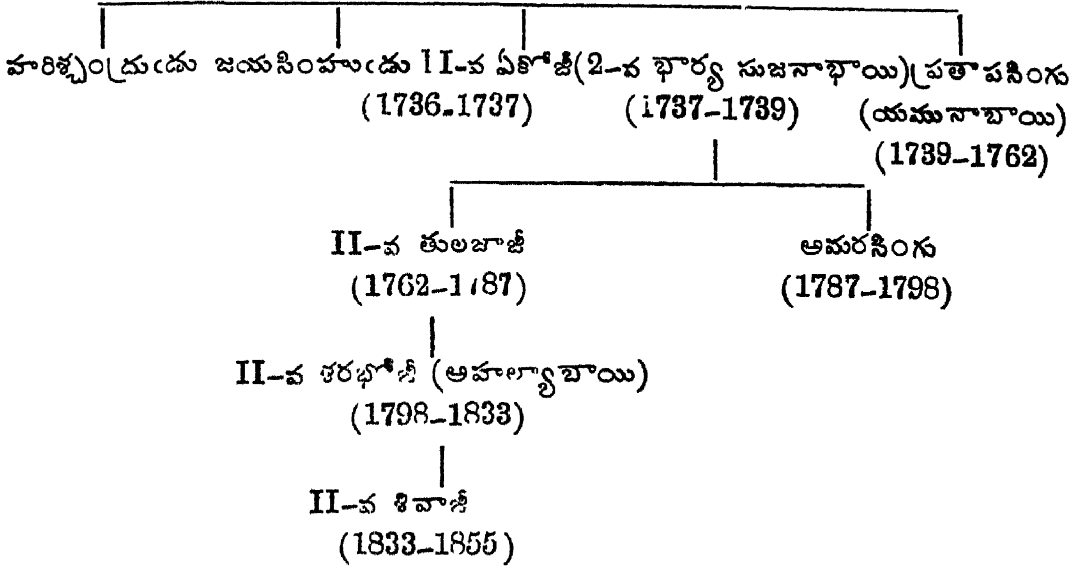
నాయకరాజుల వెనుకఁదంజావూరును మహారాష్ట్రులు పరిపాలించిరి. క్రీ. శ. 1674 మొదలు క్రీ. శ. 1857 వఱకును వీరి పరిపాలనాకాలమని చెప్పనొప్పును. ఈ రాజులును తమకుముందు పాలకులైన నాయకరాజుల ననుసరించి, సంస్కృతాంధ్రభాషలఁ బోషించి, కృతికర్తలై, కృతిభర్తలై యాంధ్రవాఙ్మయమున నాచంద్రార్కమగు యశస్సునందిరి. వారి మాతృభాష మహారాష్ట్రము, పాలించిన దేశము శుద్ధద్రవిడదేశము, ప్రజల భాష తమిళము - అయినను వారు సంస్కృతాంధ్రభాషల యందత్యంతాభిమానము వహించి యా భాషల ద్రావిడదేశమునఁ జిర స్థాయులఁ గావించిరి. అట్టి మహారాష్ట్ర ప్రభువు లాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు నెల్లప్పుడుఁ బాత్రులు. అట్టి రాజన్యులకాలమున వెలసిన కవులఁగూర్చియు గ్రంథములఁ గూర్చియు నాంధ్రలోకమున కెఱిఁగించుచున్నాను.

ఆ యా రాజుల కాలమున వెలసిన కవులఁగూర్చియు, గ్రంథములఁ గూర్చియు, సుగమముగఁ దెలిసికొనుటకై మొదటఁ దంజావూరు మహా రాష్ట్రరాజుల వంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.[1]

1. ఈ వంశవృక్షమును నేను మొదట తయారుచేసి క్రీ. శ. 1934-35 మధ్య "చంద్రిక" అను పత్రికలోఁ బ్రకటించితిని. ప్రస్తుత మా పత్రిక ప్రచారమున లేదు.

వివరణము :—

(సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్తవి)

మొదటి ఏకోజీ (1676-1683)

తంజావూరును పరిపాలించిన మొదటిరాజన్యుఁడేకోజీ. ఈతఁడు మహారాష్ట్రరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు శ్రీ శివాజీ చక్రవర్తికి సవతితమ్ముఁడు

---

(1) తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల వంశముఁ గూర్చిన వివరములు తెలుఁగున నీ గ్రంథములవలనఁ దెలియనగును:

(1) గెల్లూరి శివరామకవి-కామకళానిధి (2) ఏకోజీ-ద్విపద రామాయణము (3) మాతృభూతకవి-పారిజాతాపహరణము (4) శివాజీ మహారాజు-అన్నపూర్ణా పరిణయము. వీనిలోఁ గామకళానిధి తక్కఁ దక్కినవి యముద్రితములు. ఇవియే గాక గంగాధరుని భోసలవంశావళి, శ్రీధర వేంకటేశార్యుని శాహేంద్రవిలాసము, శేషాచలపతి - కోసలభోసలీయమునను, సంస్కృత గ్రంథములయందును, The Maratah Rajahs of Tanjore అను నాంగ్లేయ గ్రంథమునందును గలవు. వీనిలో నేను వ్రాసినరీతి వంశవృక్ష మెచ్చటను వ్రాయఁబడలేదు. ఆ గ్రంథములయందలి విషయములు విమర్శించి నేనీ వంశవృక్షముఁ దయారుచేసితిని.

(2) ఒక పేరుగల రాజు లిద్దఱుండుటచే వారిపేర్ల కెదురుగ నొకటి రెండను సంకెలు వేయఁబడినవి.

(3) మొదటి తులజాజీని తుకోజీయని పిలుతురు.

(4) హరిశ్చంద్ర జయసింహులు రాజ్యమును బరిపాలింపకపోవుటచే వారి రాజ్యకాల పరిమితి తెలుపలేదు ; ఇందు జయసింహుఁడే 'కామకళానిధి' కృతికర్త.

ఈతఁడు తంజావూరున మహారాష్ట్ర రాజ్యమును స్థిరముగ నెలకొల్పి నాఁడు. ఈతఁడు తెలుగున ద్విపద రామాయణమును రచియించినట్లు ప్రొఫెసరు సుబ్రహ్మణ్యముగారు తమ తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రమున వ్రాసినారు. [1]ఇచ్చట ప్రొఫెసరుగారు పొరపాటు పడినారు. ఏకోజీ వ్రాసిన ద్విపద రామాయణావతారికను బట్టిచూడ నితఁడు తులజాజీ (లేక) తుక్కోజీ కుమారుఁడని స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. కావున నితఁడు శ్రీ శివాజీ చక్రవర్తి సోదరుఁడగు నీ యేకోజీ కాఁజాలఁడు. ద్విపద రామాయణమునందలి గద్యను జూచిన నీ విషయము స్పష్టము కాగలదు.

" అని భోసలాబ్ధిసుధాంశుఁ డుత్తముఁడు
ధననాథతుల్యుఁ డుదార విక్రముఁడు
సరససాహిత్య లక్షణ చక్రవర్తి
కరుణాసముద్రుండు కవికల్పకంబు
విలసిల్లు తుళజభూవిభు కుమారకుఁడు.

పాలుపొందు యేకోజి భూమిపాలకుఁడు
తనతండ్రి తుళజేంద్ర ధరణీశుపేర
పెనుపొందుమకరాంక బిరుదాంకుపేర
రమణీయమైన యీ రామాయణమున
కమనీయ సుందర కాండంబుఁజెప్పె."

దీనింబట్టి యీ యేకోజీ క్రీ. శ. 1736 సంవత్సరమునఁ దంజావూరును బరిపాలించిన రెండవ యేకోజీ గాని క్రీ శ. 1680 సంవత్సర ప్రాంతమున నున్న మొదటి యేకోజీకాఁడు. కాని యీ సందర్భమునఁ దంజావూరు తెలుఁగుగ్రంథముల సూచికఁ బ్రకటించినవారు కూడ మొదటి యేకోజీయే యీ రామాయణగ్రంథకర్తయని వ్రాయుట మఱియు వింతగ

---

1. Ekoji himself is said to have composed in Telugu a Dwipada Ramayana and several other works in Telugu weie written in his reign (Page 22. The Maratha Rajas of Tanjore, 1928)

నున్నది. గ్రంథసూచికం దయారుగావించినవారే రామాయణ గ్రంథావ తారికయందుం గల రాజుల నామములను సర్ఘో రేఖాంకితములు గావించియే యున్నను గ్రంథ ప్రకాశకు లాంగ్లేయభాషలో నిది మొదటి యేకోజీ వ్రాసినట్లు వ్రాసి.[1]

ఈ మొదటి ఏకోజీ స్వయముగ గ్రంథకర్త గాకపోయినను గవి పండిత పోషకుండై యుండెనని మన మూహింపవచ్చును.

శహాజీ (లేక) శహామహారాజు (1684 - 1712)

ఏకోజీతరువాత నాతని కుమారులు ముగ్గురును గ్రమముగా రాజ్యమును బాలించిరి. వారిలోం దొలివాండు శహాజీ. ఈ రాజచంద్రుని కాలము తంజావూరు మహారాష్ట్రరాజ్య భాషా వాఙ్మయ చరిత్రమున సువర్ణయుగమని చెప్పందగినది. సంస్కృతాంధ్రము లందేమి, ద్రావిడ భాషయందేమి లెక్కలేనన్ని కృతు లీ రాజేంద్రునికాలమున వెలసినవి. కృతికర్తయై, కృతిభర్తయై, యపరభోజుండై విరాజిల్లిన శాహాజీరాజేంద్రుండు, శ్రీకృష్ణదేవరాయ, రఘునాథరాయాదులవలె నాంధ్రులకుం జిరస్మరణీయుండు.

సంస్కృత వాఙ్మయము

సంస్కృతవాఙ్మయము శహాజీకాలమున విశేషముగా నభివృద్ధి నందినది. శహాజీ సంస్కృతమున శబ్దరత్నసమన్వయము శబ్దార్థ సంగ్రహామునను రెండు నిఘంటువులు రచియించినాండు. ఇంతియకాక క్రీ. శ. 1693 లో తిరువశసల్లూరు (Tiruvasanallur) అను గ్రామమునకు శహాజీ రాజపుర మను నామకరణముం గావించి దానిని నలువదియారు గురు విద్వాంసులకు ధారాపూర్వకముగ నొసంగెను. అందలి విద్వాంసు లందఱును సుప్రసిద్ధులే. వారిలోం గొందఱింగూర్చి యిందు వివరించుచున్నాండను.

1. A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library (Pages 122, 123)

1. రామభద్రదీక్షితుఁడు—శహాజీ రాజపుర విద్వన్మండలికి భూషణప్రాయుఁడు. అభినవపతంజలి బిరుదాంకుఁడు. అప్పయదీక్షితుని మనుమఁడగు నీలకంఠ దీక్షితుఁడును, చొక్కనాథ దీక్షితుఁడును బాలకృష్ణ భగవత్పాదుఁడును నీ విద్వద్వరేణ్యుని గురువులు. పతంజలి చరిత్రము, జానకీపరిణయము, శృంగారతిలక భాణము. పరిభాషావృత్తి వ్యాఖ్య, షడ్దర్శనసిద్ధాంతసంగ్రహవ్యాఖ్య మున్నగునవి యాతని కృతులు[1].

2. శ్రీధర వేంకటేశార్యుఁడు— ఈతనికి అయ్యావాళ్ అను నామాంతరము. దాక్షిణాత్య మండలముల నేఁటికిని మహావిద్వాంసుఁడుగా బూజింపఁబడుచున్నాఁడు. ఈతని స్తుతిగ్రంథములు పదునాలుగు ముద్రితమైనవి[2]. ఈతఁడు శహాజీ రాజపురాగ్రహార ప్రతిగ్రహీతలలో నొకఁడు. శహాజీరాజు పేర శహేంద్ర విలాసకావ్యమును రచియించియున్నాఁడు. ఇది యెనిమిది సర్గల కావ్యము. శహాజీ జీవితముఁ దెల్పును. ఇది యముద్రితము. ఈ వేంకటేశార్యునిఁ గూర్చి శృంగారరాధామాధవ సంవాద పీఠికయందు గలదు.[3]

3. భాస్కరదీక్షితుఁడు — వేదాంత గ్రంథమగు సిద్ధాంత సిద్ధాంజనమునకు రత్నమాలిక యను వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన విద్వాంసుఁడు. ఈ సిద్ధాంత సిద్ధాంజనమాతని శిష్యుఁడగు కృష్ణానంద సరస్వతిచే రచి

1. రామభద్ర దీక్షితునిఁ గూర్చి వివరములు తెలియఁ గోరినవారు Indian Antiquary అను పత్రికయందు 33 సంపుటముఁ జూడఁదగును.

ఈతని జానకీ పరిణయ నాటకమును తెలుఁగున శ్రీ పాలెపు వేంకటసూర్యగోపాలముగారు గద్య పద్యాత్మకముగాను, శ్రీ నడకుదిటి వీరరాజుగారు, "విభ్రమతరంగిణి" అను పేర వచనముగను వ్రాసిరి.

2. దయాశతకము మున్నగునవి శ్రీరంగము వాణీవిలాస ముద్రాలయమున ముద్రితములు.

3. శృంగార రాధామాధవము: పీఠిక 3 – 4 పుటలు (శృంగార గ్రంథమాలా ప్రకటితము ౧.)

యింపఁబడినది. తన శిష్యుఁడు వ్రాసిన గ్రంథమునకు వ్యాఖ్యవ్రాసి వ్యాప్తికిఁ దెచ్చిన గురు వీతఁడు. ఈతఁడు లలితాసహస్రనామావళీ వ్యాఖ్యాత.

4. పెరియప్పకవి—ఈతఁడు శృంగారమంజరీ శాహాజీయమను నాటకమును శహాజీ జీవితమును జిత్రించుచు వ్రాసినాఁడు. ఈతఁడు పైని వివరించిన కృష్ణానంద సరస్వతి శిష్యుఁడు. ఈతని పాండిత్యమునకు మెచ్చి కృష్ణానందయతి యాతనికిఁ గవితార్కిక సార్వభౌముఁడని బిరుద మిచ్చెనట. విశ్వనాథార్యదీక్షితుఁడును వైనతేయ సూరియు నీతని యన్నదమ్ములు. విశ్వనాథుఁడు సిద్ధాంతసిద్ధాంజనముపై వ్యాఖ్య రచి యించెనఁట. ఈతనితండ్రి యన్న శాస్త్రి వేంకటపతిరాయల సభయందుఁ గామదేవకవిని జయించి యాతనివలన బంగరుపల్లకిని ఏరాకరమను గ్రామమును బహుమానముగా గొనెనఁట.

5. వేదకవి—ఈతఁడు విద్యాపరిణయము జీవానందమునను నంతరార్థ కథా సమన్వితములగు రెండునాటకముల రచియించినాఁడు[1]. ఇవి రెండు వేదాంతవిషయములఁ బ్రతిపాదించుచుఁ బ్రబోధచంద్రోదయ మును బోలియుండును. విద్యాపరిణయ మీతని పోషకుఁడగు నానంద రాయమఖి కృతిగాఁ గానవచ్చుటచే నీతఁడీ నాటకము రచించి తన పోషకుని కారోపించెనని విజ్ఞులు తలంచుచున్నారు.

6. మహాదేవకవి—ఈతఁడద్భుతదర్పణమును బ్రబోధచంద్రోద యము మాదిరిని రచియించియున్నాఁడు. ఇది కావ్యమాలయందు ముద్రితము. ఈతఁడు శుకసందేశమను నొక సందేశకావ్యమును రచి యించినాఁడు[2].

1. Triennial Catalogue of Manuscripts. Oriental Manuscripts Library 'Madars' Vol. II Part I. Sanskrit (Pages 2575-2577).

2. సంస్కృత దూతకావ్యోత్పత్తి వికాసములు - శ్రీమాన్ యీ యాజ్ఞి వీర రాఘవాచార్యులవారు, ఎమ్. ఏ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. 18వ సంపుటము 5 - 6 సంచికలు.

7. వీరరాఘవకవి—ఈతఁడు వల్లీపరిణయము, రామరాజ్యాభిషేక నాటకము, పార్వతీస్తోత్రములను రచియించినాఁడు. ఈశ్వరునికిఁ గామాక్షికిఁ బుత్త్రుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు.

8. నల్లదీక్షితుఁడు—ఈతనికి భూమినాథకవి యని నామాంతరము. ఈతఁడు రామభద్రదీక్షితుని శిష్యుఁడును బంధువునై ప్రఖ్యాతిఁగాంచినవాఁడు. ఈతఁడు సుభద్రాపరిణయమను నాటకమును ధర్మవిజయమను నాలుగు స్తబకముల చంపూకావ్యమును రచియించెను. ఇందు రెండవది శహాజీమహారాజు చరిత్రమును దెల్పు కావ్యము. ఈకవి శహాజీని నభినవ భోజునిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

“ ఇత్యభినవభోజరాజ శహామహీమహేంద్ర సుందరముఖ చంద్ర సందర్శన మహిమ సాంద్రీకృతవాగ్విలాసస్య, రామభద్రాద్రివరప్రియ శిష్యస్య, తదీయవంశజన్మనో భూమినాథవిద్వత్కవేః కృతౌ ధర్మవిజయే చతుర్థ స్తబకః ”

ఇట్టి ప్రసిద్ధ సంస్కృత పండితకవులు శహాజీరాజు పురమందున్న వారు గాక శహాజీ యాస్థానమును నలంకరించినవా రెందఱేని గలరు. శహాజీ మంత్రియగు త్రియంబక రాయమఖి మొదటి ఏకోజీ మంత్రియగు గంగాధరమఖి తనయుఁడు. ఏకోజీ త్రియంబక రాయమఖిని దన కాలము నందే తన కొమరుఁడగు శహాజీకి మంత్రిగాఁ జేసెను. గంగాధరమఖి చెంగల్పట్టుమండలమునందలి తిరువలంగాడు గ్రామవాస్తవ్యుఁడయ్యు మహారాష్ట్ర రాజుల కోరికపై తంజావూరు నివాసముగా నేర్పరచుకొనెను. గంగాధర మఖి యప్పయదీక్షితుని వంశమువాఁడు. అప్పయదీక్షితుని కువలయానందమునకు రసికరంజనివ్యాఖ్యవ్రాసి గ్రంథావతారికయందు భోసల వంశావళి యను పేర మహారాష్ట్రరాజుల వంశచరిత్రము వర్ణించినాఁడు, గంగాధరమఖికి ముగ్గురు కొడుకులు. మువ్వురును గ్రంథకర్తలు, విద్వాంసులు, రాజకార్యనిపుణులు, అందు తొలివాఁడు —

1. నరసింహారాయమఖి :— ఈతఁడు తండ్రి వెనుక నేకోజీకి మంత్రిగానుండెను. ఈతఁడు త్రిపురవిజయచంపువును రచియించెను.

2. త్రియంబకరాయమఖి :— ఈతఁడు శహాజీయొద్దను, శహాజీ వెనుక రాజ్యమును బరిపాలించిన మొదటి శరభోజీవద్ద మంత్రిగా వ్యవహరించినవాఁడు. రామాయణమునకు ధర్మాకూతమను వ్యాఖ్యానమును, స్త్రీధర్మమును రచియించినవాఁడు. ఈతఁడు శహాజీ ప్రోత్సాహముచే క్రీ. శ. 1696 సంవత్సరమున కుంభకోణముయొద్ద స్వామిమలయందు బ్రహ్మాండమగు యజ్ఞముఁ గావించినాఁడట. ఆ విషయము గ్రంథస్థమై యున్నది.

3. భగవంతార్యమఖి :— ఈతఁడు తన యన్నగారి వెనుక మొదటి శరభోజీయొద్ద సచివస్థాన మలంకరించినవాఁడు. రాఘవాభ్యుదయ నాటకము, ముకుందవిలాసకావ్యము, ఉత్తరచంపువు నీతనికృతులు.

వీరిలోఁదొలివాఁడగు నరసింహారాయమఖి తనయుఁ డానందరాయమఖి గూడ మిగుల బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన మంత్రిసత్తముఁడు. ఈతఁడును శహాజీయొద్దను మొదటి శరభోజీయొద్దను మంత్రిగానుండెను. ఈతఁ డాశ్వలాయన గృహ్య సూత్రవ్యాఖ్యను రచియించెను. వేదకవిఁగూర్చి వ్రాయునపుడు విద్యాపరిణయనాటకము నానందరాయమఖి కారోపింపఁబడినదని తెలిపియున్నాను, ఇట్లే అప్పాధ్వరి విరచితమైన యాచారనవనీతమను పెద్ద ధర్మశాస్త్ర గ్రంథముగూడ నానందరాయమఖి కారోపింపఁబడినదని చెప్పుచున్నారు. ఆనందరాయమఖి మంత్రియై, విద్వాంసుఁడై యుండుటచే నాతని యనుగ్రహమును నాతనిద్వారా రాజానుగ్రహమును సంధించుట కా కవులిట్లు చేసియుందురని యూహా పొడముచున్నది. వీనిలో విద్యాపరిణయము నిశ్చయముగ నానందరాయమఖి కృతియనియు, నాచారనవనీత మప్పాధ్వరి విరచితమనియు నీమధ్య నొక విద్వాంసుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. [1]వీరుగాక కోసల భోసలీయమును శహాజీపేర రచిం

---

1. Journal of Oriental Research Vol. III Part I (1929) Pages 68 – 73-v. A. Ramaswami Sastri, B. A. (Honours).

చిన శేషాచలకవి[1]యు, శహారాజాష్టపది వి రచించిన శ్రీనివాసకవియు, నటేశవిజయమును రచియించిన వేంకటకృష్ణకవియు శహారాజీయము, శహారాజసభాసరోవర్ణన రచియించిన లక్ష్మణకవియు, సుమతీంద్రజయ ఘోషను రచియించిన సుమతీంద్రుఁడును, శహారాజనక్షత్రమాలను రచియించిన నారాయణుఁడును నీ రాజచంద్రు నాస్థానము నలంకరించిన విద్వత్కవులు.

ఆంధ్రవాఙ్మయము

శహాజీమహారాజు పరిపాలనకాలమున నాంధ్రభాషావృద్ధి మనకు విస్మయముగలిగించును. ఈ విద్వత్ప్రభువు రచియించిన యాంధ్ర గ్రంథములను బోషించిన యాంధ్రకవులను మన మెఱిఁగితిమేని యీతఁడాంధ్ర భాషాపోషణకే కేవలము జన్మించినట్లు తలంపవలసియున్నది. మఱియు నీ మహారాజుకాలము తెలుఁగునాటక వాఙ్మయ పరిణామమును దెలిసికొనుటకు నెంతయేని తోడ్పడుచున్నది.

ఈతని కృతులు

1. కిరాత విలాసము

ఇది. "జయ పార్వతీరమణ, జయ జానకీరమణ, జయ అంతకదమన, జయమధుసూదనా, జయత్రిపురసంహారణ, జయ వేదోద్ధరణ, జయ అఖిలనుతచరణ, జయ జనాభరణ." అను శివస్తవముతో ప్రారంభమగుచున్నది. ఈ క్రింది సూత్రధార వచనమువలన నిందలి సందర్భము తెలియవచ్చును.

సూ. ఈ విధంబున సకలదేవతాప్రార్థనంచేసిన యాతదనంతరం శ్రీశాహామహారాజప్రణీతంబైన కిరాతవిలాసంబనెడు నాటకంబునందు తొలుత కథాక్రమం వినిపించేమార్గం.

---

1. ఈతఁడే నిదృత్తి శేషాచలకవి. శేషసుమతి యని నామాంతరము. ఈతఁడు కామకళానిధి కృతికర్తయగు నెల్లూరి శివరామకవికి గురువు. వివరములు ముందుగలవు.

ద్వి. శ్రీసదాశివుఁడు రాజితగిరీశుండు,
భాసిల్లుచున్న యీ పార్వతితోడ
పన్నిదమొనరించి పగడసాలాడి,
విన్నైనచెంచుల వేషంబుఁబూని
వెడలెరుద్రాణి యావిధమువహించి,
పుడమిని చరియించి భూతేశుఁజూడ
సరసంబులను కొంత సయ్యాటములను,
ఇరువురుగావించి యేకమాటయును
అనుకతలనుజాలనమరుకిరాత
ఘనవిలాసము శాహఘనుఁడుగావించె
సరససత్కవివరుల్ సన్నుతిసేయ,
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.

సూ. ఈవిధంబున కథాసంవిధానంబుండు నాటకం వినిపించిన యీ తద నంతరంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబునందు తొలుత వినాయక ప్రార్థనంశాయగా విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గం పరాకు . . . .

తుది :—సూ.వ. ఈ విధంబున పార్వతిపరమేశ్వరు కూడియుండు సమయంబున నారద కిన్నర కింపురుషులు మంగళంపాడేమార్గం. మాయాకిరాతహరునికి మంగళం. నిత్యం మాయాకిరాత దేవికి మంగళం అమరవందితుని. . . . శాహమహరాజ దేవునికి మంగళం.[1]

2. కృష్ణలీలా విలాసము

ఇది :- జయ దేవకీపుత్ర, జయదివ్యనుత పాత్ర, జయకృష్ణసుచరిత్ర, జయజగన్మిత్ర, జయశుభావహగాత్ర, జయజగత్కృతి సూత్ర, జయ భాను శశినేత్ర, జయజితామిత్ర, జయజయా, అను కృష్ణస్తుతితో ప్రారంభము - కథాసందర్భము తుది వచనమువలనఁ దెలియును.

---

1. దీనికి 501 (M. 616) మొదలు 504 వఱకును నాలుగు ప్రతులు కలవు.

సూ. వ. అవురా యీ విధంబున అభీష్టదేవతావందనంబు గావించి సభా నాయకాదుల నభివర్ణించి యాతదనంతరంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన కృష్ణలీలావిలాసంబు కథాక్రమంబుగా వినుపించేము విన నాదరింపవయ్యా.

తుది వ. అవురా యీ విధంబున యీ కన్యవచ్చిన యీ తదనంతరంబున సుముహూర్తమందు కృష్ణునికి సత్యభామకు వివాహంసేయు సమయంబున నారదకిన్నర కింపురుషులు మంగళంపాడే మార్గం పరాకు.

శోభనగేయము

మందరధరునికి మాధవునికి నందకుమారునికి నరహరికి పొందుగా సత్యభామను పెండ్లాడిన గోవిందునికి యశోదనందనునికి శోభానమే, శోభనమే.

గద్య. ఇది శ్రీమద్భోసలకుల శాహామహారాజ విరచితం శ్రీకృష్ణలీలా విలాసనాటకం సకలవిద్వజ్జన ప్రీతయే సకలశ్రేయసే శ్రీత్యాగేశ సాంబశివ పూర్ణానందార్పణమస్తు :[1]

ఈ కృష్ణలీలా విలాసనాటకమునకు ముందుదాహరించిన నాలుగు ప్రతులుగాక, మఱి యైదుప్రతులున్నట్లు తెలియుచున్నది.[2] కాఁబట్టి యీ నాటకమునకు తొమ్మిది ప్రతులున్నవి. సం. 506 గల ప్రతిలో మాత్రము, ముందుదాహరించినట్టి

"ఇతి శ్రీ మద్భోసలకుల శాహామహారాజ విరచితం శ్రీకృష్ణలీలా విలాసనాటకం, సకలవిద్వజ్జన ప్రీతయే, సకలశ్రేయసే శ్రీ త్యాగేశ సాంబశివ పూర్ణానందార్పణమస్తు" అను గద్యయున్నది. గాని తక్కిన ప్రతులలో దేనియందును లేదు.

---

1. 505 (M. 17) 506 రెండుప్రతులు.

2. చూ. తంజావూరి సరస్వతీ మహాలు పుస్తక భాండాగారము, తెలుఁగు పట్టిక, రెండవ సంపుటము. సంఖ్య 838 - 842.

తక్కిన వానియందు, కథాసంగ్రహద్విపద, విఘ్నేశ్వర స్తుతి' శ్రీకృష్ణావతారము, ఆతని చిన్ననాటి లీలలు, ఆతని యౌవనప్రారంభము, సత్యభామపెండ్లి వర్ణితములైనవి. 842-వ సంఖ్య. గల ప్రతియందీ నాటకము సంపూర్ణముగా నున్నది. ఇందు సూత్రధారవచనములు, పురోహిత వచనములు, వాడుక భాషలో నున్నది. అవి యన్నియు పాత్రోచితములే.

తక్కిన రచనయంతయు శహాజీ నాటకరచనాక్రమము ననుసరించి యున్నవి.

ఈ నాటకకృతియందు శ్రీ కృష్ణుని జననము - బాల్యక్రీడలు - సత్యభామా వివాహము వర్ణింపఁబడినవి. తొలుత కృష్ణస్తుతి, వెనుక శంకర స్తుతి, మహిషాసురమర్దనిస్తుతి యైనవెనుక విఘ్నేశ్వరప్రార్థన యిట్లు గలదు.

> "శ్లో. లంబోదర స్సర్వవిద్యాలంబోదర లసన్ముఖః
> బంధురస్తుత్వనుగుణై బంధురస్తుభవన్మదే."

ఈ స్తుతి వెనుక సరస్వతీస్తుతి :

> "శ్లో. స్ఫుత్వాశ్రి కారగతైః కరాబ్జవలనైః స్తాశాయతఃకంకణః
> ప్రకాశ్వైః శ్శృతితాంగతైర్ముఖవలల్లోలంబమాలారుతైః
> వీణాయామృదు గీతిభిః పరవశాం నాళీజనాంకుర్వతి
> వాగ్దేవీవదనాంబుజేనివసతు శ్రీశాహపృథ్వీపతే.

ఆపై విష్ణుస్తుతి యైనవెనుక తాండవ శివస్తుతి :

> "శ్లో. చండస్తాండవ కాండ శౌండ మహిమాశుండాలతుండోన్నమ
> శ్చుండాదండపిచండ భాండవిహరత్కుండల్వ ... దశ్రియే
> తండుర్దండిత చండడిండమముఖో డిండీరషండేర్వహా
> త్కాండేర్మండిత గండమండల జటాఖండోఽస్తుచండీపతే.

కథాసంగ్రహ మీ క్రింది ద్విపదవలనఁ దెలియును.

24

ద్వి. శ్రీదేవకీగర్భ చిహ్నాలు దనర
మోదమ్మతోడుత మును వచ్చుటయును
గరిమను కృష్ణుని గైకొను మేటి
బాలింతరాలు యింపారవచ్చుటయు
బాలకృష్ణుఁడు గొల్లభామలయింట్ల
లీలలుసేయనాలించి దేవకియు
లాలించి కృష్ణుని రమ్మని సత్య
భామకు నతనికి బాగుగా పెండ్లి
శ్రీమించగావించు చెలువైన కథల
లలితమా కృష్ణలీలావిలాసంబు
వెలయ శాహేంద్రుఁడు వేడ్కతోనిపుడు
విరచించె కవులెల్ల వినుతి సేయగను
ధరణిలో నాచంద్రతారార్కముగను.

కథాప్రారంభమున విఘ్నేశ్వరుని ప్రార్థించినమీదట ఆతడు రంగస్థలమునకు వచ్చును. విఘ్నేశ్వరు డిట్లు వచ్చెను.

ద్వి. పాశాంకుశంబులు పరగహస్తములు
భాసురకనక ప్రభలువిలసిల్ల
పొసఁగ లంబోదరంబున నాగవితతి
యసమాన కాంతితో నాడుచుండంగ
వలనొప్పమూషక వాహనం బెక్కి
వెలయు విఘ్నేశుండు వేడ్కతో వెడలె

అప్పుడు పూజారి పూజసేయును. ఇచ్చట హాస్యప్రసంగము కొంత గలదు. దేవకీదేవికి గర్భచిహ్నాలు గలుగుట, మంత్రసాని వచ్చుట, ఆమె ప్రసంగము, సర్వసాధారణముగ నా ఘట్టములో నాడుకొను మాటలు (నేనప్పుడే చెప్పలేద - మొగుడిదగ్గర పండుకోవద్దని, అప్పటికి సుఖమనుభవిస్తే యిప్పటికి బాధపడక తీరునా ?) విపులముగా వర్ణితములైనవి. శ్రీకృష్ణుడు జన్మించిన వెనుక, తొట్లలో నున్నప్పు డొక దినమున

నిద్రపోక పోరుపెట్టగా రక్షకట్టేటందుకు ఒక జోగిని పలువనంపినారు. ఆ జోగి తెలుగు, అరవము, మహారాష్ట్రము, హిందూస్థానీ భాషలలో మాట్లాడును. ఈ సంభాషణవలన శాహాజీ బహు భాషాపాండిత్యము స్పష్టమగును. (జోగి తానుగుజరాతులోని గుదాపురివాడనని చెప్పును.) తరువాత గొల్లెతలు కృష్ణునెత్తుకొనుటకు వచ్చుట వారి యసభ్యసంభాషణము. కృష్ణుని బాల్య క్రీడలు – పాలు వెన్న దొంగలించుట – యశోదతో వారు మొఱపెట్టుకొనుట. యశోద కృష్ణుని నాజ్ఞపెట్టెదనని చెప్పుట సరసముగా రచితములైనవి. శ్రీకృష్ణుడు క్రమముగా వర్ధమానుఁడై గొల్ల చేడియలతో కోడిగములు సల్పుచుండ యశోద కనిపెట్టి సత్యభామను పెండ్లిసేయును. ఇదియే యిందలికథ. ఇందలి ద్విపదలు, దరువులు, కలవు. భాషాపాండిత్యమున, రచనాపాటవమున నిది శహాజీ యితర నాటకములకు తీసిపోదు. అచ్చటచ్చట వృత్తములుకూడ నుపయుక్తము లైనవి. మచ్చునకొక పద్యము నుదాహరించు చున్నాను.

ఉ. మేలగు వోరకొండె పయిమిన్నలుదేర మయూరపింఛముల్
నీలపయోదవర్ణముఖుల నెంచఁగ మించఁగ మేని కాంతులన్
బాలురఁగూడి జాలములు బాగుగఁ జేయుచు నంద నందగో
పాలుఁడు వచ్చె గోపవరబాలురఁగూడుక యాటలాడఁగన్.

3. గంగాపార్వతీ సంవాదము

ఇది :- జయరమాపురవాస, జయచంద్రికాహాస, జయసుమేరుశరాస జయకృత్తివాస, జయజయ అను శివస్తుతితో మొదలిడుచున్నది. కథ గ్రంథనామమునుబట్టి గ్రహింపనగును.

సూ. ఇత్తెఱంగులైన పలుకాకులైన కాకవి నికరంబులం బక్షంబులను గ్గాడి కవనవనసుకవులకు జోహారుచేసి, చతురదధి వసనవలయిత రసాతలరాజమాన్య రాజన్యమస్తకమణిముకుట మసారమరీచి మంజరీ పుంజబిందుమాలికా మనోహరపాదార విందుండును... భోసకులజలధి శశాంకుండును......

గుణభరితసకల భాషాచతుర్విధ సాహితీ నిర్వాహకుండును దీపాంబికా గర్భశుక్తిముక్తాఫలుండును నగు శ్రీశాహవసుంధ రాపురందరుండు రచియించిన శృంగారంబున పొంగారు గంగాపార్వతీ సంవాదంబనియెడు నాటకంబునకు కథాక్రమం బెట్టిదనిన విని పించెదము వినవనధరింపుము స్వామీ!

తుది :– ద్వి. శ్రీగిరీశునిపేర సితతనుపేర
భోగిభూషణుపేరఁ బురహరుపేర
కైలాసపతిపేర గౌరీశుపేర
ఫాలలోచనుపేర భవహరుపేర

గద్య. అంకితంబుగ భోసలాన్వయజలధి
పంకజవైరి దీపాంబికాసుతుఁడు
సరససద్గుణుఁడగు శాహభూవిభుఁడు
తెరల గంగాపార్వతీ వివాదంబు
విరచించె రసికులు వినుతులుసేయ
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.[1]

4. జలక్రీడలు

మొదలు :—జయ దేవకీపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్రజయ కృష్ణసుచరిత్ర జయ జగన్మిత్ర.

సూ. వ॥ అవురా ! యీ విధంబున అభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన జలక్రీడలనియెడు నాటకంబు కథాక్రమంగా వినిపించేము అవధరించరయ్యా,

తుది :—మంగళంబులు పాడేమార్గంబుపరాకు. దరువు మందరధరునికి మాధవునికి, నందకుమారునికి నరహరికిపొందుగ గోపకన్యలను పెండ్లాడిన గోవిందునికి, యశోదనందునికి శోభానమే, శోభానమే భోసలశహాజీ, భూవిభునిభాసిల్లు ప్రేమనుపాలించు వాసిగశోభన వైభవసంతతి ధీసంపదలిడు దేవునికి శోభానమే.[2]

---

1. దీనికి 515 (M. 491) నుండి 518 వఱకు నాలుప్రతులు గలవు.
2. 521 (M. 498) మొదలు 527 వఱకు 7 ప్రతులు.

5. త్యాగరాజవినోద చిత్రప్రబంధ నాటకము

ఇది :—ఏవంకవినాట్యారంభే ఇష్ట దేవతా ప్రార్థనంకరోమి. చూర్ణిక. ఇహాఖిలుచరాచరవందితపాదారవిందే. అను వాక్యములతో ప్రారంభమగుచున్నది. ఈ క్రింది సూత్రధారవచనమువలన నాటకోద్దేశము తెలియనగును.

సూత్ర. అవురా యీ విధంబున పగరను కొనియాడి త్యాగవినోదచిత్రప్రబంధంబునందు సరససకలవిద్యాపారంగత సకలభాషాభిజ్ఞ మృదుచిత్ర విస్తారకవితా నిర్వాహకవిద్వాంసులకు కర్ణరసాయనంబుగా త్యాగేశనామాంకిత విద్యాసుధావారిధిజనిత సంగీత సాహిత్యతరంగంబులలో యథోచితంబుగా తోఁచిన అణుమాత్రంబుగా కవివిస్తరించను, నిష్కపటులు లాతప్పులుదిద్ది వినసాధరించరయ్యా,

"ఇది సంస్కృతము, తెలుఁగు, మహారాష్ట్రము అను మూఁడు భాషలతో వ్రాయఁబడిన నాటకము. ఆయాపాత్ర లీ మూఁడుభాషలను గూడ నుపయోగింతురు. ఏ పాత్ర యే సందర్భమున నే భాషను వ్యవహరించునను విషయము నిర్ణయించుటకు శక్యముగాకున్నది. దీననాఱంకములుగలవు. అయ్యంకముల నచ్చటచ్చట తెలుగు వ్యవహరింపఁబడియె. సంస్కృతబహుళంబుగానుండుటచే సంస్కృత నాటక సమాఖ్యకుఁదగియున్నది. తెనుఁగునకుఁగూడ నిద్దానప్రవేశ ముంటదీనఁ బ్రసక్తికలిగినది."[1]

ఈ నాటకము శహాజీరాజుయొక్క సంగీత, సాహిత్య శాస్త్ర ప్రతిభావిశేషమునకు నికషోపలమువంటిది — సాహిత్యప్రబంధములయందెట్లు ఏకాక్షర, ద్వ్యక్షర, త్ర్యక్షర, చిత్రకవితలు వెలయింతురో, అట్లే సంగీతమున స్వరకల్పనయందు రాగతాళములయందు శాహాజీమహారాజు చిత్రకవిత నద్భుతముగ నిందు ప్రదర్శించియున్నాఁడు.

---

1. దీనికి 530, (M. 572) మొదలు 531 తుదకు 5 ప్రతులు గలవు.

ఇందా అంకములున్నను గ్రంథవిషయము స్వల్పము. శాహావనీంద్రునిష్టదైవమగు త్యాగేశునియొక్క మహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించును.

"నాట్యకళానైపుణ్యమునఁ దనయంతవారులేరని విఱ్ఱవీగెడు భద్రకాళి గర్వముడుపఁదలఁచి నారదుఁ డండులకు నటరాజమూర్త్యంతరమగు త్యాగేశునిఁ బురికొల్పును. భద్రకాళీశివులకు వాదోపవాదములు నడచుట అవి వివిధ నృత్యప్రక్రియల ద్వారమున ప్రదర్శనరూపములుదాల్చుట తుదకు భద్రకాళి యోడుట త్యాగేశుఁడు విజయసూచకముగాఁ దత్పణప్రాయమగు కాళీ పాణిగ్రహణముచేయుట యిందలివిషయము"[1]

6. ద్రౌపదీకల్యాణము

ఇది :— తోడ్యం. జయపార్వతీరమణ జయమనోభవహరణ, జయ భుజంగాభరణ, జయలోకశరణ, జయజయైకమహీతలేశ్వర తనూజ జయజయోదార భోసలశాహరాజ. అను రచనతో ప్రారంభము - పాండవులు ద్రౌపదిని పెండ్లియాడుట యిందలి యితివృత్తము.

తుది :— అవురా యీ విధంబునవచ్చిన వ్యాసులకు నెదుర్కొని వందన మాచరించి యుచితాసనంబుం గూర్చుండ నేమించి యావ్యాసులం జూచి ద్రుపదభూపాలుండు పలికేమార్గం.

క. వరముని సందోహపురం
దర ! ధరమీఁకెఱుఁగనట్టి ధర్మముగలదే
ఆరవేమికన్యకకునే
గురుపెనిమిటులనుచు పలికె కుంతి 'పెద్ద' కొమరుతోన్ ?

సూ. అవురా యీవిధమునఁపలికిన ద్రుపదుని వాక్యంబు.[2]

---

1. దీనినిఁ గూర్చిన సమీక్ష - చూడుఁడు. భారతి సం. 33. సం. 7. శహాజీ ప్రబంధములు పుటలు 79-87.

2. దీనికి 535 (M. 551) నుండి 538 వఱకు 4 ప్రతులు.

7. పంచరత్న ప్రబంధము[1]

మొదలు :— జయరమాపురవాస జయచంద్రికాహాస
జయసమేరుశరాస జయకృత్తివాస

సర్వగుణభరిత సకలభాషాచతుర్విధ సాహిత్రీనిర్వాహకుండును దీపాంబా గర్భశుక్తిముక్తాఫలంబగు శ్రీ శాహావసుంధరాపురందరుండు రచియించిన పంచరత్నప్రబంధంబునందు తొలుత విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన చేయగానే విఘ్నేశ్వరుడు వచ్చేమార్గం. దరువు.

తుది :— ద్వి. శ్రీకంధరుని పేర సితదేహు పేర
లోకదాయకు పేర రుద్రుని పేర
పురహూతనుతు పేరఁ, బురహరు పేర
కరుణాంబునిధి పేర గౌరీశు పేర
... ...
సాహిత్రీపుంభావ శారదయైన
శాహభూపాకశాసనుఁడు రచించె
సరసపత్కృవులెల్ల సన్నుతి సేయ
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.

సూ. ఇత్తెలుంగున ఉదారవేషభాషాభూషితంబగు శ్రీ శాహామహారాజ ప్రణీతంబైన పంచరత్న ప్రబంధంబునందు, రసికజనమనోహరమై సకలకవికర్ణ భూషణమైరాణించు మహాప్రబంధంబు త్యాగేశ్వర ప్రీతికరమై విలసిల్లుంగాత.[2]

8. పార్వతీ పరిణయము

ఇది :— జయపార్వతీరమణ, జయమనోభవహరణ, జయభుజంగాభరణ, జయలోకశరణ" అను రచనతో ప్రారంభము. ఈ క్రింది సూత్రధారి వచనమువలన గ్రంథ రచనాసందర్భము తెలియనగును.

1. దీనినిఁగూర్చి భారతి సం. 33 సం. 7 (జూలై 1956) చూడఁదగును.
2. దీనికి 540 M 685 అను సంఖ్యగల యొక్క ప్రతి గలదు.

సూత్రధారి. వ. అవురా ఈ విధంబున మరిన్ని విధానసం జేను,

సీ. సకలవిద్యావిలాసముల చేరంజిల్లు
శాహభూపాలుని సన్నుతించి
అతనిసభాసీమనమరుధీరుల చతు
ర్వేదవేదాంతార్థవిదులుపొగడి
అందునానందించు అనవద్యసాహిత్య
పరులుమహాకవీశ్వరుల వేడి
సంగీతభరతశాస్త్రకళాధురీణుల
నేర్పులమదినెంచి యేర్పరించి

తే. ఆమహారాజుపరమేశ్వరాంకితముగ
పరగ చేసిన పార్వతీపరిణయాఖ్య
మనెడు నాటకమారాజు ననుమతమున
వేషభాషాదియుతముగా విస్తరింతు.

వ. అన్నండుగనక, అవురా యీ విధంబున అభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి, సభానాయకాదులను అభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన పార్వతీకల్యాణం బనియెడు నాటకంబు, కథాసం విధానంబుగా వినుపించెదము విననవధరించిరయ్యా, కథాసం విధానం.

తుది :- సూ : ఈ విధంబున బ్రహ్మేంద్రాదిదేవతలు పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహమహోత్సవంబుశాయంగా ఆ సమయంబున గంధర్వ కిన్నరకింపురుషులు పుష్పవర్షంబులు వర్షించియా మహోత్సవంబున తుంబురనారదాదులు మంగళంబులు శోభనంబులు పాడే మార్గంపరాకు. * * *

మహేంద్రశాహరాజాయమంగళం నిత్యమహితకల్యాణమంగళం

* * * *

శ్రీచోళనాయకాయ శ్రీవాసుదేవకవి వచస్సంతుష్టాయమంగళం[1]

---

1. 545 (M. 503) మొదలు 553 వఱకు 9 ప్రతులు గలవు.

పార్వతీపరిణయము - వాసుదేవకవి.

పైనిచూపిన గ్రంథాద్యంతములనుబట్టి, సూత్రధారవచనమున నిది శాహాజీరచితమైనట్లును గ్రంథాంతశ్లోకమునుబట్టి వాసుదేవకవిరచితమైనట్లును స్పష్టపడుచున్నది. ఈ వాసుదేవకవి శహాజీ మంత్రి ఆనందరాయమఖి శిష్యుఁడు. ఈవిషయ మాతఁడు రచించిన సిద్ధాంతకౌముదికి వ్యాఖ్యయైన బాలమనోరమా గ్రంథాంతగద్యవలనఁ దెలియుచున్నది. కాఁబట్టి యీతఁడు శహాజీకాలమువాడని (1684-1712) నిర్వివాదముగా నేర్పడుచున్నది.

ఇక యీ నాటకము పార్వతీపరిణయ మేర్గ్మైనను, నిది యంతయు హాస్యధోరణిని నడచినది. సప్తఋషులు - అరుంధతి వారిరాక, సంభాషణము కొంత యుదాత్తముగ నడచినది. కథయందు కామదహనఘట్టము లేదు. కాని పార్వతిని పరీక్షించుటకు శివుడు వృద్ధబ్రాహ్మణ రూపముతో వచ్చు కథగలదు. మహాసంకల్పమునకు మంగళాష్టకములకు లోకవ్యవహార రీతిని ప్రతిబింబములు కల్పింపఁబడినవి. ఇరువదవశతాబ్దమునకూడ యిట్టివి లేకపోలేదు. లండన్ సంకల్పము - సివిలు కోర్టు మంత్రము మొదలగునవి. ఇవి[1] ముద్రితమై ప్రకటితమైనవికూడ. కాబట్టి రెండు శతాబ్దులక్రిందట నిట్టి రచనలు కావించిన కవిని మనము తీవ్రముగ విమర్శింపరాదు[2] ఇందు నాందిలో, శివ, గణపతి, పరమభాగవత వాల్మీకి కాళిదాస నన్నయ భట్టారకాదుల స్తుతిగలదు.

ఇందుదరువులు, సీసములు, ద్విపదలు గలవు. సంస్కృత శ్లోకములుగలవు. కవి సంస్కృతమున రచన నేయుటలో 'ఘట్టివాఁడు ' ఈ క్రింది శ్లోకము దానికొక మచ్చుతునక.

శ్లో. రంగత్తుంగతరంగ వారిధిమిళద్భృంగద్యు గంగాజల
ప్రోదంచత్తిమిళంఖశుక్తి పటలీ మిశ్రీభవత్తారకం
భ్రస్యచ్చంద్రకళా సమూహమఘునీభూతేందు చంచజ్జటా
జూటార్చిఃపునరుక్త సాంధ్యరుచితంనాట్యే శివస్సేవతు.

---

1. వీనిని "తమాషాపంచాంగము" అను పేర కల్యాణీసంపాదకులు కీర్తిశేషులు గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు. ప్రకటించియున్నారు.

2. ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధము (15-4-'56) "యస్మీ"

9. రతీకల్యాణము

ఇది : జయదేవిశర్వాణి జయవినుతగీర్వాణీ, జయకీరపరవాణీ, జయ మృదులపాణీ జయశుభగుణశ్రేణి జయగౌరికల్యాణి, జయవిభవని శ్రేణి జయఘనశ్రోణి. అను గౌరీస్తుతితో ప్రారంభము. రతీ కల్యాణ మిందు వర్ణితము.

సూ. ఈ రీతిని నాంద్యారంభమందు ఇష్టదేవతావందనంబుగావించి సభానాయకుని అభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజప్రణీతంబైన రతీ కల్యాణ నాటకం కథాక్రమంబుగా వినుపించేము విన నవధరించ రయ్యా.

తుది : సూ. ఈ విధంబున సకలదేవతలు వచ్చిన తరువాతను వివాహ శ్రేయంగా మంగళంపాడేమార్గం ॥ మంగళం ॥ గౌరికి రమ్యవిహారి ణికి, సారకృపారసహారిణికి, మీరిన ప్రేమను ధీరులబ్రోచుచు కోరికలొసగెడు గుణనిధికి, దేవునికి మహాదేవునికి, దేవాధిపనుత భావునికి, శ్రీవైభవములు తగపావనుండై తగు సేవకనిధియగు శివునికిని, భోసలశాహజిభూవిభుని, భాసిలుప్రేమను పాలించు, వాసిగశోభన వైభవసంతతి ధీసంపదలిడు దేవునికి, శోభానే, శోభనమే,

గద్య : ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల శాహమహారాజ విరచిత రతీమన్మథవిలాస మహానాటకం సకలవిద్వజ్జన ప్రీతయే సకలశ్రేయసే శ్రీత్యాగేశ సాంబసదాశివ శ్రీపూర్ణానందార్పణమస్తు.[1]

10. రామపట్టాభిషేకము

ఇది : జయదశరథపుత్ర జయరామ సుచరిత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర జయ జగన్మిత్ర జయ జయ జయశుభావహగాత్ర, జయజగత్సూత్రి సూత్ర జయభానుశశినేత్ర జయజయా. అను రామస్తుతితో మొదలు.

1. దీనికి 561 (M 587) మొదలు 567 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు.

శ్రీరామపట్టాభిషేకమిందు వర్ణితము

సూ. అవురా యీ విధంబున అభీష్ట దేవతావందనంబుగావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజప్రణీతంబైన రామపట్టాభిషేకమనెడు నాటకంబు కథాక్రమముగా వినుపించేము విననవధరించవయ్యా.

తుది: సూ. వ. అవురా యివ్విధంబున యీ దేవేంద్రాది దేవతలు యీ రామస్వామిని కనకసభయందు నవరత్నఖచిత సింహాసనంబున కూర్చుండ నియమించి సకలమైన తీర్థములచేత పట్టాభిషేకంబు సేయుసమయంబున, నారద కిన్నర కింపురుషులు, మంగళంబు పాడేమార్గంబు పరాకు. మా రామభద్రునికి మంగళం, మా సీతాదేవికి మంగళం, వనజాతనేత్రునికి, శ్రీశాహమహీపాల దేవునికి మంగళం.

గద్య. శ్రీశైలయంగనాశ్రితరక్షకుండు
భావజాకారుండు పరమపుణ్యుండు
భోసలకులసింధుపూర్ణ చంద్రుండు,
శ్రీశాహభూపాల శేఖరుండిపుడు
శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకము,
కోరిగావించె నెక్కువభక్తిమీర
నెవ్వరుచదివిన నెవ్వరువిన్న,
నెవ్వరాడినను మరియెవరుచదివినను
ధనధాన్యములు...... తరుచైనసతులు,
ఘనమైనసంపదల్ కరిరథాశ్వములు
అరుదైనభక్తి నానతిశోభనములు,
గరుడవాహనుడిచ్చు గరిమమీరగను
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.[1]

---

1. దీనికి 572 (M. 591) నుండి 577 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు.

577 : ఈప్రతితుది నిట్లుగలదు, "తారణనామసంవత్సరే భాద్రపద కృష్ణపక్షే ఏకదశ్యాంసౌమ్యవాసరే తంజాపుర్యాంచేళువభాండాస్థానే ప్రసన్నానంత శ్రీనివాసముఖోద్గతేలేఖనం ప్రతాపరామోపనామ్నాతుక దేవసుతవిద్విలేన లిఖితం."

11. రుక్మిణీసత్యభామా సంవాదము

[1]మొదలు :

ద్వి. చెలువొందరుక్మిణి శ్రీసత్యభామ
తొలుతవచ్చుటయు ముద్దులకృష్ణుఁడంత
నరుదెంచి, రుక్మిణిసాదరంబునను
నరయుచు సరసములాడుచుండుటయు
చక్కనికృష్ణుని సత్యభామపుడు
పెక్కువచెలిచేతఁ బిలువనంపుటయు
చెలువునివితమెల్లఁ జెలిదెల్పఁదెలిసి
కలఁగుచురుక్మిణి కాంతాగమునను
పాదరింటికరుదెంచి పొంచియుండుటయు

సూ: వ. అపురా ఈ విధంబున తొలుత కథాసంవిధానం వినిపించి యూ
తదనంతరంబున శాహమహారాజ ప్రణీతంబైన రుక్మిణీ సత్యభామా
సంవాదంబనెడు నాటకంబునందు తొలుత నిర్విఘ్నంబుగాను
విఘ్నేశ్వర ప్రార్థనచేయగా విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గం.

తుది : ఈరీతిని పలుకగా వారు కృష్ణునితో నేమన్నారు వృత్తదరువు.

చెలువగానీపాద సేవచేసెదము నీ
పలుకులువినిమేము పరగనడిచెదము
పొలుపొందయిదినిజము పూవిల్తుసదమాన
హాళింక జెలయంగ మమ్మేలరా శ్రీకృష్ణ
జేడుకమీఱగరారా.

12. వల్లీకల్యాణము

మొదలు :

జయపార్వతీరమణ, జయమనోభవహరణ
జయభుజంగాభరణ, జయలోకశరణ
జయజాహ్నవీధరణ, జయజితాంతఃకరణ
జయసరోరుహచరణ, జయజగత్తరణా, జయజయా.

---

1. దీనికి 583 (M. 605) మొదలు 586 వఱకు నాలుగుప్రతులుఁ గలవు.

అపురా యీ విధంబున విఘ్నేశ్వరుని పాదపద్మంబులకు వందన మాచరించి యా తదనంతరంబున మరిన్నే విధానమం జేసెను.

శ్లో. నృత్యై కారగ తైఃకరాబ్జవలసైఃతాలాయతఃకంకణః
ప్రక్వాణైఃస్ఫృతితాంగ తైర్ముఖవలల్లోలాంబమాలారు తైః।
వీణాయామృదుగీతిభిఃపరవశానాళీజనాన్ కుర్వతీ
వాగ్దేవీవదనాంబుజేనివసతిశ్రీశాహపృథ్వీపతేః॥

సూ: వ. అపురా యీ విధంబున కుమారస్వామికి వల్లీ దేవికి వివాహంబు సేయుసమయంబున నారద కిన్నర కింపురుషులు మంగళంబులు పాడేమార్గం పరాకు.

మంగళం: గౌరీశరమ్యవిహారునికి సారెకృపారసహారునికి మీరినప్రేమను ధీరులబ్రోచుచు కోరికలొసఁగెడుగుణనిధికి దేవునికి మహాదేవునికి దేవాదిపనుతభావునికి శ్రీవిభవములపావనుఁడై తగు సేవకనిధి యగు శివునికిని భోసల శాహజిభూవిభుని భాసిలుప్రేమనుపాలించు వాసిగ శోభనవైభవ సంతతిధీసంపద లిడు దేవునకు.

ఫలస్తుతి

ద్వి. ఖండేందుధర పాదకంజంబులందు
మెండైనభక్తిచే మీరినవాండు
శ్రీవాసవవిభుఁడు చిరయశోధనుఁడు
భోసలకలశాబ్ధి పూర్ణచంద్రుండు
సత్యసంధుఁడు సదాచారసంపన్నుఁ
డత్యంత దయశాలి యతిమానసుండు
సరసశిరోమణి శాహభూవరుఁడు
ఇరవొందఁగా రచించిన శక్తిధరుని
కల్యాణంబు (ధరణిలో నెవఁడుచదివిన
నెవఁడువినిన నెవండాడిన నెవరుచూచినను)

సుతులుధనంబులు శుభములుమిగుల
అతులితమైనట్టి యైశ్వర్యములును
పొందుగా కృపను పాలుపొందవారలకు
ఇందుశేఖరుఁడిచ్చు నీప్సితార్థములు.[1]

13. విఘ్నేశ్వర కల్యాణము

మొదలు : తోడెం రాగం నాట, తాళం ఝంపె
జయపార్వతీమణ, జయమనోభవహరణ......

సూ : వ. అవురా యీ విధంబున నిష్టదేవతా ప్రార్థనసేసిన యాంతదనంతరంబున శ్రీశాహామహారాజ ప్రణీతంబైన విఘ్నేశ్వర కల్యాణమనెడు నాటకంబు కథాసంగ్రహంబుగా వివిపించెదము విననాధరించరయ్యా !

తుది : దరువు ఆదితాళం. గుమ్మకాంబోదిరాగం మాత్రుక

మాగజముఖునికిమంగళం నిత్యం
మదనహరసుతునికి మంగళం
రంజితభక్తునికి రాజశిరోమణికి
మంజులరూపునికి మంగళం
శాహాజీరాజేంద్రుపాల సతతము మెలంగు
సామికిమహనీయరూపునికి మంగళం

గద్య : సూత్రధార వచనం

ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల శాహామహారాజ విరచితం విఘ్నేశ్వర కల్యాణ నాటకం సకల[2]రసిక విద్వజ్జనప్రీతయే శ్రీ త్యాగేశసాంబశివార్పణమస్తు.

---

1. 530 (M. 466) మొదలు 596 వఱకు 7 ప్రతులు.

596 సంఖ్యగల తాళపత్రగ్రంథమున చివర నిట్లుగలదు. "శారణనామ సంవత్సరే, ఆశ్వయుజమాసే, శుక్లపక్షే, షష్ఠీస్థిరవాసరే, నవరాత్రే, విశ్వలోపనామ్నా ప్రతాపరాయ ఉశేలేఖనం పరిపూర్ణమస్తు." దీనినిబట్టి ప్రతాపరాయఁడను నాతఁడీగ్రంథమును శారణసంవత్సరమునందు లిఖించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది క్రీ. శ. 1704 తో సరిపోవుచున్నది గాన యీ నాటకమా సంవత్సరమున వ్రాయబడినది.

2. దీనికి 610 (M. 523) మొదలు 616 వఱకు 7 ప్రతులు, గలవు 610 లేఖరి వెంకటరంగయ్య.

14. విష్ణుపల్లకి సేవాప్రబంధము[1]

నాటరాగము – జంపతాళము.

మొదలు :

జయ రమా పురవాస, జయ చంద్రికాహాస,
జయ సుమేరుశరాస, జయకృత్తివాస.

సూ : ఇత్తెరంగున పలుగాకులైన కాకవినికరంబులనుగ్గాడి కవనవనసుకవులైన సుకవులకు జోహారుచేసి, చతురుదధివసన వలయితరసాతల రాజమానరాజన్య మస్తకన్యస్తమణిముకుట మసారమరీచిమంజరీపుంజమిళిందమాలికా మనోహర పాదారవిందుండును, సుందరీబృందమకరంద సాయకుండును మకరమకరంద ఝషముఖప్రముఖ బిరుదాంకుండును, భోసలకులజలనిధిశశాంకుండును, పరాశరప్రభవకణాశనపణినసుత పతంజలిగవీగుంభన జరీజృంభదుట్టంకన సముద్ధృతరాద్ధాంతకలనా ద్వితీయుండును, మహారాజవిలాసనివాసనిబరీసనికు వేలవందనమాలికా రచనాచణకటాక్షులక్ష్మీశ్వశంవదుండును, కలితసంగీతతాన శ్రుతిస్వరస్థాన రాగాంగగాన క్రియాస్థాయి గమక ప్రబంధధాతుగాయనగుణతతానద్ధ ఘనసుషిర గాత్రభేదక్రియా గ్రహజాతి మార్గతాళ దేశితాళ తత్త్వజ్ఞుండును, సర్వగుణభరిత సకలభాషా చతుర్విధసాహిత్య నిర్వాహకుండును, దీపాంబికాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబగు శ్రీశాహవసుంధరా పురందరుండు రచియించిన పల్లకిసేవ ప్రబంధమున తొలుత విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన సేయగా విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గం.

తుది : సూ. ఇత్తెరంగున స్వామి మేలుకొన్న తదనంతరంబున శోభనము నుడివే క్రమము పరాకు.

---

1. ఈ ప్రబంధమును శంకరపల్లకిసేవ ప్రబంధముతోఁగూడ మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీతశాఖాధ్యక్షులు శ్రీ పి. సాంబమూర్తిగారు తే॥ 20-12-1955 దివి ముద్రించి ప్రకటించియున్నారు. కాని జూలై 1955 లో వెలువడిన (సం. 33 సం. 7). భారతిలో "శహాజీ ప్రబంధములు" అను వ్యాసమున నీ విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధము గాని శంకరపల్లకిసేవ ప్రబంధము గాని ముద్రితమైనట్లు తెలుపఁబడకుండుట శోచనీయము.

శోభానమే శ్రీహరికి శోభానమె శ్రీపతికి శోభానమె శోభానమే శౌరి కిని శోభానమె లక్ష్మికిని శోభానమె నగవరోద్ధారునికిన గనన్నిభకుచ యుగకు గగనవర్ణునికి గగనమధ్యకును శోభానమె శంబరయూపునకు శంబరనయనకు అంబుజ నాభునికి అంబుజగేహకును శోభానమె త్యాగేశ మిత్రునికి త్యాగేశసోదరికి భోగీశశాయికిని భోగేశవేణికిని శోభానమె మంగళం.

గద్య :- ద్వి. శ్రీలోలుపేర నాశ్రితపాలుపేర
నీలవర్ణునిపేర నిరుపముపేర
నారాయణునిపేర నగధరుపేర
వారిజోదరుపేర వైకుంఠుపేర
పల్లకిసేవ ప్రబంధరత్నంబు
పల్లవాయుధసమ ప్రథగలవాఁడు
భూపాలమణియేక భూధవపత్ని
దీపాంబగర్భాబ్ధి దివ్యరత్నంబు
సత్యభామా హరిశ్చంద్రుఁడుత్తముఁడు
సత్యాగరాజాంఘ్రి సన్నుతిపరుఁడు
వాసుదేవచరిత్ర వర్ణనాగముఁడు
భోసలకులశాహ భూపాలమౌళి
విరచించెసత్కృతుల్ విస్మయమంద
ధరణిలోనాచంద్ర తారార్కముగను.[1]

విష్ణువియోగదుఃఖితయైన లక్ష్మిదేవిని సంతోషింపఁజేయుటకై ఆమె చెలికత్తెలేఁగి నిండుకొలువున్న విష్ణువును, పల్లకిలోఁ బిలుచుకొని వచ్చుట యిందలి విషయము. ఇందు కల్పనాచాతుర్యము, వర్ణనావైశద్యము చాలగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

పై సూత్రధారవచనమునుబట్టి కవియొక్క సంగీతసాహిత్య వివిధ శాస్త్రపరిజ్ఞానమును నెఱుఁగవచ్చును. ఇందలి ప్రస్తావనలో బహు దేవతావర్ణనము, సుకవిస్తుతి, కుకవినింద మొదలగు ప్రబంధపుఁబోకడలు

1. ఇంద్రజిత్తుర్వాలు (618 ప్రతి) దీనికి 618 (M. 651), 619 రెండు ప్రతులు గలవు.

గలవు. ఇందు 38 దరువులు, 1 చూర్ణిక, సీస, ద్విపద, కందములు, ఉత్పలము, లయగ్రాహి, తోదకము మయూరగతివృత్తములు - వృషభగతి రగడ, లాలి, ధవళము, శోభనము. మొదలగు పాటలు గలవు. ఇందు నాట, ఆరభి, పంతువరాళి, ముఖారి, కేదారగౌళరాగములు ప్రయుక్తములైనవి. ఇది ప్రౌఢకృతి.

15. శంకరపల్లకి సేవ ప్రబంధము

మొదలు :

ద్విపద. శ్రీకరిముఖుని బోషిత చతుర్ముఖుని,
ఏకదంతుని దురితేభ కేసరిని
తారకదైత్య విదారినిగుహుని,
గారవంబునఁ గన్న గౌరిశంకరుల
పల్లకి సేవప్రబంధంబు గాను,
ఉల్లాసమునఁ జతురుదధుల పొలయు
సర్వసర్వంసహాచక్రంబునేలు,
శర్వపాదాంబుజ సన్నుతిపరుఁడు
వాసరవల్లభాన్వయరాజమౌళి,
భోసల శ్రీశాహభూపురందరుఁడు
విరచించెఁగవులెల్ల వినోళ్లఁబొగడ
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్క్ముగను.

తుది : మాపాలి దేవునికి మంగళం మముగన్న తల్లికి మంగళం.

పల్ల. గంగాధరునికి కరుణాబ్ధికి దివ్యమంగళదేహునికి మంగళం సంగీత రసికకు జలజాక్షికి సర్వమంగళకు దేవికిమంగళం ముదిత శంకరునికి మోహనాకారునికి మదనసంహారునికి మంగళం సదయాపాంగకు స్మరజవనదాయినికి మదవతిగిరిజకు మంగళం రహిగలత్యాగేశుకు రాజమౌళికి శాహమహీపాలదేవునికి మంగళం గజముఖులను కూరిమితోగన్న మహితగుణాఢ్యకు మంగళం.

గద్య. శ్రీశంకరునిపేర శ్రీగౌరిపేర
వాసవార్చితుపేరఁ బార్వతిపేర
కేశవనుతిపేర గిరిసుతపేర
ఈశునిపేర సర్వేశ్వరిపేర
భోగిభూషణుపేరఁ బూఁబోణిపేర,
త్యాగేశుపేరఁ గాత్యాయనిపేర
పల్లకిసేవాప్రబంధంబు దివస
వల్లభాన్వయుఁడేక వసుధేశధన్య
పత్ని దీపాంబగర్భసిద్ధపేటి,
రత్నంబు శ్రీశాహరాజదేవేంద్రుఁ
డొనరించెఁగవులెల్ల నుల్లసిల్లఁగఁ,
దనరుచు నాచంద్ర తారార్కముగను.

విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధమువలె నిందును గౌరిదేవి శంకరునియొద్దకు చెలికత్తెలను పంపును. వారు స్వామి దర్శనముకొఱకు, గంగను, భృగమును, కుండలీంద్రుని గోరుదురు. కాని వారేమియు చేయకపోవుటచే చెలికత్తెలే స్వయముగా నేగి పల్లకిలో శివుని తీసుకొనివత్తురు. ఇదియే యిందలి కథ.

ఈ ప్రబంధమున 22 దరువులు, ఒక చూర్ణిక, ఎనిమిదికందములు, ఒక సీసము, రెండు ఉత్పలమాలికలు, మూఁడు చంపకమాలలు, నాలుగు ద్విపదలు, రెండు తేటగీతలు కలవు. ఇందు, ఘంటా, పున్నాగ, వరాళి, నాదనామక్రియ, సావేరి, సౌరాష్ట్ర, భైరవి, సైంధవి, మధ్యమావతి, మోహన, శంకరాభరణ, కురంజి, పంతువరాళి అను పంధ్రెండు రాగములు ప్రయుక్తములైనవి.

ఇందు పంతువరాళి సదరిపాన్ - అని తేవారమునఁగూడ ప్రసిద్ధ మఁట. కావుననే నాలుగు పాటలీకృతియందా రాగమునఁ గలవు.

1. దీనికి 650 (M. 620) నుండి 524 వఱకు 5 ప్రతులు గలవు. 623 అనంతయ్య లిఖితము

ఇది క్రీ శ. 1896 సంవత్సరమున సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారకులు శ్రీసుబ్బరామదీక్షితులవారిచే పరిష్కరింపఁబడి ముద్రితమైనది.[1] మఱి యరువదేండ్లకు శ్రీసాంబమూర్తిగారివలన పునర్ముద్రణమందినది.

కృతి చాల రసవంతమైనది. ప్రారంభమున గల యీక్రింది సీస పద్యమున అచ్చతెనుఁగు పదములు ముచ్చటఁ గొల్పుచు శహాజీరాజు యొక్క అచ్చతెలుఁగుకవితా నిపుణత్వమును విశదముచేయుచున్నవి.

సీ. పూవువింటి వజీరు బూతిఫేరిటి బుక్క
 నొఅపుక్రొన్నెలమొక్క నొడలు జడలు
బువ్వపేరిటి వాని కవ్వంబు నెలమిని
 సురగాలి చెలికాని చూపుతూపు
తొలివేలుపుల యీలుఁవులనెల్లగొను చెల్వ
 విలసిల్లు పెనుచిల్వ విన్నుమేను
పదిమొగంబుల వాని బడలించు నెఱలావు
 నెఱతూపు దొరరావు నిల్లువిల్లు

---

1. పైని యుదాహరించిన ప్రథమ ముద్రణప్రతి సాధారణముగ లభ్యము కాక పోవుటచేతను, పరిశోధకుల కట్టి ప్రతులయందలి ముఖపత్రవిశేషము తెలుఁగుట యావశ్యకమగుటచేతను, ఆ గ్రంథముయొక్క ముఖపత్రము నీ క్రింద నిచ్చుచున్నారు.

"శ్రీవిధీవిటంక త్యాగరాజ సోమాస్కంధ పదారవిందేందిందిరాయమానమాన సుండును. భోసలకులావతంస చోళమండలాఖండలుండును అగు తంజావూరినుండును శాహామహారాజుచే సుకవి నికర మనోల్లా సకరంబగునటుల విరచింపఁబడిన

పల్లకిసేవా ప్రబంధము.

ఇది తిరినెల్వేరి జిల్లా వేళాకురిచ్చి మఠాధి కర్తలును తిరువారూర్, తిరుపగ లూర్ మొదలైన దేవస్థానములకు అధ్యక్షులును, సంస్కృత ద్రావిడ భాషా విచక్షణు లును అగు శ్రీ అజపానటేశ పండార సన్నిధివారి అనుమతిచే ఎట్టియపుర సంస్థాన సభాస్థులును, సంగీత సాహిత్య విద్యాసంపన్నులును అగు బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామదీక్షి తుల వారిచేతను సంస్కృతాంధ్రహూణభాషావిశారదులగు బ్రహ్మశ్రీ కాకర్ల సుబ్బయ్య పంతులుగారి చేతను పరిష్కరింపఁబడి ఆ ౹౹ మరియా ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రిం పించి ప్రచురింపంబడియె. 1896."

గీ. సారెవహియింప శోభిల్లు చక్కనయ్య
కరిముఖునికయ్య బూచులగముల జియ్య
సుధలవెదఁజల్లు కడగంటి చూడ్కిచేత
బుడుతనెలఁ దాల్పుమము నెప్డు బ్రోచుఁగాత.

16. శచీపురందరము

మొదలు : తోడె. నాటరాగం. ఝంపెతాళం.

జయపార్వతీరమణ జయమనోభవహరణ,
... ...
జయలోకసంహరణ జయజాహ్నవీధరణ
జయజితాంతఃకరణ జయసరోరుహజయ
జయ జగత్తరణా జయజయా.

తోడె మంగళమైన వెనుక నాందియందు త్యాగేశవందనమును, వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాస, మయూర దండిప్రముఖ సంస్కృతకవి వందనమును గలవు. ఆ పై సూత్రధారవచనము.

సూ : వ. అవురా యీ విధంబున సభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించ శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన శచీపురందరంబనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబుగా వినుపించేము విననవధరించవయ్యా.

గ్రంథమధ్యమున హరిహరబ్రహ్మాదులువచ్చి దేవేంద్రునికి శచీదేవి నిచ్చి పెళ్లిచేయించిన వృత్తాంతము వర్ణితము. నారదకిన్నరకింపురుషులు మంగళములు, శోభనములు పాడిరి.

తుది : పావనుండై, తగుసేవకనిధియగు శివునికిని, భోసల శాహజి భూవిభునిభాసిలు ప్రేమలుపాలించు వాసిగ శోభనమై భవసంతతి ధీసంపదలిడు దేవునకున్ శోభనమే.

గద్య : ఇతి శ్రీభోసల శాహమహారాజ విరచిత శచీపురందరకల్యాణ మహానాటకం సకలరసిక విద్వజ్జనప్రీతయే సకలశ్రేయసే శ్రీత్యాగేశ సాంబశివ పరిపూర్ణసచ్చిదానందార్పణమస్తు.[1]

17. శాంతాకల్యాణము

మొదలు :- జయపార్వతీరమణ జయమనోభవహరణ * * *

అనియెడి కథలచే నమరి వేడుకను, దనరుచుండు శాంతాపరిణయము ఘనుడు శాహేంద్రుండుగావించెభువిని, పనివడి యానంద భరితుండైన చాల సరసపత్కవివరుల్ సన్నుతిచేయ, ధరణిలో నాచంద్రతారార్కముగను.[2]

తుది. సూ. వ. అపురా యీ విధంబున ఆ ఋష్యశృంగ మునీశ్వరునికిన్ని శాంతాదేవికిన్ని వివాహంబుచేసే సమయంబున ఆ నారదకిన్నర కింపురుషులు మంగళంబులు పాడే మార్గంపరాకు మంగళంపాడేది. మన్నారుదేవికి మంగళం.

18. సతిదాన శూరము

మొదలు :- తోడం. జయపార్వతీరమణ జయజానకీరమణ × జనాభరణ

... ...

అనియెడికథలచే నమరిరాజిల్లు
చునుమించు సతిదానశూరనాటకము
వినివిగా శాహభూవిభుండు గావించె
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.

సూ. అపురా యీ విధంబున శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన సతిదాన శూరనాటకంబునందు.

---

1 "ఈయ లేఖమునందు ప్రథమనాటకం గణపతి రెండోది సరస్వతి మూడోది పార్వతి నాలుగోది సీత అయిదోది రామపట్టాభిషేకం ఆరోది యీనాటకం దీనికి పేరు శచీపురందరం సంపూర్ణమగునట్లు వ్రాసిన తాటేకులు ర౦ వెంకటరంగయ్య వ్రాసినా... 625 (M. 548) నుండి 647 వఱకు ప్రతులు. దీనికి 837 సంఖ్యగల మఱి యొక ప్రతికూడకలదు. చూ తంజాపూరి కేటలాగు. రెండవ సంపుటము పుట ౧౪.

2. దీనికి 628 (M 619) నుండి 630 వఱకు మూడుప్రతులు గలవు.

తుది : అవురా యీ విధంబునం బరమేశ్వరుండు బ్రాహ్మణునికి సాయుజ్యమును, మాదిగవానికి సారూప్యమును, మతంగభామినికి సామీప్యమున్ను విద్యార్థికి సాలోక్యమును యిచ్చిన యీ తదనంతరంబున నారద కిన్నరకింపురుషాదులు మంగళంపాడేమార్గం.1

19. సతీపతిదాన విలాసము

మొదలు :- జయ దేవకీపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర × జయజితామిత్ర.

... ...

అనియొడి కథలచే నమరి వేడుకను
దనరు సతీపతి దానసాటకము
సరస శుభోక్తుల సంతసంబునను
విరివిగా శాహభూవిభుఁడు గావింప
వరకవీశ్వరులెల్ల వర్ణనసేయ
ధరణిలో నాచంద్ర తారార్కముగను.

తుది :- అవురా నీవిధంబున నీరీతి నారదుండు న2
సురలు నారద కిన్నరకింపురుషులు మంగళంబులు పాడేమార్గం పరాకు.

దరువు. మందరధరునికి మాధవునికి
శోభానమే, శోభానమే
భోసలశాహాజీ భూవిభుని...
వాసిగ శోధన వైభవసంతతి
ధీసంపదలిడి దేవునికి శోభానమే.

---

1. దీనికి 633 (M. 622) నుండి 643 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు. 640 శేఖరి రామయ.

2. దీనికి 644 (M. 624) నుండి 650 వఱకు 7 ప్రతులు గలవు.

20. సీతాకల్యాణము

స్రగ్ధర. రామంశ్యామాభిరామం రవిశశినయనం కోటిసూర్యప్రకాశం
దివ్యందివ్యాస్త్రపాణిం శరముఖశరధిం చారుకోదండహస్తమ్
కాలంకాలాగ్నిరుద్రం రిపువనరహనం విఘ్నవిచ్ఛేదదక్షం
భీమంభీమాట్టహాసం సకలభయహరం రామచంద్రంభజేహమ్.

తోడె. నాటరాగం ఝంపెతాళం.

జయదశరథపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర
జయజయైక మహీతలేశ్వర జయజయోదార
భోసలశాహరాజ............

సూ. వ. అవురా యీ విధంబున నభీష్టదేవతావందనంబుగావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి, శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన సీతాకల్యాణంబనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబుగా వినిపించేము విననాధరించరయ్యా.

తుది. మా రామభద్రునికి మంగళం నిత్యం
మాసీతాదేవికి మంగళం
వనజాతనేత్రునికి వరకీరవాణికిని
మననిజరూపునికి మంగళం
భానుకులేశునికి పరమకల్యాణికి
మానవేంద్రునికిని మంగళం
విహగవాహనునికి, విరిబోణికి శ్రీ
శహామహీపాలదేవునికి మంగళం.

సీతాకల్యాణనాటకం సంపూర్ణం[1]

పై నాటకప్రారంభమునగల 'రామం శ్యామాభిరామం' అను రామస్తుతి శ్లోకము, శహాజీరచితముగాక, వేఱొక కవీశ్వరునిదై యుండవచ్చును. ఏలననఁగా, శహాజీకృతనాటకములన్నియు, జయజయశబ్దపూర్వకమైన మంగళము (తోడెం లేక తోడ్యం) తో ప్రారంభమగుచున్నవి. కాబట్టి పైశ్లోకము లేఖకుఁడు చేర్చియుండవచ్చును.

1. దీనికి 631 (M. 515) నుండి 672 వఱకు 10 ప్రతులు గలవు.

21. భక్తవత్సలవిలాస నాటకము

ఇది శహాజీకృతముగా నీవరకు లోకమెఱుఁగదు. తంజాపూరి పుస్తకశాలలోనున్నది.

ఇది " జయరమాపురవాస ! జయచంద్రికాహాస
జయసుమేరుశరాస ! జయకృత్తివాస "

అని శివస్తుతితో మొదలిడుచున్నది.

శివస్తుతియైనవెనుక నీ క్రింద నుదాహరించిన శ్రీదుర్గాస్తుతి గలదు.

సీ. మధురకైటభప్రాణ మదదుగ్రకాలాహి
కాలాహివేణి జాగ్రత్కృపాణి
కాసరక్రవ్యాద కాదంబకాళికా
కాళికారూప విక్రమకలాప
రక్తబీజనిశాట రాజీవచంద్రిక
చంద్రికాహాస యుజ్జ్వలవిలాస
చండముండక్షపాచరశైలదంభోళి
దంభోళి కఠినహస్తప్రకార

గీ. హారనీహారహారహారాగకీర్తి
గహనయోగీశ్వర ధ్యానగమ్యమూర్తి
పార్శ్వపరిచారికా భవద్భర్గదుర్గ
భూమిభృజ్జాత శాహేంద్రుఁ బ్రోచుఁగాత.

స్తుతియైనతరువాత సూత్రధారుని వచనము. సూత్రధారుఁడు,

వ. ఈ వితంబున నెమ్మనమ్మున ముమ్మరించిన భక్తిని యమ్మహిషాసుర మర్దనికి కేలు మోడ్చియనంతరంబ,

చ. ఋషభషలైన కొన్ని యపశబ్దములన్ కృతిఁజెప్పి కావ్యపౌ
రుషములకొల్లఁగట్టుకొని రూఢికి నెక్కుడలంచి శేముషీ
ధిషణులమంచు వాదులకు దియ్యముగాఁ గవులాడువాక్యముల్
విషకబళంబుఁగాఁ దలఁచి వీనులఁ బెట్టరు సత్కవీశ్వరుల్.

"వ. ఇత్తెఱంగున కాకుత్స్థైన కాకవినికరంబు
ల పక్షంబులనుగ్గాడి ... ...
... ...
... ...
దీపాంబికాగర్భశుక్తిముక్తాఫలంబగు శ్రీశాహావసుంధరాపురందరుఁడు.[1]"

పై పద్యము (పుట 208) తెనాలిరామకృష్ణకవి రచితమైన ఘటికాచలమహాత్మ్యమున కృత్యాదినున్నది. కాని యీ గ్రంథావతారిక రామకృష్ణకవి రచితముకాదు. అది వేంకటగిరికవిప్రణీతము. వేంకటగిరికవి ఖండోజీయను మహారాష్ట్రరాజునకు ఘటికాచలమహాత్మ్యము అవతారిక వ్రాసికృతి నొసంగుటచేతను, నాతఁడు శహాజీయాస్థానకవియైన గిరిరాజుకవి పుత్రుఁడగుటచేకను, శహాజీరాజకృత పద్యమును తన గ్రంథమున నెలకొల్పెనని యూహింపనగును.

శ్రీశాహావసుంధరాపురందరుండు భక్తవత్సల విలాసంబను శృంగార నాటకంబునకు కథాసంవిధానంబు విననవధరింపుము. అని కథాసూచన యీ క్రింది విధముగా నొనరించియున్నాఁడు.

ద్వి. నెలఁదాల్పు చక్కని నెమ్మనితోడ
కొలువుండు వేళ నెక్కొనుభక్తిఁబూని
యరుదెంచి బాణుండు హరునకుమ్రొక్కి
వరుసమున్నొసఁగిన వరముపద్ధతిని
వావిరినాకోట వాకిటనుండ
రావలెననివిని రాజశేఖరుఁడు
ప్రియఁబాసి దయతన్ను పేరువఁబెట్ట
నయమున బాణుని నగరుఁజేరుటయు
విరహిణియై గౌరి వెంబడిచెలిని
పెరిమిటి నప్పుడు బిలుచనంపుటయు

---

1 ఇంతవఱకును గల పై వచనము 199-వ పుటలో నుదాహృతమైన, విష్ణుపల్లకి సేవ ప్రబంధమునను న్నది. కావున సంగ్రహముగ నిచ్చట నీయఁబడినది. పై వచనమే కాక, 'జయరమాపురవాస' అను ప్రారంభ మంగళగీతమును," మధుకైటభప్రాణ" అను దుర్గాదేవస్తుతియు, "ఝషభషస్థైన" అను పద్యమును, విష్ణుపల్లకిసేవ ప్రబంధములోను, భక్తవిలాసనాటకములోను సమానముగా నున్నది.

నని తెల్పి శాఙ్గుం డు హరుని ప్రార్థింప
మదనారి సతిఁజేర మగుడవచ్చుటయు
ననయొడు సంవిధానాంకనంబులను
తనరిన భక్తవత్సలనాటకంబు
సాదరంబుగఁ జేసె శాహరాజేంద్రు
డాదివాకరచంద్రమై విలసిల్లు

పై దానినిబట్టి కథ వ్యక్తమగుచున్నది. తక్కిన శహాజీ కృతులవలెనిది, సంభాషణాది రూపకమై, సరసమై వెలయుచున్నది.

గ్రంథాంతమున,

శ్రీశంకరుఁ''నిపేర చిన్మయు నేగ
కాశవర్ణుని పేర గౌరీశు పేర
భోగిభూషణు పేర పురహరు నేగ
త్యాగరాయని పేర ధరచాపు నేగ
నంకితంబుగ భోసలాన్వయాంబుధిశ
శాంకుండు చతురుండు శాహభూవిభుఁడు
గావించె కవులెల్లఁగని హర్షింప
భూవలయంబున పూజ్యమై నెగడ.

దీని ప్రతులును క్రీ.శ. 1933-వ సంవత్సరమున ప్రకటితమైన తంజావూరి కేటలాగు మొదటి సంపుటములో వర్ణితము కాలేను. ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన రెండవ సంపుటములో 832, 833 సంఖ్యలుగా వర్ణితములైనవి. పై రెండు తాళపత్రప్రతులలో 832 సంఖ్యగల ప్రతి యందు లేఖనముంగూర్చి యిట్లున్నది.

ఈ పుస్తకం నట్టువచింతామణిహస్తలిఖితం

గురుభ్యోనమః.

ఇంతవఱకును శ్రీ శహాజీ స్వయముగా రచించినకృతులు. ఈ క్రింది 'సరస్వతీకల్యాణ నాటకము' శహాజీమహారాజాస్థానకవియగు శేషాచలకవి రచించి గ్రంథకర్తృత్వము శాహాజీ కారోపించియున్నాఁడు, కావున శాహాజీ కృతులలోనిది చేర్చఁబడినది.

1. దీనికి రెండు ప్రతులు గలవు. (M. 578, 579) అనునవి వానిసంఖ్య. ఈ రెండు

సరస్వతీ కల్యాణము

ప్రారంభము :- జయ దేవకీపుత్ర, జయదివ్యనుతి పాత్ర × జయజితామిత్ర.
అన్నాడుగనుక అవురా యీవిధంబున నభీష్ట దేవతావందనంబు గావించి సభానాయకాదుల నభివర్ణించి శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంబైన సరస్వతీకల్యాణం బనెడు నాటకంబు కథాక్రమం బుగా వినుపించేము విననాధరించరయ్యా.

అగు చొక్కనాథ మహామాత్యనాథు
సుగుణసత్పుత్రుండు సుజనమిత్రుండు
చిరపుణ్యావరమతి శేషాచలపతి
వరశాహావిభుపేర వహినిద్దైవార
చారుశృంగారరసంబులధీరు
లౌరాయనుమ మెచ్చ హర్షంబు హెచ్చ
మొల్లపువ్వుల పొట్లములువిప్పినట్లు
చల్లగా పన్నీరు చల్లినతీరు
పగుసరస్వతీ పరిణయంబనెడు
సరసనాటకములాస్యములరంజిల్ల
భాసములెతగు వేషభాషాదులమర
గావించెభరతులు గాయకుల్ మెచ్చ
అచక్రవాళా చలాచలాచక్ర

గ్రంథాంతము :——వాణికిపల్లవపాణికి వీణాప్రియకవి వేణికిని, ఏణనయనకు నెలమిపద్మజునిరాణికి శ్రీకల్యాణికిని, భోసలశాహాజిభూవిభుని భాసిలుప్రేమనుపాలించు, వాసిగశోభనవైభవ సంతతిధీ సంపద లిడు దేవునకు, సకలజగములకు సంతసము అకలంకా వ్రతత నమ రించు, సుకృతిసంతతి శోభననిధికిని అకలుషమతియగు అజునికిని ॥ శోభానమె.[1]

---

1 దీనికి 651 నుండి 657 వఱకును ఏడుప్రతులు గలవు. ఇందులో వేంకట రంగయ్యగారి, వేంకటనృసింహుఁడను వేటొక లేఖకుఁడుకూడ గలఁడు.

శహాజీ యాస్థానమందలి యాంధ్రకవులు

ఆంధ్రపాణిని శేషాచల కవి

శహాజీరాజస్థానమున ప్రథమగణ్యుఁడు శేషాచలకవి. ఈతనిని నెల్లూరి శివరామకవి 'కామకళానిధి' యను గ్రంథమున తన గురువుగా నిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

మ. సకలాంధ్రోక్తుల కాంధ్రపాణినియనన్ శాస్త్రంబుగాఁ గూర్చి, యత్
ప్రకృతిప్రత్యయనిర్ణయంబుకొలఁదిన్ భాష్యంబు గావించి, దే
శికుఁడై రాజులచేతఁ బూజఁగొను నా శేషాచలక్ష్మన్ నివృ
త్తికులస్వామిని మద్గురున్ గొలుతు భక్తిన్ మానసాబ్జంబునన్.

పై పద్యమునుబట్టి 'ఆంధ్రపాణిని' యని పేర్కొనఁబడిన యీతఁడు నివృత్తికులజుఁడనియు, శేషాచల నామధేయుఁడనియు రాజులచేఁ బూజింపఁబడిన వాఁడనియు, సంస్కృతభాషకుఁ బాణినీయము వలె నాంధ్రభాషకు సూత్రములుగావించి, దానికి భాష్యముకూడ వ్రాసిన వాఁడని స్పష్టమగుచున్నది.

శహాజీమహారాజునకుఁ గృతిగాఁ గవి రచించిన "[1]భోసలకోసలీయము" అను నముద్రితసంస్కృత కావ్యమునందుఁ గవినిఁగూర్చి యీ క్రిందిరీతిని గలదు.

ద్వితీయ సర్గాంతగద్య.

శ్లో. నాయాసం కవనే తథాపి కఠినం కావ్యం తథా రూపకమ్
తస్మాద్ధన్యమతః పదధ్వరసజ్ఞైః వాగ్వైఖరీ జీవితమ్
తద్రామాయణభావి మజ్జనకథం జల్పాంధ్రపాణినేః
శ్రీశేషాచలపత్యమాత్యకులజో స్త్రీ శ్యామకామాధిపః.

శ్లో. శాహేంద్రదత్త శిబికా కనకాభిషేక
సంభావనారుణబిధ ప్రతి కాగహేతోః
యత్సాహసనంవిరచయే ననుతత్రవాణీ
త్వత్తోఽధికం ప్రతిభుదం కలయేననూనమ్.

ద్వితీయ సర్గాంత గద్య.

శ్రీభరద్వాజోనిజగోత్ర కారణ భరద్వాజోనివృత్త్యాన్వయా
దృశ్రీ వేంకటపత్యమాత్యతిల కాజ్జాతోఽక్కదేవీవిభో
శ్రీశేషాచలపత్యభిఖ్యకృతినాస్తస్యాంధ్రవాక్పాణినే
కావ్యేభోసలభోసలేంద్ర చరితే సర్గద్వితీయాఽభవత్.

పై యుదాహృతులనుబట్టి 'ఆంధ్రపాణిని' యనఁబరఁగిన శేషాచలకవి శహాజీమహారాజుచేఁ, గనకాభిషేక మహాసత్కారమును నాందోళికాది విశేషబహుమానములను బొందినవాఁడనియు, నీతనిది భారద్వాజగోత్రమనియు, తల్లి అక్కమ, తండ్రి వేంకటపతి యనియు స్పష్టమగుచున్నది. సంస్కృతాంధ్ర భాషలయందే కాక, అష్ట భాషలయం దీతఁడు కవిత్వ మల్లఁగలఁడని యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. లలితగతి శాహరాజవిలాసమనెడు
నాటకము సేయు బుధులుసంతసము నొంద
ధీచమత్కృతి శెలయశేషాచలపతి
అష్టభాషావిశేషంబు లమరుసుకృతి.

ప్రస్తుత మీతని కృతులు మూఁడు కానవచ్చుచున్నవి. 1. శాహరాజవిలాసము 2. సరస్వతీ కల్యాణము 3. ఆంధ్రవ్యాకరణము. ఇందులో మొదటి రెండు తెనుఁగు. మూఁడవది సంస్కృతము. సరస్వతీకల్యాణము తానురచించినను గ్రంథకర్తృత్వము శహాజీమహారాజు పేరఁ బెట్టినాఁడని తెలిపి యీ గ్రంథమునుగూర్చి ముందు వ్రాసియుంటిని. ప్రస్తుతము శహారాజవిలాసమును గూర్చి తెలుపుచున్నాను.

---

1. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjore Saraswathi Mahal Library Kavyas Vol. VIII Concluded No. 4238, Pages 3275-77.

శాహరాజ విలాసము

గ్రంథప్రారంభము

శా. శ్రీమద్గౌరికటాక్షమీశుముఖరాజీవంబునన్ షట్పద
స్తోమంబాతరినిచ్చె నెచ్చెలియగ్రంథున్ లజ్జాయూతత్వస్థితిన్
ప్రేమన్ సమ్మతిసేయసంగతముఖాప్తిన్ మీఁగు నాసంపదల్
స్థేమన్ లబ్ధకుమారుఁజేయుతస్వరీతిన్ శాహభూవల్లభున్.

* * * *

సీ. శ్రీకరగుణశాలి దేవేంద్రసుతమాలి
స్వైరిరాఁగానొక్క సరసిజాక్షి
చూచిమోహించుచు శుకముఖ్యదూతిక
లంపిమన్మథ వివశాత్మయగుచు
వనకేళిమీనకేతను పూజలొనరించి,
శుభసూచకంబైన సూక్తివలన
అవిలంబముగఁజెలుల్ ప్రాణేశుఁడౌశాహ
విభునితోఁగూర్చిన విభవమెల్ల

తే. లలితగతిశాహరాజ విలాసమనెను
నాటకమురచించు బుధులుసంతసమునొంద
ధీచమత్కృతిజెలయ శేషాచలపతి
అష్టభాషాకవిత్వంబు అమరుసుకృతి.

* * *

“ భవ్యపరమాయురస్తు దీపాతనూజ
సర్వసంపత్సదాస్తు తేశాహరాజ ”

వ. ఈరీతి కథాసూత్రంబునకుఁ బాత్రంబగు భోసలగోత్రావతార చారిత్రంబెట్టిదనిన.

“ శ్రీకరుండగు చంద్రశేఖరుకరుణ
చేకీర్తితములైన శ్రీకీర్తితులఁ
బరగిశంకరు పాదపద్మముల్ మీఁద
సరణిచేఁబూజించి సంపదల్ గాంచి

హారిమహారాష్ట్ర మనుమహారాష్ట్ర
ధారుణిభూషించఁ దనరజనించె
భోసలకులసింధు పూర్ణసచ్చంద్రుఁ
డైసదామించు ప్రఖ్యాతులుగాంచు
శ్రీశాహరాజు భాసితకీర్తి తేజుఁ
డైసార్వభౌముఁడింపలరు శ్రీరాము
పగిదిమర్యాదాది పాపవిభేది
సగుణశాసనుఁడతి చండశాసనుఁడు
ఆతనినందనుఁ డతులశృంగారుఁ
...   .
డార్జవగణోదారు ....
...   .
డాతఁడీభూలోకమందుండుదాక
భాతిగానేకాతపత్ర సంజాత
శీతలచ్ఛాయ గాచి సుఖింపఁజేయ
నాతరిభూరాజులనిరి యీరాజు
ఏకమైధరలోన నిరవొందుగాన
నేకరాజనభూమి నెసగునాసామి
తనకులాంగనలందుఁ దగుఖ్యాతిఁజెందు
వినయావలంబ శ్రీచెలయుదీపాంబ
యందునందనుల శివాభివందనుల
మందరోన్నతుల సన్మార్గసన్నుతులఁ
గాంచెశాహనృపాలుఁ గమనీయశీలు
నంచితవిభవేంద్రుఁడగు శరభేంద్రు
తుళుజభూపాలు నిస్తులదానశీలు
చెలగిరివారిలూర్జిత లక్ష్మిమీర
అందగ్రజుండు పర్యవితాగ్రజుండు
కందర్పరూపుఁడు ఖండితాటోపుఁ
డర్క—ప్రతాపుఁ డాహవదిలీపుండు
అర్కజసమదానుఁడ సమానమాను

*   *   *

యవనాసురుల నెల్లనరిమొనఖల్ల
జవనతశిక్షించి జగతిరక్షించి
వంగమ్ముగాంచె ద్రవిణోర్వినిగాంచె
మంద్రంబాక్రమించె … … …
వంగభూమిభరించె నపకాశిమించె
జాలిగలంబేలె పాంచాలోర్విఁ ద్రాలె
సౌరాష్ట్రి మెట్టెను శకభూమికట్టె
నారట్టకము చేరె నాంధ్రోర్విమీర.

గ్రంథాంతము

సింగి. నల్లని మేనును నారయు కొప్పవలి
పల్లపెండ్రుకలు బల్లికడుపును
కల్లుబుంగయును నల్లదట్టియును
చిల్లగోలయును చేయమగ
వంగలినడయును వేలచూపులును
కొంగకొక్కులును కుండబొజ్జయును
చొంగయుమీఱంగ సంగిచేయుదును.[1]

ఆంధ్రవ్యాకరణము
(సంస్కృతభాషయందున్నది)
శుభమస్తు. హరిఃఓమ్.

శ్లో. శ్రీశం దేవముపాస్య శేషసుమతిస్సర్వాంశ్చభాషావిదాః
కావ్యాదివ్యవిహారచారు చతురాంమత్వాంధ్రభాషాంచిరాత్ ।
తాంవ్యుత్పాదయదంధ్రపాణిని సమస్తశ్లోకప్రకాశీభవన్
ఆంధ్రవ్యాకరణంగరైన్మని మహేశస్సాకంవ్యతానీన్మహత్ ॥

శ్రీపాణినిముఖ్యేభ్యోనమః హరిఃఓం అఇఉణ్, ఋఌక్, ఏఓఙ్, ఐఔచ్, హయవరట్, లణ్, ఞమఙణనమ్, ఝభఘఢధష్, ఖఫఛఠథచటతవ్, కపయ్, శషసర్, హల్, ఇమానిత్రయోదశ, సూత్రాణిప్రత్యాహారార్థానివర్ణపరత్వాత్సంస్కృత ప్రాకృతస

1. దీనికి 632 సంఖ్యగల యొకప్రతి మాత్రమే కలదు.

మాసాన్యపిసంస్కృతమిత ప్రతిజ్ఞాస్యంతే. ఏషామంత్యమిత్సంజ్ఞం విధాస్యతే. హాకారిదిష్వాకారస్సుఖోచ్చారణార్థః.

సూ. అథాంధ్రశబ్దానుశాసనమ్. అథశబ్దోమంగళార్థః ఆరంభాద్యర్థకోవా. ఆంధ్రశబ్దానామనుశాసనమారభ్యత ఇత్యర్థః.

శ్లో. నిషేదివాన్కంసకృషస్సవిష్టరే॥ ఇయ్యచాలౌకికవాక్యానాం వక్తుర్వివక్షాధీనమ్. ఆంధ్రకృతౌ భావివస్వంత పాఠేన నిషేదివాంసుఁడుదూర్వాసస్సు ప్రాగ్విధినాదుర్వాసనుండు ప్రచేతుల్ సదాగతుల్ ఇతిభావి, తత్సాన్వది శక్త్యాచర్త్వస్థిత్యవ సానజశాంరువి సర్గస్యచనిరాసః, సుపికింవాగ్ధాటి యశఃప్రతాపను తత్సమాసాన్యేవేహాపిప్రాతిపదికమ్వాత్ ॥ వసుపథాయా దీర్ఘః ॥ వస్వంతస్య ఉపధాయాః దీర్ఘస్స్యాత్ విద్వాప్ × సుఇతిసిథే ॥ తద్ధితనుక్ ॥ తద్ధితస్యాత ఉపథాయాః చాద్యనుపదాయాశ్చ సుక్స్యాత్ అక్సిద్ధ ఏవసుపోప్యుపధాబలేన పరమేవశ్రీమంత, బంధుమంత తథావిధ్యాంసజలగడగి ... ...

ఇదియే శేషసుమతి ప్రణీతముగాఁ దంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నది.[1] పై నుదాహరించిన శేషాచలపతి విషయములనుబట్టి యీ శేషసుమతి, శేషాచలకవియని స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు నీ వ్యాకరణ గ్రంథరచనముచేత నే శేషాచలకవి 'ఆంధ్రవాణిని' అను బిరుదమువహించి యుండవచ్చును.

ఆంధ్రవాణిని శేషాచలకవియు, సరస్వతీకల్యాణ కృతికర్తయగు శేషాచలపతికవియును నొకఁడేయని సరస్వతీకల్యాణమునందలి యీ క్రింది పంక్తులచే నిర్ధారణచేయవచ్చును.

" ప్రతిష్ఠైక పాత్ర భారద్వాజగోత్ర
పతిసుచారిత్రుఁ డాపస్తంభసూత్రుఁ
డనఘు నిర్వృత్తి వంశాబ్ధిచంద్రుండు
వినయనయశ్రీ వివేకసాంద్రుండు "

శహాజీ రతీకల్యాణనాటకమున నాతఁడు మొగలాయిచక్రవర్తి యగు నౌరంగజేబును జయించినట్లును, ఆంధ్రవాణిని శేషాచలకవి నాదరించినట్లుగను నీ క్రింది పంక్తులవలనఁ దెలిసికొనవచ్చును.

---

1. దీనికి 773-774 సంఖ్యగల రెండు ప్రతులుగలవు.

“ అని యిట్లు పార్వతీప్రాణేశు పేర
నవఘుఁడౌ సకలలోకాధీశు పేర
చంద్రశేఖరు పేర శంకరు పేర
నంకితంబుగ శ్రీమహాదేవు పాద
పంకజాలంకృత భవ్యమానసుఁడు
సలలితభోసల సంతానఫలము
కలితదీపాంబికా గర్భాబ్ధిచంద్రుఁ
డేకరాజకుమారుఁ డెల్ల దేశముల
నేకాతపత్రుఁడై యేలుచునుండు
కెలమి భోసలకోసలేంద్రచంద్రుండు
... ...
నవ్యాంధ్రభాషిణి నామాభిధాన
భవ్యశేషాచలపతి ముఖ్యబుధుల
హారకేయూరాగ్రహారహేమాశ్వ
వారణశిబికాది వాహనాలొసఁగి
నయలీల భావించు నయకీర్తిశాలి
... ...
యువరంగజేబాది యవనసంహారి
మగఁటిమిమకరంద మకరాభిరుచుఁ
డగు శాహభూమండలాఖండలుండు
పరగించు రతిదేవిపరిణయంబనెడు
సరసనాటకము ... ...
... ... భాషాదులమరఁ
గావించె భారతుల్ గాయకుల్ మెచ్చ
నాచక్రవాళ చలాచలాచక్ర
మాచంద్రతారార్కమై యొప్పఁగాఁ

ఈ గ్రంథమున :

“ పరువడి గిరిరాజపదములను, సరసుఁడైనట్టి
శాహేంద్రుని పరిపరివిధములఁ బాడుచును ”
అని గిరిరాజకవికృతపదములు ప్రశంసగలదు.

గిరిరాజకవి

శహాజీమహారాజాస్థానమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన కవులలో గిరిరాజకవి యొకఁడు. ఈతని సోదరుఁడు వెంకటగిరికవి తన ద్విపద రుక్మాంగదచరిత్రమున వంశక్రమ మిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

ఆపస్తంభసూత్రము – లోహితగోత్రము దర్భవంశము. (వెలనాఁడు)

గోపాలమంత్రి – (భార్య చెంగమాంబ)

|

ఔబళన్న (భార్య జానకమ్మ)

|

గోపన | గిరిరాజు | వెంగన | కవిగిరి లేక వెంకటగిరి (విచిత్రరాయావతంసుఁడు)

పై వారిలో మొదటియాతని వృత్తాంతము మనకుఁ దెలియదు. రెండవవాఁడు ప్రసిద్ధుఁడగు గిరిరాజకవి. ఈతఁడు "మార్తాండకుల శాహిమహీపాలు సభను, కీర్తి కెక్కినవాఁడు గిరిరాజసుకవి" యని కీర్తింపఁబడినవాఁడు. ఈతఁడు సంగీతసాహిత్యముల రెండింటను సిద్ధహస్తుఁడు. శహాజీ సోదరుఁడగు శరభోజీ యాస్థానమున కూడనుండినవాఁడు. తాళపత్రగ్రంథములలోఁ బదములను శీర్షికలో 448, 449, 451 సంఖ్యగల పదము లీతని రచనములున్నవి. 'గిరిరాజనుతుండు అందమునను,' 'గిరిరాజనుత నీరొమ్మున చెదరినగంధము అందము మనమున శాహేంద్ర' ముగుదలు గూడిన చందము; 'కోపగత్తెగా గిరిరాజనుత శరభోజినృపా' అను ముద్రలు పై యంశమును రుజువుచేయుచున్నవి. ఈతని కృతులు.

వాదజయము

ప్రారంభము :

ద్విపద. శ్రీగిరిజానాథు జితరిపుయూథు

నాగచర్మాంబరు నాగశ్రేయూరు

ఈశుసర్వేశు త్యాగేశు జేషాంచు

ధాశురముగపువః పద్మంబునందు

తలఁచినసద్భక్తిచేఁ దనరినధీర !
జలనిధిగంభీర శత్రుసంహార !
రతిపతిసమరూప రవికులదీప !
సతతశుభాచార సద్గుణాసార !
చోళమహీపాల సురుచిరశీల !
లాలితకవిపాల రమణీయలీల !
వాసవసంపూర్ణ వైభవవిమల !
భోసలకులశాహ భూపాలచంద్ర !
పాంకంబుమీదఁ బెంపొందనీమీఁద
అంకితంబుగ నతులవైఖరిని
వాదజయంబను వరనాటకంబు
మోదంబుతోడుతమును కొనియిపుడు
గావించెదను నేను గవులునుతింప,
భూవలయంబునఁ బూజ్యమై పొగడ.

సూ. వ. అవురా యీవిధంబున గిరిరాజకవి శాహరాజ దేవేంద్రుపై అంకితంబుగ నొనర్చినవాదజయంబను నాటకమునందు కథా సంవిధానముగా వినిపించేము విననవధరించరయ్యా.

తుది : సరిపాటిలేనట్టి శాహేంద్రునికని శోభానశోభాననే. మంగళం. మహారాజశాహేంద్రునికి మంగళం మింగుల, సుహాసీయశీలునికి మంగళం వనధిగంభీరునికి వనజలోచనునికి, మ న సి జ రూ పు న కు మంగళం తంజాపురీంద్రునికి తరుణీపాంచాలునికి, మంజులభావమునికి మంగళం వాసవనిభునికి వరసాహిత్యభోజునికి, మారాజ శాహేంద్రునికి మంగళం.[1]

సర్వాంగసుందరీ విలాసము

ప్రారంభము : తోడెం నాటరాగం జంపెతాళం.

జయదేవకీపుత్ర జయదివ్యనుతిపాత్ర.

---

1. ఈనికి 598 (M. 648) నుండి 601 వఱకు 4 ప్రతులు గలవు.

వ. ఈ విధంబున నభీష్ట దేవతావందనంబుగావించి సభానాయకుల నభి వర్ణించి సర్వాంగసుందరీ విలాసంబనెడు నాటకంబు కథాక్రమంబు గావినిపించెదమనిన నవధరించరయ్యా.

ద్విపద. అనియొడి కథలచే నమరినశాహ
ధవుని సర్వాంగసుందరి వివాహంబు
ననవైఖరులు మీఱనాటకంబుగను
గరిమతో గిరిరాజకవిరచియించె
ధరణిలోనాచంద్ర తారకంబుగను.

తుది : సూ. అవురా యీవిధంబుగ పలికినకన్నెను శాహేంద్రుండు అంగీకారముచేసినభావం తెలిసి వద్దనున్న చెలులు మంగళంపాడే మార్గం.

మంగళం శాహరాజాయ మంగళం నిత్య
మహితకల్యాణాయ మంగళం
భోగదేవేంద్రాయ భోసలకులదీపాయ
వాగీశపాండిత్యాయ మంగళం
భూధరస్థైర్యాయ భువనైకవీరాయ
మాధుర్య నిలయాయమంగళం
శ్రీచోళనాయకాయ శ్రీవాసుదేవకవి
వాచాసంతుష్టాయ మంగళం.[1]

లేఖకుడు మంత్రమూర్తి వెంకటరంగయ్య కాలము తారణ సంవత్సరము.

శాహేంద్ర చరిత్రము

ఇదియొక యక్షగానము. శాహాజీ యొక కన్యనువలచి యామెను పెండ్లియాడుట యందలి యితివృత్తము.

---

1. దీనికి 658 (M. 555) నుండి 662 వరకు 5 ప్రతులు గలవు.

మొదలు :

కం. వాణీంద్రుకవశ్యాంత
ర్వాణీస్తుత మధురకీరవాణి సకింపు
ర్వాణీకృతనానాగీ
ర్వాణియ విహరించుశాహవరముఖవీథిన్.

... ...

ద్విపద. అప్పుడయ్యింతి కాయజుబాణవహ్ని
గప్పుడెప్పరమైన కాకకుఁగాక
శాహమహీపాలు చంద్రునిమీఁద
మోహంబుమిక్కిలి మోహరింపగ
అలుకుచుమిక్కిలి యసురుసురను చుఁ
గలఁగుచుఁ జంద్రునిఁ గాంచి యిట్లనియె.

దరువు. చందమామపదము
వలనొప్పుచల్లనివాఁడవు గదవోయి చందమామా
వలనున్న యింతులవలచ నేటికి చందమామా

వ. యీరీతిని యాకలికి చంద్రుని దూఱుచుండు సమయంబున అంత ప్రభాతంబైన శాహమహారాజ దేవేంద్రుండు నామె మాతకు హేమాదులొసంగి సంతోషితురాలింజేసి యాకన్యనుగూడి విలాసంబుగా నుండునంత.

గద్య ద్వి. శ్రీకరుపేర నా శ్రితరక్షపేర
ఏకేంద్రుసుతుపేర నినవంశ్యుపేర
సరససాహిత్యలక్షణవిదుపేర
నిరవొంద శాహదేవేంద్రునిపేర
కండచక్కెరలీల గల్పించురుచుల
గండుమీఱిన యక్షగానంబుమిగుల
గరిమను గిరిరాజకవిరచియించె
ధరణిలో నాచంద్రతారార్కముగను.[1]

1. దీనికి 496 (M. 649-a) ఏకప్రతి గలదు.

రామమోహన కొఱవంజి

ప్రారంభము :

ద్విపద. శ్రీసుతతుల్యుఁడై చెలువొందునట్టి
భోసలకులశాహ భూపాలుమీఁదఁ
జెన్నుగా మోహితచిత్తయై రాజ
కన్యకామణి సరి కాంతలుగొలువఁ
గరిమతోడుతమున్న కదలివచ్చుటయు
విరహాభగంబుచే వెతలఁ జెందుటయు
నెఱుకత వచ్చి దా నెఱుకఁ జెప్పుటయు
గుఱుతుగా శాహేంద్రుఁ గూడి యుండుటయు
ననియెడి రాజమోహనకొఱవంజి
ననువడి శాహేంద్రుపై సంకేతముగ
ఘనతతో గిరిరాజకవి రచియింప
జనులెల్ల మేలని సంతసిల్లఁగను.

తుది : సూ. ఈవిధంబున రాజకన్యక శాహమహారాజ దేవేంద్రుని కూడి యుండగా వద్దనుండే చెలికత్తెలు శోభానమంగళం పాడేమార్గం ఏకేంద్రసుతునికి భోసలేంద్రునికి శోభానమే, శోభానమే.

దీపాంతతనయునికి, గిరిరాజపాలునికి, సరసునికి......
సరిసాటిలేనట్టి శాహేంద్రునికి
తంజాపురీశునికి, తగుణిపాంచాలునికి, మంజులభాషునికి మంగళం
వాసవనిభునికి వరసాహిత్యభోజునికి మా శాహరాజేంద్రునికి మంగళం.

పై యుదాహరణనుబట్టి యితివృత్తము స్పష్టము.[1]

రాజకన్యా పరిణయము

ఇది యొక యక్షగాననాటకము. గ్రంథప్రారంభమునఁగల యీ క్రింది ద్విపదవలన కథాసందర్భమేగాక దీనిని గిరిరాజకవి రచియించెనని తెలియఁగలదు.

1. దీనికి 500 (M 524) నుండి 510 వఱకు 3 ప్రతులు గలవు. 570 సంఖ్య గల ప్రతియు నీ నాటకమే కాని యసమగ్రము 509 నాగమయ్యశేఖరి.

ద్వి. శ్రీకరంబుగ రాజశేఖరుండైన
యేకేంద్రసుతుఁడు శాహేంద్రుఁడు వింత
సారిరాఁగాఁ జూచి సఖినిఁదాఁగూడి
యారాజకన్యకయలరి మోహించి
వచ్చుటయును సఖివచ్చుట ముదము
హెచ్చు కన్యకు దాదికెలమిభాషణము
దనరంగ యాకన్య తలిదండ్రులపుడు
మునుకొనివచ్చుటముద్దు తనూజ
వితపెండ్లిదాదిచేవిని హరుషించి
సుతను శాహేంద్రుకు సారిదినిచ్చుటయు
నన్నువవితముల నమరినరాజ
కన్యాపరిణయంబు ఘనతతోఁడు తను
గరిమను గిరిరాజకవి రచియించె
ధరణిలో నాచంద్రతారమై పొగడ.

[1] గ్రంథాంతమున శహాజీకి మంగళముకలదు.

లీలావతీ కల్యాణము

ఇందు కల్యాణపురాధీశ్వరుఁడగు కీర్తిచంద్రరాజు కుమార్తెయగు లీలావతిని శరభోజీ పెండ్లియాడినకథ వర్ణితము.

ప్రారంభము :

ఉ. ... ...
దేవకిరీటకోటిమణిదీధితి దీప్తపదాంబుజద్వయీ
పావనశేషతల్పు .... తానువర్తిరా
జీవదళాక్షుఁడీవుత విశేషశుభాళిశరీభశౌరికిన్.

క. కవులాఘునికులు శరనాన్
కవితకుమాధుర్య ధుర్యగరిమముదీర్చున్
కవి కాళిదాస బిల్హణ
భవభూతిమయూర భట్టబాణులఁదలఁతున్.

---

1. ఈ గ్రంథమునకు 568, 569, 835 సంఖ్యగల మూఁడు ప్రతులు గలవు. ఇందు మూఁడవప్రతి (835 సంఖ్య తంజావూరి శేటలాగు రెండవసంపుటమున గలదు.

ఉ. పన్నగఁగానిపోని పదపద్యములూరకెయూరకేనియు
భ్యున్నతిఁగాంచి మంచిబుధులుండినచోటికి వచ్చు కాకవుల్
కన్నపుటచ్చరావగుల గంతలుగట్టి మహీశతాళికిన్
చెన్నుగనమ్మఁజూచు జడచిత్తులకున్ సయిదోడులేకదా !

ద్విపద. శ్రీజన్మభూమిగాను చెలువంబుకలిమి
రాజిల్లునల మహారాష్ట్రదేశమున
ప్రజలపాలిటివాఁడు పరమపావనుఁడు
రజనీకరాన్వయ రాజరత్నంబు
తాలిమిఁగలవాఁడు ధర్మతత్పరుఁడు
మేలిమిగనిమెచ్చు మేలైనదాత
కీర్తిచంద్రికలు మిక్కిలి తేజరిల్లు
కీర్తిచంద్రాహ్వయక్షితిపాలమౌళి
కలిమియుబలిమియుఁ గడలుకొనంగ
పాలుపొంగఁగల్యాణపురి నేలునపుడు.

దరువు. లీలావతివెడలె హొయలుమీఱ
పటువగుపయ్యెదఁ జనుఁగవపొదల
నటునిటుముత్యపుహారము గదల
సుచరితరమయని సుదతులఁజూడ
కచకుచభారము కౌనసియాడ
అందెలరొద రాయంచలఁబిలువ

ఉ. పూచెనుమాధవీలతలు పూవులతేనెలు త్రావిజుమ్మనన్
లేచెనుగండుతుమ్మెదలు లేమలయానిలపుంగొల్లలాడఁగా
చూచెనుపంచసాయకుఁడు సోమరితెమ్మెర పిల్లతెల్లడన్
వీచెనుమాడవమ్మ వనవీథులతాంతవసంతవైఖరుల్.

తుది : గిరిరాజనుత శరభోజిభూపాల సురతకేళినన్ను చొక్కఁజేసితివి.

యోగిని. ద్వి. శ్రీసద్గుణోదార ! సింధుగంభీర !
భోసలాన్వయచంద్ర ! భూమిదేవేంద్ర !
జననాథదినరాజ ! శరభోజిరాజ !
వినుమునీదాన నావిన్నపంబొకటి
... ...
ఆచంద్రతారార్కమై యుండవయ్య.

1. దీనికి 587 (M. 630) ఒక ప్రతిగలదు.

గిరిరాజకవి పదకృతులు

గిరిరాజకవిపై గ్రంథములే కాక పదకృతులుపెక్కులు రచించినాడు. అవి శాహరాజపదములు" అను పేర తంజాపూరి గ్రంథాలయమునందు కలవు.[1] అవి రెండు సంపుటములు ఒకదానియందు 132 పదములు, రెండవదానియందు 28 పదములుగలవు. అన్నియుశృంగార రసప్రధానములు. ఈ పదములలో స్పష్టముగా "గిరిరాజ సన్నుత - అనియు గిరిరాజ వినుతుఁడు శాహభూకాంతుఁడు." అనియు కవినామము కన్పించుచున్నది.

కవిగిరి లేక వేంకటగిరి

గిరిరాజకవి తమ్ములలోఁ బ్రసిద్ధుఁడు కవిగిరి లేక వేంకటగిరి కవి. తనయన్నవలెనే సంగీతసాహిత్యములలో సుప్రవేశము గలవాఁడు. శహాజీమహారాజు బంధువులలో నొకఁడును, విచిత్రరాయని కుమారుఁడును నగు ఖండోజీరాయని యాస్థానకవి. ఈతని కృతులన్నియు నాతని యాదేశానుసారము రచితములైనవి. విచిత్రరాయగావకొండుఁడని యాతని బిరుదునామము. ఈతని పోషకుఁడగు ఖండోజీ, యీ బిరుదునామముతో సంబోధించిన సన్నివేశమునుబట్టి చూడఁగా, కవిగిరి ఖండోజీ తండ్రినాఁటనుండియు నాతని యాస్థానమున నుండెననియు, అందుచేఁ దన తండ్రి పేరితోనున్న బిరుదముతో ఖండోజీ సంబోధించెననియు స్పష్టమగుచున్నది. ఈతని కృతులు :

రుక్మాంగద చరిత్ర

ప్రహ్లాదాది పరమభక్తులలోఁ బ్రస్తుతుఁడగు రుక్మాంగదుని చరిత్ర మిందువర్ణితము. ఇది మూఁడాశ్వాసములుగల ద్విపదకృతి ముందు నేనుదాహరించినవంశక్రమమీగ్రంథమునందలి దే. ప్రారంభమున

"శ్రీరుక్మిణీనాథు జితదైత్యనాథు
నారాయణు కారుణ్య సల్లలితశరణ్యు
పారికాంక్షిస్వాంత పద్మసంచారు
చారుగమూరునాంభక మిత్రనేత్రు
ప్రణుతబ్రహ్మకలాపద్రుమణవస్త్రరూపు"

నమస్కరించి, శ్రీరాయగోపాలసేనాధురీణుఁడు, ఆయతమౌళివంశాబ్జ విచిత్రరాయ పుత్రుఁడు, ఖండోజీరాయఁడు ప్రార్థింపఁగా, రుక్మాంగద చరిత్ర రచియించినాఁడు, తన వంశక్రమము, ఆ వెనుక కథాక్రమము. గ్రంథాంత గద్య.

"ఆనీలకవినుత దర్భాన్వయ జలధి
జనితుఁడౌ బళిసూత్రి బాపనార్యునకు
క్రమమున నుదయించుఁ గవిజనాళిఁ దీవింప
నిరుపమాంబి కాదేవి కరుణపోషింప
సుకవిశ్లాఘ్యుని సాంగ భక్తియుక్తుండు
వేంకటగిరికవి విష్ణుని పేర ... ...
... ...
శ్రీసతీపతిపాద విష్ణుని పేర
అంకితంబుగను రుక్మాంగదుచరిత
నంకురింపఁగఁ దృతీయాశ్వాసమయ్యె.[1]

ఈ కవిః ముందుగా నీరుక్మాంగద చరిత్రమును చదలువాడమల్లన ప్రశస్త ద్విపదకావ్యముగా రచించినాఁడు. *

అభినయదర్పణము

ఇది నందికేశ్వరకృతమగు నభినయదర్పణమునకు పద్యానువాదము. ఇందలి భాగములకు 'అనుబింబములు' అని పేరు. ఇందు మూఁడనుబింబములుగలవు. ఇది ఖండోజీరాయనికికృతి. గ్రంథావతారికలో ఖండోజీరాయఁడు కౌశికగోత్రుఁడనియు, ఖండోజీరాయని పుత్రుఁడగు,

1. ఈ గ్రంథమముద్రితము. సంఖ్య 353.

* విప్రనారాయణ చరిత్ర పీఠిక, పుట 31. ఈ గ్రంథకర్తచే సంపాదితము ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ ప్రకటితము.

విచిత్రరాయావతంసుని కొమరుఁడనియు, తల్లి భాగాంబయనియు, నాతని వంశమునకు సంబంధించిన విషయము తెలుపఁబడినది. ఇందలి యనువాద మున కొకయుదాహరణము.

కం. ఎనయఁబతాకయుఁగరయుగ
మునస్వస్తికమొప్ప రెండుభుజములనిడినే
ర్పునవొరఁగాంతఁ జూపఁగ
మను హేమంతాభినయము మదగజయానా.

ఇందలి కవితాశైలినిఁ దెలుపుటకు గ్రంథమునఁ గల మొదటి పద్యము నుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. శ్రీకలకంఠకంఠకుచసీమల నొక్క కరరబు గప్పఁగ
శ్రీకరగండపాళి నొకచేయిని తంబముమీఁద నొక్కకే
లాకల కంధరాస్థి నొకహస్తము సాఁచి సహస్రబాహుత
స్వీకరణంబు గోరు హరిచెల్వుగఁ బ్రోవుత ఖండొజీప్రభున్.

అవతారికయందు కవికి ఖండొజీరాయ డర్ధసింహాసన మొసఁగెనని చెప్పఁ బడియున్నది.

అనుబింబాంత గద్య:—ఇది శ్రీ కమలాంబికా విమలకృపాలబ్ధసాహిత్య కళావతంస లోహితగోత్ర యాబళార్యపుత్ర గర్భకుల పావన గిరి రాజకవివరానుజ విచిత్రరాయావతంస ప్రణీతంబైన యభినయ దర్పణంబను మహాగ్రంథంబున ద్వితీయానుబింబంబు సంపూర్ణము. తృతీయానుబింబమున గద్యకానరాదు. ఇందు గ్రంథకర్త బిరుదు నామముతో వ్యవహరించినాఁడు.[1]

---

1. గ్రంథసంఖ్య 718. ఇది యేకైకప్రతి. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమువారు "అభినయదర్పణము" అను గ్రంథము ప్రకటించినారు. అదియు సంస్కృతగ్రంథానువాదమే. మూడాశ్వాసములున్నవి. గ్రంథకర్త లింగమగుంట మాతృభూతకవి. కాబట్టి రెండును వేఱువేఱు గ్రంథములు.

ఘటికాచల మాహాత్మ్యము - కృత్యాది

సుప్రసిద్ధుఁడగు తెనాలి రామకృష్ణకవి రచించిన కృతులలో ఘటికాచలమాహాత్మ్య మొక్కటి. ఇది నేఁడు చిత్తూరికి సమీపము ఉత్తర ఆర్కాడుజిల్లాలోని 'షోలింగర్' అను పేరఁబరఁగు పుణ్యస్థలముయొక్క మహాత్మ్యమును విశదీకరించును. ఇందలి దైవతము నృసింహస్వామి. ఈ మాహాత్మ్యమును నీ తరువాతఁ గీర్తిశేషులు కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు పద్యకావ్యముగను, ఇటీవల [1]లాక్షణికకవులు శ్రీ రావూరి దొరసామిశర్మగారు పద్యగద్య కావ్యములుగను రచించియున్నారు.

రామకృష్ణకవి గ్రంథమును రచించి, తగిన కృతిభర్త లభింపక పోవుటచే నెవ్వరికిఁ గృతి నీయకుండ నుంచెననియు, నింతలో నాతఁడు గతించుటచేత, నాతని మనుమఁడు ఖండోజీరాయనికి నా గ్రంథము తెచ్చి యిచ్చెననియు గ్రంథావతారికలోనున్నది. అందు మనుమని పేరులేదు. అతఁడును రామకృష్ణుఁడే కావచ్చును. ఖండోజీరాయఁడు తన యాస్థాన కవియగు వేంకటగిరికవిని కృత్యాది పద్యములును వంశావళియు వ్రాయుమని కోరినట్లుగా నీ క్రిందిపద్యములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

[2]మ. పదసందర్భవిశుద్ధి, ప్రౌఢతరశబ్దప్రక్రియాబుద్ధి, సా
రదగంభీరచతుర్విధప్రథితధారాసిద్ధి, ప్రాపంచసం
పదభివ్యక్తిగిరిరాజసోదరగహెచ్చున్ మించు పుంభావశా
రద నీకేగదవన్నె వేంకటగిరీంద్రా! సాంద్రమేధానిధీ!

---

1. కొక్కొండవారి గ్రంథము అముద్రితము; ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున దాని వ్రాఁతప్రతియున్నది. (రావూరివారి పద్యకృతి యముద్రితము; గద్యకృతి ముద్రితమైనది; గ్రంథకర్తవద్ద లభించును.) రామకృష్ణకవి ఘటికాచలమాహాత్మ్యము 'కళావతి' పత్రికలో క్రీ. శ. 1902 లో ముద్రితము.

2. ఈ పద్యము 'ఉదయంబస్తునగంబు .... సరసార్థబోధఘటనాహేలాపరిష్కారశారద నీ రూపము రామకృష్ణకవిచంద్రా సాంద్రకీర్తీశ్వరా!' అను పాండురంగమాహాత్మ్య పద్యమునకుఁ బ్రతిబింబము.

క. విదితప్రబంధములు వే
డ్కఁదనరఁగ మదంకితముగఁ గావించిననున్
మొదలఁబవిత్రము చేసితి
సదయాత్మ ! విచిత్రరాయ చంద్రవతంసా !

తే. ధరణిఁదొమ్మిదిలిబ్బులు దాఁచికొన్న
వానికైనను ధనకాంక్ష పోనియట్లు
కృతులుపది వేలునైకొన్న కీర్తికాముఁ
డైనవానికిఁజనదు కావ్యాభిలాష.

ఉ. కావునరామకృష్ణకవి కల్పిత కావ్య మొకండు మెచ్చి స
ద్భావముతోడనాకతని పౌత్రుఁగొసంగ మదంకితంబుగా
నీవిఁక వీరనాయకమణిప్రతిమానము గా మదీయవం
శావళి చెప్పి కూర్పుమ యశంబుభృశంబుగ సంఘటిల్లఁగన్.

గ్రంథావతారిక, వంశావళి వేంకటగిరికృతముగా ముద్రితగ్రంథమునఁగలదు. తక్కిన యాశ్వాసాద్యంత పద్యములు సక్రమముగా లేవు. ద్వితీయాశ్వాసాది నొకకందపద్యమును, గ్రంథాంతమున నొకమాలిని వృత్తమును మాత్రమే గలవు. కవిగిరి కవితాశైలి దెలియుటకుఁ బై పద్యములే చాలును.

బాలకవి సుబ్బన్న

ఈతని కృతి ‘ లీలావతీశాహ రాజీయము ’ అనునది.

దాని ప్రారంభము :—

సీ. శ్రితజనస్వాంతవారిజమత్తరోలంబ
గురువరస్తవనీయగుణకదంబ
హారహీరపటీరశారదాభ్రనిభాంగ
విమలకృపాపాంగ వృషతురంగ
త్రిపురదానవ మదద్విరదమృగాధీశ
భాసురహాసకైలాసవాస
కరధృతశూలమార్కండేయనుతిజాల
వహ్నిలోచనఫాలవ్యాఘ్రచేల

తే. భుజగకేయూర దుష్కృతాంబుదసమీర
శైలరాట్చాప నూతనశశికలాప
అఖిలలోకేశ కోటిసూర్యప్రకాశ
నీకువందనమొనరింతు నీలకంఠ.

వాకైరం॥ శ్రీమన్మహాదేవ సేవాధురీణ, సీమంతినీనూతనపంచబాణకన కనకధైర్య * * * నిరుపమమహాదాన దీక్షాధురంధర దీపాంబికాగర్భశుక్తిస్ఫుర న్మౌక్తికాకార, దివ్యహారకేయూర, చోళభూమండలాఖండల, సుకవిరాజమండల, అనేకమహారాజకలశ పారావారపూర్ణిమా సుధాకర, హితపరశ్రీకర, సంగీతసాహిత్య విద్యావిలోల శాహజీ మహీపాల, పరాకు సరికవులెన్న బాలకవిసుబ్బన్న మేలిమి మీరహావణించిన లీలావతీశాహరాజీయంబను నాటకంబు నటన పటిమవినుపింప వినుపించెదము దత్తావధానుండవై వినవవధరింపుము.

సంధి: ఇవ్విధంబున నాజవ్వనులు శోభానలుపాడునా సమయంబున భేరీమృదంగఘణ్కాహుడుక్కాది వాద్యధ్వనులు సింగిముట్టిచెలంగనుప్పొంగిలీలావతిమంగళంబుపాడుచు నటియించెయెటువలెను.

శాహరాజేంద్రునికి జయమంగళం
సహాజాలంకారునికి జయమంగళం
విలసితాకారునికి వీరాధవీరునికి
జలధిగంభీరునికి జయమంగళం,

ఇందలి యితివృత్తము శాహజీ లీలావతిని పెండ్లియాడుట.

గద్య: ఇవ్విధంబున మవ్వంబుమీర వార్తాచమత్కృతి వెలయ సరికవులెన్న బాలకవి సుబ్బన్న మేలిమిమీర హావణించిన లీలావతీశాహరాజీయంబును నాటకంబున కథశ్వోరుంకు......[1]

1. దీనికి [illegible] (M. 621) [illegible] ర. మూ ప్రతులు గలవు. గ్రంథ మముద్రితము.

పంచకన్యాపరిణయము

బాలకవి సుబ్బన్న వేఱొకకృతి పంచకన్యా పరిణయము - ఇదియును యక్షగాన నాటకమే.

"శ్రీమంగళాకార శ్రీ......చోళమండలంబు... ..తంజాపురంబును......పాలించు యేక భూపాలుని కుమారుండైన శాహామహారాజు దేవేంద్రుం డొక్కనాడు......పేరోలగంబుననుండి.

ద్వి. మొదలను దాముండు మురవైరితోడ
కదిసి కందుకమాడఁగా నోడి మఱుది
నంబున గెలిచెదనని వచ్చుటయును
అంబుజాక్షుఁడు వాని యభిలాషఁదీర్ప
కదలి రాఁగాఁ బంచకన్యకామణులు
యెదురైన చూచి మోహించి హరుండు
భవనముల్ దెలియ పాపని నొక్కనినిచి
సవరణ మీఱఁగాఁ జనుదెంచి యాసు
దాముని గాంచి తద్దయు వారి చెల్వ
మేమరు వానితో వివరించుటయును
నబ్బాలుఁ డటువోయి యాగృహాంబరసి
నిబ్బరంబున వచ్చి నీరజాక్షునకుఁ
దెలుప సుదాముని దిక్కు వీక్షించి
పలికె నెన్నఁడు వారిపైతమమనసు
నిలిచె కావున నేడెనీనేర్పు మెఱయ
జలజాక్షులకు నాకు సంభోగమమర
జేయుమనుటయును మచ్చికవల్లె నతఁడు
నాయానతినిఁ బూని యబ్బాలుడెంట
తగఁ బోయి చెలుల నుద్యానవనంబునకు
నెగువనున్న కొలంకు కేతేరవారి
సకిచేత కార్యంబు సమకూర్చివచ్చి
ప్రకటంబుగా రమాపతికిఁ దెల్పుటయు

నంత నందఱుఁగొల్వ నటకేగి సఖుల
చెంతకుఁబోయి యాస్త్రీలచేలములు
నంతయుఁగొని వారలడుగవచ్చినను
జెదరించి పెండ్లాడి పిదపాకరాకరు
కదనమాడుచునుండగా మాన్పివారి
నతిశయముగఁ గృష్ణుఁడలరించెనెడి
కతముమించిన పంచకన్యలపెండ్లి.
బాలకవీంద్రాంధ్రభాషచేనీవు
మేలిమిఁగనుపట్టు మెఱయనీవేళ
మాకు మోదంబుగా మంజునాటకము
జోకగా రచియింపు సుకవీంద్రు లెన్న

అని యాజ్ఞాపించినాఁడు.

కవి రాజాజ్ఞ ననుసరించి నాటకము రచియించెను. కథ పై యుదాహృతభాగము తెలుపుచున్నది.[1]

అక్కనామాత్యుఁడు

ఈతఁడు బాలకృష్ణలీలావిలాసము అను నాటకము రచియించి యున్నాఁడు. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడై నట్లును భారద్వాజగోత్రుఁడై నట్లును సరబాదలింగోత్పుత్రుఁడై నట్లును నా నాటకాంతమునఁగల ద్విపదలు తెలుపుచున్నవి.

"ద్వి. అని యిట్లు సకలలోకాధీశు పేర
... ...
సిరివిగా మాయిష్టవేలుపు పేర
అంకితంబుగ వెంకటాద్రీశచరణ
పంకజవిశ్వాసపరుఁడు శోభితుఁడు
సలలితవనజాత సంభవశ్రేష్ఠ
కులుఁడు, భారద్వాజగోత్ర సంయుతుఁడు

1. గ్రంథ సంఖ్య. 539. అముద్రితము.

సరసవైఖరి మెఱయు సత్కీర్తియుతుఁడు
సరబాద లింగోజి సత్పుత్రుఁ డక్క-
నామాత్యశేఖరుం డతిసంభ్రమమున
... ...
సరవితో భరతశాస్త్రప్రవీణతను "

రచియించిన కృతి.

[1]ఈ కృతిలో ద్విపదలు, దరువులు పాటలు పద్యములు గలవు. కవితా రచన చూపుటకు నొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

ఉ. నల్లనిమేనివాని చిఱునవ్వుఘటించెడుమోము వాని, సో
భిల్లెడు కాంతివాని, శిఖిపింఛముచే నమరున్నవాని, రా
జిల్లెడు వేణువాని, సరసీరుహనేత్రము లొప్పువాని, నో
మొల్లసుగంధులార! నవమోహనుఁడైన కృష్ణుఁ జూపరే!

ఈ కవికాలము గ్రంథాంతమునయున్న యీ గ్రంథి లేఖనమువలనఁ దెలియనగుచున్నది. అందు "ప్రమోదూతనామ సంవత్సర శ్రావణ బ॥ ౨ మద్దాలి వల్లభుండు వ్రాసినాడు" అని కలదు. అది క్రీ. శ. 1690 యగును.

అష్టావధాని కవి

ఇతఁడు చంద్రశేఖరవిలాసము అను నాటకమును రచియించెను. అది సంస్కృతము, తెలుఁగు, మహారాష్ట్రము అను మూఁడు భాషలలో రచితమైనట్లు తెలియుచున్నది. "అష్టావధానికవి" అనునది బిరుదనామము. అసలు కవి నామమేదియో తెలియవచ్చుటలేదు. గ్రంథము పేరునుబట్టి చంద్రశేఖరకవి యని యూహింపవచ్చును. ఇందలి రచన —

సంస్కృతము

శా. శ్రీమచ్చంద్రకలాధరస్య చరితం శృంగారలీలాన్వితం
కేయూరం కిన్నర(నాద)నారదముఖం కీర్త్యావహం జాయతామ్
ఆదోకీపమరం జహారజహితం ఆనందసందోహతాం
శ్రీగ్రంథం నాటకమిష్ట...నటితం అష్టావధానీః కవిః.

1. గ్రంథ సంఖ్య. ౭౫౭. అముద్రితము.

తెలుఁగు

ద్వి. శ్రీకరాకారుండు సిద్ధసేవ్యుండు
లోకరక్షకుఁడు త్రిలోకాద్రినేత
ముక్కంటి జడదారి మున్ను కూర్పనగు
ముక్కంట కోసిన మొన కానిపేర

మహారాష్ట్రము

దరువు. అంతా తాగితె అచ్చాసు తాలితాలితా తెల్లెలో
ఒక్కమదంకొండా డాయో తాలితావితా తెల్లెలో, తా తెల్లెలో.

ఇందులో నాట్యతాళలక్షణములు గలవు.[1]

పోలూరి గోవిందకవి

ఈతఁడు తాళదశప్రాణప్రదీపిక, రాగతాళచింతామణి, పర్వత నారద సంవాదము అను మూఁడు గ్రంథములు రచియించియున్నాఁడు. మూఁడును పద్యకృతులే - సంగీతశాస్త్రమునకు సంబంధించినవి. దీనిలో మొదటి రెండును ముద్రితములైనవి. ఈతఁడు 'ఇందుమతీపరిణయము' అను వేఱొక ప్రబంధము రచించినవాఁడనియు తంజాపూరి రాజులయొద్ద నుండెడివాఁడనియు క్రీ. శ. 1829 లో కావలి వేంకటరామస్వామిగారు తమ దక్కను కవుల చరిత్రయందు వ్రాసియున్నారు.

ఈతని గ్రంథములు భరతనాట్యశాస్త్రము ననుసరించి రచింపఁబడినవగుటచేత చాల ప్రామాణికములుగా నున్నవి.[2]

---

1. గ్రంథ సంఖ్య. 519. అముద్రితము.

2. Govindakavi was a native of the Southern provinces, he glourished during the Tanjore Telugu Rajas, he was educated in the school established by those sovereigns. He was thoroughly acquainted with Telugu Grammar He composed a work entitled "Indumati parinayamu" or the marriage of Indumati, the daughter of a Saurastra king and this poem is composed in one book. He wrot? several descriptions of different temples of Dravidas and died at Madhyarjunam. (Biographical sketches of Deccan poets compiled from anthentic documents C. Venkataramaswamy. Calcutta. 1829.) P.T.O.

చల్లాపల్లి వెంకనార్యుఁడు

ఈతఁడు "శ్రీకృష్ణవిలాసము" అను నాల్గాశ్వాసముల ప్రబంధము రచియించెను. ప్రబంధావతారికలో నీతని వంశక్రమము సవిస్తరమైనది గాని యందు కవి చరిత్రకుఁ దోడ్పడు నంశములు లేవు. ఆశ్వాసాంత గద్యవలన గొన్ని తెలియనగుచున్నవి.

"ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వరశాశ్వత కరుణాకటాక్షవీక్షణా సంలబ్ధ లబ్ధవర్ణతాచరిత్ర సుకవిజనమిత్ర భాస్వరాశ్వలాయన సూత్రపాత్ర మహనీయ మౌద్గల్యగోత్ర చల్లాపల్లి సత్కులపవిత్ర రంగనామాత్యపుత్ర సకలజనవినుతచర్య వెంకనార్యప్రణీతంబైన శ్రీకృష్ణవిలాసంబను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును చతుర్థాశ్వాసము."

దీనివలన నీతఁడు వేంకటేశ్వర భక్తుఁడనియు ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడనియు, ముద్గలగోత్రుఁడనియు, రంగనామాత్యపుత్రుఁడనియుఁ దెలియుచున్నవి. ఈ ప్రబంధమున శ్రీకృష్ణుని లీలలన్నియు వర్ణితములైనవి.

ఈతఁడు తంజావూరివాడనుటకు నొక టీయాధారమున్నది. [1]అవతారికలో వెంకనార్యుఁడు తాను పోలూరి గోబనమంత్రి పుత్రుఁడు గోవింద కవీంద్రుఁడు తన స్నేహితుఁడని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. గోవిందకవి తంజాపురాస్థానమునకు సంబంధించినవాఁడని తెలియుచుండుటచే నీతఁడును తంజావూరిలో నున్నవాఁడని గ్రహింపవచ్చును.*

నాయక రాజుల కాలమున గోవిందకవి కానరాలేదు. కావున నితఁడు మహారాష్ట్ర రాజగు శహాజీరాజు కాలమున నుండవచ్చును. ఇతని కృతులు సంగీతసంబంధములైన వగుటయు నీయంశము బలపఱచుచున్నవి. 'రాగతాళచింతామణి' తంజావూరి పుస్తక భాండాగారములో నున్నవి. తాళదశప్రాణదీపిక తంజావూరి పుస్తకభాండాగారము వారిచే ప్రకటితమైనది. శ్రీ కే. వాసుదేవశాస్త్రిగారు, శ్రీసుందరశర్మగారు పరిష్కర్తలు.

1. ఉ. పొందుగ నాదుసన్నిధిని పోలురి గోబనమంత్రి పుత్రు గో
విందకవీంద్రు మత్సఖుని పేర్కొఁదలిర్పఁగఁ జేరఁబిల్చి తా
నందముగాని రంగనిన యాకలఁ జెప్పిన నాలకించి యా
నందము మీఱ నా సుకవినాయకుఁ డిట్లనియెన్ మృదూక్తులన్,

శహాజీరాజ పదములు

శహాజీరాజు పద కవిత్వమునఁగూడ ప్రవీణుఁడు. ఆతని ముద్రతో "త్యాగేశపదములు" అను పేర రెండు సంపుటములున్నవి.[1] ఒక దానిలో 208 పదములున్నవి. అవి యీక్రింది శీర్షికలలో గలవు.

1.	భక్తిపదములు	50
2.	భావపదములు	5
3.	వైరాగ్యపదములు	9
4.	శృంగారపదములు	103
5.	అరజంద్రహాస్యపదములు	14
6.	నీతిపదములు	24
7.	మంగళములు	3
		208

రెండవదానియందు రమారమి రెండువందల పదములుగలవు అవి యన్నియు త్యాగేశునిపైనున్నవి. ఇవి భక్తిపదములు.

శహాజీ పైచాటువులు

శహాజీమహారాజుపై కవులు చెప్పిన పద్యములు "శాహరాజు మీఁద పద్యములు" అను పేర వెలయుచున్నవి. అవి యన్నియు నాతని వైదుష్యము, భాషాపోషణ, తెలుపుచున్నవి. మచ్చున కొకటి.

క. కవిరాజులైన రాజులు
భువిలో మీరొకరు మున్ను భోజుడొకండే
యువతుల మీ తోసములగు
కవిరాజులఁ జేసె భువినిగన శాహేశా![2]

---

1. తంజావూరు కేటలాగు. రెండవ సంపుటము. సంఖ్య 852, 853,

2. తంజావూరి కేటలాగు. రెండవ సంపుటము. సంఖ్య. 822.

ఈ గ్రంథ మముద్రితము. దీనికి తంజావూరి పుస్తకశాలలోనే రెండు ప్రతులు (సంఖ్య 270, 271) లభ్యమగుటకూడ పై విషయము స్థిరపడుచున్నది.

సోమకవి

ఈతఁడు శాహజీకాలముననున్నవాఁడు. అతనిపై "శాహరాజు పదములు రచియించినాఁడు. అవి యన్నియు శృంగార రసప్రధానములు. 17 పదములున్నవి.[1]

ఒక పదము చివర :

> సోమకవి వరసుత నన్ను
> విరులసరులనరిగురుల
> తురిమి యెంతోహాయిగా
> శాహభూవరయేలేర.

శహాజీ - సరస్వతీ మహలు

గ్రంథభాండాగారాభివృద్ధి

నేడు తంజావూరిలో శరభోజీపేర వెలయుచున్న సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునఁ దెలుఁగు గ్రంథములను విశేషముగ భద్రపఱచిన యశస్సు శహాజీ మహారాజుదేనని చెప్పనగును. ఈతఁ డనేక లేఖకుల నేర్పఱచి పెక్కు ప్రాచీన గ్రంథములను వ్రాయించెను. ఆతఁ డానాఁడు ప్రతులు వ్రాయింపనిచో నేఁడీపాటికి కొన్ని యమూల్య గ్రంథములు నామమాత్రావశిష్టములై యుండెడివి. ఆంధ్రసాహిత్య ప్రపంచంబు నబ్బురతలూఁగించిన నన్నెచోడ మహాకవి కుమారసంభవ ప్రతి యీ మహారాజు కాలముననే వ్రాయఁబడినట్లు చతుర్థాశ్వాసము చివరగల "శ్రీ శహాజీభూపాల సంతుష్ట్యర్పణమస్తు" అను వాక్యము విశదము చేయుచున్నది. మఱియుఁ దెనుఁగుభాషయందు పెద్ద ద్విపదగ్రంథములు రెండింటిలో నొకటియగు ద్విపద భారతమంతయు నీ మహారాజు నాజ్ఞచే వ్రాయఁబడినట్లీ క్రింది విరాటపర్వాంత ద్విపదలు తెలుపుచున్నవి.

---

1. తంజావూరి కేట్లాగు పదవ సంపుటము. సంఖ్య 555.

" భోసలాన్వయ సుధాంభోధి చంద్రునకు
భాసుర కావ్యాను భవహృదయునకు
భవసముత్కట జటాభరణాయమాన
ధవళకీర్తిమనోజ్ఞ తరగాంగభంగ
గాహనైకపవిత్ర గంధర్వగాన
మోహితామరవధూ ముఖకాంతుణీయ
మనుజభావునకు రామామనోజునకు
ననఘు సన్నుతికి శాహావనీపతికి
నింబాజిప్రాయించె నిఖిలార్థవితతి
కంభోధియగుచుండునట్టి భారతము
పటుచిత్తుడైన కుప్పయమంత్రిచేత "

ఈ మహాగ్రంథము పదునెనిమిది పర్వములను నింబాజీయను నాతడు శాహామహారాజుకొఱకుఁ గుప్పయమంత్రిచేత వ్రాయించెను. ఈ గ్రంథమంతయు నేడీ వ్రాఁతప్రతినిబట్టియే ముద్రితమైనది.

గ్రంథవిలేఖకులు - రాజపోషణ

గ్రంథ విలేఖకుల పోషణయందు శహాజీరాజునకుఁ బ్రీతి మెండు. కాఁబట్టియే యీతని రచనలకు విలేఖకులు పెక్కు ప్రతికలను దయారు చేసియున్నారు. తంజాపూరి పుస్తకశాలలోఁగల రెండువందల నాటకములలో సగముభాగము అనగా నూఱు నాటకములు శాహాజీరాజకృతములగు నిరువది నాటకముల ప్రతికలే! మిగిలిన నూటింటిలో శహాజీయాస్థానకవుల కృతులప్రతులు 15 పోఁగా తక్కిన 85 మాత్రమే నాయక రాజులకు నితరులకు సంబంధించినవని తెలియవలెను.

శహాజీకాలమున నట్టువచక్రవర్తి గట్టు నరసింహులు, నాగమయ్య వేంకటరంగయ్య, ప్రసంగి గజసింహులు, మద్దాలి వల్లభుఁడు మొదలగు లేఖకులు పెక్కురు వెలసినట్లుగా నాయా గ్రంథము చివరఁగల వ్రాఁతలను బట్టి తెలియుచున్నది.

శహారాజ దండకము[1]

దీని రచయిత పేరెఱుఁగరాదు. అసమగ్రముగానున్నది. మంచి రచనతోనున్నది.

తంజావూరి యాంధ్రవాఙ్మయమున నాయకరాజులలో రఘునాథ నాయకుఁ డెట్టివాఁడో మహారాష్ట్రరాజులలో శహాజీ యట్టివాఁడు.

మొదటి శరభోజీ

1712-1728

క్రీ. శ. 1684-1712 వఱకు నభినవభోజుఁడని చెప్పఁదగిన శహాజీ మహారాజు రాజ్యము పాలించినవెనుక నాతని తమ్ములు మొదటి శరభోజీయును, తులుజాజీ యను నామాంతరముగల తుక్కోజీయును క్రమముగా రాజ్యపాలనము గావించిరి. వారిరువురు శహాజీమహారాజు కొనసాగించిన కట్టుఁబాటుల ననుసరించి, శహాజీమహారాజువలె భాషాపోషకులై ప్రఖ్యాతిఁగాంచిరి. వారిలో మొదటి శరభోజీ క్రీ. శ. 1712 మొదలు క్రీ. శ. 1728 వఱకు రాజ్యము పరిపాలించెను. ఈతని కాలమున సంస్కృత భాషాభివృద్ధియే విశేషముగఁ గాననగును.

మొదటి శరభోజీ దానధర్మశీలుఁడు, భక్తిపరుఁడు, ఈతని ధర్మాధికారి బ్రాహ్మణులకు నీ మహారాజుపేర శరభోజీరాజపురమను నగ్రహారమును, మంగమటమను మఱియొక యగ్రహారమును దానమొసఁగినాఁడు. తన యన్నయగు శహాజీమహారాజు కాలమునుండియు మంత్రిగనున్న యానందరాయమఖి తన 'విద్యాపరిణయ' మను నాటకమును నీ శరభోజీ కాలమునందే రచియించినట్లు విద్యాపరిణయమునందలి యీ క్రింది శ్లోకమువలనఁ దెలియుచున్నది.

---

1. గ్రంథసంఖ్య 426.

సకల రాజ్యధురంధరస్య శరభమహారాజ మంత్రిశిఖామణేరస్య జనకసనక...ధౌరంధరేయమితిమే మహదాశ్చర్యమ్.

ఆబాల్యాదపి పోషితోఽజని మయా ప్రేమ్ణా తయా లాలితః
తేనాసౌ సరసామువైతు కవితామానందరాయాధ్వరీ,
ఇత్యేకక్షితిపాలవంశజలధీర్దేవ్యా గిరా జాతయా
గీర శ్రీశరభావనీంద్రవపుషానూనం ప్రసాదః కృతః.

ఈ నాటకము తంజావూరునఁగల ఆనందవల్లియను దేవత యుత్సవ సందర్భమున నీ మహారాజు సమక్షమునఁ బ్రదర్శింపఁబడెను. దీనింబట్టి యీతని భాషాభిమానము సువ్యక్తమగుచున్నది. ఇంతియగాక యీతఁడు సంస్కృతమున [1]రాఘవచరిత్రమను కావ్యమొకటి రచియించినాఁడు. ఇతి పంద్రెండు సర్గలుకలిగి రామాయణకథను సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నది. గ్రంథావతారికయందేమి, సర్గాంతగద్యలయందేమి యీ కావ్యము శరభోజీకృతమని స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నను ద్వితీయ సర్గాంతమందుఁగల "ఇది పంచరత్నకవికృతౌ రాఘవచరితే ద్వితీయస్సర్గః" అను గద్యచే నిది పంచరత్నకవి రచియించి యీ మహారాజు పేరు పెట్టియుండునని పాశ్చాత్య విమర్శకులు తలంచుచున్నారు. శరభోజీ యాస్థానమున ననంతనారాయణుఁడన్న కవికిఁ బంచరత్నకవి యను బిరుదముగలదు. ఆతఁడే యీ కృతిని మహారాజు పేరఁ జెప్పియుండునని వారనుకొనినంతమాత్రముచే శరభోజీ యీ గ్రంథము రచియింపలేదని చెప్పుట యసమంజసము. పంచరత్నకవి తోడ్పాటు గ్రంథరచనమున రాజుగారికి నుండియుండవచ్చును. మఱియుఁ బై పంచరత్నకవి గద్య యొక్క ద్వితీయ సర్గాంతమం దుండుటచే నా సర్గ యొకటియే యాతఁడు రచించెనేమో యని శంక పొడచుచున్నది. అంతమాత్రమున శరభోజీ గ్రంథకర్తృత్వమునకు లోపము చూపట్టదు. గ్రంథమునందలి సర్గాంతగద్య యిది —

"ఇతి శ్రీమదభిజాత భోసలకులకలశజలధి సంపూర్ణ తుహినదీధితే, రఖిల ధరణీపాల మకుటతటీ నిబిడిత మణికిరణపటల మంజరీ పింజరిత చరణపంకజస్య సకల కల్యాణగుణ శేవధే రేకమహారాజస్య తనయేతదయుత గుణమధిక శుభగుణ మణిగణ మహోదధేః సకల భాషాద్భుత సరళసందర్భ గుణగరిమ ననభివ్యంజిత నిజనరస్వతీపురు

1. A Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjore Palace Library (No. 3724), Pages 2641-2664.

షావతారభావస్య, శహాజీ మహీవలారే రనుజన్మనా శరభోజీరాజేన... సంగ్రహ రామాయణే రాఘవచరితే మహాకావ్యే ద్వాదశస్సర్గః."

సంస్కృతమున రతిమన్మథనాటకమును రచియించిన జగన్నాథ కవి శరభోజీ యాస్థానకవి. ఈతఁడీనాటకమునేగాక తన పోషకుని చరిత్రమును నతని పూర్వులచరిత్రమును శరభరాజవిలాస[1]మను పేర క్రీ. శ. 1722-లో సంస్కృతముననే రచియించి ప్రఖ్యాతిఁగాంచినాఁడు. పరమానంద కవీంద్రుని శివభారతమను ప్రసిద్ధచారిత్రక గ్రంథము నీ మహారాజులకాలముననే రచియింపఁబడినది. అయ్యది శ్రీశివాజీ ఛత్రపతి వృత్తాంతమును దెలుపుచున్నది. దానికీమహారాజు కాలములో నొక తమిళానువాదముగూడ[2] వెలువడెను. శరభోజీమహారాజు కాలమున నాంధ్రభాషాభివృద్ధి విశేషముగఁ గాలేదు. శహాజీకాలమునందున్న గిరి రాజకవి శరభోజీపై రచియించిన కొన్నిపదములు, కీర్తనలు గన్పట్టుచున్నవి.[3] పైవిషయముల ననుసరించిచూడ, శరభోజీ విద్వత్పోషకత్వమున తన యన్నయగు శహాజీమహారాజును నాదర్శప్రాయునిఁగఁగొని, యాకీర్తిప్రతిష్ఠలను నిలువఁబెట్టినవాఁడని తెలియుచున్నది.[4]

---

1. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjore Palace Library (No. 4241), Pages 3291-3293.

2. The Maratha Rajahs of Tanjore, Page 50.

3. Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts, Tanjore Palace Library. No. 448.

ఈ సంఖ్యగల గ్రంథమునుండి మచ్చున కొక్కపదము నుదాహరించుచున్నాను.

మంగళకౌశిక — ఝంపెతాళం.

జయమంగళం సదా శుభమంగళం

పల్లవి మంగళము శ్రీపతి సమానశౌర్యునికి జయ మంగళము కీర్తిలసమానునికిని
మంగళము విబుధ గురుమహనీయమతికి జయ మంగళము శరభోజమనుజపతికి

కొన్నిపదములలో గిరిరాజకవి పేరుండుటచే నివి గిరిరాజకృతములు కావచ్చును.

పాయకగందవడి నాపైవేయకు క్రొమ్ముక్కుగ
మాయత్త కోపగత్తెరా గిరిరాజకవినుత
శరభోజీనృపానన్ను
మరునికేళి గూడవేరా.

4. జగన్నాథకవి రచితమైన రతిమన్మథనాటకమును కీర్తిశేషులు కిర్లంపూడి కామేశ్వరరాయకవిగారు నలువదేండ్ల క్రిందట తెలిగించియున్నారు. పరమానందకవి కృత సంస్కృత శివభారతముననుసరించి, తెనుఁగున గడియారము వేంకటశాస్త్రిగారు శివభారతము రచియించియున్నారు. ఈ కావ్యము తెలుఁగు దేశమున చాల వ్యాప్తి నందినది.

తులజాజీ (తుక్కోజీ)

1728–1736

ఈతఁడు శరభోజీ వెనుక క్రీ. శ. 1728–1736 వఱకు తంజావూరును పాలించెను. ఈతనిని తుక్కోజీయని చరిత్రకారులు పిలుతురు. ఈతఁడు తన యన్న లిద్దఱివలె భాషాపోషకుఁడు. ఈతఁడు సాహిత్యమునందే గాక సంగీతశాస్త్రమును నెఱింగిన ప్రతిభాశాలి. తన రాజ్యమున హిందూస్థానీ గానపద్ధతుల నెలకొల్పుటయేగాక 'సంగీతసారామృత' మను నొక గ్రంథముఁగూడ రచియించినాఁడు. అందీతనికిఁగల సంగీత శాస్త్రజ్ఞానము విశేషముగఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు శబ్దశాస్త్రమున పరిశ్రమఁ జేసినవాఁడు. ఈతని కాలమున ప్రఖ్యాతిఁజెందినవారిద్దఱు సంస్కృతపండితులుండిరి. ఒకడు మనమభట్టు. రెండవవాడు ఘనశ్యాముఁడు. మనమభట్టు పండితుఁడేగాక సంస్కృతభాషయందమూల్యములగు గ్రంథములను సేకరించినాఁడు. ఘనశ్యాముఁడు తుక్కోజీగృహామాత్యుఁడు. రమారమి యిరువదినాలుగు గ్రంథములు రచియించినాఁడు. ఈతనికి సుందరి, కమల యను భార్యలిరువురు. వారును సంస్కృతనాటకములకు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసినారఁట! ఈతఁడు మానభార్గవ వంశీయుఁడు, కాశీమహాదేవుని పుత్రుఁడు. ఉత్తరరామచరిత్రవ్యాఖ్య, దశకుమారచరిత్ర టిప్పణము, నీలకంఠవిజయవ్యాఖ్య, అన్యాపదేశశతకము, రామాయణచంపువు, యుద్ధకాండము – తద్వ్యాఖ్యానము, ప్రబోధచంద్రోదయ వ్యాఖ్యానము మున్నగు గ్రంథము లెన్నియో నీవిద్వాంసునివి పరిశోధకుల కెఱుకపడియున్నవి.[1]

తులజాజీ తెలుఁగున 'శివకామసుందరీ పరిణయ' మను నాటకము రచియించినవాఁడు. ఈతని కవనశైలి రసికజనహృదయంగమముగ నుండు ననుటకు శివకామసుందరీ పరిణయమునుండి యీ క్రిందిపద్యము లుదాహరించు చున్నాఁడను—

1 Journal of Oriental Research. Madras. Part III Volume III పై సంచికయందు ఘనశ్యామ పండితునిగూర్చి ఘనమగు వ్యాసము గలదు.

కం. విలసిత కిసలయ సమసుమ
ఫలపరిమళ శోభితములు, భావజ చాపో
జ్జ్వలగుణ శుకపికముఖ రవ
మలయానిల భాసురములు మధువాసరముల్.

చ. సురుచిర పుణ్యశీలురనమాయులు సద్వివిమల్ ... సగా
పరులు కృతజ్ఞులుత్తములు పావనులీ సభవారు ... భా
సురతుళజ క్షితీశకృత............శివకామసుందరీ
పరిణయరూప నాటకము బాగుగ నాడుద మీసభాస్థలిన్.

గ్రంథమంతయు సంపూర్ణముగ తంజాపూరు భాండాగారమునం గలదు.[1]

తులజాజీ రచించిన రెండవ కృతి రాజరంజన విద్యావిలాస నాటకము

ఇది సంస్కృతమున ప్రబోధచంద్రోదయమువంటి యద్వైత తత్త్వప్రతిపాదకమగు నాటకము. గ్రంథాంత గద్యలో "శ్రీమద్భోసల కుల కలశాంబోధి రాకాశశాంక సమరనిశ్శంక, నృసాంకపాదపంకజసేవా ధురంధర, సకలభాషాకవితా నిర్వాహక విలస దేకమహారాజ దీపాంబి కా తనూజ, శాహమహారాజ శరభరాజానుజజ తులజమహారాజ ప్రణీతం రాజరంజన విద్యావిలాసనాటకం పరమాత్మ ప్రీతయేసకల విద్వన్ముదే, సకలశ్రేయసేఽస్తు" అని యుండుటచే నిది తులజాజీకృతమగుట నిర్వివాదము.

ఇందలి పాత్రలు పుండరీకపురాధిపతి ఆత్మమహారాజు, గాత్రపురాధినేత జీవరాజు. అతని మంత్రులు–చిత్తశర్మ–సుజ్ఞానవర్మలు. మాయాదేవి–కర్మశర్మ–మోహుఁడు, మొదలగువారు వత్తురు. శివజీవేశ్వరసంవాదము పెనుక జీవరాజమాయాదేవుల వాగ్వాదము నడచును. మాయ తన కన్న కొడుకు కాముని కల్యాణము జరుప శివుని వేడుకొనును. మాయాదేవీ జీవేశ్వరుల యాధ్వర్యమున రతిమన్మథుల వివాహము జరుగును.

---

1. దీనికి 633, 635 సంఖ్యగల రెండు ప్రతులు గలవు.

'ఇహపరంబులుగల్గ నూహించి భక్తిశైలయ'

రచియితమైన దీ కృతి.

ఈ నాటకము మార్గపద్ధతిని - అనఁగా సంస్కృత నాటకపద్ధతి ననుసరించి నాంది, ఋతువర్ణనము (వసంతము), సూత్రధారపారిపార్శ్వకుల ప్రస్తావనయుఁగలవు. ఈతఁడు తన శివకామసుందరీ పరిణయమునఁ గూడ నీ పద్ధతి ననుసరించి యున్నాఁడు.

ఇందు దరువులు, ద్విపదలు, కందములు, సీసములుగలవు. పద్య రచనలో పూర్వకవి నన్నిచోడనివలె దరువులలో నీతఁడు ముద్రాలంకారము వాడినాడు. అనగా మోహుని రాక మోహన రాగములోను ఆనందునిరాక ఆనందభైరవిలోను, శంకరసాక్షాత్కారము శంకరాభరణములోను చెప్పియున్నాఁడు.

ఇందలి రచన సరళమైనది. జాతీయమైనది.

నాందియందు :

"శ్రీమచ్చిదానంద శివజగత్కంద
సామాది నిగమప్రసవ మకరంద
అతిశయాధార పద్మాంతరామోద
తతమధువ్రతల సత్ప్రాణవస్వరూప."[1]

నీతిపదములు

తులజాజీమహారాజుచే రచియింపఁబడిన నీతిపదములు తొమ్మిది గలవు. బహుమనోహరములగు వానిలో నీ క్రింది మూడుపదములు ప్రకటించుచున్నాను. ఇవి శివపరములగు నీతిపదములు.

1. 'పరిశోధన,' సంచిక. 3. ఆగష్టు - సెప్టెంబరు 1954. పుటలు. 70-73.

౧. కనడ - జంపె

పల్లవి నీతిగలిగిన నెందు - నిత్యశ్రేయము వచ్చు
నీతియే భూషణము - నృపతుల జరాజేంద్ర.
అనుపల్లవి తనునమ్మియున్నట్టి - జనులఁ బ్రోవఁగవలెను
ఘనముగా శత్రువుల - ఖండింపవలెను
అనయంబు పెద్దలను - ఆదరింపఁగవలెను
వినయమున శివభక్తి - మొనసి చేయఁగవలెను. నీతి
శివునిపదపద్మములు - చిత్తమునఁదలఁపవలె
భువిధాన్య ధనవృద్ధి - పోషింపవలెను
సవరణగ ధర్మమును - సతతమును జేయవలె
సవినయంబుగ భక్తి - సాధింపవలెను నీతి
ఎలమిసత్పాత్రములు - తెలిసి యీయఁగవలె
కులదైవభజనంబు - కోరి చేయఁగవలెను
విలసిల్లరమేశేంద్ర - వినుతశ్రీతులజేంద్ర
పలుమారు రాజ్యములు - పాలింపవలెను. నీతి

౨. సౌరాష్ట్ర - జంపె

పల్లవి కులమునకు భూషణము - కూర్మి సత్పుత్రుండు
ఇలభూషణము పుణ్య - ములు సేయునృపతి
అనుపల్లవి పరగవిభూతియే - ఫాలసద్భూషణము
గరిమరుద్రాక్షలే - కంఠభూషణము
పురహరిఁదలఁచుటే - ముఖమునకు భూషణము
హరునిఁబూజించుటే - హస్తభూషణము
శివకథాశ్రవణమే - చెవులకును భూషణము
సవినయప్రదక్షిణమే - చరణభూషణము
భవహరుని దర్శనమె - బహునేత్రభూషణము
శివపదధ్యానమే - చిత్తభూషణము
శిరమునకుభూషణము - శివచరణవందనము
సరిసదాచారమే - జన్మభూషణము
ఇరవొందవీర రా - జేంద్రనుత తులజేంద్ర
ధరనన్నిటికి నీతి - తగినభూషణము.[1]

1. భారతి సంపు. 4 సం. 1, 2.

3. బేగడ - జంపె

పల్లవి మనసు సౌఖ్యములేని - మమతలేల
ఘనకీర్తి నట్టి - జననంబులేల
అనుపల్లవి 1. తలిదండ్రిభక్తిలేని - తనయులేల మిగుల
చెలఁగు గురుభక్తిలేని - శిష్యులేల
వెలయు పతిభక్తిలేని - కులభామినులేల
మలయు హితవరిగాని - మంత్రియేల మనసు.
2. దానధర్మములేని - ధనవైభవములేల
మానంబులేనట్టి - మనుజులేల
సేనాబలములేని భూనాథు బ్రదుకేల
గానంబు తెలియని - గాయకుల జన్మమేల మనసు.
3. తెలిసీవరములనీని - కులదైవతములేల
సలలిత సరసముగాని - సాహిత్యములేల
ఇలను తులజేంద్ర తన - రాయిశేంద్రవినుతుఁడై
ఎలమి శివుఁదలఁచని - హృదయమ్ములేల మనసు.

ఆలూరి కుప్పనకవి

'ఆంధ్ర కాళిదాసు'

ఆలూరి కుప్పనకవి తన యాచార్యవిజయమున నొక చోళేంద్రుఁడు తన 'కాంధ్ర కాళిదాస' బిరుదమునిచ్చి మన్నించినట్లుగా నిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

క. ఘనుఁడగు చోళేంద్రుఁడు దయ
దనరఁగ నీకాంధ్ర కాళిదాసాభిఖ్య మ
వన్నగా నొసంగెవటె నీ
యనుపమ సాహిత్యమునకు హా! యనవలదే.

తంజాపూరి పుస్తకశాలలో వ్రాఁతప్రతి[1]యం దిట్లున్నను మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోను,[2] ముద్రితప్రతి[3] యందును నీ పద్య మిట్లున్నది :

క. ఘనుఁడగు తుళజేంద్రుని దయఁ
దనరఁగ నీవాంధ్ర కాళిదాసాభిధ ను
న్నన్నగా నొసంగెనటె నీ
యనుపమ సాహిత్యమునకు హా! యనవలదే.

ఈ తుళజేంద్రుఁడు, శహాజీ రాజకుమారుఁడును శివకామసుందరీ విలాస నాటకకర్తయు, క్రీ. శ. 1729 నుండి క్రీ. శ. 1735 వఱకుఁ దంజా పూరిని బాలించిన మొదటి తులజాజీ కాఁదగును. మఱియు కుప్పనకవి గద్యలో 'శ్రీమద్భోసల తుళజమహారాజకటాక్ష సముల్లసితాంధ్ర కాళి దాసకవి ప్రణీతంబైన' అనియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. మఱియు క్రీ. శ. 1740-60 ప్రాంతములఁ బ్రసిద్ధుఁడైన కస్తూరి రంగకవి కితఁడు శిష్యుఁ డగుటచేతఁ బై కాలము స్థిరపడుచున్నది.

ఈ విషయ మాచార్య విజయావతారికలోఁగల యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియనగుచున్నది.

సీ. భారతికే విప్రవర్యుని జిహ్వ ని
త్యముగ వసించు వాస్థానవాటి
వాణీవధూటికే వ్యానినున్నలుకులు
ధరియించినట్టి ముత్యముల చాలు
శారదకే సుధీస్వామిచేతోవీథి
యమరిన రత్నసింహాసనంబు
పలుకుల కొలఁదికే భావజ్ఞనిగ్రహంబు
నెట్టుగావసియించు పుట్టినిల్లు

1. A Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts, Tanjore Library No. 130. Page 15.

2. Triennial Catalogue of Manuscripts Part 3. Telugu Vol. II, Page 1. No. 138.

3. వేలటూరి సుబ్రహ్మణ్యముగారి విద్యావిలాస ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు, 18.8,

గీ. నలువచెలువకు నెవ్వడెన్నఁదగు పుత్త్రుఁ
డట్టి కస్తూరిరంగార్యు నచలధైర్యు
నార్యనుత చర్యు మద్గురువర్యు నెంచి
ప్రణుతిఁ గావింతుఁ బలుమారు ప్రస్తుతింతు.

ఆచార్యవిజయ గద్యలో నాంధ్రకాళిదాసను బిరుదనామ మే యున్నను, నీతని యసలుపేరు 'కుప్పన' యని యాతని భాగవత దశమ స్కంధ యక్షగానావతారిక[1]వలనఁ దెలియుచున్నది.

" ననునరసింహార్చనాసమున్నతుని
ఘనసత్కవిత్వలక్షణ విచక్షణుని
కస్తూరిరంగ సత్కవిశిష్యభూప
శస్త్యత్యుఁ గుప్పనకవినిరప్పించి."

" పరికింప శ్రీమహాభాగవతంబు...
హరికతి ప్రియమగునందునుజూడ
నలదశమస్కంధమతి చిత్రమదియ
గాననమ్మహనీయ కథయెల్ల యక్ష
గానప్రబంధంబుగా సంఘటించి
జననుతంబుగఁ బార్థసారథివిజయ
మను పేరఁదనర......నొసగుమటంచు."

ఈతఁడు చాల కృతులు రచియించియున్నను, నందు రెండు మాత్రమే లభ్యమగుచున్నవి. తులజేంద్రునకుఁగూడఁ బ్రత్యేకముగనే దేనికృతి యొసంగెనేమో తెలియరాదు. పైనిఁజెప్పిన ఆచార్య విజయము (శంకరాచార్య చరిత) ఆనందగిరి రచిత శంకరవిజయమునకు దెనుఁగుచేఁత ఆ గ్రంథావతారికలో కృతి ప్రోత్సాహకులగు చెన్నపురి నియోగి శిఖామణులు తన్నుఁగూర్చి యీ విధముగఁ బలికినట్లు చెప్పియున్నాఁడు :

---

1. Descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts Vol. VII. Yakshaganas No. 1907.

క. నను శ్రీనృసింహ పాదా
ర్చనజనితలసత్కవిత్వచాతుర్య గుణా
ధ్న్యుని నాంధ్ర కాళిదాసా
ఖ్యునిఁబిల్వఁగఁ బంచిపల్కిరున్నత కరుణన్.

సీ. లీలపంచనదీస్థలీ పురాణము తెనుఁ
గించితివారూఢి కీర్తి మెఱయఁ
బరగురామాయణ భాగవతంబులు
యక్షగానము చేతనిమ్ములముగ
గరమొప్పఁ బరమభాగవత చరిత్రయుఁ
గృతియొసర్చితివి యున్నతిఁదలిర్పఁ
చెలివొందు నిందుమతీపరిణయు నామ
కృతిరచియించితి వతులగరిమ

గీ. గురుతరోజ్జ్వల సరణితో హారికథాను
ధారసాభిధ కావ్యముదారఫణితి
గారచించితి వెనలేని గద్యపద్య
తతులు లెక్కింపఁ దరమె నీకృతులు జగతి.

పై వానిలో భాగవత దశమస్కంధము యక్షగానము లభించు చున్నది. తక్కిన పంచనదీస్థలీ పురాణము (తిరువాడి క్షేత్రము) పరమ భాగవత చరిత్ర, ఇందుమతీ పరిణయము, హారికథాసుధారసము లభ్యము కాలేదు.

ఆచార్య విజయమునందలి గద్య: ఇది శ్రీ లక్ష్మీనృసింహ దేవదయా సంపాదిత సరససాహిత్య విరాజిత శ్రీమదాలూరి వేంకటగిరి సుధీపౌత్ర, వేంకటేశ్వరార్య నరసమాంబికా సుపుత్ర, ఆపస్తంభ సూత్ర, కాశ్యపగోత్ర పవిత్ర కస్తూరిరంగ సద్గురుపాదారవింద భజనానందిత హృద్విలాస, శ్రీమద్భోసల తులజ మహారాజకటాక్ష సముల్లసితాంధ్ర కాళిదాసప్రణీతంబైన శ్రీమదాచార్య విజయం బను మహాపురాణంబునందు......షష్ఠాశ్వాసము.

కస్తూరి రంగకవి

ఆంధ్రకాళిదాస బిరుదాంకితుఁడగు నాలూరి కుప్పనమంత్రి గురువు కస్తూరిరంగకవియు దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమునకుఁ జెందిన కవియే. కస్తూరిరంగకవి లక్షణచూడామణి యను పేరుగల "ఆనంద రంగరాట్ ఛందస్సు" అను గ్రంథముచే నీవఱకే వాఙ్మయలోకమునకు సుపరిచితుఁడు. ఈతని యచ్చతెనుగు నిఘంటువు 'సాంబనిఘంటువు' నిఘంటు త్రయములో నొకటి. కృష్ణార్జున చరిత్రమును, పద్మనాయక చరిత్రమును నీతని కృత్యంతరములు.

ఇతని లక్షణచూడామణి ఫ్రెంచి దొరతనమువారి కాలమునఁ బుదుచ్చేరిలో దుబాసిగానుండిన ఆనందరంగపిళ్ళ కంకితము. కావుననే దానికి ఆనంద రంగరాట్ ఛందమను పేరుగలిగినది. రంగకవి యానంద రంగపిళ్ల యాస్థానకవియే గాక, రాజకీయ వ్యవహర్తగాఁగూడ నున్నవాఁడు. తిరుచినాపల్లిలో ఫ్రెంచివారి కాతఁడు వకీలుగానుండెడివాఁడు. రంగకవి వృత్తాంత మానందరంగపిళ్ళగారి దినచర్యా గ్రంథమునుండి చక్కఁగాఁ దెలియుచున్నది. [1]ఈ రంగకవినిఁగూర్చి కీర్తిశేషులు వంగోలు వేంకటరంగయ్య పంతులుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"మఱియు నీ కవియు తెలుఁగు దేశస్థుఁడుగాఁడు. తిరుచినాపల్లిలో సేనానాయకులలో నొక చిన్న యధికారిగానుండెను. అటులుండియు తెనుగున లక్షణగ్రంథము వ్రాయునంతటి పాండిత్యము భాషాభిమానము గలిగియుండెను. ఈ కవి ఆరువేల కమ్మనియోగి తెగవాఁడయినందున ఆంధ్రుఁడేయగును"

ఈతని కృతుల వివరము :

1. సాంబ నిఘంటువు :"సకలసురచక్రవర్తి శ్రీ సాంబమూర్తి" అను మకుటముగల సీసపద్యశతకము. అచ్చ తెనుఁగుపదము లిందంతకుమున్న నిఘంటువులయందు గానబడనివి యుదాహృతములైనవి, ముద్రితము.

---

1. భారతి. అంగీరస-ఫాల్గునము. ఆనందరంగపిళ్ల దూబాష్‌ద్విభాషి. పుటలు 400 – 405.

2. కృష్ణార్జున సంవాదము : ఇందలి కథ గయోపాఖ్యానకథ, ఆయిదా శ్వాసములకృతి, అముద్రితము, శైలి రసవంతమై యుండును.

3. పద్మనాయకచరిత్ర : తెలుఁగుదేశపు చారిత్రక సాహిత్యకృతులలో నిది యొకటి. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలోనున్న ప్రతి యందీ క్రింది పద్యము లేకపోవుటచే రంగకవి కర్తృత్వము గుర్తింపఁబడలేదు.

> " ఆది బడబాగ్ని భట్టునమితయశుఁడు
> కేళి భీమన దీని సంస్కృతమొనర్చె
> రసికతఁ దెలంగ కస్తూరిరంగసుకవి
> దానిఁ దెనిగించియుంచె సుధారసోక్తి "

పద్మనాయకచరిత్ర సంస్కృతమున వ్రాసినకవి బడబాగ్నిభట్టు (చూ. అప్పకవీయము 2-374). దాని తెలుఁగుచేసిన రంగకవిది. ఇది ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలవారి యర్ధసాంవత్సరిక పత్రికలో ముద్రితమైనది. కాని యందు పై పద్యములేదు. దీనిని రావు వంశీయులచరిత్రమున 34 పుటలలో కీర్తిశేషులు గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగా రుదాహరించియున్నారు.

4. లక్షణచూడామణి లేక రంగరాట్ ఛందస్సు తెలుఁగు వాఙ్మయమున గల ప్రసిద్ధ లక్షణ గ్రంథములలో నొకటి. ఇందుఁ ప్రథమాశ్వాస మంతయుఁ, గృతిపతియగు నానంద రంగపిళ్లెయొక్కయు నాతని వంశముయొక్కయు సంపూర్ణ వృత్తాంతములతో నిండియున్నది. ఇది చారిత్రకముగ చాల విలువగలది. ఇక సాహిత్యవిషయమున నీ గ్రంథమున దశవిధచ్ఛందము లుదాహృతములైనవి. ఇతర లాక్షణికు లుదాహరింపని కృతు లిందు గన్పట్టుచున్నవి. ఇది తొలుత 'కళావతీ' పత్రికలో ప్రకటితమైనది. ఆ వెనుక వావిళ్ల వారు ముద్రించియున్నారు. దీని ప్రశస్తి నెఱుఁగవలెనన్న సుపరిష్కృతమై,

---

1. కృష్ణార్జునసంవాదమనఁగా 'భగవద్గీత' యని వ్యవహారముకలదు. భగవద్గీతను తెలుఁగుచేసి కవులు తమ గ్రంథమున కీ పేరుపెట్టియున్నారు. చూ. కృష్ణార్జున సంవాదము భగవద్గీత – కసూరి రంగకవి, ఇలిచేటి వేంకటరాజు ప్రభృతి.

చారిత్రకసాహితీ విషయవిమర్శసహితమైన ముద్రణమొకటి యత్యావశ్యకముగ వెలువడవలసియున్నది.[1]

రెండవ ఏకోజీ

(క్రీ. శ. 1737)

తులాజాజీ లేక తుక్కోజీ వెనుక నాతని తనయుడు రెండవ ఏకోజీ యొక సంవత్సరము మాత్రమే పాలించినను, నాతఁడు తన తండ్రి పెద్ద తండ్రులవలె సంస్కృతాంధ్ర భాషాపోషకుఁడై కృతికర్తగనుండుట ప్రశంసనీయము. ఈతనికి "బాబాసాహేబు" అని నామాంతరము. తెనుఁగున ద్విపదలో రామాయణ కృతిని నాఱుకాండలను నీతఁడు రచియించియున్నాఁడు. కొందఱు పూర్వచరిత్రకారులు విమర్శకులుగూడ నీ రామాయణ రచనము క్రీ. శ. 1676-83లో రాజైన మొదటి ఏకోజీ యని యభిప్రాయపడినారు. కాని యది సరికాదని, యిది రెండవ యేకోజీ కృతమని యీ క్రింది యవతారికా భాగము తెలుపుచున్నది.

---

1. కస్తూరిరంగకవినిఁగూర్చి యీ క్రింది వ్యాసములు గలవు.

1. వీరేశలింగము కవులచరిత్ర మూఁడవ భాగము 170-171 పుటలు. (1950 ముద్రణము)
2. ఆనందరంగపిళ్లె రంగరాట్ఛందస్సు కృత్యవతరణిక శ్రీ. శే. వంగోలు వెంకట రంగయ్య పంతులుగారు. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. 8 సం. సం. 1.
3. శతకకవుల చరిత్ర. శ్రీ. శే. వంగూరి సుబ్బారావుగారు. పుట 486.
4. ఆనందరంగపిళ్లె. డూప్లేద్విభాషి - భారతి.
5 కస్తూరిరంగయ్య. డాక్టరు రాఘవన్. భారతి. 1942.
6. Kasturi Rangiah. Article in English by Dr. V. Raghavan, B.C. Law Commemoration Volume.

"శ్రీగణనాథు నాశ్రితపారిజాతు
బాగుగనుతియించి వాక్సిద్ధికెపుడు
శ్రీశారదాదేవి చిత్తాంబుజమున
భాసిల్లఁ బ్రార్థించి భక్తితోడుతను
వాసవప్రముఖ గీర్వాణవందితుని
భోసలాన్వయరాజ పూజితపదుని
ఫాలనేత్రుని భక్తపాలునిఁ జంద్ర
మౌళీశ్వరుని దయామానసుఁ దలఁచి
ధరణి రామాయణోద్యానసంచార
వరకోకిలం బైన వాల్మీకిఁ దలఁచి
వ్యాసశుకాదుల వర్ణించి కాళి
దాసాది కవులకుఁ దగ కేలుమోడ్చి
కులదైవతమ్ములఁ గొనియాడి మదిని
పొలుపొందు సత్కవి బుధులసమ్మతిని
భోసలకలశాబ్ధి పూర్ణచంద్రుండు
భాసురమాలోజి పార్థివసుతుఁడు
సాహసాంకుఁడు నిత్యసత్యసంధుండు
శాహభూపాలుండు చతురమానసుఁడు
అతని తనూజుఁడై శావసీపాలుఁ
డతనిబాలకుఁడు శాహక్షితిపాలుఁ
డతనిసోదరుఁడు మహాకీర్తిశాలి
చతురుఁడు శరభరాజన్యదేవేంద్రుఁ
డారాజసోదరుం డతులవిక్రముఁడు
ధీరుఁడు నయశాలి దీపాంబసుతుఁడు
చోళభూపాలుండు సుగుణాకరుండు
పాలితసుజనుండు పరమపావనుఁడు
పసుపడి తుళజభూపాలుఁ డారాజ
తనయుండు నానేకధరణిపాలకుఁడు
యతులప్రాసంబుల నర్థసంగతుల
ప్రతిలేని నవరసభావముల్ దనర

నిరుపమాలంకార నియమముల్ దనర
నరుదుగా వాల్మీకి యల రామకథను
రచియించినట్లు సారముగాఁగ ద్విపద
రచియింపఁ దత్కథాక్రమ మెట్టిదనిన
ఘన తపస్స్వాధ్యాయ కలితమానసుని
మునినారదునిఁజూచి ముదమునఁ బలికె.”

పై యుద్ధృతాంశముననుసరించి రెండవ యేకోజీయే గ్రంథకర్త యని నిశ్చయముగఁ జెప్పనొప్పును.

ఏకోజిరామాయణమునుండి యీ క్రింది భాగముద్ధృతము.

“ ఓరిరాక్షసులార ! యుర్విపైనేను
శూరతవిలసిల్లు సుగ్రీవుబంట
శ్రీరామదూతను క్షితినివాయుజుఁడ
శ్రీరాముసేమంబు సీతతోఁజెప్పి
పోవుచున్నాఁడ నీపురిరాక్షసులకు
వావిరిమృత్యువై వచ్చియున్నాఁడ
ననిపల్కి దైత్యుల నందఱఁగూల్చి
దనరుచుఁదోరణ స్తంభంబునుండె
హతశేషముఖమున నావార్తవిని
ధృతిఁబూనికోపించి దేవతారాతి
గురుగోని పింగళాక్షుని దీర్ఘజిహ్వు
వరవక్రనాసాళ్ళ వక్షశార్దూల
ముఖులనేపురఁబంప మొనసివారప్పు
డఖిలాస్త్రములనొప్పు హనుమంతుఁడలిగి
ధనువులువిఱిచి కేతనములుకూల్చి
పనుపడిరథముల భగ్నంబుఁజేసి.”

ఈతని రెండవ గ్రంథము ‘విఘ్నేశ్వర కల్యాణ’మను నాటకము, ఇది శాహాజీమహారాజు రచియించిన విఘ్నేశ్వరకల్యాణ నాటకము ననుసరించి వ్రాయఁబడినది, సంస్కృతాంధ్రభాషామయము. ముందు

చూర్ణికయందు రామాయణమునందు వర్ణించినట్లే తన వంశక్రమమును సేకోజీ వర్ణించినాఁడు. గ్రంథనామ మిందలి యితివృత్తమును దెలుపు చున్నది. ఈతని తల్లి పేరు రాజహంసాంబిక యని యీ గ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇందు సంస్కృతాంధ్ర గద్యలు రెండుగలవు.

తెలుఁగు

ద్వి. రాజేంద్రశరభోజ రాజనందనుఁడు
రాజహంసాంబికా రమ్యసుతుండు
శ్రీకరగుణములఁ జెలువొందునట్టి
సేకేంద్రవిరచిత మీచరిత్రంబు
ఎలమితో తులజేంద్ర సేకేందునికిని
బలములు సంతానభాగ్యసంపదలు
ప్రణవస్వరూపుఁడు భక్తపాలకుఁడు
గణనాయకుండిచ్చు గణనమీఱఁగను.

సంస్కృతము

ఇతి శ్రీమద్భోసలకుల కలశాంభోధి సుధాకర, తులజమహారాజ తనూజ ఏకమహారాజ ప్రణీతం విఘ్నేశ్వర పరిణయమనాకం సాంబశివ ప్రీతయే విఘ్నేశ్వర ప్రీతయే......నృదే సకలశ్రేయసేఽస్తు.

ఈతనిపేర నీతిపదములు అను శీర్షికతో కొన్ని పదములు తంజావూరి పుస్తకశాలలో సంఖ్య 40-42 లో గలవు.

రెండవ యేకోజీవెనుక నాతనిభార్య సుజనాబాయి 1737-1738 వఱకును నావెనుక 1738-1739 వఱకు షావాజీ అను నాతఁడును తంజావూరు రాజ్యమును బరిపాలించిరి. వీరసమర్థులగుటచేతను, రాజ్యమునందరాజక మేర్పడుటచేతను నీ కాలమున భాషాభివృద్ధిగాలేదు. వీరి తరువాత రాజ్యమున కధిపతియైనవాఁడు ప్రతాపసింహుఁడు.

జయసింహుఁడు - నెల్లూరి శివరామకవి
(క్రీ. శ. 1740)

ప్రతాపసింహుని యగ్రజులలో రెండవవాఁడు జయసింహుఁడు. ఈతఁడును కవిపండితపోషకుఁడు. నెల్లూరి శివరామకవి యీతనియాస్థానమున నుండెను. శివరామకవి 'కామకళానిధి' యను కామశాస్త్ర విషయిక గ్రంథము రచించి జయసింహుని కంకితమొనర్చెను. అందులో నవతారికాభాగమంతయుఁ దంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల వంశావళికి సంబంధించినది.[1] ముందు నేనుదాహరించిన వంశవృక్షము నీ గ్రంథమందలిదే.

జయసింహుఁడు తన్నుఁబిలిపించి యీ విధముగాఁ బలికినట్లు కామకళానిధిలో శివరామకవి వ్రాసియున్నాఁడు.

చ. హితుఁడవు పాకనాటనుతికెక్కిన నెల్లురివంశజాతుఁడీ
వతులితసాహితీపటిమ యాదవరాఘవపాండవీయమన్
కృతిగ లవీగ రాఘువ కవీంద్రసుతుండవు కొద్దివాఁడవే
తతమతి సంస్కృతాంధ్రకవితానిరతా శివరామసత్కవీ.

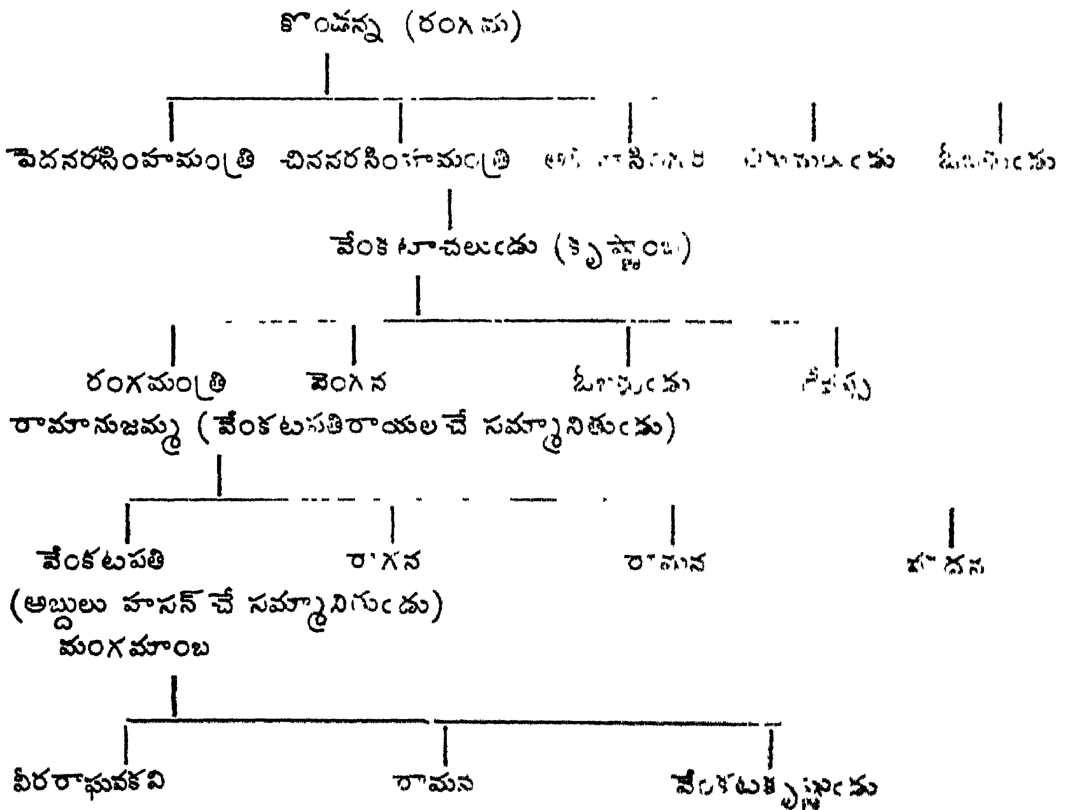
నెల్లూరి వీరరాఘవకవి

శివరామకవియొక్క తండ్రియగు నీతనిగూర్చి తొలుత తెలిపెదను. ఈతని తెనుఁగు కృతులు రెండు లభ్యమైనవి. ఒకటి యాదవరాఘవ పాండవీయము త్ర్యర్థి కావ్యము, రెండు వసుంధరాపరిణయము.

---

1. తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రకు మిక్కిలి యుపకరించు నీ గ్రంథము తొలుత క్రీ. శ. 1930 లో నవతారికతో 'శృంగార గ్రంథమాల' వారిచే ప్రకటితమైనది. ఈ గ్రంథము తాళపత్రప్రతిగాని వ్రాఁతప్రతిగాని తంజావూరి పుస్తకశాలలో లేదు. మదరాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో R. 420 సంఖ్యగానున్నది. అవతారిక యీవఱకే ముద్రితమైనను తిరిగి పుస్తకశాలవారిచే ముద్రితమైనది.

ఈ రెండవ గ్రంథమునఁ గవి తన వంశమును వర్ణించియున్నాఁడు. అందుఁ దాను రచించిన కృతులను గూడఁ బేర్కొనియున్నాఁడు. ఆ వివరము లివి :-

వీరరాఘవకవి తన కృతులను వసుంధరా పరిణయములో నిటు పేర్కొన్నాఁడు.

సీ. సప్తకాండమ్ములు సప్తవిభక్తులు
హరికగ్గము విశేషణార్థఁ దనగ
రమణ విశేషణరామాయణంబునాఁ
గృతి రచించితి చమత్కృతిరహింపఁ
గృష్ణభుజంగంబు కృష్ణలీలామృత
త్రిపురారిదండకకృతి రచించి
అలరస్తంబోద్భవం బాదిగాఁ దత్కథ
గద్యకావ్యంబుగా ఘటనఁజేసి

రొంచ రసమంజరిని రెనిఁగించి నీతి
సర్వలోకేశ శతకంబు సంఘటించి
మంత్రపాద స్తవంబును మఱియుఁగృతులు
ఘటనఁజేసితి వీరరాఘవ కవీంద్ర !

పై వానిలో విశేషణరామాయణము తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నది. ఇది సంస్కృతమున నున్నది.

3737. విశేషణరామాయణము. నెల్లూరి వీరరాఘవకవి:

శ్రీమత్కాశ్యపగోత్రసూత్ర మహితాపస్తంబ సూత్రస్యచ
శ్రీమన్నెల్లూరి రంగమంత్రిసుధియః పౌత్రస్యవిద్యానిధేః
శ్రీమత్పూజిత వీణవెంకటపతేః పుత్రస్యరామాయణం
కావ్యం స్వీకురు వీరరాఘవకవేః శ్రీరామమే వాఙ్మయమ్
శ్రీరామాంఘ్రిసరోరుహాంకితమిదం శ్రీరాఘవాఖ్యావతా
ప్రోక్తం చారుతరం విశేషణమహారామాయణం వానవీమ్
శ్రీమచ్చాటుకథాసు కావ్యరచనా చాతుర్యనాగ్రే ఖరీ
శ్రీవైచిత్ర్యధురంధరేణ కవినా చంద్రార్కతారంవసేత్.
శ్రీవిశేషణరామాయణే వీరరాఘవీయే ఉత్తర కాండే సమాప్తం

సంస్కృత విశేషణరామాయణము తప్పఁ దక్కిన రెండు తెలుగు ప్రబంధములును నెల్లూరియందు[1] అముద్రితగ్రంథచింతామణి పత్రికలోఁ బ్రకటితములైనవి. వానినుండి యీతని కవితావైదుష్యము ప్రతిభాదికము గ్రహింపనగును.

1. యాదవరాఘవ పాండవీయమును వీరరాఘవకవి క్రీ.శ. 1717 (శా శ. 1639)లో రచించినట్లుగా, నా గ్రంథము తాళపత్రప్రతిలోని యమృతకవి రాఘవయ్య లేఖనము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ గ్రంథమును క్రీ. శ. 1887 లో నెల్లూరిలో నముద్రిత గ్రంథచింతామణి పత్రికాధిపతులు కీ. శే. పూండ్ల రామకృష్ణయ్య గారు ముద్రించి ప్రకటించిరి.

క్రీ. శ. 1949 లో నీ త్ర్యర్థి కావ్యమునకు "ఆనందజ్యోత్స్న" అను పేరితో టీకవ్రాసి, శ్రీ ఆచార్యసరిపెల్ల విశ్వనాథశాస్త్రిగారు. ప్రథమాశ్వాసము ప్రకటించిరి.

వసుంధరాపరిణయమును క్రీ. శ. 1902 లో అముద్రిత గ్రంథచింతామణిలో ముద్రితమై ప్రకటితమైనది. కాని మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారి తెలుఁగు కేట్లాగు, VI-వ సంపుటము 2453 పుటలో నిది ముద్రితము కాలేదని వ్రాయఁబడినది. అది సరికాదని గ్రహింపనగును.

శివరామకవి కృతులు - కామకళానిధి

కామకళానిధి నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథము. సంస్కృతమున రచితమైన కొక్కోకకవి రతిరహస్యము ననుసరించినది. గద్య: "ఇది శ్రీగురుచరణారవింద మిళిందాయమానమానస, సర్వశాస్త్రపారంగ వేంకటాంబా మాతృతనూభవ సూరమాంబామనోహర సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యసార్వభౌమ శివరామనామ ప్రణీతంబైన కామకళానిధి యను కామశాస్త్రంబున జతుర్థాశ్వాసము."

రామగీతలు

శివరామకవి రామగీతలను రచియించి, మన్నారు కృష్ణభూపాలుని యాజ్ఞానుసార మా గ్రంథమును రామకృష్ణప్రభుమంత్రియైన రామున కంకితముగావించెను.

సీ. శ్రీమత్తిరుమల వార్ధి శీతమయూఖుండు
జనకులగోత్ర విస్తారకుండు
నలకృష్ణవిభునకు నాసర్వమాంబకుఁ
బౌత్రుండు సద్గుణభరితుఁడైన......
వేంకటకృష్ణభూవిభునకు వేంగమాం
బకుఁ దనూభవుఁడునై భవవిభూతిఁ
దగు కృష్ణభూపాలుఁ డాత్మనామాంకిత
పురవాసిరైన రామునకునంకి

గీ. తమ్ముగా రామగీతలు......తత్త్వబుద్ధి
నక్షరసువర్ణమయపంక్తి నర్పచేసి
యీ మహాకృతి సభలలో నెన్నికగని
జగతినాచంద్ర తారార్కముగఁ జెలంగు.

ఈ గ్రంథ మారాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. క్రీ. శ. 1888 లో ముద్రితమైనది. రామగీతలయందలి గద్య కామకళానిధి గద్యకంటె యించుక భిన్నముగా నున్నది.

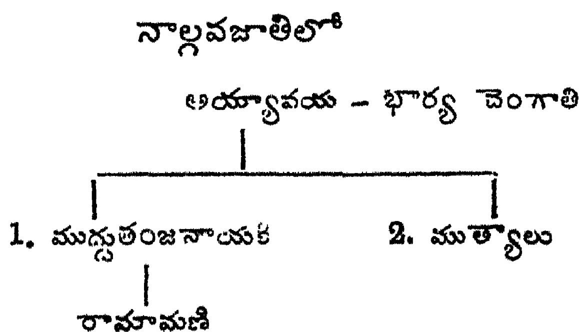
"ఇతి శ్రీగురుచరణారవిందమిళిందాయమానమానస శ్రీరామ చంద్రపూజావాప్త సమస్తసంపద్విలాస నెల్లూరి వీరరాఘవప్రధాన తనూజాత సూరమాంబకుమార సకలాంధ్రశాస్త్రలక్షణ సామ్రాజ్య సార్వభౌమ శివరామనామప్రణీతంబైన కామగీతలయందు........ ప్రథమాశ్వాసము." గ్రంథమున 804 పద్యములతో యోగశాస్త్ర విషయము సమగ్రముగాఁ దెలుపఁబడినది.

ముద్దుపళని - రాధికా సాంత్వనము

దక్షిణదేశాంధ్ర వాఙ్మయములో విజయవిలాసము వెనుక విపుల ప్రచారముగలది రాధికాసాంత్వనము. యువకలోకము నుఱ్ఱూఁతలూగించుచు విద్వద్రసికుల నతివేగముగ నాకర్షించిన యీ శృంగారకృతి ముద్దుపళని రచనము. ఆంధ్రకవయిత్రులలో నీమెకొక విశిష్టస్థానముగలదు.

ఇళాదేవీయమను నామాంతరముగల రాధికాసాంత్వనము రచియించిన ముద్దుపళని వేశ్యాంగన తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజగు ప్రతాపసింహేంద్రుని కాలమున (1769-1782) వెలసినది. తనవంశక్రమమును విద్యావిశేషము నిట్లు తనగ్రంథమునఁ దెలుపుకొన్నది.

నాల్గవజాతిలో

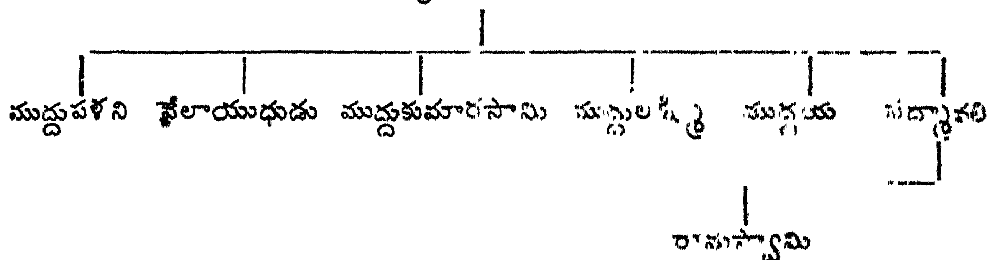
1, 2–వీరిరువురిని తంజానాయకి యను నామె దత్తుగాఁగొనెను. ముద్దుతంజనాయకి కొమార్తెయగు రామామణినిగూర్చి యిట్లున్నది.

ఈ రామామణి సౌందర్యవతి యగుట యేగాక భగవద్భక్తురాలై యగ్రహారాది దానధర్మవ్రతశీలయై ప్రసిద్ధికెక్కినది.

సీ. ఏరామగట్టించి యిడె నగ్రహారంబు
పురమిరామాంబాఖ్య పొగడునంగ
సమరనేధన్యదివ్యాలయం బొనరించి
తిరముగాఁగ శివప్రతిష్ఠఁజేసె
పెంచి యేపుణ్య పెట్టించె నంగనవని
కొఱతేనివిరులత్తి కోమరుమిగుల
నేమాన్యజీవనంబెసఁగఁదటాకంబు
ఘటియించె సేతుమార్గంబునందు

గీ. మేటియెవ్వతె గంపరకోటలోన
మఱియునిత్యాది దానాది మహిమలంగ
పార్వతీశుల నిత్యోత్సవములొనర్చు
నట్టిరామామణి వహూటి నల పెసాగదె.

ముత్యాలు పోటిబోటిని పెండ్లాడి సంతానవంతుఁడయ్యెను.

పై సంతానములో తొలిచూలు, ముద్దుపళని వంశమున కెన్నఁడుల లేని కీర్తి తెచ్చినది.

ముద్దుపళని పేరు దేవక్షేత్రము పేరు. దక్షిణదేశములో వేలాయుధుని పూజాక్షేత్రము పళని. "చాలచోట్లబిడ్డలకు దేవస్థలముల పేరులే ఉంచుచుండుట వాడుక ఉన్నది." అను శ్రీమతి బెంగుళూరి నాగరత్న నారీశిరోమణి మాట ననుసరించి పేరు సమంజసముగానేయున్నది. ఈమె గ్రంథావతారికలోఁ దన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొన్న విషయములన్నియు నతిశయోక్తులుకాక యన్వర్థములై యలరారుచున్నవి.

సౌందర్యము. సీ. చెన్నొందు రంభ గాకున్నచోను బ్రతాప
సింహేంద్రు పెంపును జెందనేల ?
ఆకారము. ప్రతిలేని యలకల్పలతిక గాకున్నచో
లలిముద్దులక్ష్మితో మెలయనేల ?
శరీర కాంతి. తగుదివ్యసుగుణరత్నంబు గాకున్న గో
ముత్యాలలోనుండి పొదలనేల ?
సౌరభము. యిలసుగంధప్రద మిదియ కాకున్నచో
శ్రీనివాసప్రాప్తిఁ జెలఁగనేల ?

కళాప్రౌఢి. గీ. వీఁకఁ గలచంద్రరేఖయె కాకయున్న
లలితసకల కళాప్రౌఢి మెలయనేల
మునిపొగడమేటిగ్గురు మీఁ జెనతనుఘోటి
భవ్యవాగ్ఘాటి శ్రీముద్దుపళనిబోటి.

రామభక్తి. సీ. ఏనాతియీరీతి నెంతో భక్తిచెలంగ
గానాయించె జయధాటి రామకోటి
విద్వత్సమ్మానము. ఏనారి యీదారి నెలమివిద్వచ్ఛ్రేణి
గనియించె నెఱమెచ్చిధనములిచ్చి
కృతిభర్తృత్వము. ఏకల్కి నీపోల్కి నిలకీర్తిఁగైకొనెఁ
గబ్బముల్ చేసంది ఘనతఁజెంది
ఘనత. ఏబాలనీలీల నిటుబరాబరులచేఁ
బొగడొందెగడిదేటి పొలుపుమీటి

వైష్ణవప్రపత్తి. గీ. తలఁపనేధీరనేమేర తాతయార్య
పాదములవ్రాలెమదినెంచి ప్రస్తుతించి
కలరనీపాటి ముత్యాలుకన్నమేటి
ప్రబలగుణాపేటి శ్రీముద్దుపళనిబోటి.

కవనశక్తి. సీ. ఘటియింపనేర్తువు కవనజాతులెఱింగి
పలుకులకల్కి చెల్వొలనఁబొఱి
దాతృత్వము. నీయఁగానేరుతువిలఁగోరినవరాలు
నగరాజు సుకుమారి సగముగాఁగ
సతీధర్మము. చెల్లింపనేర్తువు చెప్పునరీతిగా
గనిద్రౌపదీసతి కానకేగ
నాట్యకౌశలము. నటియింపనేర్తువు నవరసంబులునంటి
తగురంభ యనిమిషత్వమువహింప

సరసత్వము. గీ. నీదె మనయుక్తిపరికింపనీదెశక్తి
నీదెనెఱపద్దునరయఁగా నీదెముద్దు
సరసముగఁజేరి రాధికాసాంత్వనమ్ము
భక్తిహరికిమ్ము శ్రీముద్దుపళనిబోటి.

ముద్దుపళని కృతినందిన కృతులు నేఁడు కానరావు. ఆమె యితర రచనములుకూడ కానరావు. స్త్రీలలోఁ గృతులు రచించినవారు గలరు కాని, ముద్దుపళనివలెఁ గృతు లందుకొన్నవారు లేరు. కావున నీవిష యమున నీమె ప్రత్యేకవిశిష్టత యెన్నఁదగినది.

ఈమె చిన్నికృష్ణుని శృంగారభక్తురాలు. ఇంకను నీమె విద్యా వైదుష్యము క్రింది యాశ్వాసాంత గద్యనుండి గ్రహించవచ్చును.

“ఇది శ్రీచిన్నికృష్ణకరుణాకటాక్ష వీక్షణక్షణ ప్రవర్ధమానానూన శృంగార రసప్రధాన సంగీతసాహిత్య భరతశాస్త్రాది విద్యాపారంగత శ్రీమత్తిరుమల తాతయాచార్య పాదారవింద మిళిందాయమానమానస, చోళసింహాసనాధ్యక్ష ప్రతాపసింహమహారాజ బహుకృతానేకచా మీకరాంబరాభరణ, ముత్యాలుగర్భశుక్తి ముక్తాయమాన ముద్దుపళని ప్రణీతంబైన రాధికాసాంత్వనంబను శృంగారప్రబంధంబునందు ప్రథమా శ్వాసము.

ఇందు ప్రథమాశ్వాసమున 154, ద్వితీయాశ్వాసమున 147, తృతీయాశ్వాసమున 171, చతుర్థాశ్వాసమున 113, మొత్తముమీఁద 585 గద్యపద్యములు గలవు. షష్ఠ్యంతములు ఆశ్వాసాద్యంతములు మొదలగు వానియందుతప్ప, తక్కిన గ్రంథమునందంతట తెలుఁగుపలుకుల మొలఁకువలు జాతీయములు నిండారియున్నవి. ఈ నాలుగాశ్వాసముల లోను గథాంశములు స్వల్పమే.

శ్రీకృష్ణుని యశోదానందులు గారాబముతో వ్రేపల్లెలోఁ బెంచు కొనుచుండిరి. నందుని చెల్లెలు రాధ శ్రీకృష్ణునికి యౌవనము వచ్చిన నాఁటనుండి, యాతని మోహించి, తనవశముచేసికొని, తుదకుఁ బ్రాణపద

మైనది. యశోదతోఁబుట్టువు కుంభకుఁడు. అతనికూఁతురు ఇళ. మొదటి నుండి యిళ మేనత్తవద్ద వ్రేపల్లెలో రాధ పోషణలోఁ బెరిగినది; పెద్ద మనిషియైనది. ఇళను శ్రీకృష్ణునికిచ్చి వివాహముచేసినారు. ఇళ వయసులో చిన్నదియైనను, తెలివితేటలలో మిన్నగానున్న శ్రీకృష్ణుని ననురక్తుని గావించుకొన్నది.

కొన్నాళ్ళకుఁ గృష్ణుఁడు అత్తవారింటికి నీళాదేవితో మిథిలకు వెళ్ళినాఁడు. అప్పటినుండి రాధ కృష్ణుని విరహవేదన భరింపఁజాలక సవతి మత్సరముపూని యొకచిలుక ద్వారా మిథిలకు రాయబారమంపినది. చిలుక యిళామాధవుల సంగతిచూచి వచ్చి రాధకుచెప్పుసరి కామె చాల తూలిపోయినది.

ఇంతలోఁ గృష్ణుఁడు రాధనుచూచుటకు తహతహలాడి వ్రేపల్లెకు వచ్చినాఁడు. రాధ 'ఉక్రోషముతో' మండిపడి శ్రీకృష్ణుని యెన్నోవిధములుగా మాటలాడినది. పదములంటినఁ గసరినది. చివరకు నేడ్చినది. శ్రీకృష్ణుఁడామె నూరార్చి, సాంత్వనవచనములు పలుకఁగానే కృష్ణుని కౌఁగిలిలో నైస్వ్యభానస యందినది. రాధసంబంధమైన సాంత్వనము ప్రధానముగాన నీకృతికి "రాధికాసాంత్వనము" అని పేరువచ్చినది.

ఇది ప్రధానముగా శృంగారకావ్యము. అందును దాక్షిణాత్య శృంగారకావ్యములకు సంబంధించినది. కావున నిందు బాహ్యాభ్యంతర సురతవర్ణనము గోప్యాంగవర్ణనము విశృంఖలముగాఁ జేయఁబడినవి. ఇట్టివి యానాఁటి కావ్యములలో సర్వసాధారణములే. మఱియు నీగ్రంథములో చాలభాగము, సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు రచించిన రాధికాసాంత్వనమునుండి గ్రహింపఁబడినదని వేంకటకృష్ణప్పనాయని చరిత్రయందు వెనుక వివరించియున్నాను. గ్రంథవిస్తరభీతి నిచటముందు చూపలేదు. ఇందలి శృంగారమత్యుత్కటమై, యీ తరువాత నాంగ్లేయ ప్రభుత్వము వారి నిషేధమునకుఁ బాత్రమైన గ్రంథములలోఁ బ్రథమముగా నిలిచినది. అయినను, ఆనాఁటి శృంగారాభిరుచులనుబట్టి చూచిన నంత విపరీతముగఁ గన్పట్టకపోవచ్చును.

ముద్దుపళని వేశ్యయైనను విద్వత్కవయిత్రి. పడుపుబోటియే యైనను భగవద్భాగవత కైంకర్యపరురాలు. సానియైనను సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారద. వెలయాలేయైనను విద్వజ్జనమాననీయ. ఇన్ని విశిష్టగుణములీమెయందుండుటచేతనే, ఈ కావ్యము ప్రజాదరణకుఁ బాత్రమైనది.

ఈమె శృంగారపాండిత్యము 'ననవిల్తుశాస్త్రంపు నినుకులా వర్తించుపని వెన్నతోఁ బెట్టినది' అను వాక్యమునకు స్మారకము.

ఆపాండిత్యమైనను శుశ్రూషచేసి నేర్చినట్టుగా :—

" గణనసేయఁగా మఱసాటుగ మనములఁ
గామునాచేరఁబడిన చిత్తంపుఁ జేట్లు." (3-7)

అను పాదమువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈ గ్రంథములో రాధికాపాత్రలో ముద్దుపళని యంతర్ధానముఁ జెందినది. తనప్రభువగు తంజాపూరిరాజు ప్రతాపసింహుఁడే శ్రీకృష్ణుఁడు. తాను ముద్దుపళని పేరున వెలసిన రాధ. ఆమె శృంగారానుభవములను నీ గ్రంథరూపమున వ్యక్తమొనర్చినట్లుగా నిందలి శృంగార సన్నివేశములయందలి మెలఁకువలు పట్టి యిచ్చుచున్నవి. " దక్షిణనాయికాధ్యక్షుఁడైన గోపాలదేవుఁడు " అని యవతారికలో నీమె చెప్పుటయే పై విషయమును స్పష్టపఱచుచున్నది. ఇహపరముగా దక్షిణనాయకుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు. ముద్దుపళనిపరముగా దక్షిణసింహాసనాధ్యక్షుఁడగు తంజాపూరిమహారాష్ట్రరాజు ప్రతాపసింహుఁడు.

ముద్దుపళనిరచన జాతీయములతో నానుడులతో ముద్దులుగులుకుచుండును. " చల్లకై వచ్చిముంతదాఁచనేల (2-126). నిన్నుఁగుప్పఁగను నేడాళ్లు (3-7). పిచ్చుకయెదిర్చి కాట్లాడవచ్చినట్లు (3-8). తాను పెంచిన పొట్టేలుతనదుచే సన్నఁబడుట (3-9). వేలువాచిన రోలంత విరివియైన రోలువాచిననది యెంతబోలు (3-10). కుట్టఁదేలుకుట్టకున్నఁ గుమ్మరబూచి (3-13). ఎంతమానువచ్చి యెంతమానునుఁబ్రుంగె (3-18).

వెన్నకుఁబండ్లు వచ్చువితము (3-16). అర్ధరాత్రి గొడుగు తెమ్మన్నకత (3-18). కొన్నంగడిలోపలనే మారుబేరము (3-23). కుమ్మరికిఁజూడ నొకయేఁడు గుదియకొక్కపెట్టు (3-24). అత్తనెత్తి చేతులంగడిలోఁ గన్నులు (3-28). ఇట్లొక యాశ్వాసమునందే యివి కుప్పతిప్పలుగ నున్నవి.

ఈ గ్రంథమున ముక్కుతిమ్మన పారిజాతాపహరణము, రామరాజభూషణుని వసుచరిత్ర పోకడలు గలవు.

చ. అనవినిద్రవేటువడ్డ యురగాంగనయుంబలె. 1-82. పారిజాతాపహరణము.
అనఁగుబుసంబునూడ్చిన మహాభుజగాంగననా, 4-68. రాధికా.

శా. మాయాశీలురు చంచలాత్ములనుకంపాహీనులాత్మీయకా
ర్యాయత్తుల్ సమయానుకూలప్రియవ్యాహారగర్వాయనో
పాయజ్ఞుల్ మగవారలాపయిని భూపాలుర్ మహావైభవ
శ్రీయోగాంధులు చెప్పనేల మగవారిన్నమ్మగావచ్చునే ? వసుచరిత్ర 3.

చ. కపటులుక్రూరచిత్తులు స్వకార్యపరుల్ కరుణావివర్జితుల్
చపలులసత్యభాషణు లిలన్మగవారలు.........

చ. నిలుకడసున్న, తాల్మినహి, నేస్తముదబ్బర, మాటపస్తులే
కలపుహుళక్కి యానలుసివాపులు పైపయిమేళ్ళెసీకు నీ
తులు మెఱమెచ్చు లాదరణదూఱుదయల్ సట సమ్మవచ్చునే
యిలమగవారిఁ దన్మహిమ లెన్నఁగ శక్య మెఱుంగుమలన్ హరీ !
రాధికా. (4-70-71)

ఇట్టివియున్నను ధారాశుద్ధి పదములపొందిక గలిగి తెలుఁగుఁదనముగల రచన యిందుచాలఁగలదు.

" ఉ. మాటలుముద్దుపల్కులును, మక్కువచెక్కులు ముక్కుసొక్కులున్
గాటపుఁగౌఁగిలింతలు పగల్ గిలిగింతలుమీటు వింతలున్
మాటికిమాటికిం గలియుమాలిమి మేలిమిఁజూచినట్టిరే
యాటది వానిపేఁకునకటా ! కడురక్కసినన్నుఁదక్కఁగన్ ! 2-59.

అనునది పైరచన కొకమచ్చుతునుక. గ్రంథమంతయు నిట్లేసాగినది.

" ఎంతయొయ్యార, మెంతసొగ, సెంత వదాన్యత, యెంత రాజసం,
బెంతవిలాస, మెంతకళ, యెంతగభీరత, యెంతసోయగం,
బెంతనిరూఢ, మెంత నయ, మెంత మనోజ్ఞత, యెంత వినా
యంతటిమందభాగ్య కింకనంతటి నక్కఱిదేవుఁడబ్బునే " (2-112)

అనురాధఁగూర్చిన పద్యములోని చివరపాదము ముద్దుపళనికే యన్వ యించి, యీ కవయిత్రి చరిత్ర ముగింతును.

ఏంతయొయ్యార మెంత... ... ...
... ...ఎంతవినీ
కింతులలోన ముద్దుపళనీ ! తులలేరుగదమ్మ ! మానినీ !

రాధికాసాంత్వనములోని పద్యములు [1]'అలంకారశాస్త్రలోకమున' నుదాహృతములైనవి, వానిని వివరించుచున్నాఁడను

ద్వితీయోద్ద్యోతము - పుట 262. అర్థశక్తిమూలమున కుదాహరణము.

సీ. చిగురాకునను మోవి చెలియ నెమ్మోవి కా
గజిబిజయగు పలుగంటు లెల్ల ?
నవచెండులను జెండునాతిలేఁజనుల కా
కఱకుగోటి ఛిద్రంగి సరకు లెల్ల ?
నగునాచుననవేచు నతిప పెన్నెఱులకా
కక్కసంబగు పెక్కుచిక్కు లెల్ల ?
మరువంపుగురుదింపు మగువనెమ్మోవి కా
విడువనిమరుసాము బడలికల్ల ?

గీ. నకట ! మగలకుఁ దమయక్కఱైనఁజాలు
నబలలాగించి లాలించరనుచు నిళకు
వగచుగతిరాధ తనలోనివంతఁదెలియఁ
జేసె శౌరికి నన్యాపదేశమునను. (1-142)

1. న్యాయశిరోమణి వేదాల తిరువేంగళాచార్యులుగారిది. ప్రకాశకులు హైదరాబాదాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు. 1950.

ప్రకృతపద్యమున నభివ్యక్తముకాఁదగిన యభిప్రాయమును గీతిలోని చివర రెండు పాదములును బైటఁబెట్టినవి. అందువలన వ్యంజనలోని చమత్కార మూలమగు గూఢత చెడిపోయినది. కావున నిదియు ధ్వనికాదు.

రూపకధ్వని - పుట 275.

ఆ. వె. సొమ్ములియ్యవచ్చు సొమ్మందమియవచ్చు
నియ్యరాని ప్రాణమియ్యవచ్చు
తనదువిభుని వేఁడి తరుణిచేతికినిచ్చి
తాళవశమెయెట్టి దానికైన. (1-116)

సీ. ఎటుతాళెనున్నదో యీకొమ్మకెమ్మోవి
కైటభారాతి పగ్గాటులకును ?
ఎటులోర్వనున్నదో యీకన్నెచన్నులు
గోపసింహునిగోటి కొసమ్రుగ్గులకును ?
ఎటులాగనున్నదో యీయింతినునుమేను
దంతిమర్దను గాఁగిలింతలకును ?
ఎటులాగనున్నదో యీతన్విలేఁదొడల్
చాణూరహరుగుమారు సాదనలకు ?

తే. గీ. అంచునను గేలియొనరించు మించుఁబోండ్ల
గాంచితలవంచిసిగ్గుచేఁ గలఁకఁబాఱు
వారిజాననవీనుల వద్దఁజేరి
బుద్ధిగానిట్టులనురాధ బుజ్జగించి. (1– 07)

ఇందుఁ ద్రాసాభాసోపస్కృతమును, శృంగారాంగమునగు హాస్య నర్మ వ్యంగ్యము. ప్రథమచరణమున 'కెమ్మోవి యుపమవ్యంగ్యము ద్వితీయ చరణమున గోపసింహుఁడు అను విశేషణమువలన వ్యంగ్యము తృతీయ చరణమున ' దంతి ' మర్దనుఁడు అను విశేషణమువలన స్ఫూర్తి వ్యంగ్యము చతుర్థచరణమున మల్లులలో నైక శ్రేష్ఠునితో శ్రీకృష్ణునికి సామ్యము నట్టిదే........ ఇట్లు వ్యంగ్యములగు నుపమములును దదున్మీలితమగు శ్రీకృష్ణుని యభిలాషయు, ప్రముఖవ్యంగ్యములు పరికరాలంకృతమును, ర్తాసాభాసోపస్కృతమును నగు హాస్యమున కంగములై దాని నధిక రసాస్వాదనీయ మొనర్చును. (వివరములకు 275 - 277 పుటలు చూడుఁడు).

ఇట్లే "చెలిమిని చిన్ననాఁడే" (4-55) అను పద్యమును "వాని మోమునుజూచి నేనేలబేలైతి" అను పద్యములును స్త్రీ సాహిత్యమున నుదాహృతములైనవి. దీనినిఁబట్టియే రాధికాసాంత్వనమును శృంగార కావ్యములయం దెట్టి విశిష్టత గలదో యెఱుఁగవచ్చును.

ముద్దుపళని పాశురములు – సప్తపదులు.

ద్రావిడభాషలో గోదాదేవి (ఆండాళ్) రచించిన తిరుప్పావై అను ముప్పది పాశురములకు సప్తపదులు గేయరూపమైన తెలుఁగు సేఁత. తెలుఁగులో 14 చరణముల పాటగానున్నది. ఆ ముప్పదిటిలోఁ బది మాత్రమే ముద్దుపళని కృతముగా దొరకినట్లు, శృంగార కావ్యగ్రంథ మండలివారు 1936 లో రాధికాసాంత్వనమునకు ననుబంధముగాఁ బ్రకటించిరి. అంతకుముందే కీ. శే. ప్రభాకరశాస్త్రులవారు 1925 లోఁ దక్కిన వానిని బూరించి సప్తపదులను బూర్తిగ 'స్వధర్మప్రకాశిని' లోఁ బ్రకటించి ప్రత్యేక గ్రంథరూపమున వెలువరించిరి. కాని ముద్దుపళని గ్రంథ కర్తృత్వమునుగూర్చి సందియముగలిగి ప్రసిద్ధ విద్వాంసులగు శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు, మూలప్రతులను పరిశీలింపఁగా నందు మొదటి చరణములోనే,

> "శ్రీనివాసగురుఁడు విష్ణుచిత్తమూర్తిముద్దుపట్టి
> పూనిచేయుద్రవిడ పాటలోనిభావమూ
> చెలఁగి తెలియఁగాను నాదుజిహ్వకొనను నిలచియిటుల
> పలికితిరుప్పావు సప్తపదిపదంబుగా...అనియు
>
> చివర. పావిరిలగనిటుల శ్రీనివాసదేశికుండు తిరు
> ప్పావు భావమెల్ల సప్తపదులు గూర్చిరీ."

అని యుండుట కనిపెట్టిరి. ఈ గ్రంథము సురపుర సంస్థాన విద్వాంసులగు శ్రీనివాసదేశికులను మహాపండిత కవులు రచియించినదని వారే గ్రహించి యది ముద్రితమగుట నెఱింగి దానిఁ దెప్పించి, గ్రంథ కర్తృత్వము ప్రామాణికముగ ముద్దుపళనిది కాదని నిశ్చయించిరి. పూర్వపాఠము ముద్రణములలో "శ్రీనివాసగురునిఁదలఁచి చిత్తమునను,

పూనిచేయు ముద్దుపళని ద్రవిడ పాటలోని భావము''అని మాటుటచే వచ్చిన యీయనర్థకపాఠమును శ్రీ వేంకటరమణయ్యగారు బహిష్కరించి, నిజస్థితిని 'సప్తపదులు' అను వ్యాసమున భారతి (సం 15. సం 3. మార్చి 1938) లో నిర్వివాదముగా నిరూపించినారు. (పుటలు 236-241)

అట్లయ్యును నేటివఱకు వాఙ్మయచరిత్రకారు లీ పాశురములను ముద్దుపళని కృతిగా వ్యవహరించుట శోచనీయము. [1] రాధికాసాంత్వనముల ప్రతుల వివరము.

---

1. రాధికాసాంత్వనము – ముద్రితా ముద్రితప్రతులు కాగితపు ప్రతి సంఖ్య 707.

సంఖ్య 708. Note by C. P. Brown

The Radhikasantwanam
or
The melting soul of Radhika (or Ila)
Adopted daughter of Radha
Favourite mistress of Crishna

An amatory Poem written by Palani ; a dancing girl mistress to the Raja of (Tanjore) named Vira Batapa simha.

This poem is excessively rare. I at last obtained three manuscripts all imperfect but luckily deficient in different places and from third Venkatanarasu under my directions and formed this Complete edition.

It does not seem probable that the lady herself composed the whole poem: part of which display much learning. Her name and the other names she introduces as relations appear to be maharatta utterly different from telugu appellations. Her tutor Vijayaraghawachari probably assisted her; but her composition in other parts evince a female hand, and it may be observed that she uses only the changing meters those being the easiest to compose in. She also uses the easiest and loosest rhymes such as అఖండయుతి and వబయోరభేదయతి etc.

709. బ్రౌనుదొరగవారి ప్రతి. పాఠభేదములతోనున్నది.

711. రాధికాసాంత్వనము. సటీక. వాడుకభాషలో నీ గ్రంథమునకు సంపూర్ణ వ్యాఖ్యానము వ్రాయబడినది. వ్యాఖ్యాత పైడిపాటి వెంకటనరసు.

712-13. మొదటి రెండాశ్వాసము లొకసంపుటము, మిగిలిన రెండాశ్వాసము లొకసంపుటము. బ్రౌనుదొరవారి ప్రతి. [P.T.O.]

అమరసింహుఁడు - మాతృభూతకవి

ప్రతాపసింహుని కుమారుఁడగు అమరసింహుఁడు తండ్రివలెనే భాషాపోషకుఁడు. ఇతఁడు రెండవ తులజాజీ వెనుక నొకసంవత్సరము (క్రీ. శ. 1788-1789) తంజావూరిని బాలించినవాఁడు. ఇతని నాయంకితముగా మాతృభూతయ్య అనుకవి 'పారిజాతాపహరణము' అను నాటకము రచించియున్నాఁడు. అది అమరసింహమహారాజు మంత్రియగు శివరాయమంత్రి ప్రోత్సాహమువలన జరిగినది. అందలి గద్య "ఇది శ్రీచోళసింహాసనాధ్యక్ష భోసలప్రతాపసింహరాజ పూర్వపుణ్యపరిపాక స్వరూప యమునాంబికా గర్భశుక్తిముక్తాయమాన అమరసింహ మండలాధీశ్వర నామాంకితంబైన మంత్రిశిఖామణి శివరాయమంత్రి కారితంబైన శ్రీమత్సుగంధి కుంతలేశ్వర కృపాకటాక్షలబ్ధసాహిత్య సారసంజనిత చతుర్విధకవితానిర్వాహక, [illegible]శిష్యగోత్రపవిత్ర, కవి రంగయార్యపుత్ర విద్వజ్జనవిధేయ మాతృభూతనామధేయ ప్రణీతంబైన పారిజాతాపహరణ నాటకమందు సర్వంబును సంపూర్ణము."

పై యంశమువలన మొదట నీ గ్రంథమును సంపాదించి వ్యాప్తిలోనికిఁ దెచ్చినకీర్తి బ్రౌనుదొరవారిది యని చెప్పఁదగును. ఈ గ్రంథ ముద్రిత ప్రతుల కాధారము పై ప్రతులే.

1887. శ్రీధామ ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు.

1907. శ్రీపారిజాత ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు.

1910. ఇండియా ముద్రాక్షరశాల, మదరాసు. శ్రీమతి బెంగళూరి నాగరత్నముచే ప్రకటితము. ఇందు విపులపీఠిక గలదు. ఈ ప్రచురణమే ప్రభుత్వనిషేధమునకుఁ గారణమైనది.

1936. శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి, మచిలీపట్టణము. కే. జి. మూర్తి.

1937. శ్రీసత్యనారాయణ పబ్లిషింగు హౌస్, రాజమహేంద్రవరము.

1950. శ్రీవావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్సు. శ్రీవావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రులవారు శృంగారగ్రంథములపై నిషేధము తొలఁగింపఁజేసి ప్రథమముగ దీనిని బ్రకటించిరి.

గ్రంథకర్తయగు మాతృభూతకవి తనవంశమునుగూర్చియు, కృతి ప్రేరకుఁడైన శివరాయమంత్రి వంశమునుగూర్చియు నిట్లు గ్రంథముఖమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

“ జయ జగత్పరిపాల, జయ రుక్మిణీలోల
జయ మధుర వాగ్జాల, జయ కృపాలవాల
జయ ఘనాఘననీల, జయ సురాసురపాల
జయ బాణజిత శిశుపాల, జయ జయ మురగోపాల
... ...

ద్వి. ప్రకటవశామగ్రుగు స్వామినిఁ దలఁచి
గుణగణశాండిల్య గోత్రసంభవుఁడ
వరకవి రంగార్య వరసూనుభవుఁడ
గురుకృపాసౌగంధి కుంతలాదేవి
వరము చేజనియించి ప్రబలినవాఁడ
మాతృభూతస్వామి మహితకటాక్ష
చాతుర్యపరిలబ్ధ సరససాహిత్య
సంగీతమధుర వాగ్ఝరిఁ గల్గువాఁడ
శృంగారగనము దెల్పిన మేలువాఁడ
కవిమాతృభూత నాఖ్యానంబుచేత
భువిలోపలఁ బ్రసిద్ధిఁబొందినవాఁడ
గరిమ చేలోక విఖ్యాతంబు గాను
సరవిమీఱఁగఁ బారిజాతాపహరణ
సుమనోహరనాటకం బందఱు మెచ్చ
వినుపింతు త్రైలోక్య విఖ్యాతముగను.

పై వానినిబట్టి మాతృభూతకవి, “ శాండిల్యగోత్రుఁడు, రంగార్యుని పుత్రుఁడు, సంగీతసాహిత్య విద్యావిశారదుఁడు, సుగంధికుంతలాదేవి వర ప్రసాది ” అను విషయములు తెలియుచున్నవి. ‘ మాతృభూతయ్య ’ అని పేరుండుటచే నీతఁడు దక్షిణదేశమున నెలకొన్న తెలుఁగుకవి. అరవములో మాతృభూతేశ్వరుని యాలయమునకు “ తాయిమాన్

కోయిల్" అని పేరు. ఈతనిభార్య సుగంధికుంతల. ఈ దేవాలయము పుదుకోటలో నుండుటచే నీకవి పుదుకోట నివాసియని యూహింప నగును. మఱియు 'సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని' యందుదాహరింపఁ బడిన మాతృభూతయ్య పదము లీతనివేయని చెప్పనగును.

ఈతని ప్రోత్సహించిన శివరాయమంత్రి కృష్ణరాయుల చెంత యప్పాజీవలె యమరసింహుని కొద్ద నుండెడివాఁడు. ఈతని తండ్రి శంభాజీ. శంభాజీకిఁగల నలుగురు పుత్రులలో నీతఁడు రెండవవాఁడు.

శంభాజీ

త్రియంబకమంత్రి   శివరాయమంత్రి   నాగోజీ   [illegible]

ఈ వృత్తాంతము గ్రంథావతారికయం దిట్లు చెప్పఁబడినది.

వ. అని * * * కృతిపతి నభివర్ణించెద నెట్టులనిన.

ద్వి. శ్రీభోసలదుగ్ధాబ్ధి శీతాంశుఁడనఁగ
ప్రౌఢవంబడిన సగముపుణ్యాఁడు
శ్రీకరస్థి... [illegible] రాజ్య
మేకఛత్రంబు గానేలెడువాఁడు
మకరందముఖ్యసపంచితబిరుదు
లకలంకముగ బూని మెఱసినవాఁడు
పొలుపైన శ్రీరంజఫుటశోభనమను
తెలిదీవికిని విస్తృదేవుఁడౌవాఁడు.
* * *
నిరతంబుతుళజావనీ మహీపాలునికి
కరమొప్పుపాత్రుఁడై కడఁగినవాఁడు
మరియుఁ బ్రతాపసింహక్షితీంద్రునికి
సారిదినిబుత్రుఁడై శోభిల్లువాఁడు
స్వక్షైతగు యమునాంబికాగర్భ
శుక్తిమౌక్తికముగా సొంపొందువాఁడు

సార్వజ్ఞుఁడౌ తుళువజావనీంద్రునికి
కూరిమియనుజుఁడై కొమరొందువాఁడు
* * *
రవిచంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదంబు
బహుళంబుగాఁగల్గి భాసిల్లువాఁడు
* * *
యింతటియమరసింహేంద్రుఁడౌ నృపతి
చెంతఁబాయకయుండు శింగయమంత్రి
* * *
సమణాకెక్కిన కృష్ణరాయలవెంత
విమలుఁడై యప్పాజి వెలసినరీతి
విహితధర్మముచేత వెలసితింభాజి
రాయనితనయుఁడై రాష్ట్రంబునంగు
నాయతకీర్తిచే నమరినవాఁడు.
అల్లత్రియంబకమంత్రి కనుజుఁడౌవాఁడు
కలితనాగోజి శంకరులకగ్రజుఁడు
ఎలమినీయమరసింహేంద్రునిసభను
నలుగురుమెచ్చంగ నన్నుఁబిలిపించి
యాచంద్రతారార్కమౌనట్లుగాను.
భవ్యమైతగుగద్య పద్యాత్మకముగ
నలపారిజాతాపహరణంబుముద్దు.
... ...

తుది :- వ. అని గోపస్త్రీలు మ్రొక్కిరట యెట్టులనినా.

గుమ్మకాంబోధి. ఆది.

చేరిమ్రొక్కిరిగోపాలంగనలు చేరిమ్రొక్కిరి
చేరిమ్రొక్కిరిసిగ్గుచేత కనులుమూసుక
సారెత్రిశిరగిరీశుసఖుఁడైన శ్రీహరికి
మొనగుబ్బలుకరహారబాహుమూల
రుచులుపొదలకనకపు పల్లెములనగతత
తవనునవిలుతుదివాణములు తెలియగాచేరి.

వ. ఇట్లు మ్రొక్కిన సమయంబున గోపాలమూర్తి గోపస్త్రీ సర్వాంగ దర్శన సంజాత కుతూహలుండై చీరలొసంగిన పరిగ్రహించుచు గోపికలు సంతుష్టాంతరంగలై గోపస్త్రీలు స్వామిని పరివేష్టించుకొని దేవుని కొనియాడుచున్నారు.

శ్లో. తవకథామృతం తప్తజీవనం కవిభిరీడితం కల్మషాపహం ।
శ్రవణమంగళం శ్రీమదాతతం భువి గృణంతి యే భూరిదా జనాః.
అంగనామంగనా దేవకీనందనః.

గ్రంథాంతగద్య 272-వ పుటలో నీయఁబడినది.

పారిజాతాపహరణ కథలో గొల్లఁగూఁతు ప్రవేశముగాఁ జెప్పఁ బడినది.

క. శ్రీవిలసద్భాసలకుల
పావనమకరంద బిరుద భాగ్యజయాంకా
శ్రీవనితాంచిత వీక్షణ
సేవకరిపుభూప ! యదుకులసింహమహాత్మా !

గీ. అవధరింపుము నీవేగ సంకటముగ
పారిజాతాపహరణంబు భాగవతము
నాటకము గాను రచియించినాను సేవ్య-
తలమిదనందున ప్రథమాంకంబు ముట్టినది.

గ్రంథశైలి తెలియుటకై గ్రంథమధ్యభాగమునుండి క్రింది పద్యపదముల నుదాహరించుచున్నాను.

గొల్ల వాక్యం.

ఉ. ముక్కరకుఁ గ్రుక్కిడిచ్చె నయమొప్పుగఁ గమ్మలు సూర్యుఁడిచ్చె పం
పెక్కిన తరహారములు పేర్మి నిజందురుఁడిచ్చె నింద్రుఁడున్
రొమ్మున వ్రాలైన కంకణములిచ్చెను పాపట బొట్టు శంభుఁడున్
చక్కని సూర్యచంద్రులను శారద యిచ్చెను నాదు చెల్లెకున్.

చల్లవర్ణన.

ద్విపద. శ్రీరమ్యమైనట్టి చిక్కని చల్ల
సారస్యమైనట్టి చక్కటి చల్ల
కూరిమి కొనరమ్మ కొమరైన చల్ల
భారతిగొన్నట్టి బాగైన చల్ల
శ్రీగమగొన్నట్టి చెలువైన చల్ల
పార్వతిగొన్నట్టి పసనైన చల్ల
నవ్వుచుఁగొనరమ్మ నాచేతి చల్ల
నల్లావు పితికిన నయమైన చల్ల
తెల్లావు పితికిన తేటైన చల్ల
ఎఱ్ఱావు పితికిన హాప్పయిన చల్ల
నఱ్ఱావు పితికిన నాఁడెంపు చల్ల.

క. తెల్లనయి యుల్లసగుచును
చల్లనగు సకల తాపశమనమై సమ్మై
పెల్లుగ మధురం బౌనీ
చల్లకు ముల్లోకములను సాటియుఁగలదే.

చల్లవర్ణన యింత చక్కఁగ వేఱొండుచోట లేదు.

మాతృభూతయ భక్తిని గూర్చి యీ క్రిందికథ సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని (111 పుట) లో నీయఁబడినది.

“ఈ మాతృభూతయ్య తన పేదఱికమును సైచక సుగంధి కుంతలాంబవద్ద బహుకీర్తనములచే మొఱయిడినదిగాక “కాశికప్పణమీవల నమ్మ” అని చెప్పిన కీర్తనమువిని అమ్మవారు మాతృభూతయ్య స్వప్నమున దర్శనమిచ్చి “తంజావూరిలో నా భక్తుఁడు ప్రతాపసింహుఁడున్నాఁడు, అచ్చటికి వెడలుము. ఆరాజు నీలేమిని పోఁగొట్టును “ అన్న మాత్రమున లేచి తంజావూరికి వెడలెను. ఆదినమే సుగంధికుంతలాంబ ప్రతాపసింహుని స్వప్నములో ” నాభక్తుని నీవద్దకు రమ్మంటిని వాని లేమిని దీర్చుము.”అని చెప్పినతోడనే రాజులేచి మాతృభూతయ్య రాకను

గోరియుండెనట. అతడువచ్చినది తెలిసి యుపచరించి పదివేల రూపాయ లిచ్చి త్రిశిరగిరికి పంపించెను. అతడచ్చట సౌఖ్యముగా తన స్వగృహమునఁ సుగంధికుంతలాంబను భజించుకొనుచుండెను.”

ఈతని కీర్తనలు ‘త్రిశిరగిరి’ ముద్ర గలిగి, పదియయ్యు అష్టపద్యములుగా నుండును. ఈతడు భక్తిశృంగార పరముగానే రాగ నిబద్ధములుగానే రచించి యున్నాఁడు.

రెండవ శరభోజీ

తంజావూరి నేలిన కడపటిరాజులలో నీతఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు బహుభాషావేది. సంగీతసాహిత్య విద్యాపోషకుఁడు. ఈతని పేరనే తంజావూరి పుస్తకభాండాగారము ‘తంజావూరి మహారాజా శరభోజీ సరస్వతీ మహాలు పుస్తకభాండాగారము’ అని పిలువఁబడుచున్నది. ఈ మహారాజు చలువరాతి విగ్రహము నేఁటికిని దర్శనీయమై పుస్తక భాండాగార ముఖమున వెలయుచున్నది.

సంస్కృతమున నీతఁడు రచించిన [1]కుమారసంభవ చంపూకావ్య మొకటి లభ్యమగుచున్నది; అందు నాల్గాశ్వాసములు గలవు. ఆశ్వాసాంతగద్య.

“ఇతి శ్రీభోసలకులజలధి కౌస్తుభ చోళవసుంధరాధురంధర తులజ మహారాజకుమార శరభోజీ మహారాజ విరచితే కుమారసంభవ మహా చంపూకావ్యే చతుర్థాశ్వాసః”

త్యాగరాజు

ఈతనికాలమునఁ బ్రసిద్ధిలోనికి వచ్చిన మహానుభావుఁడు త్యాగరాజు.

ఆంధ్రసంగీతమున నాచంద్రార్కమును నజరామరమును నగు కీర్తిగడించిన మహానుభావుఁడు నాదబ్రహ్మ త్యాగరాజు, సంగీత వాఙ్మయ ప్రపంచమునకుఁ ద్రిమూర్తు లనఁదగిన అన్నమయ్య, క్షేత్రయ్య,

1. వ్రాఁతప్రతిసంఖ్య 4020. వ్రాయఁబడిన తేది 11-12-1812

త్యాగయ్య యనువారలలోఁ దృతీయుఁడైనను నద్వితీయుఁడైన మహా వ్యక్తి. ఈతఁడు రామభక్తాగ్రణి. ఒకకోటి తొంబదియారు లక్షలు రామనామమును జపించి శ్రీరామ సాక్షాత్కారమును జెందిన మహా పురుషుఁడు. ఈతని కృతులు వేలకొలఁదిగా రచితములైనను నాంధ్రుల దురదృష్టవశమున నాఱువందలు మాత్రమే లభ్యములైనవి. కావునఁ బ్రత్యేకముగ నిందు ప్రస్తుతము కాలేదు. దక్షిణదేశమున నీ మూర్తి వెలయుటచేత దక్షిణాంధ్రసంగీత వాఙ్మయమేకాక యాంధ్ర భక్తి సంగీత వాఙ్మయమంతయు భక్తిరస ప్లావితమై పవిత్రమైనది. త్యాగ రాజు రచియించిన నాటక కృతులలో ప్రహ్లాద నాటకమును, నౌకా చరిత్రమును ముద్రితములైనవి.[1]

---

1. శ్రీ త్యాగరాజస్వామి చరిత్రనుగూర్చి పరిశోధించినవారిలోఁ బ్రథములు నా జనకులు కీర్తిశేషులు సుందరముపంతులవారు. (1864-1931) వారు క్రీ శ. 1890 ప్రాంతమున తంజావూరు మధుర ప్రదేశములకేఁగి యచ్చట త్యాగరాజస్వామి చరిత్రకు సంబంధించిన కొన్ని యమూల్య విషయములను సేకరించిరి. క్రీ. శ. 1897 లో శ్రీ త్యాగరాజస్వామి జీవితమునుగూర్చిన కొన్ని యంశములు శ్రీ సుందరంపంతులు గారిచే గ్రంథస్థము గావింపఁబడినవి. అందు ముఖ్యమైనది త్యాగరాజు చరమదశ.

త్యాగరాజస్వామి మహర్షి జీవితమునుగడపి, క్రీ. శ. 1847 సంవత్సరమున నొక శుభదినమున తన కుమార్తె యగు సీతామహాలక్ష్మిని యిల్లునిఁబిలిచి రామనామోచ్చారణ చేయుచుండఁగా శిష్యబృందమంతయును, శ్రీత్యాగరాజస్వామివారి కీర్తనలు గానము చేయుచుండఁగా "జానకీ జీవస్మరణమ్" అను మంత్రముతో మధ్యాహ్నము పండ్రెండుగంటల కాలమున శ్రీరామునితో నైక్యముఁజెందిరి.

అతని శరీరమును వేలకొలఁది జనులు భజనచేయుచుండఁగా తిరువయ్యారునందు దహనసంస్కారము గావించిరి. అంతసేపును, వర్గవర్గములుగా త్యాగరాజస్వామివారి కీర్తనల నాపకుండ, భక్తులు శిష్యులు పాడుచునేయుండిరి. శ్రీత్యాగరాజస్వామి దహనసంస్కారమునకు అనగా చందనకాష్ఠాది సకల వ్యయములను నా కాలమున తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజ వంశీయుఁడైన మోతీరామ్‌సాహెబు-అనువారు భరించిరి.

సుందరము పంతులవారి వృత్తాంతము ననుసరించిచూచిన శ్రీ ఎ. యం. చిన్నస్వామి మొదలియారుగారు, త్యాగరాజకృతులను వ్యాప్తికిఁ దెచ్చుటలోఁ దొలివారు. చెన్నపురిలో నే బహిరంగ సమావేశములు జరిగినను, చిన్నస్వామి మొదలియారుగారు త్యాగరాజు కీర్తనలను పాడెడివారు. ఆ కాలమున యూరోపియను అధికారులు సభల

తంజాపూరి - శివాజీ మహారాజు
(1833-1855)

సంస్తవనీయుడగు శరభోజీ మహారాజు తనయుడు తంజాపురిని బరిపాలించిన రాజు శివాజీ. ఈతనికి సంతతి లేనందువలన, ఈతని తరువాత రాజ్యము ఇంగ్లీషువారి వశముగావించుకొనిరి. కనుక ఈతడే కడపటి మహారాష్ట్ర రాజుగా మనము భావింపవచ్చును. ఈతడును తన పూర్వీకులవలెనే భాషాపోషకుడు, కవి. ఈతని కృతి "అన్నపూర్ణాపరిణయము" అనునది మనకు లభ్యమగుచున్నది. గ్రంథావతారికలో శివాజీ తన వంశమునంతయు వర్ణించినాడు. అది యిట్లున్నది.

గ్రంథ ప్రారంభము.

జయ కనకమయవాసే జయమంగళవిలాసే
జయ భక్తహృద్వాసే జయశుభాహాసే

క. తంజాపురంబటంచును రంజిల్లిన పట్టణమ్ము రహిని రహించున్
కుంజరములు రథవాజులు అంచిన వీరభటజనులు [illegible]

కధ్యక్షత వహించెడివారు [1]చిన్నస్వామిగారు కర్ణాటకసంగీతము ముఖ్యముగా త్యాగరాజకృతులను సభాప్రారంభమున గానముచేయుపద్ధతి నెలకొల్పుటచేత పాశ్చాత్యులకు, త్యాగరాజసంగీతమునందు కృతులందు [illegible] గాంచెను.

ఆ చిన్నస్వామిగారే, పాశ్చాత్యుల వాద్యములమీదను, [illegible] గానముచేయవచ్చునని దృష్టాంతపూర్వకముగా విశదీకరించి [illegible] [illegible].

[illegible]

1. A. M. Chinnaswami Mudaliar author of Oriental Music in European Notation.

2. Biography of Saint Tyagaraja by N. S. Sundareswra Rao (Sunday Times — 18-9-1949.)

సూ. వ. ఇటువంటి పట్టణంబునందు సకలవిద్యాప్రవీణులయిన సభ్యుల గూడియున్నారు గనుక నీసభకు ఉచితంబైన అన్నపూర్ణాపరిణయంబను నూతన నాటకంబు నటియింపజేసి ఆత్మనుకృతార్థత జెందవలెనని యిచ్ఛయిస్తున్నాను ॥ పా ॥ యెవరయ్యా యీ దివ్యప్రబంధ నిర్మాత ॥ సూ ॥

క. వివిధాలంకృతిగనిగియు భువిజనులను ప్రేమఁబ్రోచు పుణ్యాత్ముఁడై
అవిరళదానగుణుఁడై కవినుతుఁడగు శివాజిరాజు ఘనసద్గుణుఁడై.

పా. సకలకళాప్రవీణుండగు శ్రీశివాజీరాజేంద్రుండా యీ గ్రంథ నిర్మాత అయితే మన మనోరథంబులన్నియు సఫలమవును. అతని గుణాతిశయంబులు వినవలెనని యిచ్ఛయిస్తున్నాను. సూ॥ చెప్పేవేవినూ.

సీ. దయచేసి ధారుణితలము పాలించునప్డో ప్రతిలేని శ్రీరామభద్రుఁడనఁగ
ముదమందిసుదతుల మోహింపఁజేయునప్డో బాగైననవపుష్పబాణుఁడనఁగ
బెదిరించిరిపులను భేదింపఁజేయునప్డో మురుగైన శ్రీకృష్ణమూర్తియనఁగ
కవిజనంబులనెల్లఁ గాచిరక్షించునప్డో గరిమించు శ్రీభోజరాజనఁగ

తే. తెలిసెను శివాజీనృపేంద్రుని విమలగుణము లెవ్వరికనైనఁగల్గునే యెంచిచూడ
అనుచు సకలజనంబులు నభినుతింప వెలయుతంజాపురంబున వేడ్కమీర.

ద్వి. అభిభుపద్ధను అమరియున్నట్టి
శ్రీవిలసచ్ఛాజినరాయనుఁడు
అతులసౌభాగ్యంబు లమరినవాఁడు
మతిమంతుఁడైనట్టి మంత్రివర్యుఁడు
అతనిసోదరుఁడైన అద్భుతగుణుఁడు
మతిశాలియైనట్టి మాన్యుఁడు జగతి
వితతభుజాబలవిఖ్యాతయశుఁడు
ప్రతిలేని సేనాధిపతియైనవాఁడు
ఆర్తజనులబ్రోచు అలకల్పకంబు
కీర్తిగల్గినయట్టి కృష్ణరాయుండు
బహుపకారియు భాగ్యపూర్ణుండు
మహనీయగుణశాలి మంచిసత్ప్రభువు.

గానవిద్యలలోన ఘనుఁడైనవాఁడు
సేనాధురంధర శ్రీగల్గువాఁడు
వరయోగశాలియౌ వరహేంద్రఘనుఁడు
పరిపూర్ణవిద్యల ప్రబలినవాఁడు
యిటువంటిమిత్రులు యిరుసంకగొలువ
వటువుగావిలసిల్లు భాగ్యముప్పొంగ
శ్రీశివాజీంద్రుండు వెలగుసద్విభుఁడు
ఆశాంతభూవుల ననువుగాబ్రోచి
ధీచమత్కృతులచే తేఁకిలువాఁడు
భూచక్రవర్తియై పాల్పొందువాఁడు.

పా. వోయీ సూత్రధారా యిటువంటి మహారాజు సంశిక్రమంబు
తెలుపవోయి.

సూ. ఒగ్గురు చక్రవర్తులు పదాగ్గురు రాజులంటోలి రాజ్యంబుచేయుచు
నుండు శ్రీశివాజీరాజేంద్రుని వంశక్రమంబు సవిస్తరంబుగాఁ దెలిపెద
వినుము.

ద్వి. శ్రీశాహజీంద్రుఁడు చిరసద్గుణుండు
వాసిగానుతెలుంగె జైపుమీరగను
ఏకోజియనుపుత్రు గెయిలమి గానపుడు
జోకతోగాంచెనుసొంపుమీరను
శ్రీమించియేకోజిచెలువుచెందగను
ప్రేమగానీవోశభూమిపాలించి
తుకోజియనుపుత్రుతుల్యునిగనియె
చక్కనాసౌందర్యశాలితుకోజి
చెలువుడైనప్రతాపసింహేంద్రుఁగాంచె
నిలలోనజనులెల్లహెచ్చుగాఁబొగడ.

వ. ఇవ్విధంబున ప్రతాపసింహేంద్రుండు పూర్వరాజన్యులంబోలి రాజ్యంబు
చేయుచునుండి తులజేంద్రుఁడను కుమారునింగాంచె నిర్విఘ్నంబుగా.

ద్వి. అతులజేంద్రుండు అద్భుతగుణుఁడు
ఖ్యాతుఁడైవిలసిల్లిఘనులపోషించి
బహుయోగశాలియైభాగ్యసంపదలు
సహజముగా గాంచి సౌందర్యఘనుని
శరభేంద్రుఁడనుపుత్రుచెలువుగా గాంచి
పరిపూర్ణసామ్రాజ్యపదముననుంచె
ఆశరభేంద్రుండు అతిసుందరుండు
శ్రీశివభక్తుండు స్థిరయశోధనుఁడు
మహాదేవుసత్కృపామహిమంబువలన
వహిమించినశివాజివర్యునిగాంచె
భోసలకులరాజపుంగవులెల్ల
నీసనుఁబోలరీ విభుగుణంబులకు
బహుదాత, బహునేమి, భవ్యసద్గుణుఁడు
మహనీయసౌందర్యమాన్యుఁడు, విభుఁడు
ప్రఖ్యాతుఁడై చాలభాసిల్లిమిగుల
సౌఖ్యసమృద్ధుఁడై జగమేలుచుండు
శ్రీశివభక్తుండు, చిరయశోధనుఁడు
దేశాధిపతులెల్ల తెలిసి తన్ బొగడ
తులజేంద్రపుత్రుండు గోరలలోఘనుఁడు
శీలయుచంద్రునిబోలు విమలముఖుండు
యీచోళరాజ్యంబు యింపుమీరగను
భూచక్రముననేలుపురుషోత్తముండు
శ్రీచంద్రమౌళీశు చిరకృపవలన
ఆచంద్రతారార్కమునునేలువాఁడు
రహిమించు శ్రీఅహల్యాంబికాగర్భ
మహితశుక్త్యుద్భవమౌక్తికమనుచు
ప్రఖ్యాతుఁడైభువి భాసిల్లువాఁడు
సౌఖ్యాభివృద్ధిచేసదయుఁడౌవాఁడు,

మా. వ. ఇవ్విధంబున వంశక్రమంబు తెలిపినపిమ్మట కథాక్రమం బెటువలె నంటేనూ."

అన్నపూర్ణాపరిణయమునందలి కథ తంజాపురీయందు నెలకొనిన కొంకణేశ్వరునకు సంబంధించినది. ఆతఁ డన్నపూర్ణాదేవిని వివాహ మాడుట యిందు వర్ణితము.

సీ. పూర్వకాలంబున శర్వానుజ్ఞచే సిద్ధపుంగవుఁ డొకఁ [illegible]
వల్మీకపరిసరవర్తి భూభాగానఁ దపముచేయుచున్నఁడు తాను వచ్చి
కొంకణసిద్ధుని కోర్కెఁ దెలుపుమటన్న నాకే [illegible] నుల [illegible]
వరములనిచ్చుచు నాసుందరై యీపురజనులఁ బోషించు [illegible]

గీ. కొంకణేశ్వరుఁడని భక్తకోటి చిద్రూపుకృపఁ [illegible]
వెలకొనుమనంగ కొంకణునిశ్చలోక్తి [illegible]

దక్షిణదేశమున రసవాదశాస్త్ర సంప్రదాయ ప్రవర్తకులలో నొకఁడగు కొంకణసిద్ధుని పేర నీకొంకణేశ్వరాలయ [illegible] పురిని వెలసినట్లుగా పై పద్యము తెలుపుచున్నది. [illegible] లుగు దేశమున నోరుగంటిలో సిద్ధేశ్వరాలయము గలదు.

గ్రంథాంతమున నొకచో "రంగనాథకవీశ్వరుఁ [illegible]" యాశీర్వ దించినట్లుగా చెప్పఁబడియున్నది. ఈ గ్రంథరచనమున నాతఁడు ప్రోద్బల యుండవచ్చును.

"ఈవిధంబున గ్రంథకర్తయైన శివాజీమహారాజు ఛత్రపతికి ఆశ్రిత పరంపరులైన రంగనాథకవీశ్వరులు [illegible] ఆశీ ర్వాదముచేసి నెటువలెసంటేను" ఈ రంగనాథకవీశ్వరుఁడే యీ [illegible] నుదాహృతుఁడైన "అమృతకవి తులసిరంగయ్య" కావచ్చును. గ్రంథాంత మున నాశీర్వాదము.

సీ. శ్రీరస్తు విజయోస్తు ధీరస్తు శుభమస్తు [illegible]
సౌందర్యవిభవోస్తు శాశ్వతధనమస్తు సంతోషమహిమాస్తు సౌఖ్యమస్తు.
ఆరోగ్యమస్తు ధాన్యాభివృద్ధియశోస్తు ధృతిమస్తు శ్రుతిమస్తు [illegible].
పుత్రలాభోస్తు సంపూర్ణసత్కృతిరస్తు మహితసామ్రాజ్యసమృద్ధిరస్తు.

గీ. సకలసద్గుణ దాతృత్వచతురమస్తు హితసుగోత్ర సంపన్నవృద్ధిరస్తు.
చంద్రమౌళీశ సత్కృపాసారమస్తు ఈక్షణమె అష్టలక్ష్మీకటాక్షమస్తు.

సూ॥ ఈ విధంబున ఆశీర్వాదంబుచేయగా సమస్తసభ్యులు తథాస్తు, తథాస్తు, అని పలుకుచునుండిరంత.

గద్య:-ఇతి శ్రీమద్భోంసలకుల కలశాంబునిధి పూర్ణశశాంక భూమండలాఖండల శ్రీ శివాజీమహారాజ ఛత్రపతి నృపవర విరచితంబైన అన్నపూర్ణాపరిణయంబను ఆంధ్ర నాటకమునందు ద్వితీయాశ్వాసము.[1]

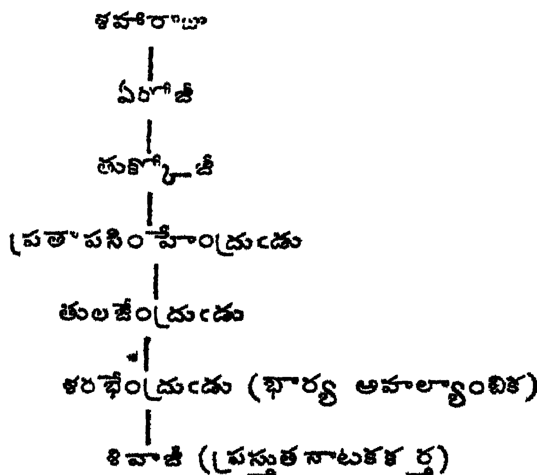
ఈ గ్రంథమున నీనాటకమునాడు నెవ్వరెవ్వరే యేయే వేషములు వేసిరో, యా వివరణము వ్రాయబడినది. ఇందు కొంకణేశ్వరుడు, విఘ్నేశ్వరుడు, సప్తఋషులు మొదలగు పురుషపాత్రలు, అన్నపూర్ణ, శుకవాణి, మంజువాణి, తిలోత్తమ, హరిణి మొదలగు స్త్రీపాత్రలు వత్తురు.[2]

---

1. నాటకముతుదిని ప్రతివిలేఖరి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాడు.

"జయనామ సంవత్సరం భాద్రపద శుద్ధనవమి గురువారంనాడు రాజశ్రీమధ్యస్థులవారి ఉత్తరవు ప్రకారం నగరిలో ఉండే భాగవతమేళం సబనీసుదగ్గఱ యీ అన్నపూర్ణాపరిణయ నాటక పుస్తకం వ్రాయించి అమృతకవి తులసీరంగయ్యంగారు నగరికి వ్రాయించి యిచ్చినది వ్రాసిన ఆకులు 49.

వంశవృక్షము.

2. తంజావూరి పుస్తకశాల గ్రంథసంఖ్య 499. M. 662.

వెంకటకృష్ణకవి - శివపారిజాతము

ఈతఁడు మల్లుకులస్థుఁడు, శివనాటకము [illegible] తెలుఁగుకవి. ఈతని కృతినుండి విశేషము లిట్లు తెలియుచున్నవి.

సీ. "మల్లువంశంబున మాతనిం[illegible] వెల్లవైతి [illegible]
కనకయ్య పుత్రుఁడ కమలాక్షుసేవ్యుఁడ [illegible]
వెంకప్పయను కవి విన్నవించిన శివకథల్ [illegible]
పసిబాలుఁడను నేను పశుపతి [illegible]

తే. వేదములయందు [illegible] వింత [illegible]
నారదునిచేతఁ [illegible] నాట్యముగ [illegible]

ప. శ్రీకరంబుగా విఘ్నేశ్వరునకు మ్రొక్కిన వెనుక [illegible] విఘ్నా లున్నా తీర్చిన వెనుక శివపారిజాత నాటకము [illegible] మార్గం.

గ్రంథాంతమున:

క. కఁదముఁ జెప్పిన [illegible]
ఇందు ధరుంచిన నేనును, [illegible] !

గంగవాక్యం:

ఉ. మంచిది సామిరార [illegible]
చెంచలమల్లఁ దీర్చినను శ్రీశివప్రోక్త [illegible] !

మంగళం.

శృంగారకరముగాఁ జెలఁగి మ్రొక్కి
శ్రీజయము కలుగునని శ్రీవేంకటుఁడా నేను
శ్రీ జలయఁ జెప్పితిని శివకథలను
జయమంగళం నిత్యశుభమంగళం
... ...
విద్యాజయములిచ్చి సిద్ధివరముల నొసగి
చెలువమెసగు
జయమంగళం సత్యశుభమంగళం

గద్య :-శ్రీమత్సకలగుణ సంపన్నులయిన అఖండలక్ష్మీ ప్రసన్నులయిన అష్టలక్ష్మీ నివాసులైన శిష్టజనరక్షకులైన నిత్యాన్నదాన గోదానభూదాన వస్త్రదాన హిరణ్యదాన కన్యకాదాన పరిపాలకులయిన శ్రీరజతాచల హిమాచల కనకాచల ధీరులైన శ్రీరాజమాన్య రాజరాజరాజశ్రీ శివాజీ మహీపాలుని తెలుగుకవి కనకాశెట్టి వేంకటకృష్ణాశెట్టి చేసినకవిత్వం.

మఱియు గద్యక్రిందనే

"ఈ శివపారిజాతనాటకం శ్రీ తంజాపురీంద్రు శ్రీ శివాజీ మహీపాలుని కులదేవుఁడైన శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వరుని కృపచే వ్రాసిన కవిత్వం."[1] అని కలదు.

పై యుదాహృతులనుబట్టి యిది బాల్యకవితయే యని చెప్పనగును. కాని "మల్లుల్లో అల్లు గొప్పవాడు" అనేరీతిగా, మల్లులలో కవితచెప్పుటయే ఘనతకాబట్టి శివాజీ యీతని చేరదీసియుండును.

శివాజీ సీసములు

ఈ పేరిటో శ్రీ శివాజీ మహారాజుపేర 4 గ్రంథములు 811,12,13 14 సంఖ్యగలవి తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నవి. వీనిలో కొన్నింటికి యతినియమములుగూడ పాటింపఁబడియుండలేదు. మచ్చునకు నిందలి మకుటములు.

"ధనిరుఁడా శ్రీశివాజీని తేజమమ్మ"

"ధనిరుఁడా శివాజీంద్రుని తేజ తగుణి"

"నళినదళనేత్ర శ్రీశివాజీంద్రచంద్ర"

ఇవి లక్షణము తెలియక వ్రాసినస్తుతి పద్యములుగా నెన్నఁనగును "అన్నసత్రంబులు అతిప్రేమతోఁగట్టి అవనికర్తలుగొన్న యతడెయమ్మ" అని యిట్లు "అమ్మ" సంబోధనలుకూడ నుండుటచే నచ్చట యువతులు కొన్ని సీసములను రచియించి యుండవచ్చును.

---

1. దీని సంఖ్య 636–637. ఈ రెండు ప్రతులలో 637 సంఖ్యగల ప్రతి యీ క్రింది దరువుతో మొదలిడుచున్నది. "శరణు శరణు శరణు" శ్రీగజముఖ

ఇట్టి సీసములు నూతనముగఁ బ్రకటితమైన తంజావూరి పుస్తక భాండాగారము కేట్లాగు రెండవసంపుటమున 17, 18, 19 పుటలలో నీయఁబడియున్నవి. అందును కొన్నిచోట్ల యతి తప్పినవి. కొన్నిచోట్ల సరిగనున్నవి. మచ్చునకుఁ గొన్నింటి నుదాహరించుచున్నాను.

సీ. శ్రీసదాశివపూజచేసిన సుకృతంబు [illegible] సదా [illegible] నిచ్చు [illegible] గాను
శ్రీవాణిపతి నీకు చిరతరాయుర్వృద్ధి యొసఁగ [illegible] సొంపు [illegible]
శ్రీశచీపతి నీకు చిత్తానుసరణగా భోగంబు [illegible] త్యాగ [illegible]
దివ్యతా దేవాదిదేవులు సతతంబు విజయంబు [illegible]

తే. గీ. నీ ప్రభావంబు నుతిఁజేయ [illegible] ! మానినీ [illegible] ! [illegible] !
భళిర ! శ్రీమంత ధీమంత భవ్యసుగుణ, [illegible] శివాజీ [illegible] ! [illegible] మహారాజ.

సీ. శ్రీభోసలాన్వయా క్షీరాబ్ధిచంద్రుఁడై విలసిల్లు [illegible] విభవములను
వర్ణనఁ జేసెద వైఖరిలోపము [illegible] భవ్యమంత
నొకవంక మంత్రులు నొకవంక మిత్రులు నొకవంక [illegible]
నొకవంక బుధులును నొకవంక [illegible] నొక [illegible] గాయకులును.

గీ. కొలువ పట్టాభిషిక్తుఁడై చెలువుమీఱి [illegible] నీసభఁ [illegible]
భళిర ! శ్రీమంత ధీమంత భవ్యసుగుణ, శ్రీశివాజీ మహారాజ ! [illegible] !

సీ. చంద్రశేఖరుఁడు నీకింద్ర భోగమునిచ్చు, [illegible] చెలువనిచ్చు,
నందివాహనుఁడు నిన్ బొంది రక్షించును, [illegible] నిచ్చు
స్కందుండు నీయింటఁగాచి ప్రోచుచునుండు, [illegible]
నింద్రుఁడు నీకును యిష్టార్థఫలమిచ్చు, నింద్రాణి నీయింట [illegible].

గీ. సింధుశయనుండు నీ హృదయమందునుండు
బిందులందున వెలుగొంది వేడ్కఁజేయు
సుందరముగాను వెలసిన మన్మథాంగ !
సుందరాకార ! శ్రీశివాజీన్ప మాంగ !

పై పద్యములవలన శివాజీ చాల ధర్మాత్ముఁడనియు ప్రజలను ననుకూలముగా పాలించినవాఁడనియు తెలియుచున్నది. కేవలము స్తుతిపరములైనను యీ ప్రభువునందలి భక్తివిశ్వాసములను చెప్పియుండుటచేత వీనియందు యతి నియతిఁ జెందిన సంతగా విమర్శకులు పరిగణింపకుండుట మేలు.

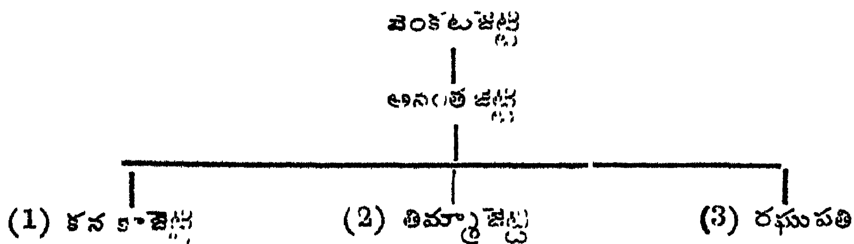
శృంగారకవి తిరుమలనాథకవి

తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల కాలములో జెట్టిమల్లు కులజులు కవులను పోషించిరి. వీరు తంజావూరిలోని ధేనువాహము గరిడికి పెద్దగరిడికి సంబంధించినవారు. ఆ జెట్టిమల్లులలో నొకఁడగు తిమ్మాజెట్టి ప్రేరణచే తిరుమలనాథకవి రచించినది

[1]నాసికేతపురాణము

దక్షిణదేశీయాంధ్రసాహిత్యమున వెలసిన ద్విపదకృతులలో నాసికేత పురాణము నొకటి. పెద్దగరిడియందు వెలసిన శ్రీకృష్ణుని కంకితము. అనంతజెట్టి తిమ్మాజెట్టి యను మల్లుకులజుల వంశక్రమ మిట్లు వర్ణితమైనది.

మల్లుకులము - భారద్వాజ గోత్రము

పై వారిలో రెండవవాఁడగు తిమ్మాజెట్టి ప్రేరణచే నిది రచితమైనది.

మల్లులకును బ్రాహ్మణులకువలె సూత్రగోత్రములు గలవు. బ్రహ్మాండపురాణములో నేకవీరామాహాత్మ్యమని, నింబజామాహాత్మ్యమని పేరుకల ఖండమున దేవమల్లు చరిత్రమున వివిధశాఖలును దశవిధ

---

1. ఈ నాసికేతపురాణము కథనే నాసికేతూపాఖ్యానము అను ప్రబంధముగా క్రీ. శ. 1400 ప్రాంతమున శ్రీనాథమహాకవి బావమఱది దుగ్గుపల్లి దుగ్గన రచించియున్నాఁడు. అది లభ్యమగుచున్నది. చందలూరి చిక్కయ్య. క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమున మఱియొక పద్యకృతి రచించియున్నాఁడు. అది లభ్యము కాలేదు. ఈ కథ తెలుఁగులో తప్ప యితర భాషలలో లేదు. చూ. కఠోపనిషత్తు. ఆంధ్రానువాద పీఠిక.

గోత్రములును నేర్పాటుచేయఁబడినవి. ఈ దేవమల్లుని కథయే మల్లుపురాణము. సమరసాటి వెంకనార్యుఁడు రచించిన మల్లుపురాణము నిదియే. అందులోఁ గృతిపతియగు అప్పామల్లుఁడు, ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు గార్గ్యసగోత్రుఁడుగా నభిహితుఁడైనాఁడు. నాసికేతపురాణ రచయిత వెంకటకృష్ణశెట్టి వసిష్ఠగోత్రుఁడు. ద్విపదనింబమాహాత్మ్య కృతిప్రోత్సాహకుఁడగు మున్నంగుశెట్టి ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు.

కృతికర్తయగు తిరుమలనాథకవి తన్నుఁగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

"ఘనుఁడైన శ్రీరంగకవి తిమ్మగురుని
తనయుఁడ వైష్ణవగోష్ఠీనిషేవితుఁడ
మహనీయగుణుఁడ తిర్మలనాథకవిని
అహోబలార్యుని కగ్రజుఁడగు నే
కరమొప్పఁ బరమభాగవతచరిత్ర
పరమార్థదీపిక, పద్మినీపరిణ
యము మొదలైన కావ్యములు రచించి"

పై దానినిబట్టి యీతఁడు తిమ్మార్యునిపుత్రుఁడనియు, పరమభాగవతచరిత్ర, పరమార్థదీపిక, పద్మినీపరిణయమునను మూఁడు కావ్యములు రచించెననియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియుఁ గృతిపతి తన్నుఁగూర్చి చెప్పు సందర్భములో,

"లలితోక్తి దేవమల్లచరిత్ర మాకు
తొలుతరచించి కీర్తులు తెచ్చినావు"

అని వ్రాసికొనుటచే నీతఁడును నొక మల్లుపురాణము రచించెనని తెలియుచున్నది. కాని నాసికేతపురాణము తప్ప పై గ్రంథము లేవియు గానరాలేదు. ఈతఁడు తన కవనమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

"అల మహారాష్ట్రదేశాంగనామణుల
పలుకుగుబ్బలకీతి గూఢమైపోక
మట్టుగా ద్రవిడభామామంజులీల
బట్టబయల్గాక భావజ్ఞులకును

నఱజాఱుపైఁటల నాంధ్రభామినుల
మెఱుఁగుగుబ్బలరీతి మేలిమిదనగ
సకలలక్షణలక్ష్య చాటు కావ్యములు
ప్రకటించి చెప్పనేర్పరి నాఁగ మించె
ఘనుఁడైన శృంగారకవి తిమ్మఘనుఁడు ”

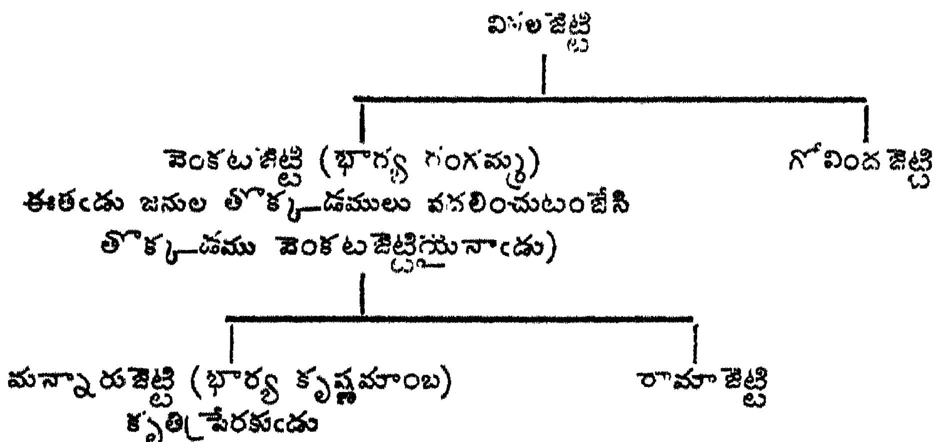
పై ద్విపద పంక్తులు.

చ. ఘనతరఘూర్జరీకుచ యుగిక్రియ గూఢము గాక, ద్రావిడీ
స్తనగతి తేటగాక, యఱచాటగు నాంధ్రవధూట చొక్కపుం
జనుగవలీల గూఢమయుఁ జాటు దనంబును లేక యుండఁ జె
ప్పినయది పో కవిత్వమనిపించు నగించటు గాక యుండినన్.

అను పద్యమునకు ననువాదము. గ్రంథమముద్రితము. ఇందలి యితివృత్తము నాసికేతూపాఖ్యానమే. కాని యిది దుగ్గనపద్యకావ్యము ననుసరించిన ద్విపద కాదు. గ్రంథమున మూఁడాశ్వాసములు గలవు.[1]

బడగలనాటి సరసకవి

ఈతఁడు నింబజామాహాత్మ్యమను నామాంతరముగల ‘ఏకవీరామాహాత్మ్యము’ అను ద్విపదకృతిని, శ్రీనునాథము గరిడీలోని రఘురాముని పేర రచియించియున్నాఁడు. ఈ కృతి ప్రేరకుఁడు తొక్కడము మన్నారుసెట్టి. దేవమల్లు కులమునకు సంబంధించినవాఁడు. ఈమల్లులకును శాఖలును సూత్రములును గలవు. వీరు విశ్వామిత్రుని వంశీయులఁట. మన్నారుజెట్టి వంశ క్రమమిది.

1. ఈ గ్రంథము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో నున్నది.

ఈ మన్నారుశెట్టి నరసకవీంద్రుని బిలిపించి,

" దేవమ్మనికథ దేవిమాహాత్మ్య
మీ విధంబున [illegible]
[illegible] బ్రహ్మాండ [illegible] సంగతముల
విమలమార్గముల బ్ర[illegible] విధము [illegible]
తెలుంగునం దేటగా ద్విపద [illegible]
నొనరించి [illegible] " యని [illegible]

కవియు,

"లలిత [illegible]
తెలసిన [illegible]
మన్నారు కృష్ణ [illegible]
సన్నుతమతి [illegible]
కరిమార్గ [illegible]
వరమాత్రి [illegible] వసుధ [illegible]
వరుసబుధగణనాథ [illegible]
నరసకవీంద్రుండు [illegible]
కవులనుగ్రహ [illegible] గావించెను" [illegible]
[illegible] మహాత్మ్యమున
[illegible] సంపద [illegible]

ప్రథమాశ్వాస గద్యయందు,

శ్రవణభూషణ [illegible] మాహాత్మ్యమున
[illegible] ప్రథమాశ్వాసము

అని యతిస్థానమున నుండుటచే 'నింబా [illegible] మాహాత్మ్యము' అని దీనికి నామాంతరము గలదని తెలియందగును. గ్రంథాంతమున "[illegible] సంవత్సర భాద్రపద శుద్ధ దశమినాటికి [illegible] కుమారుడు కనకాశెట్టి వ్రాయించినది" అని కలదు. కవి [illegible] మహారాష్ట్రరాజులకాలమున క్రీ. శ. 1740 ప్రాంతమువాఁడు కాఁదగును.

ఇందలి యితివృత్తము ఏకవీరాదేవి మాహాత్మ్యము. ఈ కావ్య కృతిపతియగు మన్నారుశెట్టి సోదరుఁడు

తొక్కాడము రామాశెట్టి

ఈతఁడు కవియై యొక శతకము రచించియున్నాఁడు. అది వేమనను గూర్చినది. 'కాలచక్ర వేమ భవ్యనామ' అని దానిమకుటము. వేమన పద్యములవలె నిందును నాటు వెలఁదులే గలవు.

మచ్చునకు,

"[illegible]
[illegible]
[illegible]
కాలచక్ర వేమ! భవ్యనామ!"[1]

"[illegible]
[illegible]
[illegible]
కాలచక్ర వేమ! భవ్యనామ!"[2]

వల్లా సూరయకవి

ఈతఁడు గోదావరి ప్రాంతమందలి పొందనాక గ్రామ నివాసి. వెలనాటి బ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. సూరభట్టునకు [illegible] నాగమాంబకును సూరయపుత్రుఁడు. తల్లి లక్ష్మమ్మ. ఈతఁడు [illegible]. మున్నారుగుడియందలి రాజగోపాలస్వామి యీతని యిష్టదైవము.

ఈతని కృతి "వివేకవిజయము" అను నాటకము. ఇది సంస్కృత ప్రబోధచంద్రోదయమునంటికృతి. ఈ తెలుఁగు కృతిలో వివేకేంద్రుఁడు ఉపనిషత్కాంతఁగూడి ప్రమోదమునందుట ముఖ్యాంశము. అద్వైతసార్వభౌముఁడైన వివేకేశ్వరుండు ముక్తికాంతంగూడి యమందానందకందళితహృదయుండై యుండుట యిందుఁ బ్రతిపాదితము.

1. గ్రంథ సంఖ్య. 393.

2. కవుల చరిత్ర. నూతన ముద్రణము. పుట 715. పరిష్కర్త. ప్రస్తుత గ్రంథకర్త.

శైలి మచ్చునకు :

ద్వి. ముదమున జీవేశ మూర్తియు ముక్తి
గదిసి భేదము మాని కలయిక(బొంది
కడలేని వేడుక కనరాని చెలిమి
యుడివోని మోదము సుజ్ఞానానంద
మును బొంది సుఖమంది సుశ్లోకములను
తనదు తేజము కీర్తి దట్టమై నిగుడ
తనసాటి లేదని తనుదానె తెలిసి
వినుత వైభవముల వెలయుచుండె.

గద్య. అనుచు శ్రీరాజమన్నారైన స్వామి
ఘన కృపావర్ధిత కవితాశయుండు
... ...
కవిసూరయాఖ్యుండు ఘనతత్త్వ విదుండు
వివరింప(గ వివేక విజయనాటకము
... ...
దక్షిణ ద్వారకా ధాముని చెంగ
నా చంద్రతారార్కమై వెలయు" నని చను.

నాటకాంతమున ఫలశ్రుతి :

చ. అలర(గ నీ వివేక విజయాభిధనాటక మెవ్వరేని ని
శ్చలమగు భక్తిచే(జదువ(గాని తదీయ సదర్థ భావమున్
సలలిత చిత్తవృత్తి ననిశంబులు జింతన చేసిరేని వా
రలఘుతరాత్మ తత్త్వపరమంది సుఖస్థితి(గాంతు రెప్పుడున్.[1]

శ్రీనారాయణ తీర్థులు

గీతగోవిందకర్తయగు జయదేవుని యపరావతారుడై, కృష్ణలీలా తరంగిణిచే, భారతదేశమును, గీర్వాణాంధ్రవాఙ్మయములను భక్త హృదయములను బునీతమొనర్చిన నారాయణ తీర్థులవారు దక్షిణాంధ్ర

1. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య 604-605 (M. 497, 682).

వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన మహనీయులు. వీరు తెనుఁగుభాషలో 'పారిజాతాపహారము' అను ప్రశస్త యక్షగానకృతిని రచియించినారు. ఈ గ్రంథమున 'శివనారాయణతీర్థ సేవితాధిపుఁడు' అను వాక్యమే తీర్థుల వారి రచనమును నిర్ధారణ సేయుచున్నది. మఱియు నీ యక్షగానకృతిలో 'అచ్యుతాబ్ధివరదప్రభో' అని యుండుటచేతను, దంజావూరికి సమీపమున నున్న మెలట్టూరును అచ్యుతప్పనాయకుఁడు, 'అచ్యుతాబ్ధి'యని నామకరణము చేయుటచేతను, తీర్థులవా రచ్యుతప్పనాయకుని కాలమున ననఁగా క్రీ. శ. 1561-1614 ప్రాంతముల విలసిల్లియుందురు.[1]

పారిజాతాపహారము

ఇందలికథ ప్రసిద్ధమైన పారిజాతాపహరణ కథయే. గ్రంథ వివరణమిది.

ప్రారంభము:

'పారిజాతాపహారాఖ్యం నాటకమభినీయతే.

... ...

వ. అవ్వరా ఈ విధంబున అంతట శ్రీపారిజాత నాటకనాట్యవైఖరికి విఘ్నంబులుగాకుండు విఘ్నేశ్వరుండు వచ్చేమార్గంబు పరాకు.

దరువు. వచ్చెనే గణపతిదిగో చాల
వరదుండై మిగులను వన్నెమీరగను.
సవతి నాతో నీవు చలమేలె భామ
భావించి చూడవే భాగ్యమెవ్వరిది
అవనీమండల చంద్రుం డఖిలపాలకుఁడు
శివనారాయణతీర్థ సేవితాధిపుఁడు.

1. శ్రీనారాయణతీర్థులవారినిగుఱించి తొలుత వ్రాసినవారు కీ. శే. ప్రభాకర శాస్త్రులవారు. వారు భారతి ద్వితీయ సంపుటములో క్రీ. శ. 1925 లో తీర్థులవారి పటముతోడ నీ ప్రశస్తవ్యాసము ప్రకటించిరి తరువాత నింగ్లీషులో సంగీత విద్వాంసుల చరిత్రలలోఁ దీర్థులవారి చరిత్ర యుల్లేఖింపఁబడినది. వీని వెనుక స్వామి శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి షష్టిపూర్త్యుత్సవ సంపుటమున శ్రీనారాయణ తీర్థులవారినిగూర్చి వ్రాసియున్నారు. (పుటలు 66-72) తీర్థులవారినిఁగూర్చిన వ్యాసములలో నీ రెండే కాక భారతి రజతోత్సవ సంపుటమున శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి వ్యాసముకూడ చూడఁదగినది.

గ్రంథాంతము :

వ. అంతట నీలాగున రుక్మిణి అమ్మవారిచేత సత్యభామ అవమానంబు పొంది యింటికివచ్చి కోపాగారమందు ప్రవేశించేటపుడు యేమని ప్రలాపిస్తూన్నది.

దరువు. యేమిసేతునే ఓయమ్మా బంగారుబొమ్మ ముద్దులగుమ్మా :[1]

పరమానంద తీర్థుఁడు

ఈతఁడు తంజావూరి మండలమునఁ జంపకారణ్య క్షేత్రవాసి. పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యుఁడగు యతీశ్వరుఁడు. ఈతఁడు దత్తాత్రేయ గురుపరంపరలోనివాఁడై, తెనుఁగుభాషలో నద్వైత వేదాంత ప్రతిపాదకములైన గ్రంథము లనేకములు రచించియున్నాఁడు. ఆంధ్ర భాషయం దద్వైత వేదాంత ప్రవర్తకులలో నీతఁ డగ్రస్థానము వహింపఁ దగినవాఁడు. ఈతఁడు సులభశైలిలో గంభీరమగు వేదాంత విషయములను, శతక, ద్విపద, యక్షగాన, వచనరూపములఁ దెలిపి యున్నాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1590 ప్రాంతముల నుండెనని శతక కవులచరిత్ర[2] తెలుపుచున్నది.

1. శతకములు :

1. సంపఁగిమన్న శతకము

దీనికే మన్నారు శతకమని పేరు.

కందపద్యములు ప్రారంభము :

క. శ్రీమానినీమనోహర సోమార్కవిశాలనేత్ర సురనుతచరణా
దామోదర నీలమణి శ్యామా నను బ్రోవవన్న సంపఁగిమన్నా !

---

1. తంజావూరి పుస్తకశాల. సంఖ్య. 544.

2. శతక కవుల చరిత్ర. నూతన ముద్రణము. పరిష్కర్త ని. వెంకటరావు, 225-230 పుటలు.

మధ్య. క. తత్త్వం బెఱుఁగక యా బ్రహ్మత్వమున చరించువారిమాటలు ఘృతకో
తత్త్వములవి మఱచిన నిస్సత్త్వములగు నన్నువిన్న సంపఁగిమన్నా !

చివఱ. క. పరమానంద యతీంద్రుఁడు పరిపూర్ణుండైన నీదు భక్తుండెలమిన్
విరచించెను నొకశతకము శరణాగత సుప్రసన్న సంపఁగిమన్నా !

చంపకారణ్య క్షేత్రమున వెలసిన మన్నారు దేవుఁడే సంపఁగి మన్నఁడు. ఈతఁడే రాజగోపాలస్వామి. ఈ యాలయమున్న యూరు పేరే మన్నారుగుడి.

2. శివముకుంద పరమానంద శతకము

ఇదియును వేదాంత ప్రతిపాదకమైన కందపద్య శతకము. ఇందుండి రెండు పద్యములు :

క. సుజ్ఞానిమహిమ యెప్పుడు సుజ్ఞానియె యెఱుఁగనేర్చు సుస్థిరమతియై
యజ్ఞాని తెలియ నేర్చునె ప్రాజ్ఞునిగతి శివముకుంద పరమానందా !

క. హరిహర గిరిధర పురహర గురుడధ్వజ నీలకంఠ కనకాంబర శం
కరగౌరీధవ మాధవ పరమాత్మా శివముకుంద పరమానందా !

3. దత్తాత్రేయ శతకము

ఇదియును కందపద్య శతకము. ప్రారంభము :

క. శ్రీవిలసిత వరసంయమి సేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము నను నెల్లప్పుడు దావరమున గుణవిధేయ ! దత్తాత్రేయా !

చివఱ. క. పరమార్థ ప్రతిపాదన మరుదందఁగ యోగివరుల కానందముగా
పరమానంద యతీంద్రుఁడు ధరనాచంద్రార్కముగను దగరచియించెన్.

మ. శ్రీవిఖ్యాతిగ నాత్మతత్త్వరచనా సిద్ధాంతవాక్యార్థముల్
శివిస్మిఁఱఁగఁ గందపద్యముల ప్రౌఢింజెప్పి యర్పించితిన్
దేవా ! నీకును భక్తవత్సలతఁ బ్రీతిన్నన్ను మన్నించు మ ప్ర
జ్ఞావిర్భూత విమోదచిత్తమున దత్తాత్రేయ నిత్యోదయా !

ఈ శతకము తెనుఁగుదేశమునఁ జాల ప్రచారములో నున్నది. ఈ శతకములోని,

క. ఎంతదయో దాసులపై పంతంబున మకరి పట్టి బాధింపఁగ శ్రీ
కాంతుండు చక్రమంపెను దంతావళి రాజుఁగాయ దత్తాత్రేయా. !

అను పద్యమును బల్లెటూరి బడులలో నోరవడికుదుర్పుటకై వ్రాయింతురు.

2. ద్విపదలు :

1. అనుభవదర్పణము

ఇది యద్వైత వేదాంత గ్రంథము. నాల్గాశ్వాసముల కృతి దత్తాత్రేయ గురునకంకితము.

ద్వి. శ్రీగురువరచంద్రు సిద్ధమౌనీంద్రు
యోగివైభవసాంద్రు యుక్తినిస్తంద్రు
తెలివిదత్తాత్రేయ దేశికస్వామిఁ
దలఁచిసేవించి కీర్తనలొప్పఁజేసి
యానందమున పరమానంద తీర్థ
మౌనీంద్రుఁడను మహామహిమదీపింప
ననుభవదర్పణంబను మహాగ్రంథ
మనుపమవాక్ప్రౌఢి యలరరచింతు

గద్య. శ్రీమదానంద విస్తీర్ణసుధాబ్ధి
సోమపరంధామ సుగుణాభిరామ
యమిసార్వభౌమ దత్తాత్రేయపాద
కమలరజఃపుంజ కలితలలాట
... ...
శ్రీమత్పరమహంస శ్రీపరివ్రాజ
కాచార్య శ్రీపరమానందతీర్థ
వాచాసుధారస వర్ణితంబైన
యనుభవదర్పణమ్మను కృతియందు
ననుపమంబుగఁ జతుర్థాశ్వాసముయ్యె.[1]

---

1. గ్రంథ సంఖ్య. 293. పైని ద్విపదగా ముద్రితము కావలసిన గద్య కేటలాగున పుట. 85 లో వచనముగా ముద్రితమైనది.

శివజ్ఞానమంజరి

ఇది యొక వేదాంతగ్రంథము.

ద్విపదకృతి. ప్రారంభము :

శ్రీగురువరమూర్తి శివయోగవర్తి
భోగమోక్షస్ఫూర్తి భూరిసత్కీర్తి
అతిముదంబున పరమానందతీర్థ
యతినామధేయుండ నింపుఁదలిర్ప
మహితశివజ్ఞాన మంజరియనగ
మహిలోనఁబ్రాజ్ఞ సమ్మతము గానిపుడు
రచియించెదను లోకరక్షార్థముగను.

గ్రంథాంతము :

కరమొప్పుజగతి ప్రఖ్యాతిగాననుచు
ననువుమీఱంగ దత్తాత్రేయగురుని
యనుఁగు శిష్యుఁడు పరమానందతీర్థుఁ
డొనరించె నీకృతి యుత్సాహలీల.[1]

3. యక్షగానము :

ముక్తికాంతాపరిణయము

యక్షగానము. ఇదియును వేదాంతగ్రంథము. వివేక జీవుఁడు ముక్తికాంతను బొందుట యిందలి కథ.

శ్రీమచ్చిదాగార శివయోగసార
... ...
పరగదత్తాత్రేయు భక్తవిధేయుఁ
దలఁచి కీర్తించి వందనమాచరించి
యలరుచుఁదగఁ బరమానందతీర్థ
యతినామధేయుఁ డాయతమోదమునను
చతురతప్రౌఢిచే సజ్జనుల్ పొగడ
కరమొప్పఁగా ముక్తికాంతావివాహ
మరుదార పదచాళి కమరఁజెప్పెదను.

1. తంజావూరి పుస్తకశాల 350-61. మూఁడు ప్రతులు.

దరువు. గురుతరమహాద్రి కూటాజాగ్రమున
పరిగెడుమందిర ప్రకటస్థలమున
నాడిస్తనద్వయ నాసికాగ్రమున
జోడుగరవిచేసి జోతులువెలుఁగి
చెలువొందుచువివేక జీవుఁడుముక్తి
లలనామణినిగూడి లక్ష్యంబమర్చ
తన్నుఁదానెఱుగక తనువునుమఱచి
చిన్మయస్థితిగాంచ శీఘ్రమునసపుడు.[1]

4. వచనకావ్యములు :

1. బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవము

వచనకావ్యములు :

ఇది యొక వేదాంతగ్రంథము. అనుభవపూర్వకముగ రచితమైనది. పదుమూఁడు ప్రకరణములుగలది. ప్రతి ప్రకరణాంతమునను నీ క్రింది విధముగ గద్యగలదు.

" ఇతి శ్రీపరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య పరమానంద యతికృతౌ బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవే యోగశాస్త్రే పంచమ ప్రయోజన నిరూపణం నామత్రయోదశ ప్రకరణం సమాప్తమ్.[1]

2. వివేకచింతామణి

ఇది మూఁడు పరిచ్ఛేదములుగల తెనుఁగువచన వేదాంతగ్రంథము.

ప్రారంభమున :

' జగదంకురకందాయ సచ్చిదానందమూర్తయే
గళితాఖిలభేదాయ నమశ్శాంతాయతేజసే ' యని కలదు.

ఇందు ప్రతిపాదితములైన విషయములు.

---

1. తంజావూరి పుస్తకశాల 557–558 (M. 637–638)

2. గ్రంథ సంఖ్య 748 ఇది మదరాసు ప్రాఖ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము వారిచే ముద్రితమైనది.

ప్రథమపరిచ్ఛేదము. ప్రథమఖండము: చతుర్వేద మహావాక్యార్థ తాత్పర్యంబగు నుపనిషదర్థ ప్రతిపాదకంబనంబరగు వేదాంత సిద్ధాంతము.

ద్వితీయ పరిచ్ఛేదము - శైవసిద్ధాంతము. తృతీయపరిచ్ఛేదము - బ్రహ్మాండప్రపంచభువనకోశ రచనావిచిత్ర సిద్ధాంతవర్ణనము. గ్రంథాంతమున నీ క్రింది పద్యముగలదు.

ఉ. శ్రీ మెఱయంగ యోగివరసిద్ధమనోహరమై వివేకచిం
తామణి నాఁగ నీ కృతిని ధారుణిమానవు లెవ్వరేని సత్
ప్రేమఁదలిర్ప విన్నఁ మది పేర్చి దురంతములైన సంశయ
స్తోమము లెల్లఁబాసి కడుసొంపునఁ గాంతురు భోగమోక్షముల్.

ఈ పద్యము నిజగుణ శివయోగి విరచిత కన్నడ వివేకచూడామణి యందిట్లున్నది.

ఉ. శ్రీమదనంతసూరి జనసమ్మతదిందసవే వివేకచిం
తామణియంబ సత్కృతియ..................స
త్ప్రేమ దొళుక్క మిష్టఫలసిద్ధిసమున్నతి శంభులింగదిం
... ...

నిజగుణ శివయోగి క్రీ. శ. 16-వ శతాబ్దివాఁడని కన్నడకవి చరిత్ర తెలుపుచున్నది.

ఇందలి గద్య:

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య పరమానందతీర్థ యతి కృతౌ వివేకచింతామణౌ బ్రహ్మాండ ప్రపంచ భువనకోశ విస్తార వర్ణనం నామ తృతీయ పరిచ్ఛేదః.[1]

3. ఉపదేశక్రమము

ఉత్తర గీతావ్యాఖ్యానము:

ఇది భారతాశ్వమేధ పర్వమునందలి యుత్తర గీతకుఁ దెలుఁగు వ్యాఖ్య.

1. గ్రంథ సంఖ్య 750-751. రెండు ప్రతులు.

భాషావ్యావహారికము :

తెనుఁగు వాఙ్మయమున దత్తాత్రేయ సంప్రదాయ ప్రవర్తకులలో నీతఁ డగ్రగణ్యుఁడు.

పల్లవి గోపాలయ్య లేక రాజగోపాలకవి వాగ్గేయ కారాగ్రణి

సంగీత ప్రపంచమున పల్లవి గోపాలయ్య అను ప్రసిద్ధిగన్న విద్వాంసుఁడే సాహిత్య ప్రపంచమునఁ గవిరాజ గోపాలవాగ్గేయ కారాగ్రణిగా విలసిల్లిన వాఁడు.

ఇతఁడు "భక్తజన పారిజాతము" అను నాలుగాశ్వాసముల మహాప్రబంధము రచియించియున్నాఁడు.

అందలి గద్యలో నీతఁడు గుంటూరి వంశీయుఁడైనట్టుగా వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

గద్య : ఇది చింతామణి మంత్రజపలబ్ధ చతుష్షష్టి కలాపాభిరామ గుంటూరి రామకృష్ణకవి సార్వభౌమ నందన గోపాల విద్వత్కవీంద్రతనయ, వేదాది విద్యామనీషా విశేషాభిరామ రాజగోపాల కవి వాగ్గేయకారాగ్రణి ప్రణీతంబైన భక్తజన పారిజాతంబను మహాప్రబంధంబునందు చతుర్థాశ్వాసము."

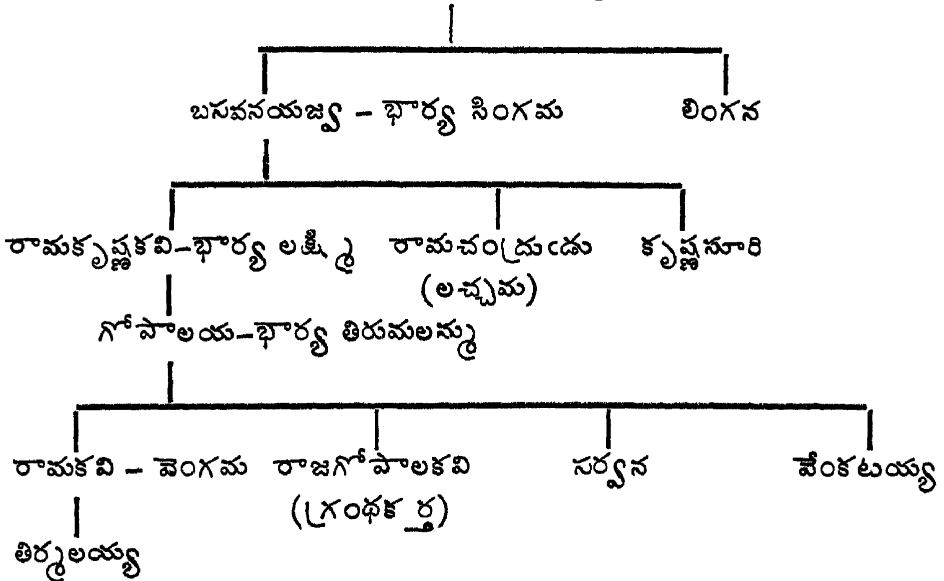
రాజగోపాలకవి వెలనాఁటి శాఖాబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని పూర్వులు తొలుత గుంటూరి వాస్తవ్యులగుటచేత నీతని యింటిపేరు గుంటూరి వారై యుండవచ్చును. దక్షిణదేశమునకుఁ దరలివచ్చినప్పుడు గూడ నా యింటిపేరే వాడుకలో నుండి యుండవచ్చునని పై గద్య తెలుపుచున్నది. ఈతని తండ్రి తాతలు తంజావూరిలో నివాసముచేయుటచేఁ గాఁబోలు నీతనికి మన్నారుగుడియందలి రాజగోపాలస్వామి పేరుపెట్టినారు. సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని (26 పుట) 'పల్లవి గోపాలయ్య – ఈతఁడు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో నాత్తరుఁడు. తంజపురియే యితని నివాసస్థానము ' అని వ్రాయఁబడుట పైయూహను బలపఱచుచున్నది. మఱియు 'కర్ణాట సంగీత

పద కర్తలు' అను నాంగ్ల గ్రంథమున నీతని వంశీయులలో నొకఁడును ప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుఁడునగు వెంకటరామ శాస్త్రులనుగూర్చి గ్రంథకర్త వ్రాసిన దాని నీ క్రింద నిచ్చుచున్నాను.[1]

భక్తజన పారిజాతమున నతని వంశక్రమ మిట్లు తెలుపఁబడినది.

వెలనాఁటిశాఖ-ఆత్రేయగోత్రము.

గుంటూరి పెద్దన దీక్షితులు - భార్య అక్కమ

ఈతఁడు ప్రతాపసింహుని కుమారుఁడగు నమరసింహుని కాలము లోను, శరభోజీ మహారాజు కాలములోను జీవించియుండెను. ఈతని కృతియగు [2]భక్తజన పారిజాతమునఁ బరమభాగవతులచరిత్ర వర్ణితమైనది.

---

1. A noted contemporary of saint Thayagaraya and a profound scholar in music and Bharatha natya. Sastri was a Telugu Brahmin of the Velanadu sect who hailed from the village of Merattur in the Tanjore Dt. near ayyampet R. S- In foot note to this, the author writes thus :—

His ancestors migrated from Guntur and settled here

(The carnatic music composers. T. S. Vasudevan. Journal of the Madras university Vol X No. 1. Page. 153. కాఁబట్టి పల్లవి గోపాలయ్య రాజగోపాల వాగ్గేయ కారాగ్రణి అని తెలియుచున్నది.

2. గ్రంథ మముద్రితము. తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నది. సంఖ్య 202. (M. 374).

భక్తజన పారిజాతమున కవితప్రశస్తముగానున్నది. ప్రారంభము-కవి వంశవృత్తాంత మిందుగలదు.

శా. శ్రీభూమితనుజాతనూలతకు నర్థింబ్రాపుదాపై జగ
త్సౌభాగ్యప్రదమైన లక్షణమరుజ్జాత ప్రకాండంబు ల
క్ష్మీశ్రీభవ్యంబునునౌ సమస్తఫలదశ్రీరామకల్పద్రుమం
బా భోగస్థితి మీఱ ధీరజనకీరాధారమౌ గావుతన్.
... ...

తే. గీ. ప్రేమ సాక్షాత్కరించె శ్రీరామవిభుఁడు

క. భక్తజన పారిజాతము యుక్తులలర నాంధ్రభాష నొనరించుట కా
సక్తుఁడవైతివి మే లనురక్తిని తద్భర్తయందు రహిఁగను శక్తిన్.

సీ. భూజనప్రద గుంటురీజన ప్రదయాజ యాజకత్వప్రణీతాజ్ఞి తేజ
... ...

తే. రాజగోపాలకవిరాజ రమ్యతేజ

క. మీ తండ్రియుఁ దాతయు ముత్తాతయుఁ దద్గురుఁడు భరణితనయేశ్వరులై
ఖ్యాతిఁగఁ గృతులొనరించి రుదీతమతి నొనర్పువారి తెఱఁగున నీవున్.

క. తెలనాఁటికీర్తికలమము లిలనాఁట నెసంగు పేరు నెనసిన గుంటూ
రెలమి నలమి బలిమి కలిమి చెలి మిన్నకునికి యనఁగఁ జెలఁగుచు మెఱయన్.

శా. ఆయూరంబుధులే మదీయులు పవిత్రాత్రేయగోత్రోద్భవ
శ్రీయూరన్ నివసింతు రభ్యుదిత కీర్తిస్ఫూర్తి సౌభాగ్యధీ
... ...

క. మును వారిలోపలి కవుల్ ఘనవాదన వారిలోపల సితుఁడనిరి పె
ద్దన దీక్షితుఁ గన దీక్షితు ఖన దీక్షితుల దగుకీర్తిగల బుధ చంద్రున్.

తే. ... ... యనఁగఁ జెలువొందు పెద్దనయజ్వచేత.

క. సమగారివిభవమున నిక్కముగారి యనంతమూర్తి కలితుఁడనం డ
క్కముగారిన్ సమగారిన్ రమదారింగన భజించిరహి చే నంతన్.

చ. హరిహర చర్యులన్ ... ...మం
దరధరధైర్యులన్ బసువనప్రథితార్యుల లింగనాథ్యులన్
ధరనల యక్కమాంబవలనన్ సుతులంగని యొప్పె పెద్దనా
ధ్వరి ... ...

తే. గీ. అలర బసువయ్యయజ్వ సింగాంబవలన
ఆత్మజులఁగనె రామకృష్ణార్యులనఁగ
కృష్ణఘను రామచంద్రు శ్రీకృష్ణసూరి
... ...

క. మతి(ని)తెన్నేటి కృష్ణాకృతిజ జగన్నాథ తనయ కృష్ణసుధీరా
ట్సుత లచ్చమ బరిణయమై కృతతద్విధిసలిపె రామకృష్ణకవి భువిన్.

మ స్ర. కనె లక్ష్మీసాధ్వియందున్ ... ... గోపాలధీరున్.

క. ... ... ఊరునరసింహార్యమణి శుభోత్తరుఁడనఁగన్
పరగు సతి తిరుమలమ్మను పరిణయమై యతఁడు మెఱసె బాంధవులలరన్.

మ. కుకవిస్తోమనిరాకరిష్ణుఁడగు నా గోపాలధీరుండు
... ... శ్రీధన్యయౌ తిర్మలాం
బికయందున్ సతులన్ గనెన్ సుగుణశోభిన్ రామునిన్నన్న గే
తకరున్ సర్వసుధీంద్రు వేంకటఘనున్ త్రయ్యాదివిద్యాఢ్యులన్.

తే. గీ. వారిలో రాముసుకవి కావూరికొండ
నార్యసుతయై చెలంగు వెంగాంబయందు
తిర్మల బుధార్యగుణ ధుర్యు ధర్మదార్యు
ధీ సమృద్ధార్యుఁగని గుణాధికతఁ గాంచె.

క. గురుసము గోపాలబుధేశ్వరు సర్వసుధీంద్రు నెన్న వాసుకికైనన్
దరమే దరమే దరమే దురమే దురమేశ బాణతుల వహింపన్.

శా. ... ... — గోపాలార్యాగ్రణి
వెంకటాగ్రణి సుధాపాథోధియోపున్ మహిన్
... ...

గ్రంథాంతమున:

క. అని పొగడి కృష్ణపాదాబ్జనవీనసమగ్రభక్తి పరవశుఁ డగుచున్
మనమున రంజిలి సూతుఁడు మొనసిన మతి శౌనకాదిమునులకు ననియెన్.

ఈ గ్రంథము నైదవ యాశ్వాసమున కొంతభాగమున్నట్లు తెలియుచున్నది.

సభాపతయ్య[1]

"సభాపతయ్యపదములు" అను పేర సంగీతకృతులు రచియించిన సభాపతయ్య ములికినాఁటి వైదికశాఖా బ్రాహ్మణుఁడు. తంజావూరి సమీపమునగల మానసల్లూరు గ్రామనివాసి. సుప్రసిద్ధ క్షేత్రమగు మన్నారుగుడియందు నీతఁడు నివసించి రాజగోపాలస్వామి భక్తుఁడై యా దైవము పేర ననేకకృతులు రచియించెను. ఈతఁడు శ్రీ త్యాగరాజస్వామికి చివరిదశలో సమకాలికుఁడు. క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతమున నుండినవాఁడు.

ఈతఁడు "సీతాస్వయంవరము" అను పాటల నాటకము రచించెనట, కాని యది నేఁడు కానరాలేదు. సభాపతయ్య సంగీత విషయమున క్షేత్రయ సంప్రదాయమునకుఁ జెందినవాఁడు. క్షేత్రయ పదములను సంప్రదాయసిద్ధముగాఁ బాడి వాని నభినయించువాఁడు. తన స్వంతకృతుల యందును క్షేత్రయ యనుసరణమే కన్పట్టుచుండును. కావున నీతఁడు కళోపాసకుఁడని చెప్పనొప్పును. మఱియు నీతఁడు భరతశాస్త్రమున మహాప్రవీణుఁ డగుటచేత పదములు రచించుటయేగాక వానిని శాస్త్ర రీతిగాపాడి యభినయించుటచేత పదకవితకు ప్రాణముపోసినవాఁడని చెప్పఁదగును. ఆంధ్ర వాగ్గేయకారులలో సభాపతయ్యకు సముచిత స్థానముగలదు.

సభాపతయ్య పదముల విశేషముల నెఱుంగుటకు నీ క్రిందివాని నుదాహరించుచున్నాను.

1. సభాపతయ్య పదములు. శ్రీతిమ్మావజ్ఝల కోదండరామయ్య. భారతి సం. 28, సం. 2. (1951 ఫిబ్రవరి) పుటలు 158-163.

రాగము - శంకరాభరణము. తాళము - మిశ్రము.

పల్లవి. దారిఁజూచుచునున్నది నీదు ప్రియ
తరళాక్షి యీ చిన్నది

అనుపల్లవి. వారిజముఖి నీవు వచ్చువేళను కోని
కోరికతో రాజగోపాలసామినీ. || దారి ||

చరణములు. వెన్నెలఁగాయఁగ - వేడ్కమీఱ మంచి
సన్నజాజి విరి - సరులును గంధము
పన్నీరు చెంబులు - పడకింటిలోమంచి
వన్నెలాడి తల - వాకిట నిలిచి నీ. || దారి ||
ఏ వగనైనను - నెందు చప్పుఁడైన
నీవోయని యెంచి - నిలిచి తిరిగి చూచి
ఈ వగ చిత్తము - నిచట నిలిపినట్టి
భావం బెవరికి - బయలుఁగా నీక నీ. || దారి ||
పచ్చిపచ్చిగా - పదములు పాడుచు
వచ్చి రాజగో - పాలసామీ నీవు
ముచ్చటలాడుచు - ముద్దులుపెట్టుచు
గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁజేర్చి - కూడుటఁ దలఁచి.[1] || దారి ||

రాగము - కాంభోజీ. తాళము - మిశ్రము

అన్యాయముగ నే నపదూరుపాలైతి
అతివరో యేమందునే

అనుపల్లవి. మన్నారు రాజగోపాలస్వామికి నాకు
కద్దని పలికేరు.

చరణములు. ఆ సరసుఁడు ప్రీతిచేసి పిల్వఁగనూ
రోసము చూపితినే
మా సీమలోనిది మరియాద కాదని
వేసారి మ్రొక్కితినే

1. సభాపతయ్యగారు రచించిన శృంగారపదము లేఁబది రాజగోపాలాంకితములు. క్రీ. శ. 1884-వ సంవత్సరము మార్చినెలలో శ్రీ అ. స. నృసింహాచార్యులవారి శ్రీవాణీనిలయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడినది.

దోసమేన్నక పలుకు మోసగత్తెల గేలి
చేసేరేమందునే
ఆసదీరనే ననుభవించక యయ్యయ్యో
నక్కపల్లమన్న సామెత రీతిని. ॥అన్యా॥ ౧.

ఆటపాటలకై యాతనితో నేను
మాటలాడినందుకా
జోటులకెదుట నీ ప్రొద్దు వానింటికి
పోయివచ్చినందుకా
నూటిగాను వాని చూచినవ్వేయల
వాటు చేసినందుకా
ఏటికే యాగేలి యేసాప మెఱుగనే
తాటిక్రింద పాలు త్రాగిన చందాన. ॥అన్యా॥ ౨.

ఏకమై గోపాలు డేనయ వచ్చెద నంటె
నీకిది తగదంటినే
కోకలెత్తి పట్టికొంటి తనము చూప
రాకు పో పొమ్మంటినే
ఈ కారణ మేమేయిది తెలియవట్టి
పోకిళ్లు చేకొంటినే
లోకము మాయను మూకుడు గలదటె
చాకివాడు వృథా జానకి ననినట్లు. ॥అన్యా॥ 3.

మేలత్తూరు వేంకటరామశాస్త్రి

(1807-1860)

రాజగోపాల వాగ్గేయకారాగ్రణి వంశీయులలో నొకరగు నీ వెంకట్రామ శాస్త్రి "మెరత్తూరు" అను గ్రామమున నివసించుటవలనను నీతఁడు తెలుఁగువాఁడైన కతమునను, నీతని యింటిపేరు మెరత్తూరు గ్రామ నామమైనది. మెరత్తూరు వాడుకలో "మేలటూరు" అయినది.

ఇతఁడు గొప్ప సంగీత విద్వాంసుఁడు. తెలుఁగునఁ బండ్రెండు యక్షగానములను రచియించియున్నాఁడు వానిలో పదునొకండు లభ్య

మైనవి. ఇవియన్నియు నముద్రితములు. కొన్ని ప్రదర్శనములయందు పాడుటతప్ప లిపి కెక్కలేదు. అయిన వీనికి సంగీతప్రపంచమున చాల వ్యాప్తిగలదు.

(1) ప్రహ్లాదచరిత్ర. (2) మార్కండేయచరిత్ర. (3) రుక్మాంగదచరిత్ర. (4) ఉషాపరిణయము. (5) హరిశ్చంద్రనాటకము రెండు భాగములు. (6) రుక్మిణీ కల్యాణము. (7) శివరాత్రి నాటకము. (8) సత్సంగ రాజనాటకము. (9) అసత్సంగ రాజనాటకము. (10) సీతా కల్యాణము. (11) జగన్మోహనవిలాసనాటకము.[1]

[2]వేంకటరామశాస్త్రి సంగీతసాహిత్యవేత్తయేగాక నాట్యశాస్త్రము నభ్యసించిన నటకుఁడగుటచేత పై నాటకములలోఁ దానే నాయక వేషమును ధరించెడువాఁడఁట! కావున నీతని నాటక ప్రదర్శనమునకు గొప్ప సంగీత విద్వాంసులు వచ్చెడివారఁట!

క్రీ. శ. 1825 లో నీ నాటకములు రచించినది మొదలు డెబ్బదేండ్ల వఱకును నివి తంజావూరిప్రాంతమునఁ బెక్కు పల్లెలలో నృసింహ జయంత్యుత్సవ సందర్భమునఁ బ్రదర్శింపఁబడుచుండెడివఁట!

ఇతనినిగూర్చి సంగీతసంప్రదాయప్రదర్శినిలో నిట్లు వ్రాయఁబడినది. పుట 34. సంఖ్య 55 "ఇతడు త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణుఁడు. తంజావూరికి సమీపముననున్న మెరటూరిగ్రామ వాస్తవ్యుఁడు. ఈతేఁడు శరభోజీ మహారాజుకాలమునందును శివాజీ మహారాజుకాలములోఁ గొన్ని సంవత్సరము లుండినవాఁడు. ఆంధ్రభాషలో నసాధారణమైన పాండిత్యముగలవాఁడు. ఈతని పదములు కౌశికిరీతిగాఁ బదసౌష్ఠవము గలిగి శృంగారరస భూయిష్ఠమైయుండును."

---

1. Carnatic music Composers Pages. 152, 154,

2. పైని చెప్పఁబడిన వెంకటరామశాస్త్రిగారి నాటకములను గూర్చిన సమీక్ష "భారతి. సం. 32. సం. 9 లో" మేలటూరు భాగవత మేళ నాటకములు అను వ్యాసమునఁ గలదు. (సెప్టెంబరు 1955. పుటలు 14-20.)

మధురాపురాంధ్ర వాఙ్మయము

ఇంతవఱకును మనము క్రీ. శ. 1600 నుండి క్రీ. శ. 1857 వఱకు దక్షిణ దేశీయాంధ్రవాఙ్మయమున ప్రథమ రంగమగు తంజాపూరియందు నాయకరాజుల కాలములోను, మహారాష్ట్రరాజుల కాలములోను, నభివృద్ధినందిన యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర చదివితిమి. ఇక ద్వితీయరంగమగు మధురనుగూర్చి తెలిసికొందము.

మధుర ప్రాచీనకాలమునుండి ద్రవిడభాషావాఙ్మయ సంస్కృతులకు మాతృస్థానమై విలసిల్లినది. కవియైనవానికే చోటు నొసగు "శంఖ ఫలకము" మధురాపురాస్థానముననే యుండెడిది. [1]నక్కీరాది కవీంద్రులీ యాస్థానమున నుండెడివారే. కాలక్రమమున విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతియగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారి కాలమున (క్రీ. శ. 1509 – 1530) నాగమనాయకుఁడు, విశ్వనాథనాయకుఁ డీ రాజ్యమును జయించిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయ లారాజ్యమున కధిపతిగా విశ్వనాథనాయకుని నియమించెను. ఆనాటినుండియు మధురలో ప్రాచీన పాండ్యరాజ్యవంశ మంతరించి తెలుఁగు నాయకుల పరిపాలన ప్రారంభమైనది.

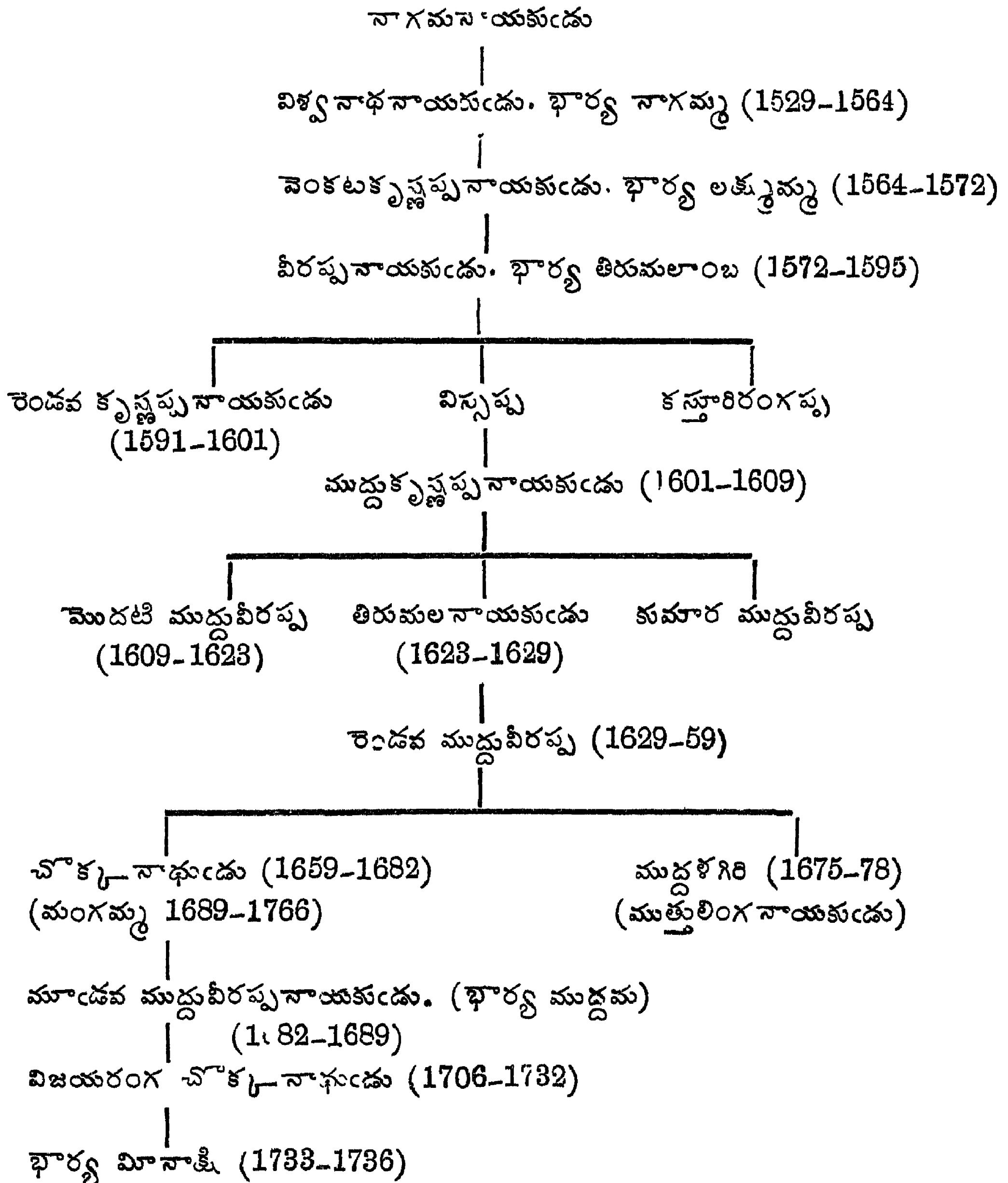
విశ్వనాథనాయకుఁడును నాతని వంశీయులును, కృష్ణదేవరాయనివలె, భాషాపోషకులై, తెలుఁగు సంస్కృతి సంప్రదాయములను నిలువఁబెట్టి, తెలుఁగు కావ్యరచనకుఁ బ్రోత్సాహమొసగిరి. మధురలో విశేషమేమనఁగా వచనములోఁగూడ మొదట కావ్యములు బయలుదేరుట. విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి రాయవాచకములో నీ వాఙ్మయచరిత్ర ప్రారంభమగుచున్నది.

రాయవాచకమునుగూర్చి చెప్పుటకుముందుగా విశ్వనాథనాయకునివద్దనుండి మధుర పాలించిన నాయకులనుగూర్చి కొంత తెలుపవలసియున్నది. ఆ నాయకరాజుల వంశవృక్షమిది.

---

1. నక్కీరుని కథ తెలుఁగు వాఙ్మయమున నొక్కచోటనే ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తీశ్వర మహాత్మ్యమున గలదు.

మధుర నాయకరాజుల వంశవృక్షము.[1]

1. పై వంశవృక్ష మింతవఱకు నాంగ్లేయభాషలోఁగాని తెలుఁగునఁగాని యే చారిత్రక విమర్శకులు నిచ్చియుండలేదు. క్రీ. శ. 1924-వ సంవత్సరములో మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు "[1]మధురనాయకుల చరిత్ర" అను గ్రంథముఁ బ్రకటించిరి. అది మధురనాయకరాజ చరిత్ర. అయిన నందు తెలుఁగు ప్రసక్తిలేదు సరికదా, పేర్లుకూడ, తమిళ సంప్రదాయానువాదముగ వెలసినవి. వారు మధురనాయకుల కంకితములైన

1. The History of the Nayaks of Madura by S. Sathianatha Iyer M. A. University of Madras. Historical Series. (No. 8. 1924)

పై వంశవృక్షమున తిరుమలనాయకుని కాలమువఱకును (క్రీ. శ. 1623 - 1629) నాంధ్రభాషాభివృద్ధి జరుగలేదు. తిరుమలనాయకుని యాస్థానకవి లింగనముఖి కామేశ్వరకవి, యాతనిచే సమ్మానితుఁడైనను, నాతనికి కృతులేవియు నొసగలేదు. తిరుమలనాయకుఁడు సంగీత శాస్త్రమునం దభిమానముగలవాఁడగుటచే కాబోలు కామేశ్వరకవి తన సత్యభామా సాంత్వన గద్యలో "దక్షిణ సింహాసనాధ్యక్ష తిరుమల క్షమాకాంత కరుణాకటాక్షలక్షిత ముక్తాగుళుచ్ఛసిత చ్ఛత్రచామరాశఖాచికా కనకాందోళికాది రాజోపచార హృదయరంజకవచోవిహార వల్లకీవాదన ధురీణ వర్ణగీతాది గాంధర్వస్వర కల్పనాప్రవీణ" అని చెప్పికొని యున్నాఁడు.

చొక్కనాథనాయకునికి కామేశ్వరకవి ధేనుమాహాత్మ్యమును కృతి నిచ్చియుండుటచే నాతఁడు నాంధ్ర భాషాపోషకుఁడని చెప్పనగును.

చొక్కనాథనాయకుని సోదరుఁడగు ముద్దళగిరి క్రీ. శ. 1675-1678 నుండి మూఁడేండ్లు మధురను పాలించెను. ఈతనికి పెద్దళగిరి యను నామాంతరముగలదు. ఈతఁడు భాషాపోషకుఁడు; కవిపండితాభిమాని. క్రీ. శ. 1674లో ముద్దళగిరి తంజావూరిరాజ్యముపై దండెత్తెను, అప్పుడా

తెలుఁగు గ్రంథములున్నను దానిని పరిగణింపలేదు. పాశ్చాత్యుల వ్రాతలను, శాసనములను ప్రమాణముగా గొనిరి. ఆ గ్రంథమున వారు తమకు దొరకిన సాధన సంపత్తినిఁ బట్టి యొక వంశవృక్షము తయారుచేసిరి. ఆ పైని చాలకాలమువఱకు నీ మధురనాయక చరిత్రనుగూర్చి యెవ్వరును తలపెట్టరైరి. నేను క్రీ. శ. 1944-వ సంవత్సరమున నీ దక్షిణదేశాంధ్రవాఙ్మయ పరిశ్రమ ప్రారంభించినపు డీ మధురనాయక రాజవంశజుల భాషాపోషణమునుగూర్చి యాంగ్లేయభాషలో నొక వ్యాసము వ్రాసి యం దీవంశవృక్షము నిచ్చితిని. నా యాంగ్లేయ వ్యాసమున ముద్దళగిరికి కృతినిచ్చిన సత్యభామాసాంత్వనావతారికనుండి సంగృహీతమైన వంశవృక్షము నిచ్చితిని. [2]ఆ వ్యాసము క్రీ. శ. 1947 లో ప్రకటితమైనది.

2. Journal of the Andhra Historical Research Society, Rajahmundry Vol. XVI Nos. 1 to 4.

(Vijayanagara Empire special supplement.)

రాజ్యము నాక్రమించుకొన్న మహారాష్ట్రరాజగు శహాజీ పుత్రుఁడగు నేకోజీని పాలెఁద్రోలి నారాజ్యము నాక్రమించి యొకయేఁడాది (క్రీ. శ. 1674) పరిపాలించెను.

ముద్దళగిరి తంజావూరి విజయమును వర్ణించుచు, నాతని యాస్థాన కవియగు గణపవరపు వేంకటకవి "పెద్దళగిరివిజయము" అనునొక కావ్యమును రచియించెను. అది తూర్పుమాలిక, పశ్చిమమాలిక, దక్షిణ మాలిక, ఉత్తరమాలిక అను నాలుగు భాగములుగలది. అదియంతయు నుత్పలమాలావృత్తముతో చెప్పఁబడియున్నది. పై సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించిన వివరణము లాయా కవి చరిత్రలలో చూడనగును.

క్రీ. శ. 1675 లో తిరిగి తంజావూరు మహారాష్ట్రులవశమైనది. కావున యానాఁటినుండి మధురాపురమున నాంధ్రవాఙ్మయదశ యారంభ మైనది.

ఇక కాలక్రమముగా నీ వాఙ్మయచరిత్రను దెలుపుదును.

రాయవాచకము - విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి

మధురనాయకుల కాలమునఁబుట్టిన గ్రంథములలో రాయవాచకము ప్రథమమని యీవఱకే తెలిపితిని. ఇది విశ్వనాధనాయకుని స్థానాపతి రచించినది. ఇది వచనకావ్యము. ఇందులో నవతారికయందు నాలుగు పద్యములుగలవు. గ్రంథ మధ్యమున పూర్వకవిరచిత గ్రంథములనుండి పద్యము లుదాహరింపఁబడియున్నవి. అవతారికలోఁ జెప్పిన రీతిని విజయనగర వృత్తాంతము, కృష్ణరాయల చరిత్ర, ఆతని విజయములు, కృష్ణరాయల కప్పాజీచెప్పిన రాజనీతులు నిందుఁగలవు. కావునఁ జరిత్రకారుల కీగ్రంథ మత్యంతము నుపాదేయమైనది. మఱియు నిందలి చరిత్రాంశములు, కృష్ణరాయనికాలమున పోర్చుగల్ దేశము నుండి వచ్చిన యాత్రికులు వ్రాసిన యంశములతో సరిపోవుచుండుటచేత నీగ్రంథము విలువ మఱియు హెచ్చినది. దీని ననుసరించియే కుమార ధూర్జటి కృష్ణరాయ విజయము, అను ప్రబంధమును రచించియున్నాఁడు.

1. అవతారిక.

క. విజయనగర వృత్తాంతము సుజనులతో విన్నయట్టి సూనృతవాక్యాల్
ప్రజలకుఁ దేటపడంగా సృజియించితి కృష్ణరాయశేఖరు చరితల్. ౧

క. విజయనగర జనపాలుఁడు విజయాపురి గోలుకొండ వీరులతోడన్
గజపతిని నాజిగెలిచిన విజయుండౌ కృష్ణరాయవీరుని చరితల్. ౨

క. రాయలకు రాజనీతులు నాయుఁడు నప్పాజిచెప్పినవి యన్నియుఁ దాఁ
బాయక మనసుననునిచిన రాయసములు వ్రాయఁజదువ రసికతగలుగున్. 3

క. బాలురు చదివిన బుద్ధి విశాలురు గావలయు శాస్త్రజాలంబులలో
లోలురు నరిపథ చింతాశీలురుఁ గావలయు భక్తిశీలత నెపుడున్. ౪

ఇది మధురరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయనివారి కాలము నందే క్రీ. శ. 1529-1564 ప్రాంతమున రచియింపఁబడినట్లు కథా ప్రారంభమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"శ్రీమంతు సకలగుణసంపన్నులైన, మహామేరుసమాన ధీరులైన అఖండలక్ష్మీ ప్రసన్నులైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వరరాజమాన్యమహారాజరాజశ్రీ కాశీవిశ్వనాథ నాయనయ్యవారి దివ్య శ్రీపాదపద్మములకు దేవరవారిస్థానాధిపతి భక్తపరాధీనుండు సద్వినయ భయభక్తులనున్న శాయంగల విన్నపములు."

ఈ స్థానాపతి కవియైన ట్లవతారిక పద్యములే చెప్పుచున్నవి.

రాయవాచకమున నీ క్రింది విషయములు వివరింపఁబడినవి. (1) కర్ణాటరాజుల దినచర్య. (2) విద్యారణ్య ప్రశంస. (3) విద్యానగర నిర్మాణము. (4) శంఖుస్థాపన ముహూర్తము. (5) కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకము. (6) కృష్ణరాయలకు మంత్రులు రాజనీతి నుపదేశించుట. (7) లోకవార్తలు తెచ్చుటకు వేగర్ల నియమించుట. (8) కృష్ణరాయని నిత్యకృత్యవివరణము. (9) కోశాది వివరణము. (10) కృష్ణరాయలు పట్టణశోధనకుఁబోవుట. (11) తిమ్మరసు రాయలవారిని మందలించుట. (12) రాయలసేన వివరణము. (13) సాళువతిమ్మరసు ప్రశంస. (14) విజయాపుర వృత్తాంతము. (15) అశ్వపతి నరపతి గజపతుల తారతమ్యము. (16) తురుష్కుల శీలము. (17) అహమ్మదాబాదు గోలుకొండల

వృత్తాంతము. (18) పరదేశుల శోధనము. (19) తురుష్క రాజ్యములో దండనవిధము. (20) మూఁడు దక్షిణహిందూరాజ్యములు. (21) ఢిల్లీలో నున్న ప్రతాపరుద్రుని వృత్తాంతము. (22) అహమదానగర విజయపుర గోలుకొండరాజ్య వృత్తాంతము. (23) గజపతివారికి విరోధులు విష ప్రయోగము చేయించుట. (24) రాయలు తురకలమీఁదికి యుద్ధము నకు వెడలుట. (25) రాయలవారు ఉదయగిరి మొదలగు దుర్గముల మీఁదికి దండెత్తుట.

ఈ విషయములను దాను స్వజనులచేవిన్న సూనృతవాక్కులను (నిజమగు మాటల) నిందు చక్కని రాజకీయ వ్యావహారిక భాషలో స్థానాపతి కవి రచించియున్నాఁడు. గ్రంథాంతమున నిట్లుగలదు.

"మఱునాడు కొలువులోపల యిష్టకథావినోదమైన నగరిని నియోగులున్న కవీశ్వరులు విద్వాంసులు మొదలైన నిండుసభలోన సాళువ తిమ్మనరసయ్యగారున్ను రాయసంకొండమరసయ్య మొదలైన వారలున్ను ప్రసంగంవెంబడిని అందఱున్ను మెంచినట్లు కవితాచాతు ర్యము గలవారున్ను రాయలవారినిజూచి ప్రసంగంవెంబడిని నీదుకీర్తి శాశ్వతముగా నిలిచేటందులకు ఆదియందు అవనీపతులు కృతులందుచు రాగా వారల ప్రతాపములున్ను కీర్తిన్ని అందఱును మెంచినట్లు స్వామి వారున్ను కృతు లందుకుంటే కీర్తిప్రతాపములు శాశ్వతముగా నిలుచును గనుక తిమ్మరసయ్య, అయ్యమరసయ్య, కొండమరసయ్య, బాచరసు, తిప్పరసు, అయ్యమరసు మొదలయినవారలు తెలుపగా రాయలవారున్ను చాలసంతోషపడి ముక్కుతిమ్మయ్య, అల్లసానిపెద్దయ్య, మాదనగారి మల్లయ్య మొదలైన కవీశ్వరులతో కృతు లందుకోవలెనని కవితానాయ కులతో పలుకరించి ఆ తీరున అయ్యాని అనంగా కుళ్లాయి, తాళిచౌకట్లు, చేసరి పేరులు కోకతాకలు యిచ్చి పారిజాతాపహరణమున్ను మను చరి త్రను చెప్పమని ఆనతిచ్చినారు.

వెనుక స్వామివారికి యీావఱకునడచు సమాచారములకు వ్రాసి యంపించినాను, తర్వాతనడచు సమాచారములకు వెంబడిగా విన్నవించి అంపుచున్నాను గనుక స్వామివారి పాదారవిందములయందు నిరంతర

భక్తియిచ్చి రక్షింపగలది. ఈ రాయవాచకం చదివినవారలకు విన్నవార్లకున్ను బుద్ధివివేక విచక్షణములుగలిగి భాగ్యవంతులై యోగశాలులై ఆచంద్రార్కస్థాయిగా సుఖాననుందురు. శ్రీ రామార్పణమస్తు శ్రీరామజయం."

ఈ రాయవాచకమున రాజనీతిసందర్భమున 'సభాపతి వచనము' అను పేరుగల యొక వి శేష విషయసంకల్పిత వచనముగలదు.: ఈవచనము వేఱుగా నేఁడు కన్పించుటచేత నంతకుముందు రచనమైనదానిని స్థానాపతి యిందు చొప్పించెనని యూహింపఁదగియున్నది.

ఈ గ్రంథమునఁ బద్యములు కొన్నిగలవు. అవి భారతము, బద్దెనీతులు, చాణక్యశతకము, కవికర్ణరసాయనము మున్నగువానినుండి యుదాహృతములైనవి. ఈ గ్రంథమునందుండియే కర్ణాటరాజుల దినచర్యలో నీక్రింది గ్రంథములు బ్రాహ్మీముహూర్తమున రాజులు పఠించు చున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

"విద్యానగరమందు వీరనృసింహరాయలవారు బ్రాహ్మీముహూర్తానలేచి, ఆరాధ్యుల నామావళులున్ను, ఆధ్యాత్మ సంకీర్తనలున్ను పాండవగీతలు, భ్రమరగీతలు, గజేంద్రమోక్షం, భారతసావిత్రి దధి వామన స్తోత్రము, గంగావతరణమున్ను, నదీస్తోత్రమున్ను, భారతం, భాగవతం, రామాయణము, ముచికుందస్తుతి, అక్రూరస్తుతి, సంజయుని నీతి, విదురనీతి, చాణక్యనీతి, బద్యనీతి ఇది మొదలైనవిన్ని నీతి వైరాగ్యశతకం పురాణశ్రవణమున్ను రాజనీతులన్నియువిని"–పైవానిలో రెండు మూఁడు మాత్రమే సంస్కృతముగాని తక్కినవి తెలుఁగు.

ఆరాధ్యుల నామావళులనఁగా సహస్రగణమాలిక. మల్లికార్జున పండితారాధ్యకృతము, ఇది తెలుఁగు కన్నడములలోఁదప్ప సంస్కృతమున నప్పటికిలేదు. అధ్యాత్మ సంకీర్తనలు మహాప్రసిద్ధులగు తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారివి. పాండవగీతలు, భ్రమరగీతలు, గజేంద్రమోక్షము, భారత సావిత్రి, అక్రూరస్తుతి, భీష్మస్తుతి ఇవియన్నియు తెలుగుఁకృతులే

దధివామనస్తోత్రము, గంగావతరణము, నదీస్తోత్రము, ముచికుంద స్తుతి సంస్కృతము. తక్కినవీతులు తెలుఁగే. బద్యనీతి యనఁగా బద్దెన నీతిసారముక్తావళి. ఇందుండి పద్యములు.[1]

క. న్యాయము ప్రజఁ బెంపొందువ నుపాయము ప్రజకలిమిసిరి కుపాయంబగుటన్
న్యాయము భండారము నరనాయకులకు నంద్రుకీర్తి నారాయణుఁడా !

క. బలవర్గము సామంతుల బలమున కగ్గలముగల నృపాలున కౌదవే
బలిమెపెఱనృపతి కాజ్ఞాబలసంపద కెంతదవ్వు బద్దెనరేంద్రా !

క. పత్నిధరిత్రియు పురుషులె రత్నములెప్పుడు పురంధ్రిరత్నములు శిలా
రత్నము లవనీపతులకుఁ బత్నులరత్నములువగవ బద్దెనరేంద్రా !

క. తరుణుండై నవరత్నాభరణుండై గంధపుష్పపరిమళయుతుఁడై
నరనాయక పరివృతుఁడై పరగినవాఁడనురునిట సభాపతియనఁగన్.

ఇందు సంగ్రహింపఁబడిన మఱికొన్ని పద్యముల నుదాహరించు చున్నాను.

క. శ్రీరమ్యుఁడు విజయుండును ధీరోదాత్తుండు సుగుణతేజోనిధియై
యారయ సింహాసనమున నారూఢుండగుట యొప్పునా సభనడుమన్.

గీ. ఔలఁది, జూదంబు, పానంబు, వేఁట, పలుకు ప్రల్లదంబును, దండంపుఁ బరుసఁదనము, సొమ్మునిష్ప్రయోజనముగ వమ్ముసేఁత యనెడు సప్తవ్యసనములఁ జనదుతగుల.

క. సాధువులగు జంతువులకు బాధలుకల్పించు ఖలులభంజింపని రా
జాధము నాయుస్స్వర్గ శ్రీధనములు విడిచిపోవు సిద్ధముతల్లీ !

పరీక్షిత్తు ధర్మధేనువుతోఁ జెప్పినది.

శ్లో. శతేషుజాయతేశూరః సహస్రేషుచ పండితః
వక్తాశతసహస్రేషుదాతా భవతివానవా.

శ్లో. యతోధైర్య స్తతో లక్ష్మీర్యతో లక్ష్మీ స్తతోహరిః
యతోహరి, స్తతోధర్మః యతోధర్మ స్తతోజయః.

---

1. ఈ స్తోత్రమునే పెద్దన 'వామన స్తుతి పరత్వము' అని ప్రవరాఖ్యుని వర్ణించుపట్లఁ జెప్పినాఁడు.

క. ఘనుఁడావినయంబాడిన వినయంబా మీఁదనదియు విపరీతముగన్
గొనసుండి విల్లువంగుట వినయంబా యెదుటివాని వేగమె త్రుంచున్.

సీ. ఏవంకఁజూచిన హేమకుంభప్రభామండితోజ్జ్వలసభా మంటపములు
ఏవీథిఁజూచిన నిత్యురంభా స్తంభదర్పణాంచిత గృహద్వారభూమి
నేచాయఁజూచిననిభతురంగానేక రాహుత్తసుభట విరాజితంబు
నేదిక్కుచూచిన నేణనేత్రాకుచ ఘనసారమృగమద గంధలహరి.

గీ. యొచటఁగనుగొన్న నవరత్నఖచితరచిత హాటకోన్నత వివిధశృంగారవనము
గలిగిచూపట్టు దేదీప్యకలితమగుచు శుభకరంబగు పట్టనశోభితంబు.

శ్లో. అరిర్మిత్రంవిషంపథ్యమధర్మోధర్మతాం వ్రజేత్
అనుకూలే జగన్నాథే విపరీతే విపర్యయమ్.

క. నరసింహకృష్ణరాయా ! దురమునసీపేరు పేరఁదురకలఁ ద్రుంచెన్
గిరిరాజవరదుఁడవునని కరిఘటములు నిన్నుఁజూచి గ్రక్కునఁ దిరిగెన్.

ఇది ముక్కుతిమ్మన చెప్పినపద్యం.

క. ధాత్రీశుఁడంతదిగ్జయ యాత్రాసంరంభజృంభితాటోపగతిన్
శత్రువులగుండెలవియఁగ జైత్రప్రస్థానభేరి సేయించుటయున్

శా. భూకంపంబుజనింపరొప్పఁగ మహాంభోరాసులుప్పొంగఁగా
లోకాలోకములెల్లఁ బెల్లగిల ముల్లోకంబుఘూర్ణిల్లన
స్తోకవ్యాప్తినజాండగోళదళనోద్భూతధ్వనింబోలె వ
ర్షాకాలాంబుద గర్జితధ్వని సమారంభంబులై మీఱఁగన్.[1]

[2]ఇందలి వచనరచన యెట్లున్నదియుఁ దెలిసికొనుటకు ముందుదాహరించిన పంక్తులే చాలును. రాయవాచకరచయిత స్థానాపతి వెనుక పేర్కొనఁదగిన మహాకవి.

1. " భూకంపంబున " అను నీ పద్యము సంకుసాలనృసింహకవి కవికర్ణరసాయనములోనిది. కావున రాయవాచకము క్రీ.శ. 1530-40 తరువాత రచియితమైనదని చెప్పవచ్చును.

2. రాయవాచక మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే ప్రకటితమైనది. సంపాదకులు కీర్తిశేషులు జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవి

ఈతనిపేరు శ్రీకామేశ్వరకవియని తెలియుచున్నను నీవఱకు ముద్రించినవారెల్లరు నీతనిపేరు 'కామేశ్వరకవి'యని ముద్రించినారు. కీర్తిశేషులు వీరేశలింగము పంతులవారి కవులచరిత్రమునందేమి, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగార వివరణములందేమి, శృంగారగ్రంథమాలా ముద్రణమునందేమి గ్రంథకర్త కామేశ్వరకవి యనియేయున్నది. ఈతడు తన గద్యమున 'శ్రీకరకవితాకర సుజనవిధేయ శ్రీకామేశ్వరనామధేయ ప్రణీతంబైన' అనియే వ్రాసికొనియున్నాఁడు. నేను పరిశోధించిచూచిన తాళపత్రగ్రంథముల నిట్లేయున్నది. ఇంతియకాక కామేశ్వరకవి తన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొను సందర్భమున,

"క. కాకులవలె నింటింటను కాకవులున్నారు హంసకైవడిభువిలో
శ్రీకామ! నీకెతగురా యేకడనుడిపాలు నీరు నేర్పఱుపంగన్"

"క. ఏభాషనైనఁ గృతిపతి శోభనములఁ జెందు నీదు సూక్తులవలనన్
నీభాగ్యమసదృశము గౌరీధరకరుణానివేశ! శ్రీకామేశా!"

ఇందుఁ దొలిపద్యమునఁ బ్రాసముకొఱకును రెండవపద్యమున యతికొఱకును 'శ్రీ' చేర్చినాఁడని యందురేని యీతని యీ క్రిందిపద్యమునుఁ దిలకింపుఁడు.

"చ. అనువుగరుక్మిణీపరిణ - యంబునమున్ హావణించి యార్యులౌ
ననఁదనియించినావుమము - నప్రతిమంబుగ నవ్యకావ్య మిం
పునరచియించుమిీ సొగసు - పోఁడిమిమీఱఁగ సత్యభామ సాం
త్వనమునఁగప్పురంపు చలు - వన్ గెలువన్ దిరుకామసత్కవీ"

ఇచ్చట శ్రీకామశబ్దమునకు తిరుకామయని వాడినాఁడు. శ్రీశబ్దమునకు ద్రావిడమున 'తిరు' అను రూపమువచ్చును. 'తిరుమల, తిరువేంగడ, తిరుమంజన, తిర్వాళిక మొదలగు పదము లిట్టివే' వైష్ణవ సంప్రదాయమున 'తిరు' శబ్దమాదియగు శబ్దములే మనకన్నియుఁ గానవచ్చుచుండును. ఇంతియగాక శ్రీకామేశ్వరకవికృతము ధేనుమాహాత్మ్యమను వచనకావ్యము తంజావూరు పుస్తకశాలలోఁ గలదు. అందుఁగూడ,

"చ. వివిధకలాకలాపఖని - లింగనలింగమఖేంద్రునాగ స
త్కవి తిరుకామకోవిద - శిఖామణి"

అని స్పష్టముగాఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు. కావున నీతని పేరు శ్రీకామేశ్వరకవి యగుట నిశ్చయము.

గద్య :-"ఇది శ్రీ కాళహస్తీశ్వర చరణారవింద మిళిందాయమానాంతరంగ జ్ఞాన ప్రసూనాంబికా కృపావలంబ విజృంభమాణ సారసారస్వత సుధాతరంగ వెంగనామాత్య వంశపావన విరచిత విద్యాధి దేవతాసంభావన దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష తిరుమలక్షమాకాంత కరుణాకటాక్ష లక్షితస్వచ్ఛ ముక్తాగుళుచ్ఛ సితచ్ఛత్రచామరకళా చికాకనకాందోళికాది రాజోపచార హృదయరంజకవచో విహార వల్లకీవాదన ధురీణవర్ణగీతాది గాంధర్వస్వరకల్పనాప్రవీణ కామా త్ర్యంబికా నాగన కవిరాజనందన కలితసకల బాంధవహృదయ రంజన శ్రీకరకవితాకర సుజనవిధేయ శ్రీకామేశ్వర నామధేయ ప్రణీతంబైన సత్యభామా సాంత్వనంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ ప్రథమాశ్వాసము."

శ్రీకామేశ్వరకవి తొలుత శ్రీకాళహస్తి నివాసుఁడై యావెనుక మధురాపురమున రాజసన్మానములఁగాంచుచు నచ్చటనే స్థిరపడినవాఁడు. గద్యయందలి 'శ్రీకాళహస్తీశ్వర చరణారవింద మిళిందాయమానాంత రంగ, జ్ఞానప్రసూనాంబికా కృపాలంబ విజృంభమాణ సారస్వతసుధాత రంగ' అను వాక్యమును 'దక్షిణసింహాసనాధ్యక్ష తిరుమలక్షమాకాంత కరుణాకటాక్షలక్షిత స్వచ్ఛముక్తాగుళుచ్ఛ సితచ్ఛత్రచామర కళాచికా కనకాందోళికాది రాజోపచార' అను వాక్యమును నీవిషయము తెల్లము చేయుచున్నవి. కామాక్షమ్మ, నాగన యీతని తలిదండ్రులు. ఈతని వంశమున బహుముఖముల నాచరించిన లింగనమఖి ప్రసిద్ధుఁడగుటచే నీతని యింటిపేరు లింగనమఖివారైనది. ఈతడు సంస్కృతాంధ్రములయం దసమానపండితుఁడైన సరసకవితా సంపన్నుఁడగుటయేగాక, సంగీత మునఁ బ్రసిద్ధిఁ జెందినవాఁడు. గద్యయందలి 'వల్లకీవాదనధురీణ' యను

విశేషణ మీతని వీణావాదనముఁ దెలుపుచున్నది. మఱి యీతఁడు గేయకృతులు పెక్కులు రచియించినట్లు 'వర్ణగీతాది గాంధర్వస్వరగవీన కల్పనాప్రవీణ' యనునది స్పష్టపఱచుచున్నది. ఈతని ప్రబంధకృతులలో నిప్పుడు సత్యభామాసాంత్వనముదక్కఁ దక్కినవి యేవియుఁ గానవచ్చుట లేదు. ఈతఁడు తొలుత రుక్మిణీపరిణయము రచియించినట్లీవఱకు నుదాహరించిన పద్యమువలననేగాక,

తే. గీ. "తనదు దక్షిణనాయక - త్వమున కుచితముగను ముద్దళఘురిశౌరి-ముదముమీఱ
నపటి రుక్మిణీపరిణయం-బందుకతనఁ దానిపుడు సత్యభామసాం-త్వనముఁగోరె."

అను పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఇదియు ముద్దళఘురి కంకితముగా వెలసినది.

ధేనుమాహాత్మ్యము

ఈతని కృతి వేఱొకటి ధేనుమాహాత్మ్యమను వచనకావ్యము గలదు. ఇది యముద్రితము. తంజావూరు పుస్తకాలయ వివరణమునఁ గల దాని విషయముఁ గొంత దెలుపుచున్నాఁడను. ఇది సత్యభామాసాంత్వన కృతిపతి ముద్దళఘురి సవతియన్నయగు చొక్కనాథనాయని వారికిఁగృతి.

"శా. శ్రీరామామణివింతగానురముునం - జెన్నొందికొల్పుండఁ జెం
తేరంగంబును కట్టుముట్టున సదా - దివ్యత్క్రపాధార క్షీ
రారూఢిందగఁ గామధేనువువలెన్ - రక్షించిలోకంబులో
శ్రీరంగేశుఁడు చొక్కనాథ... శౌరిన్ వేడుకన్ బ్రోవుతన్."

అను పద్యముతోఁ బ్రారంభించి గ్రంథమంతయు వచనకావ్యంబుగా రచియించినాఁడు ; గ్రంథము కడపట,

"చ. వివిధకలాకలాపఖని - వెంగనలింగమఖీంద్రునాగ స
త్కవి తిరు కామకోవిదశి - ఖామణి ధీరులు పాకవైరిలో
కవికచకల్పక స్తబక - గంధధురంధరసూక్తియుక్తి నా
నవునని మెచ్చనావుల మ - హాత్మ్య మొనర్చెను దేటమాటలన్.

అనుపద్యముకలదు.

ఇందు తేటమాటలతో గోమాహాత్మ్యము ధర్మరాజునకు భీష్ముఁడు చెప్పుట వర్ణింపఁబడినది. ఆశ్వాసాద్యంత విభాగము లేదు. ఇందలి వచనరచనకు నీ క్రింది పంక్తుల నుదాహరించెదను.

"సత్యలోకమునవిధియజ్ఞ సంగతి నివసించు. హోమమ్ములనెల్లను వీనిపాలచే చమురు నుపయోగించు కొమ్ములుసెమ్ములు చర్మములు. నున్ననితోఁక రోమములు పేడ పంచితమును నన్నింటికి నుపకరించు, గాలిని, చలిని, ఎండను వీనికి బడలిక లేదు కావున నాయా సమయమ్ముల తమకు నుచితమ్ములైన పనులివిసేయు. కావున నావును బ్రాహ్మణుండును నేకతత్త్వమ్మగుటంజేసి పరమపదంబు జెందునందున గో బ్రాహ్మణులు సమానవస్తువులని పెద్దలు పలుకరింతురు. ఆవుపాలమృతంబని యమరవిభుండు పలుకరించె."

శ్రీ కామేశ్వరకవి ముద్దళఘురి తాతయగు తిరుమలనాయకుని కాలమున నున్నవాఁడగుటచేతను, తిరుమలనాయకుఁడు క్రీ. శ. 1623 మొదలు 1659 వఱకు మధురను బరిపాలించినవాఁడగుటచేతను, క్రీ. శ. 1670 సంవత్సర ప్రాంతమున ముద్దళఘురి సత్యభామా సాంత్వనముఁ గృతినందుటచే నీతఁడు క్రీ. శ. 1670 ప్రాంతమువరకు జీవించియుండెనని చెప్పనొప్పును. కవినిగూర్చి యింతకన్న మనకేమియుఁ దెలియరాలేదు.

సత్యభామా సాంత్వనము

సత్యభామా సాంత్వనము నాలుగాశ్వాసములుగల శృంగార ప్రబంధము. ఆంధ్రవాఙ్మయమున సాంత్వనమను పేరుగల కావ్యములలో నిదియే తొలుతటిదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. దీనివెనుక సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు రాధికాసాంత్వనమును దాని ననుసరించి ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమును వెలసినవి. ఇందు మొదటిది మధురాపురాంధ్ర కృతి. ఈ గ్రంథమునకు మూలము భాగవత హరివంశములయందు బ్రస్తుతమైన నరకాసురవధ ఘట్టము. నరకాసురవధానంతరము సత్యభామను శ్రీకృష్ణుఁడు సాంత్వనముసేయుట నిందు ముఖ్యమగు విషయము నగుట కవి యీ గ్రంథమునకు సత్యభామా సాంత్వనమను పేరుపెట్టినాఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు 'సత్యావధూప్రీణనము అను సంస్కృతకావ్యము రచియించినట్లుగ' నాముక్తమాల్యదలోని 'భావ

ధ్వనివ్యంగ సేవధిగాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీణనంబు' నను పద్య పాదము తెలుపుచున్నది. బహుశః సంస్కృత సత్యావధూ ప్రీణనము దీనికి మూలమేమో తెలియరాదు.

ఇందుఁ దొలియాశ్వాసమంతయు నవతారికయనియే చెప్పనగును. శిష్టాచార ప్రకార మిష్టదేవతావందనానంతరము ముప్పదినాలుగు పుటలలో మధురనాయకుల వంశక్రమ మెంతయు విపులముగ వర్ణితమైనది. ఇది చరిత్రకారుల కెంతయు నుపయుక్తము. ఆవెనుకఁ గథా ప్రారంభమున ద్వారకాపురవర్ణనమును శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారక నేలునని మాత్రమే తెలుపఁబడినది.

రెండవ యాశ్వాసమున నింద్రాగమనము నింద్రుఁడు నరకాసురుని వృత్తాంతముఁ జెప్పి శ్రీకృష్ణునిచే నరకాసురుని వధింతునని ప్రతిజ్ఞ సేయించుటయు, వసంతోత్సవ వర్ణనము, శ్రీకృష్ణ సత్యభామల విహారమును, యుద్ధయాత్రకు సత్యభామ బయలు దేరెదనన శ్రీకృష్ణుఁడు నివారించుటయు, నరకాసుర పురమగు ప్రాగ్జ్యోతిష సమీపమున దండు విడియుటయు, ద్వారకలో సత్యభామా విరహమును జెప్పఁబడినవి.

మూఁడవ యాశ్వాసమున దండువిడుదలయందు శ్రీకృష్ణుని విరహావస్థయు, కలవింకుని హాస్యప్రసంగమును సత్యభామవద్దనుండి చిలుక రాయబారములు కృష్ణుఁడు విరహమును సహింపఁజాలక ప్రద్యుమ్నకుమారుని సత్యభామను దోడి తెచ్చుటకుం బంపి యామెను రప్పించుటయు వర్ణితము.

నాలుగవ యాశ్వాసమున నరకాసురునిబంటు పూర్వజన్మ వృత్తాంతముఁ జిలుక చెప్పుటయు, వానివలన నరకాసురుని యుదంతము కృష్ణుఁడెఱుంగుటయు, వర్ష శరదృతు వర్ణనములును, యుద్ధప్రారంభమును, సత్యభామ యుద్ధకౌశలమును, నరకాసుర సంహారమునును, అదితి కుండలదానంబును, భగదత్త పట్టాభిషేకమును నరకుని చెఱయం దున్న పదాఱువేల చేడియల శ్రీకృష్ణుఁడు పెండ్లియాడుటయు, సత్యభామ ప్రణయ కోపమును శ్రీకృష్ణుఁడామె సాంత్వనము సేయుటయు, ఫలశ్రుతితో ముగింపునుగలవు.

ఇందు శృంగారరసము ప్రధానమైనను నెడనెడవీరరౌద్ర హాస్యరస ములు పోషింపఁబడినవి. శృంగారలీలా ప్రపంచనాటక సూత్రధారి శ్రీ కృష్ణుఁడు నాయకుఁడుగా, శృంగారరససీమ సత్యభామ నాయికగానున్న యీ రసవత్కృతియందుఁ దద్రసస్థాయియగు రతివర్ణన మత్యుత్కట ముగాఁ గావింపఁబడినది. విరహావస్థయుఁ బూరుషాయితక్రియలు నతి మాత్రముగా వర్ణితములైనవి. వీరరౌద్రరసములును నద్భుతరసమును,

సత్యభామాయుద్ధ విహారఘట్టముననును, హాస్యము కలవింకుని వచోధోరణి యందును బొందుపడినవి. శ్రీ కామేశ్వరకవి బహుధాసమర్థుఁడగుట కావ్యము రసనిష్యందమై, రసికజనహృదయంగమమై యలరునట్లు రచియించి కీర్తిఁగాంచినాఁడు.

ఆయా రసవర్ణనలకు నీ క్రిందిపద్యము లుదాహృతములు.

శృంగార వీరరసములకు :

సీ. కంకణక్రేంక్రియల్ - కటుచాపటంక్రియల్ చిఱునవ్వు మెఱయింపు - జేవురింపు
కలవాగ్విరావముల్ - కహకహారావముల్ గొల్లననగుముద్దు - గోరకసద్దు
సరసపల్లాపంబు - సంగ్రామకోపంబు వింతసొగసుడాక - వెగటుకేక
సొంపుమీఱినపైపు - చుఱచుఱమనుచూపు బులుపులుతగునంగు - పొగరుపొంగు

తే. గీ. సరసశృంగారవీర-రసంబులమరు కొమరు తగియుండ మెయిఁజెఱు-చెమటనిండఁ
బోరుగావించెరిపుసేన-బోరనంగఁ గల్లఁగ గొల్లదేవేరి-కడఁకమీఱి. 4 ఆ పుట141

రౌద్రశృంగారమునకు :

సీ. సంవర్తకీలియై - చంద్రికాపాళియై కనుగెంపునగుపెంపు - గ్రక్కతిల్లఁ
బటుకాలదూతియై - పంచాస్త్రహేతియై చాపంబురూపంబు - సంఘటిల్ల
నశనిదుర్ధర్షమై - యతిసుధావర్షమై విడిసద్దునుడిముద్దు - విస్తరిల్ల
నుల్లాసనాభియై - యురుమోహశోభియై శరవృష్టికచవృష్టి - పరిఢవిల్ల.

తే. గీ. దితిజదితిజాంతకులకును - ద్వేగరాగ సంగతులుపొంగనంగనా - జనమతల్లి
కినిసియనిఁజేసెధీచమ - త్కృతివినిద్ర రౌద్రశృంగారరసములొ - రాయనంగ.

శృంగారాద్భుతములకు :—

సీ. వెన్నెలమాఁకయో-విడియొండకాఁకయో యననయ్యెఁజంద్రాస్య-మినుకుమాపు
మరుకీర్తిలెక్కయో-తెఱతోఁకచుక్కయోయననయ్యెదెఱవము-త్యపుఁదురాయి
పూఁదేనసోనయో - పొడిరాతివానయో యననయ్యె మగువగా - యకపుమాట
జంత్రవిశేషమో - శతధారఘోషమో యననయ్యెఁజెలివింటి - గొనముసద్దు.

తే. గీ. మొనయుశౌరికిపైరికి-మోదఖేదములను శృంగారరసమున-ద్భుతరసంబుఁ
దోఁచనారాచములనేసి-దురముఁజేసెఁ గుతుకకోపంబులనెసంగి-కోమలాంగి.

శ్రీకామేశ్వరకవి యుభయభాషలయందు వైదుష్యముగలవాఁడయ్యును దన కవితయందు జాతీయముల నుపయోగించి తెలుఁగుకవి యను పేరును సార్థకముఁ గావించుకొనినాఁడు. కవితఁగూర్చి:

సీ. సరసతభువనంబు - చల్లనై విలసిల్ల సారస్వతస్ఫూర్తి - సంఘటిల్ల
ఘనమయూరాధిక - వాజైఖపుణిపాసంగ రయనటద్ధారాతి - శయమెసంగఁ
బటుతరోదితకదం - బంబులుననలొత్త జెలుఁగుపడఁగనైన - మొలుఁగుహత్త
సౌహృదకవిరాజ - సంఘంబుహర్షింపఁ గూలంకషాభోగ - లీలమించ

తే. గీ. నమృతవర్షము గురిసిన - యట్లుఘనత జెలఁగా గీర్తికందళం - బులుచెలంగఁ
బ్రకృతియంతయుఁగనియంగ-వికృతిలేని సుకృతినొనరించు వాఁడౌర-సుకృతిజగతి.

అని గ్రంథమునఁ జెప్పినాఁడు. అట్లే కవితసాగించినాఁడు.

గ్రంథమునఁ దెలుఁగుపలుకులను. నన్యభాషాపదములను, వాడుక మాటలను గూర్చి శ్రీకామేశ్వరకవి తన భాషానైపుణ్యమును వెల్లడించినాఁడు. దీర్ఘసమాస భూయిష్ఠములగు పద్యములున్నను నవికవికిఁగల గీర్వాణభాషాపాండిత్యమును విశదీకరించుచున్నవి. ఇందుఁ బెద్దనగారి 'సహసానఖంపచ' ఇత్యాదిపద్యములకుఁ బ్రతిబింబములనఁదగిన పద్యములు రెండుగలవు. వీనినిఁగవి సంస్కృతభాషా పాండిత్యముగల వాఁడగుట సాధ్యమైనంత ప్రౌఢముగా రచియించినాఁడు. ఇట్టి పద్య మల్లఁబోయి తారాశశాంకమున వేంకటపతి తెల్లఁబోయినాఁడు. వర్ణనములఁ గూడ నీకవి గతానుగతికముఁగాక గ్రొత్తదారులఁ ద్రొక్కినాఁడు.

ద్వితీయాశ్వాసమున శయ్యాగృహావర్ణనము

సీ. పటికపుకీల్బొమ్మ - చిటికరొద్దికఁజిల్క గుటికలపల్లకీ - గొనుచునిసుచు
సురటిరెక్కలగాలి - సోఁకులనేమొన గొడిగెడుసకినల - గుంపునింపు
సద్దుసద్దనార - జంపుమంపులనింపు జగజంపుజంత్రంపు - జతలకూకి
కవలకుత్తుకహత్తు - కవకవకివకివ దవలతో మరుచివ్వ - బవిరిదీర్చు.

తే. గీ. నవులపుంజెందుచుంమవా - తొవలపొందు
తుమ్మెదరొలుంగు శ్రుతిగ్రమ్మ - కమ్మపైఁడి
ఢక్కయుమకారములమేలి - గ్రుక్కలేను
హారువుమురుపైన శయ్యాగృహమ్ములోన.

తృతీయాశ్వాసము - గుడారము వర్ణనము

సీ. జాతిపచ్చలజోతి - రాతిగాఁజూచు మజ్జాతిపసరువన్నె - రీతిసరిగ
కుట్టునాతిపతిమై - గుజ్జురాతివిళాతి సకళాతిబిళ్లపొం - దికసరాతి
యేకరంగిహోరంగు - టింగితీకపురంగు తెనయుపగ్గపునిగ్గు - లూసరలగ్గు
నుగ్గడితపునిల్వు - మగ్గపుమతకల్వు పతిమలపట్టుచా - పలనుబెట్టు

తే. గీ. చుట్టుఁగనుపట్టురతనాల - కుట్టుపనుల శేకకంబాలుపగడంపు - మేకులుదిరి
కలశములపక్కి దోరడాలు - కలికితావి మీటిహొమ్మైన కుటినీగు - డారులోన.

చతుర్థాశ్వాసమున జాబిల్లి వర్ణనము

సీ. కలువలసంగాతి - చెలువులమజ్జాతి యివముపుట్టువిళాతి - యింపుజోతి
తొలిజోగిముడిపూవు - బలుజక్కవలకావు సెలరేవలపుప్రోవు - నింగితావు
ఒజ్జనెచ్చెలిమేలు - యొరపుమెన్నెలచాలు కడలిరాయలచూలు - కళలప్రోలు
మరునివజ్రపుతాళి - మలయురిక్కలబాళి యెడయుజోడువిరాళి - యిరులజాలి

తే. గీ. చుఱుకుడాల్జంట తసనిరా-చూపుపంట సోయగపుతేవకనుబోటు-చోటియావ
తామరలబంది కటిమేను - రామఱంది తేటఁబాటిల్లెజాబిల్లి - తేజరిల్లి.

గణపవరపు వేంకటకవి

లింగనమఖి శ్రీకామేశ్వరకవిని బోషించుటయేగాక, ముద్దళగిరి మహాలాక్షిణికుఁడును, బహుగ్రంథరచయితయునగు గణపవరపు వేంకట కవిని సమ్మానించెను. వేంకటకవి 'విద్యావతీ దండకము' అను పేర నొక దండకము [1]రచించి, ముద్దళగిరి కంకితముగావించెను. విద్యావతి యను నొకయాటవెలఁది ముద్దళగిరిని మోహింప, నాతఁడామెను తన నాట్యశాలలో సన్మానపాత్రగా చేయుటయిందలి యితి వృత్తము. ఇది పెద్దదండకము. వలసినభాగముల నుదాహరింతును.

---

1. Edited for the first time by N. Venkata Rao, M.A. in the first bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras 1948 Vol. I, No. 1 Pages 88–102.

శ్రీవిశ్వనాథాన్వయాంభోధిచంద్రుండు ... ... సత్కార్య సాభిఖ్యగోత్రుండు భాస్వచ్చరిత్రుండు, శ్రీతిర్మలోర్వీధరాధీశ పౌత్రుండు వీరావనీపాల పుత్రుండు వీరాధివీరస్తుతోదారగోస్వారవచ్చక్రనాథక్షితీశాగ్రణీసోదరుండాశ్రితత్రాణబద్ధాదరుం డబ్ధికన్యాసమానోల్లసల్లింగమాంబావధూగర్భశుక్తిస్ఫురన్మౌక్తికాకారుఁడై యొప్పు ముద్దళ్ ఘరిక్షోణి పాలుండు......

చంద్రబింబాస్య, చంద్రానుకారాస్మితోదార సారస్య, మవ్వంపు పూరెమ్మ మాణిక్యంపుంబొమ్మ, మాద్యద్వయస్సీమ, విద్యావతీభామనున్......మన్మథాభోగ సామ్రాజ్య భోగమ్మలం" దేలించె. అట్టి త్రిలోకీవదాన్యత్వసంశీలుఁడౌ తిర్మలక్షోణి రాట్ పౌత్రుపేరన్, సుధీముద్దువీర క్షమాధీశు సత్పుత్రుపేరన్, గుణామేయలక్ష్మీ నివాసస్ఫురత్ పాండ్యసింహాసనాధ్యక్షు పేరన్, సదాసత్కృపావీక్షు పేరన్ ... ... కళాభోజుపేరన్, జయోదాత్తముద్దళ్ గిరిక్ష్మాతలాధీశుపేరన్, వృషాధీశ సంకాశు పేరన్, మహాలక్షణగ్రంథభాషాభిధాన ప్రథామాధురీసాధురీత్యర్థవచ్ఛబ్దబంధాను బంధ ప్రబంధాభిధానాప్పయామాత్య రాడ్వేంకటార్యప్రణీతంబుగాఁ బొల్చునా బుష్ప కోదండకంబైన విద్యావతీ దండకంబుర్వినాచంద్ర తారార్కమైయొప్పు సెల్లప్పుడున్.

ఈ ప్రశస్తదండకము వేంకటకవి కాలనిర్ణయమునకుఁదోడ్పడునది. ఇది ప్రకటితమగువఱకు నీతడు క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతమువాఁడని వీరే శలింగము ప్రభృతులు భావించిరి. కాని యీ రచనవలన నీతఁడు క్రీ. శ. 1674 ప్రాంతముననున్న ముద్దళగిరి కాలమువాఁడని స్పష్టమైనది.

ఈ వెంకటకవియే, ముద్దళగిరి తంజావూరిని జయించునప్పుడు, 'పెద్దళగిరి విజయము'[1] అను నొక చాటుకృతిని రచియించినాఁడు. అది తూర్పుమాలిక, దక్షిణపుమాలిక, పడమటిమాలిక, ఉత్తరపుమాలిక. అను శీర్షికలతో నాలుగుపెద్దయుత్పలమాలికలుగాఁగన వచ్చుచున్నది. మహారాష్ట్రరాజగు నేకోజీ మొదట తంజావూరిపై దండెత్తివచ్చినప్పుడు ముద్దళగిరి యాతని నోడించిన సందర్భమున నిది యాతని జయసూచకముగా వెంకటకవి రచియించియుండవచ్చును. ముద్దళగిరి క్రీ. శ. 1674-వ సంవత్సర మంతయుఁ దంజావూరిని పాలించెను.

ఈ మాలికలలో యుద్ధపరికరములకు సంబంధించిన దేశీయపదములు, అన్యభాషాపదములు చాలఁగలవు. చారిత్రాత్మకముగా మిక్కిలి

---

1. Edited by M. Sarabheswara Sarma in the bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. 1952 Vol. V. No. 2 Pages 49-63.

యుపయుక్తము. ఈ మాలికా రచన మెట్లుండునో చూచుటకు నా గ్రంథము నుండి మొదలు తుదిభాగముల నుదాహరించుచున్నాను.

ప్రారంభము.

ఉ. పోటరినంట తా సహాజిపుత్రుఁడో కానొకనాఁడు దూరుపుం
జేటకుఁజేరి తంజపుట భేదనమందలి విష్ణుచక్రపుం
గోటకులగ్గ లెక్కమదిఁగోరి కఠోరవజీరకోటికిన్
హాటకటంకముల్ బిరుదులైనసరాలువరాలు మాడ తే
ర్పాటుగఁ గేడెముల్ మెఱుఁగుబట్టెసముల్ జగదాళ్ నెజాజిరాల్
గ్రంథాంతము ... ... పెదళ్గిరిక్ష్మా
పాలునితోడుతన్ దెలుపఁబల్మఱు వానికి వస్తువాహనాల్
చేలములున్ ధనంబులు విశేషమణుల్ దయచేసి కోపపా
పాలయులైనవారి సకలార్థములన్ మఱునాడు ఖాసదా
రీలకుపెచ్చుఁబెట్టి దిగిరించిన చిత్తముతోడ వేడుకల్
చాలుకొనం బసిండి మొగసాలఁ గిరీటపతుల్ నుతింపఁ బే
రోలగమై తదీయ విజయోచితవార్త నెఱుంగ సంగతిన్
సాలములోన జాఱటలు చాలఁగఁ బంచి భజించి రాజగో
పాలునకున్ రథోత్సవము బల్ తిరునాళ్ళ ఘటించి నిత్య ల
క్ష్మీలలనావిహారుఁడయి చెన్నువహింపుచు ముద్దువీర భూ
పాల పెదళ్గిరిప్రభుఁడపారశుభోన్నతి ధాత్రి వర్ధిలున్.

వెంకటకవి తన "ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము" అను గ్రంథమునఁ గూడఁ దన్ను పాండ్యదేశాధీశ్వరుఁడాదరించినట్లుగా నిట్లు చెప్పికొన్నాఁడు.

"కర్ణాటతుండీర పాండ్యదేశాధీశముఖ నిఖిలధరణీవరదత్త... విభవుండును"

సర్వలక్షణ శిరోమణిగద్యలో

"కర్ణాటతుండీర పాండ్యమండలాధీశ ప్రముఖాఖిల మహీమండలాఖండల దత్తమత్తసింధురసైంధవాందోళికా చిరత్నరత్నరత్నాంబరాది వస్తుప్రశస్త మందిరు"

అని పాండ్యరాజసన్మానము నుదాహరించికొనియున్నాఁడు.

రాణీ మంగమ్మ

మూఁడవ ముద్దువీరప్పనాయకుని వెనుక, రాజ్యమునకు రాఁదగిన విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు బాలుఁడగుటచే నాతనికి సంరక్షకురాలుగా నవ్వాయగు మంగమ్మ రాజ్యమును పాలించెను. ఈమె కాలమున నొకటి రెండు గ్రంథములు వెలువడినవి. అందు మొదటిది.

మధురామంగపుంశ్చలీ లీలావిలాసము

ఇది యొక వచన కృతి ఇందు మంగమ్మ స్వైర విహార చేష్టలన్నియు వర్ణితములైనవి. ఇందులో మధ్యనొక పెద్దరగడ కలదు. చరిత్రకారులకు పనికివచ్చు సంశములుండుట చేత నిది సారస్వతమున కెక్కినది. కాని యందఱు చదువఁదగినదికాదు. ఇది చిన్న వెంగన కృతమని శ్రీ డాక్టరు నేలటూరివారు (జూలై భారతి 1953 పుట 31) వికటకవి గోపాలరాయ కృతమని శ్రీచల్లా రాధాకృష్ణశర్మగారు. (భారతి సం. 30 సం. 10. పుటలు 332-338) తెలిపిరి.

ఈ మంగమ్మను గూర్చిన రెండు మనోహరమైన చాటువుల నుదాహరింతును.

సీ. పదచాళి వినిపించు వైభవస్ఫురణకుఁ గొనురొండ ముత్తేలకుచ్చుచెల్లు
జక్కిణి వినిపించు చాతుర్యమహిమకు రంజిల్లు వింజామరములుచెల్లు
తాళవిన్యాసభేదమున నాట్యానకుఁ దులలేని బిరుదుకాహాళలుచెల్లు
నభియంబొనరించు నతిశయప్రౌఢికి నిరతంబు ధవిణమల్హారులుచెల్లు

గీ. అనుచు నేకోజి భూపాలుఁ డనుదినంబు మెచ్చి ముత్తేలకుచ్చు నీకిచ్చుసభను
కలితగుణపేటి యాశ్రితకల్పవాటి భావజానిఘోటి ముద్దుమంగావధూటి.

క. కొద్దిగఁ జలించె నామది నిద్దావా తెలుకుఁ జెలుకు నేజాసుర రా
ణుమ్మద్దియవా ? ఒక తీయనిముద్దియవా చెలికొసంగ ముద్దులమంగా.

నరసభోజనుతి

ఇది మంగమ్మ దళవాయియగు నరసయామాత్యుని స్తుతి - సీసపద్యమయము - యత్కర్తృకమో తెలియదు. నరసయామాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1702లో "మరవ" యుద్ధమునఁ గీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

రచన యొకపద్యము నుదాహరించుచున్నాను.

సీ. శ్రీరంగనాథుని చెన్నొందమదిలోన కోరి పూజలుచేసి మీఱినావు
జంబునాథస్వామి సద్భక్తి సేవించి వరములుకొని కీర్తి నిలిపినావు
చెవ్వందిలింగని చేరి సన్నుతులీవు గావించి పుణ్యముల్ గాంచినావు
ఎన్ని కార్యములైన యీడేర్చి ప్రభువుచే బహుమానములు చాలఁబడసినావు

గీ. ప్రౌఢి, వినయంబు, నేర్పు సంపదలఁ బొదలఁ
బాండ్యరాజేంద్రు శ్రీకంటఁ బ్రబలినావు
భానుసమతేజ! దీక్షయ ప్రభుతనూజ!
వరగుణసమాజ! దళవాయినరసభోజ![1]

విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు
(క్రీ. శ. 1706-32)

విజయనగర వాఙ్మయమునఁ గృష్ణరాయలకాలమెట్టిదో, తంజావూరి వాఙ్మయమున రఘునాథనాయకునికాలమెట్టిదో, మహారాష్ట్ర రాజుల పాలనమున శహాజీకాలమెట్టిదో, మధురనాయకుల కాలమున విజయరంగ చొక్కనాథునికాలమట్టిది. వారందఱివలె నీతఁడును, కృతికర్త. కృతిభర్త. విశేషమేమనఁగాఁ దనకుఁ బూర్వులు ప్రబంధవాఙ్మయమును బరిఢవిల్లఁజేయఁగా నీతఁడు గద్యరచనాసంప్రదాయము కమనీయముగాఁ విలసిల్లఁజేసినవాఁడు. ఆంధ్రవచన వాఙ్మయమునకు శ్రీకారము చుట్టినది మధురాపురాంధ్రవాఙ్మయమే. అట్లని ప్రబంధరచనను నీతఁడు ప్రోత్సహింపకపోలేదు. ప్రబంధకవు లెందఱేని యాతని యాస్థానము నలంకరించిరి.

విజయరంగనాథుని కృతులు రెండు లభ్యమగుచున్నవి - రెండును వచనములే - రెండును నముద్రితములే -

1. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము. 2. మాఘ మాహాత్మ్యము.

వాని వివరములు :

---

1. తంజావూరు పుస్తకశాల సంఖ్య 382.

శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము

ప్రారంభము :

శ్రీవిష్ణుభక్తాగ్రగణ్యుండైన నారదమహామునివరేణ్యుండు మహాను భావుండైన మహాదేవునుద్దేశించి, దేవదేవ! భవద్దివ్యముఖారవింద గళితంబైన వచనమకరందంబుచే మూఁడులోకంబులంగల వృత్తాంతంబు లన్నియు శ్రవణపుటంబులచేఁ దృప్తింబొందితి. అందు పుణ్యతీర్థంబు లును, పుణ్యక్షేత్రంబులును, గంగాదిపుణ్యనదులును, దక్కఁగల రాజర్షి దేవర్షి చరిత్రంబులు వర్ణించువేళ, కావేరీమాహాత్మ్యంబు ప్రశంసించితిరి. అప్పుడు శ్రీరంగంబనంబరంగిన విష్ణుస్థలం బొకటిగలదని సంక్షేపంబుగ నాజ్ఞవడసితిరి. మహేశ్వరా! ఆ శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబు సకలపాప నివారణంబగును, పుణ్యాభివృద్ధికరంబును నగును గావున సవిస్తారంబుగ వినంగోరెద -

మధ్యభాగము :

మరాంతకుండు రామనామధేయంబున భవదీయవంశజాతుండైన దశరథుని గర్భంబునందవతరించి లోకవిద్రావణుండైన రావణుని సంహ రించి వానికి సహోదరుండును, బ్రియంకరుండునగు విభీషణునకు లంకా రాజ్యంబును నీకుఁ గులధనంబైన శ్రీరంగవిమానంబును నీయంగలండు. అందుఁ జంద్రపుష్కరిణీ తీరంబున నచ్చోటఁ గల్పాంతంబుండి యీ విమానరత్నంబు క్రమ్మఱ సత్యలోకంబునవచ్చు, ఇవ్విధంబున బ్రతికల్పం బున శ్రీరంగవిమానంబు దివంబునకు భూతలంబునకు రాకపోకలు సేయు చుండు. బ్రహ్మదేవుని యాయురంతంబున నిజధామంబైన పరమపదం బునకుఁజను. దక్షిణదేశవాసులుఁ గావేరీతీర సంభవులునైన సకలజనుల యందును దేవదేవుండైన శ్రీరంగప్రాంత దేశంబుననున్న సకలజంతువులు మోక్షంబుఁజెందుటకు సందియంబులేదు.

గ్రంథాంతము :

"ఈ యితిహాసంబు వ్రాసినఁ, బఠియించిన, విన్న బ్రాహ్మణుండు వేదవేదాంగ పారాయణుండగు, క్షత్రియుండు సమస్తమహీమండలము

నకు నేకాధిపత్యంబు సేయు వైశ్యుండు కోటికింబడగెత్తు శూద్రుండు సకల శుభంబులనొందు. ఆయురారోగ్యవిజయంబులం జేకొను. పుత్రపౌత్ర సమృద్ధిగ భాగ్యంబులంగొందురు. చదివిన వ్రాసిన వినినవారలకు నాయురారోగ్యైశ్వర్యంబులు గలుగునని నారాయణమూర్తి యాన తిచ్చిరి. ఇట్లతులిత ముకుందచరణారవింద వందననిరంతరానందంబును నొందుదురని మహాదేవుండు నారదమహామునికి నానతియొసంగె".

ఇందు పది యధ్యాయములు గలవు.

మాఘమాహాత్మ్యము

ఇది మాఘమాస మాహాత్మ్యమును దెలుపు పదునేనధ్యాయ ముల వచనకావ్యము. శ్రీరంగమాహాత్మ్యము వెనుక రచితమైనది. శ్రీరంగేశున కంకితము.

ప్రారంభము :

క. శ్రీమచ్చంద్రసరోవర తామరసపరాగచారుతరపటవాసా!
కామారినుత! జగదభి రామామృత గుణవిలాస! రంగనివాసా!

గ్రంథశైలికి :

"అమ్మునికుమారుండు కావేరికివచ్చి కుతికబంటి నీళ్ళలోనిలిచి యాదిత్యునిం దప్పక చూచుచుం జేతులు పొడవుగానెత్తి యమస్తోత్రంబుఁ బఠించుచుండె నాయవసరంబునఁ దొలుత వారలందఱు మదగజంబు తుండంబు పొడవుగానెత్తుకొని యా మునికుమారుని సమీపంబునకువచ్చు టయు, మృగశృంగమహాముని మనంబున భయంబులేక చిత్తరు బొమ్మయుం బలెగదలక యుండుటయు నగ్గజేంద్రంబు నమ్మునిసందర్శ నంబువలనఁ దమోగుణంబును గోపంబునుమాన దనకరంబుచే మెల్లన నాతని నెత్తుకొని కుంభస్థలంబున నుంచుకొనుటయు నా ముని బాలకుండు దాని యభిప్రాయంబెఱింగి జపంబుచాలించి, ఏనుఁగు కుంభస్థలంబున సుఖాసీనుండై, యందువలనఁ దనకు శ్రేయస్సుకలుగునని హర్షించుచు, నిందితంబైన గజజన్మంబునుం బాపి మంచిగతి నొసంగెదనని మదిలోనం దలంచి యెనిమిదిదినంబులు తాను మాఘస్నానంబుచేసిన సుకృతంబు నొసంగెదనని యుదకంబెత్తి దాని శిరంబున ధారవోసెను."

చక్కని శైలినున్న చొక్కనాథుని గ్రంథములు రెండును ముద్రణ భాగ్యము నందకుండుట యాంధ్రుల దౌర్భాగ్యము. ఈ గ్రంథప్రతి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునందుమాత్రమే కలదు. ప్రతి యాధ్యాయాంతంబునను నీక్రింది రీతిని గద్య కలదు. "ఇది శ్రీ పాండ్య మండలాధీశ్వర విజయరంగ చొక్కనాథభూపాల ప్రణీతంబైన శ్రీరంగ మాహాత్మ్యంబను వచనకావ్యంబున సర్వంబును పదియవయధ్యాయము" ఇది గ్రంథాంత గద్య.

ఇట్లే మాఘమాహాత్మ్యమునను పై రీతినే ప్రత్యధ్యాయాంతము నను గద్యలుగలవు.

సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమునఁ దొలుతఁ బేర్కొనఁదగిన ప్రసిద్ధకవి సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు. ఈతఁడు విజయరంగ చొక్కనాథునిచే గజతురంగమాందోళికాది మహారాజ చిహ్నములను బడసి యాతని ముఖ్యసామాజికుఁడై యుండి, కృతులను రచియించి, కవులను బోషించి కీర్తిగాంచినవాఁడు. ఈతని ద్వితీయకృతియగు నహల్యాసంక్రందనములో నీతఁ డుభయభాషాకవితావిశేషులైన [1] శేషము వేంకటపతియు, పుణిగె కృష్ణకవీంద్రుఁడును దన వంశము నిట్లు వర్ణించినట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

కేశవప్ప నాయకుఁడు
|
పెదగురువప్ప నాయకుఁడు
|
ఎల్లిసెట్టి నాయకుఁడు
|
వేంకటనాయకుఁడు (భార్య వెంకమ్మ)
|
మీనాక్షి నాయకుఁడు (భార్య అలమేలుమంగ)
|
వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు.

1. ఈతఁడే తారాశశాంక విజయప్రబంధకర్త.

ఈతని తండ్రియగు మీనాక్షినాయకునికిఁ జొక్కనాథస్వామి కలలోఁ బ్రత్యక్షమై తత్త్వవిజ్ఞాన మొసగెను (1-28) మఱియు నీతఁడు రామేశ్వరమునకేగు బాటలో 'పడనల్లూరు' అనుచోటఁ బెద్ద యన్న సత్రమును బెట్టించుటయేగాక, మంచినీటి తటాకమును ద్రవ్వించి, యన్నోదకములకు లోపములేకుండఁజేసెను (1-29) మధురలో సుందరే శ్వరునికి బ్రహ్మాండమగు మండపముగట్టించెను (1-30).

కవియగు వేంకటకృష్ణనాయకునిగూర్చి చెప్పిన పద్యము లాతని ప్రతిభావిశేషములను దేటపఱుపఁగలవు.

సీ. చదువఁగానేర్తువు శారదాశారదాబ్జానవానూపురార్భటుల ధాటిఁ
బాడఁగానేర్తువు పండితాపండితా కర్ణనానందసంఘటన పటిమఁ
బలుకఁగానేర్తువు భావజాభావజా టోపగాటోప నిరర్గళోక్తిఁ
దగ వ్రాయనేర్తువు తారకాతారకా నీకరేఖాసమానేకలిపుల

గీ. మెచ్చనేర్తువు కవితలమేలుఁ దెలిసి యిత్తునేనుఁగు పాడిగా నెలమిఁగవుల
కన్ని గుణములు నీయందునమరెనౌర ! రిపుజయాధార ! వేంకటకృష్ణధీర !

ఉ. ఎంతయొయారమెంత సొగ, సెంతపరాక్రమ, మెంత రాజసం
బెంతవిలాస ! మెంత నయ, మెంతవదాన్యత, యెంత ఠీవి మేల్
సంతతశౌర్యధాటి విలసద్గుణపేటి కిరీటివన్నిటిన్
కంతుజయంతరూపకవికల్పక ! వేంకటకృష్ణభూవరా !

సీ. ధైర్యమా శౌర్యమా దాక్షిణ్యమా పుణ్య మానయమా జయ మా ప్రతాప
మా శుభరూపమా మహితవిజ్ఞానమా దానమా భోగమా శ్రీనిరూఢ
యోగమా యాశ్రితవ్యూహసంరక్షణ రాజద్విలాసమా రమ్యమంద
హాసమా మహితసౌహార్దస్వభావమా భావమా భూరిప్రభావమాన్య

గీ. నీకెతగునంచుఁ బాండ్యభూనేత విజయరంగచొక్కేంద్రుఁ డత్యంతరంగసబహు
మానసామాజకత్వమింపూన నొసగె సముఖవేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర !

మ. లలనాసత్యవసంతులఁ గెలుచు సౌందర్యమ్ము, ధైర్యంబు దో
ర్బలమున్ స్వామిహితానువృత్తిదయయున్ బ్రౌఢత్వమున్ విద్యయున్
జెలయన్ బాల్యమునందెనీవు మధురోర్వీనాథు మెప్పించవా
భళిరా ! వేంకటకృష్ణభూవరమణీ ! భాషాఫణిగ్రామణీ.

పైని వివరించిన విషయములనుబట్టి చూడఁగా వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు కలమును ఖడ్గమును సమముగాధరించి కీర్తినిఁ గన్నవాఁడని తెలియుచున్నది.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు యుద్ధమున శౌర్యసాహసములను జూపి బాల్యమున మధురోర్వీనాథుని మెప్పించినకాలము, విజయరంగ చొక్కనాథునికి బాల్యమునందు సంరక్షకురాలుగానుంచిన మంగమ్మ రాజ్ఞి పాలనకాలమున నని చెప్పవచ్చును. ఆ కాలమునఁ దంజావూరిని బాలించుచున్న మహారాష్ట్రరాజగు 'శహాజీ' సేతుపతి సహాయమున మధురనాయకులకు లోఁబడిన కొన్ని పట్టణములను వశపఱచుకొనెను. అప్పుడు మంగమ్మ యాతనిపై యుద్ధమునకువెడలి, యాతని జయించి తన రాజధానికి మఱలెను. యువకుఁడగు వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁ డీ యుద్ధమునఁ బాల్గొని జయము సమకూర్చి యుండవచ్చును. ఆపైని విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమునఁ గవితాగోష్ఠియందే కాలముగడపెను. ఈతనివెనుక నీ వంశమునఁ గవు లుద్భవిల్లలేదు. ఈతని వంశమువారిప్పటికిని వడగరినగరై జమీందారులై యున్నారు. (చూడుఁడు జైమినీభారతము చతుర్థముద్రణము ఆంగ్లేయ పీఠిక) ఇక నీతని కృతుల వివరణము.

ప్రస్తుతమీాతని కృతులు నాలుగు లభ్యమగుచున్నది. (1) జైమినిభారతము (2) అహల్యాసంక్రందనము (3) సారంగధర చరిత్ర (4) రాధికాసాంత్వనము. వీనిలో మొదటిది మూఁడవది వచనములు. రెండవది నాల్గవది పద్యములు. గ్రంథరచనాక్రమము ననుసరించి చూడఁగాఁబైని జెప్పిన రీతినే కవిగ్రంథరచన చేసెనని తోఁచుచున్నది. జైమిని భారతము వచనము విజయరంగచొక్కనాథునికిఁ గృతిగారబడినది.

---

1. In 1700, there was a war between Sahajee and Mangammal on account of the capture of the some of her former forts with the aid of Setupathi. The woman ruler inflicted a defeat on her neighbour (Marata Rajas of Tanjore. K.R. Subrahmanyam. page 28)

ఇందులో నవతారికాభాగములేదు. కాని యాశ్వాసాంతగద్యలవలన నీవిషయము తెలియుచున్నది. రెండవకృతి యగు నహల్యాసంక్రందనములో

గీ. సముఖమీనాక్షినృపగర్భ విమలజలధి చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర!శౌర్యసాంద్ర!
మునుపు జైమినిభారత మనఁగవచన కావ్యమొనరించినట్టి సత్కవివికాస.

అని యీకృతి పేర్కొనఁబడినది. మూఁడవకృతియగు సారంగధర చరిత్రవచనములోఁ జై జైమిని భారతమునుగూర్చిన పద్య ముదాహరింపఁబడుటయేగాక యావెంటనే,

గీ. రంగధరపతినేను సారంగధర చరిత్ర వచనముచేసి తత్కృతినిమాకు
నంకితముసేయుము శుభంబులగునునీకు.......

అని కృతిభర్త పలికినట్లు వ్రాయఁబడినది. మఱియు నిందులో నహల్యా సంక్రందనవిలాసావతారికయే యథామాతృకముగాఁ బొందుపఱుపఁబడియున్నది. ఒక్క వంశవర్ణనమాత్ర మిందులేదు. ముందు కృతిలోను నుదాహృతమైన కారణమున కవి యిందులో నవతారిక మాత్రమే గ్రహించినాఁడు. కావున నిది మూఁడవకృతి. ఈకృతి వెనుక రచించినది రాధికాసాంత్వనము – ఏకాశ్వాసపద్యకావ్యము. ఇందులోఁ కృత్యాదిలేదు. రసికావతంసులకు రసాయనముగ రంగపతి యాజ్ఞచేఁ గవి దీనిని రచించియున్నాఁడు.

ఈగ్రంథములలో మూఁడింటియందు సంభోగవర్ణనమున నీక్రింది గద్యము సమానముగాఁ గన్పించుచున్నది. జైమినిభారతమున[1] "మదన కదనారంభ సముజ్జృంభమాన మనోభిలాషల నాప్రమీలాసుందరీ పురందరనందనుల మందానందకరచందనాది కస్తూరికా పరిమళద్రవ్యములకు సొమ్మసిల్లి యుండిరప్పుడు,...............................

మన్మథ బ్రహ్మానందంబునుంబొంది–మఱియు 'ఇదియే' మనోభిలాషల అహల్యాసుందరీ పురందరులమందానంద" అని అహల్యా సంక్రందనంబునం

1. ముద్రితప్రతియం దీ భాగములేదు.

గలదు (3-107) ఇదియే 'మనోభిలాషల నా రాధామాధవుల మందానంద' అని రాధికాసాంత్వనమునఁగలదు (123 సంఖ్య వచనము) సారంగధర చరిత్రయం దవకాశములేకపోవుటనే నీ భాగములేదు. ఇదియుఁ బై కావ్యరచనాక్రమమును విశదముచేయుచున్నది.

జైమిని భారతము

సంస్కృతమున జైమినిభారతమని పిలువఁబడు నశ్వమేధపర్వము ననుసరించియుఁ దెలుఁగున పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవిరచించిన జైమిని భారతము ననుసరించియు వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు దీనిని రచించెను. ఇది యైదాశ్వాసముల వచనకావ్యము. ఇదియును విజయరంగ చొక్కనాథునికి కృతియని యీవఱకే తెల్పియుంటిని. ఇది వచనకావ్యమైనను బద్యప్రబంధమువలె, అవతారిక, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు గద్య మొదలగు నియమము లిందుఁ బాటింపబడినవి. ప్రస్తుతము ముద్రితమైన గ్రంథమున నవతారిక లేదు. "అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నా రచింపం బూనిన జైమిని భారతంబునం దశ్వమేధపర్వంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన" - అని కావ్యము ప్రారంభమగుచున్నది. ప్రథమాశ్వాసాంతము నీ క్రిందివిధముగ నున్నది.

చ. అవిరతదానశీల! శరణాగతరక్షణలీల! సత్కళా
కువలయమిత్ర! సూనశరకోటిమనోహరగాత్ర! సాహితీ
నవరసభోజ! నూత్న దిననాథవిడంబకతేజ! రాజమా
న్యవిజయరంగచొక్క నరనాయక! సజ్జనభాగ్యదాయకా!

క. శ్రీరంగ కృష్ణముద్దుల వీరేంద్రకుమార! సమరవితరణశూరా!
శ్రీరంగపతిపదాంబుజ సారంగా! సమదశైలసమ సారంగా![1]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రకటితము. ౨ చతుర్థముద్రణము ౧౯౨౯. ఈ గ్రంథ పీఠికలో ప్రకాశకులు తమకు లభించిన రెండుప్రతులలోను (సంఖ్యలు 142, 308) నీ యవతారిక లోపించినదని వ్రాసియున్నారు. ఈ యవతారికాభాగము పాండ్య రాజుల చరిత్రమనుపేర 'అడయారు' పుస్తకభాండాగారము (చెన్నపురి) లోఁ గలదు. దీని ననుబంధములోఁ బ్రకటించుచున్నాఁడను.

మాలిని. సనయహృదయపద్మా ! శాశ్వతైశ్వర్యసద్మా !
మదనవిమతశౌర్యా ! మందరాహార్యధైర్యా !
విదితవిభవసాంద్రా ! విశ్వనాథాన్వయేంద్రా !
ముదితకవిసమాజా ! ముద్దమాంబాతనూజా !

గద్య: ఇది శ్రీమత్పాండ్యమండలాధీశ్వర శ్రీవిజయరంగ చొక్కనాథ మహీనాథ కరుణాకటాక్షసంపాదిత గజతురంగమాందోళికా ప్రముఖనిఖిల సంపత్పారంపరీసమేధమాన సముఖ మీనాక్షి నాయకతనూభవ మీనాక్షీదేవీకటాక్ష లబ్ధకవితాసంప్రదాయ వేంకటకృష్ణప్పనాయకప్రణీతంబైన జైమినిభారతంబున నశ్వమేధ పర్వమ్మను వచనకావ్యంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాస ప్రారంభమున

క. శ్రీరాధావరచరణాంభోరుహభృంగాయమాన భుజకరవీరా !
ధారాఖండితశాత్రవశూరా శ్రీవిజయరంగ చొక్కవజీరా !

అవధరింపుము. అని యున్నది. ఆశ్వాసాంతపద్యములులేవు. గద్యపై ప్రథమాశ్వాసపు గద్యవలెనేయున్నది.

తృతీయాశ్వాస ప్రారంభము

క. శ్రీపాండ్యధరాభరణా ! భూపాలకమకుటరత్న పూజితచరణా
రూపరతిస్మర నిర్వ్యాజోపకృతీ ! విజయరంగచొక్కనరపతీ !

అవధరింపుము "జైమినిమునీంద్రుఁడు జనమేజయనరేంద్రునకు" అని ప్రారంభము. తృతీయాశ్వాసాంతమున నీ క్రింది పద్యములు గలవు.

ఉ. వారణఘోట వీరభటవర్గ నిరర్గళ ధూళిపాళిసం
పూరితవార్ధి ! (ధావి) తరిపువ్రజ సాధ్వసహేతుచక్రనా
ళోరుగుహాంతరాళబహుళోజ్జ్వలదోః పరిఘప్రతాపవి
ద్యారవిమండల ప్రకరధామధురామధురాధినాయకా !

క. ముంగొంగుఁబసిఁడి చెంగటి బంగరుమలయొద్ది యమరపాదప మింటన్
దంగైనకామధేను వనంగ నిజాశ్రితులఁబ్రోచు నవ్యాకృపాబ్ధీ !

భుజంగప్రయాతము. మదేభేంద్రయానాసమాజాబ్జబాణా
సదానంద (స) న్నీతిశాస్త్రప్రవీణా
ప్రదానాంబుసంపూర్ణ ఘాలాత్తతూణా
సదాయత్తవిద్వత్ప్రశస్తప్రఘాణా.

ఆశ్వాసాంతగద్య పూర్వమువలెనే యున్నది.

చతుర్థాశ్వాసము ప్రారంభము

క. శ్రీమధురాపురనాథా! ...మధురాధరగభీర...నిజబోధా!
భూమీనుతభూరికళాస్తోమాంకా! విజయరంగ చొక్కమృగాంకా!

పంచమాశ్వాసానంతరమునఁ బద్యములులేవు. "తర్వాతి సత్కథలు వినుచు శాశ్వతైశ్వర్య భోగము లనుభవించుచుండె" అని ముగింపు. గద్య పూర్వమువలెనే గలదు.

ఇది యయిదాశ్వాసముల వచనకావ్యము. ఇది సంస్కృతమున జైమినిభారతమని పిలువఁబడు నశ్వమేధపర్వమునకుఁ దెలుఁగు. సంస్కృతమున జైమినిభారతమున నశ్వమేధపర్వమొక్కటియే మిగిలినట్లును, దక్కిన పర్వములన్నియు నశించినట్లును, గాకున్నచో జైమిని భారతమని పేరేలవచ్చుననియుఁ గొందఱు తలంచెదరు. జైమిని భారతములో మిగిలినపర్వములు కొన్ని కలవనిగాని, యవి నశించినవని గాని యశ్వమేధపర్వముఁ దెనిగించిన పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవిగాని యీ వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడుగాని, యెందును జెప్పియుండలేదు. అశ్వమేధపర్వమునఁ గొన్ని విశేషాంశములను జెప్పఁదలఁచి వ్యాసుని యశ్వమేధపర్వముకంటె వేఱుగా నతని శిష్యుఁడగు జైమిని యీ యశ్వమేధపర్వ మొక్కటియే రచియించియుండునని మఱికొందఱు తలంచెదరు. మఱికొందరు భాగవత సంప్రదాయములు వైష్ణవమతము వ్యాపించిన తరువాత వ్రాయఁబడిన గ్రంథమని గ్రంథస్థవిషయమును బురస్కరించుకొని చెప్పుచున్నారు. ఎట్లున్నను జైమినిభారతమనుపేర నీ యశ్వమేధ పర్వ మొకటియే లోకమున విఖ్యాతిగాంచినది.

ఈ కవి యీ యశ్వమేధపర్వమును వచనముగా రచియించునపుడు "ఇది శ్రీసముఖ మీనాక్షినాయకతనూభవ వేంకటకృష్ణప్పనాయక ప్రణీతంబయిన జైమిని భారతంబునం దశ్వమేధపర్వంబునందుఁ బదునాల్గవయధ్యాయము" అనునట్లుగా నధ్యాయక్రమమున గద్యములను వ్రాసియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి చూడఁగా మూలగ్రంధము నీతఁడు చూచి దీనిని రచియించెనని తెలియుచున్నది.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు సంస్కృత మూలమును జూచినను, నాతని రచనయంతయును, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి తెలుఁగు జైమిని భారతము ననుసరించిన ట్లీక్రింది యుదాహరణములనుబట్టి తెలియఁగలదు.

వీర.[1] 1. గీ. పంకనిర్మగ్నమగు గోవుపరికరించి సుకరముగ నుద్ధరించు గోపకునిమాడ్కి—
ముదముదైవార నుద్ధరింపుదువుగాక పంకనిర్నగ్నునన్ను గోపాలతిలక! (1–130)

వేం. కృ.[2] పంకనిర్మగ్నంబైన ధేనువును గోపాలకుచందంబున శోక మగ్నులమైన మమ్ము నుద్ధరింపుము. (పుట 17)

వీర. 2. క. కలనన్ మనవారెల్లను బొలిసిరి నీదుర్నయమునఁ బోయినయవి పె
ద్దలె నాకును "స్త్రీబుద్ధిః ప్రలయాంతక" యనెడుపలుకబద్ధంబగునె. (4–57)

వేం. కృ. నీ దుర్నయంపుబోధనచే యుద్ధంబునకుంబోయిననాకుం గలవారెల్లను సమసిపోయిరి. "స్త్రీబుద్ధిః ప్రలయాంతక" యనెడు పలుకే యథార్థంబయ్యె.

వీర. 3. క. అతిమించి చొచ్చినిల్లటు చెఱిచితి వికఁబుట్టినిల్లు చెఱిచెదననిరో
పఱతెంచితి రెండిండ్లకుఁ 'జెఱుపనచేఁట' వయితేమి చేసెడిదనుచున్.(4–69)

---

1. వీర – పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి జైమినిభారతము పద్యకృతి
2. వేం. కృ. సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుని వచన జైమిని భారతము.

వేం. కృ. పాపాత్ములారా! చొచ్చిన యిల్లు చెఱచినదియుంగాక పుట్టినయిల్లునుం జెఱుపవచ్చితివే? నీవంటి చెఱపనచేట మాయింట నుండదగదు.

వీర. 4. చ. పుడిసెఁడునీటిచేనడఁగిపోయెడు ధూళికిఁ గాలమేఘముల్
దొడరునె తెప్ప వేయఁ జెడుదోమలమీఁదసుపర్ణుఁ డెత్తిపోఁ
గడఁగునె యీ సుధన్వరథికప్రభుఁడెన్నఁగ మీకు నీడుగాఁ
డుడుగుఁడుసంభ్రమం బితనినోర్చెదఁ దెచ్చెద నధ్వరాశ్వముల్. (5-66)

వేం. కృ. పుడిసెండు నీళ్లుచల్లిన నడంగిపోయెడు ధూళికిఁ గాల మేఘంబులు వర్షింపవలెనే? తెప్ప వేసినం బడిపోవు దోమలమీఁద గరుత్మంతుండెత్తి రావలయునె? ఈ రాజు మీకు సమానుండుగాఁడు. మీ రీతనిమీఁదఁ జేయిచేసికొనం బనిలేదు. నేనె యీతనింగెల్చి యధ్వ రాశ్వంబుఁ దెచ్చెద.

వీర. 5. క. చిలువదళవాయు లప్పుడు "తలబీకనకాయ" లై "యథాయథలై" కూ
కులువత్తులునై మొనతల నిలుపక శేషాహికదకునెటిచెడిపాఱెన్. (7-102)

వేం. కృ. చిలువదళంబులు తలబీకనకాయలు యథాయథలు కకాపికలునై మొనగట్టంజాలక శేషాహిచెంగటికిం బఱచిన.

వీర. 6. క. సారిది నరాచారంబుల మురు వగుచుఁ బ్రథమపాదమునఁ గలిమహిమం
బెరుగును వడ్లునుగలిపిన కరణిన్ వర్ణాశ్రమములు కత్తరి గలయున్.
(8-214)

వేం. కృ. అందులోనఁ బ్రథమపాదమున దురాచారంబులు సదాచారంబులు సమ్మిశ్రంబులై పెరుగువడ్లు గలిపిన కరణి వర్ణాశ్రమధర్మంబులు సంకరంబులగు. (పుట 326)

పైవిధముగా పినవీరభద్రుని సమాసములు జాతీయములు సామెతలు నన్నింటిని యథామాతృకముగాఁ గృష్ణప్పనాయకుఁడు వచనమునం దనువదించియున్నాఁడు. ఈ పద్ధతి పద్యకావ్యములనుండి ద్విపదల కనువదించినవా రందఱును ననుసరించినదియే కాని క్రొత్తదికాదు.

ముద్రితగ్రంథమున, పినవీరభద్రకవి పంచమాశ్వాసమున 19 పద్యములలో (5–105) నుండి (5–124) వఱకు వర్ణించిన స్త్రీమండల వృత్తాంతముయొక్క వచనభాగము ముద్రితముకాలేదు. ఇందుఁ బ్రమీలయర్జునుని రాకవిని యాతనిఁ గామించుటయు, యుద్ధముచేసి యతని వశపఱచుకొని యింటికిఁ దీసికొనివచ్చి యాతనితోఁ గ్రీడించుటయు విపులముగా వర్ణితమైనది. నవీనాభిరుచులకు భంగకరమని పరిష్కర్తలు దీనిని ముద్రింపలేదు. ఈ భాగమంతయు, శృంగార కావ్యగ్రంథమండలి ప్రబంధ పరంపరయందు మూఁడవదిగా ముద్రితమైన 'అహల్యా సంక్రందనమున' ననుబంధముగా ముద్రితమైనది.

రచనావిశేషములు

ఈ గ్రంథమునందలి కవితాశైలి, భాషావిశేషము లీక్రింద వివరింపఁబడినది.

(1) కథాసందర్భమునుబట్టి కథాపాత్రముల నామములకు సర్వనామ వాచకపదము లుపయోగించుటచే సరిపోవుచుండఁగా మరల నాయాపాత్రముల నామములనే తఱుచుగా నుపయోగించుట.

(2) యమక వృత్త్యను ప్రాసాదిశబ్దాలంకారములకై కథాప్రసక్తి కభ్యంతరముగా విశేషణబాహుళ్యమును గల్పించుట.

(3) గ్రంథమునం దామూలాగ్రము నెఱసున్నలే కాని యరసున్న లుపయోగింపకుండుట.

(4) అసమాపక క్రియలు పెక్కు లుపయోగించి చివరకొక సమాపకక్రియతోఁ బెద్దవాక్యములు వ్రాయుట.

(5) 'నేను' అనఁదగినచోటఁ 'దా' ననుట.

(6) 'చెప్పెను' అనఁదగినచోట్లఁ 'బలుకరించె' ననుట.

(7) 'వానితోడ' అనుటకు 'వానితోడంగూడ' ననుట నీ కావ్యంబునఁ గనుపట్టును.

ఈ గ్రంథము వ్రాఁతలో నెట్లున్నదియు, నచ్చులో నెట్లున్నదియుఁ జూపుట కొక యుదాహరణము నిచ్చుచున్నాడను.

వ్రాఁతప్రతి

అనిన విని ధర్మనంద్దనుండ్డు కృష్ణ ద్వైపాయ నుంగ్గనుంగ్గొని మహాత్మా। నాత్మంమ్ముమ్ములు భీమార్జున నకుల సహదేవులు యుద్ధంబ్బున మిగులండిన్సి యున్నవారు। మహాబలుండ్డును। కనర్ణ సూనుండ్డును। నగు వృషకేతుండ్డు బాలుండ్డు। ఘటోత్కచుండ్డు మా కార్యంబున హతుండ్డయ్యె నతనితన యుంటగు మేఘవన్నర్ణం డ్డత్యంత్త బాలుండ్డు గావున। వారల నిరువుర కయ్యంబ్బునకుం బంప్పుట అయుక్తంబ్బు.

అచ్చుప్రతి

అనినవినిధర్మనందనుండు కృష్ణ ద్వైపాయనుం గనుంగొని, మహాత్మా! నాతమ్ములు భీమార్జుననకుల సహదేవులు యుద్ధంబున మిగుల డస్సియున్నవారలు. మహాబలుండును, గర్ణసూనుండునగు వృష కేతుండు బాలుండు, ఘటోత్కచుండు మా కార్యంబున హతుండయ్యె. అతని తనయుండగు మేఘవర్ణుం డత్యంత బాలుండు, గావున వారల నిరువురు గయ్యంబునకుం బంపుట యయుక్తంబు.

జైమినిభారత ప్రతులు

జైమినిభారత ప్రతు లాంధ్రసాహిత్య పరిషద్భాండాగారమున మాత్రమే యున్నవి.[1] పైని నేనిచ్చిన వ్రాఁతప్రతి యుదాహరణమా భాండాగారముయొక్క తాళపత్రప్రతి ననుసరించినది.

---

1. వాని సంఖ్య 142, 308. సాహిత్యపరిషత్తువారే తమ గ్రంథమాలలోనే రెండవగ్రంథముగాఁ దీనినిఁ బ్రకటించిరి. పీఠికాకర్తలు అభినవవాగనుశాసన మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు. ఇది నాలుగు ముద్రణములందినది. అందుఁ జతుర్థ ముద్రణప్రతి నే నుపయోగించితిని. ఆ పీఠికాకర్తల కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. మఱియు నిది మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములోఁ బఠనీయగ్రంథమైనది.

అహల్యా సంక్రందనము

ఇది మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందు (1-131, 2-123, 3-149) 403 గద్యపద్యములు గలవు. అయిన నిందు గద్యములు మూఁడేయున్నవి గాన నిది కేవలము పద్యప్రబంధమనియే చెప్పనగును.

“ప్రథమాశ్వాసమున నవతారిక షష్ఠ్యంతములు నడచినపిదప నమరావతీపురమున నింద్రుఁడు పేరోలగంబున నున్న ఘట్టముతోఁ గథాప్రారంభము. ఆ సభలోఁ దక్కిన దిక్పాలకులును మునీంద్రులును నుండిరి. అప్పు డింద్రుఁడు తన కొలువుకూటమునకు వచ్చిన యప్సరసలను జూచి, సభవారితో వీరిలో నెవరు చక్కనివారో తెల్పుఁడని యాజ్ఞాపించెను. వరుణుఁడును సూర్యుఁడును నూర్వశియని చెప్పిరి. పురూరవుఁడు దానిని సమర్థించెను. నలకూబరుఁడు రంభ చక్కనిదనెను. అంత మునులలో మృకండు వకాని ప్రమ్లోచయని, విభాండకుఁడు హారిణియని, మాండకర్ణి మదాలసయని, పరాశరుఁడు దాశకన్యయని యిట్లెవ్వరికిఁ దోఁచినట్లు వారు చెప్పిరి. వాక్కలహము చెలరేగెను అంత నీ వివాదము దీర్పనలవయగు బ్రహ్మయే సమర్థుఁడని సభవారు తీర్మానింప నింద్రుఁడు తన పరివారముతో బ్రహ్మలోకమున కేగెను.

ద్వితీయాశ్వాసమున నింద్రుఁడు బ్రహ్మతోల నీ వివాదమును జెప్పఁగా నాతఁడీ యచ్చరపూఁబోండ్ల నంద ఱిందలదన్ను నొక యతిలోక సౌందర్యరాశిని సృజింతు నని చెప్పి తత్క్షణమే యహల్యయను నొక కన్యను సృష్టించెను. ఆమె సౌందర్యమును జూచి జగమంతయు సమ్మోహితమైనది. ఇంద్రుఁడును నామెకై మరులుగొని, బ్రహ్మను నా కన్యను తనకిమ్మని కోరెను. అహల్యయుఁ దొలుత నింద్రునే వలచియుండెను. కాని బ్రహ్మ నీకు నీవే వడ్డించుకొనఁదగదని చెప్పి పరమ నైష్ఠికుఁడగు గౌతమునకిచ్చి పెండ్లిచేసెను. అహల్యయు గౌతమాశ్రమము ప్రవేశించి, కులవధూ ధర్మములు నెఱపుచుండెను. కాని యప్పుడప్పుడు మహేంద్రుఁడు మనసును గలవర పెట్టుటచే నాతనిం దలచుచుండును. ఇంద్రుడును నహల్యా విరహమునకుఁ దాళజాలక కొంగుదాఁకినఁ గొంతవాసియని గౌతమాశ్రమమున కప్పుడప్పుడు వచ్చి యాతిథ్యము వడసిపోయెడివాడు. అంతకంతకు నహల్యపైవిరాళి యాతనికి హెచ్చుకాఁజొచ్చెను.

మూఁడవ యాశ్వాసము నింద్రుఁ డొక ‘యోగిని’ రాయబారిగాఁబంపి, యహల్యతోఁ దన మనోరథమును నివేదించుటతోఁ బ్రారంభమగును. అహల్యయు తన మనసులో నింద్రునిపైఁ గల మక్కువ దెలుప నా దూతికయు నా సంగతి యింద్రునకు

నివేదించెను. అంత నింద్రుఁ డొకనాఁడు కోడిరూపమును ధరించి గౌతమాశ్రమమునకు వచ్చి, యాతనిఁ దన కూఁతచేఁ దెల్లవారినదని భ్రమపెట్టి, యాతఁ డిల్లువెడలఁగానే, అహల్యతో సౌఖ్యము ననుభవించి తనకోర్కె నెరవేర్చికొనెను. కాని యాతఁడు తిరిగి వెడలునప్పుడు గౌతముఁ డతని యెదుటఁ బ్రత్యక్షమై, చేసినపని నెఱిఁగి యాతని షండహీనుఁడవు కమ్మని శాపమొసగెను. ఇంటికివచ్చి యహల్య సంభోగచిహ్నములను గనిపెట్టి యామెను బాషాణరూపము నొందుమని శాపమిచ్చెను. ఆమె దుఃఖితయై కాళ్లపైఁబడ శ్రీరాముఁడా ప్రాంతమునకు వచ్చినపు డతని పాదరజస్స్పర్శచే మోక్షము గలుగునని నిజస్వరూపము వచ్చునని శాపావధిని జెప్పి తాను దపస్సుచేయుటకు వెడలెను. అపై నా రూపముతో నామె పడియుండఁగా శ్రీరామచంద్రుఁడు వచ్చి యామెకుఁ బూర్వరూపము నొసగెను. ”

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁ డీ కథను చక్కఁగానంతరించియున్నాఁడు. ఇందలి యితివృత్తము, వేదకాలమునుండి వెలసి రామాయణకాలమునుండి రసికుల నాకర్షించినది. కాని కవి యిందుఁ జక్కని సన్నివేశములు కల్పించి, యౌచితీభంగములేకుండ గథను రసవత్తరముగా దిద్ది తీర్చినాఁడు. శ్రవ్యమగు నిది ప్రబంధమేయైనను దృశ్యమగు నాటకమని చెప్పనొప్పును ప్రథమాశ్వాసమున నింద్రసభారంగమున నహల్యాసృష్టికొఱకు ఋషుల తగవుఁబెట్టి వివాదనాటకమాడించి, కవి ద్వితీయాశ్వాసమున నహల్యాపురందరుల మోహబీజముల నాఁటినాఁడు. గౌతమునివలన యహల్య శృంగారకళా లతికవసివాళ్లువాఱినది. గార్హస్థ్యములో పతిమీఁది భక్తి, వరునిపై వలపుచేత గతాగతకారియైన యుయ్యెలఁబోలె యహల్య హృదయము క్షోభించినది. మూఁడవ యాశ్వాసమున ఇంద్రదూతిక సమాగమము వాడిపోయిన మోహలతికను చివురింపఁజేసినది. చివరకు నింద్రాహల్యా సమాగమమును నవధిగా గ్రమపరిణామమును జెందించిన వెంకటకృష్ణకవి దార్శనికత కావ్యశిల్పము ప్రశంసనీయములు.

నాటకీయముగ నీ ప్రబంధము రచితమగుటయే నిందలి విశిష్టత యని యీ క్రింది సంభాషణ పద్యములనుబట్టి చెప్పనగును.

చ. ఎవరిది యింటిలోపల, నదెవ్వరు, శక్రుఁడ చెల్ల మీరలా
యిచలికిరండు, నీదుమగఁడెక్కడ మూలఫలార్థమేగెరా
నువిదరొ తామసంబగునొ ఉండుఁడు పూజలుగాంచిపొండు సే
యవలయు పూజనీవెఱుఁగవా ? యన సిగ్గున నేగు నవ్వుచున్. (2-116)

ఇంద్రుఁడు – ఎవరది యింటిలోపల ?
అహల్య – అదెవ్వరు ?
ఇం – శక్రుఁడ ;
అహ.– చెల్ల ! మీరలా ! యివలకురండు,
ఇం – నీమగఁ డెక్కడ ?
అహ.– మూలఫలార్థమేఁగె,
ఇం – రా నువిదరో తామసంబగునో ?
అహ.– ఉండుఁడు ; పూజలుగాంచిపొండు
ఇం – చేయవలయుపూజ నీ వెఱుఁగవా ? (అన)
అహ.– సిగ్గున నేఁగు నవ్వుచున్.

ఉ. దేవ ! శచీమనోరమణ దేవరవచ్చిన దేమి నీకుశో
భావిభవంబుఁజూడ, వనవాసి నికేమిటి చెల్వు రత్నమే
తావుననున్న నేమి వనితానవమన్మథ ! నాపయిన్ గృపో
ద్భావననానతిచ్చెదవు భావజునాన నిజంబుపల్కితిన్.

అహ.– దేవ ! శచీమనోరమణ ! దేవరవచ్చినదేమి ?
ఇం – నీదుశోభావిభవంబుఁజూడ
అహ.– వనవాసినికేమిటి చెల్వు ?
ఇం – రత్నమే తావుననున్న నేమి
అహ.– వనితానవమన్మథ ! నాపయింగృపోద్భావననానతిచ్చెదవు
ఇం – భావజునాన నిజంబుపల్కితిన్.

'వైదికుని చేతివిడెమాయె వనితబ్రదుకు' అను నానుడిని వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు విపులముగా వర్ణించియున్నాఁడు. స్వర్గలోకమున నింద్రుని కొలువుకూటమునకు నప్సరసలు వచ్చినప్పుడు, వైదికవ్యవహార చ్ఛాందసపరిభాషలో, వారి తమకము నెంతయో సరస హాస్యరస ధోరణితో నిట్లు ప్రపంచించినాఁడు.

సీ. సోమయాగఫలంబు సుదతినీకిచ్చేను మొగమిషుద్రిప్ప వే ముద్దుగాను
సోమపానఫలంబు భామనీకిచ్చేనూ అనంగనాకునీ యధరమీవె
కలికిరో సాన్నాయ్య కలశాలఫలమిత్తు బటువైనకుచములఁ బట్టనీవె
రమణిరో నామహావ్రతఫలమిచ్చేను రతులనన్నేలవే బ్రతికిపోదు.

గీ. ననుచు శాండిల్య కౌండిన్యమునివరాళి రాత్రి ... ...
.... పర్వతాది ఋషులు మోహింప నప్సరస్త్రీలు మఱియు. (1-68)

సీ. అషు ఇషు బోవకే యిషువుల చేనన్ను విషమాస్త్రుఁ డేచీని వెట్టిపడుచ!
వాజిసేయ ఫలంబు వలద షేయో యోష! యింద్రుఁడే మిచ్చిని యిటు నిలువక
మేము శుంఠలమటే మీరు నేర్చిన పాటి యెఱుఁగమటే వేదమెల్లఁ జదివి
యలివ నీవు ద్వరోష్టయయ్యే దినములయ్యె నగరికి బోవకే నడుమ నెటులో!

గీ. అనుచు ఛాందసులగు సోమయాజివరులు వెంటనంటఁగ ... ...
... ... వెడలినప్పుడు వేలుపు వెలవెలఁదులు. (1-69)

ద్వితీయాశ్వాసమున నీ క్రిందిపద్యము 'అమరుకము'నఁగల తృతీయ శ్లోకమునకు ననువాదము.

శ్లో॥ ఆలోలామలకావళిం విలులితాంభి(భ్ర)చ్చలత్కుండలమ్.
కించిన్మృష్టవిశేషకం తనుతరైః స్వేదాంభసాంజాలకైః
తస్యా యత్సురతాంత తాంతనయనం వక్త్రం రతివ్యత్యయే
తత్త్వాం పాతు చిరాయ కిం హరిహరబ్రహ్మాదిభిర్దైవతైః.

చ. కలఁగి చలించ ముంగురులు కర్ణములన్నటియించుకమ్మలుం
జిలికెడు చిన్నిక్రొంజెమట చెక్కులనించుకజాఱు కొంచెపుం
దిలకము నొప్పఁ బౌరుషరతి శ్రమతాంతవిలాసనేత్రియౌ
కలికి మొగంబు నెన్నటికిఁ గన్నులపండువుగాఁగఁ జూతునో!

తెల్గున నాల్గవపాదమున భావము వేఱైనది.

కాని యితఁడు స్వతంత్రకల్పనలయందు సిద్ధహస్తుఁడే. మచ్చునకు.

ఉ. అంబుజగంధి చక్కఁదనమల్లనఁ గన్గొని విస్మితాత్ముఁడై
యంబుజనేత్రుఁ డప్పుడు త్రియంబకభావముఁ గోరె నాతఁడ
ష్టాంబకలీల గోరె, మదినాతడు గోరె సహస్రలోచన
త్వంబు నతిండనంతనయనత్వముఁ గోరె మఱేమి చెప్పఁగన్.

"వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని ప్రబంధము ఏవిధమైన అనౌచిత్యాని కిన్ని యెడమీయదు, పాకమూ ముదిరి కటువుపడదు; శృంగారమూ! సభ్యతను ముంచివేసి ఉచ్ఛృంఖలముగా అతివేలము కాదు: కల్పనలాబింకము తప్పవు. సర్వమధురమైన సద్గ్రంథము"

మధురవిమర్శన రచనాప్రథితులైన మల్లాది[1]వారి పై వాక్యములు గ్రంథసమీక్షకుఁ గలశము పెట్టినట్టున్నది.

సారంగధర చరిత్ర

వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి జైమిని భారత పద్యకావ్యము నెట్లనుసరించి వచనకావ్యముగా రచించినాఁడో, ఆ విధముగనే చేమకూర వేంకటరాజ కవికృత పద్య సారంగధరచరిత్రను వచనకావ్యముగా రచియించియున్నాఁడు. ఇందువలన కుపబలముగా నముద్రిత మగు వచన సారంగధర చరిత్రమునుండియు, ముద్రితపద్య సారంగధర చరిత్రమునుండియు రెండుఘట్టముల నుదాహరించుచున్నాను.

1. సారంగధరుడు పావురముకొఱకుఁ జిత్రాంగియింటికి వెడలెద నన్నప్పుడు పద్య సారంగధర చరిత్ర ద్వితీయాశ్వాసము 4 మొదలు 7 వఱకు సుబుద్ధిప్రబోధ మీ క్రిందిరీతి నున్నది.

వెంకటరాజు :

ఉ. బెంగలిడంగ నేంటి యిటు పెంటినిఁ గానగ తేలిపోయి ; చి
త్రాంగివిచిత్రరత్నభవనాంగణ సీమనదేల వ్రాలెనా
బంగరుముద్దుపావురము బాపురె ! యంతిపురంబులోని శ్రీ
భంగుల నన్యులన్ వెదకఁబంపఁగరాదిఁక నేమిసేయుదున్.

గీ. తామసము సేయఁదగ దింక దీమసమున నేఁపరియైన నేఁబోక తీరదనుచుఁ
బోవ నుతిమంతిసుతుఁడు సుబుద్ధి దీర్ఘదర్శిగావున సారంగధరుని కనియె.

ఉ. మన్ననచేసిమీరు బహుమానముతో నను నేలినారు, నేఁ
గన్నది తెల్పకుండిన నఘంబగుఁగాదని వెగ్గలింపకే
విన్నపమాలకింపుము ; వివేకివిగాని మఱొండుగావు నీ
కెన్నఁడులేని యోజయిది యేమెటుపోయిన హానియయ్యెడున్.

---

1. శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి ప్రబంధపరంపర 3 అహల్యాసంక్రందనము భూమిక పుట. 18 మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, ఈ భూమికలో వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుని గ్రంథము లన్నింటినిగూర్చి విపులసమీక్ష చదువఁదగినది గలదు.

ఉ. రాజొకఁడూరలేఁడు, చెలి, ప్రాయపుబిత్తరి, నీవు రూపరే
ఖాజితమన్మథుండ, వటు కావునఁబోఁదగ దయ్య, నీకునో
రాజకుమార ! యెక్కడిపరాకిటు నూచఁగదయ్య ! భామినీ
రాజులచిత్తముల్ తెలియరాదెటుపోయెటువచ్చునోకదా!

వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు :

"అవధరింపు మక్కపోతంబు చిత్రాంగిశాతోదరినగరిలోన వాలుటయుఁ జేరికలనున్న రాకొమరులు సారెసారెకుఁ గేకలువేయ వ్యాకులం బగు మనంబునఁ గలవరపడుచు మత్పారావతంబు పెంటెంగానక చిత్రాంగి విచిత్రాంగణంబున నేఁటికి వ్రాలె? నా బంగరు పావురంబుం దొలంగి యెభ్భంగిసుందు? పోతుటేఁగ కేనియుం (జొరఁ) గూడని యంతిపురంబునకు నెవ్వరిఁబనుతు? దీనుసంబునఁ దామసంబు సేయరాదు. తక్కొక్కరి నాయమయింటికిఁ బంపుట న్యాయముగాదు. ఏనె పోవలయు" నంచు నెంచి యా నగరి కభిముఖంబుగఁ జనుచుండ, నుతిమంతుఁ డను మంత్రిసుతుఁడు, తనకు హితుఁడును, వివేకిసుతుండునగు సుబుద్ధి బుద్ధిమంతుండు గావున సారంగధరుం జేరంగనేగి, "పోవలదుపోవలదు, పరాకు రాకుమారా!" నన్ను మన్ననచేసి యిన్నివితంబుల నేలు నేలికవు గావునఁ గన్నకార్యంబు విన్నవింపకయుండిన దోషంబు. కనుక తోచినవిధంబు విన్నపంబుచేసెద. "వివేకివిగాని మఱొకండవుగావు, ఎన్నండులేని యోజన సేయుదురే? ఈ కార్యంబొనర్చిన హానివాటిల్లు. ఇక్కార్యంబు సేయందగదు. ఆ తావునకుంబోయిన నిందలువచ్చు, ఆ తావునకుం బోవంజనదు. పోరానిచోటులకుఁ బోయిన రారానిమాటలువచ్చు. ఇంత యెఱుంగవె? ఇంత యేమిటి కంటివేని ధారణీవల్లభుం డూరలేఁడు. నీవు చక్కెరవిలుకాని ధిక్కరించు చక్కఁదనంబును నివ్వటిల్లు జవ్వనంబును విలాసినీ విభ్రమ కంబులైన విభ్రమంబులుం గలవాఁడవు. తిమురుకొమరుఁ బ్రాయంపు సొంపున నింపుమీఱు నాచంపకగంధి. అటుగావున నీవొంటిగ నవ్వాలు గంటి యింటికిఁబోవఁజనదు. అటులా? యేటి మోమోట? నామాట వినుము. రాజుల వృత్తంబును రాజవదనల చిత్తంబు నెఱుంగంగూడదు."

పై వచనమును జూచిన వేంకటరాజకవి రచననెట్లు వేంకటకృష్ణప్ప పుణికి పుచ్చుకొన్నదియుఁ దెలియఁగలదు. మఱియు నీక్రింది రెండవఘట్టమును జూడుఁడు ఇది రాజు పెద్దలతో సారంగధరుని నేరముగూర్చి విచారించు సందర్భములోనిది.

ఉ. ఓన్నృప! నాకుఁజూడనలయుగ్మలి నీసుతునిన్ మనోహరా
నూనవిలాసుఁజూచి నిలుపోపక పట్టిన లోనుగామి నెం
తేనెగులూని వానిఁబొలియింపఁగ మాయలువన్నెనిట్లు కొం
డేనకు ధర్మరాజలుగు, నిక్కముగా మిముఁజెప్పనేఁటికిన్.

చ. పొలఁతుక మీకుఁగానఁబడఁబొందుగఁ జెప్పినదే నిజంబుగా
దలఁచెదరే; రచెంతయును దబ్బరసూ; ' మగవాఁడు బొంకెనా
యలదడిగట్టినట్టులగు నాఁడుదిబొంకిన గోడపెట్టి న
ట్లలవడునన్నమాట ' వినరా వనరాశిపరీత భూభుజా!

గీ. ఇలఁజెరవమాయ మూఁడుగలదుగాక నోరుమాయంగ మూఁడు డెందులనుగలదె
యొరులననుటకేమి సారంగధరునిమీఁద నాకు సంశయమొదవదో నరవరేణ్య!

క. ఏతన్మాత్రుఁడె, చేతోజాతారికృపాకటాక్షజాతుఁడు సుగుణా
నీతుఁడు; తెలియకయాడెద రాతనికటువంటిగుణములా? నరనాథా! (20-247-251

దీనికి వచనభాగ మీ క్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

"కొండెమునకు ధర్మరాజును నలుగుననునెడమిమ్ముంజెప్ప నేమిటికి? అడియాలంబులు కనుపడంజేసి నీకు నిజంబగునట్టులా కలికి పలికినదెంతయు దబ్బఱసుమీ! మగవాండు బొంకినం దడిగట్టినట్టులు. ఆండది బొంకినం గోడబెట్టినట్లన్నమాట వినమా! మనమరసిచూడవలయు. చఱవమాయ మూఁకుడుగలదు గాని నోరుమాయ మూఁకుడుగలదా? ఏవ్వరేమన్న నేను సారంగధరుం డట్టివాండుకాండు. నీతనూజుండేతన్మాత్రుండా! ఈశ్వరవర జనితుండు. పరనారీసహోదరుండు."

ముద్రితసారంగధర చరిత్రయందలి పాఠభేదములను సరిచూచుటకీ వచన సారంగధరచరిత్ర యెంతయు నుపయోగకరమగును. కాని దీనికి

[1]పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున నొక్కటే ప్రతి (సంఖ్య) 62 గలదు. అది శిథిలమైనది. కాని యది పూర్తిగా శిథిలముగాకమునుపే, దానినుపయోగ పఱచుట మంచిది. ఆయుపయోగమెట్లో యీ క్రిందఁ దెలుపుచున్నాను.

సారంగధరుఁడు చిత్రాంగి యింటిముందఱకు వెళ్లినప్పు డక్కడ చెలికత్తెలు వెలువఱిచిన యభిప్రాయములు గల భాగమునకుఁ బద్య భాగము లేదు. ఇట, రాఁబోవు సారంగధరునిహాని సూచించుచు చెలికత్తె లాడిన మాటలు రాజాస్థానములయందలి విశ్వాసపాత్రులగు సేవకులు తమ యేలికల మేలుగోరి యాడునవిగా నున్నవి. రాజాస్థాన మర్యాదల నామూలాగ్రముగ నెఱిఁగిన చేమకూరకవి దీనిని విడిచి యుండఁడు. మఱియు నాతని పద్యములకు యథానువాదము లుండఁగా నీ భాగమునకు నుండి యుండవలెను. లేఖకులు ప్రమాదవశమున విడిచిరేమో యెఱుఁగరాదు. పద్య సారంగధర చరిత్ర తాళపత్ర ప్రతు లింకను జాగరూకతతోఁ బరిశీలింపవలసిన యవసరము నీ ఘట్టము నిరూపించుచున్నది. ఆ భాగమిది.

“అప్పుడు ప్రోడలగు చేడియ లాచేడియంజూచి యక్కుమారుని చక్కదనంబ్బును యీ చక్కెరబొంమ్మ యక్కరయుం జూచిన నెటికెం బ్బొటికెమోపాటువచ్చునని తోంచుచున్నయది. ఇత్తరి యీబిత్తిరికింత్త తత్తరంబేమిటికి సూటిగానిచోట మోహంబుపాటించుటం బాతిగాదు. యివ్విధంబు మానుమని పలికినంబ్బగ...యీావనిత మనము మానుప లేము. దైవగతి విపరీతంబయ్యెనని తోంచుచుంన్నయది. మన మేనిశాయంగ్గలవారమాయమ్మనియ మించ్చిన చందంబ్బున నుండుదమట మీాద నెట్టులయ్యెనట్టు కాగాకయని గుసగుసలంబోవును నటునిటు నడి యీాడుచుండ్డ చిత్రాంగి విచిత్రంబైన మేడమీాదికతనిం దోడ్కొని తన పాదపద్మరాగంబ్బులు సోపానపద్మరాగంబ్బులు పరస్పరంబును సంధింప.

1. సంఖ్య 62. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. (పుటలు 76-77)

ఈ భాగమును ‘[1]గద్యచింతామణి’ యందును గలదు. మఱియు, ముందు పేర్కొన్న శృంగార కావ్యగ్రంథమండలివా రహల్యాసంక్రందమున దీనిని ముద్రించిరి.

రాధికాసాంత్వనము

సత్యభామా సాంత్వనము ననుసరించి వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడీ రాధికాసాంత్వనమును రచించి గోపాలదేవునకుఁ గృతినొసగెను. కవియే దీనిని ‘చాటుప్రబంధమని’ గ్రంథాంతగద్యయం దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

“ఇది శ్రీమత్పాండ్యమండలాధీశ్వర శ్రీవిజయరంగ చొక్కనాథ కటాక్షలబ్ధాఖిల సంపత్పారంపరీ సమేధమాన సముఖమీనాక్షీనాయక తనూభవ మీనాక్షీ దేవీకటాక్ష లబ్ధకవితా సంప్రదాయక, వేంకటకృష్ణప్ప నాయక ప్రణీతంబైన రాధికాసాంత్వనంబను చాటుప్రబంధంబు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

ఇందాశ్వాసారంభమున మూఁడు పద్యములు, నాశ్వాసాంతమున మూఁడు పద్యములుపోఁగా గ్రంథమున 120 పద్యములున్నవి. నడుమఁ జిన్నచిన్న వచనములు, చివరనొక పెద్దవచనముకలదు. శ్రీకృష్ణుఁడు రాధను ననునయించుట యిందలి యితివృత్తము, శృంగారరసపూరితము. ఇదివరలో సూచించినట్లిందలి చివరివచనము (సంభోగవర్ణన) అహల్యా సంక్రందనమునుండి గ్రహింపఁబడినది.

ఇదివఱలో వాఙ్మయచరిత్రకారులు ముద్దుపళని ‘రాధికాసాంత్వనము’ను మాత్రమే యెఱుఁగుదురు కాని యంతకు నూఱేండ్లుముందుగా వ్రాయఁబడిన వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని కృతినిగూర్చి యెఱుఁగరు. దీని

---

1. ‘గ్రంద్యచింతామణి’ యనునది యొక వచన సంకలన గ్రంథము. దీనిని సంకలనము చేసినవారు, అభినవ వాగనుశాసనులు కీర్తిశేషులు గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు. అది ‘నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు’ (గుంటూరు) వారిచే క్రీ. శ. 1933 లోఁ బ్రకటితమైనది.

యునికి [1]యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక తెలుపువఱకును లోక మెఱుఁగదు. ఇటీవల నీ గ్రంథము ముద్రణభాగ్యము నందినది.

ముద్దుపళని వ్రాసిన రాధికాసాంత్వనమునకు మాతృక వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని కృతియని చెప్పవచ్చును.

ఏకాశ్వాసమగు నీ కృతిని నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధముగా ముద్దుపళని రచించినది. వేంకటకృష్ణప్పనాయని కృతియందలి పద్యము లిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినవి. ఆ విషయము స్పష్టపఱచుటకు నీ క్రింది యుదాహరణముల నొసగుచున్నాను, పద్యముల మొదళ్లను మాత్రమే యొసగెదను.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని. రాధికాసాంత్వనము	అశ్వాసపద్య సంఖ్య	ముద్దుపళని. రాధికాసాంత్వనము	అశ్వాస పద్య సంఖ్య
చ. చిలుకవజీరుఁడంతటను	9	చ. చిలుకవజీరుఁడంతటను	2-102
క. ఇట్లేసినమది ఝల్లని	10	క. ఇట్లేసినమదిఝల్లని	2-103
ఉ. శౌరినిఁబిల్వఁగాఁజనిన	11	ఉ. శౌరినిఁబిల్వఁగాఁజనిన	2-104
సీ. తడవుఁజూచినదృష్టి	12	సీ. తడవుఁజూచినదృష్టి	2-116
సీ. మదదంతిపై నెక్కి	15	సీ. మదహస్తిపైనెక్కి	2-108
గీ. హరునుదిటి కంటిమంటల	19	గీ. హరునుదుటికంటిమంటల	2-121
క. ఇటులేతెంచిన చిలుకన్	20	క. ఇటులేతెంచినచిలుకన్	2-122
గీ. అటులముంజేతిపైవ్రాలు	21	గీ. అటులముంజేతిపైవ్రాలు	2-123
ఉ. దేవకిచిన్నికుఱ్ఱవసుదేవుని	22	ఉ. దేవకిచిన్నికుఱ్ఱ వసు	2-125
గీ. ఎంతవేఁడినబదులాడ	24	గీ. ఎంతవేఁడినబదులాడ	2-127
గీ. అనినవినిచిల్కయుల్క	26	గీ. అనినవినిచిల్కయుల్క	1-126

1. (1) ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక. సం. 4 పుట. గ్రంథసంఖ్య 177. ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగారము కాగితప్రతి సంఖ్య. 199.

(2) శృంగార కావ్యగ్రంథమండలి గ్రంథ పరంపర 3 అహల్యాసంక్రందనముతోఁ గూడ నీ గ్రంథమును వచన సారంగధర చరిత్రలోని కొంత భాగమును జైమిని భారతమున ముద్రితమున విడిచిపెట్టఁబడిన భాగమును నిందు ముద్రితములైనవి. ౧౯౩౭.

సీ. తెలివా! యేమనిచెప్పుదు	27	సీ. తెలివా! యేమనిచెప్పుదు	2-128
క. పన్నిరుమేరువుల్ బాగాల	19	క. పన్నిరుమేరువుల్ బాగాల	12-138
సీ. కొసరుపల్కులగమ్మగోటి	30	సీ. కొసరుపల్కులగమ్మగోటి	1-146
సీ. కిలకిలనవ్వులు గిలిగింతలు	31	సీ. కిలకిలనవ్వులుగిలిగింతలు	2-140
క. నానావిధభావాకర	32	క. నానావిధభావాకర	2-144
చ. పరవశుఁడైన శౌరిఁగని	33	చ. పరవశుఁడైనశౌరినిఁగని	3-4
శా. ఏమేమే తెలిపింతలేకయె	35	శా. ఏమేమే తెలిపింతలేకయె	3-6
సీ. మఱచెనో నాచేత	36	సీ. మఱచెనో నాచేత	3-7
గీ. నిన్నగుప్పయునేడాళ్లు	37	గీ. నిన్నగుప్పయునేడాళ్లు	3-8
గీ. పొలమెఱుంగనినిన్నటిపులికె	40	గీ. పొలమెఱుంగనినిన్నటిపులికె	3-10
గీ. కానిపదఱకుమిఁకమీఁద	45	గీ. కానిపదఱకుమిఁకమీఁద	3-15
సీ. అశుకవిత్వంబులల్లి తేనేసరా	50	సీ. అశుకవిత్వంబులల్లి	3-18
క. అనివినిశుకమిట్లనియెన్	51	క. అనివినిశుక	3-14
గీ. చూపులోపలనొకవింత	52	గీ. చూపులోపలనొకవింత	3-17
గీ. లేనిపట్టింపు	53	గీ. లేనిపట్టింపు	3-18
క. నిన్నెఱుఁగుదునెదుర	54	క. నిన్నెఱుఁగుదునెదుర	3-21
గీ. తగరుకొండమీఁద	55	గీ. తగరుకొండమీఁద	3-13
గీ. కుట్టఁదేలుకుట్టకున్న	57	గీ. కుట్టఁదేలుకుట్టకున్న	3-12
క. నిన్నుండిమానినైతా	59	క. నిన్నుండిమానినైతా	3-22
గీ. మాయదారిమాట	60	గీ. మాయదాదిమాట	3-23
గీ. పడఁతిమునుఁదెల్పె	61	గీ. పడతిమునుఁదెల్పె	3-19
క. కలలోనైనుబాయక	64	క. కలలోనైననుబాయక	3-36
క. నెఱతనముడిగి	65	క. నెఱతనముడిగి	3-35
గీ. నందసుతుఁడుమున్న	66	గీ నందసుతుఁడుమున్న	3-28
సీ. కీరవాణులచేత	67	సీ. కీరవాణులచేత	3-31
గీ. మగువయిదిగాక	71	గీ. మగువయిదిగాక	3-41
గీ. ఎల్లవారికి శకునంబు	71	గీ. ఎల్లవారికిశకునంబు	3-46
గీ. నీవుపోయినపనికి	74	గీ. నీవుపోయినపనికి	3-50
క. తలకెక్కినవలపున	76	క. తలకెక్కినవలపున	3-54
సీ. జడవేగవదలించి	78	సీ. జడవేగవదలించి	3-75

చ. ఉలుకును నెచ్చునూర్చు	79	చ. ఉలుకును నెచ్చునూర్చు	3-59
ఉ. రాయనువింతె	80	ఉ. రాయనువింతపుట్టినది	3-60
క. తను వెల్లర్షుల్లుమన	85	క. కను వెల్లర్షుల్లుమన	3-74
క. ఏమంద మేమి సేయుద	87	క. ఏమంద మేమి సేయుద	3-77
ఉ. కోమలిసిబ్బెపుస్మెఱుఁగు	89	ఉ. కోమలిసిబ్బెపుస్మెఱుఁగు	3-76
గీ. అంతనచ్చుటనర్జునా	92	గీ. అంతనచ్చుటనర్జునా	3-99
సీ. రాజాస్యగిలించు	93	సీ. రాజాస్యగిలించు	3-97
తే. గీ. తోయజాననమది	95	తే. గీ. తోయజాననమది	2-100
సీ. నిలుబాసినిముసంబు	96	సీ. నినుబాసినముసంబు	3-102
తే. గీ. మ్రొక్కి-మ్రొక్కి-ంచుకొను	98	తే. గీ. మ్రొక్కి-మ్రొక్కి-ంచు	3-112
,, మునుపునిద్దురలేదర్యో	100	,, మునుపునిద్దురలేదర్యో	3-119
,, రామగాదది సౌందర్య	101	,, రామగాదది	3-147
సీ. శృంగారయౌవన క్షీరాబ్ధి	104	సీ. శృంగారయౌవనక్షీరాబ్ధి	3-105
గీ. అపుడునచ్చుటరాధకంసారి	107	గీ. అపుడునచ్చుటరాధకంసారి	4-15
సీ. విడువిడుమని	111	సీ. విడువిడుమని	4-15

ఇంకను నిందు 13-వ పద్యమునకు 2-113, 83 పద్యమునకు 3-87 పద్యములలో ఛాయలును, 112-వ పద్యమునకు 4-16 లో సర్థ సమానత్వమును గానఁబడుచున్నవి. మొత్తముపై సగము భాగము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని గ్రంథమిందుఁ బొందుపడినది. కాని యంత మాత్రమున ముద్దుపళని గ్రంథమునకుఁ బ్రత్యేకత లేకపోదు. ఆ గ్రంథ విశిష్టతను ముద్దుపళని కృతినిగూర్చి వ్రాసినపు డీ వఱకే తెలిపితిని.

అహల్యాసంక్రందనంబునందువలె నిందును సంభాషణరూపము నగు పద్యముగలదు. రాధికామందిరము ప్రవేశింపఁబోవునపుడు వాకట యడ్డమునిలిచిన చెలికత్తెకుఁ గృష్ణునికి జరిగిన సంవాదము.

కృష్ణుడు. పోలఁతిరో ?	చెలికత్తె. ఏమి ?
కృ. త్రోవ విడు పోవలె	చె. ఎచ్చటికి ?
కృ. ఇంతిచెంతకే	చె. తొలిరుచివీడవో
కృ. విడను	చె. త్రోతుము
కృ. ద్రొబ్బుదు పొమ్మ	చె. పోను

కృ. మాటలకెడమానూ
చె. కానివికటానమంజో-చ్చితి
కృ. ఔను
చె. ఎవ్వరో ?
కృ. బలిమిమిటారి
చె. రమ్మిదిగో
కృ. వచ్చితి
చె. రాకలమానవోహరీ !

ఇది యీ క్రింది పద్యము:

చ. పొలంతిరో ! యేమి ? త్రోవవిడు, పోవలె నెచ్చటికింతిచెంతకే
తొలిరుచిపీడవోవిడను ద్రోతుముద్రొబ్బుదుపొమ్ము పోనుమా
టలకెడమాను గాన వికటానమంజో-చ్చితి నౌను నెవ్వరో
బలిమిమిటారి రమ్మిదిగో వచ్చితి రాకలమానవోహరీ !

ప్రత్యేకము వరాంగవర్ణన మొదలగునవి లేకుండిన నీ చాటుకావ్య మింత కన్న మనోహరతరముగా నుండెడిది.

[1]ఈ క్రింది పద్యములు విజయరంగ చొక్కనాథునిపైఁ జాటుపద్యములు.

వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పిన పద్యములుగా భావించి మొదట చేర్చితిని. కాని నిశ్చయముగా నాతని కర్తృత్వము నిరూపితము కాక పోవుటచే నథసూచికలో నుంచితిని.

1. క. రమ్మనెరా తనదేసే రమ్మనెరా పంచశరుని రాపోద్చుట భా
రమ్మనెరా నీపై తన సొమ్మనెరా విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. రాపేరా ? జిగిపచ్చల రాపేరా ? యొసఁగితల్లి రమణికి నాతో
దాపేరా ? కేపేరా చూపేరా ? విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. ఇమ్ముగఁ గమ్మనిపీడెము కొమ్మని కొమ్మనిపుడేలు కొమ్మనిశము కో
పమ్మేరా యాచెలినీ సొమ్మేరా విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. వలరాజును నెలరాజును నలరాజును ...... నీతుల నీ
తులరాఁగలరా ? యిలరాజులరాజా ! విజయరంగచొక్కవజీరా !

క. సరసానికి దొరసానికి .... నొసఁగితివిభళీ!
సరసాలా ! కవిగాయక సురసాలా ! విజయరంగచొక్కవజీరా !

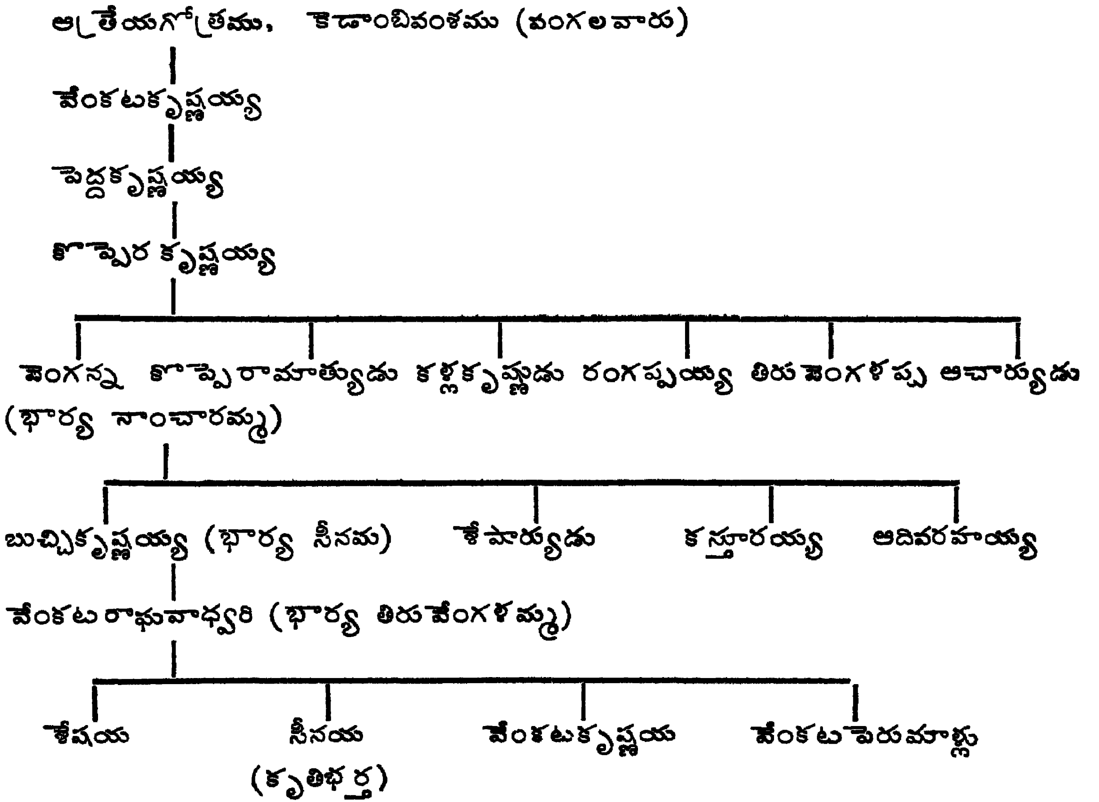
క. మాటికిమాబోటిని నొక చోటికి రమ్మనియు నెనయఁజూచితి...
... ... జూటేరా ? విజయరంగ చొక్కవజీరా !

క. ఎక్కడనేర్చితివగలను నిక్కముపలుచినదికొమ్మ ! నీపేరంటే
మొక్కునురా సుక్కునురా సొక్కునురా విజయరంగ చొక్కవజీరా ![1]

1. చాటుపద్యరత్నాకరము, తృతీయతరంగము 140–141 పుట. విద్వత్కవి దీపాల పిచ్చయశాస్త్రి సంపాదితము.

శేషము వేంకటపతి

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమున విలసిల్లినకవులలో వేంకటపతి ప్రసిద్ధుఁడు. సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని కీతఁ డాప్త మిత్రుఁడని యీ వఱకే తెలిపియుంటిని. ఈతని కృతియగు శశాంక విజయము (తారాశశాంకవిజయమని వాడుక పేరు) దాక్షిణాత్య కృతులలో విశేష వ్యాప్తిగలది. ఈ కృతి వంగల సీనయామాత్యుని కంకితము. సీనయామాత్యుని వంశక్రమమిది.

ఈ వంశమున తొలివాఁడగు వేంకటకృష్ణయను గూర్చి.

> " మంత్రిమాత్రుండె యతఁడు దుర్మంత్రి గంధసింధురోగ్రజాగ్రన్నృసింహమూర్తి
> చెంజివేంకటనృపతి సాచివ్యకారి గీర్తిగుణహారి వేంకటకృష్ణశౌరి "

అని తెలుపఁబడినది. ఈ చెంజి వేంకటేంద్రుండు విజయనగర వేంకటపతి రాయలచేత క్రీ.శ. 1586 ప్రాంతమున చెంజీదుర్గపాలకుఁడు[1]గా నియమితుఁడై నాఁడు. కావున వేంకటకృష్ణయ యీ కాలమువాఁడేయని తెలియనగును.

ఈతని కొమారుఁడు కృష్ణుఁడు. శాత్రవరాజు కాంతల కబరి భారముల (కొప్పెరలను) హరించుటచే, 'కొప్పెర కృష్ణుఁడ' పేరు వహించెను. ఆ వెనుక నీ వంశమున వెంగన్న రెండవతమ్ముఁడు కళ్లకృష్ణుఁడు కవితాధుర్యుఁడయ్యెను. ఇఁక కృతిపతితాత "పండిత మండలీహృదయ పంకజభానుఁడు" కృతిపతి తండ్రియగు వేంకటరాఘవాధ్వరి,

సీ. ఋగ్యజుస్సామాది రీతుఁ లేర్పడఁజేసి పాఠశాలలు పెట్టి వ్యాసులట్ల
ప్రాకారమణిమంటపాది కైంకర్యముల్ పరకాలుగతి రంగపతికొనర్చి
చాయలుకల్పించి జలధరప్రౌఢిమ శాలలువేయించి జనులకెల్ల
బుధులకు నవరత్న భూషణాంబరములు కల్పవృక్షంబుల కరణినొసగి

గీ. వెలయు శారదవరదున కలఘుభక్తి నిష్టభోగంబులొనరి ఫణీంద్రులీల
భజనతోషితఖగ సార్వభౌమవాజి సుగుణవేంకటరాఘవ సోమయాజి.

అని ప్రశంసింపఁబడినాఁడు. కృతిపతి సీనయ దానధర్మములచేతఁ దండ్రిని మించుటయేగాక సంగీతసాహిత్యవిద్యావేత్తయై విలసిల్లినవాఁడు. ఈతఁడు, శ్రీవిజయరంగచొక్కనాథ మహీనాథ కృపాకటాక్ష వీక్షణాను క్షణవర్ధమానుఁడు, మఱియు,

సీ. సకలసామాజిక సంఘంబు మదికి నింపుగ బృహస్పతిలీల బుద్ధిచెప్పు
కార్యఖడ్గక్రియా ఘటనాఘటనశక్తి దొరనుబ్రహ్మోదంబు దొరయఁజేయు
జననంబుమొదలుగా సకలజనోపకారంబు వ్రతంబుగా రహినొనర్చు
జనకుని హైఖరి జ్ఞానకర్మప్రపాదనభక్తి గురునిష్ఠలొనర మెలఁగు.

---

1. In 1586 he (Krishnappa) rebelled against Venkata, who captured him and had him put in prison. During his imprisonment, Gingee was ruled by one Venkata who was sent against him by Venkatapatiraya.

(The Nayaks of Tanjore, Page 75, F. N. 43.)

గీ. ధరనుపనయన కన్యకాదానశతము లన్నదానంబుజలదాన మాదియైన
దానములొసంగు ఘనుఁడభిమానధనుఁడు శ్రీపతినిభుండు వంగలసీనవిభుఁడు.

అని యీతని ప్రతిభావిశేషము, దాతృత్వము వర్ణితములైనవి. ఇతడు వాధూలవరదదేశికుని శిష్యుఁడై యుభయవేదాంత సిద్ధాంతములను గ్రహించిన వైష్ణవశిఖామణి.

సాహిత్య విద్యావేత్తయగు సీనయ "రామానుజ దివ్యచరిత్ర ప్రబంధ సాహితీ మోహితానల్పసంతోషవిశంకట వేంకటనగాధీశ్వరుఁడు." అని వర్ణితుఁడైనాఁడు అనఁగా విశిష్టాద్వైతమత ప్రవర్తకులగు శ్రీరామానుజాచార్యులవారి చరిత్రను సీతఁడు ప్రబంధరూపమున రచించి శ్రీవేంకటేశ్వరునకు కృతినిచ్చినాఁడని వివరణ. ఇదియే షష్ఠ్యంతములలో "రామానుజవిజయాంక గవీ మధుర సమోదమాన వేంకటపతికిన్" అని చెప్పఁబడినది. ఈతని కవితాశక్తి యసమానమని 'ఆలంకారిక సమ్మతోజ్జ్వల కవితాగాఢ' అని యాశ్వాసాంతమునఁ బేర్కొనఁబడినది. 'సరసగద్య పద్య రచనాంభోజుండు' అను విశేషణ ముపయుక్తమైనది.

ఇతడు సంగీతశాస్త్రపారఁగుఁడు. వీణావాదనమున నేర్పరి "ఘన నయదేశీయ కమనీయ గ్రామమూర్ఛనా బహువిధన్యాస ధన్యాసమాన తాళమాన నానామాన తానవితాన భంగీతరంగిత సంగీతవిద్యావిశారదుండును, వీణానినాద వినోదభూలోకనారదుండును" అని యవతారిక యందుఁ గలదు. ఈతని సంగీతవిద్యానైపుణ్యము హాహా హూహూ గంధర్వుల మించినదని యిట్లు వేంకటపతి ప్రశంసించినాఁడు.

శా. హాహాహూహూహులు గానగర్వమున నాహాహూహూహువంచున్ స్వరా
రోహప్రక్రియ .... వృథా
సాహంకారులు మర్త్యగాయకులు జోడా ? నీకుఁ బాండ్యేశ్వర
స్నేహాలంకృతవంగలాన్వయమణీ ! సీనాకవిగ్రామణీ !

ఈతఁడు మన్నారురంగనిగూర్చి పదములుచెప్పినట్లుగా "శ్రీమన్నారు రంగాధిపనామాంకిత గేయకల్పనా సుతమణికిన్" అనియు "శ్రీమన్నారు రంగాధిపరామానుజగుణగణాంకరచనాముదితా" అనియు కవిషష్ఠ్యంత

సంబోధనలలోఁ జెప్పియున్నాఁడు. మన్నారురంగముద్రగల పదములు నేఁడు లభించుచున్నవి. ఈ పదము లీతని చివరి నివాసస్థానమగు [1]మన్నారు పోలూరుగ్రామమున వెలసియున్న మన్నారు రంగని పైరచితములైనవి. [2]కురవంజిరాగమున నున్న 'శివదీక్షాపరురాలనురా' అను మనోహరపద మీతని రచనయే.

ఇట్టి మహనీయునకు శశాంకవిజయమును గృతినిచ్చి ధన్యుఁడైన వెంకటపతి కవినిగూర్చి విశేషములు మన కంతగాఁ దెలియరాలేదు. కృతిపతి తన్నుఁగూర్చి యీ క్రిందివిధముగాఁ జెప్పినమాటలలో నీతఁడు శ్రీరంగేశ్వరభక్తుండనియు, శేషము కృష్ణసుధీతనయుఁడనియు నింతకు మున్ను కొన్నికృతులు రచియించెననియుఁ దెలియుచున్నది.

క. ననురంగేశ్వర పదయుగ ఘనతరభజనానిరూఢ కవితాసామ్రా
జ్యుని శేషము కృష్ణసుధీ తనయునిఁ బిలిపించిపలికె దయదయివారన్.

చ. అసదృశభక్తి సద్గురుకటాక్షముఁగాంచి సమంచితాత్మతన్
బిసరుహమాకరందరసపేశలకౌశలవన్మృదూక్తులన్
రసికులకింపుగాఁగృతి పరంపరలన్ రచియించి కీర్తిచే
నెసగితివయ్య వెంకటపతీ! భళి! శేషము వంశసత్కృతీ!

కాని యీతని కృత్యంతరములేవియు లభింపలేదు. ఇష్టదేవతాస్తుతిలో గందాళ రామానుజాచార్యులను తన గురువుగఁ బేర్కొనినాఁడు. గద్యయందుఁగూడ విశేషములు లేవు.

"ఇది శ్రీ జానకీరామచంద్ర చరణారవిందవందన కందళితానంద కందాళ రామానుజ గురుచరణసేవాసమాసాదిత సాహితీవైభవ శేషము కృష్ణయార్యతనూభవ సుకవిజనవిధేయ వేంకటపతి నామధేయ ప్రణీతంబైన శశాంకవిజయంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము"

1. మన్నారు పోలూరు గ్రామము ఉత్తరార్కాటుజిల్లాయందున్నది. ఈతని మొదటి నివాస మీ మండలములోని చెట్టిపట్టణము.

2. The Carnatic Music Composers T. S. Vasudevan. Journal of the Madras University Vol. X Pages 146-147.

శశాంకవిజయము: కథాసంగ్రహము

పరమపవిత్రుఁడగు నత్రిమహాముని తన భార్యయగు ననసూయతో సంతానముఁ బడయుట కొఱకు హిమవత్ పర్వత ప్రాంతమునకువచ్చి, యనసూయ కచ్చటి విశేషముల నెఱింగించెను. అచటనుండి ముందునకు వెడలుచుండ బదరికాశ్రమము వారికి గోచరించెను. అచటనే యత్రిమహాముని నిలిచి ఘోరతపస్సు చేయసాగెను. హరిహర బ్రహ్మ లాతనికిఁ బ్రత్యక్షమై వరముఁగుమనిరి. అంత నాతఁడు త్రిమూర్తులవంటి ముగ్గురు కొమారుల నిమ్మనెను. అప్పుడు త్రిమూర్తులుఁ తామే పుత్రరూపములను ధరించి యనసూయకు జన్మించెదమని చెప్పి యంతర్హితులైరి. అవెనుక, విష్ణువంశమున దత్తాత్రేయుఁడు, శివునియంశమున దుర్వాసుఁడు, బ్రహ్మయంశమునఁ జంద్రుఁడును జన్మించిరి. బ్రహ్మయుఁ దన యంశమున జన్మించిన చంద్రుఁడు దినదినప్రవర్ధమానుఁడై యుండ నొకసారివచ్చి యాతనికి గాండీవాద్యాయుధముల నొసంగి, రాజపట్టము నిచ్చి, యాతఁడు పాలించుటకుఁ బ్రతిష్ఠానపురమను నొక పట్టణము నిర్మింప విశ్వకర్మను నియమించెను. ఇది ప్రథమాశ్వాసకథ.

ద్వితీయాశ్వాసము విశ్వకర్మ నిర్మించిన ప్రతిష్ఠానపురవర్ణనతోఁ బ్రారంభము. అచట చంద్రుఁడు నివసించుచుండెను. గురునియోగ్దఁ జదివినఁగాని వివేకము గలుగదని యెంచి, అత్రిమహాముని చంద్రుని బృహస్పతి వద్దకుఁ బంపెను. బృహస్పతియుఁ జంద్రుని రూపవినయగుణంబులకలరి, తన భార్యయగు తారను బనిచి, యీ క్రొత్త శిష్యుని నాదరముతో నన్నపానాదులనిడి పోషణసేయుమని యప్పగించెను. చంద్రుఁడు శ్రద్ధగా గురుముఖమున సకలశాస్త్రములను ద్వరలో నేర్చెను. ఇంతలో గ్రమక్రమముగా నాతనికి యౌవనవసంతోదయమయ్యెను. తొలుతనే యాతఁడు చక్కనివాఁడుఁ అవెనుక యౌవనోదయమైనవాఁడు. సకలకళారహస్యములను నెఱిఁగినవాఁడు. ఆతఁడు గురువునింట నుండుటచే నితరాంగనలకు నాతనిచక్కఁదనము 'పూచినసంపెగ మధుకరాంగనలకుఁబోలె'' నంటరానిదయ్యెను. బృహస్పతిభార్య తార, తానింటనే యుండునదిగావునఁ జంద్రునిజూచి మోహమునఁ దత్తరింపుచు, నాతనికి శృంగారచేష్టలమూలమునఁ దన మనోభావము వ్యక్తము సేయుచుండెను. వయసులోనున్న చంద్రుఁడును శృంగారావ తారయగు తారనుఁజూచి మోహించియు, గురుగృహమగుటచేఁ దన మనసులో భావముల నణఁచి, ప్రవర్తింపుచుండెను. ఇరువురును గ్రమక్రమముగా సమాగమమున కువ్విళ్లూరుచుండిరి. ఇంతలో వారికోర్కె లీడేరెనన్నట్లు వసంతకాలము వచ్చెను. ఇంద్రుఁడు యాగముచేయఁదలఁచి బృహస్పతికిఁ గబురంపెను. బృహస్పతి యింద్రుని యాజ్ఞగాన, తాను బోయివచ్చెదనని యంతవఱకుఁ జంద్రుని జాగరూకతతోఁ జూడుమని చెప్పి వెడలిపోయెను.

తృతీయాశ్వాసము తారాచంద్రసమాగమ ఘట్టము. తార చంద్రునిఁజేరి తన మనోరథమును దెల్పఁగా చంద్రుఁ డామెకు కులవధూధర్మము దెలియించి, ధర్మశాస్త్ర సంప్రదాయములు దెలిపి, యామె నెనుక నామెపొందెడి బాధలను దెల్పును. కాని యామె చంద్రునికన్న నాలుగాకు లెక్కువ చదివినది యగుటచే, నాతని నోడఁబఱచి, మన్మథ సౌఖ్యాంబుధి నోలలాడును. అప్పటినుండి గురువు తిరిగివచ్చువఱకు వారి సౌఖ్యమునకే యంతరాయమును గలుగలేదు.

నాల్గవయాశ్వాసమున బృహస్పతి యజ్ఞము నిర్వర్తించివచ్చి, తారాచంద్రుల వైఖరి నీక్షించి, తన భార్యపైఁ గోపించి చేసినపని చెప్పుమనెను. ఆమె సత్యము పలుకఁగా నాతఁడు శాపమీయఁబోయెను. కాని కాళ్ళపైఁబడుటచే నామెనువదలి చంద్రుని శపింపఁదలచి యదియు సరికాదని యాలోచించి చంద్రునితోఁ జదువు పూర్తియైనది గనుక స్వగృహమునకు నేగుమని దీవించిపంపెను. చంద్రుడును ఖిన్న మనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

ఆనాఁటినుండి తార చంద్రవిరహము నోర్వలేక యాతని సమాగ మెప్పుడైన నగునాయని కాంక్షించుచుండెను. ఇంతలో నామె స్నేహితురాలగు నొక తాపసి చూచుటకు రాఁగా చంద్రుని కామెచేత సందేశమంపెను. ఆమె చంద్రుని చూడఁ బోవఁగా నాతఁడును తారావిరహమున నతిఖిన్నుఁడైయుండెను. తాపసి తారచెప్పిన సందేశమును విని యామె చెప్పినప్రకారము నొక సంకేతస్థలమునకువచ్చి, తారకొఱకు నిరీక్షించుచుండెను. తాపసిచేసినపనికి మెచ్చుకొని తార యచ్చటికిఁ దన భర్తను గికురించి వచ్చి చంద్రునితోఁగూడి చంద్రుని రాజధాని కేగెను.

బృహస్పతియుఁ దారయింటలేమి కనుఁగొని తన దివ్యదృష్టివలన జరిగినదంతయు నెఱింగి, చంద్రునికిఁ దగిన శాస్తియొనర్చెదనని చెప్పి, యింద్రునివద్దకేగి చంద్రునిపై యుద్ధమునకుఁబోవ నాజ్ఞాపించెను. ఇంద్రుఁడు తొలుత యుద్ధముచేయకుండ నొక దూతను పంపెను. కాని చంద్రుఁడు వానిమాటలను లక్ష్యపెట్టక యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడయ్యెను.

పంచమాశ్వాస మింద్రచంద్రు లిరువురును ఘోరముగా పోరుచుండు ఘట్టముతోఁ బ్రారంభము. ఆ యుద్ధము మిక్కిలి విపరీతస్థితికి రాఁగాఁ ద్రిమూర్తులు ప్రత్యక్షమై వారిని విచారించి చంద్రునితోఁ దారను తిరిగి గురునకిమ్మని యాజ్ఞాపించిరి. అంత నప్పుడే గర్భచిహ్నాలు కన్పించుచున్న తారను గురునకొసంగెను. బ్రహ్మయు నమృతరశ్మియగు చంద్రుని పొందినదిగావున నామె పరిశుద్ధయని వెల్లడించెను. బృహస్పతి స్వీకరించెను. అంత నవమాసములు నిండినవెనుక తార బుధుఁడను పుత్రుని గనెను. పుత్రోత్సవము సేయుటకుఁ జంద్రుఁడు రాఁగా బృహస్పతి యాతఁడు రావలసిన యగత్యము లేదని నివారించెను. తనకొమారుఁడేయని చంద్రుఁడు పలికెను. వారికి వాదమయ్యెను. బ్రహ్మ తిరిగివచ్చి తార నడుగఁగా నామె బుధుఁడు చంద్రుని

కొమారుఁడే యని చెప్పెను. చంద్రునికి బృహస్పతిచేత బుధుని నిప్పించి బ్రహ్మ యాతనికి గ్రహమండలాధిపత్యము నొసంగెను. చంద్రుఁడు తారాబుధులతో తనపురి కరుదెంచి సౌఖ్యముగ నుండెను. అప్పుడు దక్షప్రజాపతి యశ్వన్యాది నక్షత్రరూపము లైన తనయిరువదియేడుమంది పుత్రికలను జంద్రునికిచ్చి వివాహము గావించెను. అతఁడు వివాహమైనవెనుకఁ దన రాజశబ్దము సార్థకము గావించుటకుఁ రాజసూయయాగ మొన రించెను. తారకా సార్వభౌముఁడు సారరీతి ధరణిఁ బాలించునపు డంచితముగఁ బ్రపంచమంతయు నమృతమయ మై మించెను.

వేంకటపతి మృదుమధురరీతిని రసోల్లసితముగ నీకావ్యమును రచియించెను.

" లోకములోనఁ గొంద ఱబలల్ సతులన్ దనియింపలేక న
స్తోకమనీష నన్యపురుషుల్ తమభామలనంటకుండఁ దా
టాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగనఁగూడిన పాపమంచు న
య్యాకులపాటుఁజూచి యిపుడాకులపాటొద వెన్మనంబునన్."

అను పద్యమును,

" ఎన్నిపూవులఁ బ్రాలదు తేఁటియట్లె మగవాఁడనువానికి దోసమున్నదే "

యను పద్యపాదము నెఱుంగనిచదువరులు తెనుఁగునాఁటలేరు. కావ్యము శృంగారరసప్రధానమైనను వరాంగవర్ణన మొదలగునవిలేవు. ఈకథను నంతకు మూఁడుశతాబ్దుల పూర్వము శ్రీనాథ మహాకవి కాశీ ఖండమున రచియించియున్నాఁడు. అందుఁ జతుర్థాశ్వాసమున 194 నుండి 230 వఱకును 36 గద్యపద్యములలో నిది ప్రౌఢతమరీతిని రచిత మైనది.

ఈకథకు మూలప్రాయమైన తారాశశాంకపరిణయ పరిణామ మును శ్రీనాథమహాకవి యొక్కపద్యమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

గీ. చదివెఁజంద్రుండు ధర్మశాస్త్రంబుఁదొలుత పరమతాత్పర్య విశ్వాసభక్తిగరిమఁ
జదివె చంద్రుండు కామశాస్త్రంబు పిదప తలిరుఁబొన్పన ననురక్తిఁదారయొద్ద.

అయినను నందే నీతిబోధకమును నిరవద్యమునగు నీ క్రిందిపద్యము రచియించియున్నాఁడు.

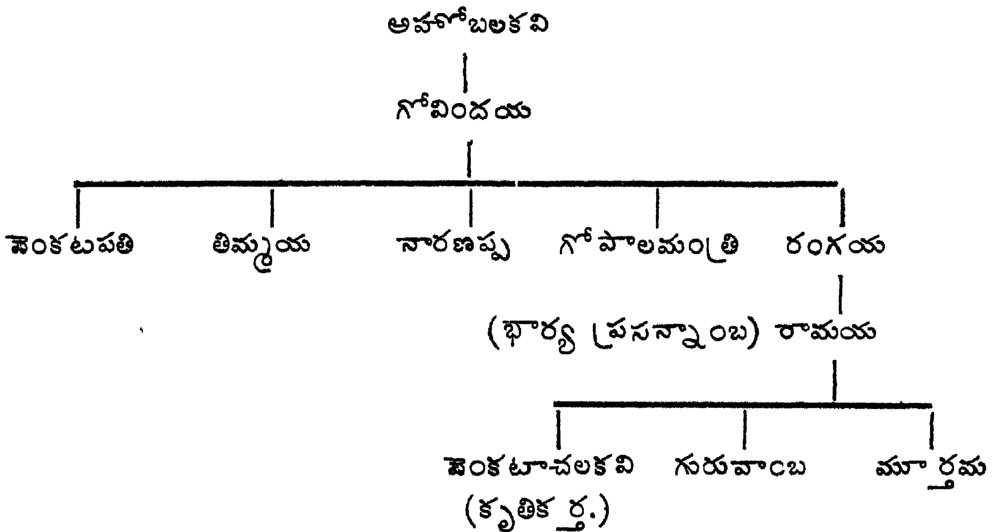
సీ. భువనైకధన్విచేఁ బుష్పాయుధునిచేతఁ బ్రసవాస్త్రమున నేటుపడనివాఁడు
అతిగాఢమైన క్రోధాంధకారమ్మునఁ గన్నులనంధుఁడు గానివాఁడు
నిర్గళబంధనలోభ నిద్రాభరంబునఁ బారవశ్యంబు చేపడనివాఁడు
లక్ష్మీకటాక్షలీలాసీధుమదమున మనములోపల నన్నుకొననివాఁడు

గీ. నేఁడు భూపతిగలిగెనే స్వాఁడు నృపుఁడె? విశ్వధాత్రీజనుల పాలివేల్పుగాక
బాహ్యశత్రులఁ బరిహరింపఁగవచ్చు నంతరారుల నిర్జింపనలవిగాదు.

వేంకటపతి తారాశశాంకమునందే కాక, యా కాలమునఁబుట్టిన ప్రబంధములలో నీ నైతికదృష్టి కొఱవడుటచేత వానిని గేవలము కామ శృంగార ప్రబంధములని విమర్శకులు నిరూపించినారు. అయినను బహు ప్రజారంజకములగు నిట్టి ప్రబంధము లా కాలమున సాంఘికాభిరుచులను జక్కఁగఁ దెలుపుటచేత వాఙ్మయచరిత్రమున శాశ్వతస్థానమును సంపాదించినవి.[1]

కుందుర్తి వేంకటాచలకవి

విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానమున మఱొక ప్రసిద్ధకవి కుందుర్తి వేంకటాచలకవి. ఆతని వంశక్రమము.

1. భాషోద్ధారకులగు బ్రౌనుదొరవారి నాకర్షించిన గ్రంథములలో నీ ప్రబంధ మొకటి. వారు దీనికి 'చకోరీయము' 'తారకము' 'తారాభావప్రకాశిక' అను మూఁడు వ్యాఖ్యానములు రచియింపఁజేసిరి. గ్రంథమును బ్రతులతో సంప్రతించి పాఠభేదములను నిర్ణయించిరి. ఆంగ్లేయభాషలో సూచికలు వ్రాసిరి. మఱియు నిందలి పదముల కకారాద్యనుక్రమణిక వ్రాయించిరి, ఈ గ్రంథమునకు మదరాసు ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక భాండాగారమున సంఖ్య 807 నుండి 819 వఱకు, పండ్రెండు ప్రతు లున్నవి. ఈ గ్రంథప్రశస్తిని ప్రచారమును వీనినిబట్టి మనము గ్రహింపవచ్చును.

పైవారిలో నహోబలకవి గజపత్యశ్వపతుల సభలలోఁ బండిత శ్రేణిని జయించెను. గోవిందయ కుందుర్తిని వాసస్థలముగాఁ జేసికొనెను. మఱియు నాతఁడు 'భారతీపరిణయ' మను కావ్యమును వీరవేంకటపతి రాయలకు నొసంగి యాతనిచేత సమ్మానము గాంచెను. అది యిప్పుడు గానవచ్చుటలేదు. రామయ పాండ్యవసుధాధ్యక్షుని మంత్రియైనాఁడు. వీర వెంకటపతిరాయలు క్రీ. శ. 1680-1700 ప్రాంతముల నున్నవాఁడు. వెంకటాచలకవి తన్నుఁగూర్చి చెప్పుకొనునప్పుడు క్రీ. శ. 1704-1732 వఱకును మధురను బాలించిన విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు తన్ను బహూకరించినట్లుగా నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

చ. కవిజనకల్పకం బఖిలకావ్యరసజ్ఞుఁ డఖండపాండ్య భూ
ధవుఁడు మహానుభావుఁడతి ధార్మికుఁడర్యగవజ్రధారియై
న విజయరంగ చొక్కనరనాథుఁడు నీకవితాసమగ్రపై
భవములు మెచ్చి నీకొసగె భర్మమణీశిబికాదిసంపదల్.

దీనినిఁబట్టి యీతఁడు క్రీ. శ. 1732 వెనుకనే గ్రంథరచనము గావించిన ట్లూహింపవచ్చును.

ఇఁక వెంకటాచలకవి 'కథాశుకవి' యని కీర్తిఁగన్నవాఁడు. ఇతఁడు పెద్ద చదువరి. అశుమధుర చిత్రవిస్తరములను 'చతుర్విధకవితలు' చెప్పుటయందు నేర్పరి. నాటకములు చాటుకృతులు పెక్కులు రచియించినాఁడు. ముఖ్యముగా భారతభాగవత రామాయణములు వచన కావ్యములుగా రచియించినాఁడు. కాని నేఁడీతని వచనకృతులేవియుఁ గానరాకున్నవి. ఈ విషయ మీ క్రింది పద్యములలో నీతఁడు రచించిన మిత్రవిందాపరిణయ ప్రబంధావతారికవలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. అతఁడు సామాన్యుఁడే షట్సహస్రకుల సరిత్పకుందుర్తి ధవళాంతరీపదీప్తుఁ
డాగమాంచలపద్యావిహారకారి విశ్వపరితోషకారి గోవిందశౌరి.

చ. పటుతరగోస్తనీ మధురపాకసముంచితముక్త రసోర్మి ప
ర్యటమగు 'భారతీ పరిణయంబ'ను కావ్యమొసంగి వీర వేం
కటపతిరాయలందనిపి కాంచె మణీకనకాభిషేకము
త్కటగతినమ్మహామతి ముఖస్థితిశోభి యశోభిరాముఁడై.

సీ. చదివినావేమేమి చదువయోగ్యంబులో యవియెల్ల నిస్సంశయంబుగాఁగ
వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భారతభాగవతములు రామకథయుఁ
ఘటియించినావు ద్రాక్షాపాకముగ బహు నాటకంబులు సమున్నతినెలంగఁ
జాటించినావు దిక్కోటరంబుల బుధకోటిమెచ్చ నపారచాటుకృతులు

గీ. అర్థగుంఫసముజ్జృంభితాశు మధుర చిత్రవిస్తరకవితాప్రసిద్ధినీకు
సహజమేకద పాండ్యభూజానిసభఁ గథాశుకవి యనఁ గీర్తిఁ జెన్నలరినావు.

క. అటుగానఁదలఁప నీకే మిటనింతకొ అంతలేదు మేల్మేలు భవ
త్పటుకావ్యహారమునకును ఘటియింపుము నాయకమణిగా రంగపతిన్.

సీ. ఘనుఁడు మీ ముత్తాత కవ్యహోబల మంత్రి గజపతి సభనుతుల్ గాంచి మించె
మీ తాత గోవింద మేదినీసురుఁడు రాయలచేతఁ గాంచె స్వర్ణాభిషేక
మనఘుఁడు మీ తండ్రియును బాండ్యచొక్కనాథానీశ్వరున కత్యాప్తుఁడయ్యె
నీపూర్వవంశజుల్ నెలకొని రాయసంస్థానంబున నె కీర్తినవధరించి

గీ. రనుచు లోకప్రసిద్ధులై తనరిరిగద నీవు వారలవలెనె యనేకకావ్య
నాటకసమగ్ర రచనలమేటివైతి ....

వెంకటాచలకవి పై విధముగఁ జెప్పుకొన్నను, నాతని వచన రచనలుకాని నాటకములుగాని లభ్యముకాలేదు. వచనకావ్యరచనకు శ్రీకారముచుట్టిన మధురరాజ్యమునకు సంబంధించినవాఁడగుటచే నీతఁడు వచనకావ్యములు రచియించుట సంభావ్యమే యగుచున్నది. ఈతని కృతులలో లభ్యమైన రెండే – ఈ మిత్రవిందాపరిణయ మొకటి, రెండవది కార్తికమాహాత్మ్యము.

మిత్రవిందా పరిణయము

ఇది యాఱాశ్వాసముల ప్రబంధము. మిత్రవిందా కృష్ణులవివాహ మిందలి యితివృత్తము. ఆశ్వాసాంతగద్య.

"ఇది శ్రీమదలమేలుమంగనాథ వేంకటనాథ దయాసమేధమాన చతుర్విధ కవితాధురంధర, మంత్రియుగంధర కుందుర్తి రామయ మనీషిపుత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, శాండిల్యగోత్రపవిత్ర నిరసూయాపర

కవివరవిధేయ కథాశుకవి వేంకటాచలకవి నామధేయ ప్రణీతం బైన మిత్రవిందాపరిణయంబను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును షష్ఠాశ్వాసము.”

ఈతఁడు తనగురువగు రేవూరి కాళహస్తి దేశికు నిట్లు నుతించినాఁడు.

సీ. అష్టభాషామహితాశు ప్రబంధనిర్మితచాతురీధుర్య శతసహస్ర
లేఖినీలేఖ్య కలితకవిత్వాపాద సాహ్యతవ్యస్తాక్షరాది చతురుఁ
జలజిహ్వాకాచలాచల జిహ్వాకాచల జిహ్వాకారచనా విశేషనిపుణు
నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యవరోదర్కకల్పనుఁ గతినత్రిపాద సంఘటనకుశలు

గీ. నఖిలలక్షణ లక్ష్యసిద్ధాంతపాణి నీయకాణాద కాపిలానేక తంత్ర
కోవిదుని రేవురి కులాబ్ధికుముదబంధుఁ జెలఁగి మది కాళహస్తి దేశికుభజింతు.

ఈ కాళహస్తి దేశికుఁడు గాధేయోపాఖ్యానాది మహాప్రబంధములు రచియించిన రేవూరి అనంతయకగ్రజన్ముఁడు. అనంతయ చరిత్ర మున నీతని యుదంతము తెలియఁగలదు.

మిత్రవిందా పరిణయమునందు కథాక్రమము :

శ్రీకృష్ణుఁ డష్టమహిషులలో నొకర్తెయగు మిత్రవిందను బెండ్లి యాడుట యితివృత్తముగల మిత్రవిందాపరిణయమున, ప్రథమాశ్వాస మున, అవతారిక, కవివంశానుక్రమణిక, షష్ఠ్యంతములు, కథాప్రారం భము, అవంతీపుర వర్ణనము, పుష్పలావికాజనవర్ణనము, రాజవర్ణనము, రాజనీతి, వేంకటాచల వర్ణనము, శేషాద్రివర్ణన వచనము, గ్రీష్మఋతు వర్ణనము, వర్షర్తు వర్ణనము, శరదృతు వర్ణనము, శేషశైలాధినేతృ వర్ణనము గలవు.

ద్వితీయాశ్వాసమున బాహ్యాదవర్ణనము, మిత్రవింద బాల్య క్రీడాభివర్ణనము, యౌవనదశాభివర్ణనము, వసంతవర్ణనము, వనవిహారము, వనవిహారరగడ యనునవి గలవు.

తృతీయాశ్వాసమున కాసారవర్ణనము, కాసారవర్ణన వచనము, జలక్రీడాభివర్ణనము, మనోజపూజాభివర్ణనము, చిలుక రాయబారము అనునవి గలవు.

చతుర్థాశ్వాసమున మురహరువర్ణనము, జయసేన కుమారికా వర్ణనము అనునవి గలవు.

పంచమాశ్వాసమున అస్తమయవర్ణనము, జ్యోత్స్నాభివర్ణన వచనము, చంద్రదూషణ సూర్యోదయ వర్ణనములును గలవు.

షష్ఠాశ్వాసమున మిత్రవిందాభివర్ణన వచనము, వసుదేవకుమార వర్ణనము, రణాభివర్ణనము, రణరంగవర్ణన వచనము, రత్నాకరవర్ణనము, మిత్రవిందా వివాహము అనునవి గలవు. ప్రథమాశ్వాసమున 149, ద్వితీయాశ్వాసమున 121, తృతీయాశ్వాసమున 75, చతుర్థాశ్వాసమున 147, పంచమాశ్వాసమున 86, షష్ఠాశ్వాసమున 145, మొత్తముమీఁద 723 పద్యములు గలవు. ఇందు గద్య సంప్రదాయములుగల వచనములు తప్ప వేఱులేవు. ప్రాచీనకవుల పోకడలు ముఖ్యముగా రామరాజభూష ణునివి పెక్కులు గలవు. మింత్రవిందా స్వయంవరమునందలి రాజవర్ణన నైషధ కావ్య వర్ణనము ననుసరించినది. దీనిని 'వర్ణనప్రబంధ' మని చెప్పనగును.

ఇందు లక్షణ విరుద్ధములైన, 'కరఁగిసీరై పడీని,' 'ఎల్లానుకూర్చేది' మొదలగు ప్రయోగములున్నను నవి యుత్తరాంధ్ర కృతులలో సామాన్యమే. గనుక ప్రత్యేకముగ పరిగణింపఁదగినవి కావు.

ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1888 సంవత్సరమున "అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి" పత్రికాధిపతులచే నెల్లూరిలో నొకసారి మాత్రమే ముద్రితమై ప్రకటితమైనది.

కార్తిక మాహాత్మ్యము

రెండవకృతియగు కార్తికమాహాత్మ్యము తీర్థపురపాలకుఁడును బల గోలు లింగారెడ్డి కుమారుఁడును నగు వేంకటాచలనృపుని యానతిచేఁ గోపాలస్వామి కంకితముగా రచితమైనది. ఈ తీర్థపురి నేఁడు 'తుర యూరు' అను పేర వాడుకలోనున్నది. ఇది తిరుచనాపల్లి జిల్లాలో నా పట్టణమున కిరువదేడుమైళ్ళదూరమున నున్నది. కార్తిక మాహాత్మ్యమున నీ తీర్థపురి యిట్లు వర్ణితమైనది.

“ సీ. ఏ రాజధానికి నిరుచక్కి గోపాల వేంకటాచలపతుల్ వెలయుచుండు
నేపురి మధ్య సందీపితుండగుచు నందీశ్వరుండు వసించు గృపను మనుప
నే పట్టణం బయోధ్యాపురంబునకు జోడై పరాభేద్యమై యలరుచుండు
నేపుట భేదనం బాపూర్ణ రుచి రాష్ట్రలక్ష్మి నివాసమై లలిఁజెలంగు

గీ. నట్టి తీర్థపురీ పాలనాతివేల ధర్మపథవర్తి చంద్రికా ధవళకీర్తి
తార్క్ష్యవాతాత్మజ ధ్వజాద్యఖిలబిరుద విజితచక్రాయుధార్జున విభవుఁడతఁడు ”

“ ఆ పురపరిపాలకుఁడు పాండ్య గజకేసరి బిరుదాంకుండు రాయ వేశ్యాభుజంగుఁడు పంటకులకలశ పాథోనిధాన రాకాతమీాన బలగోలు లింగనృప పుంగవకులపాలికా పేర్యంబికా నిర్భరగర్భశుక్తి ముక్తాయమాా నుండునగు వేంకటాచల మహీామహేంద్రుండు ”–కవిని బిలిపించి యీా క్రిందివిధముగా బలికినట్లు గ్రంథమునఁగలదు.

“ మ. ననుశ్రీవేంకట భూధరాధిపకృపానాణీయకల్లోలసం
జనతానేక మహాప్రబంధరచనా సంశీలు, విద్వజ్జనా
వన పాండిత్యవిశాలుఁ బాండ్యధరణీపాల ప్రదత్తాశ్వకాం
చనచంచచ్ఛతురంతయానమణి భూపాశాలిసెంతేఁదయన్.

సీ. ఆంధ్రభాషను ప్రౌఢయనుమాత్రమే కాదు సంస్కృతంబున నీవు సరసమతివి
లక్షణగ్రంథసారము తెలుంగుదుకైన లక్ష్యముల్ నీకు లాలాజలములు
తతచతుర్విధ కవిత్వప్రౌఢి నీసొమ్ము నవరసప్రతులు నీ నవ్యకృతులు
నీ దీవనలు సమున్నిద్ర సంపదలిచ్చుఁ బూజలందితివి భూభుజులచేతఁ

గీ. జాటుకృతులును బహువిధనాటకములు బంధురితరార్థ పూర్ణప్రబంధములును
రచనఁగావించి దేవతార్పణముఁజేసి పాండ్యవిభుచేఁ బ్రభుత్వసంపదలుగనితి

గీ. అనఘ! కార్తికమాహాత్మ్య మాంధ్రభాష గబ్బమొనరించి మదభీష్టకలనఁ జెలఁగ
బంధురకృపాలహరికి గోపాలహరికి నంకితమొనర్పు నిదియె మా కభిమతంబు

కృతిపతి వంశీయులు రెడ్డికులజులు

గ్రంథావతారికలోఁ గృతిపతి తాతయగు నల్లారెడ్డి స్కాంద పురాణము నాంధ్రమున రచించెనని యిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

క. శ్రీవేంకటాచలాధిప దేవునకున్ మండపములు దివ్యోత్సవముల్
గావించె స్కాందమాంధ్రముగా వర్తిలఁ గృతియొనర్చి ఘనతవహించెన్.

ఇందలి యాశ్వాసాంతగద్య: ఇది శ్రీయలమేలుమంగాసనాథ వేంకటనాథ దయాసమేధమాన చతుర్విధకవితాధురంధర శ్రీకరపంట వంశప్రశంసితోజ్జ్వల బలగోలు లింగనృప పుంగవిభారత్యావలంబ పేర్యంబికాగర్భయశః పారావారపూర్ణతారానాథ తీర్థపురాధార వేంకటాచల భూపాలప్రదత్తమహత్తరాంబరాభరణ కల్యాణ పల్యంకికాది బహుబహూకరణవిరాజమానానమాన సంపత్ప్రవర్తి కుందుర్తి రామయమనీషిపుత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, శాండిల్యగోత్ర పవిత్ర, నిరసూయాపర కవివిధేయ కథాశుకవి వేంకటాచల నామధేయప్రణీతంబైన [1]కార్తిక మాహాత్మ్యంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ఇందలి కవితాశైలినిఁ దెలియుటకు నొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

ఉ. ఎందుకుఁ గోపమో సరసిజేక్షణ యెక్కడడాగినావయో
ఇందుముఖీవతంసమ! యొకించుక ముందరవచ్చినిల్వవే
బృందసుధారసంబొసగ వేపికవాణి చలించుచున్న నా
డెందము చల్లసేయదె కడింది తనంబులు మానిమానినీ!

కృతిపతి వంశచరిత్రము

కృతిపతి వంశీయులు రెడ్డికులజులని ముందు దెల్పితిని.

ఈ రెడ్డిరాజులు పంటరెడ్లు - తొలుత నెల్లూరి మండలమున పల్లవోలిసీమ వీరి కాపురము. ఆ వెనుక శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున, అన్నారెడ్డి, సూరారెడ్డి అను నిరువురు సోదరు లాతనికడ నాయకులై కొలువు చేయుచుండిరి. కృష్ణదేవరాయలు దక్షిణదేశము జయించిన వెనుక కొల్లడమున కుత్తరముగనుండు 'ముళైనాడు' 'తీర్థగిరి' ప్రదేశములలో దోపిడిగాండ్ర యొత్తిడి యధికముగ నుండుటచే నీ యన్నదమ్ములిరువురిని వారి నణఁచుటకుఁబంపెను. వీరా ప్రదేశమున నిశ్చేమముగ

1. ఈ గ్రంథ మముద్రితము - దీనికి యొక్కటియే తాళపత్రప్రతి గలదు. అది కాకినాడలో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తక భాండాగారమున గలదు.

దొంగలభయము లేకుండఁజేసినందున నా తీర్థగిరి ప్రదేశమును వీరికి సర్వమాన్యముగా రాయలవా రొసగిరి. ఆ తీర్థపురికి నరవమున "తురయూరు" అని పేరు కావుననే వీరికి "తురయూరు[1] రెడ్లు" అని పేరు వచ్చినది. సోదరు లిరువురు నా ప్రదేశము నభివృద్ధిపఱచి సంస్థానముగా నేర్పఱచిరి. సోదరు లిరువురిలో సూరారెడ్డి వెనుక యీ క్రిందివారా సంస్థానమును బాలించిరి.

(1) కుమార యెఱ్ఱమరెడ్డి	క్రీ. శ. 1547–1582
(2) పాపిరెడ్డి	క్రీ. శ. 1582–1597
(3) ఎఱ్ఱమరెడ్డి	క్రీ. శ. 1597–1632
(4) లింగారెడ్డి	క్రీ. శ. 1632–1667
(5) నల్లపరెడ్డి లేక నల్లారెడ్డి	క్రీ. శ. 1667–1696
(6) లింగారెడ్డి (భార్య పోరమ)	క్రీ. శ. 1696–1708
(7) వేంకటాచలరెడ్డి	క్రీ. శ. 1708–1740

కృతిభర్తయు కృతికర్తయు "వేంకటాచల" నామధేయులగుట యిందలి విశేషము.

వేంకటాచలరెడ్డి కుమారుఁడు - కుమార వేంకటాచలరెడ్డి క్రీ. శ. 1740 లో రాజ్యపాలన ప్రారంభించినాఁడు. ఈతఁడు క్రీ శ. 1772 వఱకు రాజ్యము చేసిన వెనుక నీతని కుమారుఁడు విజయ వేంకటాచలరెడ్డి క్రీ. శ. 1820 లో మెకంజి దొరవారికిఁ దమ సంస్థానచరిత్రను [2]రచియించి పంపినాఁడు. అది తమిళభాషలో నున్నది. దానినుండియే పై విషయములను నేను గ్రహించితిని.

---

1. తురయూరు - మెకంజీ దొరవారి సంగ్రహములందును, స్థానిక చరిత్రలయందును తుఱైయూరు సంస్థాన చరిత్రయందును దీనినిగూర్చి చక్కఁగా తెలియవచ్చుచున్నది. ఆ చరిత్ర ననుసరించి తుఱైయూరు రెడ్డిరాజుల వంశవృక్షమును, వారు పాలించిన కాలపరిమితిని పైని చూపితిని.

2. Mackenzie Collections 17-6-10 Section 5 Account of Turaiyur Samstanam.

వేంకటాచలరెడ్డియు విజయరంగ చొక్కనాథుఁడును సమకాలికు లని స్పష్టపడుచునేయున్నది. వేంకటాచలకవి కార్తికమాహాత్మ్యము ముద్రితమైన నింకను విశేషములు తెలియఁగలవు. ఇందు నీతిదాయక ములును భక్తిప్రదములునగు నుపాఖ్యానములు కార్తికమాన మాహా త్మ్యముతోఁగూడ ధారాళశైలిలో వర్ణితములైనవి.

బాలసరస్వతి

[1]ద్విపదభారత కవిత్రయములో బాలసరస్వతి సభాపర్వమును మాత్రమే రచించెను.

అందు పర్వాంతగద్య యిట్లున్నది:

"అసమసాహిత్య విద్యాచతుర్ముఖుఁడు
రసికుండు బాలసరస్వతీశ్వరుఁడు
పసనొనర్చిన సభాపర్వంబునందు
నసదృశంబుగ ద్వితీయాశ్వాసము౯."

ఈతని కుమారుఁడగు తిరుమలకవివలన నీతని యుదంతము కొంత తెలియనగును.

"జయశాలియగుచు నెసంగిన శ్రీవి
జయరంగ చొక్కరాజాధీశునగర
ననుభవించుచునుండు ననఘునిపేర
శ్రీలచేఁ దనరుచు నృపవర నిత్య
లాలితుండయిన బాలసరస్వతి ముఖ
సుత ముఖ్యుఁడగు.........తిర్మలకవి."

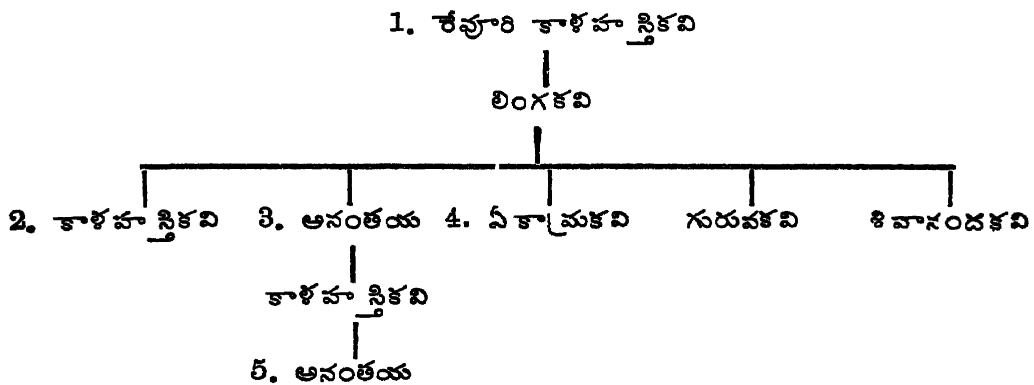
అని చెప్పుకొనుటచే బాలసరస్వతి తిర్మలకవి తండ్రియనియు నాతఁడు విజయరంగ చొక్కనాథునికాలమున క్రీ. శ. 1706-31 వఱకు విలసిల్లినట్లు నిశ్చయింపవచ్చును. ఈతని రచన సరళముగనుండును.

---

1. ద్విపదభారత కవిత్రయమనఁగా ఆతుకూరి తిమ్మన - బాలసరస్వతి - ఆతుకూరి సోమన యను ముప్వురుకవులు.

రేవూరి కవికుటుంబము : రేవూరి అనంతకవి

మధురనాయక రాజుల కాలములో దక్షిణదేశమునకు వెడలి యచట స్థిరపడి యశస్సునించిన యాంధ్ర విద్వత్కవి కుటుంబములలో రేవూరివారి వంశమొకటి. వీరు వెలనాటివైదికులు. ఆపస్తంబ సూత్రులు, కౌండిన్యగోత్రులు. వీరి వంశవృక్షము.

1. కాళహస్తికవి : వంశమునకు మూలపురుషుఁడు.

2. కాళహస్తికవి : శ్రీమదప్పయ దీక్షితులవారి శిష్యుఁడు. కంచి కామాక్షీదేవి భక్తుఁడు. వసుచరిత్రను సంస్కృతభాషలో రచించిన కవి. కుందుర్తి వేంకటాచలకవి గురువు. చూడుఁడు మిత్రవిందాపరిణయావతారిక.

3. అనంతయ్య : మైసూరి చెంజిరాజులచే సన్మానితుఁడు. గాధేయోపాఖ్యానమును వృద్ధాచల మాహాత్మ్యమును శేషార్యోదాహరణమును నీతని కృతులు.

4. ఏకామ్రకవి. ఈతఁడు సంస్కృతభాషలో గొప్పకవి. క్రీ. శ. 1620 ప్రాంతముననున్న ఇమ్మడి జగదేవరాయని కనిష్ఠ సోదరుఁడగు సంకుశేంద్రుని కౌమారుఁడు ఇమ్మడి అంకుశేంద్రునికి సంకితముగా సత్యాపరిణయము, జాంబవతీపరిణయము నను రెండు కావ్యములు రచియించినాఁడు.

5. అనంతయ : శ్రీముష్ణమాహాత్మ్య, శివరహస్య ఖండకృతికర్త.

ఈ కవులందఱును క్రీ. శ. 1609 నుండి 1750 ప్రాంతముల వఱకును విలసిల్లినవారు. పై వారిలోఁ దెలుఁగు కవులనుగూర్చి తెలుపుచున్నాను.

రేవూరి అనంతయ్య

గాధేయోపాఖ్యానము

ఇది మైదాశ్వాసముల పద్యప్రబంధము. [1]వీరేశలింగము పంతులు గారి కవులచరిత్ర మీకవి కాలమును దెల్పకపోవుటయేకాక యీతని యింటిపేరు 'తాళ్ళవ' వారనిమార్చి యీగ్రంథ మేకాశ్వాస శృంగార ప్రబంధమని చెప్పుచున్నది. ఇందుకుఁ గారణ మప్పటి కీకృతి పూర్తిగా లభింపకపోవుటయే యని యూహింపఁదగియున్నది. ఈ కావ్యము కృతి నందిన బదిర కృష్ణభూపాలుఁడు తన్నుఁగూర్చి చెప్పినట్లుగా గ్రంథావ తారికలో నిట్లు వ్రాసికొనెను.

సీ. ఘనమహానికులమాన్య కౌండిన్యగోత్ర పవిత్రుఁడాపస్తంబ సూత్రమహిత
గతిహరిరేపూరి కాళహస్తికవీంద్ర పుత్రు లింగకవీంద్ర పుత్రుఁగాళ
హస్తిమహాకవి యనుజన్ము నేకామ్రకవిశిఖామణి గుర్వ కవితిలక శి
వానందసుకవుల కగ్రజన్ముని ఘటికాశతగ్రంథ సంఘటకు లేఖి

గీ. నీశతకగణ్య కవితాప్రకాశకుని ది
నప్రబంధను నను ననంతుఁ ....

పైదానినిబట్టి "యీకవి యింటిపేరు రేవూరివారు. ఇతఁడువైదిక బ్రాహ్మణుఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. కాళహస్తి కవికిఁ బౌత్రుఁడు. లింగకవికిం బుత్రుఁడు. కాళహస్తి మహాకవికిఁ దమ్ముఁడు. ఏకామ్రకవి గుర్వకవి శివానందకవులకు నన్న, ఘటికాశత గ్రంథకర్త, దినైక ప్రబంధకర్త" యని తెలియుచున్నది. మఱియు నీతని పౌత్రుఁడగు ననంతయజ్వ తన శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యమున నీతని నిట్లు వర్ణించెను.

---

1. వీరేశలింగము పంతులుగారి కవులచరిత్ర 3-వ భాగము. సంఖ్య 96 పుట 260, 270. ముద్రణము 1949.

సీ. ఐదేండ్లనాఁడె వేదాదివిద్యలు నేర్చి విభుల మెప్పించె గర్వితుల నణఁచి
యట్టిప్రాయమునాఁడె యష్టభాషలఁ జతుర్విధకృతుల్ ధరవినిర్మించి నిలిపె
ఘటికాశతదినైక ప్రబంధముల మైసూరిచెంజిండ్ల మెచ్చులు ఘటించె
నూఱుఘంటములకై నోరారఁగఘనా ఘనంబనఁ గవిత మిన్నందఁబలికె

గీ. నేకసంధావధృతధృతానేక విబుధ దుర్గ్రహగ్రంధ సాహస్రసతూర్ణతుష్ట
మండలాధీశ దత్తసన్మానబాల కవియనంతేంద్రు నెనత్రిలోకములఁగలరె.

పితామహునియందలి గౌరవముచే నతఁ డిందు కొంత యతిశయోక్తి చెప్పెనని యూహించినను ననంతయ వైదుష్యకవిత్వ సామర్థ్యములు గొప్పవియని మాత్రమేకాక, యాతని కాలముకూడ తెలిసికొనుటకు నిది యాధారమని చెప్పనగును.

ఈ కావ్యముఁ గృతినందిన యాతఁడు బదిర కృష్ణభూపాలుఁడు. శూద్రజాతియందలి 'కంపళ' యనునది యీతని కులమైన ట్లీక్రింది పద్యము చెప్పుచున్నది.

వంశవర్ణన ప్రారంభమునఁ దొలిపద్యము :

సీ. ముల్లోకములయందుఁ గల్లోలవతి తనయందు సముత్పన్నయై చెలంగ
ఆదిత్యమండలం బహరహంబును దన సన్నిధానంబునె సారెకోర
దోషాకరప్రభాస్తోమంబు తనచేత నవనీతిమగు టెందు నధిగమింప
నాశ్రితాళులఁజేర నరిగెడునెడల భవ్యాసక్తితనకు నవ్యాహతముగఁ

గీ. జిత్రచారిత్రమైన లక్ష్మీకళత్ర చరణశతపత్రమునఁ దుర్యజాతికుశల
ధుర్యరీతిజనించె నందునుతిఁగాంచె కంబళంబనుకులము సత్కర్మఫలము.

గాధేయోపాఖ్యాన కృతిభర్తయగు కృష్ణభూపాలుఁడు,

గీ. ... ... , కవిననంతుఁ
దనరుచిరభోధయుతమనోవనరుహమునఁదనరు నెనరువఁ గనుఁగొని-యనిరెనిట్లు:.

క. "ఆలింతురొ లాలింతురొ పాలింతురొ మూఢజానపదులతులరస
శ్రీలాలితమోహన పాంచాలీలాలిత్యనిత్య చంచత్కవితల్.

మ. తనరన్ మజ్జనకుండుఁ దజ్జనకుఁడున్ దారావళీదండకా
ద్యనవోద్యద్భవదీయ చాటుకృతులందారావళీ దండకాం
చనకీర్తుల్ గని కాంచనాంబరగజాశ్వగ్రామభూపాదులం
దనియన్ నిన్ను బహూకరించిరిగదా! తాతప్పయ్యఘుర్యాత్ము లై.

చ. సుమతులకెక్కు నీమృదుసూక్తులయందు మరందకందళిం
బమరుటయెంతవింత? వినుమా నిను! మాబిరుదంచునెంచు మా
కమితరసాను సారసముదార భవత్కృతి కన్యకాపతి
త్వముసమకూర్పుమా! మతిపితామహతా మహనీయవర్తనా!

క. ముఖ్యాద్యర్థరతి శ్రుతి పాఖ్యావహ సంస్కృతాంధ్ర సందర్భోద్యద్
వ్యాఖ్యాతిగ గాధేయో పాఖ్యానము కృతియొనర్పుమా మాకెనయన్.

అని [1]గాధేయోపాఖ్యానము ప్రబంధరూపమున రచింపుమని యానతిచ్చెను.

గద్య: ఇది శ్రీమద్వామదేవ సేవాహేవాకప్రభావాకలితలలిత కవితా వైభవ, లింగకవితనూభవ నిరంతరతత్త్వ చింతనానంతార్య ప్రణీతంబైన గాధేయోపాఖ్యానంబను మహాప్రబంధమునఁ బంచమాశ్వాసము.

ఈ ప్రబంధమున విశ్వామిత్రుఁడు రాజ్యముచేయుట, వసిష్ఠుని యావునడుగుట, మొదలుగా ఘోరతపస్సుచేసి యాతనిచే బ్రహ్మర్షి యనిపించుకొనుట యను నంతవఱకునుగల కథాభాగ మతి ప్రౌఢముగా సరసశైలిని వర్ణింపఁబడినది. శైలి తెలుపుటకు నీ కావ్యమునుండి రెండు పద్యము లుదాహరించెదను.

---

1. గాధేయోపాఖ్యానమునకుఁ జెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నాలుగు ప్రతులు గలవు. అందు 482, 483 సంఖ్య గలవి సంపూర్ణప్రతులు. 494 R 186 అసంపూర్ణప్రతులు. ఈ గ్రంథము పూర్తిగా ముద్రణము కాలేదు. ఇందులోని పంచమాశ్వాసమునకు మాత్రము, పూర్వ ముద్రణ మొకటియు, శృంగార గ్రంథమాలలోని రమణీయ ముద్రణ మొకటియుఁ గలవు. మఱియు నీ గాధేయోపాఖ్యానము నైదాశ్వాసముల ప్రతి యొకటి సంపూర్ణముగా నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో నున్నది.

శా. ఏ కాలంబున దీనిఁగట్టవిడ నీకెవ్వారలున్నారయో
మాకీలారమునందు దీనినిడినన్ మాకింపుసంధిల్లదో
నీకున్ వేడిన వేళనిచ్చిమగుడం జెప్పించుకోమో ? వృథా
మాకున్ గోపము రేఁచితిందుఁ దరమే మమ్మున్ని వారింపఁగన్.

ఉ. ఏమనవచ్చునీమహిమ యీమహిమాద్రిగిలాతలాధిప
గ్రామణికిట్టిగోమణి యొకండును గల్గదమేల్గదాఘనుం
డీమునిదీనినింబడసె నిమ్మెయినిమ్మెయి నింతకంటెమే
లేమొదవున్ మహాత్మునకు నేమొదవున్ మఱిదీనిఁబోలునే

[1]వృద్ధాచల మాహాత్మ్యము

తురయూరును క్రి. శ. 1632-67 వఱకు పాలించిన లింగారెడ్డి కీ గ్రంథ మంకిత మీయఁబడినది. ఇతని భార్య యెత్తాంబికను వృద్ధాచలేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై తనకు వెంగనూరిలో నాలయము కట్టింపుమని కోరినట్లామెవలన విని యీస్వామి కాలయము కట్టించిన ట్లిందు వర్ణింపఁబడినది.

ఈ వెంగనూరు వెంగళమునకు సమీపమున 'పెరంబలూరు' తాలూకాలోనున్నదని తెలియుచున్నది. ఈ వెంగళము తిరుచినాపల్లి మండలములోనిది. కవి యీ కృతినాయకుని "బల్లవోల్ శాసనుఁడు. జగదగోవాళ, రాయవేశ్యాభుజంగుఁడు, పాండ్యగజకేసరి, విశుద్ధపంట వంశపావనుఁడు" మొదలుగాఁగల విశేషణములతో వర్ణించియుండుటచే నితఁడుగూడఁ బాండ్యభూపాలుని సామంతులలో నొకఁడు.

శైలి కొకపద్యము :

శా. ఆరూపంబుఁ గనుంగొనన్వెఱచి నేత్రాంభోజముల్ మూసియా
శారిన్ బ్రహ్మముఖామరుల్ ప్రణతులై స్వామీ ! కటాక్షింపవే
యీరూపంబుఁ గనుంగొనంగఁ గలమేయేమెల్ల మాద్వృద్ధగ్రి
ణ్రారాధ్యంబగురూపుఁ జూపఁగదవే యర్ధేందుచూడామణీ !

1. గ్రంథరచనాకాలమునాఁటికి లింగారెడ్డి తురయూరును వీడి వెంగనూరును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను.

శేషార్యోదాహరణము

నల్లందిగళ్ వంశజుఁడగు శేషార్యుని ప్రశస్తిని వర్ణించు నీ లఘు కృతిని బాలకవి యనంతయ రచించినట్లుగా గ్రంథాంతమున నిట్లుగలదు.

క. చెలంగు నుదాహరణంబిది నలసన్నిభ బాలకవి యనంతయనీకై
  తెలయించి దీనిఁగైకొను నలఘుసముత్కర్ష తిరుమలాచార్యుని శేషా!

ఈ యుదాహరణమునుగూర్చి నేను రచించిన యుదాహరణ వాఙ్మయచరిత్రయందు జూడనగును. అందీ యుదాహరణము నాచేతఁ బూర్తిగఁ బ్రకటితమైనది. దీని విషయమంతయు నందుఁ గాననగును.

రేవూరి అనంతయ (బాలకవి) శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యము

ఇది యైదాశ్వాసముల పద్యప్రబంధము. దీనిని రచించిన యతఁడు రేవూరి అనంతయజ్వ, ఇతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁడు, కౌండిన్యగోత్రుఁడు, వైదికబ్రాహ్మణుఁడు, బాలకవి బిరుదాంకితుఁడు, మహాకవియు మహాపండితుఁడును నగు పై యనంతార్యునకుఁ బౌత్రుఁడు. కాళహస్తికవికిఁ బుత్రుఁడు. ఇతఁ డీగ్రంథమును వెంగుళము కృష్ణమహీంద్రుని యానతిచేఁ దెనిఁగించి యాతనికే యంకితమొనర్చెను. ఈ విషయమంతయు గ్రంథావతారికలోని యీక్రింది పద్యమువలనఁ దేటపడఁగలదు.

మ. అనఘున్ ధీనిధి బాలకవ్యుదిత పూర్వానంత పౌత్రున్ జగ
  జ్జనగేయోదయ కాళహస్తికవి భాస్వత్సూనుఁ గౌండిన్యపా
  వనగోత్రాంకు ననంతనామునను నాపస్తంబసూత్రున్ బ్రియం
  బున రావించి సుధారసౌఘముల సొంపుల్ గుల్కఁబల్కెన్ దయన్.

సీ. ఏపీటనిరవొందు నేప్రొద్దు దారాపురీశ్వరనాముఁడై విశ్వవిభుఁడు
  ఏపురంబుననుండుఁ గాపురంబుగ గౌరిసౌందరనాయికా సముచితాఖ్య
  నేప్రోలుపాలించు నెలిమిఁబెట్టనికోట యగుచుఁ గూత్తాండారు జగమెఱుంగ
  నేనగరంబున నింపునింపు ననంత విద్వత్కవిస్తోమ విశదఫణితి

గీ. నట్టివెంగుళ మాత్మీయరాజ ధానిగామిఱు నాచంద్రతారకముగ
  భరితజగనొబ్బ గండాది బిరుదశాలి వరదరాజేంద్రు కృష్ణభూపాలమౌళి.

క. శ్రీముష్ణ మహత్త్వం బభిరామంబది తెనుఁగు సేసి రహిఁ కెక్క జగత్
క్షేమంకర కృతి మచ్ఛుభ నామాంకితముగ నొనర్చి నైపుణిఁ గనుమా.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తున దీని కొక్క ప్రతిమాత్రమే గలదు. అది మిక్కిలి చక్కని వ్రాఁతలో సంపూర్ణముగానున్నది. కవిత్వ శైలి యెంతయుఁ బ్రౌఢమై మనోహరముగా నున్నది. స్వయంవ్యక్తంబులై ప్రసిద్ధిఁగాంచిన వేంకటాచల శ్రీరంగ శ్రీకాకుళ కుంభకోణ బ్రహ్మపురాది క్షేత్రంబులలో నొకటియగు శ్రీముష్ణంబను పుణ్యక్షేత్రముయొక్క మహత్త్వ మిందు వర్ణింపఁబడినది.

శైలికి నుదాహృతులు :

శా. నానా నారదమౌని కిట్టులనియెన్ నానాన నారాజు నా
నానా నారత భోగయోగములఁ గానంబూన మూఢాత్ముఁడన్
గానన్ లౌకిక వైదికోచితగతుల్ గానౘ ననుౘ నీవదే
వా ! నీ వానిగ నెంచి మంచి గతి యెట్లో నట్టు శిక్షింపవే.

సీ. అతివేల రతిశీల గతిరోల ననఁజాలఖల కాండముల దండ నిలువకుండ
వరమాన హారమైన సురయానక యమాన నలతాపములతాప కలనఁ బాప
ధన దానమున దీన జనమాననముఁ బూన బలుకల్ల పలుకల్ల పలుకనొల్ల
శౌరవారఁ బరదార హరనార భటి జేరఁ గులవృత్తముల నుత్తములను హత్త

గీ. మందమానస మజ్ఞాన బృందమాన మాన దీమాన దీక్షైదమాన మదము
శరమదో లేఁడు నీపాటి పరమయోగి కావు నను గావు నను ముక్తిగలుగఁజేసి.

శివ రహస్య ఖండము

అను శైవమతగ్రంథ మీతఁడు రచించినదొకటి యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులోఁ గలదు. ఇందుఁ దొమ్మిదవ యాశ్వాసమునఁ దుదిపత్రములు గొన్ని లేవు గాని యిది తొమ్మిది యాశ్వాసముల గ్రంథమని నిర్ణయింపనగును. మిగిలియున్న భాగము మంచి స్థితిలోనే యున్నది. ఇది కోడూరి వేంకటాచలకవి రచించిన శివరహస్య ఖండముకంటె వేఱయి యాతని కృతికిఁ బిదప రచియింపఁబడినది. మహాస్కాంద పురాణాంతర్గత

మగు నీ భాగమును దెలిఁగించి తీర్థపుర (తుఱైయూరు) నందీశ్వరున కంకిత మొనర్చెను. దీనింబట్టి యితఁడు తిరుచనాపల్లికి సమీపముననున్న "తుఱైయూరు" అను గ్రామమున నున్నవాఁడని యూహింపఁదగి యున్నది.

ఇందు సంభవము, అసురము, వీరమహేంద్రము, యుద్ధము నని నాలుగు కాండములు గలవు. సంభవ కాండమున నాలుగాశ్వాసములు అసుర వీరమాహేశ్వరకాండముల నొక్కొక్క యాశ్వాసమును, యుద్ధ కాండమున మూఁడాశ్వాసములును గనఁబడుచున్నవి. ఈ రెండును శివక్షేత్ర మహాత్మ్యమును, శివమాహాత్మ్యమును దెలుపునవియైనను వీనియందుఁ బెక్కు చక్కని యుపాఖ్యానములును ప్రబంధోచిత వర్ణనములును ప్రౌఢముగా సంతరింపఁబడినవి. శైలిఁ దెలుపుటకు రెండు పద్యము లుదాహరించుచున్నాఁడను.

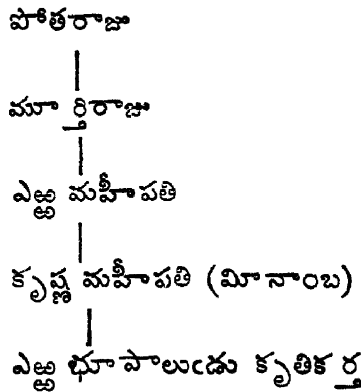
ఉ. అమ్మకచెల్ల ! యంచలివి యడ్డమునిల్చెఁ జనంగనీక యా
సొమ్మియుఁ బింఛముల్ నిబిడ నిర్వృతి విప్పుచు నోలమాసరై
సొమ్మసిలంగఁ జేసెనిది సొంపునఁ బెంచిన నాకె విఘ్నతన్
గ్రుమ్మఱఁగాఁ దొడంగెనని కొమ్మయొకర్తు చనెన్ విభుంగనన్.

ఉ. బొమ్మలపెండ్లిసేయు చొకబోటిగిరీంద్ర సుతాకళత్రుఁడా
యిమ్ములరాజవీధిఁ జను జేర్పడఁ గాంచి వినిద్రరోమయై
సొమ్ములుపెట్టు చొప్పుసఖిఁ జూచి విపర్యసనంబు గల్గఁబో
వమ్మనిపంచి తాను మదిపొందకవచ్చె గవాక్షరేఖకున్.

బద్దెపూఁడి ఎల్లభూపతి

విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలమునే, శేషము వేంకటపతి తారాశశాంకవిజయము వెలయించిన కాలమునే, బద్దెపూఁడి పురాధ్యక్షుఁడగు నెల్లభూపతి యా కథను 'యువజన హృదయానందమను' పేరిట నొక ప్రబంధముగా రచియించి యున్నాఁడు. ఇందు రెండాశ్వాసములు మాత్రమే లభించినవి. ప్రథమాశ్వాసము నవతారికనుండి యీ క్రింది విశేషములు తెలియుచున్నవి.

ఈతఁడు చతుర్థకులజుఁడు - కలువకొండ గోత్రుఁడు వంశక్రమము

పై విషయము లీ క్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నవి.

క. శ్రీరమ్యసారవైభవ గోరాణ్ణిభు కలువకొండ గోత్రపవిత్రుఁ
సూరిజన స్తుతిపాత్రుని భూరి గుణు ...... పోతన నెంచుఁ.

క. ... ... మూర్తి పార్థివధుర్యుఁ
శ్రీవరపాద సరోరుహ సేవాసిద్ధి రిపుమదేభ సింహునిఁ దలఁతుఁ.

గీ. ... ...
టతుల ఘనకీర్తినమిత శౌర్యాప్తమూర్తి మూర్తినృపవర్యు నుతియింతుముదముమీఱ

గీ. ... ... ఎఱ్ఱభూవరతనూజు
మజ్జనకు కృష్ణమహీకాంతు నుదీఁదలంతు

క. వినుతింతు మీన మాంబఁ జనసన్నుత శుభచరిత్ర
... ...

తక్కిన కవులవలెఁ దమపూర్వులింతటి వారంతటివారని చెప్పక వారినందఱిని నిష్టదేవతాస్తుతిలో దేవతలవలె స్తుతించుట యెంతయు సమంజసమై యున్నది. మఱియు నీదృశరచన క్రొత్తయనియే చెప్ప వచ్చును.

ఇకఁ గవిస్తుతిలో నొక్క రేవూరి యనంతయను మాత్రమే యిట్లు పేర్కొన్నాఁడు.

ఉ. పాయనిభక్తిమద్గురుల పాదసరోరుహయుగ్మమున్న పా
ధ్యాయతనొప్పునప్పురధరామరవర్యుఁ దలంచి, భారతీ
నాయకతుల్యు రేవురి యనంతకవీంద్రుని గొల్చి, భూరితే
జోయుతులైన సత్కవుల సొంపుదలిర్పనుతింతు నెప్పుడున్.

ఈ రేవూరి యనంతయ గాధేయోపాఖ్యాన, శ్రీముష్ణ మాహాత్మ్య, శివరహస్యఖండకృతులను రచియించిన మహాకవి. ఈతని గూర్చి యీ వఱకే తెలిపితిని.

ఈ గ్రంథమంతయును లభ్యముకాలేదు. కాని యుపలబ్ధమైన దానిని బట్టిచూడఁ గవిత్వము జాతీయమై జటిలత్వము కలిగియుండును.

క. పొలుపగునని మదిఁ బొగడుచు కలికోకతతి నతని నెలమిఁ గవయఁగఁ దలఁచున్
... ...

క. మనసేకన్నికపై నీకెనసున్నది చెప్పితేని యిప్పుడెదానిన్
నినుఁగూర్చి పెండ్లిచేసెదనని మెల్లనఁ జంద్రుతోడ హాస్యమొనర్చెన్.

చ. వనితయుఁ దానునేఁగి హిమవత్ప్రముఖాఖిల భూధరంబులన్
వినుతసరస్తటంబులను విష్ణుపదీముఖపుణ్యనిమ్నగా
ఘనపులినంబులన్ బదరికాగహనాది మహావనంబులన్
మునులరుదందునట్టి తపముల్ సలిపెన్ గడునిష్ఠమీఱఁగన్.

ఉ. అక్కజమైనధైర్య మహిమాతిశయంబులుకల్గు నింద్రునిం
గుక్కుటమై యహల్యకడఁ గూయఁగఁజేసెఁ బ్రతాపశాలియై
మిక్కిలినొక్క దర్పకుఁడు మెత్తనివాని సుధాంశువేడ్క నా
ప్రక్కనుజొక్క పావురపుఁ బల్కులుపల్కఁగఁ జేయఁజాలఁడే.

గద్య : ఇది శ్రీమద్రామభద్ర పాదారవిందసుందరమకరంద పానతుందిలేందిందిరాయమానమానస, నిత్యసమారాధిత ప్రభాకరచరణసారస, నిరంతరావార్యశౌర్య, మహౌదార్య, సముపార్జిత సంగ్రామార్జున జగనొబ్బ గండ, గండరగండ, నిశ్శంకమల్ల చౌహత్తమల్ల, దోహత్త నారాయణ, గుజ్జరిదళవిదారణ సుకవిజనస్తుత్య, పల్లవాదిత్య, కలియుగ బేతాళ, గాతాగోవాళ

జాళియాయామాళియాబందీకార, చంచుమలచూఱకార, బసవ శంకర కేతనాంక, సమరనిశ్శంక, బలాత్కారాపహృతపాండ్య రాజసప్తాంగ, త్రిభువనరాయ శ్యాభుజంగ, వేధనకనకమణి గణప్రపూరిత బుధజననికేతన పరభయదగరుడకేతన, కేళాది రాయ కనకకర్పూర వసంతరాయాది మహనీయ బిరుదవిచక్షణ, శ్రితజనసంరక్షణ, పంటవంశపయఃపారావార తారకాకళత్ర కృష్ణమహీమహేంద్రపుత్ర, దినేశసంకాశప్రకాశ, మధురదేశాధీశ, విజయరంగ చొక్కనాథధరానాథ వితీర్ణసువర్ణదండప్రకీర్ణ ధ్వజచ్ఛత్రపల్యంకికాప్రముఖ బహువిధ రాజలక్షణానుషంగ, బుధవిధేయాంతరంగ, బద్యపూఁడి పురవరాధ్యక్ష ఎఱ్ఱభూపాల హర్యక్ష ప్రణీతంబైన యువజనహృదయానందంబను శృంగార ప్రబంధంబు.........[1]

వెలఁగపూఁడి కృష్ణయామాత్యుఁడు

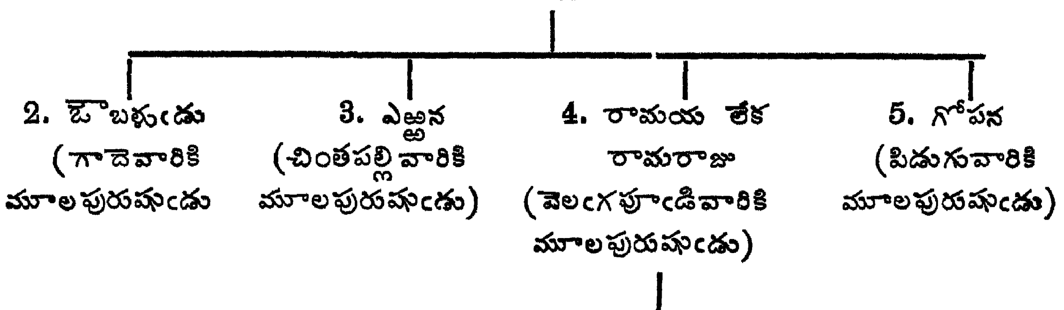
భానుమద్విజయము

ఈతఁడు తనగ్రంథమున నిచ్చిన వివరములు.

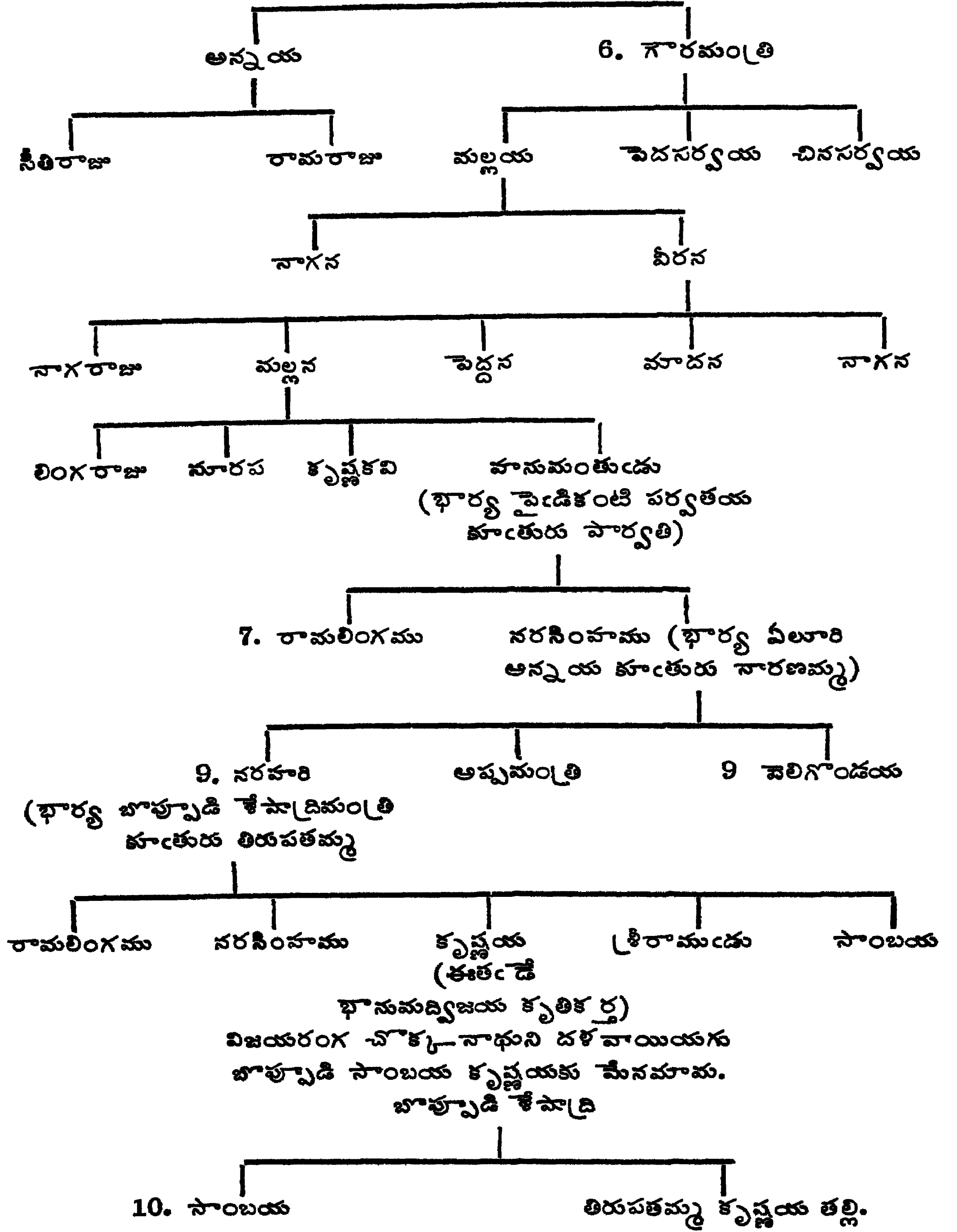
వెలఁగపూఁడివారి వంశవృక్షము.

లోహితస గోత్రము

1. అన్నయ

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తక భాండారము గ్రంథ సంఖ్య 390, రౌద్రి సంవత్సర వయ్యాశి నెల ౧౨-వ తేది గురువారము పద్యభాండాగారము వేంకటకృష్ణ రాజువారి స్వామిరాజు వారితమ్ముడు తిరుపల్లిని వ్రాసినది.

పై వంశవృక్షమునకు సంబంధించిన చరిత్రాంశములు.

1. ఈ వంశమున తొలివాఁడగు 'అన్నయ' జన్నావులవారి మంత్రి. ఈ జన్నావులవారి వంశమున కసవానాయనింగారు క్రీ. శ. 1414 లో మాచెర్ల చెన్నకేశవ దేవాలయమున వరువుంబనిచేయించినట్లు శాసనమున్నది.[1] క్రీ. శ. 1515 లో కృష్ణరాయలకాలమున కొండవీటి దుర్గరక్షకులలో జన్నావుల కసవాపాత్రుఁడు గలఁడు.

2. అన్నయ కొడుకులలో మొదటివాఁడగు నౌబళుఁడు విశ్వపతి రాయ మంత్రియై ధనము గాదెలను నింప నాతని వంశీయులు గాదె వారైరి. ఈతఁడు మధురరాజ్య సంస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుఁడు కాఁదగును.

3. ఎఱ్ఱమంత్రి చింతపల్లి సొంతముగ నేలుటచేత యాతని వంశీయులు చింతపల్లి వారైరి.

4. రామరాజు 'వెలఁగపూఁడి' కాణాచిగా చేసికొనుటచే నావంశీయులు వెలఁగపూఁడివారైరి. కృతికర్త యీ వంశీయుఁడే.

5. గోపన, ఉత్కళదేశాధీశుఁడగు ప్రతాపరుద్ర గజపతి దండెత్తి వచ్చినపు డాతని బలమును పిడుగువలె సంహారించుటచే నాతని వంశీయులు పిడుగు[2] వారైరి.

6. అన్నయపౌత్రుఁడు గొరన పలనాటిలో 'దేశపాండ్యా' అధికారమును బొంది, తన యన్నకుమారుఁడగు రామరాజున కొసగెను.

7. హనుమంతుని కొడుకు రామలింగము, పలనాటిసీమకు 'దేశపాండ్యా'యై మిక్కిలి పేరుగడించెను. ఈతఁడు వెలుగోటివారి వంశీయులలో దరిసికుమార యాచమహీపతికి నాప్తమిత్రుఁడై యుండెను.

---

1. No. 580 South Indian Inscriptions Vol. 10, Page 32.

2. పిడుగు మల్లన కుమారుఁడు వేంకటకవి రచించిన విప్రనారాయణ చరిత్ర మను నొక ప్రబంధము (అసమగ్రము) తంజావూరి పుస్తకశాలలోఁ గలదు. కవి యీ వంశీయుఁడే కాఁదగును.

8. కృతికర్త పినతండ్రి 'కొండయ' మిగుల పరాక్రమశాలియై పాండ్యమండలమున పాళెగార్లచే కప్పములు గొనెను.

9. కృతికర్త తండ్రి నరహరి విజయరంగ చొక్కనాథునిచే నీ క్రిందివిధముగా సమ్మానితుఁడయ్యెను.

క. శ్రీవిజయరంగచొక్కమహీవరకరుణాకటాక్ష వీక్షణగురు సం
భావితగజాంతవరలక్ష్మీవిభవుఁడునై నరహరి మీఱున్ వేడ్కన్.

క. బంగరుమొలామునగంటము సింగారపుఁబెండియోరయు క్షితిబిరుదుగమీ
అంగని సముఖము సంప్రతి యంగుగఁ గావించె నగహరయ్య నెలంగన్.

10. నరహరి బావయగు బొప్పూడిసాంబయ్య పాండ్యరాజుల దళవాయి నలుబదినాలుగు లక్షలవఱలెడి పాండ్యభూమినేలిన విజయరంగ చొక్కనాథునిచేత బహుముఖముగ సమ్మానింపఁబడినవాఁడు. ఈతని ప్రశస్తి; బలపరాక్రమములు.

సీ. సరిబేటి యార్కాటి సాదులాఖానుతో ఘటియించె నెవ్వాఁడు ఘనతమీఱ
పేర్మితంజాపురీపేష్వా ఆనందరావును నెవ్వాఁడు రహినణంచె
మయసూరి నంజరాజయగారి ప్రియవాక్య సంధికి నెవ్వాఁడు శక్తిదాల్చె
నలువదివేల్వంట్లు నాల్గువేల్గుఱ్ఱముల్ కనికొల్చె నెవ్వాని కలిమిబలిమి

గీ. నతఁడుశగు నాజిజితవైరి యత్యుదారి సత్త్వసంయుక్తగుణహారి సత్త్వసీరి
తిలకితపురారి బొప్పూడికులబలారి సదుపకారి శ్రీదళపతిసాంబశౌరి.

మ. తనభేరీనినదంబు కింత వినినంతంజెంజి తంజాపురీ
ఘనపూర్వాంబుధి తీరపట్టణములార్కాడాది శ్రీరంగ ప
ట్టణముం గేరళపట్టణంబులును జిట్టాడంగనుత్తుంగ కీ
ర్తిని గాంచెన్ క్షితిసాంబసైన్యపతి యుద్దీప్తప్రతాపోన్నతిన్.

ఆతని దానధర్మములు :

సీ. వేదశాస్త్రపురాణవేది ధరామరలసితాగ్రహారంబులను ఘటించి
హరిహరదేవాలయస్థిరగోపుర ప్రాకారసన్మంటపములొనర్చి
సర్వవిద్యాభ్యాస సంవత్సరగ్రాస రక్షితపాఠశాలలురచించి
సకలదేశాగతజన మనోరంజన ప్రవరాన్నదాన సత్రములనుంచి

గీ. రమ్యపానీయశాలికారామకూప దీర్ఘికాతటాకాదుల దివ్యముగను
కరముసవరించెఁ గీర్తిదిక్తతులమించఁ బాండుదళవాయిమేటి సాంబయ కిరీటి.

గ్రంథావతారికలోఁ గృష్ణయపై సాంబయదళవాయి కుమారుఁడగు గోవిందామాత్యుఁడును, శాసనరచయితయు మంత్రియు నాతని కుమారుఁడునగు శివరామయ్య[1]యును దనీగ్రంథము రచింపుమని ప్రోత్సహించినట్లుగా నీ క్రిందివిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ. పాండ్యభూమండ లాఖండలుండైన విజయరంగచొక్కభూజాని కాప్త
మండనుండగుసాంబ దండనాథాగ్రణి తనయులలోమేటి తంత్రియగుచు
సంగీతసాహిత్య సంస్కృతాంధ్రకవిత్వ మర్మజ్ఞుఁడై మేనమఱఁదియగుచుఁ
గొమరొప్పబొప్పాడి గోవిందయామాత్యుఁ డనుపమ విద్యాధికార్యసభను

గీ. నిండుకొలువుండెనపుడు నేదండఁజేరి సరససల్లాపములుమీఱి చతురమతిని.

... ...

క. శ్రీవిద్యానిధియగు లక్ష్మీశ్వరగోవిందమంత్రి శివరామయగా
రేవేళఁబొగడవినుమా నీశైఖరి యే కవీంద్రునికి లేదైనన్.

ఉ. నీవుఘటించుసత్కృతికి నేఁబతినయ్యెదనంచుశంకరుం
డేవివరించె నింకనొకటేమిదలంచంగ నున్నదట్లనే
భావముమీఱఁసల్పు మనవారియనుజ్ఞయు నీశ్వరోక్తియున్
గేవలభుక్తిముక్తిముక్తులకుఁ గీర్తికికారణమంచునెంచుచున్.

ఆవెనుక నాత్మకులంబువారలను బ్రస్తుతిసేయుట సంప్రదాయమని పై వంశమును విపులముగా వర్ణించియున్నాఁడు.

---

1. క్రీ. శ. 1739 సంవత్సరమున (9. 2. 1739) మీనాక్షి పరిపాలనాకాలమున తిరునల్వేలి మండలమున శివలప్పేరి లేక ముద్దు వెంకటలక్ష్మీపతి భూపాలసముద్రము గ్రామమునగల దానశాసనమును వ్రాసినది, శివరామయ. ఇది తెలుగు శాసనము. అనుబంధములో దీనిని ప్రకటించినాడను.

No 81. A Telugu Copper-plate grant of Queen Minakshi Saka 1660. Travancore Archeological Series Vol. VI, Part II Pages229-234.

ఈ గోవిందప్పయ్యగారును తండ్రివలె, దండనాథుఁడై మీనాక్షీదేవి, బంగారు తిరుమలరాజుపై యుద్ధమునకు వెడలినప్పుడు, సైన్యాధిపత్యము వహించి యాతని నోడించెను. పై అధస్సూచిక యందుగల నివేదిక పుట 231.

వాఙ్మయచారిత్రకాంశములు

భానుమద్విజయావతారికయందు కవి తన పూర్వులు పెక్కు కృతులు రచియించిన ట్లీవిధముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. భూనుతగాంగేయోపాఖ్యానసుమంతోదయాంధ్ర కర్ణామృతముల్
మానితవజ్రభుజోపాఖ్యానము శుభహేతుసేతు మహాత్మ్యంబుల్.

క. దత్తాత్రేయచరిత్రల్ సత్తగుమర్యాద రామసచివచరిత్రల్
చిత్తరపుఁగృతులుచేసిన యుత్తమకవులెల్ల మీకులోద్భవులగుటల్.

పై కృతులలో 1. గాంగేయోపాఖ్యానము, 2. సుమంతోదయము, 3. ఆంధ్రకర్ణామృతము, 4. వజ్రభుజోపాఖ్యానము, 5. సేతుమాహాత్మ్యము, 6. దత్తాత్రేయ చరిత్రము, 7. మర్యాదరామన చరిత్రము అనువానిలో 'ఆంధ్రకర్ణామృతము' అనునదిమాత్రమే లభ్యమగుచున్నది. ఇదియే 'శ్రీకృష్ణకర్ణామృతము,' లీలాశుకయోగియని నామాంతరముగల బిల్వమంగళుని సంస్కృతగ్రంథమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత. దీని రచయిత వెలఁగపూఁడి వెంగయామాత్యుఁడని యాశ్వాసాంత పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఇది కృష్ణాశ్రమయోగిపుంగవ కృపావీక్షా త్తసారస్వతా
భ్యుదయ శ్రీవిభవప్రభావచిదచిద్బోధక్షమాశాంతి స
త్యదయాభూషణ వెల్లఫూఁడి మణిపెద్దామాత్య వెంగాగ్రణీ
గదితాశ్వాసముగుల్ దృతీయమగుచున్ గర్ణామృత శ్రీకృతిన్.

పై పద్యమునుబట్టి యీతఁడు వెలఁగపూఁడి పెద్దయామాత్యుని కుమారుఁడని మనకుఁ దెలియుచున్నది. పై వంశవృక్షములో నీ పెద్దయామాత్యుఁ డెవరో గ్రహించుటకు వెంగనామాత్యుని కాలమును దొలుతఁ దెలిసికొనవలెను. ఒక కృష్ణకర్ణామృత ప్రతియందు విలేఖకుఁ డిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. శ్రీమత్కర్ణామృత కృతి ప్రేమంబున వెల్లపూఁడి వెంగన తెనుఁగుం
గామాల్యఁగూర్చె దీనిన్ రామబ్రహ్మేంద్ర మానిరాట్టు లిఖించెన్.

గీ. శాలివాహ నాఖ్యశక వరుసములు వెయ్యిన్ని యాఱునూఱు నిరువదేడు
పరగ చనిన పిదప పార్థివ వత్సర మార్గశీర్షమందు వ్రాసినాము.

శాలివాహన శకము 1627 అనఁగా క్రీ. శ. 1705 సంవత్సరమున 'రామబ్రహ్మము'అను నాతఁడు దీనిని వ్రాసియుండుటచే నీతఁ డంతకుఁ

బూర్వుడు. కాని కృష్ణకర్ణామృతమును క్రీ.శ. 1560 ప్రాంతముల సుప్రసిద్ధ లాక్షణికుడు లింగమగుంట తిమ్మన తన సులక్షణసారమున నుదాహరించుటచే నీతడు క్రీ.శ. 1530 ప్రాంతమువాడు కావలెను. పై వంశవృక్షముతో నీ కాలపువారు గౌరమంత్రి, అతని కొడుకు పెదసర్వయ. వెంగామాత్యుడు పెదసర్వయనే పెద్దయామాత్యుడని పేర్కొనియుండును. పెద్దయామాత్యుని నాల్గవతరమువాడైన హనుమంతుడు క్రీ. శ. 1690 ప్రాంతమువాడగుటచే దరమునకు ముప్పది యేండ్లు లెక్కించిన నీ కాలము సరిపోవుచున్నది.

ఆంధ్ర జనతాకర్ణామృత స్యందియగు కృష్ణకర్ణామృతమునుండి యొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

శా. బాలున్మంజులతాలవాలుఁ జపలాపాంగోల్లసల్లీలునిన్
కాళిందీపులినాంగణ ప్రణయ శృంగారైక ఖేలున్ శుభ
శ్రీలోలున్ గరుణావలోకనసుధాశీలున్ వినీలప్రభా
జాలున్ గొల్చెద రామణీయక రసస్వారాజ్య పాలున్మదిన్.

ఈ గ్రంథమునకు వచనము మహిమలూ్వరి రంగయామాత్యుని కొడుకు వేంకటకృష్ణుడు వ్రాసెను. ఈతఁ డాపస్తంబసూత్రుడు, శాండిల్య గోత్రుడు, పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య సదాశివ తీర్థపాదుని శిష్యుడు, వేణుగోపాల పాదభక్తుడు, దక్షిణ ద్వారకయగు మన్నారుగుడి నివాసుడు.

భానుమద్విజయకర్త యంతకుమున్ను తానీ క్రింది గ్రంథములు రచించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాడు.

సీ. మహిలోన మాలినీ మాధవీయమనంగ శృంగార కావ్య మొసంగఁజేసి
గౌళికా శాస్త్రంబు కడు లోకహితముగా నెనయ నేకశ్వాసమున రచించి
పరిఢవిల్లగఁ గంద పద్యపు శతకంబు నాల్గు యోగంబుల ననువు పఱచి
మీఱిన వేదాంతసార సంగ్రహ శాస్త్రమమరంగ వచనకావ్యంబొనర్చి

గీ. చాటు కృతులను మఱికొన్ని సంఘటించి మామకాకింత మొనరించి మంచిపుణ్య
శాలియనఁగీర్తిగాంచె కొన్న సత్కవీంద్ర!మధురవాక్సాంద్ర! కృష్ణయామాత్యచంద్ర!

వీనిలో గౌళికాశాస్త్రమను బల్లిపలుకు శాస్త్రము ముద్రితమైనది. అందీ కవిపేరు లేదు. ఆ కృతి యీతనిది. తక్కినవి లభ్యములు కాలేదు.

భానుమద్విజయము

ఇది యుత్తర కాశీఖండమందలి కథను గైకొని వర్ణన ప్రధానముగ రచితమైన యైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. భానుమంతుఁడగు విప్ర కుమారుఁ డుజ్జయినిరాజు కొమార్తెయగు పద్మావతిని బెండ్లియాడుట యిందలి యితివృత్తము. ఈ ప్రబంధమున యోగశాస్త్రవిషయ మైదవ యాశ్వాసమున విపులముగా నున్నది. గ్రంథకర్త దక్షిణా మూర్తి యవతారమని ప్రసిద్ధిఁ జెందిన రామచంద్ర పరమహంస శిష్యుఁడు, దక్షిణామూర్తి మంత్రోపాసకుఁడు, అద్వైత వేదాంతవేత్త ఈ విషయములు గ్రంథాద్యంతములనుండి యిట్లు తెలియుచున్నవి.

ఆది :

శా. శ్రీవిద్యాకరమై, ప్రమోదకరమై, సిద్ధాంత సంసేవ్యమై,
కైవల్యస్థితి భవ్యమై, విమల విజ్ఞానైక సంవేద్యమై
జీవాత్మైక కృదాద్యమై, శ్రుతి శిఖాసిద్ధాంత శుద్ధాంతమై
ప్రావీణ్యంబున శాంతమై తగు పరబ్రహ్మంబు భావించెదన్.

అంతము :

మ. సకలాధారన కప్రమేయునకు నాసాగ్రస్థిరీ భూత దృ
ష్టికి గ్రంథిత్రయ భేదనాతి చతుర శ్రీరాజయోగాది స
త్తకువిజ్ఞానిక ఖండ సౌఖ్యద సుషుమ్నామార్గ ముఖ్య ప్రచా
రిక సంరక్షిత దేవమాని తతికిన్ శ్రీదక్షిణామూర్తికిన్.

ఇందలి గద్య : ఇది శ్రీమద్దక్షిణామూర్తి కటాక్షలబ్ధ చతురకవితాచిత్ర సుకవిజనమిత్ర, ఆపస్తంబసూత్ర, లోహితగోత్ర, వెల్లపూఁడి నారసింహార్య పౌత్ర, నరహరి మంత్రిపుత్ర, కృష్ణయామాత్య ప్రణీతంబైన భానుమద్విజయంబను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును బంచమాశ్వాసము.

భానుమద్విజయ టీక :

ఈ గ్రంథమునఁ గథ శృంగారమైనను గ్రంథకర్త యోగవేదాంత విషయములనుజేర్చి రచించుటచేత టీక యావశ్యకమైనది. ప్రస్తుతము దీనికిఁగల టీక, గ్రంథకర్తయే రచియించియుండవచ్చును. ఏలయనఁగా గ్రంథమున సులభమైన ఘట్టములకు వ్యాఖ్యలేదు. క్లిష్టమైన పద్యము లకు, ముఖ్యముగా యోగపద్ధతి ప్రపంచితమైన పంచమాశ్వాసమునకుఁ డీక విపులముగా నున్నది. సరళమైన వ్యావహారికభాషలో నున్నది.

[1]మొదటిపద్యము టీక : శ్రీ = పూజ్యమైనటువంటి, విద్యా = బ్రహ్మవిద్యకు, ఆకరమై = ఆధారమై, ప్రమోదకరమై, ఆనందకరమై, సిద్ధ = జ్ఞాన పరిపూర్ణులయొక్కయు, ఆళి = పరంపరలకు, సంసేవ్యమై = ఉపాసన చెయ్యతగ్గదియై, కైవల్య, స్థితి, భవ్యమై = మోక్షార్హమైనటువంటి, ఉనికి చేతను మనోజ్ఞమై; విమల = స్వచ్ఛమైనటువంటి, విజ్ఞాన = విశేషమైన తెలివిచేతను, సంవేద్యమై = తెలుసుకోతగ్గదై, జీవ = చేతనకున్నూ, ఆత్మ = పరాత్మకున్నూ, ఐక్యకృత్ = ఏకీభావము చేసుటకు హేతువైనదై, ఆద్యమై = మొదటిదైనదై, శ్రుతిశిఖా = ఉపనిషత్తులయొక్క, సిద్ధాంత = రాద్ధాంత మార్గములకు, శుద్ధాంతమై = అంతఃపురమై, ప్రావీణ్యంబున = నైపుణ్యముతోటి, కాంతమై = ప్రకాశించేటిదై, తగు = ఒప్పేటి, పరబ్రహ్మంబు = పరతత్త్వస్వరూపమును, భావించెదఁ = ఉపాసన చేసెదను.

ఈ [2]కృతి తమిళభాషలోనికి భాషాంతీకరింపఁబడినదఁట.

---

1. పై పద్యమున టీక వ్యావహారిక భాషలోనున్నది. ప్రాచీనకాలమున టీకలు, వ్యాఖ్యానములు మున్నగునవి వ్యావహారిక భాషలో నుండుటయే సంప్రదాయము.

2. భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరగారీ కావ్యమునుగూర్చియు టీకనుగూర్చియు నిట్లు వ్రాసిరి.

The nuptials of Padmavati also called the adventures of Banumantha written about the year 1740 or 1760 A. D.

This entertaining and useful book is extremely rare as it belongs to the saiva creed, where as the vishnu is creed prevailing in the Telugu country. Fragments of it occur everywhere, but I never met with more than two manuscripts.

This poem is translated into Tamil, perhaps from Telugu. The title is affixed to it is Tamil Arıyum Perumal.

This is a learned and useful commentary and sufficient as regards the more difficult passages : but the easier passages are omitted, the minute commentary on the Transcendental Philosophy, (Yogasastramu contained in 5th canto is placed in another volume ప్రా. భా. సంఖ్య 606–612.)

శ్యామరామకవి

రామాయణ వచనము

శ్యామరామకవి రచించిన రామాయణములో బాల అయోధ్యా కాండములును, అరణ్యాకాండము పూర్తి 75 సర్గలకును తెనుఁగు వచనము లభ్యమగుచున్నది. కవింగూర్చి గ్రంథమున నిట్లున్నది.

"......సాహిత్య విద్యాగోష్ఠి ప్రసంగంబున నాశ్వలాయన సూత్రుండును, వాసిష్ఠగోత్ర సంభవుండును, కృష్ణయామాత్య పుత్రుండును, షడ్దర్శనీ పారంగతుండును, లక్ష్మీపతి నామధేయాగ్రజు ననుజుండును, సంస్కృతాంధ్ర భాషాకవితా నిర్వాహక సకల పారంగతుండును, అసహాయ శ్యామరాయ విద్వత్కవియగు నన్నుం బిలిపించి చతుశ్శాస్త్ర పండితుండవు, కవికుల తిలకుండవు......కళావల్లభుండని కొనియాడి కర్పూర తాంబూలం బొసంగి" కృతిపతియైన సుబ్బరాయశెట్టి పలికినట్లున్నది. సుబ్బరాయశెట్టి "శ్రీ కాంతిమతీ శాలివాటీశ్వర కరుణాకటాక్ష ప్రశమిత సకలాంతరాయుండును, సేతు హిమాచల మధ్యవర్తి విద్వత్కవి నికరసంస్తూయమానుండును, దక్షిణకాశీతట తామ్రపర్ణీతీరస్థిత నిరంతర సత్రాన్నదాన సమ్మోదమాన భూసురాశీర్వాద సంప్రాప్త సమేధమానోత్తుంగ శతాంగ మాతంగతురంగ పదాతిసంగత నవరత్న విరాజిత మందిరుండును, చతురుదధిముద్రిత విశ్వవిశ్వంభరావలయ పరిపాలన రాజాధిరాజ సన్మానితుండును, సకలగుణగణాలంకృతుండును, వాసవకన్యకా వరప్రసాద శాశ్వతైశ్వర్య విలాసుండును, వైశ్యకులరత్న రత్నాకరుండు పరిసెట్లగోత్ర సంభవుండును, తుమ్మలపాటి మన్నారుశెట్టి పౌత్రుండును, మణప్పార వేంకటసామిశెట్టి పుత్రుండును, నిజసుకృత విశదీకృత మహనీయ పాతివ్రత్యాది గుణకదంబయగు కృష్ణమాంబావధూ గర్భశుక్తి ముక్తాఫలుండును............గురుమూర్తి సహోదరుండును .... శ్రీ విజయరంగ చొక్కనాథమహీవర కరుణాకటాక్షవీక్షణ పాత్రుండును, వణిగగ్రణియగు సుబ్బరాయ వైశ్యధౌరేయుండు"

ఈ శ్యామరామకవి విజయరంగ చొక్కనాథుని కాలములోని వాఁడై యుండియు సుబ్బరాయశెట్టితో "......శ్రీమద్రామాయణంబు వచనకావ్యంబుగాఁ జేయుమని పలికితివి, నీవు కృతార్థుండవైతివి. తొల్లి వాల్మీకీయ రామాయణ మహాకావ్యంబు భాస్కరకవి పద్యకావ్యంబుగా రచన చేయించె, రంగనాథకవి ద్విపదకావ్యంబుచేసె, నితరు లెవ్వరును వచన కావ్యంబుగా రచనచేయనిది నీవు నేను జేసిన పుణ్యంబుగా నీ పేర నంకితంబుగా రచన చేసెదనని" (కవిపలికి)... నవరసాలంకారంబుగాఁ జాతుర్వర్ణాశ్రమజన సంఘంబులు పఠియింప యోగ్యంబుగా శ్రీమద్రామాయణంబు చేయం బూనినాఁడు.

ఈ గ్రంథము వ్రాఁతప్రతిలో నారణ్యకాండ మొక్కటియే యున్నను, బాలకాండము మొదట నుండఁదగిన యీ క్రింది పీఠిక కృత్యాది పద్యములు నిక్కడఁ జేర్చుట మన కీయొక్క కాండమే కాక యన్ని కాండములును రచియింపఁబడినవని స్పష్టమగుచున్నది. కృత్యాది పద్యములు వ్రాసిన 12 పత్రములలోని వ్రాఁత యొక్కనిది. తక్కిన కథాభాగము వ్రాఁత వేఱొక్కనిది. ప్రతి సర్గమునకును "ఇది శ్రీమదారణ్యకాండంబునందు అసహాయ శ్యామరాయ విరచితంబను వచన కావ్యంబునందు పదారున్నొకటవ సర్గార్థము" అని యిట్లు కలదు. అరణ్యకాండము సర్వమును డెబ్బదియైదు సర్గలున్నది. సప్తసంఖ్యను దెనుఁగులో "ఏడు" అనిన రోదన సంఖ్య యని పేరుపెట్టి ఛాందసముగా ఆఱున్నొకటి యనుట కలదు. అట్లే యిక్కవియుఁ బదారున్నొకటి యని చెప్పినాఁడు. ఆయా సర్గముల ప్రారంభమునను,

క. జాయా హరణానంతర కాయజసంతాపజాత ఘనతరచింతా
భూయోన్వేషణ లక్ష్మణధీయుత వచనాభిరామ తేజోరామా! 13 సర్గము.

క. రాక్షస కృపాణ విదళిత పక్షద్వయ పాదజాను పార్శ్వ కరోటీ
కుక్షివిలోచన చండూపక్షీక్షణ మోక్షదాన భాగ్య నిదానా! 67 సర్గము.

క. భీకరకబంధబంధన సాకల్య భుజ ప్రసార సంగ్రహ వార్తా
ఘౌకన లక్ష్మణరాజ ద్రాకా శశికీర్తిజాల! రామనృపాలా! 20 సర్గము.

ఇట్లాయామాత్యుల కథాసూచనము విషయసూచికవలెఁ బద్యములు చేర్చినాఁడు. మొదట శ్యామరామకవి పద్యకవిత్వము గొంత చూపి తర్వాత వచనరచనఁ జూపెదను.

క. శ్రీతులసీ దామోజ్జ్వల వాతాత్మజ సేవితాంఘ్రి వనరుహ యుగళా
కాతర నత జన కైరవ! శీతల గుణసాంద్ర సోమ ! శ్రీరఘురామా !

సీ. ఎవ్వని మదినెంచ నిందిరా దేవియు మందిరంబుననుండి మహిమ లొసఁగు
నెవ్వని నుతియింప నీప్సిత కవనంబునిచ్చి శారదయు సన్నిధి యొనర్చు
నెవ్వని బింబంబు నీక్షింప నింద్రియ గ్రామంబు లన్నియుఁ గదలకుండు
నెవ్వని నామంబు నెన్నుచో జనులకు బహు పుత్రలాభంబు పరఁగు చుండు

గీ. అతఁడు శ్రీరాముఁ డఖిల సన్నుత చరిత్రుఁ డాశ్రిత వనవసంతుండు నబ్జజాది
వినమ దమర ముకుట తట వివిధ రత్న కాంతి కలిత పదయుగుండు కాంతి నొసగు.

సీ. ఎవ్వనిప్రాయంబు మవ్వంబుఁదోఁటకు దీర్ఘాంగ తాటకదృష్టియొసుక
యొవ్వని కరకరికిక్షుఖండముగదా చండీశుకోదండ దండవరము
ఎవ్వనిబాణాగ్ని కింధనమ్ములు గదా యతికాయకుంభకర్ణాసురతతి
యెవ్వని విశిఖదారేందీవరాక్షికిఁ బంక్తికంఠునితలల్ బంతులాట
లతఁడు శ్రీరాము ... ...

శా. శ్రీమత్కోసలరాజు ప్రేమ నిజలక్ష్మీకాంతి కై సేయఁగాఁ
గామార్థంబులు ధర్మమోక్షము లిలంగాంక్షింపదానీయఁ గా
సీమాతాతీతదయావిశేషుఁడై చేదోయిపద్మంబు చే
ధామశ్రీసరు సుబ్బరాయకృతి నేతంబ్రోచిశ్రీలీవుతన్.

క. శ్రీవేంకటాద్రి నేతయు భావంబునఁదన్నుఁదలఁచు భక్తుండగు నా
ధీవరుని సుబ్బరాయని, కావిశ్రుత... కీర్తి కాంక్షలనొసఁగున్.

మ. శరమావిష్ణువు బ్రహ్మసారథియు నశ్వంబుల్మహావేదముల్
పరగన్ ధారుణితేరు సూర్యశశులుంబండ్లొప్పధానుష్కుఁడా
పురముల్ గూర్చినజోదు నాసుకృతినిన్ బొందొప్పశ్రీలాదిగా
సిరిమాణిక్య మహాధనాఢ్య జయలక్ష్మీప్రాప్తిగాఁజేయుతన్.

సీ. తీగె చెంగటనున్న తిలకవృక్షముమాడ్కి బలువిల్లుమూపునఁ బరగువాఁడు
కాడతోఁ జెలువొందు కమలంబు తెఱఁగున గరమునఁ జెన్నొందుశరమువాఁడు
కరుణారసమ్ములు కనుఁగవ నలరంగ జిఱునవ్వు మోమునఁ జెలఁగువాఁడు
పాదసేవకుఁ జేరు పవనజు కరమునఁ గైదండ గైకొని కదలువాఁడు

రాజపుత్రుఁ డొకఁడు వత్స ! రార ! యనెడి పలుకులను ననుఁ బిలువఁగ భక్తితోడ
షేఁకవనుగలలోనను వెఱగునంది యేమిపనియనంగను దాను నిట్టులనియె.

"నాదుచరిత్రము నీవును నాదరమునఁ దెనుఁగుఁ జేయు" మని చెప్పినాఁడఁట. వచనశైలికి: ఏకాదశసర్గ ప్రారంభము:

క. సీతాసాంత్వనపూర్వక ఘాతుకరక్షస్సమూహ ఖండనవార్తా
జాతాదరవన్యాచర, చేతోనయనాభిరామ ! శ్రీరఘురామా !

"దండకారణ్యంబునఁ జనునప్పు డగ్రభాగంబున శ్రీరామదేవుండు మధ్యంబునందు సుమధ్యమయగు సీతాకాంతయుఁ బిఱిందిదెస బాణ బాణాసనంబులను పాణిచే రాణించు లక్ష్మణుం డనువర్తించి చనునపుడు నా రాజకుమారు లిరువురు నానావిధములగు పర్వతములమధ్య ప్రదేశములు వనములు వింతవింతలై రమణీయంబగు నదులంజూచుచు సీతాకాంతామణితోడంగూడి చనునపుడు ఆ నదీ మధ్యభాగమునఁ జెలువలరు నిసుకదిబ్బలందు సంచరించు బెగ్గురులు జక్కవలు జలంబునందు జనితములగు నీరుకోళ్లు నీరుకాకులతోఁగూడి తామరలచే తనరారు కొలంకులు గుంపులుగుంపులుగా సంచరించు జింకలను మదగర్వితులై గొప్పలగు కొమ్ములచేఁ గొమరొప్పు వృషభములను గారెనుపోతులను వనవరాహములను జెట్లనువిఱిచి పడవైచు వేతండములను నవలోకించుచు దూరంబగు మార్గంబునుంగడచి సూర్యుం డస్తగతుండగు సమయంబున సహస్రదళములచే సంకులంబగు పద్మములు నూఱురేకులచేఁ బొలుపారు పుష్కరంబులనెడి తామరసహితంబున సమీపదేశంబున సంచరించు సామజములచే సమలంకృతంబును యోజనదూర విశాలంబగు తటాకంబునందు గీతంబు వాదిత్రంబు నాట్యవీణ మర్దలంబు పిల్లఁగ్రోవి కంచుతాళంబనెడు చతుర్విధవాద్యముల నాదంబు వినంబడునపుడు నచట నొక్కనింగానక" ఇట్లు 151 పత్రములలో నారణ్యకాండముగలదు.[1]

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున బాల అయోధ్యాకాండములును నరణ్యకాండమును గలవు. గ్రంథసంఖ్య 168.

వెలిదండ్ల అళఘురికవి

కవుల చరిత్రమునకెక్కని యీదాక్షిణాత్యకవి [1]సుదంతాపరిణయ మను ప్రబంధమును రచించెను. ఈతఁడు విజయరంగ చొక్కభూపాలుని యాస్థానములోనివాఁడయినట్లు నాతని యానతిచేఁ దా నీకృతి శ్రీరంగ స్వామి కంకితముగా నొనర్చినట్లును దనతండ్రి యా రాజునొద్ద మంత్రిగా నున్నట్లును గ్రంథావతారికలో వ్రాసికొనిన యీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. ఆద్యస్వయంవ్యక్తమైన రంగస్థలం బేనృపతికి రాజధానియయ్యె
నధికచంచలయైన యలమహాలక్ష్మియే విభునిపూజలకిలువేలుపయ్యెఁ
బ్రత్యక్షవిరజయై పరఁగు కావేరియే ప్రభునికోటకు మహాపరిఘయయ్యె
రాజార్హమైన చిరత్నరత్నంబులే దంటసీమకు మిట్టపంటయయ్యె

గీ. నట్టినృపపాలిత......సమిద్ధ పంచతిరువట రాజసప్తాంగపాళి
శాత్రవీకంఠసూత్రశాసన...శూలి శ్రీవిజయరంగ చొక్కధాత్రీపమౌళి.
... ... నిండుకొలువుండి పేడ్క నన్బిలువనంపి..

గీ. నాకనారోగ్యభాగ్యముల్ నీకుఁబ్రతిభ విన్నవారికిహర్షంబువిస్తరిల్లఁ
గృతియొనర్పుము శ్రీరంగపతికి ననిన నాఁటిసెమ్మది నొకహాయినాఁటిరేయి.

సీ. పాండ్యేశపరమాప్త పారిషద్యవరుండు గోపాలచరణ సేవాపరుండు
నిఖిలదిక్తటవర్తి నిజకీర్తివిస్ఫూర్తి షట్సహస్రకులీన చక్రవర్తి
మధురాంధ్రకవన గుంఫనకళాచతురుండు సాధురక్షణ విచక్షణకరుండు
జ్ఞాతిబంధుసుహృన్నిరాతంక శుభకారి సత్యోక్తిమాతనా జాతశౌరి

గీ. సకలధనికాఘువర్ణ భూషాయమాన లలితనిరవద్యనిజగుణా కలితపద్య
శతసహస్రుండనంగ సన్నుతివహించె ఘనుఁడు వెలిదండ్ల పెద్దరాఘవవిభుండు.

విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు క్రీ. శ. 1704-1731 నడుమవాఁడగుటచే నీకవియు నప్పటివాఁడై శేషము వెంకటపతి సముఖ వేంకట కృష్ణప్పనాయకాది కవులకు సమకాలికుఁడని స్పష్టపడుచున్నది.

---

1. ఈ గ్రంథము తాళప్రతియొకటి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తక భాండాగారమున మాత్రమే కలదు.

మఱియుఁ గవి తన పితామహాదుల నిట్లు వర్ణించెను.

చ. అలతిరువేంగళార్యుఁడు మహాద్భుతచర్యుఁడు కీర్తిధుర్యుఁడై
యలరిప్రసూనమార్దవ శుభాంగిని గోనమయన్వధూమణిన్
లలితగతిన్ వరించి కమలాసతిఁ జేకొనినట్టి చుట్టువా
ల్చలియునికైవడిన్ బరఁగె బంధువులంచలు సంతసింపఁగన్.

సీ. శృంగారరసముఖోచిత సితాంధ్రోక్తి పద్ధతిపోషి వేంకటపతిమనీషి
సకలదేశాధీశ సమ్మతపేశల కవనుండు పెద్దరాఘవఘనుండు
జనమనోరంజన సరససల్లాపధారలవన్నెఁగన్న చిన్నరాఘవుండు
మధురవాక్యప్రౌఢిమ నిరస్తభారతి నఖముఖరితతంత్ర నరసమంత్రి

గీ. లలితవార్తాచమత్కృతి లక్ష్మపతియు ననఁగ నేవురుగల్గిరి వినయులైన
తనయులైతిరువేంగళార్యునకు జగతిఁ దనువులందిన పంచతత్త్వములనంగ.

క. అందగ్రజుఁ డర్చితగోవిందపదుండచ్చతెనుఁగు వేంగనవెలసెన్...

సీ. ఆమేరురామేశ్వరావని విఖ్యాత మానేకశుద్ధాంధ్ర కృతిసహస్ర ...

గీ. అతఁడు చెలువొందుఁ దిరువేంగళార్యగర్భ జలధికమలాదిమస్ఫురద్విస్మయవిదారి
యనవరతతోషి గానవిద్యాభిలాషి బంధుపరిపోషి వేంకటపతిమనీషి.

దీనిని బట్టి యితని పితామహుఁడగు వేంగళార్యున కీతని తండ్రి యగు పెదరాఘవార్యుఁడుగాక యింక నలుగురు విద్వాంసులగు పుత్రులు గలరనియు, వారిలోఁ బెద్దవాఁడయిన వేంకటపతిమనీషి యనేక శుద్ధాంధ్ర గ్రంథములు రచించి 'యచ్చతెనుఁగు వెంగన'యను బిరుదువడసె ననియుఁ దెలియుచున్నది. మఱియు రాధామాధవసంవాదము రచించి నట్లుగాఁ గవుల చరిత్రలోఁ బేర్కొనఁబడిన వెలిదండ్ల వేంకటపతి యాతఁడేయని తెలియుచున్నది. ఈ వేంకటపతినిఁగూర్చి "రాధా మాధవ సంవాదము" అను శీర్షికనుఁ జూడుఁడు.

గ్రంథవిషయము: అష్టమహిషులలో నొక్కతెయగు సుదంతకును శ్రీకృష్ణునకును జరిగిన వివాహము ప్రబంధోచితవర్ణనలలో నిందు విస్తరింపఁబడినది. గ్రంథము సంపూర్ణముగానున్నది. కవిత్వము చక్కఁగా నున్నది. శైలి తెలియుట కింకొకపద్య ముదాహరించెదను.

చ. లలితరసాలసాలపరిలంబి మహీతలచుంబివల్లికాం
చలయుగళంబులం బెనచి చయ్యన నుయ్యల లూఁగువేళలన్
గులుకుమిటారి జవ్వనపుఁగొమ్మలు పొల్చిరి పంచకాండకుం
డలితధనుర్లతాంతరకనత్కనకాంబకరేఖలోయనన్.

తిరుమలకవి

విజయరంగ చొక్కనాథునికాలమున వెలువడిన యక్షగాన నాటకములలోఁ దిరుమలకవి విరచితమగు చిత్రకూటమాహాత్మ్య మనునది ప్రశస్తమైనది. ఈతఁడు బాలసరస్వతి పౌత్రుఁడు. వేంకటాధ్వరి పుత్రుఁడు. ఈ బాలసరస్వతి యసమసాహిత్య విద్యాచతుర్ముఖుఁడై భారతమున సభాపర్వము ద్విపదగా రచించెను. తిరుమలకవి తన్నుఁ గూర్చి చెప్పిన గ్రంథభాగము నుదాహరించుచున్నాను.

గ్రంథ ప్రారంభము :

సీ. శ్రీలచేననుపమలీలచే నెంతయు నలువొందు ద్వారకా నగరమునను
కాంతమైనుతశైజయంతమై జిగిమీఱు మెఱుఁగారుబంగారు మేడమీఁది
పొందుగాఁగనుదోయి విందుగాఁ గనుపట్టుడంబైనకొలువు కూటంబునందు
కెంపురాసంతన నింపురాణించు కుందనపుగద్దియనుండు దైవరాయ

తే. రంగకృష్ణముద్దుల వీరరాజసుతుఁడు శ్రీవిజయరంగచొక్కనాథావనీంద్రుఁ
డెలమి కోరినకోరికలిచ్చు దేవ ! నీకు మ్రొక్కెదనిరవద్య ! నిగమవేద్య !

కైవారం : నీయెదుటనుదుటువగ కోవులమరనమరనాయక సభాంతరమున నటియించు తెఱగంటితెఱవల తెఱంగుప్రకటించునించుఁబోణులు నటియించు, చిత్రకూటమాహాత్మ్య మహానాటకవిధానంబు చూడనవధరించు నాస్వామి, జయీభవదిగ్విజయీభవ.

తుది : ద. రామకలి. అట.

జలకేళిచాలించికొలను వెల్వడివచ్చి
చెలులతో జతగూడి వలువధరించి
చలువగంధములంది సతియు శంకరుఁడు
నలువొందనిజసదనము చేరిరెలమిన్.

ద. కల్యాణి. ఝంపె.

గౌరియును......నలకడనసభనఖిల భోగంబు
లనుభవింపునుండి రచటన్.

ద్విపద. అనియనివార్య శౌర్యాన్వితుపేర
అనుపమసత్కీర్తియగుశౌరిపేర
కృష్ణచారిత్రకీలితుండైన రంగ
కృష్ణముద్దులవీర నృపపుత్రుండగుచు
జయశాలియ... నెసంగినశ్రీవి
జయరంగచొక్క-రాయాధీశునగర
నెనరుమీరవసించి నిరుపమానంద
మనుభవింపుచునుండు ననఘునిపేర
శ్రీలచేందనరుచు నృపవరనిత్య
లాలితుండయిన బాలసరస్వతిమఖి
సుతముఖ్యుండగుచు నిస్తులకళాప్రౌఢి
నతనిమించిన వెంకటాధ్వరిసుతుండు
తిర్మలకవి పార్వతీపతి భజన
నిర్మలమతి విష్ణునిత్య సేవకుండు
సంగీత సాహిత్య చతురుండౌ విజయ
రంగచొక్కావనీరమణుని కృపను
కర్ణభూషణములు ఘనభూషణములు
సర్వాంబరంబులు సరిపెనల్ తాళి
యను వొందు నందలం బగ్రహారాది
ఘనబహుమానముల్ గాంచినవాండు
వచనచమత్కార వైఖరిమీర
రచన సేయంగను నర్తన యోగ్యముగను
గొనబుమీఱిన చిత్రకూటమాహాత్మ్య
మను నాటకమును విద్యల రూఢింగన్న
కవులెన్న నానిశాకర తారకముగ
నవనీశ్వర సభార్థమై యొప్పంగాత.

చిత్రకూటమాహాత్మ్యము: కథనర్వేశ్వరుం డొకనాండు ప్రమథగణం బులంగూడి కొలువుండి వారిని బార్వతి జాడయడుగ వార లామె చిత్ర కూటమున 'తిల్ల' యను పేరును గాంచియున్నదనిరి. అప్పు డీశ్వరుం

"డాపల్లవాధరను జూడక సొంపు సంధిల్లదు. ఆమె నాట్యమునఁ దన వన్నెవాసి ధరణిలోఁ బొగడ, నన్నెడఁబాసి యొంటిగాఁ దిల్లవనినిం బొందె. ఆ వాలుఁగంటిని తలంచుకొంటిని" యని వేఁటాడు నెపంబున నచటవెడలి తిల్లవనిని నాలుగు దినంబులుండి పార్వతినిగలసి తమ కుంద నంపు మేడకు వచ్చుట యిందు వర్ణితము.[1]

మధురనాయక సంస్థానమునుండి యీ గ్రంథము తంజావూరి పుస్తకశాలకుఁ జేరినట్లుగా నీక్రిందిసూచిక వలనఁ దెలియుచున్నది. గ్రంథ మముద్రితము.

శ్రీపతి రామభద్రకవి

ఈతఁడు హాలాస్య మాహాత్మ్యమును వచనకావ్యముగా రచించెను. ఇం దెనిమిది యాశ్వాసములు గలవు. ఆశ్వాసాంతగద్యలో "ఇది శ్రీ మీనాక్షీ సుందరేశ్వరసాంద్ర కృపారసలబ్ధకవితా మాధురీ ధురీణ కాశ్యప గోత్రాశ్వలాయనసూత్ర శ్రీపతికులపవిత్రచరిత్ర శ్రీ గిరియ మాంబా సత్పుత్ర సూరయామాత్యపుత్రకవిరామభద్ర ప్రణీతంబైన హాలాస్య మాహాత్మ్యంబను వచనకావ్యంబున ప్రథమాశ్వాసము."

పై గద్యవలన నీతఁడు మధురాపుర నివాసియనియు బ్రాహ్మణుఁడనియు, కాశ్యపగోత్రుఁ డనియు, గిరియమాంబా సూరనలపుత్రుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈతని గ్రంథమునం దెచ్చటను విజయరంగ చొక్కనాథునిపే రుదాహృతము కాకపోయినను నితఁడు మధురాపురి నివాసి యగుటయు వచనగ్రంథము రచించుటయు నీతఁడు విజయరంగ

---

1. తంజావూరి పుస్తకశాల ప్రతి సంఖ్య 550 (M 671) గ్రంథాంతమున "తిల్ల గోవిందరాజ నాటకము తెలుఁగు లిపిని ఆకులు 35 టికి పుస్తకం ౧ టికి హుజూర్ నుంచి వచ్చింది మానాజి గుజా ర్తిసభా అళఁవర్షం సఫర్ నెల 9-వ తేదీ మహాల్ ప్రవేశం తిరుచినాపల్లి ముఖాంతరకార వైద్యనాథుండి సంబంధం"

చొక్కనాథుని కాలమువాఁడని తెలియఁజేయుచున్నవి. మఱియు నిందలి వచన రచనయు, శ్రీరంగమాహాత్మ్య, మాఘమాహాత్మ్య రచనల పోలికనున్నది.[1]

ఇందలి వచన రచనకు మచ్చు:

"అశ్వినీదేవతలు చూచి యిది యపరిహార్యంబనినవారు నిరుద్యోగులై జాగులైరి. తద్రోగ పరిహారార్థంబుగా నొక్క యుపాయంబు దేవ రానతీయవలయుననిన వరుణ ముఖావలోకనంబుచేసి వాసవుండు, "విను! మోసంబులేదని సుధాసార సమానవచనంబులు" పలికినపుడు ఏ మహావ్యాధిపీడితులై, పాపకృత్యులై, యపమృత్యుపీడితులై, కాల మృత్యువశమైనవారెవ్వరో వారందఱు సుందరమూర్తి సందర్శనంబునం బునీతులగుదురు. కావున మనోవాక్కాయ పరిశుద్ధుండై యా యభిషేక పాండ్యరాజాగ్రణీ! భక్తి ప్రభావంబును యా దేవుని మహిమాతిశయంబును నీవు లెస్సగఁ బరీక్షించి తెలిసి తల్లింగార్చనంబు గావించితి వాయెనా నీ రోగంబు దొలంగు నిందులకు సందియంబు లేదు"[2]

కవిధాటి బలభద్రకవి

గజారణ్యక్షేత్రమనఁగా జంబుకేశ్వరము. ఈ క్షేత్రమాహాత్మ్యమును, కవిధాటిబలభద్రకవి పద్యకృతిగా, [3]'గజారణ్యసంహిత' యను పేర రచియించెను. ఇచ్చటనున్న శంకరాచార్య మఠమునకు విజయరంగ

---

1. దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునుగూర్చి క్రీ. శ. 1916 లోనే వ్రాసిన హరి నేతురామయ్యగారు తమ వ్యాసమునఁ బై యభిప్రాయమునే వెలిబుచ్చియున్నారు. (చూ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక 7-వ సంపుటము పుటలు 84-92)

2. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. గ్రంథ సంఖ్య 170. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము ద్వితీయభాగము. పుట 78-79.

3. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ గర్త తెలియని గజారణ్యక్షేత్ర మహాత్మ్యము తెలుఁగు వచనము గలదు

చొక్కనాథుఁడిచ్చిన దానశాసన మొకటికలదు. దానికాలము క్రీ. శ. 1708 కావున నీగ్రంథరచనము నా కాలమునాఁటిదే యని యూహింప వచ్చును.

ఈ కృతియంతయు లభింపలేదు. ఇందుఁ ద్వితీయాశ్వాసము మొదలు షష్ఠాశ్వాసమువఱకుఁగల భాగము పూర్వఖండముగా లభ్యమాగు చున్నది. ఇది శ్రీగిరి గౌరరాజు బసవరాజున కంకితము.

గ్రంథాంత గద్య: "ఇది శ్రీసూర్యనారాయణ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా పాండిత్య రామకవీంద్రపుత్ర కవిధాటి బలభద్రనామక కవిప్రణీతం బైన [1]గజారణ్యసంహిత పూర్వఖండంబున ద్వితీయాశ్వాసము."

భాస్కర వేంకటాచలకవి

"సేతు మాహాత్మ్యము" అను నాలుగాశ్వాసముల పద్యప్రబంధము రచించిన యతఁడు భాస్కర వేంకటాచలకవి. ఇతఁడు నందవరీక నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, వసిష్ఠగోత్రుఁడు, ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు, ఈతని పితామహుఁడు వెంగనార్యుఁడు. ఇతఁడు నందవరమునకుఁ బ్రభువై యొప్పినట్లుగాఁ గవి యవతారికలో వర్ణించెను. దీనింబట్టియే యతఁడు నందవరీకుఁడని యూహింపఁబడినది. ఇక్కవి తండ్రి సూరయామాత్యుఁడు, తల్లి వెంగాంబ, సోదరుఁడు శేషాచలకవి. ఇతఁడు 'నాంచారు పరిణయము'అను యక్షగాన కావ్యమును రచియించిన ట్లవతారిక తెల్పుచున్నది. గ్రంథావతారికాదులంబట్టి పైనిఁదెల్పి నవిషయములు మాత్రమే దెలియుచున్నది.

ఇందు శ్రీరామకథయు సేతువృత్తాంతము రామేశ్వర క్షేత్ర మహాత్త్వమును సమగ్రముగా వర్ణింపఁబడినవి.[2]

---

1. గజారణ్యసంహిత పద్యకృతి మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారముననున్నది.

2. ఈ గ్రంథముయొక్కయసమగ్రమైన ప్రతి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ గలదు.

ఇందలి కవిత్వ మంత ప్రౌఢమైనదియు నిర్దుష్టమైనదియుఁగాదు; కాని సులభశైలి నొప్పుచున్నది. ఇందచ్చటచ్చటఁ గొన్ని వృత్తములు వ్రాయఁబడినవి గాని మొత్తముమీఁదఁ కంద గీతపద్యములే యమితముగా నున్నవి.

చ. అన విని గౌతముం డతిపరాక్రమధుర్యులఁ బాండవేయులన్
మనము వధింపగాఁ గలమె మానిత శౌర్య ధురీణు డీఁడు రా
జున కెఱిఁగించి వాని మన సొప్పిన యట్టుల చేత మన్న నా
ఘన భుజుఁడైన ద్రౌణి విన కప్పుడె తా వెడలెన్ ధ్రువంబుగన్.

గీ. (తివిరి) సన్నుతి సేసి తత్తీరమున సమగ్ర రామ షడక్షర మంత్రజపము
చేయుచుండినఁ దన్మంత్ర సిద్ధి మహిమ నిశ్చలం బగు భక్తిచే నెగడె జగతి.

ఈ భాస్కర వేంకటాచలకవిని నీతని వెనుకనున్న సీనయకవిని, దక్షిణాంధ్ర దేశమున వెలసిన వాఙ్మయమునకు సంబంధించినవారినిగా, శ్రీహరి సేతురామయ్యగారు తాము రచించిన 'చోళ పాండ్య దేశాంధ్ర ప్రాబల్యము' అను వ్యాసమునందుఁ దెలిపినారు. వీరు క్రీ. శ. 1731-1767 ప్రాంతముల నున్నట్లు వారి యభిప్రాయము.[1]

సీనయకవి

షణ్ముఖ సహస్రము అను నపూర్వమైన తెలుఁగు పద్యకావ్యము రచించిన కవివర్యుఁడు సీనయ్య. కృత్యాదిలోనివగు,

మ. సరస శ్రీనిధి తిర్మలార్య సుతుఁడన్ సాహిత్య విద్యా ఘన
స్థిరమోదావహ చాతురీలలితసంధిగ్రామ ధౌరాధురం
ధరుఁడన్ సీనయ నామధేయుఁడ జగత్సాకల్యమై ధీ శుభా
కర మౌ నీతి సహస్ర పద్యకృతి నీ కర్పింతునో షణ్ముఖా!

శా. నానాదేశికచిత్త భూషణములై నాళీకజాతాంగనా
పీనోత్తుంగపయోధరాగ్రపదవీప్రేంఖన్మిలద్భూషలై
నానానీతివిచిత్రవాక్యరుచులై నానేంబు దీపింపఁగా
నే నీ పేర రచింతు, బద్యములు వేయిన్నెన్మిదో షణ్ముఖా!

1. చూ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సం|| 7. పుటలు 84-92.

అను పద్యములంబట్టి యితఁడు తిరుమలార్యుని సుతుఁడనియు 'సెంది' గ్రామవాసి యనియుఁ జక్కని సాహిత్యము గలవాఁడనియు వేయు నెనిమిది పద్యములు శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వరుల పుత్రుఁడగు కుమారస్వామికి సంకితముగా రచించినవాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. సంది = సెంది గ్రామము. ఇది యిపుడు "తిరుసెందూరు" అను పేరఁ దిరునల్వేలి మండలములో నున్నది.

[1]ఇందు నూరేసిపద్యము లొక్కొక్క భాగముగా విభజింపఁబడినది. ఇది లక్ష్మీసహస్రాదులవలెఁ గేవలము కృతినాయక వర్ణన పరముగాదు. ఇందు వివిధములయిన లోకనీతులు పురాణగాథలు శాస్త్ర చర్చలుగూడ వివరింపఁబడినవి. మఱియు నిందు లోకమున వ్యవహరింపఁబడుచుండెడి పెక్కు సంస్కృత శ్లోకములు సరిగా నాంధ్రీకరింపఁబడి యున్నవి. కవిత్వ మంత నిర్దుష్టమును బ్రౌఢమును గాకపోయినను గొంచెమించుమించుగా నిది నూఱేండ్లనాఁటిది యగుటచేతను నీతికావ్య మగుటచేతను నాంధ్రలోకమున నాదరము నొందఁదగినది. శైలి తెలుపుట కిం కొకపద్య ముదాహరించెదను.

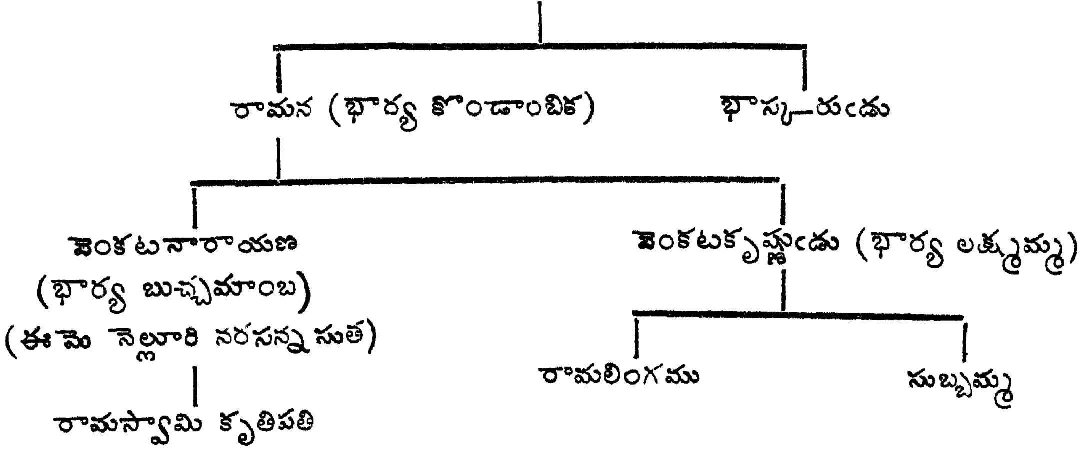
మ. కరవాలాగ్రమునఁ మెలంగుట భుజంగస్త్రీతరంగత్ఫణా
దర సచ్ఛాయ వసించు భాతి గజమేదశ్చర్వ ణోన్మత్తకే
సరికంఠం బవలంబనంబు గొను నోజఁ రాజ సేవా మహ
త్వరమల్ సేవక కోటి కల్ప సుఖముల్ ధాత్రీస్థలిఁ షణ్ముఖా

ధూర్జటి వేంకటరాయకవి

సుప్రసిద్ధుఁడగు ధూర్జటి కవివంశీయుఁడగు వేంకటరాయకవి రత్నావళీ "పరిణయము" అను ప్రబంధమునురచించి చేకూరి రామస్వామి మంత్రికిఁ గృతి నిచ్చియున్నాఁడు. అవతారికలో కృతిపతి వంశమును గూర్చి యీ క్రింది వివరములు దెలిపియున్నాఁడు.

1. ఈ గ్రంథ మాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునందుఁగలదు. ప్రతి పరిశుద్ధముగా సంపూర్ణముగానున్నది.

భారద్వాజ గోత్రము

పై వారిలో గృతిపతి తాతఁగూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

> "ధరణి నమ్మేటి చెలువొందె గరుడ సింధు
> దక్షిణ పినాకినీ నదీ తట నిరూఢ
> పాటల పురాధి వాసియై ప్రజలు పొగడ
> మనసిజనిభుండు రామయామాత్య విభుఁడు."

కృతిపతికూడ,

> "గరుడ సింధు దక్షిణ పినాకినీ తటస్థాన పూర్వ
> శరధిసంగమ పాటలపుర నివాసుఁడని" వర్ణితుఁడైవాఁడు.

ఈ గరుడ తీర్థమునకు 'గడిలము' అని పేరు. ఇది నేఁడు దక్షిణార్కాటు మండలములో దక్షిణ పినాకినీ నదీతీరమున పాటలీపురము లేక తిరుప్పళయూరను పేరఁ బరగుచున్నది. కావున రత్నావళీ పరిణయము దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంబంధించిన కావ్యమేయని చెప్పవచ్చును.

ఎల్లయ

"చంద్రతారా విలాసము" అను పేరఁ దారాశశాంకుల ప్రేమగాథను యక్షగాన రూపమున రచించిన యెల్లయకవి సేలమువద్ద నుద్దండ మల్ల సముద్ర గ్రామనివాసి యని యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గ్రంథాది :

క. శ్రీకర నగజ ముఖాబ్జ ప్రభాకర విఘ్నౌఘహర శుభాకర సద్వి
ద్యాకర మునిజన హృదయ వశీకర గణనాథుఁ గొల్చి సేవింతు నెదన్.

సీ. శ్రీరహిమించిన చేర దేశంబులోఁ జెలువొందె జెలయును సేలపురము
దాని చేరువను నుద్దండ మల్ల సముద్రమను గ్రామమున నుండు నాంధ్ర విప్రుఁ
డాత్రేయ గోత్రజుం డమల తేజస్కుఁడౌ రామ భక్తుఁడైన రామభద్రుఁ
డాతని తనయులు ననఘులు నిద్దఱు నం దగ్రజుఁడు మల్లనార్యుఁ డనఁగ

గీ. నతని కనుజుండు విశ్వనాథాఖ్యుఁ డనయ వినుతి కెక్కిన కులసతి వేంకటాంబ
గర్భ కలశాబ్ధి చంద్రుఁడు కవి వరేణ్యులకును శిష్యుండు 'ఎల్లయ' సుకవిహితుఁడు.

గీ. రాజితంబుగఁ గల్యాణ రాము కృపను చంద్ర తారా విలాసంబు సరస యక్ష
గానముగ నేను బల్కెద గారవమున వినుఁడు జనులార! వీనుల విందుగాను.

గ్రంథాంతము :

ఘనులు మునులు కవి గాయకులు
వినుతి సేయ భట వీరులతో
జనని జనక గురుజనులు ముద మలర
దనరిన సీతా రామునకును. శోభానమే.

ఈ యెల్లయకవి ఈరోడు పట్టణంబున క్రీ. శ. 1846 లో నున్న ట్లుగా నా సంవత్సరముననే 'నీలగిరి యాత్ర'[1] అను వచనకావ్యము రచియించిన కోలా శేషాచలకవి తన గ్రంథమున నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"ఈ యెల్లయ కావేరీ తీరంబున నీరోడునకు ముక్కాలుకోసెడు దవ్వున నొక సత్రంబు గట్టించెను.

ఈరోడనునది కోటయుం బేటయుం గలయది. కావేరి యావలి తీరంబున సత్రంబును గట్టించిన యెల్లయ యను జన్నిగట్టు, ఈచోటనున్న వాఁడు. సేలంబునందు పెట్లుప్పు ప్రత్తి లోనగు సరకుల వ్యాపారంబు

1. ఈ నీలగిరి యాత్ర ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమువారిచే నీ తరువాత ముద్రితమైనది. ఇది ప్రశస్తమైన వచన కృతి.

సేయు 'ఫిషర్' అను దొర కతండు నొక్క యేజంటను కార్యకర్త గావున నక్కోటలో నుండు నా దొర పెట్టుప్పు గిడ్డంగి యాతని యధికారమునకు లోనై యుండును.

అయ్యర్వీగీర్వాణుండు సంగీత సాహిత్య విద్యా ప్రవీణుండు గావునఁ దారాశశాంక ప్రభృతి కతిపయ నాటక ప్రబంధంబులు శృంగారాది రసానుబంధములుగా రచియించియున్నాఁడు.[1]

హోసూరి సాకమ్మ

క్రీ. శ. 1760 ప్రాంతము

చరిత్రకెక్కని దక్షిణాంధ్ర కవయిత్రులలో సాకమ్మ యొకతె యని చెప్పవచ్చును. ఈమె నివాసస్థానము సేలము జిల్లా హోసూరి తాలూకాలోని "తోగిరి" అను గ్రామము. ఈ "తోగిరి" అను గ్రామము క్రీ. శ. 1711 ప్రాంతమున మైసూరి చిక్కరాయల సేనానియు, గీర్వాణాంధ్ర భాషా విద్వాంసుడునగు కళువె వీరరాజు, "వీరరాజాంబుధి అగ్రహారము" అనుపేర నొక యగ్రహారము చేసెను.

సాకమ్మ వెలనాటి బ్రాహ్మణ యువతి. తండ్రి వైపువారు సర్వేపల్లివారు-తల్లివైపువారు పిల్లలమఱ్ఱివారు. తలిదండ్రులు వేంకటాంబా వేంకటరామావధాని దంపతులు.

సాకమ్మకు చిన్నతనమునందే పెండ్లియైన కొన్నియేండ్లకే యీామె భర్త గతించుటచేత బాలవైధవ్యము ప్రాప్తించినది. అప్పటి నుండియు నామె యైహికసుఖ విముఖయై భగవద్భక్తి ప్రపత్తిచే, జీవితము గడుప నారంభించినది. 'నారాయణయతి' యను నొక గురువు నారాధించి, వేదాంతశాస్త్రమున ప్రజ్ఞగడించినది. సాకమ్మ సరస్వతి నారాధించి యామెను ప్రత్యక్షము చేసికొనె ననియు, నప్పటినుండి యామె కవిత్వముచెప్ప నేర్చెననియు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.

---

1. పుట 51. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథ భాండాగార గ్రంథసంఖ్య 14-2-5.

ఈమె రామాయణము, ముక్తికాంతా కల్యాణము, రంగ విలాసను, గురుశిష్య సంవాదము మొదలగు గ్రంథములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వీనిలో రామాయణము, రంగవిలాసము, యక్షగానములు. ఈ రెండింటిలో రామాయణము చాలా ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఇందు దరువులు, కీర్తనలు, సీసములు, కందములు, లాలిపాటలు, మంగళహారతులు, వచనములు మొదలగునవి గలవు. శైలి సులభము పాటలు మనోహరములు. స్త్రీలు పాడుకొనుటకు ననుకూలముగ నుండును.

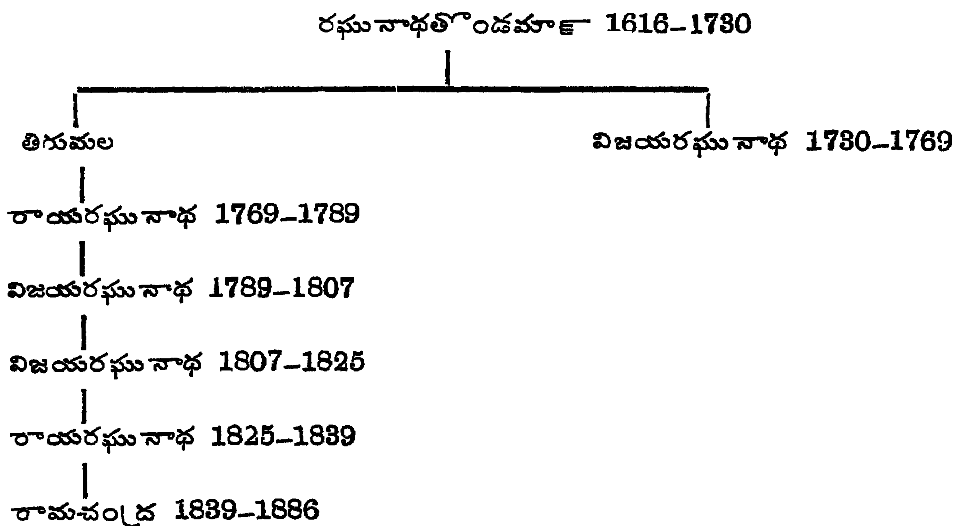
ఈ రామాయణమున బాలకాండము మాత్రము క్రీ. శ. 1912 లో కర్నూలులో ముద్రితమైనది. గ్రంథ ముద్రాపకురాలగు 'శ్రీ రామలక్ష్మమ్మ' అనునామె యీ గ్రంథము "తన పూర్వులలో తోగిరి అగ్రహార వాస్తవ్యులైన అన్నదానము వెంకటరామావధానులభార్య వెంకటాంబ" అనువారు రచించినదని ప్రకటించినది. దీనినిబట్టి తరువాత వారు దీనిని రచించినది "అన్నదానము వెంకటాంబ" యని వ్రాసియున్నారు. కాని ప్రస్తుతము హోసూరు తాలూకాలో యీ రామాయణము ప్రచారములో నున్నది. ఇందలి సుందరకాండయొక్క యంతములో సాకమ్మగారిపేరు స్పష్టముగానున్నవి, ఇంతేకాక ముక్తికాంత విలాసము అను గ్రంథములోను, ఈ రామాయణము సాకమ్మగారిదే యని స్పష్టముగా నున్నది. కాబట్టి యీ రచన వెంకటాంబది కాదని సాకమ్మగారిదే యని నిశ్చయింపవచ్చును. సాకమ్మగారి గ్రంథములు లభ్యములుకాగానే, వాని సంపూర్ణ సమీక్ష వెలువడును. ప్రస్తుతము మనకిట్టి గ్రంథకర్త్రి యున్నదని తెలియజేసినవారిని[1] మనము కృతజ్ఞతతో స్మరింపవలసియున్నది.

---

1. ఈ కవయిత్రి చరిత్రను రచించుటకు నాకు శ్రీ కే. యస్. కోదండరామయ్య, ఎం.ఏ., బి. టి. అనువారు, 21-4-57 తేదీని ఆంధ్రప్రభ ఆదివారము పత్రికలోను 21-4-57 తేదీని ఆంధ్రపత్రిక ఆదివారము పత్రికలోను ప్రకటించిన "హోసూరి సాకమ్మ" అను వ్యాసములు ఆధారములైనవి. వారికి నా కృతజ్ఞత.

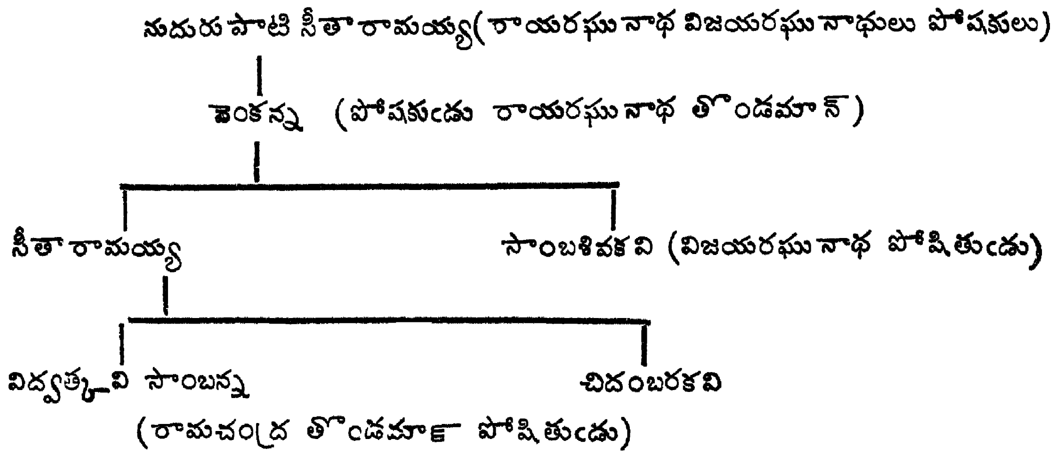
పుదుక్కోట – ఆంధ్రవాఙ్మయము

తంజావూరు మధురనాయకరాజుల వెనుకఁ దెనుఁగు వాఙ్మయమును బోషించిన నాయకరాజులలోఁ బుదుక్కోటరాజులు ముఖ్యులు. వీరికి 'తొండమాన్' అను బిరుదముగలదు. వీరును దొలుత విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశులకు సామంతులై, క్రమక్రమముగ స్వాతంత్రత వహించిరి. పుదుక్కోట యనగా నవసాలపురమని, క్రొత్తకోట యని యర్థము. ఇది తిరుచినాపల్లి కిరువదిమైళ్ళ దూరముననున్నది. ఈ ప్రదేశము శుద్ధ ద్రవిడదేశమైనను, పుదుక్కోట రాజధానిగాఁగల తొండమాన్ రాజులు తెనుఁగునఁ దాము స్వయముగ కృతికర్తలై, కృతిభర్తలై ప్రఖ్యాతిఁగాంచిరి. ఇప్పటికి నీ సంస్థానధ్వజమునందు తెనుఁగుతో "శ్రీ బృహదంబా సహాయం" అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ రాజుల వంశవృక్షము.

వీరిపే రిట్లున్నను నీ రాజులందఱును బుదుక్కోట పురాధిష్ఠానశక్తియగు బృహదంబాదేవి భక్తులు. తిరుచినాపల్లియందలి మాతృభూతేశ్వరస్వామి (తాయుమాన్ కోయిల్) సేవకులు. కావున శివమతానుయాయులు. వీరి యింటిపేరు కోటివారు. కావున వీరు తెలుఁగు నాయకులని వేఱుగ చెప్పనక్కరలేదు.

ఈ తొండమాన్ రాజులకు వంశపారంపర్యముగా నాస్థానకవులై విలసిల్లినవారు నుదురుపాటివారు. వీరు వెలనాటి వైదికులు. పశ్చిమ గోదావరీ మండలమున నరసాపురము తాలూకాయందలి నుదురుపాటి వాస్తవ్యులు. మధురనాయకరాజగు ముద్దుకృష్ణప్పనాయని కాలమున నాతని యాహ్వానమున దక్షిణదేశమునకుఁ దరలివచ్చిన యుత్తరాంధ్ర బ్రాహ్మణ కుటుంబికులలో వీరు నొకరు. వీరి వంశీయులును, సంతతి వారును నేఁడును బుదుకోట్టలో నున్నారు. వీరికిని రాజులకును గల సంబంధము తెలుపుచున్నాను.

పై వారిలోఁ దొలికవి[1]

సీతారామయ్య

ఇతనికి 'ఉద్దండకవి' యని బిరుదుగలదు. ఈతఁడు రాయ రఘునాథునిచేతను, తిరుమల తొండమాన్ రాజుచేతను, విశేషముగ సన్మానింపఁబడినవాఁడని యీతని కుమారుఁడగు వెంకన్న చెప్పియున్నాఁడు.

---

1. ఈ వంశీయుల వృత్తాంతము తెలియుటకు నాధారభూతులు శ్రీహరి సేతు రామయ్యగారు. వీరు నుదురుపాటివారి బంధువర్గములోనివారు. పుదుకోట్ట వాస్తవ్యులు. నుదురుపాటి వంశవృత్తాంతమే కాక మఱికొందఱు దాక్షిణాత్యకవుల వృత్తాంతమును మొదట తెలిపినవారు వీరే. క్రీ.శ. 1908 లో రఘునాథ తొండమాను విరచితమగు పార్వతీపరిణయమును ముద్రించుటకు మూలప్రతి పంపినది వీరే. క్రీ. శ. 1916 లో వీరు "చోళదేశాంధ్ర ప్రాబల్యము" అను ప్రశస్త వ్యాసమును నాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ పత్రికలో ప్రకటించియున్నారు.

ఆతఁడు 'మజ్జనకాది ధీమజ్జనవిరచిత వివిధప్రబంధముల్ వినుచు' అని తన తండ్రినిగూర్చి వ్రాసినను, సీతారామయ్య కృతులేవియు మనకు లభ్యములు కాలేదు. కొన్ని పద్యములు మాత్రమే లభించినవి.

ఈతని కవిత్వమును గూర్చి కుమారుఁడు వెంకనకవి యిట్లు చెప్పినాఁడు.

క. బలవైరి గంధసింధుర గళబంధురఘటితఘంటికారావనిర
ర్గళధాటీపటిమ మనీ షిలలామా సుదురుపాటిసీతారామా !

సీతారామయ్య కవితాశైలినిఁ దెలియుటకు కోటి తిరుమలరాయల పైని ఆతని కుమారుఁడు విజయ రఘునాథునిపైని రచించిన పద్యములుదాహరించుచున్నాను.

చ. స్థిరజయసాంద్ర ! కోటికుల తిర్మలరాయధరాధరేంద్ర ! నీ
కరకరవాలఘాతలను గాంచినవైరికిఁ బోటుఁదాన నం
బరమణిమేనఁదూటుఁ బలవైరికిఁ దత్తరపాటు రంభవా
తెఱపయిఁగాటు సౌరసుదతీమణి కబ్బురపాటు చిత్రమే ?

చ. అరుదుగదా ! తలంపఁగవులార ! ధరాధిపులార ! వింటిరా ?
శరనిధి మేరఁదప్పినఁ బ్రచండకృశానుఁడు చల్లనైన దు
ర్భరకులిశంబు వాడటిన రాముని బాణము సూటితప్పినన్
ధరణి సుధాకరుల్ గతులుఁదప్పినఁ గోటికులాబ్ధి చంద్రుఁడీ
తిరుమల తొండమానుఁడు మదిన్మతి యాడినమాట దప్పునే ?

చ. జరజరవచ్చుబాణముల జల్లికుఁ గొంకక రింగు రింగునన్
మెరయుతుపాకి గుండ్లకును బ్రొగ్గక ఖల్లను కత్తిపెట్లకున్
వెఱవక సాజిలో రిపుల వేమరు గెల్తువు రాయతొండమాన్
తిరుమలభూపపుంగవుని తిర్మలభూప ! దిలీపవిక్రమా !

చ. నలుకుదువౌర వైరినరనాథుల గొగ్గి జిరాలు సింగిణీ
తరకసజీని ఘోడలపదంధ ధణాలు ఖుణీలు ఖుల్లనన్
దురమునఁబెద్దకత్తిగొని దోర్బలశక్తిని రాయ తొండమాన్
తిరుమలభూపపుంగవుని తిర్మలభూప ! దిలీపవిక్రమా !

ఉ. ఇట్టటుగోటి తిర్మల మహీపతియూరక కాని వానిఁ జే
పట్టఁడు పట్టఁడట్లనక పట్టినవాఁ దన యంతవానిఁగా
గట్టిగఁజేయుఁగా కసదుగాదు నిజంబుగనింకఁ జూడుఁడీ
పట్టపురాజులార! భటవందిపురోహితులార! వింటిరా!

సీ. చూచితి నేపాళచోళకేరళ పాండ్య ధరణీధవుల సభాస్థలుల నెల్లఁ
గనుఁగొంటినంగవంగకళింగ కాశ్మీర వసుధాధిపతుల ప్రాభవము లెల్లఁ
దరిసించితి మరాటకరహాట కర్ణాట జగతీశ్వరుల విలాసంబు లెల్లఁ
గాంచితిఁగురుకురు కొంకణ కొంకణవిదర్భ ధరణీధవుల శౌర్య ధైర్యపటిమ

గీ. లిట్టిసాగసిట్టి విభవంబు లిట్టిమహిమ లిట్టియౌదార్య గరిమల నెందుఁగాన
రాయతిరుమలతొండమాఁబ్రభుతనూజ! రమ్యగుణసాంద్ర! తిరుమలరాయచంద్ర!

తిరుమలరాయోదాహరణము

నుదురుపాటి సీతారామయ్య తిరుమలరాయని కంకితముగా నొక యుదాహరణ కావ్యమును రచించియున్నాఁడు. ఇదిపరకే మధురాపురాంధ్రవాఙ్మయమున నిట్టి యుదాహరణము శేషార్యోదాహరణము అను పేరఁ గలదు. దానినిగూర్చి ముందు తెలిపితిని. [1]ఈ యుదాహరణము పూర్తిగ లభింపలేదు.

తృతీయావిభక్తియందు - కళిక పద్యములో, చతుర్థీవిభక్తియందు-కళిక నొకపాదము, పంచమీవిభక్తియందు - పద్యము కళిక లభించినవి. లభించినవానిలో కొన్నిచోట్ల నక్షరలోపము లున్నవి.

చతుర్థీవిభక్తి

కళిక. మఱియును దుర్జన భర్జన తర్జన, పరిచయకర జయశరజాలునకై
నరపతిలక్షణరక్షణ............నిజశీలునకై,
హరిదతిహాటకకోటకఘోటక రుచిరసురుచిరగతేజునకై
పరిసరభాసురభూసురవాసర..................

1. ఈ యుదాహరణముగూర్చి నా యుదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర చూడుఁడు.

అధికృత గర్వితగుర్విత దోర్విల, లాధిపసాది పదాతివితతికై
మధురిమపూరితసారిత గీరిత మంగళ...............
కవిజనదాననిదాననిధాన నకరకృత కరకృతపంకేజునికై
అవితతభాషణపోషణభూషణ సువదన భువదన............
నవలాల్కుమగల నాట్యపుతుళుకై హావణిలుపరుహాలనలరెడుపలుకై
దువలును బూనుకదుముచువడకై............

పంచమీవిభక్తి

శా. స్ఫాయద్దంతి ఘటాఘటోద్భవ మదాసారస్ఫురద్వాహినీ
............ధరారుహావరస్తోమావసంతభ్రమ
ద్గాయద్భృంగ సమూహానిష్కుటములో దారిఁ సుధీగేహముల్
............ధీరువలనఁ రంజిల్లు నెల్లప్పుడుఁ.

కళిక. మఱియు విబుధుల కలన, గరిమను ప్రభువలన
........................ననివిభువలన
రణధరాధిక చలన, రహితశౌర్యనివలన
గుణధరాధికమిళన, కుతుకధుర్యనివలన
మ....................................
కరుణంబల్కిరి తద్గుణైక్యమని తర్కజ్ఞాళి నవ్వంబడుఁ
హారతుల్య ప్రతిపాద్యచేత.

తృతీయావిభక్తి

కళిక. మఱియును గవులను మనుచును విభుచే
నరులను గవ్వలను ననుచును ప్రభుచే
కలనైనను బొంకనిధీరు ... ...
గంట్లిడఁగాచినకైగల దొరచే గంట్లిడఁగాచినకైనగపరుచే
కోటికులావనగుణ వాక్పతిచే కోటి ... ... నిజముగఁ గొలిచే
ప్రజతగఁబొలిచెఁ దినసునమనిచెఁ మనిమదిమునిచెఁ నెనరునఁదనిచెఁ .

తిరుమలరాయని కుమారుఁడగు విజయరఘునాథునిపై సీతారామయ్య చెప్పిన పద్యముల ననుబంధమున వివరించినాఁడను.

రాయరఘునాథరాజు

క్రీ. శ. 1769-1789

పుదుక్కోట రాజులలో నాంధ్రభాషా పోషకులలో నీతఁ డగ్ర గణ్యుఁడు. నుదురుపాటి సీతారామామ్యుద్దండకవులఁ బోషించుటయే గాక, స్వయముగా సంస్కృతాంధ్రభాషా కవితాపాండిత్య విశారదుఁడై కృతికర్తయై కృతిభర్తయై విరాజిల్లినవాఁడు. ఒక్క దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయమునందే కాక తెనుఁగుదేశమందలి ప్రశస్తరాజకవుల నితఁడును పేర్కొనఁదగినవాఁడు.

ఈతని యాస్థానముననే, ఆంధ్రభాషార్ణవాది బహు మహాగ్రంథములరచించి విద్వన్మహాకవియని ఉద్దండకవియని పేరొందిన వేంకన కవీంద్రుఁడు వెలసినది. వెంకన కవీంద్రునిఁగూర్చి తెలుపుటకుఁ బూర్వ మీ రాజకవినిగూర్చి తొలుతఁ దెలుపుచున్నాను.

ఈతఁడు క్రీ. శ. 1730-1769 వఱకుఁ బాలించిన విజయరఘునాథ తొండమాను వెనుక రాజ్యమునకువచ్చెను. ఆతనికి సంతతి లేకపోవుట వలన నాతని సోదరుని పుత్రుఁడగు నీ రాయరఘునాథ తొండమాన్ రాజయ్యెను. ఆంధ్రభాషాభిమాన మీ రాజునకు నాస్థానకవులగు నుదురుపాటివారివలన నుగ్గుపాలతో నలవడెను. ఈతనికి ముందు పాలించిన విజయరఘునాథతొండమాన్ రాజును నాంధ్రభాషాభిమాని. ఆతఁడు క్రీ.శ. 1732 లో పుదుక్కోట రాజ్యమున ‘తిమ్మయము’ తాలూకాలోని ‘కిమనూరు’గ్రామము నొకానొక బ్రాహ్మణునికి దానమిచ్చుచు, నా దానశాసనమును దెనుఁగుభాషలో వ్రాయించియున్నాఁడు. తక్కిన యాతని శాసనములన్నియు నరవభాషలోనున్నవి. రాయరఘునాథుఁడును బృహదంబాభక్తుఁడు. సహజమగు నాతని ప్రతిభకు దైవభక్తి గురుభక్తి వన్నెఁబెట్టినవి. ఆతఁడు రచించిన కృతులు రెండే మనకుఁ గానవచ్చుచున్నవి. వానిలోఁ దొలిది [1]పార్వతీపరిణయము, రెండవది కవిజనోజ్జీవిని

---

1. పార్వతీ పరిణయము క్రీ. శ. 1907 లో సరస్వతీ పత్రికలో ముద్రితమైనది. ఈ కవి గ్రంథములనుగూర్చి తొలుతఁ దెలిపినవారు విద్వద్వర్యులు మా. రామకృష్ణ కవిగారు. ఆంధ్రరాజకవులు – ఆంధ్రపత్రిక ప్రథమ సంవత్సరాది సంచిక, 1910.

పార్వతీ పరిణయము

నన్నెచోడ మహాకవి మొదలుకొని నేటికాలమువఱకును గాళి దాస మహాకవి కుమారసంభవకథను బెక్కుమందికవులు కావ్యములుగా రచియించియున్నారు. వానిలో క్రీ. శ. 1769 నుండి 1789 వఱకును బుదుకోట సంస్థానమును బరిపాలించిన కోటి రఘునాథరాయ తొండ మాన్ మహీపాలుఁడు రచియించిన పార్వతీపరిణయ మొకటి. కవితా రచనయందు సిద్ధహస్తులగు నన్నెచోడ శ్రీనాథాది కవులవెనుక నీ కథను నింత స్వాతంత్ర్య కల్పనలతోఁ జతురతతో జాతీయ స్ఫోరకముగ రచించిన కవి వేఱొకఁడులేఁడని కంఠోక్తిగఁ జెప్పవచ్చును.

పార్వతీపరిణయమాఱాశ్వాసముల ప్రబంధము. ప్రథమాశ్వాసమున హిమవద్వర్ణ నము, హిమవంతుఁడు మేనకాదేవితోఁ గూడి సౌఖ్యమునందుట, అతఁడు సంతానము లేనందునఁ జింతించి తపస్సుచేయుటకు భార్యతో నొక సరస్సునకు వెడలుట అను కథలు గలవు.

ద్వితీయాశ్వాసారంభమున భార్యతోఁగూడ హిమవంతుఁడు తపోదీక్షనుండఁగా బాలాంబ ప్రత్యక్షమై తాను దక్షుని కూఁతురనియు వారలకుఁ బుత్రికయయ్యెద ననియుఁ జెప్పి యంతర్హితయయ్యెను. మేనకయు గర్భవతియై కొమార్తెను గనెను. మునులు 'ఉమ' యని నామకరణము చేసిరి. పార్వతి దినదిన ప్రవర్ధమానయై శివభక్తి పరాయణయై మెలఁగుచుండెను. ఇంతలో నామెకు యౌవనోదయమయ్యెను. నారదుఁ డొకనాఁడు వచ్చి పార్వతి యీశ్వరుని యర్ధశరీరమని తలిదండ్రులకుఁ జెప్పెను. పరమేశ్వరుఁ డాకాలముననే హిమవంతమునకుఁ దపస్సుచేయుటకు వచ్చెను. అంత హిమవంతుఁడు మేనకా పార్వతీసహితుఁడై శివునివద్దకువచ్చి, పరిచర్యచేయుటకు తన సుతనంగీకరింపవేఁడెను. శివుఁ డంగీకరించెను; ఆమెయు నతి శ్రద్ధతో పరిచర్య చేయుచుండెను.

ఇంద్రుఁడు మొదలగు నష్టదిక్పాలకులు నా సమయమున బ్రహ్మవద్దకరిగి, తారకాసురుడు చేయుచున్న దుండగములను వివరించిరి. బ్రహ్మయుఁ, బార్వతీ పరమేశ్వరులకు జన్మించిన పురుషుఁడుగాని తారకుని జంపలేఁడుగాన నాతని యుద యము కొఱకుఁ బార్వతీ పరమేశ్వర సమాగమము సమకూడునట్లు చేయుఁడని చెప్పెను. దానికి మన్మథుని నియోగింప నుపదేశమిచ్చెను.

ఇంద్రుఁడు మన్మథుని బిలిపించి యీ కార్యమునకై నియోగింప మన్మథుఁడును సంతోషముతో నా కార్యము సాధించుటకు వసంతునితోఁ దన పరివారబలముతో నీశ్వరునిపైకిఁ బ్రయాణము సాగించెను. అంత మధ్యేమార్గమునఁ గళావతియను కన్య హిమవంతమునుండి వచ్చుచుండఁగా, మన్మథుఁ డామెను గౌరి వృత్తాంత మడిగెను. కళావతియు, గౌరి యెంత పరిచర్య చేసినను శివుఁ డామె నెంతమాత్రము కన్నెత్తియైన చూడలేదనియు నాతని వశపఱచుకొనుట కేదైన వశ్య విద్యను సమకూర్చుకొని రమ్మని పార్వతితల్లి మేనక తన్నంపెననియుఁ జెప్పెను. మన్మథుఁ డా మాటల కియ్యకొనక యీశ్వరుని తపోవనమున దండువిడిసెను. ఇది ద్వితీయాశ్వాసకథ.

వసంతుఁడు తపోవనము ప్రవేశించఁగానే వసంతోదయమయ్యెను, ప్రకృతి యుల్లాసముతో నుప్పొంగుచుండెను. ఆ సమయమునఁ దపోనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడైయున్న శివునిరూపము చూచి మన్మథుఁడు తొలుతఁ దల్లడిల్లి యీ వెనుకఁ దానుజేసిన ప్రతిజ్ఞ జ్ఞప్తికివచ్చి; యొక చెట్టుచాటున గౌరిరాకకై వేచియుండెను. అంతలో మనోహరాకారమునఁ బార్వతివచ్చి శంభునకు మ్రొక్కు—సమయమున మన్మథుఁడు తన బాణములను శివునిపైఁ బ్రయోగించెను. శివుఁడు తత్క్షణమే, తన్నుఁ గలఁతపెట్టిన మన్మథుని ఫాలనేత్రము తెఱచి దగ్ధమొనర్చెను. పార్వతి మూర్ఛవోయెను, హిమవంతుఁ డచటికి వచ్చి పార్వతిని దీసికొనివెళ్లెను. అంత మన్మథుని భార్యయగు రతి జరిగినదిచూచి భర్తకై విలపించి, యగ్నిహోత్రమున కాహుతి యగుటకు సిద్ధమయ్యెను. ఆకాశవాణి పార్వతీ వివాహసమయమున మన్మథునితో నామె యుండుననియు నితరుల కాతఁ డనంగుఁడై యుండుననియుఁ బలికెను. రతి సమాశ్వాసితయై వెడలిపోయెను. ఇది తృతీయాశ్వాసకథ

పార్వతియు హిమవద్గిరికి వచ్చిననాఁటనుండి విరహతప్తయై తపస్సు చేయ నారంభించెను. పరమేశ్వరుఁడును దన కొలువుకూటమున నుండఁగా నింద్రోపేంద్రాది సమస్తదేవతలువచ్చి శంకరుని లోక సంరక్షణార్థము గౌరిని భార్యగాఁ బరిగ్రహింప వలసినదని కోరిరి. శంకరుఁ డందుల కియ్యకొని మన్మథుని బునరుజ్జీవితునిజేసి వటురూపమునుదాల్చి పార్వతి తపోవనమునకు వచ్చెను. అప్పు డతఁడచ్చటి చెలికత్తెలవలన వృత్తాంతమంతయు నెఱింగి, శివుఁడు జోగి యనియు విరూపియనియు నిట్టి సుందరాంగిని నాతనికిచ్చుట తగదనియు శివుని నిందించెను. పార్వతియుఁ గోపోద్దీపితయై చెలికత్తెలకా వటువు శివనిందఁజేసినందుకు దగిన శాస్తి యొనర్చుమని యాజ్ఞాపించెను. అంత శివుఁడు తన నిజరూపమునఁ బ్రత్యక్షమై పెండ్లియాడుమని కోరెను. పార్వతి తల్లిదండ్రుల యాజ్ఞ లేనిదే తానేదియుఁ జెప్పఁజాలనని చెలికత్తెలతో వెడలిపోయెను. తన కూఁతురు తపముడిగి మగిడివచ్చినందుల కామె సంతసించెను. పార్వతికిఁ బరమేశ్వర విరహము ప్రారంభమయ్యెను. ఇది చతుర్థాశ్వాస కథ.

పరమేశ్వరుఁడు సప్తఋషులను హిమవంతునియొద్దకుఁ బెండ్లిమాటలకై పంపెను. హిమవంతుఁడు వివాహమునకు సంగీకరించినవెనుకఁ బరమేశ్వరుడు పెండ్లికిఁ దరలి వచ్చెను. ఆపైని వివాహము. మన్మథుఁడు రతికిఁ బ్రత్యక్షమగుట. వైవాహికోత్స వము. పార్వతీ పరమేశ్వర సమాగమము. ఇది పంచమాశ్వాస కథ.

షష్ఠాశ్వాసమున షణ్ముఖుని జననము, అతఁడు దేవసేనాధిపత్యమువహించి తారకునిపై యుద్ధమునకు వెడలుట, తారకసంహారము, షణ్ముఖుఁడు వల్లియను పేరుగల దేవసేనను బెండ్లియాడుట అను నానందవిషయముతోఁ బ్రబంధము సమాప్తమగును.

ఈ ప్రబంధమునఁ గృత్యవతరణికలో రఘునాథతొండమాన్ రాజు తన యాస్థానకవియగు నుదురుపాటి వేంకనార్యుఁ డీ ప్రబంధము వ్రాయు మని ప్రోత్సాహించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. మఱియు వేంకనార్యుని యాంధ్ర భాషార్ణవములోని వంశవర్ణన పద్యముల నాతఁడు చెప్పినట్లే యిందిమిడ్చియున్నాఁడు; ఇది యెంతయు సమంజసమే. తన పూర్వుల వృత్తాంతము, తన్నుఁగూర్చి తాను జెప్పుకొనుటకంటె నితరులచేతఁ జెప్పించుట మేలుగదా! మఱియు నుదురుపాటివారు కులక్రమాగత ముగా వారి యాస్థానకవులు కావున నిచట రఘునాథతొండమాన్ యొక్క యౌచిత్యమేగాక, యాస్థానకవియందలి గౌరవాభిమానములు కూడఁ దేటపడుచున్నవి.

ఇందలి కొన్ని కల్పనలు భావములు మనోహరములై యున్నవి.

గణపతిస్తుతి :

చ. మంచముఁజేరి శంభుఁడు కుమారుని తొట్లనుబెట్టినీవు చే
లాంచలమేల పట్టుకొని దవ్వకడంజను మన్నభక్ష్యమి
మ్మంచనిపోరఁ జంద్రకళ నక్కుఁడ నిడఁగేలఁ ద్రోయుచుఁ
ద్రుంచిన దోసియంచనెడు తోరపుబొజ్జగలానిఁగొల్చెదన్.

పార్వతీదేవికి 'ఉమ' యని పేరువచ్చుటకుఁ గారణము కాళిదాసు తపస్సునకు వెళ్లవలదనుటవలన వచ్చినదని చెప్పఁగా మనకవి శివమంత్ర పరముగా దాని నిట్లు సమర్థించినాఁడు.

క. ప్రణవస్వరూపిణియై తగ నణఁకువగఁ దదక్షరమ్ము లన్నియునుండం
గణుతించి యంబ కల ముని గణ ముమ యనియపుడు నామకరణము చేసెన్.

ఓంకారములో అకార, ఉకార, మకారములుగలవు ఉమ శబ్దములో ఉకారము, మకారముమీఁద అకారము, మకారముగలవు.

సీ. వదనసంఖ్యనె గాదు వాచావిభూతిచేఁ జతురాస్యభావంబు సంఘటిల్లు
యానంబునసె కాదు, ధ్యానమార్గంబుచేఁ బరమహంసప్రీతి పరిఢవిల్లు
అధివాసమునెఁగాదు హంసోక్తియందును సత్యాశ్రయత్వంబు సంఘటిల్లు
ప్రభవరీతినె కాదు పారిశుద్ధ్యముచేతఁ గమలయోనిత్వంబు ఖ్యాతిఁగాంచు

గీ. నేమహామూర్తికతఁడు నీవేచరాచరాత్మకమస్తలోక జన్మాదికార్య
సంఘటనలేఖవినమిత సర్వలేఖ! శ్రీవిధాతపదానత శ్రీవిధాత!

ఇట్లెన్నెని పద్యము లుదాహరింపవచ్చును. ఇందలి కల్పనలు, రసపోషణ, సంభాషణాచమత్కారము, జాతీయరచన చదివినకొలఁది చవులూరించును. కేవలైహిక శృంగారరసభూయిష్ఠములగు దాక్షిణాత్య ప్రబంధములలో నుదాత్తముగ నున్నకొలఁది కృతులలోనిది యుత్తమమని చెప్పనొప్పును.[1]

ఇందలి గద్య: ఇది శ్రీమద్బృహన్నాయికా కృపాకటాక్ష సంప్రాప్తనిత్య మహాసామ్రాజ్యధుర్య, సర్వమహీపాల స్తూయమాన శౌర్యౌదార్య గాంభీర్యశౌణాయమాన దృక్కోణవిలోకనమాత్ర హస్తగత సామంతదుర్గ నిరంతరపూజాసంతోషితభర్గ కోటిసమాఖ్యాసమఖ్యాతసత్కుల కలశపయోనిధిరాకానిశాశశాంక, ఘుంటికాహనుమధ్వజమకర కేతన తురగ కరవాలవామకృశార్దూల త్రిపల్యయన సింహాస్య కటకనీలాసపత్రదివాదీపికా నిజోపాంగ నవవిధ భేరికాది నిఖిల బిరుదాంకవాత్స్యాయనాది వేదాంతపర్యంత

1. ఈ గ్రంథమునుగూర్చి సాహిత్యవిద్యాపోషకులు, సద్విమర్శకులు, కృతిభర్తలు నగు బ్రహ్మశ్రీ యేలూరిపాటి రామభద్ర చయనులుగారొక విపులవిమర్శ వ్రాసియున్నారు. అది శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరాయ సన్మానసంచికలోఁ బ్రకటితమైనది.

నిఖిలతంత్ర నిర్మితగ్రంధసత్కృచ్ఛ్రవణవిదిత మహాకవి ప్రబంధ నూతన తంత్రకరణ సామర్థ్యనిరంకుశ ప్రతిభావిభాసుర, బహుళా గ్రహారప్రతిష్ఠా సంతోషితభూసుర, కులక్రమాయాత సాహితీ విద్యానవద్య, సకలసమ్మతనిజబిరుద పద్యదక్షిణాస్యనంసేవనా జీవన్ముక్తాయమానమహోద్దండ కవివిధేయ శ్రీరాయ రఘునాథ తొండమాన్ మహీపాలనామధేయ ప్రణీతంబైన పార్వతీపరిణయం బను మహాప్రబంధమునఁ బ్రథమాశ్వాసము.

కవిజనోజ్జీవని

రఘునాథ తొండమాన్‌రాజు రచించిన వేఱొకకృతి "కవిజనోజ్జీవని" అనునది. ఇందులో నూఱు తెలుఁగుసమస్యల పూరణముగలదు. ఈ గ్రంధమువలన రఘునాథ తొండమానురాజు సంస్కృతాంధ్రభాషా పాండిత్యప్రతిభ యెంతయో వెల్లడియగుచున్నది. ఈ సమస్యల నాస్థాన కవియగు వెంకన్న యొసఁగినట్లును దాను బూరించినట్లును గ్రంధకర్తయే యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. శ్రీకరలీలఁ బుష్పమునఁ జెందిన తావియుఁబోలె దివ్య ర
త్నాకలితంబగుఙ్ శ్రుతివిధంబున, జాబిలిచల్వరీతిగా
నాకపిలాశ్రుతీశ్వరుని యంగమునన్వసియించి సర్వ వి
ద్యాకృతియై చెలంగు బృహదంబనుగొల్తు నభీష్టసిద్ధికిఙ్.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబుచేసి.

క. విజయరఘునాథభూపతనుజుఁ డఖిలక్షోణిపాలనుతుఁడనుచుఁ గలి
వ్రజమునఁగను మను కవితారవిని సుధాద్యుతిని రాయరఘునాథపతిఙ్.

గీ. వెంకనకవీంద్రుఁడుద్దండ బిరుదశాలి మమ్ముఁగొలిచియుఁ గఠినసమస్యలొసఁగ
నొప్పుకొనియేము పద్యముల్ సెప్పినంత నందఱును విని కృతికివి యర్హమనిన.

గీ. కవిజనోజ్జీవనియటంచుఁ గావ్యమొకటి దుర్ఘటసమస్యలకునెల్ల ద్రోవఁదెలియు
కవిజనంబులకును నుపకారకముగఁ జేతుదయచేత బృహదంబ చిత్తగింపు.

ఈ గ్రంథమున రఘునాథరాయని వైదుష్య మెట్లు వ్యక్తమైనది యీ క్రింది పూరణములవలనఁ దెలియనగును.

1. అక్షరవంచన,

"కలుషగిరి భేదశంబ శ్రీబృహదాంబా"

క. వకుళవననిత్యవాసిని సకలాభీష్టములనిచ్చు చక్రానితల్లీ
ప్రకటితము సేయు మీకృతి నృకలుషగిరి భేదశంబ! శ్రీబృహదంబా

2. యతివంచన - కఠినప్రాస,

గ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా.

క. దిగ్గలలనాకబరీధర స్రగ్గాలితకీర్తిజాలసద్గుణశీలా
విగ్లపిత రక్షమార్తాండగ్లావిమలాక్ష వేంకట నగాధ్యక్షా.

3. కఠినప్రాస పునరుక్తరూప విషయసమస్య,

గోగ్రణిగో అగ్రణీగవాగ్రణియనియెన్.

క. అగ్రజగోశబ్దముపై నగ్రణిశబ్దంబుగూడ నదియెట్లగు సం
ధిగ్రహణఁ దెలుపుమనినన్ గోగ్రణిగో అగ్రణీగవాగ్రణియనియెన్

4. కఠినప్రాస సంస్కృతాంధ్రభాషా సంప్రదాయికము,

క. భోఅచ్యుతభోబ్రహ్మన్ భోఅంబరచారిణాంవిభోసర్వేదే
వాఇయాతవ్యాయన గోఅగ్రణినెక్కి శివుఁడు గొబ్బున వెడలెన్.

5. అంతస్లాపి సమస్య,

దోనపులిమొనయమ్ముశాఖి తుదలనిపల్కెన్.

క. వనజాంబకుండు ననుఁగని గినుకంగనలుచును గనులఁగెంపుజనింపన్
ననతూపు వేసిరమ్మను దోనపులి మొనయమ్ముశాఖి తుదలనిపలికెన్

దోన, పులి, మొన, అమ్ము, శాఖి, యీ పదముల చివరి యక్షరములు కలుపగా 'నలినముఖి' యగును. ఒక స్త్రీ తన చెలికత్తెనుజూచి దానితో 'ఓ నలినముఖి' నన్ను మన్మథుఁడు రమ్మనును అని పలికెనని భావము.

6. వృత్తగోపనము,

నారదవంద్య కాంతి జితనారద కౌఁగిలినీయ వేమిరా.

క. మదనుఁడు కోపముచేతం గదనంబును జేయఁవోడఁగెఁ గ్రక్కునఁ నో నా
రదవంద్య ! కాంతిజితనారద ! కౌఁగిలినీయవేమిరా ! యిదియేరా !

వృత్తగోపనమనఁగా నొక వృత్తపాదమును వేఱొక వృత్తములో నిముడ్చుట. ఇచ్చట ఉత్పలమాలపాదము కందపద్యములో నిముడ్పఁ బడినది.

7. ఏకపాదపూరణము - అనగా మూఁడుపాదములిచ్చి నాల్గవపాదము పూర్తిచేయుట.

చ. చిటికెన వ్రేలియుంగరము చేడియకొడ్డెన మాయె భూవరా
కటక చరత్క రేణుకర కంపితసాలము శీతశైలముణ్
కటకట దోసపండ్లినుపకట్లకు తాళునటే తలోదరీ !

పూర్తి :

చ. చిటికెన వ్రేలియుంగరము చేడియ కొడ్డెనమాయె భూవరా
కటకట దోసపండ్లినుపకట్లకుఁ దాళునటే తలోదరీ !
కటక చరత్క రేణుకర కంపితసాలము శీతశైలముణ్
ఝటితిని గాంతునేనని నిజాంగనతోడను చెల్పువేగమే.

గ్రంథాంతమున :

క. ఈకృతియతి కఠినసమస్యాకృతిఁ జదివినను విన్న నఖిలార్థములౌ
నేకృతికైనను శీఘ్రము మె శ్రీకృతి విజ్ఞాతరయను బృహదంబదయణ్.

గద్య : ఇది శ్రీ బృహదంబికాపాదారవింద నిరంతరసంసేవనా విశేషలబ్ధ మహాసామ్రాజ్యధురంధర, సకలభూపాలసభాభాసుర యశోబంధుర, హనుమద్గరుడ మకరమత్స్యపతాకాది మహారాజలక్షణ నవవిధాంగభేరీప్రముఖ నిఖిలవాద్య గంభీరనినాద శ్రవణమాత్ర విరోధిగర్భనిర్భేదనవిచక్షణ, పాండ్యభూపాల దక్షిణబాహాయు

మాన, సకలభూపాలసంస్తూయమాన, వాత్స్యాయనప్రభృతి శ్రుత్యంతపర్యంత పరిచయసముత్తేజిత ప్రతిభావిశేష ప్రబంధశత సమానవచో నిర్జితాదిశేష, ఆశురచనీయ మధురాదికవితాధారేయ, కవిజనవిధేయ, రణరంగవిజయ, విజయరఘునాథ తొండమాన్ మహీనాథతనూజ, రసికతాభినవభోజ కోటికులదీప, శ్రీ రఘునాథభూపప్రణీతంబైన 'కవిజనోజ్జీవని' యను కావ్యంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.[1]

నుదురుపాటి వెంకన్న

సీతారామయ్య పుత్రుఁడు వెంకన్న పుదుక్కోట కవులలోనేకాక, దాక్షిణాత్య కవులలోనేకాక యాంధ్రదేశమంతటఁ బ్రఖ్యాతికెక్కినకవి. ఈతనికిఁ దండ్రివలెనే 'ఉద్దండకవి' బిరుదముకలదు. సంస్కృతముననే కాక, అచ్చతెనుఁగున నీతఁడసమానుఁడు. సంస్కృతమున నమరమునకుఁ బ్రతిగాఁ దెనుఁగున 'ఆంధ్రామరము' నిర్మించిన జగజెట్టి. నిఘంటు రచనమేకాక, నిరవద్యములగు పెక్కుకృతులు రచించిన విద్వత్కవి. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1769-89 వఱకుఁ బాలించిన పై రఘునాథ తొండమాన్ రాజుచే బహుముఖముగా సన్మానింపఁబడిన విద్వత్కవి. ఈతని కృతులు :

ఆంధ్రభాషార్ణవము

ఇదియే పైని పేర్కొనఁబడిన యాంధ్రామరకోశము. తెనుఁగు దేశమున నకారాది నిఘంటువులురాక పూర్వ మీ నిఘంటువు చాల ప్రచారములో నుండెడిది. ఆంధ్రవాఙ్మయములో నచ్చతెనుఁగు నిఘంటువులలో నింతకన్న పెద్దనిఘంటువు వేఱేలేదు. ఆకాలపు నిఘంటువులవలె నిదియును బద్యమయము. అమరకోశమువలె నిందును స్వర్గవ్యోమదిక్కాలాదివర్గముల విభాగముతో మూఁడుకాండములు గలవు. ఇది మాతృభూతేశ్వరస్వామి కంకితముగా రఘునాథ తొండమాన్‌రాయుని

---

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక - సం. 25. సంచిక. 1.

ప్రేరణచే రచితమైనది. ఈ గ్రంధావతారికయందుఁ గవి వెంకన్న ప్రతిభా దికమేకాక, తెలుఁగుభాష విశిష్టతయుఁ దేటతెల్లముగాఁగలదు. మఱియు నిందు రఘునాధరాయని పూర్వులైన పూర్వతరములవారు వర్ణితులైరి. రఘునాధునిగూర్చి చెప్పిన విషయములు చారిత్రకముగ విలువ గలవి. కావున నా యవతారికయందు కొంతభాగము నిందుదాహరించుచున్నాను.

ప్రారంభము :

శా. శ్రీమాతృప్రకటీకృతాంగరుచిసారెంజూచి భాషింపవో
నామేయైనత్రిలోకమాతయగుట నైవ్యశ్యాంగనందల్లియై
ప్రేమంబ్రోచుటఁజూడ వింతయెయనన్ శ్రీమాతృభూతేశ్వరుం
డామోదంబునఁబ్రోచుఁగాత రఘునాథాధీశచూడామణిన్.

*   *   *   *

వ. అని యిష్టదేవతా నమస్కారంబును సుకవికుకవి పరిష్కార తిరస్కారంబులుంజేయు నవసరంబున.

సీ. ....పాంన్యమహీమండలాధ్యక్షు బాహుదంప
కలితశిత తేజిత చకచ్చకత్కృపాణి దాన విద్యా సశిష్యసంతానపాణి
రంజితజనాళి రఘునాథరాయమౌళి.

వ. ఒక్క శుభదినంబున .... సభాంతరాళంబునం గొలువుండి నన్ను రప్పించి సన్మానంబుసేయుచు సవినయంబున.

క. ఖచరీకచకుచవిచల ద్విచికిలహారప్రసన్న వీనమరంద
ప్రచురరుచి పెనుఁగొనుఁ గచాకచిగా నీకవిత లెన్నఁ గవి వెంకన్నా.

తే. ఆంధ్రగీర్వాణకవనములందు నీకుఁగలుగు జ్ఞానం బదేరికిఁ గలుగనేర్చు
నాశ్రితుఁడవంచు నుతియించునట్లుగాదు కాని యవిరేల యిపుడు వెంకనకవీంద్ర.

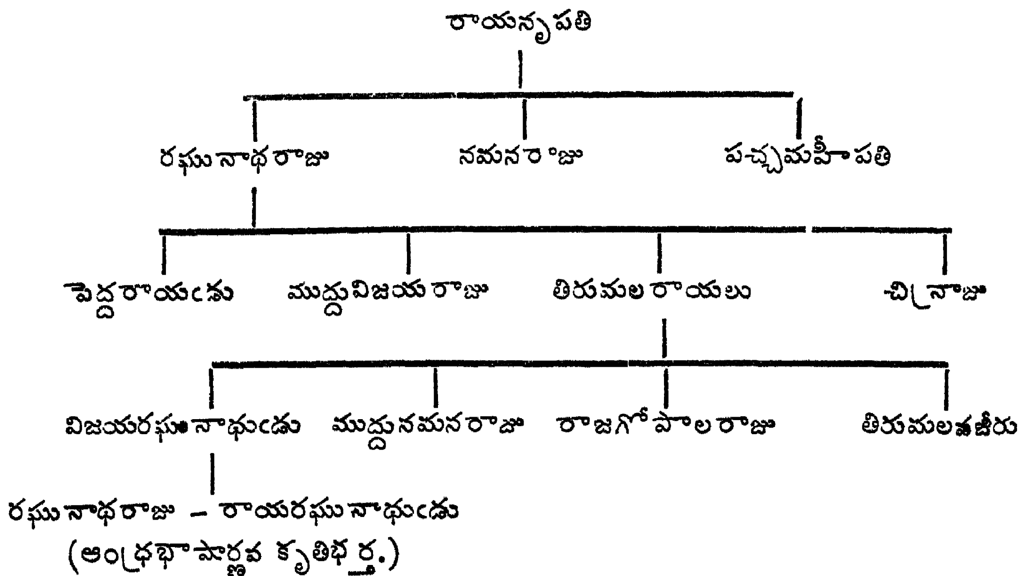
తే. దేవతలభాషగావునఁ దెనుఁగుకన్న సంస్కృతమెమిన్నయాయుక్తిసరియె తెలిసె
రసికుఁడగువాఁడు తనదుజారసికలోనఁ దులసినేయిడుకొనునో?జాదులనేయిడునో?

తే. కాన నీ యాంధ్రకృతులను గలుగునట్టి పదములకునెల్ల నర్థమేర్పడుటయునుదె
నద్భుతంబుగఁ గృతిని జేయంగవలయు నర్థమైన రసస్ఫూర్తియగుటయరుదె.

తే. కృతికినాయకు మాతృభూతేశుఁ జేయ వలయునన నేనునట్లనేతలఁచితి నసఁ
బసిఁడిసొమ్ములుసేయించి వంటరాలఁ జెక్కినను మేలె రతనము లెక్కనున్న.

వ. అనిన నేనునుం దదీయపరమేశ్వర చరణారవిందభక్తికి మెచ్చుచు సత్కులప్రసూతుండవగు నీకు నేతాదృశమనీషావిశేషం బరుదేయని తత్కుల ప్రశంసనుచేసెను.

ఈ గ్రంథమున కవియిచ్చిన వంశవృక్ష మిది.

ఆపైని విజయరఘునాథునివర్ణన.

సీ. త్రిశిరఃపురీపరివృఢమనోనలినికి బాలవిభాకరలీలఁదోఁచి
చోళరాజాస్థానకేళీగృహంబున మణిదీపికావళిమాడ్కిఁదనరి
మహిసూరినరపాల మానసాంభోధికి బాడబంబోయను పగిది జెలసి
తత్ప్రియాన్యక్షమాధవ శుష్కవనులకు దావపావకమను దారి నెగడి
త్రిపురదైతేయహరణ సంకుపితనిటల నయననయననటద్ధనంజయ జయావ
హంబు శ్రీవిజయ రఘునాథావనీంద్రు సత్ప్రతాపంబు గనుపట్టు సంతతంబు.

తే. దక్షిణామూర్తి సేవావిచక్షణుండు సంతతాద్వైత సిద్ధాంతసక్తచిత్తుఁ
డతఁడు తద్గర్భజలధిహిమాంశుఁడీవు రాయరఘునాథ నృపచంద్ర రణమృగేంద్ర.

ఉ. శ్రీరమణీ మణీచరణశింజ సమంజసరత్నపుంజమం
జీరనినాదవర్ధ్యహవిశేషుఁడవౌచు సపుత్రపౌత్రతన్
ధారుణినేలు సౌభరివితమ్మున సర్వమహీపతుల్నినున్
సారెకుఁగొల్చులీల రఘునాథనృపాల విశాలవైభవా.

మ. హృదయావాలముచక్కఁ భక్తిరసవారిన్ జ్ఞానబీజంబులో
నుదయంబంది ప్రమోదపాదమగుచు న్గోకర్ణనాథాభిధ
త్రిదశానోకహసంగతిం దనరుచున్ శ్రీమద్బృహన్నాయికా
ఖ్యఁదగున్గల్పకవల్లి రాయరఘునాథాధీశునిం బ్రోవుతన్!

వ. అని తలంచి కార్యంబు నాశీర్వాదపూర్వకంబుగా నెఱవేర్చి మహారాజ నియుక్తప్రకారంబున.

క. శ్రీమత్సుగంధి కబరీ కామికిని మునీంద్రహృదయ గామికిని క్షమా
భూమికిని మాతృభూత స్వామికిని నమస్కరించి సద్భక్తిమెయిన్.

వ. అని యాంధ్రభాషార్ణవంబను మహాకృతిని రాయరఘునాథుని కంకితముఁ గావించెను.

సీ. గట్టులయొకిమీఁదు గన్నవాల్గంటిని జెట్టఁబట్టుక యేలినట్టిదిట్ట
మున్నీటిరాచూలి ముక్కంటిజెడలోనఁ గ్రొవ్విరిగాఁదాల్చు కొన్నమేటి
గబ్బుచెంక మెకంబుగట్టి కళేవరంబు కుబుసంబుగాఁ జేసికొన్నదంట
ప్రాబల్కుఁగుజ్జముల్పన్ని సిస్తగునట్టి పుడమితేరెక్కిడి పోటుకాఁడు

జముపగఱబూచులదొర తోల్జంగమయ్య విషసికకలాఁడు ముక్కంటియనఁగనిట్టు
యౌగికంబుగ భవదాఖ్యలలరియుండు ధాతృనుతపాదజలజాత మాతృభూత.

గ్రంథాంతము :

తే. శ్రీలు వెలయంగ నీపేరఁ జేయుకతనఁ బరగుశాశ్వతముగఁ గ్రియావర్గమిట్లు
గైకొనుము దీనిభక్త సంఘాభిమాని మాతృభూతజగత్త్రయీ మాతృభూత

* * * * *

మాలిని. సకలభువననాథా సంతతస్వావబోధా
మకుటఘటితసోమా మంగళాధారనామా
సుకవిహృదయగేహా సుందరస్వచ్ఛదేహా
యకలుషనిజచర్యా యాశ్రితామోదకార్యా.

గద్య: ఇది శ్రీమత్పరమేశ్వర కరుణాకటాక్ష సంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాది కతిపయగుణ స్వసామ్య తదితర సకలగుణ నిరౌపమ్యా సేతు హిమాచలఖ్యాత మహోద్దండకవి బిరుదప్రశస్త సీతారామార్య వర్యతనూజాత శౌర్యధైర్యస్థైర్యాది సకలగుణచిరత్నరత్నాకర కోటి సమాఖ్యవంశ సుధాపయోధిరాకాశశాంక ఘంటికాతురంగ నీలాతపత్ర హనుమద్ధ్వజమకరకేతన దివాదీప నవవిధభేరికాది నిఖిలబిరుదాంక బృహదంబికాకటాక్ష సంజాతసామ్రాజ్యధురంధర విపులయశోబంధుర కర్ణాట పాండ్యచోళమహీపాలాది సంస్తూయమాన శ్రీ రాయరఘునాథమహీనాథ మహాసభాంకణ బిరుదాయమాన ఆర్యనుతచర్య వెంకనార్య ప్రణీతంబైన యాంధ్రభాషార్ణవంబునందుఁ దృతీయకాండము సంపూర్ణము.

క. బృహదంబికా కటాక్షం బహరహమును గాంచి సమధికైశ్వర్యముతో
మహిఁ నేలుము శాశ్వతముగ రహిదిక్కులఁదోప రాయరఘునాథనృపా!

ఇక్లే ప్రతికాండాంతమునను గలవు.

పై నుదాహరించిన భాగమునుబట్టి యీ నిఘంటువు ప్రాశస్త్యము తెలియఁగలదు. ఇందు తత్సమపదములకు సరిగా నచ్చ తెలుఁగుపదము లీయఁబడినవి. అందుచేత నేఁటి తెలుఁగుకవులకు మిగుల నుపయోగకారిగా నున్నది.[1]

---

1. ఈ నిఘంటువునకు వ్రాఁతప్రతులు ముద్రితప్రతులు చాలగలవు. వాని నుదాహరించుచున్నాను.

1. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము 1363 సంఖ్య నుండి 1368 వఱకు. వీనిలో 1358 సంఖ్యలో నాంధ్రభాషార్ణవశబ్దసూచి గలదు.

2. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు. తాళపత్రప్రతులు.

ముద్రితప్రతులు

1. ఆర్ష ముద్రాక్షరశాల విశాఖపట్టణము, 1898. 2. చింతామణి ముద్రాక్షరశాల, 1900. 3. వావిళ్ళ ముద్రాక్షరశాల, 1910,

ఈ నిఘంటువు మూఁడు పర్యాయములు ముద్రితమైనను, ప్రామాణికమగు ముద్రణము లేనే లేదు. ఈ నిఘంటువునుగూర్చి తొలుత పరిశ్రమ చేసినవారు భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారు. వారు 'దీనికి ఆంధ్రభాషార్ణవ శబ్దసూచి' అను పదసూచికను దయారుచేయించినారు. అది యెంత జాగరూకతతోఁ జేయబడినదియు, నెంత యుపయోగపడునదియు నీ క్రింది యుదాహృతభాగమునుబట్టి గ్రహింపవచ్చును.

రఘునాథీయము

ఇది నరసభూపాలీయమువంటి యలంకార గ్రంథము. అన్ని యలంకారములును రాయరఘునాథున కంకితముగా రచియింపఁబడినవి.

విభావనాలంకారము.

గీ. నీవలవ నాజిఁగలిగిన భావమెంచి కలియుగంబున మించె నక్రమమటంచు
నడవులకుఁబాఱు నలికి నీయరులబారు నమదహితనేయ శ్రీరఘునాథరాయ.

ఆంధ్రభాషార్ణవశబ్దసూచి

బ్రౌనుదొరవారు వ్రాయించినది.

"The Andhra Bhash Arnavam is written in verse being in imitation of Amara Kosha, every verse containing the various synonyms forms the object."

"I caused a list to be made alphabetically of the words therein: with the meaning, in Telugu: it is arranged in this volume, on the plan used to my Telugu Dictionary."

"This work contains perhaps one - fourth of the language, certainly not more."

ప్రారంభము :—

అ-తృ-౧౨౨-ఏవకారార్థము. అంకవన్నె-ద్వి-౩౮౪-అశ్వపార్శ్వాలంబి రజ్జువు. అంకకాఁడు-తృ-౧౬-ప్రధానుఁడు. అంకు-ద్వి-౨౬౪-అంకుశము. అంకె-ద్వి-౫౦౫-గోణ్యగ్ణము-తృ ౪౮-సమయము అంగ-ద్వి-౩౮౧-అస్కందితము. అంగడి, ద్వి-౧౬-ఆపణము. అంగద ప్ర-౧౮౩-మనోవ్యథ. అంగదట్టము-ద్వి-౨౯౪-యోగాంతరీయము.

అంతము :—

హేమాహేములు-తృ-౨౬-బహువచనముచేత అన్యుల తెలిపేపట్ల పూజ్యులు. హైసరే-తృ-౧౨౧-యాథార్థ్యము. హొంతకారులు-ద్వి-౩౯౦-బిరుదువేసిన జెట్టిపరివారము. హొన్ను-ద్వి-౫౩౦-కాంచనము. హొమ్ము-తృ-౩౧-స్థూలము. హోయలు-ప్ర-౧౮౮-విలాపము. హోయల్బండి-ద్వి-౩౮౬-కంబళివ్యాహము. హొరగు-ప్ర-౧౮౮-విలాసము. హోరవల-ద్వి-౨౭౫-వన్నెగలకోక. హోరాహోరీ-తృ-౧౧౫-అవిచ్ఛిన్నము.

Finished August 1850 ; Signed C. P. Brown ఇది నేఁటివఱకు ముద్రితము కాకుండుట శోచనీయము.

పార్వతీకల్యాణము

ఇది మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల కంకితముగా రచింపఁబడిన యక్ష గానకావ్యము. ఇందు గ్రంథకర్తకుఁగల 'మహోద్దండకవి' బిరుద ముదాహరింపఁబడినది. రాగతాళయుక్తములగు ననేకాంధ్రకీర్తనలు, స్వల్పముగా సంస్కృతగేయములు గలవు. పార్వతీ పరమేశ్వరుల వివాహ మిందు వర్ణితము. సంస్కృత గేయరచన కుదాహృతి:

ఘనమణిదీపే కల్పితధూపే కనదతి చిత్రకలాపే
కనకమయోల్లస దనుపమనైజభవన శుకమధురాలాపే
శ్రీకరవిభవశ్శివయా సమేతశ్శేతే మాణిక్యసౌధే
శ్రీకామహర హరహర హరేతి గీతం ప్రాకారరక్షణం కుర్వంతు.

తొండమాన్ వంశావళి

తొండమాన్ రాజుల వృత్తాంతమునుదెలుపు నీ వంశావళి 373 సీసపాదములలో మాలికగా రచితమైనది. చరిత్రకారుల కత్యంతోప యుక్తమైనది.

ప్రారంభము:

సీ. "శ్రీజానకీదరస్మిత నిదానీకృత భాషణుం డాశ్రితపోషణుండు
... ... నిచ్చలు దయసేయు హెచ్చుచు నానాఁట
విజయచందురు రీతి వెలసితౌర ... ...
కోటికులాంబుధి కువలయినీజార రణరంగధీర వీరాధివీర

రఘునాథభూపాల రమణీయగుణజాల భవదన్వయంబును బ్రస్తుతింప
నాహ్లాదము జనించె నానతీవర్ణింతు"

అని రాయరఘునాథుని పూర్వుల నిరువది తరములనుండి వర్ణించి నాఁడు. మఱియు, పుదుక్కోట నిర్మాణము, పుదుక్కోటరాజును, మధుర తంజావూరి నాయకులతో యుద్ధములు, వారి విజయములు విపుల ముగా వర్ణితములైనది. ఇం దంతయుఁ బ్రామాణికమగు చరిత్రయే వ్రాయఁబడినది.

గ్రంథాంతము :

విజయలక్ష్మి వరింప వేడుకలనుగాంచి విదియచంద్రురీతి వెలసితనుచు
వంశావళులొనర్చి భవదీయసంతతి మత్కృతాశీర్వాద మహిమవలన
నలరుఁగావుత రాయపదాంకధుర్య ! ఆర్యజనగేయ ! తొండమానాభిధేయ !
రాయరఘునాథ నృపచంద్ర రణమృగేంద్ర ధరణివర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ.[1]

బృహన్నాయికాదండకము

ఇది పుదుక్కోట పురవరాధీశ్వరియగు బృహన్నాయికకు నంకితముగా రాయరఘునాథునిగూర్చి తెలిపెడి పెద్దదండకము. ఇందులో వెంకనార్యుని నిరర్గళ సంస్కృతాంధ్ర కవనపటిమ కనఁదగును.

ప్రారంభము :

శ్రీమత్ బృహన్నాయికా నామధేయే, మహాదేవజాయే మహావిష్ణుమాయే, నవాంభోదకాయే, ... శ్రీలసన్మేఖలా నూపురాలంకృతే, దివ్యపీతాంబరాలంకృతే యంచనన్ దేవబృందంబుచే సన్నుతుల్ గాంచు శ్రీచక్రరాజంబుపై నిండుకొల్వుండు శ్రీ మన్మహారాజరాజేశ్వరై నట్టి మేల్ భక్తచింతామణింగాను రంజిల్లు .... సంగీత సాహిత్యలోలుండు సత్కీర్తిశీలుండు శ్రీ మన్మహారాజ రాజాబహద్దర్ రఘూత్తంసనాథుండు బల్ హాయిగానంత నానావిధానర్ఘ్య రత్నాంబరాలంకృతుండై ......

దండకము చివర :

శ్రీ మన్మహారాజరాజేశ్వరీ దేవి శ్రీమత్పదాల్ వర్ణనారూపమానీ కృతిన్ ఆ కవీంద్రుల్ నుతింపంగ నుద్దండ విద్వత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీ వేంకనార్యున్ తృతీయాత్మజుంజేయు శ్రీమత్ బృహన్నాయికా దండకం బుర్వి నాచంద్ర మస్తారకాంభోజినీ బంధుబింబంబుగా వర్ధిలున్.[2]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సం. 2. పుటలు 304-17. 1914 లో ముద్రితము.

2. ప్రాచ్యలిఖితభాండాగార గ్రంథసంఖ్య 1992 అముద్రితము.

మల్లుపురాణము

ఇది మల్లుల యుత్పత్తినిగూర్చి తెలుపు నాల్గాశ్వాసముల పద్య కావ్యము. ఇది మల్లయుద్ధమునఁ బ్రసక్తములకు ముప్పదిరెండు విన్నాణము లిందుఁ జేర్కొనఁబడినవి. పుదుక్కోట కిరువదిరెండుమైళ్ళ దూరముననున్న గంధర్వకోట నివాసియగు బిరుదు కుప్పాల్ మల్లున కంకితముగా రచియితమైనది. ఇది యముద్రితము.

కృతిపతి విషయము - ఈ కవి బిరుదు కుప్పాలుమల్లుని ప్రేరణచే నాతనికిఁ గృతిగా బ్రహ్మాండపురాణములోని దేవమల్లు చరిత్రము నాంధ్రీకరించినట్లుగా నీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. శ్రీకరుణాకరసార్ద్రకృతభవనుండు విత్వత్కవిచ్ఛటావినుతకీర్తి
మల్లవంశాభోధిహల్లకినీపతి గార్గ్యసగోత్రవిఖ్యాతమాళి
సురుచిరాపస్తంబ సూత్రక్రియావేది యభ్యాసిగండగేహాభిమాని
వేంకటేశ్వరమల్లవీరపుత్రాగ్రణి లక్ష్మణాంబాగర్భరత్నభూష

గీ. సకలరాజాధిరాజ ప్రశస్తముద్దు వడుగనాథేంద్ర దత్తప్రవర్ధమాన
సకలనిరవధికైశ్వర్యశాలిపుషిత బాంధవజనుండు బిరుదుకుప్పాల్ ఘనుండు

ఉ. కొండలవంటి జెట్లకులగోత్రము లేమని తెల్పలేకయే
యుండుదు రందఱుం దెలియ నొక్కకృతిం రచియింపుమీవు బ్ర
హ్మాండపురాణమందుఁగల మల్లకులక్రమ మంధ్రభాష భూ
మండలిఁ బండితోత్తములు మానసవీథిఁ దలంచి మెచ్చఁగన్.

ఈకృతి నాయకుఁడు జెట్టివంశములోనివాఁ డయినట్లు పైనిఁజూపిన మల్లు జెట్టికుల శబ్దములనుబట్టియు,

గీ. అల్లఘనునికి నియ్యాళగాద్రిజెట్టి వేంకటేశ్వరమల్లుండు విశదరీతి.

అనుచోఁ గృతిపతి పెదతండ్రి పేరులలోనున్న 'జెట్టి, మల్ల' శబ్దములనుబట్టియుఁ దెలియుచున్నది. ఇందలి యవతారికను పైపద్యములనుబట్టి యీ కృతినేత ముద్దువడుగురాజు మొదలగువారివలన గొప్ప

మైశ్వర్యమార్జించిన సేనానాయకుఁడని తెలియుచున్నది. ఈరాజాకాలమున రామనాధపుర సంస్థానమును బాలించుచుండెను. అతనిచే గౌరవింపఁబడిన యీ బిరుదు కుప్పాలుమల్లుఁడుమాత్రము గంధర్వకోట నివాసుఁడని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇది పుదుకోటకు 20 మైళ్ళ దూరములో నున్నది.

గ్రంధవిషయము - తారకాసురుని మనుమఁడగు వజ్రదంతుఁడను రాక్షసుఁడు స్వర్గలోకజయంబునకై యీశ్వరునిగూర్చి తపస్సు చేసి వరంబులుగొని మదించియుండఁగా నతని దేవమల్లుఁడనువాఁడు సంగ్రామంబున నోడించుట, యీ మల్లువంశము నిందు వర్ణింపఁబడినవి. అందందు దోషములుగలవు గాని కవిత్వము మృదువుగానుండును.[1]

గ్రంథ ప్రారంభము :

శా. శ్రీమజ్జానకి నెచ్చెలులప్పసిఁడిపంచెంబట్టి భార్యాభిదన్
దామెల్లన్విసఁబల్క నిత్తుమనసీతా దెల్పనంచేవచ
స్సామర్థ్యంబునఁ దెల్పఁదెల్పెననివారం తన్నగన్నవ్విసన్
వ్యామోదుఁడగు రాముఁడీ బిరుదుకుప్పాల్మల్లునిం బ్రోవుతన్.

ఉ. ఏకవిమూలమై తగనొయేకవిదుంపయసన్ జెలంగనో
యేకవులందుమీఁదట ననేకవిధమ్ములఁ గొమ్మలుం జిగు
ళ్లాకులు సూనముల్ ఫలములై విలసిల్లెనొ సంస్కృతాంధ్ర భా
షాకవనామరద్రులకు సత్కవిచంద్రములైనయట్టి వ
ల్మీకజ నన్నపాదులకు మేల్మిఁదలంచి నమస్కరించెదన్.

వ. అని .... యుండుసమయంబున.

సీ. శ్రీకరుణాకరసార్ద్రి కృతభవనుండు విద్వత్కవిచ్ఛటా వినుతకీర్తి
... ...
... ...
బాంధవనుండు బిరుదు కుప్పాళ్లునుండు.

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునను నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యాలయమునను దీని ప్రతులు గలవు.

క. ననుఁబిలువనంపివచ్చిన వినయముతో నొక్కమాట వినవలెననుచున్
వనరుహభవ వనితామణి కనకమణీవలయ నినదకలమధురోక్తిన్.

ఉ. కొండలవంటి జెట్లు ... ...
... ...
... ...
... ...

"క. ఒలవైరి గంధసింధుర గళబంధుర ఘటితఘంటికారావనిర
ర్గళ ధాటీపటిమ మనీషిలలామా నుదురుపాటి సీతారామా."

క. అని వినుతిఁ గన్న యతనికిఁ దనయుఁడవగు నిన్ను మాకుఁ దరమా పొగడం
గను నభినవ సర్వజ్ఞుఁడ వనఁదగు నీకెట్లుసాటి యన్యకవీంద్రుల్.

క. అవాత్స్యాయన తంత్రంబా వేదాంతముగఁ దెలిసినట్టి కవీంద్రుం
డీ వొక్కండె ధరాస్థలిఁ గావున నీకవిత మిన్న కవిశంకన్నా !

వ. అని తగుపాటి వినుతించి పీటీకనకశాటీ ప్రముఖంబులొసంగ సంగతా
నందుండైన నేనును గృతినాయకుని యన్వయావతారక్రమంబు
నభివర్ణించెద.

సీ. సకల చరచరాత్మక జగత్కర్త యావనరుహగర్భుఁ డెవ్వానితండ్రి
... ... తద్విరోధి పరచ్చట ధారవీర
వజ్రదంత విదారి యెవ్వానిపాణి యతఁడు చెలువొందు సమరసహాయనితంబ
జాత్తహృదయుండు దేవమల్లాభిదుండు

క. అతనికి సుతదశకంబద్భుతగుణసౌందర్యవీర్య భుజబలవిద్యా
న్వితముగఁ బొడమెను దత్సంతతి పొల్పొంగినవితానఁ దనరుచురాఁగన్.

క. అందునఁ గెంపనమల్లుం డెందఱు వినుతింప వెలసె నరవిందభవ
స్యందనపర చందనదర నందనధరణీజగణ ఘణాయితయశుఁడై.

తే. అల్లఘునునికి నాయళగాద్రిశెట్టి వేంకటేశ్వరమల్లుండు విశదరీతిఁ
దనయులన వెలయుచున్నారు ధరణిలోనఁ దలఁచి చూచినభేద మింతయును లేక.

తే. వేంకటేశ్వరమల్లుఁ డా వేంకటేశ్వరుండు కావున నురమున నుండులక్ష్మి
పరిచరియముఁ జేయఁ జెంతనువచ్చె ననఁగ నాతనికి భార్యయై లక్ష్మమాంబవెలయు.

తే. అల్లఘునునికి నాసాధ్వీయందుఁ గలుగు నందనులలోన నగ్రగణ్యత వహించఁ
దగినధీరుండు నీవేర సుగుణహార వరహృదయభల్ల! బిరుదు కుప్పాళమల్ల!

మ. కరినిం గన్గొన గుప్పునం దుముకుసింగం బోయటంచెన్నని
న్నొప్పరపున్ శౌర్యముఁజూపుమన్ బిరుదు కుప్పాజెట్టిపై దాఁకియా
బిరుదున్గాంచితివౌర నిన్నుఁగని హంవీరు లున్నతింపంగ మేల్
పరమండూక ఘుటీఘణీ బిరుదు కుప్పాల్మల్ల వీరాగ్రణీ

... ...

తే. తమ్ములంచనఁ దనకు నుదారరీతి రామసామియు వేంకటరమణుఁడుండ
నఖిలశత్రుల నణఁగించునట్టి శక్తి సకల బిరుదమ్ము లెసఁగు శాశ్వతముగాను.

గీ. ఇంత ఘనుఁడవు గావున నెంచిచూచి మల్లకుల చక్రవర్తియై మనుచునుండు
పెద్దకుప్పనమల్లుండు ప్రీతితోడ నఖిలజనములు మెచ్చఁ గన్యకనొసంగె.

... ...

క. వీరునకు బంధుజనతాధారునకు సమస్తమల్లదర్పాపహాదో
స్సారునకు బిరుదు కుప్పాల్ ధీరునకుఁ బ్రబంధకృత్సుధీమేరునకున్

వ. అంకితంబుగా నా యొనర్పంబూనిన దేవమల్ల చరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునకుఁ గథావిధాన మెట్టిదనిన.

... ...

క. శ్రీమద్ధువటుక నృపతిలలామకృత గజాదిభాగ్య ... ట్వ
హైమదశ సింహముఖ ముక్తామణి గుచ్ఛాద్రకుసుమదామోల్లసితా.

... ...

గద్య: ఇతి శ్రీమత్పరమేశ్వర కరుణాకటాక్ష సంప్రాప్త సర్వజ్ఞత్వాది కతిపయగుణ స్వసామ్య తదితర సకలగుణ నిరౌపమ్యాభూతపాల పూర్వతంత్రసద్యః కల్పన శేముషీనిధాన రాయరఘునాథమహీసభాంకణబిరుదాయమానా సేతుహిమాచలఖ్యాతి మహోద్దండ కవి బిరుదప్రశస్త సీతారామార్యతనూజాత సకలవిద్వత్కుల వినుతచర్య వేంకనార్యప్రణీతంబైన దేవమల్లు చరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునఁ జతుర్థాశ్వాసము.

వెంకనకవి రాయరఘునాథునిపై నిచెప్పిన చాటువులు - అనుబంధమున నుదాహరించితిని.

శ్రీమన్నారాయణయ్య లేక మన్నారయ్య

పుదుక్కోటకవులలోఁ బేర్కొనఁదగిన వారిలో మన్నారయ్య లేక శ్రీమన్నారాయణకవీంద్రుఁ డొకఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1730-69 లో పుదుక్కోటను బాలించిన విజయరఘునాథునికాలమున నున్నవాఁడు. ఆతని సోదరుఁడగు తొండైమాన్ రాజగోపాలరాయుని కాశ్రితుఁడు.

ఈతఁడు భానుకవి రచితమగు సంస్కృత రసమంజరి నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. ఈ కృతియుఁ దనకుఁ బోషకులైన రాజులనుగూర్చి చెప్పిన చాటుపద్యములుతప్పఁ దదితరరచన లేవియుఁ గానరాలేదు. వేంకటార్యుని పుత్త్రుఁడు - భారద్వాజగోత్రుఁడు - ప్రౌఢకవి - సంస్కృతాంధ్ర భాషా విశారదుఁడు. ఈ గ్రంథమునుండి యుద్ధృతములైన యీ క్రిందిభాగము వలన నతని కవితాశైలి తెలియనగును.

ప్రారంభము :

క. శ్రీరంగస్థల వక్షస్స్ఫార శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రభలు తమ
స్ఫారులఁగేరు న్నెమ్మికఁ శ్రీరంగస్థలపతిన్ భజింతున్ భక్తిన్.

ఉ. వల్లభునుల్లమందుఁ గృతవాసయగుందనదివ్యదేహము
త్ఫుల్లసిత ద్యుతిన్వెలికిఁ దోఁచెననం దదురస్థలంబునన్
జెల్లుబడి న్నిరంతరముఁజేరి వసించు సరోజపాణి మ
త్తల్లి యభీష్టసిద్ధి సతతంబునెసఁగ నొసంగు నెంతయున్.

క. వినుతి యొనరింతు మలయల్లునికి నటన చలితమకుట లుఠదమరధునీ
ఘనతర తరంగబింబిత వనజారి కళాసహస్ర వల్గనగతికిన్.

క. కేవల కాంచనకటక విధావిష్కృతయుతులు కాళిదాసాదికవుల్
భావింప రత్నకటక మహావిభవులు నన్నయాదులాంధ్ర కవీంద్రుల్.

వ. అని యొద్దియోని యొక సరసకృతి చమత్కృతి సమున్నతిగ రచియింప మతిఁబూనియున్న సమయంబున.

సీ. కోటివంశాంబుధి కుముదినీరమణుండు కువలయానందైక గుణగణుండు
... ...

గీ. కలిత నిజనామబోధిత కాంతివిభవ సమరసాహస సత్యవాక్క్రమసమాజ
శీలపురుషుఁడు రాజగోపాలభూప విజయరఘునాథ వసుమతీ విభుఁడుభువిని.

మ. ప్రసరచ్ఛాత్రుని నప్పయార్యవర సత్పౌత్రున్ ద్విషన్నీరద
శ్వసనస్ఫూర్తిని జియ్యవేంకటమహాచార్యాత్మజున్ విశ్వవి
శ్వసనీయున్ శతకోపయోగికరుణా సంప్రాప్త సారస్వత
స్వసనాథున్ ద్వయపూర్వ వాక్యముఖషడ్వర్ణప్రసిద్ధాహ్వయున్.

మ. ప్రతిభోదంచిత కావ్యకల్పన భరద్వాజీయగోత్రున్ జగ
న్నుత చారిత్రుని నన్నుఁజూచి పలికెన్.........

మ. సుకవీంద్రుండవు మద్గురుండవు జనస్తుత్యుండ వత్యాదరుం
డ కళంకాత్ముఁడ వాంధ్ర సంస్కృతకవిత్వాత్యంత విఖ్యాతుఁడా
సకలోర్వీనుతరీతి నీవొక కృతిన్ సంతుష్టుఁడై చేసి వే
డుక గావింపు మిలన్మదంకితము ప్రౌఢోక్తిన్ సుధీంద్రాగ్రణీ!

.. క. శీలితబుధమానస మధుపాళిరసాసంగహేతువై యలరఁగవా
క్కేళిని నే రసమంజరి బాళిఁ బ్రకాశింపఁజేసె భానుఁడు జగతిన్.

క. రసమంజరి తెనుఁగొనర్పు రసికులు పొగడన్.

అని రాజుపలుకగా నాంధ్రీకరించెను. అవతారికలోఁ గృతిపతి వంశావళి విశేషముగాఁగలదు. నాల్గాశ్వాసములు. ప్రత్యాశ్వాసాంత మున గద్యమును బద్యరూపకముగా రచియించెను.[1]

శా. వన్నెల్మీఱఁగ నుల్లసిల్లిన భరద్వాజీయగోత్రార్ణవో
త్పన్నశ్రీఁగొను సూరిచంద్రుఁడు దలిర్పన్ వెంకటాచార్య శ్రీ
మన్నారాయణ సత్కవీంద్రుఁ డొనరింపన్ రమ్యమై యాంధ్రమై
యన్నన్నా రసమంజరీకృతిఁ జతుర్థాశ్వాస ముర్విం దగున్.

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు గ్రంథసంఖ్య 148. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. ద్వితీయభాగము. పుట 76, 77. గ్రంథము చివర "నవసాలపురమునందే పసుమటినగరు దొరసై యంకితముగా శ్రీమన్నారాయణయ్యంగారు చేసిన రసమంజరి యను గ్రంథము వీకొనుబ్బయ రాక్షసనామ సంవత్సర శ్రావణశుద్ధషష్ఠికి వ్రాత పూర్తిచేసెను" అని కలదు.

నవనప్ప - ఖడ్గలక్షణశిరోమణి

తెనుఁగుభాషలో శాస్త్ర గ్రంథములు ప్రత్యేక వాఙ్మయశాఖగా బరిగణింపఁదగిన విలువగలవి. కాని నిన్న మొన్నటివఱకు నీ గ్రంథములకు పర్యాప్తమైన పరిశీలనలేదు. ఈ శాఖాసంబంధములైన గ్రంథములన్నియు, సరిగాఁ, జక్కఁగాఁ, బరిష్కృతములై, వ్యాప్తినందినఁగాని, తొల్లి సర్వాంగసంపన్నముగా వెలసిన తెనుఁగు సాహిత్యస్వరూపము తేటతెల్లముకాదు ; కావ్యలక్షణములును, గవితారీతులును, గవి ప్రతిభయును వెల్లడికాదు.[1]

గ్రంథప్రశస్తి

ఈ[2] గ్రంథము పేరునుబట్టి యిది కత్తులను వానిస్వరూపములను వివరించునది యని తెలియుచునేయున్నది. తెనుఁగులో నింతవఱకు ప్రత్యేకముగా ఖడ్గములను గూర్చిన పద్యరూప గ్రంథములేదు. మఱియొక విశేషమేమనఁగా నీ గ్రంథము దక్షిణదేశమున బుకుకోఁటలోఁ

---

1. ఇట్టి పరిస్థితిలో మదరాసు రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వమువారు, దేశభాషలలోని ప్రాచీన గ్రంథము లచ్చుకూర్పించుటకుఁ దలపెట్టుటయు నందు ముఖ్యముగా, సంగీతము, వైద్యము, జ్యోతిషము, వేదాంతము, చరిత్ర మున్నగు శాస్త్రీయ గ్రంథములకుఁ బ్రాధాన్య మొసంగుటయు మిక్కిలిగా భాషాభిమానులందఱును బ్రశంసింపఁదగినది. ఈ ప్రణాళికలోఁ దెనుఁగుభాషలో వెలువడిన శాస్త్రీయ గ్రంథములలో నీ ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి యొకటి.

2. దీని మాతృక యొక్క వ్రాఁతప్రతి మాత్రమే లభించినది. అది 2667 సంఖ్యగా మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నున్నది. ఆప్రతి వివరములివి.

" కాగితము నెం. డి. 2677 (పొడవు 13½ " వెడల్పు 8½) పుటలు 19 పుటకు 26 పంక్తులు. వ్రాఁత చక్కఁగనే యున్నది. కాని తప్పులు గలవు. పద్యపాదములలో నచ్చటచ్చట లోపములు గలవు. ప్రతి సమగ్రముగ నున్నది. ఒక్క ప్రతిమాత్రమే గలదు."

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు (కాకినాడ) పుస్తకభాండాగారమున 95 సంఖ్యగా కత్తుల లక్షణము తెలుపు చిన్నపుస్తకముగలదు. కాని యది యీ గ్రంథమునను సరించి వచనములో వ్రాయఁబడినది. అదియైన సమగ్రముగాదు.

బుట్టినది. కాఁబట్టి శాస్త్రీయ గ్రంథముగనేగాక, దక్షిణాంధ్రసార స్వతమునకు సంబంధించిన గ్రంథముగాఁ గూడ నిది పరిగణింపను కాఁదగినది.

గ్రంథ స్వరూపము

ఈ గ్రంథములో 77 పద్యములు నొక పెద్దవచనము మఱియొక చిన్నవచనమును గలవు. మొత్తము 79. వీనిలో 1. చంపకము, 1 ఉత్ప లము, 15 కందములు, 14 గీతములు, 46 సీసపద్యములుగలవు. లభించిన ప్రతియొకటియే యగుటచేతను, సాంకేతిక పదజాలము విశేషముగ నుండుటచేతను, గ్రంథ విషయము లోపింపకుండ స్వల్పసవరణములు చేసి యథామాతృకముగ నిది ముద్రింపఁబడినది.

గ్రంథకర్త కాలము

దీనిని రచియించినకవి నవనప్ప, నల్లపిచ్చయ్య కుమారుఁడు. ఈతని కులగోత్రములు తెలియరాలేదు. కాని యీతఁడు ఖడ్గములను గూర్చి పూర్తిగాఁ దెలిసిన యీ క్రింది వ్యక్తులనే పేర్కొనుటచేత, నీతఁడును నా విశ్వకర్మశాఖకు సంబంధించినవాఁడని గ్రహింపవచ్చును.

1. తిరుమలచిదంబరుఁడు - ఇతఁడు విశ్వకర్మను మించిన ప్రజ్ఞగలవాఁడు.

2. చిగిలి లక్ష్మారాముఁడు - సకల ఖడ్గముల క్రమము నెఱిఁగినవాఁడు.

3. శెంకిసుమాలు - పనివారలందఱిలోఁ బండితుఁడు.

4. ఆపకుశాయి - ఖడ్గపరీక్షయందు నిపుణుఁడు.

5. సుభాభక్తుడు - పై లక్షణములన్నియు గలవాఁడు, గొప్పపనివాఁడు.

నవనప్ప తనతండ్రి నల్లపిచ్చయ రాయరఘునాథరాజుచే సమ్మా నితుఁడనియు, తాను రాయరఘునాథరాజు తనయుఁడగు విజయ రఘు నాథరాజు ఆనతీయఁగా నీ కృతి రచించితిననియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. (7-9 పద్యములు) పై వారిలో రాయరఘునాథరాజు పుదుకోటను క్రీ. శ. 1769-89 వఱకును బాలించిన తొండమానురాజు. ఇతఁడు భాషా

పోషకుఁడగు విద్వత్ప్రభువు. ఈతనిని గూర్చి యీవఱకే తెలిపితిని. ఈతని వెనుక విజయరఘునాథరాజు రాజ్యమునకువచ్చి క్రీ.శ. 1789-1807 వఱకును పాలించెను. కాబట్టి యీ కవియు క్రీ.శ. 1780 ప్రాంతమున నున్నవాఁడని[1] చెప్పవచ్చును.

గ్రంథ విషయము

ఈ గ్రంథమున అసి మొదలుగా ముప్పది రెండాయుధములు పేర్కొనఁబడినవి. ఆవెనుక వానిలో ముఖ్యమైన 'అసి' యను ఖడ్గము నకుఁ బ్రత్యేకముగా 'లక్ష్మీనారాయణ సంవాదము' అను గ్రంథమున లక్షణములు చెప్పఁబడియున్నవనియుఁ దాను దాని ననుసరించితిననియుఁ గవి చెప్పినాఁడు, కాని యీ గ్రంథ మిప్పు డెచ్చటను గానరాదు. ఆవెనుక నూటనలువదిమూఁడు విధములగు నాయుధములను వాని లక్షణములను దెలిపియున్నాఁడు, కవి నవీనుఁడగుటచేత నితర భాషాపదములను, సాంకేతికపదములను వాడియున్నాఁడు. ఇతఁడు వాడినవానిలో ఫిరంగి, సైపు అనునవి అరబీపదములు. బందరు సూరై, త్యాగ, ఖండామిశ్రి అబ్బాసి మొదలగునవి ఉర్దూపదములు. ఇవి పారశీకభాషనుండి వచ్చినవగుటచేత, భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారు వీనిని దమ నిఘంటువులో (1852 ముద్రణము) నిచ్చియున్నారు. పైవానిలో "ఫిరంగు" అనునది యగ్నిహోత్ర సంబంధమగు నాయుధమనియు నది చేతితో నుపయోగింపఁబడునదికాదని మనకొక యభిప్రాయముగలదు కాని యిదియు కత్తులలో నొక భేదమని యీ గ్రంథమునుబట్టి, నిఘంటువునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఖండాపదము తెలుఁగుకవు లుపయోగించినపదమే.

---

1. నేనీ గ్రంథమును ప్రభుత్వపక్షమునఁ బ్రకటించినవెనుక, తెనాలి వాస్తవ్యులు పరమనిష్ఠాగరిష్ఠులు. అంతర్ముఖులునునగు శ్రీభాగవతుల పూర్ణయ్య శాస్త్రిలవారు, ఖడ్గలక్షణశిరోమణి గ్రంథకర్తఁగూర్చి యీ క్రిందిరీతిని నాకుఁ దెల్పిరి. "ఈతఁడు భాగవతుల నాయనప్ప అను పేరుగలవాఁడు మాకుఁ బూర్వుఁడు. ఖడ్గశాస్త్రమున చాల పరిశ్రమ చేసినవాఁడు. దక్షిణదేశమున, ముఖ్యముగా పుదుకోటలో నీ ఖడ్గముల పరిశ్రమ హెచ్చుగ నున్నదని తెలిసి యచ్చటికి వెళ్ళిపోయి యచ్చటనే స్థిరపడినాఁడు. నుదురుపాటివారీతని బంధుకోటిలోనివారు." భావిపరిశోధకులకు నుపయుక్తమగునని యీ విషయము నిందుదాహరించితిని.

తెలుఁగు కోశమున ఖడ్గమునకనేక పర్యాయపదములున్నను, 'అసి' అను పదము వేదకాలమునాఁటి ప్రాచీనపదము. అయినను "ఖడ్గతిక్కన" "ఖడ్గనారాయణ" మొదలగు బిరుదనామములు ఖడ్గశబ్దప్రసిద్ధినే సూచించుచున్నవి.

నవనప్ప ఈ గ్రంథమును 'అసి' ప్రబంధమనిచెప్పి ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి యని దీనికిఁ బేరుపెట్టుటయే పైని తెలిపిన ఖడ్గ పదవ్యాప్తిని రూఢిపఱచుచున్నది.

ఖడ్గముల వివరణము

మొదట 32 ఆయుధముల వివరణము :

(1) అసి, (2) ముద్గరము, (3) ముసలము, (4) కోహణము, (5) కణయము, (6) కంపణి, (7) సిల్లు, (8) భల్లాతకము, (9) భిందివాలము, (10) కరవాలము, (11) కుంతము, (12) కోదండము, (13) కతారి, (14) తోమరము, (15) పరశు, (16) త్రిశూలము, (17) వజ్రముష్టి, (18) గద, (19) ఆపుది, (20) అంగల, (21) అంతక, (22) వంగిణి, (23) చక్రము, (24) సబళము, (25) ఈఁటె, (26) ఇనుపకోల, (27) సెలకట్టి, (28) పట్టిసము, (29) ప్రకూర్మము, (30) నఖరము, (31) మయూరదండము, (32) నారసము,

కత్తులు సామాన్యరకములు :

(1) హస్తము, (2) మకరము, (3) జనబల్, (4) ముక్కె, (5) వాజలల్.

ఫిరంగుతరగతి		సైపు తరగతి	
1. క్రైరెమాన్	ఫిరంగు	6. పూర్తికాల్	సైపు
2. తురా	,,	7. సుక్కా	,,
3. ఎక్కెల్	,,	8. మకరబ్	,,
4. దోర్యా	,,	9. రుకమ్మి	,,
5. కుమ్కీ	,,	10. ఇనుపాత్	,,

11. మళయవారి — సైపు
12. ఉలాందా ,,
13. జజ్ఞా ,,
14. ఫుతన్క ,,
15. కుష్కి ,,
16. ఇసుపాత్ ,,

బందరు తరగతి

17. చాందు — బందర్
18. గోవా ,,
19. అహమ్మదు ,,
20. జెల్ ,,
21. నాట్ ,,
22. ఆరా ,,
23. ప్రాంసు ,,
24. జ్ఞా ,,
25. ఫ్రాతన్ కేసీ ,,
26. మెనా ,,
27. లయిమానా ,,
28. మోనాభి ,,
29. తినాభి ,,
30. ఫురే ,,
32. ద్యాలు ,,
33. బత్తాళి ,,
34. కాయంతే ,,
35. ఇంగ్లీషు ,,
36. మహమ్మద్ ,,

సూరై తరగతి

37. ఇందుస్తానీ — సూరై
38. మారాషా ,,
39. భుజకా ,,
40. రాజాషా — సూరై
41. కంచకా ,,
42. పప్పషా ,,
43. అంబబా ,,
44. వాసికుని ,,
45. సాదాల గుబురాల్ } ,,
46. సుదాదాలా ,,
47. కలకత్తా ,,
48. కత్తాసు ,,
49. సిద్ధోట్కు ,,
50. సురతానిశాయి ,,
51. కలియకెరాట్ సూరై ,,

త్యాగాతరగతి

52. బండవాన్ — త్యాగా
53. ప్యహాం ,,
54. అంబరీ ,,
55. రుమీ ,,
56. గుజరాత్ ,,
57. బంద్యా ,,
57-ఎ. హిరాకి ,,
58. వరకుసిల్ ,,
59. అబ్దాల ,,
60. జహాశా ,,
61. మత్తాన్ ,,
62. బద్దా ,,
63. బహారోరి ,,
64. లహూరి ,,
65. అకుపరి ,,
66. అపరంగజపి ,,
67. నిరవరి ,,

68. బువాన్ త్యాగా
69. అవజ్జా ,,
70. మేవళ ,,
71. జికర ,,
72. దేవగదిచండా ,,
73. బంగాళీ ,,
74. పట్నా ,,
75. హైదరాబాద్ ,,
76. మసుధాభా ,,
77. సహాజాపూర్ ,,
78. సేంచా ,,
79. సిడ్డోట్ ,,
80. కచ్చనా ,,
81. డాల్ మన్ కాన్ ,,
82. చెంగమా ,,
83. అలంగిరి ,,

గురుదా తరగతి

84. మకరబ్ గురుదా
85. జబ్బురు ,,
86. మక్కై ,,
87. హాలబ్బు ,,
88. తురా ,,
89. మక్కి ,,
90. డోణ్యురోక్షి ,,
91. రుమ్మా ,,
92. గుజరా ,,
93. అందెబాది ,,
94. బాందూ ,,
95. గోసా ,,
96. తుంకహారు ,,
97. బేల్ ,,
98. నాల్ ,,
99. ఆరా గురుదా
100. ఆలయమాని ,,
101. ప్రాంసు ,,
102. జిజ్ఞా ,,
103. ప్రతన్కన ,,
104. ఏకనాభి ,,
105. మహమ్మద్ ,,
106. బందర్ ,,
107. అవేమాని ,,
108. దోనాంబి ,,
109. తికాభి ,,
110. ఫ్యాలాందర్ ,,
111. పాము ,,
112. కాండక్ ,,
113. బత్తావి ,,
114. కామల్ ,,
115. ఇంగ్లీషు ,,
116. ఎక్కల్ ,,
117. బాదిపాసురతాన్ ,,
118. శికిందర్ ,,
119. వస్తాదిమీర్ ,,
120. సుమాహిర్ ,,
121. మహామదంబాసి ,,
122. విలాడి ,,
123. అబ్బాసి ,,
124. బురాతిసావి ,,
125. సాలువాల ,,
126. ఖండా ,,
127. దుఃందుమాయవన్ ,,
128. మొదను ,,
129. మిస్రీ ,,
130. ఇషి ,,

ఇట్లు 130 కత్తుల లక్షణములు చెప్పఁబడినవి.

ఖడ్గలక్షణములు 18 : (1) పాత, (2) క్రొత్త, (3) నిడివి, (4) వెడల్పు, (5) ప్రక్కలు, (6) చూరి, (7) కాడి, (8) వాయుదార, (9) పెణకు, (10) గీతలు, (11) ముద్రలు, (12) దోరా, (13) దోర్యాలు, (14) చాయలు, (15) కప్పు, (16) కంజరు, (17) లఘువు, (18) జిహ్వారు.

ఈ ముప్పదిరెండాయుధముల లక్షణములు, కత్తులనుగూర్చి విశేషములు, అగ్నిపురాణ, బృహత్సంహిత, శుక్రనీతి, మానసోల్లాస, శివతత్త్వరత్నాకరాది గ్రంథములలోఁ గాననగును. తెనుఁగునందే కాని యీ శాస్త్రమునకు సంబంధించిన గ్రంథ మితరభాషలలో లేదు. అదియే యీ గ్రంథ విశిష్టత.[1]

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁగల గ్రంథమున వచనభాగము నిందుతోఁ బొందుపఱుపఁబడినది.

"ఇందుఁ గత్తులపేరులు పొడవు వెడలుపు లక్షణములు ముద్రలు పిడుల వివరము మొదలగునవి వ్రాయఁబడినవి.

కత్తులు : 1. హిందూస్థాన్ సురై, 2. అభియూబాగు సురై, 3. బల్దవాన్ త్యాగా, 4. న్యహాణ త్యాగా, 5. రుమ్మిత్యాగా, 6. బింకుపాన్ త్యాగా, 7. హీరానత్యాగా, 8. అబ్బాలీ త్యాగా, 9. పరన్ సెరీత్యాగా, 10. బద్గాత్యాగా, 11. సరవరిత్యాగా, 12. మావిపీత్యాగా, 13. హైదరాబాద్ త్యాగా, 14. కుచ్చి త్యాగా, 15. చెంగ్లామా త్యాగా, 16. విలాతి అబాసీ, 17.

---

1. The above work was Edited by Sri N. Venkata Rao, M.A., with an English & Telugu introduction and was published in the Madras Government Oriental Series No. xiv under the authority of the Government of Madras.

ఖురాసాన్ అబాసీ, 18. మందుమాఃభీర, 19. అండాబాది గురుదా, 20. ఎద్నెల్ అనునవి చెప్పఃబడినవి. ఒక్కదాని కుదాహరణము.

ఖురాన్ ఆబాసీ: కత్తి గడుసుగానుండును, తక్కిన లక్షణములు విలాతి ఆబాబవలెను.

మిశ్రకత్తి: (మిసర్కత్తి) కాలుతక్కువ నాలుగుజెనలు వెడలుపు మూఁడువ్రేళ్లు పెణికెదగ్గర నొకదోరెను. పెణికెలావు పిల్ల దోరెము ౧/- బీరకాయ పీఁచువలె ఛాయ.

నాలువాలు: నిడివికిజేనలు పెణికి కొనదాఁక సన్నగానుండును. నడుమ నొక దోరెము ఉక్కుటల్లు సీరునల్వు వెడలుపు రెండువేళ్లు.

ఖండా - నిడివి కాతుకాలుతక్కువ నాలుగుజేవలు వెడల్పుకి వేళ్లఃచూరి ముందు వంగియుండును. అడుగు దుత్తెడు 3 దోరెములు. పెటికె దగ్గెఅ కడవెళ్ళ అటువుముద్దర దుగళం పేరాముదవుగింజవలె కత్తిగడుసు రందాపట్టు దప్పం కత్తిలఘువు.

ఆ యాతావులకత్తియొక్క ముద్రలు చిత్రింపబడియున్నవి. ఫరుజులు, డాల్లు, కెములపేరులు గుర్తుకొఱకు కొన్ని వ్రాసికొన్నారు.

కెడయములు - బరువుగానుండును. కొత్తదికోసిన నేరేడుపండు చెక్కినట్లుండును. ప్రాఁతగిలిన దోసబీరకాయబిక్కునఁ గోసినట్లుండును. నఱకు దగిలినఁ గూడిపోవును. నాలుగుతావులను బెట్టునది కెడయము తక్కినతావున పెట్టేది చిలుకట్టు.”[1]

---

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు - పుస్తకభాండాగారము గ్రంథ సంఖ్య 95. ఖడ్గ లక్షణము (వచనము)

నుదురుపాటి సాంబశివకవి

వెంకనార్యుని యార్వురుకొడుకులలోఁ గడపటివాఁడగు నీ సాంబశివ కవియుఁ దండ్రితాతలవలె ప్రౌఢకవి. ఈతని కృతులలో మనకు లభ్యమైనవి మూఁడు.

1. బిల్హణీయము

ఇది సంస్కృతబిల్హణీయమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత. కథ ప్రసిద్ధమైనదే కావున వివరింపలేదు. ఇది పూర్వభాగము, ఉత్తరభాగము అని రెండు భాగములుగా రచితమైనది. కవిత సారవంతమై శ్రావ్యమై యున్నది. శైలినిఁ దెలుపుటకు రెండుపద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. కొందఱు లేడియంద్రు మఱికొందఱు చిహ్నమటంద్రు పిమ్మటం
గొందఱు యుక్తిఁజేసి కనుఁగొంటిమి భూప్రతిబింబమంద్రు పో
చందురులోనఁ గానఁబడు చామనిచాయ యదౌనె లేలనం
దందతమంబు మ్రింగనది తజ్జఠరంబునఁ గానవచ్చెడిన్.

సీ. అద్దంపుబిల్లయో యల్లజాబిల్లియో వికసితాంభోజమో వెలఁదిమోము ?
వాలుగచేపలో ఠలరాజుతూపులో తామరరేకులో తరుణికనులా !
కవఁబాయకుండు జక్కవల పూగుత్తులో బంగారుగిన్నెలో పడఁతిచనులా ?
నక్షత్ర (గతి) నవనవమైన తీగయో కారుమెఱుంగో వాల్గంటిమేనో

గీ. అకట ! యేమంచుఁ జెప్పెద నాత్మలోన నిదియనుచు నిశ్చయముచేయ నెవరికైన
వశమె (గతి) యీరీతినూరక పలుకరింప నందులో నొక్కటెదియైన నానుగాక!

ఈతఁడీ గ్రంథము క్రీ. శ. 1825-39 ప్రాంతములలోఁ బుదుకోటను బరిపాలించిన రాయరఘునాథరాజున కంకితము గావించెను.

2. తొండమాన్వంశ ప్రతాపమాలిక

తనతండ్రి వెంకనార్యుఁడు రచించిన తొండమాన్వంశమాలిక క్రీ.శ. 1789 వఱకు రాజులచరిత్రను మాత్రమే దెలుపుటచూచి, సాంబశివ కవి దానిని క్రీ.శ. 1840 వఱకు నన్నఁగా తనకాలమువఱకు వెలసిన రాజులను

నదేరీతిగా 342 పంక్తుల సీసమాలికగాఁ జెప్పెను. ఇదియును ముద్రితము. అప్పటికింగ్లీషువారి పాలన ప్రారంభమైనది. రాయరఘునాథునకు "His Excellency" అను బిరుదము నిచ్చినట్లిందు వర్ణితమైనది.

సీ. కలశవారిధి లసత్కల్లోలముల మాడ్కి యే మేటికీర్తి పై పై మెలంగు
సేతుకాశీమధ్య భూతలంబందున నెవ్వానిరాడ్భావ మెన్న నెగడు
సకలరాజన్య ప్రశంసనీయంబులై యెవ్వాని బిరుదంబు లెసకమెసఁగు
కవితాతి ధూర్వహకవి లోకములకెల్ల నెవ్వాని గుణగణం బెలమిసేయు

గీ. హూణరాజన్య వృషభ విషాణమైన "ఎక్సలెన్సను"ను బిరుదునే నృపుఁడువడసె
నింద్రవంశాబ్ధిచంద్రుఁడై యెవఁడు తెలియునట్టి రఘునాథరాణ్మౌళియనువుమీఱ.[1]

చంద్రాననా దండకము

ఇది భోగినీదండకమురీతిని బుదుకోట ప్రభువులైనట్టియు, కంపెనీ ప్రభుత్వముచే 'హిజ్ ఎక్సలెన్సీ' బిరుదమును మొదటఁ బడసినట్టియు క్రీ. శ. 1825–39 వఱకుఁ బాలించిన రఘునాథ తొండమానురాజునకుఁ గృతిగా నాంధ్రభాషార్ణవకర్త వేంకటకవి పుత్రుడు సాంబశివకవి రచించినది. శృంగారపరము – శైలికి.

శ్రీదక్షిణాభిఖ్యగోకర్ణ వక్త్రారవింద స్ఫురద్దివ్య తేజస్సదాధ్యాన సక్తాత్మభావుండు, భావోద్భవామిత్ర ఫాలాక్షికీలాసమాన ప్రతాపార్కబింబ ద్విషద్ధూకవారుండు, వారాశి గాంభీర్యగాఢత్వదాన ప్రవీణాతి గంభీరతాశాలి, శాలీనవిద్వద్ధరా పాలమాళీస్ఫురన్మంజు రత్నచ్ఛవిచ్ఛన్న చక్రాదిరేఖోల్ల సత్పాదపద్ముండు......హూణాదిరాజన్య సంస్తూయమానోల్లసత్కీర్తి.........

సంతానసంపత్తులింపొంద నుద్దండ విద్వత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీసాంబనాభిఖ్య విద్వత్కవీంద్రుండు కైసేయ [2]చంద్రాననాంకంబగున్.

1. ఆ. సా. ప. ప సం. 6 పుటలు (198–212)

2. ఆం. సా. ప. (గ్రంథ సంఖ్య. 55) అముద్రితము. 22 చిన్న పత్రములు గలది. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము, పుట 19.

చిదానందకవి - చంద్రాననా దండకము

ఇది పై రఘునాధ తొండమానురాజు పుత్రుఁడును క్రీ. శ. 1844 నుండి 1886 వఱకుఁ బుదుక్కోట పాలించిన రామచంద్ర తొండమాను రాజున కంకితముగా, వేంకనకవి పౌత్రుఁడును, మాతృభూతయ్య పుత్రుఁడునునగు చిదాకారకవి (చిదానంద) చే రచితమైనది. ఈతనికిని నుద్దండకవి బిరుదముగలదు. ప్రౌఢమైన శైలి. మచ్చునకు.

శ్రీరామచంద్ర క్షితీశుండు తానొక్కనాటన్ హజారమ్మునన్ ......స్వీయేతరంబైన భూపాలశబ్దాక్షు మిత్వంబు......కోటిభూపాల వర్యుండితండంచు లోకుల్ను తింపంగ...హాహా తాస్మి హాకోహేతురా సీదిదంకిం వరాకే కిలాహంమ్మటంచున్ వినిష్పేషణోద్యుక్త హస్తాబ్జనై ...ఉద్దండ విద్వత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీ వేంకనాభిఖ్యధీరేంద్ర పౌత్రుండు శ్రీమాతృభూతాఖ్యధీమంతు పుత్రుండు శ్రీమచ్చిదాకార విద్వత్కవీంద్రుండు కైసేయు చంద్రాననా దండకంబు......[1]

అనుబంధమున సూర్యశేఖరకవి, శేషయకవి, మన్నారయ్య, ఆయా రాజులపైని చెప్పిన చాటువులుదాహరింపఁబడినవి.

---

1. ఆ. సా. ప. గ్రంథ సంఖ్య. 61. అముద్రితము. కాగితపుఁ బ్రతి పు. భా. పుట 64.

మైసూరు - ఆంధ్రవాఙ్మయము

[1]దక్షిణ దేశమున తమిళభాషప్రధానముగా గలిగిన చోళపాండ్య రాజ్యములు (తంజావూరు, మధుర) యందేగాక, కన్నడ భాషప్రధానముగా గలిగిన మైసూరునందు నాంధ్రవాఙ్మయము విస్తరించినది. కన్నడమునకు తెనుఁగునకు చిరకాలమునుండియు నత్యంతసన్నిహితత్వముండుటచేత, క్రీ. శ. పదునేడవ శతాబ్ది ప్రారంభమునుండియు మైసూరి రాజు లీ భాషను ప్రోత్సహించిరి. వారిలో చిక్కదేవరాయలు మహాప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1672 మొదలు 1794 వఱకు మైసూరు పాలించినవాఁడు. విశేషమేమనఁగా నీతని కాలమున సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర వాఙ్మయములు మూఁడును వర్ధిల్లినవి. ఈతనిఁగూర్చి కవులు చెప్పిన చాటువులుగలవు. ఈతని పేర ప్రస్తుతమున్న గ్రంథముల వివరణమిది.

1. చిక్కదేవరాయ విలాసము

ఇదియొక యక్షగానము. సంపూర్ణము ప్రశస్తకవితకలది. చిక్కదేవరాయలకుఁ గృతి.

---

1. కీర్తిశేషులు శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు మైసూరి విశ్వవిద్యాలయమున నధ్యక్షపురోధారులు (Pro-chanceller) గా నున్నప్పుడు, మైసూరిరాజులాంధ్రవాఙ్మయమున కొనర్చిన సేవనుగూర్చిన విశేషముల నన్నెఱింగింపఁ గోరిరి. అంతియేకాక, మైసూరు పరిపాలకులకు సంబంధించిన తెనుఁగు గ్రంథముల నన్నింటిని విశ్వవిద్యాలయము తరఫుననే ముద్రితము గావించు నేర్పాటు చేయుదుమని నన్నా ప్రణాళికను దయారుచేయుమనికూడఁ గోరిరి. వారి యనుమతిని నేనెంతయో పరిశ్రమ చేసి, పై నూతనవిషయములతో వారి కా ప్రణాళికను జరిత్రను బంపితిని. వారు కీర్తిశేషులు కాఁగానే యాయుద్యను మంతరించినట్లున్నది. నేఁటివఱకు నీ వాఙ్మయమునకు సంబంధించిన గ్రంథములు చాలవఱకు నముద్రితములు.

ప్రారంభము :

శా. శ్రీరంగాఖ్యవిహారహారి భువనక్షేమంకర ప్రాభవో
దారస్ఫార కృపాకటాక్షములచేతన్ విశ్వవిశ్వంభరా
ధౌరంధర్య కళావిశేషవిలసద్బాహార్గళుండైన మై
సూరి శ్రీచిక దేవరాయలకు నిచ్చున్ శాశ్వతైశ్వర్యముల్.

... ...

శ్రీ మన్మహా రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర ప్రౌఢప్రతాపతపన శ్రీ వీర చిక్కదేవరాయ మహారాయ మహామండలాఖండలు పేర షష్ఠ్యంతంబులు రచియించెనఁట యెటువలెను.

క. శ్రీమంతున కవిరతనత సామంతునకఖిల విమతజన వనజవనీ
హేమంతున కత్యద్భుత ధీమంతున కనుపమాన ధృతిమంతునకున్.

... ...

అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పంబూనిన శ్రీ చిక్కదేవరాయ విలాసాభిధానంబను యక్షగానంబునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టిదనిన.........

[1]గ్రంథాంతము :

సీ. కురువిరాటవరాట కరహాటనృపజూట తటకిరీటములపైఁ దాఁకిదాఁకి,
చోళనేపాళపాంచాల భూపాలవిస్ఫాలభాలములపైఁ బ్రాఁకిబ్రాఁకి
అంగవంగకళింగ వంగబంగాళరా డుత్తమాంగములపై నురికియురికి
కుకురుకాశకరూశ కోసలత్క్ష్మాధీశ మాంసలాంసములపై మలసిమలసి

గీ. ఎవ్వనిభుజాల జయలక్ష్మి యెనసియుండు నతఁడు పొగడొందు నెందును నసమసమర
విస్ఫురమదాంధసింధుర విఘటితారి రణజయవిహారి చికదేవరాయశౌరి.

మ. అని లోకత్రితయంబునం గలుగువారాకారరేఖాకళా
ఘనకీర్తి ప్రతిభావిశేషములు వక్కాణింప శ్రీరంగప
ట్టణసామ్రాజ్యధురంధరుండవయి వేడ్కంధాత్రిఁ బాలింపుచున్
మనుమీ శ్రీ చికదేవరాయనృపచంద్రా ! సాంద్రతేజోనిధీ !

పై పద్యములనుబట్టి రచన గుర్తింపనగును. ఇందుఁ గొన్ని చరిత్రాంశములు గలవు.

1. మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. యక్షగాన సంపుటము సంఖ్య 1880. అముద్రితము.

శృంగార సీసపద్య శతకము

ఈపేర నొక శతకమున 'చికదేవ' అను పేరు కానవచ్చుచున్నది. దీనికి లోకోత్తర స్వారస్యయుత శతకమని వేఱొకపేరు గ్రంథముపైఁ గానవచ్చుచున్నది. మఱియొక వ్రాఁతప్రతిలో 'డిండిమప్రహసనము' అనుపేరు గానఁబడుచున్నది. అట్లయిన సంస్కృత డిండిమప్రహసనమున కిది యనువాదము కానోపును.

సీ. వింతగాఁబోడఁగన్న వెలఁదినినవలీల సాధించుదేవ వేశ్యాభుజంగ !
ముందరపోడగట్టు మొగనాలినైనను దొరకించుకొనునట్టి దుండగీఁడ !
తిరునాళ్ళకనివచ్చు పరువంపు వెలఁదులఁ దిరిగిపోనీయని ధీరవిటుఁడ !
వేఁటకుఁబోవుచో వీటనెవ్వతెైన ననుపులఁదేలించు నటనకాఁడ !

గీ. నీకు శృంగారనటనల నేర్పుపగల శతకమొక్కటి వినిపింతు చక్రహస్త!
భక్తసురసాల చికదేవ ... ...

ఇట్లే చివరిపాదము లేదు. తక్కిన మఱికొన్నింటికి నెత్తుగీతియే లేదు. అయినను వానికిఁగూడ నిట్లే యుండునని శతకమను పదమును బట్టి నిర్ణయించవచ్చును. అట్టి పద్యమున కొక యుదాహరణము.

సీ. నీవక్త్రశశిఁజూడ నిండు హర్షాబ్ధికి నీలీల బాడబజ్వాలయయ్యె
రతిమోహలజ్జచే రాణించు నీమూపుకెరలు రోషాగ్నికి కీలలయ్యె
సరసనిశ్వాసమంథర నాసికావళుల్ చిత్తజాగ్నికి కొల్మివిత్తులయ్యె
ఆననాబ్జమరందహర్షాశ్రు బిందువుల్ తతశోకమున కాజ్యధారలయ్యె
... ...

చాటువులు

చిక్కదేవరాయలను పెక్కు గూర్చి [1]చాటువులు గలవు. వానిని యనుబంధమునఁ జూడనగును.

---

1. తొలుత క్రీ. శ. 1911 లో కాకినాడ సరస్వతీ పత్రికయందివి ముద్రితమైనవి. అవెనుక చాటుపద్య మణిమంజరి ప్రథమభాగమున ముద్రితమైనవి. ప్రథమ భాగము పుట 46.

రామాయణము తిరుమలాచార్యుఁడు

చిక్కదేవరాయలకాలమున వైష్ణవ విద్వాంసులలో చిక్కుపాధ్యాయుని వెనుక రామాయణము తిరుమలాచార్యుఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1674-వ సంవత్సరమున దేవనగిరి శాసనమును రచియించినవాఁడు. ఇతఁడు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్రభాషలయందేగాక సంగీత విద్యయందుఁ బ్రవీణుఁడు.[1]

కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులు - పదములు

కంఠీరవరాజు మైసూరు పరిపాలకుఁడును కవి పండితప్రియుండును మహాయశస్కుఁడునగు చిక్కదేవరాయల కుమారుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 1704 నుండి 1714 వఱకును మైసూరును బరిపాలించెను. ఇతఁడు పుట్టుకచే మూఁగవాఁడును, జెవిటివాఁడునై యుండెను. అందుచే నీతనికి "మూకరసు" అను నామాంతరము. కేవలము హస్తసంజ్ఞలతోడనే రాజకార్యములను నిర్వహించెడివాఁడు. అయితే భగవంతుఁ డేదేని యంగవైకల్యమును గలిగించినప్పు డావ్యక్తి కేదేనొక విలక్షణమైన శక్తిని బ్రసాదించును. కంఠీరవరాజునకుఁ గమనీయమగు కవనశక్తియే గాక బహుభాషా వేత్తృత్వమును పరమేశ్వరుఁడు ప్రసాదించినాఁడు. ఇతని యక్షగానరచనముల మూలమున నితడు సంగీత సాహిత్య నాట్య విద్యలందు నేర్పరి యగుటతోఁ బాటు సంస్కృతమునఁ బ్రాకృతమున మాతృభాషయగు కన్నడమునఁ దెనుఁగునఁ దమిళమునఁ గవితారచన చేయఁగలవాఁడని విశదమగుచున్నది. ఈతని విద్యావిశేషము మైసూరు చరిత్రకారు లెవ్వరును నీవఱకు గుర్తించియుండలేదు.

ఈ యక్షగాన రచనలవలన నీతఁడు దక్షిణాంధ్ర వాఙ్మయముననే కాక యాంధ్రవాఙ్మయమునఁగల రాజకవులలో నొక ప్రశస్తకవిగా నెన్నఁదగినవాఁడు. ఇతని కృతుల వివరణము నీక్రింద నొసగుచున్నాను.

---

1 History of Mysore Vol. 1. Ch. XIV. P. 421. Literary Activity in the time of Chikka Devaraya Wodeyar.

1. కొరవంజికల్లె — ఇందులో నాలుగుకృతులు గలవు.

a. [1]ఆంధ్రకొఱవంజి. b. కన్నడకొఱవంజి. c. ప్రాకృతకొఱవంజి.

d. తిగులకొఱవంజి లేక తమిళకొఱవంజి.

2. పంచాయుధకల్లె.

3. లక్ష్మీవిలాసము.

4. కలవాణీవిలాసము.

5. నాట్యవిద్యావిలాసము.

6. వసంతోత్సవవిలాసము.

7. విభక్తికాంతావిలాసము.

8. అష్టదిక్పాలకవిలాసము.

9. పావకినాటకము.

10. వైవస్వతనాటకము.

11. నైరుతినాటకము.

12. వారుణినాటకము.

13. వాయవినాటకము.

14. కౌబేరినాటకము.

పై కృతులలో నీ క్రింది లక్షణములు సాధారణముగఁ గన్పట్టు చున్నవి.

1. గ్రంథాదిని సంస్కృతశ్లోకము కొన్ని కృతులయం దున్నవి.

2. గ్రంథాదిని దెలుఁగుపద్యము కొన్నిటఁగలదు.

3. వచనములు మధ్య మధ్య గలవు.

4. ద్విపదలు, సీసపద్యములు మొదలగుజాతులు కలవు.

5. మత్తేభము మొదలగు వృత్తములు గలవు.

6. దరువులు, ఝంపె, త్రిపుటలు గలవు.

---

1. ఆంధ్రకొఱవంజియందు కాంచనవల్లి విరహము వర్ణితమైనది. ఈ కొఱవంజి 'పరిశోధన' పత్రికయందు ముద్రితమైనది (సంచిక 5, డిసెంబరు–జనవరి 1955 సం.)

7. ఆటతాళము, ఏకతాళము, ధ్రువతాళము, మఠ్యతాళము ప్రయుక్తములైనవి.
8. కొన్నింటం బ్రాకృతమును గన్నడమును వాడంబడినవి.
9. తెనుంగున లేక, కన్నడమున నున్న సాంగత్య ఛందోపద్ధతి యిందుం గలదు.
10. అన్నింటియందును రచన సరళమును హృద్యమునై యున్నది.

1. ఆంధ్ర కొఱవంజి[1]

కంఠీరవరాజు శ్రీరంగనాథుని దర్శించి తిరిగి వచ్చుచుండంగాం బాంచాలదేశపు రాచపట్టి కాంచనలత యాతనిజూచి మోహించును. ఇంతలో కొఱవంజి ప్రవేశించును. తన మనోరథమును తెలిసికొని కంఠీరవరాజు తన్నుం బ్రేమించి వివాహమాడునని కొరవంజి చెప్పంగా విని సంతోషించి పారితోషిక మిచ్చిపంపుట యిందలి యితివృత్తము. దీనిరచన కొక మచ్చుతునక — ఎఱుకత వచ్చుట.

మాళవిరాగము :

వచ్చె నెఱుకత యెఱుక యెఱుకని
వాడవాడల వెంటనూ
హెచ్చుగా తా ర్కాణలెల్లను
యిదిగొ చెప్పెద ననుచునూ
తళుకుం జెక్కులం బసిండికమ్మలు
తళుతళుక్కని మెఱయంగా
కులుకుగుబ్బలు పైని హారము
వెలసి వేడుక మీఱంగా
పొందుగా రత్నములు నించిన
బుట్టబుజమునమంచుక

---

1. దీనినిగూర్చి "తాళపత్ర గ్రంథములు కొఱవంజి" అను శీర్షిక క్రింద వాణిలో తే 7–10–1950 దిని ప్రకటితమైన యస్. యస్. సుందరేశ్వరరావుగారి ప్రసంగముం జూడదగును.

చందముగ తన చిన్ని బుడుతను
సరవి వీపున గట్టఁకా
ఘల్లుఘల్లున జాళువా గిల
కయు కరంబున (మోయఁగా
మెల్ల మెల్లనె హంసనడపులు
గల్లసాగసులు (త్రోయఁగా

సాంగత్య ఛందోపద్ధతి కుదాహరణము

సాత్యవతినే నుందు స్వర్గాననేనుందు
నిత్యమ్ము ధరలోన నుందూ
అత్యంతాద్భుతమైన అమరాద్రియందుండు
సత్యమ్ము సర్వత్ర నుందూ

ఇందు ఆహిరి, కాంభోజి, ఘంటారవ మాళవి మొదలగు రాగములు ప్రయుక్తములైనవి. ద్విపదలు దరువులు కలవు. కంఠీరవరాజు కృతులలో నిదియె పెద్దకృతి.

2. పంచాయుధకల్పి

ఇందు విష్ణుమూర్తి పంచాయుధములు కంఠీరవనృపతిని సంరక్షించునట్లుగా, నాయాపాత్ర నభినయించునట్లు రచితమైనది. ఇందు సంస్కృతశ్లోకములు హెచ్చుగాఁగలవు. ఇది సంస్కృత శ్లోకముతో ప్రారంభము.

3. లక్ష్మీవిలాసము

ఇదియు నాదిని సంస్కృతశ్లోకము గలది. ఇందు మహాలక్ష్మి కంఠీరవరాజుసభను నృత్యమొనరించి యాశీర్వదించుట చెప్పఁబడినది. ఇందు దరువు, ద్విపద, వచనములు గలవు. ఈ క్రింది గేయముతో సమాప్తమైనది.

రాగం - సౌరాష్ట్ర

కలితనిరంతర కనకవసంత
వలరిపువైభవ వాజిశేవంత
వితరణరాధేయ వినయవిధేయ
శ్రుతిమహితోపాయ శోభనకాయ
రాజకంఠీరవ రాజాధిరాజ
రాజేంద్ర చికదేవరాజతనూజ.

4. కలవాణీవిలాసము

ఇందుఁ గలవాణి : యనువేశ్య కంఠీరవరాజునుజూచి మోహించు కథ చెప్పఁబడినది. ఇది తెలుఁగుపద్యముతోఁ బ్రారంభము. ఆ పద్యమిది:

శ్రీకాంతారమణుండు భూమిమహిళా
 చిత్తాభిరామోత్సవుం
డాకర్ణాంతవిలోచనుండు కమనీ
 యాజానుబాహుద్వయుం
డీకంఠీరవ రాజచంద్రునికిఁ దా
 నీరంగసద్ధీవరుం
డాకల్పంబొన గూర్చు ధర్మములనే
 కైశ్వర్య కీర్త్యాదులన్

5. నాట్యవిద్యావిలాసము

ఇది [1]నాట్యకర్త్రిలు తమ తమ విశేషములను వివరించు కృతి. సంస్కృతశ్లోకముతోఁ బ్రారంభము. ఇందు సంస్కృతభాగము హెచ్చుగా నున్నది. పద్యరచన తెనుంగున నచ్చటచ్చటఁ గాననగును.

6. వసంతోత్సవ విలాసము

ఇది ప్రశస్తమైన కృతి. పూర్వము నాచన సోమనాథ మహాకవి వసంతవిలాసమును వ్రాసినట్లు లక్షణగ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. కాని గ్రంథము పూర్తిగ లభించలేదు. కంఠీరవరాజు కృతి పూర్తిగనున్నది.

---

1. నాట్యకళా నిపుణలగు స్త్రీలు తమ విద్యావిశేషములనుఁ బ్రదర్శించు కృతి. నాట్య కర్త్రి. అంకకాఁడు-విటకాఁడు మొదలగు వానివలె సంస్కృతాంధ్రమిశ్రసమాసము.

ఇది,

శ్రీమత్పశ్చిమరంగి పట్టణవరే
భోగీంద్ర శయ్యాతలే
శ్రీభూమీకర పల్లవాశ్రితపదాం
భోజశ్శయానోహరిః
అవ్యాదాశ్రిత పారిజాతమఖిల
క్షోణీంద్ర చూడామణిం
శ్రీకంఠీరవ భూమిపాల మనిశం
శ్రీదేవ రాజాత్మజమ్

అను శ్లోకముతోఁ బ్రారంభము — దీని వెనుక నీరీతి నాందిచేసి సూత్రధారుండు తెరదిక్కుఁ జూచుటయు నటి వచ్చేక్రమం బెట్టువలెనన.

రాగం - ఆహిరి.

వచ్చెను నటి వచ్చెను తమి
హెచ్చిన కంఠీరవేంద్రుని సమ్ముఖమున
ఆటలపాటల తేటలనలరిన
పాటలగంధి నెఱనీటుతో నదిగో.

పల్లవి

వ. వచ్చిన నటినిజూచి సూత్రధారుడు వసంతోత్సవవిలాసంబు వినిపించవలె ననె. నటి-అయ్యా! ఆ వసంతవిలాసంబనే కృతికి కర్తయెవరు? అనుటయు సూత్రధారుం డిట్లనియె :

సీ. శ్రీసోమవంశాబ్ధిసితకిరణుఁడు మహా
దానధారేయుఁడు ధర్మపరుఁడు
అకళంకచారిత్రుఁ డమిత విక్రమశాలి
సకలవిద్యాభ్యాస చతురహృదయుఁ
డంగనాజనమనోహర రూపలావణ్యుఁ
డాశ్రితజన కల్పకావనిజుఁడు
రాజకంఠీరవ రాజేంద్రచంద్రుండు
చారు కారుణ్య విస్తారయశుఁడు

మధురిమృదువాక్య సందర్భమగుచు నెగడి
నవరసాలంక్రియాకల్ప నములఁదనరి
లలితమైనవసంత విలాసమనెడి
నాట్యమేళానగతి ప్రబంధము రచించె.

ఆ వెనుక నటి వసంతసమయమును వర్ణించును. ఇందు రెండు ప్రాకృతగేయములు, నొక తెనుఁగుపదము గలదు.

గేయము. సహియరమ యుళబాణో
మహుయరన్నిణ దణుహాసంకారో
విరహియణ మణోమియసుం
మియయా శేల్లం కరయికదస్సో.

తెనుఁగున మెదుకుల కాంభోజి - ఆటతాళము

ఈ వసంతము లింపారె
భావించిచూడ బాగారె
శీవితోరాజ కంఠీరవరాయఁ
డీవిధముల వింత లిటువలెనేయ.

పల్లవి. అలరువల్కల క్రొవ్విరులు తేనెజాఱ
చెలరేఁగి యానించి యలులందు జేరఁ
చెలువైన మావిడి చిగురాకుసార
ములమదించిన కోయిలల సొంపుమీఱ.........

ఈకృతి కంఠీరవేంద్రుని సమ్ముఖమున ప్రదర్శించినట్లుగాఁ దరువాతి భాగము చెప్పుచున్నది. దాని మొదలు— "ఆసమయంబున రాజ కంఠీరవేంద్రుఁడు కొలువై యుండు క్రమం బెటులన్నను" అని 22 పంక్తులలోఁ గొలువు వర్ణనగలదు. అపుడు సూత్రధారుఁడు నటినిజూచి "రాజకంఠీరవేంద్రుఁడు రత్న సింహాసనారూఢుఁడై నిండుకొలువై యున్నాఁడు. ఈ సమయంబు వసంతోత్సవవిలాసంబను నాట్యప్రబంధంబు వినుపించుటకు వేళ. ఇప్పు డందుకు తగినపాత్రలు ఎవ్వరంటే మల్లిక,

మందారిక, మంజుభాషిణి, మధురవాహిని మొదలైన యంగనామణులు ముస్తీబై వచ్చునట్లు సేయుమనునప్పుడే వారు ముస్తీబై వచ్చు క్రమం బెట్లన్న,

"వచ్చెను మల్లిక వయసతో నిదిగో
హెచ్చైన కంఠీరవేంద్రపరాకు."

దీనినిబట్టి తంజావూరి రంగమునందువలె మైసూరియందు నాటక శాలలో స్త్రీలు స్త్రీపాత్రలుధరించి నాటకము లాడెడివారని తెలియు చున్నది. ఆ మల్లిక కంఠీరవేంద్రుని మోహించి చేపట్టుమని యీరీతిని ప్రార్థించును. దానితో కథ ముగియును.

ధ్రువతాళము

శ్రీకంఠీరవరాయ శ్రితజనరాధేయ
రాకేందుచంద్రికా రవళికితాళలేను
ఆ కౌముదిబారికి నలసిలిచాల

రూపకము

నిరతము నెమ్మది నిన్నె నమ్మినదాన
పరిపరిగా నన్ను భావించనేల
ఇరవుగా దయతో నన్నేలు కంఠీరవేంద్ర
ధరణీపురందర! దానమందార!

ఝంపె

నీపొందు నెడఁబాసి నిముసమోరువఁజాల
రాపేలచేసి నను రచ్చఁబెట్టేవు
నీపాదమాన యిఁక నీ చెలిమి నే మాన
భూపకంఠీరవ! శుభోదయవిశాల!

తెనుఁగు సాహిత్యములో మధుర కవితాశాఖకు సంబంధించిన కృతులలో యక్షగానములనుగూర్చి యింతవఱకును సమగ్రపరిశీలన జరిగియుండలేదు. ఈ శాఖలలోఁగూడ ముద్రితములు నముద్రితములు

నగు గ్రంథజాలము చాలగా వెలయుచున్నది. కాని వాఙ్మయ ప్రపంచమున నీ శాఖకుఁగల యున్నతస్థానము గుర్తింపఁబడకుండుటచే యక్షగానములనుగూర్చి కూలంకషముగా వ్యాసంగము జరుగలేదు. కొలఁది మంది విద్వాంసులు [1]మాత్రమే దీనినిగూర్చి పరిశ్రమచేసి యాంధ్ర విద్వల్లోకమును గృతజ్ఞతాబద్ధము గావించినారు. సాహిత్యపథముయొక్క పరిణామమును సంగీత సాహిత్యములకుఁగల పరస్పర సంబంధమును వ్యక్తముసేయుచు, నంధ్రతాముద్రను బ్రదర్శించు నీ యక్షగానములు మిక్కిలి సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలింపఁదగినవి. అట్టివానిలో నీ వఱకుఁ బరిశోధకుల కెఱుఁగరాకుండఁగా లగర్భమున నణఁగియున్న కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులనుగూర్చి పదములనుగూర్చి నేను తెలిపితిని.

కంఠీరవరాజు పదములు

1. రాగము భైరవి - త్రివడితాళము.

వారినిధిగంభీర, శారద
నీరదాశ్రిత హారరుచిర వి
హార, మనసిజవీర, శతగుణసార
వితరణశూర, ధర్మవిచార, కుజనవి
దూర, సరసోదార, సుజనాధార, వంశో
ద్ధార, లలితాకార, మైసురివీర
కంఠీరవేంద్ర జయ జయ.
గానలోలఘనబుధజాల కవిజన
కలిత లీలా.

పల్లవి: ౧. వందితాఖిలబృంద సుజనా నందలసదర
విందపదకన దిందు బంధురవదనభాస్వర
కుందకుట్మల దంతసురవరనందివాహన
వందనప్రియకందళితకురువిందనఖకర
మందరాచలధైర్యసౌందర చంద్రకంఠీర
వేంద్ర జయ జయ.

---

1. (1) కీ. శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు. (2) కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. (3) శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారు. (4) శ్రీ డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు.

౨. రాజరాజ సమానభోగవి
రాజమాన మనోజభాసుర
రాజబింబ సమానజామర
వేజితామర రాజవిద్యా
భోజ మైసురి దేవభూపత
నూజనవకృతనైజకవితా రాజితాలపజాలకూజిత
రాజకంఠీరవేంద్ర జయజయ.

2. రాగము ఘంటారవ - వడ్డిమత్య.

కొమ్మ నీవదియేమే నాసామినీకెంత
కొదవగా యేంజేసేమే
ఈమహిని రాజ కంఠీరవేంద్రుని
యేమని తెలియలేను.

పల్లవి. ఆటపాటలవింత మాటలతేటల
అందచందములు గలిగినా
మీకైననీటు బలు జాటుపనుబోటుల
మిటుకులాడు లైనట్టి
పాటలగంధులు పదముమోపినగాని
పొన్పుఁజేర్పనివాఁడమ్మా!
పాటపాడిరైన పడుచులనెల్లా
పాటిజేసునటే ఓభామా!

పల్లవి. వందితాఖిలబృందసుజనా
నందలసదరవిందపదకన
దిందిబంధురవదన భాస్వర
కుందకుట్మల దంతసురవర
నందివాహన వందనప్రియ
కందళితకురువిందనఖర
మందరాచలధైర్యసౌందర
చంద్రకంఠీరవేంద్ర జయజయ

ఏణాక్షీ వినవె యిలలోవారికెల్ల
        యెక్కువైన రూపము.
జాణతనముమంచి జిగిబిగితనమున
        జగబిరుదందినట్టి
ప్రాణనాయకి వేడుకొనినగాని సుమంత
        ప్రాపుచేయని వాఁడమ్మా
త్రాణము తెలియని తగినవారివలల
        తగిలియుండేవాఁడేమో ఓ చెలియా !
సఖిగరిమ తెలిసిన ఘనగంభీరముగల
        గుణవంతుఁ డితఁడందు
నరపాల జనులలో నాడాడివాఁడంటే
        ననఁబోఁడి యెంచఁదగునా
నిరతమై గూడియుండువాని మహిమ
        నిజమై యెవరు తెలిసేరే
వీరరాజ కంఠీరవేంద్రుఁడు వేరిటి వలపులాడిని
        నమ్మునా ఓ కొమ్మా !

౩. రాగం ఘంటారవం – ఆటతాళము.

అక్కరో ! వినవె యీవేళ వలపుజాడ
యెక్కడనుండి వచ్చెనే
సొక్కుపొడి జల్లెనో సొగసు కంఠీరవేంద్రుని

పల్లవి. అటుగాఁ జూచినవాని అలరుమోమందము
ఇటుచూడ వాని నీటు యింత హీనమై
ఎటుగాఁ జూచినవాని యేమనవచ్చునో యందు.
విటరాయని వగలు వింతమైచినటు నాఁటి
కనుబొమ్మ సన్నలోను కలికిరో ! రమ్మని
మొనగుబ్బలపై గోరు ముద్దుగానుంచి
అనవరతము నన్ను అంగజాకేళినిగూడి
వినయమున కంఠీరవేంద్రు నున్నట్టి నున్నది.

4. రాగం ఘంటారవం - ఆటతాళం.

కానిలేర చక్కని సామి కానిలేర
దానశూర కంఠీరవ ధరణిపాల యిలాగైతె

పల్లవి. పచుచుదాననంటా నడిప్రాయాన నన్నుఁ
జూడక విడిచి దానినే జేరున్న వివర మెఱుఁగనా?
వడియగట్టినదాన వసుమతిచంద్రా! విను నా
జడనుజుట్టిన పూలు చెదరిచేయక మానేన
దురుసుమాటలాడి దూరి ముద్దుఁబెట్టఁబోయనంట
బిరుదువని తలచే బలిమి బిరుదందినదాన
బిరుసైనగుబ్బల బిగిసి చక్కిలి చక్కిలిగోరు
వరుసవరుసగాఁజూడక వరిది విడిచెనాఁడ్లోరోరి
చక్కనైనయ్య యేరా యిట్టి చచ్చునలాడునవచ్చి
సొక్కించి సోలించి నన్ను సొబగుమీఱఁగ
మక్కువతోఁ గూడినట్టి మైసురికంఠీరవేంద్ర
గ్రక్కున మోవి గంటుశాయకమానేన

5. రాగం - అశోకవరాళి.

ఏమే భామనీ ప్రేమము యెంతటిదో కాననమ్మా
కామకోటి రూప రాజకంఠీరవేంద్రునియందు
వలపులాఁడినీ చెలులు పిలిచినట్టివాని
పేరనికలసి బిలిచి నీలోనీవె తలవంచుకనుండే వేమే
అలనైనదినుదిటినీవు తిలకమున దిద్దినంటా
వలపులో కాని రూపు వన్నెమీఱ దిద్దేవేమె
ఆటపాటలాడేవేళ అందిపొంది యుండేవేళ
బోటిరో కంఠీరవేంద్రుని పొందియుండు భావ మిదిగో

6. రాగం - తోడి.

పదిరి నన్నంటి వచ్చేవేర
మొదటివలె గాదు చాలురా మోహనాకారా!
కులుకు కుబ్బలాన పయ్యారి గుమ్మినమీరి
గురుతైయున్నదిరా కస్తూరి
అలదానివద్ద నీవు దూరిసారి
అటువంటి దినమున మైసూరికంఠీరవేంద్రు

కంటికంటిరా నీ మాయలెల్ల అమ్మనే జెల్ల
కల్లగాదు కామినివల్ల
వింటి వింటి వింటిరా నీమాట లెల్ల అల్ల
తెలఁదియండే నీ ప్రేమమేల కంఠీరవేంద్రా
అనరానిమాటలాడే వేర అవురాచాలురా
ఆడే రా నీ కామేరవయ్యేరా.
దినమున నేలు దాని భారమార
దేవరాజేంద్రుని కుమార కంఠీరవేంద్ర.

7. రాగము – తోడి త్రివడి.

వారివారి కిట వలచినవాఁడే
వీర కంఠీరవేంద్రుని వింతలుజూడే

పల్లవి. అలివేణి వినవె అల్లటు జూచెనేనివాని
చెలువైన చెక్కిలి జేరేది ఒకర్తె
అలరు నీమోవియన్న అమృతమేదిరా యని
తెలయ పంటి నొక్కు వింతలాఁడి యొకతె
బారిగుబ్బల మొనల బలిమిరొమ్మున గ్రుమ్మి
బీరముతో జడను బిగిసి జుట్టుకొని
వేఱే నీకొకతె యేతెలఁది వలరాయని
యీరీతి గూడియున్న యింతినే నొకతె
బారాడు కురులను బాగుగా పైచుక
వారాసిగ పెట్టిన వయ్యారి ఒకతె.
ఏరా కంఠీరవేంద్ర ? ఎవతె కోరినదనీ
గారుచేసే బలు గయ్యాళి యొకతె.

8. రాగము – ముఖారి.

విన్నవించరో ఓయమ్మ
కన్నెరో యీ వగలెల్ల కంఠీరవేంద్రునితోన
విడిదికే వచ్చిన వామ్మనదె నన్నిపుడు విడనాడెదె
నిదెవిూయఁగా నందుకోరాదా వింతఁజేసేదు
దుడుకు లేటికి నాతో వాద దూరుకొనెడే

కడుదుఁ జేసేదే మరుదా కాని నేనేమిసాద
అల్లదని చెట్టబట్టికొంటి
బింకముతోన అటుజూచుకొంటి
మొల్లమొగ్గలవంటి పంటి మోవి యానుకొంటి
ఉల్లాసాన దానియింటనుండి వచ్చెదమాయంటి
గురిగా మైసూరి నేలునంటి
నిజతనంటి ఘన గుణవంతు కంటి
వీరకంకీరవ వీరుఁడంటి వద్ద జేరుంటీ
నిరతాన ననుగూడి నాడంటి
నే నమ్మియుంటి మెఱసివారనుంటి
మేరగాదని యంటి.

9. రాగము కాంభోది - తాళము వడ్డిమత్య.

ఇపుడు జాణవైతివా చెలియా నీ
విపుడు జాణవైతివా
అపటి దినమున మఱచినీవె
పైపయి వారి యందమే సుపరతి నమరేవేమొ.

పల్లవి. ముద్దులాఁడిరో నీవు చిన్నప్రాయమునాఁడు
ముద్దుగుమ్మలతో బొమ్మల పెండ్లిండ్లు చేయించి
కొద్దిగా సతిపతి నిద్దరునుగూర్చి కులుకుచునుండఁగా
అద్దరి పొయెనే నేనురాఁగాఁ గనుఁగొని
అందరి మోము వారఁజేసుకొంటి
వద్దనున్న చెలులమఱుఁగుదాఁగున్నట్టి
వలపులాఁడి వింతెగదవె నీవపుడు.
సామజయాన నాడు పాన్పుపై నేను
సరసమై నిదురమబ్బుగనున్న యానన్న
ప్రేమతోనుపరతి దిద్దుకొమ్మనంటి భామనాప్రి
యుండగా నేమి జేసునోయని వారజేసుకొంటి
ఇంతిజోడునరీతి నీవు తెలుసుక
మేము తెళ్ళ మఱుఁగునుంజొచ్చి మేలు మీఱ

ముదముతోఁడ ప్రక్కఁజేరి యుంటివే యపుడు
చెలియ చప్పడకాళ్ళ మంచియపైని జిక్కించి
అద్దముపై నీడ గనుగొని
తొలుత మదనకేళిలోని రీతిఁజూచి
తొయ్యలి భ్రమసి నీవు
నెలతరో నా సామి కంఠీరవేంద్రుఁడు
నేర్పున నుపరతిఁజేర్చు కొన్నాడంటి
పలుమారద్దము బారఁజూపులజూచుక
పదరి చిఱునవ్వుతో నున్న దానవవుడు

"శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీశైల గురువేనమః అని వ్రాఁతప్రతి చివరకలదు"

బెంగుళూరునిర్మాత పెదకెంపరాయఁడు

గంగాగౌరీ విలాసము

నేఁడు మైసూరిప్రాంతమున బెంగుళూరిని గట్టించిన "పెదకెంపగౌడు" పేరు విననివా రరుదని చెప్పవచ్చును. ఈతని నిజనామము పెద్దకెంపరాయఁడు. కన్నడమున హిరియ కెంపరాయఁడు. గౌడు అనునది యీ వంశీయుల కందఱకును నొక నాయకపదమును సూచించు బిరుదము. పెదకెంపరాయని పూర్వులు తెలుఁగువారు. కాంచీపుర ప్రాంతములనుండి మైసూరిరాజ్యముననున్న 'ఆవటి' యను గ్రామమునకు వచ్చి, యచ్చటనుండి బెంగుళూరి కెనిమిదిమైళ్ల దూరముననున్న 'ఎలహంక' అను ప్రాంతమున స్థిరపడిరి. అప్పటికి విజయనగరసామ్రాజ్య మేర్పడుటచే, నాప్రభువులవలన నాడగౌడఱికమును పొందిరి. అందుచేత నీవంశీయులకు 'గౌడ' యను పదమును, 'ఎలహంక ప్రభువులు' అను పదములును నియతముగానుండఁ జొచ్చినవి.

వీరిలో క్రీ. శ. 1418 నుండి 1433 వఱకును ఎలహంకను బాలించిన జయగౌడ యనునాతఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఆతని కొమారుఁడు 'గిద్దగౌడ'. గిద్దగౌడునకుఁ బిల్లలు లేకపోవుటచేత, తమ యిలవేల్పుగు [1]కెంపమ్మ

---

1. 'కెంపమ్మ' అనగా తెనుఁగులో 'ఎఱ్ఱమ్మ' అను దేవత.

నారాధించి, యొక కుమారుని గని యాతని కా దేవతపేరితో ‘కెంప నంజగౌడ’ అని పేరుపెట్టెను. ఆనాఁటినుండి ‘కెంప’ అను పేరే యీ వంశీయులందఱికిని గలదు. కెంప నంజగౌడ, తన తండ్రివెనుక క్రీ. శ. 1443 నుండి క్రీ. శ. 1513 వఱకును దన సంస్థానమును బాలించెను.

ఈ కెంప నంజగౌడ కుమారుఁడే పెద కెంపగౌడ. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1513 నుండి 1569 వఱకు నేఁబదియాఱేం డ్లవిచ్ఛిన్నముగా రాజ్యము పాలించినవాఁడు. ఈతఁడు విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు కృష్ణదేవరాయలచేతను, నచ్యుత దేవరాయనిచేతను మన్ననలను బొంది నాఁడు. ఈతఁడే క్రీ. శ. 1537 లో బెంగుళూరు పట్టణమును నిర్మాణము చేసియున్నాఁడు. ఈతఁడే గంగా గౌరీవిలాస కృతికర్త.

బెంగుళూరు పట్టణము కట్టఁబడుటకు పూర్వ మీ ప్రాంతమునకు ‘శివసముద్రము’ అనిపేరు. తనరాజ్యము విస్తరించిన తరువాత రాజధాని కొఱకై, శివసముద్ర గ్రామమునుండి బయలుదేఱి, కెంపగౌడ స్థలములు పరీక్షించుచుండఁగా బదిమైళ్లు వెళ్ళినవెనుక నొక స్థలమున నొక కుందేలు తన కుక్కను నడ్డగించుటచూచి, అదియే రాజధానికి తగిన స్థలమని యెంచి, కోటను నిర్మించెను. ఈ కోటకు నాలుగు బురుజులు కలవు. నాలుగు బురుజులు కోట పూర్తియై, సింహద్వారముకట్టఁ బ్రారంభిం పఁగా, నది సాయంకాలమువఱకు నిలిచియుండి, తెల్లవారినతోడనే పడిపోవుచుండెడిది. ఇట్లెన్నియోదినములు జరుగఁగాఁ గెంపరాయఁడు నిరుత్సాహుఁడై యుండఁగా, నొకనాఁడు స్వప్నములో నాతనికి నరబలి యిచ్చిన నిలుచునని యొక మహనీయుఁడు చెప్పెను. కెంపరాయఁ డీ వృత్తాంతము తనవారితోఁ దెలుపఁగా, నాతని కోడలు “లక్ష్మమ్మ” అనునామె తాను బలియగుదునని చెప్పెనట. కాని కెంపరాయఁ డందుల కంగీకరింపలేదు. తుద కామెయే యెవ్వరికిఁ దెలియకుండ సింహద్వారమువద్దకుఁబోయి, కంఠము నుత్తరించుకొని, యా రక్తముచే నా ద్వారమును తడిపివైచినది. మఱునాఁడు సింహద్వారము నిలిచినది. కెంపరాయఁ డామెకు బెంగుళూరికిఁ దూర్పున ‘కోరమంగల’ అనుచోట దేవాలయమును గట్టించెను. అందు నేఁటికిని నీమె పూజలనందుచున్నది.

తెనుఁగున 'లక్ష్మమ్మకథ' యని యొక పాట ప్రచారములో నున్నది. అది ముద్రితమైనది. దానిని జూడఁగా నందుఁ బేర్కొనఁబడిన లక్ష్మమ్మ, చిరుమామిళ్ళవారి యాడుఁబడుచని కలదు, కావున నామె యీ లక్ష్మమ్మకాదు.

ఈతఁడు బెంగుళూరు పట్టణము కట్టించి దాని నభివృద్ధిపఱచుటయేగాక, అనేక దేవాలయములను నగ్రహారములను గట్టించినవాఁడు. గవిపురమున గంగాధరేశ్వరాలయము కట్టించినవాఁడు. అందొక పెద్ద చెఱువు త్రవ్వించినాఁడు. దానికిఁ దన కులదేవతయగు కెంపమ్మ పేర "కెంపాంబుధి" అని పేరు పెట్టినాఁడు. నేఁటి బసవనగుడియందలి బసవేశ్వరుని బ్రతిష్ఠించి యాగుడి కట్టించిన బసవభక్తుఁడు కెంపరాయఁడే. ఆ గుడిచుట్టునున్న దొడ్డవిఘ్నేశ్వర, నందీశ్వర, ఆంజనేయ, మల్లికార్జున దేవాలయములన్నియు నీతఁడే కట్టించెను. అన్నింటికన్న ముఖ్యముగాఁ బేర్కొనఁదగినది హాలూరునందలి సోమేశ్వరాలయము.

హాలూరునందలి దేవాలయ నిర్మాణముగూర్చిన కథ గలదు. అచ్చటనున్న సోమేశ్వరస్వామి కెంపరాయనికి కలలోఁ గనఁబడి, యొక స్థలము త్రవ్వినచో నక్కడ నధిక సంఖ్యాకమైన ద్రవ్యము లభించుననియు దానితో నొక దేవాలయము కట్టింపుమనియుఁ జెప్పెను. తెల్లవాఱినతోడనే యచ్చట ద్రవ్వింపఁగా, త్రవ్వ తండములుగా ధనమును, నొక లింగమును గాన్పించెను. ఆ ధనముతోడ నా దేవాలయమును గట్టించి, యందు సోమేశ్వరస్వామిని బ్రతిష్ఠించి కెంపరాయఁ డాతని సేవించుచుండెను.

ఈ సోమేశ్వరునికే కెంపరాయఁడు తన గంగాగౌరీవిలాస యక్షగానము కృతి నిచ్చెను. గ్రంథాదిని

శా. శ్రీగౌరీపతి చంద్రశేఖర సతీచిత్తాబ్జరోలంబ స
న్నాగాధీశ్వరహార మార మథనా నాకేశసంసేవితా
యోగీంద్రార్చిత పాదపద్మ యుగళా యోషామయార్ధాంగ...
......హిరయ కెంప నృపతిన్ రక్షించు సోమేశ్వరా!

క. సుకవులకు సారమై బహు కుకవుల కెద శూలమై యకుంఠితధారై
చకిత చకిత వాద్యములై వికసించును బెద్ద కెంప విభుసత్కవితల్ !

క. గంగా గౌరి విలాసము సంగతి పదపద్యములకు సరసతమీఱన్
గంగద్భూషణములు చెలఁగంగాఁ బెదకెంపరాయ ఘనుఁడొనరించున్.

ఈ యక్షగానము పూర్తిగ లభింపలేదు. గ్రంథాంతమున నీ కంద పద్యమున్నది :

“క. అంగజుకేళిని మది యుప్పొంగఁగ రతికేళి సోలి బోటిరహిల్లన్
బంగారు గిండిపట్టుక ముంగిటికిని వెడలె చాల మురిపెంబలరన్”

ఇందలి కవితారచన తెలుపుటకు రెండు పద్యములను రెండు పదములను నిం దుదాహరించుచున్నాను.

“ ఏనుమోములవాఁడు నిగురుపాయమువాఁడు
నెలబాసికమువాఁడు వలపుకాఁడు
చిలువ సొమ్ములవాఁడు తెలిమేనుగలవాఁడు
నీలకంఠమువాఁడు నీటుకాఁడు
వేఁడికన్గలవాఁడు లేడిఁబట్టినవాఁడు
జగము లేలెడువాఁడు జాలకాఁడు
జడలుమోసినవాఁడు వెడవిల్తు పగవాఁడు
చుట్టాలుగలవాఁడు సొగసుకాఁడు

మింటిసిగవాఁడు పెనుగొండ వింటివాఁడు
లీలహాసమువాఁడు నామేలువాఁడు
అలరునీ గుర్తులకు నలువైనవాఁడు
అనిన గౌరితో చెలి వ్యంగ్యమనుచుఁ బలికె ”

“ పాయమందునఁ బతినెడఁబాయుకన్న
పురుష దారిద్ర్యమున మదిఁ బొగులుకన్న
విరహవేదనచేఁ జిక్కి పొరలుకన్న
నీ శరీరము తృణముగా నెంచమేలు.”

గుమ్మ కాంభోధి - ఏకతాళము.

కేల ముమ్మొన వాలు నీ
కేలనే వానిమీఁద మేలు
పూసెను దలపై నొకయన్ను - యట్టి
వానిపై నేలనేకన్ను
జడలలోన నెలవంక - వాని
కడియాసతేలనె యింక
తెలిమేనిపైని విభూతి - వాని
చెలువము నీకేమి ప్రాతి
అన్నింట కొఱగానివాఁడు ఓ
కన్నెరో నీ కీడుగాఁడు

కాంభోది - ఏకతాళము.

జాలిమాలి పొందితినె వాని
పొయఁజాలక కుందితినె
చాలుచాలు ఆఁడుబుట్టూ యిట్లైనమీఁద
బాలనాకేటి గుట్టూ
గడియ తోఁడాదియైన గదవే వానిమా
విడిదికి తేఁగదవే
తలకెక్కె దానిమందునే
నెంత పిలిచిన రాఁడేమందు.

పెద కెంపరాయని పుత్రుఁడగు ఇమ్మడి కెంపరాయఁడు [1]బెంగుళూరున బల్లాపురపు పేటలోనున్న రంగనాథ దేవాలయమున వేయించిన యీ క్రింది తెలుఁగు శాసనమునుబట్టి వీరు తెలుఁగువారని తెలియనగును.

స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౫౭౮ అగు అనియెడి ప్రభవ సంవత్సరముగను ౧౫ ఆలు శ్రీమద్రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర శ్రీ వీరప్రతాప శ్రీవీరరామదేవరాయ మహారాయలయ్యవారు రత్నసింహాసనారూఢులై పృథివీ

1. Epigraphica Carnatica Vol. 9. Bangalore 1 Page. 179.

సామ్రాజ్యం జేయుచుండగాను ఆ సంపన్నులైన ఎలహంకనాడు ప్రభువులైన కెంప నంజయగౌని[2]వారి పౌత్రులైన కెంప గౌనివారి పుత్రులైన యిమ్మడి కెంప గౌనయ్య వారు సద్ధర్మ ప్రతిపాలకులై సుఖరాజ్యం జేయుచుండగాను బెంగుళూరిపేటయందు సమస్తులయొక్క రూపాంతరము.

సమయం తీర్చుకొనివచ్చిన స్వస్తి సమస్త నిజమహంకాళికా ప్రశస్త సమస్తులైన శ్రీమద్గణేశ్వర వీరనారాయణదివ్య శ్రీపాదపద్మారాధకులైన అయ్యావళి ముఖ్యులైన స్వదేశ, పరదేశ ఉభయ నానాదేశం చాలు మూల సమస్త పెక్కండ్రు పెనుగొండ బెంగళూరు, చిక్కనాయనిపల్లె బళ్లాపురం తాటిపర్తి అవతె, చంద్రగిరి, కోలారు, కొత్తకోట, కావేరీపట్నం రాయకోటి శ్రీరంగపట్నం నరసీపురం బేలూరు హాబురు నాగమంగలం ఇక్కేరి బస్తిహళ్లి మొదలైన స్థల పరస్థల ఉభయ నానాదేశ చాలుమూల సమస్తలున్నూ బెంగుళూరు ముత్యాలపేట రంగనాథస్వామి పడితర నైవేద్య తిరుతిరునాళ్లు మొదలైన ధర్మాలకు కెంపగౌనయ్యవారికి యెుఱుకచేసి యిచ్చిన మగముంపడి కవ ౧ టిప ౧ టి అరవీసం లెఖను విడిచేస్తిమి. ఆచంద్రార్కస్థాయిగా స్వామిపడితర నైవేద్య తిరుతిరునాళ్లు మొదలైన ధర్మాలు త్రికరణశుద్ధిగా సమర్పించిన దానపత్రశిలాశాసనం. తరువాత "స్వదత్తాద్విగుణ పుణ్య"... ఇత్యాది శ్లోకములు.

దీని తరువాతిది తెలుఁగు దే 8 పంక్తులు మాత్రమున్నది. "యిమ్మడి కెంప గౌనయ్యవారికె ఆ చంద్రార్కము పుత్రపౌత్ర పారం పర్యము ధర్మం" అని కలదు.

ఈ కెంప గౌడివంశీయులు క్రీ. శ. 1728 వఱకు బెంగుళూరి ప్రాంతమును బరిపాలించిరి. మైసూరి దొడ్డకృష్ణరాజు దళవాయి, దేవ రాజయ్య వీరిలోఁ జివరివాఁడగు ముమ్మడి కెంప వీరప్పను జయించి యూ రాజ్యములో దీనిని జేర్చెను.

ఈ వంశీయుల వృత్తాంతమును దెలుపు నొక తాళపత్ర పుస్తక మిటీవల లభించినది. అందులో మొదటి యూఱు పుటలు తెలుఁగు. తక్కినది కన్నడము. దీనినిబట్టి వీరు తెలుఁగువారనియు, రాజ్య వ్యవహారములు కన్నడభాషలోఁ జేయుచుండెడివారనియుఁ దెలియఁగలదు.

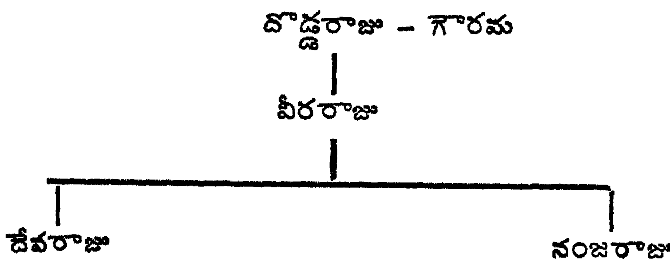
---

2. గౌని అనునది 'గౌడిని' అను శబ్దభవము.

వీరి వంశవృత్తాంతము [1]నాంగ్లేయభాషలోను, కన్నడములోను విపులముగాఁగలదు. వానినిబట్టియే నీ చరిత్ర వ్రాసితిని. గంగాగౌరీ విలాసకర్త బెంగుళూరి నిర్మాతయగు కెంపరాయఁడే యగుట తెలుఁగు వారికి ముదావహము.

కళువె వీరరాజు

మైసూరి రాజులయొద్ద దళవాయులుగానుండి కవులై, సంస్కృతాంధ్ర భాషాపోషకులైనవారిలోఁ గళువె వీరరాజుకుటుంబ మొకటి. వీరు యాదవకులజులు. మైసూరిజిల్లాలో నంజనగూడు గ్రామమునకు నాలుగుమైళ్ల దూరముననున్న "కళులె" అను గ్రామము వీరి నివాసస్థానము. అందుచేతనే వీరి యింటిపేరు 'కళులె' వారైనది. కళులె యనునది సరియగుపేరు. జనవ్యవహారమున 'కళువె' అయినది. వీరు ఋగ్వేదులు, ఆశ్వలాయనసూత్రులు, భారద్వాజసగోత్రులు. ఈ వంశమున మొదట దొడ్డరాజు జన్మించెను. వీరి వంశవృక్షము.

పైవారిలో మొదట దొడ్డరాజు చిక్కదేవరాయల (1671-1704) దళవాయి యయ్యెను. ఆతనివెనుక నాతని కుమారుఁడును, కవియు గ్రంథకర్తయునగు వీరరాజు సైన్యాధికారి యయ్యెను. ఈతఁడు మహాపరాక్రమవంతుఁడై మహారాష్ట్రవీరులను బాఱఁద్రోలి యనేక దుర్గములనుగొని, చిక్కదేవరాయలవెనుక రాజులకాలములో క్రీ.శ. 1724 వఱకు

1. The Quarterly journal of the Mythic Society, Vol. XII No. 4. July 1923.

The Kempa Gowda Chiefs by B. Puttaiya Esq, B. A, (Pages 723-741).

నుండెను. ఈతని వెనుక మొదటి కుమారుఁడగు దేవరాజు సైన్యాధిపత్యము వహించి క్రీ. శ. 1732 వఱకు నిర్వహించెను. ఆతని వెనుకఁ బ్రసిద్ధ గ్రంథకర్తయగు నంజరాజు క్రీ. శ. 1759 వఱకును సర్వాధికారియై విలసిల్లెను.

వీరరాజు కృతులు

వీరరాజు రచించిన కృతులలో వచనములో రచితమైన భారతము లభించుచున్నది. కాని యందులో ఆది, సభా, భీష్మపర్వములు మాత్రమే మనకు లభ్యములగుచున్నవి. వీనిలో ఆదిపర్వమున నూటనలువది మూఁడవ యధ్యాయము తరువాతిభాగము లభ్యముకాలేదు. సభాపర్వము పూర్తిగా లభ్యమైనది. అందు 120 యధ్యాయములు గలవు. భీష్మపర్వము కూడ సంపూర్ణముగ 117 అధ్యాయములలో మనకు లభించినది. అందు 'భగవద్గీత' కూడఁగలదు. దీనినిబట్టి చూడఁగా వీరరాజకవి మహాభారత గ్రంథమునంతటికి వచనానువాదముచేయ సంకల్పించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు తనకుఁ దోడుగా తుపాకుల యనంత భూపాలుఁడను చెంజిదుర్గపరిపాలకుని జేకొని యీరచనను నిర్వహించినట్లుగా సభాపర్వాధ్యాయాంతములయందలి గద్యలు తెలుపుచున్నవి. సభాపర్వము క్రీ. శ. 1730 లో రచితమైనట్లుగ నా గద్యలపైనుండు నీ క్రింది పద్యము వలనఁ దెలియనగును.

సీ. [1]వెయ్యిన్నియేఁబ్భైట వెలయు నేఁబదిరెంటి మీఁదటి శకవర్ష మెలమినడుచు
వరుస సాధారణవత్సరంబున మాఘశుద్ధపంచమియందు శుభదినంబు
వరుసందనర దళవాయి దొడ్డేంద్రుని సుతుఁడు వీరేంద్రుండు సుకవినుతుఁడు
వచనభారతమందు శైఖరినీ సభాపర్వంబు రచియించె (ప్రతిభ) మీఱ

గీ. ధరణిమీఁదను చంద్రార్క తారకముగ నలరుంగావుత లోకవిఖ్యాతిగాను
సరసులెల్లను వేడుకం బదువువేళం దప్పులున్నను దిద్దండి దయనుమీఱ.

---

1. మూలమునుండి యథామాతృకముగ వ్రాయఁబడినది. శకవర్షములు 1652 + 78 = క్రీ. శ. 1730.

మ. ....వివిధ క్రీడానిరూఢాల...............
.........సన్మానసపద్మ : పద్మహితవేణీ వాల్లకేంద్రాది ది
కృతిచూడామణి జాలజాల పదరాడ్గంధర్వ...సం
స్తుత మీనాద్యవతారతారక విధుద్యోరత్న నేత్రద్వయీ.

క. నందకుమారక మునిరాట్ బృందారక విమలహృదయ పీఠనివాసా
నందధురందర వాసవ నందన సారథ్య కల్పనానితరథ్యా.

స్రగ్విణి. మిత్ర విందాకుచామేయ కస్తూరికా
పత్రచిహ్నా ద్విరేఫస్ఫురత్కౌస్తుభా
కృత్రిమాంభోరుహాక్ష ప్తిభాభాగుర
శ్చిత్ర కాసారకా సేవకోద్ధారకా.

వీరరాజు గద్య : ఇది శ్రీరామచంద్ర చరణారవిందసేవాభినందన వరప్రసాదాసాదిత గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాటకాది నానాభాషా కావ్యరచనాచతుర, శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర రాజమార్తాండ ప్రౌఢప్రతాపాప్రతిమ వీరనరపతిబిరుదెంతెంబరగండబిరుదాంకిత శంఖచక్రమకరమత్స్యహనూమద్గరుడగండభేరుండసింహశరభసాళ్వాది నానావిధదేవార్హధ్వజాంకిత, యాదవవంశాబ్ధితిలక, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీరలాటమరాట ద్రావిడాది నానాదేశాధీశ్వర కిరీటకోటి సంఘటన ప్రస్తరత్న పరాగపరాగిత నిజభవనద్వారా సక్తానేక భూపాలఫాలతలఘటితాంజలి పుంజ రంజితారవిందాంక, రామాయణ సభాస్థానస్థ రత్నసింహాసనాధిరూఢనానావిద్వదభీష్ట వరప్రదానరాజ చిక్కదేవరాజ కరుణాప్రాప్త కర్ణాట రాజ్యలక్ష్మీ నృత్యరంగాయమాన, శ్రీరంగపట్టణ పరిపాలనార్థాదృత సైన్యాధిపత్య నిర్వాహక, మహారాష్ట్రమదేభపంచానన, కెళదివంశదావానల, మధురానాథమర్దన, జయజయఘాటీశిరః కందుకక్రీడన, వసంతరాయ నాసాకృంతన, నిమ్మోజీజీవ మూలోన్మూలన, దాదోజీదండన ప్రతాపశీలవిశలపాలె రాయవిదళన, అంతరబాహ్యాది శత్రుసంఘస్య మేఘుజంఝూనిల, పరరాజాంధకారవిదళన, దినరాజ దళవాయిదొడ్డ రాజతనూజ, యాచకసురభూజ, భుజబలాటోప పటుజితతాతి రాజస్య సమర్పితానేక రత్నరాశీకృత ధన కనక వస్తువాహన సంతోషితాఖిల భూసురాశీర్వాదాను వర్ధిత పుత్రపౌత్రాది వంశాభివృద్ధి, విరాజమాన కళుపె వంశాబ్ధిరాకా నిశాకరాశ్వలాయన సూత్రపరమపవిత్ర భారద్వాజగోత్ర పరిపాలన ఆసేతుశీతాచల మధ్యవర్తికాశీప్రభృతి పుణ్యక్షేత్ర నిత్యాన్నదాన వినోదదాన క్షేత్రాధీశ్వర విభిన్నక్షేత్రగ్రహారామాది సంతోషిత కవిరాజ ప్రణీతంబైన శ్రీమన్మహాభారతవచన కావ్యంబునందు సభాపర్వము సంపూర్ణము

అనంతభూపాలుని గద్య : ఇది శ్రీనందనందన చరణారవింద సేవానుభావ భావితసార సారస్వత శాశ్వతైశ్వర్యధుర్య, మేరునగ సమానధైర్య, సమాసాదిత వినుత వాహినీ సమాక్రాంత దక్షిణసింహాసన సముద్ధారణాధురంధర, విరోధినృపతి రాజధానీ సమానీత గంధసింధుర, గోసహస్ర కనకతులాది మహాదాన, నానావిధ మాన నిస్తుల కీర్తి చంద్రికాధవళిత దిశాంతరాళ గడిమన్నియవిభాళి సేతుశీతా చలమధ్య భూతలాయాతక, విబుధచాతక వ్రాతకౌతుకహేతు కనకధారాభి షేక, వినతపర్జన్య వినుతసౌజన్య నిఖిలపురాణేతిహాసకథాను సంవిధాన నిరుప మాన విజ్ఞాన, సాంద్రవచన మాధురీగరిమాధరీ కృతసమాన, కవేరకన్యానదీతీర ప్రతిష్ఠాపిత నిస్తులవస్తు సమగ్రానేకాగ్రహార సంతోషిత మనీషి జనసంతతాశీ ర్వాది ముదిత సముదగ్ర వైభవ, చంద్రగిరి కృష్ణ నృపతనూభవ, హనుమద్ధ్వజ బిరుద ప్రకాశిత నిజభుజాబల, భాగమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సౌందర్యనిర్జిత నలకూబర నలజయంత, తుపాకుల యనంతవసుమతీకాంత ప్రణీతంబైన శ్రీమహా భారత వచనకావ్యంబునందు సభాపర్వము.

సభాపర్వమునుండి యుదాహృతి

"అంతటి మహానుభావులగు రాజులుండ రాజార్హంబులగు పూజలకు రాజభావ రహితుండగు గోవిందుం డెవ్విధంబున నర్హుండగు ? మైత్రి వాటించిగదా యాదవునికిం గావించితివి ? ఇది పాండుపుత్రులగు మీకు నుచితంబగు. మీరు బాలురు గావున ధర్మ సూక్ష్మం బెఱుంగరైతిరి. ఈ శాంతనవుండు నల్పబుద్ధియును, వృద్ధుండును నగుటం జేసి కృష్ణుండు మీకుం జెలికాండనియును నతని నర్చించుట మీకుం బ్రియంబనియును వివరించెఁగాని రాజధర్మం బెఱింగి తెలుపలేండయ్యె. ఇతండు వయోవృద్ధుండని పూజించితివేని, వసుదేవుండుండ నతని పుత్రుఁడగు నితండెట్లు పూజార్హుండగు ? కాక మిత్రమహత్వంబువలన నితండు పూజ్యుండని తలంచితివేని, నిఖిల గుణగరిష్ఠుండగు ద్రుపదునిం బూజింపరాదే ? గురువని తలంచితివేని యాచార్యుండగు ద్రోణుండుండ కృష్ణుండు పూజనీయుండగు టెట్లు ? లేక ఋత్విజుండని విచారించితివేని, బ్రహ్మనిష్ఠుం డగు సాత్యవతేయుండు లేండయ్యెనే ? స్వచ్ఛందమరణుండును, వృద్ధుండును బురుష శ్రేష్ఠుండునునగు శంతన నందనుండుండ నితని నెవ్విధంబున నర్చించితివి ? మఱియును భరతవంశంబునకుం జాపవిద్యాగురుండగు కృపాచార్యుండును, నఖిల శాస్త్రాస్త్ర విశారదుండగు నశ్వత్థామయును, గింపురుషాచార్యుండగు ద్రుముండును, ధనుర్విద్యా కౌశలంబునఁ బరాక్రమంబున ధనంజయ సమానుండునునగు నేకలవ్యుండును, బటు

శౌర్యధుర్యుండగు కృపాచార్యుండును, భగదత్తుండును, రాజ్యాధీశ్వరుండగు జయత్సేనుండును, గీర్తిధురంధరుండగు కాళింగుండును, బూర్వకోసలేశ్వరుండగు బృహద్బలుండును, మహావీరుండగు విరాటుండును, శూరాగ్రేసరుండగు దరదుండును, శౌరి దుస్సహుండగు భీష్మకుండును, పాండ్యభూవల్లభుండగు కృతధన్వుండును, రాజశ్రేష్ఠుండగు రుక్మియును, మహారాజేశ్వరుండగు దంతవక్త్రుండును, మద్రదేశాధ్యక్షుండగు శల్యుండును, వీరుండగు సురాష్ట్రాధిపతియును, గంభీరసమానుండగు మాళవుండును, సుజ్ఞానశీలుండగు వైదేహుండును నను మహాత్ములగు వీరలిందఱు నిటుండ నీ గోపాలబాలుఁడు నీకు నర్చనీయుండయ్యెనే ?

ఈ భాగమును నన్నయభట్ట భారతానువాదముతోఁ బోల్చిన వీరరాజకవి సంస్కృతమునే సరిగా ననుసరించెనని తెలియఁగలదు.

భీష్మపర్వము

కళువె వీరరాజకృతమగు నీ భీష్మపర్వమునందు 117 అధ్యాయములు గలవు. ఇందలి విశేషమేమనఁగా సంస్కృతాంధ్రములలో మూలమందుఁగూడఁ గన్పట్టని భగవద్గీత యిందు 23-40 అధ్యాయములలోఁ గన్పట్టుచున్నది. పదునెనిమిది యధ్యాయములకు సరియగు వచనము గలదు. ఈ భీష్మపర్వ గద్యలయందు వీరరాజు గద్యలతో భారతమునఁ గన్పట్టుచున్న తుపాకుల యనంతభూపాలుని గద్య కానవచ్చుట లేదు. భగవద్గీత పారాయణగ్రంథము కాఁబట్టి దానిని వేఱుగాఁ బ్రతులావశ్యకములయ్యెను. అట్లు వేఱుగా లభ్యములైన ప్రతులయందు వీరరాజుగద్యకు మాఱుగాఁ దుపాకుల యనంతభూపాలుని గద్యయేకలదు.

[1]ఇది శ్రీమదుభయభాషాకవిత్వఫణీంద్ర చంద్రగిరి కృష్ణనరేంద్ర తపఃఫలసంజాత కుమారచంద్ర విమల యశోవిశాల తుపాకుల యనంతభూపాలప్రణీతంబైన శ్రీమద్భగవద్గీతా వచనంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

1. ఈ భగవద్గీత వచనము క్రీ. శ. 1907 లో మదరాసులో ముద్రితమైనది. దీనినిఁ దిరుగ క్రీ. శ. 1934 లో ఎలమంచిలి గీతాసమాజమువారి పక్షమునఁ బ్రసిద్ధ వైజ్ఞానికులు శ్రీ గొబ్బూరి వేంకటానంద రాఘవరావుగారు ముద్రించి, ప్రకటించిరి ముద్రితగ్రంథలలోఁ బైగద్యగలదు.

ఈ గద్య వెనుక నీ క్రింది రెండు పద్యములు గన్పట్టుచున్నవి :

ఉ. నీలద నీరగాత్ర రజనీచరగర్వ విభేదనక్రియా
ధార చతుర్భుజాన్విత సుదర్శనశంఖగదాబ్జ సర్వబృం
దారక బృందవందిత పదద్వయ దివ్యకిరీటహారకే
యూర విభూషితాంగ సుగుణోన్నత సన్ముని జాలసన్నుతా.

క. వారిధి కన్యాకుచకుంభ భోరుపరీరంభ జృంభణోజ్జ్వలముక్తా
హారాంచిత వక్షస్స్థల శ్రీరమ్య కృపాలవాల శ్రీగోపాలా !

ఈ రెండు పద్యములు చూడఁగా నీ భగవద్గీతయుఁ దక్కిన పర్వముల వలె, వీరరాజును, అనంతభూపాలుఁడును గలిసియే రచించినట్లేర్పడు చున్నది. ఏలయనఁగా వీరరాజ కృతులన్నియు శ్రీగోపాలాంకితములు. వీరరాజకృత భీష్మపర్వ ప్రతియందలి భగవద్గీతకు ముందుగాను వెనుకను గోపాలాంకితముగా నీ క్రింది పద్యములు గలవు :

క. శ్రీరమణీ హృదయప్రియ సారసపత్రాయతాక్ష సకలాధ్యక్షా
భూరికిరణా విలాసా శ్రీరాజితసుగుణజాల శ్రీగోపాలా.

మాలిని. దివిజనగరపాలా ! దివ్యకౌశేయచేలా
సవనభరణదక్షా ! సాధితారాతి పక్షా
ప్రవిమలగుణధుర్యా ! పావనామేయచర్యా
నవజలధరనీలా ! నందగోపాలబాలా !

దీనినిబట్టి భగవద్గీత ప్రత్యేకముగ వేఱుపఱచి వ్రాసినలేఖకులు తుపాకుల యనంతభూపాలుని గద్య మాత్రమే వ్రాసిరనియు, నదియే ముద్రణముల కెక్కినదనియు, ప్రస్తుతము ముద్రితమైన భగవద్గీత యిరువురి రచన యనియు నిశ్చయముగఁ జెప్పనొప్పును.

ఈ భీష్మపర్వశైలి, సభాపర్వశైలికన్న మిన్నగనున్నది. వీరరాజు మహావీరుఁడగుటవలన, భీష్మపర్వశైలి విశిష్టమై వెలయు చున్నది. భగవద్గీత వేదాంతగ్రంథము గావున నందలి గంభీరవిషయములు ప్రజలకు సుగ్రాహ్యమగురీతిని వీరరాజు రచియించియున్నాఁడు. ఉదా హారణముకొఱకు రెండు గ్రంథభాగములనుండి కొన్ని పంక్తులు నిచ్చు చున్నాను.

భగవద్గీత :- ఎవ్వరు సర్వజ్ఞత్వాదిగుణంబులు గలిగి యీశ్వరుండైన నాయందు మనంబు నిలిపి నిత్యధ్యానయుక్తులై శ్రద్ధావంతులై నన్నుపాసింపుదురు వారలు యోగిశ్రేష్ఠులు. ఎవ్వారేనియు నింద్రియంబుల నిగ్రహించి శత్రుమిత్ర మధ్యస్థులయెడ సర్వభూతహితులై, అక్షరంబును ననిర్దేశంబును, అవ్యక్తంబును, సర్వగతంబును, నచలంబును, ధ్రువుండగు పరబ్రహ్మంబు నుపాసింపుదురు వారు నన్నె చెందుదురు.

(పండ్రెండవ యధ్యాయము.)

[1]భీష్మపర్వము: అంత నారాత్రి ధర్మజుండు, తమ్ములుందానును, నాప్తులగు మహీపాలకులతోడంగూడి, జనార్దనునిపాలికింజని, భీష్మపరాక్రమంబును దమ పరాజయంబునుదలంచి పొగులుచు నతనింజూచి రాజీవాక్ష! నేడు సురనదీసూనుండు రణంబున విజృంభించుట గనుంగొంటివె. ఆతండు గ్రీష్మసమయంబునం బేరడవినేర్చు కార్చిచ్చు విధంబున విజృంభించి మన బలంబులనెల్ల నిశితవిశిఖంబులచే నమయింపందొడంగె. చాపంబనియెడి వక్త్రంబుచే భయంకరంబగు నా భీష్మశార్దూలమునుం గనుంగొనినయంతనే మనసైన్యంబులెల్ల దిక్కులంబట్టి బఱచుచున్నయది. వజ్రపాణియగు మహేంద్రునైనం బాశహస్తుండగు వరుణునైనం గదాదండధారులగు వైశ్రవణ వైవస్వతులనైనం గెలువం దరంబగు నింతియకాని మహాబలుండగు నతని గెలువందరంబుగాదు.

ఆదిపర్వము వచనము

ఈ పర్వమునందలి వచనరచన మచ్చునకు నీక్రిందిభాగము నుదాహరించుచున్నాఁడను. ఇది ముద్రితముకాలేదు.

"కుమారకా! యేను జాత్యంధుండయినను బాండుభూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యెట్లంటేని లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గరంబులు పన్ని యగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల; స్వరాష్ట్రపరిపాలనంబున కసమర్థుండ; సాంగంబులుగ వేదంబులను రాజనీతి శాస్త్రంబులు నధికరించితి. ఎంత యతికరించిన నేమిప్రయోజనంబు? క్షత్రియుండగువాండు ధర్మమార్గంబు దప్పక సమరంబు

1. మహాభారతము, భీష్మపర్వము. సాధనముద్రాశాల, అనంతపురము 1936 శ్రీ యన్. కే. వెంకటేశముపంతులుగారు సంపాదకులు పుటలు. 374.

గావించి హాతుండవయ్యేనేని స్వర్గంబునకరుగు జయించినం గీర్తియును భూమియుం బడయుం గావున నాయుధోపజీవుల కాయోధనంబవశ్య కర్తవ్యంబు. అట్లు గెలిచి పుత్రులయొడ నైశ్వర్యంబు నిలిపి వనవాసంబున కరుగవలయు. ధర్మపౌరుష ప్రభావంబుల వారలధికులై యున్నయెడ వారల నెట్లునగరంబు వెలువరింపించి వారిశాపతంబున కుంబనుపువాండ నట్లు పనిచినను లోకంబునం గల జనులు నిందింపకుందురె?

(ఆదిపర్వము 139 అధ్యాయము. K 4-2 పుట 421.)

ఇందలి రచనలలో 'నేను' శబ్దమునకు 'తాను' పలుకరించు మొదలగు క్రియలు, తత్సమక్రియలకు శత్రర్థకమున నింపుగాగమము, ఆహామదర్థకమునఁ దచ్ఛబ్దబహువచన ద్వితీయాది విభక్తిరూపములు - వాటిని వాటికి - మొదలగు ప్రయోగములు గలవు.[1]

పై నుదాహరించిన వానినిబట్టి వీరరాజకవి రచనయందలి గుణములను గ్రహింపనగును.

1. వీరరాజు వ్యాసభారతమునే యనుసరించి యందలి యధ్యాయములకు సరిగాఁ దెనుఁగున నధ్యాయములుగానే విభాగించి రచించెను. కావునఁ గవిత్రయభారతము ననుసరింపలేదని తోఁచుచున్నది.

(2) ఇందలిశైలి చాలవఱకు సంస్కృతపదజటిలమైయున్నను, నేతత్కవి తెనుఁగు భాషాసంప్రదాయజ్ఞుఁడగుటచే నీ కృతికిఁ దెనుఁగుఁదనముగూర్చి తెనుఁగు వచనకావ్యములలో నుత్తమస్థానము గల్పించెను.

(3) వీరరాజువర్ణనలు చేయుటయందు మిగుల నైపుణ్యము గలవాఁడు. అందును యుద్ధవర్ణనల కీతఁడు పెట్టినదిపేరు. తాను స్వయముగా మహాపరాక్రమవంతుఁడై, సైన్యాధిపత్యము వహించి, యనేక యుద్ధములయందనుభవముగలవాఁడగుటచేత, యుద్ధవర్ణనయం దీతఁడు వినువుపుట్టింపక యుద్ధము కన్నులకుఁ గట్టినట్లు వర్ణించును.

(4) ఈతఁడు తన మాతృదేశమైన మైసూరి సీమయందు మహాభిమానము గలవాఁడు. [1]సభాపర్వములో మూలమున రెండుచోట్ల 'మాహి

---

1. ప్రాచీనాంధ్ర వచనకావ్యములు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. 2 సంచిక. మీఁగడతఱకలు (పుట 49-78.) కీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

ష్కృతి' (అనగా మైసూరిప్రదేశము) యొక్క సూచన మాత్రమేయుండఁగా నాస్థలమునఁ దెనుఁగులోఁ దన కాలములో మైసూరిసీమ యెట్లున్నదో యతి విపులముగా వర్ణించినాఁడు.

(5) ఈతఁడు వచన రచయితయేకాక, కవియునైనట్లుగా నాశ్వాసాద్యంతముల నీతఁడు రచించిన పద్యములే తెలుపుచున్నవి.

తెనుఁగున వచన రచయితలలో వీరరాజునకు విశిష్టస్థానముగలదు.

వీరభూపాలీయము

కళువె వీరరాజు పేర వీరభూపాలీయ మను నొక లక్షణ గ్రంథము గలదు. ఇది 'వీరనఛందస్సు' అనుపేర వెలయుచున్నది. "గరళపురిఛందస్సు" అను మతియొక ఛందోగ్రంథమును నీ వీరఛందస్సును సమానముగానున్నవి.[2]

ప్రారంభము :

క. వీరనయ వరగుణాఢ్యులు వీరనయ మహత్త్వసదృశ విద్యత్కవిహం
వీరనయనాంచిత కృపన్ వీరనలఘులక్షణంబు వివరించెదగన్.

ఉ. ఈలఘులక్షణంబు సులభేచ్ఛగ్రహించి యనంతరంబు ప
ద్యాలపదాలమర్మము లుదారతపూని పరామరించునా
వేళలనెల్లలక్షణము వేయువిధంబుల సంగ్రహింపఁగాఁ
జాలుదు రెట్టివారును నిజంబిదియేగద కీలు దీనికిన్.

ఆ వె. పామరునకుఁ గావ్యభావంబు తెలియదు చీకటింటిలోని చిత్రమట్లు
కొంత తెలివియున్న కొలువి వెలుంగగుఁ బండితులకు దీపభాతియగును.

గీ. ప్రాసమిరువదినాల్గింట వాసిగాంచి షష్టివిధయతులందున స్పష్టమరసి
సర్వసాధారథంబగు జాడఁజూచి తేటగనునట్టి తెలఁగొనర్తు.

---

1. సభాపర్వమును దొలుత క్రీ. శ. 1928 లో ముద్రించి, కీ. శే. యన్. కే. వెంకటేశముపంతులుగారు విపులమగు నాంగ్లపీఠికతో వెలయించిరి. నే డాంధ్రవచన వాఙ్మయమున వీరరాజుయొక్క విశిష్టస్థానము నెఱుకపఱచుటకు వేంకటేశముపంతులుగారి యమోఘకృషియే కారణము. వీరి కాంధ్రవిద్వల్లోక మెంతయుఁ గృతజ్ఞతాబద్ధమై యున్నది.

2. పరిషత్పుస్తక సంఖ్య 863. 10 పత్రములు గలవు.

తుపాకుల అనంతభూపాలుఁడు

చంద్రగిరి కృష్ణరాజపుత్రుఁడైన అనంతభూపాలుఁడు చెంజీదుర్గపాలకుఁడు. ఈతఁడు వచన భారత రచనలలోఁ గళువె వీరరాజునకుఁ దోడ్పడుటయేగాక, విష్ణుపురాణమును రామాయణ సుందరకాండమును వచనముగా రచియించియున్నాఁడు. వీనిలో విష్ణుపురాణము ముద్రితమైనది. సుందరకాండము ముద్రితము కాలేదు. ఇతఁడు తన గద్యలో 'నిఖిలపురాణేతిహాస కథానుసంధాన సమేధమానచాతుర్య వచనరచనా వైచక్షణ్య' అని చెప్పుకొన్నాఁడు. ఈతఁడు తెనుఁగు వచనరచయితలలో నొక యగ్రస్థాన మలంకరింపఁదగినవాఁడు. మచ్చున కాయా గ్రంథములనుండి యుదాహరించుచున్నాఁడను.

విష్ణుపురాణము

"కలియుగంబున వర్ణాశ్రమధర్మంబు లర్థకామప్రధానంబులై యాచరింపంబడుంగాని ఋగ్యజుస్సామ వేదమార్గంబునం బ్రవర్తిల్లవు. న్యాయప్రాప్తంబులగు వివాహంబులును ధర్మమర్యాదా కలితంబులగు గురు శిష్యభావంబులును దాంపత్యధర్మంబులు నగ్నిసంతర్పణంబులు దేవపూజా విధానంబులు కలియుగంబున గలుగనేరవు".

అయిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

సుందరకాండము

అయిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

"ఓ పురుషపుంగవా! నీ వుత్సాహ సంపన్నుఁడవగుచు నన్నుఁ గరుణింపుము. నీవంటి వల్లభుఁడుండియు నేననాథ తెఱంగుననున్న దానఁ భూకారుణ్యంబు పరమధర్మంబని. పూర్వంబున నీవలననే వినియుందును. నీవు మహావీరుండవనియు, మహోత్సాహుండవనియు, మహాబల సమన్వితుండవనియు, నెవ్వరికిం గాని కార్యంబు నీకు శక్యంబనియు నెఱుంగుదు."

---

1. మైసూరిరాజుల సేనానాయకుఁడగు కళువె వీరరాజుతోఁ కలిసి గ్రంథరచనముఁ గావించుటచేత, తుపాకుల అనంతభూపాలుని చరిత్రమును, వీరరాజుచరిత్ర పూర్తియైనతోడనే తెలుపుట సమంజసమని యింపు (మైసూరు ఆంధ్రవాఙ్మయము) అను శీర్షికక్రిందఁ జేర్చితిని – కావున ప్రత్యేకముగ నీయలేదు.

మైసూరి ప్రభువగు శ్రీకృష్ణరాజేంద్రభూపాలుని కంకితముగా నీ క్రింది గ్రంథములు రచితమైనవి.

1. శ్రీకృష్ణభూపాలీయము: చంద్రకవి రచితము (మైసూరి ప్రాచ్య లిఖితగ్రంథ భాండాగారము వారిచే ప్రకటితము. ఇది వీరభూపాలీయము వంటి లక్షణగ్రంథము.
2. కీర్తికాంతా స్వయంవరము: మానూరి గోపాలరాయ కవి రచితము. ముద్రితము.
3. చామరాజేంద్ర చంద్రిక: ఇది చామరాజేంద్ర ఒడయరునకు కృతి. సి. ఆర్. చెల్లయ్యమ్మగారు రచించినది. ముద్రితము.

కవీశ్వర గిరియప్పకవి

ఈతఁడు మూఁడవ కృష్ణరాయ వొడయరు ఆస్థానకవి. ఆర్వేలని యోగిశాఖ. కాశ్యపగోత్రము. యజుశ్శాఖ. తండ్రి నూరప; తల్లి సుబ్బమ పుట్టుకతో కవి. కృష్ణరాజేంద్రునికి కథలు చెప్పెడువాఁడు: కవిత్వ మల్లెడువాఁడు. ఆతఁడా యా సందర్భములలో సంస్థానములో చెప్పినవి ఖిలమైనవి. ఈతఁడు బాలికా గీతముక్తాకలాపము అను గ్రంథము రచించెను. అది నేటికిని మైసూరులో ప్రచారముననున్నది. ఈతఁడు భరతశాస్త్రమున ప్రవీణుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1827 లో జన్మించి 1895 ప్రాంతమున చనిపోయెను. క్రీ. శ. 1881–1894 వఱకు పాలించిన చామరాజేంద్రఒడయరు ఆస్థానమున నీయన యున్నాఁడు.

ఆతనిపై "చామరాజేంద్రచతుర్వింశతి" అను సీసమాలిక చెప్పి యున్నాఁడు. ఆ సీసమాలికయందు నిరువది నాలుగు సీసములుగలవు. సీసముల సంఖ్య గాయత్రీమంత్రాక్షరములననుసరించినది.

క. వరగాయత్రీ మంత్రాక్షరసంఖ్యన్ సీసపద్యసరణిగ కృతిసే
విరచించి కాన్కనొసఁగితి కరుణింపుము, చామ భూమి కాంతారమణా.

సకలగుణసాంద్ర సరసభాషాఫణీంద్ర
భోగశేవేంద్ర చామరాడ్భూతలేంద్ర !

అని యొక మకుటము.

సురుచిరాకార కృష్ణరాడ్వరకుమార
శ్రితజనోద్ధార చామరాజేంద్రధీర !

అని వేఱొక మకుటముగలవు.

నంజరాజు

వీరరాజ పుత్రుఁడగు నంజరాజు తండ్రిని మించిన కుమారుఁడు ఈతఁడు సర్వాధికారియై రెండుదశాబ్దులుమైసూరి నేలెనని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర భాషలలోఁ గవి, పండితుఁడు, కృతికర్త, కృతిభర్త. ఆలూరి నరసింహకవి విరచితమైన నంజరాజ యశోభూషణ మను సంస్కృతాలంకార శాస్త్రమున కీతఁడు నాయకుఁడు. ఆ గ్రంథ మున నీతఁడు గీర్వాణాంధ్రకర్ణాటకాది నానాభాషావిశేష కావ్యరచనా చాతురీధురీణుఁడనియు, నవభోజరాజనియుఁ బ్రశంసింపఁబడినాఁడు. ఈతని తెనుఁగు గ్రంథములు రెండు వచనకావ్యములు మనకు లభ్యమగుచున్నవి. రెండును నముద్రితములే.

హాలాస్య మాహాత్మ్యము

ఇది మధురయందలి మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల లీలలను దెల్పు డెబ్బదిరెం డాధ్యాయముల గ్రంథము. తండ్రి వీరరాజువలెనే కృత్యాది యందును నాధ్యాయాద్యంతంబుల యందును బద్యములు గలవు. ఇందలి శైలికిఁ గొన్ని పంక్తు లుదాహరించుచున్నాను.

వ. "రూపలావణ్య భాగ్యమువల్లనో, యనువైన గోత్రంబుగల వాండ నిరెూ విద్యంజూచియో, సుందరేశ్వరుండను బుద్ధిచేతనో, లేక భ్రాంతి చేతనో నేండు నేను బిడ్డనిచ్చుట యనుచుంబలికి, యాబ్రహ్మచారిం గులగోత్రంబుల నడుగ నతండు తనగోత్రంబును సూత్రంబును నక్షత్రం బును నూర్ధ్వపుండ్రంబును గ్రమంబుగా విస్మితుండై యెఱింగించుటయు నబ్బాంధవులు కులగోత్ర వ్యత్యాసంబులు లేకుండుటకు సంతసించి, యూర్ధ్వపుండ్రధారణంబున కొక్కింత భేదంబుం జెంది యనేకమ్ము లగు గుణమ్ముల యందొక దోషంబు గలిగి యుండినంగాని యుడంగు నని నిశ్చయించినవారై వివాహంబు లొనరింప నవ్విరూపాక్షుం డైశ్వర్యయుక్తుండగుటం జేసి పుత్రికకధికంబుగా ద్రవ్యం బొసంగ నయ్యుర్వీసురనందనుండు సంతుష్టుండై యాధనంబంతయుం గైకొని

పత్నీసమేతంబుగాఁ బెక్కండ్రు బంధువులతోడం గూడికొనియున్న తల్లిదండ్రుల సమీపంబునకుం జనుదేర దేశాంతరంబున కరిగి వివాహంబుచేసికొని భార్యతోడం జనుదెంచిన కుమారునిం గాంచి తండ్రియుం బాంధవులు నత్యంత సంతోషంబునం బెనఁగిరి."

—29 అధ్యాయమునుండి.

ఇందలి రచన సలక్షణమై నాతికఠినముగానున్నదని వీరేశలింగము పంతులుగారి యభిప్రాయము.[1]

కాశీ మహిమార్థదర్పణము

ఇది స్కాందపురాణముననున్న కాశీఖండమునకు వచనానువాదము. దీని నింతకుముందే శ్రీనాథమహాకవి ప్రౌఢతరమగు పద్యకావ్యముగా రచించియున్నాఁడు. నంజరాజు వచనరచన మూలానుసరణముగ నధ్యాయక్రమము ననుసరించినది. ఇందలి గద్య ననుసరించి చూడఁగా నంజరాజు దీనిని తొలుత కర్ణాటభాషలో ననువదించి యందుండి తెనుఁగునకు మార్చెనని తెలియుచున్నది. "ఇది కర్ణాట భాషావిరచితంబుగా మహాశూరసేనాధిప దొడ్డరాజపౌత్ర వీరరాజ పుత్ర, దళపతి దేవరాజానుజ కళువె నంజరాజభూపాలుండు స్కాందపురాణోక్త కాశీమహిమార్థదర్పణమునందు మణికర్ణికోత్పత్తిం జెప్పిన యిరవై యారో అధ్యాయమునకు మంగళము."

కాశీఖండము పురాణము కావున నిందలి శైలి కొంచెము వ్యావహారికమై యున్నది.

ప్రారంభము :—

"ఒకానొక కాశీపట్టణము భూమియందున్నదైనా గానీ అక్కడ వాసంచేసికొని యుండేవారికి పునర్భవాదులు లేవు గనుక తాను భూమి గదా? అయినాగాని స్వర్గమందుండేవారికి పునరావృత్తిగద్దు. తన

1. చూ. ఆంధ్ర కవులచరిత్ర మూఁడవభాగము. పుట 93.)

యందుండేవారికి పునరావృత్తిలేదు. కనుక తాను స్వర్గమునంటె క్రిందుగా ఉండేటిదైనా, మీదనైననుగాని తాను కోటకొత్తళములచేత కట్టబడినదైనా భవబంధములను విడిపించును.”

చివర :

“గంగామహిమ చెప్పేటివారికి సకల పాపపరిహారము. మాయా మోహితులైనవారికి గంగయొక్క నదిమాత్రమై కనిపించును. జన్మాంతర సంస్కారముచేత గంగయొక్క భక్తి దొరకును. ఆ భక్తి గలిగిన వారికి బ్రహ్మ అమరావతిపట్టణము మొదలైన వాటియందు విడిది చేసికొనియుండును.”

ఈతని కవితాశైలి తెలియుటకు హాలాస్యమాహాత్మ్య కృత్యవతరణికనుండి యొకపద్య ముదాహరించుచున్నాను.

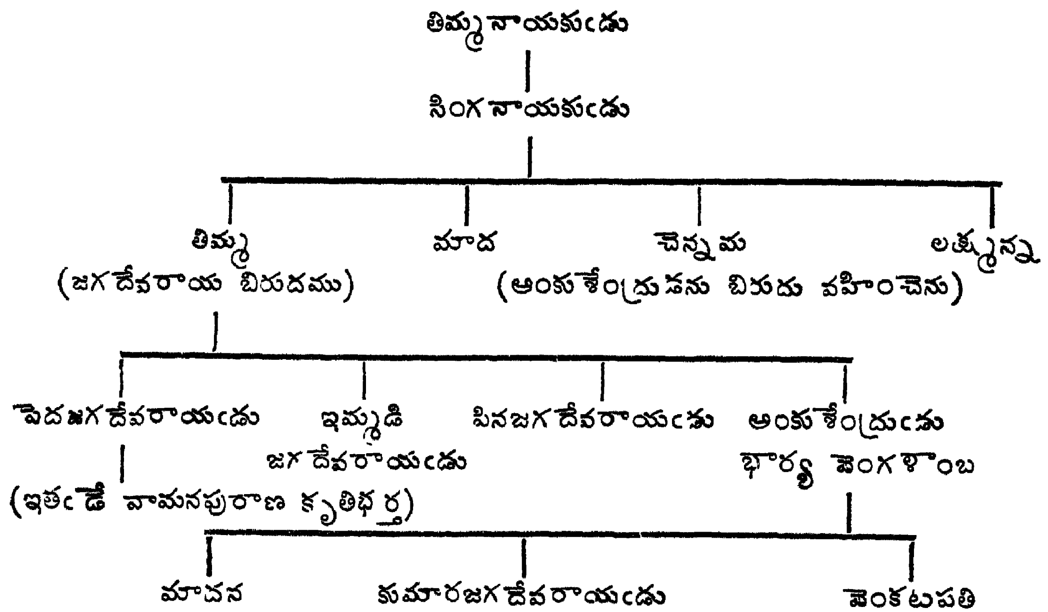
శా. ధీరత్రాణపరాయణుండగుచు నెంతే విశ్రుతుండైన యా
సేనాధీశ్వర దేవభూవిభుడు కాశింఖానమాద్యన్మలా
ఖానాద్యుద్భట యావనాధిపుల సంగ్రామంబునం గూల్చి ఢి
ల్లీ నాథాదులకెల్ల నచ్చెరువు గొల్పెంధారుణీ మండలిన్.[1]

మైసూరు చెన్నపట్టణ నిర్మాత
ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు

మైసూరి రాజ్యమున మొదట విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశులవలన నాయంకర వృత్తులనఁబడిసి యీ వెనుక స్వతంత్రులైనవారిలో రాణా వంశీయు లొకరు. వీరు తెలుఁగువారు. చతుర్థ కులజులు – విష్ణువర్ధన గోత్రులు. ఆ రాజ్యమునఁ జెన్నపట్టణసీమను బాలించుచుండెడివారు. సంస్కృతాంధ్ర భాషలను బోషించి రణరంగమునఁగూడఁ బ్రఖ్యాతి

1. ప్రాఁతప్రతుల సంఖ్య. 1405, 1406 – కాశీమహిమార్థదర్పణము.
1456, 1466 – హాలాస్యమాహాత్మ్యము.

వహించినవారు. వీరిలో ప్రసిద్ధుఁడగు నిమ్మడి జగదేవరాయఁడు [1]చెన్నపట్టణమునఁ గోటను గట్టించినాఁడు. ఈతనికే పొన్నతోఁట బొబ్బళకవి [2]'వామనపురాణము' అను గ్రంథమును గృతి నొసఁగియున్నాఁడు. అందీతని వంశక్రమ మిట్లు వర్ణితము.

---

1. చెన్నపట్టణము – ఇది మన (మద్రాసు) చెన్నపట్టణము కాదు. ఈ చెన్నపట్టణము మైసూరి రాష్ట్రములోని బెంగుళూరునకు 37 మైళ్ళ దూరమున నున్నది. ఆఫెరి తాలూకా ముఖ్యపట్టణము. ఇమ్మడి జగదేవరాయఁ డీ పట్టణమునఁ గోటగట్టి, దానిని విస్తరింపఁజేసి, రాజధానిగాఁ జేసికొనెను. "The fort appears to have been built abont 1580 by Jagadevaraya, who made Chennapatna the Capital of the territory, bestowed upon him for his gallant defence of Penuganda"

Mysore. Lewis Rice Vol. 2. Bangalore Dist, Page 62.

Immadi Jagadevaraya	15	years
Mummadi	8	,,
Kumara Jagadeva	7	,,
Ankusa	16	,,

In 1630, It was captured by Chamaraja Vodayar of Mysore.

2. అముద్రితము. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము త్రైవార్షిక సూచికా సంపుటము. 1919-22. నాల్గవ సంపుటము సంఖ్య 607. పుట 1534-39.

ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు

"[1]అసమబాహాశక్తి నలరారి మృత్యుజా
ఖాను చిత్తాఖాను కఠినభావ
ఖనినూరు ఖానుని ఖండించె ఔసఁదదీ
యాను చరావళి నాక్రమించి
చెండాడె బలసమంచితముగ విక్రమ
క్రమలీల నెంతయుఁ గ్రమముమీఱ."

ఇట్లు మహమ్మదీయ సేనానాయకులను జయించుటయేగాక, వీర వేంకటపతిరాయలు పట్టాభిషిక్తుఁడగుటకుఁ నీతఁడు దోడ్పడెను. ఈ మహావీరుని వలననే రాణావంశము కీర్తి విస్తరిల్లినది.

పై వంశవృక్షములోని జగదేవని తమ్ముఁడగు అంకుశేంద్రుని కుమారుఁడు 'ఇమ్మడి అంకుశభూపతికి' రేవూరి ఏకామ్రనాథుఁడను కవి సంస్కృతమున "జాంబవతీకల్యాణము"[2] "సత్యాపరిణయము"[3] అను రెండు కావ్యములను రచియించి యంకిత మొనర్చియున్నాఁడు. ఈ రెండింటి యవతారికలయందును రాణా వంశవృత్తాంతము వివరింపఁ బడినది. ఇందలి చారిత్రికాంశములన్నియు, వామనపురాణావతారికతో సంవాదము నందుచున్నవి. వామనపురాణమునకుఁ దరువాత రచితము లగుటచే, నీ కావ్యములలో అంకుశభూపతి భార్యలఁగూర్చి తత్సంతానముఁగూర్చి కొంత వివరణముగాఁ దెలుపఁబడినది. జగదేవరాయని విజయములనుగూర్చి సత్యాపరిణయములో:

---

1. Further sources of Vijayanagar History. Dr. N. Venkata Ramanayya.

Vol. II-Page 205. Also Vol. I. page 311–315,

"Headed by famous Jagadevaraya, the ruler of Chenna-pattana they chose Venkata II as their emperor" Jagadevarow appears to have made a sally from the fort and attacked the Kutubshahi Army.

2. Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts Vol. XX. No. 11535-11816. (P. 7732–42, 7889–97.)

3. Sources of Vijayanagar History 70–71. P. 227–230.

"యోరక్షీ ద్దుర్గవర్యే ఘనగిరిమహితే మూర్తిజాఖాన సూరూ
ఖానే జిత్వాచ శూరే మహితవలయుతం చిత్తఖానంచ యుద్ధే
జీవగ్రాహం త్వగృహ్ణాద్బహుబలమపి నిర్భేద్య సౌజాతఖానం
యోఽరక్షీ చ్ఛేర్ణముల్కాం సజయతి జగదేకావనీనాథశౌరే"

వామనపురాణములో నీవఱకుదాహృతమైనదాని నిది దృఢపఱచుచున్నది.

ఈతని శాసనములు రెండింటి నిం దుదాహరించుచున్నాను.[1]

---

1. ఒకటి కన్నడము. ఒకటి తెలుఁగు.

(1) [1]మైసూరిరాజ్యములోని చెన్నపట్టణము తాలూకాయందలి దశవార గ్రామమునను్న శాసనము.

శుభమస్తు. స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవరుషంగళు 1535 అగునినియ రుధిరోద్గారి సంవత్సరద వైశాఖ బహుళ 12 సేకు శ్రీమద్రాజాధిరాజమరసరాజన పరమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప శ్రీవీరరామదేవరాయలయ్య వడబస్క గొండరమ్మనెయ్యానేన శ్రీమతు పృధ్వీ సామ్రాజ్యముచేయుచుండి యుండంగయు వింగ్గజిగారుచలరు. ప్ర...రుగ బసేన నిగద స్వామికిచ్చి ధారాదానసమాద్యలు అంగరంగ వైభవలు మొదలుగాల అన్నిన్ని సంగంగాను... విష్ణువర్ధన గోత్రపవిత్ర రాణా పెదజగదేవరాయనింగారికి అమాత్యులైన జగదేవరాయనింగారి పుత్రులు రాజశ్రీ కుమారయిమ్మడి జగదేవరాయనింగారు సమర్పించిన భూదాన ఆయధర్మ శాసనక్రమ మెట్లన్నను,...అమరనాయక తనకు నడిచే చెన్నపట్నం సముతు చెల్లమంమాగి కిళలలైన దసవరం గ్రామానకు చెల్లే కుప్పకిళువలి సహాగాను చెల్లే చతుస్సీమ తండ్రి జగదేవరాయనింగారికి పుణ్యంగాను సహిరణ్యోదకధారా పూర్వకంగాను సమర్పించినరంగలు అగ్రామానకు చెల్లే అ చతుస్సీమలో నిధి నిక్షేప జలపాషాణ అక్షీణ ఆగామిసిద్ధ సాధ్యంబులు అనియెడు అష్ట భోగ తేజస్వామ్యములున్నా మిరాశై షడంగంగాను, త్రివాచకంగాను ఆ చంద్రార్క స్థాయిగాను నడచేలాగున సమర్పించిన దానశాసనము.

దానపాలనయోర్మధ్యే దానాచ్ఛ్రేయోను పాలనం,
దానాత్ స్వర్గమవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పతం.

---

1. Epigraphica Carnatica Vol IX. Channapattana Taluq. No. 182, Page 349.

ఇందు మొదటిది క్రీ. శ. 1623 నాఁటిది. రెండవది క్రీ. శ. 1621 నాఁటిది. దీనినిబట్టి యాతఁడు 17-వ శతాబ్ది ప్రధమదశకములోని వాఁడనవచ్చును. ఈతనికిఁ గృతినిచ్చిన పొన్నతోట ఔబళకవియు క్రీ. శ. 1620 ప్రాంతమువాఁడని చెప్పనగును.

ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు సంగీత సాహిత్య విద్యాచతురుఁడు. ఈతఁడు ప్రత్యేకముగా వీణ వాయించుటయందు నేర్పరియని కృత్యాదినున్న యీ క్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. ప్రౌఢియగునతని వీణా
వాదన మప్రతిమ, మతులవైభవము శుభా
పాదకము, వితరణంబతి
మోదకరం బౌర ; మతియమోఘం బెందున్.

మఱియు నీతఁడు తెనుఁగున స్వయముగాఁ గవి. కవిరాజని కీర్తి గాంచినవాఁడు. ఔబళకవియే యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

గీ. అమిత మధ్యాత్మరామాయణము తెనుంగు
కబ్బముగ గూర్చినట్టి యక్కబ్బిఱేఁడు
పరులకవితా ప్రవీణత లరయనేర్చు
నని వచింపఁగవలయునే యద్భుతముగ.

(2) [1]కంకణ హళ్లితాలూకా అల్లాస సంద్ర గ్రామమునన్ను శాసనము. శ్రీదుర్ముఖి సంవత్సరద జ్యేష్ఠబహుళ 2 రాజశ్రీ కొమరయిమ్మడి జగదేవరాయ అయనవరు 1 బసవపళి ఆళౌజవానరు ప్రతిష్ఠమాపిదీ కాశీవిశ్వనాథస్వామిగ కనుక నళినీమాళుగిన అహాళసముద్ర గ్రామవన్ను సర్వమాన్య అగ్రహార వగికొట్టి శిలాశాళన శ్రీ విశ్వేశ్వరదేవరు.

(ఈ ఎపిగ్రాఫికా కర్ణాటికా సంపుటములలోను. మైసూరి అర్క శాఖా నివేదికల లోను తెలుఁగు శాసనములు చాలఁ గలవు. 10-వ సంపుటములోనే 211 శాసనము లున్నవి. ఇవి కొంతమంది కవుల కాలనిర్ణయము చేయుట కనుకూలించును. వీని లిపి కన్నడము)

1 E. C. Vol, 9 Kankanahalli Taluq. No. 108 Pege 296.

కాని జగదేవరాయని కృతి యధ్యాత్మరామాయణము నేఁడు లభ్యముకాలేదు. "కబ్బిజేఁడు" అనునది 'కవిరాజ' శబ్దమునకుఁ దెనుఁగుసేఁత.

ఈతఁడు సంస్కృతమునఁ జండికాదేవీ నవరత్నములను రచియించెననియు, వానిని వీణపై వాయించుచుండెడివాఁడనియు, అష్టమాశ్వాసాద్యంతములలోని పద్యములనుబట్టి తెలియుచున్నది.

క. "నిరత ప్రచండదేవీ
విరచిత నవరత్న ఖచిత వీణానాద
స్ఫురణార్ద్రిత మణిగృహసంచరణా..."

క. "ధీవిభవ ఘన ప్రచండ దేవీభరిత
ప్రావీణ్య......................"

మఱియు నీతఁడు పెక్కు గీతప్రబంధములు రచించి యవి వీణపై వాయించుచుండినట్లు పంచమాశ్వాసాంతమున నిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

క. "వరవైణికాద్భుతాపహ
నిరుపమగీత ప్రబంధ నిర్మాణకళా
దరణీయ చాతురీకృత
పరభాగ విశాల సుకృత భరణ సుశీలా!"

ఈ గీతప్రబంధములకొఱకు కింకను బరిశోధన నెఱపఁదగియున్నది.

జగదేవరాయనిగూర్చి యీ క్రింది చాటుపద్యము లభించుచున్నది.[1]

జగలోభుల్ మలభాండవిగ్రహులు గంజాతిండి లండీలు మొం
డి గులాముల్ మగలంజె లాగడపు బేడ్జాల్ ఘోర క్రూరాధముల్
దగిడీలుండఁగ నేమి యర్థులఁ గృతార్థత్వంబు నొందింతువే
జగదేవక్షితి పాలరాజకుల తేజా! దీన కల్పద్రుమా!

---

1. ఇది చాటుపద్య రత్నాకరము 148 పుటలో నుదాహరింపఁబడియున్నది.

బద్దెపీటి దత్తప్పకవి

ఈతఁడు సుగుటూరి చిక్కరాయ మహేంద్రుని యానతిని[1] గణితదీపిక యను గణితశాస్త్రమును రచించెను. ఇది పద్యకృతి. వ్యాఖ్యానముకూడ కలదు.

ప్రారంభము.

శ్రీమద్విలాస పరికల్పిత జీవరూప
మానందరూపమణు రూపమమేయరూపమ్
చిత్తిక్రుతోరుపరమేశ నరేశరూప
మద్వైతనామ జగదీశ్వర నామధేయ.

క. అని యాశ్రియ జగదీశ్వరు వినుతింగావించి సకల విద్వజ్జనతా
జనితాదరితా యోగ్యుఁడనను జనులెంచ ధరణినలరినవాఁడన్.

ఉ. భోజసమానమానిత విభూతియు విప్రదభీష్టసత్కృతి
భ్రాజితపుణ్యవర్తనము భివ్యయశంబును గల్గి ధాత్రిపై
రాజిలు సుగ్గుటూరి చికరాయమహేంద్రుఁడు గారవింపఁ స
ద్యోజిత సర్వవైభవ సమున్నతిఁ గాంచినవాఁడ నెంతయున్.

ఉ. శ్రీతరుణీకటాక్షములఁ జెల్వువహించినవాఁడు, లోక వి
ఖ్యాతుఁడు బద్దెపీటికులగణ్యుఁడు గౌతమగోత్రుఁడన్య కాం
తాతతి సోదరుండు కడుధన్యుఁడు పుల్లయమంత్రి పుంగవుం
డాతని కూర్మిపుత్రుఁడ మహానయశీలుఁడ దత్తనాఖ్యుఁడన్.

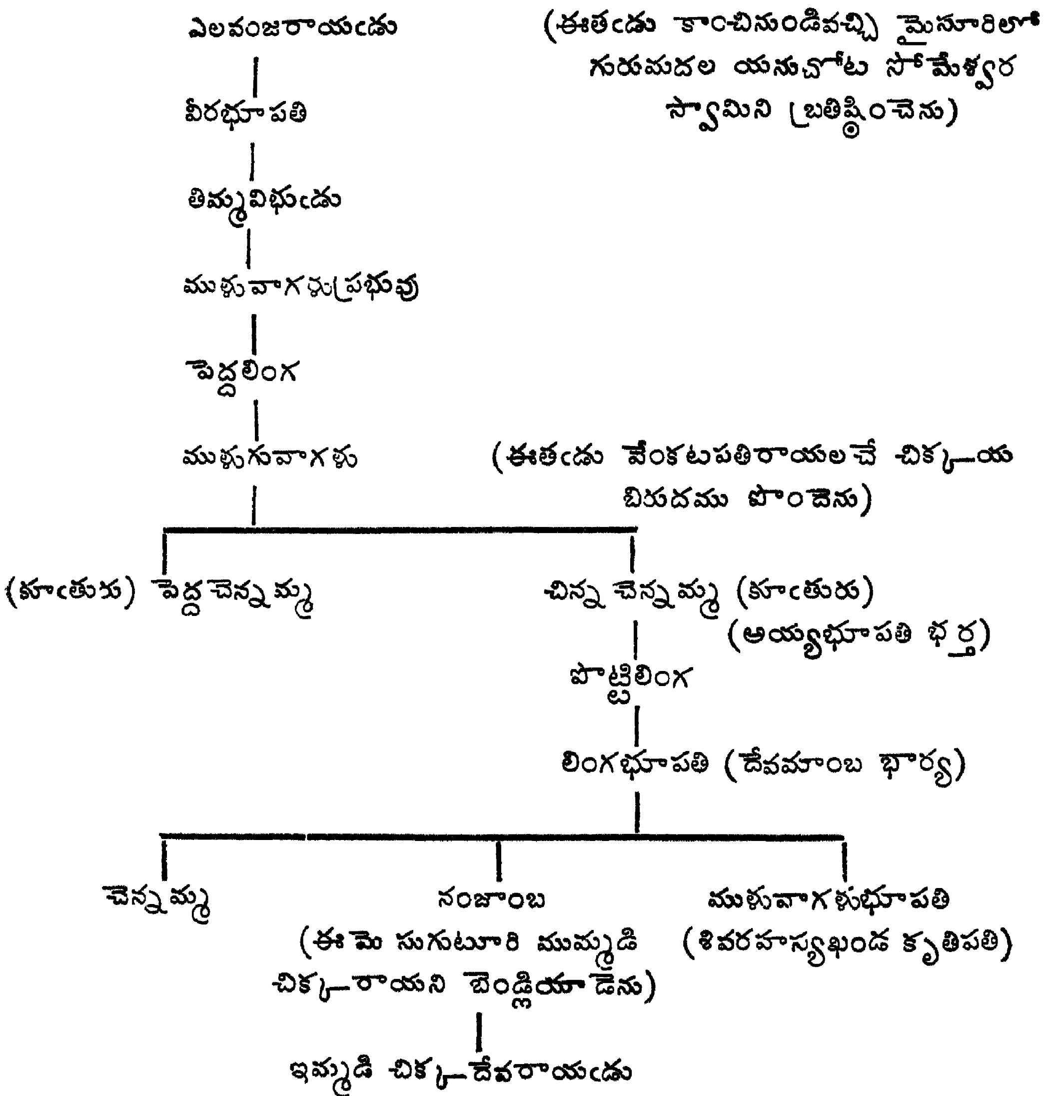
గద్య : ఇది శ్రీ రామపాదసేవక బద్దెపీటి పుల్లయామాత్య పుత్రదత్తయ నామధేయ ప్రణీతంబైన గణితశాస్త్రదీపికయందు వర్గసూత్రము సమాప్తము.

భైరవకూరి ముళువాగళుప్రభువు - కోడూరి వేంకటాచలకవి

కవుల చరిత్రమున కీవఱకే పరిచితుఁడగు కోడూరి వేంకటాచలకవి, దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయమునకుఁ జెందినకవి. ఈతఁడు రచించిన శివరహస్యఖండ కృతిపతి ముళువాగళు ప్రభువు, ఈ ప్రభువు సుగుటూరి

1. ఈ గ్రంథము తాళపత్రప్రతియొక్కటి మాత్రమే అడయారు గ్రంథాలయమునఁ గలదు. అది యముద్రితము.

వారితో సంబంధముగలవాఁడు. ముళువాగళుప్రభువు భైరవకూరిలో నివాసముగానుండి యా ప్రాంతములకుఁ బాలకుడగుటచే నీతని భైరవకూరి లేక బైరకూరి ముళువాగళు రాజని యందురు. వేంకటాచలకవి తన గ్రంథావతారికలో నీ వంశీయులనుగూర్చి విపులముగాఁ దెలిపియున్నాఁడు. అందునుండి వారి వంశవృక్షము నీ క్రింద నొసగుచున్నాను. ఈ వంశీయు లందఱు శైవులు.

శివరహస్యఖండ కృతిపతియగు ముళువాగుళు ప్రభునకును, వేంకటపతిరాయలచే చిక్కరాయపట్టమును బొందిన ముళువాగళు ప్రభునకును నడుమ మూఁడుతరములు గలవు. క్రీ. శ. 1584-1616 వఱకు

వేంకటపతిరాయుల కాలమగుటచే నాతనివెనుక మూఁడుతరములకనఁగా క్రీ. శ. 1690 ప్రాంతములలోఁ గృతిపతి ముళువాగళు ప్రభువును నుండ వచ్చును. మఱియు నీతని మేనల్లుఁడగు నిమ్మడి చిక్కరాయని శాసనము క్రీ. శ. 1693 లో కానవచ్చుచుండుటచేత, ముళువాగళు ప్రభువును నాతని యాస్థానములోని వేంకటాచలకవియు క్రీ. శ. 1650-1700 ప్రాంతమువారని నిశ్చయింపవచ్చును.

వేంకటాచలకవి

ఈతఁడు కోడూరిపుర నివాసి, కాశ్యపగోత్రుఁడు, శివపాద భక్తుఁడు. తాత ఎల్లార్యుఁడు. తండ్రి శంకరమంత్రి. తల్లి లక్ష్మమ్మ అభిరామ వాసుదేవాది కావ్యములు రచియించిన మెడవల్లి వెంకటకవి యాతని విద్యాగురువు. నలయాదవ రాఘవపాండవీయాది మహా ప్రబంధ నిర్మాతయై, శ్లేషకవితా పితామహుఁడని ప్రఖ్యాతికెక్కిన గునుగుటూరి వేంకటకృష్ణకవి యాతని మేనమామ, వేంకటాచలకవి 'బాలసరస్వతి' అను బిరుదముచేఁ బ్రసిద్ధినందెను. పైవారిలో విద్యాగురు విషయమును, మేనమామ విషయమును గ్రంథావతారికవలనను, మిగిలిన విషయము లీక్రింది యాశ్వాసాంతగద్యవలనను దెలియుచున్నవి.

"ఇది శ్రీమత్సకలసుకవిజనానుగ్రహపాత్ర, కాశ్యపగోత్ర, కోడూరి ఎల్లనార్యపౌత్ర, శంకరామాత్యపుత్ర, లక్ష్మాంబికాతనయ, వినయ విధేయ బాలసరస్వతీ నామాంక వేంకటాచలకవి ప్రణీతంబైన శ్రీ స్కాందంబను మహాపురాణంబున శంకరసంహితయను శివరహస్య ఖండంబునం దుపదేశ కాండమునందు సర్వంబును దశమాశ్వాసము".

వెంకటాచలకవి గ్రంథ మిదియొక్కటే మనకుఁ జిక్కుచున్నది. ఈ శివరహస్య ఖండమున నేడు కాండములు గలవు. ఆయా కాండములలో నెన్నెన్ని యాశ్వాసములుగలవో, వాని వివరణమును గ్రంథాంతమునఁ గవియే యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

సీ. సంభవంబైదు నాశ్వాసములు సర్వంబు నాసురకాండ రెండభినుతింప
నాశ్వాసమొక్కటి యలరు వీరమహేంద్ర కాండకునటి యుద్ధకాండ నాల్గు
నాశ్వాసములు రెండు నమరను దేవకాండకు నాల్గు దక్షకాండను దగును
ఒనరంగం బదియొప్పనుపదేశ కాండకు నిరువదియెనిమిదానివియు నిట్లు

గీ. సప్తకాండంబులకును నాశ్వాసనిర్ణయంబు గాంగను శివరహస్యాఖ్యఖండ
స్కాందమును నాంధ్రభాషచే సకలసుకవినుతుండు బాలసరస్వతి కృతియొనర్చె

దీని వివరణము:

1.	సంభవ	కాండము	5	ఆశ్వాసములు	(సమగ్రము)
2.	ఆసుర	,,	2	,,	,,
3.	వీరమహేంద్ర	,,	1	,,	,,
4.	యుద్ధ	,,	4	,,	(లభ్యముకాలేదు)
5.	దేవ	,,	2	,,	(ప్రథమాశ్వాసము
6.	దక్ష	,,	4	,,	మాత్రము గలదు).
7.	ఉపదేశ	,,	10	,,	
			28		

పొన్నతోఁట ఔబళకవి - వామనపురాణము

వామనపురాణమునఁ బది యాశ్వాసములు గలవు. కాని వానిలో సప్తమాష్టమాశ్వాసములుమాత్రము ఈవని వేంకటేశకవి ప్రణీతమైనట్లుగా నా యాశ్వాసాంత గద్యలు తెలుపుచున్నవి.

ఔబళకవిగద్య: ఇది శ్రీమద్వేంకటరమణ పరిచరణధురంధర హృదయ నిఖిల కవిరాజ వర్ణనీయవరాంధ్ర కవితావిశేష సర్వంకష భాషా నిరాఘాట పొన్నతోఁట కులపాథోనిధి రాకానిశాకర రాజరాజ దాబళార్యతనూభవ వౌబళకవి ప్రణీతంబైన వామనపురాణంబు నందు సర్వంబును దశమాశ్వాసము.

వేంకటేశకవి గద్య: ఇది శ్రీ మీనాక్షీకటాక్ష వీక్షణానుక్షణ సంవర్ధిత
చతుర్విధ కవిత్వవైభవ యావని మెట్టునార్యతనూభవ సరస
సంస్కృతాంధ్ర భాషావిశేష బోధాకర, శాండిల్యగోత్ర సుధా
కర నిరంతరారాధిత సోమసౌందర్యేశ వేంకటేశకవి ప్రణీతం
బైన వామనపురాణమున నౌబళకవివిరచిత శేషంబున సప్తమా
శ్వాసము ——

ఇట్లే అష్టమాశ్వాసము. కాని, నవమ దశమాశ్వాసములలో నౌబళకవిగద్య యుండుటచేత నౌబళకవియే యిది పెద్ద గ్రంథమని, శేష భాగమును వేంకటేశకవిని బూరింపుమని నియమించియుండును. తిరుగఁ దనకుఁ దీరిక గలుగుటచేఁ జివరి రెండింటిని రచియించియుండును. వీ రిరువురును సమకాలికులే గదా!

ఔబళకవినిగూర్చిన యితర విషయములు తెలియరాలేదు. ఆతఁడు కందాళ భావనాచార్యుని తనయుఁడైన శ్రీరంగాచార్యుని శిష్యుఁడై నట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. క్రీ. శ. 1614-30 వఱకుఁ బాలించిన రామదేవరాయల కాలమున కృతికర్త కృతిభర్త లిరువురు నున్నట్లు 'అసమానోదయ రామరాయ ఘనకార్యాయోగ నిర్వాహ' అను పంచ మాశ్వాసాంత పద్యపాదము తెలుపుచున్నది.

వామనపురాణమునకు వేఱొకచోటఁ [1]ప్రత్యంతరమున్నట్లు కన్పట్టదు.

ఔబళకవి రచన కుదాహరణములుగా వామన పురాణమునుండి యీ క్రిందివి యుద్ధృతములు:

మ. కృతకైవల్యధునీకమై, మదవృషక్రీడా సమాభోగ ని
శ్చితసంప్రాపితమై, సరోజసుషమోన్మేష క్రియాదక్షమై
పతగానేకవిజృంభ సంఘటితమై, పంకాపనోదప్రథా
శ్రితమై యంతట శారదాగమము మించెన్ సర్వసౌఖ్యంబుగన్. ౧

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమునఁగల యీ ప్రతి మూలమును సంపా దించినది శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారే!

చ. క్షమయును బ్రహ్మచర్యమును శౌచమదీనతయుఙ్ జితేంద్రియ
త్వమును, వివేకముఙ్ దయయుదానము యజ్ఞమునీశ్వరాంబికా
హిమకర భక్తియుక్తియు నహింసయు శాంతిదమానుభూతియుఙ్
క్రమమున మర్త్యధర్మములుగా వచియింతురు నీతికోవిదుల్.

క. లలిత మణిమేఖలాంచిత జలజాక్షికి జఘనమధిప సాలంకృతమై
వెలయు నలమదన భూవర నలఘాకృద్దుర్గ నగరమనఁగానమరుఙ్.

క. వారాహియువద నాగ్రన వారాహిసమాన తుండమరుదారగదు
ర్వారాహిత తతిపై సుర వారాహిత వినుతులడరవడిగాఁ దొడరెఙ్.

వేంకటేశకవి రచన కుదాహృతులు :

మ. అనుకీర్తిధ్వజమై, సమస్తబుధసేవ్యంబై, జగత్పావనో
న్మనసంబై శుభదాయియై సకలధర్మ శ్రీ జయాపాదియై
జనిసాఫల్యకరంబునై వెలయు నీసద్వృత్త మంచుఙ్ మరు
న్మునివీక్షించి పులస్త్యమౌని పలికెఙ్ మోదంబుసంధిల్లఁగఙ్.

సుగుటూరి ముమ్మడి తమ్మభూపతి

మైసూరి పాలకులక్రింద సామంతరాజులలో సుగుటూరివా రొకరు. వీరి శాసనములు కోలారు, మూాల్‌బాగలు జిల్లాలలోఁగలవు. వీరు శైవులు. సంస్కృత కర్ణాటాంధ్ర భాషాపోషకులు. వీరి వంశవృక్ష మిది. వీరికిఁ జిక్కరాయ లనునది వంశపారంపర్యముగా వచ్చెడి బిరుదము.

సుజ్ఞానమూర్తి
|
దేవయ
|
తిమ్మప్ప (1551–1560)
|
చిక్కతమ్మేంద్ర (1560–1575) (ఇతఁడు చికరాయపట్టముఁ బొందెను)
|
ఇమ్మడి తమ్మభూపాల (1575–1614)
|
ముమ్మడి తమ్మభూపాల (1614–1630)

వీరిలో (గడపటి ముమ్మడి తమ్మభూపాలుఁడు గొప్పవిద్వాంసుఁడు, కవి. భాషాత్రయ విశారదుఁడు. ఈతని రచనలు.

సంస్కృతము. 1. శివదర్పణము. 2. రసికమనోరంజనము.
3. కౌముదీవ్యాఖ్య.

కర్ణాటము. 1. శంకరసంహిత. 2. యక్షగానము.

తెలుఁగు. 1. రాజేంద్రచోళ చరిత్ర. 2. కుమారార్జు
నీయము. 3. సౌందరేశ చరిత్ర.

ఈతఁడు శైశవముననే రాజేంద్రచోళచరిత్రను, నూనూగుమీస కట్టు వచ్చినతోడనే కుమారార్జునీయమును, ప్రౌఢవయస్కుఁడైన వెనుక సౌందరేశ చరిత్రమును రచియించెనని వీరి వంశవృత్తాంతము దెలుపు గ్రంథము[1]నుండి తెలియుచున్నది. కాని యీ తెలుఁగు గ్రంథము లేవియును లభ్యముకాలేదు. సంస్కృత గ్రంథములలో మొదటి గ్రంథము శివదర్పణము. శివాగమములు, శివమతోత్కర్ష దెలుపు పెద్ద సంకలనగ్రంథము. ఈ గ్రంథాంతగద్యవలన తమ్మభూపతి విద్యావైదు ష్యము సుగమమగును. దాని నీ క్రింద యుదాహరించుచున్నాను.

గద్య: ఇది శ్రీ ప్రమథావతార, సుగుటూరి వంశకలశాంబుధి సుధాకర, శివదర్శనస్థాపనధురంధర, సకలకవిబుధజన, సరసిజమిత్ర శివా నందభూపాల చిక్కరాయ తమ్మప్పనరేంద్ర తమ్మప్పమహీపతి కవితసాభాత్ర సహృదయహృదయాహ్లాద భాషాత్రయప్రబంధ నిర్మాణ, సంగీతసాహిత్యసారస్య సౌరభాస్వాద చాతుర్యధురీణ నిజాంధ్రవశంవద నిఖిలసామంతధౌరేయ దానరాధేయ, తమ్మప్ప రూపరామేయ ముమ్మడిచిక్కరాయ, మహీపాల హృదయకమల కుహరవిహరమాన శ్రీ సాంబశివప్రేరితేన, వనాన్వయనృసింహ సూరి వరసూనునా, బ్రహ్మవిద్యాధ్వరేణవిరచితే వేదాంతసర్వ స్వాపరనామని, శివదర్పణే ప్రథమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదః. ఇతనికాలమున విలసిల్లినకవి,

---

1. Epigraphica Carnatica Vol. IX B Page 255-256, Lewis Rice.

[1]ఈ మహాగ్రంథమున ముందు వివరించిన రీతిని నేడుకాండములును నిరువదియెనిమిది యాశ్వాసములు గలవు. వీనిలో 15 ఆశ్వాసముల గ్రంథముమాత్రమే మనకు లభించినది. వెంకటాచలకవి కవనము ప్రౌఢమైన ధారాశుద్ధిగలదియై యుండును. [2]కవితాశైలిని దెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. లింగనృపాల పుత్రుడగు లింగనృపాలుని శుభ్రకీర్తిశా
లింగని, శారదాభ్రపటలింగని, నాకధునీతరంగపా
ళింగని, నీలచేలునిహాలింగని, మానసరస్ఫురన్మరా
ళింగని, పద్మగర్భునిచెలింగని సారెహసించు నెంతయున్. అవతారిక

సంభవకాండము నుండి

ఉ. తేనియవాఁక యిచ్చుటను దిన్నఁగరాఁగదవే, మృగీమదం
బీనెలతాలబోఁడె లిడునిచ్చట జాఱెదుసుమ్ము, కోకిలో
ద్గానములిందు వింటెకలకంఠి యటంచుసఖీజనావళుల్
మానుగహెచ్చరింప నసమాన మహామహిమాభిరామయై. ఆ. ౧.

మ. పలితస్వచ్ఛ శిరోజముల్ తనరఁగా బల్జీర్ణమౌ మేనునన్
వళులున్ ప్రేలఁగఁ గంపమంద శిరమున్ వక్త్రంబు నిర్దంతమై
చెలయన్ భూరిజరాతి భారమున గర్వీభూతుఁడై పోలె ప్ర
స్ఖలదంఘ్రిద్వయ మొప్పగద్గదికమించన్ వృద్ధవిప్రాకృతిన్. ఆ. ౨.

ఉ. పోరెదనుండెదన్ సమరమున్రచియించెదనాయథేచ్ఛ నే
లాయిటులాడఁ దావకబలంబుఁ జలంబును లావుఁజేవయున్
వేయివిధంబులంబలుక వేమరు నాకు జనించుహాసమో
హోయిది చాలుఁ జాలు వినువోరివచించెద రాక్షసాధమా ! ఆ. ౫.

---

1. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. మద్రాసు ప్రతి 322-323.

పై భాగములలో సంభవకాండమును, వీరమాహేంద్ర కాండమును, వరంగలులో శ్రీ కొడిమేల రాజలింగారాధ్యులవారిచే, శ్రీరామలింగేశ్వర శ్రీశివధర్మవర్ధనీ ముద్రాక్షరశాలలో క్రీ. శ. 1913-వ సంవత్సరమున ముద్రితమైనది.

2. వీరేశలింగము పంతులువారి ఆంధ్రకవుల చరిత్ర. మూఁడవభాగము పుట 73-76.

కృష్ణవిలాసము - విశ్వేశ్వర పండితుఁడు

తలమల :

తిరుచనాపల్లి మండలమున నామకల్లు తాలూకాయందలి తలమల యను కొండ క్రింది ప్రదేశమును పైలింగారెడ్డికి తాతయగు పాపిరెడ్డి వశపఱచుకొని కొండపై శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి యాలయము గట్టించెను. అందుచేత నీ వంశీయులకుఁ దలమలవారని యింటిపేరు వచ్చినది. వీరిలో క్రీ. శ. 1670-1700 ప్రాంతముల విలసిల్లిన తలమల రామచంద్రారెడ్డికి విశ్వేశ్వరపండితుఁడనువిద్వత్కవి [1]'కృష్ణవిలాసము'అను నైదాశ్వాసముల శృంగారరసోత్తర ప్రబంధము నంకితము గావించెను. ఇందవతారికలోఁ గృతిపతివిషయము విపులముగా గలదు.

కృష్ణవిలాస కృతికర్త విశ్వేశ్వరకవి. కవితార్కిక శిరోమణి బిరుదాంకితుఁడు. గీర్వాణసాహితీవేత్త. అతఁ డీ గ్రంథమునకు ముందు పెక్కు సంస్కృతాంధ్రకృతులు రచియించినట్లుగా నీ క్రిందిరీతిని చెప్పియున్నాఁడు.

సీ. కర్కశంబగునట్టి తర్కశాస్త్రంబున మిగుల శిరోమణి మించినట్లు
రాణఁదలిర్చు పురాణంబులందెల్ల భాగవతంబు చొప్పడిన పగిది
భవ్యసంస్కృత నవ్యకావ్యంబులందెల్ల కడునైషధం బొప్పఁగాంచినట్లు
బాగైన యాంధ్రప్రబంధంబులందెల్ల నాముక్తమాల్యద యలరుకరణి

---

1. కృష్ణవిలాస గ్రంథకృతిపతియగు రామచంద్రనాయకుఁడు క్రీ. శ. 1652 లో జన్మించి క్రీ. శ. 1718 లో మరణించినట్లు సేలముజిల్లా గెజటీయరువల్లఁ దెలియుచున్నది. (సం. 1. పుట 69)

Ramachandra Naika - Robert De Noblli found a Rama Chandra Naicka established at Shendamangalam in 1623. The horoscope of another of these Ramachandra Naicks came in to the hands or Col. Mackenzie from which in appears he was born in 1652 and died in 1718. The name is associated with Talaimalai - a hill over looking the Kauvery it the South of Namakkal Taluq and the Namakkal fort is said to have been built by a prince of this line. Salem Gazetter Vol. 1. Page 69 (History)

గీ. నేను రచియించినట్టి సంస్కృతకృతులను
తెలుఁగు కృతులను గూఢార్థకలనఁగలుగ
సంస్కృతాంధ్రాది లక్ష్యలక్షణములందుఁ
దెలియఁజాలనివారికిఁ దెలియవశమె.

కాని యీతని కృత్యంతరములు లభింపలేదు. మచ్చున కీతని గ్రంథమునుండి రెండుపద్యము లుదాహరించుచున్నాను.

చ. "తలఁపున నన్ను నిల్పునెలఁతా! నెలతాపము హెచ్చివచ్చెనే
యలరులతేనె చిల్కు నవలా! నవలాలిత సూక్తివల్కునే
వలపులు సందడింపఁ జెలువా! చెలువానఁగఁ గౌఁగిలింపవే
తలిరులతావిగుల్కు వనితా వనితావుల నన్నుఁగూడవే"

చ. సుదతిరదాళిపేర నునుఁ జుక్కలబల్కులపేర నాసుధన్
జదురగ నవ్వుపేర నవచంద్రికలన్ నిటలంబుపేర డా
ల్వొదలఁగ నుండు మండలములో సగముత్తులపేరఁ గల్వలన్
గుదువుగనుంచె మోమునకు గోము సుధాకరుఁ డప్పుఁ దీయఁగన్.

రాధామాధవ సంవాదము -

వెలిదండ్ల వేంకటపతి (క్రీ. శ. 1740)

ప్రళయకావేరి (చెంగల్పట్టు జిల్లా)

దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున వలపు చవులూరఁజేసెడు మేలిమి తెలుఁగు కబ్బము లెన్నియేని విలసిల్లినవి. విజయవిలాసము, సత్యభామా సాంత్వనము, తారాశశాంక విజయము, అహల్యా సంక్రందనము, రాధికాసాంత్వనము మున్నగు శృంగారరసోత్తర కావ్యముల నెఱుంగని యాంధ్రులులేరు. రసికజన హృదయంగమమై రమ్యాంధ్ర మృదుమధురపదసదనమై, రాధామాధవ ప్రేమైక లీలాతరంగిణియగు నీ రాధామాధవసంవాదము దక్షిణాంధ్రకృతులలో మున్నెన్నఁ దగినదియై యలరారుచున్నది.

ఈ గ్రంథ మాంధ్ర దేశమున నత్యధిక వ్యాప్తిలో నున్నదనుటకు నీ [1]గ్రంథమునకుఁగల మాతృకలును, ముద్రణములును ప్రమాణములై యున్నవి.

ఈ గ్రంథమునకుఁ గృత్యవతరణిక లభ్యముకాలేదు. కావున కృతికర్తనుఁగూర్చియుఁ గృతిభర్తనుఁగూర్చిన విశేషము లితర గ్రంథ సాహాయ్యమున మనము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఈ రాధామాధవ సంవాదమునకుఁ గర్త వెలిదిండ్ల వెంకటపతి యని గ్రంథాంతగద్య యిట్లు తెలుపుచున్నది.

“ఇది శ్రీమద్వేణుగోపాల వరప్రసాదలబ్ధ శృంగారకవిత్వవైభవ, వెలిదిండ్ల తిరువేంగళార్యతనూభవ, విద్వజ్జనవిధేయ, వేంకటపతి నామధేయ ప్రణీతంబైన రాధామాధవసంవాదంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము”.

---

1. క్రీ శ. 1829 నాఁటికే యాంధ్రభాషోద్ధారకులలో మున్నెన్నఁదగిన బ్రౌను దొరవారీ గ్రంథమునకుఁ బమిడిపాటి వేంకటనరసయ్య యనువారిచేత టీక వ్రాయించి పండితలోకమున కుపయోగపడు ప్రతినిఁ దయారు చేయించియున్నారు [ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకభాండాగార వివరణ నివేదిక. 2-వ సంపుటము. 1927. పుట. 925.]

తంజావూరి శ్రీ సరస్వతీమహాలు భాండాగారమునను, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద ముద్రితగ్రంథ భాండాగారమునను నీ గ్రంథమునకుఁ దాళపత్ర మాతృకలు గలవు. అరువదేండ్లనుండి ముద్రితములైన పుస్తకములు వ్యాప్తిలోనున్నవి. అందులోఁ బూర్వముద్రణములు కేవలము ‘గుజిలీ’ ప్రతులుగానుండి, పాఠకలోకమున కత్యంత క్లేశకరముగానుండుటచే వాని నన్నింటిని సేకరించి, సకలజనమనోహరముగ సర్వాంగ సుందరముగ నీ కృతిని కీర్తిశేషులు గంటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రులవారు శృంగార గ్రంథమాలయందు తొలి పుష్పముగ నిప్పటికి పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట ప్రకటించిరి. ఆ పుస్తకములు నేఁడు లభ్యమగుట లేదు. ఆ పైని యొకటిరెండు ముద్రణములున్నను నయ్యవి పీఠికా విశేషములలో కొఱఁతపడియుండుటచే నీ గ్రంథమును సంశోధితమును, సంగ్రథితమును, సప్రమాణముఁ గావించిన ‘యాంధ్రవిజ్ఞానసమితి’ వారి ముద్రణము మిక్కిలి సంభావించుచున్నాఁడను.

గ్రంథమునం దింతకంటె కవినిఁగూర్చి తెలియఁదగినదిలేదు. అయినను నీతరువాత సుదంతాకళ్యాణ[1]మను ప్రబంధమొకటి గ్రంథకర్తనుగూర్చి మనకు మిక్కిలిగా తోడ్పడుచున్నది. ఈ గ్రంథము వేంకటపతి తమ్మునికుమారుఁడగు నళఘురికవిచే రచియింపఁబడియుండుటచే నిది మనకు వేంకటపతి వంశచరిత్రము నెఱింగించుటయందు మిక్కిలి విలువగలదిగానున్నది.

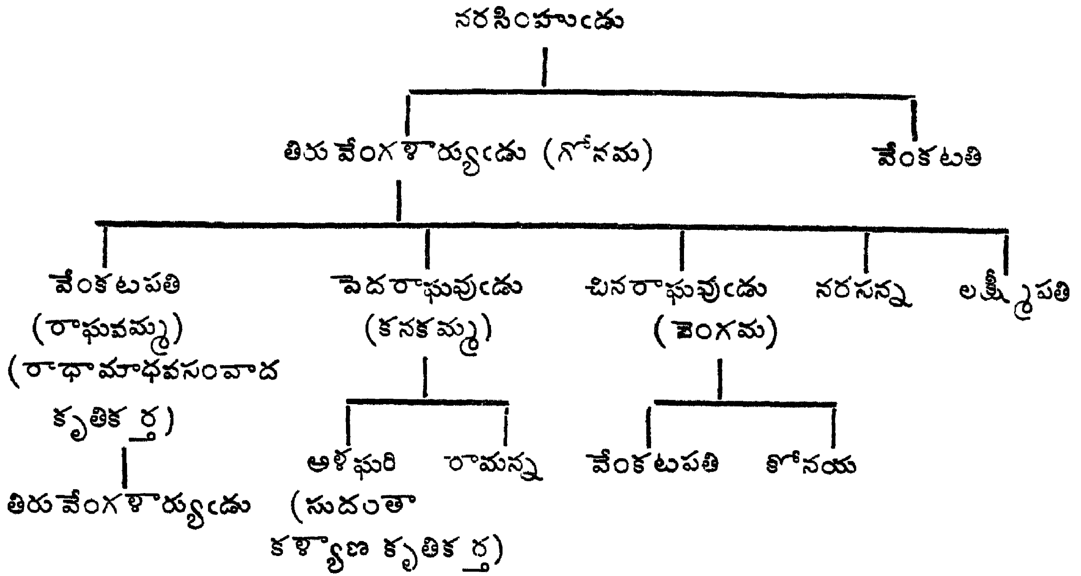
సుదంతాకళ్యాణమునుండి కవినిఁగూర్చి యెఱుకపడిన విషయములఁ దెలుపుచున్నాఁడను.

వెలిదండ్ల[2]వారారాధ్వేల నియోగిశాఖా బ్రాహ్మణులు, కౌశిక గోత్రులు. వీరి వంశక్రమము వర్ణించుపట్టున మూఁడు పద్యములు క్రిమిదష్టము లగుటచే నళఘురి ప్రపితామహునివద్దనుండి తెలియనగుచున్న వంశక్రమ మీ దిగువ నుదాహరించుచున్నాఁడను.

---

1. రాధామాధవ ముద్రిత గ్రంథములలో నీవఱకు పీఠికాకారులు వ్రాసిన ట్లీ గ్రంథముపేరు సుదంతాపరిణయము కాదు. "సుదంతా కళ్యాణము" అని కవి గ్రంథమునను నాశ్వాసాంత గద్యలలోనుఁ జెప్పియున్నాఁడు. కావున నేను సుదంతా కళ్యాణమని వాడినాను. ఇది నాలుగాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఆంధ్రలోక మీవఱకెఱుఁగనిది. శ్రీకృష్ణుఁడు సుదంతను పెండ్లియాడు కథ యిందు వర్ణితము. దీని తాళపత్ర మాతృక ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునఁ గలదు. దాని సంఖ్య 71. అం దిరువది నాలుగు తాళపత్రములు గలవు. ఎడనెడ గ్రంథపాతముగలదు. శృంగారరసవత్కలితా కలితమగు నీ గ్రంథము యథామాతృకముగ ముద్రింపఁదగినది. ఈ గ్రంథము నే నుపయోగింప నొసంగిన సాహిత్యపరిషత్తువారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

2. తాళపత్రమాతృకలలో 'వెలిదండ్ల, వెలిదిండ్ల' యనియుఁ గొన్నిచోట్ల 'వెలిగండ్ల' యనియు గానవచ్చుచున్నది. ఈ ముద్రణమున 'వెలిదిండ్ల' యనియే యింటిపేరు స్వీకరింపఁబడినది. సుదంతాకళ్యాణమునఁగూడ 'వెలిదండ్ల' యనియే కలదు. వెలిదండ్లగాని, వెలిదిండ్లగాని గ్రామనామమగుచో, నీ వంశమువారు తొలుత నెల్లూరు మండలమునఁ బాకనాటి సీమలో నివసించుచుండి, యావెనుక దక్షిణదేశమున నెలకొనియుందురని తలఁపఁదగియున్నది.

సుదంతాపరిణయమున నళఘురికవి తనపూర్వులు వర్ణించిన పద్యముల నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చ. అలతిరువేంగళార్యుఁడు మహాద్భుతచర్యుఁడు కీర్తిధుర్యుఁడై
యలరిప్రసూన మార్దవ శుభాంగిని గోనమయన్వధూమణిన్
లలితగతిన్ వరించి కమలాసతి చేకొనినట్టి చుట్టు వా
ల్చలియునికైవడిన్ బరగె బంధువులందఱు సంతసింపఁగన్.

సీ. శృంగారరసముఖోచితసితాంధ్రోక్తి పద్ధతిపోషి వేంకటపతిమనీషి
సకలదేశాధీశ సమ్మతపేశల కవనుండు పెద్దరాఘవఘనుండు
జనమనోరంజన సరససల్లాపధారల వన్నెగన్న చిన్రాఘవుండు
మధురవాక్యప్రౌఢి మనిరస్తభారతి నఖముఖరితతంత్రి నరసమంత్రి

గీ. లలితవార్తాచమత్కృతి లక్ష్మీపతియు ననఁగ నేవురుగల్గిరి వినయులైన
తనయులై తిరువేంగళార్యునకు జగతి తనువులందిన పంచతత్త్వములనఁగ.

వీరిలో మొదటివాఁడగు వేంకటపతియే మన రాధామాధవ సంవాదమును రచియించినకవి. ఈతనిఁగూర్చి యళఘురి ముచ్చటించిన విధముఁ గనుఁడు.

క. అందగ్రజుఁ డర్పితగోవిందపదుం డచ్చతెనుఁగు తెంగన తెలసెన్
చందనభాస్కుందనభస్కుందన భస్సింధుబంధు గురుతరకీర్తిన్.

సీ. ఆసేతురామేశ్వరావనివిఖ్యాత మేనేత శుద్ధాంధ్రకృతి సహస్ర
మారాజతారార్కమై రాజితస్ఫూర్తి నలరారునేధీర నలఘుకీర్తి
ఆసముద్రాసమనాఖిలాభీష్ట లక్ష్మీకరంబే విలాసపాణి
అమరాశామితాశావహశ్రీధారి యేసూరిపై భవోల్లాసకలన

గీ. అతఁడు తెలుఁగు తిరువెంగళార్యగర్భ జలధికమలారిదుష్కవి స్మయవిధారి
యనవరతతోషి గానవిద్యాభిలాషి బంధుపరిపోషి వేంకటపతిమనీషి.

పైవానివలన వేంకటపతి కవిఁగూర్చి క్రొత్తసంగతు లెన్నియేని మనకుఁ దెలియుచున్నవి. ఈతఁడు శుద్ధాంధ్రమునఁ గృతిసహస్రము రచియించి 'అచ్చ తెనుఁగు వెంగన' అయినాడఁట. ఆ తెలుఁగు గబ్బము లేవియు మనకుఁ జిక్కుటలేదు. మఱియు నాతఁడు కవితయందేగాక గానమునందును నభిలాషగలవాఁడని యళఘురి చెప్పుచున్నాఁడు. సంగీత సాహిత్య విద్యావిశారదుఁడగు వేంకటపతికవికృతి రాధామాధవ మొకటి తక్క, తక్కినవి కానరాకుండుట విచారకరముగానున్నది. అయిన నింకొకసందేహము కలుగవచ్చును. సుదంతాకల్యాణమున రాధా మాధవకృతి ప్రశంస లేకుండుటచేత నితఁడు వేఱుపురుషుఁడని భావింప వలనుపడదు. వేంకటపతికవి 'శృంగారరస ముఖ్యోచిత సితాంధ్రోక్తి పద్ధతిపోషి' యని వర్ణింపఁబడియుండుటచేతను, వేంకటపతి తన రాధా మాధవసంవాద గద్యయందు "శృంగారకవిత్వవైభవ" అని శృంగార పదము చేర్చుకొనియుండుటచేతను వీరిరువురు నొకరే యైయుందు రనుటకు సందేహములేదు. మఱియు నళఘురికవి సుదంతాకల్యాము వ్రాసిన వెనుక వేంకటపతి రాధామాధవ సంవాదము, వ్రాసియుండి నచో సుదంతాకల్యాణమున నీ విషయము తెలుపుటకు ప్రసక్తియే యుండదుకదా!

మఱియు "వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయము" అను సంస్కృతగ్రంథ మును వేంకటపతికవి కుమారుఁడు "అయ్యన్న" రచియించియున్నాఁడు. అందలి గద్య పరిశీలించిన మనకు పెక్కు సంశయములు వీడును.

"ఇతి శ్రీ రాధామాధవసంవాదాద్యనేక ప్రబంధ నిర్మాణధురీణస్య శ్రీవేంకటపతికవి సార్వభౌమస్యతనూభవేన, సుదన్తాకల్యాణాద్యనేక ప్రబంధరచనాచాతురీధౌరేయస్య, అళఘురికవేరనుజేన, వీణావాదనప్రవణ వేదాంతసిద్ధాంతరహస్యార్థ ప్రకాశధురంధరేణ, శ్రీమదయ్యన్నవిద్వన్మణినావిరచితే వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయే"

మఱియు నందే,

> శ్రీవేంకటపతేస్సూను రళ్ఘురేరనుజః కవేః
> అయ్యన్నో వైణికః కుర్వేవ్యాసతాత్పర్య నిర్ణయమ్,

అని కలదు. పైని వివరించిన గద్యవలన అయ్యన్న రాధామాధవ సంవాదమును రచియించిన వేంకటపతికవి సార్వభౌముని కుమారుఁడనియు, సుదంతాకల్యాణమును రచియించిన యళఘురికవి తమ్ముఁడనియు స్పష్టమగుచున్నది. కాని యళఘురి సుదంతాకల్యాణమున వేంకటపతికి రాఘువమ్మ అను భార్యయందు తిరువేంకళార్యుఁడను నొక కుమారుఁడు కలఁడని యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

> మ. అనఘుండాతఁడు రాఘువమ్మను వివాహంబై తదంభోజలో
> చనయందుం దిరువేంగళాఖ్య సుకృతిన్ సంగీతసాహిత్యధు
> ర్యుని నద్వైతకళాప్రవీణు సుచరిత్రున్ పండితస్తోత్ర పా
> త్రుని సౌజన్యసమేతు విశ్రుతవినీతుంగాంచి యొప్పెన్మహిన్.

ఈ తిరువేంగళార్యునికి అయ్యన్న అనునది ముద్దుపేరు. తన తండ్రి పేరిటఁ బిలుచునపుడు కుమారుని 'అయ్యన్న' అని పిలుచుట వాడుకలోఁగలదు. కావున నా పేరితోడనే తిరువేంగళార్యుడు ప్రసిద్ధినందెనని పై గద్యవలనఁ దెలియుచున్నది. మఱియుఁ బై పద్యములోని అద్వైతకళాప్రవీణుఁడను విశేషణము వ్యాసతాత్పర్యనిర్ణయమునందలి 'వేదాంతసిద్ధాంతరహస్యార్థప్రకాశధురంధరేణ' అను విశేషణముతో నానుకూల్యము గలిగి యున్నదిగదా ! కావున వీరిరువురు నొకరే యనుటకు సందియములేదు. అయ్యన్న అళఘురికవి తమ్ముఁడనని చెప్పికొన్నప్పు డాతఁడు వేంకటపతి యాారసుఁడని తలఁపరాదు. వేంకటపతి కయ్యన్నయను నామాంతరము

గల తిరువేంగళార్యుఁడుతప్ప మఱి పుత్రులున్నట్లు తెలియుటలేదు. అళఘురి పినతండ్రికొడుకైనను అయ్యన్న యట్లనుటకు కారణ మళఘురి యందఱిలోఁగూడ బెద్దవాఁడగుటయేయని చెప్పనొప్పును.

పినతండ్రి పెదతండ్రికొడుకులు నలువురును భీమార్జున నకులసహదేవులట్లు తన్ను గొల్చుచున్నారని చెప్పుచున్నప్పు డాతఁ డందఱికంటెఁ బెద్దవాఁడనుట స్పష్టమేగదా! మఱియు సుదంతాకల్యాణ ప్రబంధ రచనాదికముచే నాతఁ డందఱికంటె ముందు ప్రసిద్ధుఁడై యుండవచ్చును. కావుననే యళఘురికవి యందు గౌరవముచూపనెంచి యాతని యనుజుఁడనని యయ్యన్న యావిషయము గద్యలోఁ బ్రత్యేకముగా నుదాహరించి యున్నాఁడు. అళఘురి పెదవీరరాఘువార్య పుత్రుఁడని నేను పైనివ్రాసిన వంశవృక్షమువలన స్పష్టమగుచున్నది. అళఘురికవి కావేరు గల్గుటకుఁ గారణ మాతని పెదతండ్రి పెదరాఘవాచార్యుఁడు పాండ్యమండలాధీశుఁడగు ముద్దళగిరి యాస్థానమున మంత్రియై వెలసినవాఁడు. 'పాండ్యదేశ పరమాప్త పారిషద్యవరుండు' అనుచరణ మిందులకు సాధనముగా నున్నది.

ఇంతదనుక వేంకటపతి చరిత్రమును దెలిపితిని - ఇక నాతని కాలమునుఁగూర్చి తెలిపెదను.

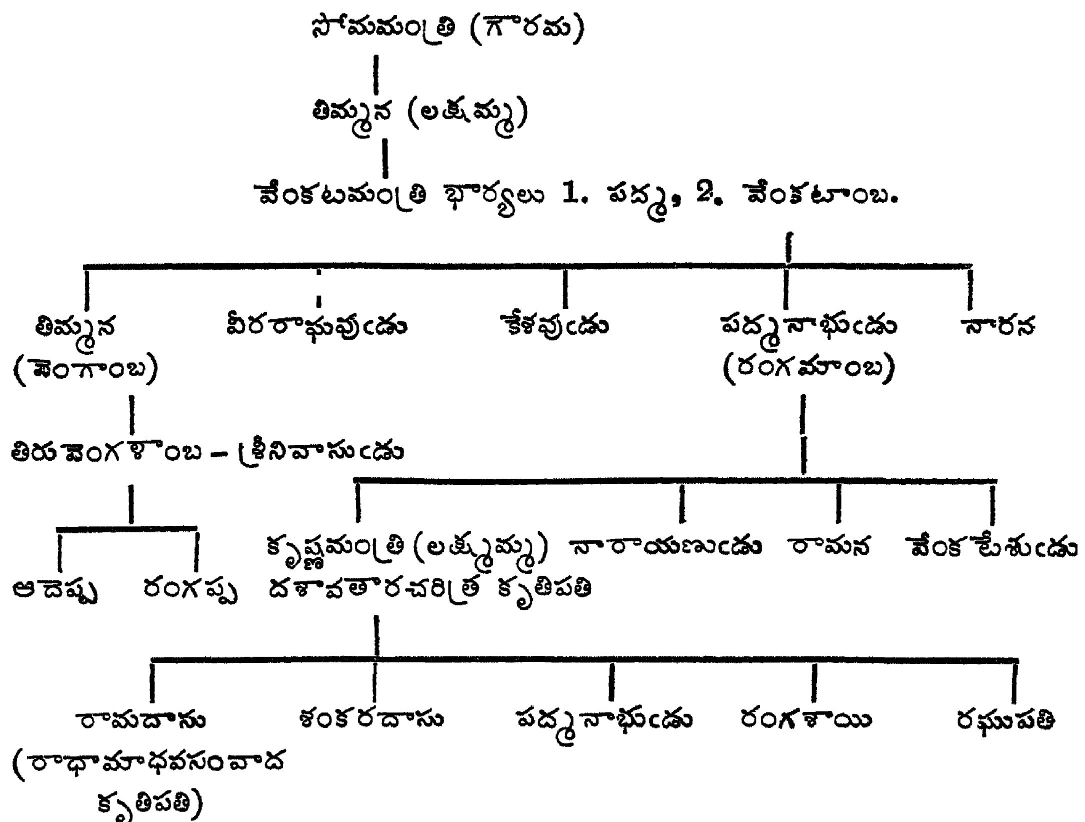
అళఘురి సుదంతాకల్యాణము నాతఁడు మధుర రాజధానిగా పాండ్యమండలమునేలిన విజయరంగ చొక్కనాథునిచే సమ్మానితుఁడనని వ్రాసికొన్నాఁడు. విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు క్రీ. శ. 1706–1732 లో రాజ్యముచేసినవాఁడు కావున నాతని పెదతండ్రియగు వేంకటపతి క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున నుండెననుట నిర్వివాదాంశము. ఈ కాలము రాధా మాధవసంవాద కృతిపతి కాలముతోఁగూడ సరిపోవుచున్నది.

రాధామాధవసంవాదము కృతినందినయతఁడు మగదల రామదాసామాత్యుఁడు. ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములుతప్ప, అవతారికాభాగ మిందులేదు. అయిన నా పద్యములను పరిశీలించిన నీక్రిందివిషయము

తెలుకపడుచున్నవి. ఈతఁడు మగదల కృష్ణమంత్రి తనయుఁడు. ప్రళయ కావేరీపట్టణాధ్యక్షుఁడు, శంకర పద్మనాభ రఘునాధగోపాలుర కగ్రజుఁడు, తాండవకృష్ణ భక్తుఁడు.

ధరణిదేవుల రామమంత్రి కృతమగు దశావతారచరిత్రము మన కీవట్టున నెంతయుఁ దోడ్పడుచున్నది. దశావతారచరిత్ర కృతిపతి మగదల కృష్ణమంత్రి. ఈతఁడే మన రాధామాధవసంవాద కృతిభర్త యగు రామదాసామాత్యుని తండ్రి. దశావతార చరిత్రమున వర్ణితమైన కృష్ణమంత్రి వంశవృక్షమునుఁ జూచినచో నీ విషయము స్పష్టమగును.

మగదలవారి వంశవృక్షము

పై వంశక్రమముఁ జూచిన రాధామాధవసంవాదమున నాశ్వాసాద్యంతముల యందు కృతిపతియగు రామదాసామాత్యుని గూర్చి కానఁబడుచున్న వివరములన్నియు దశావతారచరిత్ర వంశక్రమముతో సరిపోవుచున్నట్లు స్పష్టము. ఈ క్రింది వివరములు చూడుఁడు.

రాధామాధవసంవాదము.	దశావతారచరిత్ర.
ప్రథమాశ్వాసాంతము. 1. వీక్షామాత్ర పలస్రద ప్రళయకావేరీ మహాపట్టణాధ్యక్షా !	కృతిపతి మగదల కృష్ణమంత్రి, ప్రళయ కావేరీపట్టణాధ్యక్షుఁడు. ఈతఁడు ' ఓలాందా ' వారి యొద్ద అనగా డచ్చివారియొద్ద 'Pulicat' అనబడు రేవుపట్టణమున కధికారిగానున్న వాఁడు. ఆంగ్లేయభాషలో 'పులికాట్' అనునదియే తెలుఁగులో ప్రళయకావేరి అను రీతిగా మాఱినది.
కృతిపతి రామదాసు. 2. శంకర, పద్మనాభ, రఘునాధామాత్య, గోపాలకాది, సోదరాగ్రజుఁడు.	మగదలకృష్ణమంత్రికి

మ. తనయాగ్రేసరరామదాస విలసత్ సాహిత్యహృష్యన్మనో
వనజా, శంకరదాస గానకలనావైయాత్య వీణానువా
దన సమ్మోదన, పద్మనాభ పరితోదారార్థశృంగారఖే
లన పద్యాదర రంగశాయి మధురాలాపప్రియంభావుకా.

అనువారలు పుత్రులు,

ద్వితీయాశ్వాసము. శ్రీమగదల రామదాసు అని యింటి పేరు. కృష్ణసచివ కుమారుఁడు. లక్ష్మమాంబా తనూజుఁడు.	మగదల కృష్ణమంత్రి భార్య లక్ష్మమ
తృతీయాశ్వాసము. కృష్ణయమంత్రి పుత్రుఁడు. మగదల కులధీరుఁడు.	

పై విషయములఁ బరిశీలించిన, దశావతారచరిత్ర కృతిపతియగు మగదల కృష్ణమంత్రి పుత్రులలో జ్యేష్ఠుఁడగు రామదాసామాత్యుఁడే రాధామాధవసంవాద కృతిభర్తయని స్పష్టమగుచున్నది. కావున నవతారిక భాగము లేకపోయినను నీ విషయము నిర్వివాదమని చెప్పవచ్చును.

ప్రళయకావేరీపట్టణము చెంగల్పట్టుజిల్లాలో పొన్నేరికిఁ బదిమైళ్లదూరముననున్నది. ఒలాందావారివద్దనుండి యింగ్లీషువారి కిది క్రీ. శ. 1781 లో దాఖలుపడినది. దీనిని క్రీ. శ. 1680 ప్రాంతమున కృష్ణమంత్రి

ఒలాందావారివద్ద ద్విభాషిగానుండి పాలించుచున్న ట్లీక్రింది విషయముఁ బట్టి చెప్పనగును. కృష్ణమంత్రి పెదతండ్రి తిమ్మన పిన వేంకటపతి రాయలచే సమ్మానితుఁడని దశావతార చరిత్రమువలనఁ దెలియు చున్నది. వేంకటపతిదేవరాయలు క్రీ. శ. 1584-1616 వఱకు పరిపా లించినవాఁడు. కాబట్టి తిమ్మన నాల్గవతమ్ముని కుమారుఁడు కృష్ణమంత్రి క్ర. శ. 1680 సంవత్సర ప్రాంతముల నుండుటయు, నాతని పెద్దకుమారుడు రామదాసామాత్యుఁడు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతములయం దుండుటయు సమంజసము కాకపోదు. వేఱొక సాధనముచేకూడ నీ కాలమును స్థిర పఱుపవచ్చును. రాధామాధవ కృతికర్త వేంకటపతికి అయ్యన యను కుమారుఁ డున్నట్లుగా నీవఱకే తెలిపియుంటిని. ఆతఁడు దక్షిణదేశ మున మహాప్రసిద్ధుఁడగు శ్రీధర వేంకటేశార్యుని శిష్యుఁడని యీ క్రింది శ్లోకమువలన నెఱుకపడుచున్నది.

శ్లో. యద్వీక్షా ఖిలలోక కల్మిషతమః కాండస్యచండద్యుతిః
సూక్తిర్యస్య విరక్తిభక్తి భగవద్బోధో ప్రవాహావనీ
బ్రహ్మానందసుధాబ్ధి మందరగిరిర్యస్యోపదేశక్రమః
తస్మై శ్రీధరవేంకటేశగురవే కుర్వే ప్రణామాయుతమ్.

శ్రీధర వేంకటేశార్యుఁడు క్రీ. శ. 1684 మొదలు 1710 వఱకు తంజా వూరును పరిపాలించిన సుప్రసిద్ధ మహారాష్ట్రరాజు, శహాజీ మహారాజుచే సమ్మానితుఁడు. కావున నిదియు పై కాలమునే స్థిరీకరించుచున్నది.

రాధామాధవసంవాదము మూఁడాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందు రాధామాధవుల ప్రథమానురాగము, రాధావిరహము, శుక సందేశము, సవతుల సంభాషణము, రాధామాధవసంవాదము కడం గడు నేరుపుతో నిర్వహింపఁబడినవి.

ప్రకృతి పురుషులగు శ్రీ రాధాకృష్ణుల ప్రేమను నొత్తరాహులగు జయదేవాదులు గానమొనర్చి జ్యోతిర్మయ శరీరములతో విలసిల్లు చున్నారు. ఆంధ్రదేశమునఁగూడ నీ రాధాకృష్ణులఁ బ్రేమస్వరూప మునుఁ గీర్తించి పెక్కు కవులు ధన్యులయినారు. అయిన దక్షిణభారత

దేశమున రాధాకృష్ణులు ప్రకృతిపురుషులుకారు. విష్ణుభక్తి ప్రతిపాదకములగు విష్ణుపురాణ భారతభాగవతములం దీ సంబంధ మెచ్చటను గన్పట్టదు. దేవీభాగవతమున రాధాదేవి యాదిశక్తిగ వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఈ సంబంధమునకుఁ గారణము బ్రహ్మవైవర్త పురాణమని కృష్ణజన్మఖండమునందలి రాధాదేవిచరిత్ర మాధారమని విమర్శాదర్శకుల యభిప్రాయము[1] ఒకానొక శాపముచే రాధ భూలోకమున జన్మించి కొంతకాలము నారాయణపత్ని మాత్రముగనే యుండవలసి వచ్చునను బ్రహ్మవైవర్తపురాణ విషయమె రాధామాధవుల సంబంధమునకుఁ గారణమని విజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. కేవలము పరకీయగా రాధను వర్ణించు నాంధ్రకవుల కిదియే మూలమై యుండవచ్చును.

కాని యాంధ్రవాఙ్మయమున మనకు నీ రాధాకృష్ణులఁగూర్చి తెలుపు గ్రంథములలో నిప్పటికి లభించినవానిలోఁ దొలిగ్రంథమగు "రాధామాధవము"న[2] రాధాకృష్ణులు కేవలము లక్ష్మీనారాయణులుగనే వర్ణింపఁబడిరి. ఈ గ్రంథము క్రీ. శ. 1520 ప్రాంతమునాఁటిది. ఆ వెనుక లభ్యమగుచున్న రాధామాధవులఁగూర్చిన గ్రంథములలో రాధామాధవులపై సంబంధమే ప్రస్తుతమైనది.[3] దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రస్ఫుటమగు నతివేల శృంగారరసవర్ణనమున కీ గాథ యెంతయుఁ దగియున్నది. కావుననే మన రాధామాధవ సంవాదమునను, సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయని రాధికాసాంత్వనము, ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనము

---

1. రాధామాధవము మునిపలుకు – విమర్శాదర్శక నడకుదుటి వీరరాజుపంతులు గారు. పుట. 31.

2. రాధామాధవము. చింతలపూఁడి యెల్లనార్యప్రణీతము. శ్రీకపిలేశ్వర పురాధినాయక ప్రకటితము. కాకినాడ ముద్రాక్షరశాల 1937.

3. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున రాధాకృష్ణవిలాసము, రాధామాధవ సమాగమము మున్నగు గ్రంథములు గలవు. ఇందులో రాధామాధవ సమాగమ మొక యపూర్వకృతియని తెలుపఁబడియున్నది. రాధాకృష్ణులఁగూర్చి యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గల గ్రంథములఁ బ్రకటించి రాధాకృష్ణతత్త్వ మాంధ్రలోకమున వ్యాప్తిఁ జెందునట్లు ఆంధ్రులు ప్రయత్నింతురుగాక!

మున్నగువానియందు రాధాదేవియొక్క పరకీయనాయికా స్వరూపమే మనకుఁ గన్పట్టుచున్నది. వీధి భాగవతములం దీ సంప్రదాయమే యగుపడుచున్నది.

రాధామాధవసంవాదమున వేంకటపతికవి దశావతార చరిత్ర యందు వర్ణితమైన రాధామాధవ కథాసంవిధానముఁజూచి దానిని మఱియు మనోహరముగా నొనర్చినాఁడని రెండు గ్రంథములు చదువఁగా దోఁచుచున్నది. దశావతార చరిత్రమున కృష్ణుఁడే రాధపై తొలినుండి విరాళిగొన్నట్లు సూచింపఁబడియున్నది.

" పిన్ననాటినుండి కన్నులకింపయి
యున్నరాధమీద కన్నువేసి
యున్నవాఁడు గాన, చెన్నుఁడాప్రాయంపు
కన్నె పొందుఁగోరి సన్నసేయ "

" ఎమ్మె మెఱయించు శ్రీకృష్ణుఁ డెల్లవేళ
రాధలంకించుకొనెడి యారాటమునను "

తొలుత శ్రీకృష్ణునికి రాధపై నిట్లు మోహముఁగల్పించుట యనౌచిత్యమని వేంకటపతికవి రాధకుఁ జిన్నదనమునఁ బెండ్లియైనట్లును, భర్తను జూడనట్లును, శ్రీకృష్ణునిపై మోహమున నాతని చిన్నతనము నుండి పెంచి, యాతఁడు వయసువాఁడైనవెనుక తన మనోరథము నెఱవేర్చికొనినట్లును క్రమక్రమముగా రాధాకృష్ణుల మోహావస్థనుఁ జిత్రించియున్నాఁడు. శృంగారరసభావ సందర్భములను వివరించుపట్టున నీ వేంకటపతికిఁగల చాతుర్య మసమానము. పాత్రలు సంభాషించునపుడు మన కండ్లయెదుటవారిని నిలుపును. మాటలు చెప్పునపుడు మన హృదయములకు సూటిగఁ దగులునట్లు చేయును. కవి కావ్యమును కేవల వర్ణన ప్రధానముగాక ధ్వనిప్రధానముగ నొనర్చియున్నాఁడు. చదివినకొలఁదియు వలపుఁ జవులూర పలుకు పలుకునఁ దేనియలొలుకు తలఁపులు నెలవుగా నలరించు రాధామాధవుల యీ మేలి తెలుఁగుఁగబ్బమునుఁ దెలుఁగువా రాదరింతురుగాక !

శెయ్యూరుసంస్థానము - చెంగల్పట్టు జిల్లా

మారుపెద్ది చెంగల్వరాయకవి

(1810 - 1900)

చెంగల్వరాయకవి చెంగల్పట్టుమండలమున శెయ్యూరు సంస్థానమున నాస్థానకవియై, సంగీత విద్యావేత్తయై యశస్సునందిన విద్వాంసుఁడు. ఈతఁడు వెలనాటి వైదికి, కౌశికగోత్రుఁడు, క్రీ. శ. 1810 సంవత్సరమున జన్మించి, తొంబదేండ్లు జీవించి క్రీ. శ. 1900 సంవత్సరమున ఫిబ్రవరి 28 వ తేదిని మరణించెను.

ఈతఁడు సంస్కృతాంధ్రభాషలయందును సంగీత సాహిత్యములందును భరతనాట్యశాస్త్రముననను పరిణత ప్రజ్ఞగలమనీషి - పచ్చి కుండపైని భరతనాట్య మభినయించి ప్రఖ్యాతిఁగన్న పాత్రకత్తె శెయ్యూరు శారదాంబ యీతని శిష్యురాలే.

తెలుఁగున నీతనికృతులు "ముద్దుకుమార" శతక మొకటియు "చారులీలావిలాసము" అను అసంపూర్ణ ప్రబంధ మొకటియు లభ్యములగుచున్నవి. చారులీలావిలాసము దొరకినంతవఱకుఁ బరిశీలింపఁగా కథాసంవిధానమున నిది కళాపూర్ణోదయముతో సరిపోలునని చెప్పవచ్చును.

సంగీతమున నీతని పదకృతులు వేయింటికి మించియుండును. అందు కంచి కామాక్షిపైని 360 కృతులు, మధుర మీనాక్షిపైని 240 కృతులు, శ్రీ వేంకటేశునిపై నూఱు కృతులు కలవు. ఈతఁడు తమిళమున గూడ కొన్ని కృతులు రచియించెను.

సుందరేశ్వరవిలాసము

అను నొక యక్షగాననాటక మీతనికృతి మనకు లభించుచున్నది. ఇది మీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల వివాహము వర్ణించునది. ఇందు పద్యములు, దరువులు, ద్విపదలు, ఒక శ్లోకము పెక్కు రాగములతో కీర్తనలు గలవు,

వానిలో మధ్యమావతి, పూర్ణచంద్రిక, యమునాకల్యాణి శోకవరాళి గౌళ పంతు అను రాగములతోనున్న పదకృతులు ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనఁ దగినవి. సంగీత శాస్త్రమున స్వయముగా ముద్రగల పదకర్తలలో చెంగల్వరాయకవి యొకఁడు. చిత్రకవితను సంగీతములో నీతఁడు చూపి యున్నాడు. 'సరిగమపదనిసల' తోడనే కందము నడిపించియున్నాఁడు. సుందరేశ్వరవిలాసమున మీనాక్షిని చెలులు "నీ మగని పేరేమి" అని యడిగినప్పు డామె సంకోచించి చిత్రకవిత్వరూపమున సుందరేశ్వరుఁడని వ్యంగ్యముగా నిట్లు పలికెను.

సీ. ఇభరాజగమననా విభుని పేరడిగేవు
విననమ్మ చెప్పెద విశదముగను
తరిత్రాడుగా నేయఁదగుపాడు పేరేమి ? వా సు కి
కడలిద్రచ్చిన గొప్ప కవ్వమెద్ది ? మ ంద ంర
పూలతేనియలను గ్రోలెడు పురువెద్ది ? ద్వి రే ఫం
అరదంబునకు ముందుపఱచు నెద్ది ? అ శ్వ ము
ఇలునిండ వెలుఁగొందఁగల భూషణంబెద్ది ? త రు ణి
విఘ్నేశ్వరునిచేత వెలయునెద్ది ? కు డు ము

గీ. అన్నిటికిఁ జూడ మూఁడేసియక్షరములు మధ్యవర్ణంబునందు నామగని పేరు
గానఁబడుచుండు నమ్మ నాపైనమరసి యిందఱకుఁ దెలియఁ బల్కవే కుందరదన!

పై పద్యమున ప్రశ్నలకు జవాబుగా మధ్యవర్ణములు చదివిన "సుందరేశ్వరుఁడు" అను పేరువచ్చును. ఇందలి కవితారచన హృద్యమైనది.

ఇతఁడు సుందరేశ్వరవిలాసమేకాక "వల్లీనాటకము" అను నొక నాటకమును చాలగా సంస్కరించి అది ప్రచారములోనికి వచ్చునట్లు చేసెను. అంతియకాక శెయ్యూరు దేవాలయమున, బహువాద్య సమన్వితమును బహు కష్టతరమునునగు "సర్వవాద్యవిన్యాసము" ను అనఁగా డెబ్బదిరెండు వాద్యముల విన్యాసమును సంశోధించి దానిని పునరుద్ధరించెను. నవీనకాలమున దీనిని ప్రచారములోనికిఁ దీసికొనివచ్చిన కీర్తి చెంగల్వరాయకవిది యని చెప్పవచ్చును.

ఈ సర్వవాద్యవిధానము "కామికాగమము" లో నున్నదట! దీనినిఁబట్టి అట్టి వాద్యవిధాన సంస్కరణమునకుఁ బూనుకొనిన చెంగల్వ రాయకవి యెంత యాగమశాస్త్రవేత్తయో మన మూహించుకొన వచ్చును.[1]

ఎట్టియాపురము సంస్థానము

దక్షిణదేశమున ఎట్టియాపుర సంస్థానాధీశులు సంగీతసాహిత్య విద్యలను బోషించినవారు. వీరిలోఁ జాల ప్రసిద్ధుఁడు.

జగదీశ్వర రామకుమార ఎట్టప్ప మహారాజు 1839.

ఈతని తండ్రి వెంకటేశ్వర ఎట్టప్ప మహారాజు క్రీ. శ. 1816 మొదలు క్రీ. శ. 1839 వఱకుఁ బాలించెను. వెంకటేశ్వర ఎట్టప్ప సంగీత విద్యా సంపన్నుఁడగుటయేగాక సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడభాషా విశారదుఁడు. జగదీశ్వరుఁడును దండ్రివలె సంస్కృతమునఁ గావ్య నాటకాలంకారాది విద్యల గ్రహించెను. మఱియు షట్శాస్త్ర మర్యాద లను నెఱింగెను. సంగీతమున లక్ష్యలక్షణ సంప్రదాయముల నెఱిఁగి వైణికోత్తముఁడని పేరందెను. ఆంధ్ర ద్రావిడ భాషలలో నతిసమర్థుఁడు. సంస్కృతమున దేవతాస్తుతు లగు శ్లోకములును, సంగీతమున 'శ్రీకార్తికేయ' ముద్రతోఁ జూర్ణికలు రక్తి రాగకల్పనలతో గేయ రచనలు నీతఁడు గావించెను. ఈతని యాస్థానము నలంకరించిన కవి పండిత బృందమును బరిశీలించిన నీతఁడు సంగీత సాహిత్యములను శాస్త్రమును నెట్లుపోషించినాఁడో తెలియఁగలదు. తెనుఁగుభాషలోఁ గవులును, బండితులును భట్రాజులుగూడ నీతని యాస్థాన మలంకరించుటచేతఁ దెనుఁగు భాషయొక్క ప్రాధాన్యమును మనము గుర్తింపవచ్చును.

---

1. సుందరేశవిలాసమును మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీత శాఖాధ్యక్షులు శ్రీ సాంబమూర్తిగారు ప్రకటించియున్నారు. అందు "చెంగల్వరాయశాస్త్రి" అని శాస్త్రిపదము నీతనికి చేర్చియున్నారు. కాని యాతని తక్కిన కృతులలో నీ "శాస్త్రి" నామధేయము కనబట్టదు.

చతుశ్శాస్త్రపండితులు :—శ్రీరంగం కుప్పనయ్యంగారు.
తిరువరంగాడువిశ్వేపురి దీక్షితులు - (వీరు అప్పయ దీక్షితుని వంశీయులు.)
మీమాంసాశాస్త్రవేత్త:—తిరుక్కోడికావల్ కోదండరామశాస్త్రి.
వైయాకరణపండితుఁడు :—విల్లిపుత్తూరు వీరరాఘవ తాతాచార్యులు.
తార్కికశిరోమణి :—విట్లాపుర మన్నారయ్యంగారు.
అష్టాదశాగమవేత్త - ఆంధ్ర సంస్కృత పండితుఁడు :— గుడుగుముల అహోబలశాస్త్రి.
ఆంధ్రవైయాకరణి :—విశాత్రియం కృష్ణయామాత్యులు.
ఆంధ్రద్రావిడ మహాకవి :—ఆవల్నత్తం రామలింగయ్య.
ఆంధ్రపండితులు :—బాలయ్య, గోపాలయ్య.
ఆంధ్రకవీంద్రుఁడు :—కేశవరాజు భట్రాజు.
ద్రావిడకవీంద్రులు :—కడిక్కైప్పులవర్, ముద్దుకుమారప్పులవర్, మున్నగు నాలుగురు.
సంగీత విద్వాంసులు :—బాలస్వామి దీక్షితులు, వీణ మీనాక్షి సుందరమయ్య,

ఈ మహారాజు ప్రతిదినముసంగీత సాహిత్యవిద్యాగోష్ఠి నెఱపుచుండెడివాఁడట. ఈ కవి పండితబృందమును వంశపారంపర్యముగాఁ బోషించు నేర్పాటు గావించినాఁడఁట. ఈ జగదీశ్వర ఎట్టప్పమహారాజు కాలమున బాల్యదశలో నున్న మహనీయులు :—

సుబ్బరామదీక్షితులు

దాక్షిణాత్య సంగీతప్రపంచమున మూర్తిత్రయమని ప్రఖ్యాతి గాంచిన వారిలోఁ బ్రథములగు శ్రీముద్దుస్వామిదీక్షితుల కనిష్ఠ సోదరులైన బాలస్వామిదీక్షితుల పెంపుడుకొడుకు సుబ్బరామదీక్షితులు. ఈతఁడు క్రీ.శ. 1839 లో జన్మించెను. జగదీశ్వర ఎట్టప్ప యీ సుబ్బరామ

దీక్షితుల జాతకముచూచి గొప్పవిద్వాంసుఁడు కాఁగలఁడని తలంచి యాతనిని బుత్రునిగా స్వీకరింపుమని దన యాస్థానవిద్వాంసుఁడగు బాలస్వామిదీక్షితులను గోరెను. బాలస్వామిదీక్షితుఁ డపుత్రకుఁ డగుటయే గాక, సుబ్బరామదీక్షితులకు మాతామహుఁడు. కాఁబట్టి రాజాజ్ఞననుసరించి పుత్రునిగా స్వీకరించెను. వెంటనే యా బాలునకు బ్రహ్మోపదేశము, శ్రీవిద్యోపదేశము చేసెను. బాల్యమున సంస్కృతమునఁ గావ్య నాటకాలంకారాదులేకాక సంస్థానపండితులైన విఖాత్తియం కృష్ణయామాత్యుల వారియొద్ద మనుచరిత్ర, వసుచరిత్రాది మహాకావ్యములును, నాంధ్ర వ్యాకరణచ్ఛందస్సులును సుబ్బరామ దీక్షితులు నేర్చెను. వంశ పారంపర్యముగవచ్చు సంగీత విద్య యాతనికి నుగ్గుఁ బాలతో నలవడినది. ఈతఁడు తన పదియవ యేఁటనే శ్రీకార్తికేయ స్వామిపై నొక తానవర్ణము రచించెనఁట. క్రమక్రమముగా సంగీత సాహిత్యవిద్యలయందు పరిణతుఁడై వాగ్గేయకారాగ్రణియై, ముద్దుస్వామి దీక్షిత సంప్రదాయప్రవర్తకుఁడై, ఎట్టియాపురసంస్థాన విద్వాంసుఁడై ప్రసిద్ధినందెను.

సుబ్బరామ దీక్షితులు సంగీతవాఙ్మయమునకుఁ జేసిన సేవ యపారమైనది. సంగీతప్రపంచమునకు శిరోభూషణమని చెప్పఁదగిన,

'సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని'

అను మహాగ్రంథమును నీతఁడు క్రీ. శ. 1904లో ఎట్టియాపుర సంస్థానాధిపతుల యాదరముచే వెలువరించెను. అందు ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల కృతు లనేకములు స్వరయుక్తముగఁ బ్రకటితములైనవి. సంగీత విద్వాంసులకు, సంగీతశాస్త్ర పరిశోధకుల కీ గ్రంథము పెన్నిధి. ఇందులోఁ దొలుతఁ దెలుఁగుభాషలోఁ బీఠికయు, నా వెనుక 44-వ పుటలలో

'వాగ్గేయకారకుల చరిత్ర'

గలదు. మొట్టమొదట సంప్రదాయసిద్ధముగ, చారిత్రకాంశముల వివరించుచు వాగ్గేయకారుల చరిత్ర తెలిపినది సుబ్బరామదీక్షితులవారే.

ద్రవిడ వాగ్గేయకారులఁగూర్చియేగాక, తెలుఁగువాగ్గేయకారులఁగూర్చి తెలిపెడి యీ యుద్గ్రంథము, తరువాతి పరిశోధకుల కందఱకు నుపజీవ్య మైనది. ఇందలి తెలుఁగు వచనరచనయు సులభమైయుండును. ఆ వెనుక సంగీతశాస్త్రమును గుఱించి యీ క్రింది రెండు వచనరచనలు గలవు.

1. సంగీతలక్షణ ప్రాచీనమార్గము.

2. సంగీతలక్షణ సంగ్రహము.

ఈ రెంటియందును, సంగీతశాస్త్ర సంప్రదాయములు, లక్షణములు సరిగా నిర్వచింపఁబడినవి. ఇందు 34 విషయములఁగూర్చి విపులముగాఁ గలదు.

కవిత్రయ మహాభారతము

ద్రావిడానువాదము

సుబ్బరామదీక్షితు లాంధ్రభాషకుఁ గావించిన సేవ యపూర్వమైనది. ఈతఁడు కవిత్రయరచితమైన తెనుఁగు మహాభారతమునంతటిని ద్రవిడభాషలోనికి వచనరూపముగా ననువదించియున్నాఁడు. ఈ రచన జగదీశ్వరరామకుమారఎట్టప్పమహారాజుగారి ప్రోత్సాహమున జరిగినది. పై సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలోనే 39 పుటలో సుబ్బరామదీక్షితు లిట్లు వ్రాసియున్నారు:

"జగదీశ్వర రామకుమార ఎట్టప్పమహారాజు హూణాంధ్రద్రవిడభాషలలో నతిసమర్థులు. శ్రీ మహాభారతమందు బద్ధస్పృహులు, కవిత్రయము వారిచే తెనుగింపబడిన శ్రీ ఆంధ్ర మహాభారతము నీ మహారాజు అనుమతివలన నాచే ద్రవిడీకరింపబడి యచ్చొత్తబడినది."

పై రచనలనుబట్టి దాక్షిణాత్య వాఙ్మయమున సుబ్బరామ దీక్షితులస్థానము నెఱుఁగఁదగును.

తి. సు. మురుగేశము పిళ్ల

తెనుఁగుభాషలోను ద్రవిడభాషలోను ససమాన పాండిత్యముగల విద్వాంసులలో తి. సు. మురుగేశము పిళ్లను మించినవారు లేరని చెప్ప వచ్చును. ఈతఁడు ఎట్టియాపుర సంస్థానపండితుఁడు. తెనుఁగు భాషలో విద్వత్కవి. ప్రశస్త వచనరచయిత. ఈతఁడు 'త్రిశిరపురము' అను నిజనామముగల నేఁటి తిరుచినాపల్లి వాస్తవ్యుఁడు. క్రీ. శ. 1904 లోఁ బ్రకటితమై, మున్ను పేర్కొనఁబడిన 'సంగీత సంప్రదాయప్రదర్శిని' ప్రకటనకాలమునం దాగ్రంథమును బ్రశంసించుచు నీతఁడు వ్రాసిన శ్లాఘాపద్యములనిందు పొందుపఱచుచున్నాను.

"క. శ్రీవెంకటేశ రెట్టక్ష్మావరుఁడిల కార్తికేయ చరణద్వయప
ద్మావేశిత హృదయుఁడు దీనావనపావన చరిత్రుఁడై విలసిల్లున్."

మత్త. చంద్రకుంద మృగేంద్ర చందన చంద్రవిష్ణుపదీసుధా
సాంద్రహీరతుపార శంకరసామ్య కీర్తిధురంధరుం
డింద్రతుల్యుఁడు వెంకటేశ్వర యెట్టభూమివిభుండుని
స్తంద్రగ్రంథములు ద్వహించెడి సంతసంబున నుండఁగన్.

సీ. శ్రీపతినిభుఁడగు శ్రీవేంకటేశ్వర యెట్టేంద్రు భోగదేవేంద్రుఁగాంచి
సన్నుతితో చిన్నసామిమొదలియారు మనవిసేయఁగ సురమంత్రివోలె
చెలఁగు జగన్నాథశ్రేష్ఠియుఁ బురిగొల్ప ధరణిపునాజ్ఞ గాంధర్వవిద్య
ఖిలమొందనీయ కఖిల విబుధోపకారముగ వేంకటముఖి ప్రముఖఫణితి

గీ. కాస్పదంబును సత్కీర్తికాటపట్టునైనసంగీత సాంప్రదాయప్రదర్శి
నీ సముద్గ్రంథ నిర్మాణనిపుణ పటిమఁ జెంద శ్రీ సుబ్బరామదీక్షిత బుధుండు.

తి. సు. మురుగేశుఁడు, తెనుఁగు పండితుఁడు, త్రిశిరపురం.

మురుగేశంపిళ్ల క్రీ. శ. 1911 లో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు స్థాపించిన నాఁటనుండి దానితో సంబంధముగలవాఁడు. క్రీ. శ. 1916 లో మధురయందు 'ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షికోత్సవసభ' జయప్రదముగ జరిగించుటకు నీతఁడే కారణభూతుఁడు. ఈతని రచనలన్నియు నాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికయందే ప్రకటితములైనవి.

ద్రవిడాంధ్రభాషల అన్యోన్య సంబంధము

భాషాతత్వశాస్త్ర సంబంధియగు నీ ప్రశస్తవ్యాస మిప్పటికి ముప్పదియేండ్ల క్రిందటఁ బ్రకటితమైనది. ఈ వ్యాసరచన వెనుకనే కీర్తిశేషులు జయంతి రామయ్య పంతులుగారు సూర్యారాయాంధ్ర నిఘంటు సంపాదకులుగనుండి, మురుగేశంపిళ్ల పాండిత్యమును గమనించి, నిఘంటువునకు ద్రావిడభాషా సజాతీయపదములను సమీకరించుటకు నియమించిరి. ఆపని నీతఁ డతిశ్రద్ధతో నిర్వహించి 7500 సజాతీయ పదములను సేకరించెను. దీనినిబట్టి యీతని భాషాపాండిత్యము గ్రహింపనగును. (చూ. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సంఖ్య 7. పుటలు 108-132.)

కంబమహాకవి జీవితము

ద్రావిడభాషామహాకవియు రామాయణకర్తయునగు కంబ మహాకవి జీవితమును నీతఁడు తెనుఁగు వచనముగా రచియించెను అదియును పైపత్రికయందే ప్రకటితము. (సం. 12, సం. 2-3, పుటలు. 76-105.)

కణ్ణకి లేక నూపురమహిమ

ద్రవిడభాషయందలి పంచమహాకావ్యములలో శిలప్పదికారము మణిమేఖల అను గ్రంథములలో నాబాలగోపాల మెఱిగిన కోవిలన్ కణ్ణకి వృత్తాంతమును, మురుగేశుఁడు సంగ్రహముగా వచనరూపముగ రచియించియున్నాఁడు. ఇదియును బ్రకటితము.

త్రిశిరగిరీశ శతకము

ఇది త్రిశిరగిరీశుపైఁ జెప్పఁబడిన కందపద్య శతకము, మురుగేశుని కవితావైశద్య మిందుఁ గాననగును. (పరిషత్ప్రకటితము సం. 21, సం. 1, పుటలు 14-24. (1932).)

అనుబంధము

అముద్రిత గ్రంథభాగములు

జైమినిభారతము - కృత్యాది

ముద్రితగ్రంథమున కృత్యాది లేకపోయినను, నీ క్రింది యుదాహృత వంశవర్ణనా భాగమునుబట్టి యిది యీ గ్రంథ కృత్యాదియేయని చెప్పవచ్చును. ఇష్టదేవతాస్తోత్రము మొదలైనవి అహల్యా సంక్రందనమునందలి పద్యములే యుండునని యీతని సారంగధరచరిత్ర కృత్యావతారికనుబట్టి పోల్చుకొనవచ్చును. (చూ. పుట. 337)

క. బాగైన తత్కులంబున సాగరవలయాంకధరణి చక్రముఁబూనెన్
నాగమహీధర వైరీ నాగమనాయకుఁడు బుధజనాగమనిధియై.

క. ఆనాగమనాయకునకు దానామరశాఖి సమరదర్పితరిపురాట్
సేనావన శిఖికృత సన్మానితుఁడగు విశ్వనాథనాయఁడు పుట్టెన్.

1సీ. అచ్యుతరాయలే యవనీశమాళికి నరుదు కాపలువగ బిరుదు లిచ్చె
దక్షిణసింహాసనాక్షీణసామ్రాజ్య ధౌరేయుఁడయ్యె నేధరణివిభుఁడు
ఘనము గావిజయనగ్గను మహాలక్ష్మి నేధీరుండు తెచ్చి ప్రతిష్ఠఁజేసె
మధురాపురంబున మహనీయపాండ్య భూమండలంబేలె నేమహీపమాళి

గీ. అతఁడు నృపమాత్రుఁడే మహాహవజయాంక భువనవిశరావి బిరుదసంభూతకీర్తి
కార్తికికచంద్ర ధవళితగగన వాటి యలఘుఁడగు విశ్వనాథనాయక కిరీటి.

క. ఆయవనీశ్వరమాళికి నాయత బాహాకృపాణ హతవైరిచమూ
నాయకుఁడగు పెదకృష్ణప నాయఁడు జనియించె సజ్జనావనపరుఁడై.

చ. గజమున నంకుశ స్థితులు గావుగిరుల్ సరిరాని పద్ధతిన్
భుజగవరుండుఁ డాఁగు కిటిముఖ్యుఁడు చూడఁగనొంటి కాఁడు త
ద్భుజనమవర్ణమంచు వసుధారమణీమణి కృష్ణపెద్దభూ
భుజాని భుజాగ్రపీఠమునఁ బొందికఁ జెందునమంద వైఖరిన్.

1. This verse is quoted in "Further Sources of Vijayanagar History" Vol. II. by Dr. N. Venkata Ramanayya, M A., Ph. D.

క. అతనికి సుతుఁడయ్యె మహోన్నతచరితుఁడు పాదపద్మ నమితారిమహీ
పతి, పెదవీరధరిత్రీ పతి, సంపదలను నిలింప పతిచెలువలరన్.

ఉ. నీళ్ళమునింగియుండి, నవనీయవరాహము పంటిమొంటి యం
దల్లలమాఁడియుండి, పవనాశన వృత్తిగనుండి, కొండలం
డెల్లఫుడుండి, యీధరణియెంత తపంబొనరించెనో, హరి
ద్వల్లితకీర్తియైన పెదవీరనృపాలుని బెట్టఁబట్టఁగన్.

క. ఆయన కుమార కృష్ణపనాయనిఁగనె నతఁడుపూర్ణలీలల్
పాయక కువలయసౌఖ్య శ్రీయుక్తిన్ ఘనకళావిశేషముఁ గాంచెన్.

క. అస్తోక కీర్తిరుచులుదయాస్తాచల పుష్పవాటిరైయె విలసిల్లన్
ప్రస్తుతగతి యాసుకృతికి కస్తూరీరంగ నృపతిఘనమతిఁ బుట్టెన్.

గీ. నెమ్మి నెలమూఁడువానలునిండఁ గురియు సకలభూమండలంబు దున్నకయె పండు
పాండ్యమండలమేలు నప్పార్థివునకుఁ గృష్ణభూపతి యుదయించెఁ గృష్ణుఁడనఁగ.

క. అతనికి నుదయించె మహోన్నతతిరుమలశౌరి చరణనమితారి జనా
హితహారి సదా......దయు సతతసుదర్శన విహారిశౌరి యనంగన్.

శా. శ్రీమీనాక్షియు సుందరేశ్వరులు పేర్మిన్ దల్లిదండ్రింబలెన్
ప్రేమంగామితముల్ ఘటింప విభవశ్రీలీల దేవేంద్రుఁడై
భూమీమండలమేలె సర్వచతురంభోరాశి మధ్యక్షమా
భామామౌక్తిక భూషణంబగుచుఁబర్వన్ సర్వసంస్తుత్యుఁడై.

క. స్తుతమతి ముదువీరనృపుం డతనికి సుతుఁడై జనించె నవనీచక్రం
బతులిత బాహాశక్తిన్ ధృతిమీఱ ధరించె వైరి నృపులుదలంకన్.

గీ. చొక్కనాథేంద్రుఁ డతనికి సూనుఁడగుచు నక్కజంబగు కీర్తిచే నతిశయించె
దిక్కులెల్లను గెలిచిధాత్రిని వహించె మక్కువనుహస్త ముద్రికామరకతముగ

గీ. అతనికిఁగళ...దోషుఁ డక్షయాంకుఁ డమితసంఖ్యకశాఖారి యరివిదారి
నృపతిచంద్రుఁడు శ్రీరంగకృష్ణముద్దువీరభూపతి పుత్రుఁడై వెలసెధరణి.

సీ. తనవీరభటజన ఘనపదాహతులచే దిగ్గజంబుల తలల్ మొగ్గతిలఁగఁ
దనరణభేరికా ధణధణత్కారంబు రిపువధూగర్భ నిర్భేదనముగఁ
దనతేజ సంగరోద్ధతవైరి రాజవక్షస్స్థలంబులు రవగాలుఁ ద్రొక్కఁ
తనకత్తిసామంత ధరణికాంతుల కంఠభాగంబులను నిండుపదనుఁజూపఁ

గీ. తెలుఁగు నిక్కేరి, మైసూరి, చెంజితంజపురి విజాపురిఢిల్లీశ ముఖ్యరాజ
విజయ లక్ష్మీసమాశ్లిష్ట భుజుఁడు రంగ కృష్ణముదు వీరనృపతి సత్కీర్తిఁగాంచె.

సీ. తనకీర్తి దశదిశా తాటంకవతులకుఁ జెక్కుముత్యాల చేర్పుక్కగాఁగఁ
దనప్రతాపము మహోత్పల భవాండకటాహమునకు బంగారంపుఁ బూఁతఁగాఁగఁ
దనచరిత్ర యశేషధారుణీ పతులకు ననవద్యమగు నిదర్శనముగాఁగఁ
దనదు చక్కఁదనంబు తరుణీమణులకెల్ల రతిపతి మోహనాస్త్రంబుగాఁగ

గీ. మెఱయు దొరలందు మేటి సంగరకిరీటి ప్రణుతరిపుపాళి బాంధవపద్మహేళి
రిపుజయవిహారి శ్రీరంగ కృష్ణముద్దు వీరభూమీంద్రుఁ డుర్వీదేవేంద్రుఁడనఁగ.

క. సారసదాచారనయోదారయశోవృత్తశీలయగు ముద్దమ్మన్
శ్రీరంగ కృష్ణముద్దుల వీరేంద్రుఁడు పెండ్లియాడె వేడ్క నెసంగన్.

క. అవనితామణి యొడ నా భూవరచంద్రుఁడు పూర్వపుణ్య ఫలము నా
శ్రీవిజయరంగచొక్కక్ష్మావరుంగనియె జగము సంతసమొందన్.

గీ. రామరంతిభగీరథరాజచర్య ననుకరింపుచుఁ బ్రజలకాహ్లాద మెసఁగ
శ్రీవిజయరంగ చొక్కధాత్రీ విభుండు పూర్ణపట్టాభిషిక్తుఁడై భూమియేలు.

సీ. తనకీర్తిచక్రవాళనగంబు నవ్వలి నెలవుకుఁ దేట వెన్నెలలుగాఁగఁ
దనప్రతాపము సముద్ధత వైరిరాజన్య వంశాటవికి మహావహ్నిగాఁగఁ
దనదానధారాంబు తటినీసముత్కర మంభోధికిని జీవనంబుఁగాఁగఁ
దనగుణశ్రేణులెంతయు సమస్తోర్వీశు పంక్తులకును మేలుబంతిగాఁగఁ

గీ. గలితకమలేంద్ర పరభాగ కపట పోత్రి గంధసామజరాజ వర్గద్విజిహ్వ
భజనవృజనార్తి ధరణిశుభప్రదాయి భుజుఁడు శ్రీముద్దమాంబికా పుత్రుఁడెసఁగు.

సీ. పలికినపలుకెల్ల పద్మగర్భునివ్రాలు తలఁచినతలఁపెల్ల ధర్మమయము
నడచిననడలెల్ల నయమార్గసారంబు చూచినచూపెల్ల శుభకరంబు
పనిచినపనులెల్లఁ బరచమూభయదంబు కోరుకోరికకెల్ల కొంగుపసిఁడి
ఎన్నునెన్నికలెల్ల హితములోకములకు మనుమన్కియొల్లను మాననీయ

గీ. వీర! యీమేటికిని సాటియవనిఁ గలరె నాఁటిరాజుల యందును నేఁటిరాజు
లందుననుపాండ్యసింహాసనాథనాథుఁడిల విజయరంగచొక్కనాథేంద్రుఁడవలన్

చ. బవరమునందు శాహనరపాలుని గర్వమడంచి, దుష్టులౌ
ద్యవనుల మించనీక తనయాజ్ఞ శిరంబునఁదాల్చి పాళెగా
ర్లవిరళరత్నకాంచనము లప్పనలియ్య సమస్తభూమినే
లువిజయరంగ చొక్కనృపలోక శిఖామణి రాముకైవడిన్.

సీ. తడకట్టుఁబాములదారిగానామన్నె దొరలిట్టు నటునాడ జెఱచియుండు
రెక్కడెక్కడి వారలక్కడక్కడ పాళ్యగార్లు చిత్రాకృతిఁ గదలకుండ
పులుమోయుచును వనంబుల సంచరింపుచు శాత్రవుల్ పశువులసరణి మెలఁగ
శూలాగ్రమున మేను శోషింపఁజేయుచుఁ జోరకుల్ తపముల తీరుగాంచ

గీ. నవనిపాలించె నారసైకాతపత్ర సరణి శరణాగతత్రాణ బిరుదధారి
వంచతిరువడి రాజసప్తాంగహారి శ్రీవిజయరంగచొక్కధాత్రీ బలారి.

సీ. ఎందాఁక నిందిరాధీశు వక్షంబునఁ గౌస్తుభరత్నంబు కాంతిమెఱయు
నెందాఁకఁ జిత్తజాహితజటాజూటికఁ గ్రొన్నెలరాతఱ్కు వన్నెమీఱు
నెందాఁకలోకత్రయీసృష్టికర్త నెమ్మోమునవాగ్దేవి మోదమొందు
నెందాఁకనాది నాగేంద్ర ... ...

గీ. తెలయునందాఁక వంశాభివృద్ధిగాఁగ సకలసామ్రాజ్య లక్ష్మివిశాలభోగ
బహుసుపుత్రాయురారోగ్యభాగ్యగరిమ శ్రీవిజయరంగ చొక్కధాత్రీశుఁడవని.

గద్య: [1]వెండియు నఖండమార్తాండమండలతేజఃప్రకాండ వైశ్వానరజ్వా
లికా నిరంతరసంతప్యమాన బ్రహ్మాండభాండస్ఫుటిత విదీర్ణవిక్షిప్త
వీహికర్ణాయ మానవివిధవిరోధిసామంతవసుంధరానాథయూథుం
డును, వినిశ్యంప్రబోధుండును, కుంభికుంభీనసకుంభినీ ధీరకూటకట
సంరంభ వీరరణప్రారంభక లీలావిజృంభమాణదంభోళిధీర గంభీర
వేదికర సంభాసమాన విమతకుంభినీ వరదురభిమానస్తంభ దంభ
ప్రతిష్టంభ శరణాగతరక్షా సంభారగంభీర, శుంభద్భుజస్తంభ

---

1. Adyar Library 32-E-31 Pandya History.

సంభృతపరిరంభ సంజోకప్రియంభావుక, కలమసముదయ ధరా
రోమాంచ గుంభితాజ్ఞాత విప్రలంభాసంబోధి వలయిత విశ్వంభ
రాంభోజముఖీ మేఖలాసంచరణశీలుండును, శూరమ్మన్యమన్య
రాజన్యజన్యమవధిఫాలుండును, ఘోటకపాపేతగిరితటకల్పక పటీర
విటపిపాటీకృతాటీకన విబుధశరకోటిచటులచాటు వచనపరిపాటీ
సముత్పాదిత నటన శశిమకుటకటక రజతగిరికటక కపటపటుచిరణ
సరిదురుదర శరసుర కరితురగ పరసితగరుదమల కమలకుముద
సముదయ సమిదదన విస్ఫూర్తిమూర్తికైత వామృతఝరీప్రక్షా
ళిత వేలాశైలచరమభాగ మేదీనీతమఃపంకుండును, మధురాపుర
శాసనాంకుండును, అసాధ్యాసాధ్యసద్గురుధ్యానాధ్వనీన పరిపంథి
విధ్వంసనదక్షహనుమత్ ధ్వజ, గరుడధ్వజ, సింహధ్వజ, నాగధ్వజ,
మకరికాద్వయ చంద్రసూర్య శంఖచక్రభూవరాహధ్వజ, స్వర్ణ
త్రోభయచామర సాంబ్రాణికా వధూవక్రపుముఖ నిఖిలబిరుద
సముదీర్ణ తేజోవిరాజితమానుండును, శ్రీ రంగనాథ జంబునాథ
మాతృభూతేశ్వర మీనాక్షీసుందరేశ్వర ప్రముఖదేవతాపూజన
సముదారుండును, నిఖిలదిగ్గాజరాజీరాజిత గుణశ్రేణీశాఘాసము
ల్లంఘన జాంఘికానంత కల్యాణగుణైకహారుండును, పంచతిరువడి
సప్తాంగహరణ విహారుండును, నలనహుషనాభాగనృగ నకులాగ్రజ
ప్రభృతి నానామహారాజచర్యుండును, దక్షిణసింహాసన సామ్రాజ్య
లక్ష్మీధుర్యుండును, సంగీతసాహిత్య సర్వస్వభోజుండును, సంతత
ప్రశాంత ముఖాంభోజుండును, సకలసుకవిసముదయగేయుండును,
సంగరరంగ గాంగేయుండును, శ్రీ ముద్దమాంబికాగర్భ శుక్తి
ముక్తాఫల శ్రీకరుండును, కామనమన్మథాకారుండును, కాంచనా
చలధీరుండునునగు శ్రీ విజయరంగ చొక్కనాథనాయక క్షమా
మండలాఖండలుం డొక్కనాఁడు రుటంపు పటికలమెటికల, నిగ్గు
లతో నిగ్గులాడుచుం జగ్గుమీరుమగఱాల నిగరాల............

సంజరాజు

శ్రీ హాలాస్యమాహాత్మ్యము

అవతారిక

శ్రీకాత్యాయని పెండ్లివేళ మిగులన్ వ్రీడాప్తి నమ్రాస్యయై
చోకంఠస్థలియందు తాళిఘటియించున్ జూడతద్వక్త్రమున్
దా కౌతూహల మొప్ప సోన్నమనమున్ గావించి వీక్షించి య
స్తోకానందము సాఁజెందు నిందుధరుఁ డిచ్చున్ మాకు సౌభాగ్యముల్.

చ. ఇరవగు సర్వలోకముల కీశ్వరియై గజవక్త్రకేకిరా
ట్తురగుల కంబయై పరగ తోయజభూవనితాదిదేవతా
తరుణుల కార్యయై శశివతంసునకున్ సతియై చెలంగు వి
స్ఫురితమనోజ్ఞగాత్రి గిరిపుత్రి ముదంబున మమ్ము బ్రోవుతన్.

ఉ. ఆదరణంబుతో కమలజాండ పరంపర కుక్షిలోపలన్
బ్రోదిగ దాల్చు శంభునకు బొల్పుగ పెద్దతనూజుడౌటచే
మోదము మీర దద్భరము బొజ్జలో దానయి దాల్చి యొప్పులం
బోదరుడై తనర్చు సుగుణోన్నతి విఘ్నపతిం దలంచెదన్.

ఉ. తల్లికి నొక్క మోమునను తండ్రికి నైదిట నొక్కవేళనే
యుల్లము పల్లవించునటు లొయ్యన ముద్దిడి బాలలీలచే
మెల్లముగాఁగ వారలకు ముచ్చటసేయు కుమారమూర్తి మా
కెల్లెడ నీప్సితార్థముల నీవుత భూరిదయారసంబునన్.

ఉ. వారిజసంభవాండముల వారిత వైఖరి కోటికోటులన్
బారపు చెండ్లమాడ్కి నెగవైచుచు గ్రచ్చర బట్టుకొంచు దు
ర్వారమహాప్రభావమున బాపురె కేళియొనర్చు భద్రకా
ళీరమణుండు సత్కృపదలిర్ప మమున్ భరియించు గావుతన్.

ఉ. రంగుగ నత్తపెన్మిటి యురంబున నుండఁగఁ గాంచి యంతక
న్నం గణుతింప నున్నతమునన్ పతివక్త్రమునందు బొల్చుమీ
రంగను సర్వకాలమనురాగము నన్వసియించియున్న భా
షాంగన యుల్లసిల్లుత దయామతితోడ మదీయవాక్కునన్.

ఆర్యహితప్రచారమున నందము గాంచి జగద్ధితంబుగా
భూర్యచలైకధర్మధృతి బొల్పువహించి మనోభవస్ఫురత్
తౌర్యమణంచి సత్ప్రమగణకౌతుకముల్ ఘటియించు నీలకం
ఠార్యుల భాష్యకారుల సమంచితభక్తి భజింతు నెంతయున్.

క. కరమర్థిఁ గొలుతు విమతోత్కర తత్త్వధ్వాంత సూర్యఘనగుణధుర్యున్
హరదత్త చిదైశ్వర్యుని హరదత్తాచార్యవర్యు నద్భుతచర్యున్.

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబుగావించియే నొక్కనాడు దండనాథ సామంత ప్రముఖులు గొల్వ నిండోలగంబుండి, వారలం బనిచి విద్వజ్జనులతో ప్రసంగవశంబున హాలాస్యమాహాత్మ్యంబాంధ్ర భాషను వచనకావ్యంబుగా రచియించెద ననుచుం బలుకవారు సంతోషభరితాంతరంగులై దేవా సకల కళావల్లభత్వంబును సమస్తభాషా ప్రావీణ్యంబునుం గలిగి వీరరాజగర్భాబ్ధిసుధాకరుండ వగు నీకిది యేమద్భుతం బవధరింపుమని యిట్లనిరి.

మ. సిరితోఁబుట్టువు లక్షణాఢ్యుఁడు బుధశ్రేణీ సమాసాదిత
స్ఫురితాద్యంత వసుప్రకాండుఁడు కళాపూర్ణుండు సర్వజ్ఞశే
ఖరతన్ బొల్పు మహామహుం డరితతిన్ గాసిల్లగాఁజేయు బం
ధురసామర్థ్యయుతుండు చంద్రుఁడిరవొందున్ సాంద్రవిస్ఫూర్తితోన్.

గీ. ఆసుధాధాము వంశంబున రహిని సంభవించిరి పెక్కండ్రు జగతివరులు
చిత్రగరిమ భారద్వాజగోత్రకలన పరిఢవిలిరి ఋక్శాఖానువర్తులగుచు.

వ. తత్సంతతి యందు.

మ. జననంబందె మహావిపత్కుహరణాంచ ద్విక్రమోద్భాసినం
దనసౌభాగ్యవినోది పుణ్యజనసంపాదైక సంవర్ధనుం
డనవద్యస్థిరదివ్యభోగుఁడు సుధర్మావాప్తి చేతన్ జగ
ద్వినుతింగాంచు ఘనప్రచారికళచే తిమ్మేంద్రుఁ డమ్మేటికిన్.

క. కాంతాజననూతనరతి కాంతుడు మహనీయ సుగుణకాంతుండు గౌరీ
కాంతాంఘ్రిభక్తధుర్యుఁడు కాంతప్రభుఁడొదవె ధరణికాంతాగ్రణియై.

క. అతనికి దళవాయిదొడ్డ క్షితిపశ్రేష్ఠుఁడు జనించె జేజేఘాటో
ద్ధతదాదాజిప్రముఖ ప్రతిభటగంధద్విపేంద్ర పంచాస్యుండై.

ఉ. ఆదళవాయి దొడ్డవసుధాధిపుమౌళికిఁ గల్గె సజ్జనా
హ్లాదకరుండు షోడశమహాద్భుతదానధురంధరుండు తే
జోదిననాథుఁ డంచిత యశోధవళీకృత సర్వదిక్తటుం
డాదినృపాలసన్నిభుఁడుదారు వీరనరేంద్రు డర్మిలిన్.

క. ఆవీరక్ష్మావరునకు దేవనృపాలాగ్రణియును దేవరయుఁను న
ర్మావనులింద్రోపేంద్రుల భావంబు సంభవించి పరగితి రుర్విన్.

క. అందగ్రజుండు దళపతి చందిరదేవప్రభుండు సామంతముఖా
స్పందఘనదుర్గతతియను వందన్ సాధించి కాంచె నురుతరకీర్తిన్.

వ. మరియును.

శా. దీనత్రాణపరాయణుండగుచు నెంతే విశ్రుతుండైన యా
సేనాధీశ్వరదేశభూవిభుఁడు కాశింఖానమాద్యన్మరా
ఠ్త్రానాద్యుర్భటయావనాధిపుల సంగ్రామంబునంగూల్చి ధీ
శ్లీనాథాదులకెల్ల నచ్చెరువు గల్పించెన్ ధరామండలిన్.

క. ధరనవ్విభునను జూడఁగా పరగాడు నీవహాహా! దానపరత జెలంగన్
హారువుగ ప్రత్యర్థులు దారరయఁగ ముక్తాతపత్రులైరి గణింపన్.

చ. జలధులహో కొలంకులు నిశాకరభాస్కరులద్దముల్ సమా
కలితసుమేరు భూధరముగద్దియ, యద్దిరసర్వలోకముల్
వలనుగ మేల్మహల్లు సురవాహిని మట్టపుమేలుకట్టగున్
చెలువుగ వీరనంజనృపశేఖర తావకకీర్తికాంతకున్.

గీ. అబ్ధిగంభీరదానకర్ణావతార సమరనిశ్శంక పవనాత్మజాధ్వజాంక
భోగదేవేంద్ర ఘనకళాపూర్ణచంద్ర నంజభూపాల యటుల నొనర్పుమనిన.

వ. వారల వచనంబాకర్ణించి యానందకందళితహృదయుండనై మదీయకులదైవతంబగు నంజుడేశ్వరునకు షష్ఠ్యంతంబులు వివరించెద.

క. అరుణాబ్జ స్ఫురణావహ చరణునకును యోగిహృదయసంచరుణునకున్
శరణాగత భరణాంతః కరణునకును మహితపన్నగాభరణునకున్.

క. ఉద్యన్నిగమాఘ ప్రతిపాద్యునకును నిజాంఘ్రిభక్తి భాగ్వేద్యునకున్
ఆద్యున కుగ్రభవామయ వైద్యునకున్ గిరితనూభవాహృద్యునకున్.

క. క్రతుభుక్రయ మకుటమణిద్యుతినిరాజితపదాంచ న్నృపకంఠునకున్
హితవైకుంఠునకు విరాజిత విభవోత్కంఠునకును శితికంఠునకున్.

క. సురుచిరమందస్మిత విస్ఫురితజ్యోత్స్నా మనోజ్ఞముఖచంద్రునకున్
తురగితవృషభేంద్రునకును నిరవధిక శుభప్రదాననిస్తంద్రునకున్.

క. అంభోరుహాసంభవవిశ్వంభర సంభావిత ప్రభాగుంభునకున్
శుంభన్నంజుండాహ్వయశంభునకుం ద్రిజగవదన సంరంభునకున్.

గ్రంథాంత్యభాగము:

చ. వనధినిషంగ! యోగిజన భవ్యమనోజలజాతభృంగ! కాం
చన శిఖరీంద్రచాప! సుమసాయకకోటి మనోజ్ఞరూప! శో
భనగుణధుర్య! దీనపరిపాలన తత్పరదివ్యచర్య! పా
వనతరనామ భక్తజనవాంఛితపూరణ కల్పకద్రుమా!

క. కలుషధ్వాంతపతంగా! కలితక్షోణీశతాంగ! కమనాపాంగా!
జలజాప్తశమదభృంగా! విలసద్గంగోత్తమాంగ! వృషభతురంగా!

మాలిని. హరిణపరశుహస్తా! యంచితౌజః ప్రశస్తా!
సరసిజభవవంద్యా! సర్వలోకాభినంద్యా!
పరమశుభచరిత్రా! భాసమానతినేత్రా!
గరళగళసవర్తీ! కమ్రనంజుండమూర్తీ!

గద్య. ఇది శ్రీభారద్వాజగోత్రాభిరామ ఋక్శాఖానువర్తి మహీశుర సేనాధిపతి కళువె దొడ్డమహీపాల పౌత్రవీరరాజపుత్ర విద్వజ్జన కల్పభూజ నంజరాజప్రణీతంబైన స్కాందోక్తంబగు ఆగస్త్య సంహితాప్రతిపాదితం బగు హాలాస్యమాహాత్మ్యంబు నందు సర్వంబును డెబ్బదిరెండవ యధ్యాయము.

చాటువులు

పుదుకోట రాజులకు సంబంధించినవి.

కవి	ప్రస్తుతుఁడైన రాజు
1. సుదురుమాటి సీతారామయ్య	విజయరఘునాథుఁడు
2. ,, వెంకన్నకవి	రాయరఘునాథరాజు
3. సూర్యశేఖరకవి	,,
4. శేషయకవి	విజయరఘునాథరాజు
5. మన్నారయ్య	రాయరఘునాథరాజు తోటి రాజగోపాలరాయలు

1. సీతారామయ్య - విజయరఘునాథుఁడు

సీ. వలిమలల్లుండును వానికుమారుండు సరివత్తు రవనిలో శౌర్యమందు
వనధియల్లుండును వానికుమారుండు రూపొప్పుదురుదాత్త రూపమందు
పాండేంద్రు నల్లుండు వానికుమారుండు జంటొందురిలలోన వింటియందు
వనజాక్షునల్లుండు వానికుమారుండు నీడొందురుర్విలో నీవియందుఁ

గాననినుఁగొల్చి విఖ్యాతిఁ గాంచినట్టి అల్లుఁడికుమాళ్ళు కవనిలోననుదినంబు
భళిరతిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్విభువజీర!

సీ. దేవతారాజులు స్థిరశౌర్యమహిమచే భోగిరాజులు పటుబుద్ధిచేత
గిరిరాజవర్యులు నెతిధైర్యగరిమచేఁ బక్షిరాజులు బహుబలముచేతఁ
గలశాబ్ధిరాజులు గాంభీర్యగుణముచేఁ గలువలరాజులు కాంతిచేత
రాజరాజులు తనరాలు సంపదలచే వలరాజులిలరూప వైభవమున

ధర్మరాజులు నీతిచేఁ దఱచిచూడ సామినీరాజచంద్రులు జగతిమీఁద
భళిర తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. గుభగుభాలని పారు గుంటుకోవిఫిరంగి జవురు జంగీలను సరకుగొనక
సరసర చిరచిరజరజరమనివచ్చు బాణాలరవళిచే బబ్బరిలక
ఫెళఫెళధమిధమీ పెటపెట రొయ్యాను, బలుతుపాకీగుండ్ల కళుకుఁకొనక
ధణధణాంధణధణాంధణధణవత్కార భేరిభాంకృతులకు బెండగిలక

గీ. యెంతలెమ్మని తేర్లపై నెక్కి—తూరి చుట్టుముట్టఁగఁ బాళెముల్ గొట్టితౌర
భళిర! తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. గజఘంటఘణఘణల్ ధ్వజముల పెటపెటల్ గుంటుకోవిఫిరంగి గుభగుభలును
బలుతుపాకీగుండ్ల ఫెళఫెళల్ కత్తుల భళభళలీఁటెల ధగధగలును
శరముల బిసబిసల్ చక్రాలజరజరల్ బాణాలబిరబిరల్ భటులరథుల
భూరిభేరీధ్వనుల్ వారణఘీంకృతుల్ జవనకంకాణఘోషలు చెలంగ

గీ. నళుకుబెళుకును లేక యాహవముసొచ్చి ఘోరవైరుల శిరములఁగూల్తువౌర !
భళిర! తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

2. వెంకన్నకవి - రాయరఘునాథరాజు

శా. గంభీరోద్భట గంధసింధుర ఘటాఘంటాఘణాత్కారముల్
దంభాడంభర భేరికా ధణధణంధాణఁధణాత్కారముల్
జృంభింపన్ రణరంగమందు రిపులన్ శిక్షింతువౌ దిగ్జయ
స్తంభ శ్రీరమణీయ రాయరఘునాథా ! యోధ యూధాగ్రణీ !

శా. రాజారామసరోజ బాంధవుఁడు ప్రహ్లాదుండు శైరోజి స
త్తోజీ ఘోర్పడముఖ్యులైన నెఱయోధుల్ తొండమాన్ రాజహే
రాజభోజసభాసహోభహతుభాల్లా ! యంచునిన్మెచ్చ బా
బోజీ పండితుఁడా ! సమర్థుఁడు రణంబుంజేయ నీఘాకకున్
హోజీపై భళిమేలు రాయరఘునాథా ! యోధయూధాగ్రణీ !

మ. గణుతింపన్ వశమా భవద్విజయజాగ్రద్వీర విద్యావిజృం
భణ పాండిత్యము నీకె చెల్లె భళిరా ! భద్రేభఘంటాఘణాం
ఘణనిక్వాణనిరాఘ్య నిర్భరమహాగంభీర భేరీధణాం
ధణధాణంధణధాణ ! రాయరఘునాథా ! యోధయూధాగ్రణీ !

మ. దురమందుందురగంబు ధైయనుచుఁజిందుల్ త్రొక్కు బాహానిభీ
కరలీలం.........................లపేట్రీజరా
పెఱఘోడాగజసింగిణీ తరకసానేజల్ ధణారింతువౌ
తరుణీమన్మథ ! కోటిరాయరఘునాథా ! యోధయూధాగ్రణీ.

సీ. నవరసాలంకార నయచమత్కృతులొప్పు సత్కవుల్ పద్యముల్ సంఘటింప
జమదగ్నిభుజగర్వ శమనోగ్రభుజశక్తు లుత్తమక్షత్రియులోగిఁ జెలఁగ
విదితసంగరరంగ విజయవిక్రములైన బిరుదురౌతుల పరంపరలుగొల్వ
ననవద్య జనహృద్య ఘనగద్యపదపద్య గతులొంది వందిమాగధులు పొగడ

గీ. నెగడునభినయ విభ్రమాన్వితులువార వనితలనితరసులభ విద్యనునటింప
నిండుకొలువుండు నాఖండలుండు జగతి నీవెయననౌర రఘునాథ నృపవజీర !

సీ. మహిలోనఁ గలహంస మండలంబుల చెల్వుఁ గైకొనిదిక్కుల కలయఁదిరుగు
శారదద్యుతి పరిణాహంబులం జూచి నయముమీఱంగఁ దానవ్వఁదొడఁగు
నతిశీతభానుజాహంకార హుంకార పటిమఁజేకొని వియత్తటినటించుఁ
దతహారకంఠ నిస్సృతరుచిస్ఫూర్తితో నవనిఁజూడంగ నందందనలరు

గీ. భళిర ! నీవైరిరాజన్యకులముకీర్తులరయనీభవ్య సత్కీర్తులనుకరింప
వచ్చిజిగినల్లనల్లన విచ్చిపఱచు నిస్తులోదార ! రఘునాథ నృపవజీర ?

సీ. సమదసైంధవ శరాసన గురూత్తమరాజ రాజకర్ణభయంకరంబులగుచుఁ
గదనభీకరవైరి మదమదావళిపంక్తి వదనవైవర్ణ్య కృత్స్వనములగుచుఁ
సమతనిర్భయవిద్విషత్కృతవీర్యముల్గర్వ సర్వంకషక్రమములగుచు
ప్రతిమహీభృన్మహోద్భట పక్షసంతతక్షణవిచక్షణ తరక్షణమ్ములగుచు

గీ. విజయరఘునాథ ! పరకుభృద్భిదుర ! దరనిరర్గళోదగ్రభవ్య దివ్యాయుధోగ్ర
గుణములనుమించు నీభేరి ధణధణమ్ము లదిర! రఘునాథచంద్ర! యాహవమృగేంద్ర !

సీ. కార్యంబునకులేక గ్రాసమిమ్మనువానిఁ బట్టుకముచ్చను గొట్టవలయు
సమరంబనినఁబాఱి చదురుననుండెడు వారి మీసముఁబీకి వైవవలయు
బంతిగూటికిఁబొంచి బారుకేగనివాని వీథిలోనిడిసొడ్డ వేయవలయుఁ
బడియుండుమనుచోటఁ బాఱివచ్చినవానిఁ జలమునఁగొఱ్ఱుపై నిలుపవలయు

గీ. ననుచురోషములాడుచు నహితనరుల నెగ్గిపిగ్గులుదీతురు నీదుభటులు
కోటికులవర్య! రణనిరాఘాటచర్య! రాయబిరుదాంక! రఘునాథరాణ్మృగాంక!

సీ. శ్రీరామచంద్రుని పేరుదొరతనమ్ము రతనమ్ములనుమీరు సుతులకలిమి
కలిమిపూఁబోఁడి నిల్కడయైన వరసభరసభావసత్కావ్య రచనతెలివి
తెలివిప్పటస... తెగనియాలోచన లోచనానందమై తోఁచునగరు
నగరుచిరస్తనీనవవిలాస కలన సకలనరేంద్ర ప్రశస్తమహిమ

గీ. మహిమతంగజగామినీ మాననీయ భావమును భావమున మెచ్చి భవుఁడొసంగుఁ
గాఁతగోటి కులాబ్ధినక్షత్రనేత ! రాయబిరుదాంక ! రఘునాథ రాణ్మృగాంక!

సీ. గొలకొలమనినంతఁగలఁకఁ బాఱెడురాజు జందెంబుకట్టు పచ్చాడిగాదె ?
స్వామికార్యమునందు జరిగిపోయెడురాజు పట్టెనామముకొంగ రెట్టగాదె ?
సాళెంబుపోవ జాలాలు చేసెడురాజు బుఱ్ఱకట్టియదోటి కఱ్ఱగాదె ?
... ...

గీ. యిదిదెలిసి......సదరుబెదరు నొదిగి మదవదహితుల నెల్లను జముమవలదె ?
కోటికులవర్య! రణనిరాఘాటచర్య! రాయబిరుదాంక! రఘునాథ రాణ్మృగాంక!

సీ. తనభేరి కాధణంధణరవ ప్రతిభయ స్ఫూర్జద్ఘనాఘన గర్జితంబు
జృంభితాహిత కుంభికుంభోత్పతత్పత ద్రుచిరముక్తాఘ వర్షోపలంబు
ప్రతిదళిస్ఫుర దసిద్యుతి చకచ్చకలస ద్విద్యుల్లతోదగ్ర విభ్రమంబు
శరవర్ష నిర్మగ్న పరభూధరద్వాంత నిర్భరకీలాల నిర్ఝరంబు

గీ. సమరసమయ సముద్భవత్సైన్యవరసముదయ పర్జన్యవిలసితంబదిర ! భోగ
విజయరఘునాథ మేదినీవిభుతనూజ ! రాయరఘునాథభూతలరాజరాజ !

సీ. మీసంబుదీటి గంభీరభేరీతతి ఝాంక్రియా సంభ్రమభ్రమధురీణ
ఘోట్టాణజరటంక కుట్టకసంజాత ధరణీరజస్స ... స్థగితసకల
హరిదంతరుండుగా నని మొనలోనిల్చి చిఱునవ్వుతోడబల్ సురియఁబూని
జిగిజిరాల్ బిగిగుజాల్ తెగిభటుల్ తెగినటుల్ బడిసలామిడ సలామడుగుమడుగు

గీ. దుడుకునడవడి తడఁబడి యడుగులిడఁగ గడుసుకడివడిఁబడెడు నీయడుగులందు
నీకతగుఁగాక ! రణజయాన్వితపతాక! రాయరఘునాథభూప విక్రమదిలీప !

సూర్యశేఖరకవి - రాయరఘునాథుఁడు

చ. హరహరపద్మజాది దివిజాంశము లన్నియుఁ గూడిమేటియై
హరిహయుమెక్కి మిక్కిలి రయార్భటి నిక్కినదైత్యకోటులన్
దురమునఁద్రుంచి మించిదయతో భువనమ్ములఁ బ్రోచునట్టియా
పురహరుదేవిదుర్గనినుఁ బ్రోచుదయన్ రఘునాథభూవరా !

చ. సమరతలంబనేమడిని శాత్రవరక్తజలంబు నించి దు
ర్దమకరికుంభ మౌక్తికపరంపర విత్తనముల్ ఘటించి వ్యో
మమనెడు కాయమానమున మంజులకీర్తిలతాళితారకా
సుమసహితంబుచోఁ బ్రబలఁజూచెదు శ్రీరఘునాథ భూవరా !

సీ. ఖండింతువౌ సముద్దండ దండాదండ పరిపంథిగంధ సింధురకరాలు
సాధింతువౌ జగ్గు జగ్గుగా శరలుఠత్కారి నారిలోక భీకరపురాలు
భేదింతువౌ పెడాపెటలుగఁ దళుకుబెళ్కును లేక రిపుల గొంతులనరాలు
పెకలింతువౌ వకావకలుగాఁ జికిలితళ్కులుఁగుల్కు శత్రురాజులజిరాలు

గీ. హశాసు ! మజ్ఝారె ! బాపురే ! జో ! శెబాసు !
రణజయోద్దండ ! భుజదండ ! రాయతొండ
మండలాఖండలతనూజ ! దండితేజ !
రాయరఘునాథభోజ ! విక్రమబిడౌజ !

సీ. ఖమ్ములై శశిమయూఖమ్ములై స్మరవిశిఖమ్ములై చంద్రసఖమ్ములగుచు
భమ్ములై .... శారదాభమ్ములై పవిసన్నిభమ్ములగుచు
సరములై నవసుధాసరములై కుముదశ్రీ సరములై కుందవిసరములగుచు
శరములై ద్యోధునీశరములై హృతపురాశరములై సరమృగీశరములగుచుఁ

గీ. దావకీనయశమ్ములు ధరణిలోన ప్రబలుబలసంపదల పెంపుసొబగునింప
విజయరఘునాథ ! మేదినీవిభుతనూజ ! రాయరఘునాథభోజ ! విక్రమబిడౌజ !

క. నీకీర్తిపుష్పలతకును లోకస్తుత పుష్పవంతులును వాసింపన్
లోకాలోక ముదంబగు రాకాశశిపూర్ణవదన రఘునాథనృపా !

సీ. యామినీకామినీ హారకా తారకా శరకుంద దరబృంద సమితినొంచి
హరగాత్రసురగోత్ర వరగాత్రమరసింధు జరసింధుభవదంతిఁ బరిహసించి
హరికాండ హరకాండ హరిదంతకరిదంత శరదభ్ర పరిశుభ్ర సరణిగెలిచి
మదజాల పదజాల మందారబృందార కాహారభాహార గరిమమించి

గీ. అంచితోరశ్శిఖరి ... ...
... ...

శే ష య క వి

విజయరఘునాధరాయలపైఁ గొన్ని చాటువులను నొక శతకమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు. వానిలోనుండి కొన్ని పద్యములు.

సీ. శ్రీహరికరుణా విశేషవైఖరులచే సామ్రాజ్యమేలుము జయమునీకుఁ
జంద్రజూటునిదయాసాంద్ర వైభవముచే సంపదల్ గాంచుము జయమునీకు
వారిజోద్భవు కృపాపారసత్త్వముచే శౌర్యంబుఁబూనుము జయమునీకు
మలయకేతన పాండ్యమధురేశు వరముచే సత్కీర్తిఁజెందుము జయమునీకు

గీ. ననుచుఁగవి బుధపాఠకుల్ వినుతిసేయ విక్రమస్ఫూర్తికీర్తుల వెలసితౌర!
భళిర! తిరుమలతొండమాఁ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ తొండమాఁ విభువజీర!

సీ. పైఠాణిపాగపై పైఁడిరేకుతురాయి చొక్కమైమిక్కిలి సొంపునింప
హురుమంజి ముత్యంపు టొంట్లతో మగరాల బావిలీల హొరంగు వంతగింపఁ
బూర్ణచంద్రునిరీతిఁ బొలుపొందుమోముపై నిస్తుకస్తురిచుక్క జిగివహింప
మైనిధరించిన మణిభూషణావళుల్ కొమరొప్పు కాంతులఁ గ్రుమ్మరింప

గీ. నీవుపట్టాభిషిక్తుఁడై నిఖిలజనులు గొలువమాణిక్యపీఠిపైఁ జెలఁగితౌర
భళిర! తిరుమల తొండమాఁ ప్రభుకుమార విజయరఘునాథ తొండమాఁ విభువజీర!

సీ. ధారుణీతలమెల్లఁ దనుదానెయుప్పొంగెఁ బలుచోరజార బాధలుతొలంగెఁ
జేరికొల్చినవారి కోరికల్ ఫలియించె వినుతులకెల్లను వెతజనించె
బంధుసంతతికి సౌభాగ్యంబుఁ దనరారెఁ గవులదారిద్ర్యముల్ కడలిదూరె
సకలసజ్జనులకు సంతోషములుమీరె గాయకకోటికిఁ గఱవుతీరె

గీ. నీవు పట్టాభిషిక్తుఁడై నిఖిలమైన ధరణిజనులను రక్షింపఁ దలఁచినపుడె
భళిర! తిరుమల తొండమాఁ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ తొండమాఁ విభువజీర!

సీ. సకలసద్గుణముల జానకీపతితోడు మరినీకు "నారణప్పరశ" బిరుద!
గాంభీర్యగరిమచేఁ గలశాబ్ధినీకెన "వరవాక మాలికాభరణ"బిరుద!
శౌర్యవిస్ఫురణచే సవ్యసాచీడౌను ధరనీకు "వర్కాలతర్క" బిరుద!
వితరణఖ్యాతిచే విధుఁడునీపాటియా "జయవీరమణవాళ" చండబిరుద!

గీ. ధైర్యమున నీకు మేరుభూధరముదీటు తనర "వడశుచు కులదండధారి" బిరుద!
భళిర! తిరుమల తొండమాఁ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ తొండమాఁ విభువజీర!

సీ. కత్తికిఁ బచ్చిపూల్ గలిగిన నెఱయోధ! బొడ్డు గంట గుఱ్ఱాని కిడ్డజోద!
కపి కేతనముగల్గు కదనరంగ కిరీటి! వీరకంకణముచే మీరు మేటి!
ప్రతి లేని సింహతలాటంబు గల ధీర! వింజామరంబులు వెలయు శూర!
గండపెండేరంబుఁ గైకొన్న దునెదారి! పచ్చగొడ్డులు గల్గు ప్రధనశౌరి!

గీ. పంచవన్నెల పావడల్ పరగునేత మానరక్షణ బిరుదంబుఁ బూనుదాత
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. మదనుని యాకార సుహిమంబు విడినాడి యనిరుద్ధు సౌందర్య మణఁగఁద్రొక్కి
చందురు నెమ్మేని సారము నిరసించి మహిని జయంతుని మట్టుపఱచి
నలకూబరుని నిండుచెలువమ్ము ననురెమ్మి నకులుని శృంగారనయము గేరి
నలరాజు రూపంబుననుజూచి యణకించి గాంగేయు చందంబుఁ గాకుసేసి

గీ. కృష్ణదేవుని యందంబుఁ గ్రిందుపఱచి సాటి లేకుండ మీఱెను నీ చక్కఁదనము
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. తూనిక దాతాయె తొలుదొల్త శిబిరాజు చంచల దాతాయె జలధరంబు
కఠిన దాతాయెను గాంచఁ జింతామణి వీసపు దాతాయె వెలయు విభుఁడు
పరక దాతాయెను బరికింపకి... పాతికె దాతాయె భానుసుతుఁడు
అరవాసి దాతాయె నంబికారమణుండు ముక్కాలు దాతాయె మున్నె బలియుఁ

గీ. గాన నీపాటి నెఱదాతఁ గలియుగాన నరసి చూడంగ వేఁగాన హరి సమాన
భళిర! తిరుమలతొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. విడిబడి శేషుని పడగలు విడియించి పాలమున్నీటిని భంగపఱచి
కలువల చెలికాని కాంతులు కరఁగించి మరి తారకలనెల్ల మాయఁజేసి
ఆకాశవాహిని నద్ధిలోపల ముంచి వెలిదమ్మి విరులను విరియఁజేసి
పూని శంఖంబుల పొట్టలెల్లనుఁ జించి కల్పవృక్షములఁ జీకాకుపఱచి

గీ. హార హీర పటీర నీహార రుచుల మీఱి నీ కీర్తి ధరలోన మెఱసె నౌర
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ప్రతి లేని మైసూరిపతి కేతనముమీఁద నెలకొన్న సింగంబు నీదు కీర్తి
పాచ్ఛాహు శిరముపై భాసిల్లుచున్నట్టి నిండు చంద్రజ్యోతి నీదు కీర్తి
గడివోడభూపతి కంఠదేశంబున నెలకొన్న హారంబు నీదు కీర్తి
కేరళభూపాలు కెలఁకులఁ జేవల నెగడు వింజామర నీదు కీర్తి

గీ. పరగ సామంత నృపతుల పొగలందు నిలుచు మగరాతి జిగి తురాల్ నీదు కీర్తి
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. భానుని నాకాశ పథమునఁ బాలింపు బడబానలంబును జడధి కనిపి
కాంచనాద్రిని విల్లు గావించి యీడ్పించి వేలాయుధుని ముందు వెనుకఁ జేసి
పద్మరాగంబులఁ బట్టి సానలఁబెట్టి యరుణుని గుంటిగా నడరఁజేసి
విష్ణు చక్రంబును వేయించు లోనరించి వారిజోద్భవు విప్రవరునిఁ జేసి

గీ. పరగె నీదు ప్రతాపాగ్ని పద్మజాండ భాండమెల్లను నిండి యుద్దండ లీల
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. జోడెనల్ ద్రొక్కును సొగసుగా నొక తేప మదవద్విరోధుల మస్తకములఁ
జేదాట్లు దాఁటును జగ్గుగా నొకసారి కుటిల విద్వేషుల నిటలములను
వేడెముల్ దిరుగును వేడ్కతో నొకమాటు వీరాధివీరుల వీథులందు
కదలికల్ చూపును ఘనముగా నొకతూరి సామంత నృపతుల ధామములను

గీ. పంచధారలు కనుపించుఁబరులు బెగడఁబూని నీ తేజి నృపారాజి పొగడనాజి
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ఘల్లుఘల్లుమనంగ గడుసు వైరులఁ గొట్టి ఘలిఘులీలు మనంగ బలుఁలఁ గూల్చి
ఘణిఘణీలు మనంగ గడివీరులను డుల్చి ఖచిఖచిక్కు మనంగఁ గరుల నొంచి
ఖంగుఖంగు మనంగఁ గంఖాణములఁ ద్రుంచి ఖరిఖరీలు మనంగఁ గత్తళములఁ
కతికతిల్లు మనంగ గర్వాంధులను జెండి ఖణిఖణీలు మనంగఁ గత్తళములఁ

గీ. జించి విదలించి విమతులఁ జీల్చు నౌర మేలు నీ కత్తి వైరుల పాలి మిత్తి
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. కలనిలోఁ బగవారి ఖచిఖచిక్కనఁ గ్రుమ్మి ఛేదించు నీదు కైజీత బలము
దురములో రిపులపై దూరి గోరించుచుఁ జెండాడు నీదు కైజీత బలము
అనిలోన విమతుల నదలించి విదలించి చించును నీదు కైజీత బలము
పోరిలో వజ్రీలఁబొడిచి పొర్లించుచు చేకొద్ది నీదు కైజీత బలము

గీ. ఘోర వైరుల బారులఁగొట్టి కూల్చి చెలఁగుఁ జలమున నీదు కైజీతబలము
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ఘోడాలు తోడాలు కేడాలు బొమిడికల్ ధరఁగూల వ్రజీల నతికి నతికి
పేఁటలు కోటలు బిగుపుజంట జిరాలు స్థిర వాల వైరులఁ జెండి చెండి
చిలు కొత్తు దగళాలు చికిలి చేదస్తులు చెదరంగ దుసెదార్లఁ జించి చించి
సింగాణి తరకసల్ జిగిరేకు వత్తులుఁ దునియంగఁ బగతులఁ దునిమి తునిమి

గీ. తురగముల మీటి విమతులఁ ద్రుంచి త్రుంచి గెలిచె భవదీయరాహుత్త దళము కలన
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. వికటించు వైరులవేసి "కో"యని యార్పు"నదెకయ్య"మన్న నీ యడపకాఁడు
మదవద్విరోధుల హృదయముల్ పెకలించు "రణ" మన్న నీదు కాళాంజివాఁడు
కుటిల విద్వేషుల గుండెకాయలఁజీల్చు "సమర" మంచనిన నీ జారివాఁడు
గర్వించు విమతుల కంఠముల్ తెగఁగొట్టు గడి దురంబునను నీ గొడుగువాఁడు

గీ. నీదు సాహస మెంచి వర్ణింపఁదరమె వీరమణవాళ బిరుదాంక విక్రమార్క—
భళిర! తిరుమర తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. నీ భేరి నినదంబు సెగడినయంతనే మదవద్విరోధుల మతులు గలఁగు
నీ డాలు పెటపెటల్ నిండినయంతనే ఘోర విద్వేషుల గుండె లదురు
నీ కత్తి నిగనిగల్ సోఁకినయంతనే విమతుల గర్భ నిర్భేదమగును
నీ ఘోటి ఖురధూళి సెగడినయంతనే మత్తుల చిత్తముల్ తత్తరించు

గీ. వౌర నినుఁ జూచినప్పుడే యాజి విడిచి యౌర వైరులు గుహలలోఁ జేరుచుంద్రు
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. మొనసి స్వామిద్రోహ మొనరించు మూర్ఖుల పై తలమిత్తి నీ చేతి కత్తి
ఏలిన స్వామితో సెదిరించు కుమతుల నెత్తిపై బలుమేకు నీదు బాకు
స్వామికార్యముల వంచనసేయు కుటిలుల నిటలంబుపైఁ గొంకి నీదు వంకి
పతి మాట మీరిన బండలండీలకు జముని దాడిర నీదు జమ్ము దాడి

గీ. గదర! యస్మద్భుజాగ్ర కాగ్రత్ప్రతాప మెన్న శక్యంబె ? యల పన్నగేంద్రునికిని
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రాఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. ముజ్జూరె! నీవంటి మహీపచంద్రుఁడు గల్గఁ దపమాచరించిరో ధరణిసురులు
భళ్లారె! నీవంటి ప్రభుశిరోమణి గల్గ నే పూజఁ జేసిరో యెల్ల కవులు
మాయురే! నీవంటి మనుజసింహము గల్గఁ బద్మాత్మఁ గొల్చిరో బంధుతనులు
చాఁగురే! నీవంటి జననాయకుఁడు గల్గ నే వరమందిరో యిష్టసఖులు

మేలు ! శహబాసు ! నీవంటి మేటి కలఁడె జలధి వలయిత ధారుణీచక్రమునను
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయ రఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

సీ. అల్ల మార్కండేయునంత దీర్ఘాయువు సూర్యునియంత తేజోభరంబు
శంకరునంతటి శాశ్వతైశ్వర్యంబు దేవేంద్రునంతటి దివ్యభోగ
మర్జునునంతటి యాహవశౌర్యంబు భీమసేనునియంత భీమబలము
అల హరిశ్చంద్ర రాజంతటిసత్యంబు ధర్మరాజంతటి ధర్మపరత
నలరాజునంత పుణ్యశ్లోకతాయుక్తి మాంధాతయంతటి మహితకీర్తి

అనిలునంతటి సత్ప్రతాపాతిశయము కర్ణునంతటి యీవియుఁగలిగి మనుము
భళిర! తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమార! విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీర!

క. శ్రీకంఠుని కృపచేతను నీకత్తికి దీటులేక నిఖిలధరిత్రిన్
జేకొమ్మ శాశ్వతమ్ముగ రాకాశశిరూప! విజయరఘునాథనృపా!

సీ. కత్తికిఁబచ్చిపూల్ కలిగినహంవీర బొడ్డుగంట గుజానికిడ్డశూర
సాంబ్రాణి ధూపవాసలు గైకొనుమేటి! గండపెండేరంబుగల కిరీటి
పంచెవన్నెలుగల్గు పావడల్గలయోధ నవఱత్తుడలయట్టి యవనినాథ
సింహతలాటంబుఁ జెల్లించువ్రజీఁడ వేటుపావడగల్గు పోటుకాఁడ

మకరబిబ్బీలుకల్గిన మన్నెరాయ! చంద్రసూర్యాదివాద్యపు సమితిఁజేయ
కోటికులవర్య! రణనిరాఘాటధైర్య! విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ.

సీ. చేపట్టుసడలక చివ్వనవీడక తెగువునఁదక తెట్టుగిలక
చెలఁగడితావుల జాలిగాక కడివోక సుంకులురాలక చుట్టుకొనక
గడుసైన తావులఁదడఁబడినిలువక సామానటంచన్న సరకుగొనక
కాదనివంపైన గతిమాడకుండక కొనకత్తిమెండైనఁ దునిఁగిచనక

దొనకుదిదిరేంటు పోటును జినుకునిఱుకు విసరులను హత్తిబిరుదు కక్కసపుబంట్లఁ
జిగురుదనిపించు నారనీచేతికత్తి విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. వడివేయు మీసంబు పట్టునఁజిక్కఁగా వీడియొడాచేత వ్రేలుతలలు
కరకరిచేతఁబల్గంటి సేయుచునుండ కొర్చిమునుంజేఁబట్టుకొనెడితలలు
అటుగంటఁ దెగియుండ నదియొఱుంగకపోర రమ్మను సన్న చేవ్రాలుతలలు
బిరుదులుపలుకంగ దొరఁగియు మధ్యమ వైఖరిగాఁబల్కు పడినతలలు

కదియుబొమముల్ల నెత్తురుగ్రక్కు తలలు నూపిరెగఁదీయు ముక్కులఁజూపిరిపులఁ
గుత్తుకలఁగోయు నీయసికోటిరాయ విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. ఆధోరణుని విన్ననంటియుండెడి పింజ దంతితుండవుచుట్లు దాఁకనలుగు
భటునకుఁ గుడిజబ్బఁబడి కానఁబడుపింజ డాక్కేలకేడెంబు దాకనలుగు
రాహుత్తునెత్తిపై రంజిల్లఁ దగుపింజ గుఱ్ఱమువలచెవిఁ గొన్ననలుగు
రథికుల స్తకమునఁ గ్రాలుచుండెడి పింజ నాభిదేశంబున నాటనలుగుఁ
గానజడిపట్టు చందాన కలనులోన శరముల గలించుధాటి దేవరకుసాటి

గాన రిపుకోటి నేను జగానఁ గోటి గోటివంశసనాథ! సంగుప్తబోధ
విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. చికిలిబంగరుపూఁత పల్లోడు గేడెంబు చిప్పలంచును జనుల్ చెనక వెఱచి
ఖేదుమాలెడు జనభీభ్రఘరంగు మెఱుంగు ధారగానెంచి నూగాయకలికి
సరిగెపూహారువుల చాయసూర్యపుటంప దొనలంచుఁ బిక్కలఁగసఁగ వెఱచి
ఘాటంపులాహురి నాటకువిల్లని బొమముడిపాటున బ్రమవహించి

భవదహితపాళి యప్సరఃప్రతతికేళి ఖేదము వహించుఁగాని సుఖింపదాయె
కోటివంశసనాథ! సంగుప్తబోధ! విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. పాండ్య భూపాలుదీప్త ప్రతాపాగ్ని కే నూరునిబలము సమీరణంబు
మధురేశుకీర్తి నిర్మలసుధారాశి కే యున్నిద్రుజయము చంద్రోదయంబు
త్రిశిరఃపురాధి పతిప్రతిజ్ఞామంథరమున కే దొరబుద్ధి కమఠరాజి
విశ్వనాథావనీ విభుమనశ్శుభ వధూగ్రీవ కే త్తభూపాలు సేవబొట్టు

అతడునీ వెగదా, పదానతమహారి! హరికరుణావిహారి! యాహవపురారి!
కోటివంశసనాథ! సంగుప్తబోధ విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ!

సీ. తేలపై చెడి వేళబాళిచేఁ దొడరిన వెన్కమొనఁబడ్డ విసరివిసర
కంఠంబుకంఠంబుఁ గవిసియున్నటులైన దాఁటించితొడిఁబడ మీటమీటి
కావాలపట్టుచోఁగలయక దగఁజెంది చెండింపగాఁజేరి జిమిరిజిమిరి
... ... మరలించి పైపైని జేకొద్ది పైచిపైచి

జోడనలుమించఁ గురుచల చుఱుకుఁజూపి నరికినరికి............దరిమితరిమి
ఘోటివడిమీటి గురుదాను గొనెడు కోటి విజయరఘునాథ! జయభార్గవీసనాథ

సీ. గరినిక్కుటమ్ములఁ గుఱుచ యెల్లెలుపూన్చి జబ్బువింటను వేసి చంపుకడిమి
కటికను దాఁటించు గతనైన మరలిన తేజినేమీటి హత్తెడుచలంబు
కత్తికత్తినఁ బట్టగద్దాను బోర్చిన నఱకుచోఁ బాళ్ల నేర్పగచు నేర్పు
జీరాలు తెగనని చేరి మొనల్ చిమ్మఁ దప్పించు మక్కుచే గుప్పు తెగువ

నీకులమ్మున కమరెను గాకధరను గనఁగ నేర్తురే ? పోటు గాండ్రనికి మనసు
లనికిలగు చేర తిరుమలరాట్కుమార విజయరఘునాథ ! జయభార్గవీసనాథ !

సీ. జన్యాంగమున రాజన్య పుంగవులెన్నఁ గ్రొన్ననవిల్కానికన్న మిన్న
సన్నాహమున సముత్పన్న పన్నగవైరి జవయుతమగు మహాశ్వంబునెక్కి
"ధే" యని యార్చి సందీప్తకాలానల కీలాకరాళ సంవేలఖడ్గ
ధారాహతానేక వీరారిజనవార సారశోణితపూర ఘోరనములఁ

బఱపనోర్పైన దురము నిర్భరము సేయ నేర్పునీకబ్బె భార్గవు నేర్పుమీఱఁ
గోటివంశసనాథ ! సంగుప్తబోధ ! విజయరఘునాథ ! జయభార్గవీసనాథ !

సీ. గడగడమని కాళ్లువడకఁ జొచ్చినయంత స్తంభగుణంబు కొంతణఁచిపై చేఁ
బలుకువగ్గుత్తికఁబడి వికారమునొందఁ బ్రణయమ్ము మానసంపదను నిల్పె
వెలవెలనై మేను వికృతి వహించుచో రోమాంచలంబు మఱుంగు వెట్టె
గన్నీటఁ జినుకులు కాలువలై పాఱ స్వేదప్రవాహంబుఁ జేర్చుకొనియె

దక్కలను ద్రొబ్బెరంభపైఁ దనకుఁబ్రేమ యనుచు నీపైరి నేర్పుగనతనుజారిఁ
గోటివంశసనాథ ! సంగుప్తబోధ విజయరఘునాథ ! జయభార్గవీసనాథ !

సీ. చెంగావి పావడరంగుగా మెఱయించి యది కాక పూదండ లలవరించి
తనమేని చాయచిత్తంబున భ్రమియించి వలసిన బహుమానములనుఁ జెంది
కేశంబు దెరచాటు వీడి ముందరనిల్పి క్రమముగా నటనపై ఖురినిఁజూపి
చెంతకురమ్మని చింగున జనుదీసి వేగమే కంఠంబుఁ గౌఁగిలించి

గీ. సురతలీలను గనుపించి సుఖమునించు నాఁటవిరిబోణియనఁగ నీదగుకృపాణి
గోటివంశసనాథ సంగుప్తబోధ విజయరఘునాథ ! జయభార్గవీసనాథ!

5. మన్నారుకవి కృతములు చాటువులు

సీ. ప్రాతరారంభ జృంభన్మానసాంభోజ రమణీయమకరంద రసముఁగేరి
సాయంసముత్ఫుల్ల జాతిప్రసూనాళి పరిమళ సందోహపటిమదూరి
శారదచంద్రికాపూర సారపటీర ఘనసారశీతల గరిమమీరి
పాణీలసద్వాణి వీణా పరిక్వాణ కలకలార్భటులతోఁ గలసిపోరి

మధురసురభిళ శీతల మంద్రభావములను విలసిల్లు నీపల్కు వలనుమీఱి
విజయరఘునాథ మేదినీ విభుతనూజ! రాయరఘునాథభోజ! విక్రమబిడౌజ!

సీ. ఈతఁడే నాసముదితహిత సముదయములు కొలువఁగ బలుచెలువు తనర
ఘనరశ్మికులగము లనవరతము మదిముద మొదవఁగనరు.................
.................మతులగు బుధకవి గురులును నయమున వరుసఁదనరఁ
గవితలు బలువగ కలిత మధురస మధురిమను గనుఁగొని మెఱయ వినకి

గీ. గొను............నత నమరు నమలపతి కరణిధరణిఁ
దగు విజయరఘునాథేంద్రు తనయుఁడైన రాయరఘునాథ మానవ.........

సీ. ....దురమున నదరక బెదరక కుదురుకొనిన
మదమునరిపులను గదుముచు గుదుముచుఁ జదుముచు నదుముచు మెదలనీక
.... గదులను గళములఁ జిదురుపలుగఁ
బదపడి పుడమిని గదుపుల గెలుపులఁ గలుముల చిలుకలకొలికి నెనసి

గీ. విభవుఁడై కీర్తిచేఁ జాలవెలసినట్టి విజయరఘునాథ తొండమాన్ విభుకిరీటి......

సీ. కీర్తిచే ధైర్య విస్ఫూర్తిచే సతతంబు గలధౌత గిరిలీల వెలసినావు
దానంబుచేఁ బూర్ణమానంబుచే సదా రాజరాజఖ్యాతిఁ బ్రబలినావు
జయముచే నుతదయోదయముచే ననిశంబు కృష్ణప్రభావంబు గెలిచినావు
చెలువుచే విద్యల నలువుచే సంతతం బాత్మభూవైఖరి నలరినావు
రాజమాత్రుండవే! నీవు రాజలోక సన్నుతౌన్నత్య గాంభీర్య శౌర్యధుర్య!
విజయరఘునాథ మేదినీ విభుతనూజ! రాయరఘునాథభోజ! విక్రమబిడౌజ!

సీ. రాజకరప్రాప్తిఁ దేజంబు కడుమించి రిపుభేదనస్ఫూర్తి నతిశయించి
వజ్రధరఖ్యాతి వదలకుండుటఁజేసి వృత్త సంఛేదన వృత్తిఁదనరి
ధారాధరోన్నతిఁ దనరారుటను రాజహంసోదయనటన మమగఁజేసి
తతసమగ్రస్ఫూర్తి నతిశయించుచుఁ జాల కమలాధికవిహార గరిమదూరి

నీదుతరవారి పటువైరి నియతదారి భూరిశుభకారి సంతతభూరిదార
విజయరఘునాథ మేదినీ విభుతనూజ! రాయరఘునాథభోజ! విక్రమబిడౌజ!

సీ. అలాగె యనుచు నైజానవాంభోరుహ సౌందర్య మకరంద సాగలోక
చంచరీకచ్ఛటచ్ఛవిఁ గేరుమీసంబు వడవేయ శాత్రవుల్ జడిసిపార
నడవులలోదూరి యయ్యెడలను బారిపోనున్నవడియూరి పొదలదూరి
ముండ్లిడ వగవైరి మాఁకలంచునుదారితప్పఁగమదిఁగోరి దారదూరి

రొడబెడలితిమీసారి యిఁకసారి వలదటంచును దమవారివద్దఁజేరి
తెలుపుకొనఁజేసి తహహా! దోర్బలజితారి! రాయరఘునాథశౌరి! విక్రమవిహారి!

సీ. బెడకేకవైచి నవ్వీరమణమణిదీప్ర హాటకడోలికా కోటికలిత
కుంభికుంభములపై గొరిసెలుప్రోవంగ బారాహజారిని జేరనురికి
దాపుననిడిన నిద్దాఫిరంగులఛాయ ధగధగయనఁగ వైపుగనె దూసి
"అదెపోటులదెమీటు లదెనఱు కదెచుఱు కదెకొసరదె విసరదెయదె" యని

కదనమున నెఱుఱుపడెడు మదవదరులఁ గదిమిచిదిమెడి మెఱవడి కలదెమహిని
నీకెతగుఁగాక సమరలీలాకుమార రాయరఘునాథశౌరి! విక్రమవిహారి.

కోటి రాజగోపాలరాయలు

క. అదిరా! మహీరథవిధిమధు మధుమథన కథాసుధాసుమధు మధురిమధూ
ర్మధురమతీ! మధురగతీ కుధరధృతీ! కోటిరాజగోపాలపతీ!

క. కోటిగదా వితరణశతకోటిగదా! యరిసహస్రకోటీరలుఠత్
కోటిగదా చరణతులాకోటిధళీ! కోటి రాజగోపాలపతీ!

క. దృషణయన నీమువనితా విషమాంబక కార్య్యకార్యవిషమాంబక సత్
విషిత సుధద్విషితబుధో ద్ఘుషిత కలాలాప! రాజగోపాల నృపా!

క. మాపాటివారి నెల్లను కాపాడుము విమలహృదయకమలాభాస్వత్
గోపాలక గోపాలక గోపాలకలాప! రాజగోపాల నృపా!

క. అందఱికి దొరకనేరదు మదన్మందాకినీందు మందారఖగ
స్యందన నందన చందన కుదయశః ప్రతతి! రాజగోపాల పతీ!

తురంగపంచకము

"తురగపంచకము" అను పేర నైదు సీసపద్యములను నాంధ్ర భాషార్ణవ కర్త నుదురుమాటి వెంకనకవి, రఘునాథుని తురంగమును గూర్చి వర్ణించియున్నాఁడు. ఈ పద్యపంచకమున విశేష మేమనఁగా నిందు "అశ్వశాస్త్రసంప్రదాయములు" విశదీకరింపఁబడినవి.

సీ. అస్కందితాశు ప్రహసితాశుగోద్యత్తురంగ మంబగునీతురంగమంబు
ధారితకత్వరోద్ధతిధుత స్థావర జంగమంబగు నీతురంగమంబు
రేచితోద్వేగాధ రీకృతహరి భృద్విహంగమంబగు నీ తురంగమంబు
వల్గితస్వదవినిర్భగ్న ఫణాద్యభుజంగమంబగు నీ తురంగమంబు

గీ. ప్లుతజనవినిర్జిత సురాశ్వవితతగమన చంగమంబు నీదుతురంగమంబు
కవితగుణపేటి! కవికోటికల్పవాటి! రాయరఘునాథపంచణ ప్రభుకిరీటి! ౧

సీ. పుటములుద్రొక్క నాపటిలారి రాజన్యకోటికోటీరములే కుదియఁబడును
జోడెనల్ చూపెనా శూరవీరకఠోర గంధాంధసింధురఘటలు చదియు
చౌదాట్లుదాఁటెనా సామంత భూపాలజవనకంఖాణముల్ ప్రగ్గిమ్రొగ్గు
వేడెముల్ తిరిగెనా విమతుల పురములు గాలిచక్రమ్ముల కరణిఁదిరుగు

గీ. భళిర! రవగాలుఁఘటియింపభండనమున పెడఁదయురములు బరులనువిఱిగివిఱిగి
దొరఁగురిపుకోటి నీదురాబిరుదు కోటిరాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. ౨

సీ. కదలికచూపెనా, కక్కసంపడనేలగుండెలు కలఁగు గగ్గోలు గాను
దులదులనడచెనా దుర్దాంతసామంత బలములగములు గర్భములు గలఁగు
పరువులువాఱెనా పరిపంథినరపాల చిత్తముల్ మెత్తనైతత్తరించు
కరికరినెదిరెనాగర్వితారాతిరాట్ ప్రాణంబులటునిటు పఱచి వెఱచు

గీ. దూరిరణమున హదలికల్ మీఱఁగాను ఖురపుటోద్ధతులడరంగఁ గొట్టిమెట్టఁ
దొరగ రిపుకోటి నీదురా! బిరుదుకోటి! రాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. 3

సీ. సమరానశాత్రవ సమితి శిరోజముల్ గసగస మాసమ్ము కరణినలి
కదనానవిమతుల కండలు గుండెలు ఝళిఝళి కబళమ్ముసరణిమెసగి
ప్రధనానమార్తుల ప్రక్కలు డొక్కలు కరకరభాణంబువరుస మెక్కి
బవరానఁ బరరాజవరుల రక్తంబులు గళగళ జలములగతిని గ్రోవి

గీ. మొట్టిమర్దించి చుట్టుక మెదలనీక గొట్టిగోరింప రణమున గుండెలవిసి
తొరఁగ రిపుకోటి నీదురా! బిరుదుకోటి రాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. ౪

సీ. గర్వాంధపరిపంథిగంధసింధురములకొమ్ముకత్తుల మొనల్ కొట్టికొట్టి
చెనఁటిదుర్వేదార్ల శిరములగొగ్గిల గొలుసులువీడంగఁ గూల్చికూల్చి
మూర్ఖారివీరులౌముసలిమానుల మోము ముక్కుదూలములూడ మోఁదిమోఁది
ఘోరవజీమోటు జీరాలయుంగరాల్ చెదరిఝల్లనరాలఁ జెండిచెండి

గీ. చీరితులు మఖురములఁ జించిచించి పేరెములు వారబారువ పెంటలగుచుఁ
దొరఁగెరిపుకోటి నీదురా! బిరుదుకోటి రాయరఘునాథ పంచణప్రభు కిరీటి. ౫

మైసూరి చిక దేవరాయలు

సీ. స్వస్త్యస్తు! విశ్వవిశ్వంభరాభరణైక దక్షదక్షిణభుజాస్తంభ! నీకు
విజయోఽస్తు! నిర్వక్రవిక్రమకళాపరిభూత విద్విషత్పటల! నీకు
మహనీయతాస్తు! సామంతచూడారత్న బిరుదాంగదస్ఫారచరణ! నీకు
హర్షోస్తు! పృథుశాశ్వతైశ్వర్యధూర్ధర్య సౌందర్యధుర్యతాశ్చర్య! నీకు

గీ. వివిధభవోఽస్తు! సత్కీర్తివిజిత రజతతార కాదార తారకాదారవార
హారనీహారరది విషదాహారరుచిరహార! మైసూరి చికదేవధీర! నీకు. ౧

సీ. శ్రీమించుజడదారి చికిలిడెందపుటాట పట్టువాఁడపరంజి పట్టువాఁడు
తనభక్తులగువారి తప్పులన్నియును మన్నించు వాఁడనుకంప నించువాఁడు
తలఁచినఁ జాలుపాతకములన్నియు రాచుపేరు వాఁడరదంపుఁ బేరువాఁడు
తఱచులెవ్వియులేక తానయైత్రైలోక్యమేలు వాఁడిందిరమేలువాఁడు

గీ. రంగరమణుఁడ భంగసామ్రాజ్యలక్ష్మినొసఁగుఁ గాతనిజాంఘ్రిసారసముదాళి
పటలదిరి వీరమకుటాగ్రఘటిత దివిజరాజమణికిని చికదేవరాజమణికి ౨

సీ. జంగమార్చనము భూపాయమాణ మహాభుజంగమార్చనమునే జాణసేయు
చారదర్శనము సజ్జనశుద్ధమగు శివాచారదర్శనమునే సరసుఁ డెఱుఁగు
దేవమాన్యములు సంభావితా భోగభూదేవమాన్యములునే ధీరుఁడొసఁగు
రణపరాక్రమము దుర్ధరరాధర విదారధణపరాక్రమమునే రాజుఁ గాంచు

గీ. నతఁడు పొగడొందు నెందు సుదగ్రనిజభుజాగ్రజాగ్రన్మహామండలాగ్రఖండి
తాగ్రహాగ్రహదుర్ని గ్రహారిహారిపాలన విహారి చికదేవరాయశౌరి!

సీ. సిరిమించు................పఱపువాఁడొకఁడు నీయొఱపువాఁడు
కళుకుబంగరు పట్టుగరులసింగిణి కోపుఁబఱపువాఁడొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు
కడలిరాయల తరంగముల చిందులుపొందు పఱపువాఁడొకఁడు నీ యొఱపువాఁడు
నునుఁబూలరెండునొండుగఁ జేయువిలువిద్య పఱపువాఁడొకఁడు నీయొఱపువాఁడు

గీ. విక్రమవిభూతిగాన వాగ్విలసనముల నొరయాహవ ధీరసాహసకుమార!
శౌవిదవిధేయ హగలుగగ్గోలురాయ! రాజదేవేంద్ర చికదేవరాజచంద్ర! ౪

సీ. కడఁగివీరాధివీరుఁడు వచ్చెనని పూరిగఱచువారును దారిమఱచువారు
హగలుగగ్గోలు రాయఁడువచ్చెనని చెట్లుఁదూరువారునుఁ గట్లజేయువారు
గడిమన్నెదొరలగండఁడు వచ్చెనని కూలిపొరలువారలు జాలినొరలువారు
ఘోరాజి విక్రమార్కుఁడు వచ్చెనని నీళ్లుచొచ్చువారునుగాళ్లు చచ్చువారు

గీ నగుచుఁదారెలగోల్ హళాహళికినళికి పఱచునిజ బలమాజికి బఱపలేక
పఱచె నిక్కేరిశివ్వభూవరుఁ డయారె రాజదేవేంద్ర చికదేవరాయచంద్ర! ౫

సీ. డాసిఢిల్లీకవాటములు వాటములయ్యెగోలకొండకుఁ గ్రొత్తశూలు బలిసె
తగవిజాపురినగద్దలు పొగద్దలుఁగాంచెఁ గటకార్గళములు మిక్కుటములయ్యె
బ్రబలికల్బరిగవప్రములు దీప్రములయ్యెనాగడా నుక్కుడాలతిశయిల్లె
కొల్లూరు పలుతెఱంగులఫిరంగులు బొల్చెబెడదకోటకు రస్తుబెడిదమయ్యె

గీ. ఘోర! తొల్లిగడాన నీ వడిమితటిమి తటిమి నిక్కునిక్కేరి శివ్వపనేని సరగ
విఱుగఁ బొడిచిన యావార్తవిన్ననాఁడెయాహవో పేంద్ర! దేవరాయక్షితీంద్ర!

సీ. చూచినచాలదా? సుల్తాను మహమ్మదుసాదుపాయెదఁదాఁకు నీదుబాకు
ఎదిరినఁ జాలదా? యిక్కేరి శివ్వప్పనేని పాలిటిమిత్తి నీదుకత్తి
కవసినఁజాలదా? రవణించురాయదునే దారులకుమారి నీదుచూరి
మలసినఁ జాలదా? మధుర తంజావురీనేతలపైదూరు నీదుబారు

గీ. పరనృపతులెంత నీయంతదొరకు రాయభేరికాభూరికాహళాబీలమకర
మర్తబాంకుశదోనేజ మహితబిరుద రాజదేవేంద్ర చికదేవరాయచంద్ర! ౨

సీ. కురువిరాటవరాటకరహాట నృపజాట తటకిరీటములపైఁ దాఁగి తాఁగి
చోళనేపాళ పాంచాలభూపాల విస్ఫాలఫాలములపై బ్రాలిబ్రాలి
యంగగౌళ కళింగవంగబంగాళరాడుత్తమాంగములపై నుఱికియుఱికి
కుకురుకాశకరూశ కోసలకాశ్మీరధీశ మాంసలాంసములపై మలసిమలసి

గీ. రెవ్వని భుజాసిజయలక్ష్మి సెసగియుండు
నతఁడు పొగడొందునెందును నసమసమర
విస్ఫురచమూసమూహసధూ రాప
రాజతనతారి చికదేవరాయశౌరి! ౩

సీ. కడఁగిపై రాగడా గడగడాగడ పడంతుల పాపటలకు సిందూరరజము
గోలకొండ బెడందకోటవిజాపురస్త్రీల చన్నులకుఁ గాశ్మీరరసము
కటకకల్యాణమఖ్యావధూ కబరీభరములకుఁ జంపకప్రసవ సమితి
ఆముదానగర ఢిల్లీమాహురాపురాంగనలమోవులకు లాక్షాద్రవంబు

గీ. తానయైయుండునే యశోధనుని తేజ మతఁడు పొగడొందునెందును నసమసమర
సాహసకళావిహారి దుస్సహవిరోధి రాణ్మదవిదారి చికదేవరాయశౌరి! ౪

సీ. గడిదొరల్ గడగడవడఁక నీరోడుపై గగ్గోలుపడి కోటకట్టుకొనియె
దిక్కుదిక్కులవార్తకెక్కు నక్కారెడ్డి నట్టిట్టుచేసి చేపట్టుపట్టె
తోడ్తోడ గంధసింధుర సైంధవవ్రాతముడివోని కడిమిచే నొడిసితెచ్చె
శ్రీదేవితో జయశ్రీ లెదుర్కొనుచురాఁ గీర్తిప్రతాపవిస్ఫూర్తిఁ గాంచె

గీ. ఔర కేతన పటపటాత్కారధీరకరటి ఘీంకారపటహభాంకారవీర
వారహుంకారచాపటంకార ఘోరరణ విఘటితారి చికదేవరాయమౌళి! ౧౦

సీ. సెనరుఁజూపులువాఁడెఁదనరుతూపులు భక్తిపరులపై నరులపైఁ బలుపువాఁడు
చుట్టుకైదువుఁదమ్మిఁబుట్టు పైదువుపైజకరమున నురమునఁ గలుగువాఁడు
చందురుఁగేరెడుతమ్మి విందుమీఱెడు శంఖరాజంబు తేజంబుగ్రాలువాఁడు
కెంపుపావలువిడియంపుతేవలు నాత్మపదముల రదములఁబరగువాఁడు

గీ. రంగరమణుఁడభంగసామ్రాజ్యలక్ష్మి నొసఁగుఁగాతనిజాంఘ్రినారసమదాళి
పటలదరివీరమకుటాగ్రఘటిత దివిజరాజమణికిని చికదేవరాజమణికి

సీ. అరికాంతలముసుంగు తెరలఁదెంపరలాడి కడుఁబొగడొందు జిష్ణుఁడవు నీవు
కళలచే విబుధలోకముల కెంతయుఁ బ్రీతినెఱపఁ జాలిన కళానిధివి నీవు
సర్వసర్వంసహాచక్రంబు జీవనాకలనచే నలరించుఘనుఁడ వీవు
మహనీయముగ సర్వమంగళావాప్తిచేఁ గరమొప్పురాజశేఖరుఁడ వీవు

గీ. అవుర! నృప మాత్రుఁడవె మహోదగ్రనిజభుజాగ్రజాగ్రదనర్గళోగ్రాజప్ర
తాపతపనప్రతాపి తోద్దండరిపునృపాళిశ్రీ చికదేవభూపాలమౌళి. ౧౧

దక్షిణదేశ నాయకరాజుల తెలుగు శాసనములు

తంజావూరి నాయకరాజులు శాసనములను చాలవఱకును సంస్కృతమునను తమిళభాషలోను మాత్రమే వెలయించిరి. తెలుఁగుభాషలో వారిచ్చిన దొకటి యీ క్రింద వివరింపఁబడినది.

విజయరాఘవనాయకుఁడు నాగపట్నమునందు డచ్చివారికి (ఒలాందావారికి) నిచ్చిన నమ్మిక శాసనము. (ఇది తెలుఁగుభాషలో వెండి రేకుపైని జెక్కఁబడియున్నది. ఇండోనేషియాయందు బటేవియా పురాతత్త్వశాలలో భద్రపఱుపఁబడినది.)

స్వామిసాక్షి తప్పేదిలేదు శ్రీరామ

1. విళంబిసంవత్సర మార్గశిర శు॥ 15 లు శ్రీమతు అచ్యుతశ్రీ
2. విజయరాఘవ నాయనయ్యవారు వొలాందా రికులా
3. ప్పంగును అమరాల్కు యిచ్చినకౌలు నమ్మిక శాసనము
4. తమకుంపినయ్య వర్తకప్రవర్తకం నాగపట్నం రేవున న
5. డిపించుకొనేమనిన్ని అందుకు కౌలుకట్టళ్లు కట్టడశాయ
6. వలెనని చిన్నయశెట్టివారు మాతోచాలామనవి రూపం
7. గా విన్నపంబునేసుకొన్నారు కాంబట్టి ఆరీతున్నే తాము నాగ
8. పట్నానకువచ్చి వర్తకప్రవర్తకం నడిపించుకొనేది తమకు
9. పరంగివారి వశానవున్న కోటానుకట్టడనేసి వారియింద్లు
10. ముంగిళ్లును కట్టడచేసినారము । ఇదిగాక పరంగివారి
11. కాపితానికిన్ని వాయిర్ పల్లి కుళ్లకున్ను తోంటపరంగివారికిన్ని నడ
12. చినగ్రామాలు పుత్తూరుగ్రామం ముట్టంగ్రామం పోరు
13. వాళ్చేరిగ్రామం అంతోనిపేంట్గ్రామం కరువేప్పం
14. గాడెగ్రామం అలిండిళమంగళంగ్రామం సంగమం
15. గళంగ్రామం నిరుత్తినమంగళంగ్రామం మంజెకొల్లెగ్రా
16. మం నరియంగుడ్డిగ్రామం అంతుగ్రామాలు 10
17. ఈ పది గ్రామాలున్నూ తమకు కట్టడచేసినారంగనక ఆగ్రామా

18. లు ఎంటిపేరింటననే పుట్టా స్తికి నగరికి తాము ఎంటిపేరిట కానుక
19. యిచ్చుక రాగలవారు। ఇదిగాక తాము నాగపట్నంరేవున ఎ
20. క్కించే సరుకుసప్పట్ల కోంకదాకలు దివసధాన్యాదులకున్ను దించే
21. సరుకుసప్పట్లకున్ను ఎగుమతి దిగుమతి తీరువ సర్వమాన్యం
22. గాకట్టడచేసినారము। తమ కుంపినీవాండల్కు అడసాలముదిసాలతే
23. కుండా తమదిగానే కట్టడచేసినారము। తమవర్తకులేమిమనుష్యమా
24. తృలేమి నిలువసాలువలు సొమ్ముసంమ్మంధాలు ఎట్టుకొని
25. నగరి గ్రామాంతరాల పారివచ్చి వున్నట్టాయన వార్ని నీవార్ని సొ
26. మ్మున్నూ, తమకే పప్పగించగలవారము। మాసీమలోతాము
27. వర్తకప్రవర్తకం తమకుసరిపోయిన దారిని నడిపించుకొనే
28. తండ్లుల్లోనగరి చిల్లరళ్లు నడపకుండానున్నూ కట్టడసేసినారము। త
29. మకుయిచ్చిన పరంగివారిగ్రామాల్లో వుమ్మెకాంపులపట్లనేమి
30. నాగపట్నాన తమవర్తకులైవుండే వారిపట్లనేమి నగరనుండి
31. న్నిచిల్లరల్లు నడువకుండానున్నూ తమమనుష్యులు నాల్గుదిక్కుల
32. కున్ను కమ్మగాల్లు కొంచపొయ్యేవార్ని సుంకసూత్రాలు లే
33. కనున్నూ కట్టచేసినారము. యీప్రకారం కవులు కట్టడచేసినార
34. ము। కనక యీబద్ధతినాంట పుత్రపౌత్ర పారంపర్యంగానడి
35. చేటట్టు కట్టడచేసినారము। గనక యిందుకు లేశమయినాతప్ప
36. కతమపట్ల నడిపించుకవచ్చేమని చిన్నన్న శెట్టివార్కి నమ్మిక
37. మాటపట్లున్ను యిచ్చినారము। అటుగనునగరిప
38. ట్లహిత విశ్వాసముగనిగి కరతోరలున్నూ బుజువులయ్యేటట్టు
39. గానడిపించుకొని యీకవులకునమ్మి ఆచంద్రార్కస్థాయి
40. గావర్తకప్రవర్తకము నడిపించుకునే సుఖానవుండేది
41. శ్రీ విజయరాఘవ.

పై నమ్మికశాసనము చారిత్రకముగనేగాక భాషావిషయమున విలువగలది. ఈ శాసనము తేది 15-9-1658. ఆ కాలమున, ననఁగా తంజావూరి నాయకరాజుల పాలనలోఁ దెలుఁగు తమిళములు రెండును

రాజకీయ వ్యవహారభాషలుగా నుండెనని దీనివలనఁ దెలియుచున్నది. ఇందు "పరంగి" యనుపదము "పోర్చుగీసు" వారికి వాడఁబడినది. ఈ తరువాత నిది ఫ్రెంచివారికి వాడఁబడినది. భాష వర్తకవ్యవహారసరళి నున్నది-"కుంపిని" అను పదము ప్రయుక్తమగుట కిదియే మొదటిసారి.

తంజావూరి నాయకుల శాసనములన్నియు సంస్కృతమున తమిళమున నున్నవి. తెనుఁగులోనున్న శాసన మిదియొకటియే. ఇది విజయ రాఘవనాయకుని శాసనము. దీనిననుసరించియే మధురలో తెలుఁగు శాసనములు వెలసినవి - కావున దాక్షిణాత్య మండలములలో మొదట తొలి శాసనమును వెలయించినకీర్తి విజయరాఘవనాయకునిచే యని చెప్పనొప్పును.[1]

మధురనాయకుల శాసనములు

మధురనాయకులు తంజావూరినాయకులవలెగాక, ద్రావిడ దేశమున తెలుఁగుభాషలో శాసనములను చాలగా నెలకొల్పినారు. అవి వారి భాషాభిమానమున కెంతయుఁ దార్కాణ. వానిలోఁ గొన్నింటిని మాత్రమే యిందుదాహరించుచున్నాను.

విజయరంగ చొక్కనాథుని జంబుకేశ్వర శాసనము

1. శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీకాంచీపుర
2. పురస్థిత శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యస్వాములు వారికి
3. స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయశాలివాహన శకాబ్దములు
4. 1630 అగు నేటి వికృతినామ సంవత్సరం కార్తిక శు॥ ౧౫ యిం
5. ద్దువాసరం రోహిణీ నక్షత్రం యీకూడిన శుభదినమం
6. ద్దు శ్రీమద్రాజాధి రాజరాజపరమేశ్వర వీరప్రతాప శ్రీ వేంకట
7. దేవమహారాయలయ్యవారు ఘనగిరి నగరమందు రత్నసిం

---

1. The Negapatam grant from the Batavia Museum - K. A. Nilakantha Sastry M. A. Proceedings of the Indian Historical Records Commission 1937. vol. XIV Art 39 Page 42.

8. హాసనాసీనులై పృథ్విసామ్రాజ్యం శేయుచునుండ్డగాను
9. పాండ్యధరామండలేశ్వరులైన దక్షిణ సింహాసనాధ్యక్షు
10. లైన కాశ్యపగోత్రం విశ్వనాధనాయనివారి వంశకర్తలైన
11. చొక్కనాధనాయనయ్యవారి పౌత్రులైన రంగక్రిష్ణముద్దు వీ
12. రప్పనాయనయ్యవారి పుత్రులైన విజయరంగచొక్కనాధనా
13. యనయ్యవారు లోకగురుస్వాములైన శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యస్వా
14. ములవారికి గజారణ్యంక్షేత్రమందు పొన్‌వాళి కొండ్డాం
15. వీథిలో పూర్వం మొదలుకొని స్వాములవారికి స్వంత మ
16. ఠంవుండేటందున ఆ మఠాన నిరంతముగా అన్నదానం
17. ధర్మాదులు నడిపించవలెనని స్వాములవారు ఆజ్ఞాపించ్చి
18. నందున॥ ప్రీతిగాను పూజనైవేద్యం అన్నదానం బ్రాం
19. హ్మణసంతర్పణ మొదలైన విడిచినకట్టుగా సర్వ్వమా
20. న్యతాంబ్రశాసనం వ్రాసియిచ్చినక్రమం తొట్టియం శీమ
21. లో మహేంద్రమంగలంల్లో భట్టవర్తిక్ అరమావులు ర౪ తా
22. రు ౧ గోపాలస్వామియొంట ౧ కృష్ణాపురంలో అరమా
23. వులు ర౪ తారు ౨ కారక్కాడులో అరమావులు ర౪ తారు
24. ౧ కొండయంపేటలో నంజశెయి ౨ తిరుచ్చందొర శీమ
25. లో మంగమాంబాపురంల్లో నంజశెయివ తింన్నం శీ
26. మలో అరియూరిలో నంజశెయి ౧౽ దక్షిణం కోనా
27. టు శీమలో అరియమంగలలల్లో నంజశెయి ౽ జెంబుకేశ్వ
28. రంగుడలో (1) నిత్యకట్టడద్నిం ౧కి బియ్యంపడి ర అన్నంతళిగలు
29. ౨ దోశెలు ౨ అతిరసాలు ౨ సుగియ ౧ దీపంచమరు పడి ౪ ఉభ
30. యతీరంబోను శెయి 1కి తూముడు వడ్లవంతు నానుంన్ను
31. సుంకాననిత్యకట్టడగ గ ౧ ప్రకారం నడిచివచ్చేటట్టుగా
32. దిట్టంచేసి వ్రాయించ్చి వుంన్నాము కనక తామున్ను పీఠపరం
33. పరలుగా అనుభవించ్చుకొని ఆచంద్రార్క స్థాయిగాధర్మ్మ
34. పరిపాలనం చేసుకొనుచు ఆశీర్వాదంశాయగలది॥ దాన
35. పాలన యోర్మ్మధ్యే దానచ్ఛ్రేయోను పాలనం దానాత్స్వ

36. గ్గతమవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదం॥ స్వదత్తాద్ద్విగుణం
37. పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం। పరదత్తాపహారేణ స్వద
38. త్తం నిష్ఫలంభవేత్॥ స్వదత్తాపరదత్తాంవా యోహరే
39. తవసుంధరా। షష్టివర్ష వర్ష సహస్రాణి విష్టాయాంజాయ
40. తేక్రిమిః॥ మద్వంశజాపరమహీపతి వంశజాయాయే
41. భూమిపాః సతతముజ్జ్వలధర్మచిత్తాః। మద్ధర్మ మేవ
42. పరిపాలన మాచరంత్తి తత్పాదుకాద్వయమహం శిర
43. సావహామి.

విజయరంగ చొక్కనాథనాయనయ్య వ్రాలు.

మధురమీనాక్షీదేవి శాసనము క్రీ. శ. 1739

ఈ తెలుఁగుశాసనము తిరునల్వేలి మండలమున పంగునేరి తాలూకాయందలి "సేవల్లప్పేరి" అను గ్రామమునకు సంబంధించినది దానికి "ముద్దు వేంకటలక్ష్మీపతి భూపాలసముద్రము" అను వేఱొక పేరుగలదు-ఈగ్రామమునందలి కొన్ని భూములను "ఇమామ్సాహెబు" అనునొక ఫకీరునకు మీనాక్షీదేవి దానమొసంగిన వివరములను దెలుపునది. ఈశాసనము వ్రాసినది గోవిందప్పయ ప్రధాన కార్యకర్తయగు శివరామయ్య.

శాసనములు 55 పంక్తులు గలవు. అందు సరిహద్దులను దెలుపు భాగము 6 పంక్తులు అరవము. మిగిలినది తెలుఁగు.

"స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శాకాబ్దంబులు 1660 ప్రభవాది సంవత్సరంబులు 51 మీదటనగు నేటి కాళయుక్తినామ సంవత్సరము మాఘశుద్ధ 12 శుక్రవారమున్ను పునర్వసు నక్షత్రమున్ను శుభయోగ శుభకరణమున్ను కూడిన శుభదినమందు శ్రీమత్కాశ్యపగోత్ర జాతులైన చొక్కనాథ నాయనయ్యవారి పుత్రులైన విజయరంగ చొక్కనాథ నాయనయ్యవారి పట్టమహిషి అయిన శ్రీ మీనాక్షమ్మగారు పకిరు గురువులు యిమామ్ సాహెబుకు యిచ్చిన తామ్రశాసనక్రమము యెట్లన్నను,

శ్రీ మన్మహామండలేశ్వర మహారాజమకుటోప లాలితాక్షమాదిత సామ్రాజ్యలక్ష్మీ నివాస భూతదేవ మహారాజులైన శ్రీరాయలుదేవుని వారు మాకు పాలించియిచ్చిన తిరుచినాపల్లి మధుర సంస్థానమందు తిరువాడిరాజ్యాన తిన్నవేల్లితో చేరిన శివల్లప్పేరికి ప్రతినామమైన ముద్దు వెంకటలక్ష్మీ పతి భూపాలసముద్రములో పెద్ద చెఱువుక్రింద తూరుపు మడవపాజే తూరుపుకట్ల మూడోకణ్ణరులోను కట్లసేఖరముగాను కయ్యాలు 9 టికి విత్తనము కోట 1 న్ని తిన్నవెల్లి ప్యాతసుంకములో దినము 1 కి తెలుపులుకి 2 లెక్ఖ అడిత్తూముడు రూకలున్న ఈ రెండు మాన్యము లున్న పకీరుగురువులు ఇమామ్సాయిబుకు శుద్ధసర్వమాన్యముగా కట్టడ చేసి తామ్రశాసనమును వ్రాసియిచ్చినారము. గంగకోటడు విత్తన ములో కలిగిన నిధినిక్షేపజలతరు పాషాణాక్షిణాగామ్య సిద్ధసాధ్యము లనిమెడి అష్టభోగ తేజస్స్వామ్యముల సహితముగాను పుత్రపౌత్ర పారం పర్యముగాను, శ్రీ మీ నా క్షు మ్మ వ్రా లు. ఆచంద్రార్క స్థాయిగాను దానాదివినిమయ విక్రయములకున్న ఈ అడిత్తూముడు దినము 1 కి తెల్పులికి 2 కిన్ని యిదే తామ్రశాసనముగా కట్టివుంచుకొని సుఖాన అనుభవించుకొనేది. ఈ ధర్మానకు ఎవ్వండైనానేమి విఘాతంచేస్తే వాణ్డు బ్రహ్మక్షత్రియ వర్ణములలోనివాణ్డైతే కాశిలోను బ్రహ్మహత్య గోహత్య మాతృ పితృహత్యచేసిన పాపాన పోగలవాణ్డు! ఈ క్రమానకు నాయసం గోవిందప్పయ్య కుమారుణ్డు శివరామయ్య వ్రాసిన తామ్ర శాసనము.

దానపాలన యోర్మధ్యే దానాచ్ఛ్రేయోను పాలనమ్
దానాత్ స్వర్గమవాప్నోతి పాలనాదచ్యుతం పదమ్."

తరువాత భాగము దమిళభాషలో నున్నది.

(Travancore Archaeological series Vol. VI Past II. No. 81. A Telugu Copper plate of Queen Minakshi Saka 1660. Pages 229-235.)

పై శాసములో 'తెలుపులు' అనఁగా వెండితోఁజేసిన రూకలని యర్థము.

సవరణలు

పుట 8. సంస్కృత శ్లోకము ౧. రెండవ పాదమున "కాంచిత్సమయమయస్తే" అనుచోట "కాంచిత్సమయమయనిహస్తే" అని చదువుకొనవలెను.

ఆ శ్లోకమున నాల్గవపాద మిట్లుండవలెను. "సమ్యగ్వర్యం సపర్యామ కృతభువియశః ప్రాపణే గోపణార్యః"

,, 27. రాజగోపాలవిలాసావతారిక ముద్రితము. ముద్రితము అను మాట తీసి వేయవలెను.

,, 28. దశమైకాదశ సర్గాంతములలో శార్దూలవృత్తములు మాలినియు ... గలవు. దీనిని "దశమైకాదశ సర్గాంతములలో మాలినిలేదు" అని సవరించుకొనవలెను.

,, 35. "2. గజేంద్రమోక్షము 3. రుక్మిణీ కృష్ణవివాహము 4. జానకీపరిణయము

ఈ మూఁడును యక్షగాన కృతులు. వీనిలో గజేంద్రమోక్షము రుక్మిణీ కృష్ణవివాహ రచనలు సాహిత్యసుధలో యక్షగానములుగాఁ జేర్కొనఁబడినవి."

కాని సాహిత్యసుధయందు గజేంద్రమోక్షము యక్షగానములలో చేర్పఁబడలేదు.

శ్రీపారిజాతాహరణ ప్రబంధ-చిత్రంచ వాల్మీకి-చరిత్ర కావ్యం
తథాచ్యుతేంద్రాభ్యుదయం గజేంద్రమోక్షం చరిత్రంచ నలస్య-చిత్రమ్.
శ్రీరుక్మిణీకృష్ణవివాహ యక్షగానం ప్రబంధానటనైక భేదాన్
నిర్మాయవాగ్భిర్నిపుణార్థభాగ్భిర్విద్వత్కవీనాం విదధాపిహర్షమ్.

పై వానిలో పారిజాతాహరణము దొరకకపోయినను ప్రబంధమని చెప్పినకతన దత్స్వరూపమును గూర్చి వివాదములేదు. వాల్మీకి చరిత్ర ప్రబంధము. అచ్యుతేంద్రాభ్యుదయము (ద్విపదకృతి) నలచరిత్ర (ద్విపద కృతి) నడుమనున్న గజేంద్రమోక్షముకూడ ద్విపదకృతి యగునా యని సందేహము గలుగుచున్నది. ద్విపదకూడ పాడఁదగినదియే కావున, ద్విపద గజేంద్రమోక్షము, యక్షగానరూపమునఁగూడ రఘునాథుఁడు రచించెనని యూహించుటకు నవకాశము గలుగుచున్నది. రఘునాథనాయకుని కొమారుఁడగు విజయరాఘవనాయకుని రచనలలో నిట్టి ద్విపదలు నాటకముగా గూడ రచించినవి కన్పట్టుచున్నవి.

పుట 35. "ధర రఘునాథాభ్యుదయము నాటకముగాద్విపదగా రచియించు ధీరవర్య!"
"అలమోహినీవిలాసాఖ్య ద్విపదకృతి నాటకం బొనరించు నలసమాన!"
(ప్రహ్లాద చరిత్ర)

మఱియు కొన్ని కృతులేయే శాఖకుఁ జెందినవో తెలియఁబడకున్నను, లభ్యములైనవానినిఁ బట్టి చూడగా నవి యక్షగాన నాటకములని తెలియుచున్నవి.

"అతి పవిత్రంబు ప్రహ్లాద చరిత్రంబు సవరించుఘనమనీషాధురీణ"
ప్రహ్లాద చరిత్ర – నాటకము
"విప్రనారాయణ విద్వత్కథాసంవిధానఁ బొనర్చిన ధీనిధాన"
విప్రనారాయణ చరిత్రనాటకము

,, 40. "నలోపాఖ్యానము ప్రత్యేక ప్రబంధరూపమున" అను వాక్యము "నలోపాఖ్యాన కథ సంపూర్ణముగాఁ బ్రత్యేక ప్రబంధరూపమున" అని చదువుకొనవలెను.

,, 70. చేమకూర వెంకటరాజు సారంగధర మూలకథ శీర్షిక క్రింద "వేంకటరాజు మాళవ మాంధాతనామము లుజ్జగించి" అను వాక్యమున 'మాళవ' పదము త్యాజ్యము.

,, 90. విజయరాఘవుని నాటకములు. ఈ క్రిందివానిని చేర్చుకొనవలెను.

24 పుణ్యక వ్రతము 25 మంజరీద్విపద ప్రబంధనాటకము 'చాపదులు' శీర్షికపైని సాంగత్యములు 1. వీరశృంగారసాంగత్యము 2. సంపంగిమన్నారు సాంగత్యము (సాంగత్యము అనునది కన్నడమున బహుళ ప్రచారముగల గేయ వికారరచన – ఇట్టి సాంగత్య రచనలు మైసూరిపాలకుఁడగు కంఠీరవ రాజకృత తెనుఁగు యక్షగాన కృతులం దగపడుచున్నవి.)

,, 96. లభ్యములైన విజయరాఘవ నాయకునికృతులు. 7. శ్రీకృష్ణ విలాసనాటకము అదేపుటలో అధస్సూచిక ప్రారంభమున "పై రెండు గ్రంథములును" అను దానికి బదులు "మొదటి రెండు గ్రంథములును" అనియు మఱియు రెండవ పంక్తిలో "డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగార్ల" అనియు చదువుకొనవలెను.
చూడుఁడు తంజావూరి సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయపు జర్నలు. సం. XI. సం. 1 (1956)

,, 97. తమ తండ్రుల పూర్వవృత్తాంతముఁ దెలుపు నిట్టి రచనలకు రఘునాథనాయకుఁడే మార్గదర్శకుఁడు." ఇచట రచనలకు అనుపదము వెనుక "తెలుఁగున" అని చేర్చవలెను. సంస్కృతమున రాజనాథడిండిముని సాళ్వాభ్యుదయము అచ్యుతరాయాభ్యుదయము సాళువ నారసింహుని రామాభ్యుదయము మున్నగు కావ్యములు రాజుల వృత్తాంతములను దెలుపునట్టివి గలవు.

పుట 98. నాటకము 1. క్రింద యీ క్రింది వివరములు చేర్చుకొనుఁడు.
హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము తంజాపూరి సరస్వతీ పుస్తక భాండాగారము వారిచేతను. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తువారి చేతను ప్రకటిత మైనది. (1955)

„ 104. "విజయరాఘవనాయకుఁడు అముద్రిత కృతులు" ఈ శీర్షిక క్రింద నీ క్రింది వానినిఁ జేర్పవలెను.

పూతనాహరణము

„ 106. కాళియమర్దనము.

„ 108. ప్రహ్లాదచరిత్ర ఈ మూఁడును ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారిచే, 1955 లో "యక్షగానములు (తంజావూరు)" సంపుటము ౧ లో ప్రకటితములైనవి.

„ 123. కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు విజయరాఘవ కల్యాణము.

„ 126. పురుషోత్తమ దీక్షితుఁడు తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము.

„ 129. కామరసు వెంకటపతి సోమయాజి – విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము.

ఈ మూఁడును ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారిచే 1956 లో "యక్ష. గానములు (తంజావూరు)" ౨వ సంపుటములో ప్రకటితములైనవి.

„ 135. పసుపులేటి రంగాజమ్మ – కనకాభిషేక గౌరవము "కాని యింతవఱకు రంగాజమ్మ తప్ప స్త్రీ లెవ్వరును నిట్టి గౌరవమును పొందినట్లు మనకుఁ దెలియుట లేదు" కాని రంగాజమ్మకుఁ బూర్వము రఘునాథనాయకుని కాలమున వెలసిన కవయిత్రులలో మధురవాణి యిట్టి గౌరవముపొంది నట్లుఁగా తాను రచించిన సంస్కృత రామాయణమున నేకాదశసర్గ గద్యలో నిట్లు చెప్పుకొన్నది. "ప్రౌఢ శ్రీరఘునాథనాయక కృత స్వర్ణాభిషేక క్రియాదీవ్యోద్యన్మతి."

„ 157. "మన్నారుదాస విలాసమునే గాక" అని 101వ పంక్తి చదువుకొనవలెను

„ 171. అథస్సూచిక – "సౌమ్యసంవత్సరము క్రీ. శ. 1664 తో సరిపోవుచున్నది" ఈ వాక్యము – సౌమ్యసంవత్సరము క్రీ. శ. 1669 తో సరిపోవుచున్నది. అని చదువవలెను.

„ 172. అథస్సూచిక – ఈ క్రిందివాక్యము చేర్చుకొనఁదగును.

హేమాబ్జనాయకాస్వయంవరమును క్రీ. శ. 1955 లో నాంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు 'యక్షగానములు (తంజావూరు) సంపుటము ౧'లో ప్రకటించిరి.

పుట 190. శహాజీ కృతులు.

ద్రౌపదీ కల్యాణము.

,, 194. రతీ కల్యాణము.

,, 204. శచీపురందరము.

,, 205. పతిదానశూరము.

ఈ నాలుగు నాటకములును. ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తువారు "యక్షగానములు (తంజావూరు)" సంపుటము 3 1957 లో ప్రకటించియున్నారు.

,, 232. బాలకవిసుబ్బన్న - పంచకన్యాపరిణయము. ఈ నాటకము పై మూఁడవ సంపుటమునఁ బ్రకటితమైనది.

,, 233 తంజావూరి పుస్తక భాండాగారము కేట్లాగు సంఖ్య 631 గల శాహరాజ కల్యాణము ఈతని కృతియై యుండనోపునని డాక్టరు యస్వీ జోగరావుగారూహించుచున్నారు. చూ. భారతి (జూను 1955) పుట 53.

,, 249. ఆలూరి కుప్పనకవి - "భాగవత దశమస్కంధ యక్షగానావతారిక" అను వాక్యమునకుముందు "పార్థసారథి విజయము" అను పదము చేర్చుకొనవలెను. ఇది R. 758 - మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము. ట్రైనియల్ కేట్లాగు - సంపుటము 5 నందుగూడ వర్ణితమైనది.

,, 255. అథన్యూచిక త్యాజ్యము.

,, 269. చతుర్థచరణమున మల్లలోకైకశ్రేష్ఠునితో శ్రీకృష్ణునికి సామ్యమునట్టిదే... పై వాక్య మీ క్రింది రీతిగా నుండవలెను.

శ్రీకృష్ణునకు మల్లలోకైక శ్రేష్ఠునితోడి యౌపమ్యమును, ఇలాదేవిలేదొడలకు బాలమల్లులతోడి సామ్యమును ముఖ్యముగా వ్యంగ్యములు.

,, 279. త్యాగరాజు రచియించిన నాటక కృతులలో ప్రహ్లాదనాటకమును నౌకాచరిత్రమును ముద్రితములైనవి. అను వాక్యమున కీ క్రింది వివరణముచేరుకొనవలెను.

"సీతారామ విజయము - ఇది వాలాజానగర్ లో, లోక్ నారాయణ శాస్త్రిగారిచే ముద్రణ కాంచినదఁట. (చూడుఁడు త్యాగరాజశతవార్షిక సంచిక)

పుట 310. నత్కీరుని కథ తెలుఁగు వాఙ్మయమున నొక్కచోటనే ధూర్జటి శ్రీకాళహస్తీశ్వర మహాత్మ్యమున గలదు. ఇచట "నొక్కచోటనే" అనునది త్యాజ్యము. నత్కీరుని కథ పచ్చకప్పురపు తిరువెంగళకవి ద్విపద చొక్కనాథచరిత్రము నందును "హాలాస్యమాహాత్మ్యము" అను పేరుగల పద్య గద్య కృతులయందును కానవచ్చుచున్నది.

,, 353. సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడు. రెండపంక్తి ఇటీవల నీ గ్రంథము ముద్రణభాగ్యము నందినది. ఇందు "ఇటీవల" పదము త్యాజ్యము. అదేపుట యథసూచి 3 రాధికాసాంత్వనము – ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రచురణము.

,, 378. రేవూరి అనంతయ (బాలకవి) శ్రీ ముష్ణమాహాత్మ్యము ఈ శీర్షికలో (బాలకవి) అనునది త్యాజ్యము.

,, 385. వెలఁగపూఁడి కృష్ణయామాత్యుఁడు. 2. అన్నయ్య కొడుకులలో...... విశ్వపతిరాయ మంత్రియై......వంశీయులు గాదెవారైరి. ఈతఁడు మధుర రాజ్య సంస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుఁడు కాఁదగును.

పై వాక్యములలో ఈతఁడనఁగా విశ్వపతి రాయఁడని గ్రహింపనగును.

,, 402. భాస్కర వేంకటాచల కవి – ఇందు శ్రీరామ కథయు సేతువృత్తాంతము ....వర్ణింపఁబడినవి. ఇందు అను పదమునకు బదులు "సేతుమాహాత్మ్యమున" అను గ్రంథనామము చేర్చుకొనఁదగును.

,, 405. చంద్రతారా విలాసము – మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము R. 130. 204 పుట

,, 406. అథసూచిక. ఈ నీలగిరియాత్ర.........వారిచే నీ తరువాత ముద్రితమైనది. ఇచట 'నీ తరువాత' అనునది త్యాజ్యము.

,, 409. పుదుకోట–ఆంధ్రవాఙ్మయము–"ఈ సంస్థానధ్వజమునందు తెనుఁగులో శ్రీబృహదంబా సహాయం" అని వ్రాయఁబడియున్నది.

ఇచట "తెనుఁగుతో" అనుచోట "తెనుఁగు లిపితో" అని చదువుకొనవలెను.

పుట 451. సం. 9 పావకినాటకము 10. శైవస్వతనాటకము 11. నైరుతినాటకము 12. వారుణినాటకము 13. వాయవినాటకము 14. కౌబేరినాటకము.

ఇవియన్నియు 'అష్టదిక్పాలక విలాసము'లోనివి. కాని వేరు నాటకములు కావు.

కంఠీరవరాజా యక్షగాన కృతులు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము. డి. 1128. (కన్నడ భాషాశాఖ).

పుట 454. "కలవాణి యను వేశ్య" కాని కలవాణీవిలాసమున "కాంభోజపతి పుత్రి" అని కలదు.

నాట్యవిద్యావిలాసము – "పద్యరచన తెనుఁగున నచ్చుటచ్చుటఁగాన నగును"

పద్య రచనకు బదులు "ద్విపదలు, దరువులు" అని చదువుకొనవలెను.

పుట 458. అథసూచి – ఈ క్రింది పేరు చేర్చుకోవలెను. 5. డాక్టరు యస్వీ జోగా రావు – ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము.

పుట 464. అథసూచి – గంగాగౌరీ విలాసము – ప్రా. లి. పు. భా. డి. సం. 1846.

పుట 495. సుగుటూరి తమ్మభూపాల రచనలు సంస్కృత ౧ శివదర్పణము. కాని శివదర్పణ గద్యలో "వనాన్వయ......బ్రహ్మవిద్యాధ్వరేణ విరచితే" అని యుండుటచేత నిది వనము బ్రహ్మవిద్యాధ్వరి కృతమని చెప్పనొప్పును.

శుద్ధపత్రము

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
8	5	గోపణ	గో ణః
	6	హంతా	హంతే
	7	యుక	యుగ
		నిహి	సహి
	8	ధ్రాప్యం	ప్యాసాభ్యం
15	8	గారి	ఉ. గారి
	20	భత్క్య	అం. పా. భత్క్య
28	26	నాకే	భిన్న
		వృత్తము	వృత్తములు
30	8	మణీః	మణీ
	11	రోంభవేత్	రోంఽభవత్
31	8	స్వర్ణా	స్వర్గా
32	12	దాహ్వా	దాదాహ్వా
		యమస్మాత్	యస్మాత్
	13	మనపన	మవనిప
38	24	కొనియు	గాను
40	17	ధము	నల
	18	నల	ధము
	30	శేది	లేక
	31	నిక	నిది
43	18	జాణ	గాణ
60		మనసు	మన సుభ
68	8	చి	చిత్త
69	7	లఘు వ	లఘు వ
71	10	శాంబ	శాంగి
85	7	మ యువిసా	మయు విసా
95	25	అనుపేరు	అనుపేరు
99	12	తిరుచ	తిరుచి
	23	పంపు	సంపు
104	25	నః	న

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
105	2	మొన	మొద
156	14	ఆమూ	అము
216	27	ఇమానిత్రయోదశ	ఇమానిత్రయోదశ ?
217	13	ఏవసుపో్బ	ఏవసుపో్చ
221	25	పెండ్లియాడుట	సత్కరించుట
223	అథస్సూచి	500 నుండి 510 వఱకు	509 నుండి 511 వఱకు
252		కసూరి	కస్తూరి
268	13	ఆర్థ	అర్థ
	21	నెమ్మోవికా	నెమ్మేనికా
353	9	చున్నాను,	చున్నాను.
	11	అశ్వాస	ఆశ్వాస
		అశ్వాస	ఆశ్వాస
355	10	నంసంబు	నిముసంబు
360	14	ఆసదృశ	అసదృశ
364	2	నేడుభూ	రేఁడుభూ
365	18	అసుమధుర	ఆశుమధుర
372	5	మాన	మాస
382	28	గాతాగో	గాయగో
383	4	శ్యాభుజంగ	వేశ్యాభుజంగ
386	15	పేషునా	పేషువా
388	10	కపులె	కవులె
402	21	చున్నది.	చున్నవి
411	18	ధరణి	తరణి
422	12	సమర	నమర
436	అథస్సూచి	సద్య	పద్య
477	10	ఆహామ	అమహా
495	3	భూపాత్రయ	భాషాత్రయ

ప్రత్యేక వ్యాసములు - సూచికలు

1893. కవిజీతములు. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు. సూచన. ప్రౌఢప్రబంధకవులు. పుటలు 588-89.

1900. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర. వీరేశలింగము పంతులుగారు ద్వితీయభాగము తృతీయభాగము. 1950 ముద్రణము.

ఇందు దిక్రింది కవులనుగూర్చి గలదు.

1.	చేమకూర వెంకటకవి	ద్వితీయభాగము	పుట	243-252
2.	కామేశ్వరకవి	తృతీయభాగము	పుట	14- 23
3.	సముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు	,,	,,	22- 23
4.	వెలఁగపూఁడి కృష్ణయ్య	,,	,,	29- 32
5.	శేషము వెంకటపతి	,,	,,	32- 38
6.	కోడూరి వెంకటాచలకవి	,,	,,	73- 72
7.	నెల్లూరి వీరరాఘవకవి	,,	,,	89- 96
8.	నంజరాజు	,,	,,	93- 94
9.	కోటి వెంకనార్యుఁడు	,,	,,	94- 95
10.	కుందుర్తి వెంకటాచలకవి	,,	,,	123-126
11.	ధూర్జటి వెంకటరాయకవి	,,	,,	128-131
12.	ముద్దుపళని	,,	,,	142-144
13.	కస్తూరి రంగకవి	,,	,,	170-171
14.	ఆలూరి కుప్పనకవి	,,	,,	171-174
15.	గణపవరపు వెంకటకవి	,,	,,	206-215
16.	అనంతార్యుఁడు	,,	,,	269-270

1908. రఘునాథతొండమానుని పార్వతీపరిణయము. సరస్వతీపత్రికా ప్రకటితము. పీఠిక శ్రీకొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వెంకటకృష్ణారావు.

1910. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవి. ఆంధ్రరాజకవులు ఆంధ్రపత్రిక ప్రథమ సంవత్సరాది సంచిక.

1912. ప్రాచీనాంధ్ర గద్యకావ్యములు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సం 2. సం 1.

1914. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక సం 3. సం 1. 2.

1917. తొండమాన్ వంశావళి. వెంకనకవి-సాంబశివకవి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు సంపు 6. పుట 197-212.

1924. విజయరంగ చొక్కనాథుఁడు మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి. సారస్వత సర్వస్వము. సంపు 1. సం 3.

1925. తంజావూరి సరస్వతీమహాల్. వేమూరి విశ్వనాథశర్మ. భారతి సంపు 2. సం 1. పుట 137-141.

,, నారాయణతీర్థులు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి సంపు 2. సం 7. పుట 147-148.

,, తంజావూరి రఘునాధరాయలు. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి స్వధర్మప్రకాశిని సంపుటము 3.

1927. నేపాళ చోళగళబ్దములు విజయవిలాసము. తాపీ ధర్మారావు భారతి సంపు 4. సం 9. పుటలు 1-8.

1928. నేపాళ-చోళగళబ్దములు – పునర్విమర్శనము. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి సంపు 5. సం 3. పుటలు 487-489.

,, చేమకూరవాని సారంగధర. తాపీ ధర్మారావు సంపు 5. సం 4. పుటలు 540-543.

,, పునర్విమర్శనమునకు ప్రత్యుత్థానము. తాపీ ధర్మారావు సం 5. సం 5. పుటలు 805-808.

,, దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయము సూచన. 'కవిత్వవేది' ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రసంగ్రహము. పుట 161.

1931. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము – ద్వితీయభాగము. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు క్రొత్తపల్లి సూర్యారావు.

1933. విజయవిలాస వ్యాఖ్యానవిధానము - తాపీ ధర్మారావు.

		భారతి	సంపు 9.	సం 3.	పు 405-411
,,	,,	,,	,,	4.	,, 548-552
,,	,,	,,	,,	5.	,, 753-759
,,	,,	,,	,,	6.	,, 925-931

1935. మధురవాణి - మానవల్లి రామకృష్ణకవి. భారతి సం 13. సం 12. పుటలు 777-789.

1937. రామభద్రాంబ - శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి (గ్రంథచౌర్యము అనువ్యాసము.) భారతి సంపు 14. సం 1. పు 1-19.

,, మన్నారుదాసవిలాస నాటకము - విమర్శ. జయంతి రామయ్య పంతులు. ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ వికాసవైఖరి. 2-వ అధ్యాయము పుటలు 29-40.

1938. కృష్ణాధ్వరి నైషధపారిజాతీయము - చల్లా సత్యనారాయణ. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాచ్యపరిశోధనాలయపత్రిక. సం 2. భాగము 2. పుటలు 17-21.

1941. ముద్దుపళని కవిత్వములోని కమ్మందనము - చెళ్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రి. భారతి సంపు 17. సం 12. పుటలు 707-710.

,, వాల్మీకిచరిత్ర - పీఠిక. నిడుదవోలు వేంకటరావు. ఆంధ్రవిజ్ఞాన సమితి ప్రకటితము. విజయనగరము.

1943. దక్షిణాంధ్రయుగము. క్రీ. శ. 1600-1775. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము ఆంధ్రసర్వస్వము. పుటలు 295-298. పింగళి లక్ష్మీకాంతము.

వ్యాసములు

1947. మధురనేలిన తెలుగునాయకరాజులు - దిగవల్లి వెంకటశివరావు

,,		భారతి సం 33.	సం 3.	పుటలు	290-296.
,,	,,	,,	,, 4.	,,	362-369.

1949. నారాయణతీర్థులు - చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి. భారతి రజతోత్సవ సంపుటి. పుటలు 277-280.

1951. ఆంధ్రవైష్ణవ వాఙ్మయము - గోపన. నిడుదవోలు వేంకటరావు రెడ్డిరాజుల ఆంధ్రవాఙ్మయపోషణ. భారతి సం. 27. సం. 12.

1952. దక్షిణదేశము. తంజాపురాంధ్ర నాయకరాజు రఘునాథనాయకుఁడు - నిడుదవోలు వేంకటరావు. శ్రీవావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రి షష్టిపూర్త్యుత్సవ సమ్మాన సంపుటము పుటలు 180-203.

,, శ్రీనారాయణతీర్థులు - స్వామిశివశంకరులు. డిటో పుటలు 66-72.

,, సభాపతయ్య పదములు - తిమ్మావఝ్ఝల కోదండరామయ్య భారతి సంపు 28. సం 2. పుటలు 159-169.

,, క్షేత్రయ్య - తిమ్మావఝ్ఝల కోదండరామయ్య భారతి సం 28. సం 8. పుటలు 78-86.

1952. కంఠీరవరాజు యక్షగానకృతులు - నిడుదవోలు వేంకటరావు.

భారతి సంపు 28. సం 10.

,, ,, ,, ,, 11.

,, బెంగుళూరినిర్మాత పెదకెంపరాయఁడు-నిడుదవోలు వేంకటరావు. భారతి సంపు 28. సం 2.

1953. మైసూరి చెన్నపట్టణనిర్మాత ఇమ్మడి జగదేవరాయఁడు - నిడుదవోలు వేంకటరావు భారతి సంపు 29. సం 1.

,, మఱొకపదకవి వంగల సీనయ-తిమ్మావఝ్ఝల కోదండరామయ్య భారతి సంపు 29. సం 2. పుటలు 107-116.

,, బిరుదుకవుల యుదంతములు - ఆంధ్రపాణిని. నిడుదవోలు వేంకటరావు. నందన సంవత్సరాది సంచిక పుటలు 111-113.

1953. దక్షిణాంధ్రయుగము రఘునాథరాయలు - డాక్టరు కే. వి. ఆర్. నరసింహాము ఎమ్.ఏ. పి. హెచ్.డి. సంస్కృతి. సం 1. సం 2. పుటలు 28-32.

,, ,, ,, సం 1. సం 6. ,, 18-21.

,, ,, ,, సం 1. సం 7. ,, 15-20.

1954. విజయరాఘవుని యాస్థానకవులు ,, 1. సం 11. ,, 21-23.

,, ,, ,, 1. సం 12. ,, 16-19.

1955. మేలటూరు భాగవత మేళనాటకములు యస్వీ జోగారావుభారతి సం. 32. సం. 9 ,, 14-20.

1956. రంగాజమ్మ-మన్నారుదాస-విలాసము-ప్రబంధము-నాటకము. యస్వీ జోగారావు. ఆంధ్రమహిళ (సెప్టెంబరు)

1958. రఘునాథరాయలవాల్మీగి చరిత్ర బి. యన్. రాఘవ భారతి (జూలై)

వ్యాసములు – వాఙ్మయము

1. అరవదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము - అక్కిరాజు ఉమాకాంతము. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. సం 2. పుటలు 72-91. ఇది వేఱే పుస్తకరూపమున ప్రకటితమైనది 1912.
2. ఆంధ్రదేశపు దక్షిణభాగాంధ్రకవులు-వెన్నెలకంటి అప్పారావు గారు. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక 1913. పుటలు 113-117.
3. చోళదేశాంధ్ర ప్రాబల్యము - హరిసేతు రామయ్య. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక సం 6. సం 4. 1918.
4. తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజులు - సంస్కృతాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర. నిడుదవోలు వేంకటరావు. చంద్రిక 1934-1935. 4 సంచికలు.
5. తంజాపురాంధ్ర వాఙ్మయము- ఆంధ్రనాయకరాజుల పరిపాలనము (1535-1673) ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు రజతోత్సవసంచిక. పుటలు 151-164. 1936. నిడుదవోలు వేంకటరావు
6. 17-వ శతాబ్దినాటి ఆంధ్రవాఙ్మయ విశేషాలు - డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య. భారతి సం 23. సం 2. పుటలు 107-116. 1948.

7. దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము - వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి. భారతి రజతోత్సవసంపుటము. పుటలు 346-353. 1949.

1953. మధుర తంజావూరురాజులనాటి దాక్షిణాంధ్ర సాహిత్యము - డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య.

భారతి సంపు 30. సం 7. పుటలు 157-165.

,, ,, ,, ,, 8. ,, 26-32.

,, ,, ,, ,, 9.

,, తంజావూరి మహారాష్ట్రభూపతులు ఆంధ్రసాహిత్యము - శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ సం 30. సం 12. పు 406-504.

1954. ,, ,, 31. ,, 1. పు 23- 41.

,, మధుర తంజావూరు నాయకరాజులనాటి యాంధ్రవాఙ్మయము- డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య.

సం 31. సం 2. పు 142-152.

,, ,, ,, ,, ,, 3. పు 229-241.

చారిత్రక గ్రంథములు

1. తంజావూరి ఆంధ్రరాజుల చరిత్ర - వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారిచే ప్రకటితము. మద్రాసు 1914.

2. తంజావురాంధ్రనాయకరాజ చరిత్ర - కురుగంటి సీతారామయ్య ఎమ్.ఏ. ఆంధ్రగ్రంథమాల మద్రాసు 1931.

3. తంజావూరి సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునందలి తెలుగు పుస్తకముల పట్టిక.

A descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts in the Tanjore Maharajah Serfoji Saraswati Mahal library. Tanjore 1933.

4. సింహాళ విజయము - యన్. యస్. సుందరేశ్వర రావుచే సంపాదితము.

(Bulletin of the Government Oriental Manuscripts Library Madras) Vol. II Part I Pages 72-91. 1949.

5. కొందఱు తంజావూరి కవులు, పండితులు. శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్యగారు. హైదరాబాదాంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రకటితము.

6. దక్షిణాంధ్రయుగ వాఙ్మయచరిత్ర డాక్టరు కె. వి. ఆర్. నరసింహం 1955.

7. మధుర తంజావూరి నాయకరాజులనాటి ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య. 1956.

ప్రబంధములు

అముద్రితగ్రంథచింతామణి ప్రకటించినవి

1. మిత్రవిందా పరిణయము - కుందుర్తి వేంకటాచలకవి 1888.

2. ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయవిలాసము - గణపవరపు వేంకటకవి 1892.

3. యాదవరాఘవ పాండవీయము - నెల్లూరి వీరరాఘవకవి 1887.

4. వసుంధరా పరిణయము ,, 1904.

సరస్వతిపత్రిక ప్రకటించినవి

5. పార్వతీపరిణయము - పుదుక్కోట రాయరఘునాథ తొండమాన్ మహీపాలుఁడు.

6. వాల్మీకి చరిత్రము - తంజావూరి రఘునాథుఁడు.

శృంగార గ్రంథమాల మద్రాసు ప్రకటించినవి.

7. శృంగారసత్యభామాసాంత్వనము - లింగనమఖి శ్రీ కామేశ్వరకవి.

8. శృంగారాహల్యా సంక్రందనము - సముఖము వేంకట కృష్ణప్ప నాయకుఁడు.

9. శృంగారసావిత్రి - రఘునాథుఁడు.

10. శృంగార గాథేయోపాఖ్యానము — ఏకాశ్వాసము మాత్రము. సంఖ్య 6. 1929.

11. కామకళానిధి - నెల్లూరి శివరామకవి. (ఇది యవతారికతోఁగూడ ముద్రితమైనది. 1926.)

శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి - బందరువారు ప్రకటించినవి.

1. రాధికా సాంత్వనము - వెంపటి నాగభూషణము (ముద్దుపళని) పీఠిక 1937.

2. సత్యభామా సాంత్వనము - నిడుదవోలు వేంకటరావు పీఠిక 1938.

3. అహల్యా సంక్రందనము.
   అనుబంధములు.
   1. రాధికా సాంతనము. (సముఖము వెంకటకృష్ణప్ప నాయకునిది)
   2. సారంగధరచరిత్ర వచన భాగము కొంత

   మల్లాది రామకృష్ణ శాస్త్రి, పీఠిక 1938.

4. శశాంకవిజయము ,, 1941.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించినవి.

1. జైమిని భారతము వచనము - సముఖము వేంకట కృష్ణప్ప నాయకుఁడు.

2. మన్నారుదాస విలాసము - (యక్షగానము) - రంగాజమ్మ, 1926.

3. రాయవాచకము-(వచనము)-విశ్వనాథనాయకుని స్థానాపతి, 1933.

4. రఘునాథ రామాయణము - ప్రబంధము - రఘునాథుఁడు, 1940.

5. కవిజనోజ్జీవని - పుదుక్కోట తొండమాన్ రఘునాథరాజు, 1937.

1950 నుండి మదరాసు ప్రభుత్వమువారును, తంజావూరి
సరస్వతీ మహాలు గ్రంథాలయమువారును
ప్రకటించిన గ్రంథములు.

మదరాసు :

1. ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి - నవనప్పరచితము, సంఖ్య 14. ఆంగ్లాంధ్ర పీఠికలు. పీఠికాకర్త, పరిష్కర్త నిడుదవోలు వేంకటరావు, పీఠిక 28 పుటలు.
2. బ్రహ్మవిద్యా సుధార్ణవము - పరమానందయతి, సంఖ్య 88. పరిష్కర్త వేమరుమూడి కృష్ణారావు.
3. రాగతాళచింతామణి-పోలూరి గోవిందకవి రచితము, సంఖ్య 89. పరిష్కర్త సంగీత కళానిధి - టి. వి. సుబ్బారావు.

తంజావూరు :

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము, రఘునాథాభ్యుదయము } విజయరాఘవ నాయకుఁడు, సంఖ్య 32. పరిష్కర్తలు (1) డాక్టరు నేలటూరి వేంకటరమణయ్య, ఆంగ్లేయభాషా పీఠిక 37 పుటలు. (2) శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ, తెలుఁగుభాష పీఠిక 67 పుటలు.
2. రాజగోపాల విలాసము-చెంగల్వకాళకవి, సంఖ్య 33. పరిష్కర్త నిడుదవోలు వేంకటరావు, ఆంగ్లేయభాషా పీఠిక25 పుటలు. తెలుఁగుభాష పీఠిక 49 పుటలు.
3. ద్విపద రామాయణము - కట్టావరదరాజు, నాలుగు సంపుటములు. } సంఖ్య 56, 57, 58, 59. పరిష్కర్త నిడుదవోలు వేంకటరావు. ఆంగ్లేయ భాషా పీఠిక 11పుటలు. తెలుగుభాష పీఠిక 92 పుటలు.

4. తాళదశ ప్రాణప్రదీపిక - పోలూరి గోవిందకవి, సంగీత కళానిధి శ్రీ కే. వాసుదేవశాస్త్రి, శ్రీ వి. సుందరశర్మగార్లచే పరిష్కృతము. ఆంధ్రాంగ్ల పీఠికలు, తాళప్రస్తార వివేచనములు గలది. సంఖ్య 13.
5. విప్రనారాయణ చరిత్ర-విజయరాఘవ నాయకుఁడు, సంఖ్య 63. శ్రీ వి. సుందరశర్మ, శ్రీ ఆ. మహాదేవశాస్త్రిగార్లచే పరిష్కృతము.
6. ఉషాపరిణయము - రంగాజమ్మకృతము శ్రీ వి. సుందరశర్మగారిచేఁ బరిష్కృతము.
7. హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము - మన్నారుదేవ కృతము. శ్రీ వి. సుందరశర్మగారిచే పరిష్కృతము. సంఖ్య 71, 1956.
8. శ్రీకృష్ణ విలాసము - విజయరాఘవనాయకుఁడు - శ్రీ వి. సుందరశర్మగారిచేఁ బరిష్కృతము. సరస్వతీ మహాలు పత్రికయందుఁ బ్రకటితము. (1956)

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు ప్రకటించినవి

యక్షగానములు - తంజావూరు సంపుటము ౧ (1955):

ప్రహ్లాదచరిత్ర - విజయరాఘవనాయకుఁడు
పూతనాహరణము - ,,
కాళియమర్దనము - ,,
హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరము - మన్నారుదేవుఁడు

యక్షగానములు - తంజావూరు సంపుటము ౨ (1956):

విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము - కామరసు వేంకటపతి సోమయాజి
విజయరాఘవ కల్యాణము - కోనేటి దీక్షితచంద్రుఁడు.
తంజాపురాన్నదాన మహానాటకము - పురుషోత్తమదీక్షితుఁడు

యక్షగానములు - తంజావూరు సంపుటము 3 (1957)

ద్రౌపదీ కల్యాణము - శహాజీ
రతి కల్యాణము - ,,
శచీపురందరము - ,,
సతిదానశూరము - ,,
పంచకన్యాపరిణయము - బాలకవి సుబ్బన్న

పదానుక్రమణిక

గమనిక: 'fn' సంజ్ఞగలవాని యాయాపుటల అధోజ్ఞాపిక (foot-note) లం దరయునది.

ద

ఫ

బ

ష

స